HUSZÁRKALAND POTSDAMBAN

ESZTERHÁZY IMRE (1722–1792) RÉDEI SÍREMLÉKE

KERNY TERÉZIA

„Hallom ugyan hányod szörnyű vitézséged,
Tíz ezer emberből álló Ellenséget
Meg tudtad ijeszteni a Burgus sereget...”[1]

Eszterházy Imre gróf (1722–1792) egyike volt kora nevezetes hadvezéreinek. Évtizedekig szolgált Mária Terézia hadseregében s fényes katonai karriert futott be.[2] Tizenhat évesen lépett az Eszterházy-huszárok közé. 1743-ban a Baranyay-huszárezredben szolgált kornétásként.[3] 1747–1749 között főstrázsamester, majd alezredes, 1759-ben ezredes, 1758-ban tábornok, 1763-ban altábornagy. 1770-ben, az orosz–lengyel háború alatt Munkácson állomásozott és hadtestével benyomult Lengyelország területére; 1772-ben Lemberg elfoglalásával szerzett érdemeket.[4] Ez volt egyúttal utolsó katonai megbízatása. Szolgálataiért előbb kamarássá, 1771-ben pedig belső titkos tanácsossá nevezték ki. 1774-ben Veszprém vármegye főispáni székébe iktatták be.[5] Hetven éves korában halt meg, Győrött, 1792-ben. Az ünnepélyes gyászszertartást a székesegyházban tartották, majd földi maradványait a rédei családi kriptában helyezték örök nyugalomra.[6]

A sírbolt a Szentháromság tiszteletére szentelt templom alatt fekszik, amely családi kápolnának épült a kastéllyal egyidőben, 1767-ben. Az egykori uradalmi központból ma csupán ez a kápolna őrzi eredeti építészeti formáit. A kastélyt 1952-ben lerombolták, mindössze főhomlokzata meredezik mementóként, hasonlóan az alcsútihoz.[7] Berendezése elpusztult, csak rokokó pannói ismeretesek, amelyeket ma a Magyar Nemzeti Galéria őriz.[8] Az esztelen pusztítást három épület, a kápolna, az ún. kiskastély és az istálló kerülte el. A templom kis méretei ellenére igényes kivitelű. Homlokzati órapárkányos, gúlasisakos toronnyal épült, a bejárata fölötti fülkében Szent Péter szobra áll. Boltozatán átfestett barokk mennyezetfreskó: Szent István fölajánlja a koronát. Az egyébként szokványos ikonográfiai séma itt Szent Imre- és a Köpenyes Mária ábrázolásával egészül ki.[9] A hajó alatti – jelenleg lezárt – kripta az Eszterházy-család temetkezőhelye.[10] A kápolna egykori berendezéséről az 1817-es Canonica Visitatio ír részletesen,[11] s bőven ismerteti Römer Flóris is, aki 1859-ben látogatott Rédére.[12] Az általuk felsorolt ingóságok zöme az elmúlt százharminc év alatt megsemmisült. 1945-ben szovjet csapatok kvártélyozták be magukat a kastélyba, a templomot pedig istállónak használták.[13] A templom hajdani gazdag berendezésére ma már csak egy kisméretű Szentháromság-oltárkép, a Kálvária-főoltárkép (Anton Schunko, 1768) és néhány síremlék emlékeztet.

A diadalív mellett, a hajó északi falánál áll Eszterházy Imre síremléke.[14] Vörösmárvány talapzatán eredetileg fémbetűkből kirakott felirat hirdette az elhúnyt földi érdemeit.[15] A fekete márványból készült, gazdagon tagolt középrészt fehérmárvány dombormű díszíti, fölötte világosbarna márványtalapzaton, trófeákkal körülvett obeliszk magasodik, tetején két szárny közé fogott koponyával. A talapzat jobb oldalán áll a „Gyász” allegorikus figurája, földig érő ruhában, baljával Veszprém vármegye címerére támaszkodva. Baloldalt puttó tartja Eszterházy Imre ovális keretbe fogott profilportréját. Valamennyi figurát mészkőből faragták, felületüket azonban ma szürke festék fedi.

A reprezentatív későbarokk falisíremlékek e provinciális leszármazottját – a felirat szerint – Eszterházy Imre fiai állíttották apjuk halála után, végakaratának megfelelően. A hazai szakirodalomban is nyilvántartott mű[16] mesterét stíluskritikai vizsgálatok alapján Johann Adam Messerschmidttel azonosította 1972-ben Vera Luxová.[17] Attribúcióját Anna Pötzl-Maliková is elfogadta Franz Xaver Messerschmidtről írott monográfiájában s utóbbi hatását vélte felfedezni a rédei arcképreliefben.[18] Úgy tetszik, a monumentum mesterkérdése megoldódott, jóllehet a megrendelésről írásos forrás eddig még nem került elő.

A középszerű síremlék elsősorban domborművének különleges témája miatt érdemel figyelmet. Ez ugyanis Eszterházy Imre legkiemelkedőbb haditettét, Potsdam 1760-as elfoglalását mutatja be. Az emlékezetes haditett, noha nem sorolható a hétéves háború mindent eldöntő katonai akciói közé, képtelennek tűnő, vakmerő katonai cselvetésével – Berlin megsarcoltatása (Hadik András 1757. évi haditette) után – annak egyik legromantikusabb huszárkalandja volt. Magáról az ütközetről keveset tudunk. A 3. szilézíai háborúról készült monográfiák csak érintik, más történeti szintézisek, hadtörténeti munkák pedig általában mellőzik.[19] A korabeli utazási- és memoárirodalomban szerepel, főleg anekdotikus részletei miatt. Leírták Eszterházy lovagias magatartá-

sát, amely a szatirikus elemet sem nélkülözte. Tény, hogy a manőver során a gróf megakadályozta a fegyvergyár felrobbantását és a Sanssouci palota kifosztását. A sírföliratban említett gazdag hadizsákmány mindössze négy (Nagy Frigyest és a családtagjait ábrázoló) miniatűr kép volt, valamint a király hírneves fuvolája. Sándor István útinaplója 1787-ben eképpen idézi az eseményeket:[20] „Végre Szánszusziról még az is említésre méltó, hogy egy magyarnak köszönheti, hogy a hétesztendős háborúban 1760-dikban oda nem lett. Mert hogy az említett esztendőben az óstriaiak és oroszok Berlint s annak vidékét elfoglalták, Pocdám is Szánszuszival együtt kezekbe került, de szerencsére a fejedelem Eszterházy Miklósnak *(sic)* keze alá jutott, aki is egyebet belőle el nem vett egy jól eltalált királynak képén s furuglyáján kívül, úgy hogy a király itten semmiben nem vallott kárt." A két napos megszállás végül kedvező fordulattal zárult. A gróf nemes gesztussal – hónapokkal később – visszajuttatta az uralkodó sokáig nélkülözött hangszerét, s azt ő hálás hangú levélben köszönte meg, viszonzásul odaajándékozva a még eltulajdonított festményeket.

Az ólomkatona-stílusú síremlék-dombormű azt a pillanatot örökíti meg, amikor a Potsdam alá érkező huszárkompániát a városkapuban strázsáló küldöttség fogadja, hogy átnyújtsa a város kulcsait. A jobb oldali (néhány levéllel jelzett) bozótosból kivonuló, poroszkáló regiment – élén a lovát ugrató Eszterházyval – kivont szablyákkal, zászlókkal, trombitákat fújva érkezik a városfalak alá. Mellettük két dragonyos ront előre kivont szuronnyal. Nem hiányzik az alakulat ostromfelszerelése: a védősövény, az ágyú, a kanóc és a golyóbisok sem. Jelenlétükben nincs semmi fenyegető, inkább kellékek csupán, csendéletszerűen elrendezve. Az egész fölvonulást valami meseszerű, vidám, felszabadult légkör lengi körül.

E sajátos zamatú relief katonameséjének, s a hasonlóknak, Hadik András, Nádasdy Ferenc hadisikereiről szóló színes elbeszéléseknek folytatásaként alakult ki a napóleoni háborúk, majd a szabadságharc anekdotakincse. S bár a katonatörténetek továbbélését a képzőművészet, sőt egész anekdotakötetek is segítették, e folyamatban minden bizonnyal az élőszónak jutott a főszerep. Így bontakozhatott ki Jelky András, Háry János, János vitéz fabulája, s a vitéz huszárkalandok legendás emléke így szüremkedett le egészen a mézeskalácshuszárokig.

JEGYZETEK

1 Külömb-külömb féle jó és rossz szagú virágokkal tellyes kert. Pasquillusok a XVII–XVIII. századból. Kiadta *Lőkös I.* Budapest 1989, 198.

2 *Eszterházy J.:* Az Esterházy család és oldalágainak leírása. Budapest 1901, 206–209. Rövidebb biográfiák még, egymásnak némileg ellentmondó adatokkal: *Nagy I.:* Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. IV. Pest 1858, 96.; *N. G.:* Esterházy (galanthai herceg és gróf) család... A Pallas Nagy Lexikona. VI. Budapest 1894, 458.; *Gudenus J. J.:* A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. I. Budapest 1990, 369.

3 Baranyay János lovasgenerálisról van szó. Az idevonatkozó forrás keresztnév nélkül említi a grófot, de életrajza alapján valószínűleg vele azonosítható. Jeney: A portyázó, avagy a kisháború sikerrel való megvívásának mestersége korunk géniusza szerint. Hága 1759. Válogatta, szerkesztette, fordította: *Zachar J.* Budapest 1986, 147–148. Első katonai sikerét is ekkor aratta, amikoris Jeney szerint „hátulról ütött rajta az ellenségen, és öt percen belül elragadott tőle 80 lovat több fogollyal együtt."

4 *Marczali H.:* Mária Terézia 1717–1780. Budapest 1891, 308, 328.

5 Perczel János veszprém megyei főjegyző beszéde Eszterházy Imre főispáni beiktatásakor Pápa városában. É. n. (1777) Országos Széchenyi Könyvtár (OSZK), Kézirattár, Fol. Hung. 484.; *Nagy I.:* Ung, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom megyék főispánjai, alispánjai, országgyűlési követei a 13. századtól a 19. század végéig. OSZK Kézirattár, Fol. Hung. 1318. fol. 10.

6 *Bél M.:* Veszprém megye leírása. Fordította *Takáts E.* (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 6.) Veszprém, 1989, 64.; *Ila B.–Kovacsics J.:* Veszprém megye helytörténeti lexikona. Budapest 1964, 324.

7 A Múzeumok és Műemlékek Országos Bizottsága már az 1950/4658. számú köriratával fölszólította az ország valamennyi közigazgatási hatóságát, hogy akadályozzák meg a kastély lebontását. A kétségtelenül sérült állapotban lévő épületet 1946-ban tűz pusztította, ekkor a lángok martalékává vált az egész tetőszerkezete. Az esőzések folytán az emeleti részek födémgerendái elkorhadtak. Megmentésére – legalábbis ez derül ki a MOB iratanyagából – mégis lett volna esély. Országos Műemléki Felügyelőség (OMF), Könyvtár, MOB iratok 1952/8631–162, 164, 165, 166, 168. (Új jelzete: 1952/R–6.) A kastély bontásáról készült felvételeket az OMF Fényképtára őrzi. Ltsz.: 13625–13630.

8 A Magyar Nemzeti Galéria Késő reneszánsz és barokk kiállítása. Képek és szobrok. A kötetet összeállította *Mojzer M.* Budapest 1982. 29–30. (377–384. sz.); A Magyar Nemzeti Galéria régi gyűjteményei. Szerk. *Mojzer M.* Budapest 1984, 190.

9 *Garas K.:* Magyarországi festészet a XVIII. században. Budapest 1955, 191. A falképet 1990-ben, a templom tatarozásakor újólag átfestették.

10 A kisméretű kriptán kívül, a falu határában húzódó fenyves szélén a család még egy temetkezési helyet nyitott, melyet 1945-ig használtak.

11 Veszprémi Püspöki Levéltár, Fragm. Vis. Can. XII/6. (1817) fol. 2.

12 *Rómer F.:* A Bakony. Természetrajzi és régészeti vázlat. Győrött 1860, 105–107.; *Rómer Flóris* úti jegyzőkönyvei. VII. Rómer Flóris hagyatéka. OMF, Könyvtár, ltsz.: 899. 84, 86–88.

13 Bacher János templomgondnok közlése. (1991 júniusa)

14 Magassága 241 cm, szélessége 100 cm. A relief méretei: magassága 27 cm, szélessége 52 cm.

15 A már a múlt században is sérült szöveget Rómer Flóris olvasatában ismerjük (*Rómer, F.:* A Bakony. i.m. [ld. 11. j.]

106.) „Cineribus et memoriae Emerici e Comitibus Eszterházy de Galantha, in exercita Caes. Aug. Summi secundi ordinis Strategi, Praefecti Leg. Equit. Ord. Hung. . . a Cubiculis et Consiliis intimis, Provinciae Veszprim. Supremi Comitis, militavit strenue annos XXXXIX, Potsdamo spoliis opimis dives rediit Anno MDCCLX. Honoribus e re publica functus vixit annos LXIX. M. VIII. D. II. Decessit die II. Junii MDCCLXXXXII Jaurini, elatus funere publico, et in loco deliciarum suarum ad aedes has e testamento conditas Patri optimo bene merenti filii obitum lugentes posuere Pietatis causa." (Magyar fordítása: *Rómer Flóris* Bakony c. művének reprint kiadásában [Budapest, 1990] 226.)

16 *Genthon I.:* Magyarország művészeti emlékei. I. Dunántúl. Budapest 1959, 281.; *Aggházy M.:* A barokk szobrászat Magyarországon. Budapest 1959, II, 232.

17 *Luxová, V.:* Neznáma práce Jana Messerschmidta. Umění 20 (1972) 471. skk.

18 *Pötzl-Maliková, M.:* Franz Xaver Messerschmidt. Wien–München 1982, 92, 269.

19 Potsdam elfoglalására mindmáig a legrészletesebb földolgozás és katonai értékelés: *Arnoth, A.:* Mária Theresia und der Siebenjährige Krieg 1756–1763. II. Wien 1875, 135–137. A magyar történeti kézikönyvek pár soros ismertetése általában tévedésektől hemzseg. *Marczali Henrik* például Eszterházy Antalnak tulajdonította a város megszállását. *Marczali H.:* Magyarország története III. Károlytól a bécsi kongresszusig 1711–1815. (A magyar nemzet története. VIII. Szerk. *Szilágyi S.*) Budapest 1898, 256–257. Ezt a hibás adatot veszi át azután a *Hóman B.–Szekfű Gy.* írta Magyar történet is (IV. kötet, Budapest 1935, 652.). A téma az újabb összefoglalásokban, vagy a néhány éve kiadott reprezentatív Magyarország hadtörténetében (Budapest 1985.) már egyáltalán nem szerepel. Még az olyan, kifejezetten kuriózumokat tárgyaló könyv is kifelejtette, mint *Zachar J.:* Csaták, hadvezérek, katonák a XVIII. században. Budapest, 1990.

20 *Sándor István:* Egy külföldön utazó magyarnak jó baráthoz küldetett levelei. Kiad. *Éder Z.* Budapest 1990, 368. Sándor tévedésből Eszterházy Miklósról ír.

HUSARENABENTEUER IN POTSDAM GRABMAL DES IMRE ESZTERHÁZY IN RÉDE

Graf Imre Eszterházy (1722–1792), ein namhafter Feldherr seiner Zeit eroberte 1760, im 3. schlesischen Krieg mit seiner Husarentruppe Potsdam. Der Graf hat die Plünderung des Schlosses Sanssouci verhindert und nahm nur die Flöte Friedrichs des Großen und vier Miniaturbilder, die den Herrscher und seine Familienmitglieder zeigten, als Kriegsbeute mit. Die Flöte hat er später dem Herrscher zurückerstattet, worauf dieser die Porträts Eszterházy schenkte.

Auf dem Grabmal von Imre Eszterházy ist die Darstellung seiner bedeutenden Kriegstat, die Eroberung Potsdams, verewigt. Dieses Monument, ein provinzieller Nachfahre des spätbarocken repräsentativen Grabmals, wurde nach dem Tod Eszterházys im Auftrag seiner Söhne errichtet. Der Meister ließ sich aufgrund stilkritischer Untersuchungen mit dem Preßburger Johann Adam Messerschmidt identifizieren.

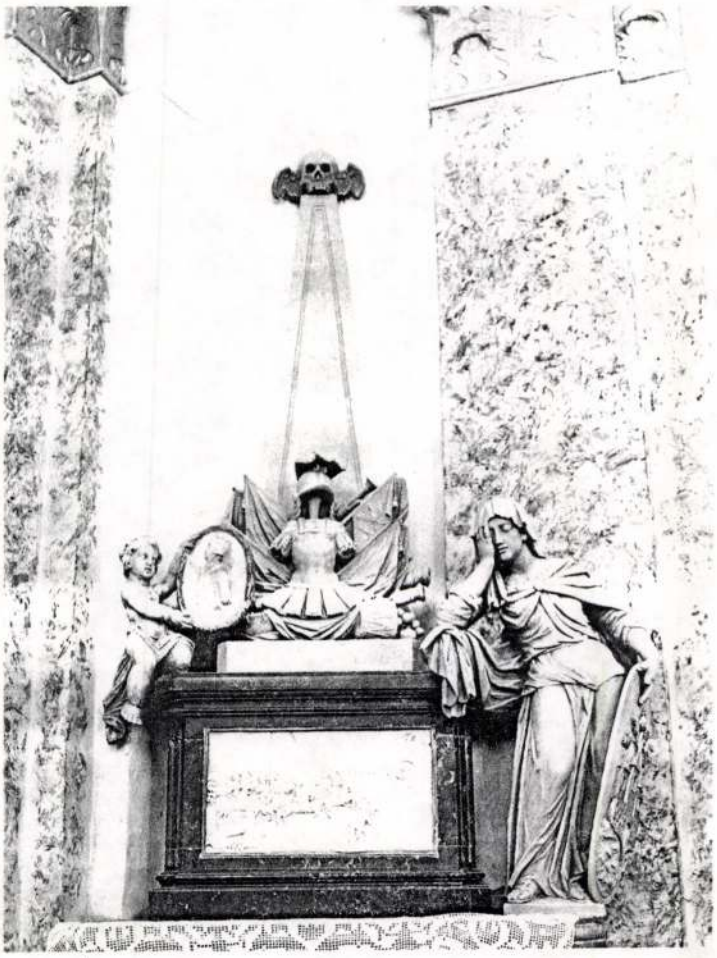

1. Eszterházy Imre (1722–1792) síremléke. Réde, Szentháromság-templom

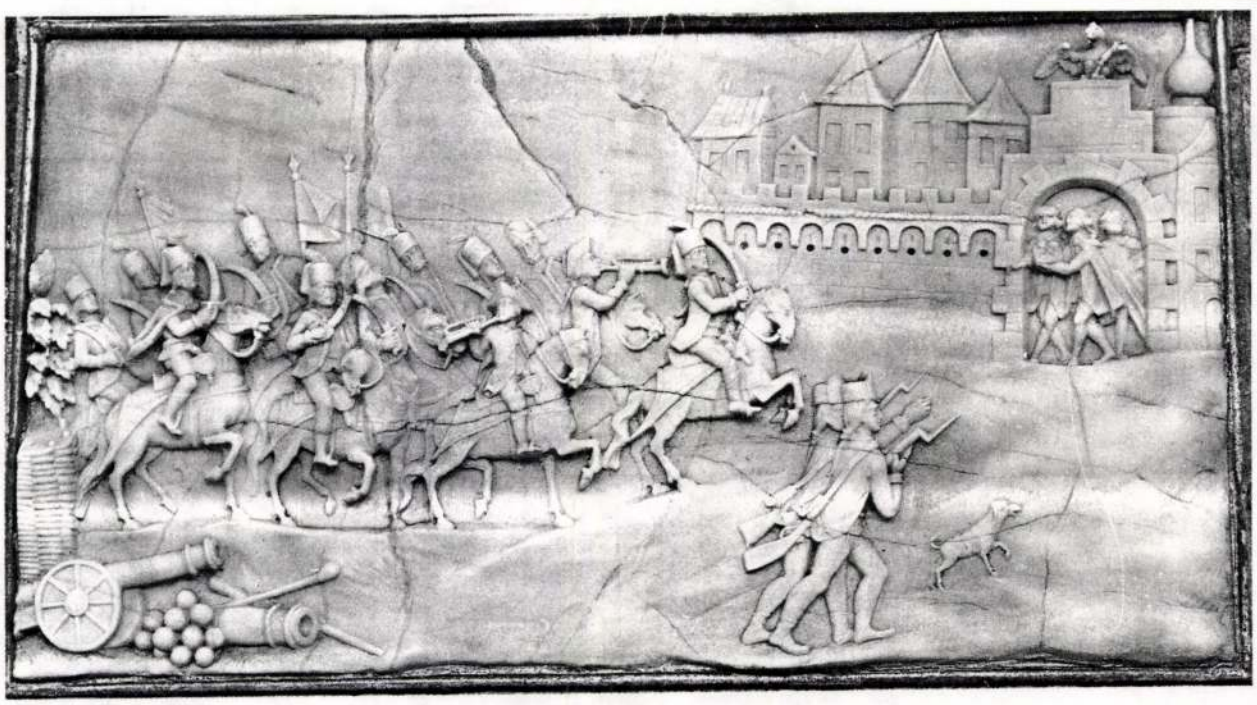

2. Potsdam meghódoltatása. Részlet Eszterházy Imre síremlékéről

ESTERHÁZY cs.

MNG. Él. 1991

ESTERHÁZY

A Esterházy gyűjtemény remekei. Bp. ?
Szépművészeti Múzeum.

Ism: - A.T. Somogyi Néplap 1970 dec. 20.
- Artner Tivadar: Békés Megyei Népújság 1971. jan. 1.

- NN Békés Megyei Népújság 1970 nov. 14.
- (harangozó) Esti Hirlap 1970 nov. 13
- Pernecky Géza Élet és Irod. 1970. 14.évf. 48.sz. 12.

- Rideg Gábor Népszava ~~1970~~ 1970 nov. 18.

СОДЕР

ОЧЕР

МИКО, АРПАД: Король Степан Бато
ГАЛАВИЧ, ГЭЗА: Пал Эстерхази как м
БУЗАШИ, ЭНИКЕ: Ференц Ракоци II.

ИССЛ

РАЙНАИ, МИКЛОШ: Некоторые вопросы
Х. ТАКАЧ МАРИАННА: Некоторые данные
в Англии .....
ПРЕЙС, ПАВЕЛ: Венгерский Беллер
ШОМОРЬЯИ, СЭЛИЗЕТТ: Расписные интерьер
БАДАЛ, ЭДЕ: Модификация Граш
ства дворца Каройи

ДОКУМ

ШУГАР, ИШТВАН: Опись наследства Х
МОЙЗЕР, МИКЛОШ: Записки Яноша Капо
ковича .....

ОБЗ

Дерчени, Деже: Fragmenta Latina Codicum in Bibliotheca
Bibliothecis Hungariae I/1.) Recensuit Ladislaus Mez
Тот, Жужанна: К выставкам „Prinz Eugen" 1986-ого год
кой территории Венгрии .....
Перезази, Карой: Турьяни Папп, Мелинда: Жилой квартал
пешт 1988 .....

На обложке: Аполлон. Настенная роспись

Az első herceg Esterházy fraknóvári ingóinak leltára 1654-ből. Kali Mezényi Lajos. = MGSz. X, 1903 166-179.

Gr. Esterházy Miklós nádor Nincstaria
1645. Közli: Thaly Kálmán. TT 1883
755–767.

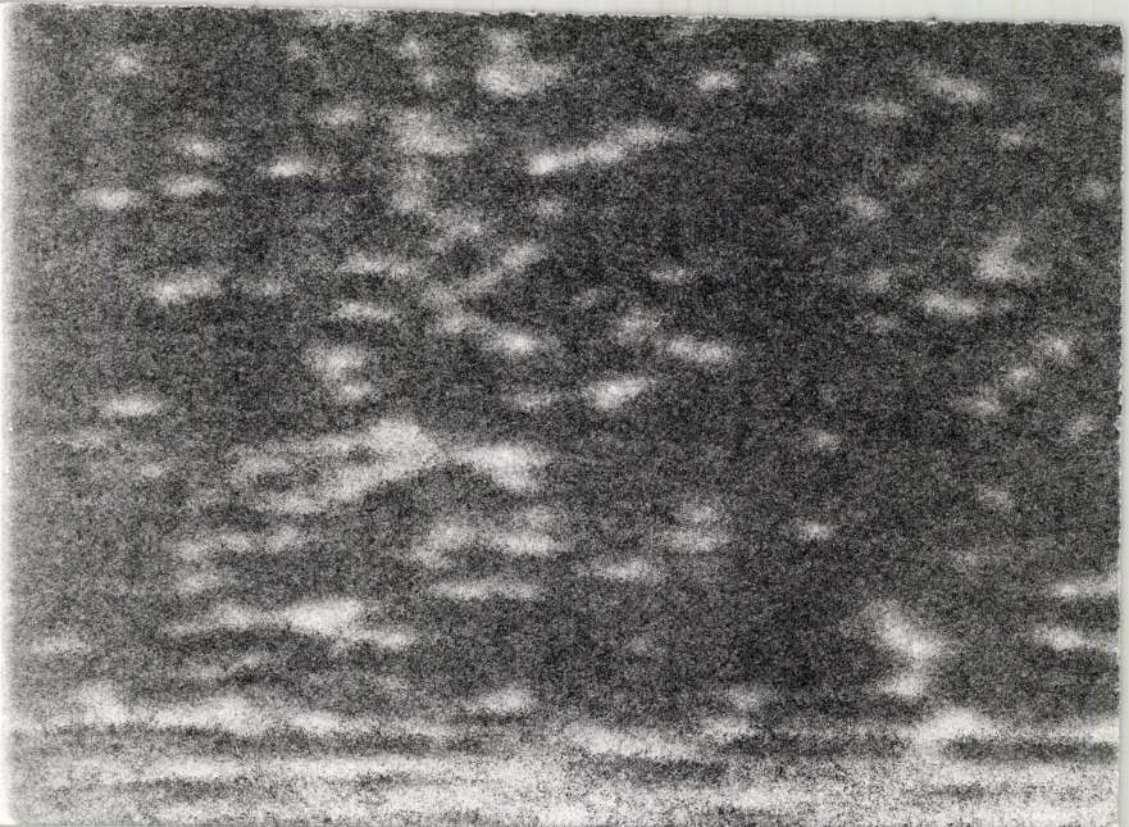

A frakuói kimstás 1685. évi leltára
Körli Katona Ince = Savaria 17/18.
Szombathely 1989 461–502. p.

915. RADOS Jenő: Budapest, Szent Anna templom. Bp. : TMK, 1984 16 p., ill. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára : 158.)

916. RITTSEUER, Jozef: Vom Paulinerkloster in Neusiedl am See. In: Die Pauliner : Der Orden der Pauliner OSPE. Hrsg. von Julius Dirbeck et al. Eisenstadt : Burgenländisches Landesmuseum, 1984 101-114., ill.

917. SABAU, Nicolaea: Contributii la cunoasterea arhitecturii baroce din Oradea. =Crisia, 14 (1984) 467-486., ill. F

918. SABAU, Nicolaea: Gherla - aspecte istorio-artistice ale dezvoltarii orasului. = Revista muzeelor si monumentelor, Monumenta istorice si de arta, 15, 1984, 1. 18-27., ill. E

919. SEBESTYÉN, Gheorghe: Despre biserica de lemn de la Oradea. = Acta Musei Napocensis, 21 (1984) 554-559., G

920. SZABÓ Dezső: A kolozsvári unitárius templom kriptája. = Keresztény Magvető. 90, 1984, 1. 24-29.

921. SZABÓ László: A budai Szent Anna-templom. = Új Tükör, 1984. október 10. 26-28., ill.

922. SZÁNTÓ Imre: A Zala vármegyei végvárak és mezővárosok lakosságának helyzete a XVII-XVIII. században. = Hadtörténelmi Közlemények, 31, 1984, 1. 3-33. G

923. TÜSKÉS Tibor: Két szomszéd kastély [Nagycenk, Fertőd]. = Új Tükör, 1984. február 12. 12-13., ill.

924. URBÁNOVÁ, Norma: Betlanovce, stolicny dom desiatich spisskych kapijníkov. = Pamiatky príroda, 13, 1984, 5. 24., ill.

925. URBÁNKOVÁ, Norma: Brezovica, kastiel, c. 229. = Pamiatky príroda, 13, 1984, 5. 22., ill.

926. URBANOVÁ, Norma: Kluknava, kastiel. = Pamiatky príroda, 13, 1984, 5. 21., ill.

Katona Imre: A frakmói kincstár
1725-ös leltára. MÉ 1980 29. évf. 2. n.
131–174. p.

На обложке: Аполлон. Настенная роспис

HARICH, Johann:

Über das Schloss Esterhäzy zu Eisenstadt und die Burg Forchtenstein. = Burgenländische Heimatblätter, 34 Jg. Nr. 1. 1972 14–24. Nr. 3. 130–138. Nr. 4. 145–169

---

inv.

tter und Schule der Künste"
de auch die offensichtlichen
Gesichts- und Haarbildung,
Vergleich zu den sonst be-
malerischen Vorlagen des
Jahrhunderts entstandenen
derweise alle Reliefs, erklä-
) und den Intentionen und
Schnitzers entsprechen. An-
ch ähnliche Konturführung
die technische Behandlung
andbahnen, von Details am
rauhten" Baumstamm u. a.
späteren Werken, wie z. B.
signierten Relief „Apollo
n München[13] oder an dem

Anmerkungen 12–20 z. H. (Anm. 20 z. H.–21 s. S. 26)

[12] R. Preimesberger, in: Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte, NF XXII, 1969, S. 86 ff., Abb. 127, 135, zur Ikonographie besonders S. 95 f. Vereinfachungen u. a. im Tropaion, im Schild, in den Faltenmotiven, vor allem im weniger straff-elastischen Korpus. – Zur Entstehungsgeschichte, Bedeutung und Nachfolge der 450 cm hohen, 165 cm breiten Marmorfigur s. K. Herding, Pierre Puget, das bildnerische Werk, Berlin 1970, S. 74–78, S. 158, Kat.-Nr. 28a–g, Abb. 124 ff., besonders 130–132, 137.

[13] Theuerkauff, Stainhart, 1971, S. 40 f., Abb. 20, Anm. 41, Inv.-Nr. 31/270; 13,5 x 38 cm.

[14] A. D. Foelkersam, L'ivoire et son application aux arts, in: Alte Jahre, Monatsschrift für Liebhaber der Kunst und des Altertums, Oktober 1915, S. 33, Abb. IX (ex Coll. Fabergé, Leningrad, als französisch, 17. Jahrhundert). – Elfenbein in Klosterneuburg, 1962, S. 46, unter Kat.-Nr. 15.

[15] Inv.-Nr. 71.362, H 21,3 cm. S. Jahrbuch der Hamburger Kunstsammlungen, 10, 1965, S. 49 ff., Abb. 20, Anm. 106.

[16] Inv.-Nr. PI 65; 11,5 x 16,8 cm. S. Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte, NF XXI, 1968, S. 145, Kat.-Nr. 116; Abb. 5 in Stainhart, Teil II.

[17] Theuerkauff, Stainhart, 1971, S. 42 ff., Abb. 31 f., Anm. 59.

[18] Z. B. Isaak segnet Jakob, 13 x 15 cm (erstes Querovalrelief von links), Königin von Saba vor Salomo, 9,8 x 13 cm, Schöpfung Adams und Evas, 9 x 16,3 cm (viertes Relief von rechts in der untersten Reihe bzw. das rechts außen in der zweiten von unten). S. Stainhart, 1971, S. 39, Abb. 19, Anm. 37 f.

[19] A. Feulner, Die Sammlung Hofrat Sigmund Röhrer, Augsburg 1926, S. 66, Nr. 284, Inv.-Nr. G. 21.866. Für freundliche Hilfe danke ich Rolf Biedermann. K. Feuchtmayr, Thieme-Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, 31, 1937, S. 451. – Stainhart, 1971, S. 43, Anm. 64

[20] Zur detaillierten Ausführung in Licht- und Schattenwirkung entsprechend der geplanten Körperlichkeit und Raumtiefe des Reliefs, zum Verhältnis von Erfindung (eines anderen Künstlers), graphischer Fixierung (durch einen Maler oder Gold- und Silberschmied) und allen möglichen Stufen im Grad der Ausgeführtheit vergl. u. v. a. Isaak Fischer d. Ä. Entwurf für ein 1689 dat. Silberrelief J. A. Gaaps nach der Radierung von H. U. Franck, Joh.

Gróf Nyári Krisztina örökölt aranyművei. 1635.
Kali Merényi Lajos. = MGSz. IX. 1902 369-370.

VÁrday Kata ingóságai. Közli Mezényi Lajos. = MGSz. 12. 1905 261-264

dass die frühere Schriftleitung
eit eingestellt. Die Zeitschrift
neuen Titel "Uj Müvészet" fort-
nanzieller Schwierigkeiten in
neue Redaktion wird aber streng
eau zu behalten.

rbindung auch in Zukunft fortführen
senden.

ndnis erklären konnten, warten
ben

it vorzüglicher Hochachtung

István Bardoly
Leiter der Bibliothek

MTA KESZ Sokszorosító

LEVÉLTÁRI LELTÁRAV

Az Esterházy család hercegi ágának levéltára. Összáll. Bakács István. Bp.: Levéltárak Országos Központja, 1956 276 p. (Levéltári leltárak ; 2.)

Az Esterházy család hercegi ágának levéltára. Repertórium. Szerk. Kállay István. Bp. : Magyar Országos Levéltár, 1978 270 p. G (Levéltári Leltárak ; 66.)

Az Eszterházy család tatai és csákvári levéltára : Repertórium. Összeáll. Bakács István, Iványi Emma. Bp.: Művelődési Minisztérium Levéltári Osztály, 1964 289 p., G F
(Levéltári leltárak ; 25.)

Az Eszterházy (sic!) család zólyomi ágának levéltára. Repertórium. Összeáll. Iványi Emma.
~~Közreműk. Czecze Barnáné, Magyar László et al.~~
Bp. 1963. Műv. Mű. Lev. Ord. LOK (levéltári leltárak 20.)
199 p. F6

Reiner Janos: A gróf Esterházy család
pápai levéltára. = TT 1893 601–616.

5

Štátny Slovenský ústredný archív v Bratislave : Sprievodca po archívnych fondoch I. Oddelenie feudalizmu. Spracovali František Sedlák, Juraj Žudel, František Palko. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1964 439 p.

Archívy rodu Erdődyovcov 1. Cesznecká línia rodu Erdődyovcov 1236-1914 53-67

2. Čeklínska vetva rodu Erdődyovcov (1252) 1498-1939. 62-75.

GA2D

Az alsolendvai urad. tisztség utasítása
1719-ből. Közli Mezényi Lajos = MGSz., 2, 1895
339-345.

Bakács István: A magyar nagybirtokos
családok hitelügyletei a XVII–XVIII. században
Bp. KSH, 1965 165 p. E
(Történeti statisztikai Tanulmányok)

E. család 17–33.

Amatőrfényképezés. [Bp. 1940], Kodak. 64 l. — 15 cm. 93.339

Antal Miklós: A fényképezéshez és fénynyomási eljárásokhoz használt vegyszerek ismertetése. Bp. 1921, Athenaeum. 216 l. — 18 cm. 248.725

Associazione Culturale Fotografica A.L.A. Torino és Vadas Ernő gyűjteményes kiállításának katalógusa. Sopron. 1936. [jún.] 7—14. Sopron 1936, Röttig — Romwalter ny. [16] l. — 24 cm. 54.725

Aus unserem Leben. Fotobuch der Munka. → 308(439) A mi életünkből. A Munka első fotókönyve.

Beck, [Heinrich] Henrik: Agfa fototankönyv kezdők számára. Bp. 1929, Löbl ny. 78 l. — 15 cm. 65.684

Ua. [193?]. 99 l. 246.185

Berczelly Harry: Zur Kenntnis der Bichromatgelatine. Bp. 1934, ny. n. 68 l. — 22 cm. 201.664

Blahó Ede: Fotografáljunk! Bp. 1928, Singer és Wolfner. 64 l. — 16 cm. /Kis könyvek./ 17.261

Budapest székesfőváros filmdia tekercseinek és diapozitiv-lemezeinek jegyzéke. → 374

Budapest Székesfővárosi Közlekedési Részvénytársaság Önképzőköre. — — Budapesten 1933. máj. 30-tól jún. 10-ig rendezett képzőművészeti, fotoművészeti és kézügyességi kiállításának katalógusa. → 700(061.4)

Drogista Alkalmazottak Országos Egyesülete. A — — 1. fotokiállítása. [Bp.] 1942, Szt. László ny. 8 l. — 19 cm. 127.904

Dulovits Jenő: Művészi fényképezés. Bp. 1940, Szerző, Egyet. ny. 277 l. — 21 cm. 94.799

Ua. 2. kiad. 1942. 135.888

EFA fotokönyvek. 1. Rákospalota [1938], Közlekedési ny.

1. *Haller F[rigyes] G[éza]:* Fény és kép.

Egyesült Magyar Amatőrfényképezők Országos Szövetsége. Az — — alapszabályai. → 379.8

Americana fényképkiállítás. 1944. [Katalógus.] Összeáll. Slakta János. Bp. 1944, Radics ny. [10] l. 11 t. — 24 cm. 262.063

Erdős Tibor: Gyakorlati fotoiskola. A korszerű amatőrfényképezés elméleti és gyakorlati ismertetése. Bp. 1941, Erdős és Kovács ny. 78 l. — 17 cm. /Fotoművészet könyvtára 3./ 15.859/3

Ua. [Ill.] Erdős Tibor. 2. kiad. [1943], Fornét. 80 l. 8 t.

Erdős Tibor — Barta Dezső: A kisfilmes fényképezés. Bp. [1941], Erdős és Kovács ny. 62 l. — 17 cm. 119.485

Ua. 2. bőv. átd. kiad. [1943]. /Fotoművészet könyvtára 2./

Fári László — Vermes Miklós: A fényképezés új útjai. Kiad. a Királyi Magyar Természettudományi Társulat. Bp. 1936, Egyet. ny. 199 l. 1 t. — 18 cm. /Népszerű természettudományi könyvtár 18./ 212.113

CASSIUS: Kék könyv vagy a Zapesvári uradalom a herczeg Esterházy catastropha előtt és után Pest, 1866. Heckenast ny. 43 l.

CSAPODY Csaba: Az Esterházyak absolendvai uradalmának gazdálkodása a XVIII. század első felében. Bp. Kovácsny, 1933 51 p.

(Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez; 6.)

lyi művészek, erdélyi tájak. 1940.
77. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Kéziratok és miniatúrák. X—XX. század. 1941.
78. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* A világirodalom remekei képekben. 1941.
79. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Ovidius Metamorfózisai képekben. 1942.
80. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Olasz tájak. 1943.
81. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Másolatok, hamisítványok. [1944].

Az **önarckép.** Kiállítás. → 750(061.4)

Őszi kiállítás. → 750(061.4)

Pécsi emlékalbum. Pécs nevezetességei. Pécs [194?], Rákóczi ny. 10 t. — 18 cm.

A **pesterzsébeti** képzőművészek reprezentatív kiállítása. → 750(061.4)

Pfannl Jenő: Régi ábrák és képek Győr váráról. → 711.424

Radványi László: A grafikai reklám művészete. Bp. 1921, Szerző, Uránia ny. 21 l. — 17 cm. 322.494

Rédey Miklós: Az első réznyomatú kiadás. A 2. magyar postabélyegsorozat. 1871/72. → 656.835

Redő Ferenc: Történelmi mozaikok 1. Budai Nagy Antal krónikája. — — metszetei. Bp. [1939], Szerző, ny. n. 12 t. — 20 cm. 14.393/1

A **rézmetszettel** díszített könyv. A Magyar Bibliophil Társaság 8. kiállítása az Országos Magyar Iparművészeti Múzeumban. → 090

Román Károly könyvjegyei. Bp. 1932, Kálvin ny. [2], 9 l. 10 t. — 27 cm. /A Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete kiadványai 1./ 15.131/1

Rosner Károly: A magyar fametszet két évtizede. Bp. 1931, Athenaeum ny. [22] l. — 31 cm. /Klny. a Magyar Iparművészetből./ 259.816

Rosner Károly: Magyar grafikus művészet. Bp. [1937], Officina. 18, [2] l. 44 t. — 18 cm. /Officina képeskönyvek [7]./ 12.316

Rosner Károly: A plakát kézikönyve. Bp. [1935], Löbl ny. 47 l. 18 t. — 32 cm. 72.117
Ua. 2. bőv. kiad. 47 l. 12 t. 403.776

Rudnay [Gyula] Julius: Etchings. Publ. by Henry Tamás. Bp. [192?], Pápai ny. [16] l. — 22 cm. 227.875

Rudnay [Gyula] Julius v.: Radierungen. (Vorwort von Zoltán Takács.) Bp. [193?], Pápai ny. [7] lev. — 21 cm. 257.745

Rudnai Gyula rézkarcai. (Katalógus. [Bev.] Lyka Károly.) Bp. 1923, Tamás Henrik. [3] lev. 5 t. — 22 cm. 621.885

Schwarz-weiss-graphische Ausstellung. [Katalog.] Veranstaltet vom Amt der Bildenden Künste des Volksbun-

A csicsvavári udvarbirálnak, Esterházy és Homonnay részről adott utasítása. [1636]
Közli: Virágh Elek. = MGSz. 4. évf. 1897
331-343.

Adombovári uradalom rendtartása 1729-ben.
Kőli Merényi Lajos. = MGSz. IX, 1902 77-91,
118-127.

E-Jurek

ERDÉLYI Aladár: Régi magyar családi kitüntetések története és jogya (1542-1852). 1-2. Bp. Unió ny. 1912. 416, 392 p.

Lipót Királynak Kercay Esterházy Pál végrendeleteit megerősítő privilégium levele 1795. 198-222

III. Károly Királynak Kercay Esterházy Pál Antal és gróf Esterházy Miklós javára kiállított istvándi és lovasi uradalmaira vonatkozó 1734-ből kelt adomány levele. 260-261

Mária Terézia Királynővel 1745-ből kelt sadereerlei uradalomra vonatkozó, Kercay Esterházy Pál Antal és utódai javára szóló ujadománylevele 270-273

A gróf Esterházy család pápai levéltárában őrzött céhlevelek. Közli: Reizner János.
=TT 1894 631-655.;
1895 90-103; 289-306.

A fertőszentmiklósi uradalom rendezése 1719-ben
= MGSZ, 3, 1896 93-101.

kali: Mereinyi Lajos.

AS 1971
1972
1981
1963

Inventárium a sentei [sempte] majorságrul. [1677]. Közli Merényi Lajos. = MGSz. X, 1903 467.

Hogyan vettük a svájci markát 1680-ban?

[

JANETSCHEK, Hellmut

Die Eisenstädter Dampfmaschine des Fürsten Esterhàzy: Die erste Watt'sche Dampfmaschine in Österreich-Ungarn im Lichte des Esterhàzyschen Wirtschaftskomplexes. = Burgenländische Heimatblätter, Jg. 46, Heft 1. 1984
29-41 Ill

18 M

icher Baumlandschaft
(Abb. 1) unten die
der Callisto" in Ver-
gd zeigt, oben, wie
äger unter anderen
von wolfsähnlichen
angefallen, Kraniche
angegriffen werden.
pen und plastischer
en etwa der atmo-
erie sind – dem Ob-
lichen komprimierter
Durchführung etwas
genannten Arbeiten
hnlich.

chnitzerei im Bereich
en Kunst mag – nach
er erstmals abgebil-
statuette des gemar-
6), die sich 1966 im
deren heutiger Auf-
nt ist, fremd wirken;
ein Werk des Domi-

Mai/Juni 1972, S. 252 ff. Für diese Frage wichtig, o für ausgesprochene Kleinplastiker wie Dominikus un Franz I. Stainhart, eventuell nachweisbare Werke größeren Formats in anderem Material Rückschlüsse auf einen Werkstattbetrieb zulassen (von ihrem Vater Matthias [gest. 1672] die gefaßten Holzfiguren einer Maria und eines Johannes im Gang des Bürgerheimes an der ehemaligen Franziskanerkirche Weilheim, eine Pietà in der Kapelle der Schmerzhaften Maria am Anger von 1661; von Franz I. die vergoldeten hölzernen Seitenfiguren am Hochaltar der Kappel Hl. Blut bei Unterammergau von 1687, von seinem Sohn, dem Frater Franz, 1721, die figürlichen Teile der Kanzel in der Eichstätter Jesuitenkirche. S. u. a. K. Feuchtmayr, Thieme-Becker, Allg. Lexikon . . ., XXXI, 1937, S. 451; Dehio, Oberbayern, 1956², S. 182, 211 f. Jakob Mois, Pfarrkirche Unterammergau und Kapelle „Heilig Blut", Hannes-Oefele-Verlag Ottobeuren 1969, S. 12 f., Abb. S. 9. – Antor Bauer, Die Kappelkirche zum Hl. Blut bei Unterammergau, in: Kalender bayerischer und schwäbischer Kunst 25. Jg., 1929, S. 19 f., Abb. S. 17). Bezeichnenderweise fehlt der Name Stainhart in H. Schindler, Große Bayerische Kunstgeschichte II, München 1963.

[5] Inv.-Nr. 31/273, 13,5 x 38 cm. Verst.-Katalog R. Lepke, Berlin, 2043, 12./13. Mai 1931, S. 240, Nr. 238c, Taf. S. 241, ex Coll. Stroganoff, Leningrad. – Theuerkauff, Stainhart, 1971, S. 40 f., Anm. 41. Zuletzt A. Schädler, in: Alte und moderne Kunst, 122, 1972, S. 8, Anm. 35, Abb. 14, der Berliners Kat.-Nr. 206–209 als Werke des Dominikus, nicht des Franz I. ansieht.

[6] Theuerkauff, Stainhart, 1971, S. 39 f., Abb. 19, Anm. 35 ff. Vergl. vor allem das Mittelrelief der Auferstehung Christi in der Attika (16 x 29,5 cm), die Schöpfung Eva nach Raffaels Loggien als zweites Relief von rechts in der untersten Reihe (9,8 x 15,7 cm).

[7] C. Theuerkauff, Elfenbein in Klosterneuburg, Klosterneuburger Kunstschätze, Band 2, Klosterneuburg 1962 S. 17 f., Kat.-Nr. 15, Abb. 15 f.

[8] Die Bildwerke des Bayerischen Nationalmuseums, IV R. Berliner, Die Bildwerke in Elfenbein . . ., Augsburg 1926, S. 115, Kat.-Nr. 577, Taf. 228 (Deutschland?, 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts, von demselben Schnitzer wie Kat.-Nr. 544, Bekehrung Sauli). S. Stainhart, II. Teil, Abb. 1 f. und Elfenbein in Klosterneuburg, 1962, S. 46, mit Lit. auch für die in den folgenden Anmerkungen erwähnten Reliefs.

[9] Berliner, 1926, S. 115, Kat.-Nr. 578, Taf. 228 (steht Kat.-Nr. 577 nahe), Kat.-Nr. 579, Taf. 70 (von demselben Schnitzer wie Kat.-Nr. 578). E. von Philippovich, Elfenbein, Braunschweig 1961, S. 209 f. – In der Nachfolge dieser Gruppe entstand das Elfenbeinrelief einer Caritas-Allegorie, 8 x 5,5 cm, im Musée de Cluny, Paris, Inv.-Nr. 15.353.

[10] Inv.-Nr. KK 40; Schalllöffnung 3,1 cm im Durchmesser wohl aus der Kunstkammer stammend. Für freundliche Hilfe bei der Beschaffung von Photos danke ich Heriber Meurer. – Bei E. von Philippovich, Elfenbein, Braunschweig 1961, S. 209, Abb. 158, als Werk des „Palmenmeisters", s. Elfenbein in Klosterneuburg, 1962, S. 46 f unter Kat.-Nr. 16.

[11] Im Juni/Juli 1966 dem Germanischen Nationalmuseum Nürnberg angeboten. Die Pfeile weitgehend abgebrochen; aus einem Stück geschnitten. Für freundliche Mitteilung danke ich Günther Schiedlausky.

Kismartoni uradalmi facérszabás 1632-ből.
Közli Merényi Lajos. = MGSz., 12, 1905, 280.

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Könyvtárközi kölcsönzés

A kért mű Központi Katalógusaink szerint Magyarországon nem található. Kérésüket külföldi könyvtárakhoz továbbítottuk.
Szíves türelmüket kérjük.

Iktatószámunk: 792/93

Önök iktatószáma: 1/1993

Dátum: 93.II.8.

Aláírás: U. E.

MÉSZÁROS Karl Károly: Geschichte der Verpachtung der fürstlich Esterházy'schen Güter. Pressburg, 1866. Druck Schreiber 252 p.

- H. jószágai bérleteivel tört

M. Károly: Herceg Esterházy jószágai bérleteivel története. Pozsony, Schreiber ny. 1866. 240 l.

Nagy Benő: Szerény néretek a galánthai hercseg Esterházy-féle katasztrófenyhittérét és beszuntetését illetőleg. Debreczen, 1865, Városi ny. 16 l.

Az orosz irodalom 1702-ben. Kálí
Mereiny. Lajos. MGSz XI, 1904 304-315

SÁNDOR László: Robotmunka az Esterházyak
bujáki uradalmában a XVIII. században. =
Agr. Sle. 23, 1981, 3-4. 515-531.

SOÓS Imre: Az úrbéri birtokrendezések eredményei Sopron megyében. Sopron 1941 Székely és Társa. 88 p.

760

Clod-Svensson S.) [Közreadja a] Nemzeti Szalon Művészeti Egyesület. Bp. 1934, ny. n. [16] l. — 20 cm. 278.026

Dandé József: Szegénység útján. 12 linoleummetszet. [Bp. 1944], Szépmives Műhely. 2, 2 l. 12 t. — 28 cm. /Magyar grafikusok könyvei 3./ 19.689/3

Darnay-Dornyay Béla: A keszthelyi jurátusok kőkeresztje 1813-ból és Keszthely Rochbock-féle metszete 1860-ból. → 720(091)

Darnay-Dornyay Béla: Régi tatai várképek. Ikonográfiai tanulmány. → 711.424

(Déá méájin báttá... — Tudd, hogy honnan jöttél... Etc.) [Fametszetek.] [Bp. 194?, ny. n.] 5 lev. 17 t. — 22 cm. 407.731

A magyar nyelvű bevezetés végén A. M. monogram.
Címlap nélkül jelent meg.
A bevezetés angol és orosz nyelven is.

Délvidék, Bánát — Bácska — Baranya nem lehet másé! Nem! Nem! Soha! Kiad. a Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete. [Bp. 1935], MTI ny. 20 t. — Har. 17 cm. 46.543

Derkovits Gyula: 1514. (— — fametszetei.) [Bev.] Bálint György, Kállai Ernő. Bp. 1936, Gondolat. [6] l. 11 t. — 27 cm. 269.910

„**Derű** a művészetben" kiállítás. → 750(061.4)

Drahos István: Udvariasság és művészet. — — 12 rézkarca. Nagyvárad [1940], Kálvin ny. 6 l. 14 t. — 21 cm. /A Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok

Faller Jenő: A bécsi hadilevéltár tatatóvárosi vonatkozású rajzai és térképei. → 943.9A/Z

[**Fametszetek.** Debrecen 1938, Lehotai Pál ny.] 31 t. — 31 cm. 91.129

Fáy Dezső: 40 xilografie per la „Divina Commedia" di Dante Alighieri. H. n. [193?], ny. n. [45] lev. — 32 cm. 401.925

Felvidéki és kárpátaljai képzőművészek kiállítása. → 750(061.4)

Fiatal művészek kiállítása. → 750(061.4)

Finn kiállítás. → 750(061.4)

Francia avant-garde művészek kiállítása. → 750(061.4)

Freund Jenő: Papiros a grafikában. Bp. 1927, Világosság ny. 118 l. 100 db. papirosminta. — 19 cm. /Grafikai művészetek könyvtára 6./ 219.019

Gáborjáni Szabó Kálmán könyvjegyzékei. Bp. 1934, Nagy ny. [12] l. 16 t. — 28 cm. /A Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete kiadványai 2./ 15.131/2

Gáborjáni Szabó Kálmán: A magyar kultúra tűzhelyei. — — fametszetei. Kiad. a Magyar Kulturális Egyesületek Szövetsége. [Bp. 1935], ny. n. [2] lev. 14 t. — 31 cm. 401.926

Ua. [1937]. [16] lev. Sorozaton kívül. 294.271

Gara Arnold: Magyar Parnassus. — — rézkarcai. (Bev. Lyka Károly.) [Bp.] 1926, Szerző, ny. n. [17] lev.

Szabad György: A tatai és gesztesi Esterházy-uradalom áttérése a robot-rendszerről a tőkés gazdálkodásra.
Bp.: Akad K., 1957 592 p. ill. E

147-154., ill.

221. KÉPZŐMŰVÉSZETI emlékek védelme : Az Egri Nyári Egyetem előadásai, 1981. július 28.-augusztus 4. Eger : TIT, 1984 102 p. (Egri Nyári Egyetem előadásai)

1. Vasas Joachim: A vendéglátó város. 13-16.

2. Hokkyné Salla Marianne: Képzőművészeti emlékeink védelmének helyzete és a restaurálás néhány módszertani problémája. 19-22.

3. Granasztói Györgyné: A művészettörténeti kutatás és a képzőművészeti restaurálás kapcsolata, közös eredményeik. 25-28.

4. Tóth Melinda: A feldebrői falképek. 31-35.

5. Kovalovszki Júlia: A feldebrői templom régészeti kutatása. 39-42.

6. Erdei Ferenc: A feldebrői rk. templom műemléki helyreállítása. 45-46.

7. Bodemé Szentgály Erzsébet: A gyöngyöspatai rk. templom főoltárának restaurálása. 49-51.

8. Szakál Ernő: A középkori szerkesztési rendszerek és azok alkalmazása a kőszobrász restaurálásban. 55-58.

9. Fábriné Rádovics Krisztina: Rekonstrukció-anastylosis és kiegészítés egy korabarokk oltár helyreállításának tükrében. 61-65.

10. Gorin, I.P.: Múzeumi restaurátorok képzése a Szovjetunióban. 69-71.

11. Gorin, I.P.: A múzeumi kincsek restaurátorainak vizsgálata a Szovjetunióban. 75-77.

12. Bérczi László: Az egri ráctemplom ikonosztázának és faberendezésének restaurálása. 81-83.

13. Görbe Katalin: A képzőművészeti restaurálások dokumentációs követelményei. 87-90.

14. Entz Géza: Restaurátorképzés Magyarországon. 93-

Szendrey István

Az Esterházyak debreceni uradalmának
birtoklása.

Acta Univ. Debreceniensis de Ludovico
Kossuth Nominatae
Series Historica III
1964 57-82.

Grosz Andor rajzkönyve 1940 nyaráról. Berettyoújfalu 1941, Adler ny. 178 l. — 25 cm. 125.307

Gyapay Miklós, D.: Portrék gazdasági és társadalmi életünk előkelőségeiről. → 929(082)

Haranghy Jenő: A rajzolás iskolája kezdettől a művészetig. Írta és rajzolta — —. Bp. [1942], Győző Andor. 232 l. — 27 cm. 126.392

Ua. 2. bőv. kiad. [1943]. 248 l. 149.501

Három nagy magyar mester rajzai. [Budapest], Tamás Galéria. Bp. [1941], Rosenberg ny. 8 l. — 24 cm.

A **Hétfői** Társaság. 1. r. Gedő Lipót 104 rajza. → Gedő Lipót: A Hétfői Társaság. 1. r. — — 104 rajza.

Höpp Henrik: A helyzet a következő. — — krónikája. → 940/990"1939/1945"

Höpp Henrik: Kellett nekik rohamsisak? — — vidám, rajzos világhíradója. → 940/990"1939/1945"

Jaj, az a Hegedüs! → 894.511—3/—9 *Gyűjt.*

Jajczay János: Pest-budai figurák a múlt század harmincas éveiből. Max Felix Paur rajzai a Fővárosi Könyvtárban. → 943.9A/Z

[Kazinczy] Ferenc Kazincy: Árnyékrajzolatok. Rajzolta — —. (Összeáll. és sajtó alá rend. Rexa Dezső.) ([Közreadja a] Könyvbarátok Szövetsége.) Bp. 1928, Egyet. ny. 156 l. — 20 cm. 57.786

A képanyagot szemelvények követik Kazinczy Ferenc és az illusztrált személyek levelezéséből.

Laszgallner Oszkár: A rajztudás lényege és kulturális jelentősége. [Bp.] 1941, Műegyet. Mech. Techn. Int. ny. 5 l. — 20 cm. 118.028

Lehel Ferenc: Herman Lipót rajzai. Bp. 1921, Globus ny. 2, 8, 2 l. 32 t. — 31 cm. 117.689

Lengyel kiállítás. (A krakkói Nemzeti Múzeum Matejko-rajzgyűjteményének és az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum lengyel vonatkozású gyűjteményének kiállítása.) Budapest, Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. 1936. dec. [Katalógus.] Bp. 1936, Hornyánszky ny. 18 l. — 19 cm. 59.697

Madaras László: Tisztelt Ház. 312 parlamenti karikatúra miniszterekről, képviselőkről, a Ház tisztviselőiről... Bp. 1929, Korvin ny. [12] l. 44 t. — 35 cm. 83.687

Magyar László: Szegedi Panoptikum. — — karrikatúrái[!]. Móra ferenc előszavával. Szeged 1926, Szerző, Délmagyarország ny. 126 l. 1 t. — 22 cm. 244.283

Magyar-Mannheimer Gusztáv — Kernstok Károly. Magyar-Mannheimer Gusztáv hagyatékának emlékkiállítása, Kernstok Károly festményeinek és rajzainak gyűjteményes kiállítása. → 750(061.4)

Magyar rajzolóművészek. Szerk. Pérely Imre. Kiad. a Könyvbarátok Szövetsége. Bp. 1930, Egyet. ny. Világosság ny. stb. 167 l. 14 t. — 22 cm. 65.782

Gedő Lipót: A magyar rajzolóművészet fénykora. — *Herman Lipót:* Horog. Egy fiatalon elhunyt tehetségtelen rajzoló. — *Novák László:* A reprodukció. — *Nemes Mihály:* Átéléseim és emlékeim. — *Rozsnyai*

SZENDREY István: A jobbágyság gondallozása
a debreceni irodalomban a XVIII. században. =
Agrártört. Szle, 5, 1963, 3 384-398. G

TAFFERNER, Anton: Die ersten Kolonisten-
familien der Esterhazyschen Neugründungen
Saar und Boglar im Schildgebirge.
In. Südostdeutsches Archiv, 1978 36-61.

Veitsbolglai
Szai

Sd. Arch. - 78.

Vizsgálata Homonnay-árvák gazdatisztjei ellen [1622]. Közli: Merényi Lajos. = MGSz., 3. évf. 1896. 328-330.

EM. nádor levele

Wessely József: A herczeg Esterházy-féle katastropha. Társadalmi és gazdasági tanulmány. Pest, Ráth, Emich ny. 1965. 51 p.

MŪV.

Agghány Mária: Les modèles des statues du monument funéraire de la famille Esterházy - Az Esterházy-család síremlékszobrainak modelljei. A Magyar Nemzeti Múzeum Képmúvészeti Múzeum Közleményei 1958. 13.m. 52-58 és 132-134.

?

BORSA Gedeon: Adatok a XVIII. századi

Tismartoni nyomdáról. = MKSz. 72, 1956, 2

138-139.

741/744

Kálmán: Atya és fiú tragédiája. — *Liber Endre:* Budapest székesfőváros a magyar grafikáért. — *Kárpáti Aurél:* Valami a karikatúráról. — *Pásztor Árpád:* Vadász Miklós. — *Rosner Károly:* A fametszet mint könyvilluszráció. — *Szánthó Dénes:* Ex libris gyűjtés. — *Pán Imre:* Magyar rajzolók külföldön.

Ady Lajos; Ágai Adolf; Balassa Imre; Bálint Jenő; Fenyves Pál; Jász Faragó Sándor; Jeney Jenő; Kodolányi János; Márkz Zsigmond; Mühlbeck Károly; Paulini Béla; Táborí Kornél írásai.

A **magyar** szellem és munka arcképcsarnoka. → 008

Makoldy József: Amint én láttam. Riportrajzok. Előszóval ell. Herczeg Ferenc. Szövegét írta Lázár István. Bp. [1926], Egyet. ny. 117, [9] l. — 33 cm. 94.416

Makoldy József: Mi maradt nekünk? — — rajzai. [Bev.] Raffay Sándor. Bp. 1922, Hornyánszky ny. 40 l. — 23 cm. /A Magyar Nemzeti Szövetség kiadványa./ 282.419

Márkus Jenő: Ceruzám az oka! [Karikatúrák.] [Bp. 1942], Balázs ny. 21. 94 t. — 24 cm. 131.773

Márton L[ajos]: Jamboree. Gödöllő 1933. [Rajzok.] Bp. 1933, M. Földr. Int. [ny.] [40] lev. — Har. 21 cm. 810.121

Márton L[ajos]: Jamboree souvenir. Gödöllő 1933. [Rajzok.] Bp. 1933, M. Földr. Int. [ny.] [20] lev. — Har. 21 cm. 810.122

Márton [Lajos]: Jubileumi Márton-album. 1906—1936. Bp. [1936], Szerző, Klösz ny. [20] lev. — Har.

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Rajzoló eljárások. Budapest. 1934. május. [Katalógus.] [Bp.] 1934, Athenaeum ny. 38 l. — 19 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 67./ 11.693/67

Pérely Imre: XI. Pius pápa és udvara. Vannutelli Vince bíbornok előszavával. [Arcképgyűjtemény. — — életrajzát írta] (Divald Kornél.) Bp. 1925, Szt. István Társ. [8] l. 30 t. — 32 cm. 254.020
Soksz.

Pérely Imre: Fekete-fehér képek. (Paris 1931—1939.) Georges Duhamel előszavával. Bp. 1940, Cserépfalvi. [28] lev. — 29 cm. 97.866

Pérely Imre: Fény és árnyék. [Bp. 1931], Népszava. 10 t. — 23 cm. 81.362

Pérely Imre: Magyar fejek. Tóth Árpád előszavával. 1. sor. Bp. 1922, Kókai. [72] l. — 28 cm. 238.522

Pérely Imre: Magyar írók. — — rajzai. 1. sor. Bp. 1927, Berény Imre. 61 l. — 18 cm. 12.494

Pintér Jenő: Ahogy én láttam. — — karikatúrái. Milotay István előszavával. Bp. 1936, Szt. László ny. 64 l. — 24 cm. 52.895

[Polgár István]. Turi-Polgár István rajzai Ady hét versséhez. Bev. Emőd Tamás. Bp. 1925, Török ny. Mezőtúr. 9 t. — 43 cm. 502.697

Cennerné Wilhelmb Gizella

Képzőművészeti műpártolás a XVI-XVIII. századi Nyugat-Dunántúlon. = Jelentkezünk, 1990. szept. 9-15.

1 -18. századi castrum

CENNERNÉ Wilhelmb Gizella: Portrék az Esterhézyak „Tropheum"-ából. In: Főuri ősgaléríák, családi arcképek a Magya Történelmi Képcsarnokból. Kiáll.kat.Szerk. Buzási Enikő. Bp. : MNG,1988 74 - 77.p. ill.

De impedimentis agriculturae, quod occasione publici examinis ex universa scientia politica, quod Franciscus et Aloysius Esterhàri de Galantha anno Christi 1797. subiverunt, distributum est. H.n. 1797. Typ. Barth [8] fer.

CSATKAI, (Andre) Endre : Die fürstlich Esterházyschen Druckereien in Eisenstadt. = Burg. Heim 5, 1936, 1. 4-10. ill

Gs. DOBROVITS Dorottya: Építlerés a
18. századi Magyarországon: Az uradalmak
építészete. Bp. 1985. (Művészettörténeti Füzetek; 15)
150 p + ill

E. Kovács

ARTHUR. Igen – igen
ADÉL. Arthur! *Élet n*
GRANVILLE. Adél! *Fe*
nem szakadsz meg? mi
zsében! Ó, bár nemsc
napig, csak holnapig c
vanéves súlyos munk
hunyjak el, s csendes
A két halott mellett térdr

GALAVICS Géza: Kössünk kardot az pogány ellen : Török háborúk és képzőművészet. Bp. : Képzőművészeti Kiadó, 1986 18o p., ill G

ESTERHA'ZY, Antonius: Caelestis sapientiae compendium divus Franciscus Xaverius oratione panegyrica laudatus, deum ... facultas philosophica ... auo tutelari honores persolveret, deferente Joanne Schatter, oratore. Tyrnaviae, 1756 Typ. Acad. 24 l.

Gerelyes Ede: A magyar nemzetgyűlés
a Tét forradalom időszakában 1918-1919
: Tanulmány és dokumentum-kötet

Bp. 1967 417 p..

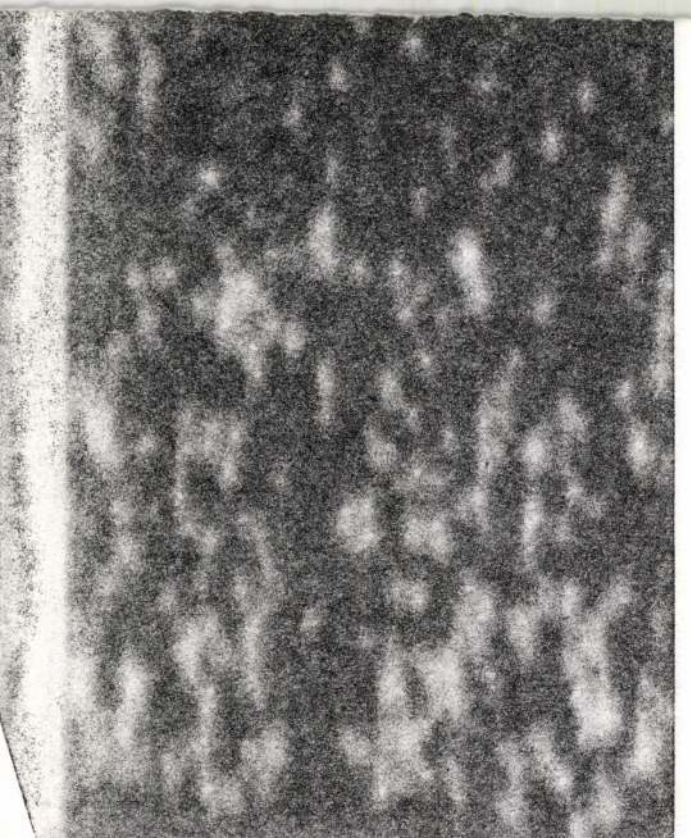

Győr-Sopr
lalkozó k

A magyar
75-80 old

A nagycen

A nagycen

Magyarors
szet, 197

Magyarors
lap, 1977

A noszvaj

A kertrek
Városrend

Műemléki
fejezet,

KOPPÁNY Tibor: Ozora és uradalmának építészete a 18. században: Adatok Tolna megye barokk kori építészetének történetéhez.
= Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve XVII (1992) 229–258. p. ill G

LIGETI EDE
1814–1878)

LIOMFI

ÉK HÁROM FELVONÁSBAN,
KKAL ÉS TÁNCCAL

1849

RADISICS Jenő: Az Esterházy-Gyűjtemény Tatában. = Múv. Ip., VI, 1891 190-192. l

Semmelweis, Karl

Johann Baptist Hübschlin,
der erste Esterházysche Hofbuchdrucker
in Eisenstadt. Burg. Heim. 27,
1965, 79-86. ll

Valkó Arisztid: Mourette építőművén
az Esterházyak szolgálatában. MÉ (1973) 22. évf.
1. sz. 62-67.

korona (75 × 43 mm).

Irodalom: *Vásárhelyi Judit* i. m. 241. (ne
rét).

65 *Veress Endre:* A történetíró Báthor
Erdélyi Múzeum 38 (1933) 377–412.; *Papp M*
és Báthory István magyar humanistái. Bu
Tibor: A humanista Báthory István. Buda
Szalay Ágnes: A Balassi Menyhárt árultatás
Budapest 1967. (kézirat) (Köszönöm Ritoók
hogy kiadatlan doktori disszertációját elolvasl

66 Gyulafy Lestár följegyzései. Kiad. Sz
1881, 18.

67 A gyászistentisztelet részletes leírá
fennmaradt; lásd: Magyar élet Lengyelország
Endre, Budapest, Magyar Tudományos A
Kézirattár, Ms. 478/I, fol. 204–205.

68 A gyulafehérvári Báthory-templomra
adatokat *Balogh Jolán* gyűjtötte össze: Kol
helyek, XVI. század. Budapest 1985, 269–2
templomról és rendházról: Jézus Társasága évi
Báthoryak korabeli erdélyi ügyekről (1579-
Endre, Budapest–Veszprém 1921, a 36. lap ut

69 *Bethlen, Wolffgangus de:* Historia de
tom. II, Cibinii ²1782, 458–462.; *Kultsár I*
1805, 47–50.; Báthory Kristóf temettetésén
Újság (1864) 48.; Documente privitoare l
Moldovei şi Ţării-Româneşti, vol. II. Ed. *Ver*
1930, 242–246.

70 Rationes curiae Stephani Báthory reg
Hungariae et Transilvaniae illustrantes, 157
Andreas, Budapest 1918, 211.

71 Documente privitoare la istoria Ar
Ţării-Româneşti, vol. II. Ed. *Veress, Andrei*

72 Rationes Curiae Stephani Báthory re
Hungariae et Transilvaniae illustrantes, 157
Andreas, Budapest 1918, 187.

73 i. m. 200–201.

74 i. m. 197, 200–201.

73 Willem van den Blocke Dancka város
1584. június 18.)

„Soll Euer Ehrbarem Radt ich unterdienstl
demnach Ihrer Kön. Mt. ich in Anfertigunge i
Brudern, Fürsten weilandt in Siebenbürgen
rtbnuss ein zeitlang gedienet undt immer na
dunge desselbigen Werks aus Siebenbürgen
gesetzt, an die Kön. Mt. wiederumb mit ge
meyner Vorrichtunge kommen, undt von hc
allergnädigst abgefertiget bin worden, als h
abgerichteten Werke undt genädigster Abferti
Stadt undt E. Ehrb. Radt meine geringe,

Valkó Árpád: Késő barokk mobráirajzok az Esterházy-levéltártól (Adalékok a schwarzenbachi templom építéséhez)
MÉ 1990 É 39. évf. 220–226.

IJEGYZÉK

ÁNYOK

ály és a reneszánsz művészet Erdélyben (1576—1587) III
t mecénás (Vázlat egy pályaképhez) III
mint mecénás III

TÁS

ınkásságának néhány kérdése III
dány Jakab és Stranover Tóbiás angliai működéséhez III
hon mint Prága felszabadítója 1742-ben III
zobabelsők — kutatási feladatok III
losítása Hillebrandt tervén a tótmegyeri Károlyi-avagy hol legyen az istálló a kastélyban) III

TÁR

hagyatéki leltár (1620 és 1630 között) III
zetei a Grassalkovich-levéltár (elpusztult) tervtáráról III

ILE

Universitatis Budapestiensis. (Fragmenta Codicum in ey. Budapest 1983 III
szovojai Jenő elfeledett kastélyai a történelmiMagyar-

egyed. Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1988 III

---

i kastély dísztermében, 1780 körül

Valkó Arisztid: Zenélő és ütő toronyóra ~~volt~~ (hajdani) Esterházy kastélyokon. IMÉ 2. 1955 (1956) 280 - 287.

1038. KATONA Imre: A Mikesek Vas megyei kapcsolatai. = Savaria, 13/14 1979/1980 (1984) 307-327., ill. G

1039. LÁSZLÓ, Emőke: Netzarbeiten aus dem 16-18. jahrhundert in Ungarn. = Ars Decorativa, 8 (1984) 71-100., ill.

1040. MOJZSIS Dóra: XVI-XVII. századi női fejdíszek a nagylózsi leletanyagból. In: Folia Archaeologica, 35 (1984) 185-212., ill. G

1041. MOJZSIS Dóra: Skófium és islóg. = Múzsák, 1984, 1 27-28., ill.

1042. NAGY Jenő: Az erdélyi magyar felsőruha és a szász Falsche : Adalékok a magyar-szász összehasonlító viselettörténeti kutatásokhoz.= Etnographia, 95, 1984, 2. 242-255., ill. G

1043. RESTAURÁLT régészeti textiliák, Borsod-Miskolci Múzeum, 1984. október 25. - 1985. január. 6. A kiállítást rend. és a vezetőt írta Bakó Ádámné. Miskolc : Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeum Igazgatóság, 1984[8]p., ill.

1044. (s.m.) [SÁRVÁRI Márta] : Honnan került elő a Rákóczi-kárpit [Beszélgetés Buzási Enikővel]. = Magyar Nemzet, 1984. február 18. 7.

1045. Takács Béla: Református templomaink úrasztali terítői. Bp. : Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1983 rec. TÁBORI György = Békési Élet, 19, 1984, 3. 399-401.

1046. TAKÁCS Béla: Úrasztali terítők.=Múzsák, 1984, 3. 8-10., ill.

1047. TORANOVÁ, Eva: Výsivky minulých storoci. Bratislava : Tatran, 1984 158 p., ill. E G R (Kniznica priatol ov výtvarného umenia ; 36.)

1048. UGRIN Emese: Szent Pál látogatása Málta szigetén. = Új ember, 1984. július 8. 6., ill.

BACHER Béla: A Szépművészeti
Múzeum története. In: A Szépművészeti
Múzeum 1906–1956. Szerk. Pogány Ö. Gábor,
Bacher Béla. Bp. 1956 14 – 22. ill

Catalog der Gemälde Gallerie des Fursten Esterhazy
Paul in Pest, Academie-Gebäude. Pest,
Kilian und Wein, 1865 36 p.

Catalog der Gemälde-Gallerie
Paul Esterhazy von Galantha in Wien.
Wien: Lehrmann und Schweigerd, 1835
81 p.

GARAS Klára: A Szépművészeti Múzeum. 1906-1981. - Századok, 117. 1983 626-638.

développement, telles que l'activité d'un atelier, ou le
onnement d'un certain plan de l'église. Le manuel pa-
n 1956 connut jusqu'en 1970 cinq éditions au cours
quelles l'auteur n'eut que la possibilité d'ajouter à la
iographie annotée les mentions des ouvrages parus
etemps; par conséquence, l'image originellement vi-
te vint nécessairement à se scléroser quelque peu. En
2 son auteur put consacrer un texte relativement bref
ne belle publication illustrée à une nouvelle synthèse
'époque romane, limitée cette fois à l'architecture et à
culpture, où il suit, pour l'essentiel, les lignes de sa
ception antérieure.[4] Une autre synthèse due à Gé-
Entz s'avance dans la voie tracée par M. Dercsényi
t en contenant un certain nombre d'observations uti-
concernant d'importantes questions de détail.[3] Une
lyse poussée et s'étendant sur l'ensemble de l'époque
a menée à bien dans le premier volume du manuel
istoire de l'art de Hongrie mis en chantier il y
uelque temps.[5] L'équipe des auteurs peut s'appuyer,
delà des publications topographiques courantes[11,12]
toute une série de nouvelles recherches; grâce à cel-
ci, certaines questions du développement artistique
urront être placées sous un jour nouveau. C'est en rap-
t avec les préparatifs de ce manuel qu'a été organisé l'ex-

dr. Hoffmann Edith: Iparművészeti
és egyéb rajzok a népművészeti
múzeumban. Az Orm. Szm Évkönyvei
VII. köt (1931-1934) Zp. 1935. 138-164. p

Dr. Hoffmann Edith: A Szépművészeti Múzeum néhány németalföldi és német rajzáról. Az Orn. SZM Évkönyvei. V. köt. (1927-1928) Bp. 1929. 89-143.

Dr. Hoffmann Edith: A Szépművészeti Múzeum néhány olasz rajzáról.
Az Országos Szépműv. Múz. Évkönyvei.
IV. köt (1924–1926) Bp. 1927.
116–173. p.

Dr. Hoffmann Edith: Újabb megfigyelések a rajzgyűjteményben. Az Orsz. SZM évkönyvei. VI. kötet (1929-1930) Bp. 1931. 129-206. p.

T (Studien und Skizzen in der Zeichnungen-
sammlung).

dr. Hoffmann Edith: Vázlatok, tanulmányok
a rajzgyűjteményben T Az Orsz. Szép Művészeti
VIII. köt (1935-1936) Bpp. 1937 128 - 140
(141 - 143).

MELLER Simon: Az Esterházy levéltár
története. Bp. Orsz. M. Kegyt. 1915. LXXVI, 272 p
17 t ill

ORMÓS Zsigmond: A herceg Esterházy
képtár művészeti leírása. Pest
Emich, 1864 188 p.

PEREGRINY János

Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum
állagai 1-rén. a) Az Esterházy-gyűjtemény. b)
Ipolyi Arnold adományai. Bp. Athenaeum, 1909
63 p [1-478]

GATES-COON, Rebecca: The Esterhazy princes as landlords: estate management in Hungary during the late eighteenth century.

In: Studies in East European social history. Vol. 2. Leiden, 1981. 158-189.

Pigler Andor: XVIII. názadi osztrák festők rajzai a SZM-ban. Az Orh. SZM Évkönyvei. IV. köt (1924-1926) Bp., 1927 174-195. p.

KINGSTÄR

Csányi Károly: A herceg Eszterházy kincstár magyar ötvösművei = Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve 1920/1922 Bp. 1923 188-194. p.

890. HEGEDÜS Lajos: Edelény. = Élet és Tudomány, 4. május 4. 562-563., ill.

891. JANKOVIC, Vendelín: Zdejn Uhrovca a tamojsieho iel'a. = Monumentorum Tutela, 11 (1984) 15 - 40., ill. F

892. JURICSKY Sándor: A fehérvári rondella története. irkerület, 1984, 1. 9., ill.

893. KNAVA, Karol: Co s drevenými zvonicami na ne. = Pamiatky príroda, 13, 1984, 3. 3-11., ill.

894. KOPPÁNY Tibor: Batthyány Ádám építkezései, 9 - 1659. = Történelmi Szemle, 27, 1984, 4. 539-555., ill.

895. KOPPÁNY Tibor: A mihályi kastély kutatása és reállítása. = Magyar Müemlékvédelem, 9 (1984) 255-, ill. G

896. KOSTKA, Jiri - SEVCÍKOVÁ, Zuzana: Renesancný liansky dom v Levoci. = Zbornik Filozofickej a gogickej fakulty Univerzity Komenského, Musaica, 26 3/1979 (1984) 99-123., ill. G

897. KRESÁNEK, Peter: Divinka, kastiel. = Pamiatky oda, 13, 1984, 4. 24., ill.

898. KRESÁNEK, Peter: Skalica, bývalý jezuitský kostol rantiska Xaverského. = Pamiatky príroda, 13, 1984, 6. ill.

899. KURINCOVÁ, Elena: Renesacný kastiel v Trstíne. astyvedny casopis, 33, 1984, 1. 34-37., ill.

900. Sz. KÜRTI Katalin: Hajdudorog püspöki temploma. Tükör, 1984. június 17. 10., ill.

901. Magocsi, Paul R. - Zapletal, Florien: Holzkirchen in Karpaten. Wien : Braumüller, 1982 rec. THURZÓ, Igor chitektura a urbanizmus, 18, 1984, 2. 119-120., ill.

902. Markus, Thomas A.: Order in space and society. burgh, 1982 rec. NEMES Márta: Gondolatok a ptikon történetéből. = Mővészet, 25, 1984, 11. 46-49.

903. MOZJER Miklós: Az idősebb Grassalkovics Antal

Gombos, Károly: Ein Persischer Wandteppich
aus dem 16. Jahrhundert.
Ars Decorativa 7. 1982 19–28. p.

1984. október 27. 16-17., ill.

MAKSAY László: Lotz Károly emlékezete. = Rajztanítás, 26, 1984, 1. 17-20., ill.

B. MEDVIGY Erzsébet: Az Operaház Olümposza. = Élet és Tudomány, 1984. szeptember 11. 1199-1201., ill.

SZ.A. [SZÉKELY András]: Újjászülető falak [Operaház]. Új Tükör, 1984. április 29. 24-25., ill.

1362. **Májer István**

SZILÁRDFY Zoltán: Egy százéves könyv margójára. = Új Ember, 1984. december 30. 6., ill.

1363. **Malevics, Kazimir**

SEBŐK Zoltán: Kazimir Malevics szuprematista elmélete. = Híd, 48, 1984, 8. 1068-1076., ill.

SZABÓ Júlia: Kazimir Malevics. Bp.: Corvina, 1984 40 p., [40]t., ill. (A művészet kiskönyvtára) **rec.** SZOMBATHY Bálint: A problémamentes Malevics. = Híd, 48, 1984, 12. 1570-1571.

1364. **Marastoni Jakab**

VALKÓ Arisztid: Marastoni Jakab emlékezete. = Magyar Nemzet, 1984. március 28.76.

1365. **Marées, Hans von**

FÉMES Beck Vilmos kiadatlan írása Hans von Maréesről + FÉMES Beck Vilmos: Hans von Marées hagyatéki kiállítása a müncheni Sezessionban. Sajtó alá rend. és bev. Nagy Ildikó. = Ars Hungarica, 12, 1984, 1. 103-109.

1366. **Maticska Jenő**

MURÁDIN Jenő: Nagybánya festője: Maticska Jenő. = Utunk, 1984. október 19. 7., ill.

1367. **Máttis Teutsch János**

BANNER Zoltán: Egy század - három nemzedék. = Utunk, 1984. április 6. 7., ill.

BANNER Zoltán: Máttis Teutsch János idézése. = Utunk, 1984. augusztus 10. 7., ill

BANNER Zoltán: A művészet láthatóvá teszi a kort :

Máttis Teutsch János

Hampel
K-r B-a (Kövér Béla) [Hampel József]: Magyar dinöltönyök a fraknói kincstárban = Archaeologiai Értesítő Uf. 12. köt. 1892 240-243. p.

ner Vasárnapi Ujság 39. évf. 1892 30. nám ~~25~~ 521-522. p

KATONA Ágnes: Angyali üdvözlet. = Új Ember, 1984. ember 2. 6., ill.

853. **Oparinus, Johannes**

SZÁNTÓ Tibor: Egy XVI. századi könyvészeti remekmű. Magyar Grafika, 28, 1984, 6. 44-45.

854. **Perugino**

KATONA Ágnes: Umbriai mesterképek. = Új Ember, 84. december 23. 3 ill.

855. **Raffaello**

FARBAKY Péter: Az építész Raffaelloról a jubileumi év almából. = Művészettörténeti Értesítő, 33, 1984, 1-2. 83-

FARBAKY Péter: Raffaello, és építész : Emlékezés letésének 500. évfordulóján. = Magyar Építőművészet, 84, 2. 58-59., ill. E F G R

PRISCO, Michele - VECCHI, Jean-Pierre Cuzin: Raffaello ői életműve. Bp. : Corvina, 1984 132 p., ill. (A művészet sszikusai) **rec.** LÓSKA Lajos = Új Tükör, 1984. november 2.; MRAVIK László: A mediterrán Európa művészete. = nyvvilág, 29, 1984, 8. 7.

TÁTRAI Vilmos: Az út. = Magyarország, 1984. február 24., ill.

856. **Schön, Erhard**

SZABÓ Géza: Szapolyai János korabeli arcképe. = tória, 6, 1984, 5-6. 19., ill.

857. **Weyden, Rogier van der**

EÖRSI, Anna: From the expulsion to the enchaining of devil : The iconography of the Last Judgement Altar of gier van der Weyden in Beaune. = Acta Historiae Artium, 1984, 1-2. 123-159., ill.

JKOR 1541 - 1800

sszefoglaló művek

Hejj-Détári, Angéla: Wiederherstellung einiger Prachtwerke der Esterházy-Sammlung. Ars Decorativa 2. 1974

89-105.

Hejjné Détári Angéla: Augsburgi diktál a vezekényi csata emlékére. IME 11. 1968 (1969) 23-50.

garischen Münzen des Mittelalters 1300-1540. Bp. : adémiai, 1982 rec. HUSZÁR Lajos = Numizmatikai zlemények, 82/83 (1984) 133.

819. L. RIEDEL Lóránt: Átvert pénzek. = Múzsák, 1984. 22-23., ill.

erámia, üveg

820. IRÁSNÉ Melis Katalin: XV-XVI. századi leletmények udai királyi palotából. = Communicationes Archaeologica ngariae, 1984 205-222., ill. E

821. MEZŐSINÉ Kozák Éva: A vértesszentkereszti ncés apátság gótikus kályhacsempéi, 2. = Communicationes rchaeoligicae Hungariae, 1984 187-204., ill. G

822. PARÁDI Nándor: A besztercebányai kályhacsempék őhelyéről. = Folia Archaeologica, 35 (1984) 175-184., ill.

823. STEININGER, Hermann: Adalékok a keletausztriai zekasság történetéhez az 1500-as évekig. In: II. Nemzetközi ézművesipartörténeti Szimpózium. Szerk. Dóka Klára et al. eszprém : VEAB, 1984 2.köt. 199-205.

útor

824. K. Csilléry Klára: A magyar népi lakáskultúra alakulásának kezdezeti. Bp. : Akadémiai, 1982 rec. KÓSA szló = Hungarológiai Értesítő, 6, 1984, 3-4. 224-225.; RESZ Mária = Ház és Ember, 2 (1984) 15-17.

extil és viselet

825. BATÁRI Ferenc: Der „Crivelli-Teppiche" = Ars ecorativa, 8 (1984) 5-13., ill.

826. CECH, Brigitte: Ein mittelalterlichen Schuh aus der

Hajjné Détári Angéla: A Esterházy gyűjtemény
In: Az MM gyűjteményei. Szerk. Miklós Pál
Bp. 1979. 17–39.

999. TAKÁCS Béla: Különleges úrasztali edények : „Oszlopdíszes" kannák és poharak. = Református Lapja, 1984. február 5. 5., ill.

1000. TAKÁCS Béla: Különleges úrasztali edények : „Pénzes" poharak és kannák. = Református Lapja, 1984. április 8. 5., ill.

1001. TAKÁCS Béla: Különleges úrasztali edények : „Szöllőgerizdes" kehely. = Református Lapja, 1984. február 12. 5., ill.

1002. TAKÁCS Béla: Különleges úrasztali edények : „Varjú orrú" kanna. = Református Lapja, 1984. április 22. 5., ill.

1003. TAKÁCS Béla: Különleges úrasztali edények : Verejtékes poharak és kelyhek. = Református Lapja, 1984. április 1. 5., ill.

1004. TAKÁCS Béla: Különleges úrasztali edények : Zománcos kehely. = Református Lapja, 1984. május 13. 5., ill.

1005. TAKÁCS Béla: A pátyi gyülekezet buzgósága [úrasztali edények]. = Református Lapja, 1984. január 15. 29-30.

1006. TORÁNOVÁ, Eva: A művészi önművesség kutatásának eredményei Szlovákiában. In: II. Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium. Szerk. Dóka Klára et al. Veszprém : VEAB, 1984 2.köt. 241-244.

Fegyver

1007. MRAZ, Gottfried: Risse der Rüstungen und Handfeuerwaffen für die Türkenferehrung 1590. = Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien, 79 1983 (1984) 107-125., ill

Héjjné Détári Angela: A frakenói Esterházy kincstár a történeti források tükrében. In. Magyarországi renesszánsz és barokk. Szerk. Galavics G. Bp. 1974 473-549.

СОДЕ

О

МИКО, АРПАД: Король Степан Б
ГАЛАВИЧ, ГЭЗА: Пал Эстерхази ка
БУЗАШИ, ЭНИКЕ: Ференц Ракоци

ИССЛ

РАЙНАИ, МИКЛОШ: Некоторые вопро
Х. ТАКАЧ МАРИАННА: Некоторые данны
в Англии .....
ПРЕЙС, ПАВЕЛ: Венгерский Белл
ШОМОРЬЯИ, СЭЛИЗЕТТ: Расписные интер
БАДАЛ, ЭДЕ: Модификация Гра
ства дворца Карои

ДОКУ

ШУГАР, ИШТВАН: Опись наследства
МОЙЗЕР, МИКЛОШ: Записки Яноша Ка
ковича .....

О

Дерчени, Деже: Fragmenta Latina Codicum in Bibliothe
Bibliothecis Hungariae I/1.) Recensuit Ladislaus M
Тот, Жужанна: К выставкам „Prinz Eugen" 1986-ого г
кой территории Венгрии .....
Перезази, Карой: Турьяни Папп, Мелинда: Жилой кварт
пешт 1988 .....

Héjjné Détári Angéla: Az Iparművészeti
múzeum kincs-gyűjteménye II. [Esterházy
kincstár]. Budapest 1970 9. n. 23-25. p

Hejj-Détári Angéla: Der „Matthias Corvinus-Pokal" und Endres Dürer, der „Meister mit Rosette". IMÉ 9. 1966 (1967) 21–44.

Hejjné Détári Angéla: A Metamorphoses
témáinak barokk változatai az Esterházy
kincstár elefántcsont agyarán (Die
Barockthemenvariationen Ovids Metamorphose
auf dem Elefantzahn des Esterhazy-Schatzes)
MÉ 10. 1967 (1968) 59 – 90 (91 – 92)

G. HÉRI Vera: Az Esterházy család rendjelei;
= Művészet, 28, 1987, 1. 33-37.

Briefe ... Josephs des Zweyten an Esterhazy
und Batthyany. Bp. 1782. Typ. Eichenbergs Erb.

Katona, Imre: Ein Portal aus Lemnos
in der Esterházy-Sammlung
Ars Decorativa 5. 1977 5–16. p.

Képzőművészeti, 1984 81 p., 44 t., ill. **rec.** FEKETE Sándor Sándor: Orlai Soma. = Új Tükör, 1984. szeptember 16. 2.; w.i. [WAGNER István]: Nem csak Petőfi-festő. = Magyar Hírlap, 1984. december 30. 8.

SZÍJ Béla: Orlai Petrics Soma. = Békési Élet, 19, 1984, 4. 472-475.,

1380. **Pataky László**

SZ. KÜRTI Katalin: Pataky László (1857-1912) emlékezete. = Múzeumi Kurír, No 44, 1984 88-90., ill.

1381. **Perlmutter Izsák**

KERTAI Klára: Egy nagy festőre emlékezünk. = Új Élet, 1984. január 1. 5.

1382. **Pollack Mihály**

Boros László: A pécsi székesegyház Pollack-féle átépítésének története. In. Baranyai Helytörténetírás, 1981 (1982) 293-352., ill. **rec.** BIBÓ István = Művészettörténeti Értesítő, 33, 1984, 1-2. 90-91.

1383. **Puvis de Chavannes, Pierre**

TÓTH Ferenc: Pierre Puvis de Chavannes: Magdolna (1897). Művészet, 25, 1984, 9. 22-23., ill.

1384. **Rigele Alajos**

HORÁNSZKY Nándor: Az alsósztregovai Madách-síremlék létrejöttének körülményei. = Rajztanítás, 22, 1984, 2. 20-24., ill.

1385. **Rippl-Rónai József**

BERNÁTH Mária: Kaposvár, Rippl-Rónai Emlékmúzeum (Róma Villa). Bp. : TKM 1874 [16]p., ill. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára ; 165.)

KATONA Imre: Ripp-Rónai és a Zsolnay tényérok. = Élet és Tudomány, 1984. február 24. 254., ill.

kiáll. Győr, Műcsarnok, 1984 **ism.** ÁDÁM András: Figyelmébe ajánlom. = Élet és Tudomány, 1984. február 24. 248.; SALAMON Nándor: Rippl-Rónai kiállítás. = Új Tükör,

RIPPL-RÓN
1984. sze
rend. Ge
a katalóg
Miskolci

Katona Imre: Az Esterházy-kincses kiállítása. Rajztanítás 1965 7. évf. 5. sz. 21-23.

b) című alkotása, amely az Olimpia tiszteletére ké-
t, 1988-ban. Az 1003 Samsung tv-készülékből épített
5 m magas torony a kiállítási tér közepén foglal he-
, és az emeleteken átívelő rámpán járható körbe. A
eművészet egyik nemzetközi úttörőjeként számon
ott alkotó hazája ipari haladásának és a XX. század
ének, az információ korának állított emléket a kife-
, sodró hatású művel. Természetesen mellette mind
reai, mind a nemzetközi mezőnyből számos ismert
említhető. Mégsem az egyes képzőművészeti mű-
, hanem a környezet, épület és műalkotások együt-
élménye maradandó. Amennyire az intézmény ki-
van a városon, annyira sajátos attrakció; amennyi-
tömeg- és magánközlekedési eszközöktől elválaszt-
készült, annyira megfelel a felkészítés, az élmény és
lbocsátás klasszikus és modern építészeti-művésze-
lapelveinek. Visszagondolva, ma is a Koppenhága
letti gyönyörű Modern Művészeti Múzeumot juttat-
szembe, a ki-be járható festészeti pavilonokat és a
egzöld fűben mozgó *Calder*-mobilokat a mély-
tengerrel a háttérben. Azonos megközelítés — kü-
böző eredmény, különböző körülmények között, a
g két pontján. Koreai szokásnak megfelelően egy
virágot helyezek gondolatban a Múzeumba felve-
, fényben vakító széles lépcsősor tetejére. És nagy
sú magyar műveket álmodom hatalmas-szép ter-
be.

Katona Jenne: A fraknói kincsek. = Soproni szemle 27. évf. 1974 3. n. 216-227. p., 4. n. 391-415. p.

758. Biathová, Katarina: Maliarske prejavy stredovekého Liptova. Bratislava : Tatran, 1983 **rec.** KERNYTerézia = Művészettörténeti Értesítő, 33, 1984, 3. 187-189.; LUXOVÁ, Viera = Výtvarný zivot, 29, 1984, 4. 44-45.

759. BOTT, Gerhard: Der Donaustil als Nordismo. = Alte und Modeme Kunst, 29, No 195, 1984 4-8. ill.

760. CIDLINSKÁ, Libusa: Tabuľové maľby v Sásovej. = Ars, 1984, 1. 97-103., ill. G R

761. CODEX Maimuni: Moses Maimonides' code of law : The illuminated pages of the Kaufmann Mishneh Torah. Introd. Sándor Scheiber and Gabriella Sed-Rajna. Bp.; London : Corvina ; Helikon ; Strassburger, 1984 171 p.,ill.

762. CSAPODI Csaba: A budai királyi palotában 1686-ban talált kódexek és nyomtatott könyvek. Bp. : MTA Könyvtára, 1984 112 p., ill. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei ; 15=90.)

763. Csapodi, Csaba - Csapodiné Gárdonyi Klára: Bibliotheca Corviniana. 3. neubearb.Aufl. Bp. : Corvina, 1982 **rec.** THURM, Hans = Das Münster, 37, 1984, 1. 80-81.

764. CSAPODINÉ Gárdonyi Klára: Anjou Endre bibliája. = Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Székely György. Bp. : Akadémiai, 1984 387-406., ill.

765. CSAPODINÉ Gárdonyi Klára: Die Bibliothek des Johannes Vitéz. Bp. : Akadémiai, 1984 p., [80]t., ill.

766. CSAPODINÉ Gárdonyi Klára: Tollhopf János Mátyás király csillagásza. = Magyar Könyvszemle, 100, 1984, 4. 333-340., ill. G

767. CSONKA Ferenc: Freskók 1335-ből [Cserkút]. = Magyarország, 1984. augusztus 26. 21., ill.

768. EÖRSI Anna: Az internacionális gótika festészete. Bp.: Corvina, 1984 47 p., 48 t., ill. [egyidejűleg angol, francia és német nyelven is] **rec.** MRAVIK László: Egy álságosan őszinte korstílusról. = Könyvvilág, 29, 1984, 10. 7.

769. Evangeliarium latinum codicum in Bibliotheca

Katona Imre: Nyugat-magyarországi kincstárak az Esterházyak műkincsei I. = Savaria 7/8 Szombathely 1979 277-303.p.

alterlichen Klosterbaukunst der pauliner in Österreich. = Die Pauliner : Der Orden der Pauliner OSPE. Hrsg. von Julius Dimbeck et al. Eisenstadt : Burgenländisches Landesmuseum, 1984 155-210., ill.

722. SLIVKA, Michal: Výsledky vyskumu Trebisovského hradu. = Monumentorum tutela, 11 (1984) 163-231., ill. F G R

723. SMOLÁKOVÁ, Mária: Goticko-renesancny mestiansky dom v Banskej Stiavnici. = Zbomík Filozofickej a pedagogickej fakulty Univerzity Komenského, Musaica, 26 1978/1979 (1984) 75-97., ill. G

724. Strobel, Richard: Mittelalterliche Bauplastik Am Bürgerhaus in Regensburg. Tübingen : Wasmuth, 1981 **rec.** MAROSI, Ernő = Acta Historiae Artium, 30, 1984, 3-4. 375-378.

725. SÜMEGI György: Olaszországi jegyzetek. = Művészet, 25, 1984, 9. 46-48., ill.

726. SZABÓ J. József: Benevár régészeti feltárásának jelenlegi helyzete. In: Tanulmányok Gyöngyösről. Szerk. Havassy Péter, Kecskés Péter. Gyöngyös : Városi Tanács, 1984 129-145., ill.

727. SZERDAHELYI Csongor: Pásztó. = Új Élet, 1984. április 22. 5., ill.

728. TOMPOS, Erzsébet: Varienten des Kirchentyps mit zentralem Sechspass-Kuppelbaldachin in Polygonalumfassung in Georgien. = Periodica Polytechnica, Architecture, 28, 1984, 1-4. 25-56., ill.

729. TÓTHOVÁ, Stefánia: Archeologicky výskum v areáli rotundy sv. Juraja v Skalici. = Monumentorum tutela, 11 (1984) 124-162., ill. F G R

730. TÓZSA István: Füzér vára. = Élet és Tudomány, 1984. április 6. 434-435., ill.

731. URBÁNOVÁ, Norma: Vínne, kastiel. = Pamiatky prírody, 13, 1984, 5, 23., ill.

Katona Imre:
Az újabban helyreállított Eszterházy (sic!)
kincsek kiállítása. Művészet 1964
5. évf. 1. n. 29-30.

[Az SM Eszterházy kiállításáról]

LÁSZLÓ Emőke: Magyar címmett
és selyemkárpitok a 16–17. századból.
= Ars Decorativa, 12 (1992) 61–106 ill. ∈

MOHL Adolf

734.
Lenschau, Thomas: Die amerika
Siemenroth

735.
Leonhardt, Gustav: Der Warra
1886, Hölder

982.
Leroy-Beaulieu, Paul: Traité
Paris, 1877, Guillaumin

741.
Leroy-Beaulieu, Paul: Traté
d'economie politique. Tome 1

597.
Leuthold, E.F.: Die Verwaltu

Rácz Jenő: Az Esterházy-kincstár XVII. századi keresztóráinak restaurálása. = Műzeumi Műtárgy-védelem 8. köt. Bp. 1980 65-81. p.

= Új Tükör, 1984. január 15. 2.

1066. **Grassi, Nicolo**

GARAS, Klára: Rapporti dei pittori tedeschi e austriaci col Grassi e con la pittura veneziana dell'epoca. In: Nicola Grassi e il Rococo europeo. Udine: Instituto per l'Enciclopedia del Fiuli, Venezia, Giulia, 1984 116-124., ill.

1067. **Hals, Frans**

KATONA Ágnes: Frans Hals. = Élet és Tudomány, 1984. augusztus 31. 1101-1103., ill.

1068. **Hann Sebestyén**

KLUSCH, Horst: Ein Vermeil - Tulpenpokal Sebastian Hanns. = Forschungen zur Volks und Landeskunde, 27, 1984, 1. 85-86., ill.

1069. **Hartman József**

G.GYÖRFFY Katalin: Adatok Hartman József kassai szobrász tevékenységéhez. = Ars Hungarica, 12, 1984, 1. 51-56., ill.

1070. **Hefele Menyhért**

SEVCIKOVA, Zuzana: Priecelie dvoch palácových stavieb M.Hefeleho. Zbornik Filozofickej a pedagogickej fakulty Univerzity Komenského, Musaica, 26 1978/1979 (1984) 125-145., ill. G

1071. **Hillebrandt, Franz Anton**

MOJZER miklós: Franz Anton Hillebrandt második (elpusztult) terve az esztergomi prímási székhelyhez. = Művészettörténeti Értesítő, 33, 1984, 4. 255-260., ill.

1072. **Honterus, Johannes**

Engelmann, Gerhard: Johannes Honterus als Geograph. Köln :, Wien : Böhlau, 1982 **rec.** ZACH, Krista = Süddeutsches Archiv, 26/27 1983/1984 (1984) 211-212.

1073. **Kracker, Johannes**

JÁVOR Anna: Kracker Bécsben, 1719-1744/46. = Művészettörténeti Értesítő, 33, 1984, 4. 197-211., ill. G

Rácz, Jenő: Restauration of the ~~crufi~~ crucifix clock of the Esterházy-treasury from the 17th century. In: ICOM Committee for Conservation: 6th Triennial Meeting, Working group: Metals. Ottawa, 1981 81/23/7 1-9. p

1018. KOVÁCS Györgyi: Török kerámia Szolnokon. lnok : Damjanich János Múzeum, 1984 152 p., 32 t., ill. olnok Megyei Múzeui adattár ; 30/31.)

1019. NAGYBÁKAY, Péter: Einberufungstafeln der nerzünfte in Ungarn und Siebenbürgen. In: Vergleichende amikforschung in Mittel- und Osteuropa. Hrsg. von Klaus el. Kittsee : Etnographisches Museum, 1984 167-178., ill.

1020. NAGYBÁKAY, Péter: Habaner Zunftkrüge in gam im XVII. und XVIII. Jahrhundert. = Volkskunst, 984, 3. 39-44., ill.

1021. NÉMETH Mária: Habánok és más fazekasok ospatakon, XVI-XIX. század. = Folia Historica, 12 (1984) 5. ill G

1022. PAJER, Jiri: Habanska miska pohladem na zámek kulovi? = Umeni, 32, 1984, 2. 172-174., ill.

1023. PEKÁR, Zsuzsa: Creussener Gefasse im Museum Kunstwerke. = Ars Decorativa, 8 (1984) 29-56., ill.

1024. SIKLÓSI Gyula: Egy török konyha emlékei Istolni grád várából. = Élet és Tudomány, 1984. június 1. 684-., ill.

útor

1025. CSERNÁK Béla: A szilágylompérti templom ettás mennyezete. = Református Szemle, 77, 1984, 4. 448-., ill.

1026. DAN Dorin: Lazi de breasla alte lazi si case de bani Sebes. = Apulum, 22, (1984) 197-202., ill. G

1027. SZÖVÉNYI István: Fejezetek a kőszegi asztaloscéh ténetéből. = Savaria, 11/12 1977/1978 (1984) 381-392. G

angszer

1028. DÁVID István: A gyerővásárhelyi református

Rácz, Jenő: Wiederherstellung einer Pressburger Ebhert-Uhr aus der Esterházy-Sammlung.
Ars Decorativa 8. 1984 57–70. p.

Esti Hírlap, 1984. október 19. 2.; S. A. [SZÉKELY András]
Az Európai Iskola. = Új Tükör, 1984. október 28. 24-25., ill.;
/AGNER István: Mi ismeretlen még? : Az ismeretlen Európai
kola. = Magyar Hírlap, 1984. november 15. 6.

1443. EZÜSTGERELY Pályázat (1982/1983) (1984)
Az 1982-83. évi Ezüstgerely művészeti pályázatra
érkezett pályaművek katalógusa, Bp., Műjégpálya, 1984.
ius 6-17. Bp. : Országos Testnevelési és Sport Hivatal,
4 [32]p., ill.

1444. FEJÉR Megyei Őszi Tárlat 1984, Mór, Lamberg
tély, 1984. november 2. - december 2. Mór : Művelődési
pont, 1984 [6]p., ill.

1445. FRANK János: Négy kiállításunk Londonban
zélgetés Dobtai Ágnessel]. = Élet és Irodalom, 1984.
lis 20. 13.

1446. FRANK János: Smohay. = Élet és Irodalom 1984.
cius 16. 12-13.

1447. GERLE János: A közép-európai konceptről. =
gyar Építőművészet, 1984, 2. 60-61., ill. E F G R

1448. GRENZZEICHEN 1984 : Neue Kunst aus
erreich und Ungarn, Landesgalerie im Schloss Esterházy,
enstadt, 1984. Bearb. Franz Krahberger, Burghardt
midt, Birkás Ákos, Beke László, Földényi F. László.
enstadt : Burgenländischen Landesregierung, 1984 42 p.,

1449. GYŐR-SOPRON Megyei Tárlat (1984) (Győr)
1984. évi megyei felszabadulási tárlat, Győr, Győri
úcsarnok, 1984. április 3-23. Győr : Képcsarnok, 1984 5 p.,

1450. HAJDÚ Éva: Fesztivál-tárlatok [1985. évi Tavaszi
sztivál]. = Magyar Nemzet, 1984. október 31. 7.

1451. HAJDÚ István: Kilépés. = Új Tükör, 1984. október
22., ill.

1452. HAJDÚ István: Makói bérlet [Makói Művésztelep].

SCHÖN Antal: Nádasdy sárvári kiszei.
= Mübarát, I, 1921. 268–285

Wartáné John Mária: Méhek országa és Egérország. [Verses képeskönyv.] [Bp. 1942], Pantheon. 16 l. — 25 cm. 134.049

[Winklerné Munkácsi Noémi] Noémi néni: A mi életünk. A zsidó gyermek első képeskönyve. Bp. [1932], Schlesinger. 50 l. — 25 cm. 173.505

Zene-bona Nyusziéknál. Vidám képeskönyv. Bp. 1940, Pantheon. [14] l. Albumalak.

Zsuzsika versei. Bp. [1930], Takács. 8 l. — 8°

Das **zweite** Schatzkästchen der Kinderzeitung Mein Deutscher Freund f. d. J. 1932. Bp. 1931, Singer és Wolfner. 15 l. — 8°

090 KÉZIRATOK. KÖNYVRITKASÁGOK. BIBLIOFILIA

→ 029; 930.25

XVI. századi magyar orvosi könyv. → 610

A **XX.** század könyvművészete. A Magyar Bibliophil Társaság 1. kiállítása az Iparművészeti Múzeumban. Budapest 1921. április—május. [Katalógus.] (Sajtó alá rend. és bev. Végh Gyula. Ill. Kozma Lajos.) Bp. 1921, Amicus. 49 l. — 24 cm. 250.111

Aistleitner József: A győri püspöki nagyobb papnevelő intézet könyvtárának 1500-ig terjedő ősnyomtatványai. Ism. — —. Győr 1932, Győregyházm. ny. 67 l. — 23 cm. /Klny. a Győri Szemléből./ 616.611

Akantisz Victor: Todoreszku Gyula és neje Horváth Aranka régi magyar könyvtára. → 017/019

Alföldi Rezső: Ars medica. → 610

Apor-kódex. Bev. és hasonmásban közzéteszi Szabó Dénes. Kiad. az Erdélyi Tudományos Intézet. Kolozsvár 1942. XX, IV, 228 l. 4 t. — 26 cm. /Codices Hungarici 2./ 17.749/2

Bibliofil kalendárium 1933. Szerk. Szabó Lőrinc. Ill. Szőnyi István, Bortnyik Sándor, Medveczky Jenő. [Bp. 1932], Bibliofilia. 77 l. — 15 cm. 10.985

Bibliofil könyvtár. 1—2. Szerk. Dézsi Lajos. Bp. 1924, Lantos.

1. *Szalay József:* Ajánlással és kézirással ékes könyvek. (A—J.) Gyűjtötte és leírta — —. 1924.
2. A szár legjobb könyv. Ismerteti Dézsi Lajos. 1924.

Bibliofil könyvtár. 1. Szerk. Sikabonyi Antal. Bp. 1926, Grill.

1. *Ferenczi Zoltán:* List of the translations of Jókai's works into foreign languages. 1926.

Brisits Frigyes: A Magyar Tudományos Akadémia Vörösmarty-kéziratainak jegyzéke. → 017/019

Buesay Mihály: Régi magyar könyvek a hallei magyar könyvtárban. → 017/019

Buda-pesti képek, könyvek Csillag Béla gyűjteményében. → 943.9A/Z

Sipos Enikő: Az Eszterházy gyűjtemény XVII. századi csótárjának restaurálása. = Múzeum Műtárgyvédelem 5. kit. Bp 1978 163-173. p.

661. ENTZ, Géza Antal: Die Pfarrkirche von [illegible]usenburg d Mühlbach in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts : ugeschichte und Stilbeziehungen. = Acta Historiae Artium, , 1984, 1-2. 65-108., ill.

662. FELD István: Jelentés a Salgó vár 1981-83. évi ;észeti kutatásáról. = Nógrád Megyei Múzeumok Évnyve, 10 (1984) 213-264., ill. G

663. FELD István - KOPPÁNY Tibor: Az ozorai vár. = inatáj, 7, 1984, 2. 5-14., ill.

664. GERGELYFFY, András: Neue Forschungen über Pauliner-kirche in Sátoraljaújhely. In: Die Pauliner : Der den der Pauliner OSPE. Hrsg. von Julius Dimdbeck et al. senstadt : Burgenländisches Landesmuseum, 1984 211-221.,

665. GÖRCSÖS Mihály: A kassai Miklós-börtön. = Honneret, 12, 1984, 1. 28-30., ill.

666. GUZSIK, Tamás: Ein für vershwunden geheltenes uliner-kloster im Komitat Tolna (das Kloster von Szentpál). Periodica Polytechnica, Architecture, 28, 1984, 1-4. 67-85.,

667. GUZSIK, Tamás: Kritische Fragen zur frühen uliner-architektur in Ungarn. In: Die Pauliner : Der Orden Pauliner OSPE. Hrsg. von Julius Dimbeck. Eisenstadt : rgenländisches Landesmuseum, 1984 133-154., ill.

668. H. GYÜRKY Katalin: A Szent Márton kápolna ré-szeti maradványai Budán. = Archeológiai Értesítő, 111, 84, 1. 29-41., ill. G.

669. HABERLANDOVÁ, Helena: Stredoveký kostol ntiskánov v Kosiciach. = Ars, 1984, 1. 81-95., ill. G R

670. HECKENAST Dezső: A középkori pécsi egyetem ászületése. = Krónika, 10, 1984, 4. 12-15., ill.

671. HOLL Imre: Négysaroktornyos szabályos várak a zépkorban. = Archaeologiai Értesítő, 111, 1984, 2. 194-., ill. G

Szilágyi András: Egy diplomáciai ajándék a 17. századból: Hans Petrolt díszserlege a történeti források tükrében (Ein diplomatisches Geschenk aus dem 17. Jahrhundert: der Pokal Hans Petrolts im Spiegel der historischen Quellen). Ars Decorativa 10. 1991 7-35 (36-52).

Puskin Múzeum, Moszkva. bp.: Leningrád : Corvina, Aurora, 1984 150 p., ill. (Festmények a Szovjetunió múzeumaiból)

1325. **Chassériau, Théodore**

MURRIS, Jean-Luis: Théodore Chassériau: Petra Camara. = Művészet, 25, 1984, 24-25., ill.

1326. **Csikász Imre**

CSIKÁSZ Imre (1884-1914). Veszprém, Ifjúsági Park Kiállítóterem, 1984. A kiállítást rend. a katalógust írta László Péter. Veszprém : Veszprém Megyi Múzeumi Igazgatóság, 1984 [28]p., ill. **ism.** ÁDÁM András: Figyelmébe ajánlom. = Élet és Tudomány, 1984. július 13. 889.; SALAMON Nándor: Csikász Imre emlékezete. = Új Tükör, 1984. szeptember 16. 4., ill.; TÖLGYESI József: Csikász Imre emlékezete és kiállítása. = Magyar Nemzet, 1984. július 7. 9.

1327. **Csontváry Kosztka Tivadar**

CSONTVÁRY-emlékkönyv : Válogatás Csontváry Kosztka Tivadar írásaiból és a Csontváry-irodalomból. Vál. és emlékeivel kiegészítette Gerlóczy Gedeon. Bev. az összekötő szövegeket írta és szerk. Németh Lajos. 3. bőv. és átdolgozott kiad. Bp. : Corvina, 1984 332 p., 108 t. ill. (Művészet és elmélet) **vál.** Artner Tivadar, Bálint Aladár, Bálint György, Bálint Lajos, Bálint Rezső, Bartha László, Bencze László, Cseh Miklós, Dénes Zsófia, Dévényi Iván, Dömötör István, Dutka Ákos, Elek Artúr, Farkas Zoltán, Feleky Géza, Fónyi Géza, Fülep Lajos, Gachot Francois, Genton István, Gerlóczy Gedeon, Hamvas Béla - Kemény Katalin, Háy Gyula, Herman Lipót, Hevesy Iván, Illés Endre, Kállai Emő, Kampis Antal, Kézdi Kovács László, Kmetty János, Komlós János, Környei Elek, Lambert A., Lázár Béla, Lehel Ferenc, Lyka Károly, Mezei Árpád - Marcel Jean, Miller Gyula, Németh Lajos, Németh László, Nyitrai József, Perneczky Géza, Pilinszky János, Pogány Ö. Gábor, Rabinovszky Máriusz, Radó István, Szentiványi Ljaos, Vojtech Tilkovsky, Ybl Ervin, Várnai Dániel, Vaszary János

LAJTA Edit: Brocky Károly, 1807-18
Utószó Zádor Anna: Lajta Editről.
művészeti, 1984 146 p., ill.

SZILÁGYI András: Az Esterházy-gyűjtemény 15. századi ötvösműnei és a Mátyás-tradíció.
= AD 12 (1992) 7–33. Ill. 6.

760 GRAFIKAI MŰVÉSZETEK. METSZETEK. NYOMATOK

→ 655.1/.3; 741/744

Aba-Novák Vilmos nyolc rézkarca. A Magyar Műkiadó kiadásában megjelent rézkarcok 2. katalógusa. Bp. 1923, Korvin ny. [4] l. 8 t. — 24 cm. 605.002

Adler Miklós: József. — — fametszetei. [Bev.] (Kardos László). Debrecen 1938, Pannonia ny. 10 t. — 31 cm. 78.014

Almási Gyula Béla: Alföldi magyarok. Fametszetek. Kiad. a Tömörkény Irodalmi Kör. [Szeged], 1942, Makói ny. Makó. 32 lev. — 27 cm. 132.584

Alt Budapest in Text in Bild. → 711.424

Balo Zs.: Le travail. H. n. [1927], ny. n. 10 t. — 27 cm. 502.199

Bánszki Tamás fametszetei. Debrecen 1937, Lehotai ny. 7 t. — 32 cm. 66.334

Barcsay-Amant Zoltán: Eger vár és város régi ábrázolásai. /1567—1900./ → 711.424

[Barsy E.]: Hiszek egy Istenben. [Képek.] [Bp. 1934], M. Földrajzi Int. ny. 20 t. — 25 cm. 115.575

Bayer Ágost: Budapest. Bp. [1931], Athenaeum. 12 t. — 14 cm. 129.754

British travellers in ct Budapest. Old pictures and descriptions. → 711.42-

Buda és Pest grafikus ábrázolásai a visszafoglalás korában. 1683—1718. → 93.9A/Z

Budai Szépművészeti Társulat. — — grafikai és vázlatkiállításának katalógusa. 1935. Bp. [1935], Pallas ny.

Budapest vu par les Français à travers des âges. Récits de voyage et gravures. → 711.424

Budapesti árumintavásár, 15. A — — és a vele kapcsolatos könyv- és grafikai ipari vásár útmutatója. → 339.174

Buday György: Boldogasszony búcsúja. /15 fametszet./ A Szeged-alsóvárosi Boldogasszony-napi búcsú emlékezete. 4. kiad. Szeged [1934 után], Prometheus ny. [20] l. — 20 cm. /Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma kiadványai 1./ 192.345

Ua. olasz. Pellegrinaggio di Beata Maria Vergine. Ricordo del pellegrinaggio della Beata Maria Vergine a Szeged. /Incisioni in legno./ 258.236

Buday [György] George: Book of ballads. Original woodcuts. Introductory notes by Rosner Charles. Szeged 1934, Print. Kner, Gyoma. 54 lev. — 24 cm. /The College of Art of Szeged [1] 171.444

Szilágyi András: Két kiráfi ajándék az Esterházy család kincstárában. = MNG Enkörje 1991 (1991) Művészettörténeti tanulmányok Mojzer Miklós hatvanadik születésnapjára 159–165. p. ill 6

Igaz Rita telefonált,
neretne vcled benélni
csók

1 550826 0251

Szilágyi András: „Az Losonczi Antal mozsdója medencéstől" - és az esztergomi Mátyás-kálvária (Des Antal Losonczi kreuz und schüzzel" - und das Corvinus-Prunkkreuz von Esztergom)
Ars Decorativa 11. 1991. (sic!) 87 - 106 (107 - 117).

SUJANOVÁ, Olga: Technické a technologické poznatky o Krackerových malbách. = Monumentorum tutela, 11 (1984) 276-303., ill. F G R

1074. **Kupecky, Jan**

BERGEROV, Alenov - BERGEROV, Vlastimil: Portrét prazského rytce Jana Frantiska Wussina od Jana Kupeckého. = Umení, 32, 1984, 3. 254-258., ill.

SZABÓ Júlianna: Johannes Kupezky apostolsorozatának metszetváltozatai a Ráday gyűjteményben. = A Ráday Gyűjtemény Évkönyve, 3 1983 (1984) 99-110.

1075. **Ledoux, Claude Nicolas**

Gallet, Michel: Ledoux. Stuttgart : Deutsches Verlags-Anstalt, 1983 **rec.** MORAVÁNSZKY Ákos = Magyar Építőművészet, 1984, 4. I - II.

1076. **Leittner, Servatius**

BABARISKA István: A kőszegi pestisszobor szobrászának felfedezése : Servatius Leitner soproni mester kőszegi munkájáról. = Savaria 11/12 1977/1978 (1984) 363 - 380., ill. G

1077. **Liotard, Jean-Etienne**

LOCHE, Renée - ROSENBERG, Pierre: Jean-Etienne Liotard zománcfestménye a budapesti Szépművészeti Múzeumban. = Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts, 62/63 (1984) 119-124., ill. H

1078. **Lipszky János**

ifj.BARTHA Lajos: Újabb adatok Lipszky János életéhez és munkásságához. = Hadtörténelmi Közlemények, 31, 1984, 4. 624-636.

1079. **Lucius, Iacobus**

SIEGMUND Marianne: Erdélyi fametsző Holbein nyomában. = Művelődés, 43, 1984, 10. 780-787., ill.

1080. **Manlius, Johannes**

ZSIGMONDY Árpádné: Johannes Manlius és nyomdakészlete (1575-1605). = Országos Széchenyi

Szilágyi András: Szvetnik Joachim:
1927 - 1988 (Joachim Szvetnik: 1927 - 1988)
Ars Decorativa 10. 1991. 167 - 176 (177 - 182)

(1984) 53-62., ill. H

1099. **Watteau, Antoine**

BRESTYÁNSZKY Ilona: A rokokó „édes élet festője". = Nők Lapja, 1984. november 17. 16-17., ill.

GELLÉR Katalin: Gáláns ünnepek mestere. = Múzsák, 1984, 3. 28-29., ill.

kiáll. Bp., Szépművészeti Múzeum, 1984 **ism.** P. SZABÓ Emő: Watteau emléke. = Új Tükör, 1984. szeptember 9. 3., ill.

Weidner, Johann ⟶ 1056

1100. **Zuccari, Federico**

ZENTAI, Lóránt: Portrait inconnu de Diana Scultori. = Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts, 62/63 (1984) 43-51., ill. H

XIX/XX. SZÁZAD 1800-1945

Összefoglaló művek

1101. ARADI Nóra: Téma és jelentésváltozás a XIX-XX. századi művészetben. = Palócföld, 18, 1984, 5. 58-64.,

1102. BABAJEVA, Marina - MALINOVSZKAJA, Jelena: Gogol és hősei a képzőművészetben. = Szovjet Irodalom, 1984, 4. 179-182.

1103. BORGHIDA István: A nagybányai „szakadás" Hollósy Simon leveleinek tükrében. In: Képzőművészeti írások 1984. Szerk. Kántor Lajos. Bukarest : Kriterion, 1984 31-36., ill. G

1104. CSEH kubizmus : A prágai Nemzeti Galéria vendégkiállítása, Szépművészeti Múzeum, 1984. október 5. - november 11. A kiállítást rend. és a katalógust szerk. Cifka Péterné. Bev. Václav Formanek. Bp. : Szépművészeti Múzeum, 1984 [24] p., ill. **ism.** SZABÓ György = Magyar Nemzet, 1984. október 20. 8.; (P.Szabó) [P.SZABÓ Emő] = Magyar Ifjúság, 1984. november 9. 6-7., ill.; Sz.A [SZÉKELY András]:

Szvetnik Joachim ötvösmünén-restaurátor
mestermunkái: Válogatás az Esterházy
gyűjteményből: IM Bp. 1987 [6]

ill.

799. A KORONA a legújabb kutatások fényben : Dokumentumkiállítás, Gödöllői Galéria, 1984. augusztus 24. - szeptember 30. Rend. és a vezetőt írta Papp Gábor. [h.n.]:[k.n.], 1984 12 p. **ism.** SZÉKELY András: Ötvösök a koronáról. = Új Tükör, 1984. szeptember 30. 3.

800. KOVÁCS Éva: Bocskai István „loretoi koronája". = Művészettörténeti Értesítő, 33, 1984, 3. 114-115., ill. F

801. KOVÁCS, Éva: Der goldene Kalvarienberg de Königs Matthias Corvinus in der Domschatzkammer zu Esztergom. Bp. : Corvina, 1984, cop. 1983 55 p., ill. **rec.** DERCSÉNYI, Dezső: New art books from early gothic to renaissance. = New Hungarian Quarterly, 25, No 96, 1984 149-152.

802. LOVAG Zsuzsa: Hol tart ma a korona kutatása? = Új Tükör, 1984. augusztus 19. 6-7., ill.

803. LŐCSEI Gabriella: Repedések : Szent Korona. = Magyarország, 1984 január 1. 27.

804. MÉLYKÚTI Mihály: A magyar koronázási jelvények elrejtésének körülményei Matssében. = Geodézia és Kartográfia, 36, 1984, 4. 290-291., ill.

805. Petricioli, Ivo: Skrinja Sv.Simuna u Zadr. Zagreb : Spektar, 1983 **rec.** HÖFLER, Janez = Zbornik za umetnostno zgodovino, Nova vrsta, 20 (1984) 134-135.

806. V. SZÉKELY György: 13. századi kincslelet Ladánybene - Homyák-dombról.= Cumania, 8 (1984) 209-272., ill. G

807. A SZENT Korona : Mérnökök, ötvösök a történelemről [TV-beszélgetés : Beöthy Mihály, Ferencz Csaba, Radnóti László]. = História, 6, 1984, 3. 14-15., ill.

808. TAKÁCS Béla: Különleges úrasztali edények : A „Bőnyő" kehely. = Reformátusok Lapja, 1984. június 3. 6., ill.

809. TAKÁCS Imre: Corona Vladislaviana aneau

TAKÁTS Sándor: Nádasdy Ferenc gróf sárvári kincstára. = AÉ Uf. 22, 1902

122-127

Mohács emléke. Fiatal magyar művészek. → 750(061.4)

Molnár C. Pál: 30 eredeti fametszet Cyrano de Bergerachoz. Rosner Károly tanulmányával. Bp. 1935, Officina. [16] l. 30 t. — 28 cm. 284.449

Bibliofil kiadás.

Ua. angol. 30 original woodcuts to Cyrano de Bergerac. Introd. of Charles Rosner. Transl. by Ann Bard. [12] l. 30 t. 292.313

Ua. Cyrano de Bergerac. [1944], Szépmíves Műhely. 30 t. /Magyar grafikusok könyvei 5./ 19.689/5

Bevezetés nélkül.

Molnár C. Pál: 30 original woodcuts to Cyrano de Bergerac. → — — : 30 eredeti fametszet Cyrano de Bergerachoz.

Molnár C. Pál: Cyrano de Bergerac. → — — : 30 eredeti fametszet Cyrano de Bergerachoz.

Molnár C. Pál: Hat fametszet. Bp. 1932, Löbl ny. 6 t. — 35 cm. 254.678

Molnár C. Pál hat fametszete az Új Testamentumhoz. [Képanyag.] Bp. 1933, Löbl ny. 6 t. — 37 cm. 502.732

(Molnár C.) [Pál] Paulus: In memoriam S[ancti] Regis Stephani. Bp. [1938], Szfőv. Háziny. 16 t. — 40 cm. 502.115

Múlt századok mesterei. Metszetek, karcok és kézirajzok. [Budapest], Tamás Galéria. [1942]. [Katalógus.] Bp. [1942], Rosenberg ny. 4 l. — 24 cm.

Mühlfeith János: Prónay, Zadravecz, Héjjas, Fenyi

Nemzeti képzőművészeti kiállítás, 3. → 750(061.4)

Nemzeti Szalon Művészeti Egyesület. 100. csoportkiállítás. /Fiatal művészek./ → 750(061.4)

Nemzetközi alkalmi grafika és ex libris kiállítás. Szeged, (Városi Múzeum). 1934. okt. 21—28. (Rend. a Magyar Ex Libris Gyűjtők és Grafikusok Egyesülete, Szeged. Városi Múzeum.) Katalógus. Közrem. Buday György. Szeged 1934, Árpád ny. 32 l. — 15 cm. 323.359

Cím a borítófedélen: Nemzetközi ex libris és alkalmi grafikai kiállítás.

Nemzetközi idegenforgalmi plakátművészeti és fényképkiállítás. [Budapest]. 1941. ([Rend.] az Idegenforgalmi Propaganda Munkaközösség.) Kiad. az Országos Iparművészeti Társulat. [Katalógus.] Bp. 1941, Hollóssy ny. 24 l. — 17 cm. 119.545

Novák László: Grafikai sokszorosító művészetek. Bp. 1925, Szerző, Világosság ny. 144 l. 22 t. — 19 cm. /Grafikai művészetek könyvtára 1./ 219.024

A nyomtatott könyv díszítése. 1. Fametszet. A Magyar Bibliophil Társaság 4. kiállítása az Országos Magyar Iparművészeti Múzeumban. Budapest. 1923. máj. — szept. [Katalógus.] Bp. 1925, Amicus. 91 l. — 25 cm. 31.099/1

Nyomtatvány- és grafikai kiállítási katalógus. Pesterzsébet. 1930. nov. 1—5. Összeáll. Horváth János. [Bp. 1930], Szerkesztő, Világosság ny. 7 l. — 15 cm.

Tompos Lilla: A dolmányszabás
módosulása a 16. századtól a 18.
századig (The cut of dolmans, 1500-1800).
Ars Decorativa 10. 1991. 71-89 (90-98)

1130. SZABADI Judit: A modern művészet nyelvújítási kísérlete: a szimbolizmus. = Somogy, 12, 1984, 2. 10-17.

1131. SZABÓ Júlia: Közép-kelet-európai avantgarde 1905-1930. = Művészet, 25,1984, 2. 2 - 5., ill.

1132. TAKÁCS Margit: A Steindl-album. = Történeti Múzeumi Közlemények, 1984, 1-2. 37-54., ill. G

1133. TAKÁCS József: A kommunikáció mint alapelv a futurista ars poeticában. = Művészet, 25, 1984, 10. 2-4., ill.

1134. THURZO, Igor: Martin vo výtvarnom umení a architekúre od polovice 19. storocia. = Vlastivedný casopis, 33, 1984, 4. 181-185., ill.

1135. Das ZEITALTER Kaiser Franz Joseph von der Revolution zur Gründerzeit, 1848-1880, Schloss Grafenegg, 19. Mai - 28. Oktober 1984. Bd. 1-2. Hrsg. von Harry Kühnel et al. Wien : NÖ Landesregierung, 1984 527, 558 p., ill. ism. HELTAI András: Kiállítás Grafeneggben. = Új Tükör, 1984. december 9. 10-11., ill.; KÜHNEL, Harry = Alte und Modeme Kunst, 9, No 195, 1984 1[illegible]3., ill.

Építészet

1136. Achleitner, Friedrich Österreichische Architektur im 20. Jahrhundert, Bd. 2. : Kärnten, Steiermark, Burgenland. Salzburg ; Wien : Residenz Verlag, 1983 rec. M.Á. [MORAVÁNSZKY Ákos] = Magyar Építőművészet, 1984, 1. III.

1137. ANTALL József: Semmelweis szülőháza - a múzeum otthona. = Orvostörténeti Közlemények, Suppl. 13/ 14 (1984) 11-14., ill. G

1138. ACSAY Judit: Budapest, Nyugati pályaudvar : Pillanatfelvétel és perspektívikus kép. = Ipari Forma, 8, 1984, 6. 2 - 5 ill.

1139. APRÓ Ferenc - ifj. BARTHA Tibor: Száz éves a Szegedi Kálvin téri templom. = Confessio, 8, 1984, 1. 112-

Vadászi E.: Esterházy Pál herceg nélkei
= Múzeumi Magazin 1968 2. n. 32-33. n.

olnay László. [2. kiad.] Bp. : Budapesti Történeti Múzeum, 984 71 p., ill. **ism.** BOGYAY, Thomas von = Ungarn hrbuch, 12 1982/1983 (1984) 266-267. [1. kiad.]

620. KUBINYI, András: Bäuerliche Alltag im spät-ittelalterlichen Ungarn. In: Bäuerliche Sachkultur des Spät-ittelalters. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie r Wissenschaften, 1984 235-264., ill.

621. LEVÁRDY Ferenc: Gyöngyöspata, Plébánia mplom. Bp. : TKM, 1984 [16]p., ill. (Tájak, korok, múzeu-ok kiskönyvtára ; 156.)

622. MAROSI, Emő: Die Anfänge der Gotik in Ungarn észtergom in der Kunst des 12.-13. Jahrhunderts. Bp. : Aka-miai, 1984 385 p., ill. **rec.** CROSSLEY, Paul = Burlington agazine, 126, No 981, 1984 787.; DERCSÉNYI, Dezső: ew books from early gothic to renaissance. = New Hungarian uarterly, 25, No 96, 1984 149-152.; A. GERGELY András: z esztergomi gótika könyve = Magyar Hírek, 1984. december . 52.; RABEL-JULLIEN, Claudia = Bulletin Monumental, 2, 1984, 3. 335-336.

623. MAROSI Emő: A középkori művészet nyelvi funk-ója. = Művészet, 25, 1984, 8. 8-11., ill.

624. MAROSI Emő: A reprezentáció kérdése a 14-15. ázadi magyar művészetben. = Történelmi Szemle, 27, 84, 4. 517-538., ill. E R

625. MAROSI Emő: Zsigmond király Avignonban. = s Hungarica, 12, 1984, 1. 11-27., ill.

626. Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn, hallaburg, 1982 / Magyar Nemzeti Galéria, 1983 [kiáll.] n. STUDNICKOVÁ, Milada=Umeni, 32, 1984, 6. 561.

627. Művészet I. Lajos király korában, 1342-1382. Ka-ógus Szerk. Marosi Emő et al. Bp. : MTA Művészettörténeti utató Csoport, 1983 **rec.** PROX, Albert = Zeitschrift für ebenbürgische Landeskunde, 7,1984, 2. 111-223.; AMOSI József: Anjou-kiállítás és katalógusa. = Katolikus

Vadáni Erzsébet: Ezüst borítású bútorok az Esterházy-gyűjteményben (Silberdeckte Möbel in der Esterházy-Sammlung) IMÉ 13. 1970 (1971) 27-35 (36-37.)

Vadáni Erzsébet: Teniers parasztjai egy Esterházy ülőgarnitúrán (Les paysans de Teniers sur les sièges des Esterházy) IMÉ 12. 1969 (1970) 81–98 (97–98)

Varga Péter: Egy XVII. századi karabély restaurálása
= Műemlki Műtárgyvédelem 8. köt Bp. 1980
97-104. p

án Múzeum, 1982 rec. SELMECZI Kovács Attila = igarológiai Értesítő, 6, 1984, 3-4. 223.
977. KOVÁCS Györgyi: A félhold emlékei. = Múzsák, 4, 2. 40-41., ill.

mművesség

978. AUGSBURGI barokk ötvösmunkák. Nagytétényi télymúzeum, 1984. A kiállítást rend. és a katalógust írta Piroska. Bev. Szilágyi András. Bp. : Iparművészeti zeum, 1984 [16] p., ill
979. BAJUSZ István: Obiecte din cositor in Salaj. = Acta sei Porolissensis, 8 (1984) 765-774.,
980. FARKAS Attila: Barokk ötvöstárgyak az esztergomi házmegye vidéki plébániáin. = Művészettörténeti Értesítő, 1984, 3. 141-152., ill. G
981. GROTTE András: Egy verejtékes pohár a 17. zadból. = Művészettörténeti Értesítő, 33, 1984, 1-2. 75- ill.
982. GROTTE András: Kisérlet néhány magyarországi ösjegy feloldására.=Művészettörténeti Értesítő, 33, 1984, 64-166., ill.
983. KOVÁCS Györgyi: Török rézedények Szolnok gyéből. = Archaeologiai Értesítő, 111, 1984, 1. 78-91.,
984. NEHRING, Karl: Die Bocskai-Krone als Objekt des imoine intellectuel. = Südost-Forschung, 43 (1984) 123- ., ill.
985. Németh Gábor: Önedények, Bp. : Múzsák, 1983 rec. [KERNY Terézia] = Ars Hungarica, 12, 1984, 2. 300.
986. PRICKLER, Harald: Der Eisenbergbau Ludwig thiánys zu Bockdorf, Stegersbach, Hoppersdorf (1745-ca 0). = Burgenländische Heimatblätter, 46, 1984, 2. 64-75.
987. STARÁ, Dagmar: Cechová konvica sedlárov a

Varga Péter: Egy 17. századi karabély restaurálása / Restaurierung einer Karabiner aus dem 17. Jahrhunderts). Ars Decorativa 9/1989 47–55 (56–59.) p

1415. **Wälder Gyula**

(k.b.) [KURCZ Béla] : Wälder Gyula száz éve. = Magyar Nemzet, 1984. március 7. 7.

SKRIPECZ Sándor] Wälder Gyula és a Sándor-palota. = Magyar Nemzet, 1984. április 14. 14.

1416. **Weber Henrik**

BASICS Beatrix: Weber Henrik történelmi tárgyú graf4. ...ber 25. - november 14. A kiállítást rend. és a katalógust Laluk József. Bev. Szelényi Pál. Ajka : Nagy László ...velődési Központ, 1984 [16]p., ill.

1417. **Ybl Miklós**

BRESTYÁNSZKY Ilona: Ybl Miklós emlékezete. = Nők ...ja, 1984. július 10-11., ill

H.GY. [HEGYI Gyula]: Százhetven éve született Ybl ...lós. = Magyar Hírlap, 1984. április 6. 6.

(gyémánt): Elfeledett műemlék [Clarisseum]. = Esti ...ap, 1984. január 16. 4.

1418. **Zichy Mihály**

GELLÉR Katalin: Démon a világszínház színpadán. = ...vészet, 25, 1984, 7. 31-34., ill.

...kiáll. Bp., Szovjet Kultúra és Tudomány Háza, 1984 **ism**. ...ÁM András: Figyelmébe ajánlom. = Élet és Tudomány, ...4. február 10. 196.; R. BAJKAY Éva: Zichy Grúziában. ...Művészet, 25, 1984, 7. 28-30., ill.; BRESTYÁNSZKY ...na: A romatika igazi gyermek. = Nők Lapja, 1984. március ...22-23., ill.; (megay) [MEGAY László]: Zichy Mihály ...llítás. = Magyar Nemzet, 1984. február 1. 7.; SZ.A. ...ZÉKELY András]: Zichy-művek a Semmelweis utcában. ...Új Tükör, 1984. február 19. 24-25., ill.; P. SZŰCS Julianna: ...tránykép a múlt századból : Mélázások egy Zichy-kiállítás ...ügyén. = Népszabadság, 1984. március 6. 7.; TASNÁDI ...tila: Zichy-kiállítás Budapesten. = Népszava, 1984. február ...6.; WAGNER István: Zichy redivivus? : Magyar mester

CS Beatrix: Weber Henrik történelmi tárgyu ...ikái a Történelmi Képcsarnok gyüjteményé- ... = Folia Historica, 12 (1984) 93 - 108., ill.

Végh Gy.: Esterházy Mikiacsel az IM-ban =
Magyar Iparművészet 23. évf. 1920 9-11. p.

Kismüvészetek

587. Rozsondai Marianne: A könyvkötés művészete. Bp. Corvina, 1983 **rec.** VEKERDI László = Magyar Könyvszemle, 100, 1984, 3. 271.

Művészeti oktatás, művészeti szervezetek, intézmények

588. JÁMBOR Imre: A táj- és kertépítészet kérdéséről. = Magyar Építőművészet, 1984, 5. 17-18., ill. E F G R

A művészet határterületei

589. BERTÉNYI Iván: Címerek és társadalom. = Új Tükör, 1984. június 1. 25-26., ill.

590. Bertényi Iván: Kis magyar címertan. Bp. : Gondolat, 1983 **rec.** ANDOR György = Rajztanítás, 26, 1984, 2. 26-27.

591. CSAPODI, Csaba: Ungaraische Bibliotheksgeschichte vom Mittelalter bis zum Frieden von Szatmár (1711). = Gutenberg Jahrbuch, 59 1984 (1984) 332-357.

592. PÜSPÖKI Nagy Péter: Régi és új magyar városi címerek. = História, 6, 1984, 1. 27-28., ill.

593. WALLFAHRT kennt keine Grenzen. München, Bayerische Nationalmuseum, 1984 [kiáll.] **ism.** SZILÁRDFY Zoltán = Új Ember, 1984. augusztus 19. 8.

Színház, látványosság

594. KÉT évszázad színházi jelmezei : Az Osztrák Színháztörténeti Múzeum kiállítása, Budapest Kiállítóterem, 1984. december 7. - 1985. január 15. A kiállítást rend. Gertrud Höller, Haris Balic. Bev. Oscar Pausch. Bp. : Budapest Galéria, 1984 [12]p., ill.

1896-i Evredéves Országos Kiállítás: A Történelmi Főcsoport hivatalos katalógusa. Közrebocsátja a Történelmi Főcsoport igazgatósága. Bp. 1896.

704. ORISKO, Stefan: Trnava, bývalý kostol klarisiek. = miatky príroda, 13, 1984, 6. 23-24., ill.

705. PÁLÓCZI-HORVÁTH András: A rakacaszendi formátus templom régészeti kutatása. = Communicationes rchaeologicae Hungariae, 1984 109-145., ill. E

706. PAULOSOVÁ, Silvia - GOJDIC, Ivan: Ranos- dovský kostol v Otrhánkach - velokomoravské tradnícia vysledkoch vyskomu. = Monumentorum tutela, 11 (1984) -103., ill. F G R

707., PETRICIOLI, Ivo: Strednjovjekovno kapela Simuna u Zadru. = Zbornik za likovne umetnosti, 20 984) 177-183., ill. F

708. A PILISI ciszteri apátság 800 éves évfordulójára, zentendre, Művésztelepi Galéria, 1984 [kiáll.]

GEREVICH László: A pilisi ciszterci apátság. Szentendre Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1984 31 p., 64 t., ill. m Gertrúdis sírját rejtik a romok. = Dunakanyar, 20, 1984, 16-17., ill.; LOSONCZI Miklós: A pilisi apátság emlékei. Új Tükör, 1984. szeptember 23., ill.; MÁTYÁS István: yolcszáz éves apátság a Pilisben. = Népszava, 1984. ugusztus 30. 6., ill

709. POPA, Radu - CHIDIOSAN, Nicole - LUKÁCS ntal: O residenta feudala din secolel XI-XIII la Sînnicolau e Beius : Contributii la istoria Bihorului medieval. = Revista uzeelor si monumentelor, Monumente istorice si de arta, 5, 1984, 2. 21-34., ill. G

710. PROX, Alfred: Die Längsachsenbruch der Klein- chenken Kirche. = Zeitschrift für Siebenbürgische Lan- eskunde, 7. 1984, 1. 153-156., ill.

711. PUSKAROVÁ, Blanka K.: Doterajsie výsledky výskomu na Nitrianskom hrade. = Pamiatky príroda, 13, 984, 1. 11-14., ill.

712. Püspöki-Nagy Péter: Boldogfa. Pozsony : Madách, 981 rec. ÉRSZEGI Géza: A csehszlovákiai magyar

Katalog der grossen Goldschmiedekunst-
Ausstellung im Palais Schwarzenberg.
Wien, I. Neuer Markt zum Besten der Armen
Wien's und der Vororte. Hrsg. vom Ausstellungs-
Comité. Wien, 1889

om early gothic to renaissance. = New Hungarian Quarterly, , No 96, 1984 149-152.; FRANCA, José-Augusto = Coloquio rtes, 26, No 62, 1984 71.; MARQUES, Luis C. = Bulletin onumental, 147, 1984, 4. 476-478.; WEHLI, Tünde = Acta istoriae Artium, 30, 1984, 3-4. 378-381.

779. SINIGALIA, Terezia: Le retable de Biertan : ouvelles recherches. = Revue romaine d'historire de l'art, erie beaux-arts, 21, 1984 57-81., ill.

780. Sopko, Julius: Stredoveké latinské kódexy slovenskej roveniencie v Madarsku a v Rumunsku. Martin : Matica lovenska, 1982 rec. KÖRMENDY Kinga = Magyar önyvszemle, 100, 1984 3. 278-281.

781. SPOLOCNIKOVA, Mária: Úvod do studia aliarskych techník inkarnátov Spisskkopodhradského kruhu. = Galeria, 8 (1984) 131-143., ill. E

782. SZABÓ György: Tarpai festmények. = Reformátusok apja, 1984. movember 18. 4., ill.

783. TÓTH Endre: Egy szombathelyre vonatkozó XV. zázadi elpusztult kézirat. = Savaria, 11/12 1977/1978 (1984) 51-258. G

TÓTH Melinda: A feldebrői falképek. 221/4.

784. UGRIN Emese: „Magdolna-oltár" mestere: Krisztus kereszten. = Új Ember, 1984. április 8. 4., ill.

785. VÉGH, János: Nemecká stanková zsivopisz XVI eka. Bp. : Corvina, 1984 35 p., [96] t., ill.

786. VÍZKELETY András: Hungarika kutatás sztambulban. = OSZK Híradó, 27, 1984 7/8. 182-184.

787. Wehli Tünde: Az Admonti-biblia. Bp. : Akadémiai, 1977 rec. BOGYAY, Thomas von = Ungarn Jahrbuch, 12 1982/1983 (1984) 260-261.

788. WEHLI Tünde: Stara ispanska zsivopisz. Bp. : Corvina, 1984 40 p., 48 t., ill.

Magyar művészet. Szerk. Radisics Jenő, Szendrei János Bp. 1896–1903 I–3. köt.

falképek, március 10. 9. 3.: A királyi képmások, március 11. 7. 4.: A titkozatos arcképcsarnok, március 12. 6. 5.: Hány mester munkái?, március 14. 7. 6.: Tűnődő összegzés, március 15. 7.

684. C. KISS Sándor: Mi van a fal mögött? [Bp., I. Fortuna u. 18.] = Budapest, 22, 1984, 3. 18-19., ill.

685. KODOŇOVÁ, Mária: Beckovský výtvarný okruh v neskorej gotike. = Ars, 1984, 1. 51-79., ill. G R

686. KOMJÁTHY, Attila: Kirchen der Oberen Theissgegend, 1. Bp. : Corvina, 1984 43 p., 40 t. ill.

687. KOPPÁNY Tibor: A középdunántúli reneszánsz építészet. = Ars Hungarica, 12, 1984, 2. 183-232., ill.

KOVALOVSZKY Júlia: A feldebrői templom régészeti kutatása. 221/5.

688. KOZÁK Károly: Korai sokszögzáródású templomok megjelenése az ország középső és nyugati részén. = Magyar Műemlékvédelem, 9 (1984) 73-114., ill. G

689. KRALOVÁNSZKY, Alán: Baukunsthistorische Angeben zur Frage des Auftauchens des vierapsidalen Kirchentyps in Ungarn. = Folia Archaeologica, 35 (1984) 111-138., ill. H

690. KRESÁNEK, Peter: Kotesová, kúria. = Pamiatky príroda, 13, 1984, 4. 22., ill.

691. KRIZANOVÁ, Eva: Kastiel' v Parízovciach. = Monumentorum tutela, 11 (1984) 41-77., ill. F G R

692. KUSNIEROVÁ, Edita: Pamiatková obnova zrúcanín gotického kostola Lucke. = Pamiatky príroda, 13, 1984, 3. 17-19., ill.

693. Kuthan, Jiri: Die mittelalterliche Baukunst der Zisterzienser in Böhmen und Mähren. Berlin : Deutsche Kunstverlag, 1982 rec. MAROSI, Ernő = Acta Historiae Artium, 30, 1984, 3-4. 375-378.

694. MAGYAR Kálmán: Nagyecsed-Sárvár nemzetségi központ kutatása 1975-1977. = Communicationes

A magyar történeti ötvösmű-készítés
lajstroma. [Összeáll. Pulszky K., Radisics J. §
et al.] Bp. 1884.

v slovenských múzeách. = Zbornik slovenského narodného múzea, Historia, 24 (1984) 301-319., ill. G R

571. KÁPLÁR László: Ismerjük meg a numizmatikát : Pénzek, érmek, gyűjtők. Bp. : Gondolat, 1984 146 p., ill. rec. LÁZÁR István = Új Tükör, 1984. december 9. 2.

572. PANDULA Attila: Rendjelvényeink írásbelisége. = Magyar Herold, 1 (1984) 650-659.

573. PETÁH, Emil - JURECKO, Pavel: Egy pénzverde története [Kassa]. = Természet és Társadalom, 24, 1984, 11. 52-57., ill.

574. SZÉKESFEHÉRVÁRI numizmatikai emlékek. Rend. a katalógust szerk. Hada Róbert, Szabó Antal. Székesfehérvár : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Alba Regia Numizmatikai Csoport, 1984 58 p., XXIV t. ill.

Kerámia, üveg

575. BENKŐ Elek: Székelykeresztúri kályhacsempék, 15-17. század. Bukarest : Kriterion, 1984 79 p., [64]t., ill.

576. S. CSEREY, Éva: Die Entwicklung des Kachelöfens in Ungarn im 15-17. Jahrhundert. In: Vergleichende Keramikforschung in Mittel- und Osteuropa. Hrsg. von Klaus Beitl. Kitsee : Etnographisches Museum, 1984 47-60., ill.

577. Gauthier, Serge - Préaud, Tamara: Die Kunst der Keramik im 20. Jahrhundert. Würzburg : Popp, 1982 rec. LÁNCZ Sándor: Századunk kerámiaművészete. = Művészet, 25, 1984, 6. 55-56., ill.

578. KATONA Imre: A porcelán. Bp. : Gondolat, 1984 123 p., ill. (Gondolat zsebkönyvek)

579. KRESZ, Mária: Die Donau als Handelsweg für Hafnerware : mit besonderer Berücksichtigung der Schüsselerzeugung von Mohács. In: Vergleichende Keramikforschung in Mittel- und Osteuropa. Hrsg. von Klaus

A magyarországi árvízkárosultak javára Budapesten Gf. Károlyi Lajos palotájában 1876 májusában rendezett műipari és történelmi emlékkiállítás tárgyainak lajstroma. Kénítettek Henszlmann J., Bubics Zs. sajtó alá rendezte Szalay I. Budapesten 1876

Ipolyi féle rec: Szárachok

zobrászat

742. Aus der BLÜTEZEIT niederländischer Plastik der ätgotik, Berlin, Staatlichen Museen zu Berlin, ulpturensammlung, 1984. Katalog von Edith Fründt, Éva módis-Eszláry. Rostock : Ostsee-Druck., 1984 32 p., ill.

743. CIDLINSKÁ, Libusa: Krídlový oltár v Jazernici. = onumentorum tutela, 11 (1984) 104-123., ill.

744. ENGEL, Pál - LŐRI, Pál - VARGA, Lívia: Grabtten von ungarischen Magnaten aus der Zeitalter der njou-Könige und Sigismunds von Luxemburg. = Acta istoriae Artium, 30, 1984, 1-2. 33-63., ill.

745. FELGENHAUER-SCHMIEDT, Sabine: Eine ittelalterliche Tonfigur aus Jois. In: Urgeschichte-Römerzeitittelalter, 1. Grsg. von Hanns Schmied. Eisenstadt : urgenländisches Landesmuseum, 1984 166-174., ill.

746. Forschungsfragen zur Steinskulptur der Arpadenzeit Ungarn : Akten der Pannonia-Konferenze, III. 1978. Grsg. on Jenő Fitz. Székesfehérvár : István Király Múzeum, 1979 ec. FUCHS, Friedrich = Ungarn Jahrbuch, 12 1982/1983 1984) 267-268.

747. G.P.: Szent István koporsója. = Reformátusok Lapja, 984. szeptember 30. 7., ill.

748. GLATZ, Anton C.: Gotické sochárstvo v zbierkach tredoslovenského múzea, II. = Stredné Slovensko, 3 (1984) 55-286., ill.

749. KOSOVÁ, Katarína: Plastika Madony s dietaťom o Sarisského múzea v Bardejove zrestaurovaná. = Pamiatky íroda, 13, 1984, 2. 16-20., ill.

750. NÉMETALFÖLDI szobrászat 14-16. század, zépművészeti Múzeum és a Berlini Állami Múzeumok özös kiállítása, Szépművészeti Múzeum, 1984. A kiállítást end. Szmódisné Eszláry Éva. A katalógust és a bev. írta Edit ründt, Szmódisné Eszláry Éva. Bp. : Szépművészeti Múzeum,

Majláth Béla: A történelmi kiállítás
Budapesten. Bp. 1886.

638. Zolnay László: A középkori Esztergom. Bp. : Gondolat, 1983 **rec.** KERNY Terézia = Ars Hungarica, 12, 1984, 2. 298-299.; (mátyás) [MÁTYÁS István] = Népszava, 1984. február 12. 6.

Építészet

639. ÁCS Zoltán: Reneszánsz emlékek [Szalónak]. = Új Tükör, 1984. január 29. 22., ill.

640. ALTMANN Júlia: Románkori kőemlékek az óbudai várból, I. = Budapest Régiségei, 25 (1984) 431-437., ill. G

641. ANGHEL, Georghe: Noi date în legatura cu vechea cetate medievala da la Alba Iulia. = Apulum, 22 (1984) 113-122., ill. G

642. Antoni, Erhard: Die Grosshenker Kirchenburg. Bukarest : Kriterion, 1982 **rec.** GALTER, Kurt = Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde, 7, 1984, 2. 219-220.

643. Badstübner, Ernst: Kirchen der Mönche. Berlin : Union, 1980 **rec.** MAROSI, Ernő = Acta Historiae Artium, 30, 1984, 3-4. 375-378.

644. BALOGH Jolán: Középkori építészetünk kérdéseiről. = Művészettörténeti Értesítő, 33, 1984, 1-2. 46-50., ill.

645. BERTALAN Vilmosné: A Fő téren feltárt középkori maradványok. = Budapest Régiségei, 25 (1984) 393-418., ill G

646. BERTALAN Vilmosné: Óbuda 1355-ös és 1437-es határjárásának régészetileg meghatározott határpontjai. = Budapest Régiségei, 25 (1984) 419-429., ill. G

647. BERTALAN Vilmosné: Óbuda-Vetus-Buda - a régészeti kutatások alapján (1973-1981). = Budapest Régiségei, 25 (1984) 34-41., ill. G

648. BLAZOVICH László - SZ. GALÁNTAI Erzsébet: A gyulai vár 1528. július 17-én készült leltára. = Békési Élet,

Pulszky Károly – Radisics Jenő: Az ötvösség remekei a magyar tösténeti ötvösmükiállitáson Bp. 1885 1–2. kötet

archäeologische Funde aus Mediasch. = Forschungen zur Volks- und Landeskunde, 27, 1984, 1. 17-26., ill.

602. BÜKY Béla: Az „Oxfordi glosszák" szavairól. = Magyar Nyelv, 80, 1984, 1. 71-73.

603. CERNA-STUDNICKOVÁ, Milada: A művészeti élet és kapcsolatai Pozsonyban, Zsigmond király uralkodásának idején. = Ars Hungarica, 12, 1984, 1. 29-49., ill.

604. DUBY, Georges: A katefrálisok kora : Művészet és társadalom, 980-1420. Bp. : Gondolat, 1984 331 p., ill. **rec.** RÓZSA Judit: Esszé a középkorról. = Könyvvilág, 29, 1984, 8. 13.

605. FODOR István: Az újabb hazai régészeti feltárásokról, 3. : Népvándorlás és középkor. = Honismeret, 12, 1984, 3. 19-29., ill.

606. FÜGEDI Erik: A magyar király koronázásának rendje a középkorban. In: Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Székely György. Bp. : Akadémiai, 1984 255-273.

607. GAÁL Attila - KÓHEGYI Mihály: Tolna megye földrajzi nevei régészszemmel. = Dunatáj, 7, 1984, 1. 58-67., ill.

608. GERICS József: Szent István királlyá avatásának körülményeiről. = Művészettörténeti Értesítő, 33, 1984, 3. 97-101., ill. G

609. Glatz, Anton C. : Gotické umenie v zbierkach Slovenskej národnej galérie. Fontes I. Bratislava : SNG, 1983 **rec.** VÉGH János = Művészettörténeti Értesítő, 33, 1984, 3. 279-283., ill.

610. HANKÓ Ildikó: A székesfehérvári királysírok. = Magyar Nemzet, 1984. július 20. 7.

611. HANKÓ Ildikó: Újra felnyitották a székesfehérvári királysírokat. = Magyar Nemzet, 1984. július 21. 8.

612. HERVAY Ferenc: A magyarországi kolostorok

BÁRDOS Kornél: Neue Forschungen zum Musikleben in der Esterházy-Familie in Tata und Csákvár. = The Haydn yearbook. 10. Eisenstadt, 1978. 29-35.

Bárdos Kornél: Főúri reneszánsz: Esterházyak.

In: Magyarország zenetörténete 2. 1541-1686.
Szerk. Bárdos Kornél Bp. Akad. Kiadó. 1990. 119-124.

BÁRDOS Kornél

A tatai Esterházyak zenéje 1727-1846.

Bp. : Akadémiai Kiadó, 1978 259 p. ill.

☐ 4. szócikkenkénti frissítés kívánság sze
☐ 5. szócikkenkénti frissítés kívánság sze
☐ 6. válogatás a következő szempontok sz

Név:

Intézmény neve:

ir. szám: **város:**

telefon: **telefax:**

dátum:

POSTACÍM: BIOGRÁF KI KICSODA szerkes

Bartha Dénes: A magyar Hayd-kutatás eredményei és jövő feladatai.

In. Magyar zenetörténeti tanulmányok Szabolcsi Bence 70. születésnapjára. Szerk. Bónis Ferenc.

Bp. Zeneműk. 1969 179–190.

BENYOVSKY, Karl: Johann Nepomuk Hummel und Eisenstadt. = Burg. Heim. 6, 1937, 3. 41-52.

CSATKAI, Endre: Die Beziehungen Gregor Josef Werners, Joseph Haydns und der fürstlichen Musiker zur Eisenstädter Pfarrkirche. = Burg. Heim. 1, 1932, 1. 13–17.

CSATKAI Endre: Haydnra és zenetárára vonatkozó adatok a sütttori anyakönyvekből.

= Zenetud. tan. VIII. Bp. 1960 669 - 674. ill. 6

Dreo, Harald: Die fürstlich Esterhazysche Musikkapelle von ihren Anfängen bis zum Jahre 1766. = Jahrbuch für Österreichische Kulturgeschichte, 1 (1971) 80-112

ESTERHÁZY Ferenc

Festa celebratio diei, qua ... Nicolaus Esterházy de Galantha ... per ... Franciscum Esterházy de Galantha ... anno MDCCLXII ... feliciter inauguratus est, in arce gentilitia Kismarton. Sopronii, Typis Joannis Josephi Siess 1762

17 l

HARICH, Johann: Esterhazy-Musikgeschichte im Spiegel der zeitgenössischen Textbücher. Eisenstadt, Burgenländischer Landesarchiv, 1959 92 p. (Burgenländische Forschungen; 39)

HARICH, Johann: Die Testamente der Musiker Tobias Fritsch und Gregor Werner. = Burgenländische Heimatblätter, Jg 39, Heft 3 1977 119-136.

1773.
1766

cher Baumlandschaft
(Abb. 1) unten die
der Callisto" in Ver-
gd zeigt, oben, wie
äger unter anderen
von wolfsähnlichen
angefallen, Kraniche
angegriffen werden.
ypen und plastischer
en etwa der atmo-
nerie sind – dem Ob-
nlichen komprimierter
Durchführung etwas
genannten Arbeiten
ähnlich.

Schnitzerei im Bereich
dten Kunst mag – nach
hier erstmals abgebil-
nstatuette des gemar-
6), die sich 1966 im
l deren heutiger Auf-
nnt ist, fremd wirken;
n ein Werk des Domi-

für ausgesprochene Kleinplastiker wie Dominikus und Franz I. Stainhart, eventuell nachweisbare Werke größeren Formats in anderem Material Rückschlüsse auf einen Werkstattbetrieb zulassen (von ihrem Vater Matthias [gest. 1672] die gefaßten Holzfiguren einer Maria und eines Johannes im Gang des Bürgerheimes an der ehemaligen Franziskanerkirche Weilheim, eine Pietà in der Kapelle der Schmerzhaften Maria am Anger von 1661; von Franz I. die vergoldeten hölzernen Seitenfiguren am Hochaltar der Kappel Hl. Blut bei Unterammergau von 1687, von seinem Sohn, dem Frater Franz, 1721, die figürlichen Teile der Kanzel in der Eichstätter Jesuitenkirche. S. u. a. K. Feuchtmayr, Thieme-Becker, Allg. Lexikon . . ., XXXI, 1937, S. 451; Dehio, Oberbayern, 1956², S. 182, 211 f. Jakob Mois, Pfarrkirche Unterammergau und Kapelle „Heilig Blut", Hannes-Oefele-Verlag Ottobeuren 1969, S. 12 f., Abb. S. 9. – Anton Bauer, Die Kappelkirche zum Hl. Blut bei Unterammergau, in: Kalender bayerischer und schwäbischer Kunst, 25. Jg., 1929, S. 19 f., Abb. S. 17). Bezeichnenderweise fehlt der Name Stainhart in H. Schindler, Große Bayerische Kunstgeschichte II, München 1963.

5 Inv.-Nr. 31/273, 13,5 x 38 cm. Verst.-Katalog R. Lepke, Berlin, 2043, 12./13. Mai 1931, S. 240, Nr. 238c, Taf. S. 241, ex Coll. Stroganoff, Leningrad. – Theuerkauff, Stainhart, 1971, S. 40 f., Anm. 41. Zuletzt A. Schädler, in: Alte und moderne Kunst, 122, 1972, S. 8, Anm. 35, Abb. 14, der Berliners Kat.-Nr. 206–209 als Werke des Dominikus, nicht des Franz I. ansieht.

6 Theuerkauff, Stainhart, 1971, S. 39 f., Abb. 19, Anm. 35 ff. Vergl. vor allem das Mittelrelief der Auferstehung Christi in der Attika (16 x 29,5 cm), die Schöpfung Eva nach Raffaels Loggien als zweites Relief von rechts in der untersten Reihe (9,8 x 15,7 cm).

7 C. Theuerkauff, Elfenbein in Klosterneuburg, Klosterneuburger Kunstschätze, Band 2, Klosterneuburg 1962, S. 17 f., Kat.-Nr. 15, Abb. 15 f.

8 Die Bildwerke des Bayerischen Nationalmuseums, IV, R. Berliner, Die Bildwerke in Elfenbein . . ., Augsburg 1926, S. 115, Kat.-Nr. 577, Taf. 228 (Deutschland?, 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts, von demselben Schnitzer wie Kat.-Nr. 544, Bekehrung Sauli). S. Stainhart, II. Teil, Abb. 1 f. und Elfenbein in Klosterneuburg, 1962, S. 46 mit Lit. auch für die in den folgenden Anmerkungen erwähnten Reliefs.

9 Berliner, 1926, S. 115, Kat.-Nr. 578, Taf. 228 (steht Kat.-Nr. 577 nahe), Kat.-Nr. 579, Taf. 70 (von demselben Schnitzer wie Kat.-Nr. 578). E. von Philippovich, Elfenbein, Braunschweig 1961, S. 209 f. – In der Nachfolge dieser Gruppe entstand das Elfenbeinrelief einer Caritas-Allegorie, 8 x 5,5 cm, im Musée de Cluny, Paris, Inv.-Nr. 15.353.

10 Inv.-Nr. KK 40; Schallöffnung 3,1 cm im Durchmesser, wohl aus der Kunstkammer stammend. Für freundliche Hilfe bei der Beschaffung von Photos danke ich Heribert Meurer. – Bei E. von Philippovich, Elfenbein, Braunschweig 1961, S. 209, Abb. 158, als Werk des „Palmenmeisters", s. Elfenbein in Klosterneuburg, 1962, S. 45 unter Kat.-Nr. 16.

11 Im Juni/Juli 1966 dem Germanischen Nationalmuseum Nürnberg angeboten. Die Pfeile weitgehend abgebrochen; aus einem Stück geschnitten. Für freundliche Mitteilung danke ich Günther Schiedlausky.

HARICH, Johann

Szenische Darstellungen und Oratorien-Aufführungen im 18. Jahrhundert am Esterhäzy-Hof zu Eisenstadt = Burgenländische Heimatblätter, Jg. 38, Heft 3. 1976 112-130

-rene

Landesmuseum zugeschrie-
ähnlicher Baumlandschaft
elief (Abb. 1) unten die
nde der Callisto" in Ver-
rschjagd zeigt, oben, wie
der Jäger unter anderen
Stier von wolfsähnlichen
ären angefallen, Kraniche
ögeln angegriffen werden.
urentypen und plastischer
enheiten etwa der atmo-
ftsszenerie sind – dem Ob-
Räumlichen komprimierter
der Durchführung etwas
oben genannten Arbeiten
elbar ähnlich.

chen Schnitzerei im Bereich
gewandten Kunst mag – nach
die hier erstmals abgebil-
fenbeinstatuette des gemar-
(Abb. 6), die sich 1966 im
[11] und deren heutiger Auf-
nbekannt ist, fremd wirken;
sich um ein Werk des Domi-

Mai/Juni 1972, S. 252 ff. Für diese [illegible] für ausgesprochene Kleinplastiker wie Dominikus [illegible] Franz I. Stainhart, eventuell nachweisbare Werke größeren Formats in anderem Material Rückschlüsse auf einen Werkstattbetrieb zulassen (von ihrem Vater Matthias [gest. 1672] die gefaßten Holzfiguren einer Maria und eines Johannes im Gang des Bürgerheimes an der ehemaligen Franziskanerkirche Weilheim, eine Pietà in der Kapelle der Schmerzhaften Maria am Anger von 1661; von Franz I. die vergoldeten hölzernen Seitenfiguren am Hochaltar der Kappel Hl. Blut bei Unterammergau von 1687, von seinem Sohn, dem Frater Franz, 1721, die figürlichen Teile der Kanzel in der Eichstätter Jesuitenkirche. S. u. a. K. Feuchtmayr, Thieme-Becker, Allg. Lexikon . . ., XXXI, 1937, S. 451; Dehio, Oberbayern, 1956[2], S. 182, 211 f. Jakob Mois, Pfarrkirche Unterammergau und Kapelle „Heilig Blut", Hannes-Oefele-Verlag Ottobeuren 1969, S. 12 f., Abb. S. 9. – Anton Bauer, Die Kappelkirche zum Hl. Blut bei Unteramergau, in: Kalender bayerischer und schwäbischer Kunst, 25. Jg., 1929, S. 19 f., Abb. S. 17). Bezeichnenderweise fehlt der Name Stainhart in H. Schindler, Große Bayerische Kunstgeschichte II, München 1963.

[5] Inv.-Nr. 31/273, 13,5 x 38 cm. Verst.-Katalog R. Lepke, Berlin, 2043, 12./13. Mai 1931, S. 240, Nr. 238c, Taf. S. 241, ex Coll. Stroganoff, Leningrad. – Theuerkauff, Stainhart, 1971, S. 40 f., Anm. 41. Zuletzt A. Schädler, in: Alte und moderne Kunst, 122, 1972, S. 8, Anm. 35, Abb. 14 der Berliners Kat.-Nr. 206–209 als Werke des Dominikus nicht des Franz I. ansieht.

[6] Theuerkauff, Stainhart, 1971, S. 39 f., Abb. 19, Anm. 35 ff. Vergl. vor allem das Mittelrelief der Auferstehung Christi in der Attika (16 x 29,5 cm), die Schöpfung Eva nach Raffaels Loggien als zweites Relief von rechts in der untersten Reihe (9,8 x 15,7 cm).

[7] C. Theuerkauff, Elfenbein in Klosterneuburg, Klosterneuburger Kunstschätze, Band 2, Klosterneuburg 1962, S. 17 f., Kat.-Nr. 15, Abb. 15 f.

[8] Die Bildwerke des Bayerischen Nationalmuseums, IV, R. Berliner, Die Bildwerke in Elfenbein . . ., Augsburg 1926, S. 115, Kat.-Nr. 577, Taf. 228 (Deutschland?, 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts, von demselben Schnitzer wie Kat.-Nr. 544, Bekehrung Sauli). S. Stainhart, II. Teil, Abb. 1 f. und Elfenbein in Klosterneuburg, 1962, S. 42 mit Lit. auch für die in den folgenden Anmerkungen erwähnten Reliefs.

[9] Berliner, 1926, S. 115, Kat.-Nr. 578, Taf. 228 (steht Kat.-Nr. 577 nahe), Kat.-Nr. 579, Taf. 70 (von demselben Schnitzer wie Kat.-Nr. 578). E. von Philippovich, Elfenbein, Braunschweig 1961, S. 209 f. – In der Nachfolge dieser Gruppe entstand das Elfenbeinrelief einer Caritas-Allegorie, 8 x 5,5 cm, im Musée de Cluny, Paris, Inv.-Nr. 15.353.

[10] Inv.-Nr. KK 40; Schalllöffnung 3,1 cm im Durchmesser, wohl aus der Kunstkammer stammend. Für freundliche Hilfe bei der Beschaffung von Photos danke ich Herrn Meurer. – Bei E. von Philippovich, Elfenbein, Braunschweig 1961, S. 209, Abb. 158, als Werk des „Paliermeisters", s. Elfenbein in Klosterneuburg, 1962, S. 45 unter Kat.-Nr. 16.

[11] Im Juni/Juli 1966 dem Germanischen Nationalmuseum Nürnberg angeboten. Die Pfeile weitgehend abgebrochen; aus einem Stück geschnitten. Für freundliche Mitteilung danke ich Günther Schiedlausky.

Joseph Haydn in seiner Zeit
Eisenstadt, 20. Mai - 26. Oktober 1982
Ausstkat. Eisenstadt: Burgenländischen
Landesregierung, 1982 589 p. 82 t. ill

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Könyvtárközi kölcsönzés

A kért mű Központi Katalógusaink szerint Magyarországon nem található. Kérésüket külföldi könyvtárakhoz továbbítottuk.
Szíves türelmüket kérjük.

Iktatószámunk: 796/93

Önök iktatószáma: 5/1993

Dátum: 93.II.10.

Aláírás: V.E.

Házi Jenő: Haydn József hercegi karmester 1768. évi tűzkára és a kismartoni levéltár pontulása.
Soproni Szemle 1970 24. évf. 4. n. 360-361.

ép, kvalitásos darab;
Kvalitásai azonban
ínezett arc, a haj, a
ni — inkább festőiek,
mlok, a szem körüli
m vonalai nak nincs
arna szemöldök és a
dik ki az arc síkjából,
sonlóan modelláltak,
na viaszból fölrakott
lemzőbb: amorfizálja
ülete épphogy elválik
festői alkat volt; kilé-
yebet nem tudunk.
vű arcképét a szak-
rnévhez: a legutóbbi

t. Olasz mesterek is
nint például Antonio
an. Ő Itáliából hozta
[29] A lengyel királyi
zúttal épp egy olasz
tározni az Iparművé-
6-ban — azaz a portré
Julius Riccius tíz ma-
*igine suae M*w *ex cera*,
ari szolgálatban álló
gőrződött.[30] *Julius*
ezeken az adatokon
gy, más azonosítható
r szobrászként műkö-
képmás konkrét stílus-
ibuálása alapos fölté-
zámadáskönyv szerint
ogy Rómába küldjék,
(mint két évvel korább-
dnak Erdélybe), kihez
véle vissza Lengyel-
elkerüljön — igazából
át az évszázadokat,
onnét az Iparművé-
András hagyatékaként
okán ikonográfiai és
izárt, mint ahogy a
ak arra, hogy további,
tott darabokkal is szá-

HORÁNYI Mátyás

Eszterházi vigasságok.

Bp. Akadémiai Kiadó, 1959 269 p. ill.

Das Esterhàzysche Freudenreich Bp. 1959

MDK

Rudnay Gyula festőművész

1914-es világháború eseményei Losoncra hivják. Losoncon festi a Korsós nő, a Cigánylany és a Csavargó c.műveket.E korszakból való "Öreg paraszt párja" is, és "Menekülői".
Változatos férfiportréi: A kozák süvege, a paloc kucsmá-ja, a muzulmán turbanja, a gömöri legény pörge kalapja, s a "baka",amelyeknek zöme:önarckép.

Bényi László:Rudnay Gyula
Rudnay Gyula gyüjtm.kiall.1953.dec.hó.kat.3-18.

Arany László: Enterlári vigasságok.
Akadémiai Kiadó, Bp., 1959.

ism: Sallay Mariannа MÉ 1960 9. évf. 3. sz.
260–261. p.

SZIMON János: Még nekünk is jutott! : Soproni múzeumunk ajándék festményei margójára. = Evangélikus Élet, 1984. március 18. 4.

Roskó Gábor ⟶ 1818

2250. **Romvári János**

kiáll. Bp., Stúdió Galéria, 1984 **ism.** BÁN András: Fix pax : Fiatal művészek kiállításai. = Magyar Nemzet, 1984. február 3. 6.

2251. **Róna Emy**

BÁRDOS Éva. Emy néni művészete : Róna Emy 80. születésnapjára. = Népszabadság, 1984. február 19. 7.

BRESTYÁNSZKY Ilona: A magyar könyvillusztráció klasszikusa. = Nők Lapja, 1984. május 19. 16-17., ill.

(hm) [HARANGOZÓ Márta]: Róna Emy köszöntése. = Esti Hírlap, 1984. február 20. 2.

2252. **Rudas Klára**

HAIMAN György: A könyv és a betű szolgálatában : Rudas Klára munkásságáról. = Magyar Grafika, 28, 1984, 5. 61-66., ill.

2253. **Ruttka Ferenc**

kiáll. Bp., Halászbástya Galéria, 1984 ism. TÖRÖK Margit: Ruttka Ferenc képei. = Új Tükör, 1984. augusztus 19. 3-4., ill.

2254. **Samu Géza**

kiáll. Bp., Műcsarnok, 1983 **ism.** LÁNCZ Sándor: Képzőművészeti krónika. = Jelenkor, 27, 1984, 4. 337-340.; P. SZABÓ Ernő: Növényenvironment. = Művészet, 25, 1984, 3. 56-57., ill.

2255. **Sandberg, Herbert**

FÖLDES, Mária: Concept and image. = Interpress Grafik, 1984. 2. 66-69., ill.

2256. **Sándor Edit**

JELEK : Sándor Edit Kiállítása, Vaja, Vay Ádám Múzeum,

HORÁNYI Mátyás

Carl Mäurer diszlettervei.

Bp. Szín-hás- és Filmtudományi Int.

1957 7 p. 8 t. ill (Szín-hás tudásszeli füzetek ; 8.)

HORÁNYI Mátyás: Az Esterházy-opera: Adalékok Esterháza és Kismarton zene- és színháztörténetéhez. = Zenetudományi tanulmányok VI. Kodály Zoltán 75. születésnapjára. Szerk. Bartha Dénes és Szabolcsi Bence. Bp. Akad., 1957. 729-744. ill. G.

HORÁNYI Mátyás: Az Entaháry-színházak szövegkönyvei. Bp.: Színház- és Filmtudományi Intézet, 1957 26 p. 3t. ill (Színháztörténeti füzetek ; 17.)

Horányi Mátyás: Mozart operái Esterházán
és Kismartonban. In: Mozart emlékére
zenetudományi tanulmánypl 5.
Szerk. Szabolcsi Bence és Bartha Dénes. Bp. Akad. K.
1957 475–479. :ill 1.

HUSS, Manfred: Joseph Haydn:
Klassiker zwischen Barock und
Biedermeier. Eisenstadt: Edition Roetha,
1984 407 p. ill (Mozart Burgenland)

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Könyvtárközi kölcsönzés

A kért mű Központi Katalógusaink szerint Magyarországon nem található. Kérésüket külföldi könyvtárakhoz továbbítottuk.
Szíves türelmüket kérjük.

Iktatószámunk: 797/93

Önök iktatószáma: 6/1993

Dátum: 93.II.8.

Aláírás: V.E.

JOVANOVIC, Viktor: Joseph Haydn, die Esterhazy und Eisenstadt. = Burg-Heim, 1, 1932, 1. 17-22. ill

KRČAK, Friedrich:

Luigi Tomasini, Konzertmeister der Fürstlich Esterházyschen Kapelle in Eisenstadt unter Joseph Haydn. =

Burgenländische Heimatblätter, ~~36~~ Jg. Nr. ?

1974 91 - 96

Zeno

»Kunststückhe von Helfenbein« – zum Werk der Gebrüder Stainhart

I

In dem, nach dem heutigen Stand der Forschung beurteilt, äußerst kenntnisreichen Katalogteil zur Kleinplastik in Elfenbein bezeichnet J. G. Mann 1930 im Catalogue of Sculpture, The Wallace Collection, London, unter Nr. S 265, Abb. Taf. 67, ein hochformatiges Elfenbeinrelief mit der Darstellung der „Entdeckung der Schande der Callisto" (Abb. 1) als „Flemish or German, circa 1700"[1]. Das Relief mit der in der barocken (elfenbeinernen) Kleinplastik so beliebten Darstellung (nach Ovid, Met. II, 465 ff.) zahlreicher, fast unbekleideter weiblicher Gestalten in „bergender" Waldlandschaft[2] vereinigt mehrere Szenen, so auch den rechts hinten herannahenden Jäger Aktäon und das Bad der Nymphen unterhalb eines antikischen Tempels. Es kann heute mit ziemlicher Wahrscheinlichkeit als eigenhändige Arbeit des aus Weilheim, Oberbayern, stammenden Dominikus Stainhart (1655–1712) gelten, der um 1674 mit seinem älteren Bruder Franz I. (1651–1695) für sechs Jahre nach Italien zog und dort in Rom u. a. 1678–1680 urkundlich nachweisbar die Elfenbeinteile, u. a. 28 Reliefs alt- und neutestamentlichen Themas sowie mit Darstellungen aus der antiken Mythologie und Geschichte, an dem berühmten Prunkschrank des Fürsten Colonna[3], heute in der Galleria Colonna, Rom, schuf, der auf einem Gesamtentwurf des Architekten Carlo Fontana basiert[4].

Zum Vergleich der – wahrscheinlich im Sinne

[illegible] Dominikus' römischen Ta
gerahmten Reliefs des Pr
bis 1680 in der Galleria
beispielsweise in dem W
angelo (Abb. 3)[6]. Auße
und die Gewandbehandl
Schichtung der Reliefebe
wie die Wolkenballungen
lichen Gestalten, etwa i
Ecke, zeigen dieselbe „Ha
zers wie die Figuren des
möglicherweise eigenhän
spätere Wiederholung des
den Stiftssammlungen Klos
Hieran sind stilistisch wie
leicht etwas später als das
rende Londoner Relief –
mit der „Vertreibung des
res" (10,9 x 7,3 cm; Abb.
gewissen qualitativen Ab
Christi" (6,9 x 12,6 cm) und
(11,5 x 6,1 cm; Abb. 4a
schon R. Berliner 1926 bem
dieselbe Hand zu denken[9].
Nach seiner Rückkehr au
Jahres 1682, als er bis 169
in der Kurfürstlichen Resid
tig war, scheint Dominiku
reichen und für vielerlei Z
kleinplastische „Bilder" ur
genommen zu haben, ur
wenigen erhaltenen Belege
Hof, während sein Brude
Großplastiker tätig war (s.
(oder einem seiner Mitarbe
aus der Stuttgarter Kunst
29 cm lange Hifthorn aus
markter, silbervergoldeter
im Württembergischen Land

PROBST, Fram: Beiträge zur Geschichte des deutschsprachigen Theaterwesens in Eisenstadt. Das Wirken der Wandertruppen von 1716 - bis 1837. Eisenstadt: Röth, 1952 115 p. (Burgenländischen Forschungen; 18.)

PROBST, Frau: Die Kindertheater in Eisenstadt.
= Burg. Heim, 10, 1948, 1. 12–18.

SCHMID, Ernst Fritz: Joseph Haydn in Eisenstadt. = Burgenländische Heimatblätter 1, 1931, 1. 2-13.

STAUD Géza: Az Esterházy gróf színházai.
In: Staud Géza: Magyar Vasfélszínházak. Bp.
Szín-kártudomány tut, 1964 111-125. ill

TANK, Ulrich: Studien zur Esterhazyschen Hofmusik von etwa 1620 bis 1790. Regensburg, Bosse, 1981 VI, 523 S. (Kölner Beiträge zur Musikforschung 101.)

OB 56.621

VALKÓ Arisztid: Haydn magyarországi működése a levéltári aktók tükrében.
In: Zenetudományi tanulmányok VI. Kodály Zoltán 75. születésnapjára. Szerk. Szabolcsi Bence és Bartha Dénes. Bp. Akad. 1957 627-667. 6

II. In. Zenetudományi tanulmányok VIII. Haydn emlékére. Szerk. Szabolcsi B, Bartha Dénes Bp. Akad, 1960 527-668. ill. 6

VATTER Hona: A soproni német színészet története 1841-ig. Bp.: Pfeifer ny. 1929 127 p. 1t (Német filológiai dolgozatok)

Az esterházi vendégtanulók

VÉCSEY Jenő: Az Országos Széchenyi Könyvtár zenei gyűjteményének fejlődése az elmúlt tizenöt évebm. = OSZK Évkönyve 1958 (1959) 80 -97.p.ill.G

Essterházy-gyűjtemény 81 - 87.p ill.

CSÁKVÁR

Magyar Tartéfok. Bp. 1990. Szerk. Deszczyk B

44-p.ell

Csalván

TELEK József: Örökké való házat építő bölts asszony, az az ... Kohán Éva ... Esterházy Antal ... elmaradott párja ... exequiájának alkalmatosságára lénitett halottas beszéd ... Kalocsa, 1766. Erseliny. [22] l

FERTÖD

Bak Jolán: Néhány érdekes kép és festmény a festődi Mastélyról. Műemlékvédelem 1975 19. évf. 3. n. 184-187. p.

Ára: 116 Ft
Előfizetés egy évre: 232 Ft

TABLE DES

ÉTU

MIKÓ, ÁRPÁD: Le roi Étienne Báth
1586) .....
GALAVICS, GÉZA: Activité de Pál Este
BUZÁSI, ENIKŐ: Ferenc Rákóczi II. e

RECHE

RAJNAI, MIKLÓS: Certaines questions
H. TAKÁCS, MARIANNA: Contribution à l'act
terre .....
PREISS, PAVEL: Le Belle rophon hon
SOMORJAY, SÉLYSETTE: Intérieurs peints de
BADÁL, EDE: La modification de
la construction de ch
elle se trouver dans

DOCUME

SUGÁR, ISTVÁN: L'inventaire success

BAK Jolán – Ráfael Csaba:

Fertőd, Esterházy Zastelj. Bp.
MTI, 1988 [94] p. ill E 6

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Könyvtárközi kölcsönzés

A kért mű Központi Katalógusaink szerint Magyarországon nem található. Kérésüket külföldi könyvtárakhoz továbbítottuk.
Szíves türelmüket kérjük.

Iktatószámunk: 795/93

Önök iktatószáma: 4/1993

Dátum: 93.II.10.

Aláírás: V. E.

Esterházy

Balogh András: A fertődi kastély építéstörténetének főbb mozzanatai.
MÉ 2. évf. 1-2. sz. 130-133. p.
1953

Balogh András: Ki rajzolta a festődi
v. Esterházy kastély vedutáit?
MÉ 1969 18. évf. 1. sz. 77–80.

Balogh András: A „Magyar Versailles"
építője. Műemlékvédelem 1962 6. évf
2. sz. 108 - 111

26. 4.

NÁDOR Tamás: Rátkay Endre [interjú]. In: Nádor Tamás: Művek és mesterek. Bp. : Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat, 1984 193-203., ill.

2239. **Reich Károly**

KOVÁCS Júlia: Reich Károly a grafikus [interjú]. = Népszava, 1984. július 7. 10., ill.

NÁDOR Tamás: Reich Károly [interjú]. In: Nádor Tamás: Múzsák és mesterek. Bp. : Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat, 1984 204-213., ill.

PINTÉR Lajos: Reich Károly Veszprémben. = Népszava, 1984. november 25. 6., ill.

REICH Károly grafikusművész kiállítása, Hatvani Galéria, 1984. május 25. - július 2. Bev. Tamás Menyhért. Hatvan : Hatvani Galéria, 1984 [6]p., ill. **ism.** POGÁNY Ö. Gábor: Herman Lipót és Reich Károly kiállításairól. = Hevesi Szemle, 12, 1984, 3. 6-9., ill.

2240. **Reischl Péter**

HORVÁTH Éva - CALLMEYER Ferenc - JENEY Lajos: Reischl Péter, 1918-1983. = Magyar Építőművészet, 1984, 1. 60., ill.

2241. **Reiter László**

VEZÉR Erzsébet: Reiter László. = Élet és Irodalom, 1984. október 12. 8.

2242. **Reményi József**

L. KOVÁSZNAI Viktória: Reményi József éremművészete. = Magyar Numizmatikai Társulat Évkönyve, 1978 (1984) 87-98., ill. G

REMÉNYI, Babkó: Die keusche Susanne. = Medaillenkabinett : Mitteilungensblatt der Deutschen Medaillengesellschaft, 1984, 9. 29-29., ill.

2243. **Renner Kálmán**

RENNER Kálmán éremművész kiállítása, Pápa, Mű-

Ferenczy Károly: Adatok a fertődi
Kastély értékelésére. Műemlékvédelem
1961 5 évf. 4.m. 224-229

a salle d honneur du château à Szirák, vers 1780

Káldor Márton: A festődi Esterhány kastély helyreállítása. Muzsika 1958 1. évf. 7. n. 13.

KATONA Imre: Fertőd Haydn századában.
In. Zenetud. tanulm. VIII. Bp. 1960
687-713. ill G.

Katona Imre: A fertődi kastély
kialakításának és helyreállításának
néhány kérdése. Művészet 1962. 3. évf.
10. sz. 3-7.

2278. Sós László – Keményi Éva (So-Ky)

ARADI Nóra: So-Ky. Bp.: Képzőművészeti

Cs. Katona Imre: A fertődi (esterházai) kastély kialakulása. Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények (1959) 3. köt. 1-2. sz. 77-129. p.

P. SZABÓ Ernő: Történelem a pad alatt. = Magyar Ifjúság, 1984. november 30. 27-29., ill.

2274. **Somogyi József**

DOBOS Marianne: „Bocsásd meg úristen ifjúságomnak vétkét...": Beszélgetés Somogyi Józseffel. = Magyar Ifjúság, 1984. december 14. 26-27., ill.

HEITLER László: Somogyi József: Szántó Kovács János. = Tiszatáj, 38, 1984, 11. 108-111., ill.

kiáll. Győr, Műcsarnok, 1983 **ism.** HEITLER László: Műfaji bizonytalanságok. = Művészet, 25, 1984, 3. 61, 64., ill.

2275. **Somville, Roger**

kiáll. Bp., Műcsarnok, 1983 **ism.** ARADI Nóra: Roger Somville. = Művészet, 25, 1984, 4. 52-54., ill.; JÁRY Péter: Képzőművészeti kiállítások - újdonságok - zsidó vonatkozások. = Új Élet, 1984. szeptember 15. 5.

2276. **Z. Soós István**

Z. Soós István: Miniatűrök. Bev. Szíj Resző. Kaposvár : Palmiro Togliatti Könyvtár, 1983 **ism.** LACZKÓ András: Tallózó. = Somogy, 12, 1984, 2.

2277. **Soós Tamás**

SOÓS Tamás, Pécs, Ifjúsági Ház, 1984. április 5. - május 5. Bev. Simon Zsuzsa. Pécs : Ifjúsági Ház, 1984 [12]p., ill.

2278. Sós László - Kemény Éva (So-Ky.) Bp. : Képzőművészeti, 1984 31 p., [32]t. ill. **rec.** TASNÁDI Attila: Az áruhírdetéstől az eszmék propagálásig. = Népszava, 1984. június 20. 6., ill.

2279. **Sós Zsigmond**

GALAMBOS Ferenc: Sós Zsigmond. = Könyvtáros, 34, 1984, 10. 619., ill.

2280. **Stefanovits Péter**

P. SZABÓ Ernő: A mesék jelene - mesék a jelenből : Stefanovits Péter grafikáiról. = Művészet, 25, 1984, 6. 26-29., ill.

2281. **Stettner Béla**

Lövei Pál: A fertődi Zeneakadémia.
ME 1982 XXXI. évf. 4. sz. 310-312.

MOJZER, MIKLOS: Les notes de Janos ravagés de Grassali

REVUE I

Dercsényi, Dezső: Fragmenta Latina Cecadicum in Bibli in Bibliothecis Hungariae I/1.) Recensuit Ladislau
Tóth, Zsuzsanna: Aux expositions „Prinz Eugen" de 198 toire historique de la Hongrie .....
Pereházy, Károly: Turjányi Papp, Melinda: Quartier d (Műszaki), Budapest 1988.....

Terjeszti a

Előfizethető bármely hírlapkézbesít ben és a Hírlapelőfizetési és Lapell XIII., Lehel u. 10/a., közvetlenül va a Postabank Rt. 219-98636, 021-027 ként megvásárolható az Akadémia utca 22., tel.: 185-881) és *Magisz* tel.: 382-440) könyvesboltjaiban.

Előfizetési díj egy évre: 232,-

Egy szám ára: 58,— Ft

Külföldön terjeszti a KULTURA K (H-1389 Budapest, Pf. 149).

Sur la couverture : Apollon. Peinture murale da

– Mócsényi Mihály: A fertődi táj- (park-) kastélyegyüttesről. Műemlékvédelem 1966 10. évf. 2. sz. 92-96. p.

– ~ 11. évf. 4. sz. 228-233.

Műemlékvédelem 1967

1/1

NY .....

zlóra. A hagyományos Szent István—Szent László
üttes miatt figyelemre méltó a Veszprém megyei Fel-
szkáz r. k. templomának egyik lobogója.
zent László titulusú templomaink, budapesti és vi-
i egyházi és közgyűjteményeink szisztematikus át-
sgálása, topográfiai kutatások még nyilván további
lékekkel gyarapíthatják ezen zászlók sorát. Ilyen jel-
ű búvárlatokra már csak azért is égető szükség lenne,
rt számuk fokozatosan csökken, különösen a II. vati-
i zsinat liturgikus rendelkezései nyomán. Annyi azon-
n már ezekből a kiragadott példákból is világosan lát-
ó, hogy az e zászlókon lévő Szent László-ábrázolások
n egyszer középkori ikonográfiai sémákat, kompozí-
s megoldásokat vagy típusokat örökítenek tovább és
anak életben még a XX. században is. Népszerűek vol-
mellettük a XIX. századi képzőművészeti alkotások
árképek, szobrok, grafikák, üvegablakok stb.) a he-
igények és lehetőségek szerint módosított másolatai.
nt László viseletét gyakorta a nemzeti drámahősöket
gformáló színészek portréi, közkézen forgó fényké-
is alakították. Az ábrázolások ikonográfiáját viszont
lek szerint egyáltalán nem befolyásolták a zászlók el-
ő funkciói. Elképzelhető mindazonáltal, hogy egy
osabb gyűjtés és rendszerezés során egyszer majd
n finom eltérések is megfigyelhetők lesznek.

JEGYZETEK:

IV. rén Műemlékvédelem 1968 12 évf
3. n. 171 - 175.

Magyar lastéfal. nest. D.B.
Bp. Off. Nova, 1990 48-53.

Fertőd 1

Égről leesett nagy csillag ... [Halotti beszéd]
Esterházi [Es] Antalnu Erdödi Juliana ... [felett,
elmondotta] a Jézus Társaságból egy lelki Tanító.
Nagy Szombat. Alad ny. 1697. [11] lev
815.647

Marót János: Festőd (Utikalauz)

9. átd. kiad. Sopron 1979. 63 p.ill

Győr-Sopron megyei Idegenforg. Hiv

ú tárgyi anyag és az ok-
talánosságban úgy látszik,
a század második felében
n működött és sokkal ki-
a Mohácsot megelőző fél-
korareneszánsz művészet
ghatározó módon befolyá-
engyel művészetet. Sajnos
ıkről kialakítható képet
16. század második fele
özötti évtizedek) uralkodói
ga nálunk szinte teljesen
ból szinte szimptomatikus,
igmond személyes tárgyai
ze három kötetnyi könyvet

atalmas mennyiségű mű-
a gyulafehérvári palotá-
tudjuk. Sok került ezek
királyhoz is, János Zsig-
ı: arany és ezüst edények,
[5] Az uralkodói ajándék-
az erdélyi fejedelemhez is
ékes ajándéktárgyak: írá-
s kapott Zsigmond Ágost-
lószerszámokkal.[6] János
akkor kerülhettek lengyel
etileg — Lengyelországban
egy van a kezünkben, s az
ifjú fejedelem könyvtárá-
— a rajta lévő évszám és
Lengyelországban kapta
3-ban, talán épp Izabella
nnél az egy tárgynál azon-
Gyulafehérvárra. Amikor
ra került, ezek a csatornák
ebből az időszakból már
atok, hanem végre eredeti

PRATT, Michael: The Great country houses of Central Europe. New York: Abbeville Press, 1991

Esztergára

In:

199-211 ill

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Könyvtárközi kölcsönzés

A kért mű Központi Katalógusaink szerint Magyarországon nem található. Kérésüket külföldi könyvtárakhoz továbbítottuk.
Szíves türelmüket kérjük.

Iktatószámunk: 801/93

Önök iktatószáma: 10/1993

Dátum: 93.II.8.

Aláírás: U.E.

Péczely Béla: A fertődi (Esterházy) kastély ismeretlen magyar verses leírása 1781-ből. Soproni Szemle 1957 11. évf. 3-4. sz. 215-230.

Esterházy

Vallus Anasztázia: A fertődi (Esterházi) kastély
művészei, mesterei
MÉ 2. évf. 1-2 sz. 134-137. p.

1950

Badal Ede 869
Baditz Ottó 1316
Badstübner, Ernst 643
Badura-Triska, Eva 2307
Bagarus Zoltán 1757
Bagin, Anton 519
Bagó Bertalan 1758
R. Bajkay Éva 460, 1260, 1418, 1900, 2264, 2388
Bajkó Anikó 1759
Bajnay Zsolt 1760
Bajomi Lázár Endre 1872
Bak Imre 1424, 1425, 1761
Bakányi Gyula 1762
Bakay Komél 307
Bakó ~~Anikó~~ 1031, 1043
Bakó Dorottya 3
Bakó Endre 1881, 2365
Bakó Ilona 1763
Bakó Zsuzsanna 363
Bakó Ferenc 1140, 1141
Bakonyi Péter 1816
Bakonyvári M. Ágnes 550, 1510, 1979, 2123, 2148, 2268, 2283
Bakos, Jan 39, 757
Bakos Katalin 1421, 1650, 2323
Bakos Zoltán 1764, 2086
Baky Péter 1765
Balabán Péter 969, 1393
Balakian, Anna **52, 69, 1237, 1253**
Balanyi Károly 1766
Balás Gábor 103, 116, 123, 1317, 1377, 1401
Balassa Iván 297
Balázs Ádám 565, 1938, 1981, 2067, 2324, 2341
H. Balázs Éva **613**

Eszterházy
Valkó Arisztid:
Fertőd (Eszterháza, Sáttor: Győr-Sopron
megye) mestesei, művénei 1720-1768
között 1955
MÉ 4. érf. 1. n. 127 - 133

— Kastély 913
Máriavölgy [Marianka]
— Pálos kolostor és templom 447
Márkfalva [Jazernica]
— R.k. templom 743
Marosvásárhely [Tirgu Mures]
— Kulturpalota 1198
Marot-Marovic vár 701
Martin → Túrószentmárton
Martinus → Homoródszentmárton
Mátrafüred, Bene vár → Bene Vár
Mecseknádasd
— Szt. István-kápolna 655
— Püspöki nyaraló 1057
Medgyes [Medias] 601
Medias → Medgyes
Ménhárd [Vrbov]
— R.k.templom 1182
Mihályi
— Dóry-kastély 895
Miskolc 354, 355, 389, 420
— Avasi ref. templom 420, 988, 1031
— Péter-Pál templom 1069
Mistelbach an der Zaya
— Kolostor 1081
Monyorókerék [Eberau]
— Pálos kolostor és templom 713
Mosóc [Mosovce] 436
Mosonmagyaróvár 386
Mosovce → Mosóc
Moszkva
— Blagovescenszkij székesegyház 774
München 1162

Valkó Arintid: Jacoby Miklós mérnök magyarországi nereplése és működése különös tekintettel a fertődi kastély építésére. Művénettörténeti Tanulmányok. A Művénettört. Dokumentációs Központ Évkönyve 1956-58 (1960) 129-144. p.

2286. **Svoboda, Rudolf**

KONECNY, Dusan: Rudolf Svoboda cseh szobrász mai munkássága. = Művészet, 25, 1984, 2. 40-42., ill.

Swierkiewicz Róbert → 2283

2287. **Sylvester Ádám**

JÓZSEF Dénes: A 70-es évek funkcionalizmusa. = Magyar Építőművészet, 1984, 1. 37-41., ill. E F G R

MAKOVECZ Imre: Sylvester Ádám új uszodája. = Magyar Építőművészet, 1984, 1. 35-37., ill. E F G R

S.Á. [SYLVESTER Ádám]: Spartacus SC fedett uszoda és futófolyosó, Budapest, Építész: Sylvester Ádám. = Magyar Építőművészet, 1984, 1. 34-35., ill. E F G R

2288. **Szabó André**

kiáll. Nyíregyháza, Megyei-Városi Művelődési Központ, 1984 **ism.** TARCZY Péter: André Szabó képei. = Új Tükör, 1984. október 7. 3., ill.

2289. **L. Szabó Erzsébet**

kiáll. Bp., Csók Galéria, 1984 **ism.** BOGYAY Katalin: L. Szabó Erzsébet üvegei. = Új Tükör, 1984. szeptember 9. 3-4., ill.; BRESTYÁNSZKY Ilona: Törékeny harmónia. = Nők Lapja, 1984. november 24. 14-15., ill; TÜSKÉS Tibor: Az üveg költője = Jelenkor, 27, 1984, 9. 783-785.

L. SZABÓ Erzsébet üvegtervező iparművész kiállítása, Pécsi Galéria, 1984. április 6-29. Bev. Hárs Éva. Pécs : Pécsi Galéria, 1984 [16]p., ill. **ism.** MARTYN Ferenc: Szabó Erzsébet pécsi kiállítása. = Jelenkor, 27, 1984, 6. 581-582.; TÜSKÉS Tibor: L. Szabó Erzsébet üvegművei. = Új Tükör, 1984. április 22. 3-4., ill.

TÜSKÉS Tibor: Az üveg varázslója. = Új Tükör, 1984. július 15. 36-37., ill.

2290. **Szabó György**

SZABÓ György kiállítása, Tatabánya, Népház Galéria 1984. március. A kiállítást rend. Kardos István. Bev. Ancse

SZÁNTÓ Dezső grafikusmi
Galéria, 1984. január
tást rend. Jurecskó Lá
Galéria, 1984 [12] p.,

VALKÓ Arisztid: Újabb adatok a fertődi – Esterházi – Zastéf építéstörténetéhez. – AH 1982. 76-84.

V.

ARTES — GYMNASTICA — GEOGRAPHIA BIOGRAPHIAE — HISTORIA

BUDAPESTINI
1989

FRAKUO

ERNST, August: Wann entstand der sogenannte „Teufelbrunnen" auf Burg Forchtenstein?:

Bg. Hem. 29, 1977, 2. 91-94

Kelényi Ferenc: Fraknói utirajz 1847-ből.
Soproni Szemle 1960 III. évf 4.u. 368-370.p

Kiskunfélegyháza : Kiskun Múzeum, 1984 [8]p., ill.

2375. **Veres Miklós**

kiáll. **ism.** TAMÁSI Orosz János: Színek misztériumjáték = Magyar Hírlap, 1984. december 14. 6.

2376. **Vertel Beatrix**

kiáll. Dömös, Dömösi Galéria, 1984 **ism.** P. SZABÓ Emő: Fityisz. = Magyar Ifjúság, 1984. augusztus 31. 4., ill.

Vető János ⟶ 2132

2377. **Vida Győző**

OROSZ István: Vida Győző. = Magyar Grafika, 28 1984, 2. 61-68., ill.

2378. **Vidovszky Béla**

Láng Miklós: Vidovszky Béla. Békéscsaba : Rózsa Ferenc Gimnázium, 1983 rec. PAPP János = Békési Élet, 19, 1984 1. 135-136.

2379. **Vigh Tamás**

DOBOS Marianne: Állati léptékkel : Beszélgetés Vigh Tamással. = Új Tükör, 1984. augusztus 19. 10-11., ill.

Vekerdi László: Vigh Tamás. Bp. : Corvina, 1983 (Corvina műterem) rec. R.Gy. [RÓZSA Gyula]: Könyv Vigh Tamásról = Népszabadság, 1984. február 10. 7.; VADAS József = Könyvvilág, 29, 1984, 2. 29.

2380. **Vilt Tibor**

GALSAI Pongrác: Vilt-rapszódia. = Népszabadság, 1984, augusztus 11. 15., ill.

KARVALY Imre: Madách és Vilt magányossága. = Budapest, 22, 1984, 2. 15., ill.

NAGY, Ildikó: Tibor Vilt - a composer of statues (1905- 1983). = New Hungarian Quarterly, 25, No 94, 1984 176- 180., ill.

NAGY Ildikó: Vilt Tibor (1905- 1983). = Magyar Építőművészet, 1984, 4. 58-60., ill. E F G R

TISZTELET Vilt Tibornak. In: VI. Budapesti Nemzetközi

FRAKNÓ

MAROSI, Endre; Burgen im österreichisch-ungarischen Grenzraum. Wien ; Eisenstadt Roetzer, 1990
95-98.ill.

PÖSCHL, Johann: Die Herrschaft
Forchtenstein unter den Esterhäzy (1622-1848).
Diss. Wien. 1963. 157 l 6 t.

Archivalische Vorarbeiten zur Österreichischen Kunsttopographie Gerichtbezirk Mattersburg, Burgenland. 1. Teil. von Adelheid Schmeller-Kitt. Wien: Bundesdenkmalamt, 1982. 318 p.

[Forchtenstein]

SCHMELLER-KITT, Adelheid: Historisches Material zur Geschichte der Burg Forchtenstein 1212-1896. Wien, Inst. für Österreichische Kunstforschung des Bundesdenkmalamt 1964 XIV, 144 l.

Schmeller-Kitt, Adelheid:
Schloss Forchtenstein – Baugeschichte
und Waffensammlung.
= Alte und Moderne Kunst
12, 1967, Nr. 91. 9-20.

KISMARTON

CSAPLOVICS, Elmar - PROST, Franz: Der Eisenstädter Schlosspark. Beitr. Géza Hajós und Dieter Kainrath. Hrsg.: Biologisches Forschungsinst. Burgenland, 1988 59 p. ill.

Dümmerling Ödön: A kismartoni középkori vár.
Soproni Szemle 1960/14. évf. 1. sz. 80-89. p.

T.G. [TURÁNYI Gábor]: Oktatási és minőségpolitika. Badacsonytomaj. Építész: Turányi Gábor. + Beszélgetés a Fiatal Építészek Stúdiójában az épületről: Ambrus Mária, Birkás Ákos, Dévényi Tamás, Ekler Dezső, Janáky György, Janáky István, Nagy Tamás, Pazár Béla, Reimholz Péter, Sylvester Ádám, Tomay Tamás, Vermes Zoltán. = Magyar Építőművészet, 1984., 3. 24-31., ill. E F G R

2353. **Tuszkay Márton**

SERLY Sándor: „A plakát csak eszköz" : Emlékezés Tuszkay Mártonra. = Élet és Tudomány, 1984. július 13. 879-882., ill.

2354. **Udvardy Erzsébet**

UDVARDY Erzsébet festőművész kiállítása, Bp, Vigadó Galéria, 1984. december 14. - 1985. január 13. A kiállítást rend. bev. Kratochwill Mimi. Bp. : Művészeti Alap, 1984 [12]p., ill. (A Vigadó Galéria katalógusai ; 47.)

2355. **Ujházi Péter**

kiáll. Szentendre, Pincegaléria, 1984 **ism.** P. SZABÓ Ilmő: Ujházi Péter kiállítása. = Új Tükör, 1984. szeptember 2. 3-4., ill.

2356. **Ungvári Lajos**

BUZA Barna: Búcsúztató. = A Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének Tájékoztatója, 1984, 3-4. 6-7.

2357. **Urbán György**

MENYHÁRT László: Az úr misztériuma : Beszélgetés Urbán Györggyel. = Művészet, 25, 1984, 11. 20-23., ill.

POTOCZKY Júlia: Új látásmódra invitál. = Új Tükör, 1984. április 15. 27., ill.

2358. **Vadász György**

KŐMIVES Katalin: Tárolót tervezett a Gellérthegyre. = Esti Hírlap, 1984. április 9.

2359. **Vágréti János**

VÁGRÉTI János, Békéscsaba, Munkácsy Mihály

KRATZENBACHER, Leopold: Eine italienischer Botaniker besucht 1824 Eisenstadt und den Schlosspark.
= Burgenländische Heimatblätter
Jg. 46, Heft 2. 1984 49–63

Zum Vergleich der – wahrscheinlich im Sinne einer graphischen Vorlage des späten 16., frühen 17. Jahrhunderts (Tizian-Kreis, Paulus Moreelse u. a.) – gelängten Figurentypen und ihrer zum Teil wie geknetet wirkenden Draperien sowie zur schnitztechnischen Behandlung prall modellierter Körperoberflächen und fein differenzierten Details an Bodenformation und landschaftlichem Hintergrund sei nur auf das „DS" monogrammierte, gegen 1690–1700 (?) entstandene Relief „Diana mit Nymphen und Satyrn" im Bayerischen Nationalmuseum München (Abb. 2) verwiesen[5]. In dieser zeitlich späteren, ausgesprochenen Diagonalkomposition ist der Raum um, zwischen und hinter den Figuren enger, alle Details bis in den Schnitt von Gesichtern oder Blattformen sind verhärtet, schärfer geworden. Diese Tendenz entspricht der friesartigen Figurenverbindung des teilweise stark erhaben geschnittenen, bildhaften Reliefs, die aber keine starke Räumlichkeit erzielt und bisweilen die italienische Schulung des Dominikus Stainhart zu leugnen scheint, die viele frühe Werke auszeichnet (s. Teil II, Abb. 1 f.).

im Württembergischen
ben werden, das in
wie das Londoner
„Entdeckung der Sch
bindung mit einer H
bei einem Hirten
Tieren Widder und
Hunden und einem
in der Luft von Raub
Reliefauffassung, Fig
Stil sowie alle Eig
sphärischen Landsch
jekt entsprechend im
und im Technischen
summarischer – den
des Dominikus unmitt
Gegenüber einer sol
der sogenannten ang
Stil und Anspruch –
dete, 29 cm hohe El
terten hl. Sebastian
Kunsthandel befand
bewahrungsort mir
und doch könnte es

2

KAUS, Karl: Archäologische Ausgrabungen in Eisenstadt. = Volk und Heimat, 40, 1985, 1. 2-6: ill

PRICKLER, Harald: Zur Geschichte Eisenstadt.
= Volk und Heimat, 40, 1985, 1. 12-15: Ill

KISMARTON

MAROSI, Endre; Burgen im österreichisch-ungarischen Grenzraum. Wien ; Eisenstadt Roetzer, 1990

90-94.ill.

Valkó Arisztid: Moreau (Charles) a Bismartovi dinkert rendezéséről. In: A Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Évkönyve 1954. Bp., 1956. 101-106. p.

VALKÓ Arisztid: A kismartoni vadaslet egy XVIII. századi ábrázolásán. AH. 1977. 241-249. ill. G.

Vallo Aristid: Művészeti emlékek
Kismartonban 1805-ben.
MÉ 1984. 33. évf. 3. szám 166-169.

ЖАНИЕ

КИ

ри и искусство ренессанса в Трансильвании (1576—1586)
иценат (эскиз к описанию деятельности) 222
как меценат 222

ЕДОВАНИЯ

деятельности Якаба Богданя 222
деятельности Якаба Богданя и Тобияша Штрановера
..... 222
фон как освободитель Праги в 1742-ом году 222
ы XVIII века — исследовательские задачи 222
алковича в проекте Хиллебрандта во время строитель-
в Тотмедьере (или где быть конюшне во дворце) 222

МЕНТЫ

моннаи Другета (между 1620 и 1630 гг.) 222
шши о проектном отделе (погибшего) архива Грашшаль-
..... 222

ОР

Universitatis Budapestiensis. (Fragmennta Codicum
ey. Budapest 1983 III
а: Забытые ворцыд Евгения Савойского на историчес-
..... 222
Будайской крепости. Техническое Издательство, Буда-
..... 222

в парадном зале дворца в Сираке, около 1780

Paja

Magyar Rastéfol. Szerk. D.B.
Bp. Off. Nov, 1990 94-95. ill

Pápa

Baranyay Franciscus: Carmen, quod
diem ... Nicolaus Enterhary ... filium suum ..
Antonium Enterhary .. ad restabiliendum ...
Magistratum ... designasset, ... sub .. instauratione ...
in civitate Sopronienni ... suscepta datum est
a H.n. 1790 [12] l.

E. Antal

Németh Imre: Mi történjék az Esterházyak pápai kastélyával? Esti hírlap 1958. máj. 4.

Gudenus János – Szentirmay Lajos

Összetört ainerek: A

magyar arisztokrácia sorsa és az 1945 utáni megpróbáltatások

Bp. [k.n.] 1989 512

F. KÜLHÖS DÓRA
KÖLN.

BARDOLY ANNA
BARDOLY MÁRTON

BUDAPEST

XX. u. 1.

ESTERHÁZY Anna

Gróf. Esterházy Anna (menyasszonyi) koronámya 1644-ben.
Közli: Komáromi András. = TT 1891 683–688.

[invent]

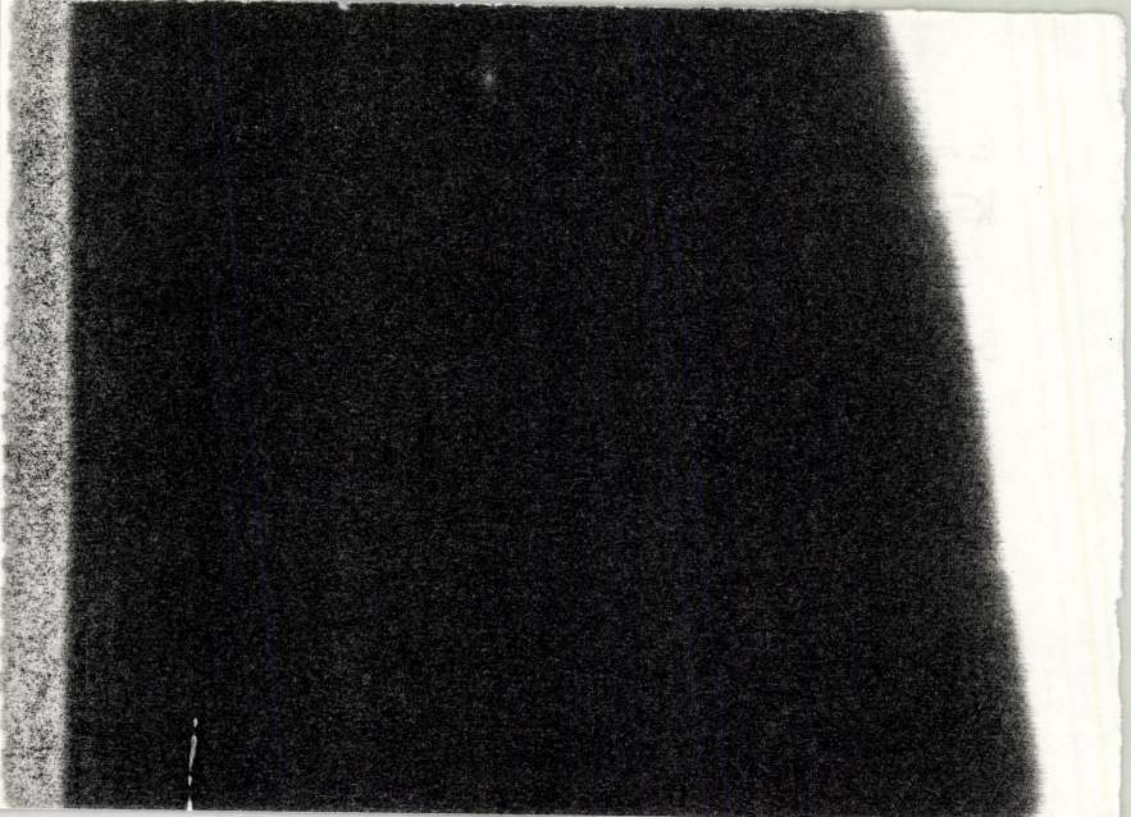

ESTERHÁZY Antal (1676-1722)

Galántai és fraknói gróf Esterházy Antal
levelei feleségéhez gróf. Nigrelli Mária
Annához 1701-1706. Sajtó alá rend. bev.
Szabó István. Bp. Sárkány ny. 1940. 160 p. 8t.

1676-1722

THALY Kálmán

Esterházy Antal gr. török követsége 1698.

= HK 1891 704.–707

ESTERHÁZY Bailiff (1740-1806)

ESTERHAZY Valentin: Lettres du Cte à sa femme 1784-1792. Avec une introduction et des notes par Ernest Daudet. Paris, Plon. 1907.

VIII, 428. p.

ESTERHAZY Valentin: Mémoires. Avec une introduction et des notes par Ernst Daudet.
Paris, Plon, 1905 LI, 360 l.

1740–

Franjou, Edmond: Le comte Valentin
Esterhazy, seigneur de la Celle-Saint-Cyr,
confident de Marie-Antoinette. Auxerre, 1915
104. p.

ZACHAR József: Idegen hadakban

Bp. Magvető, 1984 496 p

E. Bálint József 230–241

1705 ~~[illegible]~~ 1742

↑ papa

E. Bálint László 1740–1805

genre

432–444

ESTERHÁZY Bálint József (1705-1742)

Zachar Jozef: Idegen hadakban.
Bp. Magvető 1984 230-241

Somfaine Padas Mária

Pápai utcalépet Pápa: Jokai
Mór Nemesi Kvet., 1992 [60] p. ill
(Jókai fonetek 5.)

ESTERHÁZY Dániel

Gr. Berosényi Miklós utasítása gr.
Esterházy Dániel altábornagy mint hanai generális vezére
1710. okt. ~~vezére~~. Kölv Thaly Kálmán. ↑T ~~43~~
10.-kén.
1884. 347-359.

ESTERHA'ZI György szamandrai püspök († 1663)

Eszterházy György püspök végrendelete
1663. Kat.: Herenyi Lajos. = TT 1900
452-457

Esterházy Miklós nádor iratai. I.
Kormányzattörténeti iratok.

Az 1642. évi meghiusult országgyűlés
időszaka. (1640 december – 1643 március)

Bp. 1930 Esterházy Pál herceg Riadóság
Szerk. ~~Hoj~~ bev. Hajnal István 460. 6.

nyi Könyvtára másodpéldányainak, valamint egyéb magángyűjteményekből származó könyvritkaságok jegyzéke. → 017/019

A **magyar** szépliteratura virágoskertje. A Magyar Bibliophil Társaság kiállítása, 4. Budapest, Országos Magyar Iparművészeti Múzeum. 1925. szeptember—október. Katalógus. → 894.511

Makkai László—Horváth Magda, M.: A magyar könyvgyűjtő kézikönyve. Magyar könyvritkaságok és kézikönyvek 1888—1938. közt elért árainak jegyzéke. Bp. 1939. 231 l. — 24 cm. /Az Országos Széchényi-Könyvtár kiadványai 9./ 10.125/9

Medicina in nummis. Diplomata, icones medicorum, codices manuscripta et libri, instrumenta chirurgica et pharmaceutica. → 610

Menyhárt József fametszet könyvjegyei. → 760

Mikes Lajos: Arany János elveszett kézirata. → 894.511A/Z — —: Szendrey Júlia levelesládájának kincsei.

Mikes Lajos: A Meltzl-féle hagyaték. Egyéb kéziratok. → 894.511A/Z — —: Szendrey Júlia levelesládájának kincsei.

Mikes Lajos: Petőfi Sándor ismeretlen kéziratai. → 894.511A/Z — —: Szendrey Júlia levelesládájának kincsei.

Mokesay Júlia: A tiszta v-tővű igék kódexeinkben. 809.451.1—53/—54

Nyíri Antal: A Winkler kódex hangtana és szótana. → 809.451.1—8

A **nyomtatott** könyv díszítése. 1. Fametszet. A Magyar Bibliophil Társaság 4. kiállítása az Országos Magyar Iparművészeti Múzeumban. Budapest 1923. május—szeptember. Katalógus. → 760

Okolicsányiné Harmos Eleonóra: Magyarország térképe 1528-ból. → 914.39

Omar Khâjjâm. The principal manuscripts of the Rubá'iyyát of 'Umar-I-Khayyám in the Bibliothèque Nationale, Paris. → 891.5 — —. 'Umar-I-Khajjám Rubá'ijjátjának nagy kéziratai a párisi Bibliothèque Nationale-ban.

Omar Khâjjâm. 'Umar-I-Khajjám Rubá'ijjátjának nagy kéziratai a párisi Bibliothèque Nationale-ban. → 891.5

Omar Khâjjâm Rubáijátjának kisebb kéziratai a párisi Bibliothèque Nationale-ban. → 891.5

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Kéziratok és miniaturák. X—XX. század. [Katalógus.] [Bp.] 1941. 25 l. — 20 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 77./ 11.693/77

Pázmány Péter ismeretlen magyar könyve. Okok, nem okok. Pozsony 1631. Hasonmásban ... → 230

Pősze Lajos: Die Sprache einer mittelniederdeutschen Handschrift in der Bibliothek des Reformierten

Esterhazy Miklós nádor iratai.

Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nicolaus Esterhazy. Redigiert von Ludwig Fekete. Bp.: Im Auftrage Dar Fürsten Paul Esterhazy, 1932 503. p

Bp 1932

E. Pátrunk 1630.

Jaschik Álmos: A könyvművészetről. → 002.2

Kákonyi István: Naptestvér éneke. — — tíz színes linóleum-metszete Assisi Szent Ferenc Naphimnuszához. Bev. Nagymányoky Gilbert. [Közreadja a] Ferences Missziók. Bp. [1944], Kapisztrán ny. Vác. 48 l. — 20 cm. 154.995

Karay Gyula gyűjteményes grafikai kiállítása. (Bev. S. Markovič.) Bp. [1930 körül], Tücsök. 8 l. — 23 cm. 262.006

Karcok és metszetek. Nagy Lajos, Nagy Ödön, Somlai Gyula, Tenkács Tibor grafikái. Bp. 1939, Képzőműv. Főisk. ny. 12 t. — 52 cm. 502.158

Katalógus a Székesfővárosi Képtár grafikai gyűjteséből, a Székesfővárosi Idegenforgalmi Hivatal, a Székesfővárosi Állat- és Növénykert, a B.S.E. fotószakosztálya fényképeiből rendezett 1939. évi kiállításról. Bp. [1939], Szfőv. Háziny. 15 l. — 21 cm. 87.514

Kelényi B[éla] Ottó: Erhard Schön magyar vonatkozású metszetei különös tekintettel Buda 1541. évi ábrázolására. E. Schöns Ungarn betreffende Holzschnitte. Bp. [1933], Szfőv. Háziny. 22 l. 2 t. — 26 cm. /Fővárosi Könyvtár. Tanulmányok 1./ 11.043/1

Kelet visszatért! (Összeáll. Arady Kálmán.) Bp. 1941, 6 l. 20 t. — 28 cm. /A Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete kiadványai 12./ 15.131/12

Koppány György fa- és linóleummetszetei Vörösmarty „Csongor és Tünde" regényes színjátékához. Bp. 1941, Bichler ny. 20 l. — 31 cm. /Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete kiadványai 14./ 15.131/14

Kozma Lajos: Randbemerkungen eines ungarischen Buchkünstlers. → 655.1/.3 Neue Bahnen ungarischer Buchkunst.

Kozma Lajos: Das Signetbuch. → — — szignetkönyve.

Kozma Lajos szignetkönyve. Kner Imre előszavával. Gyoma 1925, Kner. XVIII l. 50 t. — 19 cm. 232.643
Ua. német. Das Signetbuch. 262.135

Kozma Lajos: Tipografiai díszítmények. Készültek Kner Izidor könyvnyomdája részére. 1920—1929. Gyoma 1929, Kner ny. 21 t. — 52 cm. 502.157
Ua. német. Typographischer Schmuck entworfen für den Buchdrucker und Verleger Isidor Kner 1920—1929.

Kozma [Lajos] Ludwig: Typographischer Schmuck entworfen für den Buchdrucker und Verlager Isidor Kner 1921—1927. Gyoma 1927, Kner ny. 12 t. — 50 cm. 502.624

Kunwald Cézár litografiái. 1. csoport. A zene nyolc magyar mestere. Természet után. — Lithographs. Eight Hungarian masters of music. Bp. 1929, Művész. 8 t. — 50 cm. 23.458/1

Esztergány Miklós nádor leveleiből. Közli Bele Antal. = TT 1886 95–109.

[1630–1640]

6. Magyarázd meg néhány szóval a következő fogalmak jelentését!

   a. kerengő

   b. epitáfium

   c. mandorla

   d. rotunda

   e. veduta

7. Jellemezd néhány szóval, hogy a romanikában milyen jellegzetességei voltak a ciszterci rend művészetének, és ezek milyen egyházi, esztétikai nézetekre vezethetők vissza?

8. A két oszlopban valamilyen szempontból összetartozó személyek, nevek, fogalmak vannak helytelenül párosítva. Párositsd helyesen őket!

Esterhäzy Miklós nádor levelei, 1625-1645
Közli Ráth Károly = MTT VIII 1861 3-208

Emlék-album. Kiváló magyar írók kezeírása. Bp. 1922, Singer és Wolfner. [16] lev. — Har. 23 cm. 619.871

Eperjessy Kálmán: Kézirati térképek Magyarországról a bécsi levéltárakban. → 943.9"1526/1711"

Erzsébet királyné hagyatékában maradt díszművek, műbecsű emlékkönyvek és egyéb műkincsek. Books of Elizabeth late Empress of Austria and Queen of Hungary ornamented books, masterpieces of bookbinding. (Összeáll. Kampis Antal.) Bp. 1935, Lantos. 31 l. 6 t. — 27 cm. 94.232

Fehér Mátyás: A kassai püspöki könyvtár kódexei és ősnyomtatványai. → 017/019

Fitz József: XVI. és XVII. századi röpiratok Pécsről. → 943.9A/Z

Fitz József: A Magyar Nemzeti Múzeum Korvin-kódexei. Kiad. a Közgyűjtemények Ismeretterjesztő Irodája. Bp. 1936. 18 l. — 23 cm. /Vetítettképes ismeretterjesztő előadások I. 3./ 13.220/I. 3

Fitz József: Ősnyomtatványmeghatározás. — — előadásának vázlata. Bp. [1937], Diószegi. 18 l. — 25 cm. /Könyvtári előadások 7./ 125.308/7
Soksz.

[Fitz József]: A pécsi püspöki könyvtár egy eltűnt kódexe. Menestarfer Chronica Hungaroruma. [Pécs 1931]. 8 l. — 34 cm. /Közlemények a pécsi Erzsébet-Tudományegyetem könyvtárából 3./ 10.887/3
Soksz.

Gáborjáni Szabó Kálmán könyvjegyei. → 760

Gulyás József: Múltunkból. → 943.9A/Z *Sárospatak*

Gvadányi József: Aprekaszion. Mellik mek sinálik fersben mikor mek tartatik Szent Francz Xavér neve... → 894.511—1

Gvadányi József: Pösténi förödés a' mellyet egy magyar lovas ... versekbe foglalt ... → 894.511—1

Gyulai generális imádságos könyve. A régi magyar tipográfia egy ritka emléke. Kiadja Kner Imre. Gyoma 1926, Kner. 7 l. — 20 cm. 58.292
Ua. német. Das *Gebetbuch* des Generals Gyulai. Ein seltenes Denkmal alter ungarischer Druckkunst. Hrsg. von Emerich Kner [Imre]. 58.293

A **Halál** himnusza a Példák könyvéből ... Ráskai Lea kezeírása → 894.511—3/—9

Halász Gábor: Kéziratmeghatározás. /Újkor./ — — előadásának vázlata. Bp. [1937], Diószegi. 16 l. — 25 cm. /Könyvtári előadások 9./ 125.308/9
Soksz.

Haranghy Jenő: 12 rézkarc exlibrise. → 760

Hárs János: A debreceni aritmetika. A legrégibb magyar matematikai munka teljes szövege ... → 511

Házi Jenő: A soproni magyar—latin szójegyzék. → 809.451.1—8

Herepei János: Könyvészeti tanulmányok. → 002.2

Hermann Egyed—Eberhardt Béla: A veszprémi egyházmegye papságának könyvkultúrája és könyvállománya a XIX. század elején. → 930.85

Esterházy Pál Miklós nádor sempter vármagyainak instructiója 1640. Közli Merényi Lajos.

= TT 1903 296–300.

Gróf. Esterházy Miklós nádor udvari rendtartása (1630 körül) Kiadá Döry Ferenc. = MGSz. VIII. 1901. 224-230.

Esterházy Miklós nádor utasítása zempléni tiszttartójához [1641]. közli: Mereiny. Lajos.
= MGSz. 11, 1904 141-147.

Eszterhány Miklós utasítása lőurséri tisztartójához.
Köli Merényi Lajos = MGSz. X, 1903 456-462.

Eszterházy Miklós nádor utasítása munkácsi tisztartójához (1613). Közli Merényi Lajos.
= MGSz. X, 1903 153-156.

Forgách Ádám levelei Esterházy Miklós
Nádorhoz 1642-1645. Közli Merényi Lajos.
= TT 1908 465-480

Forgács Zsigmond nem levele Esterházy
Miklós nádorhoz (1641-1644) Körli
Merényi Lajos. = TT 1904 447-458

HAJNAL István

Esterházy Miklós nádor lemondása.

Bp. : Magyar Tudományos Akadémia, 1929 153 p.

516.
/Magyarország. Törvények, re
1871, 1874, 1875, 1876, 1877,
1886, 1887, 1888, 189o, 1891,
1898, 1899, 19oo, 19o4, 19o6,
gyülési törvénycikkek.

561.
/Magyarország. Törvények, re
1915.évi törvénycikkek. Bp,

563.
/Magyarország. Törvények, re
1917.vi törvénycikkek. Bp, 1

585.
/Magyarország. Törvények, re
15-iki katonai büntető törvé
ségekről. Bp, 1914, M.kir.ho

Harctéri tudósítások Bécs 1683-iki ostromáról : Gróf Kéry Ferenc sajátkezű levele Esterházy Pál nádorhoz Közli Merényi Lajos = TT 1902 475-480.

HILLER, István

Palatin Nikolaus Esterházy: Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625-1645.

Wien; Köln; Weimar: Böhlau, 1992

(Esterházy-Studien; Bd. 1)

146 p.

CCC

Zbornik za likovne umetnosti (Novi Sad) 20 (1984)
Zbornik Slovenského narodného muzea. Etnografia (
Zbornik Slovenského narodného muzea. Historia (Ma
Zbornik za umetnostno zgodovino (Ljubljana) 20 (19
Zeitschrift des Deutschen Vereins für Kunstwissensch
Zeitschrift für Kunstgeschichte (Berlin) 47 1984
Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunst
Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde (Wien)
Zenetudományi Dolgozatok (Budapest) 1984
Zograf (Beograd) 153 (1984)
Zöldfeltételgazdálkodás, Tájrendezés és Kertépítészet

~~HORVÁTH Mihály~~: Kismartoni regestái 1617-1645
Horváth Mihályról.

MTT X. 1861. 3-110.

Hornyánszky ny. 72 l. — 19 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 60./ 11.693/60

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Modern rajzok. Dr. Majovszky Pál gyűjteménye. [Budapest]. 1921. márc. [Katalógus.] [Bp.] 1921, Hornyánszky ny. [4] l. — 32 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 43./ 11.693/43

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Művészi sokszorosító eljárások. [Budapest]. 1925. dec. (Szerk. Hoffmann Edith.) [Katalógus.] [Bp.] 1925, Hornyánszky ny. 59 l. — 20 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 52./ 11.693/52

Ua. 2. kiad. 811.671

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Német grafikusok. /XV—XX. század./ [Budapest]. 1937. máj. (Szerk. Hoffmann Edith, Héjjas János.) [Katalógus.] [Bp.] 1937, Athenaeum ny. 22 l. — 19 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 73./ 11.693/73

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Német rajzok. 1400—1650. [Budapest]. 1931. dec. (Szerk. Hoffmann Edith.) [Katalógus.] [Bp.] 1931, Hornyánszky ny. 70 l. — 19 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 62./ 11.693/62

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Németalföldi rajzok. 1600—1800. [Budapest]. 1922. ápr. [Katalógus.] [Bp.] 1922, Hornyánszky ny. 15 l. — 20 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 45./ 11.693/45

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Rembrandt rézkarcai. 1606—1669. [Budapest]. 1921. máj. [Katalógus.] Bp. 1921. [1 lev.] — 32 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 44./

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Székely Bertalan rajzai. /Születésének századik évfordulójára./ (Szerk. Hoffmann Edith, Héjjas János.) [Bp.] 1935, Athenaeum ny. 14 l. — 19 cm. /Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 70./ 11.693/70

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Új szerzemények. Budapest. 1931. máj. (Szerk. Hoffmann Edith.) [Katalógus.] [Bp.] 1931, Hornyánszky ny. 31 l. — 19 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 61./ 11.693/61

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. A világirodalom remekei képekben. Bp. 1941, Élet ny. 40 l. — 20 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 78./ 11.693/78

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Watteau és köre. /Születésének kétszázötvenedik évfordulójára./ [Budapest]. 1934. nov. (Szerk. Hoffmann Edith.) [Katalógus.] [Bp.] 1934, Athenaeum ny. 29 l. — 19 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 68./ 11.693/68

Lónyai Zsigmond levelei Enteházy Miklós
nádaihoz 1633-1644. Közli: Marczy Lajos.
= TT 1905 498-534.

TIZENKÉT RAJZ

OLFNER RT.

Magyar Hadtörténelmi Emlékek gyűjteménye:
Esterházy Miklós nádor articulus levele
1631-ből. Közli Gecse Istvánné. =
HK, VII, 1894 407–411.

MÁRKI Sándor: Esterházy Miklós nádor.
Pozsony; Bp. : Stampel Károly 1884
97-120. p. ill (Magyar Hellas ; 25.)

1582-1645

Mehmet budai basa levele gróf.
Esterházy Miklós nádornak. Kőrh.. [1626. febr. 7]
Merényi Lajos. = HK 18, 1917 348-351.

PO'

Mohammet budai pasa nagy levele gróf
Esterházy Miklósban 1625-1626. Küli
Mereényi Lajos. - HK, 10, 1897. 451-458.

MONOK István - PÉTER Katalin

Felmérés a birtokosságról 1638-ban

= Lymbus II. (1990) 111-142 6

Musza budai pasa levelezése Esterházy Miklós nadorral 1641-1642. Közli: Merényi Lajos. = TT 1901 305-316.

NAGY Edit

Esterházy Miklós nádor, Zrinyi Miklós és Esterházy Pál honvédelmi politikája.

nádor

Bp. : Sárkány ny 1934 77 p.

41o.
A.kir.József nádor müszaki és g
bánya-, kohó- és erdőmérniki ka
kohómérnöki osztály közleményei

992.
A m.kir.közigazgatási bíróság á
kozó hatályos döntvények...gyüj

991.
A m.kir.közigazgatási bíróság
köri és eljárási joggyakorlata.

726.
A magyar királyi közigazgatási
gatási osztálya érvényben levő
határozatainak gyüjteménye. 1,

Nádori óvár a török békeszegései ellen
1639, 1640. Közli Mezényi Lajos. = TT 1899
565-573.

Nádori óvár - Mezényi TT [illegible]

Pázmány, Lippay és Eszterházy levelezése
I. Rákóczi Györgygyel. Közli Bele Antal.

TT 1881 641-674
1882 134-148
[1629-1637]

6

riode de l'historiographie de l'art en Hongrie, la seconde moitié du XIXe siècle, lorsque cette tâche découlait tout naturellement de la première inventoriation des monuments de l'art médiéval. Les premières grandes découvertes furent celles des oeuvres les plus importantes de l'époque romane. Parmi les premières publications, monographies ou articles, il y a plus d'une qui se trouve aujourd'hui de plus en plus au centre de l'attention des chercheurs attachés à la redécouverte de détails disparus ou transformés depuis. C'est également à la fin du XIXe siècle que s'amorce la protection méthodique des monuments d'architecture sous forme de restaurations ou de fouilles archéologiques. Les programmes prévoyant le travail de relevé des églises romanes, le recensement des fragments épars de la sculpture, ainsi que l'organisation d'exposition (1896) témoignent souvent d'un intérêt historique, fonctionnel et technique à l'égard de l'architecture, intérêt qui reste exemplaire jusqu'à nos jours. Comparé à ces débuts si pleins d'initiatives, la période succédant à la I[e] guerre mondiale est peut-être un peu moins brillante. Conformément à l'orientation générale de l'époque, l'intérêt allait plutôt aux questions de la critique de style; les résultats les plus importants de recherche portaient en premier lieu sur quelques groupes re-

PÉTER Katalin

Esterházy Miklós.

Bp. : Gondolat Kiadó, 1985 206 p. ill.

(Magyar História. Életrajzok)

osabb törvényei és kormány-
s Államigazgatási K.

ramu villamos berendezések
gi és Jogi K.

ágos szabványok teljes

ágos szabványok teljes jegy-

ágos szabványok teljes jegy-

PODHRADCZKY József

Gróf Esterházy Miklós nádor élete.

Új Magyar Museum, 7. évf. 1857 289-246,
360-381.

TOLDY Ferenc: Utóirat. 381-384

(1582 - 1645)

Új M. Museum, 1857 + Toldy Ferenc

anische Gefahr. Berlin, 1902,

ht als Bankpapier. Wien,

de la science das finances.

théorique et pratique
-4. Paris, 1896, Guillaumin

ngsgesetze. Leipzig, 1875,

PÓZNA József: Gróf Esterházy Miklós nádor politikai szereplése és jelentősége.
Levéltári közl. 1901 73 p.

(1582-1645)

Révai László levelei Esterházy Miklós
nádorhoz [1644]. Közli Merényi Lajos. = TT
1909 307 – 313.

Salamon Ferenc: Kisebb tötterseti dolgozatai Bp. 1889. Ráth Mór, 401–430

benne: Rendi országgyűléseink jellemzésére
E. M. reformkerve 1637/8. orn.

E. Mikkis nádor 1638

Jahrbuch für Österreichische Kulturgeschichte

TÒTH Tihamér. Młodzieniec z charakterem. Listy do moich studentów. Wydania przełożyła Hr. Elżbieta Esterhazy. Kraków Wydaw. Księży Jezuitów, 1933 396 p.

A szemptei vár felszerelése 1639-ben.
Közli Merényi Lajos. = TT 1905 152–
156.

TIZENKÉT RAJZ

OLÉNER RT.

SZALAY László - SALAMON Ferenc

Eszterházy Miklós magyarország nádora.
1-3.köt. Pest 1863/1870

1. 1582-1622 Pest 1867 326 p.
2. 1623-1626 Pest 1866 463 p
3. 1627-1629 Pest 1870 549.

atikai módszerek a vezetői
6, Mérnöki Továbbképző

Metallwerker. Leipzig, 1954,

s age of ours. London,

altung. Berlin, 1941,

i. j [Szendrei János]: Régi magyar hadvezérek arcképeszaruda: Gróf Esterházy Miklós nádor. =
HK. XIII, 1912 279-281. + ill

1645

Elias Wiedemann

TAKÁTS Sándor: Esterházy Miklós
nádor ismeretlen levelei tu.

Bp. é.n. [1926] A magyar múlt ~~tárlójárát~~ tarlójárul
Gemini

195–209.

~~B. Hirlap 1922. 171. sz~~

1619

Szőnyi István tizenegy rézkarca. Bp. 1923, Korvin ny. [1] lev. 14 t. — 24 cm. /A Magyar Műkiadó kiadásában megjelent rézkarcok katalógusa 1./ 616.437

Téli kiállítás. → 750(061.4)

Timár Imre: Kilenc illusztráció Ady verseihez. Bp. 1925, Somló. 10 t. — 36 cm. 503.606

Tiroli reprezentatív képzőművészeti kiállítás. → 750(061.4)

Tíz régi magyar arckép. Kiad. a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Osztálya. Bp. 1932, Helikon-Bíró ny. [8] l. 10 t. — 51 cm. /Műlapok a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Osztályában őrzött régi rézmetszetű dúcokról 1./ 19.902/1

[Tizenkét rézkarcoló-művész önarcképe. Rézkarcok. Bev.] (Lyka Károly.) [Bp. 1928], ny. n. [13] lev. — 39 cm. 503.437

Címlap nélkül. Fűzetlenül, borítékban.

Tóth Ervin: Európai grafika. Bp. [1943], Vajna és Bokor. 188 l. — 25 cm. 145.580

Ua. /Kultúránk könyvei./

Ua. német. Graphik in Europa. 204 l. 1 t. 148.724

Tóth Ervin: Fametszet a XX. században. Némedy Gyula előszavával. Bp. 1939, Ablaka ny. Szeged. 40 l. 7 t. — 26 cm. /A Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesületének kiadványa 8./ 15.131/8

Bibliofil kiadás.

Vadász Endre: Hazatérők. — — tíz fametszete. Patai József előszavával. A kísérő szöveget írta Schnabel László. [Bp.] 1937, Löbl ny. 11 lev. — 35 cm. 70.349

Vadász Miklós /1884—1927/ emlékkiállítás. Katalógus. → 750(061.4)

Valér Erik: Italia. Linóleummetszetek. Bp. 1932, May ny. 2 lev. 24 t. — 24 cm. 609.427

Varga Nándor Lajos: Adattár a magyar művészi grafikához. Rézkarcolók 1900—1936. Bp. 1937, [Szerző], Képzőműv. Főisk. Grafikai Szakoszt. [ny.] 2, IV, 2, 376 l. — 21 cm. 156.712

Varga Nándor Lajos: A fametszet. Könyv a fametszet mesterségéről és történetéről. Bp. 1940, [Szerző], M. Képzőművészeti Főisk. Grafikai Oszt. [ny.] 519 l. — 21 cm. 97.267

Varga Nándor Lajos: Ismertető a művészi grafikához. Bp. 1943, Officina ny. 16 l. 16 t. — 23 cm. 151.747

Varga Nándor Lajos: Régi fametszetes magyar vagy magyar vonatkozású könyvek /1493—1599/ a Sepsi-Szent-Györgyi Székely Nemzeti Múzeumban, amelyeket... fa-dúcokba metszett... — —. → 090

Varga Nándor Lajos: A rézkarc. Bp. 1935, Szerző, Képzőműv. Főisk. Grafikai Szakoszt. [ny.] VII, 209 l. 26 t. — 21 cm. 48.123

Varga Nándor Lajos: A rézmetszet. Könyv a rézmetszet mesterségéről és rövid történetéről. ([Ill.] a szerző és

SALAMON Ferenc. Két magyar diplomata a tizenhetedik századból. Pest: Ráth Mór, 1867

Tassi Gáspár budai követségéről szóló jelentés Esterházy Miklós nádorhoz. (1627. július 18-tól augusztus 11-ig.) 181–242.

Salamon Ferenc: Két magyar diplomata a ~~[illegible]~~ narodban Dp. 1884

Török levelek a Lismartoni levéltárból.
Közli: Velics Antal., TT 1885 574-587

E. Mikl.

Helyesen őket!

1. Nagy Lajos király	a. Medici Mária
2. Augustus császár	b. commedia dell'arte
3. Mányoki Ádám	c. Mausoleum
4. Antoine Watteau	d. sfumato
5. Peter Parler	e. Ara Pacis
6. Domenicos Theotocopulos	f. Iconologia
7. Esterházy Károly	g. Képes Krónika
8. III. Béla király	h. építőpáholy
9. Cesare Ripa	i. centrál perspektiva
10. Franz Anton Maulbertsch	j. II. Rákóczi Ferenc
11. Brunelleschi	k. Teatrum Sacrum
12. Nádasdy Ferenc	l. porta speciosa
13. Kolozsvári Márton és György	m. anatómiai csoportportré
14. Peter Paul Rubens	n. El Greco
15. Leonardo da Vinci	o. Johann Lucas Kracker
16. Rembrandt	ö. internacionális gótika

ESTERHÁZY MIKLÓSNÉ Nyári Krisztina

IPOLYI Arnold: Bedegi Nyáry Krisztina 1604-1641.

Bp. 1887 M. Tudományos Tanulat, 132 p. 8°

(Magyar Történeti Életrajzok)

I.

OPERA UNIVERSALIA—PHILOSOPHIA—THEOLOGIA

BUDAPESTINI
1983

ESTERHÁZY MIKLÓS (1655-1695)

Badál Ede: Az ifjú Esterházy Miklós
római vallációja, avagy idegenvezetés
1677-ben. MÉ 1982 XXXI. évf. 4. m.
303-306.

Miller
Pál (1655-1695)

ESTERHÁZY MIKLÓS (1711-1764)

Dornyay Béla: A tatai piaristák alapítójának emlékezése 1755-ből. Tata: Engländer ny. 1938

17 p. ill

E Miklós gróf.

ESTERHÁZY (Fényes) Miklós (1714-1790)

D. Buzási Enikő: Esterházy „Fényes" Miklós arcképeiről. MÉ 1982 XXXI. évf. 4. m. 308-309.

GATES-COON, Rebecca

The Esterhazy princes as landlords: estate management in Hungary during the late ~~XVIIIth~~ eighteenth century.

Studies in East European social history Vol. 2. Leiden, Brill, 1981 157-189 p.

ed. by Keith Hitchins.

this M

1760-1790

nd *színharmóniája él*". *Rudnay* egy
Adyra, Bartókra és Kodályra emlé-
ülső megnyilvánulása." (Hál'isten,
k akkordjai nélkül nem lehet meg-
zabó Dezső–Móricz Zsigmond igé-
ndor ellenállhatatlan erejű Keletre
ajátos művészete, mint Bartók Can-
És így tovább, a végkimerülésig…
sére egyszerűsített jelképeken", a
laton", a „monumentális ajánlato-
cs ábrázolásnak jelképpé rögzített
életén", a „kollektív emberi tartal-
gnyi társain még csak túltennők ma-
ert nem menthető, az az álszakszé-
k, mint paraszt a zsiráf előtt, mond-
tartalmú műszavakkal úgy dobáló-
ónus, relief, festőiség. *ecsetkezelés*:

GATES - COON, Rebecca: The Esterhazy princes 1760-1790. : Ann Arbor, Mic. Univ of Illinois 1981. 299 p.

[University Microfilms International]

9 Phd. 1979.

: A study in Hungarian aristocratic life during the Theresian and Josephinian reform period. 9

Valkó Arisztid: Esterházy Miklós és Bullenau prágai kastélya. MÉ 1966 15. évf. 3-4 n. 263-264

[Sütta]

fájr. M

negye)
körmeneti
ásodik fele

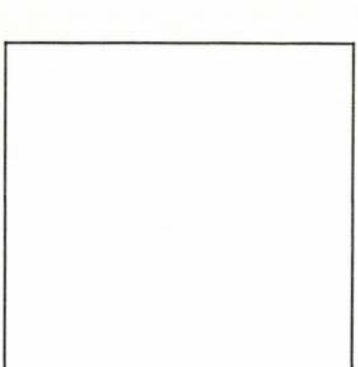

Bakonybánk (Komárom-Esztergom megye) r. k. templomának körmeneti zászlója, XIX. század második fele

alábbi címmel: „Divus Ladislaus Equo Insidiens et e Petra Lancea sua aquans per modum fontis Salientis projiciens." *Staud G.:* Jezsuita iskoladrámák. II. Budapest, 1986. 164.

. A vízfakasztás legendájának képzőművészeti földolgozásával még adós a művészettörténet-írás.

. Ismertetése: Magyar Kurír XXXIV. (1822. X. 25.) 267.

. *Szyoboda Dománszky G.:* Ybl Miklós szerepe a budapesti falképfestészet kiteljesedésében a XIX. század második felében. Ybl Miklós építész 1814—1891. Katalógus. Szerk.: Kemény M. — Farbaky P. Budapest, 1991. 131—132.

. Szent László király. Regéli egy régi regős. Budapest, 1926. A kötetre Nováky Ágnes hívta föl a figyelmemet.

Valkó Arisztid: Még egyner Esterházy „Fényes" Miklós prágai halálának évéről 1753-ban. MÉ 1982 XXXI. évf. 4. sz. 307–308.

ESTERHÁZY MIKLÓS hg (1765-1833)

ESZTERHÁZY György (– †1663)

HOFFMANN Edith

Esterházy Miklós herceg

= Nyugat, 32.

1939, 4. sz. 236–242

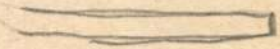

Petrovics Elek: A legnagyobb magyar gyűjtő. A Képtáralapító Esterházy halálának századik évfordulójára. = In: Budapesti Hírlap 1933. nov. 26.

Élet és művészet.
Bp. Bp. Athenaeum, 1937 100-105

H. E. Mikli (1765 - 1833 Com)

bázott háznak az
nagynéném, apám,
akik ott maradtak
tal mama, a fér
család a romokbar
lyenek, és jöttek
éppen én voltam
a hölygeket, és
hátam mögött ...
zsena, és beveze
re, ahol voltun
lyek meg főleg c

Tolnai Gábor: A soproni ötlejmöltö. +
A esterházai halálterve Bp. 1945 Anonymus

(Száradat i tanulságot; 13.) 204-206. p.

Jeje h.E. Mistlé 1790 †

ESTERHÁZY Pál (1587-1645)

Eszterházy Pál ujvári kapitány levelei a nádorhoz (1641–1644). Közli Merényi Lajos. = TT 1907 568–613.

E. Miklós nádor očima Pál (1587–1645)
zólyomi ág alapítója

grof S. Miklós nádorhoz

→ E. Pál (1587–1645)

ESTERHÁZY Pál (1635-1713) nádor

Az absolendvai uradalmai személyzet
járandósága 1705-ben. Köli. Mezényi Lajos.
= MGSz. 7. évf 1900 369-370.

Gajtkei irodalmi rendtartás 1661-ből.

ANGYAL, Andreas

Fürst Paul Esterházy, 1635-1713. 339-370.

Leipzig, 1939

Südostdeutsche Forschungen IV.Jg, Heft 2. 1939

ndeletek/. 1865/8, 1869,
, 1878, 1879, 1883, 1884,
, 1892, 1893, 1894, 1896, 1897,
, 1907, 1908, 1909. ország-

ndeletek/. Magyar törvények
1916, Révai

ndeletek/. Magyar törvények.
918, Révai

ndeletek/. Az 1855.év január
ay a büntettekről és a vét-
védelmi minisztérium

BARANYAY Béla

Az örökös királyság eszméje 1655-1687. és Esterházy Pál.

In: Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére 1933 október 7. Bp., 1933

84 - 109 Sárkány nyomda

zabványjegyzék 1972, 1973.

t müvelődési politikájának

t VIII.kongresszusának
1

a vonatkozó, hatályban levő
zitve joggyakorlattal.

BUBICS Zsigmond

Esterházy Pál Mars Hungaricusa.

Bp. Franklin 1895 96 p. 6t.

., Tankönyvkiadó

Kisérleti Intézet közleményei.
ki K.

. Szerk.: Móra Mihály.

ltikai Vezetőségének és szervező
rozatai. Bp, 1951, Szikra

kongres zusának röviditett
ra

Kovács, Péter. Beitrag zur Geschichte des Esterházy-Parkes von Csákvár im 18. Jahrhundert. = Alba Regia 1969 X. 170-172.

melyn

TARTALOMJEGYZÉK ÉS MUTATÓK A
1987, ÉVI KÖ

Bissegger, Paul: Le moyen âge romantique au pays de Va
vidékén 1825—1850-ben) Lausanne 1985. Ism.: Sis
Bodorné Szent-Gály Erzsébet: Szent Benedek Úrháza. Adat
használatához .....
Feuerné Tóth Rózsa: Művészet és humanizmus a koraren
Galavics Géza: Kössünk kardot az pogány ellen. Budapes
Horváth Alice: Egy magyar humanista, Váradi Péter épí
Magyarországon) .....
Kiss Péter: A Pyrker-képtár sorsa Egerben a 19—20. sz
Komárik Dénes: Wieser Ferenc (1812—1869) .....
Mikó Árpád—Szentkirályi Miklós: Az ádámosi unitárius ten
nyezet rekonstrukciója (1985) .....
Mojzer Miklós: Dercsényi Dezső (1910—1987) .....
Mojzer Miklós ism.: Galavics Géza: Kössünk kardot az p
Németh István ism.: Emile Verhaeren: Rembrandt. Helik
Pereházy Károly: Jungfer Gyula és Munkácsy Mihály az 1883
Sisa József ism.: Paul Bissegger: Le moyen âge romantique
középkor Vaud vidékén 1825—1850-ben) Lausanne

Galánthai Esterházy György

Kollányi ~~Ferenc~~: Esztergomi Tanonokok 1100-1900

Esztergom: Esztergomi Főszékesegyházi Kaptalan, 1900

271-272

-1663) pontjai csak)

E. Daniel fia

ESTERHÁZY Hana

† 1651
1661 ?

Báró Esterházy Ilona (E. Pál leánya) kisanyony után maradt drágaságok. 1651. sept. 26.

Radváunky II. 311-315.) p. 137. sz.

ESTERHÁZY Imre (1663-1745) hercegprimás

III Károly levelei gr. Esterházy Imre hercegprímáshoz
1725-1740. - TT 1898 1-17

Küld.: Hodinka Antal

prim. (1725-1745+)

Meszleényi Antal: A magyar hercegprimások ~~arcképsorozata~~, (1707-1945) Bp 1970
arcképsorozata.
Szent István Tanulat 50-75.

Esterházy Imre (†1745)

(Gondolkodó magyarok) **rec.** POLGÁRDY GÉZA = Reformátusok Lapja, 1984. december 23-30. 14.; KOVÁCS J. József: „...milyenek vagyunk és milyenek leszünk". = Könyvvilág, 29, 1984, 7. 8.

GYERGYAI Albert: Jegyzetek Fülep Lajosról. In:

GYERGYAI Albert: Védelem az esszé ügyében. Bp. : Szépirodalmi, 1984 308-313.

MONOSTORI Imre: „Kéziratodat tovább küldtem Kecskemétre" : A Válasz születése Németh László Fülep Lajoshoz írt leveleiben. = Forrás, 16, 1984, 5. 81-87.

T.Á. [TÍMÁR Árpád]: A mérce: Cézanne. In: Évfordulók 1985. Bp. : Kossuth, 1984 30-35., ill.

TÜSKÉS Tibor: Egy kis falu nagy szelleme. = Könyvtáros, 34, 1984, 6. 353-359., ill. 80.

107. **Garas Klára**

GARAS Klára műveinek bibliográfiája. = Művészettörténeti Értesítő, 33, 1984, 4. 237-240.

108. **Gerevich Tibor**

DERCSÉNYI Dezső: Gerevich Tibor születésének századik évfordulójára. = Magyar Műemlékvédelem, 9 (1984) 441-443.

109. **Gerő László**

SEDLMAYR János: Gerő László köszöntése. = Magyar Műemlékvédelem, 9 (1984) 449-451.

110. **Gombosi György**

ÚJ MAGYAR rajzművészet Rippl-Rónaitól Vajdáig : Emlékezés Gombosi György művészettörténészre : Magyar Nemzeti Galéria, 1984. március 29. - május 27. Rend. Majoros Valéria. A katalógust írták Majoros Valéria, Litván József, Tátrai Vilmos. Bp. : MNG, 1984 96 p., ill. (A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai ; 1984/3.) **Ism.** ÁDÁM András: Figyelmébe ajánlom. = Élet és Tudomány, 1984. április 20.

MOJZER Miklós: Egy jelmezes mecénás: Esterházy Imre hercegprimás. = Sub Minervae nationis praesidio Ip. 1989 65-70 6

760

Gyulai Művésztelep. A — — 5. kiállításának katalógusa. → 750(061.4)

Haranghy Jenő 12 rézkarc exlibrise. Bev. ell. Siklóssy László. Bp. 1935, Egyet. ny. [10] l. 12 t. — 28 cm. /A Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete kiadványai 3./ 15.131/3

Haranghy Jenő vázlatkönyvéből. [Bp. 1944], Szépmíves Műhely. 2, 2 l. 12 t. — 28 cm. /Magyar grafikusok könyvei 2./ 19.689/2

Holbein, [Hans, jun.]: Haláltánc. [A metszetekhez készült kísérő szöveget írta] Lajos F[erenc]. Kiad. a Szépmíves Műhely. Bp. [194?], Kiss ny. 86 l. — 20 cm. 199.825

Holland representatív grafikai kiállítás. /XIX—XX. század./ Budapest, Nemzeti Szalon. 1933. dec. 16 — 1934. jan. 8. [Katalógus.] [Bp.] 1933, ny. n. 34 l. — 20 cm. 803.692

[Horváth Tibor Antal]: Adalékok a szombathelyi lythographia történetéhez. Szombathely 1943, Martineum ny. 4 l. — 23 cm. /Klny. a Dunántúli Szemléből./ /[A Dunántúli Szemle könyvei 215.]/ 145.427

Hungarian masters of etching. Bp. [1928], Rozsnyai. [44] lev. — 21 cm. 56.983

Húsz régi magyar csatakép. Bp. 1934, Képzőműv. Főisk. ny. [4] l. 20 t. — 48 cm. /Műlapok a Magyar Történeti Múzeum gyűjteményében őrzött régi rézmetszetű dúcokról 2./ 19.902/2

Kellner Stefan, Budapest. Exlibris und Gelegenheitsgraphik. Katalog 3. (Moderne Exlibris.) Bp. 1921, Druck. Thalia. XI, 226 l. 9 t. — 26 cm. 30.272/3

A **képzőművészet** iskolája. A festészet, grafika és szobrászat technikai eljárásai. → 700

Képzőművészeti Szalon. A — — 2. csoportkiállítása. → 750(061.4)

„Kéve" Művészegyesület. A — — 14. kiállítása és ennek keretében Lénárd Róbert Kéve-tag műveinek gyűjteményes kiállítása. → 750(061.4)

„Kéve" Művészegyesület. A — — 16. kiállítása. → 750(061.4)

„Kéve" Művészegyesület. A — — 18. kiállítása. → 750(061.4)

„Kéve" Művészegyesület. A — — 20. kiállítása. → 750(061.4)

Koffán Károly: De profundis. 32 fa- és linóleummetszet. Páris 1934—1939. [Bev.] François Gachot. Bp. 1940, Szerző, Képzőműv. Főisk. Grafikai Oszt. [ny.] [4], 32 lev. — 24 cm. 96.312

Kohner Ida: Orosz balett. Rézkarcok. Bp. 1925, Tamás. 12 t. — 35 cm.

Kolozsvári Magyar Diákok Szövetsége. A — — kalotaszegi képzőművészeti kiállítása a Vármegyeház üvegter-

Pötzl-Malíková, Mária:

Georg Raphael Donner: Hl. Martin mit dem Bettler. = Památky muzea, 1992. 5-6. 28-30. ill

Pöhl-Malihovo, Maria:

Georg Raphael Donner: Hl. Martin
mit dem Bettler. – Tannichy
mines, 1972. 5-6. 28-30. ill.

RUSINA, Ivan: Ikonografia turíchu Esterházyho. = Problémy umenia 16.-18. storočia: Zborník referátov zo sympózia. Bratislava: Umenovedný ústav Slovenskej akadémie vied, 1987 194-201.

(1663-1695)

Valamennyi munkatársnak
Helyben

Kérem az 1992. éves tevéken
adatszolgáltatást ("munkala
február 15-ig:

1. Bibliográfia
   a/ tudományos publikáci
   b/ egyéb közlemények.

2. A megjelent munkáiról pu
recenziók, kritikák.

3. Az évben végzett, publi
függetlenül legfontosabbna

Galánthai Esterházy Ture.gróf nyitrai parpr

+ 1763.

Kollányi 340-341

Esterhazy tanne gr. (1689-1763) pinp

ESTERHÁZY Imre (1722-1792)

KERNY Teréza: Huszárkaland Potsdamban
: Esterházy Imre (1722–1792) rédei síremléke.
= MNG évk 1991 (1991) 245–247. ill G

Jókai-kódex. 1. (Bev. Lotz János.) Hasonmás-kiad. (Kiad. a Stockholmi Magyar Intézet.) Stockholm 1942, Várnai ny. Bp. [170] l. — 24 cm. 29.210

Jókai-kódex. (Bev. Pais Dezső.) Kiad. a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarságtudományi Intézete. Bp. 1942. XV, 175 l. — 24 cm. /Codices Hungarici 1./ 17.749/1

Joó Tibor: Magyar nyelvű filozófiai kéziratok a Széchényi Könyvtárban. → 100

Kaizer Nándor: Index librorum saeculi XV. et XVI. bibliothecae pp. franciscanorum. → 017/019

Kállai Albert: Praedicatio, mellyet az nagyságos ... Druget Hommonnai István uramnak, Zemplén és Ung-Vármegyéknek fő ispánnyának... temetségén... — — praedicállot ... → 252

Kálti Márk Képes Krónikája. → 943.9"0896/1526"

Kazai János, Rimaszombati: Zöld olajfaágat szájában hordozó Noé galambja. Bártfa 1708. → 243+245

Kelényi B[éla] Ottó: Budai impresszumos nyomtatványok 1688—1708. Zur Frage der Neuanfänge der Ofner Buchdruckerkunst nach der Rückeroberung der Stadt /1686/. [Bp. 1934]. 17 l. 3 t. — 26 cm. /Fővárosi Könyvtár. Tanulmányok 3./ 11.043/3

Kellner István, Budapest. Exlibris und Gelegenheitsgraphik. Katalog 3. → 760

Kirner A. Bertalan: Budapesti baptista kódexek

Langer M[ór]: A magyar és külföldi bibliofília története. Ritka és becses magyar könyvek jegyzéke. Bp. 1936, Jakab ny. 192 l. 1 t. — 24 cm. 71.707

Legendae sancti regis Stephani. Szent István király legendái. A legrégibb kézirat alapján az Ernst-kódex hasonmásával... → 943.9"0896/1526"

Lengyel Alfréd: A győri városi közkönyvtár Streibig-gyűjteménye. → 017/019

Lotz János: Az igék alakja a Jókai-kódexben. → 809.451.1—53/—54

Lukinich Imre: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése. Kiad. a Magyar Tudományos Akadémia. Bp. 1935. 121 l. — 22 cm. 214.916

Magyar Bibliofil Társaság. A — — évkönyve. 1—2. [köt.] Bp. 1928—1931, Kner ny. Gyoma. 2 db. — 26 cm. 10.825

1. [köt.] 1921—1928. 1928. 55 l.

Eisler Mihály József: A magyar Bibliophil Társaság első nyolc évének történetéből. — *Végh Gyula:* A szép könyvről. — *Kner Imre:* A tipografia és a könyvművészet határai. — A *Magyar* Bibliophil Társaság alapszabályainak kivonata.

2. [köt.] 1929—1930. (Szerk. Naményi Ernő.) 1931. 40 l. 13 t.

Nádai Pál: A könyvillusztráció technikája és szelleme. — *Naményi Ernő:* Modern magyar könyvművészet.

Magyar Bibliophil Társaság. A — — ifjúsági és gyermekképeskönyv kiállítása

ESTERHÁZY István (1616-1642)

VÁRKONYI Gábor: „Királyunk eő Fölsége koronázatia": Magyarok az 1636-os bírodalmi gyűlésen és római Király koronázáson. = Levéltári Szemle, 42, 1992, 3. 3–15.

E. Ortvai

Miklós fia

Estebany Jans (1625-1690)

→ E. Jans (1670-1746)

Gróf Esterházy János győri vice-generálisnak és fiának Ferencnek fegyverei, hadi fölszerelései s ládabeli egyéb portékái (1700-1704)
Közli: Thaly Kálmán. = TT 1886 181- 195

gr. E. Jan (1625-1690) fel. Ocskay Magdolna
E. Ferenc (1670-1746)

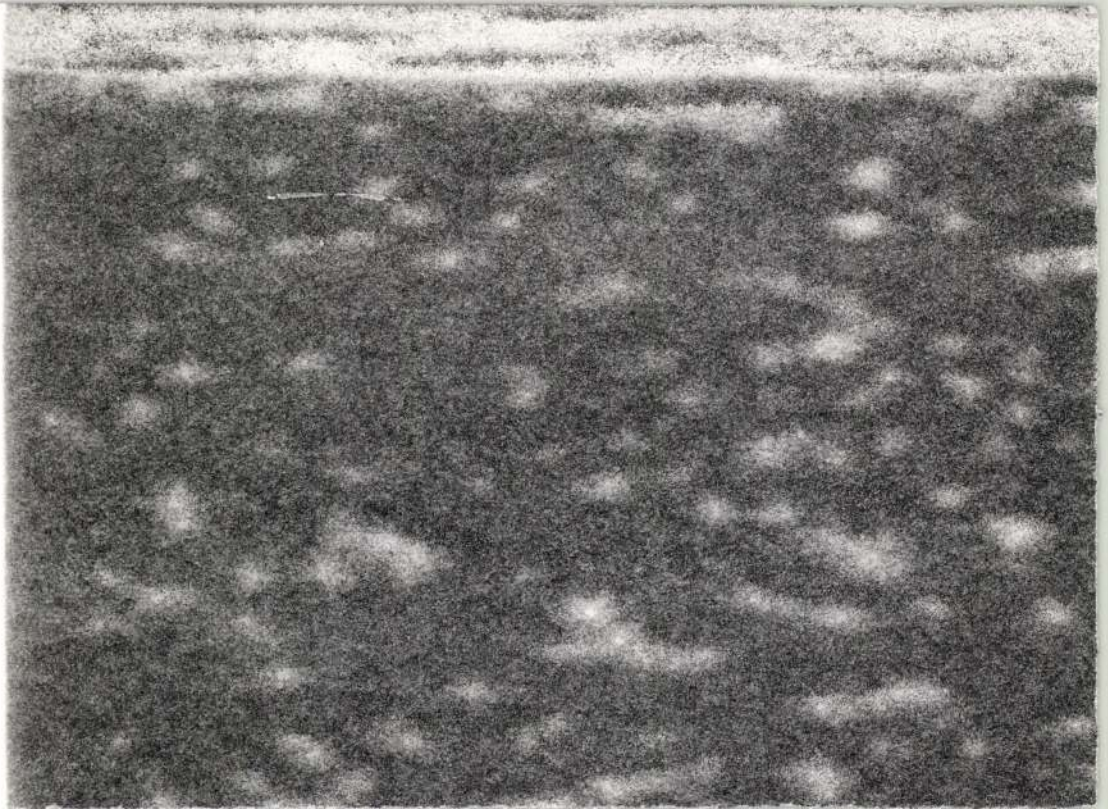

ESTERHÁZY József

Mohl Adolf : Tata plébánia története.
Győr : Győregyházmegyei Könyvsajtó, 1909

gróf. Esterházy József 63 - 70.

Kojo ci papirrestaurati-Konf 1990

OSZK 1992

Rohrbacher Mihlai: Tata története IV. rész.
Az Esterházy grófok alatt (1727-1848/49). Tata:
Szerző, 1889. 147-242.

Benne: Esterházy József gróf Tata második alapítója.
147-155.

1682-1748

Rohrbacher, M.: Tata története az E. alatt

Budapest, 1993. január 28.

ységére vonatkozó szokásos
o") az alábbi formában.

,

ublikált (tudomására jutott)

kálásuktól, befejezettségüktől
, kiemelandőnek (télt munkái,

ESTERHÁZY Károly gr. Eszterháza (1723–1799)

Berilaqua-Borsody Béla: A Gálánthai gr. Esterházy Károly egri püspök által alapított egri egyetem csillagvizsgálójának története, 1762-1883. Bp. 1930 Stephaneum

48 p.

Békés újévet! 1941. [Fametszetek, rézkarcok.] (Összeáll. Fery Antal.) Bp. 1941, Bichler ny. 3 l. 36 t. — 28 cm. /A Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete kiadványai 13./ 15.131/13

A táblák beragasztott képekkel.
Számozott példány 8 eredeti rézkarc és 1 színes fametszet többlettel.
Ua. [Új lny.] 3 l. 25 t. 15.131/13

Bér Dezső vázlatkönyvéből. 10 eredeti litográfia. Bp. 1921, Weiss ny. [4] l. 10 t. — 50 cm. 503.249

Bokros Birman Dezső: Jób. Kilenc kőrajz. Bev. Elek Artúr. Bp. [1923], Amicus. [2] lev. 9 t. — 42 cm. 502.828

Bokros Birman Dezső szobrászművész szobrainak és grafikai munkáinak kiállítása. → 730(061.4)

Boldog újévet! Bp. 1939, Bichler ny. [2] lev. 41 t. — 27 cm. /A Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete kiadványai 9./ 15.131/9

Bor Pál: Hat litográfia. [Bev.] Elek Artúr. Bp. 1922, Pán. 1 lev. 6 t. — 35 cm. 503.535

Borbély Andor: Erdélyi városok képeskönyve 1736-tól. → 711.424

Bort, búzát, békességet! 1938. [Grafikai gyűjtemény.] Bp. 1938, Löbl ny. [4] l. 28 t. 2 mell. — 28 cm. /A Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete kiadványai 7./ 15.131/7

Buday György: Pellegrinaggio di Beata Maria Vergine. Ricordo del pellegrinaggio della Beata Maria Vergine a Szeged. Incisioni in legno. → — — : Boldogasszony búcsúja.

Buday György színpadképei. → 792

Constantinescu, Victor A.: 15 gravuri in linoleum. Kolozsvár-Cluj [1943], Tip. Națională. 17 t. — 36 cm. /Colecția ărtiștilor români din Transilvania de Nord./ 19.168

Családi ünnepek a grafika nyelvén. Bp. [1940], Bichler. [4] l. 27 t. — 28 cm. /A Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesületének kiadványai 10./ 15.131/10

Cselényi-Walleshausen Zsigmond: Budapesti képeskönyv. [Ólommetszetek.] Bp. 1928, Hungária ny. [9] t. — 34 cm. 294.283

Cselényi-Walleshausen Zsigmond: Este. Ólommetszet[ek]. Bp. 1932, ny. n. 3 t. — 36 cm. 282.045

Csoportkiállítás. → 730(061.4)

[Dallos Hanna]: Mi Anyánk. [Fametszetek.] Bp. [1933], Egyet. ny. 12 lev. — 44 cm. 502.202

Dán grafikusok reprezentatív kiállítása. Budapest, Nemzeti Szalon. 1934 okt. — — katalógusa. ([Bev.]

Galanthai Eszterházy Károly egri püspö

Kollányi 359-362

Mitkay Sándor: Adatok Esterházy
Károly gróf építő tevékenységéhez
MÉ 1979 28. évf. 2. sz. 131-150.

Giuliano da Maiano (Julian de Maiano) 35, 79, 85
Gyarmati Dénes mester 111
Hefele Menyhért 157, 159
Hild József 142, 152
Kauser Lipót 149, 151, 152

Laurana, Luciano 36, 37, 76, 78, 84, 85
Lux Kálmán *89*, *110*, 111, 113, 115, 116

Máltás Hugó 147, 153, 154
Michelozzo, Bartolommeo di 8, 33

Packh, Johann Baptist *98*
Pál József 147
Perrault, Claude 165
Perregaux, Henri 166
Peruzzi, Baldassare Tommaso 35
Petschnig, Hans 153
Pollack Ágoston 152
Pollack Mihály 147

Roesner, Carl 154
Rossellino, Bernardo 31

Sangallo, Giuliano da 20, 33
Serlio, Sebastiano 35
Stadler, Ferdinand 166

Vitruvius 9, 10, 12, 28, 29, 31, 33, 37, 47, 48, 49, 50, 52, 53
Vojta Adolf Károly 153

Boccaccio, Gio 11, 26, 38, 4
Bonfini, Anton 12, *13*, 15, *1* 27, 28, 29, 3 38, 39, 41, 4 80, 81
Bruni, Leonard

Cicero, Marcus 23, 29, 30, 3
Conversino da

Dante Allighier
Dóczy Orván 8
Dominicini, Gio
Dondi, Giovan

Ficino, Marsilio 49, 50, 51, 5
Filelfo, Frances
Filipecz János
Frangepán Gerg 79, 80
Galeotto Marzio
Garázda Péter
Geréb László 5
Gerzencei Lászl
Giustiniani, Leo
Gondi, Simone
Guarino Veronez 26, 51
Horatius, Flacc 50

Pfeiffer János: Emlékezés gróf Esterházy Károly püspökről. Veszprém (1725-1799)

Egyházmegyei ny 1940 18 p.

BEKE László és Perneczky Géza beszélgetése a Fiatal Művészek Klubjában 1984. április 24-én. = Aktuális Levelek, 9 (1984) 54-68., ill.

127. **Popper Leó**

BONYHAI, Gábor: Anfange einer nicht-divinatorischen Verstehenstheorie bei Leo Popper und dem jungen György Lukács. = Neohelicon, 11, 1984, 1. 63-79.

128. **Preisich Gábor**

MAJOR Máté: Preisich Gábor 75 éves. = Építés-Építészettudomány, 16, 1984, 3/4. 513.

PREISICH Gábor életrajza és munkássága : Szakmai életrajz, szakmai bibliográfia, építészeti alkotások, tervpályázatok. Összeáll. Preisich Katalin. = Építés- Építészettudomány, 16, 1984, 3/4. 514-528., ill.

SZINAI János: Preisich Gábor 75 éves. = Magyar Építőművészet, 1984, 6. VI.

129. **Prokopp Gyula**

Dr. PROKOPP Gyula 1903-1983. + Prokopp Gyula prímási levéltáros munkái [bibliográfia] = Esztergom Évlapjai, 1983 (1984) 406-409. G

130. **Rados Jenő**

KURCZ Béla: A magyar építészet doyenje : Látogatás Rados Jenő professzornál [interjú]. = Magyar Nemzet, 1984. november 15. 5.

131. **Rajna György**

FALUS Tamás: Szoborszemlész Rákospalotán : Hamarosan összeáll a katalógus anyaga. = Esti Hírlap, 1984. augusztus 13. 4.

132. **Sedlmayr, Hans**

GERŐ László: Hans Sedlmayr 1896-1984. = Műemlékvédelem, 27, 1984, 4. 314.

133. **Supka Géza**

SOÓS Imre: Az egri egyetem felállításának terve (1754–1777)

Acta Academiae Paedagogicae Agriensis
N.S. V.
Az Egri Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei V. (1967) 303–321. l.

26.478

ESZTERHÁZY károly. (1725–1799)

in SUGÁR István: Az egri püspökök története.
Bp. Szent István társulat 1984 425–447. old

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Könyvtárközi kölcsönzés

A kért mű Központi Katalógusaink szerint Magyarországon nem található. Kérésüket külföldi könyvtárakhoz továbbítottuk.
Szíves türelmüket kérjük.

Iktatószámunk: 800/93

Önök iktatószáma: 9/1993

Dátum: 93.II.10.

Aláírás: V.E.

Szabó Erzsébet: Adatok gr. Esterházy Károly egri püspök építési tevékenységéhez (1784–1795). MÉ 1958 7. o'f. 2–3. 4. 200–204.

Szmrecsányi ~~Karoly~~ Miklós: Esterházy és a műveset.

Galánthai

Hn. Gr. Esterházy Károly egri püspök emlékének ünneplése születésének kétszázados évfordulója alkalmából ~~Eger 1926~~ Eger. 1925. évi december hó 13-ikán tartott diszkörgyűlésen.

Eger: Érseki Liceum Rajzonyandája, 1926

5–50. ll

Salánki [József] Josephus: De codice Ovidii et Horatii Debrecenienſi. Debrecen 1927. 11 l. — 22 cm. /A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. osztályának kiadványai II. 8./ 13.440/II. 8

Szabó T. Attila: Újabb adatok és pótlások kéziratos énekeskönyveink és verses kéziratainк könyvészetéhez. → 784

Szalay József: Ajánlással és kézírással ékes könyvek. (A—J.) Gyűjtötte és leírta — —. Bp. 1924, Lantos. 16 l. — 25 cm. /Bibliofil könyvtár 1./ 13.821/1

Szalay József: A könyvről és a könyvszeretetről. → 002.2

Szemző Piroska: Peter J. N. Geiger és Heckenast Gusztáv könyvilluszträciónk történetében. Bp. [1942]. 28 l. 4 t. — 23 cm. /Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai 18./ 10.125/18

Szent István törvényeinek XII. századi kézirata, az Admondi kódex. Hasonmáskiadás.
→ 943.9"0896/1526"

[Szentkuty Pál] Drescher Pál: Régi magyar gyermekkönyvek. 1538—1875. Kiad. a Magyar Bibliophil Társaság. Bp. 1934. 133 l. 14 t. — 24 cm. 126.717

[Szentkuty Pál] Drescher Pál: A szép magyar könyv. 1473—1938. Bp. [1938], Officina ny. 39 l. 31 t. — 17 cm. /Officina képeskönyvek [9.]/ 12.316

Szép históriás ének a Telamon királyról és az ő fiá-

Szent-Györgyi Székely Nemzeti Múzeumban, amelyeket ... fa-dúcokba metszett ... — —. Bp. 1942, Szerző, Képzőműv. Főisk. Grafikai Szakoszt. [ny.] VIII, 443 l. 2 t. — 24 cm. 134.587

Varga Zsigmond: Megszólalt a múlt ... Egy könyv margójára. A „Debrecen" keletmagyarországi napló ismertetése. Debrecen 1934, Tiszántúl ny. 8 l. — 23 cm. 615.969

Vargha Damján: Kódexeink legendái és a Catalogus Sanctorum. → 894.511

Varjas Béla: Egy XVI. századi magyar nyelvű orvosi kompendium. → 610

Varjas Béla: Balassa Bálint Istenes énekeinek első kiadása. → 894.511A/Z

Varjas Béla: Ferenczfi Lőrinc és az első Balassa-kiadás. → 894.511A/Z *Balassi*

Varjas Béla: Gismunda és Gisquardus históriájának első kiadása. → 894.511

Vas Margit: Ráday Gedeon élete és munkássága. → 894.511A/Z

Vasskó Ilona: A pécsi püspöki könyvtár francia nyomtatványai és kéziratai. Pécs 1934, Szerző, Dunántúl ny. 122 l. 1 t. — 24 cm. /A Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Francia Intézetében készült dolgozat [11.]/ /Specimina dissertationum Facultatis Philosophicae Regiae Hungaricae Universitatis Elisabethi-

KOVÁCS Sándor tvár: „Esterházy László véletlen halálával út Zrínyi uram verset." = Somogy, 9, 1981, 1. 75–86.

LÁCZAI Szabó József:

Örvendő versel, melyeszkel ... galanthai és fraknói gróf Esterházy Ferentz ő excellentziáját .. midőn napolyi követségéből .. hasa estervén ... uradalmait ... meglátogatta .. a pápai Református Collegiumnak nevében megtisztelni kívánta --

H.n. 1801. 3 lev

Vait. Heresm. I

einer graphischen Vorlage des späten 16., frühen 17. Jahrhunderts (Tizian-Kreis, Paulus Moreelse u. a.) – gelängten Figurentypen und ihrer zum Teil wie geknetet wirkenden Draperien sowie zur schnitztechnischen Behandlung prall modellierter Körperoberflächen und fein differenzierten Details an Bodenformation und landschaftlichem Hintergrund sei nur auf das „DS" monogrammierte, gegen 1690–1700 (?) entstandene Relief „Diana mit Nymphen und Satyrn" im Bayerischen Nationalmuseum München (Abb. 2) verwiesen[5]. In dieser zeitlich späteren, ausgesprochenen Diagonalkomposition ist der Raum um, zwischen und hinter den Figuren enger, alle Details bis in den Schnitt von Gesichtern oder Blattformen sind verhärtet, schärfer geworden. Diese Tendenz entspricht der friesartigen Figurenverbindung des teilweise stark erhaben geschnittenen, bildhaften Reliefs, die aber keine starke Räumlichkeit erzielt und bisweilen die italienische Schulung des Dominikus Stainhart zu leugnen scheint, die viele frühe Werke auszeichnet (s. Teil II, Abb. 1 f.).

ben werden, das in ähnl
wie das Londoner Relief
„Entdeckung der Schande
bindung mit einer Hirschj
bei einem Hirten oder
Tieren Widder und Stier
Hunden und einem Bären
in der Luft von Raubvögeln
Reliefauffassung, Figurenty
Stil sowie alle Eigenheit
sphärischen Landschaftssze
jekt entsprechend im Räum
und im Technischen der
summarischer – den oben
des Dominikus unmittelbar

Gegenüber einer solchen S
der sogenannten angewand
Stil und Anspruch – die h
dete, 29 cm hohe Elfenbein
terten hl. Sebastian (Abb.
Kunsthandel befand[11] und
bewahrungsort mir unbeka
und doch könnte es sich um

2

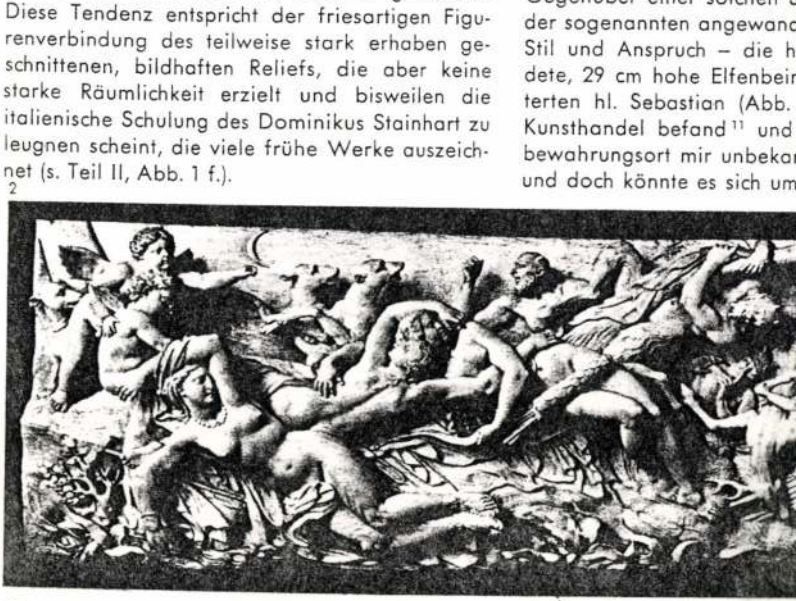

MOHL Adolf: Herceg Esterházy Krisztina Józefa, a kismartoni sz. ágostonosrendi kanonokapácák fejedelemasszonya 1663-1728. Sopron: Rabatsics, 1938 15 l.

MOHL, Adolf

A **Budapesti** Magyar Királyi Állami Felső Építő Ipariskola ... évi szünidei felvételei. → 720(091)

Dénes Dezső: Kovácsolt vasdíszek. → 739

Dézsi István: A cipész és csizmadia ipari szakrajz tanulók kiskátéja kezdő iparostanoncok részére. → 685

Förstner Tivadar: Ipari mértan és testábrázolás. → 514/515

Gáspár Dezső: Szerkesztő látszattan. → 514/515

A **géprajzok** célja. → 621

Király Etelka: Fehérnemű-szabásrajzkészítés. → 687

Klaudy Gyula: A táblai rajzolás. Egyszerű vonalas rajzok gyűjteménye. Pécs [1926], Dunántúl Egyet. ny. 39 l. — 24 cm. 57.401

Lechner Egon: Géprajz rövid foglalata. → 621

Luttor Ignác: A díszítő írás kátéja. Miért tanuljunk és hol alkalmazzuk a díszítő írást? → 003

A **Magyar** Királyi Állami Felső Építő Ipariskola.., → 720(091) A Budapesti Magyar Királyi Állami Felső Építő Ipariskola ... évi szünidei felvételei.

Milakovszky László: Hogyan rajzol a technikus? → 621

Műszaki rajz a m. kir. rajzmesteri tanfolyam növendékei számára. Bp. 1926, Franklin ny. 21, [2] l. — 8°

Műszaki rajzokra vonatkozó szabványok. [Közreadja a] Magyar Ipari Szabványosító Bizottság. Bp. 1931, Egyet. ny. 10 l. 7 t. — 31 cm. 120.970

Nemák Béla: Gépipari szakrajz. → 621

Női divatipari szakrajzok és díszítőrajzok példatára iparosok és iskolák számára. → 687

Rosner Ármin: A betűrajzolás. Építészek, iparművészek, címfestők, szobrászok, kőfaragók, grafikusok és szakiskolák részére. Írta és rajzolta — —. Bp. 1921, May ny. XXVI l. 101 t. — Har. 30 cm. 234.948

Ua. 3. bőv. jav. kiad. 1935, Kő és Mükő. 85 l. 48.516

Ua. német. Buchstabenzeichnen und praktische Anwendung. [1936, Stein.] 89 l. 501.987

Schwarz Zsigmond: Órás-szakrajzok és magyarázó szöveg. → 681

Szakrajz. 1941—42. Kjad. a Magyar Királyi Áll. Fa- és Fémipari Szakiskola Újpest. 1942. → 621

Szécsi-Hacker József: Átmásoló alakminták divatrajzolás céljaira. → 687

Szécsi-Hacker József: Figurettes pour dessinateurs. → 687 — —: Átmásoló alakminták divatrajzolás céljaira.

Szuppán Imre: Bádogosok kézikönyve. Szakrajzok. → 696

Tóbiás László: Vasszerkezeti rajzok. → 624.01

Vidovich Antal — Bátosy Béla: Géprajzok készítése. → 621

Weiner Emil: Géprajz. → 621

ESTERHÁZY Mihályné (1629-1686) Perényi Zsófia

Esterházy Mihályné belső javainak specificatiója 1694. Közli: Lehoczky Tivadar. = Győri Történelmi és Régészeti Füzetek, 3. (1865) 187–188.

Pereiny Balázs

BUDAPEST, 19

OGYINTÉZŐ:

ELŐADÓJUK:

IKT. SZÁMUNK: 14/93

Budapest, 1993. január 7.

ezetünk az Ars Hungarica 1992. évi
i és Közoktatási Minisztérium tá-
s példányszámban kiadott önálló
a szándékaink szerint rendszeres
bliográfiák közlését.

letem jeléül megküldöm az első
zettörténeti bibliográfia 1984,
zású publikációk, összeállította
ád.

ESTERHÁZY Miklós nádor (1582- 1645)

1637. esztendőbeli jövedelme palatinus urunk ő nagyságának, a Jánosk, Kristunak és Brojáti jószágbeliekből. Közli Merényi L. = 12, 1905, 292-293.

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Könyvtárközi kölcsönzés

A kért mű Központi Katalógusaink szerint Magyarországon nem található. Kérésüket külföldi könyvtárakhoz továbbítottuk.
Szíves türelmüket kérjük.

Iktatószámunk: 793/93

Önök iktatószáma: 2/1993

Dátum: 93.II.8.

Aláírás: V. E.

Adatok az 1628. évi szécsényi alkudozás történetéhez. Kaili Stessel József. = TT 1902 418-452, 481-510.

E M. nádor

A Bécsi ostrom 1683-ban. : Gr. Kéri
Tacne eredeti tudósítása Esterházy Pál
nádorhoz. = TT 1903 294-295.

Csáky István és László levelei Esterházy
Miklós nádorhoz 1631-1645. Közli Merényi
Lajos. = TT 1904 182-216.

CSAPODI Csaba

Eszterházy Miklós nádor, 1583-1645. Bp. : Franklin-Társulat, 1942 171 p. ill.

3 -

nd der Wahrungsfrage.

ontjából. Bp, 1905, Franklin

der Werttheorie in England.

ary of the Treasury.
, 1880, 1882.

ary of the Treasury.

Esterházy Miklós emlékirata az 1631. tavasri hadjáratról. Kiadá Pettkó Béla.
= TT 1885 66 – 85.

9. Mi ez az épület? Milyen "stilusban" épült?

10. Mi ez a mü és hol található? Mikor és miért állitottak hasonló müveket közterekre?

11. A képen egy számtalanszor megfestett jelenetet láthatsz. Nevezd meg a szereplőket és ird le, hogy a jelenet hogyan illeszkedik egy nagyobb történetbe!
Ki volt az a magyarországi mester, aki hires müvén ugyanezt a jelenetet festette meg?

12. A képen egy nevezetes épületegyüttest láthatsz. Ird le, hogy az egyes épületeknek ki volt az épitésze?

Esterházy Miklós levelei Nyáry Krisztinához 1624-1634
Közli: Merényi Lajos. TT 1900 16-60, 264-295.
1901 354-386, 481-512

Galántai gróf Esterházy Miklós munkái: Kéri Ziadai

Pest. Emich, 1853. Előszó: Toldy Ferenc

Gustáv ny.

1. XXII, 250 p. M

2. 343 p

Esterházy Miklós nádor articulus levele
1691. ből

HK 1894 407-411.

MAGYAR KÖNYVÉSZET

1921—1944

A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke

KÖZREADJA
AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

Esterházy Miklós nádor egy levele. [1642]. Közli: Gr. Vay Ádám
= TT 1891 512-513.

Gróf. Eszterházy Miklós nádor és Pázmán Péter bíbornok levélváltása katona-ügyekben. [1633]. Körli Geöcze István. = HK, 7, 1894 ~~181~~- 127-131.

Gróf Esterházy Miklós nádor levelei
István fiaihoz (1639-1641) = TT 1907
310-319.

Közli Mezényi Lajos

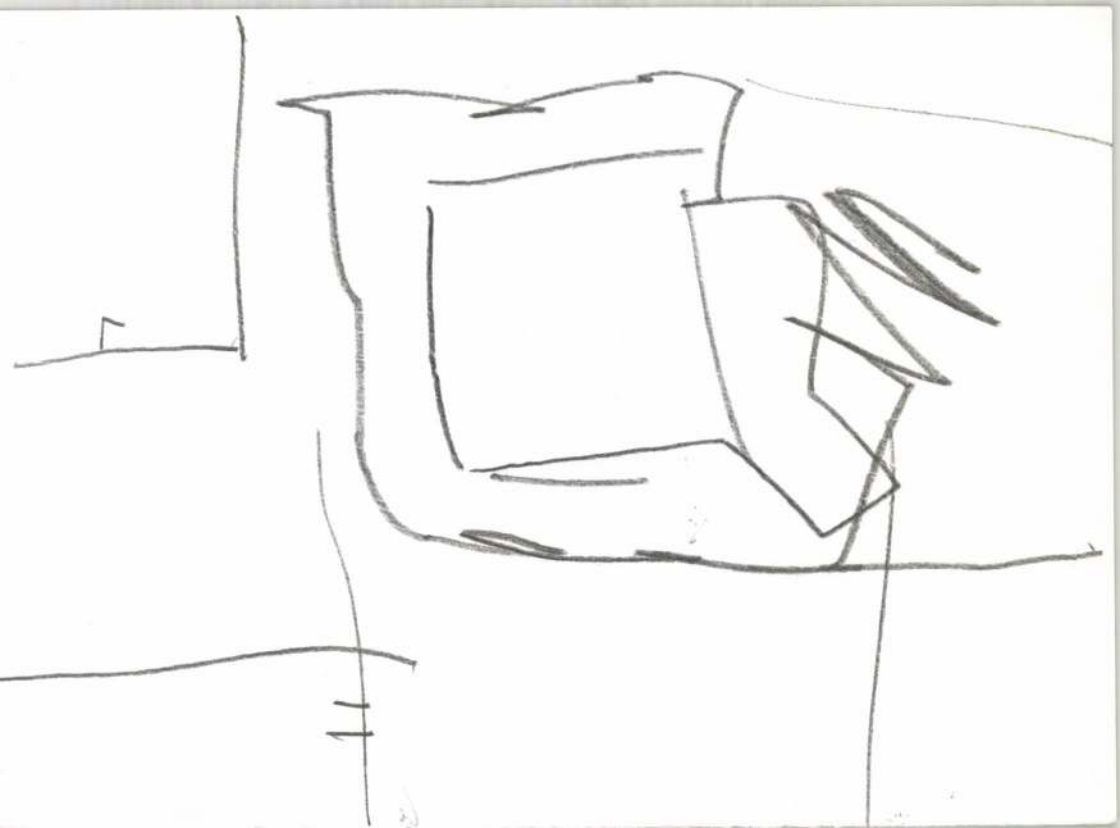

BUBICS Zsigmond - MERÉNYI Lajos

Herczeg Esterházy Pál nádor, 1635-1713.

Bp. : Magyar Történelmi Társulat, 1895 282 p. ill.
(Magyar Történelmi Életrajzok)

35.
A magyarországi királyi tanulm
megvizsgálására vonatkozó vezé

811.
A magyarországi néptanitók 4.e
Szerk.: Somlyay József. Bp, 18

659.
Makarenko: Pedagógiai müvek. B

281.
Makelt, Arthur: Baustoffe. Lei

787.
Malcomes Béla: Fatermelésünk é
Bp, 1935, Vajna

CSATKAI Endre: Emlékezés Esterházy Pál nádorra születésének 300. évfordulója alkalmából.

Sopron: Szekely ny. 1935. 34 p

(1635-1713)

DOMONKOS Mária: „Joseph, lieber Joseph mein": Adalék a Harmonia Caelestis forrásaihoz. = M. Zene. XXV. évf. 1. 1984 23–28. p. de

Domokos, Mária: Paul Esterházy:
Harmonia caelestis 1711. In: Studia
Musicologia, 10, 1968 129-151

KLAUSZ Csaba megjegyzései Király Sándor tanulmányához. In: Tanulmányok a vizuális kultúráról : Munkaközi anyag. Szerkesztőbiz. elnöke Németh Lajos. Bp. : [k.n.], 1984 196 - 199, 201-202., ill.

150. MEZEI Árpád: Elméletek és művészetek : Művészetlélektani kísérletek, tanulmányok. Bev. Németh Lajos. Bp. : Gondolat, 1984 218 p. **tart.** Bevezető: Mezei ~~András~~ művészetírói munkásságáról. - A szürrealizmus. - Az építészet általános elmélete és kapcsolata a képzőművészetekkel. - A dadaizmus újjáértékelése. - A naív művészet. - Forma és tartalom. - Művészet és tudomány. - Komiss Dezső. - Csontváry. - A Szentendrei Iskola. - Degas. - Vajda Lajos. - André Masson. - Paul Klee. - Az önállósult amerikai modern festészet. - Pablo Picasso. **rec.** SÍK Csaba: Rendszer és rendszeralkotás. = Könyvvilág, 29, 1984, 12. 18.

151. Művészetszociológia : Válogatott tanulmányok. Összeáll. szerk. és ford. Józsa Péter. Bp. : Közgazdasági és Jogi, 1978 **rec.** b.l. [BEKE László] = Ars Hungarica, 12, 1984, 1. 137.

Ikonográfia, emblematika

152. ARTNER Tivadar: Bűnbeesés és kiűzetés = Nők Lapja, 1984. május 12. 22-23., ill.

153. ARTNER Tivadar: Az ember teremtése. = Nők Lapja, 1984. július 14. 22-23., ill.

154. Artner Tivadar: Ló és lovas a művészetben. Bp. : Corvina, 1982 **rec.** KERNY Terézia = Ars Hungarica, 12, 1984, 1. 139.

155. ARTNER Tivadar: „Nolli me tangere". = Nők Lapja, 1984. augusztus 11. 22-23., ill.

156. KERNY Terézia: A katonaszentek ikonográfiájának

Esterházy herceg 1710-éli utasítása csobánci és kesthelyi tisztfantájához. Közli Merényi Lajos.
MGSz. 4. évf. 1897 310–313.

Gróf. Esterházy Pál 1664. évi végrendelete. Közli: Merényi Lajos. = TT 1911 151-156.

Gróf Esterházy Pál 1678. évi végrendelete = Közli: Merényi Lajos. = TT 1911 598-611.

ESTERHÁZY Pál: Harmonia Caelestis (1711). Ed. and introd. by Ágnes Sas. Latin words revised by Balázs Déri, Bp. : MTA Zenetudományi Intézet, 1989 379 p. (Musicalia Danubiana ; 10.)

Az Esterházy család fehérvári Országos Kiállításon. Pajna, Reform. Főtanoda ny. 1879 13 p

Esterházy Pál

Mars Hungaricus. Sajtó alá rend. és a Mars Hungaricus latin szövegét magyarra forditotta, a Visszaemlékezés, valamint a levelek jegyzeteit és az Esterházy Pál cimü kisérőtanulmányt irta Iványi Emma. Bev. és szerk. a Mars Hungaricus jegyzeteit Iványi Emma gyüjtésének felhasználásával irta Hausner Gábor.

Bp. : Zrinyi Kiadó, 1989 562 p. ill.

(Zrinyi Könyvtár ; III.)

765.
Lukács György: Anyakönyvvezeté
Bp, 1894, Lampel

852.
Lukács György: A francia közig
1894, Lampel

81o.
Lukács György: Iparstatisztika

479.
Lunge, Georg - Berl, Ernst: Ch
chungsmethoden. 3.Bd. Berlin,

998.
Machintosh, Robert: From Comte
1899, Macmillan et Co.

Hg. Esterházy Pál nádor általános utasítása tisztartóihoz. 1688. Közli: Merényi Lajos. = MGSz. IX, 1902 473-474.

Esterházy Pál nagyról nádornak Kismartonban
1686 aug. 19. Melt rendelete Sopronmegye
rendeiher. Kőli Szendrei János = HK 2, 1889.
703-704.

Hg. Esterházy Pál nádor utasítása kőszegi
Tulcsárjához. Kali: Merényi Lajos = MGSz.
IX, 1902 467-470.

Esterházy Pál relatiója 1674-ben.
Közli: id. Rakovszky István = TT 1891
257–266.

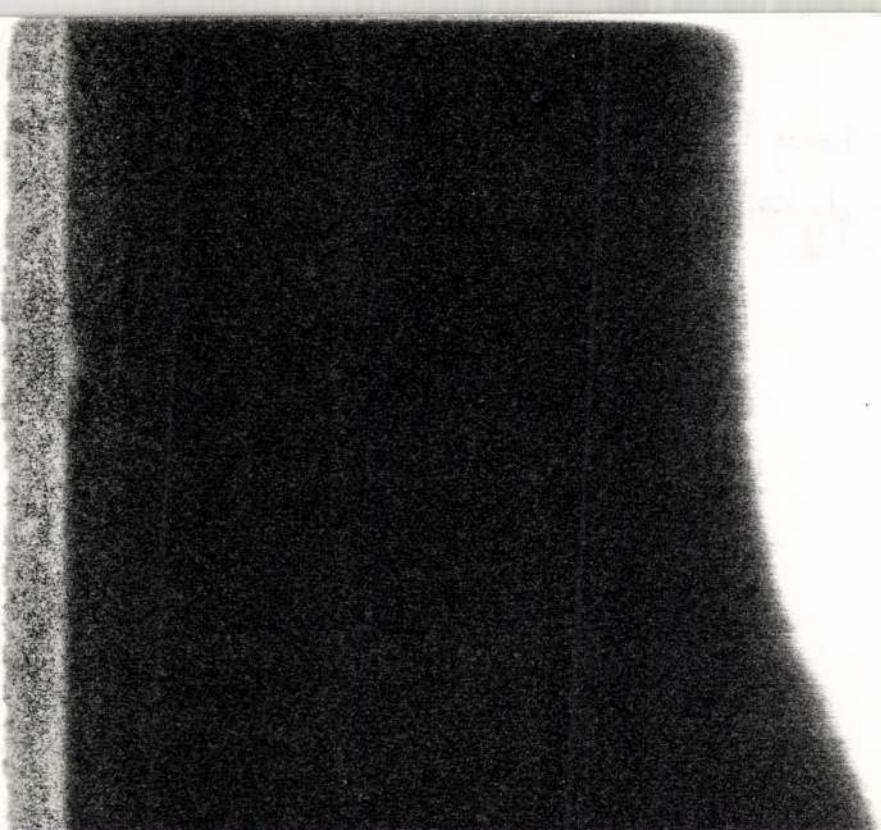

Esterházy Pál gróf utasítása dunántúli javannak praefektusához 1678. Köli Mezéjy Lajos.

MGSZ, 11, 1904 301-303.

V/8t

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Könyvtárközi kölcsönzés

A kért mű Központi Katalógusaink szerint Magyarországon nem található. Kérésüket külföldi könyvtárakhoz továbbítottuk.
Szíves türelmüket kérjük.

Iktatószámunk: 794/93

Önök iktatószáma: 3/1993

Dátum: 93.II.10.

Aláírás: U.E.

Galavics Géza: Főúri búcsújárás a XVII. században.
In. Közelítések: Népraji, tatérseti, antropológia
tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára.
Debrecen: KLTE, 1992 65-69. ll

Szerk. Mohay Tamás

E. Pál (Mars)

Sugár
Stand

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Könyvtárközi kölcsönzés

A kért mű Központi Katalógusaink szerint Magyarországon nem található. Kérésüket külföldi könyvtárakhoz továbbítottuk.
Szíves türelmüket kérjük.

Iktatószámunk: 802/93

Önök iktatószáma: 11/1993

Dátum: 93.II.8.

Aláírás: V. E.

Galavics Géza : A mecénás Esterházy Pál
(Vázlat egy pályaképhez) MÉ 1988
37. évf. 3-4. 136-161.

MATIÈRES

DES

ry et l'art de la Renaissance en Transylvanie (1576— III
házy en mecène (Esquisse díun analyse de son oeuvre) III
son activité en mecène III

RCHES

l'oeuvre de Jakab Bogdány III
ité de Jakab Bogdány et Tóbiás Stranover en Angle- III
ois, libérateur de Prague en 1792 III
VIIIème siècle — les tâches de la recherche III
assalkovich dans le le projet de Hillebrandt pendant eau Károlyi à Tótmegyer (ou bien l'écurie, ou devrait-château) III

TATION

al de Homonnai Drugeth (entre 1620 et 1630) III
apossy sur le département de projets des archives ich III

LIVRES

niversitatis Budapestiensis. (Fragmenta Codicum in ey. Budapest 1983 III
es châteaux oubliés d'Eugène de Savoic sur le térri- III
da. Éditions Téchniques (Műszaki), Budapest 1988 III

HAUSNER Gábor: Esterházy Pál: Mars Hungaricus. = Jelentkezünk, 1990. szept. 17 – 27.

Kardos és Kulcsár A Jelentkezünk
Szabadiskola, 1990 szept

HORN Ildikó: Esterházy Pál: Itinerarium in Germaniam 1653. = Sic itur ad astra Bp. ELTE, 1989. 2-3/4-5. sz. 21–48.

)sition des sculptures en Hongrie aux XIe-XIIIe siècles.[1]

s'ensuit tout directement de l'histoire de la Hongrie,
e les recherches portant sur l'architecture et la sculptu-
des XIe-XIIIe siècles doivent tenir compte de la ruptu-
de certaines traditions de sites, c'est-à-dire de la de-
ruction partielle ou totale de certaines centres de la
lture (châteaux, abbayes, plus rarement villes). Les
onuments d'art et d'architecture sur lesquels portent
s recherches d'histoire de l'art – en particulier ceux du
ébut de notre époque – sont fournis en grande partie
ır les fouilles archéologiques. Cela signifie que le travail
e la mise au jour et de l'appréciation scientifique se
vise souvent en deux phases distinctes: en une premiè-
phase plutôt technique des fouilles et en une deuxiè-
e, relevant plus étroitement de l'histoire de l'architec-
re et de l'art. Il ne fait pas de doute que l'unité et les
sultats des recherches se trouvent plutôt desservis par
fait que les archéologues et les historiens de l'art sont
rmés aux universités dans le cadre de deux disciplines
ant chacune sa propre méthode et son propre système
enseignement. A l'heure actuelle on constate cepen-
nt un certain rapprochement entre les deux disciplines
ui ne manquera pas d'être fructueux en particulier pour
s recherches en matière d'histoire de l'art, celle-ci te-

IVÁNYI Emma

Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681-1713)

Bp. : Akadémiai Kiadó, 1991 460 p.

(A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. III. Hatóság és hivataltörténet ; 10.)

ányi alap jogi természetének
okmányok. Bp, 1875, Egyetemi Ny.

gyetemes gyülésének naplója.
91, Egyetemi ny.

p, 1952, Tankönyvkiadó

pzig, 1949, Teubner

s faellátásunk mai helyzete.

IVÁNYI Emma

Esterházy Pál nádor és a magyar rendek tervezete az ország uj berendezésével kapcsolatban. = Levéltári Közlemények, 42 évf. 1 sz. 1971 137 - 161. p. F

1687-88

733.
A Magyar Népköztársaság font
határozatai. Bp, 1952, Jogi

1042.
MNOSZ. Üzemi szabályzat erős
számára. Bp, 1957, Közgazdasá

6.
A magyar népköztársasági orsz
jegyzéke. 1952, 1956.

69.
A magyar népköztársasági ors
zéke 1959.

11.

IVÁNYI Emma

Esterházy Pál nádorsága : Kandidátusi értekezés. Kézirat. Bp., 1974. [MTA Könyvtára, Kézirattár]

78.
Lampl Tamás-Rabár Ferenc: Hatem
döntés elökészitésében. Bp, 196
Intézet

959.
Laporte, Hansgeorg: Physik für
Fachbuchverl.

966.
Leibbrand, Charles Hermann: Thi
1895, Sampson Low

383.
Leinweber, P.: Fassung und Gest
Springer

A kapuvári urad. számvitele 1686-ban.
Közli Merényi Lajos. = MGSz, IX, 1902 419-425.

A kapuvári uradalom személyzeti Ziadásai 1690-ben. Közli Mezényi Lajos = MGSz. IX, 1902. 470-473.

Kohány István levelei Eszterhány Pál
nádorhoz 1670 – 1682. Közli Mereényi
Lajos. = TT 1903 67 – 82, 232 – 252

LENGYEL Alfréd

Esterházynéra magyarnyelvű levelei. Gyűjtemény levéltáraiban 1711–1713.

= M. Családtörténeti Szemle, VIII, 1942, 1. 1–8.

BUDAPEST, 19

OGYINTÉZŐ:

ELŐADÓJUK:

IKT. SZÁMUNK: 14/93

Budapest, 1993. január 7.

ézetünk az Ars Hungarica 1992. évi
i és Közoktatási Minisztérium tá-
s példányszámban kiadott önálló
a szándékaink szerint rendszeres
ibliográfiák közlését.

eletem jeléül megküldöm az első
zettörténeti bibliográfia 1984,
zású **publikációk**, összeállította
ád.

könyvtárainak a kiadvány példányait

Magyar hadi szabályzatok gyűjteménye:
Gróf. Erdődy ~~Lajos~~ Pál utasítása
fraknói várnagyához 1671. Közli
Merényi Lajos. = HK. 9, 1896 135-140.

MOHL Adolf: Herceg Esterházy Pál nádorispán a magyar Mária-levenék példaképe. Sopron : Soproni Sajtóvállalat Rt., 1924 68 p.

(1630-

LATKOZATA

ő, olyan nemzetközi rangú képző-
sulása, akik nem stílusban, hanem
odva fogadják el, hogy a Közös
bb, minél színesebb.

s vizuális nyelven szólhassanak a
tt fellépve, számot adva sokrétű
zándékot, hogy közös nyelvet is "be-
békesség, a megértés nyelvét.

NAGY Bálint: Herceg Esterházy Pál
nádor a ferencesek jótevője. Egyen: Érsek. Nyomtatvány.
1903 43 p.

(1635-1713)

Papp László: Herczy Esterházy Pál nádor kancelláriájának működése. 1681–1713.
= Levéltári Közlemények, 20-23. évf. 1942-1945
310–344.

BUDAPEST. 19

OGYINTÉZŐ:

ELŐADÓJUK:

IKT. SZÁMUNK: 14/93

Budapest, 1993. január 7.

ézetünk az Ars Hungarica 1992. évi
i és Közoktatási Minisztérium tá-
s példányszámban kiadott önálló
a szándékaink szerint rendszeres
ibliográfiák közlését.

eletem jeléül megküldöm az első
zettörténeti bibliográfia 1984,
zású publikációk, összeállította
pád.

önyvtárainak a kiadvány példányait

Semmelweis, Karl: Die gedruckten Werke des Palatins Paul Esterhazy (1635-1713). Burgenländische Heimatblätter, 23, 1961 32-42.

Beresdy Nicolaus – Nagy Benedictus – Szentiványi Ignatius: Oratio de laudibus gymnasii Tatensis, quam ... Francisco Esterházy ... obtulerunt. Camaromii, Typ. Weinmüller, 1807 16 l.

SINKOVITS István: Esterházy Pál nádor és az erdélyiek szerelmi házassága.
= A gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. VII (1937) 178–219. p.

1694–

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Könyvtárközi kölcsönzés

A kért mű Központi Katalógusaink szerint Magyarországon nem található. Kérésüket külföldi könyvtárakhoz továbbítottuk.
Szíves türelmüket kérjük.

Iktatószámunk: 798/93

Önök iktatószáma: 7/1993.

Dátum: 93.II.8.

Aláírás: V. É.

THIER, Ladislaus: Palatin Fürst Paul Esterházy de Galántha 1635–1713. Sopron, Rottig-Romwalter ny. 1937 14. p. 8°

ity Komenského. Musaica (Bratislava) 26 1978/1979

VÁGHÓ I. (gnat): Mars Hungaricus.
= HK, 8, 1895 248-253.

45

hp

set fg

setc.

fg - cc

VALKÓ Arisztid: A Harmonia Coelestis rézmetszőinek egykorú számadásai. = M. Könyvszemle, 75, 1959 1.

85-86.

1701.

HERMÁN József: Örvendetes üdvözlés mellyel ... gróff Eszterházy Ferencet, .. gróff Nádasdi Mihályt, gróf Zichy Ittvánt ... Komárom megye adminis trátorát .. szerencsés bé-iktatásának alkalmatosságával ... alázatosan tisztelte. Győr, Streibig nyj. 1761. [5] lev.

Nyáry Krisztina temetése 1641-ben.
Közli Merényi Lajos. TT 1902. 131-136.

Esterházy Pál Antal (1785–1866)

HAJNAL István: Egy magyar herceg ifjúkora Napoleon idején. 1. = Budapesti Szemle. No. 597. 1927 264-291.

2. No. 598 415-447.

206. kát

Pál

HAJNAL István: Görög Demeter az Esterházyaknál. =

Itk. 1927 115-118. 37. eif.

E. Pál nevelője, ki Rosáth Lundan tovább tanítgyan.

HAJNAL, István : Le journal ~~du Prince~~ du Prince Esterházy sur son séjour en France en 1814. = Revue des Études Hongroises, 7, 1929 32-63.

(1786-1866) Pál

Hajnal István

Revue des Études Hongroises 1929

BUDAPEST, 19

OGYINTÉZŐ:

ELŐADÓJUK:

IKT. SZÁMUNK: 14/93

Budapest, 1993. január 7.

zetünk az Ars Hungarica 1992. évi
i és Közoktatási Minisztérium tá-
s példányszámban kiadott önálló
a szándékaink szerint rendszeres
bliográfiák közlését.

letem jeléül megküldöm az első
ettörténeti bibliográfia 1984,
zású publikációk, összeállította
ád.

Hajnal István: A Batthyány-Rozmaj
külpolitikája. Bp. Akad, 1957 132 p
(Ert. a történeti tudományok köréből. Ujsor 1.)

2. kiad. Bp. Gondolat, 1987 181 p

Waldapfel Erzsi: A független magyar
külpolitika 1848-1849. Bp. Ak. 1962 379.

ESTERHÁZY Sándor

[1668]

Eszterhány Sándor urbáriuma. Közli: ifjabb Kubinyi Ferenc. = Magyar Tudományos Értelező, 1862. 2 köt. 458–470.

Kubinyi Ferenc: Eszterhány Sándor urbáriuma
= M. Tudományos Értelező, II, 1862

= Pál fia

100 FILOZÓFIA

ESTERHÁZY Tamás (-1652)
Gáspár (1628-1652) →

XVII. -ik századi gyanjelentések. Közli Komáromi András. = TT 1891 512-517

Esterházy Tanai és Gáspár tenetec. 1652.

ESTERHÁZY Zsofia (1633-1681 után)

Wesselényi Ferenc levelei fiúleli Zapitányságra idején. 1639-1644. Kúli Merényi Lajos

6

HK., 1893 161-195

1880 3

1891 4

1892 5

1983 6

famétszetek a nemzeti megújhodás jegyében. [Bp.] 1921, Pápai E. ny. [8] l. 19 t. — 50 cm. 502.149

Mühlfeith [János]: Szegedi vázlatok. 8 eredeti famétszet. Kiad. a Magyar Országos Véderő Egyesület. Szeged [1925], Sokszorosítóipar ny. [18] lev. — 34 cm. 503.896

Műlapok a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Osztályában őrzött régi rézmetszetű dúcokról. [Közreadja a] (Magyar Nemzeti Múzeum Barátainak Egyesülete). 1-2. Bp. 1932—1934, Képzőműv. Főisk. ny. — Egyet. ny.

Címváltozat: Műlapok a Magyar Történeti Múzeum gyűjteményében őrzött régi rézmetszetű dúcokról.

1. *Tíz* régi magyar arckép. 1932.
2. *Húsz* régi magyar csatakép. 1934.

Műlapok a Magyar Történeti Múzeum gyűjteményében őrzött régi rézmetszetű dúcokról. → Műlapok a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Osztályában őrzött régi rézmetszetű dúcokról.

Művészi rézkarcok katalógusa. ([Bev.] Siklóssy László.) Kolozsvár [1943], Minerva. 44 l. — Har. 29 cm. 150.661

Nádai Pál: A reklám művészete. → 659 A reklám.

Nagy István: Falusiak. — — metszetei. Kodolányi János előszavával. Debrecen 1936, Nagy ny. 25 t. — 25 cm. 61.741

Nagy Zoltán: A magyar litográfia története a XIX. században. Dissz. Bp. 1934, Szerző, Mérnökök ny. 135 l. 8 t. — 22 cm. /[A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti és Kereszténytörténeti Intézetének dolgozatai 26.]/ 171.221

Nyomtatvány- és grafikai kiállítási katalógus. Újpest. 1926. okt. 24 — 31. Összeáll. Novák László. [Közreadja a] Könyvnyomdászok és Rokonszakmabeli Munkások és Munkásnők Társasköre, Újpest. [Bp.] 1926, Légrády ny. 31 l. — 15 cm. 235.672

Okkonen, Onni: A finn grafikusművészet. Bp. 1943. 14, 2 l. 12 t. — 21 cm. /Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete kiadványai 16./ 15.131/16

[Országos Képzőművészeti Főiskola.] Az O[rszágos] M[agyar] Kir[ályi] Képzőművészeti Főiskola Grafikai Osztályának munkáiból. Szerk. Varga Nándor Lajos. Bp. 1933—1942, Képzőműv. Főisk. [ny.] — 29 cm. 16.044

1. évf. 1932/33. 1933. [2] lev. 23 t.
2. évf. 1933/34. 1934. [2] lev. 36 t.
3. évf. 1934/35. 1935. [2] lev. 75 t.
4. évf. 1935/36. 1936. [3] lev. 31 t.
5. évf. 1937/38. 1938. [2] lev. 37 t.
6. évf. 1938/39. 1939. [2] lev. 54 t.
7. évf. 1940/41. 1941. [2] lev. 52 t.
8. évf. 1941/42. 1942. [2] lev. 25 t.

[Országos Képzőművészeti Főiskola.] Tárgymutató az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola grafikai gyűjteményének 1-sö kiállításához. /1906 — 1914./ Bp. 1942, Képzőműv. Főisk. Grafikai Oszt. ny. 24 l. — 19 cm. 140.584

[Országos Képzőművészeti Főiskola.] Tárgymutató az Orsz[ágos] Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola grafikai gyűjteményének 2. kiállításához. /1920 — 1930./ Bp. 1943, Képzőműv. Főisk. Grafikai Oszt. ny. 16 l. 12 t. — 19 cm. 21.193

Báró Esterházy Zsófia b. Bercsényi Györgyné, anyjától kapott birtokainak. 1650 okt. 8.

Radvánszky II. 308-309. p. 134. sz.

Báró Esterházy Zsófia, b. Berényi Györgyné
koronája, 1650. nov. 6.

Radvánszky II. 309–310. p. 135. n.

Ötvösművek, ékmesek és az Eszterházy kincs: Iparművészeti Múzeum, 1963. A kiáll. rend és a kat. írta Somogyi Árpád Bp, 1963.

néhány városunk címerében. In: Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Székely György. Bp. : Akadémiai, 1984 425-448., ill.

836. BORSA Gedeon: Nyomdásztrükkök a Thúróczy-krónikában. = Élet és Tudomány, 1984. június 29. 812-815., ill.

837. BORSA Iván: Somogy vármegye címere és pecsétje, 1498. Kaposvár : Somogy Megyei Levéltár, 1984 15 p., [1]t. ill.

838. HOLL Imre: Heraldikai megjegyzések. = Archaeologiai Értesítő, 111, 1984, 1. 109-114., ill.

839. KOVÁCS Éva: Signum crucis - lignum crucis : A régi magyar címer kettős keresztjének ábrázolásáról. In : Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Székely György. Bp. : Akadémiai, 1984 407-423., ill.

840. **Andrea di Bartolo**

UNGRIN Emese: A keresztény Múzeum remekeiből : Andrea di Bartolo: Joachim elhagyja Jeruzsálemet. = Új ember, 1984. 1. 6., ill.

841. **Cranach család**

Schade, Wemer: A Cranach festőcsalád. Bp. : Corvina, 1983 . HARANGOZÓ Márta: A Cranach nemzedék. = Esti Hírlap, 1984. május 23. 2.; SZALAY Károly = Magyar Hírlap, 1984. március 22. 6.

842. **Dürer, Albrecht**

Dürer, Albrecht: A festészetről és a szépségről. Bp. : Corvina, 1982 (Művészet és elmélet) **rec.** BERENCZNÉ Saár Zsuzsa = Rajztanítás, 26, 1984, 6. 29 - 30.; Sz. JÓNÁS Ilona = Századok, 118, 1984, 5. 1045-1047.

843. **Étienne le Bièvre**

KOVÁCS Éva: Egy magyar hímzőmester: Étienne le Bièvre. = Ars Hungarica, 12, 1984, 2. 177-182.

844. **Giotto (Giotto di Bondone)**

A Hóra világ Zismartoni krónikája Kali:
Mezényi Lajos. = TT 1904 1–40.

[1784]

TOLNAI Gábor

Le style de Estaházy

Nouvelle Revue de Hongrie, 1938

Tom LIX 542-549.ill

4. Az évben szerzett tudom

5. Kéziratban lévő művei

6. Nem teljesített intéze

7. a/ Szakmai utazásai, k
b/ Hazai kongresszusi-
tevékenysége,
c/ bizottsági, szerkes

8. Másodállás, külső megb

9. 1992. évi kötelezettsé

10. Igényelt támogatás, c

~~Hajnal:~~ Metternich és Esterházy. 1927/1928, 61/62, 21-44
(1786-1866)

— Szécsen Antal: Gróf. Esterházy Bálint emlékirataiból
= 1877, 11, mell. 50-71.

1740-1806

— Szopori Nagy Imre: Esterházy Ferencnek, Miklós nádor
atyjának levele 1597-ből. Sz, 2, 1868 572-573
(E.F. passzuji alispán 16.n-17.n)

Tisztelettel és köszönettel

Bardoly István

17, 1883 well.

~~Stessel~~ Józef: Fraknó multja. = 1889, 23. 294-310.

Nagy Imre: A kis-martoni és kertheji levéltárak. = Sz., 2, 1868 181-189

Ujváry Zoltán Professzor Ur részére

KLTE Néprajzi Tanszék
Debrecen 10 Pf. 16.
4010

Tisztelt Professor Ur!

Szendrey István: Egy alföldi uradalom a török hódoltság után. Bp. At, 1968 169 p. (Értekezések a történeti tudományok köréből US. 43) [dereczkei uradalom]

Fürt Lajos: A csokvári uradalom a bérleti gazdálkodás útján (1860–1900). = At Sz 8, 1966 122–146 6.

Benczédi László: Bányavidéki várörségek folyamodványai Esterházy Pálhoz, 1668–1681. = T Sz. 4, 1961 155–179

Mo. müemlék topográfiája. N. Bp. müemlékei 1.
Szta Hulas Mikki et al. Bp. 1955

Tanulta 7. – 13. 514–520

Czagány István: Komplex kutatási módszer az építésettörténeti és helytörténeti tudomány szolgálatában. = Ép.-Kalkulati Tud. Kal, 12, 1968

Tartalma. 7. [E. hitbizomány] hai 112–116.

9. E. palota 116–118.

11. E. palota 118–123

13. –"– 123–137

Galanthai gróf Esterházy János [1824 – 1898]

32, 1898. 663–665.

Ujváry Zoltán Professor Ur részére

KONT Ignácz: Az eszterházi viganságok egy francia tanúja.

Századok, XLIV, 1910 124-125

[Born de Bulach 1772]

nek 50-ik évfordulójára. [Budapest]. 1923. jún. [Katalógus.] [Bp.] 1923, Hornyánszky ny. 14, [2] l. — 20 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 48./ 11.693/48

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Erdélyi művészek, erdélyi tájak. [Budapest]. 1940. szept. (Szerk. Hoffmann Edith.) [Katalógus.] [Bp. 1940], Élet ny. 25, [3] l. — 20 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 76./ 11.693/76

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Francesco Bartolozzi és köre. [Budapest]. 1929. dec. [Katalógus.] [Bp.] 1929, Hornyánszky ny. 20 l. — 19 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 59./ 11.693/59

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Francia grafikusok. /XVI — XX. század./ [Budapest]. 1936. máj. [Katalógus.] (Szerk. Hoffmann Edith, Héjjas János.) [Bp.] 1936, Athenaeum ny. 24 l. — 19 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 71./ 11.693/71

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Francia rajzok. XV—XIX. század. [Budapest]. 1933. jún. (Szerk. Hoffmann Edith.) [Katalógus.] Bp. 1933, Hornyánszky ny. 63 l. — 19 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 65./ 11.693/65

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Francia romantikusok. [Budapest]. 1926. dec. (Szerk. Hoffmann Edith.) [Katalógus.] Bp. 1926, Hor-

Osztály. Lotz Károly rajzai. /Születésének századik évfordulójára./ [Budapest]. 1933. nov. (Szerk. Hoffmann Edith.) [Katalógus.] [Bp.] 1933. Athenaeum ny. 33, [3] l. — 19 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 66./ 11.693/66

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. A magyar rajz ötszáz éve. [Budapest]. 1940. jan. [Katalógus.] [Bp.] 1940, Élet ny. 28, [2] l. — 20 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 75./ 11.693/75

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Magyar tájak. Budapest. 1922. nov. [Katalógus.] [Bp.] 1922, Hornyánszky ny. 14, [2] l. — 20 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 46./ 11.693/46

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. A Majovszky-gyűjtemény. [Budapest]. 1935. ápr. (Szerk. Hoffmann Edith.) [Katalógus.] [Bp.] 1935, Athenaeum ny. 35 l. — 19 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 69./ 11.693/69

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Másolatok, hamisítványok. Budapest. 1944. febr. (Szerk. Hoffmann Edith, Domán Andrea.) [Katalógus.] [Bp. 1944], Hornyánszky ny. 46 l. — 20 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 81./ 11.693/81

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály. Miniatürák és olasz rajzok. [Budapest]. 1930. máj. (Szerk. Hoffmann Edith.) [Katalógus.] [Bp.] 1930,

Sz. 1883. kirándulás 67-72
72-76
76-81

THALY Kálmán: A galanthai Esterházyak frakmai vonalával nemrédi rendéhez.
= T, 6, 1888 61-65

KÁLLAY

Az Esterházy herceg birtokainak központi igazgatása a 18. század második felében.
Századok, 1976, 110, 895–913

+ Rajz

tési kérdések. — *Szabó T. István:* A „racionalizált mesterség". — *Grosz Ernő:* A vaskollégа fejlődése. — *Herzog Salamon:* Ki alkalmas gépszedőnek? — *Udvardy Béla:* A mélynyomás jelentősége. — *Reich Lajos:* A nyomdászok egészséges életmódjáról s a közöttük előforduló betegségekről. — *Ferentzy József:* Egy új magyar festékgyárról. — *Wankó Vilmos:* Racionalizálás, vagy alkalmazkodás a gazdasági viszonyokhoz. — *Laupál Antal:* Racionális munkamenet a nyomdai gépteremben. — *Lengyel Lajos:* A megváltozott élet és a tipográfia. — *Pápai László Miklós:* A modern szakirányú továbbképzés. — *Neumann Ede:* Nyomdavezetés az újabb idők szellemében. — *Ziegler Gyula:* Az „ólomnélküli" tipográfia problémája. — *Simon Vilmos:* A sportoló nyomdász.

Magyar Grafikus-Művészek Egyesülete. A — — alapszabályai. Bp. [1940], Képzőműv. Főisk. ny. 12 l. — 17 cm. 119.458

Magyar grafikusok könyvei. 1—5. [Bp. 1943—1944], Szépmíves Műhely.

1. *Lajos Ferenc* 12 rajza Ady Sírni, sírni, sírni című költeményéhez. [2. kiad.] [1943].
2. *Haranghy Jenő* vázlatkönyvéből. [1944].
3. *Dandé József:* Szegénység útján. 12 linóleummetszet. [1944].
4. *Lajos Ferenc:* Ázsia. — — 12 rajza. [1944].
5. *Molnár C. Pál:* Cyrano de Bergerac. [1944].

Magyar Képzőművészek Egyesülete. A — — 40 éves fennállása alkalmából rendezett jubileumi kiállítás. Tárgymutató. → 750(061.4)

Magyar képzőművészek szegedi reprezentatív kiállítása. → 750(061.4)

A **magyar** képzőművészet úttörőinek és az összes művészcsoportok tagjainak válogatott műveiből rendezett kiállítás. 1850—1932. → 750(061.4)

Makkai Piroska, M.: Az asszony. — — fametszetei. [Bev.] Szabédi László. Kolozsvár 1943, Méhkas. 6, XXVI l. — 27 cm. 149.492

(Márton Ferenc): Olasz—magyar arcképek. — Ritratti di personalità italiana ed ungheresi. [Reprodukciók.] Bp. 1928, Globus. [4] l. 60 t. — 24 cm. 611.630

Menyhárt József fametszet könyvjegyei. Bev. berei Soó Rezső. [Debrecen 1937], Réthy. [4] l. 36 t. — 25 cm. 650.070

Menyhárt József: Tíz törvény. Fametszetek. Molnár Frigyes előszavával. [Debrecen 1936], Nagy K. ny. 11 t. — 25 cm. 54.956

Miskolci Művészek Társasága. — — 1. kiállításának katalógusa. 1928. → 750(061.4)

Miskolczy Ferenc: Egy ember élete. — — rézkarcai. Bev. Rózsa Miklós. Bp. 1927, Pátria ny. [3] lev. 20 t. — 50 cm. 503.892

Modern grafikai kiállítás. [Budapest], Alkotás Művészház. 1923. [Katalógus.] [Bev.] Bálint Jenő. Bp. 1923, Korvin ny. 8 l. — 15 cm.

Modern olasz művészeti kiállítás. → 750(061.4)

Modern svéd grafikusok. A svéd rézmetszők szövetségének közreműködésével. [Bp.] 1929, Hornyánszky ny. 16 l. 6 t. — 19 cm. /Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Grafikai Osztály kiállítása 58./ 11.693/58

CSÁKVÁR

Zábornky Miklós: Csákvár.

Fejér megyei történeti évkönyv 15 (1981) 105 – 174

VOIT, Pal: Franz Anton Pilgram
(1699-1761) Dr. Akad. 1982
472 p

Bp., 1993. III. 17.

Lestyán Sándor: Az Elnöki Palota. = Budapest
1946 277-281

LES ARM

- Gudenus 1-2
- Kempelen
- Wagner

Nagy Iván: Magyarország családai
czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal.
3. köt. Pest: Beimel J. s Karner Károly, 1858 81–99.

on megyei kertek és az első történei kertekkel fog-
ollokvium. Magyar Műemlékvédelem, 1971-1972. Évkönyv

történeti kertek. Erdő c. lap XXIII. 1974. 2. sz.
al

ki kastélykert története. Műemlékvédelem 1976. 1.sz.

ki kastélykert történe. Kertgazdaság, 1977.

zági történeti kertek és védelmük. Kertészet és Szőlé-
7. 16. sz.

zági védett tájék és táképi kertek. Ökologia, olasz
.

i kastélykert építéstörténete. Műemlékvédelem 1978.

onstrukció, kerttervezés, műemléki területrendezés.
ezés, 1978.

kertépítés. Egyházi épületek gondozása c. könyv-
1978.

CSALÁDTÖRT

DOJCSÁK György: A kanadai Esterházy története.
Bp. Magvető, 1981 246 p.

E. Pál Orbán

ERNST, August: Die Esterhazy.

In: Allgemeine Landestopographie des Burgenlandes. Hrsg. von der Burgenländischen Landesregierung. Eisenstadt: V Burgenländische Landesregierung, 1981 III/1. Bd. 268–322.

Amtes der V

Esterházi, Magyar Colonia, Ének-nyugati Tartományok, Kanada. Levelek a telepesektől s fényképfelvételek, melyeket a helyszínen vettek fel 1902. július havában Ottawa, Kormányrészségi ny. 1902 84 p. 1.t.

Az Enderbány család és oldalágainak leírására tartozó okleveltár. Összeáll. gr. Enderbány Jenő. Bp. Athenaeum, 1901. IV, 270 p.

E. J.: Az Enderbány család és oldalágainak leírása. Bp. Ath. 1901 X 1, 281 p.

Az Esterházyak családi naplója. Kóli Szilágyi Sándor. = TT 1888 209-224.

1604-

marquables de l'art roman. A côté de mises à jour et de travaux de restauration de caractère représentatif (Székesfehérvár, ruines de la basilique royale; Esztergom, château royal), c'est à cette époque, notemment à Tibor Gerevich que l'on doit la grande synthèse de l'art roman en Hongrie.[1] Se basant sur la connaissance profonde de la matière, et se servant de tout un arsénal d'analogies, tirées en premier lieu de l'art italien, l'auteur de cet ouvrage monumental a donné un tableau suggestif et détaillé de l'art roman en Hongrie. Sa conception, sa méthode ne cessa pas de se faire valoir au cours des décennies à venir.

Bien que plus indépendants en ce qui concerne leur structure et leurs méthodes, les chapitres que Dezsö Dercsényi consacre à notre époque dans la première grande synthèse hongroise intitulée *A magyarországi müvészet története* (Histoire de l'art de Hongrie) sont tributaires, en ce qui concerne leur contenu, à plus d'un égard à l'ouvrage de Tibor Gerevich.[2] Le classement typologique et selon motifs fréquent dans ce dernier volume est remplacé chez M. Dercsényi par un classement basé sur des rapports plus fonctionnels entre les édifices et leurs décors sculptés. Traitant de l'ensemble de l'art roman, les fresques et arts mineurs inclus, l'auteur insiste volontiers (parfois même légèrement trop) sur certaines lignes

Révay Ferenc: Az Esterházy-család nemzedékrendét illető eredeti feljegyzések.
[1634] = Új Magyar Múzeum, 9, 1859 357-362

Felső Mo Mineva 1825. 3. 263-268
Uj M. Múz. 1859. 8. 357-362

ÖRSI Károly

Gróf Esterházys Landschaftsgarten in Tata.

= Garten und Landschaft, 94/1984, 7. 44–48.

1991/2-3

41-611/132 Sra 16-18
Grut de

K: Eszterházy János: Gróf Eszterházy Ferenc fegyvenetének
lelltám. √ ~~1704~~ = 3, 1869, 416-420

?

18. r. elej. „Páncérok és sisakok specificatiója 1704"

—

E. János i Osztrany M. fin

~~1898. 663-664~~ fejér vm. – förisp. ~~gyűrű lagy~~

—

Bubics Zsigmond: Buda Zétszárados ostromának
történetéhez [E. Pál lét levele], 18, 1884, 800-802
(1685-1712)

(1684).

Ujváry Zoltán professzor ur
részére

Kossuth Lajos Tudományegyetem
Néprajzi Tanszék

Debrecen 10 Pf.16
4010

Tisztelt Professzor Ur!

Köszönettel megkaptuk a kiadványok

hogy csak késve válaszolunk. A kiadván

nádor utasítása munkácsi terettartjuka

E. Miklós ~~Anakay Miklós munkácsi~~..

MGSz. (4) 1897. 510. - 520

A munkácsi udvarbíró 1616-ik utasítása = MGSZ

BIBLIOGRAPHIA HUNGARICA

1921—1944

Catalogus systematicus librorum in Hungaria editorum

EDIDIT
BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARIAE A FRANCISCO SZÉCHÉNYI FUNDATA

E. Miller

Valkó Arisztid

Adalékok egy Esterházy Miller-vonatkozású műről. = MKSz. 1971. 4. 326-328

87-es

1764

SALT CELLARS with terms and gilt figures.
Silver salt cellars of the early 17th century from the collection of the Rijksmuseum.

Recent acquisitions room.

-9-1989

RUSSIAN AND NETHERLANDERS 1600-1917;
From the history of the relations between the two countries.

Over 300 objects illustrate relations in the economic, diplomatic and cultural spheres over three centuries. Maps, letters, gifts and other objects from many archives and museums in both the Netherlands and the Soviet Union.

Exhibition room.

10-9-1989

ART IN MAPS

The part played by great artists in the production of maps in the 16th, 17th and 18th centuries.

(Exhibitions on cartography will be held concurrently at the Amsterdams Historisch Museum, The Museon in The Hague and the Rijksmuseum Nederlands Scheepvaartmuseum in Amsterdam).

Rijksprentenkabinet.

-2/

[Esterházy M. nádor és I. R. G. fejedelem levelei
1637 – 1642

Erdélyi Történeti Adatok IV. 1862 Uf 1. 1862
251 – 273

Bosnemisza Pál, Lippai Lajos

Kati Ötvös Ágostan

760

des der Deutschen in Ungarn. Újvidék-Neusatz [1942], Druckerei- und Verlags-AG. [2] lev. — 21 cm. 806.386

Seregélÿ [Emma] Emy: A szent király. (A fametszeteket Istokovics Kálmán készítette.) [Bp.] 1938, Fővárosi K. [8] lev. — 25 cm. 76.564

Siklóssy László: A Pesti Hírlap Vasárnapjának, majd a Képes Vasárnapnak színes fedéllapjai. → 070

Storno Miksa: Soproni városrészletek 1852-ből. → 711.424

Svéd kiállítás. → 750(061.4)

Szabó Róbert: Az értékjegyes nyomtatványokról. Bp. [1925], Egyet. ny. 19 l. — 23 cm. 254.293

Szabó Róbert: A könyvnyomdászat rokonszakmái és a grafikai sokszorosítás. Bp. [1926], Toldi. 24 l. — 23 cm. 254.619

Száz év Kassa képzőművészetéből. → 750(061.4)

Szegedi művészi plakátkiállítás. [Szeged]. 1934. dec. 1—16. [Katalógus.] (Bev. Tonelli Sándor.) Szeged 1934, Prometheus ny. 45 l. 22 t. — 20 cm. 260.068

Szemző Piroska: Peter J. N. Geiger és Heckenast Gusztáv könyvillusztrációnk történetében. → 090

Szőnyi István festőművész grafikai kiállítása. [Budapest], Fränkel [Szalon]. 1937. máj. 2—31. [Bp. 1937], Athenaeum ny. 15 l. — 24 cm. 291.942

Tóth Ervin: A grafikai művészetek kis könyve. Bp. 1941, Exodus. 52 l. — 26 cm. 118.311

Tóth Ervin: Graphik in Europa. → — —: Európai grafika.

Tóth Ervin: A japán fametszet. Bp. [1942], Officina. 32, 4 l. 33 t. — 22 cm. /Ars mundi 5./ 15.308/5
Ua. [2. kiad.] [1943.] 20.632/5

Tóth Ervin: Szép magyar grafika. [Bp.] 1943, Magyar Lélek. 2, 24, 2 l. — 25 cm. 141.318

Tóth Ervin: Az új olasz fametszőművészet. Debrecen 1938, Városi ny. 14 l. — 27 cm. 153.842

Tóth János: Szombathely. — — 10 eredeti fametszete. Szombathely [1937], Martineum ny. 13 t. — 28 cm. 71.088

Új Művészek Egyesülete. — — kiállítása. → 750(061.4)

Új Művészek Egyesülete. Az UME Budapesti representatív kiállításának tárgymutatója. → 750(061.4)

Új Művészek Egyesülete. Az UME első budapesti kiállításának katalógusa. → 750(061.4)

Új Művészek Egyesülete. UME kiállításának katalógusa. → 750(061.4)

Ungarische Meister der Graphik. Bp. [1928], Rozsnyai. [44] lev. — 21 cm. 56.980

Estenhány Károly

Varju Elemei

Adatok az Egyi Ersekmeggyei Vágotai

ismertetéséhez.

MK 1902. 27-49.

Uf. 10.

22 cm. 47.394

Márton Lajos: Sketches from the scout life. → — —: Vázlatok a cserkészéletből.

Márton [Lajos]: Vázlatok a cserkészéletből. — Sketches from the scout life. ... Szerk. Vidovszky Kálmán. Kiad. a Magyar Cserkészszövetség. Bp. 1929, ny. n. [16] lev. — Har. 27 cm. 14.018

Cím a borítófedélen: Cserkész album. 1929.
Francia és német nyelven is.

Mühlbeck Károly vidám fejlécei. [Bev.] (Herczeg Ferencz.) [Bp.] 1935, Új Idők. [78] lev. — Har. 25 cm. 608.692

Művészeti anatómiai atlasz. Kiad. az Országos M. Kir. Képzőművészeti Főiskola Ifjúsági Köre. [Bp.] 1930, Aurora ny. [36] l. — 23 cm. 75.126

Myll, Ben: Fresques et frasques. (A genuai konferencián szerepelt államférfiakról készült 21 karrikatúra[!].) Bp. [1923], Rózsavölgyi. — 4°

Bibliofil kiadás.

Nordau, Maxa festményeinek és rajzainak kiállítása a Lipótvárosi Kaszinóban. → 750(061.4)

Olaszy Sándor — [Gönczi] Tibor Gebhardt: Bankárok és tőzsdések. — — rajzai. Bp. [1924], Fidibusz. 79 l. — 20 cm. 816.782

Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Katalógus Benczúr Gyula újabban szerzett képeinek és rajzainak kiállításához. → 750(061.4)

Pólya Tibor: A nagy zarándokút. — — rajzai. [Bp. 1929], Hellas ny. 135 l. — 31 cm. 74.241

Rajzolunk — festünk. [Színes és egyszínű mintarajzok.] [Közreadja a] Szépmíves Műhely. Bp. 1943, Arany J. ny. 16 l. — 8°

[Rosner] Károly Roszner: Akttanulmányok. 1. sor. Bev. Boross Mihály: Az akt és a korerkölcs. 2. sor. [Bev.] Elek Artúr: Hogyan nézzünk és hogyan ne nézzünk képet. Bp. [1943], Hungária ny. 2 db. — 30 cm. 20.864/1—2

[Rosner] Károly Roszner: Magyar képek. 1. sor. Bp. 1941, Szerző, Hungária ny. 12 t. — 30 cm.

[Rosner] Károly Roszner: Táncjelenetek. 1. sor. Bp. [1941], Szerző, Hungária ny. 12 t. — 30 cm. 4.840/1

Roxi József: Kirakat. [Rajzok.] Bp. [1941], Unitas. 48 l. — 20 cm. /Unitas könyvek./ 17.548

Sostarics L.: Ahogy mi kinézünk. [Karikatúra-gyűjtemény.] Kiad. a Tornyai Társaság. Hódmezővásárhely 1936, Róth ny. [64] lev. — 23 cm. 313.057

Stein János: Művészeti bonctan. Bp. 1927, Kókai. [56] l. — 28 cm. 215.427

Szabó Béla, Gy.: Homokvilág. Huszonnyolc tusrajz. Kolozsvár 1941, Szerző, Minerva ny. 62 l. — 25 cm. 125.314

Szabó István Gusztáv: Dorogi Bányatiszti Kaszinó tagjainak karikatúra-albuma. [Rajzolta] — —. Bp. 1935, Merkantil ny. [79] lev. — Har. 31 cm. 296.736

Gróf Esterházy Antal lemez generális tábori könyve 1706–1709. Függelék: Gróf Esterházy Dániel tábornok jegyzőkönyve. 1708. Kiadja Thaly Kálmán. Bp. MTA, 1901. XVIII, 2, 1032 p.

Gr. Esterházy Dániel dunántúli vice-generális
1708-iki expeditiós-lajve. Fix

In.

függelés 867-968.

E. Antal kamu. g. tiszti lajve

függelés

Gr. Esterházy Dániel expeditiós lajve

Semmelweis, Karl: Eisenstadt.
Ein Führer durch die Landeshauptstadt
des Burgenlandes. Eisenstadt:
Burgenland Verl., 1975

192 p.

IÉHO VÝTVARNÉHO UMĚNÍ 5 / 4. 3. 1993

METRIA

KISS József: A festői virtuozitás. = Kr. 20, 1976 252-253.

PIETRO TRAVAGLIA MŰKÖDÉSÉNEK DOKUMENTUMAI AZ ESTERHÁZY-LIBRETTÓK ALAPJÁN

BELITSKA-SCHOLTZ HEDVIG

Pietro Travaglia huszonhét évig, 1771-től 1798-ig állt az Esterházy hercegek szolgálatában a korabeli Európa legfényesebb udvarában, Joseph Haydn közvetlen munkatársaként, a hangszeres zene és operajátszás világhírű műhelyében, az udvari ünnepségek és előadások látványának tervezőjeként. Tevékenysége még jelentőségéhez méltó feldolgozásra vár. Az 1780-as évekből származó, részletesen kidolgozott típus-díszleteket, vázlatokat, feljegyzéseket tartalmazó Vázlatkönyvét[1] először Horányi Mátyás „Eszterházi vígasságok" című könyvében,[2] majd Belitska-Scholtz Hedvig és Berczeli A. Károlyné „Barokk, klasszicista és romantikus díszlettervek Magyarországon" című katalógusában[3] publikálta. A szakirodalomban Haydn tevékenységének értékelésével összefüggésben az Esterházy-levéltárak anyaga folyamatosan a kutatás tárgya, a Travaglia-dokumentumokat az utóbbi évek főúri színjátszást, Haydn operakarmesteri tevékenységét bemutató kiállítások anyaggyűjtése hozta az Országos Széchenyi Könyvtár Acta Theatralia és Acta Musicalia Esterházy-forrásgyűjteményéből felszínre.[4] Ugyanez vonatkozik az Esterházy-opera működéséről fennmaradt – az utóbbi évek gyarapodása és kutatásai során kibővült – librettókra. Az Esterházy-szövegkönyvekről 1959-ben egymást követően két alapvető összeállítás jelent meg. Johann Harich „Esterházy-Musikgeschichte im Spiegel der zeitgenössischen Textbücher" című műve[5] az 1662–1810 közötti időhatáron belül 216 hazai és külföldi szövegkönyvet regisztrált a hercegi könyvtár részeként. Horányi Mátyás idézett munkájának függeléke az 1715–1810 közötti időszakból 113 librettó megjelentetését kötötte a hercegi udvar számára bemutatott előadásokhoz. A színház- és zenetörténeti kutatás e pótolhatatlan forrásai az idők során elpusztultak, elkallódtak, az Esterházy-szövegkönyveknek csak töredéke maradt fenn egy-két példányban. A szövegkönyvek, az un. „Logenbücher", azaz páholykönyvecskék 150–500, általában azonban 200 példányban jelentek meg oktáv formátumban a pozsonyi Landerer, a soproni Siess, a kismartoni hercegi, vagy valamelyik bécsi nyomdában. Ünnepi alkalmakkor – eljegyzés, születés, névnap, magasrangú vendég látogatása – néhány példány drága selyem díszkötésben látott napvilágot, míg a többség általában színes, un. „török" papírkötésben. A címlap tartalmazta a mű címét, műfaját, az előadás színhelyét, a mecénás nevét, esetleg az ünnepélyes alkalmat, a kiadás helyét, a nyomdász nevét, a megjelenés évét. Az opera szövege előtt – esetenként sorrend felcserélésével – szerepelt az „argomento", a mű rövid tartalmi kivonata, a szerepek, gyakran a szereplők megnevezése, a librettista és a zeneszerző neve, majd a díszletváltozások, a színhelyek felvonásokra és jelenetekre bontott felsorolása és a tervező. A bécsi Burgtheater mintájára – mint a főúri színházak librettóinak német elnevezése is mutatja – a kis könyvecskéket az előadás kezdete előtt a meghívott közönség számára a páholyokban helyezték el.

Travaglia szerződésének évétől (1771) 1790-ig, Fényes Miklós halálát követően az operatársulat feloszlatásáig, 78 librettó megjelenése dokumentálható. Ebből 26 mű szövege található meg egy, vagy több példányban az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményeiben. 16 szövegkönyvben szerepel Travaglia a díszletváltozások felsorolásánál tervezőként. Első előfordulása 1779, az utolsó 1789. Nevének megjelenése feltehetően összefügg az 1778/79-es eszterházi színházi szervezeti szabályzat 3. pontjának rendelkezésével, miszerint Bader könyvtáros adminisztratív igazgatása és Johann Basilius Grundmann „Cabinet Mahler" fennhatósága alatt az 1776-tól rendszeressé váló operaelőadások szervezése-rendezése körül jelentékeny feladatokat kapott. A szabályzat leszögezte: „Mivel Bader kijelentette, hogy a festő Travaglio igen ügyesen és alkalmasan tud neki a színház igazgatásában segédkezet nyújtani, a díszletek és világítás gondozása végett az említett Travaglio Bader mellé adatik (mivel ért a festéshez, a díszletek változtatásához és elrendezéséhez), aki a színházi emberekre felügyel, és Badernek zavarok elkerülése végett mindenről jelentést tesz, de önálló jogkör nélkül, mivel továbbra is Cabinet Mahlerünk alá fog tartozni."[6] Ennek értelmében 1780/81 első felében Travaglia gondoskodott a díszletekről, jelmezekről, világításról, ruhatári költségvetéseket, nyomdai számlákat írt alá. 1779 és 1781 között munkáit mint „Sigr. Pietro Travaglia nel attual servizio di S.A. il Principe Nicolo Esterhazi ..." jegyezte, minden esetben az „invenzione" hangsúlyozásával.

1782-től ismét szervezeti átalakulással összefüggésben változott Travaglia udvartartáson belüli helyzete. Az egyre nagyobb méretekben kibontakozó operaüzem nagyobb fokú specializálódást igényelt.

1781 júliusától a herceg Nunziato Portát az udvari opera igazgatójaként és a színházi ruhatár főfelügyelőjeként,

Travagliát pedig színházi festőjeként alkalmazta. 1782-től a librettók sztereotipikusan és büszkén új státusát és a szövegösszefüggés szerint önálló alkotó tevékenységét hangsúlyozták: „Le Decorazioni sono del celebre Sigr. Pietro Travaglia Pittore Teatrale di S. A."

A kulisszaszínpadra építő 18. századi színpadi tervezés típusdíszletekkel, állandó alapkészlettel – illetve folyamatosan a lehetőségekhez és az új előadásokhoz, bemutatókhoz készíttetett dekorációkkal – dolgozott, a régi díszletállományt felújította, átalakította. Az Esterházy-opera színházépülete és berendezése elpusztult, részletes inventáriuma egyelőre a kutatás előtt nem ismert. Az alap- és módosított típusok rekonstruálásának egyik hiteles forrásegyüttese a fennmaradt librettók adatanyaga.

A jelen adattár tartalmazza a bemutató évét, szögletes zárójelben a zene és a librettó szerzőjét, eredeti helyesírással a címlap adatait. A címfelvételt követi a librettók idézett Harich és Horányi feldolgozásának tételszáma; az Országos Széchényi Könyvtárban fellelhető példány(ok) jelzete. Lapmegjelölés nélkül, eredeti helyesírással közli a librettóban található színváltozások leírását és a Travagliára vonatkozó bejegyzéseket. Az évszámokon belül a sorrendet Harich esemény-kronológiát követő számozása határozta meg.

JEGYZETEK

1 Országos Széchényi Könyvtár, Színháztörténeti Tár, ltsz.: 1955/9645. Technika: papír, tollrajz, lavírozott tus, ecset, ceruza, akvarell. Egyenként 312x218 mm.

2 *Horányi M.:* Eszterházi vígasságok. Budapest 1959.

3 *Belitska–Scholtz H.–Berczeli A. Károlyné:* Barokk, klasszicista és romantikus díszlettervek Magyarországon. Budapest 1976.

4 Joseph Haydn und seine Zeit. (Ausstellungskatalog) Red.: *Mraz, G.* Eisenstadt 1972. Haydn et les Esterházy. (Kiállításkatalógus) Szerk.: *Szerző K.–Belitska-Scholtz H.–Both M.* Abbaye de L'Épau 1991.

5 *Harich, J.:* Esterházy–Musikgeschichte im Spiegel der zeitgenössischen Textbücher. Eisenstadt 1959.

6 Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Esterházy-gyűjtemény, Acta Theatralia 87; Horányi Mátyás fordításában. *Horányi* i.m. 121–122.

ADATTÁR

1779
[Zene: Joseph HAYDN
Szöveg: Francesco PUTTINI és Pietro TRAVAGLIA]
LA VERA / COSTANZA / DRAMMA GIOCOSO PER MUSICA / DA RAPPRESENTARSI / AL TEATRO D'ESTERHAZ / LA PRIMAVERA / 1779. / VIENNA / PRESSO GIUSEPPE NOBILE DE KURZBÖCK.
OSzK: 824.746 (Xerox-másolat)
Harich: 108; Horányi: 36.
MUTAZIONI DI SCENE.
ATTO PRIMO.
Spiaggia di Mare terminata dall' Orizonte, e lateralmente ingombrata di folti alberi, fra quali diverse Casette rustiche, e Capanne pescarecce.
ATTO SECONDO.
Cortile nel Castello di Belmonte.
Sala.
Campagna con Casa rustica, e Torre in parte diruta contigua ella medesima.
ATTO TERZO.
Sala.
Inventore, e Pittore delle Scene. Il Sigr. Pietro Travaglia alivo de Sign. Galliari.

1779
[Zene: Pasquale ANFOSSI
Szöveg: Giuseppe PETROSELLINI]
METILDE / RITROVATA / DRAMMA GIOCOSO / PER MUSICA./ DA RAPPRESENTARSI / NEL TEATRO / D'ESTERHAZ / L'ANNO 1779. / OEDENBURGO, / NELLA STAMPERIA DI GIUSSEPE SIESS.
OSzK: 287.725
Harich: 109; Horányi: 35.
MUTAZIONI DI SCENE.
ATTO PRIMO.
Cortile corrispondente el Giardino.
Camera.
Giardino con Cancelli.
ATTO SECONDO.
Appartamenti.
Luogo remoto di antiche ruine.
Campagna deliziosa con diverse Collinette Capanne e Tugurii Pastorali.
ATTO TERZO.
Camera.
Galleria.
Le Decorazioni sono d'invenzione del Sigr. Pietro Travaglia.

1779
[Zene: Guiseppe SARTI
Szöveg: Tommaso GRANDI]
LE / GELOSIE VILLANE / DRAMMA GIOCOSO / PER MUSICA. / DA RAPPRESENTARSI / NEL TEATRO / D'ESTERHAZ / L'ANNO 1779. / OEDENBURGO, / NELLA STAMPERIA DI GIUSSEPE SIESS.
SzK SSzt: IM 2219
Harich: 111; Horányi: 32.
MUTAZIONI DI SCENE.
ATTO PRIMO.
Sala della Communita adorna di Quadri antichi con Ritratti in Abito nero, e Colaro, e Parucca, Tavolini rozzi: Sedie d'appoggio

ESTERHÁZY co.

MNG Évk. 1991

265-271. p

Meisterwerke bergbaulicher Kunst vom 13. bis 19. Jahrhundert

von
Rainer Slotta und Christoph Bartels
unter Mitarbeit
von
Heinz Pollmann und Martin Lochert

Katalog zur Ausstellung des Deutschen Bergbau-Museums
Bochum
und des
Kreises Unna
auf
Schloß Cappenberg
vom 6. September bis 4. November 1990

Bochum 1990
Selbstverlag des Deutschen Bergbau-Museums Bochum

nutzt hatte, um auf ihr entweder einen Eigentumsvermerk oder eine Dedikationsinschrift anzubringen", ist unbegründet, denn der Bergmann mit dem Steigerschen Wappen ist Beleg genug und benötigt keine weitere Inschrift. Und daß auch der ähnlich gebildete Silberpokal von Neustift bei Brixen aus dem Besitz des Propstes Jakob Fischer eine solche Inschrift auf dem Griffknau zeigt, ist kein Beweis dafür, daß der Berner Steigerbecher ebenfalls eine solche besitzen müsse. Es kann also auch durchaus sein, daß der Berner Steigerbecher schon immer im Familienbesitz Steiger gewesen und eine Auftragsarbeit für ein Mitglied der Familie im frühen 17. Jahrhundert gewesen ist, wie dies „von älteren Gliedern der Familie auch behauptet" worden ist. Ob Pittionis Anregung zutrifft, daß der Steigerbecher vielleicht vom Augsburger Goldschmied Johannes Leucker (1573–1637) geschaffen und vom Augsburger Stecher Lukas Kilian (1579–1637) geschmückt worden ist, muß ebenfalls unentschieden bleiben.

Walter Holzhausen hat schon 1958 darauf aufmerksam gemacht, daß die Gravuren eindeutig ins 16. Jahrhundert weisen, der Blumenkranz um den Deckelkranz aber erst im 17. Jahrhundert entstanden sein kann. Doch erscheint diese Beobachtung nicht von erheblicher Bedeutung zu sein, da die Holzschnitte Agricolas z. B. noch lange Jahre hindurch als Vorlageblätter benutzt worden sind; ähnliches ist auch für die Tiroler, Schwazer Vorlagen anzunehmen.

So bleiben einige Fragen zum Berner Steigerbecher unbeantwortet. Nichtsdestoweniger bleibt als Ergebnis, daß diese Goldschmiedearbeit ein ganz besonders wichtiges und bedeutendes Dokument bergbaulicher Kunst ist, da es in selten anzutreffender Vollständigkeit den bergmännischen Kosmos vorstellt. Hätte man nicht die zahlreichen anderen Belege aus der frühen Neuzeit, so ließen sich weite Teile des Montanwesens anhand dieser Gravuren detailgetreu rekonstruieren. Es bleibt Pittionis Verdienst, das Augenmerk der Forschung auf dieses Kunstwerk als Dokument industriearchäologischer Erkenntnismöglichkeiten gelenkt zu haben; seine Beschreibung der Gravuren ist meisterhaft und stellt einen Standard dar, der heute noch schwer zu erreichen ist. R. S.

Berner Steigerbecher (Kat.-Nr. 231): Detail

Literatur

Pittioni, Richard: Der Berner Steiger-Becher, Wien/Köln/Graz 1972 (= Studien zur Industrie-Archäologie IV, Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, Bd. 279, 1. Abhandlung). – ders.: Nachtrag zum Berner Steiger-Becher, in: ebd., Bd. 110, 1973, Nr. 5, S. 107–109. – Holzhausen, Walter: Die Blütezeit bergmännischer Kunst, in: Der Bergbau in der Kunst (hrsg. v. H. Winkelmann), Essen 1958, S. 149f., Abb. 219–223. – Frdl. Mitteilungen und Auskünfte von Dir. Dr. Georg Germann/Bern. –

232
Sog. Eszterhazyscher Bergmannspokal

Gold/Silber/Mineralien, gegossen, getrieben, graviert, Schemnitz (1530?), 1650
H 44 cm, ∅ am Fuß 13,4 cm,
∅ des Deckels 14,9 cm
Budapest, Iparmüvészeti Múzeum
(Inv.-Nr. E 68.2)

Der ehemals in der Königlichen Schatzkammer und später dem Prinzen Eszterhazy gehörende Bergmannspokal ist einer der bemerkenswertesten und aussagekräftigsten Pretiosen bergmännischer Kunstentfaltung. Er entstand in seiner heutigen Form im Jahre 1650, ist aber vielleicht älter: Die ehemals freie Bergstadt Schemnitz hat Ferdinand III. (1608–1657) aus Anlaß des ersten Spatenstichs beim Abteufen des ihm zu Ehren so benannten Ferdinand-Schachtes am 27. Juni 1650 diesen Goldpokal verehrt. Eine Widmung ist als Chronogramm auf die Pokalwandung aufgetragen (s. u.). Am Ende des Zweiten Weltkrieges erlitt der Pokal Beschädigungen insofern, als die Treibarbeiten an der Kuppa in Mitleidenschaft gezogen worden sind. Die Restaurierung der Jahre 1968 bis 1970 haben diese nur teilweise wiederherstellen können. Dies ist um so bedauerlicher, als dadurch die hüttenmännischen Szenen, welche die bergmännischen Darstellungen ergänzen und das gesamte ikonographische Programm „abgerundet" haben, heute nur noch unvollkommen vorhanden sind. Während dieses Zeitraums ist eine Kopie des Bergmannspokals für das Zentralbergbaumuseum von Sopron angefertigt worden.

Der Pokal entwickelt sich über einem überaus reich gebildeten Fuß, der drei Stollenmundlö-

cher mit hölzernem Türstockausbau zeigt, in dem zwei Bergleute dreiräderige Förderwagen mit hohen Kastenaufbauten bewegen, ein dritter aber ein überdimensioniert großes offenes Geleucht in Gestalt eines Frosches im Arm hält. Der Fuß ist als Berg dargestellt, d. h. die gebirgige, brockige Landschaft ist durch Treibarbeit und Ziselierung assoziiert worden. In den Klüften und Felspalten wachsen Blüten und Blätter in prächtiger Ausbildung. Alle Knappen sind in der Altvätertracht mit Gugel, Kittel, Leder und langen Stiefeln über den Hosen vorgestellt worden.

In dem sich darüber entwickelnden Fußteil des Pokals sind Personengruppen in ihrer Tätigkeit über Tage dargestellt. So fördern zwei Haspelknechte aus einem Schacht. Der hölzerne Ausbau am Schachtmund ist ebenso dargestellt wie der Rundbaum, an dem ein schwerer Kübel über ein Seil angeschlagen ist. Die beiden Knappen mühen sich, diesen emporzuwinden, einer ist in der Front-, der andere in der Rückenansicht wiedergegeben. Auf der gegenüberliegenden Seite ist ein Hauer dargestellt, der einen Trog mit einer eingefaßten Bleiglanzstufe trägt; auch er ist in der Altvätertracht dargestellt. Neben ihm steht ein Überraiter als Bergbeamter und Rechnungsführer: Er hält einen Pokal in seiner Rechten und feiert offenbar die reichen Erzanbrüche. Es liegt nahe, das Ereignis der Stiftung dieses Pokals mit der Szene in einem Zusammenhang zu sehen. Dieser Beamte trägt als Standeszeichen einen breitkrempigen Hut, die Jacke, das Leder, Kniehosen und lange hohe Schaftstiefel. Die linke Hand hat er in die Seite gestemmt. Schließlich gehört noch ein Signalgerüst zu den figürlichen Darstellungen auf dem Pokalfuß: Unter einem niedrigen Satteldach befindet sich ein Holzgerüst, an dem ein Metallblech frei schwingend aufgehängt ist: Dieses wurde bei Bedarf angeschlagen, Schichtanfang bzw. -ende sowie Gefahren konnten auf diese Weise mitgeteilt werden. Der ehemals mit Sicherheit vorhanden gewesene Anschläger fehlt heute. Wahrscheinlich waren sogar ursprünglich zwei Knappen seitlich des Signalgerüstes auf dem Pokalfuß angeordnet gewesen.

Der Pokalfuß gipfelt im weiteren Verlauf auf und ist durch sechs größere und kleinere Öffnungen regelrecht „aufgebrochen". Man blickt ins Berginnere hinein und staunt vor den blütenartig eingefaßten Bleiglanz- und Mineralstufen, die von vier Hauern im Fußinneren umstanden werden. Alle halten Schlägel und Eisen als Gezähe in Händen und bearbeiten die Stufen. An einer der größeren Öffnungen des Berges ist außerdem noch ein Bergknappe im Relief innerhalb einer Weitung dargestellt: Er kniet und bearbeitet den Stoß mit Schlägel und Eisen. Sehr eindringlich ist die Darstellungsweise, wie der Vortrieb der Strecke bzw. der Abbau des Erzmittels in der Weitung strossenartig von oben nach unten durchgeführt wird. Zwei Strossen sind erkennbar.

Der Schaft des Pokals ist in seiner Form eine Einzigartigkeit innerhalb der bergmännisch beeinflußten Kunst, ist er doch einem aus runden Holzstämmen errichteten quadratischen Schacht nachgebildet worden. Zur zusätzlichen Erklärung ist im Schacht ein am Seil einfahrender Bergmann zu erkennen. C-förmige Schwünge sind zu Henkeln zusammengesetzt

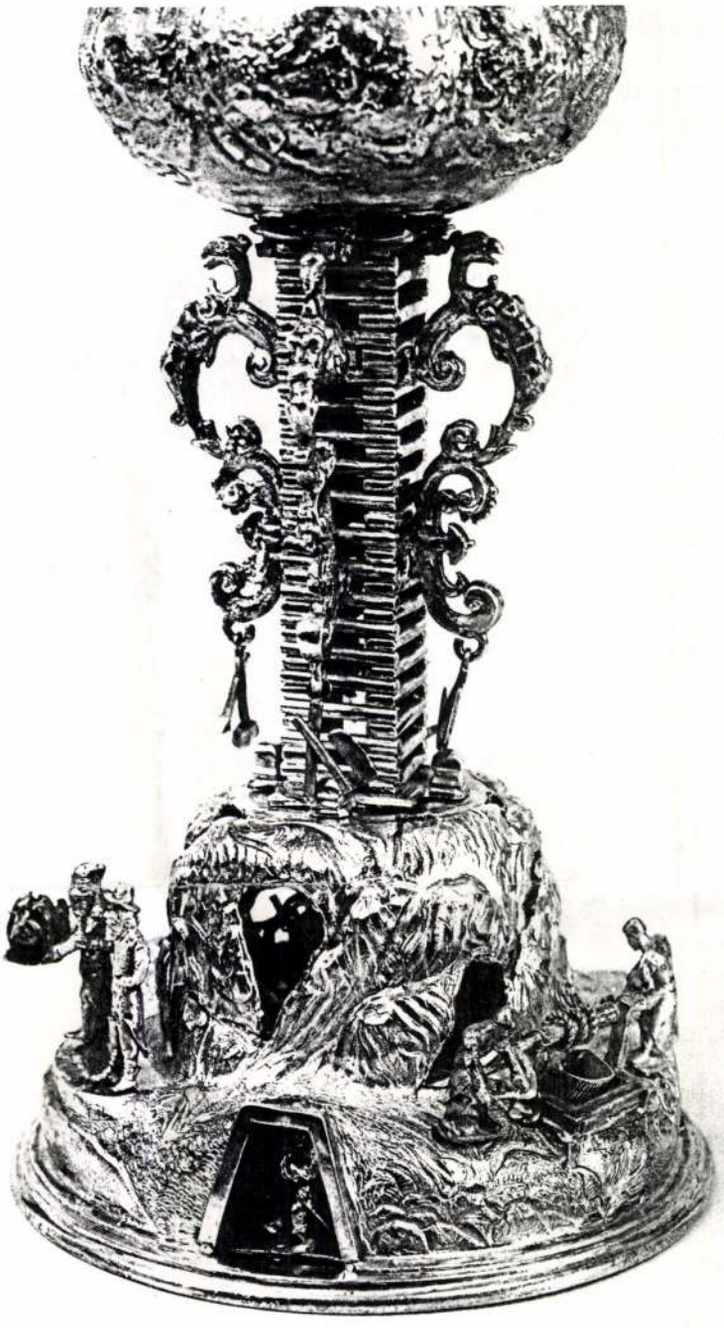

Sog. Eszterhazyscher Bergmannspokal (Kat.-Nr. 232): Detail

Sog. Eszterhazyscher Bergmannspokal (Kat.-Nr. 232)

und mit Greifenköpfen ausgestattet worden: Sie sind an jeder Schachtseitenmitte angesetzt und vervollständigen das prächtige Gesamterscheinungsbild des Pokals. Die besondere bergmännische Aussage des Pokals wird zusätzlich noch dadurch hervorgehoben, daß an den unteren Henkelenden jeweils ein Gezähepaar an einer Kette herabhängt, sei es als Schlägel, als Bergbeil oder Kratze, als Meißel oder Fäustel oder als Keilhaue und Hacke.

Die Kuppa oberhalb des Schachtes hat ehemals sechs berg- und hüttenmännische Darstellungen in schildförmigen Bildfeldern getragen. Die durch Treiben entstandenen Reliefs sind durch Kriegseinwirkung weitgehend verlorengegangen. Die Szenen hatten – soweit historische Fotos und die Inaugenscheinname noch Rückschlüsse erlauben – folgende Themen vorgestellt: Die Reihung der Reliefs begann offenbar mit der Darstellung eines Rutengängers in Altvätertracht. Das nächste Relief ist zu zerstört, als daß sich noch Erkenntnisse aus ihm ziehen ließen. Im dritten Relief ist eine Waschszene dargestellt: Ein Knappe arbeitet dabei an einem Bottich Haufwerk durch. Die folgende Bildszene dokumentiert das Sortieren von Erzen: Wieder ist ein Bergmann zu sehen, ein großer Bottich steht erneut im Vordergrund. Die beiden nächsten Reliefszenen sind wiederum sehr stark in Mitleidenschaft gezogen, doch sind Hüttenmänner bei ihrer Arbeit am Ofen zu identifizieren. Es kann aber – trotz der nur mangelhaften Aussagemöglichkeiten – kein Zweifel daran bestehen, daß das „Programm" dieses Zyklus den gesamten „Kosmos" des Montanwesens umfaßt und alle wesentlichen Schritte von der Auffindung der Lagerstätte bis hin zur hüttenmännischen Verarbeitung der Erze und der Darstellung des Metalls beschrieben hat. Deshalb wird man auch mit guten Gründen für die zerstörte zweite Szene eine Förderszene vom Haufwerk fordern dürfen: Damit wird der Zyklus Bergbau, Aufbereitung und Verhüttung jeweils mit zwei Reliefszenen gleichberechtigt besessen haben.

Die Kuppa geht oberhalb der Reliefs in einen glatten, sich einziehenden und anschließend wieder ausladenden tulpenartigen Teil über, der in einem relativ niedrigen Rand mit kleinem Ausguß endigt. Die Mantelfäche dieses Randes ist mit zwei Stüfchen Amethyst, einer Bleiglanz- und einer Quarzstufe besetzt. Sil-

Sog. Eszterhazyscher Bergmannspokal (Kat.-Nr. 232): Archivfoto aus dem Jahre 1944

berne Fassungen halten die ausgesucht schönen Mineralien. Auf dem Kupparand und zwischen den Stufen sind zwei Gravuren seitlich vom Ausguß eingetragen worden. Eine Gravur zeigt vier Personen neben einem Förderhaspel. Ein in Altvätertracht gekleideter Knappe und ein Bergbeamter stehen rechts, zwei Adlige mit Sporen an den Stiefeln und Federhüten stehen links vom Haspel und stützen sich auf die Kurbeln. Die Gravur des Haspels ist merkwürdig, da beide Kurbeln nach unten gerichtet sind. Zwei Seile sind am Rundbaum angeschlagen, ein Ende hängt in den Schacht hinab und ist nicht zu sehen, am anderen ist ein Korb befestigt. Unterhalb des Kübels am Seil ist ein zweiter zu erkennen, ob sie untereinander am Seil hängen, ist nicht zu entscheiden. Im Freiraum unter den beiden Bergleuten rechts vom Haspel liegen Schlägel und Eisen als Gezähe sowie zwei kreuzförmig übereinandergelegte Bretter, während unterhalb der beiden Adligen ein Anker (als Symbol für die Hoffnung) und ein Räuchergefäß eingraviert wurden. Die Inschrift ober- und unterhalb des Rundbaums erläutert die Szene: SIC FODIENDVM / REGALE (So muß nach dem Regalrecht gefördert werden). Das Recht des Landesherrn auf die Bodenschätze kommt durch diese Bildszene somit unmißverständlich zum Ausdruck.

Sog. Eszterhazyscher Bergmannspokal (Kat.-Nr. 232): „Bergmännisches Glücksrad"

Auf der gegenüberliegenden Randzone ist ein zweizeiliges Chronogramm eingraviert worden: HVngarIae VIVat ReX FerDInanDVs et Vna / Ipsa FoDIna sVas Larga reVeLet opes (es lebe Ferdinand, König von Ungarn, und die nach ihm benannte Grube möge reiche Schätze erwecken). Zwischen den beiden Zeilen des Chronogramms (= 1650) ist der doppelköpfige, bekrönte Habsburger Adler eingetragen, der in seinen Klauen das Bergbauemblem Schlägel und Eisen hält.

Der Deckel des Eszterhazyschen Pokals ist nochmals eine wahre Apotheose bergmännischer Kunstentfaltung. Auf dem flachen, sich zum Knauf hin emporwölbenden Deckel sind sechs Stufen auf Mulden befestigt, der Raum dazwischen überreich mit getriebenen Ornamenten verziert. Man erkennt Berge, Hügel, Pflanzen, Vögel, zwei Göpelhäuser mit Schlägel und Eisen (und Kugelknauf) als Bekrönung und angesetzten Schachthäusern und eine Bergkirche (oder ein Anläuteturm mit Zechenhaus?). Darüber steigt eine kegelförmige Erhebung auf, die nochmals mit sechs Stufen besetzt ist. Drei kleine, fein ausgearbeitete Bergmannsfiguren bearbeiten diese Mineralienstufen: Die Knappen halten Schlägel und Eisen als Gezähe in Händen. Den Abschluß des Deckels bildet eine gegossene, recht große, bärtige Bergmannsfigur, die mit der Gugel, der geknöpften Jacke, dem Leder, Kniehosen sowie Stiefeln bekleidet ist. Diese Figur kniet und hat das rechte Knie auf eine vergoldete Erhebung aufgesetzt. Die rechte Hand ist erhoben, die linke liegt vor dem Leib und hält ein herabhängendes Drahtstück: Ob dieses als Helm eines Eisens zu deuten ist oder als Kette eines offenen Froschgeleuchts, muß unentschieden bleiben. Die Nähe allerdings zu der besonders großen und reichen, blumenartig gefaßten Erzstufe, die an einem langen, flachen blütenartigen Stil befestigt ist, am hinteren Deckelrand ihren Anfang nimmt und sich zu der Figur hinwölbt, macht es allerdings wahrscheinlich, daß die Figur ursprünglich Schlägel und Eisen in Händen gehalten hat. Auch die Körperhaltung spricht dafür.

Am Ende des „Blütenstils" ist die Jahreszahl 1530 eingraviert.

Das Innere des getriebenen Deckels ist mit einer Platte abgedeckt. Auf dieser kreisrunden Platte ist ein bergmännisches Glücksrad eingraviert worden – dies ist eine singuläre Darstellung und geht auf Glücksraddarstellungen in der abendländischen Kunst zurück. Die Gravuren zeigen eine mächtige Welle mit vier Speichen und ein schematisiertes Wasserrad, auf dem vier Bergknappen aufsteigen und herabfallen. Bergmännisches Glück und Verderben sind das Thema der Darstellung, die von Tulpenblüten und Beischriften zusätzlich geschmückt worden sind. Das „Berck/männisch/Glücks/rath" ist zwischen den Speichen des Rades als Beischrift und Motto der Darstellung eingraviert. Ein Bergmann in Altvätertracht und einem Kompaß in der Rechten

hat sich an das aufwärtsdrehende Glücksrad geklammert, die Kompaßnadel zeigt nach oben, die Beischrift lautet: „Hoffnung nicht bertreügt". Am Zenith der Drehbewegung des Rades sitzt ein bärtiger Bergbeamter oder Gewerke, der in seiner Rechten eine reiche Erzstufe und vor dem Leib eine Mulde mit Gefäßen, Kelchen und Kannen hält. „Segen und gedeyen erfreut" den Bergmann, der nach der Aufschließung der Lagerstätte sich am Reichtum und der Wertschöpfung aus dem Bergbau erfreuen kann. Auf halber Strecke der abwärts gerichteten Drehbewegung versucht ein Beamter oder Gewerke sich verzweifelt am Rad festzuhalten: Sein Haupt hängt herab, die Taler fallen ihm aus dem Geldbeutel, die Beischrift bestätigt und belehrt: „Ohne diese beyde nimandt besteht". Am Radstiefsten schließlich liegt ein Bergmann im Schacht dahingestreckt und leblos: „Endlich gar zu grund geht", lautet hier die Beischrift zu diesem Vierzeiler, der die bergmännische Welt in knapper aber zutreffender Aussage zusammenfaßt.

Die ausführliche Beschreibung dieses außergewöhnlichen Pokals und die erstaunlichen Ergebnisse belegen die hohe kulturelle Leistung, die zur Schaffung dieses Kunstwerkes geführt hat. Zugleich wird der kulturhistorische Hintergrund in der Bergstadt Schemnitz erhellt: Die Intensität des bergmännischen Wissens und das bergbaulich bestimmte „Weltbild" sind in dieses Kunstwerk umgesetzt worden, das wesentliche und wichtige Hinweise auch auf die tatsächlich bestehenden Arbeitsverhältnisse im Schemnitzer Bergbau des 16. und 17. Jahrhunderts vermitteln kann.

Das „bergmännische Glücksrad" ist eine besondere kulturschöpferische Leistung und zeigt in aller Deutlichkeit, daß die bergmännisch geprägte Kunst in der Lage gewesen ist, bekannte Themen aus der abendländischen Kunst für ihren Bedarf umzusetzen bzw. mit neuen Inhalten zu versehen.

Der Bergmannspokal ist bislang in der Forschung kaum gewürdigt worden. Bislang ist er ohne Diskussion in das Jahr 1650 datiert worden – durch das Chronogramm, das mit dem Abteufen des Ferdinand-Schachtes in unmittelbarem Zusammenhang steht. Die Gestalt des Pokals in seiner außerordentlich reichen Ausbildung, aber in einer Form, die den Goldschmiedearbeiten des mittleren 17. Jahrhunderts durchaus nicht entspricht, sondern vielmehr des mittleren 16. Jahrhunderts, legt allerdings den Verdacht nahe, daß der Pokal selbst älter als das Chronogramm ist. Die im Blütenstil des Deckels eingetragene Jahreszahl 1530 könnte ein Indiz für eine Entstehungszeit im 16. Jahrhundert sein; dann wäre der Pokal anläßlich der Feierlichkeiten des Schachtabteufens für den Zweck als Kaisergeschenk überarbeitet und durch die Gravuren am Kupparand ergänzt worden. Tatsächlich „passen" die Gravuren nicht recht in das künstlerische Gesamterscheinungsbild hinein: Vielmehr erhielt der Pokal durch die ungraviert belassenen Kuppateile eine in sich schlüssige und stimmige Gestaltung, so daß eine Entstehungszeit des Bergmannspokals in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts – um 1530 – an Wahrscheinlichkeit gewinnt. Der Pokal wäre dann im Zusammenhang mit den Knappschaftsinsignien aus Schemnitz zu sehen (vgl. Kat.-Nr. 222), die nur wenige Jahre später entstanden sind und Dokumente für das Blühen des Montanwesens in jenen Jahren sind.

Der Schemnitzer Pokal gehört ohne Zweifel zu den Meisterwerken bergbaulicher Goldschmiedekunst; er ist vergleichbar mit Schöpfungen wie dem Holzschuher Pokal (Kat.-Nr. 228), dem Berner Steigerbecher (Kat.-Nr. 231), dem Humpen der Freiberger Bergknappschaft (Kat.-Nr. 236), dem Imhoff-Pokal (Kat.-Nr. 230) oder auch dem Rappoltsteiner Pokal (Kat.-Nr. 229). Das Beispiel des Schemnitzer Pokals zeigt darüber hinaus in seiner Kunst aber auch eine spezifische Eigenheit der historischen Erzreviere, die derartige Bergpokale und vergleichbare Kunstschöpfungen zur Eigendarstellung offenbar benötigt haben, um ihre Leistungsfähigkeit und -bereitschaft zu offenbaren. R. S.

Literatur

Pilsky, K./Radisics, J./Molinier, E.: Chefs d'oeuvre d'orfèvrerie ayant figuré à l'exposition de Budapest, Budapest o. J. (1885), Bd. 1, S. 51–52. – Treptow, E.: Bergmännische Kunst, in: Beiträge zur Geschichte der Technik und Industrie. Jahrbuch des VDI, 12, 1922, S. 196–197. – Héjj-Détári, A.: The Eszterhazy Collection, in: The collections of the Budapest Museum of Applied Arts (hrsg. v. P. Miklos), Budapest 1981, S. 30, Abb. 6. – Mihalik, S.: Die ungarischen Beziehungen des Glockenblumenpokals, in: Acta Historiae Artium, 6, 1959, S. 59–62, Abb. 22–25. – Frdl. Mitteilungen von Dr. András Szilágyi/Budapest. –

233
Oberharzer Bergkanne

Silber, getrieben, gegossen, graviert, vergoldet, 1652
H 35 cm, ∅ 19 cm, Gew. 4,5 kg
Hannover, Preussag AG (Inv.-Nr. I/5)

Diese älteste aller Oberharzer Bergkannen hat ursprünglich der Clausthaler Knappschaft gehört und ist 1924 an die Berginspektion Clausthal verkauft worden. Sie besteht aus einem münzenbesetzten, walzenförmigen Humpen mit gewölbtem Fuß, einem figürlich gebildeten Henkel und einem figurenbesetzten Deckel.

Auf der Außenseite ist die Kanne mit zehn großen Lösern aus der Clausthaler Münze geschmückt, die durch eine gezahnte Goldfassung gehalten werden. Die Prägungen sind in zwei Reihen untereinander angeordnet, jeweils zwei Löser sind immer in einer Achse angeordnet. Alle Bergbauprägungen zeigen auf ihrer Schauseite das galoppierende Sachsenroß, ein aus den Wolken hervorgestreckter Arm hält über das Roßhaupt einen Lorbeerkranz. Unter dem Roß lassen die Taler eine Landschaft mit einer Burg auf einem Berg und eine Stadt erkennen: Es sind dies die Sitze der beiden Welfen-Linien Braunschweig-Lüneburg und Braunschweig-Wolfenbüttel. Neben der am Berghang weidenden Schafherde mit ihrem Schäfer und dem Hüttenhund ist im Tal eine kleine Hütte zu erkennen, die wahrscheinlich die frühe Wegklause darstellt, nach der Clausthal seinen Namen erhalten hat und die auch im Wappen der Bergstadt dargestellt ist. Am unteren Rande des Gespräges sind im Abschnitt ein Gezähepaar zwischen zwei Heckenrosen sowie den Buchstaben „L" und „W" vorhanden. Die Buchstaben deuten als Münzzeichen auf den Münzmeister Lippold Wefer hin.

Zwischen den Bergbauprägungen hat der unbekannte Künstler der Bergkanne auf der Mantelfläche des walzenförmigen Kannenkörpers durch z. T. kräftige Gravuren den Oberharzer Bergbau in schöner Anschaulichkeit dargestellt. Es sind u. a. der Querschnitt zweier nebeneinander liegender Schächte und der Abbau durch Feuersetzen zu erkennen, ferner sind ein Haspelschacht mit Arbeitern und eine Grube mit mehreren Gewinnpunkten anzutreffen. Die Darstellung eines Wasserrades für die Schachtförderung und die Wasserhaltung dokumentiert die Bedeutung der Wasserkraft als Energiespender im Oberharzer Bergbau. Ein Rutengänger mit Wünschelrute, ein Bergmann beim Schachtteufen, Förderleute am Haspelschacht, Hauer mit Schlägel und Eisen und Karrenläufer neben einem Steiger und einem berittenen Berghauptmann vervollständigen das Bild und zeigen den „Kosmos" des Bergbaus in aller Deutlichkeit und Ausführlichkeit. Das Bergknappschaftswappen mit der Jahreszahl 1652 und der Wegklause Clausthal mit einem

ESTERHÁZY Gyűjt

a képtárnak. Szállítás közben azonban a pottendorfi árnyas kastély parkját átszelő patakocska kiáradt, és elöntötte a kicsomagolatlan ládákat. Nem sokáig maradt azonban a gyűjtemény Pottendorfban, még ki sem csomagolták a ládákat, úgy szállították őket át 1811-ben, az ébredő klasszicizmus finom, egyszerű formáiban épült laxemburgi kastélyba. 1812-ben készítették el a katalógust is, mely teljes képet nyújt a képtár akkori állapotáról. A hercegi képtár festményeinek száma a katalógus szerint ezer lehetett. Kiállításra azonban csak 528-at talált méltónak Fischer. Ebben az 528-ban foglalt helyet Cranach Krisztus siratása, Cloude Lorrain tájképe, Rembrand Öreg rabbinusa, Frans Hals Férfiarcképe, Ghirlandajo Pásztorok imádása. Háborús veszedelem és a víz Luxenburgban is veszélyeztette a képeket. 1813 nyarán ismét ládába csomagolva várták a képek a szállítást. 1814-ben vásárolta meg Miklós, Kaunitz herceg mariahilfi palotáját, és elrendelte, hogy valamenynyi gyűjteményét, kép–metszet–könyv és ásványtárát odaszállítsák. Ugyancsak 1814-ben került sor a szenvedélyes képgyűjtő miniszter, Kaunitz Vencel kétezer darabból álló gyűjteményének megvásárlására. Így került az Esterházy család birtokába Goya Vízhordó lánya és Köszörűse, Van Dyck kettős arcképe, Jan Brueghel Paradicsoma, s Rubens Mucius Scaevolája. Két évtizedes vándorlása után a képtár kereken ötven évig gyönyörködtette Bécs közönségét. Esterházy Miklós pedig majdnem minden telet Canova és Thorwaldsen működése helyein, Olaszországban töltötte. Így ébredt fel benne a vágy, hogy a gyűjteményét az élő szobrászok legszebb alkotásaival is gazdagítsa. 1805-ben Canova már járt Kismartonban a hercegnél, és meg is ígérte, hogy a herceg kedvenc lányának, Leopoldinának a szobrát elkészíti. 1818-ra készült el a szobor. 1817-ben meglátogatta Thorwaldsent, és megrendelte nála saját mellszobrán kívül a Táncoló Bacchánsnő és a Győzelmes Ámor című szobrokat. Érdekességként említjük csak meg, hogy ekkor ismerkedett meg a herceg Ferenczy Istvánnal, kinek Csokonai szobra nagyon megnyerte tetszését. Így történt, hogy a Thorwaldsennél megrendelt mellszobrát a művész gipszmintája nyomán a pályája kezdetén álló Ferenczy István faragta márványba. Érdeklődésének igazi területét azonban továbbra is a festmények, rajzok, metszetek gyűjtése foglalta le, s csak a kor általános divatjának hódolva gyűjtötte Canova, Thorwaldsen, Bartolini, Baruzzi, Pisani szobrait.

A vásárlások Fischer haláláig (1822) egyre folytak. Fischer a korábban már említett Poggitól Esterházynak számos olyan híres alkotást vásárolt, mint a Leonardo da Vinci rajzai, Veronese kompozíció vázlata. Így került az Esterházyak birtokába a XV. század késő gótikájának bájos Szent Margit alakja, melynek útja Kölntől Bécsen keresztül Prágába vezetett, hogy ott jelenleg a régi cseh iskola egyik legszebb darabjának határozzák meg. S szebbnél szebb rajzok érkeztek a gyűjteménybe a klasszicizmust megelőző utolsó nagy francia mesterének Fragonardnak alkotásaiból. Fragonard rajzai nem a rokokó késői hangulatát, hanem a XIX. század új energiájának magával ragadó érzését vitték be a képtárba.

3

1. *Fraknó vára a XVII. században (Egykorú metszet),*
2. *Esterházy (Fényes) Miklós herceg (1714–1790) Joseph Fischer tusrajza 1803-ban.*
3. *Esterházy Miklós (1665-1833)*

Az 1830-as években az Esterházy képtár a császárváros nem kisebb nevezetessége volt, mint a Hofbibliothek és az Albertina. A lelkes gyűjtés hasznát azonban nem sokan láthatták, érzékelhették. Bár Esterházy Miklós már Bécsben egy válogatást tett közzé gyűjteményéből, mégis egy arisztokrata világhírre szert tett gyűjtéséről volt szó. Tény, hogy a reformkorban ebből nem sok haszna volt a művészet iránt egyre inkább felbuzdult és lelkesedő reformnemzedéknek, mely már arra is ráébredt, hogy a művészet közkinccsé tételét sürgősen meg kell oldani. Kazinczy bizalmas barátja Bécsben látva Esterházy gyűjteményét keserű szavakkal emlékezett meg, egyik Kazinczyhoz írott levelében: „Esterházy Miklós hercegnek ritka szépségű s gazdagságú képgyűjteménye van, de fájdalom, nem hazánkban, (hanem) Bécs városában tartja."

A század hatvanas éveiben a közvélemény nyomására Esterházyak a gyűjteményüket Budapestre szállították, ahol 1865-től, mint magángyűjtemény a magyar kultúra előrehaladását igyekezett szolgálni. Megemlítjük, hogy már 1836-ban Zala vármegye kérelemmel fordult Esterházy Pál herceghez, hogy gyűjteményét családi tulajdonjog megtartásával a Nemzeti Múzeumban helyezze el. Ekkor még nem hajlandó a lépést megtenni, de az 1836-ot követő évek magyar politikai-szellemi élete, 1848-as külügyminisztersége megérlelte benne a hazaszállítás gondolatát.

1865. december 12-én nyílt meg a képtár a Tudományos Akadémia második és harmadik emeleti tizennégy termében. A kiállításról kiadott katalógusban 632 kép szerepelt. A hazaszállítást követő években az országgyűlés és a magyar kormány tárgyalásokat folytatott a tulajdonosokkal a gyűjtemény megvételére. A képtár becsértékének meghatározására Mündler Ottót a Louvre szakértőjét kérték fel, aki rajzok és metszetek nélkül a gyűjteményt 2 995 320 frankra becsülte fel. Végülis a magyar kormány 1870. december 8-án megkötötte az adás-vételi szerződést, melyet a császár 1871:XI. törvénycikkben szentesített.

A törvénycikk szentesítésével befejeződött egy magángyűjtemény sorsa. A főúri szenvedélygyűjtötte értékek ma a Szépművészeti Múzeum anyagának értékes darabjai.

FRANK JÁNOS

A grafikáról általában

A grafika megjelölés – szűkebb értelemben – sokszorosító grafikát jelent. Grafika gyűjtőnév illeti azonban a rajz (Handzeichnung) valamennyi formáját is. A sokszorosító – azaz, sokszorosítható, illetve sokszorosított – grafika tulajdonképpen fiatal műfaj Magyarországon; talán két évtizedes. Születtek ugyan nálunk grafikai lapok a második világháború előtt is, szép számmal, jók is, de ezek inkább a festőművészek műhelyforgácsai, kiegészítő stúdiumai voltak. Volt olyan művész is, aki csak grafikával foglalkozott, de a névjegyére mégis azt nyomatta, hogy ,,festőművész". A grafikai technikák közötti arány is más volt, mint ma. A magyar képzőművészek elsősorban a fametszet – s a vele rokon linóleum metszet – esetleg a kevés felszerelést kívánó hidegtű eljárásaival dolgoztak. Ritkább volt akkoriban – például – a rézkarc.

Sokszorosító grafikánk virágkora tehát az utóbbi húsz évre esik. A művészek, elsősorban a fiatalok, egyre többen választják a grafika (a használatos, sikerületlen kifejezéssel, a ,,képgrafika") hivatását, bármennyi nehézséget okoz is ezeknek a komplikált, áttételes technikáknak az elsajátítása.

A magyar grafika virágkorának indítását, eléggé elhatárolható módon, két névhez köthetjük: Koffán Károly és Kondor Béla nevéhez. Koffán a Képzőművészeti Főiskola grafikai tanszékének volt a tanára, ő volt az első jelentékeny grafikus nemzedék mestere, mondhatnánk, a grafikus aranycsapat edzője. Amellett, hogy az ebben a műfajban elengedhetetlen fogásokra tanította a növendékeit, megtanította őket – úgylátszik ilyesmit is lehet tanítani – a művész etikai magatartására. A tárlatlátogató hiába keresné Koffán műveit a kiállítótermekben; ő mint grafikus visszavonult, fotóművészettel foglalkozik, és egyre szenvedélyesebben ornitológiával. Fotoalbumai és madártani tudományos publikációi egyre szaporodnak.

A másik döntő hatású egyéniség itt Kondor Béla. Szinte közhely már ,,Kondor iskoláról" beszélni. Pedig ő sohasem volt tanár, sohasem tanított közvetlenül senkit; vannak olyan ,,tanítványai" akikkel még sohasem találkozott személyesen. Vonzásának okai: művei, tehetsége, tartása. Iskolájának javarésze nem is külsőségeit, hanem szellemét követik.

Igazságtalanság volna elhallgatni – a ma is alkotó – Varga Nándor Lajos nevét, aki a harmincas évek óta hirdette, a főiskolán tanította, könyveiben publikálta, népszerűsítette a sokszorosító grafikát.

Képzőművészeti kritikánk évek óta a grafikát preferálja a festészettel, szobrászattal szemben. Ezt a véleményt a magyar grafikusoknak a luganói, tokiói, krakkói és a ljubjanai tekintélyes biennálékon való sikeres szereplései, a sok elnyert díj, csak erősítik. Lehet, hogy az utóbbi időben a magyar grafika némileg elfáradt, a sportnyelvből ismert hullámvölgy felé tart. Reméljük azonban, hogy csak pillanatnyilag, saját tájékozatlanságunk miatt érezzük így.

*

A grafikai sokszorosítás rokona a nyomdatechnikának, azzal a nagy és minőségi különbséggel, hogy valamennyi grafikai lap eredetinek számít. Eredeti művek ezek, mert az alkotóművész szignálta őket, ellátta a megfelelő számjellel is. S a különböző eljárásoknál, írott, és íratlan törvények határozzák meg a megfelelő – korlátolt – példányszámot.

Háromféle sokszorosító eljárást ismerünk: a magas, a mély és a síknyomást. Magasnyomású – például – a fametszet, linómetszet, mélynyomás a rézkarc, rézmetszet vagy a hidegtű, síknyomás a litográfia, vagyis a kőrajz. Ezeknek a technikáknak az ismertetése külön – érdekes, sőt izgalmas – tanulmányt érdemelne. Korántsem lenne belőlük száraz, műszaki leírás, mivel a művészeti technika effektusaiban, tartalmában szorosan összefügg a művészeti mondanivalóval. Újfajta, színes grafikai műfaj a szerigráfia. Külföldön elektronikus gépet használnak erre, a művész valamilyen varázsszemfélével ellenőrizheti a színértékeket. A szignálás után ezeket is eredeti műveknek tekintik.

*

Nemes hobby, érdekes és értékes szenvedély a grafikai lapok gyűjtése. Nem is túl drága szenvedély, még sok helyet, sok falat sem igényel. A grafikának árt tudniillik a napfény, a világosság; a papír megsárgul, a rajzot kiszívja a nap. A múzeumokban csak rövid időre teszik közszemlére a műlapokat, hogy óvják őket a fényártalomtól. Kiállítás után visszakerülnek a szekrénybe, fény- és pormentes tokjaikba a portefeuille-ökbe. A Szépművészeti Múzeum néhány évvel ezelőtt befüggönyözte a grafikai kiállító terem ablakait, nappal is mesterséges a világítás. Ezzel is védik a gazdag gyűjteményt. A múzeumi ezerszázalékos biztonsági intézkedések helyénvalók, odahaza mégsem kell ennyire félteni a lapjainkat. Egy év alatt, sőt évek alatt, sem megy tönkre a grafika, mégsem árt persze, ha a magángyűjtő is mappában tartja őket és csak időnként teszi keretbe. A grafika közvetlen ,,ruhája" a paszpartu (passe-partout: közönségesen mindenhová passzoló), a papírkeret. Ha ezeknek a papírkereteknek egyforma külméretet – jobb iparossal csináltatni, mint házilag – szabatunk, könnyen cserélhetjük őket a legegyszerűbb és legszebb tálalásban, a nyers fakeretben. De a gyűjtő nemcsak az erős fény miatt váltogatja nyomatait. Ahogy a múzeumok újabb és újabb grafikai kiállításokat rendeznek, a mi környezetünket is felfrissítheti az ilyen képcsere. Hogy újabb és újabb kincseinkben gyönyörködhessünk, akkor is, ha csak – számunkra – idézőjelben ,,kincsek" ezek. És amint múzeumok is rendeznek úgynevezett újszerzeményi kiállítást, a műgyűjtőnél is természetes, szinte törvényszerű, hogy frissen szerzett műtárgyait azonnal kitegye a falra.

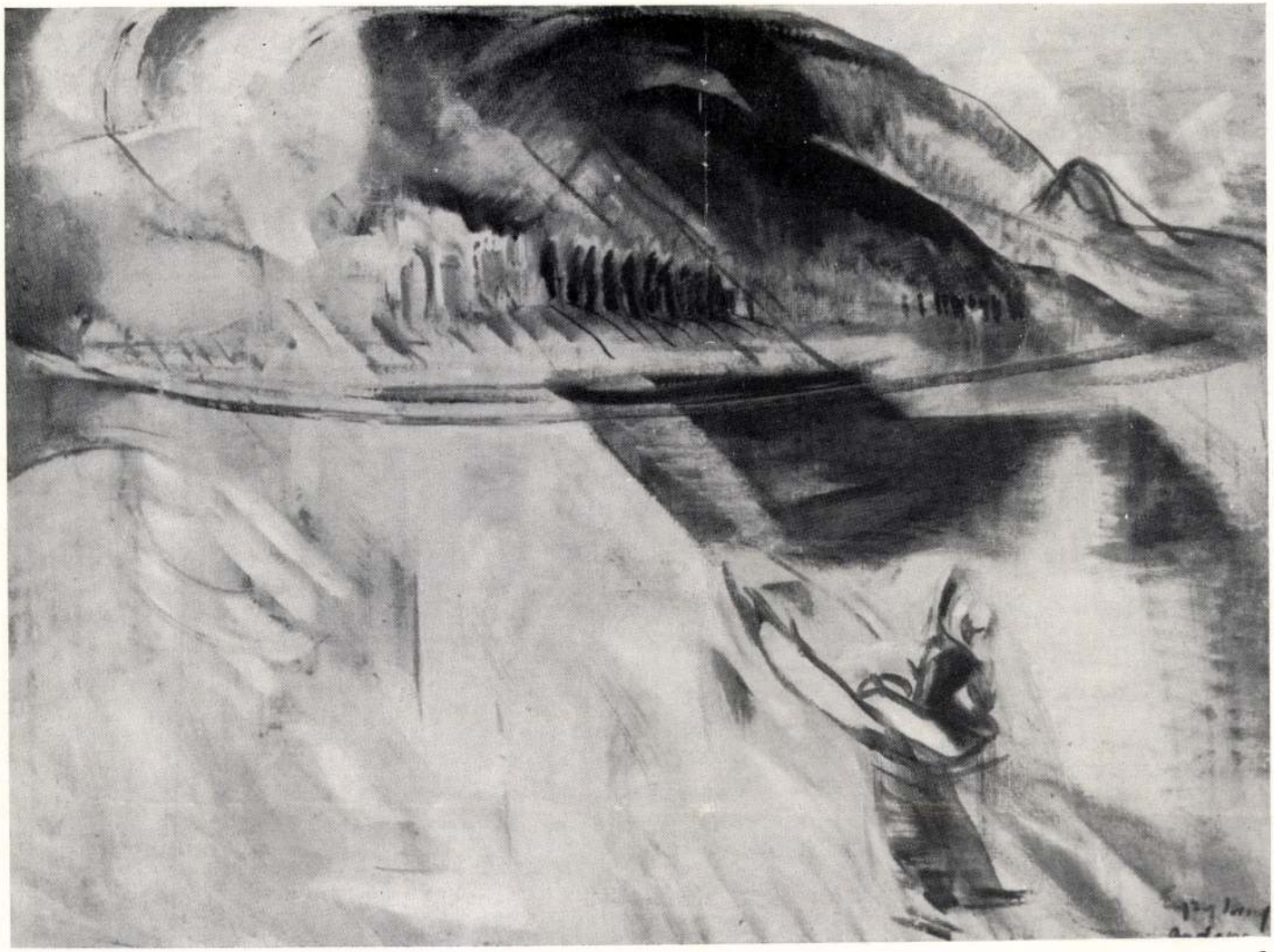

3

4

5

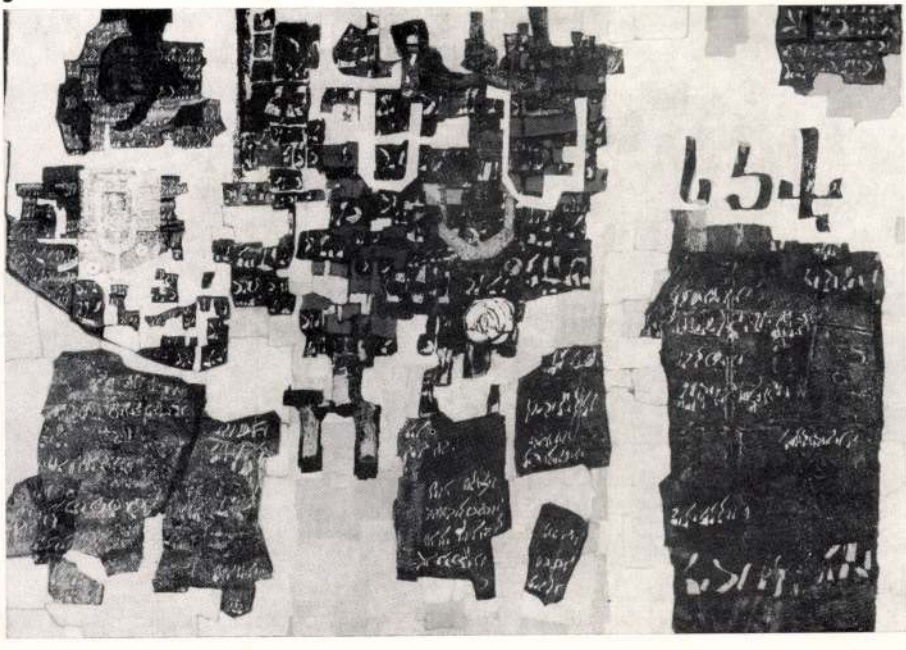

A műgyűjtő Esterházyak

HORÁNYI ISTVÁN

Műgyűjtő 1969. 1.

A magyar műgyűjtés története alig szegényebb és nem kevesebb világhírű műgyűjtőt tart nyilván, mint Európa bármely más nemzetének műgyűjtéstörténete. A középkor alkonyán minden gyűjtő fölé magasodott Mátyás király alakja, akinek világhírű Corvina könyvtára méltó társa volt a Mediciek, Esték híres gyűjteményeinek. Szóbeszéd, hogy Mátyás halálakor Pierro de Medici örömében így kiáltott fel: ,,Végre olcsóbbak lesznek hát a drága kódexek!" A műgyűjtés a szatmári béke megkötése utáni időszakban indul meg a Mátyás halála utáni nehéz évtizedek után ismét Magyarországon. Főúri kastélyok adtak otthont egy-egy alakuló magángyűjteménynek. Ezekben az évtizedekben került az Esterházy család is a gazdasági, politikai és kulturális élet középpontjába. Az Esterházy gyűjtemény története a magyar művelődéstörténet egyik legszebb és legérdekesebb fejezete.

A XVII. században még csak egy hegytetőn álló erődítmény kincseskamrájában rejtőztek a kincsek. A XVIII. század nyugalma már lehetővé tette, hogy a kincstártermek képtártermekké alakultak át, a XIX. század pedig meghozta a művészet fejlődését hiánytalan sorrendben, válogatás nélkül bemutató művészettörténeti képtárat. Az Esterházy képtár királyi gyűjteményt pótol művelődéstörténetünkben, mert az uralkodónak udvara sem volt az országban.

A XVIII. századi Esterházy dinasztia művészetpártolása a XVII. századba vezethető vissza. Fraknó várának kapualja-boltozatáról az elmúlt időkben egy kitömött krokodilus csüngött. A XVII. század nyelvén a krokodilus a ritkasággyűjtemények cégére volt; krokodilus csüngött a sevillai katedrálisban, a római Museio Kircherianóban, és ez a krokodilus jelezte azt is, hogy Fraknó várának gyűjteménye alig volt jelentéktelenebb tiroli Ferdinánd ambrasi gyűjteményénél. Esterházy Miklós (1582–1645) nádor, az Esterházy dinasztia gazdasági és politikai hatalmának megalapítója is megtalálta a műkincsek megszerzésének módját. Építkező kedve, a zene szeretete, a gyűjtési vágy csírája hagyományozódott utódaira is. A XVIII. században unokája, a ,,fényes" Esterházy Miklós (1714–1790) kis kulturális centrumot épített ki az osztrák határ közelében. Goethe szívestől, lelkestől rajongott a ,,fényes" Miklósért. A fraknói gyűjteményt áthozatta Esterházra, melynek nevét is ő adományozta. Esterháza pompája Versailles-ra, a schönbrunni kastélyra emlékeztette az arra utazókat. De míg a ,,fényes" Miklós a rokokó szellemében, *dekoratív hatásukban* kívánta a művészeteket, addig unokája, Miklós (1765–1833) már a századforduló klasszicizmusának hatása alatt, *szakszerű célokat tűzött ki.* Az unoka, Miklós, élete céljának a képtár, a szoborgyűjtemény, a grafikai kabinet létrehozását tartotta. 1794-ben indította el azt a harminc évig tartó nagyarányú gyűjtést, amely a Szépművészeti Múzeum régi képtárának és grafikai gyűjteményének alapja lett. A nagyapa ugyan nem sok képet vásárolt, de egy vásárlását feltétlenül meg kell, hogy említsük: s ez Raffaello Esterházy madonnája volt. 1794-ben unokája lesz az uralkodó herceg, aki felbecsülhetetlen áldozatkészséggel, hozzáértéssel és rajongó lelkesedéssel vette pártfogásba a gyűjtemény sorsát. A fiatal herceg gyűjtése elsősorban festményekre és metszetekre terjedt ki. Valószínű, hogy első olasz útján vásárolta meg a Correggio madonnát. Megbízottja volt Nápolyban, aki annyi képet vásárolt, hogy nem tudta már azokat elhelyezni. Mattia Zarullónak azonban utasítást adott, hogy Gudiót, Correggiót, Domenichiót még mindig venne, és Rafael Mengs madonnáját mindenáron szeretné magáénak tudni. 1801-ben vásárolta meg Martin Deissler bécsi műkereskedőtől Ghirlandajo: Krisztus születése című művét. Miklós gyűjtése elsősorban a Habsburg-tartomány területén található rajzok megvásárlásával kezdődött. Így került tulajdonába 1796-ban a Pálffy grófok bécsi grafikagyűjteménye, Franz Anton Nowohradsky-Kollowrat gróf prágai anyaga. E gazdag kollekcióban találhatók Rembrandt rajzai, valamint a lavírozott bister toll eljárásának olyan remeke, mint a Hollandi paraszthaz udvarának két híres változata.

1802-ben ismerkedett meg Párizsban Joseph Fischer bécsi rézmetszővel, aki 1803-tól kezdve a herceg gyűjteményét kezelte. Fischer művészi pályáját mindjobban elhanyagolta, s helyette, munkaidejének és érdeklődésének nagy részét a gyűjtemények szervezésére és fejlesztésére fordította. Rendkívül jól tájékozódott a németalföldi festészetben, s ennek eredménye: az Esterházy képtár németalföldi művészetének magas színvonala. Fischer, a herceggel olyan rendeletet adatott ki, mely meghatározza a gyűjtemények jövőjét. Azt akarta elérni, hogy ne öncélú múzeum legyen belőle, hanem ,,hogy a gyűjtemény a lehetőséghez képest tökéletesebben és az amatőrök számára hasznosabban rendeztessék". Fischer hatására Esterházy Miklós elsősorban a grafikai anyag megszerzésére fordított nagy gondot. Így került sor néhány nagymúltú polgári kabinet gyűjtemény megszerzésére. Az egyik ilyen a nürnbergi Praun-gyűjtemény volt, melyben Dürer két tanulmánylapja volt a leghíresebb. Az egyik, a Különféle hangok, melyek Erasmus szatíráját érzeztetik, a másik, a Különféle ötletek, mely a Ró-

1

zsafüzér-ünnepeket idézi a néző emlékezetébe. Fischer, és az ország legnagyobb, korlátlan anyagi lehetőségeivel rendelkező földbirtokosa egyre inkább a műgyűjtés központja felé, Párizsba orientálódtak. Ennek lett eredménye, hogy 1810-ben megvásárolták Poggi olasz származású műkereskedő válogatott rajzgyűjteményét. Ebből a gyűjteményből került az Esterházy képtárba Tiziano Keresztrevitele, Poussin Mózes megtalálása.

Még 1802-ben megvásárolta Esterházy Miklós a XI. században épült pottendorfi kastélyt és földbirtokot. Ez a kastély adott helyet 1809-ben

Emlékkiállítás az Esterházy-gyűjtemény legszebb rajzaiból

Az emlékkiállítás a száz éve megvásárolt Esterházy-gyűjtemény legszebb lapjait tárta a közönség elé, négy évszázad olasz, német, francia és németalföldi rajzkincséből fogalmat adva a gyűjtemény változatosságáról és gazdagságáról.

A Szépművészeti Múzeum rajzgyűjteményének alapját az Esterházy család gyűjtőtevékenysége vetette meg, mely a magyar grafikai gyűjtést európai színvonalra emelte. Esterházy Miklós, „Fényes" Miklós unokája 1796-tól 3500 rajzot és 50 000 metszetet vásárolt. A bécsi Pálffy-gyűjtemény s a prágai Nowohradsky-Kollowrat gyűjtemény megszerzése után a XVI. századra visszanyúló, a legkorábbi polgári gyűjtemények egyikének, a nürnbergi Praun-gyűjteménynek megszerzésével már a német művészet klasszikusait és követőiket is szép rajzsorozatok képviselték az Esterházy gyűjteményben. 1810-ben vették meg Párizsban, az európai műkereskedelem akkori központjában Antonio Cesare da Poggi olasz származású műkereskedő válogatott rajzgyűjteményét. Ebben a vásárlásban, majd a továbbiak irányításában s a gyűjtemény gondozásában jelentős szerepe volt az 1803-ban alkalmazott Joseph Fischer bécsi rézmetszőnek.

A 3500 lapból 147-et állított ki a Szépművészeti Múzeum, 55 olasz, 47 német, 10 francia és 35 németalföldi rajzot. A gyűjtés sajátos jellegének megfelelően legnagyobbrészt a XVI. és XVII. század alkotásai kerültek bemutatásra. E korszak rajzművészetének hatalmas fellendülése számszerűleg is lemérhető, mert akkoriban a rajzolás a műalkotás folyamatában, kialakulásában egyre fontosabb szerephez jutott. A rajz előkészítő, tanulmányi jelentősége az önálló műalkotás igényével párosult. Természet-tanulmányokat, friss kompozícióvázlatokat, tollrajzokat, ecsettel árnyalt és színnel lavírozott rajzokat, vörös, fekete és fehér krétával készült alkotásokat színes vagy alapozott papíron, s a rajzművészet eljárásainak számos más változatát ismertette az kiállítás a közönséggel. Megmutatkozott a rajzokban a firenzei művészet erőteljes plaszticitása, klasszikus formakultúrája, számos rajz érzékeltette, hogy a cinquecento vonalas-plasztikus jellegét a velencei kolorizmus miként árnyalta festőibbé; sok lap képviselte a manierizmus új szépségideálját, az élénk és szellemtől áthatott kecsességet.

Az olasz rajzok közül a XV. századból a Bolognini mester ún. Vadászkalandja és Ercole Roberti Lovasa emlékedett ki. Leonardonak két 1503-ban készült lapja került kiállításra, a harcosokat ábrázoló fekete és vörös krétarajz, melyek az anghiari csata – kivitelezésre nem került – kompozíciójához készültek, s Leonardo legszebb rajzai közé tartoznak. A harcosok arcán az érzelmi kifejezés legfelső határát érinti ebben az ábrázolásban Leonardo, hogy érzékeltetni tudja az elszánt küzdelem paroxizmusát.

Az érett reneszánsz másik nagy művészétől, Raffaellótól ugyancsak két rajz volt látható, a gyengéd vonalvezetésű Vénusz, antik szobor pózában, s egy ünnepi dekoráció terve, mely vonalainak tisztaságával, kifejező erejével kitűnő példája Raffaello páratlan rajzművészetének. Perino del Vaga Szent György rajzával méltó tanítványnak bizonyult.

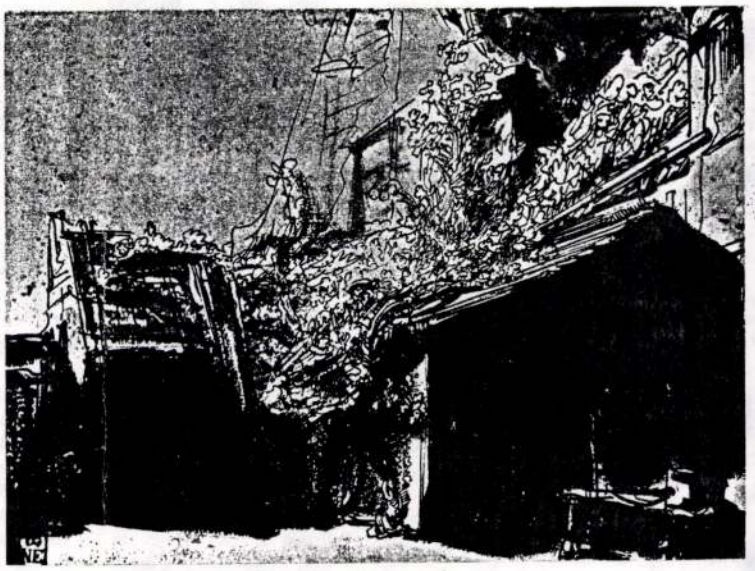

Rembrandt: Holland paraszтház
Maison paysanne hollandaise
Голландский крестьянский дом

Az északitáliai reneszánsz pármai iskoláját Correggio és Parmigianino képviseli. Correggio 1520 k. készült Felhőkön trónoló Madonnájának vázlata a pármai S. Giovanni Evangelista templom freskójához Raffaello Folignoi Madonnája tanulmányozását mutatja, mely Reynoldsnak, a XVIII. századi nagy angol festőnek a gyűjteményéből származik. A másik pármai mesternek, Parmigianinónak művészete a manierista stílus korai megnyilvánulásai közé tartozik. Szent Cecíliát ábrázoló tollrajza szintén Angliából, a Lely-Richardson gyűjteményből került Poggihoz, s előkészítő rajz a festőnek a pármai Santa Maria della Steccata templomban levő festményéhez. Lucretia c. tollrajza a Vasari által említett Lucretia képének egyetlen fennmaradt emléke. A velencei reneszánszra legragyogóbb mestereinek, Jacopo Tintorettonak és Paolo Veronesenek lapjai emlékeztetnek. Tintorettonak (1518–94) fekete és fehér krétával kék papíron rajzolt alaktanulmányai a múzeum legjelentősebb kincsei közé tartoznak és szenvedélyes dinamikájukkal a korszakalkotó jelentőségű mesternek Michelangeloval való szellemi rokonságát érzékeltetik. Paolo Veronese (1528–88) az ünnepélyes, csillogó velencei festői megjelenítés utolérhetetlen mestere, lavírozott tollrajza Jézus Simon házában ugyancsak az angol festő, Reynolds gyűjteményéből került az Esterházyakhoz. Az „Amiensi Péter Vitale Michiel dózse előtt" a Palazzo Ducaleba szánt kárpithoz készült vázlat Veronese legszebb rajzai közé sorolható.

A velencei manierizmus számottevő egyéniségétől, Jacopo Palma, Il Giovane-től Szt. Jeromost ábrázoló vörös kréta rajza volt kiállítva. Színes kép bontakozott ki a manierista művészek magasrendű rajztudásáról; kitűnő és jellemző lapokkal szerepelt a firenzei Pontormo (1497–1537), aki egyben az érett firenzei reneszánsz utolsó nagy képviselője. Expresszív erejű vöröskréta rajza, a Négy énekes, a megszakítatlan vonal dinamikáját példázza. Ülő fiú című fekete kréta rajza a firenzei SS. Annunziata templom előcsarnokában levő freskóját előkészítő vázlat. A firenzei-római manierizmus egyik legjelentékenyebb emléke Francesco Salviati „Krisztus siratása" című fekete kréta rajza. Bájos lap ismerteti az urbinoi Federigo Barocci-t (1526–1612). Sárga papírra tollal és kevés krétával rajzolt vázlatlapjának baloldali része az Uffiziban levő Madonna del Popolo c. festményéhez készült 1579-ben.

A bolognai-fontainebleau-i iskola művészetének eleganciája tűnik fel Francesco Primaticcio és Niccolo dell'Abbate lapjain. A bolognai Carracciak rajzai közül – kiknek művészete a barokk kialakulását jelenti a monumentális festészetben – Lodoviconak fekete krétával zöldeskék papíron rajzolt alaktanulmánya, Annibale-nak a drezdai Szt.-Rókus képéhez készített kréta rajz akttanulmánya egészítette ki a bolognaiak anyagát. A római manierizmus vezető mestereit, Federigo és Taddeo Zuccarit a Harcosok c. fekete krétarajz és a Hit c. tollrajz képviseli. A bolognai-római Domenichino vörös kréta rajza Hegyi táj kolostorral; s az ugyancsak bolognai Guercinotól, a XVII. századi olasz művészet legkiválóbb koloristájától és rajzolójától Címerkeret tervezete és jellemző szépségű tájrajza került az emlékkiállításra. Guido Reni lavírozott tollrajza, Péter apostol keresztrefeszítése vázlat vatikáni képéhez, e korai művére még Caravaggio hatott. A nápolyi Salvator Rosa festő, költő és zeneszerző is volt, aki drámaian mozgalmas tájábrázolásaival új felfogást vezetett be, érzékeny rajzművészetéről Jónás próféta prédikálása, Koppenhágai képéhez készült vázlata és Tityos c. tollrajza tesz tanúbizonyságot. A genovai Giovanni Benedetto Castiglione egyéni technikájú, színes rajzával emelkedett ki az együttesből, Maratta – a római iskola mestere – vázlatrajzával az érett reneszánsz művészeinek beható tanulmányozását mutatja.

A régi német iskola kivételesen szép rajzait a XV. század elején működő Osztrák művész Szent Margitja, a XV. századi Bécsi mester Kálváriája, és 1472-ből Délnémet mester Előkelő nőt ábrázoló lapjai vezették be. Wit Stwosz-nak Szent Anna harmadmagával c. lapja jellegzetes szobrászrajz, a fény és árnyék elosztásának jelzésére. A legnagyobb német mesternek, a magyarországi származású Dürernek a lapjai a nürnbergi Praun-gyűjteményből származnak. E gyűjtemény létrejötte fontos fejezete a grafikai gyűjtés történetének. Paulus Praun, nürnbergi patrícius a XVI. század végén hitbizománnyá

reminiszcenciáról tanúskodó kompozícióját, a Rózsafüzér ünnepet idézi, s amelyen a mester önarcképeiről ismert keze is megjelenik – 1521-re datálják. Az 1502-es Lándzsás lovas olasz hatáson át antik szobor élményét idézi. A Nürnbergben is működött Hans Baldung Grien erőteljes rajza, Krisztus a kínszenvedés eszközeivel, méltán sorakozik a többiek mellé, miként az ugyancsak nürnbergi Hans von Kulmbach krétarajza a XVI. század elejéről, s Wolf Traut, Springinklee és Lautensack néhány tájrajza. Az augsburgi Jörg Breu „Lucretia története öt képben"c. tanulmányrajza előkészítő vázlat a perspektivisztikus szerkesztéshez, s 1528-as müncheni festményével kapcsolatos. A figurális rajzok közül kiemelkedő alkotás Lucas Cranach Szent Györgye, fametszethez készült tanulmányrajz. A dunai iskolát képviseli Albrecht Altdorfer (Sarmingstein-ja 1511-ből egyúttal a mester fontos életrajzi dokumentuma) és Wolf Huber, a természetábrázolás bensőséges hangulatát érzékeltető, jellegzetesen fűzfás tájaival. A svájciak közül Hans Leu Szent Jeromosa, Tobias Stimmer Justitiája emelkedik ki a kortársak művei közül. A német manierista művészek között a nürnbergi Christoph Jamnitzer Tritonja az aranyműves rajzok jellegzetes példája, Joseph Heintz színes rajza, az „Allegória egy herceg születésére" és Caspar Freisinger Geometriája, ecsetrajz, a prágai rudolfinus kör működésére jellemző

művészi gondolkodásnak az alapjává. Bernaert van Orley (Brüsszel 1492–1541) Miksa császár vadászatait ábrázoló rajzsorozatának a gyűjteményben levő lapja is falikárpithoz készült előtanulmány, monumentális dekoratív hatású. A sokféle feladatnak megfelelően a művészek többféle technikai megoldást alkalmaztak, ez a rajzművészetnek a festői hatások irányába való eltolódását is jelentette. A XVI. században szinte kötelezővé vált a németalföldi művészek számára az itáliai tanulmányút, Rómában és Velencében megtalálhatták az olasz reneszánsz csodált nagymestereinek alkotásait, s tanulmányozhatták ezeken keresztül az antik emlékeket. E romanistáknak nevezett művészek stílusa az északi késő gótikus és az olasz reneszánsz formanyelv keveredéséből alakult ki. Egyik kiemelkedő romanista mester a flamand Michiel Coxcie, Bernaert von Orley tanítványa volt Brüsszelben, több évet töltött Itáliában, majd Brüsszelben főként szőnyegterveket készített. Tollrajzai a kiállításon: A múlandóság allegóriája és a Szerelem diadala. Ugyancsak a romanisták egyik vezető mestere az antverpeni Frans Floris, 1540 körül volt Itáliában, a tapintás allegóriáját ábrázoló ecsetrajza a klasszikus emberábrázolás hatásáról tanúskodik. A következő nemzedék fontos mestere az antverpeni Denys Calvaert, A geometria allegóriája c. rajzában az élette-

A XVII. századi flamand iskola egy nagyobb mestere Jacob Jordaens, g ábrázolt flamand polgári és népi jelen kevésbé került a romanizmus hatá mint nagy kortársainak legtöbbje, őt tették a flamand nemzeti festészet iga viselőjének. Kifejező erejű színes ecse Régiségkereskedő. A XVII. századi l művészetben a mindennapi élet áb közt Adriaen van Ostade kifogyhatatl tességgel rajzolta a paraszti világ jeler az ábrázolt falusi házakban és udvar rembrandti fény-árnyék ellentét alka sával varázsolt levegős teret és ben hangulatot. A XVII. század első harm kialakult realizmus képviselője Henri camp, Táj komppal c. lapja vonalas l zíció a bensőséges, szomorkás ha holland síkságról. A tenger világá Backhuyzen pompás tollrajza, a ki átfújó friss szelet és a párás tengeri érzékeltetve. Az Ostade-tanítvány, ha holland Cornelis Dusart tollrajza ábrázolás a holland cipészről.

A gyűjtemény feledhetetlen s Rembrandt-rajzainak sorozatából m sze négy került kiállításra, Az asszo gyermekkel és kutyával, a 30-as évi kedves családi jelenethez hasonló kö ség és bensőségesség utóbb a követke bibliai témájú rézkarcain jelent meg

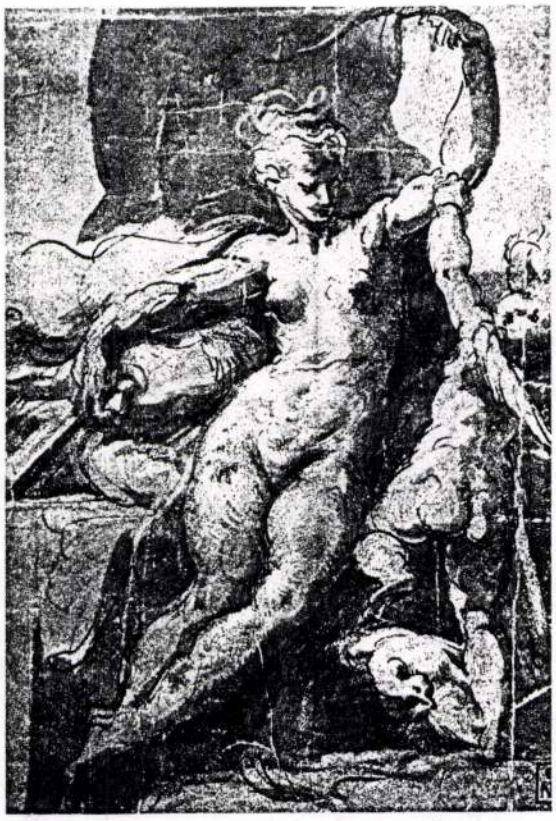

Parmigianinò: Vénusz és Ámor
Vénus et Amour – Венера и Амур

alakította gyűjteményét a nemesi birtokok mintájára, így csak a késő utódok bocsáthatták azt áruba a XVIII. század legvégén. Dürer tanulmánylapja bolondokkal, faunnal, főnixszel és szarvasvadászattal 1515-ből az erasmusi szatíra ihletését érzékelteti. A Különféle ötletek c. rajzát – melyen a muzsikáló angyal a mester életművének legtöbb itáliai reminiszcenciáról tanúskodó kompozícióját, a Rózsafüzér ünnepet idézi, s amelyen a mester önarcképeiről ismert keze is megjelenik – 1521-re datálják. Az 1502-es Lándzsás lovas olasz hatáson át antik szobor élményét idézi. A Nürnbergben is működött Hans Baldung Grien erőteljes rajza, Krisztus a kínszenvedés eszközeivel, méltán sorakozik a többiek mellé, miként az ugyancsak nürnbergi Hans von Kulmbach krétarajza a XVI. század elejéről, s Wolf Traut, Springinklee és Lautensack néhány tájrajza. Az augsburgi Jörg Breu „Lucretia története öt képben"c. tanulmányrajza előkészítő vázlat a perspektivisztikus szerkesztéshez, s 1528-as müncheni festményével kapcsolatos. A figurális rajzok közül kiemelkedő alkotás Lucas Cranach Szent Györgye, fametszethez készült tanulmányrajz. A dunai iskolát képviseli Albrecht Altdorfer (Sarmingstein-ja 1511-ből egyúttal a mester fontos életrajzi dokumentuma) és Wolf Huber, a természetábrázolás bensőséges hangulatát érzékeltető, jellegzetesen fűzfás tájaival. A svájciak közül Hans Leu Szent Jeromosa, Tobias Stimmer Justitiája emelkedik ki a kortársak művei közül. A német manierista művészek között a nürnbergi Christoph Jamnitzer Tritonja az aranyműves rajzok jellegzetes példája, Joseph Heintz színes rajza, az „Allegória egy herceg születésére" és Caspar Freisinger Geometriája, ecsetrajz, a prágai rudolfinus kör működésére jellemző művek. Elsheimer, a korabeli északi művészetre nagy hatással levő mester vázlatrajza 1600-as angliai festményével kapcsolatos.

A kisszámú, de rendkívüli érdekességű francia gyűjteményt tíz rajz képviselte a XVII-XVIII. századból. Claude Lorrain Szarvasvadászata a Crozat-gyűjteményből került Poggihoz. Valóság és fantázia keveredik az atmoszférikus tájrajzon, a Tiberis dombvidéke a Ponte Molle-től északra azóta sem sokat változott; a völgyet „Val di Pussino"-nak is nevezik, mert Poussin is gyakran festett ott. Claude Lorrain római tartózkodása eleje óta sokat dolgozott a római Crescenzi-család számára, a rajz baloldalán régi váruk látható. A XVII. századi klasszicizmus vezető francia mesterétől, a Rómában dolgozó Poussin-től Mózes megtalálása c. kiállított rajza előkészület a Louvre-beli festményéhez. A ragyogó könnyedségű biszter tollrajz a Mariette-gyűjteményből származik. J. P. Mariette a XVIII. század legnagyobb grafikai szakértője, gyűjtője és műkereskedője volt. E rajz a párizsi rajz vázlatának legkorábbi változata, a fáraó lányának alakjához antik szobor szolgált mintaképül. Le Sueur krétarajza a Béke-allegória, Hubert Roberté római palota architektúrája – a XVIII. sz. művészetét érzékelteti. Fragonardtól, a gyűjtemény keletkezése idején még élő és dolgozó művésztől a Villa d'Este Tivoliban c. vörös kréta rajza mellett a nagyszerű mozgalmasságú Vihar, biszter toll és vörös kréta rajza szerepelt. Ugyanez a kompozíció megvan a chicagoi gyűjtemény egy rajzán és a párizsi Louvre festményén.

Németalföld gazdag művészeti életében a XVI. századtól a festészet mögé felzárkozott a grafika és az iparművészet, s ezzel kapcsolatosan igencsak megnőtt a rajz szerepe és jelentősége. A rajz vált a különféle művészi feladatok megoldásának, a tervezésnek, a művészi gondolkodásnak az alapjává. Bernaert van Orley (Brüsszel 1492–1541) Miksa császár vadászatait ábrázoló rajzsorozatának a gyűjteményben levő lapja is falikárpithoz készült előtanulmány, monumentális dekoratív hatású. A sokféle feladatnak megfelelően a művészek többféle technikai megoldást alkalmaztak, ez a rajzművészetnek a festői hatások irányába való eltolódását is jelentette. A XVI. században szinte kötelezővé vált a németalföldi művészek számára az itáliai tanulmányút, Rómában és Velencében megtalálhatták az olasz reneszánsz csodált nagymestereinek alkotásait, s tanulmányozhatták ezeken keresztül az antik emlékeket. E romanistáknak nevezett művészek stílusa az északi késő gótikus és az olasz reneszánsz formanyelv keveredéséből alakult ki. Egyik kiemelkedő romanista mester a flamand Michiel Coxcie, Bernaert von Orley tanítványa volt Brüsszelben, több évet töltött Itáliában, majd Brüsszelben főként szőnyegterveket készített. Tollrajzai a kiállításon: A múlandóság allegóriája és a Szerelem diadala. Ugyancsak a romanisták egyik vezető mestere az antverpeni Frans Floris, 1540 körül volt Itáliában, a tapintás allegóriáját ábrázoló ecsetrajza a klasszikus emberábrázolás hatásáról tanúskodik. A következő nemzedék fontos mestere az antverpeni Denys Calvaert, A geometria allegóriája c. rajzában az élettelli, plasztikus emberi test ábrázolása már az olaszokéval is felvehette a versenyt. A bolognai festőakadémián Domenichino és Guido Reni is tanítványai voltak. A másik fontos németalföldi művészeti irány a nemzeti hagyományokhoz ragaszkodott és realista törekvéseket képviselt. Főmesterének, id. Pieter Brueghelnek a művészete különösen a tájfestőkre és tájrajzolókra hatott. A kifejezés bensősége, elmélyedtsége és a finoman kidolgozott részletek realizmusa nyilvánul meg a flamand származású, később Hollandiában letelepedett Hans Bol festő és rézkarcoló Emmausi tanítványokat ábrázoló tájrajzában, ugyancsak a flamand, majd Amszterdamban működő Jacob Savery Téli tájában. Brueghel itáliai útja során készített rajzok elsősorban id. Jan Brueghel műveiben találtak visszhangra, mint például a Téli táj utazókkal című toll-ecsetrajzban.

A brüsszeli Jan Speckaert azoknak a németalföldi romanistáknak a köréhez tartozott, akik a római Zuccari-testvérekkel álltak kapcsolatban, Ábrahám és Izsák c. lavírozott biszter tollrajzával szerepelt. Egidius Sadeler Prágában, II. Rudolf udvari rézmetszőjeként működött, Szent Jeromos c. műve egy befejezetlen rézmetszet, tájképi háttérrel kiegészítve. Paulus van Vianen ugyancsak a prágai rudolfinus körhöz tartozott, korának legjelentősebb tájrajzolói között tartják számon. Folyóvölgy c. tollrajza már az ébredező természettudományos gondolkodás és a természet szépségei iránt fogékony szemlélet elbűvölő példája, s egy új, antimanierista irány kibontakozását jelzi. A flamand származású Jacques de Gheyn II. Hollandiában működő festő és grafikus, Goltzius-tanítvány volt Haarlemben, lendületes vonalrendszerű, festői kvalitásokat érzékeltető, virtuóz tollrajza a Hippocrates látogatása Demetriusnál.

A XVII. századi flamand iskola egyik legnagyobb mestere Jacob Jordaens, gyakran ábrázolt flamand polgári és népi jeleneteket; kevésbé került a romanizmus hatása alá, mint nagy kortársainak legtöbbje, őt tekintették a flamand nemzeti festészet igazi képviselőjének. Kifejező erejű színes ecsetrajza a Régiségkereskedő. A XVII. századi holland művészetben a mindennapi élet ábrázolói közt Adriaen van Ostade kifogyhatatlan ötletességgel rajzolta a paraszti világ jeleneteit, s az ábrázolt falusi házakban és udvarokban a rembrandti fény-árnyék ellentét alkalmazásával varázsolt levegős teret és bensőséges hangulatot. A XVII. század első harmadában kialakult realizmus képviselője Henrik Avercamp, Táj komppal c. lapja vonalas kompozíció a bensőséges, szomorkás hangulatú holland síkságról. A tenger világát idézi Backhuyzen pompás tollrajza, a kikötőkön átfújó friss szelet és a párás tengeri levegőt érzékeltetve. Az Ostade-tanítvány, haarlemi, holland Cornelis Dusart tollrajza genreábrázolás a holland cipészről.

A gyűjtemény feledhetetlen szépségű Rembrandt-rajzainak sorozatából mindössze négy került kiállításra, Az asszony síró gyermekkel és kutyával, a 30-as évekből, a kedves családi jelenethez hasonló közvetlenség és bensőségesség utóbb a következő évek bibliai témájú rézkarcain jelent meg. A két

holland paraszthaz érzékletes képet ad a természet szépségéről, elragadó intimitás jellemzi e biszter tollrajzokat, a nyári délutánok csendes hangulatát jelenítve meg. Rembrandt egyre elvontabbá váló rajzstílusának klasszikus példája a Tudós íróasztalánál c. remek biszter rajza, melyen az izgatott, kuszának ható tollvonások inkább csak jelzik a formákat. A környezet, a háttér ábrázolását se tartotta szükségesnek, minden figyelmét az alakra, azon belül is az arcra összpontosította, amelyen feszült érdeklődés tükröződik. A fény vált uralkodóvá, a mindennapi élet jelenségét a mester magasabb szférába emelte.

Gerbrandt van den Eeckhout a legjelesebb Rembrandt-tanítványok egyike és mesterének jó barátja, tollrajza a rembrandti művészet szellemét híven tükrözi, akárcsak Ferdinand Bol tollrajza, Az angyal megjelenik Manoah-nak és feleségének. Allaert van Everdingen holland festő és rézkarcoló Haarlemben, majd Amszterdamban működött. Hosszabb svédországi és norvégiai tartózkodása alatt számos tájképtanulmányt készített, melyeken északi tájmotívumokat ábrázolt holland staffázs-alakokkal; ecsetrajza: Sziklás táj folyóval.

Az „italianizáló" holland művészeket képviseli Jan Both utrechti, holland tájfestő és rézkarcoló, akinek Claude Lorrain-i hangulatú rajza a Sziklás táj folyóval és nyájjal jellegzetes példája az északi mesterek számára mintául szolgáló klasszikus-eszményi tájképnek. Jan de Bisschop, amszterdami, holland rajzoló, rézkarcoló és jogász, járt Itáliában, sok másolatot készített olasz képek és antik szobrok után. Ecsetrajzait sajátos vörösesbarna szín jellemzi, mely a vasrozsdával készített festék jellegzetessége, ilyen Ülő nő c. szép ecsetrajza, mely a Poggi-gyűjteményből való. Abraham Genoels II. antverpeni, flamand festő és rézkarcoló. A klasszikus-ideális tájképstílus Poussin hatása alatt készült jellegzetességeit mutatja Erdei táj kecskepásztorral és nyájjal című barnán lavírozott tollrajza; művészete már átvezet a XVIII. századba.

Négy évszázad rajzait, zömében a XVI. és XVII. század rajzkincséből származó legszebb lapokat tárta a Szépművészeti Múzeum az emlékkiállításon a közönség elé, az Esterházy-gyűjtemény sajátos jellegének megfelelően, így is végigkísérhető az európai rajzművészet fejlődése a XV. századtól a XVIII. század végéig. Az ezúttal felsorakoztatott rajzok egy részét már jól ismeri a közönség, mert a Múzeum legjelentősebb mesterműveinek, legszebb rajzainak bemutatásáról soha nem hiányoztatnak, nagyobb részük viszont ritkábban, hosszú évek után kerül a nyilvánosság elé, hogy a látogatók minél szélesebb körében segítse elő a rajzművészet iránti fogékonyság kifejlődését.

P. Balás Edith

Andrej Andrejevics Milnyikov: Nyár
Été – Лето

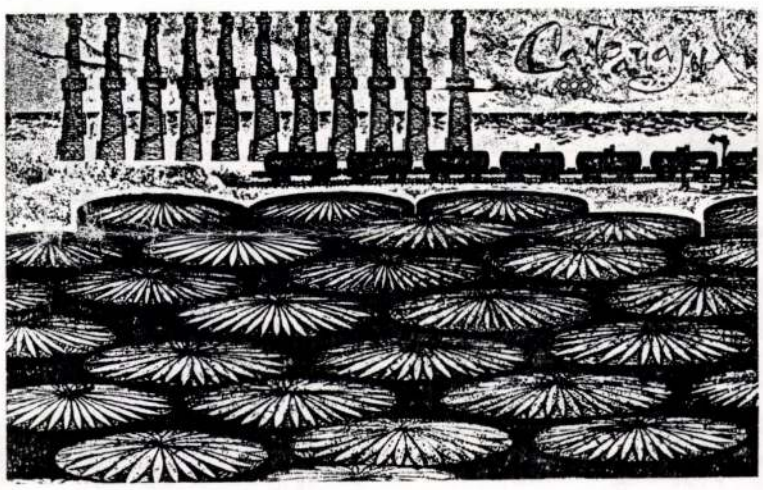

Dusancil Mir Juraif Mufic-Zade: Apseron
Апшерон

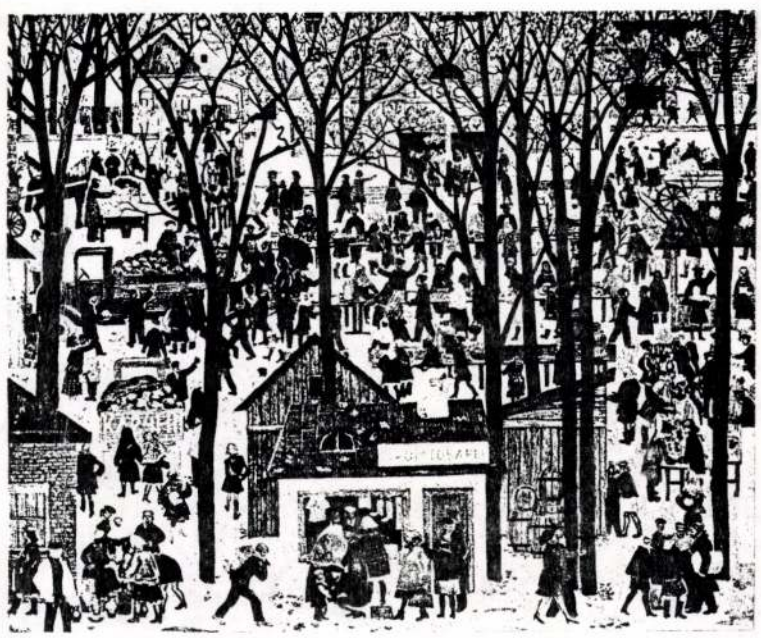

Viktor Szemjonovics Vilner: Falusi piac
Marché villageois
Деревенский рынок

Gondolatok
a modern szovjet képzőművészetről

Nagy érdeklődéssel vártuk a mai szovjet képzőművészek kiállítását, hiszen hazánk a szovjet művészeti élet eseményeiből az utóbbi években magas színvonalú ízelítő-

ESTERHÁZY gyűjteménye

M. 1971/5. 12 lap

AZ ESTER

TÓTH ISTVÁN GYÖRGY

A XVII. század második felében egyetlen magyar főúri famíliáról sem készült annyi családfa, mint éppen az Esterházyakról. Az egyik legszebb példányon alul Ádám ősapánkat látjuk, amint öléből vastag fa gyökerezik. Ez aztán, számtalan elágazás után, szerencsésen megérkezik a kép felső oldalán arcképekkel ábrázolt XVII. századi Esterházyakig.

Abban nem kételkedhetünk, hogy az Esterházyak első őse is Ádám volt. Annál kevésbé tűnik azonban biztosnak, hogy az ótestamentumi Noé, Matuzsálem és Nimród éppen úgy egyenes ági felmenői lettek volna a dicső famíliának, mint Attila, Bendegúz, Bulcsu és Lehel vezérek. A családfán Szent István – apjával, Gézával és fiával, Imrével együtt – csak egy szerény kis indát kap, hiszen ők, legalább is e családfa szerint, csak az Esterházy család egy már kihalt oldalágát jelentik! Az első „Esterás" Örs vezér fia volt, aki természetesen még Szent István előtt megkeresztelkedett, és a Pál nevet kapta. Ha tudjuk, hogy a családfa megrendelője a família akkori feje, Esterházy Pál volt, akkor ezen nem is csodálkozhatunk. Ez a párját ritkító őskeresés azonban, mely még számos további, hasonló tudományossággal megalkotott genealógiát gyártott, joggal kelti fel gyanúnkat: az Esterházy családnak azért kellett ilyen túlzó formában bizonygatni mindenkinél ősibb és előkelőbb származását, mert bár a XVII. század egyik legnagyobb és leghatalmasabb családja volt, származásuk miatt mégis felkapaszkodottaknak, ahogy a kortársak mondták, „tegnap gyúrt uraknak" tűnhettek.

Az Esterházy család valódi indulása lényegesen szerényebb annál, mint amit a családfa bizonygat, de nem kevésbé regényes.

Esterházy Miklós, a dinasztia igazi megalapítója előkelő rokonsággal, de csak szerény vagyonnal dicsekedhetett: anyja a néhai nádor, Illésházy István rokona volt, de apja, a pozsonyi alispán csekély örökségén hét fivérrel osztozott. Miklós főemberszolga volt a kassai főkapitány, Mágóchy Ferenc udvarában. Amikor ura meghalt, a fiatal nemes feleségül vette Mágóchy özvegyét, aki jóval idősebb volt nála, de portréi tanúsága szerint még mindig mutatós asszonynak számított. Szeretője volt-e született Dersffy Orsolya a későbbi festmények alapján daliásnak mondható Esterházy Miklósnak még ura, Mágóchy Ferenc életében vagy sem, nem tudjuk, és nem is valószínű, hogy ez valaha kiderül. Az azonban bizonyos, hogy miután megözvegyült, Mágóchyné nem sokáig habozott, hamar férjhez ment az udvarában élő fiatal nemeshez, Esterházy Miklóshoz. Hét év múlva megözvegyült a még mindig csak 36 esztendős Esterházy, és öt évvel később, második házasságával, tovább növelte vagyonát. Az egyik legelőkelőbb magyar arisztokrata, Thurzó Imre árvai főispán özvegyét, Nyáry Krisztinát vette feleségül. Érdekházasság volt ez? Az biztos, hogy a két özvegyasszonnyal hatalmas birtokok szálltak rá, de az is biztos, hogy őszintén, sőt rajongással szerette mindkét feleségét. Amikor a második, kilenc szülés után, gyermekágyban meghalt, Esterházy napokig magába zárkózva zokogott, vagy amint fia naplójában olvashatjuk, az ágyra dőlve „nagy jajgatást tett".

A SÉRTETT PÁL

A jó házasságok azonban önmagukban még nem tették volna a század leggyorsabban emelkedő pályájú politikusává Esterházyt. Ehhez kivételes tehetségére és rendíthetetlen Habsburg-hűségére is szükség volt. Viszonylag fiatalon, negyvenhárom éves korában, 1625-ben választották nádorrá, és szokatlanul hosszú ideig, két évtizeden keresztül töltötte be ezt a fontos hivatalt. A Habsburg-dinasztiához mindvégig állhatatosan hű maradt, ugyanakkor mindig a magyar érdekek legfőbb képviselőjeként lépett fel – ez a kettősség határozta meg egész politikáját. Azokban az évtizedekben, amikor reménytelennek látszott, hogy a három részre szakadt országot egyesíteni lehetne, Esterházy megpróbálta elérni az elérhetőt: „Őrültség volna semmit sem tennünk, ha mindent nem tehetünk is" – hangoztatta.

1645-ben halt meg a nádor, és hét évre rá, 1652. augusztus 25-én zajlottak le az Esterházy család több évszázados történetének legdrámaibb pillanatai. Az Érsekújvár melletti Vezekénynél Forgách Ádám várkapitány katonái összecsaptak az esztergomi bég szpáhijaival. A csata maga nem volt különösebben fontos, hiszen számos ilyen kisebb-nagyobb ütközet zajlott le a XVII. században a török hódoltság peremén. A holtak között azonban nem kevesebb, mint négy Esterházyt találtak a csata után. Köztük volt a család feje, a néhai nádor legidősebb fia, László pápai várkapitány is. A négy Esterházy egyidejű halála a korabeli közvéleményben hatalmas feltűnést keltett, s temetésük, mely méltó volt a család rangjához, kiemelte a pogány elleni harcban elesett főurak példamutatását. Némi öröm volt az ürömben, hogy ez a szomorú esemény kiváló propagandalehetőséget teremtett az Esterházy család számára – ha a régi mágnások eddig lenézték őket mint felkapaszkodott főurakat, akkor most láthatták, hogy egyetlen magyar arisztokratacsalád sem hozott ekkora áldozatot Magyarország védelméért.

László halálával az alig 17 éves Pál lett a család feje. Apja, Es-

Pál 1681-ben lett nádor, mikorra ez a cím már sokat veszített régi dicsőségéből

ÚJ RI CSALÁDOK

RHÁZYAK

terházy Miklós alapozta meg a család felemelkedését jó házasságaival, ügyes politizálásával, nádori méltóságot hozó császárhűségével. Fia, Pál alatt kezdett azonban felhalmozódni az a hatalmas birtokegyüttes, amely aztán – miután II. Rákóczi Ferenc jószágait elkobozták – a XVII. század messze legvagyonosabb családjává tette az Esterházyak Páltól leszármazó ágát.

A fiatal főúr Zrínyi Miklós környezetében nőtt fel, a költő és hadvezér volt eszményképe. Esterházy költőként is, hadvezérként is megpróbált hírnevet szerezni magának, de kevés sikerrel. Sikerült azonban neki az, amit Zrínyitől megtagadott a sors és a császár: elnyerte a nádorságot. Ő volt az egyetlen magyar főúr, aki e méltóságban apja örökébe lépett – ezt rajta kívül csak az utolsó nádor, egy Habsburg-főherceg mondhatta el magáról. A sors iróniája azonban, hogy Esterházy Pál akkor – 1681-ben – kapta meg ezt a legmagasabb magyar rendi tisztséget, amikor az elvesztette korábbi jelentőségét. Pál nádor hatalma már csak töredéke volt annak, amivel apja ugyanezen a poszton rendelkezett – időközben ugyanis eltolódtak az erőviszonyok a bécsi udvar és a magyar rendek között.

Mikor megindult a XVII. század végén a törökök kiűzésével végződő nagy háború, ennek vezetését Lipót császár saját generálisai, nem pedig a magyar főurak kezébe adta. Hiába ábrándozott a nádor arról, hogy – mint egykor Zrínyi tervezte – önálló magyar hadsereget állítanak föl, amelynek ő lesz a vezére, mindebből semmi sem lett. Budavár egyik bástyafalán márványtábla hirdeti, hogy Esterházy Pál parancsnoksága alatt szabadították fel a keresztény seregek az ősi fővárost a török iga alól. Bármennyire tiszteletet parancsoló is e márványtábla, jókora történelmi tévedést örökít meg: Esterházy Pál ugyanis Buda 1684. évi, sikertelen ostromakor úgy megsértődött a császári fővezérre, Lotharingiai Károlyra, hogy az 1686. évi, immár sikeres várvívás idején meg sem jelent Buda falai alatt.

AZ ELSŐ BAROKK KASTÉLY

A következő év, 1687 jelentette Esterházy pályájának csúcspontját: az országgyűlésen sikerült elfogadtatnia a Habsburgok örökös királyságát – hálából Lipót császár birodalmi hercegi címmel tüntette ki. Az Esterházyak griffes címere fölé így hermelinpalást és hercegi süveg került. A következő évek abszolutista politikájában azonban már nem sok szerep jutott a magyar rendiség legmagasabb rangú képviselőjének, bármilyen tántoríthatatlan volt is császárhűsége. Esterházy számos beadványban hívta fel a császár figyelmét Magyarország katasztrofális helyzetére, de tanácsaira mind kevésbé tartottak igényt. A század végére a nádor teljesen elvesztette befolyását, a Rákóczi-szabadságharc idején már senki sem törődött vele. Az öreg főúr sértődötten visszavonult országnyi birtokaira, amelyekből 1695-ben hitbizományt létesített. Az oszthatatlan birtokot ettől kezdve a mindenkori családfő, a majoresco bírta, a többi fiúnak csak szerény kárpótlás jutott. Esterházy Pál hosszú élete végén joggal érezte magát sikertelen embernek – bár hercegi címet és nádorságot nyert, mégsem lett jó katona vagy eredményes politikus. A zenében keresett vigasztalást, és itt valóban halhatatlan lett – kompozícióinak Égi harmónia című gyűjteményét ma is gyakorta játsszák.

Pál nádor utódai örökölték a hitbizományban egyesített hatalmas birtokot és a hercegi címet, belőlük alakult ki a család legfontosabb, úgynevezett hercegi ága. Sokkal kevésbé volt gazdag a zólyomi ág, mely Miklós nádor öccsétől, Pál érsekújvári kapitánytól származott. A csesznéki ágnak Miklós nádor másik öccse, Esterházy Dániel az őse, míg az ifjabb fraknói ág Pál nádor öccsétől,

Lovas szobor Lászlóról, aki három más Esterházyval egy napon halt hősi halált Vezekénynél 1652-ben

Miklós, a dinasztia alapítója, 1625-től húsz éven át nádor, azaz egyharmad Magyarország első embere

Ferenc pápai kapitánytól eredt. E két utóbbi ág számos vitéz végvári kapitány mellett egy-egy olyan főpapot adott a XVII. századi Magyarországnak, akikről feltétlenül szólnunk kell.

Esterházy Imre gróffiú létére szerzetesnek állt, egy ideig a pálos rend legfőbb főnöke, generálisa is volt. Később váci, majd veszprémi püspök, udvari kancellár és 1725-től két évtizeden át mint esztergomi érsek és hercegprímás állt a magyar katolikus egyház élén. Távoli rokona a másik ágból származó Esterházy Károly egri püspök. A protestánsokkal és II. József reformjaival egyaránt élesen szembeszállt, ugyanakkor rengeteget áldozott a tudományokra, iskolákra. A nagyszombati egyetemet egykor az esztergomi érsek alapította: most Esterházy Egerben olyan egyetemet akart létesíteni, amely felülmúlja a másikat: négy fakultást, ráadásul csillagvizsgálót, pompás könyvtárat tervezett. Az egyházi vezetésű egyetem működéséhez azonban a felvilágosult bécsi kormányzat nem adott engedélyt – a terv meghiúsult, Esterházy álma nem valósulhatott meg. Az egri líceum gyönyörű épülete, az ellenreformáció könyörtelen diadalát hirdető pompás freskói azonban ma is emlékeztetnek Esterházy Károlyra.

Pál nádor 77 éves korában, 1713-ban halt meg kismartoni kastélyában, amelyet ő építtetett át barokk stílusban; ez volt az első barokk kastély magyar földön. Két fia csak rövid ideig állt a hitbizomány élén. A fiatalabb, József, még három hónapig sem élvezhette a mérhetetlen vagyon áldásait, oly hamar követte bátyját a családi kriptában. Az ő fia, Pál Antal herceg azonban négy évtizeden át volt az Esterházy-birtokok ura.

GOETHE TÜNDÉRORSZÁGRÓL

Pál Antallal új korszak kezdődik a család történetében. A XVII. században Miklós és Pál nádorok szinte minden idejüket a török elleni harcnak, a magyarországi politikának szentelték, Magyarországot csak rövid időre hagyták el, udvaruk, családjuk nyelve a magyar volt, leveleiket ízes magyar nyelven fogalmazták. Miklós nádor végrendeletében intette is a fiát, hogy ne idegen, hanem magyar feleséget válasszon. Nem azért, írta, mintha megvetné az idegeneket, de az idegen erkölcsök összevegyítése a magyarral „igen ritkán hoz jót". A XVII. századi Esterházyak valóban a magyar arisztokráciából nősültek, Batthyány, Illésházy, Thököly lányokat vettek el. A következő századi családtagok azonban már a Habsburg-birodalom nemzetközi arisztokráciájának tagjai, több időt töltenek Bécsben, mint magyarországi kastélyaikban. Ekkor az Esterházy hercegek már nem magyar feleséget választanak – francia, olasz, német grófkisasszonyok és márkinők tűnnek fel a családban. Ezért a XVII. századi Esterházyak mindennapi életükben és magánlevelezésükben is a francia vagy a német nyelvet használják, elhagyva a magyart. Igaz, egyetlen magyar arisztokrata család birtokai sem feküdtek olyan közel Bécshez, mint éppen az Esterházyaké – ellentétben a felvidéki vagy erdélyi grófokkal, ők egyszerre élhettek a császár udvarában és kismartoni kastélyukban.

A XVII. századi két Esterházy nádor a kor politikai életének

A család számos kastélyának talán legfontosabbika, egyben az első magyar barokk kastély: Kismarton (ma Eisenstadt)

Ő ÚRI CSALÁDOK

sterházyval egy napon Vezekénynél 1652-ben

sz éven át nádor, azaz yarország első embere

oi ág számos vitéz vég-
t adott a XVII. századi
unk kell.
k állt, egy ideig a pálos
sőbb váci, majd veszp-
két évtizeden át mint
agyar katolikus egyház
Esterházy Károly egri
ormjaival egyaránt éle-
ldozott a tudományok-
ykor az esztergomi ér-
n egyetemet akart léte-
akultást, ráadásul csil-
. Az egyházi vezetésű
sult bécsi kormányzat
sterházy álma nem va-
épülete, az ellenrefor-
freskói azonban ma is

meg kismartoni kasté-
an; ez volt az első ba-
vid ideig állt a hitbizo-
hónapig sem élvezhet-
r követte bátyját a csa-
zonban négy évtizeden

GRÓL

örténetében. A XVII.
inden idejüket a török
szentelték, Magyaror-
k, családjuk nyelve a
fogalmazták. Miklós
ne idegen, hanem ma-
mintha megvetné az
egyítése a magyarral
rházyak valóban a ma-
llésházy, Thököly lá-
dtagok azonban már a
ciájának tagjai, több
kastélyaikban. Ekkor
eleséget választanak –
nárkinők tűnnek fel a
k mindennapi életük-
vagy a német nyelvet
en magyar arisztokra-
Bécshez, mint éppen
gy erdélyi grófokkal,
és kismartoni kasté-

kor politikai életének

osabbika, egyben az rton (ma Eisenstadt)

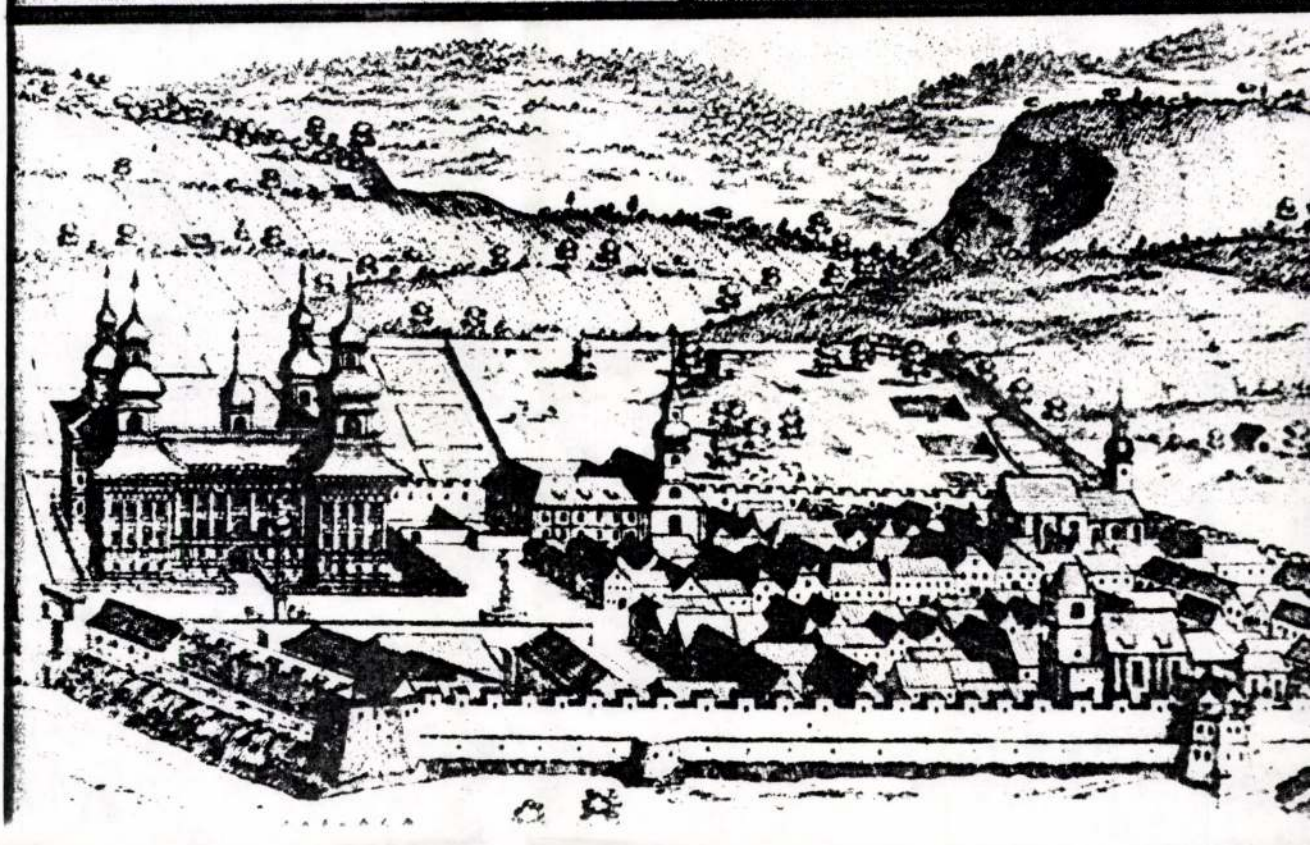

...ező figurája volt. A család tagjai azonban a következő század-...ban már nem játszottak érdemleges politikai szerepet, hanem első-...ban mint műpártolók váltak híressé. Igaz, Pál Antalt 1750-ben ...nevezték a birodalom nápolyi követévé, de a herceg nem politi-...kai tehetsége, hanem előkelő neve és roppant vagyona miatt kapta ...ezt a fontos posztot; az udvar azt remélte, hogy a saját pénzén fog ...fényűző fogadásokat adni. A herceg azonban nem váltotta be a ...hozzá fűzött reményeket, nehezen viselte a nápolyiak „piszkos és ...mértéktelen lakomáit". A nagykövet végül a nápolyi újságokból ...értesült leváltásáról. Pál Antal politikai karrierje számára katasztrofális volt a rövid diplomáciai küldetés, annál szerencsésebb azonban a műpártolása szempontjából: a sértett nagykövet Itáliából szekérszám hozatta haza a műkincseket, könyveket, kottákat: Pál Antal herceg fogadta fel zenekarába 1761-ben Haydnt, a kor legnagyobb német zeneszerzőjét.

A következő évben Pál Antal meghalt, méghozzá fiú örökös nélkül. A hatalmas vagyon öccsére, a „Fényes" Miklósra szállt. Az új herceg 48 évesen vette át a hitbizományt, de fiatalos mohósággal kezdett nagyarányú műkincsvásárlásba, építkezésbe, mecénásságba. Egész addigi életében a fiatalabb testvérek – legalábbis egy Esterházy számára – szerény javadalmazásával kellett megelégednie, most azonban kiélhette sokáig elfojtott ambícióit. 1764-ben Párizsban járt, felkereste a versailles-i kastélyt és ekkor fogamzott meg benne a nagy terv: birtokain „magyar Versailát" fog építeni. Hazafelé utazva következőként részt vett II. József császár koronázásán Frankfurtban. Az ünnepségsorozaton egy tizenöt éves frankfurti fiú is jelen volt, és éles szemű megfigyelőnek bizonyult. Amikor később az emlékiratait írta, Goethe – mert ő volt az – találó leírást adott Esterházyról és az általa rendezett ünnepségekről. Esterházy Miklós „nem volt magas, de jó alakú, élénk és ugyanakkor előkelő" főúr. Kertjéből valóságos tündérországot varázsolt, emlékszik vissza a költő, golyóbis és piramis alakú lampionok, fénylő girlandok világították meg a parkot. Goethe alig tud betelni a látványnyal, s miután végigjártak minden látványosságot, Esterházy kertjébe tér vissza. A frankfurti díszkivilágítás azoknak a pazar ünnepségeknek volt a főpróbája, amelyek hamarosan ámulatba ejtették az új kastély, Eszterháza (ma: Fertőd) látogatóit.

„FÉNYES" MIKLÓS KÉPEI

Akárcsak példaképe, Versailles, Eszterháza is egy mocsaras-ingoványos terület közepén álló kis vadászkastélyból nőtt ki barokk palotaegyüttessé. „Fényes" Miklós mellesleg vitéz katona is volt, tábornoki rangot, magas kitüntetéseket kapott – a históriában igazi helyét azonban mint Eszterháza és Haydn mecénása találta meg. 1772-ben a bécsi francia követ, Rohan herceg – „a királyné nyaklánca" néven ismert botrány későbbi főszereplője! – látogatta meg Eszterházát. A tiszteletére adott többnapos ünnepségnek a francia követség titkára mellett magyar krónikása is akadt: Bessenyei György testőrkapitány verses beszámolót írt az eszterházi vigasságokról. „Nemzetünk dicsősége kívánta, hogy Eszterháza magát csudává tegye. Meg kellett mutatni, hogy a Párizs és Londonban nevelkedett francia kívánság Magyarországban gyönyörűségét feltalálhatja." A büszke mondatot alighanem a költemény kiadását pénzzel támogató főúr, Esterházy Miklós sugallta – ha a Habsburg Birodalom ügyeinek intézésében nem is volt lényeges szerepe, mint másfél évszázaddal korábban a nádor Esterházy Miklósnak, legalább a fényűzésben igyekezett Bécset felülmúlni. Erre utal Bessenyei egy másik sora is: „így bosszulta magát a magyari tisztesség, csudálván pompáját a bécsi fényesség".

1790-ben meghalt a pompakedveléséért „Fényesnek" nevezett Miklós herceg, s Eszterháza ragyogó napjai ezzel véget értek. Száz évig elhagyatottan állt a kastély, mert az új ízlés szemében a barokk művészet e megkésett remekműve nehézkesnek, nyomasztónak tűnt. A kastély berendezését átszállították Kismartonba, a park elvadult, a kerti pavilonok szinte nyomtalanul eltűntek. Miklós herceg fia csak négy évig élvezhette az örökséget, 1794-ben követte őt Fényes Miklós azonos nevű unokája. Amikor Napóleon 1809-ben felszólította a magyarokat, hogy szakadjanak el a Habsburg-háztól, Esterházyt akarta megtenni magyar királynak. Erre azonban nem került sor, és Esterházy éppen a Napóleon elleni háborúkban tüntette ki magát többször is. Tábornoki rangot ért el, és többször küldték inkább díszes, mint fontos követségekbe, valódi politikai szerepe neki sem volt. Nagyapjához méltó volt azonban műpártolása, sőt ha az erre küldött összegeket nézzük, még túl is tett „Fényes" Miklóson. Hatalmas képtárat, metszetgyűjteményt hozott létre – ma azért van Budapesten egy európai szintű Szépművészeti Múzeum, mert ennek régi képtára Esterházy Miklós gyűjteményének köszönheti rangját. A híres, a család nevét viselő Esterházy Madonnát, Raffaello remekét ugyan még valószínűleg „Fényes" Miklós vette meg, a családi galéria legnagyobb részét, több mint ezer festményt azonban már az unokája vásárolta. „Nem hiszem, hogy tudnék nélküle élni" – írta Miklós herceg egyik megbízottjának Itáliába, amikor az késlekedett egy Correggio-festmény megvásárlásával.

A KIRÁLY SZEMÉLYE KÖRÜL

Akárcsak „Fényes" Miklós 1765-ben, az ifjabb Miklós is a birodalom követe volt az 1792-es frankfurti császárkoronázáson – ez volt az utolsó a Német-római Birodalom hosszú történelme során. Bár ezeknek az ünnepségeknek nem akadt olyan tehetségű szemtanúja, mint a fiatal Goethe, Esterházy Miklós fényűzése nem maradt el nagyapjáé mellett. Ezek a követségek csak reprezentálást jelentettek, fontos tárgyalásokat nem bíztak a hercegekre. Miklós fia, Pál azonban már igazi diplomata volt – egy ideig Metternich mellett működött mint követségi titkár Párizsban, majd drezdai, londoni követ volt. Amikor 1848 áprilisában megalakult az első magyar kormány, ő lett a külügyminiszter, illetve – mivel Magyarország csak a birodalmon keresztül gyakorolhatta külügyeit – a mai fül számára szokatlanul hangzó címmel, a „király személye körüli miniszter". Az ő feladata lett volna a király és a magyar kormány közti kapcsolatok biztosítása. 1848 szeptemberére azonban nyilvánvaló lett, hogy e téren nem diplomatákra, hanem inkább katonákra lesz szüksége Magyarországnak. Esterházy hamarosan lemondott, és rövid, nem is túl fényes politikai pályáját elhagyva, visszahúzódott birtokaira. 1856-ban ismét szerepet kapott; ahogy ősei a császárkoronázások alkalmával, úgy ő most az orosz cár koronázásán képviselte a birodalmat – egy Esterházyhoz méltó, feltűnést keltő pompával tett eleget feladatának, politikai jelentősége azonban nem volt a követségnek.

A fényűzés, a mértéket nem ismerő költekezés teljesen szétzilálta vagyoni viszonyait. 1860-ban hihetetlen dolog történt: az Esterházy-hitbizomány csődbe ment, zár alá kellett venni és gondnokot kirendelni. Magyarország leggazdagabb családjának történetében lezárult egy korszak. A polgári fejlődéshez még az Esterházyaknak is alkalmazkodniuk kellett. ■

Alighanem ez lehetett az a (mára a Szépművészeti Múzeumba került) Correggio, amely nélkül ifjabb Miklós „nem tudott volna élni"

ESTERHÁZY Csilla

Interpress 1991.10.22

Török puzdra. 17. század. Piros bársony alapon arany-ezüst dróthímzés

GOMBOS KÁROLY

Az Esterházy-kinc

A magyar főnemesi családok kincstárainak és műtárgyainak többsége a zivataros századok során elkallódott, külföldre került. Ezért is nagy nyeresége a magyar művelődéstörténetnek, hogy a fraknói Esterházy-kincstár Magyarországon maradt. Az elmúlt évtizedekben gyakran láthattuk egyes műtárgyait az Iparművészeti Múzeum kiállításain. A műkincsek hajszál híján elpusztultak a második világháború végén, Buda ostroma idején. A Tárnok utcai Esterházy-palota pincéjét ugyanis — ahol elrejtették a kincseket — bombatalálat érte. 1949-ben kezdődött a kincstár kiemelése a romok alól. Már 1963-ban kiállították a restaurátorok munkájával helyreállított kincseket, de még évtizedekig eltarthat a sokat szenvedett műkincsek minden darabjának teljes restaurálása.

A legjelentősebb 17. századi magyar főúri gyűjteményt gróf Esterházy Miklós nádor (1582—1645) és fia, Esterházy Pál (1635—1713), a család hercegi ágának alapítója teremtette meg. Főleg Esterházy Pál herceg pártfogolta buzgón a tudományokat és művészeteket. Fraknói várát festményekkel és fegyvertárral gazdagította. Ő maga is szívesen társalkodott a múzsákkal, mint azt a Boldogságos Szűz Mária szombatja című verse és Harmonia coelestis című zeneműve bizonyítja.

Az Esterházy-kincstár igen sokrétű gyűjtemény: augsburgi és nürnbergi vagy ezek hatására itthon készült ötvöstárgyak, keménycserép, porcelán és üvegserlegek, francia rokokó bútorok s 17. századi magyar férfi és női öltözékek találhatók benne.

A kincstár legkevésbé ismert része a textilgyűjtemény. A keleti kelmék többsége Törökországban, esetleg Perzsiában, készült. A Közel-Keleten századokon át a hímzés volt a művészi kifejezés egyik legelterjedtebb formája. A török császárok udvarában, akárcsak Bizáncban, a hímzések divatját, az öltözködés, a ceremónia és a hadfelszerelés mikéntjét az udvari környezet diktálta. A hímzett tárgyak többnyire szimbolikus jelek is egyúttal. Az udvari hivatalnokok öve, sálja, kendője, ruhája elárulta rangjukat, társadalmi helyzetüket, utalt gazdagságukra, amely lehetővé tette, hogy megvásárolják a művészi kivitelezésű, drága kelméket. Az udvari emberek és az arisztokraták híven utánozták a szultáni udvar pazar mintájú hímzéseit, sőt, más országokban is mintának tekintették őket. Angliába is eljutottak a török hímzések: Erzsébet királynő hímzett kesztyűje is török készítmény volt.

Az Esterházy-féle törökhímzésgyűjteményben egyaránt van csótár, nyereg (férfiak és nők részére) puzdra, lótakaró, pisztolytok, nyíltartótok (?), terítő, függöny, imaszőnyeg, dolmány, mente és szoknya. E sokféleség azt mutatja, hogy az Esterházyak a kor ízlését követve rendre megszerezték a legszebb törökországi hímzéseket, vásárlás, ajándékozás, esetleg előkelő török rabok kiváltása révén. A gyűjtemény 16—17. századi, Törökországban készült hímzései mestermunkák, a szultáni háznak is dolgozó városi műhelyek valamelyikében készülhettek. Alapanyaguk fémszállal átszőtt szövet vagy meggypiros, bordó, vörös és zöld bársony. A színek közül a vöröset és árnyalatait kedvelték leginkább. A hímzőfonalak anyaga ritkábban arany- és ezüstszál, legtöbbször nemesfémmel bevont vörösréz- vagy színes selyemfonál. A művészi rajz alapján kivarrt díszítményeket ötvösmívű arany- és ezüstlemezborítások, zománcozott ornamentikák, továbbá türkiz-, smaragd-, nefrit-, almandin- (keleti gránát) és igazgyöngy-berakások gazdagítják. Ezeknek az ékköveknek is volt jelentésük. A régi felfogás szerint ugyanis a türkiz a boldogság köve, javítja a látást, erősíti a lelket, és győzelmet hoz a viselőjére. A gyöngy védelmet nyújt, gyógyít és bölcsességet ád.

Török imasz
Piros gyapjú
és ezüstszál

házy-ékszerkincstár keleti himzései

ntésük. A régi fel-
gyanis a türkiz a
e, javítja a látást,
, és győzelmet hoz
gyöngy védelmet
és bölcsességet ád.

Török imaszőnyeg. 17—18. század. Piros gyapjúposztó alapon arany- és ezüstszál hímzés

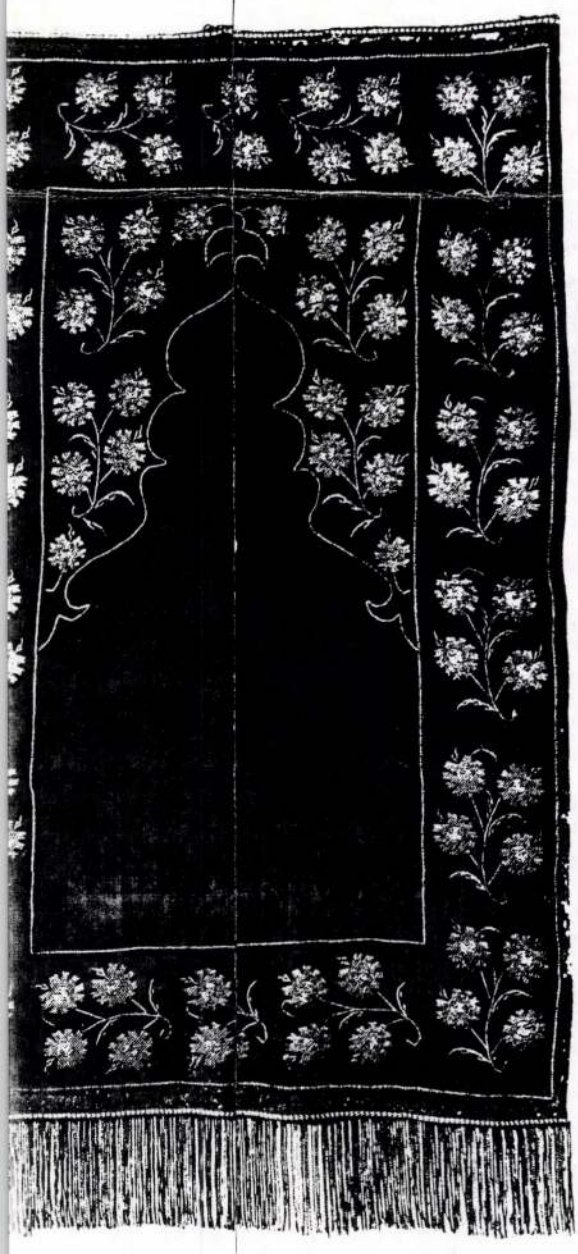

A hímzések mintázatának megszerkesztése azt mutatja, hogy a legkiválóbb művészek rajzolták meg mintájukat. A leggyakrabban előforduló díszítmény a palmetta (a győzelem jele), a rózsa és a szegfű (a szerelem és a bölcsesség virágai), a tulipán és a jácint (az ősiség és az ifjúság szimbóluma). Kedvelték még a sokmagvú gránátalmát (a termékenység jelképét), az ananászt és az articsókát, mutatós alakja miatt. A leegyszerűsödött ornamentika első látásra azt sugallja, hogy a magas fokon álló Szasszanida perzsa művészet (i. u. 3—5. század) és kézműipar (a bizánci mellett) évszázadokig hatott a törökség művészetére. Az Esterházy-féle puzdrán kivarrt pompás virágos ágacska alakja a régi magyar tarsolylemezek mintáira emlékeztet. Letisztult, minden felesleges cirádától mentes ábrázolás ez, mely nagyon régi művészi és mesterségbeli gyakorlatot feltételez. A Napkorong- és a Hold-, illetve a Félhold-minta a Fény iráni kultuszának erejét mutatja (ez is a termékenység egyik szimbóluma), melyet a törökség szintén magáénak vallhatott — bár ez a kultusz a muzulmán korszak előtti, kárhoztatott idők bálványábrázolását tartotta fenn.

A mir-i-bota minta eredetét vitatják. Nálunk ezt a díszítményt török körte néven ismerik. Több tucatnyi változata van. Egyesek szerint a páva díszes farktollára hasonlít, s a Fény szimbóluma. Mások azt vallják, hogy lángnyelv az indiai dervisek (tüzet ápoló szerzetesek) jelképe. A Baku melletti Szurahani faluban állt az indiai dervisek kolostora, ahol az örökké égő gázlángot féltő gonddal őrizték és imádták. Sokáig azt hitték, hogy a gránátalma mintája Olaszországból került Kis-Ázsiába. Ez a feltevés megdőlt; a termékenység eme szimbóluma már a 9—10. századi kaukázusi örmény és grúz keresztény templomok domborművein is előfordul.

A kialakuló török művészet Kelet és Európa minden olyan díszítményét felhasználta, amely nem mondott ellent az élőlény- és istenábrázolás tilalmának. A 16—17. században a minták többségénél Bizánc, Perzsia és más keleti országok hatása volt a döntő. Az európai kultúra befolyása csak a 18—19. századra erősödött fel, s ez inkább negatív hatást gyakorolt a török művészetre. Az Iparművészeti Múzeum textiltárában őrzött 16—17. századi főúri hímzések kivétel nélkül kitűnő műhelyekben készülhettek, ahol keleti szokás szerint a rajzolómester és a különféle iparágak szakemberei (fegyverművesek, nyergesek, szíjgyártók, takácsok, hímvarrók) munkálkodtak egy vezetőmester irányítása alatt. A hímzéseket, keleti tradíciók szerint, csakis férfiak készíthették. A hímzőmester neve a legritkább esetben maradt fenn. Kelet hímzőművészete névtelen művészek keze munkáját dicséri.

16—17. századi hagyatéki leltárak bizonyítják: a török textíliák nagyon elterjedtek voltak hazánkban. A végrendeletekben cifra török sátrakat, díszes lószerszámokat, ágyfüggönyöket, kék, vörös, zöld és aranyos paplanokat, arannyal és ezüsttel kivarrt lepedőket, vánkosokat, kendőket, fátylakat, köténveket és ingvállakat sorolnak föl. Az Isztambulban járó magyar követek és a kíséretükben lévő urak bőven vásárol-

Török nyereg. 17. század. Fa alapon meggypiros bársonyborítás, arabeszkes rajzolatú aranyos dróthímzés. Kápája drágakövekkel kirakva

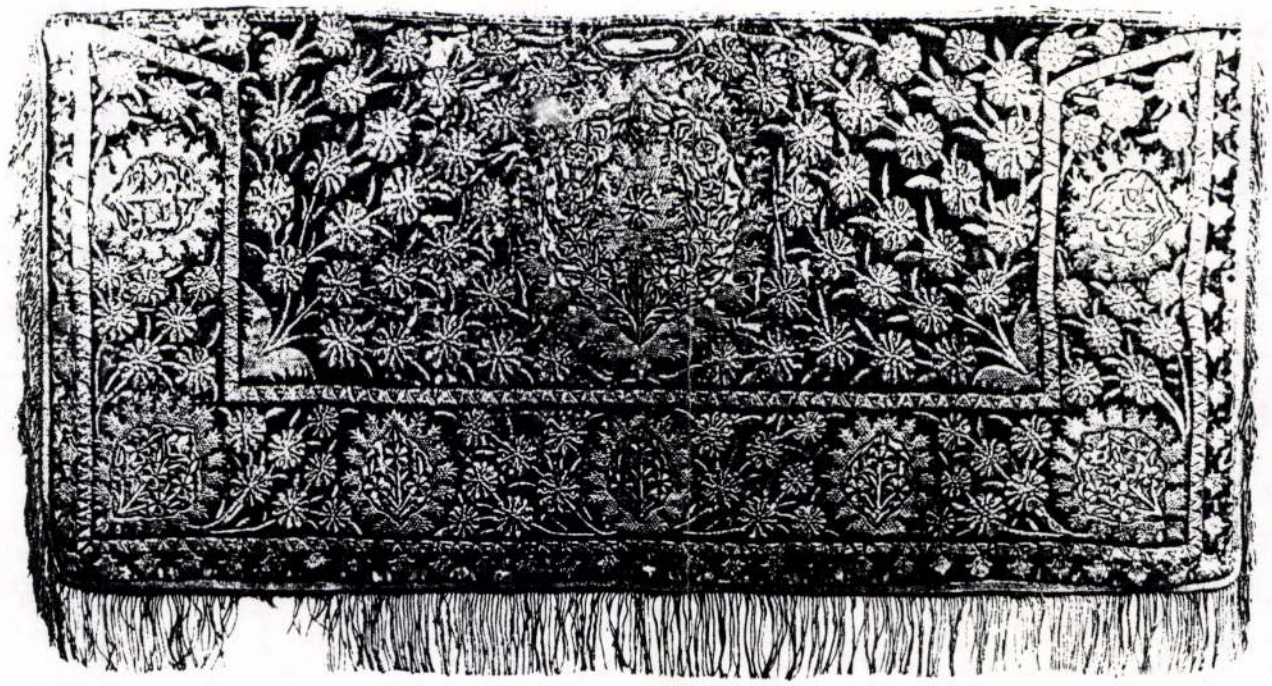

Török csótár. 17. század. Meggypiros bársony alapon domború arany- és ezüsthímzés, középen Rusztem pasa medalionja

ták a török szőnyegeket, hímzéseket, finom patyolatvásznakat, arany- és ezüst fonalakat, selyem- és finom gyapjúszálakat. Eljuttottak ezek az áruk vándorló török, görög és örmény kereskedők révén Erdélybe is. Mindez korántsem jelenti azt, hogy hazánkban ezekben a századokban csakis a török áru volt a divat, hiszen bőven találunk lengyel, bécsi, olasz és spanyol hímvarrást is.

A magyar múzeumok keleti-hímzés-gyűjteménye nagyon gazdag. Kényszerű együttélésünk a törökséggel két évszázadon át rendkívüli mértékben felerősítette Kelet művészetének hatását.

Az Esterházy-kincstárban őrzött régi török és perzsa hímzésekhez hasonló műtárgyat évek óta nem árvereztek a nemzetközi aukciókon. Körülbelül tíz éve fordult újra az érdeklődés a keleti hímzéskultúra felé. Azóta egyre elmélyültebben folyik a kutatás ezen a sokáig elhanyagolt területen. A régi török és egyéb keleti (például perzsa vagy kaukázusi) hímzések művészi értéke igen nagy: nemcsak egy elmúlt történelmi korszak kultúráját állítják szemléletesen a mai néző elé, pénzben kifejezhető értékük sem csekély.

Török csótár. 17. század. Zöld bársony alapon aranyozott és ezüstözött fémszálas hímzés. **Csigó László** felvételei

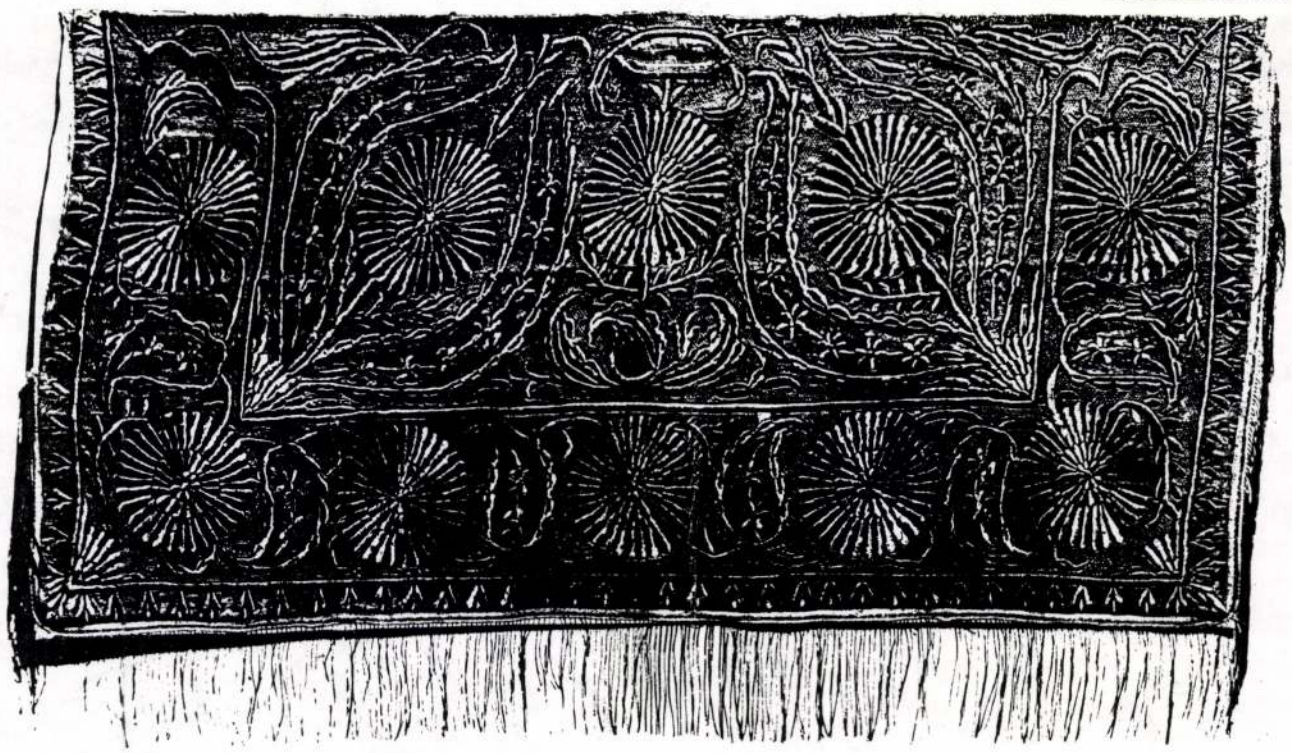

ESTERHÁZY gyűjtemény

Budapest, 1982/8

UTAZÁST NYERHET!

SZÉKTÁMLA HARANGOKKAL

ÉLET ÉS TUDOMÁNY
1991/33

sakktudomány • az emlékezet molekulái • vissza a Bánkúti búzákhoz? • séták a Hóhegyen • úrmutató • jövőbelá-TOTÓ

ÉLET ÉS TUDOMÁNY
A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ TÁRSULAT HETILAPJA

Főszerkesztő:
DR. WOLFNER ANDRÁS
Főszerkesztő-helyettes:
KERNER ISTVÁN
Szerkesztőség:
Budapest VIII., Bródy S. u. 16.
Postacím:
Élet és Tudomány
Budapest, Pf. 47.
1428
Telefon: 138-3777
Kiadja: a Hírlapkiadó Vállalat
Felelős kiadó:
HORTI JÓZSEF vezérigazgató
Budapest VIII., Blaha Lujza tér 3.
Postacím: Budapest 1959
Telefon: 138-2399, 138-4300
Telex: 22-70-40
Telefax: 13-83-311

Athenaeum Nyomda Budapest, 91.0997
Felelős vezető:
LOSONCZY GYÖRGY vezérigazgató

Index: 25 245
ISSN 0013-6077

Megjelenik a TIT Élet és Tudomány Egyesülete gondozásában. A Közoktatási és Művelődésügyi Minisztérium a lap kiadását 1991-ben 2,5 millió, az OTKA 2 millió forinttal támogatja.

A szerkesztőbizottság tagjai:
Andorka Rudolf, Antalóczy Zoltán, Bácskai Tamás, Berényi Dénes, Botos Katalin, Buda Béla, Csányi Vilmos, Furka Árpád, Grétsy László, Halász László, Jantsky Béla, Kapás Sándor, Kósa László, Kozma Tamás, Lengyel István, Német Lajos, Nyíri J. Kristóf, Sándorné Szennyessy Judit, Sas Elemér, Steiger István, S. Tóth László, Szabó Miklós, Székely Sándor, Szentgyörgyi Zsuzsa, Zách Alfréd

Olvasószerkesztők: Sz. Érdi Éva (természettudományok), Szőke István (társadalomtudományok)

Képszerkesztő: Újvári Imréné

Tervezőszerkesztő: Mohi Zsolt

Főmunkatárs: Barabás Zoltán

Rovatszerkesztők:
Albert Valéria (mezőgazdaság, földrajz), Barabás Zoltán (biológia), Fodor Lajos (fizika, kémia), Juhari Zsuzsanna (történelem, néprajz, régészet, közgazdaság), Kerner István (műszaki tudományok), Nagyné Szabó Ilona (földtudományok, botanika), Pécsi Tibor (orvostudomány)

Fotóriporterek: Bojtár Ottó, Hornyánszky Katalin

Levelezés: Veresné Varga Ágnes

Meg nem rendelt fényképekért és kéziratokért a szerkesztőség nem vállal felelősséget

Terjeszti a Magyar Posta. Az Élet és Tudomány előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest XIII., Lehel u. 10/A 1900, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámlára
Előfizetési díj negyedévre 384,- Ft
Külföldön terjeszti
a „Kultúra" Külkereskedelmi Vállalat
Budapest, Pf. 149. 1389

LÉLEKTANI LELEMÉNYEK

Kihez forduljak?

Az alkoholizmus és a kábítószer-fogyasztás a világ sok országában egyre súlyosabb gondot okoz a társadalomnak. A hosszú távú megoldás kulcsa mindenekelőtt a *megelőzés*ben rejlik. Az a legjobb, ha a fiatalokat már serdülőkorban sikerül elérniük az alkoholizmus és a kábítószer-fogyasztás ellen küzdő szakembereknek. Igen ám, de vajon kire hallgatnak ezek a serdülőkorú gyermekek?

A Michael *Vindle* vezette egyesült államokbeli kutatócsoport széles körű vizsgálatot folytatott ezt kiderítendő. A vizsgálatba összesen 27 355 tizenkét és tizennyolc év közötti résztvevőt vontak be. A diákoknak kérdőívet kellett kitölteniük, s azon az egyik kérdés az volt: kihez fordulnának segítségért, ha az alkohollal vagy a kábítószerekkel gondjaik támadnának? A válaszok között szerepeltek a szülők, a kortársak (barátok) és idegen felnőttek is – egyebek között tanárok, orvosok, rokonok és a tanácsadó szolgálatok hivatásos szakemberei. A kérdőív másik része pedig azt firtatta, hogy a válaszadónak az elmúlt félévben voltak-e kellemetlenségei a tanáraival, netán a rendőrséggel alkohol- vagy drogfogyasztás miatt.

Az adatok összegzésekor kiderült, hogy a diákok mintegy 20 százaléka nem fordulna felnőtthöz segítségért az említett válságos élethelyzetben. A diákok életkori sajátosságait figyelembe véve ez bizonyos fokig érthető, hiszen a serdülőkorban fölerősödnek az önállósodási törekvések, s a gyermekeknek természetes igényük, hogy minél gyakrabban megkísérelhessék önmaguk – felnőttek befolyása nélkül – intézni dolgaikat. Az már azonban figyelmeztető és aggasztó tény, hogy a gyermekek 10 százaléka senkitől sem tudna bizalommal segítséget kérni. Az e csoportba tartozókat a kutatók „szociálisan elszigetelt"-nek nevezik. Az eredmény szerint a 12–14 évesek között jóval több az ilyen gyermek, mint a 15–18 évesek körében, s ez arra utal, hogy az elzártság az életkorral és a társas kapcsolatok fejlődésével valamelyest oldódik. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a szociálisan elszigeteltekre ne kellene fokozott figyelmet fordítani, hiszen az adatok tanúsága szerint éppen nekik vannak *leggyakrabban* alkohollal és kábítószerekkel kapcsolatos problémáik. A megelőzésben tehát cselekvő stratégiára van szükség: nem elégséges az, hogy a szakemberek a telefonvonalak végén, vagy a szakrendelésen várakoznak a tanácsot kérőkre, hanem öntevékenyen, saját maguknak kell fölkeresniük a veszélyeztetett csoportokat. Hiszen leggyakrabban épp azoknak van szükségük segítségre, akik nem szánják rá magukat arra, hogy másokhoz forduljanak érte.

Mannhardt András

A HÁTLAPON

Széktámla harangokkal

Az első látásra meghökkentő támlájú szék a gróf Esterházy család hagyatéka. Bohóságát és szeszélyességét annak köszönheti, hogy a fertődi kastély híres kerti mulatságai egyik színhelyének, a *Bagatelle* elnevezésű épület bútora volt.

A szék támlája eredeti rendeltetésére alkalmatlan: nem lehet nekidőlni, hiszen a túlburjánzó faragott virágcsokrok, a harangok, a csavarodó növényi ornamentikák, a hattyúk és a kígyók kényelmetlenné teszik. A virágmotívumok – koszorúszerűen – a lábakon többször is megismétlődnek; az ülőlap három oldalán egy-egy faragott emberfej van. A háttámla harangmotívuma szintén újra előfordul: a vidám arcokat kétágú sapka szegélyezi, amelyek végén kis harang, azaz csengő függ. A díszítés e szokatlan eleme a rokokónak kínai „hagyományokból merítő" stílusára utal. (A már említett Bagatelle – most építik újjá – formája is ezt tükrözte, a kor ízlésének megfelelően: a kerti lakot kínai házként építették, ívelt tetőjén egy esernyős kínai szobra állt, az ereszekről kis harangok csüngtek alá, s a zenészek a széken is ábrázolt sapkákban játszottak...)

A szék stílusa, formája, túldíszítettsége – a XIX. századi „rokokó" jellemzői, mely már nem használja helyesen az eredeti rokokó nemes díszítőelemeit, de nem beszélhetünk egyértelműen neorokokóról sem – ez esetben. A bútordarab összhatásában pedig – igaz, ez időben elképzelhetetlen – némi „előszecessziós" életszemléletet is megelőlegez.

A székek némelyike – talán még a kínai ház leégése előtt – az Esterházyak különböző kastélyaiba került. A hátlapunkon szereplő szék ma a pápai Esterházy-kastélyban látható.

Ilon Gábor
Fotó: Bojtár Ottó

UTAZÁST NYERHET!

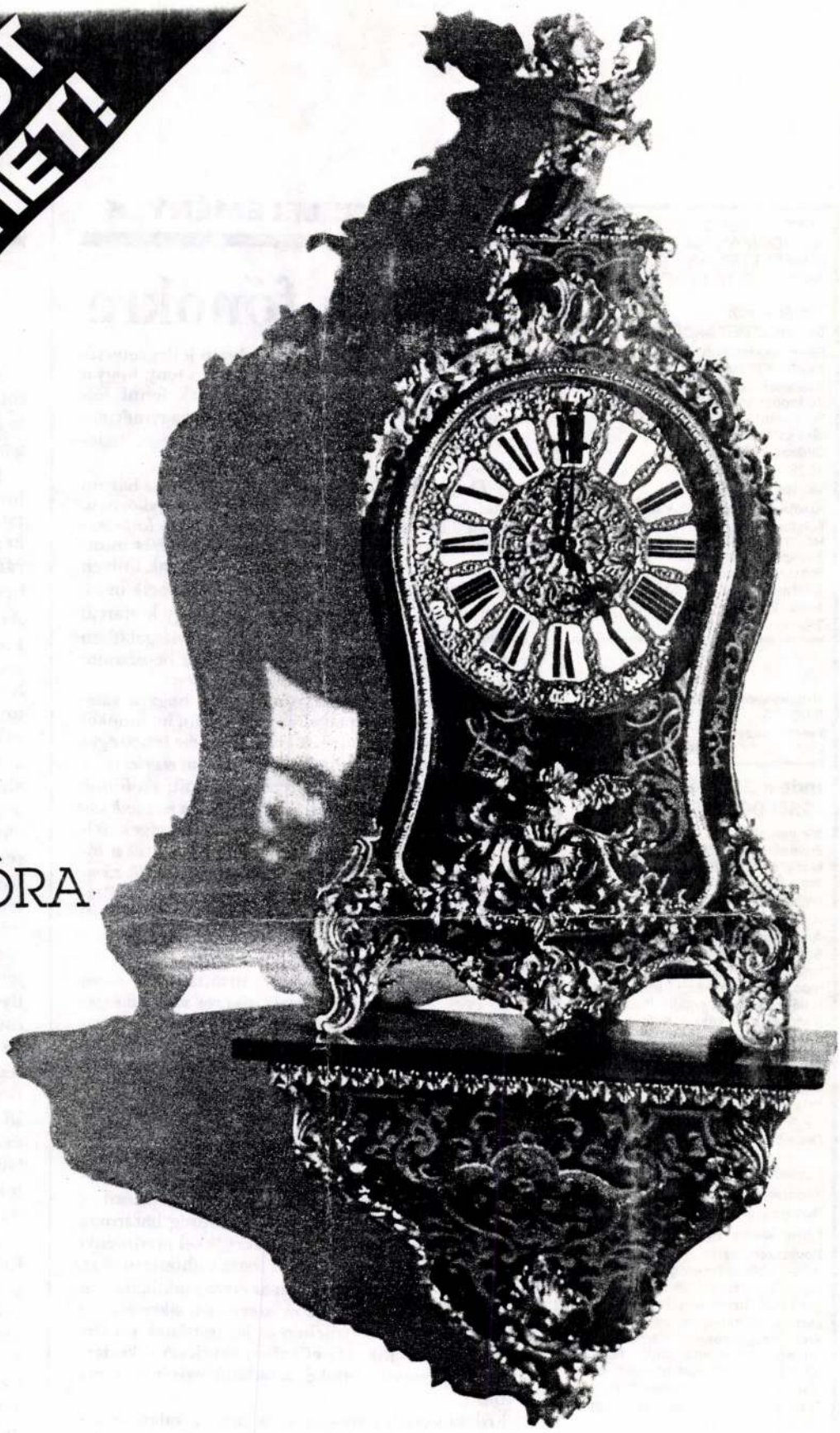

FALI INGAÓRA

ÉLET ÉS TUDOMÁNY
1991/31

mikro-„fémkohászat" • Szerbia – állandó harcban • gyilkos-e az ezüsthárs? • lapozgató • az absztrakt expresszionizmus

ÉLET ÉS TUDOMÁNY
A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ TÁRSULAT HETILAPJA

Főszerkesztő:
DR. WOLFNER ANDRÁS
Főszerkesztő-helyettes:
KERNER ISTVÁN
Szerkesztőség:
Budapest VIII., Bródy S. u. 16.
Postacím:
Élet és Tudomány
Budapest, Pf. 47.
1428
Telefon: 138-3777
Kiadja: a Hírlapkiadó Vállalat
Felelős kiadó:
HORTI JÓZSEF vezérigazgató
Budapest VIII., Blaha Lujza tér 3.
Postacím: Budapest 1959
Telefon: 138-2399, 138-4300
Telex: 22-70-40
Telefax: 13-83-311

Athenaeum Nyomda
91.0995
Felelős vezető:
LOSONCZY GYÖRGY vezérigazgató

Index: 25 245
ISSN 0013-6077

Megjelenik a TIT Élet és Tudomány Egyesülete gondozásában. A Közoktatási és Művelődésügyi Minisztérium a lap kiadását 1991-ben 2,5 millió forinttal támogatja.

A szerkesztőbizottság tagjai: Andorka Rudolf, Antalóczy Zoltán, Bácskai Tamás, Berényi Dénes, Botos Katalin, Buda Béla, Csányi Vilmos, Furka Árpád, Grétsy László, Halász László, Jantsky Béla, Kapás Sándor, Kósa László, Kozma Tamás, Lengyel István, Német Lajos, Nyíri J. Kristóf, Sándorné Szennyessy Judit, Sas Elemér, Steiger István, S. Tóth László, Szabó Miklós, Székely Sándor, Szentgyörgyi Zsuzsa, Zách Alfréd

Olvasószerkesztők: Sz. Érdi Éva (természettudományok), Szőke István (társadalomtudományok)

Képszerkesztő: Újvári Imréné

Tervezőszerkesztő: Mohi Zsolt

Főmunkatárs: Barabás Zoltán

Rovatszerkesztők:
Albert Valéria (mezőgazdaság, földrajz), Barabás Zoltán (biológia), Fodor Lajos (fizika, kémia), Juhari Zsuzsanna (történelem, néprajz, régészet, közgazdaság), Kerner István (műszaki tudományok), Nagyné Szabó Ilona (földtudományok, botanika), Pécsi Tibor (orvostudomány)

Fotóriporterek: Bojtár Ottó, Hornyánszky Katalin

Levelezés: Veresné Varga Ágnes

Meg nem rendelt fényképekért és kéziratokért a szerkesztőség nem vállal felelősséget

Terjeszti a Magyar Posta. Az Élet és Tudomány előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest XIII., Lehel u. 10/A 1900, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámlára

Előfizetési díj negyedévre 384,– Ft

Külföldön terjeszti a „Kultúra" Külkereskedelmi Vállalat Budapest, Pf. 149. 1389

LÉLEKTANI LELEMÉNYEK

Hatni a főnökre

A munkahelyi szervezetek lélektani jellegzetességeit vizsgáló kutatók számára jól ismert tény, hogy a beosztottak igen nagy hatással tudnak lenni följebbvalóikra, s e hatás milyenségétől nagymértékben függ a munkavégzés eredményessége, hatékonysága.

A *The Journal of Psychology* legutóbbi száma három indiai kutató tanulmányát közölte e tárgykörben. Kanika *Tandon*, Mahfooz A. *Ansari* és Alka *Kapoor* – mindhárman a kanpuri technológiai intézet munkatársai – azt vizsgálták, hogy a beosztottak milyen viselkedési fogásokat alkalmaznak fölötteseik befolyásolására, s próbálkozásaik sikerét vagy kudarcát milyen tényezőknek tulajdonítják. A vizsgálatban részt vevő 260 alacsony és középszintű beosztottat egy kérdőívnek a kitöltésére kérték meg.

Ennek első része arra vonatkozott, hogy a válaszoló milyen taktikát alkalmaz általában, ha főnökét rá akarja bírni valamire. A kutatók ötféle lehetséges befolyásolási taktikát határoztak meg: a) *érvelés* (ez a módszer a logikára, az ésszerűségre épít, s a főnök meggyőzését tűzi ki célul); b) *hízelgés és a magunk személyének megkedveltetése* (egyoldalú szívességek felajánlása vagy olyan stílus használata, amelyet a főnök szeret); c) *„csereüzlet" felajánlása, vagy nyílt szembeszegülés* (kölcsönös eredményekben való megállapodás, vagy panasztétel a felsőbb vezetőknek); d) *dac* (az egyet nem értés kimutatása); e) *egységbe szerveződés* (összefogás a többi beosztottal).

A kérdőív második része azt firtatta, hogy mitől függ ezeknek a módszereknek sikeres vagy sikertelen alkalmazása. A vizsgálat eredményeinek elemzése azt mutatta, hogy a befolyásolási kísérletek sikerének vagy kudarcának okait kutatva a beosztottak egyértelműen úgynevezett *énvédő* (az énjüket védő) magyarázatokat adtak. Ez azt jelenti, hogy az emberek a siker okait *önmagukban* vélték megtalálni, míg a kudarcért *külső tényezőket* tettek felelőssé. Egy példával megvilágítva az elmondottakat: ha föltesszük – és mindnyájan ezt szeretnénk hinni –, hogy a társadalom rendjét az ésszerűség határozza meg, akkor az a tudat, hogy észérvekkel eredményt értünk el, okvetlenül növelni fogja önbizalmunkat. Ha valaki főnökével szemben az *érvelés* taktikáját választja, és sikerrel jár, akkor szerinte a siker oka az ő személyes hozzáértésében és javaslatának pozitív tartalmában rejlik. Ha ellenben érvelésével kudarcot vall, emiatt főnöke szűklátókörűségét fogja okolni.

Érdekes eredmény volt az is, hogy a válaszolók – saját bevallásuk szerint – gyakran alkalmazzák a *hízelgés* és *kedveskedés* taktikáját, mégpedig kiváló hatásfokkal! A tanulmány szerzői szerint ez a tény alighanem jól jellemzi az indiai szervezetek egyik fő jellegzetességét. Lélektani szempontból érdekes, hogy a válaszolók itt is énvédő magyarázatot adtak: a kedveskedéssel elért sikerek okát abban látták, hogy javaslataik helyesek, előrevivők, pozitívak voltak. Ezzel a magyarázattal mintegy fölmentést is adtak maguknak a hízelgés „bűne" alól, s még csak a gondolatát is elhárították annak, hogy pusztán egy elvtelen és az ésszerűséget nélkülöző módszer alkalmazói lettek volna.

Mannhardt András

A HÁTLAPON

Fali ingaóra

A hátlapunkon bemutatott óra a pápai *gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmúzeum*ban látható.

Készítője ismeretlen. Stílusa és szerkezete alapján talán a XVIII. század végén készült, valószínűleg osztrák vagy német műhelyben. Az óraházat Charles-André *Boulle*-nak, a francia királyi udvar megrendelésére dolgozó asztalosműhely vezető mesterének bútoraira jellemző technikával díszítették: felületét sárgarézből készítették, inda alakú fémberakásokkal és aranyozott bronzveretekkel ékesítették. Oldallapjai ívesen hajlítottak, középen összeszűkülnek, alul kiszélesednek – formájuk az ajtók, kapuk kulcspajzsának alakját idézik. Óránk tetején puttó foglal helyet. Az ilyen, a rokokóba hajló stílusú órák konzolra helyezve szalonok és fogadóhelyiségek falát díszítették. A Boulle-féle fali ingaórák első darabjai a párizsi *Thuret* és a *Martinot* óraműves családok műhelyeiben születtek még XIV. Lajos uralkodásának utolsó éveiben.

Az ingaóra használható formában Christian *Huygens* (1629–1696) holland fizikus, matematikus és csillagász tervei alapján készült el; az ingaóráról írt könyvét pártfogójának, XIV. Lajos királynak, a Napkirálynak ajánlotta. Az 1657-ben szabadalmaztatott órájában vízszintes síkban elforduló koronakereket és függőleges síkú gátkereket alkalmazott. Későbbi ingaóráit olyan hajszálrugós billegővel – „balansszal" – látta el, amely egyenletessé tette az órakerék mozgását.

Ilon Gábor
Kép: Bojtár Ottó

HARIS ANDREA

ESZTERHÁZY FERENC ÜNNEPÉLYES BEVONULÁSA PÁPÁRA

1799-ben halt meg Pápa városának nagyhatalmú földesura, *gróf Eszterházy Károly* egri püspök. A főpap soha nem élt birtokán, de a távolból is mindig kemény kézzel irányította a települést közel fél évszázadon keresztül.[1] Közvetlen leszármazottja nem lévén, testvérének, Ferencnek szintén Ferenc nevű fia örökölte a pápai uradalmat és az ahhoz birtokjogilag és igazgatásban szorosan kapcsolódó devecseri és ugodi birtokokat.[2] *Eszterházy Ferenc* közel tíz évig tartó nápolyi követeskedése után 1801-ben tért vissza Magyarországra, így csak ebben az évben tudta először meglátogatni új birtokait.[3]

Pápa városa — és minden bizonnyal a többi birtokközpont is, melyeket feltételezhetően szintén megtekintett ekkor — nagy ünnepséggel fogadta földesurát. Az alábbiakban teljes terjedelemben közölt *forrás* ennek az ünnepélyes bevonulásnak részletes leírása. A szövegen keresztül egy nagy barokk ünnepség tárul a szemünk elé az első pillantásra, de ha részleteit vizsgáljuk, feltűnik provincializmusa, helyi sajátosságokat hordozó elemei. Eltér az eddig ismert illetve közölt bevonulási leírásoktól: nem a bevonuló király, vagy földesúr menetét, annak pompáját ismerjük meg belőle, hanem a kiemelkedő személyt fogadó település hódolatának kifejezési formáit.

Az ünnepség leírása számos, az ókorig visszavezethető tradicionális elemet tartalmaz. Megjelenik benne a diadalkapu („triumphalis porta") és a másik elmaradhatatlan elem, az üdvözlő kronosztikon.[4] Az új ízlés, a klasszicizmus szélesebb körben való térhódítását jelzik a felállított piramisok.[5]

Helyi jelleget a szövegnek elsősorban a pápai céhek felvonulása ad. Huszonkét céh sorakozik fel az új földesúr előtt céhzászlóival, és mondja el köszöntő versét németül vagy magyarul, aszerint, milyen nemzetiségű a céh.[6] A céhek versikéi távol állnak az irodalmi remekművektől, de „kínrímbe" szedett soraikban számos értékes utalás van a város és földesuruk életére.

1. Pápa város 1800. k. rekonstruált utcahálózata; a bevonulási ünnepség színhelyeivel.
Jelmagyarázat: 1—2. Az Alsó majoroki utcában felállított két diadalkapu; 3. A Vásárálláson felállított piramis; 4. Az Új Kapuban felállított diadalkapu; 5. A Várkertben felállított piramis; 6. Máninger János és Kluge Károly házainak helye; 7. Czillinge Zsigmond „kávéháza"

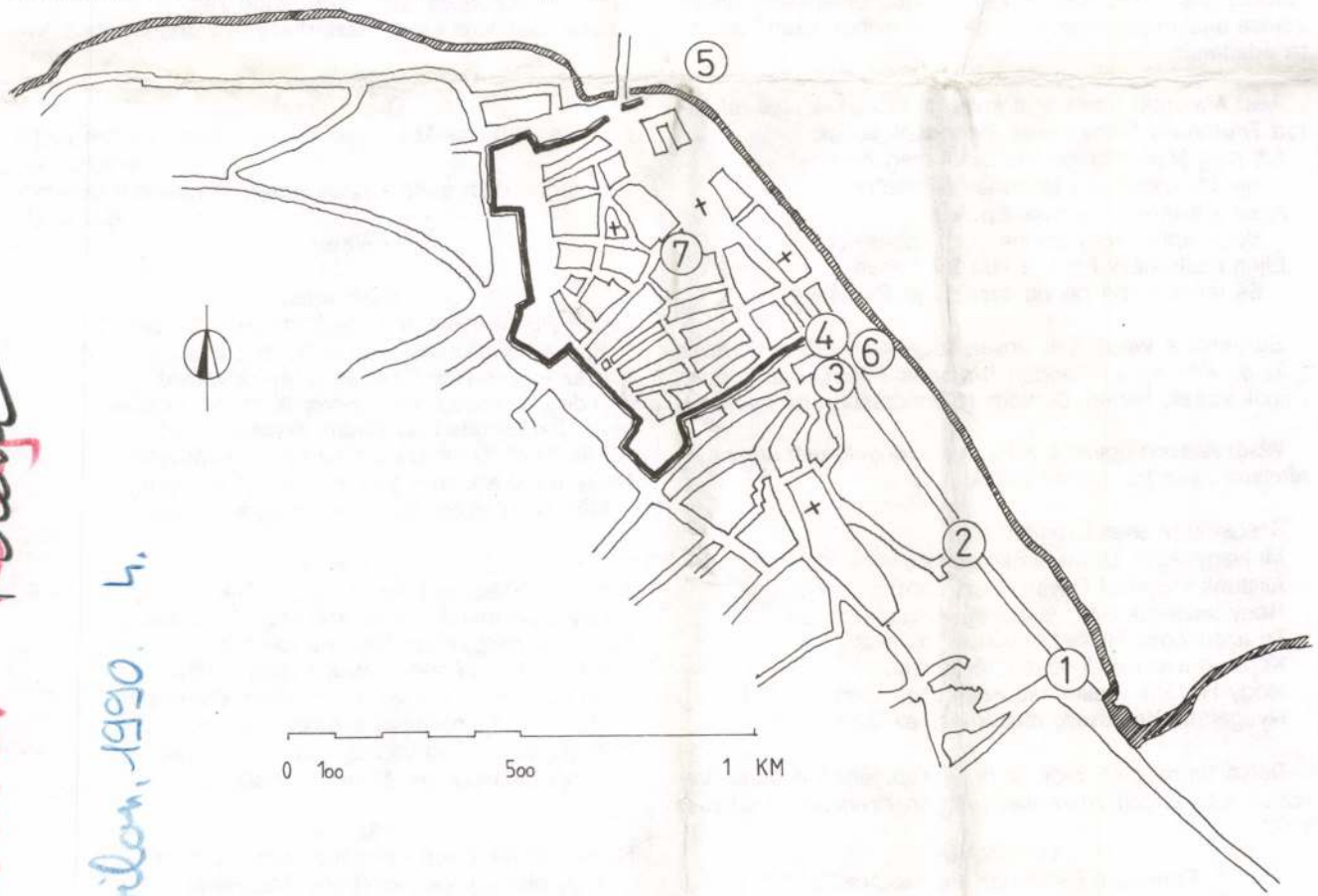

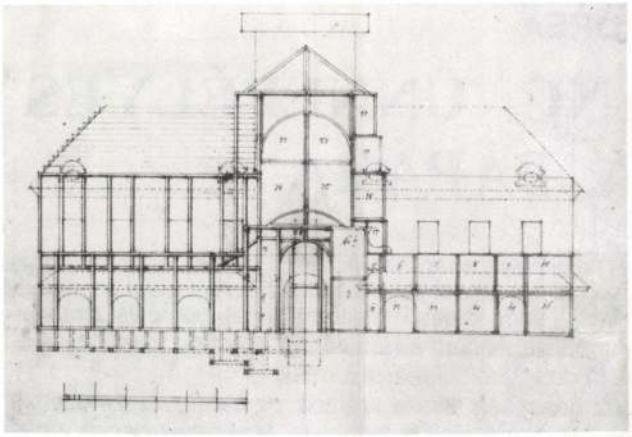

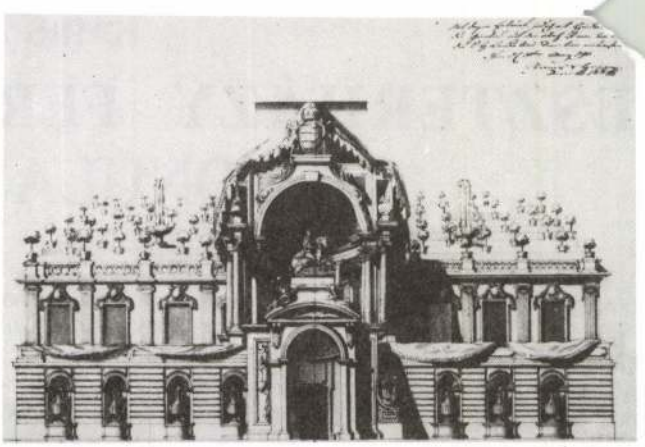

2—3. Pesten, 1790-ben II. Lipót koronázása alkalmából tervezett építmény. Tervezője ismeretlen. 2. kép: Az egyemeletes homlokzat elé állított vázszerkezet; 3. kép: A szerkezetre készített díszítmény főként vászonra festve. OL. T. 62. N. 752/1—2.

A diadalkapuk és piramisok képi ábrázolását a forrás nem tartalmazza, ezért a kamarai építészeti hivatal tervanyagából választottunk hozzá eddig publikáltalan rajzokat.[7]

Az ünnepség leírása[8]

Nagy Méltósághu Öregebb Eszterházÿ Ferentz Eő Excellentiájának 1801dik Esztendőben Néápolisi Követségéből szerentséssen való Haza érkezésével, és Pápai, Ugodi, és Devetseri Ősi Uradalmaknak tett 7br hónapnak 14dik Napján meg latagatása, s Pápára való örvendetes bé vezetése alkalmatosságával Pápa Várossában ezen Tisztelete adattatott:

Alsó Majoroki Utzában a külső Városbéliek által fel állétott Triumpalis Portán ezen Inscriptiok vóltak:

Állj meg Méltosághos Utas! Állj meg Kérűnk!
Hiv Idvezlésűnkre Méltonak ésmérűnk.
Azért álléttánk fel e Kiss Épületet:
Hogy ennél végy tőlűnk első Tiszteletet.
Éljen Eszterházÿ Ferentz Hazánk Fénye,
És teljes = bé benne szivűnk jo Reménye.

Bellyebb a Város felé ugyan azon Alsó Major Utzában a Zsido Kősség által erigált Triumphalis Portán semi Inscriptiok voltak, hanem Dictioját Nyomtatásban bé nyujtotta.

Vásár Álláson ugyan a Külső Városbéliek által erigált Pirámison ezen Inscriptiok voltak:

Sesostris hirének Öregibitésére
Mi Nagyságos Urunk emlekezetére
Állittunk Pyramist Ollyan Szent Szándékkal
Hogy tiszteljük Eőtt, E tsekély Ajándékkal
Te azért bőlts Heros! látván e Tetűnket
Képzeld azon való édes Őrőműnket,
Hogy Hazánk mellett tett Faradságit után
Nyugalmat Keresvén, miénk lesz ez után.

Belső Város alsó vagy = is Uj Kapujában a belső Városiak által erigált Triumphalis Portán ezen Chronosticum volt:

HonorIbVs
FranCIscII EszterházI FaVstoqVe ReDItVI

InterIor SenatVs Papensis.
Inter eXtraorDInarIa LatItIae SIgna
aDornat.[9]

Ezek után következnek a Czéhek Kiknek személlyessen Rendben Állo Gyülekezete rendessen elkészült Czimereiket fent tartván illy Verseket mutattak:

Átsok

Wir ins gemein zusamen, All Papaer Zimmer=Leűt,
Empfangen dich O Graf! mit innigst großter Freűd,
Und wűnschen es lebe noch lange Zeit,
Seiner Excellenz Franz Eszterházÿ in zufriendenheit. Vivat!

Kűmivesek

Graf Frantz!
Ja dich das Meer gedult, die tobend Wellen nicht verschluckt,
So segne dich auch Gottes Hand, in unseren liebsten Vaterland.
Vivat!

Csizmaziák

Mi Kiknek Munkája mint Gyászra mint tántzra,
Egy áránt alkalmas vén s ifiu bókákra,
Kik az eleven Bőrt Szatyán, s Kordovánnyal,
Hideg, s meleg ellen mentyűk szép modjával
Hogy Excellentiád Kőzőttűnk láthatjuk
Főllőttébb Őrvendűnk Szivűnkből kivánnyuk
Hogy mind addég vigan, s egéségben éljen,
Még hazánkban lészen ki csizmát viseljen.

Csapok

A minémű Vastag Kézi Mesterségűnk
Olly érzékeny s tellyes Mái Nap Őrőműnk,
Mellyet a Kegyelmes Grofunk jővetele
s Kegyes tekéntete szivűnk meg tőltőtte
Kivánnyuk, hogy a még a Juh nevel Gyapjat,
Mind addég ne érjen szomoru Napokat.
Hanem menyi Fog van egy simito Kártban,
Annyi Esztendőket éllyen vigasságban.

Szűtsök

Nemes Szűts Czéh szivből mutattya Őrőmét
hogy láthatja kegyes Grofja Tekéntetét.

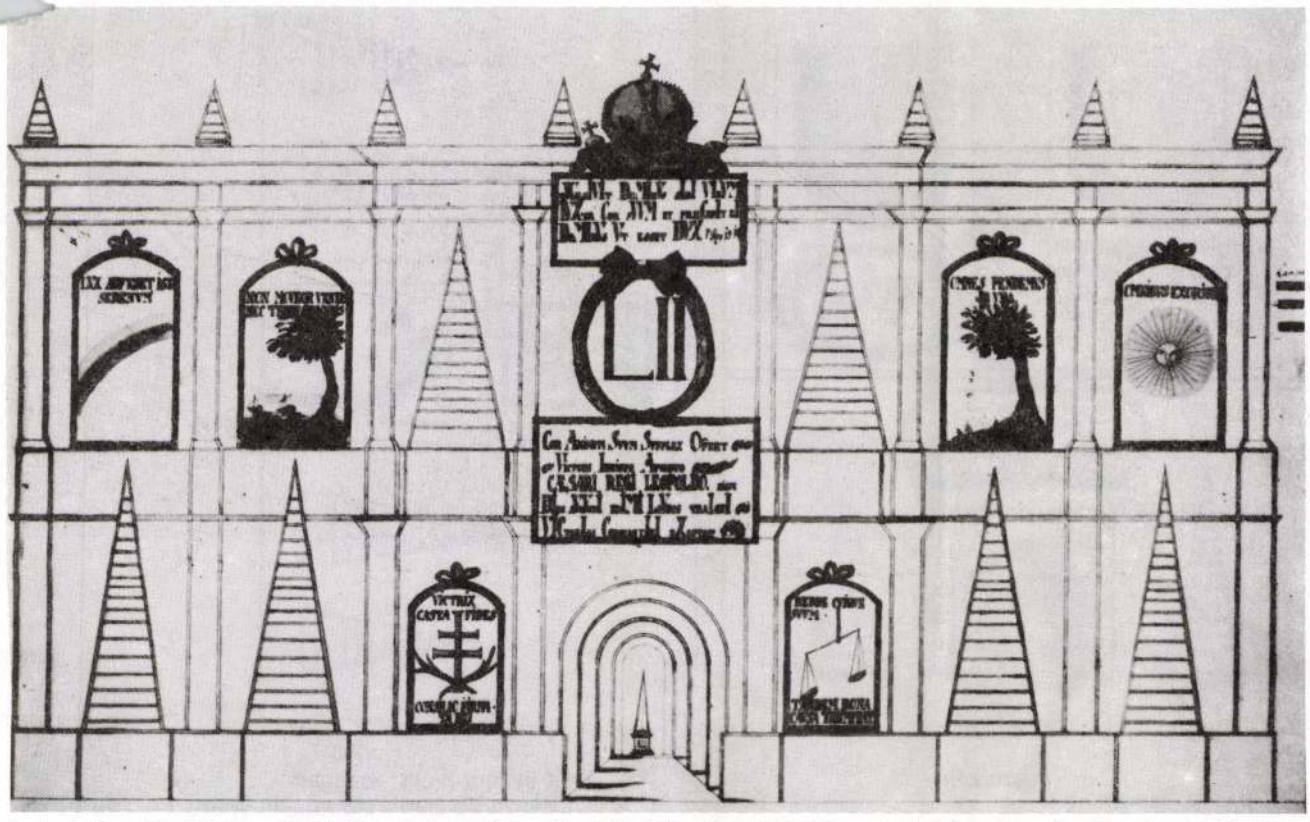

4—5—6. Kassán, 1790-ben II. Lipót pesti koronázása alkalmából készített díszletek a városházára, és a városkapukra. A díszleteket a helyi rajziskola tanulói tervezték. OL. T. 62. N. 757/1—2—3.

Lovunk szőkik, tánczol, de nem rug, se nem vág
Jámbor tsak hogy finnyás szénát, zabot nem rág,
Magunk Farkas Bőrrel fedtük bé mellűnket,
de hűség, s tisztelet foglalják szivűnket
s ezt tsak azért tettük, mert Farkas Czimerűnk
Mellyel e nagy Napot méltó megtisztelnünk,
És, hogy kiálthassuk annál hangosbb szokkal,
Isten! tartsd meg soká, s minden némű jokkal
Áld meg Papa, Ugod és Devecser Urát
Grof Eszterházÿ Ferentz Excellentiaját.

Szűr=Szabok

Mi az egyűgyűség igaz fent tartoi
Egy egész nagy Rendnek leg modibb szaboi
Kik bár űstőt, Arant, nem vesztegetűnk=is
Eső, s Hideg ellen varrunk Ruhát még=is
Szivűnkbűl Őrvendűnk, hogy kegyelmes Atyánk,
s Grofunk szerentséssen el érkeze hozzánk
S Kivánnyuk, hogy addég éllyen Egéségben
Még por, Kanász, s Juhász, munkánk tartya betsben.

Magyar Szabok

A Nemes Szabo Czéh Őrvendez Szivébűl,
hogy részt vesz e Napon a jelenlétedből
A mint Idő hozza, Ruhákat ugy varrunk,
Mellybűl egy darabkat tenéked=is adunk.

Németh Vargák

Es komt anheűt zu Uns anher. Zu Papa der Neür Grundes=Herr,
Zu tiefer Neigeung ruffen wir, es lebe Ewig Franz Eszterházy.

Bognárok

Mennyi Fordulást tett Utadban Kereked,
Annyi Napot érjen Nagy Grof az életed
Tengelével együtt bár mindig tartana
Ez lenne, mi Pápát, s minket vigasztalna.

Gomb=Kőtők

Mi Gombkőtők Arany Szőr Gombokat Kőtűnk,
Vitéz Kőtést, Gombházat, Sinort, Sujtást verűnk
A Magyar derékra Övet=is készéttűnk
Diszes Öltőzetet azzal ékessittűnk
Excellenatiádnak Élte Sinorját=is
Olly erőssen verjük kőtjük meg Gombját=is
Hogy mikor Atropos meczeni akarja
Tőrjék=el kedvünkre kegyetlen Öllója.

Kovátsok

Eszterházÿ Ferentz Grofunk addég éljen,
Diadalmat vegyen minden Bún, s veszéllyen,
Még egy Ollyan tátos Csiko nem szűletik,
Melyre ez a pitzing Patko fel veretik.

Fazokasok

Tőredékeny Edény Kezünknek Munkája
De Őrőkős lészen Hivségűnknek Lángja
A mellyet Te hozzád Nagy Grof viseltetűnk,
Kit személlyed szerént itten tisztelhetűnk

Kapczások

Freüet Euch groß, und klein Unseres grosten Grafen Ankunft
Grundes Herr! Franz Eszterházÿ lebe, so langes Gott gefallt.
Vivat Soll Leben.

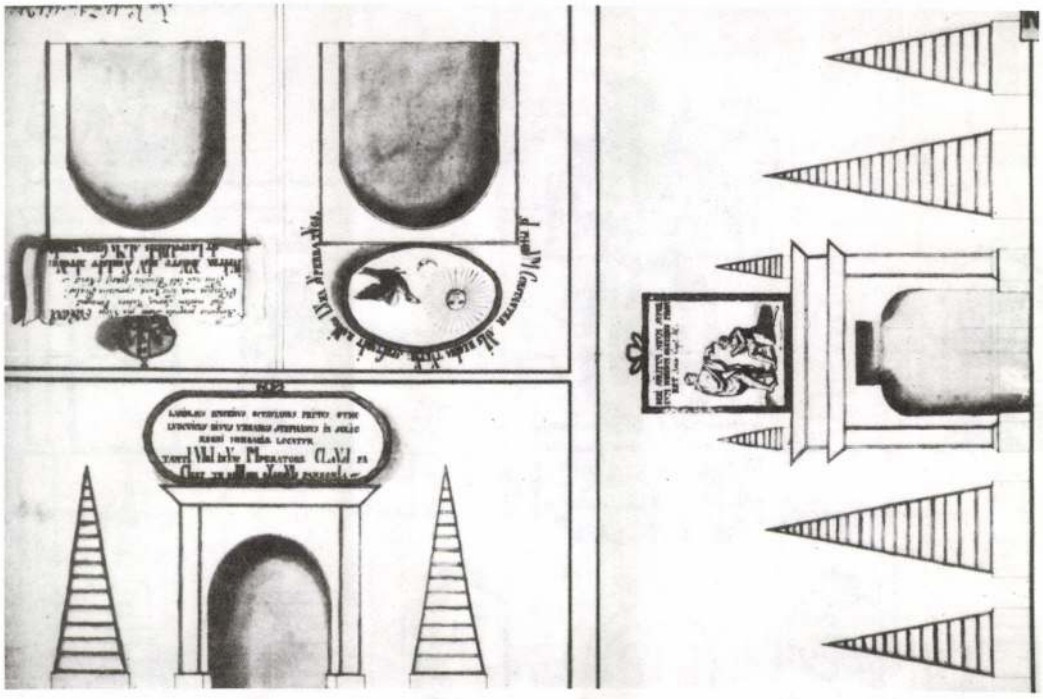

Posztosok

Mi Posztot tsinállyuk
Szegényeknek, Boldognak egyaránt szolgallunk.

Timárok

Frisch auf Ihr Lederer, und lebt
Thut Euch nur nicht beklagen,
Wann schon das Eis in hánden klebt,
Thut Ihr nur nicht verzagen
Trinckt gutes Bier, und kühlen Wien,
Dabey sollt IHr recht lustig seyn.
Vivát Es lebe Franz Eszterházy.

Molnárok

Minthogy az Őrőmőt, mellyet jelen=léted
Kegyes Grof szivűnkben szűlt nem szemlelheted,
Im kik kegyelmedből eszűk Kenyerűnket
Kenyérrel mutattyuk szives Őrőműnket
s Kivánnyuk élj frissen Annyi Esztendőket
Mind Áldott Patakunk koptat el kőveket.

Asztalosok

Élőknek, Holtaknak leg kissebb szolgai,
Szegény, s Boldogoknak szükséges Munkási
Kik az Élőknek tsak holmit ékesettűnk
a Holtoknak pedig Házatis készéttűnk
Hogy Excellentiad Kőzőttűnk láthatjuk
Őrvendűnk, s hogy éllyen szivűnkből kiáltjuk

Magyar Vargák

Mi, Kiknek egy Hittel fénylik Társoságunk
Ámbár két Czéhvel=is van Atyfiságunk
Modihoz nem értvén, hogy kőzőttűnk látunk,
Kegyes Grof egy szoval Égben igy kialtunk
Ad irgalmas Isten! hogy mind addig éljen
E jó Urunk, s bánat szivéhez ne férjen
Még Kép Irok Angyalt rajzolnak Botskorban
s régi nemzeteket irnak le sarukban.

Takátsok

A mint szővik, s nyuitják fonalát a Bordák
Ugy nyuitsák Éltednek fonalát a Párkák,
Ez a Takáts Czéhnek szives Kivansága,
Mert a Te Életed azok Boldogsága.

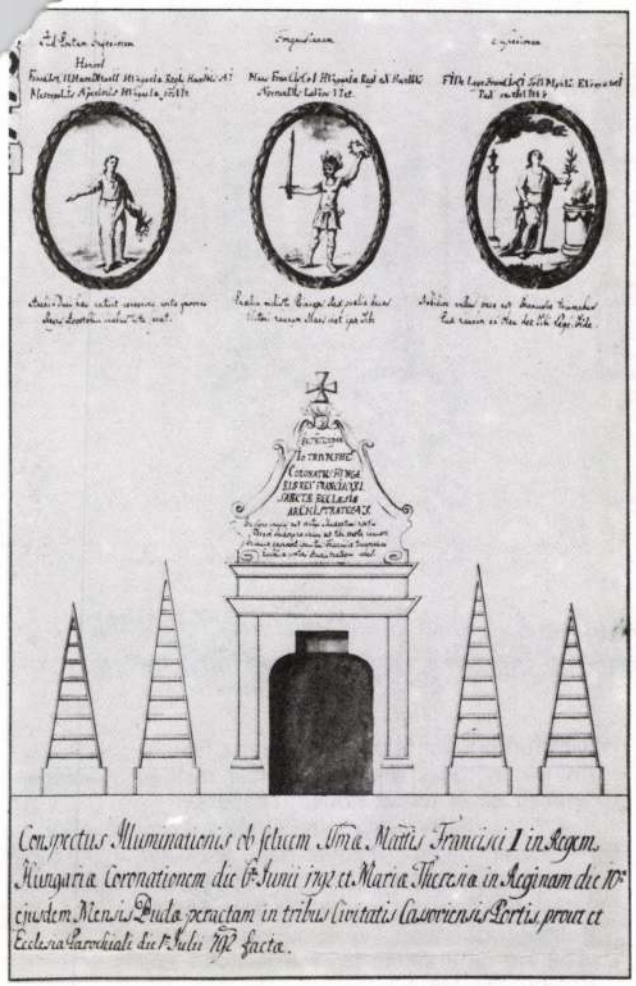

7—8. Kassán, 1792-ben I. Ferenc koronázásának tiszteletére tervezett díszletek. Tervezője ismeretlen. OL. T. 62. N. 773/1—2.

Pintérek

Bátor nem biztattya Somlo Hordainkat
ki Úrittyúk még=is ma Poharunkat
Grofunknak szerentsés visza térésiért
A Jelenletiért, és egéségéért.

Pékek

A mint ég mindennap a Sűtő Kementzénk,
És ki fordul abból számtalan sok Zsemlénk
Ugy lángal a szivűnk Urunknak láttára
Hogy sok idő mulva meg jelent Pápára.

Lakatosok

Zárt, s Lakatot teszünk mi ugyan Ajtokra,
De ma szánkat nyittyuk azon őrőm szokra,
Aldasson az Isten! hogy visza erkeztél
s Tenger veszélébűl ki menekedhettél.

A Vár Kertben a Város által erigált Pyramison ezen Chronosticum volt:

FranCIsCo Eszterházl
Caesarls Legato NeapoLI reVerso
VetVstae StIrpIs sVae ILLVstrI GLorIae
Regnl Decorl Patrlae Patrl
DICIte VIVat.[10]

A Városon illuminált Házak Ablakjaiban illy Versek voltak:

Máninger János Kalmár három Ablakjaiban, és ugyan Egyikben.[11]

Vivat
F. G. E.

Másikban

Vater=Liebe Krőnet
Wahre Religion zierret
Ächte Tugend adlet.

Harmadikban

Frantz! Neapel war durch zehen Jahr die Quartier
doch konnte das wüthende Meer einmahls schaden dier
Weil Religion, und Tugend so stracke Stüze sind,
Wo jeder in gefahr, des Höchsten Hülfe sind.
Die angeboren Tugend, die aller Welt bekannt,
die hat dich zu unsere Trost, in die Vaterlandt gesamt.

Laicht János Lakatos Két Ablakjaiban.[12]

Auf, auf Ihr liebe gute Herzens Brüder
Singt lustige, und erfreüliche Zech=Lieder,
Luft laut! Es lebe Graf Franz,
Unsere zierde, Pracht und Glantz.
Füllet die Becher voll Leben=Saft
Tanzet, und springet voll Freüden
Luft! es lebe unsere Grund=Herrschaft
Stäts befreuet von kummer, und leÿden

Kluge Károly Festő által maga Háza előtt fel alétott Kiss Pyramison illuminált Betükkel

Es lebe
Franz Graf
Eszterházÿ
Soll leben G. F. Eszterházÿ
und dieses soll in dem bestehen:
So wie ein Hirsch auf Grünen Graß
Soll man sein Leben ferner sehen;
Heűt ruf ein Jeder was Er kann
Soll leben die Eszterhazysche Stamm
Geziert der Hirsch auf Grüner Au
was schőn grünt, wird schőn blau,
ist die Färbern Ihr Sprichwort
drum ist es blau auf diesen Ort.

Mészárosok

Ki jó izű Étel mellé akar úlni,
Annak lehetetlen minket elkerűlni,
Mind az által ámbár illyen sok áll rajtunk
Excellentziadnak térdet fejet hajtunk.
Vigasztalásunkra éltessen Ur Isten!
Mellyet hiv szivbűl kivánunk szivessen.
Vivat.

Czillinger Zsigmond Kávés Négy Ablakjaiban[14]

Vivat Graf Francz Eszterhazÿ!
Flei ist miht vermögend
Händesind zu schwach,
Die nerven unbewegend,
Des Eÿfers dir erwach,
Das gefűll dir Liebe zu zeigen an,
Großműthig! nim die Willen an.
Feindes gräzenlose Wuth
Gefűllt in weiten Landen
Groste Gefahr, mit stätten Muth,

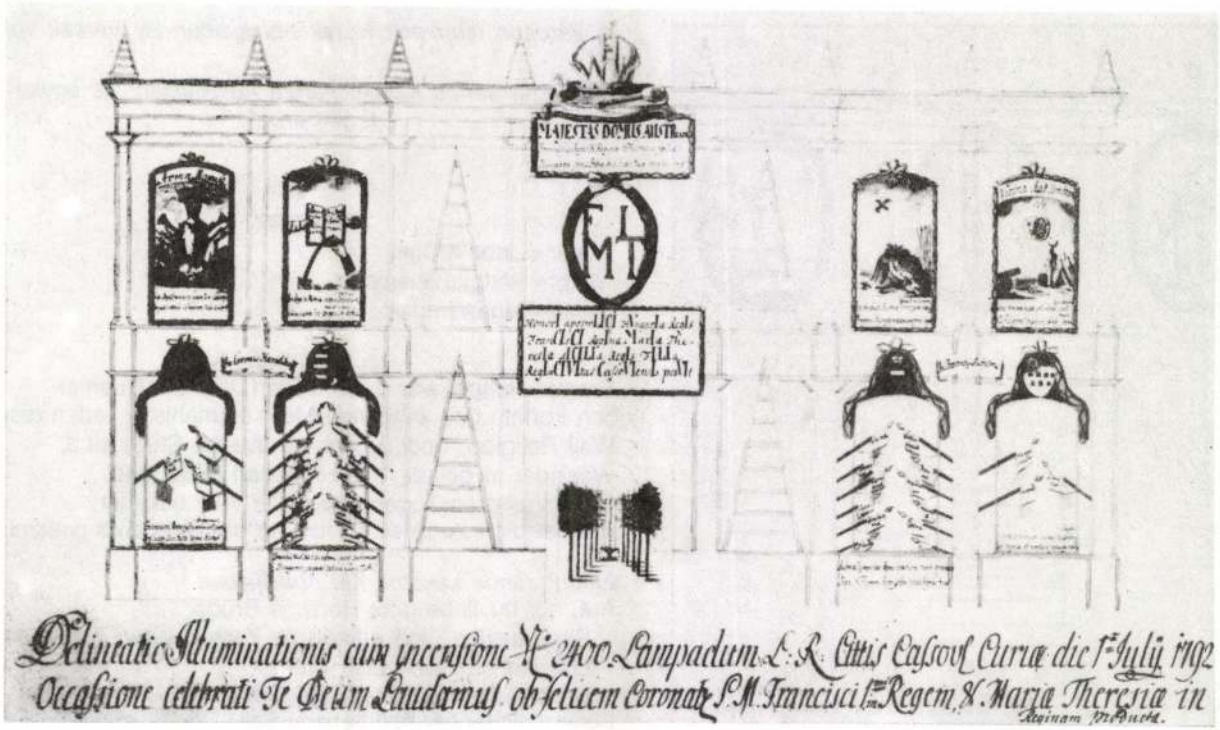

Gott Lob! nun überstanden,
Zum Jubel seiner Freind ist Er Gier,
Gott Er lebe lang, das wünschen Wir.
Landes Fűrst, und Herren Treu
Ist pflicht der Unterthanen,
Zum Beweis, daß ich es sey,
So stimt mit mir zusammens
Last Uns Ihm Ewig lieben, der Uns beglűcht
Zum dancke in vergnűgen ganz entzűckt.
Ergötzung, und Fremden,
weihen Wir an diesen Tag
vergessen alle Leyden,
Sorgen, Noth, und Plag
kein Irthum soll Uns bethőren
Noch Bosheit unsere ruhe stören.

NAGY MÉLTÓSÁGU
Idősb Galánthai és Fraknói Grof
ESZTERHÁZI FERENCZ
ő Excellentziaja
Tata, Gesztes, Pápa, Ugod, és Devetser
őrőkős Ura
A CSÁSZÁRI KIRÁLYI APOSTOLI FELSÉGNEK
TITKOS TANÁCSOSA és KAMARASSA
NEVE NAPJÁRA
irott
TISZTELŐ VERSEK
Z. S. által.
1801 o. 4. Oct. 15
α. ω.

Hogy nem régen Párthenopet űldőzte a Nemézis
s kikergette lakhelyéből, (:mert hatalmas nem ezis.)
Priamussal amidőn szált Háza népe hajóra,
s Futott a tágos tengeren, vinné az ég hajóra.
Egy Magyar Eneás is ült a tőredékeny fára
Amelly belől kivolt vésve, s két oldal volt hatara.
Hogy a dűhős Furiáktol életét ki ragadja
Kedves Magyar Hazájának és nékünk viszsza adja,
De alig hogy hajójokat a zöld kékes tengerre
bé ereszték, hogy fussanak a hátán valamerre,
Hát Eolus dűhőskődő szeleknek az Istene
/:Kinek mérges haragjátol ég bár mindent mentene/
Ki ereszti zárva tartott szeleit rejtekéből
s Azonnal felforrt méreggel jöttek a hegy tővéből
Eget, földet, hegyet, völgyet nagy zúgással tőlték el
Fenekestől minden vizet, s a tengert zavarták fel,
Irtóztato dűhőséggel mindenütt dorombolnak,
Eoliábol rohanván Tyrrhénumon mormolnak
Űzőbe veszik a vésett fát, melybe volt Eneás,
Priamus és Háza népe, mentek vele, és nem más.
Döntik oldalra a hajót, s kiesik a kis gyerek
Őléből a Dajkájának, s meghal, szólni hogy merek:
Mert Priamuse a kisded, Parthenopet a birja
kinek fiának az irigy tenger most lett sirja.
Illyet és több a féleket mivelt a tenger s a szél,
Aki itt nem volt nem tsuda ha nem könyörög és nem fél.
Kiült már minden ortzára rút halál ábrázattya
De hogy eztet eszbe vette minden hatalmak Attya
parantsolá Eolusnak, hogy mind Eoliaba
Zárja mindjárt bé szeleit kiűrűlt barlangjaba,
Én vagyok úgymond egyedül a Magyarok Istene
Irtóztató haragomtol ne tom meg kimentene,
Ha egy haj szál esik is el Eneásom fejéről
Én azonnal le taszítom Eolust fő helyéről
Mást ültetek fel helyette, hadd birja koronáját,
Királyi székét, jószágát, 's birodalma páltzáját.
Eitvén ezt a győzni kezdett Istene a szeleknek
Viszsza térő trombitát fuj maga a Seregeknek;
Őszve szedi, tsendesiti hatalmával gátollya
Zabolázza, tőmlőtzőkbe reggeti meg látnzollya:
Meg tsendesedének erre zugó tenger habjai
Láttzanak a tüz okádó Sicilia partyai.
Mennyj tsendesen hát Eneás Palermó Vára fele,
Csendes nem zúg már a tenger evedzél hamar bele,
Itt lesz nyugtod, itt meg állhattz, itt pihennyél tsendesen,
Majd ha hozzád vissza térek elviszlek egyenesen
A Pannonok Országába kedves hazád földjére
Mellyért régen a Magyarnak őzőnnel fojt a vére

Ott hív Jobbágyid kőzt tőltőd őrőmmel esztendődet
Szent Ferentz napját ott tőltőd és éred arany idődet
Kedves Vérid, hiv Barátid kiterjedett kajjokkal
Meg ölelnek, meg ragadnak, s nállok tartanak azokkal.
Be is tőlt amit jövendölt mindent a Fő Valóság
Ő mondotta nem volt benne, nintsen hijánossag.
Mert alig hogy meg aratott Isten Asszony a Ceres,
Kettszer termett, nem is többször enni való kéttzeres
S meg a hold egyszer végzette felettűnk el pályájat
Midőn kedve Eneásunk, s vérűnk látta hazájat.
Illyen Hérót énekelek Tataiak én a ki
Tenger 's Olasz veszély kőzzűl nem rég szabadula ki;
Véget vetvén a Karibdis és Seilla környyékének.
/: Mert Tsak ez itt élte tzéllya a Músa énekének/
Boldog Egek! melly boldognak tarthattyuk hát magunkat,
Hogy keblűnkbe zárva tartyuk tulajdon sajátunkat.
Fell áshattuk, s meg hozhattuk Napolyba volt kintsünket
ugyan mi az, mond akárki mi gátolná kedvünket.
Tőrűld hát Niobe tőrűld kőnybe lábbadt szemedet
Bár Látóna meg ölte is tizenhét gyermekedet.
Vig zengéssel repdessetek Alcyon madarai
Ceycis változásán siró levegő ég vadai.
Sürü könyhullatástoknak tőrőllyetek tsepjeit
Jaj szót hangzó énekléstek szomorú remekjeit.
Vígadjatok inkább most és felejtsétek bútokat
Serkentsétek a leg nagyobb vígságra magatokat
Hogy Grof ESZTERHÁZI FERENCZ napja vigan tellyen el
Amelly vigasságal jöve ugyan azzal mennyen el.
Tapsoly Tata, ballagj haza nep, és űlly asztalodhoz,
Vigasságra, mint az Irás mondja, végy bort magadhoz
Kiáltsd Éllyen, és szemléllyen Nesztori sok időket
Vigasságal tellyeseket, bútól merő meddőket.
Ne légyen száma Napjának, mint az ég tsillaginak,
Vagy a szétt szórva heverő szároz föld porainak.
Áldás reá, mint harmat a földre bővőn szállyon,
Nyugodalmat midőn meg hal, más Világon talállyon.
VÉGE

Jegyzetek

1. Eszterházy Károly (1723—1799), 1758-tól birtokosa a pápai uradalomnak.
2. Eszterházy Ferenc, a szövegben említett apa, 1715—1785 között, fia, Ferenc 1758—1815 között élt.
A családtörténeti adatok nem tartalmazzák, az itt közölt szövegből azonban úgy tűnik, hogy (II.) Ferenc a pápai, ugodi és devecseri birtokok mellett ekkor a tatai és gesztesi uradalmat is bírta.
3. A közölt forrásban több utalás található Eszterházy Ferenc nápolyi tartózkodására és visszatérésének nehéz körülményeire.
4. A didalkapukra l. *Pemcki A.:* Intrada. Az ünnepélyes bevonulás formája és szerepe a közép-kelet-európai udvarokban. In: Magyar reneszánsz udvari kultúra. Bp. 1987. 287.
5. A piramist egy korabeli „építészeti traktátus", mint a legnemesebb formát tartja számon, a többi építészeti forma csupán utána következik: „Az Égyiptomi Pyramis felséges Épület, mert Széle, Hosszával nem egyenetlen és a' Teteje felé menő Tsútsosodása által, dicső siralmas Emlékeztetőjellé, és sokat jelentővé lesz." Az Oszlopokról. Tornyok, Obeliscusok, és Emlékezetoszlopok. Uránia. III. (1794) 86.
6. A felvonult 22 céh az összes pápai céhet jelenti. *Reizner J.:* A gróf Eszterházy család pápai levéltárában őrzött czéhlevelek. Történelmi Tár. 1894. 643. skk. c. tanulmányban összesen 24 pápai céh létezéséről számol be.
7. Az OL T. 62. alatt található az ún. Kamarai Tervtár, az 1788-tól Országos Építészeti Igazgatóság néven működő kamarai hivatal tervanyaga.
8. A szöveget teljes egészében az eredeti helyesírás szerint közöljük, a latin ill. a német nyelvű részeknél is. A szöveg származási helye: OL. P. 1216. 33. cs. capsa 64. N 110.
9. A kronosztikon összeadása után 1601-es évszám alakul ki, mivel a másoló a Franciscii szó két c betűjét elfelejtette nagybetűvel írni.
10. Ez a kronosztikon is rossz évszámot ad ki (1701), ennek oka az előzővel egyezik meg, itt a másoló a decori szó c betűjét felejtette el nagybetűvel írni.
11. *Máninger János* kalmár minden bizonnyal azonos azzal a *Kalmár János* táblabíróval, aki 1816-ban panaszt emel felső szomszédja, *Kluge Károly* ellen az úriszéknél. A pereskedés oka a két ház közötti vízfolyás, amely a Vásárállásából /ma: Március 15. tér/ a Tapolcába folyik. (OL. P. 1216. 27. cs. capsa 62. N 87.) Így feltételezhető, hogy Máninger János háza a mai Március 15. tér 13. sz. alatt állt, a ma 12. számot viselő Kluge-ház mellett.
12. *Laicht János* lakatos házának helyéről semmilyen adattal nem rendelkezünk. A levéltári adatokban neve egyetlen egyszer tűnik fel, 1797-ben, amikor a pápai földesúr katonai felszerelést vásárol tőle, méghozzá „pisztolba való vasvesszőt". (OL. P. 1216. 30. cs. capsa 63. N 14. 224. p.) Foglalkozásából következtetve háza valószínűleg nem a belvárosban, hanem inkább a külvárosban, az ún. alsó Majorokban állt, a mai Jókai utca környékén.
13. Kluge Károly háza a mai Március 15. tér 12 volt. A több generáción keresztül kékfestő mesterséggel foglalkozó család mindig ebben a házban élt és dolgozott Pápán. (*Domonkos O.:* Pápa, Kékfestő Múzeum. Bp. 1985. 8.) A szöveg utolsó sora „ezért kék ez a hely" mesterségükre való utalásként értelmezhető.
14. *Czillinger Zsigmond* kávésról levéltári, irodalmi adatokkal nem rendelkezünk. A 19. század elején azonban jelenlegi tudásunk szerint csak egyetlen kávémérés volt a városban, a mai Fő tér 21. sz. házban. Ez az ún. *Zichy*-ház 1801-ben még a *Csuzy* család tulajdonában volt. (OL. P. 1216. 33. cs. capsa 64. N 141.)
15. Ugyanazon a levéltári jelzeten található ez az üdvözlő vers, amelyet ugyan nem a pápai látogatására írtak Eszterházy Ferencnek. De alighanem ugyanezen körút alkalmával látogatott el másik birtoktestéhez, a tatai, gesztesi uradalomhoz (1. 2. jegyzet). A vers mitológiai utalásai a görög mondakörre, az Aeneis legendára vonatkoznak főként, bár kissé összekeveredtek benne a trójai események szereplőivel.

1990. május

KAJÁN IMRE

SZÉCHENYI ÉS KOSSUTH AZ 1838. ÉVI PEST-BUDAI NAGY ÁRVÍZRŐL

Az immár százötvenkét évvel ezelőtti természeti katasztrófa pest-budai pusztításai — 151 ember fúlt vízbe csak Pesten, 2281 lakóház dőlt össze[1] — közismertek. Az árvízről számos írástudó megemlékezett: a korabeli lapok rendre adták közre a mérnöki, hidrológusi véleményeket, az apró részletekről pedig polgárok, művészek az időben divatos naplóírásaiból tudhatunk. Szinte vátesz-szerű *Vásárhelyi Pál* cikksorozata, amelynek első részében (1838.

március 4-én) megjósolja a bekövetkezendő tragédiát[2], a mentésekről többek között *Wesselényi Miklós* naplójából, *Dériné, Bárfai László* és mások naplójából tudhatunk.

Ám a legrészletesebb történeti munkák sem említik a kor két nagy politikus-géniuszának, *Széchenyi Istvánnak* és *Kossuth Lajosnak* e témában írt elemzéseit. Nem csoda, hiszen Kossuth a budai várbörtönben volt az árvíz idején, s onnan küldte írásait a külvilágba[3], Széchenyi pedig saját politikai lapja, a *Jelenkor* számára kezdett az íráshoz, ám 1838. március 31-én — egy mondat közepén — abbahagyta cikke fogalmazványát, így az nem is jelenhetett meg.[4] Nem így Kossuth Lajos családjának írt levelei, melyeket védőügyvédje, *Ágoston József* a cenzúrát kijátszva „Közli Á. J." aláírással adott sajtó alá kevés változtatással a *Társalkodó* 1838. májusi és júniusi számaiban.

A reformkor politikában jártas közönsége nyilván tudta, hogy az „Á. J." aláírás valójában egy politikai elítélt, Kossuth börtönben fogalmazott gondolatait teszi nyomdaképessé, de százötven év után számunkra ez csak Széchenyi Istvánnak a Magyar Tudományos Akadémián őrzött, az eredeti (?) levél másolatát tartalmazó kézirattárából ismert.[5]

Azt sajnos még ma sem tudjuk, hogyan jutott Széchenyi István még jóval a megjelenés előtt radikális[6] politikai ellenfele leveleihez[6], de nekünk ma ez az egyetlen lehetőségünk, hogy közvetve azonosítsuk a levelek íróját.

A MTA kézirattárában őrzött, néhány személyes hangú gondolata alapján eredeti szövegnek tekinthető kézirat-másolatot összevetve a *Jelenkor*-ban megjelenttel látszik, hogy Ágoston a nyilvánosság elé szánt szövegből kihagyta azokat a részeket, amelyek a fogalmazvány írójának azonosítását a cenzor számára lehetővé tette volna.

Más kérdés, hogy egy politikai elítélt hogyan juthatott információhoz, majd később ilyen formán közlési lehetőséghez: ez inkább az elmúlt negyvenvalahány év politikai gyakorlatával összehasonlítva kíván felkiáltójelet! (e cikk szerzőjétől késői bátorság e megjegyzés...)

Ma, 1990-ben a két legnagyobb reformpolitikus gondolatai ismét aktuálisak: ők is egy katasztrófa utáni helyzetre kerestek gyógyírt, a nemzet sorsát érezve veszélyben. S ha így utólag — az árvíz utáni újjáépítéseket, a pesti városi szervezetben történt változásokat, a mindenütt megnyilvánuló együttérzést és segítséget tekintve — ez nem is volt részükről indokolt, mégis meghajolhatunk mindkettőjük előtt, amiért teljes politikai súlyukkal a gondok megoldására törtek.

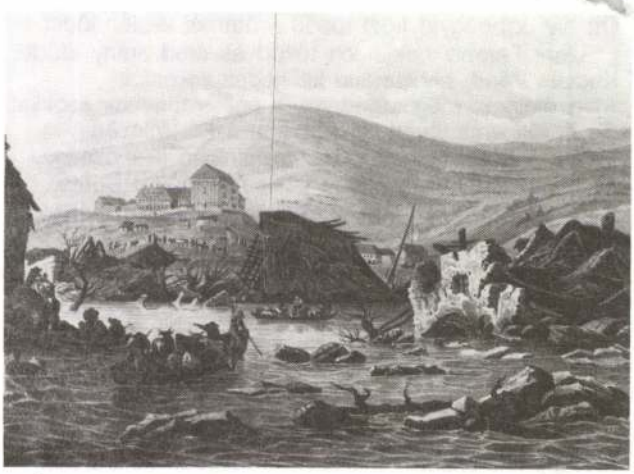

2. Óbuda romjai az 1838. évi árvízkor (C. Klette könyomata)

De nézzük most már, mik is azok a gondolatok, amelyek az árvíz ürügyén Széchenyi és Kossuth tollára kerültek.

Két dolgot hangsúlyoznak mindketten: azt, hogy a Pest-Budát ért tragédia országos veszteség, és azt, hogy örülnek, hogy az állóhíd (Lánchíd) még nem állt!

Furcsa, de érthető is egyben az első: mai ésszel nehéz felfogni, miért kellett hansúlyozniuk, hogy össznemzeti segítséggel épüljön újjá az ország fővárosa, s ugyanígy szüntessék meg az árvízet kiváltó okokat. Joggal tartottak a közönytől: az árvizet közvetlenül követő segélyezés hirtelen felbuzdúlásán túl az ország nem sokat tett. Sőt! Az 1839-40. évi országgyűlés hozott ugyan „elvi határozatot" a Duna és egyéb magyarországi folyók megregulázásáról[7], ám az elkészült tervekhez szükséges pénzt (a közvetlenül nem érintett megyék ellenállása miatt) már nem sikerült előteremteni, s a főváros évtizedekre árvízvédelem nélkül maradt.[8]

Széchenyi István figyelmeztet: az árvíz következményei nem lesznek kevésbé gyászosak, mint a mohácsi vészé volt, ha saját kárunkon nem okosodva ez alkalommal is oly kevés egyetértés jellemzi majd a nemzetet.

Kossuth Lajos kiindulópontja az, hogy Pest a nemzeti kereskedés ütőere, s így Pest kára a nemzet kára is. Pest a Kelet és a Nyugat összekötő kapcsa, s a kereskedés fejlődéséhez a raktárak biztonsága kell. Itt példának Károlyvárost[9] hozza fel, amely — bár földrajzi fekvése miatt

1. A Duna zajló jege 1838. március 15-én (József nádor udvari festőjének, C. Kétte-nek könyomata, 1838)

3. C. Klette könyomata a józsefvárosi Német utca házromjairól

K-r B-a [Kövér B. = Hampel]: Magyar dínöltönyök a fraknói kincstárból. VU. 39. évf. 1892 30. n. 521-522. p.
[Az Archaeologiai Értesítő legújabb füzetétől]

1. Mátyás dolmány
2. ~~XV~~ Gyánátalmás
3. E. Miklós dolmánya (atlan
4. E. Pál eskuvói
5. Mente (barna bársony)

ESTERHÁZY gyüjtemény

HUSZÁR Lagos: Két biblikus érem 1639-ből.
= Numizmatikai Közl. LXXXVI/LXXXVII 1987/1988
(1988) 73 - 76.p. ill.

Colloredo

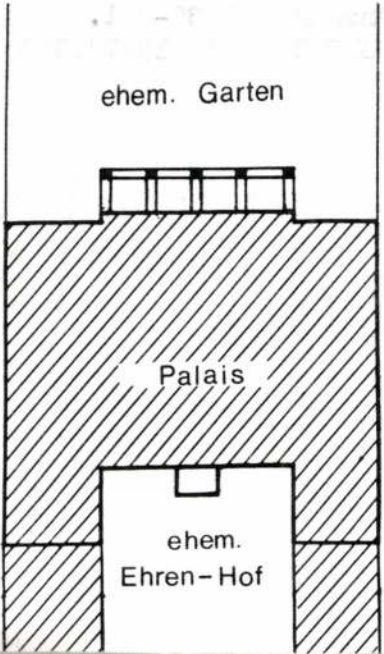

ESTERHÁZY hercegi család (gyüjtemény)

ld. Acta Historiae Artium, Tom. XXXIv. fasc. 1/2.
41 - 48.p.

ESTERHÁZY Gyüjtemény

GERELYES Ibolya: oszmán-török férfiöv az Esterházy gyüjteményben. = Folia Archaeologica, XXXIX. 1988 227-240.p. ill.

enzeti Galéria/ mellett
ti Muzeummal /1987: Zsigmond-
, hatékony együttmüködés.
zül a Kutatócsoport mindvégig
és Müvészettörténeti Társulat
és szakosztályi titkára is
én, a nagyobb tudományos igényü
mantika-ülésszak, Henszlmann-
e az Ars Hungaricában/ a z
sszehangolva történhetett.

kapcsolatainak rendszere
yegében a szomszédos országok -
zett változások következtében -
e, s - ami egyáltalán nem
tatói tanulmányutak lehetőségét
mindenekelőtt a csehszlovákiai
ve Pozsony/ nyilt mód /II.
szlovákiai barokk-kutatások
ödésre. A régi egyezményes,

ESTERHÁZY Miklós

Hellmer és Fellner építi a Tatai Vasúti
színház színházát, melyet a fiatal
Klimt díszít. 1913-ban lebontják.

Moravainszky 1988 54. p.

Bischof Radim oder Gaudentius, wie er mit seinem römischen Mönchsnamen heißt. Obwohl er, der Bruder Adalberts von Prag, im „Drama von Gnesen" eine Hauptrolle spielt, wissen wir fast nichts über ihn. Lebt er, der den Märtyrer aus Prag zu den Pruzzen begleitete, nach dessen Tod in Polen oder — wie es sich gehört — in seinem Kloster zu Rom[11]?

7 Vgl. BU 1349d—1350/Ia.

8 Ann. Hildesheimenses ad 1000 (MGH SS rer. Germ. 8, S. 28).

9 Thietmar, Chron. IV, 45 SD. 184: *fecit ibi archiepiscopatum, ut spero legitime, sine consensu tamen prefati presulis [sc. Ungeri]*. Das *tamen* zeigt an, daß Thietmar nicht nur einen Grund für seine Legitimitätszweifel hat. — Übrigens begegnet im Zusammenhang mit dem im Jahre 1000 dem Erzbischof von Gnesen unterstellten Bischof Reinbern von Kolberg ein vergleichbarer Vorbehalt des Merseburgers Bischofs: *gradum episcopalem ascendit, ut spero dignus* (VII, 72 S. 486). Die bezweifelte Würdigkeit des Reinbern gilt kaum seiner zuvor erwähnten in Deutschland empfangenen Schulbildung (sie sei von guten Lehrern vermittelt), auch nicht der gleichfalls gelobten Amtsführung und schon gar nicht seiner Religiosität, die Thietmar preist. Des Merseburgers Zweifel an Reinberns Würdigkeit scheint sich allein auf den Akt seiner Bischofserhebung zu beziehen. Zu Kolberg und Reinbern vgl. zusammenfassend: Jürgen PETERSOHN, Der südliche Ostseeraum im kirchlich-politischen Kräftespiel des Reiches, Polens und Dänemarks vom 10. bis 13. Jahrhundert (Ostmitteleuropa in Vergangenheit und Gegenwart 17), Köln/Wien 1979, S. 42f.

10 MGH SS III, 77.

11 Die ohnehin dürftigen Hinweise darauf, daß Radim nach seines Bruders Martyrium zunächst in Polen bleibt (und — obwohl Mönch — nicht in sein römisches Kloster zurückkehrt), entstammen späten, schon von der Legendenbildung um den hl. Adalbert überwucherten Texten, vgl. Mathil-

Bollwerk Forchtenstein —
die europäische Dimension einer Burg und ihrer Besitzerfamilie

Wolfgang Meyer

Die burgenländische Landesausstellung 1993 stellt das Objekt — die Burg Forchtenstein — und die Besitzerfamilie Esterhazy in den Mittelpunkt und macht beides zum ausschließlichen Inhalt.

Beide Inhalte sind dem näheren Umkreis des burgenländischen, niederösterreichischen, slowakischen und westungarischen Raumes wohlbekannt. Im gedanklichen Konnex dazu stellt sich unmittelbar die Frage, was dieser Inhalt für den darüber hinausreichenden Raum sagen und vermitteln, welche großräumige Dimension dieser Inhalt als bleibendes Ergebnis für die Geschichts- und Vergangenheitsbewältigung liefern kann.

Diese Überlegungen sind insbesondere dann am Platze, wenn man daran denkt, den Schwerpunkt Forchtenstein als vordergründig militärisches Objekt in einiger Zeit mit dem Zentralobjekt Schloß Eisenstadt als Beispiel für Hofhaltung, Mäzenatentum und Kunstinteresse, Wirtschaftskraft und Hofbeamtenschaft zu ergänzen. Wobei sich hiebei zwanghaft die Überlegung stellt, die laufende Landesausstellung solange zu verlängern, bis eine reale Kombination mit der neu zu installierenden im Schlosse möglich ist, um dem Besucher das Gesamtangebot und das vollständige Erscheinungsbild der Familie Esterhazy zu vermitteln.

Paul Esterhazy, der erste Fürst aus diesem Hause, errichtet nach seiner Erhebung in den Fürstenstand 1687 in der Burg eine Stätte der Familientraditionspflege und stattet dieses Objekt gezielt mit Beiträgen zur Aufarbeitung der Familiengeschichte aus. Diese Maßnahme, der eigenen Familie einen historischen Hintergrund zu verschaffen und diesen darzustellen, läuft von der grundsätzlichen Überlegung in zwei Ebenen ab.

Zum einen wird für die Öffentlichkeit die Familie und das Haus des neuen Fürsten mit dem Verweis auf die Loyalität gegenüber dem Souverän, Gerechtigkeitssinn, Obsorge für das Wohl der Un-

Burg Forchtenstein um 1860
Lithographie nach einem Entwurf von Rudolf von Alt von Sandmann, Verlegt bei L.T. Neumann, Kohlmarkt, Wien.

tertanen, kriegerische Ambitionen und Taten, Gläubigkeit und Religiosität sowie Traditionspflege aufbereitet, zum anderen werden für die Familie selbst in einer bilderbuchhaften Familienchronik die wesentlichen Stationen der Geschichte aufgerollt und festgehalten.

Gleichzeitig wird durch das Heraufbeschwören von Vorbildern aus der Geschichte nicht nur die Verbundenheit mit der gesamteuropäischen Geschichte (= römische Kaiserporträts im Hof) nachgewiesen, sondern auch die Brückenfunktion zum Königreich Ungarn unterstrichen, in dem die Persönlichkeiten aus dessen Geschichte in die Stammtafeln und in die Porträtgalerie aufgenommen werden.

Die Verwirklichung in der Burg läuft nun ebenfalls in mehreren Ebenen ab. So wird im Burghof der Anspruch an die große europäische Vergangenheit und an das Haus Habsburg hervorgehoben. Auf der Schatztruhe und den damit im Konnex stehenden Kupferstichen des Greischer wird das herrschaftliche Gesamtimperium der Familie Esterhazy mit seiner Ausdehnung über Österreich und Ungarn vorgestellt.

Auf den Türblättern im Zentrum der Burg, im 2. Obergeschoß, im Umfeld des Turmes mit dem Zwiebelhelm, mit der Ostfassade in die Grafschaft Forchtenstein schauend, werden die Dörfer der Grafschaft dargestellt und präsentieren damit eine Rarität zur Landeskunde und Geschichte — die ältesten Abbildungen burgenländischer Orte. Daneben wird die umfangreiche Porträt- und Historiengalerie in Auftrag gegeben, die einerseits entsprechend dem gemalten Stammbaum die Persönlichkeiten der Familie und des Hauses Habsburg sowie der europäischen und ungarischen Geschichte zum Thema hat.

Grundsätzlich müssen in alle Beurteilungen des Gesamterscheinungsbildes folgende Überlegungen miteinbezogen werden.

Zunächst erlebt Paul selbst, daß sich die als „uneinnehmbare Festung", als „Bollwerk" ausgebaute Burg Forchtenstein als solches überlebt und durch die Ereignisse funktionslos wird. 4 Jahre nach der Entsatzschlacht von Wien und ein Jahr nach der Rückeroberung von Buda wird Paul in den Fürstenstand erhoben und beginnt sein „Gestaltungsprogramm". Aus einer Festung nach außen wird eine Familienstammburg zur Traditionspflege und zur Aufbewahrung des Familien- und Herrschaftsarchivs, der Raritäten- und Zimelienkammer (vulgo Schatzkammer) mit besonderen Erinnerungsstücken zur Familiengeschichte und einigen Wohnräumen für Sommeraufenthalte umgeformt. Daß hier nicht eine prunkvolle Ausgestaltung erfolgt, dürfte im Naheverhältnis zum Eisenstädter Schloß gelegen sein, das die entsprechenden komfortablen Möglichkeiten bieten kann. Zudem ist das weitreichende Potential herrschaftlicher Gebäude und „Burgschlösser" mit zu berücksichtigen.

Burg Forchtenstein 1833
Aus dem Skizzenbuch des Eduard Weixelgärtner

Als Zusammenfassung und Quintessenz darf festgehalten werden, daß hier, in und um Forchtenstein, ein Grundherr und Herrschaftsinhaber von europäischem Format, großzügiger Bildung und mannigfaltigsten Interessen, mit hohem kulturellen Anspruch, ausgestattet mit umfassenden Talenten, eine Pflegestätte der Familientradition, einen Hort von Zimelien zur Familiengeschichte und eine Präsentationsstätte des Familienanspruches auf entsprechende Positionen im europäischen Adel geschaffen hat. Mit diesen Inhalten kann die Präsentation allen Besuchern des In- und Auslandes Anreiz zum Besuch bieten und in allgemein gültiger und verständlicher Form aufgenommen werden.

Darüber hinaus liefert diese Präsentation eine wertvolle Basis und Ergänzung zur geplanten Landesausstellung im Schloss in Eisenstadt, wo dieser Aufbau einer Familie von einer unbedeutenden Adeligenfamilie bis hin zu einer der angesehendsten Familien Europas mit nicht mehr wegzudenkenden Ambitionen und Interessen im künstlerischen, musikalischen, religiösen, militärischen und diplomatischen Bereich.

Verdeutlicht wird das umfassende Streben einer Familie, ihren Anspruch auf Reputation, Anerkennung und Vervollständigung der Vorgeschichte ihrer Ahnen mit entsprechender Glorifizierung im Konzert der europäischen Fürstenhäuser zu festigen und zu unterstreichen, wobei dies zu diesem Zeitpunkt nur wenigen Magnatenfamilien in Westungarn möglich ist.

Trabantenspieß der Esterhazy'schen Burgwache 1695

Auf dem Blatt Darstellung von Kriegswaffen, Esterhazy'sches Wappen und der Spruch: „Forchde Gott unt. ehre tem Fürsden / Thue. Recht unt. scheu Niemant" in gezielter Erweiterung des bekannten Sprichwortes als Ausdruck des hohen idealistischen Anspruches der Esterhazy'schen Traditionspflege.

PANNONIA

MAGAZIN FÜR INTERNATIONALE ZUSAMMENARBEIT

BOLLWERK FORCHTENSTEIN

BURGENLÄNDISCHE LANDESAUSSTELLUNG BIS ENDE OKTBER 1993

XXI. JAHRGANG
2/1993
Preis: S 35,— / Ft. 95 / DM 5,— / $ 3,—

PANNONIA

21. Jahrgang Nummer 2/1993

Paul Molitoris
Chefredakteur

Miklós Stier
Leiter der ungarischen Redaktion

Alexander Petuchow
Lektorat

Verlagsleiter:
Komm.-Rat Rudolf W. Rötzer, Eisenstadt

Layout:
Anton Zacsek, Eisenstadt

Redaktion:
7001 Eisenstadt, Mattersburger Str. 25
Telefon 02682/2494

Medieninhaber:
Edition Roetzer Ges.m.b.H.
7001 Eisenstadt, Mattersburger Str. 25

Preis eines Heftes S 35,—, Jahresabonnement S 140,— zuzüglich Versandkosten bei Zustellung frei Haus.

Preis eines Heftes in Ungarn Ft. 95,—, Jahresabonnement Ft. 380,—.
Anzeigenannahme im Verlag.
Bezug über den Buch- und Zeitschriftenhandel, die Postanstalten und den Verlag.

Im Bezugspreis für das Inland sind 10% Mehrwertsteuer enthalten. Kündigungen müssen zum Quartalsende mit vierwöchiger Frist erfolgen. Nachdruck nur mit Zustimmung der Redaktion gestattet. Alle Übersetzungsrechte bleiben vorbehalten. Für unverlangte Einsendungen haftet die Redaktion nicht. Die namentlich gezeichneten Beiträge geben nicht unbedingt die Meinung der Redaktion wieder.

Ziel der Zeitschrift ist es, die Begegnung zwischen verschiedenen Völkern und Kulturen Europas zu fördern.

Gedruckt mit Unterstützung der Kulturabteilung des Amtes der Burgenländischen Landesregierung.

BM UKS

Printed in Austria, Gesamtherstellung:
Rötzer-Druck, 7000 Eisenstadt.

Inhalt

Seite

Julian Uher
„Wertewandel" 1

Traude Lessing
Der Thermidor, oder wie man eine Schreckensherrschaft beendet, ohne sich selbst abzuschaffen 6

Bollwerk Forchtenstein
Auszug aus dem Katalog der Burgenländischen Landesausstellung 1993.
(Mit freundlicher Genehmigung des Burgenländischen Landesarchivs) 14

Klara Köttner-Benigni
Glaserzeugung und Glaskunst in der Slowakei 24

Helmut Reinalter
Die Aufklärung in Österreich 33

József Horváth
Hundert Tage des Todes 36

Ivan Cankar
Gruß aus der Heimat 38

Wilhelm Meissel
Das Ungeheuer von Koslep 41

Ilse Tielsch
Winterlamm 42

Ladislaus Pálffy
Deitsche Sprache — schwere Sprache 44

Slowenische Autoren in Wien 46

Auf dem Umschlag:
Grenadiersfahne des Esterházyschen Regimentes. 1802. (Aus dem Katalog der Burgenländischen Landesausstellung 1993, „Bollwerk Forchtenstein".

Die Mitglieder verliefen sich; kein Abgeordneter, der auf sich hielt, verbrachte seine Abende noch im Klub wie einst. Die endgültige Auflösung des Jakobinerklubs, dieses „linken Gewissens der Revolution", erfolgte am 12. November 1794.

An diesem ruhmlosen Ende war eine neue politische Formation der Thermidor-Gesellschaft beteiligt, die sogenannte „Jeunesse doré", die „goldene Jugend", die etwa mit heutigen Punk-Gruppen oder ganz gewöhnlichen Randalierern zu vergleichen wäre. Diese Gruppe, im allgemeinen gut bürgerliche Jugendliche, bestand unter anderem aus jungen Männern, die sich auf irgendeine Weise vom Wehrdienst hatten befreien können und nun als Beamte oder Sekretäre bei Advokaten und Notaren „kriegswichtige" Arbeit leisteten. Obwohl sie kein politisches Programm im eigentlichen Sinn entwickelten, traten sie aktiv gegen ehemalige Vertreter der Terreur und gegen die Jakobiner auf. Unter ihnen fanden sich liberale Republikaner ebenso wie Monarchisten und schlichte Opportunisten, Mittelstandsjugend ebenso wie ein paar „ci-devants", also Adelige. Sie bildeten Schlägertruppen, bewaffneten sich mit Stöcken, Eisenstangen oder Peitschen und verprügelten Jakobiner, Zeitungsausträger „linker" Zeitungen und Flugblätter und andere vermeintliche Revolutionäre. Sie attackierten Kaffeehäuser, in denen sie Jakobiner vermuteten, oder pfiffen in den Theatern Schauspieler aus, die sie der Kollaboration mit der Terreur beschuldigten. Am 9. November 1794 griffen sie den Sitz des Pariser Klubs im alten Jakobinerkloster in der Rue St. Honore an, warfen Steine und Flaschen durch die Fenster und beschimpften die kaum hundert Mitglieder, die an diesem Abend anwesend waren. Die Jakobiner flohen unter den Schlägen der Angreifer; der Sicherheitsausschuß als oberste Polizeibehörde griff erst in den Morgenstunden ein. Eine einfache Polizeistreife verschloß das leere Lokal und nahm die Schlüssel an sich.

Nur ein halbes Jahr später begann der „weiße Terror" in der Provinz, mit Morden an ehemaligen Jakobinern und Revolutionären der ersten Stunde, an Priestern, die den Eid auf die Republik geleistet hatten, aber auch an Protestanten, sozusagen weil man schon beim Erschlagen von Gegnern war. In Lyon, Aix-en-Provence, St. Etienne und mehreren kleineren Städten wurden die Gefängnisse gestürmt und diesmal die ehemaligen Anhänger der Schreckensherrschaft gelyncht.

Damit war das „Wohin gehen wir?" des Merlin de Thionville beantwortet. Der Prozeß gegen die Revolution selbst hatte begonnen.

Ist der Thermidor in seinem anscheinend zwangsmäßigen Ablauf daher ein Schlüsselerlebnis aller Revolutionen? Es gibt eine immer wieder aufflammende und doch sterile Debatte unter Historikern verschiedener Couleurs, die nach den wahren Totengräbern der Revolution fragt. War es die Gironde, waren es die Dantonisten, war es Robespierre oder doch die Männer des 9. Thermidor? Nach dem Tod Lenins haben die Trotzkisten versucht, den Aufstieg Stalins als einen „Thermidor" der Oktoberrevolution anzuprangern. Die Stalinisten wieder warfen den Trotzkisten Bonapartismus vor, was zwar gewisse historische Kenntnisse bewies, aber sonst nichts.

Die Schreckensherrschaft darf vielleicht als eine Art Kulturrevolution interpretiert werden, als ein Versuch, noch einmal ein heroisches Bild einer dynamischen Bewegung zu projizieren und die Legende von der ewigen Jugend des revolutionären Prozesses am Leben zu halten. Die wirtschaftliche Pleite im Inneren, der Krieg gegen die Verbündeten Monarchen machten es nötig, Begeisterung und Opferbereitschaft noch einmal aufzupeitschen. Aber im Thermidor sind die Helden plötzlich müde. Die Revolution ist gealtert, sie muß nun die ganze Last ihrer Vergangenheit tragen. Die führenden Männer der Revolution müssen eingestehen, daß sie nicht alle Versprechen aus den Anfängen einlösen können. Der Thermidor beginnt an dem Punkt, an dem alle nur mehr eines wollen: die Revolution beenden und zum ganz gewöhnlichen Leben zurückkehren.

Der 9. Thermidor wurde nur fünf Jahre lang, von 1794 bis zum Ende des Direktoriums 1799, als „glückliche Revolution" gefeiert. Und obwohl alle späteren Revolutionen, wo immer sie stattfanden, sich auf die Französische Revolution berufen haben, hat sich noch keine Bewegung vom 9. Thermidor hergeleitet. Der Thermidor hält jeder Revolution den unbarmherzigen Spiegel vor, in dem sie sieht, daß auch Träume altern.

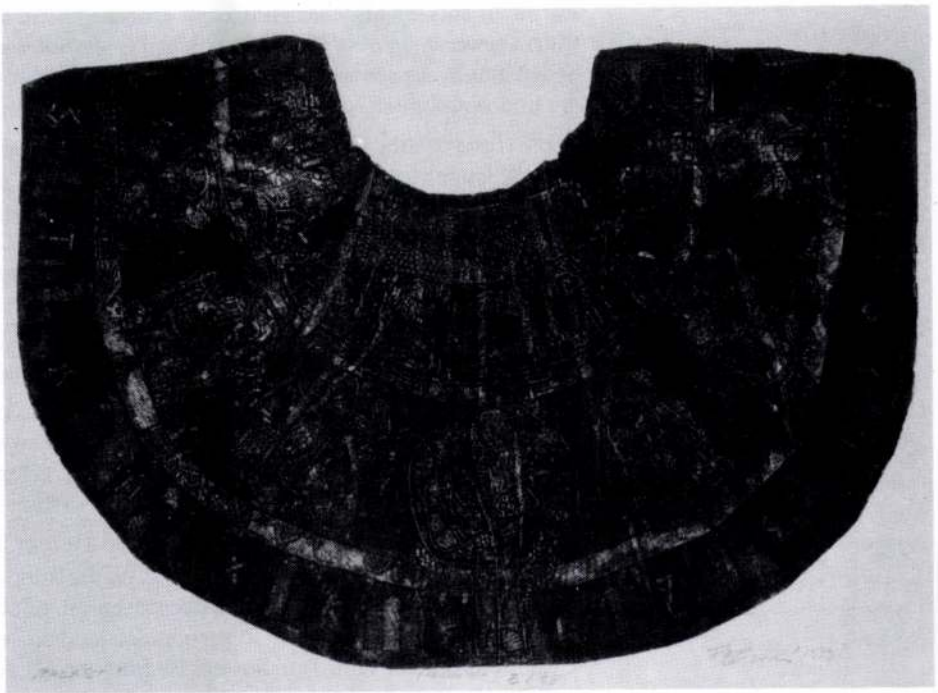

Prof. László FESZT, ROBE, 1979

BOLLWERK FORCHTENSTEIN

Forchtenstein - legendär
Auszug aus dem Katalog der Burgenländischen Landesausstellung 1993

Der Name Forchtenstein ist (authentisch) unbekannten Ursprunges. Doch mag er gleich jenen der alten Burgen und ihrer Ruinen Grimmenstein, Greifenstein, Hörnstein, Rauhenstein, Stixenstein, und anderen von dem ersten Besitzer, dem Stein (Fels) auf dem es steht, oder einer mit ihm in Einklang geschehenen That sich herleiten. Die nicht auszurottende Sage, mündelt und fabelt darüber: In dem ersten Jahrhundert der sich so schnell verbreitenden christlichen Religion, soll in dem bereits (durch die Ostgothen) gebauten festen mit starken Mauern umgebenen gigantisch hohen Thurme, noch jetzt bekannt unter dem Namen der schwarze Thurm, und in alter unbezwungener Riesenkraft himmelanstrebend sichtbar, ein böser Herr der Schrecken und die Furch seiner Umgebung gehauset haben; — von den Raubzügen und Grausamkeiten des Besitzers dieser unbezwingbaren Veste hatte Alles so gerechten und mitunter abergläubigen Respekt, daß auf viele Meilen in der Runde sich niemand näher wagte, wollte er nicht mit Gut und Blut verloren, und in den rätselhaften Tiefen des Thuermes lebendig begraben sein.

Die Furcht (altdeutsch Forcht) soll dem Schloße den Namen verliehen haben. Der schwarze Thurm selbst, unstreitig der 1. Bau des Schloßes, an dem sich im Verfolge der Zeit Wohngebäude, Wälle und Basteien anreihten, ist ein riesiges Gebäude, dessen geschmacklose aller Simetrie bare Gestalt äußerst schwer auf die Jahre seiner Erbauung schließen läßt. Seine Form weicht von der runden zur ovalen, von der 4-eckigen zur ein = und mehrkantigen ab, ist mit Blech gedeckt, und biethet unter seiner Endkuppel einen kleinen Altan, und auf diesem eine herrliche Fernschau; hier standen einstens die sogenannten 12 Aposteln, 12 Pfünder Kanonen. Im Innern, auf steinernen Treppen bequem zu ersteigen, zeigt sich ein Paar Wartthurm ähnlichen kleine Gemächer ausgenommen, keine Spur einer Wohnung, das mehrere Klafter tiefe weitgähnende runde zisternenähnliche Loch, mag wohl in mehreren Abteilungen das schreckliche Verließ gewesen sein, das grausamer Menschenscharfsinn und raffinirte Barbaren entschwundener Ahnenzeit erdacht haben konnten. Die Sage geht, hier sei der Hungerthurm gewesen, in dem die unglücklichen Opfer ungezügelter Grausamkeit auf Knebeln sitzend mit Seilen hianbgelassen wurden, dem wüthenden Hunger der Verzweiflung oder dem häßlichen Gewürme und Amphibien, die am feuchten Boden hauseten zum Raube.

Auch eine Fürstin, Gemahlin eines der früheren Besitzer aus dem Stamme Giletus, soll hier den schrecklichen Hungertod, schwebend über der Tiefe, auf einem Querholz sitzend, und mit Stricken fest gegürtet, erlitten haben. Die Sage nennt sie Rosalia, und beschreibt sie als ein leidenschaftlich blutdürstendes geiziges Weib, die in Abwesenheit ihres Gemales unerhörte Frevelthaten beging, Leibeigene und Unterthanen mit unerschwinglichen Gabe belastete, zahlungsunfähige, und solche die ihren Zorn erregt hatten, in den Hungerthurm werfen ließ, und Schätze auf Schätze sammelte.

Als der Fürst ihr Gemal vom Feldzuge heimkehrte, tönten ihm überall die Klagen der gemarterten mißhandelten Bedrückten entgegen. Er gelobte furchtbares Gericht zu halten.

Als der Thurmwärter von hoher Zinne des Herren Auskunft verkündete, warf sich Rosalia in vollsten Staat, und eilte dem Gemal entgegen, der sie liebend empfing, sie öffnete ihm die Kammern, und zeigte dem Erstaunten die Schätze, die sie so klug gesammelt und reich aufgespeichert hatte, und er schien zufrieden mit der regsamen fleißigen Wirthin.

Ein großes Mahl versammelte die Ritter und Herren, die in feiner Gesellschaft gekommen waren, im prunkenen Saale und als der Becher wacker die Runde gemacht, und der Fürst die neben ihm sitzende Hausfrau ihrer Tugenden und Milde wegen oft belobt und umarmt hatte, brachte er die Rede auf eine Tyrannin, die er in fernen Reusenlanden kennen gelernt hatte, und erzählte den Herren alles so, wie er es über seine Hausfrau aus der Bedrückten Munde bereits gehört hatte. Alle verdammten das schändliche Weib, und auf seine Frage was sie verdiene, stimmten alle für den Tod; und du treue milde weiche Frauenseele, unfähig solchen Gräuel zu fassen und zu denken, was sprichst du über eine solche Tyrannin aus? fragte der Fürst seine Gemalin.

Wohl zuckte ein Blitzstrahl durch ihr Gehirn und schnürte ihr das Herz im Leibe zusammen, als sie in der Erzählung ihres Herren den Spiegel ihrer eigenen Unthaten sah, aber im Vertrauen, daß er davon keine Ahnung habe, in der Hoffnung sich bald nach der Tafel sammt ihren Schätzen in der Flucht über das Gebirge zu retten, und sich um keinen Preis verrathen wollend, bemeisterte sie die Gefühle in ihrem Innern, und sprach mit lauter Stimme: Ich ließe sie auf einem Knebel sitzend, in einem thurhmhohen Brunnen schwebend verhungern! Du hast dein Urtheil gesprochen, es soll Dir werden, erwiederte der Fürst zornflammend, auf ihr Herrn! ihr sollt Zeuge sein wie Giletus sein den Bedrängten gegebenes Wort löst, und Gericht hält; fort in den Hungertod mit der schändlichen Tyrannin!" Sogleich ward das schreckliche Gericht vollzogen. In finstern gähnenden Schlund des schwarzen Thurmes wurde Rosalia hinabgelassen, wo sie über den vermoderten Ueberresten ihrer Opfer schwebte, unter sich das grünäugige zischende und pfeifende Ungeziefer des Abgrundes, ober sich ein schmaler spärlicher Lichtstreif der sich durch ein enges Fensterloch stahl. Und zu jeder Viertel Stunde mußten die Wachen hintreten zur Oeffnung und rufen: „Sallah he!" Sieben Tage erhielten sie wimmernde Antwort, am achten Tage war es still geworden in der schauerlichen Gruft, aber allnächtlich wandelte der Geist der Burgfrau um den schwarzen Thurm, bis ihr Gemahl durch Erbauung der Rosaliakapelle auf dem davon benannten Berge im Rücken der Veste ihre Seele gesühnt hatte.

Forchtenstein und die Rosalienkapelle (Detail einer bemalten Truhe aus 1688,

Die Chronisten schreiben zwar nichts von dieser schrecklichen Frau und ihrem noch schrecklicheren Ende, und nennen nicht einmal den Namen einer Fürstin Rosalia; aber die Fabel ist unvertilgbar, und der erst im Jahr 1803 abgestellte, sonst auf den Wällen und Basteien der Burg nächtlich übliche Wachruf „Sallah he!" statt dem jetzigen „Halt wer da?" mag das seine zur steten Auffrischung der alten Geschichte unverschuldet beigetragen haben; wahrscheinlich beliebte es einstens einem Romandichter oder einem fabelerzählenden und erfindenden alten Burgvogt das alte „Hollah he!" in „Sallah he!" zu travestiren, und die schauerliche Erzählung daran zu knüpfen.

Nun ist das Verlies trocken und ohne häßlichem Gewürme und wer Lust hat nähere Forschungen anzustellen, mag immerhin auf eine Querknebel sitzend auf starkem Seile sich einfahren lassen.

So sehr die unregelmäßige Bauart des Thurmes dem Baugeschmacke der Römer widerspricht, mag diese feste Burg doch schon zur Zeit vor Christi Geburt bestanden haben, wer sie gebaut, mögen kundigere Alterthümler erforschen. Eine alte glaubwürdige Urkunde verbürgt inzwischen, daß noch gegen Ende des 2. Jahrhundertes nach Christi Geburt ober dem ersten Schloßthor in Stein gehauen zu lesen war „Trajano Augusto Imperatori P. P. S." Schade, daß bei den späteren Umbauten des Schlosses dieser merkwürdige Stein in Verlust gerieth oder verbaut wurde.

Eine weitere Sage lebt noch im Munde des Volkes; — in Forchtenau als es noch ein gänzlich unbewohnter mit Bäumen, Gestrippe und Rohr verwachsener Graben war, hauste ein schreckliches Ungethüm, Lindwurm genannt, eine riesige Eidechse mit Crocodillrachen, die Menschen und Vieh verschlang. Ein tapferer Herr des Schlosses soll sie in ihre Höhle, da wo jetzt am Fuße des Schloßberges die Kalk öfen stehen, aufgesucht und erlegt, und so dieses Thal von dem Ungeheuer das alles in Forcht setzte, befreit, und den Namen Forchtenau und Forchtenstein gegeben haben.
Eine oben an der Gewölbecke des 3. Schloßthores ausgestopfte Krokodillhaut scheint die Sage noch mehr bestätigen zu wollen.
Genug von der Sage und Lage dieser Burg. Die Zeit ihrer Erbauung verliert sich jedenfalls in die Zeiten der ersten germanischen Völkerwanderungen, ob Deutsche, ob Noricer, ob Römer sie als steten Hort an den Gränzen ihrer Besitzungen anlegten, ist unbestimmt. Mehrere Jahrhunderte hindurch, theilte sie das Schicksal der westlichen Gränzgegenden Pannoniens bis sie an die fürstliche Familie der Gileten kam.
Der erste historisch bekannte Besitzer von Fraknó war Giletus aus einer fürstlichen Familie, die unter der Regierung des ersten ungarischen Königs Stephan des Heiligen und seiner Gemahling Csélla (Gisella) nach Ungarn einwanderte, und in gerader Linie von Clodoveus, König von Frankreich abstammte, doch wann und wie diese Besitzungen an den Stamm Giletus kamen, ist nicht genau zu erörtern.
Nikolaus Fürst Giletus erscheint zuerst im Jahre 1192 als Besitzer von Forchtenstein. Sein Sohn Nikolaus führte zuerst den Titel Fürst von Forchtenstein, Herr des ganzen Neusiedler-Sees und Herzog von Syrmien, unter dessen Besitz 99 Ortschaften zu Forchtenstein gehörten, worunter die vom Neusiedler-See (1300) verschlungenen 6 Dörfer: Fekete tó (Schwarzteich) Jakobfalva (Jakobsdorf) Sàrvölgye (Koththal) Kendervölgye (Hanfthal) Fertö (Lachendorf) Laanvölgye (Mädchenthal). Dieser Fürst erweiterte durch neue Bauten dieses Schloß und vergrößerte und verschönerte die Kapelle.
Als im 14. Jahrhunderte die Familie Giletus gänzlich ausgestorben war, fiel Forchtenstein cum appertinentis an die ungarische Krone. Die Geschichte nennt in diesem Zeitraume zwar einen Ladislaus von Canisa, der hier gehauset haben soll (?) doch unbestimmt wie lange — und ob als Herr oder Landvogt?

Ferdinand Botgorschek, 1852
(Orthographie nach dem Original)

Forchtenstein, Tuschzeichnung 1850, sign. Hann

Wiener Bilderchronik (Képes kronika) um 1360. Die rechte Initiale stellt die Grafen Michael und Simon von Mattersdorf, die Erbauer von Forchtenstein, vor.

Nikolaus Esterházy als Palatin des Königreiches Ungarn, 1625

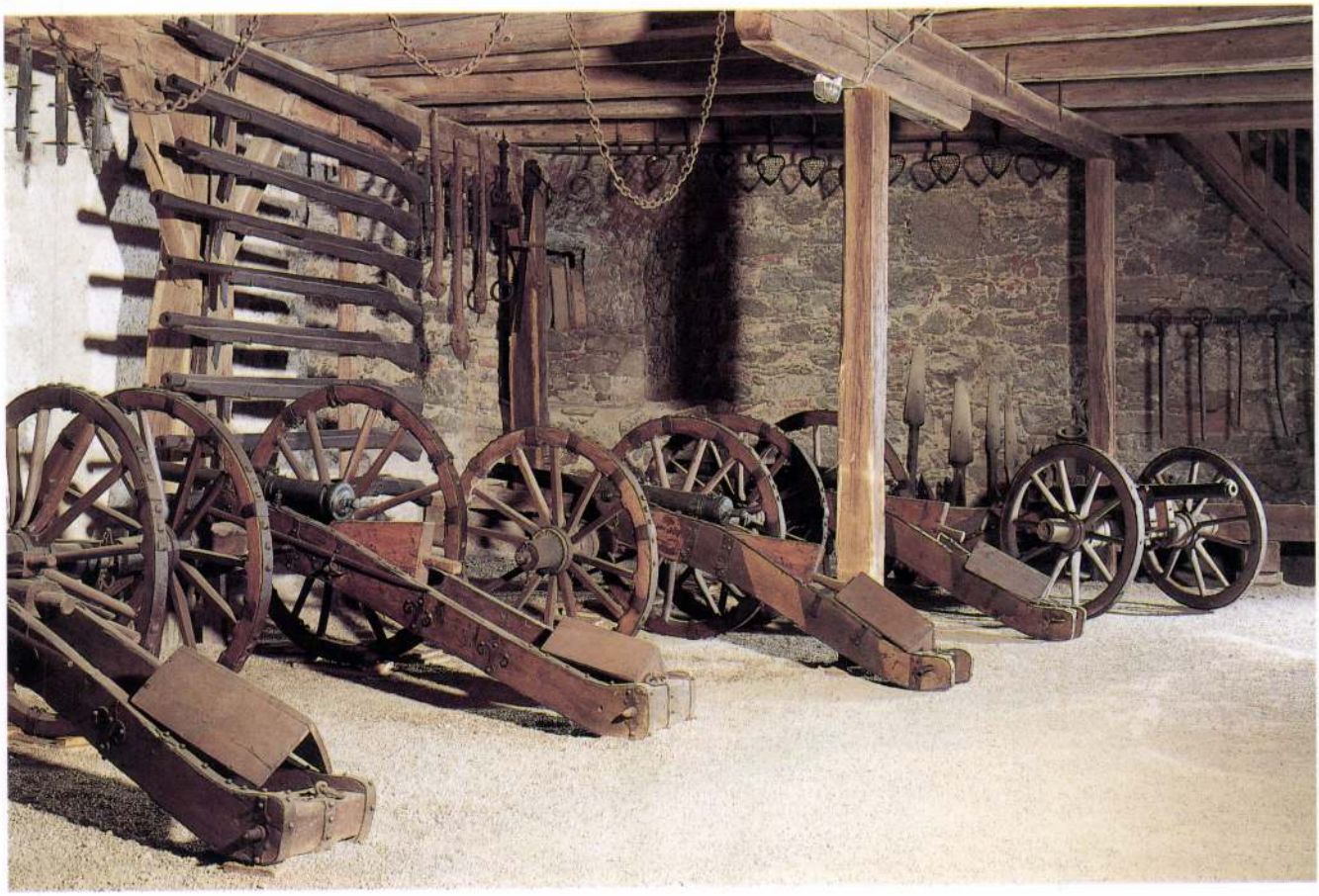

Einblicke ins Esterházysche Zeughaus

Eisentruhe mit Darstellungen der Esterházyschen Besitzungen, 1688

Anno 1260. Conrad und Emerich Graffen von Frakno zwey leibliche Brueder und gedachtes Schloß Erb-Herren seynd in ihren jungen Jahren gegeneinander solcher Gestalt in Haß verfallen, daß sie einander an einen gewissen Platz halben Weeg zwischen Frakno und Eysenstadt zu einen würklichen Duel auß gefodert auch zu disen traurigsten Tag bestimbt den 2. Pfingst-Feyertag.

Als nun der Termin herzukommen daß dise zwey Brueder als Haubt-Feind in das vorgeschribene Feld zusammenkommen seynd die Untertanen aus Mitleyden wegen ihrer Herren so blüheten Alters, bewegt alle auff die Knie nidergefallen mit weinenden Augen Gott und seine allerheiligste Mutter auff das andächtigst angerufft das er dises traurig und klägliche Spectacul abwenden wolle und sihe! die göttliche Gütigkeit hat die Hertzen diser jungen Graffen also besänfftiget, daß als sie mit entblößten Säbel bereits auff einander gehen wollen sehend ihrer Untertanen Andacht und ihre Zehrer bewegend mit Weckwerfung beeder Waffen anstatt des Duel in freundliche Bruederliche Umbfahung und Kuß herauß gebrochen bestätigend einen immerwehrenden Friden.

Diser Ursach willen ist auff gedachtem Orth eine Capellen zu Ehren des Heiligen Geistes so noch biß heutigen Tag stehet, aufferbaut worden und zur ewigen Gedächtnuß und Zeichen der wider erstatten bruederlichen lieb haben sie einen Tantz in Vorgehung zweier anderet mit blosen Säbel und Nachfolgung der übrigen Untertanen und Ackets-Leuth gehalten nach vollendten Tantz einander widerumb bruederlich umbfangen und wird die Gewonheit dises Tanz noch biß auff dise Zeit in gedachten Ort beobachtet.

Gleich das folgende Jahr darauff oben benent jungen Graffen neben der Capellen deß H. Geistes aufferbaut einen Pfarrhoff und Kürchen zu Ehren der allerseligsten Jungfrauen allwo vil und schöne Miracul geschehen in deme es aber von denen Heydnischen Völckern zu zwey mahlen auß dem Grund verderbt worden hab ich das anjetzo in dem Altar zu sehen befindente Bild auß meinem Schloß Frakno durch göttliche also disponirende Gütigkeit dahin tragen lassen, dises Bild ist sehr alt und in sich haltend groß Anmütigkeit. Es ist an das Licht kommen anno 1491. Hoffe es werde hierauß allen andächtigen Christglaubigen Seelen nicht wenig Trost erwachsen.

Paul Esterházy, „Mennyei Korona"
(Deutsche Übertragung aus 1699)

Grenadiersfahne des Esterházyschen Regimentes, 1802

Der sich auch literarisch betätigende Fürst-Palatin Paul Esterházy bringt in seinem Werk „Mennyei Korona" die Entstehung der Wallfahrt Kleinfrauenhaid mit den „Graffen von Frakno" (Forchtenstein) in Zusammenhang

Sigmund Bubics, Burg Forchtenstein, Ölbild, um 1870

Fahnenfragment aus der Völkerschlacht bei Leipzig, 1813

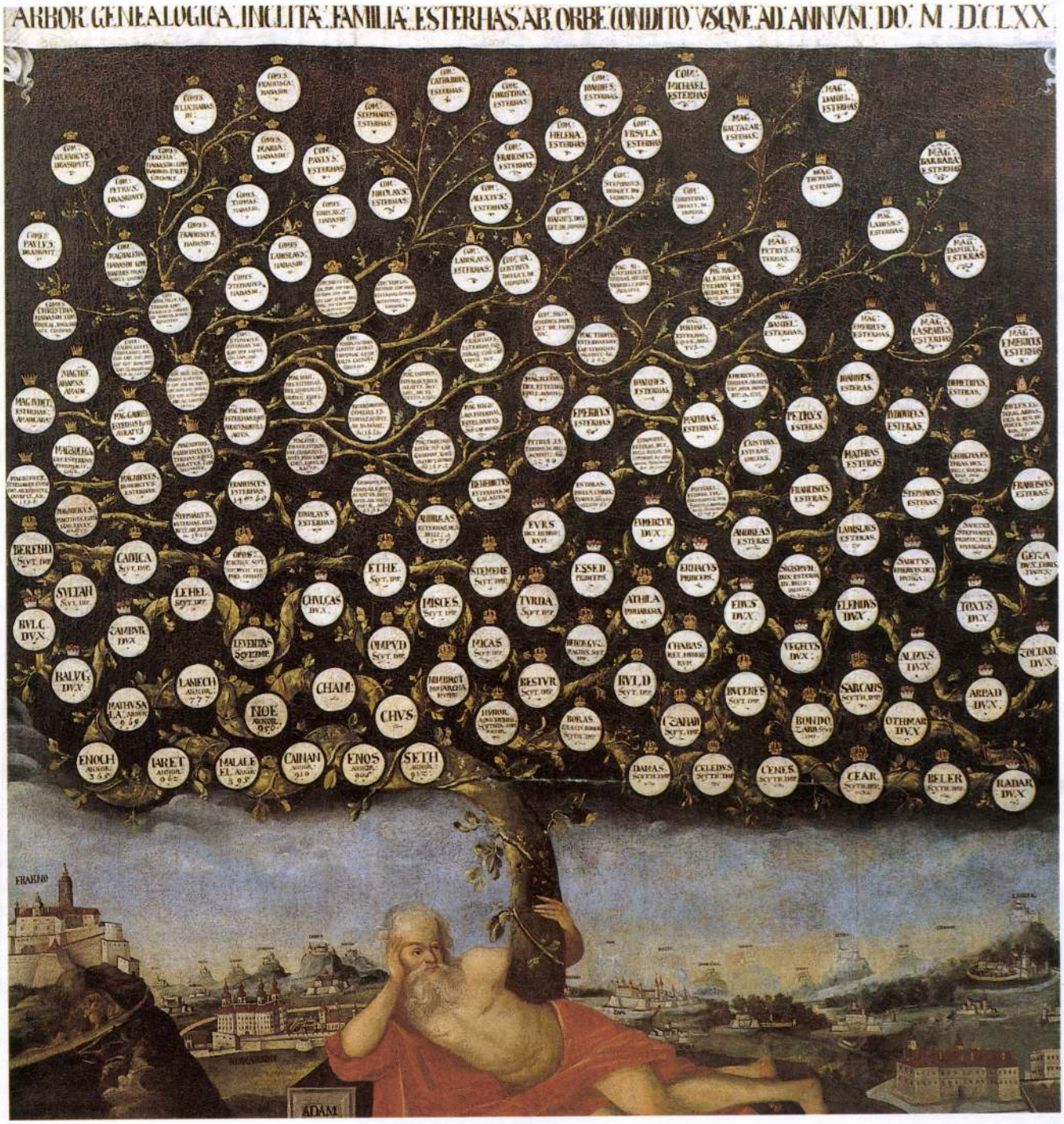

Stammbaum der Familie Esterházy bis 1670

Glaserzeugung und Glaskunst in der Slowakei

Klara Köttner-Benigni

Zu Eva Fišerová

Die Trennung von Slowakischer und Tschechischer Republik zu Jahresbeginn 1993 rückt die beiden nunmehr selbständigen Staaten mehr in den Mittelpunkt des Interesses anderer europäischer Staaten. Und von Österreich, von Wien, von Niederösterreich, vom Burgenland aus wird hoffentlich bald niemand mehr in die „Tschechei" fahren, wenn er nach Bratislava, nach Preßburg, in die Hauptstadt der Slowakei fährt. Ob er dort aber „böhmisches" oder „slowakisches Kristallglas" einkauft, sei dahingestellt, denn das eine wie das andere ist preiswürdig und von hoher Qualität und Eleganz; so wie überhaupt die Glaserzeugnisse der ehemaligen Tschechoslowakei. Allerdings werden die Slowaken nicht nur, weil sie ihre wirtschaftliche Situation verbessern wollen, in Zukunft Wert darauf legen, ihre eigenen und als eigene deklarierten Produkte zu vermarkten — sie haben im Bereich des Glases eine bedeutende Tradition zu wahren und weiterzuentwickeln.

Gerade im letzten Jahr des Bestehens der Tschechischen und Slowakischen Föderativen Republik, 1992, haben die Glaswerke in Lednické Rovne (ungarischer Name: Lednicróna) am Rand der Karpaten in der Westslowakei ihr Hundert-Jahr-Jubiläum gefeiert. Über die Herstellung von Glasprodukten hinaus ist die Gemeinde auch durch ihre Fachschule für Glasverarbeitung und, seit 1988, durch ihr Glasmuseum bekannt geworden. Einer Festbroschüre der Glaswerke und anderen Unterlagen ist die Geschichte der Glaserzeugung und der Glasverarbeitung des Gebietes zu entnehmen.

Daß Glas zu den altüberlieferten, zunächst handwerklichen, später auch industriellen Materialien des historischen „Oberungarns", der Slowakei, gehört, ergibt sich aus dem Reichtum an Buchenholz und Quarzsand für die Glasherstellung selbst sowie an feuerfester Tonerde für die Formung des Glases. Glasperlen wurden auf dem Gebiet der Slowakei schon in der Bronzezeit nachgewiesen; der quantitative Höhepunkt der Glasproduktion wurde schließlich mit nicht weniger als siebzig Glashütten in der West- und Mittelslowakei erreicht. Bei weitem nicht alle dieser Glashütten konnten im Laufe der neuzeitlichen Entwicklung überleben, aber im 19. und 20. Jahrhundert errang gerade das Glaswerk von Lednické Rovne auch internationale Beachtung. Sein Gründer, Josef Schreiber aus Wien, war mit seinem 1858 geschaffenen Glasunternehmen, so dem 1892 gegründeten Werk in Lednické Rovne der bedeutendste Glasproduzent Europas. Die Firma „Josef Schreiber und Neffen" (nämlich Eduard, Alfred und Rupert) hatte ihr Hauptlager mit einer repräsentativen Verkaufsstelle in Wien; andere Lager hatte sie in Budapest, Prag, in Berlin, Hamburg sowie in zwei rumänischen Städten, Alexandria und Bukarest. Das Unternehmen errang viele internationale Auszeichnungen, z.B. in Moskau, Philadelphia oder Melbourne, und Würdigungen auch des Kaiserhauses, wie das Ritterkreuz des Franz-Josefs-Ordens.

Gerade das Glaswerk von Lednické Rovne genoß den Ruf großer Fortschrittlichkeit, in ihm wurden neue Glasbearbeitungstechniken, so bei der Glasbläserei, beim Glasgießen und -schleifen, beim Gravieren und bei der Guilloche (der Herstellung bestimmter Linien), angewendet; und als erstes Glaswerk Europas hatte es den Pantographen, ein Zeichengerät zur maßstäblichen Vergrößerung oder Verkleinerung von Figuren, eingeführt, was z.B. für Trinkgarnituren sehr wichtig war. Und auf vielen Gebieten erzielte es eine Spitzenposition, so durch besonders moderne Verfahren wie der Herstellung von Preßglas oder durch besonders schöne Dekors und Formen, etwa der typischen Kelche; in ihm wurden neue Methoden der Glasätzerei angewandt, usw. Das Glaswerk in Lednické Rovne stellte z.B. ein großes Service für den italienischen König her (1905—1906), von Anfang an aber auch Alltagsgeschirr für den kleinen Verbraucher.

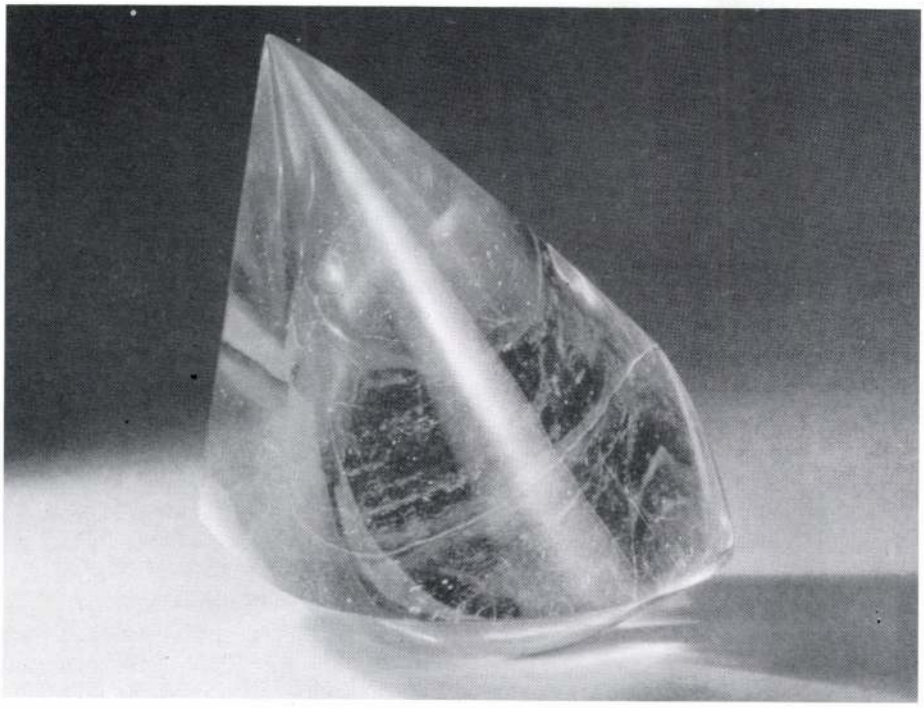

Gegenpol

A VASÁRNAPI UJSÁG REGÉNYTÁRA.

HARCZ A KALÓZOKKAL.

Elbeszéli a «Patrick Henry» amerikai tengeri hajó egyik utasa.

— 1813. juliusban New-Yorkból Curaçoába utaztam a *Patrick Henry* nevű hajóval.

Még egy-heti járó-földre lehettünk Curaçoától. Magánosan ültem kabinomban, midőn a kapitány — Tuttle úr — azzal jött be hozzám, hogy valami vízi-jármű tünt fel a láthatáron és kért, hogy jöjjek fel, nézzem meg én is, mi lehet, mert ő nem képes tisztán kivenni. Felmentem vele a fedélzetre, s felmászva a nagy árboczkosárba, vizsgálódni kezdtem a kapitány által jelzett irányban.

— Nos, mi lát? — kérdé a kapitány a fedélzetről.

— Nem lehet tisztán kivenni, — feleltem onnan felülről, — de úgy gondolom, hogy shooner.

— Milyen irányba tart?

— Délnyugatnak, épen mint mi.

Tovább is szemmel tartottam. Egyszerre észre vettem, hogy irányt változtatott s épen nekünk tart. Épen le akartam kiáltani ezt az új felfedezést a kapitánynak, mikor észre vettem, hogy mellettem áll, és messzelátóján nagy figyelemmel kiséri az idegen hajó minden mozdulatát. Mikor jó darabig szemlélte, úgy látszott, hogy tisztába jött az idegen járművel, leszállt és engem maga után intve, bevezetett kajütjébe. Az ajtót gondosan betette maga után, s engem leültetve, keresztbe font karokkal megállt előttem és komolyan így szólt:

— Mindjárt gondoltam. Az a jármű — kalózhajó!

— Kalóz-hajó? — kiáltám ijedten.

— Az, — ismétlé a kapitány, — s megmondom, hogy miből következtetem. Mikor legelőször észre vettem, minden vitorlája be volt vonva, s ott ringattatta magát csendesen, a merre a szellő hajtotta. Egyszerre azonban, — a mint tudniillik észre vett bennünket, — felhúzta minden vitorláját, s egész erővel indult szél ellen, az előbbivel ellenkező irányban, épen mifelénk. Világos, hogy nem volt semerre sem sürgős útja. A nyílt tengeren merő kedvtelésből senki sem teszi, hogy a szél és tenger által magát ringatni hagyja. A rabló-prédára lesett. S mikor azt észrevette, — vesd el magad! — utána!

— De hagyjuk ezt és gondoljunk inkább arra, hogy mit tegyünk? Futással menekülni? A rablónak sekély járású, könnyű, gyors hajója van. Ha a mostani irányban haladunk, egyenesen elébe megyünk. Ha irányt változtatunk, daczolni kell a széllel s hajónk kissé nehézkes és szerfelett meg van terhelve... Vagy bevárni és szembeszállni vele? Van ugyan egy öreg ágyunk és két hatfontosunk, de nem hiszem, hogy ágyúgolyó csak egy is volna a hajón, van nehány rozzant puskánk, de ezeken tán még kakas sincsen. A Patrick Henry azonban jó fából van csinálva s könnyen kiáll egy-két támadást.

Ha kezdetben talán nem osztottam is a kapitány véleményét, látva, mily komolyan vet mérlegbe minden eshetőséget, feltétlenül hittem szavának. Kijelentém tehát neki, hogy ő jobban tudja, mit kell tenni, mint én, s hogy részemről teljes erőmből támogatni fogom őt terve kivitelében.

A kapitány egyszer-kétszer végig lépkedve a szobát, megállt, s kezeit dörzsölgetve felkiáltott:

— Megvan! Megyek, hogy mindent rendbe hozzak. Ön pedig hozza rendbe pisztolyait, — ha ugyan vannak — mert ütközetünk lesz!...

Elővettem pisztolyaimat, melyekről igazán nem hittem, hogy egyhamar szükségem lesz reájok, megtöltöttem őket s azzal siettem a fedélzetre a kapitány után.

A kapitány parancsokat osztogatott legényeinek, az ágyúkat vas-darabokkal megtöltette, hogyha kell, kartácstüzet adhasson. Aztán, mikor minden rendben volt, így szólt a legénységhez:

— Most pedig mindenki végezze rendes dolgát, a hajó az eddigi irányban és gyorsasággal menjen, mintha észre se vennők amazokat. Ha a rablóknak kedve kerekedik utunkba állani, majd megmutatjuk, mit tudunk!

Azzal visszament kajütjébe...

A kalóz-hajó gyorsan közeledett. Egészen neki feküdt a szélnek, úgy, hogy hajója orra, melylyel mélyen szelte a vizet, alig látszott ki a vízből, míg a hajó hátulja szinte féloldalt felemelkedett, látni engedve a fedélzetet, — mint mikor a paripa gyors rohanásban fejét szügyébe vágja...

A kalóz-hajó közeledtére legjobb akarattal sem tudtam magam úgy viselni, mintha észre sem venném — a mint a kapitány rendelé. Izgatottan mentem tehát a kapitány kajütjébe. Irásokat rendezgetve találtam ott, — előtte egy palaczk állt az asztalon, melybe egy levelet tett be, s azután gondosan bedugaszolta és lepecsételte.

— Az ember soha sem tudhatja, mi történik vele és hajójával. Ha tehát se mi magunk, sem hajónk nem menekülhet innen, lesz rá gondom, hogy legalább ez az üveg kellő időben a tengerbe jusson. Talán majd hirt vihet rólunk s a Patrick Henry-ről.

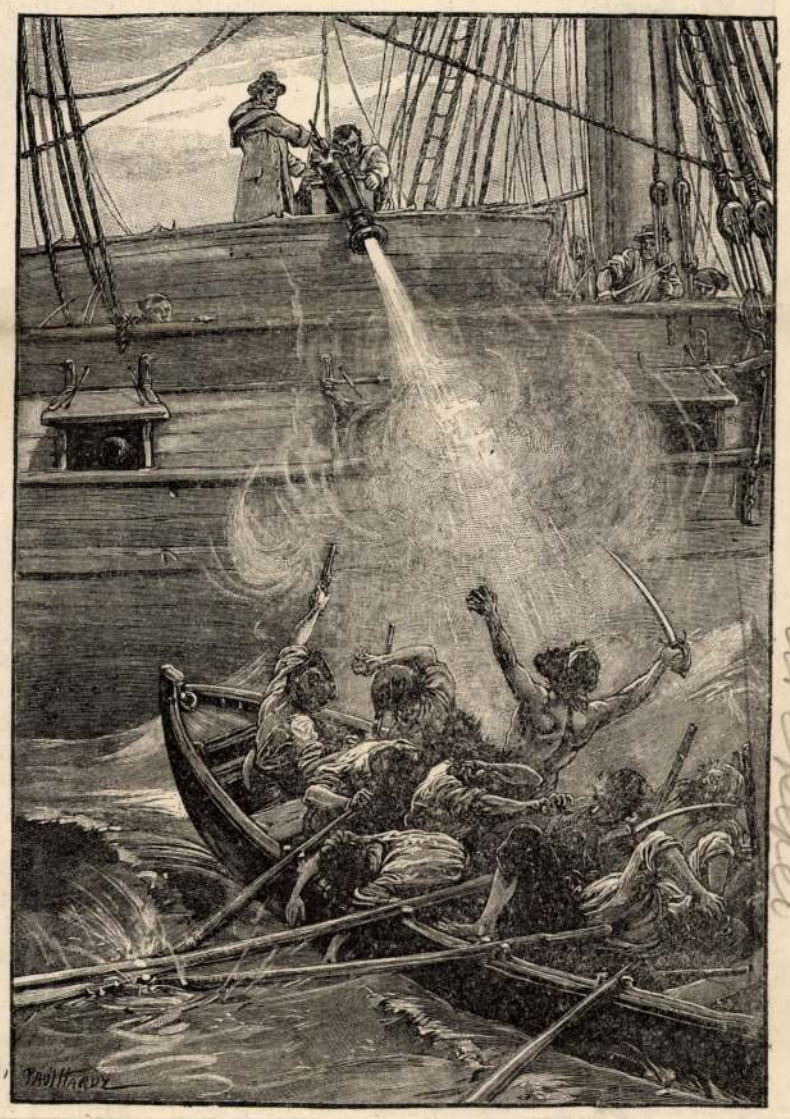

Menydörgésszerű dörej reszketteté meg a levegőt.

A kapitányt ily komolyan beszélni hallva, s a halálra készülni látva, kezdtem magamat igen kényelmetlenül érezni s szerettem volna bárhol másutt lenni, mint a Patrick Henry fedélzetén.

— Ezzel tehát rendben volnánk, — folytatá a kapitány. — És most kiki a helyére! Magam a fedélzetre megyek, az öreg ágyú mellé, a mely a mentőcsónak fölé van elhelyezve. Ez a legfontosabb pont, mert minden attól függ, hogy az öreg tizennégy fontost jól irányozzuk-e? Szükségem van azonban egy olyan emberre, a kinek sem szíve, sem keze nem reszket, hogy a míg én a czélzással leszek elfoglalva, a jelszóra a kanóczczal elsüsse az ágyút... Kivánja ön velem megosztani a veszélyt?

A bátor férfi szemei önérzettől ragyogtak, a míg ezt az ajánlatot tette, melyet készséggel elfogadtam.

Felmentünk a fedélzetre, a hol a legénység már parancsra készen várakozott. A puskák s más egyéb fegyverként használható szerszámok kiosztattak köztük s mindenkinek kijelöltetett a helye, és kiosztattak a szerepek a bekövetkezendő ütközethez.

A shooner ezalatt mintegy fél tengeri mérföldnyi közelbe jött hozzánk. Ott megállt, hogy jól szemügyre vehessen bennünket. Úgy látszik, részünkről várta az első támadást, és zavarba jött, midőn látta, hogy mozdulatlanul állunk. Egyszerre azonban egy villanás, azután szörnyű füstgomoly jelent meg a shooner oldalán, s egy ágyúgolyó csapott le a vízre s alig néhány ölnyire hajónktól elmerült a tengerbe.

— Gondoltam, hogy így lesz, — mondá a kapitány.

A shooner ismét tüzelt. A golyó épen hajónk orra fölött csapott át, ketté törte a lobogórúdat s magával vitte a szabad Egyesült-Államok lobogóját. Mikorra a füstfelleg eloszlott a shooner fölött, annak orrán már lobogott a kétnyelvű fekete zászló, melynek lobogóján a «Columbiai köztársaság» neve volt olvasható.

— Ezek a gazemberek, — mormogta a kapi-

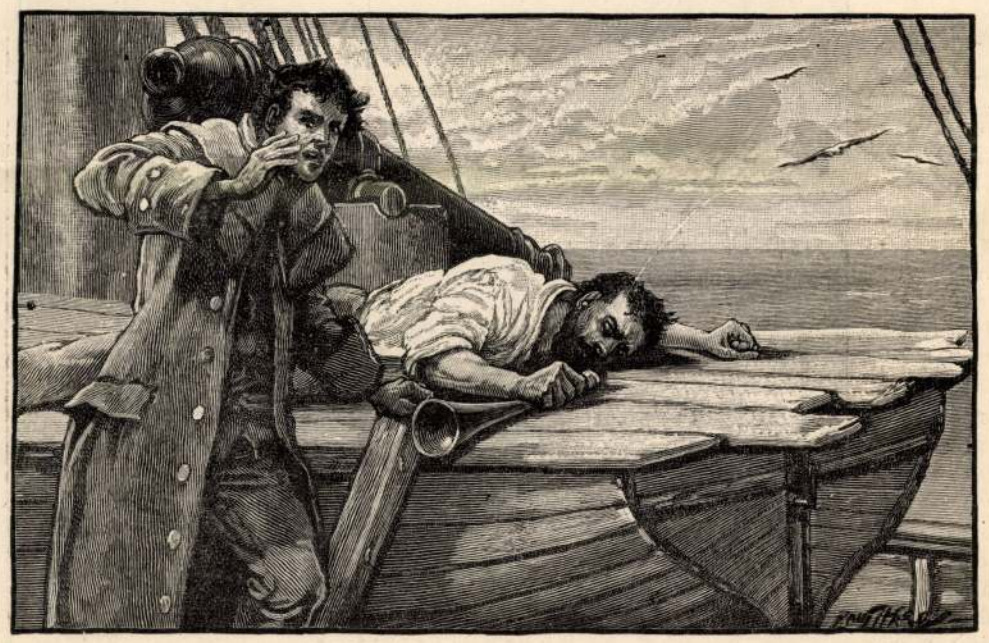

— «A kapitányt megölték!» — kiáltám.

Esterházy Pál és neje Mária-Czellben.

tány, — egész sereg efajta köztársaságot alapítottak már!

Aztán hozzátette:

— A rabló kezd belejönni a czélozásba. Magunknak is hozzá kell már látni a dologhoz. Legények, mindenki a helyére! Mi pedig a magunkéra!

Mindenki elfoglalta a neki kijelölt helyet, a kapitány és én pedig a mentőcsónakhoz másztunk fel, a hol a tizennégyfontos volt kiszögezve, megtöltve, mint említettem, szögekkel és vasdarabokkal, mivel, mint a kapitány jól sejtette, ágyúgolyó nem volt az egész hajón.

A shoonerről e perczben egy csónakot bocsátottak vízre, megrakva fegyveres rablókkal és kilencz evezőssel. A kilencz lapát serényen szelte a vizet és a csónak gyorsan közeledett.

A kapitány irányítani kezdé ágyúját, annyira lehajlítva annak csövét a víz szine felé, amennyire csak lehetett. Mikor azzal készen volt, meggyujtá a kezében levő kanóczot, átadta azt nekem.

— Vigyázzon, uram, — szólt halkan, — és engedelmeskedjék parancsaimnak teljes hidegvérrel. Mikor azt vezénylem: «tüzet!» a kanóczot nyomja az ágyú lőnyilásába. Az ön és mindnyájunk életéről van szó...

Azzal szájához illesztette szócsövét és lekiáltott a csolnakban ülőkhöz, a kik száz lépésnyire lehettek a hajóhoz.

— Megállj! Ne tovább, vagy mindannyiotokat a vízbe fojtalak!

A válasz a csolnakról — puskák ropogása volt. Fejem körül hallám a puskagolyókat süvölteni, s a mint ijedten néztem a kapitányra, láttam, hogy elsápad, megtántorodik és térdre esik ágyúja mellett.

— Az Istenért, kapitány úr! — kiáltám, — megsebesült?

A kapitány nem felelt. Mindkét kezével belekapaszkodott ágyújába, egyet fordított azon, neki irányozta a csolnaknak és elkiáltotta magát:

— Tüzet!

Engedelmeskedtem. A lőnyilásból a füst sisteregve csapott föl. A másik pillanatban mennydörgésszerű dörej reszketteté meg a levegőt, a hajót megmozdulni éreztem lábaim alatt és sűrű füstgomolya lepett el.

Az ágyú durranását hatalmas roppanás hangja követte, a melybe vad kiáltozás, réműlt jajgatás vegyült.

A mint a füst eloszlott és én letekinték a tengerre, rémítő rombolás képe tárult elém. Az ágyú csöve jól volt irányozva. A csónak eltűnt a víz szinéről. Tört deszkaszálak, szétroncsolt emberi testek, vergődő tetemek uszkáltak a tenger hánykódó hátán.

E látványt nem feledhetem el soha, bármily sokáig éljek is. Elborzadva ugrottam vissza helyemről a hajó fedélzetére.

E szörnyű dráma, mely ott lent eljátszódott, alig tartott tiz perczig. Aztán minden csöndes lett. A tenger árja a tört roncsokat és az emberi hullákat tova sodorta. És a shooner? Elrémülve annyi ember szörnyű vesztén, vagy megijedve hajónk bátor ellenállásától, gyorsan felhúzta megint leeresztett vitorláit, megfordult a szél irányában s még gyorsabban mint jött, távozott.

Mire a hullákat, a fuldoklókat elsodorta vagy elnyelte a tenger, már a kalózhajó is messze, a láthatár szélénél vitorlázott.

Mikor e szörnyű perczek izgalmai elmúltak, szemeim a kapitányt keresték, hogy kifejezzem előtte hálámat mindnyájunk megmentéseért. De a kapitány nem volt sehol látható. Borzasztó sejtelem lepett meg. Felrohantam előbbi helyemre, az ágyú mellé. A kapitány ott feküdt, arczra borulva ágyúja mellett, kezében szócsövével. Föléje hajoltam s arczába néztem. Szájából lassan csorgott a vér.

— A kapitányt megölték! — kiáltám.

— Úgy van, — mondá ő elhaló hangon. — Vitessen a kajütbe.

A legénység hozzá sietett, karjaikra emelték, levitték a kajütbe s ott gyöngéden az ágyra helyezték.

Ott fölveté bágyadt szemeit. Az első kérdés az volt reszkető ajkáról:

— Megsebesült valaki a legénységből?

— Hál' Isten, senki, — felelém. — És remélem, ön sem áll oly roszúl...

— Roszabbúl aligha lehetne.

Felgomboltuk ingét. Vér nem volt sehol, de a gyomor táján egy arany nagyságú, fekete sebhely volt látható. Bekötöztük, a sebet, a mennyire lehetséges volt. Akkor intett, hogy távozzék mindenki, rajtam kívül.

Mikor csak magam maradtam mellette, így szólt:

— Érzem, hogy meghalok. Az asztalon egy levelet fog találni, nőmnek, — azaz: özvegyemnek — czímezve. Kérem, igérje meg, hogy kézhez fogja juttatni... Sokszor néztem a halál szemébe, de mindig elkerült. Most rám talált. Kegyetlen dolog, egy rabló kezétől halni meg. De legyen meg — Isten akaratja...

Megigértem, hogy személyesen fogom átadni a levelet.

— Köszönöm, — mondá a haldokló.

— Ha látni fogja nőmet és gyermekeimet, mondja meg nekik, hogy utolsó pillanatomban is reájok gondoltam... A hajó és a rajta levő rakomány az enyém. Tegyenek mindent pénzzé, azzal jövőjük biztosítva lesz.

Szájából ismét ömleni kezdett a vér. Keblét nehéz sohajtás emelte, aztán egyszerre feje mellére csuklott és — megszünt lehelni.

Más nap — tengerész szokás szerint, tengerész szertartás mellett — átadtuk testét a haboknak.

Sokat hánytorgott életében a tenger vize fölött, most — halála után — annak mélyében csöndesen pihen... Angolból: *Sz. B.*

ESTERHÁZY PÁL HERCZEG.

Történeti rajz.

Az ezredéves kiállítás történelmi csoportjának rendkivül becses ereklyéi között szemlélődve, bárkinek is feltünhetik az Esterházy család műkincseinek nagy száma s gazdag változatossága, a melyeknek tekintélyes része Esterházy Pál herczegtől maradt utódaira. E műkincsek ön-

Gróf Esterházy József.

magukban is beszélő tanúi annak a fontos szerepnek, a melyet az Esterházyak nemzetünk újkori történetében vittek. Azért kétszeresen is érdekes lesz most, ha a legkiválóbb Esterházynak, Pál nádornak élettörténetéből közlünk néhány, a kort is jellemző adatot, egyszersmind pedig a család több tagjának, már csak a középkori magyar főuri viselet tekintetéből is felette érdekes képét bemutatjuk.

Az utóbbi háromszáz esztendő minden fontos eseménye szereplői közt látta az Esterházy család tagjait, s mióta a XVII. század első felében Miklós nádor először tette nagygyá nemzetsége nevét, az Esterházyak története szorosan hozzáfüződik hazánk történetéhez. S ezért természetesnek kell tartanunk, hogy történetiróink közül többen foglalkoztak az Esterházyak politikai működésének, az uralkodóház és az ország iránt egyformán teljesített nagy szolgálataik széleskörű hatásának földerítésével. — Legutóbb *Merényi* Lajos állította össze a családi följegyzések közt található adatokból Esterházy Pál herczeg élettörténetét amaz útmutatások alapján, a melyeket számára *Bubics* Zsigmond püspök kijelölt. A mű a «Magyar Történeti Életrajzok» füzeteiben jelent meg számos illusztrácziával, a melyek közül többet bemutatunk, kapcsolatban az első Esterházy herczeg életéből vett néhány jelenet elmondásával s pályája vázlatos rajzával.

Esterházy Pál, a föntebb említett nádornak Nyáry Krisztinával kötött házasságából született gyermekei között a hetedik volt, s ez a körülmény már gyermekkorában nagy reményeket gerjesztett iránta, egészen hasonlóan ahhoz a még ma is uralkodó népi előítélethez, hogy a hetedik gyermek szerencsés lesz. Ennek az előítéletnek maga Zrinyi Miklós, a költő és hadvezér is kifejezést adott, midőn a gyermek nénjét, Anna Juliát feleségül akarván kérni, megjelent a héflányi kúriában, hol a már ekkor özvegy Miklós nádor tartotta udvarát. Zrínyi meglátván a kertben a gyermeket, fölemelte, megcsókolta őt és így szólt a mellette álló Tar Mihálynak: «Nem sok ember tudja, micsoda gyermek légyen ez!» Tar Mihály elértette a czélzást: «Talán szerencsés leszen, mert hetedik gyermeke az úrnak; igen is szereti, majd jobban a többinél». «Bár sok ilyen gyermek volna Magyarországon!» fejezte be a párbeszédet Zrinyi. De még egy másik előítélet is uralkodott a gyermek sorsára nézve. Pál ugyanis foggal született 1635 szeptember 8-ikán Kismartonban. Ebből is azt jósolták, hogy elhatározó lesz a gyermek életére.

A jóslat csakugyan teljesült is. Természetesen oly kiváló férfiunak gyermeke előtt, mint a milyen Miklós nádor volt, a mint szükséges tanulmányait a szülői háznál s később Nagyszombatban elvégezte, nyitva állott a katonai és politikai pályák akármelyike, a melyhez több kedve volt.

Az iskolai tanulmányok mellett az élet tapasztalatai is korán érlelték akkor a főnemesi családok gyermekeit. Úgy szólván az iskola padjairól léptek a harcztérre, a mely épen e tájban szinte szünet nélkül látta az ellenséget a darabokra szaggatott Magyarország különböző pontjain. Az ifjú Pál atyja halála után, bátyjának, Lászlónak a gyámsága alatt növekedett, a ki a tiz—tizenkét éves öcscsét Pozsonyba is elvitte az országgyűlésre, a hol nádort választottak és IV. Ferdinándot királylyá koronázták. Ez 1647-ben történt. Ekkor szerepelt Pál először nyilvánosan, a mit ő maga följegyzett az utódok számára. «Azon gyűlésben — írja Esterházy Pál — Leopoldina császárné magyar tánczot kivánt látni, engem azért fölvitetvén a várba, ott köllött tánczolnom a magyarországi kisasszonyokkal a császár és császárné előtt. Volt pedig akkor egy igen jó tánczos kisasszony Esterházy Rebeka, szegény Esterházy Pál uram leánya, s mások is voltanak, de azzal köllött az oláh tánczot járnom, ki igen jó tánczos vala. Annak utána két mezítelen karddal köllött a hajdútánczot járnom, kinek igen mestere voltam akkor. Azon tánez igen tetszett a császárnak és császárnénak.»

A nagyszombati jezsuita iskolában különös figyelemmel kisérték a fiatal Esterházy nevelését; az iskolai színjátékok előadásában éveken keresztül mindig tevékeny részt vett s többször kapott jutalmat is. De élete nem egyszer forgott koczkán már kisebb korában s később a különböző várak ostromainál, de a Gondviselés mindannyiszor megóvta őt.

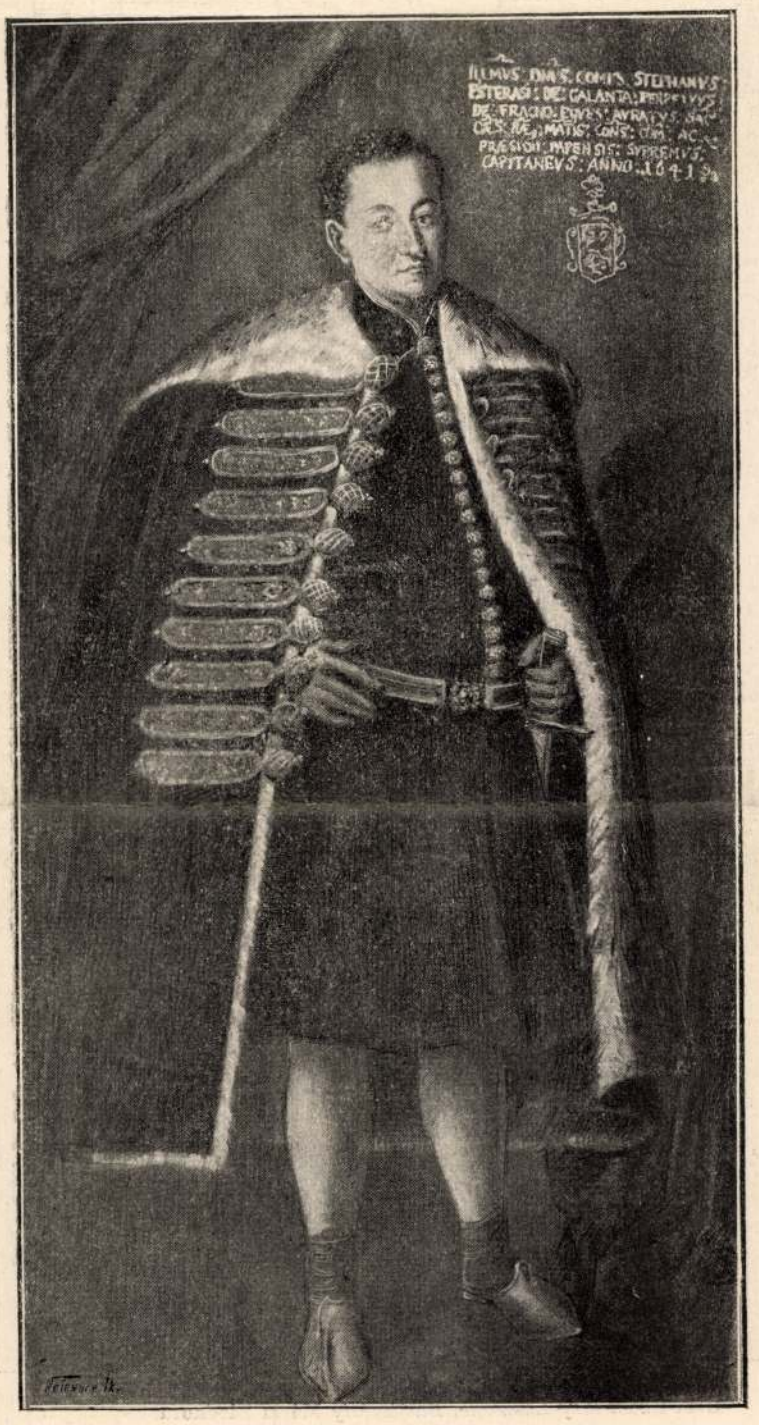

Gróf Esterházy István.

Gróf Esterházy Istvánné Thurzó Erzsébet.

Gyámja, László, a vezekényi harczban elesvén, a nádor elsőszülöttjének hagyományos feladatai a még alig 16 éves Pálra szállottak, a kit családja Esterházy Orsolyával (Esterházy Istvánnak, a nádor első házasságából született egyetlen fiának, tehát Pál féltestvérének leányával) kivánt összeházasítani. A terv, bár csak pápai engedélylyel, csakugyan sikerült. Az ifjú ekkor már pápai főkapitány és sopronmegyei főispán volt, korára tizenhét éves. Az esküvőt a fraknói várkápolnában 1652 október 21-ikén tartották meg; de mivel az ifjú épen csak hogy tizenhetedik évét betöltötte, a leány pedig még csak tizenkét esztendős volt: várniok kellett néhány évig, hogy valódi házaspárrá legyenek. Esterházy Orsolya Fraknón maradt, férje pedig Nagyszombatba ment a philozófiai és törvénytudományi tanfolyamra, a melyet harmadfél év alatt elvégezvén, 1655 februárjában megtartotta nászünnepét az ő szerelmes Orsikájával.

Innen kezdve Esterházy Pál életének java része a közszolgálatban telik el. A kis-martoni és fraknói családi örömöket hol az ágyúk dörgése szakítja félbe, hol pedig az országgyűlésen tanácskozó rendek szólítják körükbe az atyja politikáját követő, a nemzetet királyával békítgető Esterházyt. E közben, a mi akkor napirenden volt a nemességnél, családi birtokaik rendbehozásának és biztosításának ügye is ő rá nézett. Bár sokat költött a közérdekek oltalmára, mégis tekintélyes szerzeményekkel növelte örökségét. Így — hogy csak a nevezetesebbet említsük — ő szerezte meg családjának a csobánczi várat Rátóthtal és Gyulakeszivel együtt; ő szerezte meg Léka várát, Kapuvárt, Schwarzenbachot (Alsó-Ausztriában) s még több más uradalmat.

De nem nagy szerzőképessége tette híressé nevét. Mint katona és mint államférfiú egyformán az első sorban küzdött a magyar királyság függetlenségének megóvásáért, a részekre szakadt ország egyesítéseért. Elsőben a török hódítás ellen fejtett ki nagy tevékenységet. Mint katona osztozott Zrinyi felfogásában, kinek oldala mellett aratta első vezéri sikereit. Azt tartotta, hogy Magyarországnak legfenyegetőbb veszedelme a török hódítás, a melyet nemzetünknek önerejével kell megszüntetnie. Zrinyi első haditetteiről emlékiratot, a «Mars Hungaricus»-t, is készített, a melyből kitünik, menynyire helyeselte a híres horvát bán törökverő politikáját s fegyvertényeit. Résztvett Berzencze, Babocsa visszavívásában s Kanizsa sikertelen ostromában, és mindenütt kitüntette személyes bátorságát s hadszervező tehetségét egyaránt. S bár a vasvári dícstelen béke (1664) aggodalommal töltötte el hazafiúi keblét: nem esett kétségbe, mint annyian. Még mindig remélte, hogy a mulasztásokat jóvá lehet tenni, ha a magyar nemzet a békülékenység s a kigyar kapitányok s magyar őrségek védelmére bízandók». Az udvar késedelmeskedett; de Tököli fölkelése és győzelme, a franczia segítsége s a török fenyegetése következtében végre összeülhetett az 1681-iki országgyűlés, a melyen Esterházy Pált nádorrá választották.

Mint nádor azonnal hozzáfogott békítő munkájához. A fölkelő magyarságot kérve kérte, hogy jelenjék meg az országgyűlésen, nehogy orvosolhatatlan baj érje hazánkat. De a fölkelőket Esterházy igéreteinek őszinte komolysága sem birta engedékenységre; mind e mellett a mi maradandót ez országgyűlés alkotott, az legnagyobb részben Esterházy Pálnak köszönhető.

Az alkotmány valamennyire biztosíttatván: a nádor legfőbb gondja a kuruczok lecsendesítése lett; azonban — mint tudva van — Tököli nyiltan szövetkezett a törökkel, s nagy háború küszöbén állott nemzetünk. Bécs és Buda fölmentése végre fordulatot jelzett a bécsi udvar politikájában, s ezt a fordulatot gyümölcsözővé tenni hazánk önállóságára nézve Esterházynak legfőbb törekvése vala. Jól látta, hogy hazánknak a török hatalomtól való felszabadítása milyen roppant fontosságú tény a jövendőre is, azért határozottan azon működött, hogy Lipót császár és király kivánalmai teljesüljenek. S csakugyan az 1687-iki országgyűlésen ő vitte keresztül az uralkodó család férfi tagjainak örökösödési jogát s a nemzetnek a fegyveres ellenállásról való lemondását. Nagy szolgálatait a király is méltányolta, midőn őt még ugyanez év végén herczegi rangra emelte s fölruházta mindazon jogokkal (büntető jog, pénzverés joga, testőrség tarthatása), a melyek a birodalom többi herczegeit megillették.

Esterházy a II. Rákóczy Ferencz fölkelése idején is hű maradt eddigi fölfogásához, miért is 1712-ben a római szent birodalmi herczegség méltóságát és előjogait a nádor legidősb világi fiutódaira is kiterjesztette az uralkodó. Így biztosított Esterházy Pál utódainak magas méltóságot és fejedelmi vagyont egyaránt.

*

Az életrajz sikerült illusztrációi közül több arczképet bemutatunk ez alkalommal. Így jelen számunkban láthatja olvasónk az «Esterházy Pál és neje Mária-Czellben» czimű képet Cserna Károly másolatában. A nádor ugyanis 1692-ben fejedelmi fényű búcsújárást vezetett Mária-Czellbe második feleségével *Tököli Évával*, a híres fölkelő vezér húgával, s itteni megjelenésük emlékére készült e kép.

A család őseinek művészi kivitelű arczképei közül a következőket adjuk: Gr. *Esterházy István*, Miklós nádor első fia, a ki 26 éves korában húnyt el s neje *Thurzó Erzsébet* (Pál nádor első feleségének szülei). *Gr. Esterházy László*, a vezekényi hős, Pál nádor bátyja és gyámja volt; ennek neje *Batthyány Mária Eleonóra*. A Pál nádor gyermekei közől *Esterházy József* arczképe látható még képeink között. —*y*. —*s*.

Gróf Esterházy László.

Gróf Esterházy Lászlóné, Batthyány Mária Eleonora.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

csukta a szemeit, csak a melle zihált erősen, hogy a durva pokróczon keresztül is lehetett látni, a mint lázasan szedi a levegőt és közbe kinosan köhög.

— Hogyan hűlt így meg ez a fiú? — kérdeztem a napos tizedest.

— Alássan jelentem, hadnagy úr, úgy volt, hogy valami levele gyütt hazúlról tegnap, a miben az volt, hogy megdöglött a medvéje. Osztán csak kiült a nagy, sötét udvarra azon ruha nélkül ríni.

— Maga napos volt, mért nem küldte be?

— Küldöztem én váltig, de se látott, se hallott, csak az urzuját emlegette. Akkor gyütt csak be, mikor már erősen köhögött.

— Látod, látod, te hóbortos Juon, milyen könnyelmű voltál. Mit ehetnél? Vagy italra van gusztusod?

— Jó lenne neki egy kis meleg tea, de itt nem adathatok neki, — szólt közbe az ezredorvos, — majd kap a kórházban Pesten.

Hazasiettem közeli lakásomba és a tábori gyorsforralómon készítettem egy nagy csészére valót, a vendégeknek szánt konyakot pedig mind beleöntöttem.

A legényem elvitte neki és megvárta, mig kiiszsza azon melegen.

Igen izlett neki, megitta az utolsó csöppig.

Mikor délután gyakorlatról jövet benéztem a legénységi szobába, Juon ágyát üresen találtam.

— Hát mégis átvitték a gyengélkedőbe? — kérdeztem az ápolót.

— Nem a, elvitték ebéd után a vasútra, kórházba megy az ezredorvos úr parancsára.

Egy hétig nem hallottam róla semmit. Nyolczadnap hirül hozta a számvivő őrmesterem, a ki bent járt a betegeket hivatalosan meglátogatni, hogy az én szegény Juonom meghalt. Már el is temették. A betegség bánt-e el vele ilyen gyorsan, vagy a bánat is siettette a bajt, azt talán az orvosok se tudnák megmondani.

A kórházi ápoló beszélte a számvivőnek, hogy mikor szegény fiú már haldoklott, akkor is az én nevemet emlegette.

— Szeretem urzu, szeretem hadnagy úr. Hadnagy úr nagyon jó, — pópa hazudott.

A temetésén se lehettem ott szegény Juonnak, de egyszer, mikor Pesten voltam szabadságon, felkerestem a sírját kint a katonai temetőben. Megérdemelte a hóbortos fiú.

*

Tasy főhadnagy a gyufatartóhoz dörzsölte britannikáját.

— Komisz egy szivar — szólt haragosan — rettentő csípős füstje van, eszi a szememet.

Megtörölte szemeit a zsebkendőjével. Nem szóltam rá semmit. Jól láttam, hogy a füst nem igen bánthatta, mert már régen kialudt az a britannika.

Kempelen Farkas.

AZ ESTERHÁZY HERCZEGEK.

Galantai *Esterházy Miklós* herczeg, Fraknó örökös ura, Edelstetten fejedelmi grófja, Sopronmegye örökös főispánja, az államtudományok doktora, ez évi november 16-án vezette oltárhoz *Cziráky Margit* grófnőt, cziráki és dénesfalvi gróf Cziráky Antal és néhai első neje, galantai Esterházy Alice grófnő leányát.

E nevezetes frigykötés, melyre az ország herczegprimása saját budavári házikápolnájában, adta az egyház áldását, általános érdeklődést kelt nemcsak azért, mert a szív és elme minden kiváltságával megáldott jegyespár legelőkelőbb ősi nemzetségeink sarjai, de még inkább azért, hogy hosszú idő után ebben a házasságban érvényesül újra a fényes múltnak az a nagy családi hagyománya, melyet fiörököseiről szóló végintézkedésében a nagy nevű Esterházy Miklós nádor ilyen hazafias szavakkal fejezett ki:

«Házasságra adván magát, *idegen nemzetbe nem akarom*, hogy öltözzék, nem a más nemzetségekhez való idegenségből, vagy azoknak megvetéseért, hanem az idegen erkölcsök összeelegyítésének eltávoztatásáért, a mi igen ritkán hoz jót. Hanem, ha valamivel alacsonyabb rendű leszen is magánál az, *vegye maga nemzetét* az atyafiak jó tetszéséből».

Ez az elv adott irányt *Miklós nádor* szerencsés családi politikájának, s ennek érvényesülése vetette meg szilárd alapjait fia és utóda, *Esterházy Pál nádor* családi boldogságának és a közéletben való emelkedésének.

Az első herczeg Esterházynak életrajza ma már közkézen forog a Magyar Történelmi Társulat díszes kiadványában, melynek érdekes adataiból és rajzaiból lapunk 1896. évi folyama közölt mutatványokat.

Ez alkalommal *Esterházy* Pál nádornak herczegi utódait kivánjuk olvasóinkkal megismertetni, s azon intézkedését, a melylyel családja ősi fényét és a hazai, sőt az európai közügyekre gyakorolt kiváló befolyását immár két évszázadra kihatóan biztosította.

Esterházy Pál nádor öcscsével, galantai és fraknói gróf Esterházy Ferenczczel 1660-ban kötött családi egyezség értelmében átengedte ennek a semptei, pápai, ugodi, devecseri és gesztesi uradalmakat, melyek mind maig az Esterházyak ifjabb fraknói ágának birtokában vannak. A saját örökrészeül jutott kismartoni és fraknói, valamint az első nejétől, gróf Esterházy Orsolyától származó lánzséri és lakompaki uradalmakból, s őseinek általa visszaváltott összes birtokaiból pedig — 1687. évi 9. törvényczikkelyünk alapján — elsőszülöttségi hármas hitbizományt alkotott három fia: *Mihály, Gábor* és *József* javára, pappá lett bátyjuk, Esterházy Miklós püspök beleegyeztével.

Minthogy azonban Gábor még atyja életében elhúnyt s fia nem maradt, a nádor pót-végrendeletével ősi és szerzett összes javait két nagy majorátusba foglalta össze másik két fia részére olyképen, hogy Mosony-, Sopron-, Győr- és Vasvármegyékben, valamint Magyarországon kívül fekvő minden birtoka pozsonyi házaival és kertjeivel együtt legyen — az elsőszülöttség jogán fiágára átörökíthetőleg — első nejétől származó *Mihály* fiáé; Tököly Éva grófnővel kötött második házasságának sarja, *József* pedig ugyanily módon örökölje minden egyéb jószágát. Kimondta ezenfölül a két fitestvér között is a kölcsönös örökösödést az esetre, ha fiágon bármelyiknek magva szakadna.

Ez az eset már 1721-ben bekövetkezett, mely évnek tavaszán, márczius 24-ikén Esterházy Mihály királyi főudvarmester fiutód nélkül húnyt el.

Ő volt a hitbizomány alapítójának első herczegi utódja; mert még egy 1693 deczember 11-én kelt királyi rendelet — kinevezvén Esterházy Pál herczeg sopronmegyei uradalmainak örököseit egyszersmind e vármegye örökös főispánjaivá — megengedte, hogy a megye czímere a herczegi czímerpajzszsal bővíttessék; 1712 május 23-ikán pedig a nádor legidősb fiutódaira már a birodalmi herczegi czim és annak jogai is kiterjesztettek.

Mihály herczeg halálával a két majorátus minden tartozéka valóban *herczegi* egységes hitbizománnyá olvadt össze öcscse, József kezében.

*

Esterházy József herczeg, ki ily módon mindkét bátyjának örökébe lépett, 1688 május 11-én született Kismartonban. Már 1704 márcz. 7-én kinevezte őt Lipót király Zala vármegye főispánjává, mely méltóságát azonban e mozgalmas időben még tényleg el nem foglalhatta; miért is utóbb 1710 június 22-iki kelettel I. József királytól új kinevezést nyert e méltóságra. Időközben, 1707 május 22-én, házasságra lépett Mária Oktávia de Gileis bárónővel, kitől Josefa leányán kivül még két figyermek is származott. S e szerint a fraknói Esterházyak herczegi ágának ő, a legifjabb fitestvér lett föntartójává.

Családja annyi dicső emlékű tagjának példáját követve, ő is a katonai pályára lépett s huszárezredesi rangban állott, midőn alig harmincz három éves életének s a hozzá fűzött reményeknek véget vetett korai halála 1721 június 7-én.

Családfői szereplése tehát igen rövid időre terjedt. Gyermekeinek neveléséről személyesen nem gondoskodhatott. Annál nagyobb gondosságot fejtett ki e téren Mária Oktávia herczegné, ki fiatalon elhúnyt férje után negyven évnél tovább viselte az özvegyi fátyolt, 1762 április 23-án követvén férjét az örökkévalóságba.

Az ő anyai vezetése alatt fejlettek tehát férfiakká József herczeg fiai: Pál Antal és Miklós.

Atyjuk végintézkedése szerint, ki özvegyének a házassági szerződés kikötésein kivül még ötvenezer forintot hagyott, az ifjabb testvér, Miklós kapta Szent-Miklóst (ma süttöri uradalom), mely utóbb pompás kastélyától Eszterháza nevet nyert, — Pál Antal pedig, az idősb testvér, herczegi atyja által szerzeményi javaiban is általános örökösévé neveztetett oly kikötéssel, hogy bármelyik fiú magtalan halála esetében Josefa leányának ötvenezer forint fizettessék; egyébként pedig Thököly Évától maradt 106,000 frtnyi anyai öröke három gyermeke között egyenlően osztassék fel.

*

Pál Antal, József herczegnek idősb fia, 1711 április 22-én született Bécsben, s e szerint atyja halálakor még csak tiz éves gyermek volt. Kiterjedt birtokait nagykoruságaig édes anyja s a mellé rendelt gyámok kezelték. A herczegasszony kormányzatának idejére esik az ekkor már, ugy látszik, teljesen szervezett kismartoni zenekarnál az első karmester kinevezése (1728 május 10) Werner József személyében. Hogy az ifjú herczegek zenei képzésére is kiváló gondja volt a nagyműveltségű anyának, azt a Pál Antal által utóbb Drezdában, Milanóban, Rómában és Nápolyban gyűjtött nagy számú zeneművek mellett az bizonyítja, hogy a herczeg maga is jelesen játszott hegedűn és gordonkán.

1734-ben Lothringeni Károly herczeg kiséretében önkéntes részt vett a Rajnamelléki hadjáratban s ugyanazon év deczember 21-én a már-már nagykorúvá lett ifjú Lunevilleben jegyet váltott Lunati Visconti Anna Mária őrgrófnővel. Házasságuk azonban gyermektelen maradt.

1741 június 17-én Mária Terézia királyi főkamarássá, október 5-én pedig tábornokká is kinevezte a herczeget, ki az örökösödési háborúban saját költségén fölszerelt és tartott huszárezredével vett részt. Ezredének nyolczvan, élethiven lefestett tisztjétől környezve láthatni maig fraknói várában a férfias szépségű ezredtulajdonos arczképét, festői egyenruhájában, az aranygyapjas rend jelvényével diszítve, melylyel 1744 január 30-án tüntette ki Ferencz császár. Ugyane császár 1746 szept. 16-án, Mária Terézia királynő pedig 1747 január 31-én v. b. t. tanácsossá s még ez év július 6-án altábornagygyá is kinevezte a herczeget.

A következő 1748. év deczember 11-én lovassági tábornokká neveztetett ki, elismeréseül kitünő katonai érdemeinek, melyek a Sziléziában, Cseh- és Bajorországban, úgy Németalföldön egyaránt vitézkedett férfiú számára, ki Trautenaunál és a boroszlói ütközetben rendkivül kitüntette magát, 1758 május 13-án a tábornagyi botot is megszerezték.

A jeles katonát azonban az államférfiú babérai is megilletik, mert kitűnő szolgálatokat tett uralkodójának nagyköveti minőségében is a nápolyi udvarnál, hová 1750 folyamán küldetett. E követség érdekes jegyzőkönyveit maig őrzi a családi fő levéltár Kismartonban, hol a herczeg 1760 körül telepedett meg állandóan s kiváló gondot fordított mindinkább emelkedő zenekarára, melynek épen ez időtájt biztosította a felülmulhatlanság hirét, 1761 májusában kinevezvén az elaggott Werner mellé karnagyúl Morzin gróf feloszlatott zenekarának igazgatóját, Haydn Józsefet.

De maga Pál Antal herczeg nem soká gyönyörködhetett nagy zenésze bámulatos művészetében; mert már 1762 márczius 18-án elragadta a halál java férfikorában azon számosak közül, kik őt oly igen szerették, s veszteségöket oly méltán gyászolták. Mert a szegények és szűkölködők gyámolítása állandó tárgya volt az

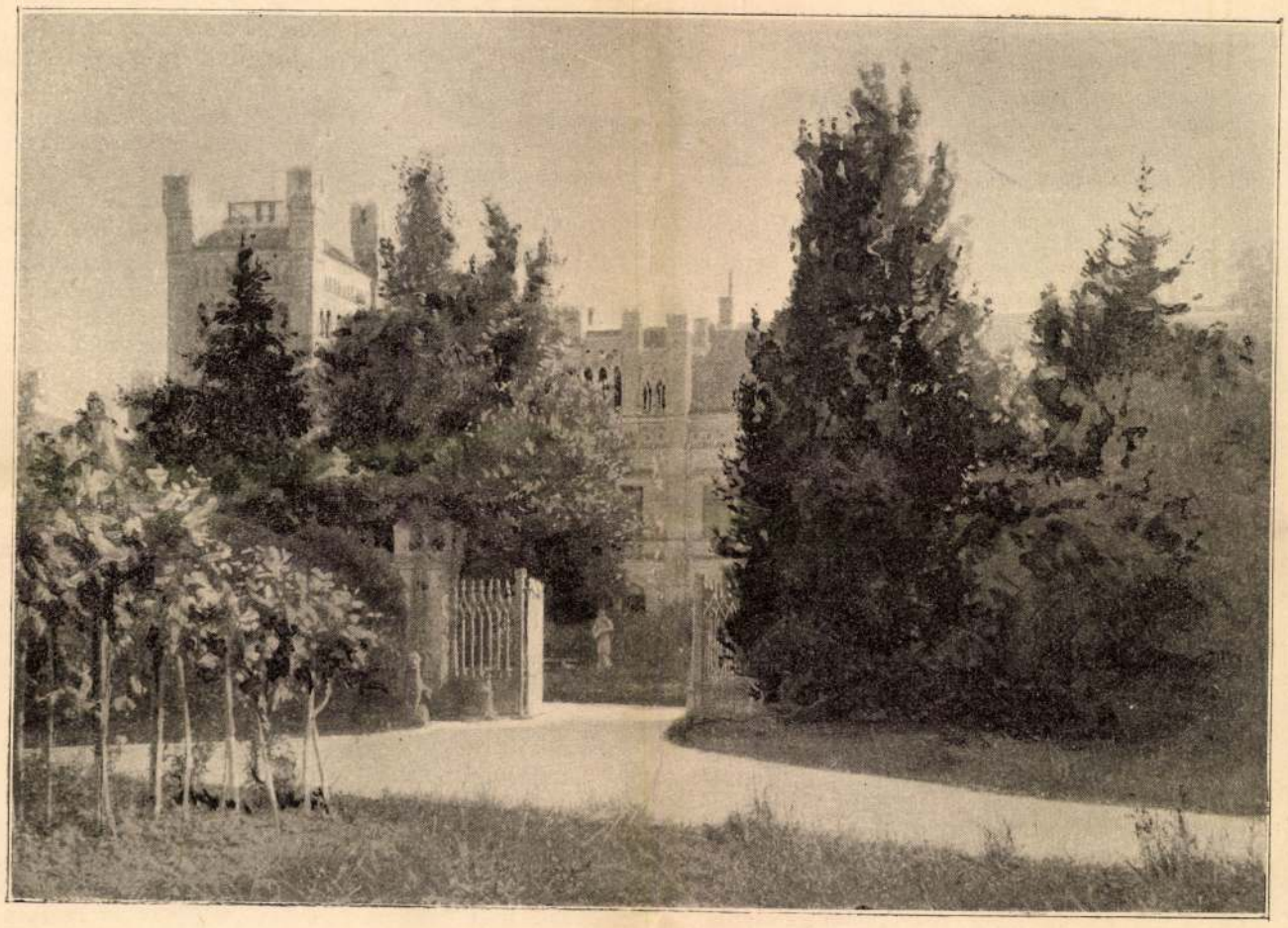

A GALANTAI KASTÉLY.

ő atyai gondoskodásának. Ezek nyomorának enyhítése lebegett magasztos czél gyanánt szemei előtt akkor is, midőn Kismartonban a betegápoló irgalmas szerzeteseket megtelepítette s a részökre alapított rendházat jól fölszerelt kórházzal és gyógyszertárral kapcsolta össze.

A szép lelkű herczeg még halálában is jótevője maradt szegény jobbágyainak, elengedvén utolsó intézkedésével mintegy három millióra menő hátralékos tartozásaikat. Özvegyének 12,000 frt évi járadékot, elhunyt nővére gyermekeinek 20,000 frtot hagyván, némely kisebb legatumon kivűl *összes szerzeményét* testvére, Miklós másodszülött fiának hagyta oly hozzáadással, hogy ha még több fia is születnék, e hagyatékban azok is arányosan részesüljenek.

Az özvegy herczegné két évtizeden át gyászolta hős és nemes szivű férjét s 1782 július 4-én szenderült jobb létre Kismartonban.

*

I. Miklós (Antal, Tamás, Tádé, Gyula, József) herczeg, ki bátyjának, a gyermektelenül elhúnyt Pál Antalnak halála következtében jutott a hitbizomány birtokába, 1714. deczember 19-én született s hetvenhat évre terjedt élete a közpályán szerzett érdemek hervadhatatlan koszorúját biztosította emlékének; bőkezű műpártolása pedig a Medici Lorenzo dicsőségét szerezte meg nevének. «Fényes» Miklós herczegnek nevezték kortársai. E néven őrzi emlékét ma is nagy fényű családjának története. 1737 márczius 4-ikén vezette oltárhoz Weissenwolf Nándor gróf leányát, Erzsébetet, kivel félszázadot meghaladó házas élete zavartalan boldogságban tölt el. 1738-ban kamarássá, 1741 október 9-én ezredessé neveztetvén ki, a Gyulay-huszárok élén Strigaunál és Trautenaunál tüntette ki magát, továbbá a németalföldi harcztéren szerzett babérokat, melyekért 1747 július 6-án tábornoki rangot nyert, miután az előző évi drezdai kongresszuson is előkelő részt vőn.

Mint korának legkitünőbb lovaskatonája, ő bizatott meg a páratlan magyar huszárság gyakorlati szabályzatának kidolgozásával.

1753 márczius 13-án egy magyar — előbb «Andrássy» — gyalogezred tulajdonosává neveztetett ki.

A KISMARTONI KASTÉLY.

CZIRÁKY MARGIT GRÓFNŐ.

Strelisky fényképei után.

ESTERHÁZY MIKLÓS HERCZEG.

A *kollini* ütközet döntő pillanatában történt hősies közbelépésével Mária Terézia lovagrendjének jelvényét vivta ki. Kollinnál ugyanis egy gyalogdandár élén szuronyszegezve üzette már az ellent, midőn látta, hogy a lovasság némely ellenséges csapatok váratlan támadása elől hátrálni készül. Villámsebesen vágtatott ekkor az ingadozó lovasosztály elé, mely, hősi példáján felbuzdúlva, lelkes vezényszavára háromszor újította meg a rohamot, s végre is futásra kényszeritvén az ellent, diadalmasan döntötte el az ütközetet. Példás magatartását az egész hadjárat folyamán, — melyben 1757 július 25-ike óta már mint altábornagy vett részt, — Mária Terézia akkoriban alapitott rendjének középkeresztjével ismerte el, sajátkezűleg diszitvén fel vele Esterházyt 1765 október 15-én.

Miklós herczeg ekkor már a családi hitbizománynak három év óta birtokosa, 1762. márcz. 28-tól sopronmegyei főispán, 1763. szeptember 27-től magyar királyi főkamarás mester s ugyanez év deczember 13-tól v. b. t. tanácsos is volt.

1764 folyamán a birodalmi választó és koronázó gyülésen Frankfurtban időzött mint követ József császár koronáztatásánál a cseh választó fejedelemség képviseletében. Ugyanez év április 21-én neveztetett ki még ugyancsak Frankfurtban táborszernagygyá s kevéssel utóbb a magyar királyi testőrző nemesi gárda kapitányává. 1765 február 15-ikén csehországi honosságot nyert, elismeréseül azon érdemeinek, melyeket mint Csehország képviselője, Frankfurtban szerzett, s még ez év utolsó napján II. József császár az arany-gyapjas renddel is kitüntette.

Katonai érdemeinek legfőbb elismerése *tábornagygyá* történt kineveztetése volt 1770 április 16-ikán.

Még nagyobb érdekű, mert az egész családra kiható nyilvánulása volt az uralkodóház hálájának az a fejedelmi elhatározás, mely a királyi trónt annyi hősi fáradalmak s roppant

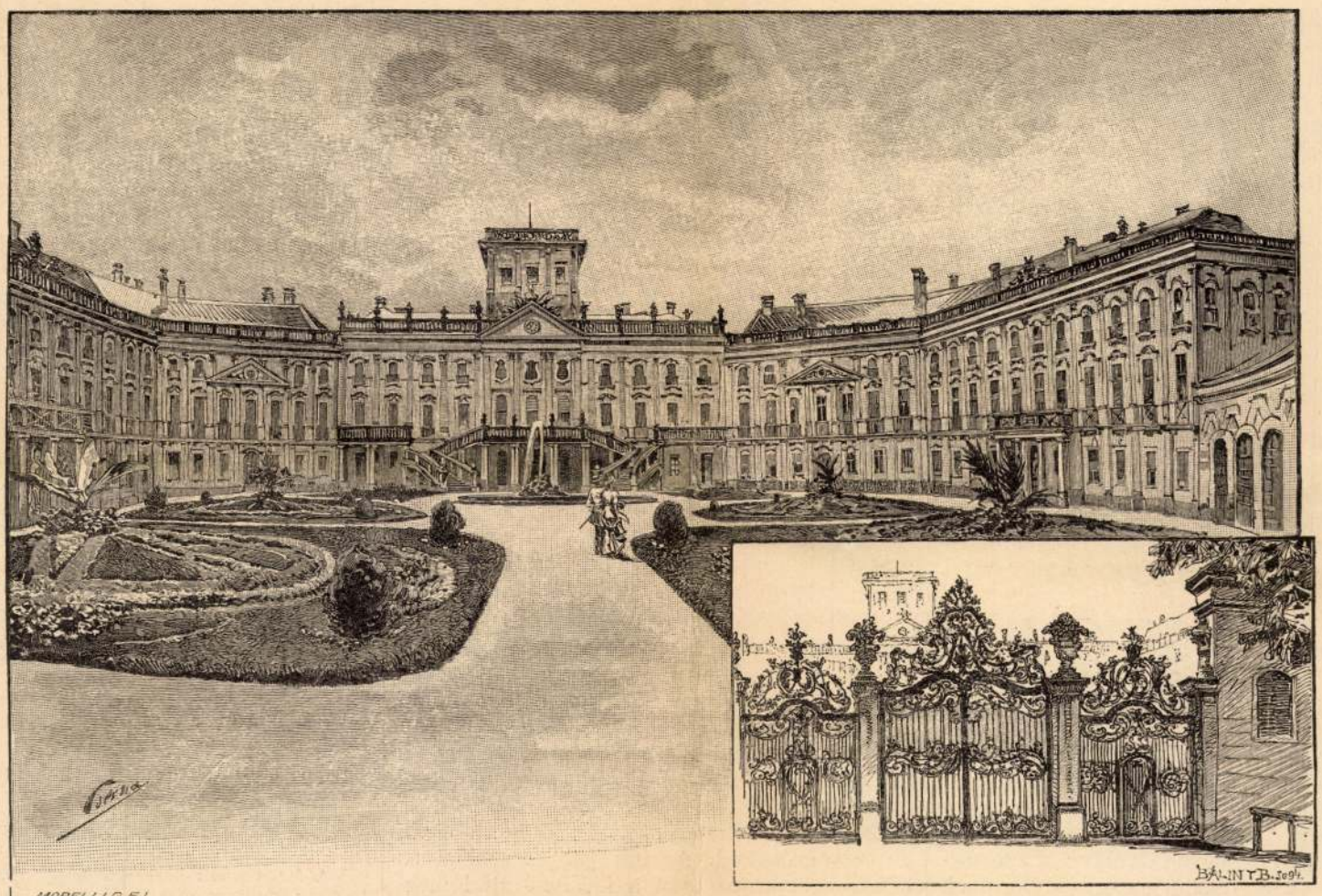

MORELLI G. FI

Cserna Károly rajza.

ESTERHÁZA KASTÉLY. — AZ UDVAR FELŐLI HOMLOKZAT ÉS A KAPU.

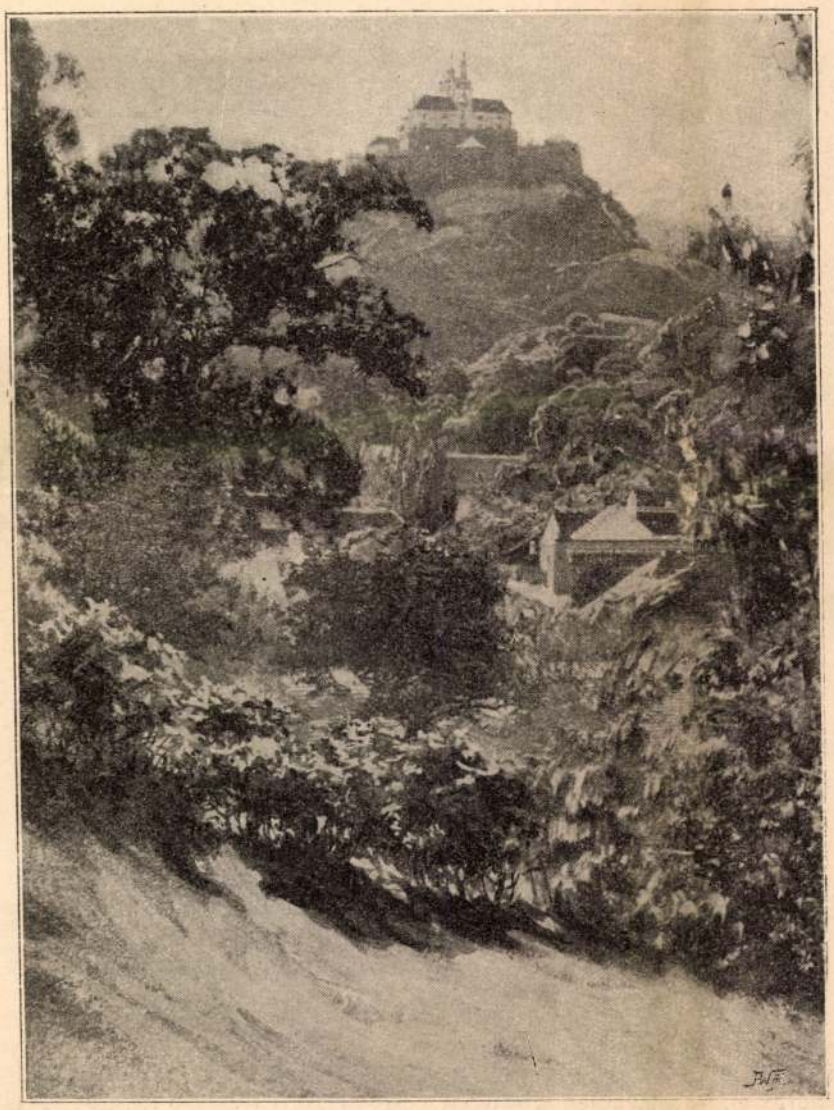

A FRAKNÓI VÁR.

anyagi áldozatok árán védelmező *Esterházy Miklósnak herczegi czimét összes férfi- és nőutódaira öröklőleg kiterjesztette* (1783 július). Már maga ez is kiváló helyet biztositana *fényes Miklós* herczeg számára családja történetében, ha annyi nagyszerű alkotása nem emlékeztetné is utódait lépten-nyomon e rendkivüli férfiúra.

Ő varázsolta az előtte ifjúsága idejétől kedves süttöri vadászkastély helyébe azt a tündéri palotát, mely 1766 óta «Eszterháza» név alatt az egész müvelt világ méltó csodálatának tárgya lőn s melynek láttára a franczia nagykövet, Rohan herczeg, önkénytelen ez elismerő nyilatkozatra fakadt: «Eszterházán újra feltaláltam Versailles-t». S e nyilatkozatot legtágabb értelmében találónak kell mondanunk, ha részletesen megismerkedünk a müértő és müpártoló Miklós herczegnek Haydn igazgatása alatt ott működött zenekarával, olasz opera-személyzetével, 1762-től szakadatlanúl szolgálatában állott udvari festőjével, Grundmannal, az eszterházai műgyűjteményekkel, szobrok, képek, s könyvek gazdag tárával, a csinos marionette-szinházzal, stb.

Nem üres látványosságoknak, hanem az ott bőven nyujtott müélvezeteknek köszönte a «*fényes*» herczeg e legsajátabb palotája azon gyakori látogatásokat, melyekkel nem ritkán fejedelmi vendégek is kitüntették.

Haydn mellett Pleyel és a Pozsonyban nem régiben ünnepelt Hummel szintén tagjai voltak a herczeg zenekarának, ki maga is müvészien játszott a korában «baryton» néven ismert hangszeren.

Behatóbb vizsgálódás meggyőzne bennünket azon jótékony gerjesztő hatásról is, melyet az eszterházai herczegi udvar müvészi élete s emelkedett szellemi szinvonala nemzeti irodalmunk újjászületésére gyakorolt. Mert hisz tudjuk, hogy a nemes testőrség kebeléből indúlt ki az a franczia mintákon lelkesülő irodalmi munkásság, mely nemzeti irodalmunkban az újkor hajnalát jelezte. Legyen elég itt csak érintenünk, hogy épen Bessenyei Györgynek, a testőrhadnagynak «Eszterházi Vigasságai» vezetnek bennünket herczeg Esterházy Miklós gárdakapitány fényes udvarába, a nemes ifjak irói felbuzdulásának közös forrásához.

A tudománynak és müvészeteknek nem volt oly ága, melyre a herczeg figyelme és áldozatkészsége ki ne terjedt volna.

Az ő alkotása az a költséges müút, mely új kastélyától a Hanyság ingoványain keresztül a szomszéd Mosonmegyébe visz át.

Müvelt lelkével korának egyik legnagyobb szellemét, Goethét is lebilincselte, ki a frankfurti koronázás alkalmával látván a herczeget, igy mutatja be őt olvasóinak: «Esterházy herczeg nem magas, de szép termetű, élénk s egyszersmind előkelő, minden gőg és ridegség nélkül. Én különös vonzódással viseltetem iránta; mert oly igen emlékeztet Broglia tábornagyra».

És valóban, ha csak képben látjuk is e nemes tartású főurat, barátságos szemeinek szelid kifejezésével: önkénytelen vonzalmat kell éreznünk iránta.

Fényes Miklós herczeg 1790 szeptember 28-ikán végezte be dicső életét Kismartonban, a hol nemes lelkű neje csak néhány hónappal előbb (1790 február 25 én) szenderült jobb létre. Gyermekeik közül az elsőszülött Antal (Pál, Anzelm) herczeg követte atyját a hitbizomány kormányzatában; a legifjabb, Anna Mária, ifj. Grassalkovics Antal grófnak lett nejévé; Miklós, a másodszülött, Weissenwolff Anna Mária grófnő férje, — mint már említve volt — szülőit a halálban megelőzve, már 1777-ben gyermektelenül szállott sirjába.

Antal (Pál, Anzelm) herczeg csak rövid négy évig állott a hitbizomány élén; de nevét már atyja életében kitörölhetetlen betükkel irta be mozgalmas korának hadtörténetébe.

Született Bécsben 1738 április 12-én. Mint 19 éves ifjú, hadnagyúl lépett be atyja ezredébe s részt vett a hétéves háborúban. Boroszlónál 1757 deczemberében fogságba esett. 1763-ban századosi ranggal kilépett a hadseregből s ugyanez év január 10-ikén eskette őt össze gróf Batthyány kalocsai érsek a bécsi Burg tükörtermében Erdődy Miklós leányával, Mária Terézia grófnővel. Az ifjú pár és szüleik az esketési szertartás után a királyné által megvendégeltetvén, ugyanaz nap Kismartonba útaztak. Az itt lefolyt lakodalmi ünnepélyek bő leirása található az egykorú «Wiener Diarium» 9. számában. Ez ünnepélyek szolgáltak alkalmúl Haydn első nagyobb dalművének megirására.

Antal herczeg, kit e házasság *Mária Terézia* (utóbb Csáky Ferencz grófné) és *Leopoldina* (később Grassalkovich Antal herczegné) leányain kívül két fiúval: *Miklós* és *ifj. Antal* herczegekkel ajándékozott meg, 1767 elején ismét a hadseregbe lépett, s előbb a 18., utóbb a 24-ik számú gyalogezred parancsnokává, 1773 május 1-én pedig tábornokká lőn. 1780 szeptember 20-án a 34. gyalogezred tulajdonosává, s 1784 május 11-én altábornagygyá neveztetett ki.

1785 augusztus 9-én a három évvel az előtt özvegygyé lett herczeg[1] újabb házasságra lépett a 16 éves, elragadó szépségű Hohenfeld Mária Anna grófkisasszonynyal; mely második házassága gyermektelen maradt.[2]

Esterházy Antal herczeg, ki már 1771-ben a Szent István-rend középkeresztjét nyerte, 1790-ben (a mely évben a herczegi hitbizománynak is birtokába lépett) az aranygyapjúval diszittetett fel; a következő évben pedig Sopronmegye főispáni székét, majd ismét a nemesi testőrsereg kapitányságát foglalta el. Főispáni fényes beiktatásának ünnepélyét három főherczegnek s az ország primásának jelenlétében tarthatta meg. Egykorú érdekes leirása a «Hadi és más nevezetes történetek» 5-ik kötetében maradt reánk.

1792-ben a Szent István-rend nagykeresztjével is kitüntettetett s ugyanez évben a Breisgauban fekvő hadosztály parancsnoksága ruháztatott reá. A mint innen visszatért, 1794 január 22-én 56 éves korában érte el a váratlan halál Bécsben, a honnan tetemei a kismartoni családi sirboltba szállíttattak át.

Kismartoni kastélyának szomszédságában ő emeltette azt a tekintélyes épületet, melyben a herczegi javak központi igazgatásának összes hivatalai mellett újabban a hitbizományi könyvtár is helyet talált.

Ifjabb fiát még 1790-ben elvesztette. Az ifjú Antal herczeg ugyanis, ki (1783 augusztus 1-én) 16 éves korában hadnagyi ranggal a 34-ik gyalogezredbe lépett, Belgrád (1789 szeptember 30.) ostrománál már mint százados halált megvető hősiességet tanusitott s onnan halálos sebet hozott magával. A «Hadi történetek» 1790 decz. 17-iki száma méltóan siratja el a vitéz ifjút, kit épen egy évvel előbb a Mária Terézia-rend lovagkeresztjével diszitettek föl. («Hadi történetek» III. kötet, 745. lap.)

II. Miklós, ki atyja, id. Antal herczeg halálával a hitbizomány birtokába lépett, 1765 decz. 12-én született s ifjú éveiben ismeretkörét bővítendő, egész Európát beutazta. Anglia, Franczia-ország s kivált a müemlékek gazdag hazája, Itália fejlesztő hatással voltak veleszületett müizlésére.

Haza térve, atyjának és hős fivérének példája őt is a katonai pályára vonzotta, a melyen gyorsan emelkedett a legmagasabb rangfokozatig. Csakhamar azonban a diplomácziai térre látjuk őt átlépni s a ritka fény, melyet különböző követségei alkalmával kifejtett, már magában biztosította számára a közfigyelmet, melyet diplomata képességei mindenkor igazoltak is. 1796-ban tagja volt azon küldöttségnek, mely Károly főherczeg előtt a magyar országgyülés örömét volt tolmácsolandó a nagy hadvezér kivívott diadala fölött; s ő volt az, a ki a sebesült katonatisztek javára meginditott gyűjtés első eredményekép 65,000 frtot szolgáltatott a hős főherczeg kezéhez.

Nagy barátja és bőkezű pártfogója volt a herczeg a tudományoknak és müvészeteknek. Összegyűjtvén a családja különböző kastélyaiban elszórtan található értékesebb könyveket és képeket, az ekkép előállott hézagos könyvgyűjteményt ritka tudományos müveltségre való újabb szerzeményekkel a kor szinvonalán álló rendszeres könyvtárrá fejlesztette; az összes festészeti iskolák tekintetbe vételével nagy áldozatok árán szerzett herczegi képtárt pedig a teljesség azon fokára emelte, melyen az a müvelt külföld méltó csodálatának is tárgya lőn.[3]

Nagy sajnálkozással tapasztalván, hogy nem-

[1] Első neje 1782 május 2-án halt meg s a kismartoni herczegi sírboltba temettetett.

[2] A férjét túlélt herczegasszony 1799 január 28-án herczeg Schwarzenberg Károly tábornagynak lett nejévé.

[3] Szakszerűn ismertette Ormós Zsigmond: «A herczeg Esterházy-képtár» czimű monografiában.

zetünk a képzőművészetek terén még nagyon el van maradva, figyelme a magyar történet dicsőbb jeleneteire irányúlt, melyek alkalmas tárgyai lehettek a népszerű műalkotásoknak. Kezdeményező kivánt lenni a magyar történeti festészet megteremtésében, maga adván mindenre kiterjedő gondossággal körülírt ilynemű feladványokat az általa támogatott ifjabb művészeknek. S ha törekvését nem koronázta is azonnal siker: az ő általa gyűjtött remekmintákon lelkesülő újabb festőnemzedék íme alig egy félszázaddal utóbb már nem remélt sikert mutatott fel e téren.

Barátja lévén a zenének és zeneművészeknek is, a családjától halála napjáig nyugdíjt élvezett Haydn József tetemeit fejedelmi pompával kedvelt tartózkodó helyére, Kismartonba szállittatta s ott díszes siremlékkel jelölte meg a művész nyugvóhelyét.

Ezrede zenekarának élére is mindig kiválóbb zenészt iparkodott megnyerni, s érdekes eredménye ebbeli gondoskodásának, hogy épen a Herczeg Esterházy-gyalogezred karnagya, Scholl Miklós tette gyors menetű ütemre a híres Bihari János hegedűjátéka után ma világszerte ismert Rákóczi-indulót, megmentvén így ennek nemzeti motivumait az elfeledtetéstől.

Otthonában a herczeg fejedelmi fényűzés mellett megnyerő szivélyességet honosított meg. Kismartoni pompás kastélya és parkja, melyet Moreau tervei szerint megújítva a közönség számára is megnyitott, feledhetetlenné lett vendégeire nézve; ozorai vadászatai, melyeknek a maig fennálló miklósvári kastély is köszöni létesültét, világhirre jutottak s maga a herczeg mint valami regebeli kedves alak él ma is a magyar nép meséiben.[1]

Ámde mesés fényűzése és szertelen pompaszeretete, roppant jövedelmei mellett is, pénzügyi zavarok forrásává lőn, melyek túlélték az 1833 november 25-én Italia ege alatt, Comóban elhúnyt herczeget, ki 1802-ben Stahrembergtől a pottendorfi, 1804-ben pedig Lignehytől a frankoniai «Edelstetten» uradalmat vásárolta meg, s ez utóbbi birtokával *a német birodalom fejedelmi herczegeinek sorába lépett.*

A fejedelmi herczegnek, ki már 1794-től Sopron vármegye főispánja, utóbb v. b. t. tanácsos, aranygyapjas vitéz, altábornagy, majd táborszernagy, egy magyar gyalogezred tulajdonosa s a magyar kir. testőrsereg kapitánya volt, fia és utóda a mai nemzedék előtt is ismert egykori felelős magyar miniszter, *Esterházy Pál herczeg* vala. Ez Bécsben 1786 márczius 10-én született. 1810 óta a diplomácziai pályán működött. Mint alig 24 éves ifjúnak nem csekély része volt I. Napoleon császár és Mária Lujza főherczegnő házasságának létesítésében. Majd Drezdában, Hágában, Rómában képviselte az udvart. Később évekig londoni követ, majd párisi nagykövet lett s X. Károly király koronázása alkalmával oly fényt fejtett ki, mely a királyi udvar pompáját is elhomályosította. Pár évvel utóbb Viktória királynő koronázásánál ragadta csodálatra Angliának aranytól csillogó lordjait. Diplomácziai működésének sikereit biztosította az a ritka szeretetreméltóság is, melylyel fejedelmek és államférfiak személyes vonzalmát meg tudta nyerni.

Kétségtelen, hogy oly korban, midőn Európa rólunk alig tudott valamit, ő és a hozzá hasonló honfiak becsületet szereztek a külföldön a magyar névnek. De költséges külföldi küldetései növelték egyúttal a herczegi hitbizomány vagyoni terheit is.

Ez a körülmény korlátozólag hatott az őt hitbizománya birtokában 1866 május 24-én követő fia, *Miklós*, és unokája, az 1894 január 28-ától hitbizományi birtokos, *Pál* herczegek közszereplésére. De míg férfias önmegtagadásuk lehetővé tette egyrészről kegyeletes gondozását és stilszerű helyreállítását a dicső múlt megviselt építészeti emlékeinek, másrészt a jelen elutasíthatatlan követelményeinek minden irányban olykép felelt meg, hogy biztosította egyúttal azt a szebb jövőt, melyben daliás utóduk ím a fényes emlékű ősökénél is dúsabb vagyonnal rendelkezik.

Mert ha nemzetsége nagy múltjára egy magyar főúri család sem hivatkozhatik több joggal, mint az Esterházyak: az is kétségtelen egyszersmind, hogy a fiatal Miklós herczeg most vagyoni arisztokráciánkban is az első helyet foglalja el.

Négyszázezer holdat meghaladó magyarországi földbirtokából az ifjú családfő valóban fejedelmi jövedelmet élvez; herczegi háza pedig, elfoglalva közéletünkben az őt joggal megillető helyet, régi tekintélyét érvényesítheti újra Magyarország közügyeinek intézésében, az örök emlékezetű ősök szép jelmondatához híven: «*Pro Deo, Rege et Patria*».

Dr. Merényi Lajos.

[1] Lásd a róla szóló verses regét a «Jó könyvek» czimű népies gyűjteményben 3. és 18. szám alatt.

VISSZAEMLÉKEZÉS BAROSS GÁBOR IFJUSÁGÁRA.

Évek óta féltékenyen őrzök egy megsárgult, látogatójegy nagyságú fényképet, a melyen egy csoport fiatalember van sikerülten levéve.

1864 tavaszán készítette *Kühn* Rajmund esztergomi benczéstanár, a physika tanára, a ki előadás után behívta tanítványait a zárda udvarára, s megörökitette a VII-ik osztályt. Képet nem adott senkinek, vagy ha kapott valaki, az bizonyosan csak az első eminens volt. Ott van a fiuk között Baross Gábor is, tizenhat éves korában s képe a feledékenységtől úgy menekült meg, hogy elhalálozván az iskolatársak egyike: Fortuner Gábor, a mélyen lesujtott szülők azzal a kérelemmel fordultak Kühn Rajmundhoz, hogy ha le nem törölte volna az üveglemezről a képet, adna nekik a csoportképből egyet, hogy arról Gábor fiukról egy nagyobb fényképet csináltassanak Pesten.

Fénykép után rajzolta Findura I.

BAROSS GÁBOR ARCZKÉPE 1864-BŐL.

Ez a Gábor nemcsak osztálytársa és druszája, hanem egy esztendeig szobatársa volt az idők jártával vaskezű miniszterré kifejlődött Barossnak. Az $186^1/_2$ évben együtt laktak egy igénytelen földszintes háznak udvari szobájában, az esztergomi Szent-Anna utczában, bizonyos Schwarcz Józsefné nevű, férjétől elvált mézesbábosnénál, négyen, ők ketten az V. osztályba voltak beirva épen abban az esztendőben, mikor Rimely Mihály pannonhalmi főapát *Vaszary* Kolost, a mostani herczegprimást Pápáról az esztergomi főgimnáziumba helyezte át, s ott az V. osztálynak főnöke lett; a másik két fiu Buócz A. és Schefcsik Emil kisebb diákok voltak.

E sorok irója ezen a kis diák-tanyán úgyszólván mindennap megfordult; a hol nem annyira a tanuláson törtük a fejünket, mint inkább a játékon, a dévajságon, a mit Schwarczné, a ki jobbára a fiuk kosztpénzéből élt, maga is elősegített.

Baross Gábort 1861 október végén édes apja *Baross* Antal pruzsinai nemes ember s kisbirtokos személyesen hozta Esztergomba; Gábor a megelőző évben Léván járt s bizony a főgimnázium mind a négy osztályában a gyengébb tanulók közé tartozott, minek oka leginkább fiatal korában rejlett; mert voltak ott nálánál érettebbek, négy-öt évvel idősebbek is. Fortuner csinos irodalmi dolgozatai, Baross kellemes énekhangja által váltak ki, s mikor később a fiatalság Bellovics Imrének, jelenleg budapesti zenetanárnak vezetése alatt egy kisebb bandát szervezett, Baross oda is beiratkozott s a gimnáziumi énekkarban ő volt a hangadó s olykor az előimádkozó is.

A feltünési vágy már nem kis mértékben meg volt akkor Barossban. Keresztjáró-héten, Urnapkor s más körmeneteken Barossnak nem volt szabad hiányozni a díszmagyarban, kardosan őrt álló ifjak közül; ő volt a kisebb diákok ideálja, egyebet se lehetett hallani, mint azt: nézzétek az ott Baross, a Baross, a kit osztálytársai apró gömbölyü, kissé felfelé emelkedő orra miatt sokat boszantottak, olykor a tanárok közül is, ha más nem, hát Kovács Ábel, a görög nyelv professzora. A mondattanom utolsó lapján még most is ott van az a sok csúfolkodás feljegyezve, a mivel Kovács Ábel a későbbi államférfit gyermekkorában illette, s a mit Baross nagy odaadással tűrt.

Az érettségi vizsgát 1865-ben együtt tettük le, s az ő életrevalóságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy mikor azt tapasztalta, mennyi aggodalmat okoz szerető szülőinek az a gondolat, hogy kis öcscsét, Baross Jusztint is városba kell vinniök, hogy gimnáziumi tanfolyamot végezhessen, Gábor feláldozza a szünidőket s 1865 nyarán felcsap diurnistának a budapesti városi számvevőségnél.

Ennek a története úgy esett meg, hogy Vesztróczy István, a szomorú hírre vergődött VII-ik kerületi előljáró valahogy megtudta, hogy a fővárosnál több napidijasra van szükség; közölte ezt társaival, a kik közül heten jelentkeztek Cserhalmi Ferencz főszámvevőnél s fel is vettek kettőt egy-egy forint napidijjal, kettőt már csak 50 krral, végre az utolsókat «ingyen».

Ebben a várakozási létszámban találtam Baross Gábort 1865 október elején, mikor Budapestre kerültem; a ki egyébiránt addig, mig a hazulról küldött pogácsában és trencséni piros almában, dióban tartott: vigan élt; hanem mikor az elemózsia elfogyott, bekövetkeztek a szükség napjai, a melyekből kijutott neki is. Oh! ha azok a kövek beszélni tudnának, melyeket a csákány az egykori királyi kuriának, a Sebestyén-térre kiszögellő falaiból csak nem rég kibontott: mesébe illő sok olyan történetet mondanának el, a mely a néhai Fillingerkávéházban, a jogászok ezen herbergjében ment végbe.

Barossal kezdetben egy asztalnál étkeztem az Újvilág-utczában, a 4-ik számu házban, bár a lakásán soha se fordultam meg. A belvárosban lakott, a Képiró-utczában, a «hét bagoly»-hoz czimzett ház egy kis szobájában, a melynek ablaktáblájára gyűrűjével oda karczolta, hogy: *Baross* Gábor, s mint hallom, emlék gyanánt őrzi s mutogatja azt ma is a házmesterné a fiatal uraknak, mikor szobát keresnek benne, s biztatja, hogy belőlök is lehet még nagy ur: minő a vaskezü, vasakaratú államférfi volt!

Baross, miután 1869-ben a 71-ik gyalogezredben egy éves önkéntes volt, a tanuláshoz hozzá fogott s huszonhárom éves korában letette az ügyvédi vizsgálatot; a nélkül, hogy az egyetemet valami nagyon sűrűn látogatta volna. Azután csakhamar elköltözött a fővárosból s csak akkor tért oda vissza, mikor 1875-ben aug. 30-án a képviselőház megnyilt, s ő Kubicza trencséni főispán kivánságára mandátumot vállalt, s otthon «megszabadultak tőle!»

Annál nagyobb volt az öröm a fővárosban. Mihelyt megjelent a Boér Antal korelnök idejében összeült országgyülés, őt kandidálták korjegyzőnek. Vele voltak *Szlávy* Olivér, b. *Jósika* Gyula, gróf *Bethlen* András, *Ugron* Ákos és *Szivák* Imre, mind jeles és tehetséges ifjak; de a hir közülök egyet se karolt fel annyira, mint

épen Baross Gábort; senkinek se jósoltak nagyobb carriert, mint épen neki, s a jóslat beteljesedett.

Barossnak egy szerepét az időtájban magam is irigyeltem. Mikor 1876 január végén Deák Ferencz meghalt, Kossuth Lajos egy történeti nevezetességű levél kiséretében egy cziprus-ágat küldött haza a «haza bölcse» koporsójára, s ezt a cziprus-ágat saját kezével Baross Gábor tette le a Mauzoleumban; irtam is egyszer erről, a kéziratot is olvasta a miniszter, de kitörülte, nyilván azért, mert a forrás nem volt megbizható; sokan azt állítják, hogy e szerep Helfy Ignácznak jutott.

Lélektani szempontból egyetlen kortársamnak sem oly érdekes a lelkülete, mint a Barossé, melynek phásisait, ha mindig nem is értettem, de utolsó lehelletéig éber figyelemmel kisértem.

Mikor 1883. képviselőnek választották Győrben, még államtitkár volt, s én megkérdeztem tőle: volt-e Vaszary Kolosnál? a ki akkor főgimnáziumi igazgató volt ott, s ő azt válaszolta, hogy nem. Nem voltam képes ennek a tartózkodásnak okát megmagyarázni, mire ő azt válaszolta:

— Én valóban el akartam oda menni, de figyelmeztettek, hogy a benczések Győrben ellenzéki szelleműek, hát nehogy azt gondolják mintha korteskedni mentem volna oda: megvártam, hogy Vaszary jőjjön hozzám. Hanem a jövő héten megint elmegyek s akkor össze-vissza puszizom Kolost! Már mi őt másként soha se neveztük.

Egyszer és utoljára mégis átéreztük az egyszeri gondtalan gyermekkor nyájas összetalálkozását 1892 tavaszán, minekutána Vaszaryt, mint herczegprimást, Baross vezetése alatt üdvözölni mentünk budavári palotájába. A kereskedelemügyi miniszteriumnak a lánczhidfőnél levő mostani termeiben volt az összejövetel Kudora Károly egyetemi könyvtárőr intencziói szerint s úgy terveztük, hogy visszajövet dr. *Förster* Gyula min. tanácsos beszéljen a pályatársak nevében a miniszterrel. Lehettünk százan; sokan csak azért zarándokoltak a fővárosba, hogy Barossal kezet szorítsanak, (néhányan épen azért maradtak távol, hogy vele találkozniok ne kelljen) s ime megnyiltak a fogadóterem szárnyas ajtói, azokon kilép a mindenkinél egy fejjel magasabb hatalmas miniszter, a nélkül, hogy kettőnkön kívül bárkivel is kezet fogott volna; nem szükség — ugy mond — senkit neki bemutatnunk, hisz' mindnyájan ismerjük egymást, azzal felhajtattunk a várba, ott az örvendetes találkozás, Vaszary üdvözlése megtörtént s a miniszter ott hagyott bennünket, azt üzenvén, hogy neki a képviselőházban elodázhatlan teendői vannak.

Voltak, kik magas rendjelekkel dicsekedtek, voltak papok lilaszinű övvel; katonatisztek, arany gallérral; tengerészek kékes, erdőtisztek zöldes egyenruhában, kardosan, a kik szótlanul elszomorodva távoztak; mi nehányan terített asztalnál bor mellett tárgyaltuk az utolsó évtized politikai átváltozatait, melynek kimagasló alakja a mi boldog emlékű iskolatársunk: Baross Gábor volt.

Bellovics Imre, a ki a vasminiszter érczszobrának leleplezése alkalmával dirigálja a budai dalárda egybehangzó dicsénekét, három évtizeddel ezelőtt az ő miniszter előtt emelte föl vezénylő pálczáját, s bizony, a jó Isten a megmondhatója, hogy azóta mennyi minden történt!

F. I.

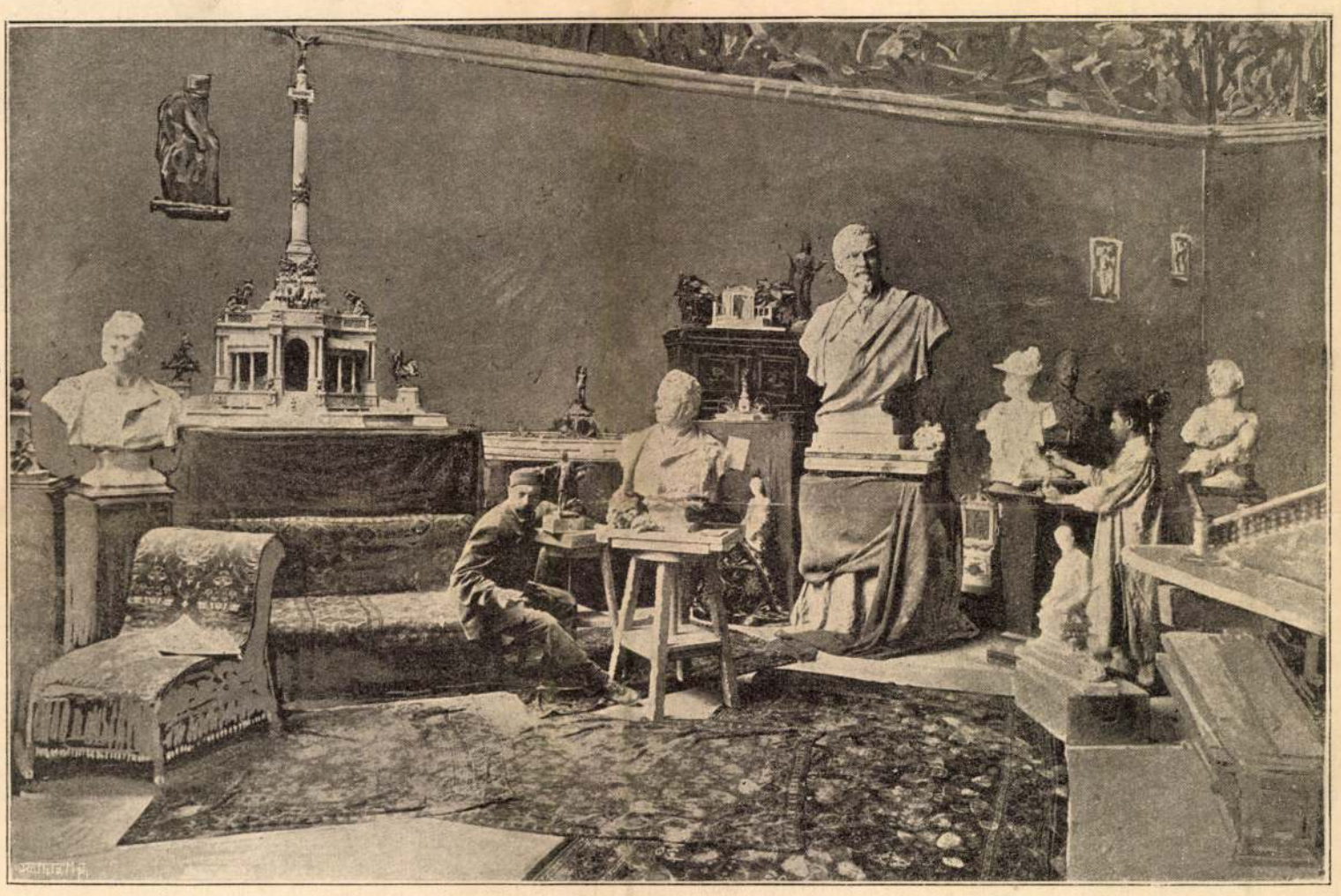

SZÉCSI ANTAL SZOBRÁSZ MŰTERME.

EGYVELEG.

* **Néger milliomos.** Igen érdekes élete volt Knight Juan guatemalai milliomosnak. A 40-es években született Alabama államban, mint egy dohányültetvényes néger rabszolgája. Jó lelkű ura némi nevelésben részesítette a tehetséges gyermeket, kit gazdája halála után 16 éves korában egy más ültetvényes vásárolt meg. A rabszolgaság megszüntetése után a fiatal Juan New-Orleansban kikötőmunkás lett s 1866-ban Yukatanba járt gyümölcsök szállítása végett. Az eszes fiatal ember, előre látva a gyümölcskereskedés jövendő nagy fontosságát, jelentékeny területet bérelt ki a guatemalai kormánytól s ott gyümölcsöt termelve, csakhamar nagykereskedővé lett. Ma már ő a legnagyobb munkaadó az országban, sok ezer embert foglalkoztat több száz négyzetkilométernyi területen fekvő dohány- és kávé-ültetvényein, vagyona mintegy 20 milló s évi tiszta jövedelme legalább egy millió. Érdemes fölemlíteni, hogy egykori urának özvegyét uriasan ellátja s fiát egyik bányájának igazgatójává tette.

* **Fizetett nyoszolyóleányok** ma már igen gyakoriak a new-yorki társaságban. A legtöbb az öltözeten kivül, — melyet azonban vissza kell adni, — 30—100 dollárt kap. Különösen jövedelmező ez az üzlet egy feltünő szép leánynak, ki már 200-nál több lakodalom alkalmával volt nyoszolyóleány s ezzel tömérdek ajándékon kivül mintegy 20.000 dollárt szerzett. Némely lakodalomnál már nincs is nyoszolyólány, kinek külön bért ne fizetnének.

* **Korán kelő** igen sok van a jelenlegi uralkodók között. A mi királyunk és a német császár reggel 5 órakor már rendesen a dolgozó-szobájukban vannak, az olasz, svéd és román királyok 6 órakor kelnek fel s a spanyol regenskirálynő 7 órakor teljesen készen van öltözetével. Különösen kitűnt azonban a korán felkelésben II. Pedro braziliai császár, ki Európában utazva, rendesen 3 órakor kelt fel s bizalmasabb embereinél 4—5 óra között tett látogatásokat.

* **Gazdagok könyve.** «A föld gazdag és hatalmas emberei» czim alatt Bancroft new-yorki kiadónál egy diszmunka jelenik meg, melyben Ramzestől Rothschildig és Nagy Sándortól Astorig csakis előkelőkről van szó. Egy példány ára 2500 dollár. A könyvben 3000 kép lesz s a borítékot a legjelesebb művészek aquarell-rajzai fogják diszíteni.

* **A szivarról** legelőször a spanyol *Gonzalo Fernandez de Ovieda y Valdez* történetirónak Nicaraguáról 1555-ben írt munkájában van szó. A történetiró elmondja, hogy a sziget lakói ünnepélyes alkalommal nagyon szeretnek iddogálni, különösen tengeriből készített szeszes italokat s ekkor mintegy 6 hüvelyk hosszú és ujjnyi vastagságú összegöngyölt növényleveleket tesznek be szájukba s a másik végét meggyújtva, a füstöt beszivják, egy darabig magukban tartják s azután szájukon és orrlikaikon át kibocsátják.

* **A tornyok ingadozása.** Már régebben észlelték, hogy a magasabb gyárkémények erős szelek hatása alatt ingadozni szoktak. Ujabban Zürichben eszközölt gondos mérések ugyanezt mutatták ki a templomtornyokról, melyeket azonban nem anynyira a szelek, mint inkább a nagy harangok tartanak mozgásban. Egy 40 méter magas torony, melyben öt darab 425—3430 kilogramm súlyu harang volt, az észleletek szerint harangozáskor rendesen mozgott és pedig nem a nagy harangok hatása alkalmával, hanem a kisebb, gyorsabban mozgó harangokéval kapcsolatban. Egy 705 kilogramm sulyu harang meghuzása a torony csúcsát egy percz alatt 53-szor mozdította meg ovális irányban, melynek hoszsza 3·6 mm., szélessége pedig 2·4 mm. volt. Több harang meghuzásakor az ingadozás kisebb lett, de gyakoribb. Ha minden harangot meghuztak, a torony egy percz alatt 160 ellipsist csinált, melynek nagy tengelye 6, a kisebb 5½ mm. nagyságú volt.

* **A legvénebb orvos** jelenleg Oran algiri városban él Tamouillet néven. 1771-ben született Sardiniában; 18 éves korában került, mint tengeri rablók foglya, Oránba s csakhamar azután orvos lett s mesterségét még most is gyakorolja. Fiatalabb korában arab ruhában járt, most ismét európaiasan öltözködik. A 128 éves agg még most is erős s szorgalmasan látogatja betegeit.

A BAROSS-SZOBOR.

E hó 20-ikán, vasárnap fogják nagy ünnepélyességgel leleplezni a magyar államvasutak keleti pályaudvara előtti téren a *Baross Gábor* szobrát, melyet *Szécsi Antal* jeles szobrászunk mintázott. A négy év óta készülő szobormű immár készen áll a leleplezésre. Ez alkalomból mai számunkban bemutatjuk a szobor első mintáját, melynek alapján a szoborbizottság *Szécsi* Antalnak adta a végleges kivitelre való megbizást. A már kész szobor azonban sokban különbözik az eredeti mintától. Úgy Baross Gábor alakja, valamint a mellékalakok, az ipar és kereskedelem jelképezői, gyökeres változáson mentek át. Ugyancsak átalakult a talapzat alsó részén elhelyezett domború kép is. A műértő bizonyára azt fogja itélni, hogy e változtatások mind hasznára váltak a szobornak.

Másik képünk a szobor megalkotójának, *Szécsi* Antalnak egyik műtermét ábrázolja. Ott látjuk benne a dolgozó művészt, a ki mellett a sarokban balra Nagy Imrének, a nemzeti szinház elhunyt jeles művészének mellszobra áll csaknem készen. A mögötte álló talapzaton látszik a művész szabadságharcz-szobor pályázatának mintája. A műterem jobboldalán áll készen Zsigmondi Vilmosnak, a híres mérnöknek nagy méretű mellszobra, mely mögött jeles tudósunk, König Gyula műegyetemi tanár nejének márványba faragott szobrát látni. A művész maga épen a Baross Gábor alakjának kisebb vázlatán dolgozik. A most vasárnap leleplezendő szoborral majd lapunk legközelebbi számában foglalkozunk bővebben. *P. G.*

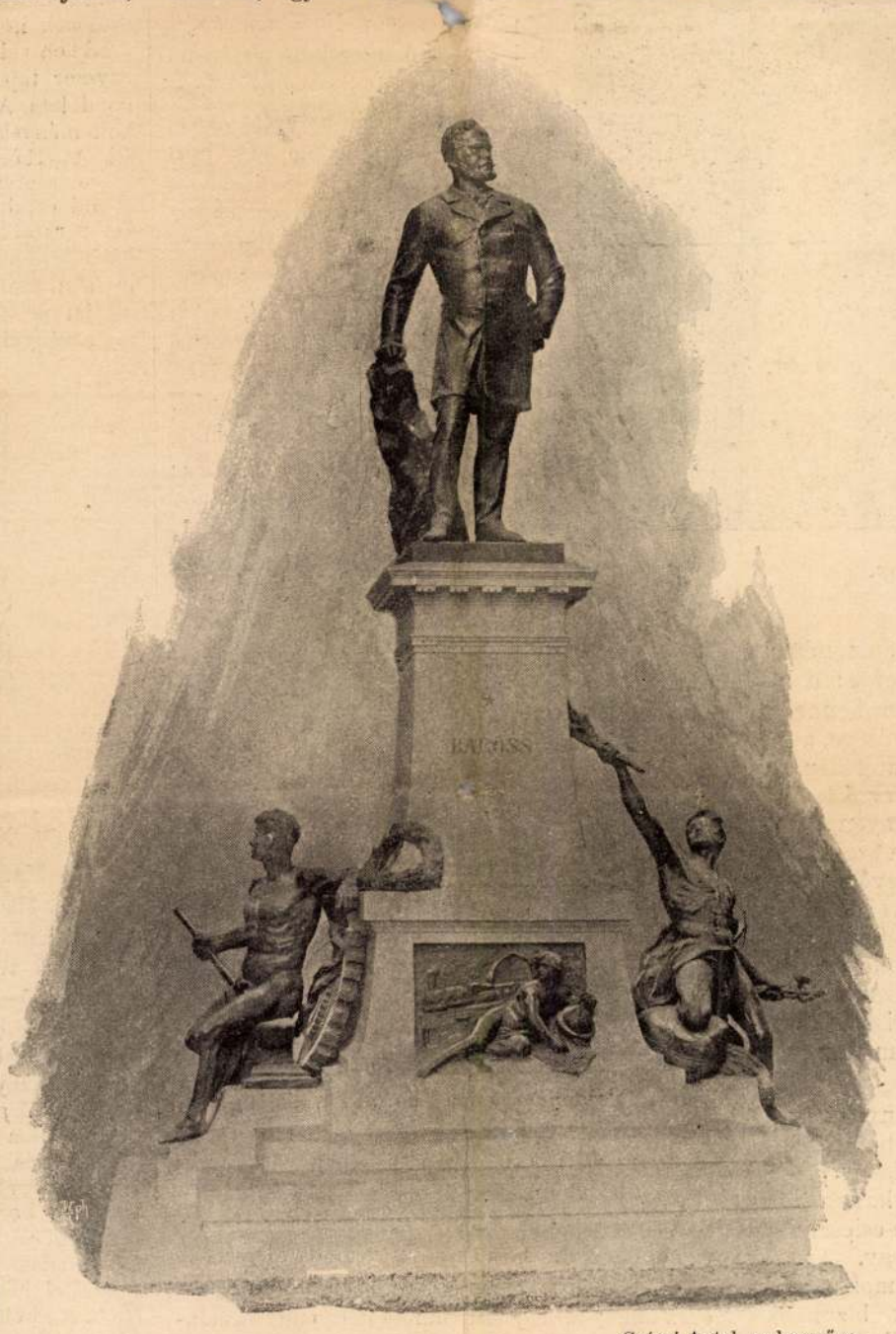

Szécsi Antal szoborműve.

BAROSS GÁBOR SZOBRÁNAK MINTÁJA.

AZ ESTERHÁZY CSALÁD KASTÉLYAI.

A Csallóközről, az ősrégi Salamon-nemzetségből származó Esterházy-család már a XII. század vége óta szerepel hazánk történetében; nagyobb nevezetességre a XVI. században kezdett emelkedni. A XVII. században bárói, grófi, majd herczegi rangot nyertek egyes tagjai s ez a két utóbbi rang aztán öröklővé lett a család egyes ágaiban.

Az Esterházyak, kik katonai és politikai szolgálataik révén tüntek föl, nagy gazdagságra tettek szert. Fényűzésök tömérdek családi kincset halmozott össze, műszeretetök pedig nagyszabású építkezésekben és becses gyűjtemények létesitésében nyilatkozott.

Építményeik közül első sorban említjük a *fraknói* várat és a *galantai* kastélyt, melyekről kettős előnevüket vették. *Fraknó* várát voltaképen készen kapta gróf Esterházy Miklós nádor II. Ferdinándtól, de 1637-ben alapjából újra építteté a festői fekvésű sasfészket, mely Sopronmegyében, az Alpesek végnyúlványainak egyik kúpalakú sziklás magaslatán áll közel az osztrák határhoz, mely felé nagy messzire gyönyörűen ellátszik. A kettős várfallal kerített hatalmas, tornyos építmény nagyszámú termeket és szobákat foglal magában, melyek azonban minden különösebb dísz nélküliek s ma nagyrészt az Esterházy herczegi család drágakövekben és remek ötvösművekben gazdag kincstárának, családi képtárának és páratlan dús fegyvergyűjteményének őrzőhelyeiül szolgálnak.

A pozsonymegyei *Galantán* egy nagyobb és egy kisebb kastélya van a családnak. A renaissance-stilben épült nagyobb, bár csak egy emeletű kastély magasan kiemelkedik a község házai fölött; különösen nagy, négyszögletű s négy karcsú sarokbástyával diszített tornya már messziről szemébe tünik a bécs-budapesti vasútvonalon erre haladó utasnak. E torony tetejéről szinte határtalan kilátás nyilik a környező termékeny síkságra. A kastélyt nagy terjedelmű díszkert környezi.

Szintén Sopronmegyében van a család *kismartoni kastélya*, melyet Kismarton régi vára helyén herczeg Esterházy Pál nádor 1683-ban építtetett. Kismarton a Lajta-hegységnek egyik délkeleti lejtőjén fekszik, közel az osztrák határhoz. A ma is eredeti alakjában levő kastély óriás, de nem befejezett épület, mivel az eredeti terv szerint még két szárnynak kellett volna csatlakoznia a kétemeletnyi magasságú, négyszögű s mind a négy sarkán egy-egy sátorfödelű toronynyal ellátott épülethez. E kastélynak hatalmas dísztermében tartották sok alkalommal a főispáni beiktató ünnepeket, míg t. i. az Esterházy herczegek Sopronmegyének örökös főispánjai voltak. A kastélyhoz nagy terjedelmű díszkert tartozik, melyben lépten-nyomon különféle nevezetességekkel találkozunk. Ilyenek a páratlan berendezésű üveg- és pálmaházak; ilyen a mesterségesen alakitott hegyi tó, mely mellett kupolás kerek épület áll, a Leopoldina-csarnok, igy nevezve a benne levő, carrarai márványból faragott remek női szoborról, mely néhai Esterházy Leopoldina herczegnőt görögös öltözetben s ülő helyzetben ábrázolja. Az a pompás szobor Canovának egyik mesteri műve; ilyen továbbá az Esterházy-könyvtár külön épülete, melyben 45,000 kötetből álló s könyvészeti ritkaságokban gazdag könyvgyűjtemény van. De maga a kastély is egész dús múzeum, melyben a bútorzati ritkaságokon kivül szintén sok családi kincset és egy nagyszerű levéltárat őriznek.

Újabb keletkezésű az *esterházai kastély*, mely hazánkban egyedüli képviselője a múlt századot jellemző építészeti szellemnek. Ez a roppant építmény a «fényes» Esterházy Miklós herczeg alkotása, ki 1764-ben Versaillesban járván, az ottani franczia királyi palota láttára elhatározta, hogy ahhoz hasonlót építtet. S szándékát azonnal meg is valósitotta. A kastély helyéül a Fertő-tó déli végénél terülő mocsaras, ingoványos lapályt választotta, a hol azelőtt Süttör nevű kisebb vadászkastélya állott. Mindössze két évre terjedő bámulatos rövid idő alatt s az építés történetében szinte páratlan pazar költekezéssel állíttatta elő a roppant épitményt, mely 1766-ban már készen lett s körülötte a zsombékos talajra elővarázsolt gyönyörű franczia kert virított. A herczeg *Esterháza* nevet adta a kastélynak, mely patkóalakú elrendezésű, élénkebb diszitmények nélküli, de igen előkelő külsejű. A középső rész homlokzata délnek néz s kétemeletes, mint szintén a hozzá csatlakozó két oldalszárny, melyekhez földszintes szárnyvégek csatlakoznak. A szárnyak által közre fogott tágas parkozott tér éjszakra nyilik a Fertő felé s a végén hatalmas vasrácsozattal és kapukkal van bekerítve. A kapu előtt az országút halad el, melyen túl a kastélyhoz tartozott főőrségnek két épülete áll. A kastély közép részébe kétkarú nyílt lépcső vezet föl, honnan három ajtó nyilik a nyári ebédlőül szolgáló nagyterembe, meg a szárnyak belső oldalán végigfutó hosszú folyosókba, melyekről a különböző lakosztályok ajtai nyilnak. Az egész épületben 126 szoba van, melyek 2-3-4 szobából álló lakosztályokra tagolvák. A kastélyt környező nagyszerű díszkertben állottak régebben szétszórtan: az operaház, a marionette-szinház, a Nap, Diana, Fortuna és Vénus templomai, a khinai ház (mely tánczterműl szolgált) és a remetelak, míg az udvar és kert más részeit szökőkútak, vizjátékok és nagyszámú szobrok tették változatossá.

A múlt században európai hirű művészeti és irodalmi élet folyt e tündéries kastélyban, mely fejedelmi vendégeket is gyakran látott. Igy Mária Terézia is tett itt látogatást 1773-ban Miksa főherczeggel s Mária Anna és Erzsébet főherczegnőkkel. Az akkori fényes napokat költeményben is megörökítette Bessenyey György, a testőríró, «Az Esterházy Vigasságok» című versezetében. Azóta az idők megváltoztak; de a fényes kastély ma is áll és őrzi a jövő számára is a múltak nagy emlékeit.

MISS HALTON.

A Magyar Szinházban a múlt héten a «*Gésák*» operette *Mimóza* szerepében kétszer lépett föl egy amerikai énekesnő: Miss Halton, a ki ez idő szerint Bécsben vendégszerepel. Nálunk az első este úgy megnyerte a közönséget, hogy a másnapi előadásra ostrommal kapkodták el a pénztárnál a jegyeket. S nevezetesen ez a második föllépése az, a mely kiváló élvezetet nyujtott. Bemutatóul egy kissé idegenszerű volt az angol-magyar párbeszéd; de már a második előadáson beletalálta magát a közönség, — a mi teljesen érthető; mert Miss Halton lekötő szinpadi egyéniség. De meg az ujdonság ingerével is hatott a játékmodora. A németet bőségesen ismerjük. Annak a hatása alatt nevelődött az attól most már emanczipálódó magyar operette előadási modor; mert még harmincz év előtt ezen a téren az a német volt az uralkodó Budapesten, a mely most már csak az úgynevezett éjjeli «Mulatók» deszkáiról hallatja dalát, csömört keltő mozdulatok közt. A franczia is el-ellátogat hozzánk, hóditva nem annyira hanggal, mint inkább azon finom, könnyed játékkal, a mely nála a dal szövegét füszerezi. És kerül ide egy-egy angol Miss is, nyomatékosan hangsulyozó s úgyszólva mindig a bohózatosba menő játékmodorával; de Amerika ritkán juttat nekünk az ő csillagaiból.

Miss Halton a fénylőkből való. Egyénisége megnyerő. A mint a szinpadra kilép: övé a rokonszenv; és pedig azon a nyomon, hogy mérséklet és ízlés jellemzi mozdulatait. Nagy, kék szemeiből incselkedő humor sugárzik; fényük beszédesen tolmácsolja azt, hogy érzi is, a mit dalol, s mindenek fölött vonzóvá teszi tekintetét, hogy van abban itt-ott egy-egy melankholikus árnyalat is.

MISS HALTON.

A mi az ő előadási modorát illeti, az német elemtől mentes franczia-angol keverék; a mi aztán kiadja az amerikait. Megvan benne a francziák szabad mozgásának könnyűsége, a mi az angolban hiányzik. Modor tekintetében az angol sok ósdi szokásnak a rabja, s az ő tenger által övezett területén egész féltékenyen őrködik a fölött, hogy a kontinens franczia szellőjétől megóvja az ő meggyökeresedett merev formaságait. Amerika az ő óriási távolságaival és az angolokéhoz mérten még fiatal, pezsgő társadalmi életével szabad szárnyalásra teremtett talaj. Innét a nagy különbség az egy nyelvet beszélő két nemzet vérmérséke között; Miss Halton könnyű mozgása nem franczia, hanem amerikai jellegű könnyűség.

A francziákkal közös másik rokonvonása is van neki. Az, hogy a dal szövegét hangsulyozott, érthető beszéddel ejti ki. Abban pedig előnye van fölöttök, hogy erőteljes hanggal is rendelkezik, a mi a franczia operette-csicsergők közt csak fehér holló számba megy. Az ő pajzánságát, a párisiak örökös izgés-mozgásban nyilvánvaló élénkségével szemben, bizonyos mérséklet jellemzi. Csapongó tréfálkozása elmegy a hóbortig is, a nélkül azonban, hogy az angol-amerikaiak által előszeretettel űzött burleszkbe csapna át, a mely a nőnél mindig a nőiség és az ízlés rovására esik.

Itt, megjelenése után, nyomban meghódította a közönséget s jelenetről-jelenetre fokozódott a tetszésnyilvánítás, a mire ő viszonzásul, készséggel megismételte gyujtó hatású dalait. A második estén a szinpadon is teljesen otthon érezte magát, neki idegen nyelven beszélő környezetében, a melynek különösen két főszereplőjéről el lehet mondani, hogy egészen odaillettek az amerikai «csillag» mellé. *Sziklait* értem, a ki a japáni teaház gazdáját adja isten tudja hányadszor, és *Borost*, a ki egy kiaszott marquis szerepében, feleséget keres abból a teaházból. Ezekkel van a Missnek egy-egy hóbortos énekjelenete. Hát itt a második előadáson oda fejlődött a dolog, hogy nemcsak a közönséget vitték bele jóizű mókáikkal a kaczagásba, hanem kifogtak a Missen is; a ki az ő hóbortoskodásaik hatása alatt egyszerre csak kénytelen volt a nevetéstől félbeszakítani az énekét.

A siker, a melyet nálunk első fellépéseivel aratott, arra birta Miss Haltont, hogy Bécsből még egyszer lerándúljon hozzánk, két estére. E hó 18 és 19-ikére volt megállapitva második vendégszereplése, a mi azonban közbejött betegsége miatt elmaradt; de csakis ez alkalomra; mert a jövő héten ismét gyönyörködhetik a «Magyar Szinház» közönsége az ő bájos *Mimózájá*-ban. *Sz. D.*

A GARASOS KISASSZONY.

Operette 4 felvonásban. Irták Mars és Desvalières; forditották Reiner Ferencz és Makai Emil. Zenéjét szerzette Planquette Róbert. Először adták a Magyar Szinházban 1898 november 12-én.

A magyar szinház legújabb ujdonsága egy Napoleon idejében játszó szerelmi történetet mutat be. Páris külső városrészeiben játszik az egész darab, melynek főszereplője egy egyszerű polgárleány, *Marion*, a ki hogy jegyeséhez férjhez mehessen, évek óta kuporgatja össze mindenünnen megspórolt garasait. Vőlegénye, *Michel*, a ki halat árúl, együgyü, becsületes gyerek, a kit a párisi utcza bibliai hűsége miatt Józsefnek csufol, hűségesen segit összegyűjteni a szükséges hozományt, de már türelmetlenkedik a hosszas várakozás miatt. Féltékenynyé és irigygyé teszi vetélytársa *Anatol*, a szép péklegény, a ki menyasszonya körül lábatlankodik, egyre-másra kapva minden oldalról a szerelmes leveleket. Ezen felbuzdulva *Michel* is titkos kalandok után vágyik s a második felvonásban, megszerezve *Anatolnak* egyik pékruháját, elmegy a *Theresett* szenesleány-ünnepélyt találkára. Szerencsétlenségére azonban hálóba kerül, mert a Theresett nagybátyja megsejti a dolgot s váratlanul megcsipi a szerelmeseket s követeli a már régen vőlegénynek ismert *Michel*-től, hogy unokahugát vegye feleségül. Hiába tagadja a szegény fiú, hogy ő nem *Anatol*, nem hiszik neki, mi több, a hirtelen összehivott szeneslegények és lányok között azonnal ki is hirdetik őket mint jegyeseket. Régi jegyese, a *garasos kisasszony* nem is tudja, hogy az ő vőlegénye tulajdonképpen a Theresett vőlegénye lett e ballépése folytán.

A harmadik felvonásban a két leány, *Marion* és *Theresett* lakodalmára gyűl egybe két egymás melletti vendéglőben az érdekes vendégsereg, melyet a meghívott barátnők és barátok, rokonok tarka képe élénkít. A bajba került *Michel* igazi utczai gyerek módra könnyen fogja fel komoly helyzetét, s különböző ürügyek alatt hol az egyik, hol a másik társaságba szaladt, zavart okozván mindenütt magaviseletével. Turpissága végre kiderül s a megcsalatott menyasszony zokogva borúl boszúból új vőlegénye, a szép péklegény, Anatol karjai közé. E felvonás végén akár ki is békülhettek volna, ha a szerzők el nem vitték volna Michelt a háborúba, honnan mint győztes hadnagy épen akkor kerül vissza, mikor Anatol esküvőjét akarja tartani Marionnal, a «garasos kisasszony»-nyal, a kivel valaha együtt gyűjtötte össze a hozományt. Végre ők is kibékülnek s a háttérben bevonúl Napoleon győztes hadseregével nagy látványossága gyanánt a kis szinpadnak.

L. Komáromi Mariska asszony a garasos kisasszonyt szépen játszotta, kellemes hangjával érvényre juttatva a Planquette bájos dalait. *Vlád Gizella* pedig a szenesleány szerepében mutatta be jeles művészi képességeit, melyet élvezetesebbé tettek kedves dalai. *Sziklairól* régóta tudtuk, hogy sokoldalú és kitünő művész, ezt bizonyította most a *Michel* szerepében is. *Boross* igen jó volt az öreg szenes szerepében, valamint nagy előhaladást mutatott *Szentmiklósy* az Anatol szerepében. A darabot a szinház arányaihoz mérve igen dísz kiállításban adták elő, az utolsó felvonás scenikai rendezésében voltak csak felötlő hibák. Mai számunkban egyik képünkön a szenesleányoknál lévő jelenetet mutatjuk be a második felvonásból; a másikon pedig az első felvonás végső jelenetét. A tetszetős ujdonság naponta nagy nézőközönséget vonz a szinházba. *P. G.*

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Hangulatok. *Költemények. K. Simó Ferencz. Budapest 1898.* Működvelő munkája e kis kötet, a gyakorlatlanságnak igen sok gyöngéjével. Néha csak a rövides sorok figyelmeztetnek, hogy verset olvasunk, a rythmus s a nyelv zenéje annyira hiányzik egy-egy verséből. A külső forma általában nem erős oldala, noha vannak elég csinosan folyó dalai is. Az is fogyatkozása, hogy gondolatát nem igen tudja egy góczpontba gyűjteni, s világosan, határozottan kifejezni. Tiz-tizenöt versét is elolvassuk néha egy-végtében, a nélkül, hogy lelkünkben valami megmaradna belőlök, viszont nem egyszer tapasztaljuk, hogy szerzőnek van érzése, gondolata. A kis kötet két cziklusba osztott apróbb költeményekből és két kis elbeszélő-költeményből áll. A «Hangulatok» czimü első cziklusban többnyire szerelmi dalokat találunk. A «Vegyesek» czimű cziklust csupán négy, meglehetősen gyönge kis vers alkotja. «A klastrom-domb meséje» czimű kis elbeszélés is nagyon gyönge. «A hegedű meséjé»-ben azonban van egészséges költői mag, s itt-ott jól is van elbeszélve. A kis kötetből álljon itt mutatványul a következő költemény:

Pásztor legény . . .

Pásztor legény furulyája,
Belesír az éjszakába,
Van ki hallja, ki megértse,
Hogy a nóta csak ő érte
Kesereg a néma éjbe!

Volna nekem kinn a pusztán
Szép szeretőm, barna kis lány,
A nótámat ki hallgassa,
Kesergésem megsirassa,
Talán csak megvigasztalna!

De nem vagyok pásztor legény
Költő vagyok, koldus, szegény,
Hosszú, néma rideg éjbe,
Dalolok én lázban égve:
Nincs ki hallja, ki megértse!

Régi Magyar Könyvtár, szerkeszti *Heinrich* Gusztáv, kiadja a Franklin-Társulat. Régi íróink és régi irodalmi műveink tárháza indult meg ezzel a vállalattal, avatott magyarázattal frissítve és avatott kézzel rendezve.

Az újabb három füzetből kettő (X—XI.) «*Mondolat*» és «*Felelet a Mondolatra*», kiadja *Balassa* József. A magyar nyelvújítás történetének ez elsőrangú forrásai a könyvészeti ritkaságok közé tartoznak. Balassa az egyes füzetekhez írt bevezetésekben behatóan és alaposan tárgyalja e munkák keletkezését és hatását és sok vitás kérdést tisztáz. Igy kimutatja, hogy a «Mondolat», melynek szerzője *Szentgyörgyi* József, nem Kazinczy ellen készült, csak kiadása Somogyi Gedeontól, a ki több önálló részlettel bővítette, s fordult a nyelvújítás mestere ellen. A «Feleletet» *Szemere* Pál és *Kölcsey* Ferencz irták. Amaz megjelent Dicshalom (t. i. Veszprém) 1813, emez Pesten 1815. A bevezetésekben és a jegyzetekben közölt érdekes irodalomtörténeti adatokon és fejtegetéseken kivül, Balassa még nagyon emelte kiadványa értékét a függelékben közölt, eddig jóformán teljesen ismeretlen vagy nagyon nehezen hozzáférhető korabeli nyilatkozatok közzétételével. Az előszóban kijelenti a vállalat szerkesztője, Heinrich Gusztáv, hogy e füzetekkel «a nyelvújítás történetére vonatkozó polemikus irodalom közzétételét» kezdi meg. Nagyon kivánatos, hogy e szerencsés gondolatát minél gyorsabban és minél teljesebben megtestesítse. Egy-egy füzet ára 50 kr. A harmadik füzet «*Telegdi Miklós pécsi püspöknek felelete Bornemissza Péter Fejtegetés cz. könyvére*», kiadta *Rupp* Kornél. A XVI. századnak ez értékes termékéből mindössze nehány példány maradt. A Nagyszombatban, 1580-ban megjelent vitázó irat első terméke annak a nagy irodalmi harcznak, mely a katholikus és protestáns egyház irói közt egy egész századon keresztül folyt. Telegdi indította meg a harczot e könyvével, melyet korának leghatalmasabb protestáns egyházi szónoka, Bornemissza Péter ellen intézett. Bornemissza művéből egyetlen egy példány sem maradt fönn; de Telegdi ellenvetéseiből nem nehéz ez elvesztett munkát legalább fővonásaiban helyreállítani. Ára 80 kr.

Mikszáth Almanachja. Mint már sok év végén, most is megjelent *Mikszáth* Kálmán «Almanach»-ja az 1899-ik évre, Singer és Wolfner kiadásában.

KÜLÖNNYOMAT / SEPARATUM

ARS DECORATIVA 12.

1992.

SZILÁGYI ANDRÁS

AZ ESTERHÁZY-GYŰJTEMÉNY 15. SZÁZADI ÖTVÖSMŰVEI ÉS A MÁTYÁS-TRADÍCIÓ

"Magyarország felséges királyának, Mátyásnak nevezetes tettei, s bölcs és tréfás mondásai fiához, János herceghez" – a Mátyás szolgálatában Budán működött, ismert itáliai humanista, Galeotto Marzio (1427-1497) kéziratban maradt latin nyelvű munkáját e cím alatt jelentette meg a 16. századi neolatin irodalom egy jeles alakja, Gyalui Torda Zsigmond.[1] A közreadó ajánlása – ennek keltezése: Bécs, 1563. június 20. – I. Ferdinánd fiának, II. Miksa római királynak szól, akit akkoriban, udvari körökben az agg uralkodó leendő utódának, a magyar trón várományosának tekintettek. Miksa szándéka, politikai aspirációja, ebben a helyzetben, egyértelmű: trónigényét mindenekelőtt az ország rendjeivel, azok lehető legszélesebb rétegeivel kell elfogadtatnia. E feladat nem látszik könnyűnek. A nemesi közvéleményben élénken élnek a korábbi – az 1552. évi – török hadjárat eseményei, s főként az az emlékezetesen dicstelen szerep, amelyet azokban a főherceg betölteni kényszerült. Miksa számára különösen fontos tehát, hogy – módosítva, s minél alaposabban "átrajzolva" a személyéről kialakult képet – az ország rendjeinek rokonszenvét elnyerje, s hogy azok többségét, a riválist János Zsigmonddal szemben, a maga oldalára állítsa. Ezt a törekvést pedig minden hangzatos deklarációnál jobban, hatásosabban szolgálja, ha a római király a nemzeti múlt ismerőjeként – s mint a régi dicsőség feleleventője, s méltó örököse – lép fel a rendi közvélemény előtt. Ez a szándék munkál, ez tapintható ki a pozsonyi koronázását – 1563. szeptember 8. – megelőző megannyi gyakorlati lépése mögött. Ez utóbbiak sorába illeszkedik a Hunyadi Mátyás alakját megidéző, 15. századi irodalmi alkotás bécsi megjelentetése, a kiadást ugyanis, miként az ajánlás puszta ténye is bizonyítja, Miksa szorgalmazta.

1564. július 26. után, trónralépését követően, Miksa bizalmi, "belső emberei" és János Zsigmond hívei között újult erővel lángol fel a korábbi rivalizálás, éspedig abban a tekintetben is, hogy mindkét tábor a maga uralkodóját tekinti a Mátyás-örökség igazi, méltó letéteményesének. Jellemző módon és sokatmondóan tanúskodik erről, egyebek között, Antonio Bonfini nevezetes történeti művének utóélete. A Mátyás által kezdeményezett, s az ő alakját dicsőítő, híres *Rerum Ungaricarum Decades* – a humanista retorikus történetírás e pompás alkotása – gyors egymásutánban kétszer is nyomtatásra kerül: az 1565. évi kolozsvári kiadást, Heltai Gáspár munkáját, alig másfél esztendővel később a Zsáboky János-féle, immár csonkítatlan bécsi kiadás követi, 1567. június 27-én.[2] Ennek ajánlásában az Európa-szerte ismert, s tekintélyes tudós – humanista nevén Johannes Sambucus (1531-1584), azidőszerint Miksa udvari történetírója – néhány megszívlelendő tanácsot fogalmaz meg kora histórikusai számára:

"Nos igen, ha az ember valamit nem tud, vagy kitalál, ... ha a tárgy koholt és hamis, ... az efféle elbeszélésből semmi megbízható, semmi megalapozott nem származik. ... (Az állítás) bizonyított és tanusított legyen, nehogy alaptalanságával tévútra vigyen. ... A historikus egyszerű, nyílt, határozott, ... s sohasem lép túl a tényeken."[3]

A humanista történetírás, mint köztudott, igencsak "rászolgált" Zsámboky János intelmeire. A nevezetes krónikák s becses feljegyzések nagytekintélyű tudós szerzői ugyanis a rendelkezésükre álló szűkös források hézagait aggály nélkül töltik ki különféle elmefuttatásokkal, "konjektúrákkal", vagy épp kedvelt, s sűrűn ismétlődő retorikai fordulatokkal. Ugyancsak gyakran, s előszeretettel bocsátkoznak olyan fejtegetésekbe, melyekben találékonyságuknak, olykor szeszélyesen csapongó fantáziájuknak tág teret engednek. Kétségtelen tehát, hogy napjaink történésze kellő óvatossággal, s többnyire erős fenntartással kell, hogy kezelje a humanista historikusok munkáit, az idealizáló célzatossággal megírt krónikák megállapításait. Ebben nincs is véleménykülönbség a történettudomány mai művelői között.

Annál vitatottabb kérdés azonban, hogy maguk az adatok, a kommentár nélkül, tárgyilagosan előadott tények vajon elfogadhatók, hitelesnek tekinthetőek-e. Ennek megválaszolása nem egyszerű feladat, főként a régi források egy meghatározott csoportja, a 16-17. századi műtárgy-összeírások, az úgynevezett inventáriumok esetében. Az ezekben olvasható közléseket ugyanis a pőre tények adatszerű rögzítésén túl olykor egyéb szándék is motiválja. Nevezetesen, s elsősorban az a határozott igény, hogy a főrangú famíliák műgyűjteményei, illetve azok attraktív darabjai történelmi reminiszcenciát keltsenek, a nemesi nemzet dicső múltjának tanúi, híres alakjainak felidézői legyenek. Példaként számos 16-17. századi inventárium megannyi részletére, rövid, sommás említésére hivatkozhatunk, amelyek arról adnak hírt, hogy valamely régi fegyver vagy ötvösmű valaha Hunyadi János tulajdona volt, vagy épp Mátyás király kincstárából származik. Az effajta kitételek, még ha megfogalmazásuk, szóhasználatuk – "mondatik", "úgy hírlik" – olykor némi bizonytalanságot sejtet is, kiváltképp alkalmasak arra, hogy a szóban forgó gyűjtemény birtokosának rangját, státuszát mintegy "megemeljék", tekintélyét öregbítsék. Éspedig lényegében függetlenül attól, hogy hitelt érdemlő, netán ellenőrizhető hagyományról, vagy ellenkezőleg, egyfajta kegyes csalásról van-e szó.

Ha a politika- vagy a hadtörténet valamely nevezetes eseményével kapcsolatban merül fe, akkor pontosan ez, az ilyen típusú kérdés az, amelyet a történész nem kerülhet meg, amelyben – esetenként így vagy úgy – állást kell foglalnia. Ami viszont a 16-17. századi összeírások, s krónikák effajta közléseit, megállapításait illeti, – nos, e téren némiképp más a helyzet. Itt a historikusnak kiváltképp óvakodnia kell a sommás, s túlzó általánosítástól, minthogy az esetek többségében nincs módja arra, hogy egyértelmű kategóriákban fogalmazzon, s tévedhetetlen biztonsággal nyilvánítson véleményt. Itt ugyanis általában nem állnak rendelkezésre a modern, s szigorú forráskritika bevált eszközei. Többnyire hiányoznak azok a kontroll-források, amelyek összehasonlító vizsgálata lehetővé tenné, hogy a historikus feltárja a tévedéseket, s kiszűrje az esetleges szándékolt torzításokat. Ráadásul az esetek túlnyomó többségében nem ismeretesek, nem is maradtak fenn azok a műalkotások, amelyekhez az effajta, akár meggyőzőnek, akár kétes hitelűnek tűnő tradíciók fűződnek. Elegendő talán, ha a hosszan elősorolható példák közül ezúttal csupán hármat említünk.

Báthory Kristóf fejedelem kincseinek 1581. évi összeírása az alábbi tétellel kezdődik: "az eöregh aranyas kwpa, melly Mátthyás királlyé volth".[4] Ecsedi Báthory György ezüstneműinek jegyzékében egy oroszlánfigurákkal díszített sótartóról olvashatjuk azt, hogy egykor Mátyás kincsei közé tartozott.[5] Ugyancsak figyelmet érdemel Szamosközy István nevezetes történeti munkájának megállapítása, amely szerint a Báthoryak fejedelmi kincstárában őrizték Mátyás kardját.[6] E közlések formális hitelességéhez nem fér kétség. Ám a történészek, ha azok tartalmi hitelét mérlegeli, tekintettel kell lennie egyéb tényezőkre, így a korszak szemléletmódjának, "szellemi arculatának" némely sajátosságára is. Az idézett három hivatkozás esetében tudnia kell például, hogy az erdélyi fejedelemség korai történetében – főként János Zsigmond működése idején – a familiáris uralkodói reprezentáció sajátosan egybeötvöződött a késő-humanista Mátyás-kultusszal, s ennek az eleven örökségként továbbélő szoros összefonódásnak a Szapolyaiak utódaiként fellépő Báthoryak – e család mindkét ágának tagjai – főként pedig az ő gyulafehérvári udvaruk megannyi beszédes tanujelét adta. Ennek alapján hihetőnek tűnik, csakugyan, hogy a mesés vagyonú, s az országos politikában meghatározó szerepet játszó Báthory család tagjai olyan műalkotásokat mondhattak magukénak, amelyek eredete Mátyás királyhoz – az ő tendenciózusan idealizált alakjához – volt visszavezethető. Kétségtelen az is, hogy a Báthoryaknak – mint magas közjogi méltóságoknak, meganynyi előkelő pozíció viselőinek – módjuk lehetett arra, hogy a 16. század folyamán effajta művekhez hozzájussanak, s közülük többen bizonyára tettek is célzatos erőfeszítéseket ennek érdekében. Azt azonban továbbra sem tudjuk, hogy e darabokat mikor, miként, milyen közvetítők útján sikerült megszerezniük, azok – s a fent idézett művek – származását mindmáig sűrű homály övezi. Mindebből az alábbi következtetés szűrhető le: a történésznek nincs oka arra, hogy eleve, s kategorikusan kizárja az effajta híradások hitelességét, ám indokolt kételyeit, s fenntartásait sem hallgathatja el e közlések forrásértékével kapcsolatban.[7]

A 16-17. századi források egy másfajta, sajnos lényegesen kisebb számú csoportját képezik azok a műtárgyjegyzékek, amelyek némely, napjainkig fennmaradt gyűjteményről, illetve azok egy-egy ismert, nevezetes darabjáról adnak hírt. Ebben az összefüggésben Ferdinánd tiroli főherceg nagy értékű "Schatz- und Rüstkammerének" régen közzétett, s a kutatók által alaposan feldolgozott, "kiaknázott" összeírásaira, valamint a fraknói Esterházy kincstár anyagának ugyancsak nem csekély számú, ám ezideig túlnyomórészt publikálatlan inventáriumaira hivatkozhatunk. Az előbbi – tehát az ambrasi kastélyból származó, jelenleg nagyobbrészt Bécsben őrzött – gyűjtemények közül szempontunkból ezúttal főként a fegyvertár jelentős. Ennek anyagában ugyanis különösen nagy számban szerepelnek olyan darabok, melyek a történeti múlt illusztris alakjaival kapcsolatosak, amelyek – a korai inventáriumok tanusága szerint – az ő személyes tulajdonú tárgyai, főként díszfegyverzetük tartozékai voltak. Az ambrasi műtárgy-jegyzékek effajta közléseinek hihetőségét néha egy-egy feltűnő anakronizmus kérdésessé teszi,[8] azok hitelét azonban a modern szakirodalom, e ritka esetektől eltekintve, nem szokta kétségbe vonni. E közlések ugyanis olyan műalkotásokra vonatkoznak, amelyek készítési helye, s ideje többnyire kevesebb pontossággal megállapítható, s ezek a datálások és meghatározások – ahelyett, hogy ellentmondásba kerülnének – általában összhangban állnak az írott források által közvetített, s ily módon immár "dokumentált" tradícióval.

Ami az Esterházy gyűjtemény 17. századi műtárgy-jegyzékeit illeti, azok jóval kisebb számban tartalmaznak effajta információt. A fraknói kincsek tételes összeírásai közül, e tekintetben, jószerint csak az 1693. évi, illetve az ezzel nagyrészt azonos szövegű 1696. évi inventárium érdemel említést. Ezekben, egy-egy műalkotás eredeti tulajdonosaként, illetve adományozójaként közel húsz történeti személyiség neve szerepel: Habsburg uralkodók, s idegen országok királyai mellett túlnyomórészben a 16-17. századi magyar főrendek, a klérus, s a hazai arisztokrácia prominensei. A nemzeti múlt immár legendás alakjának, Mátyás királynak a neve az ötvöstárgyak, s ékszerek felsorolásánál mindössze egyszer fordul elő, a következőképp: "Scyphus Regis Hungariae Matthiae Corvini cum ejusdem Insignibus ac Corvo in superiori Parte Pomum depromente. A 1481".[9]

E tömör, egzakt leírás kétségkívül meggyőzőnek tűnik. Kérdés azonban, vajon elfogadható-e? Annyit mindenesetre megállapíthatunk, hogy ha nem egy 17. század végi, hanem egy szátötven, vagy kétszáz évvel korábbi forrásban bukkan fel, akkor e közlés feltétlenül hitelesnek minősülne. Annál is inkább, mivel a gyűjtemény egy pompás darabja – egy tekintélyes méretű és súlyú, trébelt "hólyagos" díszítésű fedeles serleg – e leírással megnyugatóan azonosítható, sőt annak évszámával is összeegyeztethető.

A serleg az Esterházy kincstár legkitűnőbb, s leggyakrabban publikált alkotásai közé tartozik.[10] (1. kép) Készítési helyéről ötvösjegye tanúskodik, éspedig a nürnbergi hitelesítőjegynek az a variánsa, amelyet e város ötvöscéhének tagjai 1480-tól, mintegy másfél évtizeden át használtak. (2. kép) Ennek alapján egyszersmind választ adhatunk a serleg datálásának, egyébként sűrűn vitatott, kérdésére.[11] A nürnbergi ötvösök által kialakított, sajátos tárgytípus, az úgynevezett harangvirág-serleg egy jellegzetesen késő gotikus változatával állunk szemben. E típus a 15. század végén bizonyos módosulásokat mutat, az 1480-as évek közepétől különböző, reneszánsz stílusú díszítőmotívumok tűnnek fel az effajta darabokon. Tárgyunkon azonban nyoma sincs ezeknek a kora-reneszánsz stíluselemeknek, készítési idejét tehát az 1480 körüli évekre tehetjük.

Az 1693. évi közlés, egy szembetűnő, fontos részlet tekintetében nem felel meg az ötvösmű jelenlegi állapotának. Az idézett leírás Corvin Mátyás címeréről szól, ezzel szemben a serleg fedelén – annak belső részén – egy barokk-kori magyar címert látunk, az alábbi évszámos körirattal: "MATTHIAS CORVINUS D. G. HUN. BOH. DAL. CROAT. SLAV. REX 1465". (3. kép) E címer csakugyan magában foglalja – pajzsának középső részén – Mátyás nevezetes hollós emblémáját, ez a megoldás azonban alapvetően eltér az uralkodó által használt címerektől, s csakis későbbi pótlásnak tekinthető. Ezt a mai állapotot rögzíti az az újabb keletű, s valamivel részletezőbb leírás, amely a fraknói kincsek 1725. évi leltárának egyik tétele: "Egy Eöregh Ezüstös aranyas holyag kupa, melynek a' födeliben belől Matthyás királynak neve magyar Országh Czémerivel be van írva".[12] Ennek alapján bizonyosnak látszik, hogy a fedelet díszítő ornamens 1693 és 1725 között készült, tehát egy 1700 körüli pótlás eredménye. Hogy ezt mi indokolhatta, azaz mi állhatott a változtatás, s az új – köriratos és évszámos – címer megformálásának és elhelyezésének hátterében? – nem tudhatjuk. Az azonban nem kétséges, hogy az 1465-ös évszám nem tekinthető a készítés, illetve az adományozás dátumának. Szerepeltetése viszont arra utal, hogy az 1700 körüli, pontosabban az 1693 és 1725 közötti években a tárgyhoz valamiféle régi tradíció fűződött. Erről pedig, anélkül hogy ismernénk, csupán annyit mondhatunk, hogy

1. "Mátyás serleg". Nürnberg, 1481 (?). Iparművészeti Múzeum, Budapest

2. Nürnbergi hitlesítőjegy a "Mátyás serleg" peremén

3. Zománcozott magyar címer az 1700 körüli évekből, körirattal, pajzsának közepébe foglalva Corvin Mátyás családi címere. Részlet a "Mátyás serleg" fedeléről.

nyilvánvalóan tévedésen alapult, minthogy a rá vonatkozó, 1465-ös dátumot légből kapott, fiktív évszámnak kell minősítenünk.

Az eddigiek rövid összefoglalásaként megállapíthatjuk a következőket. Ugyanarra a műtárgyra vonatkozóan rendekezésünkre áll két rövid leírás, s ezek egyike – amely 1693-ban keletkezett – a mű korábbi, vélhetően eredeti állapotáról tudósít. Ez a latin nyelvű inventárium-részlet, mint láthattuk, egy évszámot is közöl, s ez az 1481-es dátum minden bizonnyal a mű készítésének idejét jelöli – azzal legalábbis összhangban áll. Ez a körülmény, továbbá az eredeti tulajdonos személye – erről a két forrás egybehangzóan nyilatkozik – megengedi, hogy a serleget kapcsolatba hozzuk Mátyás diplomáciájának egy ismert, jelentős eseményével.

1480 novemberében a nürnbergi német birodalmi gyűlés három tapasztalt diplomatát bíz meg azzal, hogy a magyar uralkodóval tárgyalásokat folytasson. E döntés hátterében III. Frigyes császár és Mátyás régóta meglévő, olykor hevesen kirobbanó ellentéte húzódik meg. Kettőjük rivalizálása az 1470-es évek végén fenvegetően kiújul. Ennek okát és közvetlen előzményét az 1477. évi gmundeni szerződés egy vitatott pontja jelenti. Ennek értelmében Mátyást százezer aranyforint hadisarc illeti, amelynek megfizetésére azonban Frigyes semmiféle hajlandóságot nem mutat. Ezt látva a magyar király támadást indít: seregei 1480 márciusában elfoglalják a stájerországi Rakersburg várát. E lépésre Mátyást, az említett ok mellett, egy további, baljós körülmény is készteti: 1479 augusztusában portyázó török csapatok behatolnak Vas és Zala megyébe. Ennek nyomán, az e térségben várható újabb török előnyomulás következtében a közeli stájerországi erődítmény stratégiai jelentősége alaposan felértékelődik. Ezt azonban Frigyes nem veszi tekintetbe, a rá való hivatkozásról pedig az a véleménye, hogy az nem egyéb, mint riválisának egy újabb szemfényvesztő, álságos manővere. A birodalmi gyűléshez fordul tehát, s megtorló intézkedéseket követel, a birodalmi rendektől pedig csapatokat kér a "pártütő" magyar királlyal szemben. Ekkor Mátyás diplomáciája is működésbe lép. 1480.

4. Csőrében almát tartó hollófigura.
A "Mátyás serleg" fedelének öntött oromdísze

november 7-én a Száva menti táborból a király felszólítja a német birodalom rendjeit, hogy ne vessék alá magukat a császár akaratának. Óvakodjanak attól – inti őket e levelében –, hogy uralkodójuknak fegyveres segítséget nyújtsanak, ezáltal ugyanis őt, Magyarország királyát, a török elleni harc feladására kényszerítenék.[13]

Az üzenet nem marad hatástalan. A nürnbergi birodalmi gyűlés úgy határoz, hogy békéltető követséget küld Mátyáshoz. Ennek értelmében kerül sor a birodalmi követek – Vilmos, eichstädti püspök és további két diplomata – utazására, Mátyás 1481 februárjában, Radkersburg várában fogadja őket. A tárgyalások nem hoznak számottevő sikert, a két uralkodó ellentéteinek elsimítására a következő években a pápai diplomácia fog majd újabb erőfeszítéseket tenni. Elképzelhető azonban, hogy e követküldés mégiscsak járt némi "kézzelfogható" eredménnyel. Lehetségesnek tartjuk ugyanis, hogy ekkor került a magyar király tulajdonába – éspedig, mint a német birodalmi gyűlés ajándéka – az az impozáns nürnbergi ötvösmű, amelyet az Esterházy gyűjtemény "Mátyás serlegeként" ismerünk.[14]

Az Esterházy kincstár egyik legismertebb, s legkiemelkedőbb alkotása az az aranyozott ezüstből készült kulacsalakú díszedény, amely egyszersmind a legkorábbi ötvöstárgy a nevezetes családi gyűjtemény anyagában.[15] (6. kép) A fraknói kincsek tételes összeírásai közül elsőként az 1645. évi inventárium tesz említést róla,[16] s néhány szavas, rövid leírása valamennyi későbbi műtárgy-jegyzékben megtalálható. Készíttetőjére, eredeti tulajdonosára vonatkozóan nem kapunk hírt ezekből az inventáriumokból, a kulaccsal kapcsolatban azok soha nem közölnek személynevet. Ezidőszerint egyetlen olyan írott forrást sem ismerünk, amely e jeles műalkotás keletkezésének körülményeire, illetve korai történetére fényt derítene. Ennek ellenére, az 1960-as évek két kiállítás-katalógusának, illetve az e tárlatok anyagát bemutató, ismeretterjesztő írásoknak[17] a megjelenése óta valamennyi új publikációban "Mátyás kulacs"-néven szerepel, s a szakmai köztudat is ekként tartja számon. Úgy véljük, a művészettörténeti kutatás felettébb időszerű, sőt régóta esedékes feladata, hogy ezzel az immár közkeletűvé vált elnevezéssel, annak létjogosultságával kapcsolatban állást foglaljon.

Kiindulópontként leszögezhetjük: a "Mátyás kulacs" megnevezést nem tartjuk anakronizmusnak. Korábbi kutatók – elsősorban Héjjné Détári Angéla – véleményéhez csatlakozva magunk is meg vagyunk győződve arról, hogy az ötvösmű 1470 és 1480 között készült, abban az intervallumban tehát, amely hozzávetőleg azonos Mátyás uralkodásának második évtizedével. Kétségtelen az is, hogy a kulacs – elsősorban szokatla-

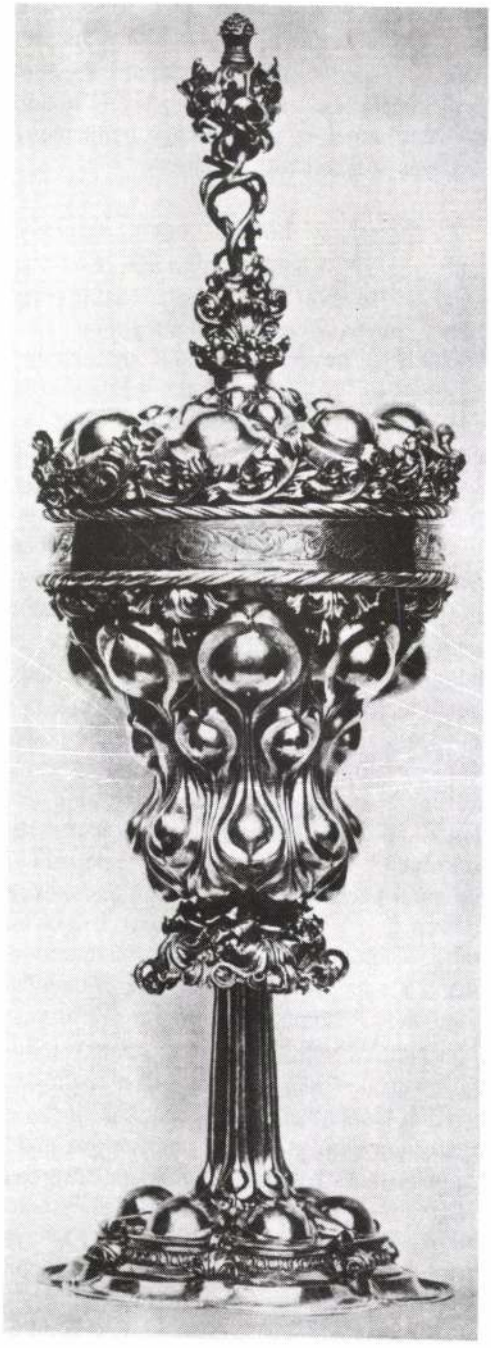

5. Trébelt, "hólyagos" díszítésű fedeles serleg. Nürnberg, XV. század vége. Musée Cluny, Párizs

nul nagy mérete, tekintélyes súlya okán – már megalkotása idején is kiemelkedő anyagi értéket képviselt. Indokolt tehát, ha a kutatás egy meghatározott, szűk körben, nevezetesen a korszak uralkodói – a "koronás fők" – között keresi a műtárgy megrendelőjét, illetve eredeti tulajdonosát. Ha nem jelenti is a probléma egyértelmű, "automatikus" megoldását, ám annak megközelítése, s kellő mérlegelése érdekében alapvetően fontos, hogy megnyugtató, s elfogadható választ találjunk arra a kérdésre: hol készült e nevezetes ötvösmű? Nos, e tekintetben két ellentétes nézet áll szemben egymással. A hazai kutatók egyöntetűen magyarországi munkának vélik, míg a kérdésben állást foglaló külföldi – német – szakemberek a nürnbergi ötvösművészet emlékei közé sorolják. Mindkét vélemény képviselői stíluskritikai megfontolásokra hivatkoznak, ám az előbbi szerzők érvei kevéssé meggyőzőek. Ők ugyanis analóg műtárgyként alig néhány egykorú, jelentős darabot tudnak felmutatni, ráadásul kizárólag olyan műveket, melyek esetében a magyaroszági készítés legfeljebb valószínűsíthető, de korántsem általánosan elfogadott, még kevésbé bizonyított. Ennél komolyabb, súlyosabb fenntartást kelt továbbá az az ötletszerűség és esetlegesség, amely az analóg művek kiválasztása terén e publikációkat jellemzi, szerzőik aggály nélkül sorolnak ide olyan darabokat, amelyek – a kulaccsal, annak részletmotivumaival összevetve – jószerint semmiféle hasonló, s valóban releváns formai megoldást nem mutatnak.[18]

Annál meggyőzőbb, e téren, a német kutatók, elsősorban Heinrich Kohlhaussen argumentációja, aki a tárgyunkról szólva hosszan sorakoztatja fel azokat a műveket, melyek a felépítés, a karakterisztikus díszítőelemek tekintetében, vagy némely technikai sajátosságok alapján megannyi, valóban szembetűnő analógiát szolgáltatnak.[19] S e művek túlnyomó többségét – ha nem is va-

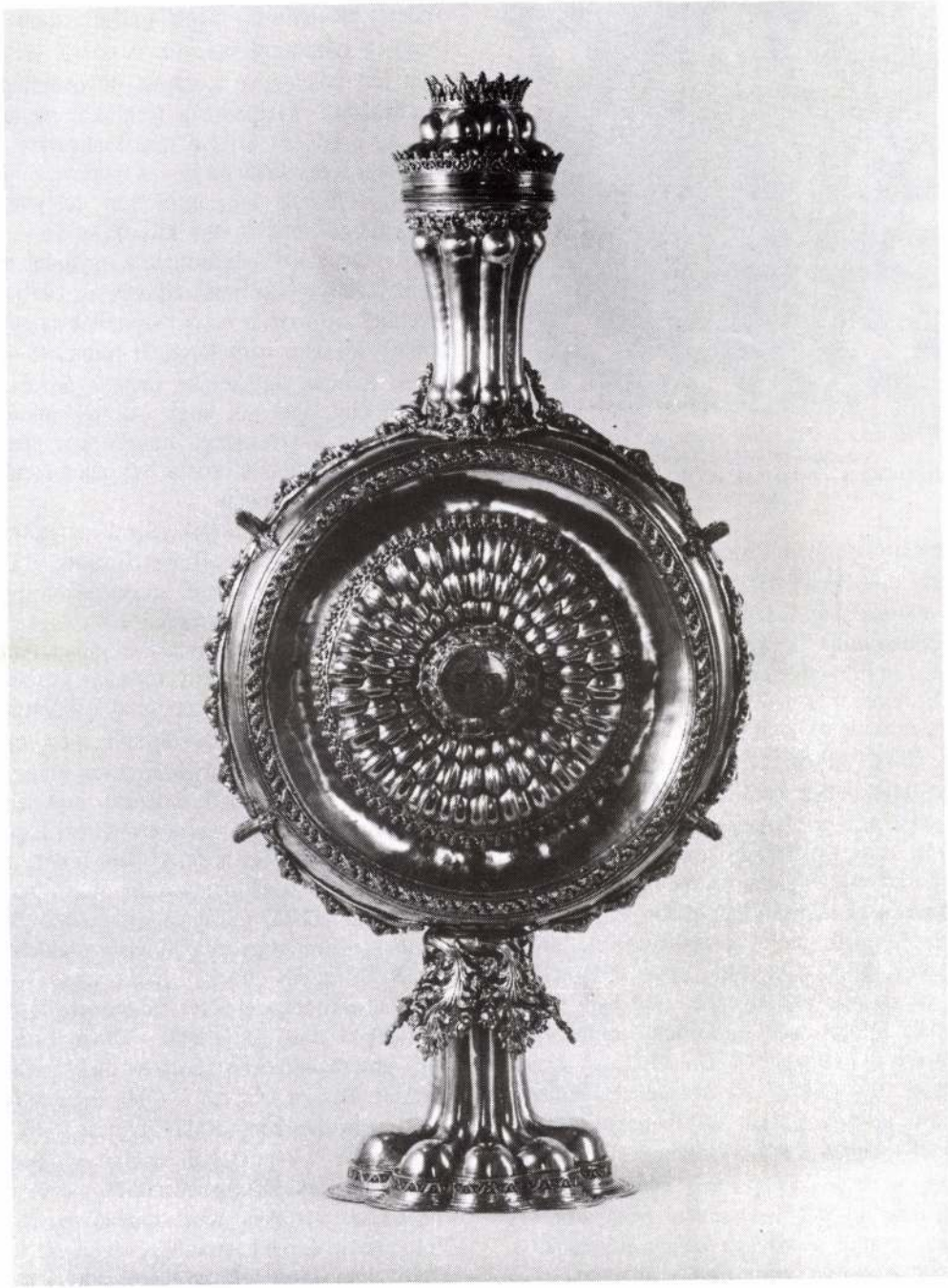

6. Kulacs alakú díszedény. Nürnberg (?), 1470-1480 között. Iparművészeti Múzeum, Budapest

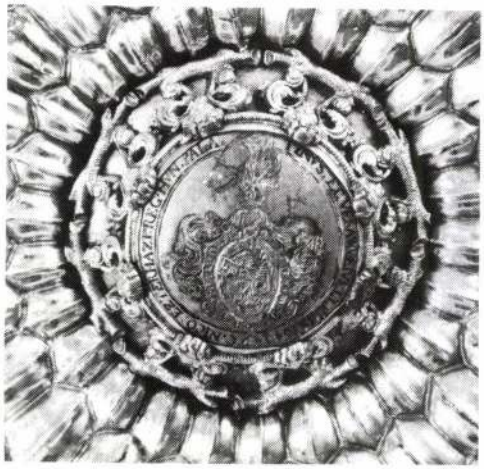

7. Esterházy Miklós nádor zománcozott címere, körirattal és 1642-es évszámmal. Másodlagos elhelyezésű, XVII. századi applikált ornamens a kulacs elő- és hátoldalán

lamennyi darabot – minden bizonnyal nürnbergi ötvösök készítették a 15. század utolsó harmadában. Megállapítható tehát, hogy a stíluskritika bevált, hagyományos ismérvei a nürnbergi eredet mellett szólnak.

Érdemes röviden kitérnünk egy további, a hazai kutatók által hangoztatott szempontra. Ők az ötvösjegy hiányára hívják fel a figyelmet, ez a körülmény, szerintük, kérdésessé teszi a kulacs németországi készítését, s egyszersmind a magyarországi eredet mellett szolgáltat bizonyos közvetett – önmagában nem különösebben súlyos – érvet. Tény az, amire e szakemberek hivatkoznak, hogy a készítői jelzés feltüntetése a hazai ötvösműhelyekben jónéhány évtizeddel később vált gyakorlattá, mint Nyugat-Európa városaiban. Ha tehát egy újabb keletű, mondjuk a 16. század első évtizedeiből származó alkotásról lenne szó, akkor ennek alapján valóban feltételezni lehetne, hogy a tárgy Közép-Európának egy olyan régiójában készült – például Magyarországon –, ahol a szigorú céhes előírások, a Nyugat-Európa-szerte immár általános gyakorlattól eltérően, akkoriban kevéssé érvényesültek. Közismert, s újabban egyértelműen bizonyított megállapítás azonban, hogy a nürnbergi ötvösök számára 1480-ban lett kötelezővé a városi hitelesítőjegy használata.[20] Márpedig a technikai megoldások, a talp és a felső rész kialakítása, a domináns díszítőelemek – a gerezdes hólyagmotívumok koncentrikusan felépített, összefüggő sora, a dús kúszólevelek –, s azok jellegzetes megformálása egyaránt arra utal, hogy e pompás alkotás az 1470-es évekből származik. Az a tény tehát, hogy a kulacs mestere nem használt hitelesítő jegyet, valóban figyelembe veendő, ám ez a körülmény, ahelyett, hogy cáfolná, inkább erősíti azt a véleményt, miszerint a nürnbergi késő gotikus ötvösség egy jeles darabjával állunk szemben.

A fentiek összefoglalásaként az alábbi következtetést kell megfogalmaznunk. Ha – felülvizsgálva a hazai szakirodalomban mindmáig egyöntetű attribúciót, s elfogadva a legutóbb H. Kohlhaussen által előadott érveket – elvetjük a magyarországi készítés lehetőségét, akkor egyszersmind legfőbb hivatkozási alapjától fosztottunk meg egy olyan elképzelést, amely korántsem régi keletű, ám immár több évtizede makacsul hozzátapadt e nevezetes ötvösműhöz. Éspedig azt a részletesen soha ki nem fejtett, de a "Mátyás-kulacs"-megnevezés révén napjainkig továbbélő felfogást, amely Mátyást tekintette a műtárgy eredeti, első tulajdonosának.[21] Tegyük hozzá: nincs szó arról, hogy a nürnbergi eredet – amely mellett a fentiekben állást foglaltunk – eleve, s mintegy automatikusan kizárná ez utóbbi lehetőségét. Hiszen Mátyás – több, mint háromévtizedes uralkodása alatt, így az 1470-es években is – köztudottan számos kitüntető diplomáciai ajándékban részesült, s ezek az ajándékok általában nem szokványos darabok, hanem épp ellenkezőleg, többnyire felettébb impozáns, s kiemelkedő értékű műalkotások voltak. Azok a kortársai pedig,

8. Trébelt, "hólyagos" díszítésű fedeles serleg. Nürnberg, 1480 körül. Németországi magángyűjtemény (a wachendorfi – Württenberg – kastély kincstára)

akikkel a magyar uralkodó az 1470-es években beható, sűrű diplomáciai tárgyalásokat folytatott, bizonyítottan, s számos esetben foglalkoztatták a frankföldi metropolisz nagyhírű ötvöseit. Ily módon nem elképzelhetetlen, sőt nagyonis valószínű, hogy Mátyás szövetségeseinek, vagy épp riválisainak valamelyike lehetett a megrendelő, aki eme ötvösmű megalkotására megbízást adott. Mint ahogy az a feltételezés sem tűnik képtelennek, miszerint készíttetője e művet a magyar uralkodónak szánta. Alkalom éppenséggel bőven kínálkozhatott egy effajta impozáns ajándék átadására. Uralkodásának bő második évtizede Mátyás aktív diplomáciájának közismerten igen eseménydús időszaka, ekkor került sor, egyebek között, emlékezetes első bécsi látogatására (1470), esküvőjére Beatrix-szal (1476), valamint a boroszlói (1474) és az olmützi (1479) királytalálkozóra – nem szólva itt a külföldi követek gyakori budai küldetéséről. Mielőtt azonban fantáziánk működésbe lépne, s valamely, akár hihetőnek látszó, újabb hipotézist felállítanánk, nem árt emlékeznünk Zsámboky János szavaira, az ő korábban idézett intelmeire. Tudnunk kell, hogy ha a rendelkezésünkre álló források hézagosak, vagy – szempontunkból – keveset mondók, akkor a hiányzó adatok semmiféle történészi spekulációval nem pótolhatók. A kutatásnak pedig, mint korábban említettük, mindmáig egyetlen olyan adatot, sem konkrét évszámot nem sikerült felszínre hoznia, amely a kulacs megalkotásával, illetve adományozásával kapcsolatba hozható lenne. Ebből, továbbá a hazai kutatók véleményének – a magyarországi készítés lehetőségének – cáfolatából egyértelmű végkövetkezetetés adódik: a késő gotikus ötvösség e pompás darabját, mai ismereteink szerint, ki kell iktatnunk a Mátyáshoz fűződő, az ő legendás kincstárához köthető műalkotások köréből.

9. Gyűrű, gúla alakú, befoglalt gyémánttal, zománcdíszítéssel. Itália, XV. század vége. Iparművészeti Múzeum, Budapest

Ugyanezt vagyunk kénytelenek megállapítani az Esterházy kincstár ékszer anyagának egy kitűnő művéről, egy gyémántokkal és zománccal díszített arany gyűrűről is.[22] (9. kép) E gyűrű díszítményének hangsúlyos középső tagozatát egy gúla alakúra csiszolt, nagyméretű, befoglalt gyémánt képezi. Ez a megoldás, továbbá a beágyazott zománcdísz geometrikus motívumai bizonyossá teszik, hogy az ékszer Itáliában készült a 15. század harmadik harmadában. Viszonylag ritka tárgytípusról, ám korántsem valamiféle unikális darabról van szó. Effajta gyűrűt viselnek az itáliai fejedelmi udvarok prominensei, akiknek egy-egy képmását a késő-quattrocento portréfestői örökítették meg. Kiemelkedő értéke, páratlanul igényes megmunkálása alapján valószínűnek látszik, hogy eredeti tulajdonosa főrangú személy volt, sőt akár a korszak valamely uralkodója is lehetett.

A gyűrű megrendelésére, illetve adományozására vonatkozóan a hazai szakirodalomban az 1930-as évek végén egy merész hipotézis merült fel. E feltételezés Hlatky Mária nevéhez fűződik, aki az ékszert egy 15. századi írott forrással hozta kapcsolatba.[23] A szerzőnő azokra a feljegyzésekre hivatkozik, melyekben Peter Eschenloer, boroszlói notárius beszéli el Mátyás és Beatrix 1476. évi találkozását, a Székesfehérvárott megrendezett esküvő eseményeit. E kortárs krónikás munkájának egy részlete arról tudósít, hogy a nápolyi udvarból – pontosabban Ferrarából – érkező menyasszony egy pompázatos arany gyűrűvel ajándékozta meg Mátyást, s e gyűrűt egy "jégcsap alakú", azaz hegyesre csiszolt gyémánt díszítette.

Nem kétséges, hogy e szűkszavú közlés arra az ékszertípusra vonatkozik, amelyet tárgyunk, az Esterházy gyűjtemény e kitűnő darabja is példáz. Hlatky Mária hipotézisét azonban, bár egyáltalán nem tűnik eleve elvetendőnek, a későbbi kutatók érthető fenntartással kezelik. Úgy vélik, hogy egyetlen, nem éppen sokatmondó adat, ha mégoly figyelemreméltó is, önmagában nem alkalmas a szóban forgó műalkotás azonosítására. Ehhez a legutóbb Héjjné Détári Angéla által kifejtett véleményhez[24] csupán annyit fűzhetünk hozzá, hogy a műtárgy 20. századi "ragadványnevének" – "Mátyás-gyűrű" – használatát a továbbiakban nem tartjuk indokoltnak. E pompás, s kétségkívül Mátyás-kori ékszer kapcsán sem mondhatunk mást, mint amit a díszkulacs esetében megfogalmaztunk: amíg bizonyító erejű, új adatokat nem tudunk felvonultatni, addig helyénvalóbb, ha leszámolunk a kétes hitelű, 20. századi "tradíciókkal".

JEGYZETEK

1. Libellus Elegans Galeoti Martii ... Sigismundi Tordae ...editus. Viennae, 1563. Vö: *Szabó* Károly: Régi Magyar Könyvtár (ezután: RMK) III. (1896) Nr. 505.

2. RMK II. Nr. 97, illetve RMK III. Nr. 570. A magyarországi késő-humanista Mátyás-kultuszhoz vö: Ágnes *Ritoók-Szalay*: Die Geburt der ungarischen Nationalliteratur im Zeichen der Matthias-Tradition. In: Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458-1541. Kiállításkatalógus (Schallaburg, 1982 május-november) Bécs, 1982. 120-126. o. (További irodalommal).

3. Király Erzsébet fordítása. Közölve: Humanista történetírók. Válogatta, szerkesztette *Kulcsár* Péter. Budapest, 1977. 32-34.o.

4. Az egykor a gyulafehérvári Batthyáneum leváltárában őrzött eredeti kéziratot közli Szabó Károly: Ezüstneműek és drágaságok összeírása a XVI. századból. Századok 12 (1877) 549. o, annak e részletét idézi *Balogh* Jolán: A művészet Mátyás király udvarában (ezután: Balogh 1966) I. Budapest 1966. 354. o.

5. A Báthory György 1569. április 3-i végrendeletéhez csatolt jegyzék – Magyar Országos Levéltár (ezután: MOL) Budapest – egy részletét – "az matjaas kjralj sotartoiat, kit az orozlyanok tartjak, hagiom fyamnak, istóknak" – küzli *Balogh* 1966. 353. o.

6. *Szamosközy* István Történeti Maradványai 1566-1603. Kiadta: *Szilágyi* Sándor (Monumenta Hungariae Historica. Scriptores. 28. kötet) Budapest, 1876. 47.o. Az erre vonatkozó híradást idézi Balogh 1966. 453. o.

7. E kérdéshez vö: *Klapsia*, Heinrich: Von Kunstkammer-Inventaren. Versuch einer Quellenkritischen Grundlegung. in: Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. 49 (1935) 450-462. o.

8. Effajta megtévesztő, s némiképp félrevezető megfogalmazást olvashatunk Ferdinánd főherceg 1569. május 30-i hagyatéki leltárának egy tételében: "Ain vergulter stecher mit ainer gulden gürtel, ... der knopf am schwert auf jeder seiten plan geschmelzt, darinn des bapsts wappen, und hat solch schwert bapst Julius der 2. Kaiser Ferdinandi presentiert". Idézi: *Boeheim*, Wendelin: Urkunden und Regesten aus der k. k. Hofbibliothetk. in: Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. 7 (1888) CCCIII.o. A leírás egyértelműen azonosítható, arra a nevezetes pápai díszkardra vonatkozik, amelynek készíttetője, s adományozója csakugyan II. Gyula pápa volt, s amelynek megalkotására – egyéb adatok szerint – 1509-ben, felszentelésére az év karácsonyán került sor. Az idézett szöveg, bár nem állítja egyértelműen, azt sugallja, hogy II. Gyula pápa e művel I. Ferdinánd császárt ajándékozta volna meg. A későbbi források e közlést alapul véve – olykor rá hivatkozva – "korrigálnak": úgy foglalnak állást, hogy I. Miksa császár volt az az uralkodó, akit eme ajándék megilletett. Nyilvánvaló, hogy mindkét vélekedés téves, az előbbi szembetűnően anakronisztikus (I. Ferdinánd 1509-ben hat esztendős volt). Arról a díszkardról van ugyanis szó, amelyet, más hiteles adatok tanusága szerint, II. Gyula pápa 1510. júliusában – legátusa, Achille de Grassis útján – II. Ulászló magyar királynak küldött, Budára. A műtárgy történetével kapcsolatos kérdéseket elemzi és tisztázza *Modern*, Heinrich: Geweihte Schwerter und Hüte in den Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. in: Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. 22 (1901) 144-151. o. vö. még: *Kalmár* János: Dobzse László pápai díszkardja. in: Gerevich tibor Emlékkönyv. Budapest, 1942. 87-103. o.

9. Inventarium Thesauri in Arce Frakno existentis. Die 8. Januarii Anni 1693. 35. p, 9. tétel. E kéziratos – egyelőre kiadatlan – forrás lelőhelye: MOL, az Esterházy család hercegi ágának leváltára. Rep. 8. Fasc. C. Nr. 37 NB.

10. Aranyozott ezüst, magasság: 47 cm, talpátmérő: 17 cm. Ltsz.: E 61.8 Irodalom: A magyar történeti ötvösmű-kiállítás lajstroma. Szerk, *Pulszky* K. - *Radisics* J. Budapest, 1884. III. terem, II. szekrény, Nr. 1., *Pulszky* K. - *Radisics* J. - *Molinier* E.: Les Chefs d'Oeuvre de l'Orfèvrerie ayant figuré à l'Exposition de Budapest. É.n. (1885) II. kötet, 25-26.o., Katalog der grossen Golschmiedekunst-Ausstellung im Palais Schwarzenberg. Wien, 1889 (ezután: Kat 1889) Nr. 486. *Rosenberg*, Marc: Der Goldschmiede Merkzeichen. III. kötet. Frankfurt/M. 1925. Nr. 3691. 15. o, rajza: 70. tábla, *Falke*, Otto von: Silberarbeiten von Ludwig Krug. Patheon 11. (1933) 189-194. i, 7. kép, *Mihalik* Sándor: Die ungarischen Beziehungen des Glockenblumenpokals. in: Acta Historiae Artium 6. (1959) 37. o., Mátyás király kincsei. Kiállításkatalógus (Székesfehérvár, István Király Múzeum). Székesfehérvár, 1964. (ezután Kat. 1964 a) 6-7.o., *Héjjné Détári* Angéla: Mátyás király Fehérváron. Egy kiállítás margójára. in: Művészet 5. 1964. 8. szám (ezután: Héjjné 1964) 6.o., *Héjjné Détári* Angéla: Mátyás király kincstára. in: Művészet 6. 1965. 5. szám (ezután: Héjjné 1965) 16. o., *Balogh* 1966. I. kötet, 385.o., *Héjjné Détári* Angéla: Der "Matthias-Corvinus-Pokal" und Endres Dürer, der "Meister mit Rosette". in: Az Iparművészeti Múzeum Évkönyve 9. 1966. 21-44. o., *Kohlhaussen*, Heinrich: Nürnberger

Goldschmiedekunst des Mittelalters und der Dürerzeit 1240-1540. Berlin, 1968. (ezután: Kohlhaussen 1968) 309-311. o, 457-458. kép, Recenzió e műről: *Radocsay* Dénes in: Acta Historiae Artium 15. 1969. 365-367. o. (ezután: Radocsay 1969), Az európai iparművészet remekei. Kiállításkatalógus. Szerk.: *Radocsay* D. - *Farkas* Zs. (Iparművészeti Múzeum) Budapest, 1972. (ezután: Kat 1972) Nr.: 68., *Héjjné Détári* Angéla: A fraknói Esterházy kincstár a történeti források tükrében. in: Magyarországi reneszánsz és barokk. Művészettörténeti tanulmányok. Szerk.: *Galavics* Géza. Budapest, 1975. (ezután: Héjjné 1975) 485-486. o, 5. kép, Reneszánsz és manierizmus. Kiállításkatalógus. Szerk.: *Péter* M. - *Bardoly* I. (Iparművészeti Múzeum). I. Budapest, 1988. (ezután: Kat 1988) Nr. 158.

11. Fent idézett munkáikban a szerzők a következőképp foglalnak állást: többségük szerint 1500 körül készültt, Mihalik Sándor 1465-re, Balogh Jolán és Héjjné Détári Angéla az 1510 körüli évekre, H. Kohlhaussen az 1480 és 1490 közötti esztendőkre datálja a művet.

12. Inventarium Thesauri Fraknensis Anno 1725. Almarium sub Numeris 5 et 6. Nr. 1. E kéziratos forrás őrzési helye: Iparművészeti Múzeum, Adattár. Jelzete: 236/1957. Közli: *Katona* Imre: A fraknói kincstár 1725-ös leltára. in: Művészettörténeti Értesítő 29. 1980. 136. o.

13. Az 1480-81-es esztendők eseménytörténetének alapos összefoglalása, elemzése: *Károlyi* Árpád: Adalékok Frigyes császár és Mátyás király viszályai történetéhez. Budapest, 1892., *Fraknói* Vilmos: Mátyás törekvései a császári trónra. Budapest, 1914. (Értekezések a Történettudományok Köréből XXIII. kötet, 9. szám), *Nehring*, Karl: Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. München, 1975.

14. Megjegyezzük, hogy a würzburgi Állami Levéltár anyagában, a nürnbergi Birodalmi Gyűlés 15. századi aktái között, megtalálható az a követutasítás, amely Vilmos, eichstädti püspök számára készült, 1480 novemberében. Ez az – egyébként hiányos, töredékes állapotban fennmaradt – háromoldalas irat azonban még közvetett utalást sem tartalmaz a magyar uralkodónak szánt ajándékra vonatkozóan. Mindenesetre tény az, hogy a birodalmi gyűlés követeinek tárgyalásai alkalmával gyakran került sor egy-egy diplomáciai ajándék átadására, s ezek azidőtájt többynire nagyértékű nürnbergi ötvösmunkák voltak. Vö: *Nehring, Karl*: i.m. 130-131. o, 106. jegyzet, továbbá ugyanő: Quellen zur ungarischen Aussenpolitik in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. in: Levéltári Közlemények 47. 1976. 87-120, 247-268. o.

15. Magasság: 77,5 cm, talpátmérő: 20,2 cm. Ltsz.: E 59.1 Irodalom: A magyar történeti ötvösműkiállítás leíró lajstroma. Szerk. *Pulszky* K. - *Radisics* J. Budapest, 1884. III. terem, II. szekrény, Nr. 26., *Pulszky, Ch.* - *Radisics, E.* - *Molinier, E.* i.m. (vö: 10. jegyzet) 85-86. o. és kép, Kat 1889. Nr. 485., *Csányi Károly*: A herceg Eszterházy kincstár magyar ötvösművei. in: Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve I. 1923. 188-189. o., *Genthon István*: Magyar művészek Ausztriában a mohácsi vészig. Budapest, 1927. 53. o., *Horváth Henrik*: Korvin Mátyás és a művészet. Budapest, 1940. (ezután: Horváth 1940) 70. o. és kép, Ugyanő: A kézműipar új formái. in: Magyar Reneszánsz. Magyar Művelődéstörténet. Szerk. *Domanovszky Sándor*. II. kötet. Budapest, é.n. (1940) 614. o, kép: 616. o., Kat 1964a. 7. o., A reneszánsz művészete Magyarországon. Kiállításkatalógus. Szerk.: *Gerevich* L. - *Radocsay* D. (Szépművészeti Múzeum) Budapest, 1964. (ezután: Kat 1964b) Nr. 49., *Héjjné* 1964. 6. o., *Héjjné* 1965. 16. o. és kép, *Balogh* 1966. 385. o., *Kohlhaussen* 1968. 337-338. o., 391. kép, *Radocsay* 1969. 366-367. o., Kat 1972. Nr. 48., *Héjjné* 1975. 478-481. o., 3. kép, Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn. Katalog der Ausstellung (Schloss Schallaburg) 1982. Wien, 1982. Nr. 513/b., Hunyadi Mátyás és a magyarországi reneszánsz 1458-1541. Kiállításkatalógus. Szerk. *Török* Gy. (Magyar Nemzeti Galéria) Budapest, 1983.

16. "Egy öregh gerezdes holyagos kerekded magos lábas Palack" Gróf Esterházy Miklós nádor kincstára 1645-ből. Közli: *Thaly* K. in: Történelmi Tár 1883. 757.o.

17. A jeles ötvösművet – különösebb indoklás, okfejtés nélkül – a "Mátyás megrendelésére, s túlnyomórészt az ő személyes használatára készült műtárgyak" közé sorolja *Horváth* 1940. 70. o. Hasonló értelmű, ugyancsak kevéssé részletezett állásfoglalások: *Kat* 1964a 7. o., *Kat* 1964b Nr. 49., *Héjjné* 1964. 6. o., *Héjjné* 1965. 16. o.

18. A Csányi Károly (vö: 15. jegyzet), illetve Héjjné Détári Angéla által felvonultatott, továbbá a Radocsay Dénes által megemlített művek közül jószerint csupán egyetlen darab – Corvin János szarvserlege az esztergomi Főszékesegyházi Kincstárból – minősülhet számottevő analógiának, éspedig az öntött díszítmény egy valóban karakterisztikus, ám nem különösebben ritka motívuma alapján. Erősen kérdéses azonban, hogy e mű Magyarországon készült-e. Vö: *Genthon I.*: Esztergom műemlékei. I. Budapest, 1948. 234. o.

19. Figyelemreméltó, s több jellemző részlet tekintetében meggyőző analógiának tekintjük a wachendorfi Kastélymúzeumban őrzött fedeles hólyagos serleget, valamint a párizsi Musée Cluny-ben található hasonló darabok egyikét. Vö: *Kohlhaussen* 1968. K. Nr. 354 és 375., 463 és 491. kép

20. *Kohlhaussen* 1968. 21-23. o., *Schiedlausky*, G.: Die Nürnberger Goldschmiedekunst als Forschungsaufgabe. in: Wenzel Jamnitzer und die Nürnberger Goldschmiedekunst 1500 bis 1700. Kiállításkatalógus. Szerk. *Pechstein, Klaus*. (Nürnberg, Germaisches Nationalmuseim) München, 1985. 37-55. o.

21. Ezt a felfogást azok a történészek is magukévá teszik, akik ismeretterjesztő munkáikban – illsuztrációként – "Mátyás király kulacsa" megnevezés alatt szerepeltetik a művet. Vö: *Péter Katalin*: Esterházy Miklós. Budapest, 1985. 75. o. 20. kép, *E. Kovács Péter*: Matthias Corvinus. Budapest, 1990. 19. színes kép.

22. Átmérő: 3,4 cm. Ltsz.: I: 65.10. Vö: Kat 1988. Nr. 40. (korábbi irodalommal)

23. *Hlatky mária*: A magyar gyűrű. (A Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti Intézetének Dolgozatai 11.) Budapest, 1938. 67. o., VI. tábla, 59. kép.

24. *Héjjné* 1975. 488. o.

ANDRÁS SZILÁGYI

GOLDSCHMIEDEARBEITEN AUS DEM 15. JAHRHUNDERT IN DER SAMMLUNG ESTERHÁZY UND DIE MATTHIAS CORVINUS-TRADITION

"Die Berühmten Taten Seiner Majestät, des Königs von Ungarn, Matthias, und seine weisen und scherzhaften Sprüche an seinen Sohn, den Prinzen Johannes" – lautet der Titel eines in lateinischer Sprache abgefassten Manuskripts des im Dienste von Matthias Corvinus an dessen Budaer Hof lebenden, bekannten italienischen Humanisten Galeotto Marzio (1427-1497), das von dem Repräsentanten der neulateinischen Literatur des 16. Jahrhunderts Zsigmond Torda de Gyalu verlegt worden ist.[1] Er widmete das Werk mit dem Datum Wien, den 20. Juni 1563 dem Sohn Ferdinands I., dem König von Rom, Maximilian II., den man damals, am Hof, für den Nachfolger des greisen Regenten und somit für den Anwärter des ungarischen Thrones hielt. In dieser Situation vertrat Maximilian eine unzweideutige Absicht bezüglich seiner politischen Vorstellung, zumal er seinen Anspruch auf den Thron vor allem von einem möglichst breiten Kreis der Stände des Landes gutzuheissen hatte. Das schien keine leichte Aufgabe zu sein, da sich die Adeligen noch allzu lebhaft an die Ereignisse des früheren, 1552 stattgefundenen türkischen Heerzuges, vor allem aber an jene unwürdige Rolle erinnert haben, die darin der junge Erzherzog zu spielen hatte. Somit war für Maximilian besonders wichtig, das in der öffentlichkeit lebende Bild seiner Persönlichkeit modifizierend, ja nachgerade retuschierend, die Sympathie der Stände des Landes zu gewinnen und die meisten dessen Vertreter gegenüber seinem Rivalen Johannes Sigismund an seine Seite zu stellen. Diesem Vorsatz würde aber – besser und wirksamer als jedwede wohlklingende Deklaration – jener Schritt dienen, wenn der König von Rom als Kenner der nationalen Vergangenheit und würdiger Erbe einer ruhmvollen Tradition vor der Öffentlichkeit auftreten würde. Diese Absicht verbarg sich hinter zahlreichen praktischen Schritten und leitete ihn auch vor seiner am 8. September 1563 stattgefundenen Krönung in Pressburg. Zu ihnen gehörte auch die Wiener Herausgabe des oben erwähnten literarischen Werkes, in dem die legendäre Person von Matthias Hunyadi heraufbeschworen worden war, denn – wie aus der Widmung ersichtlich – der Initiant der Herausgabe war ja kein anderer als Maximilian selbst.

Nach dem 26. Juli 1564, seinem Thronantritt, brach zwischen den Vertrauensmännern Maximilians und den Anhängern von Johannes Sigismund das frühere Rivalisieren mit neuer Kraft aus, und zwar auch in jener Hinsicht, dass beide Lager den eigenen Herrscher für den wahren und würdigen Fortsetzer des Erbes von Matthias Corvinus gehalten haben. Auf eine bezeichnende und mannigfache Weise wird dies vom Nachleben des berühmten Geschichts-

werkes Antonio Bonfinis bewiesen. Die von König Matthias Corvinus initiierten und seine Persönlichkeit verherrlichenden *Rerum Ungaricarum Decades* – dieses prachtvolle Werk der humanistischen rhetorischen Geschichtsschreibung – wurden nacheinander gleich zweimal gedruckt, indem der Klausenburger Ausgabe von Gáspár Heltai aus 1565 schon 1568 die zweite, bereits ungekürzte Wiener Ausgabe von János Zsámboky folgte.[2] In der Widmung dieser Ausgabe formuliert der in ganz Europa angesehene Gelehrte – bekannt als Johannes Sambucus (1531-1584) und zu jener Zeit Maximilians Hofgeschichtsschreiber – einige beherzigenswerte Ratschläge für die Historiker seiner Zeit:

"So ist es nun, dass wenn der Mensch etwas nicht weiss oder nur erfindet, ... wenn der Gegenstand aus der Luft gegriffen und falsch ist, ... so entsteht aus derlei Erzählungen nichts Verlässliches, nichts, was Hand und Fuss hat ... Eine Feststellung muss nachgewiesen und belegt sein, auf dass man mangels Beweise nicht auf den Irrweg kommt ... Der Historiker hat einfach, offen und entschlossen zu sein ... und nie darf er den Boden der Fakten verlassen."[3]

Bekanntlich verdiente die humanistische Geschichtsschreibung die Ermahnungen von Sambucus nicht zu Unrecht. Die angesehenen gelehrten Verfasser der namhaften Chroniken und wertvollen Aufzeichnungen füllten ja die Lücken der ihnen keinesfalls in grösseren Mengen zur Verfügung stehenden Quellen bedenkenlos mit verschiedenen unkonntrollierten Gedankengängen und Konjekturen, mit beliebten, sich oft wiederholenden rhetorischen Wenden und Floskeln. Ihre Erörterungen beruhen nicht selten auf Himgespinsten und sind mitunter bloss das Produkt reiner Phantasie. Es unterliegt daher keinem Zweifel, dass der Historiker unserer Zeit die Werke seiner Kollegen aus der Zeit des Humanismus, die Feststellungen der mit zielgerichtetem Idealisieren abgefassten Chroniken mit Vorsicht und genügendem Vorbehalt zu behandeln hat. Darüber sind sich die historiker der Gegenwart auch einig.

Um so umstrittener ist es dagegen, ob die Angaben selbst, die ohne Kommentar vorgetragenen objektiven Tatsachen annehmbar und authentisch sind. Die Beantwortung dieser Frage ist keine einfache Aufgabe, besonders nicht im Falle einer bestimmten Gruppe alter Quellen, der Inventare von Kunstgegenständen im 16. und 17. Jahrhundert. Die darin zu findenden Mitteilungen werden über die einfache Festhaltung blosser Tatsachen hinaus nicht selten auch von anderen Absichten motiviert, vor allem von dem bestimmten Anspruch, dass die Kunstsammlungen adeliger Familien bzw. bestimmte repräsentative Stücke darin eine historische Reminiszenz erwecken müssen, indem sie ja Zeugen und Heraufbeschwörer der glorreichen Vergangenheit der adeligen Nation zu sein haben. Um das zu beweisen, könnte man zahlreiche Textstellen der Inventare aus dem 16. und 17. Jahrhundert anführen, die darüber berichten, dass irgendeine alte Waffe oder Goldschmiedearbeit einst Johannes Hunyadi gehört hat oder vielleicht gar aus der Schatzkammer von Matthias Corvinus stammt. Selbst wenn derlei Behauptungen oft die Formulierung "es wird gesagt" oder "man hat es so gehört" enthalten, und daher eine Ungewissheit entsteht, so eignen sich doch diese Texte ausgezeichnet dafür, zum gesteigerten Ansehen des Inhabers einer Kunstsammlung beizutragen. Und zwar im Grunde genommen unabhängig davon, ob es sich denn um eine nachprüfbare authentische Tradition, oder aber um eine einfache, es mit der Sache wohlmeinende Fälschung handelt.

Wennn sich diese Frage im Zusammenhang mit irgendeinem namhaften Ereignis der Politik oder der Kriegskunst erhebt, so kann sie vom Historiker keinesfalls übersehen werden, er muss – pro oder kontra – dazu Stellung nehmen. Was aber die diesbezüglichen Mitteilungen und Feststellungen der Inventare und der Chroniken des 16. und 17. Jahrhunderts anbelangt, so ist die Sache auf diesem Gebiet eine völlig andere. Hier muss sich der Historiker entschieden vor den übertriebenen Verallgemeinerungen hüten, zumal er in den meisten Fällen ausserstande ist, eindeutige Kategorien aufzustellen und eine unfehlbare Meinung zu vertreten. Ihm stehen nämlich die bewährten Mittel einer modernen, strengen Quellenkritik in der Regel nicht zur Verfügung. Auch verfügt er über keine Kontrollmöglichkeiten, mit deren Hilfe eine vergleichende Analyse möglich wäre, um etwaige Verzerrungen zu eliminieren. Hinzu kommt, dass in den meisten Fällen jene Kunstwerke nicht bekannt und erhalten geblieben sind, mit denen die oft dubiösen Traditionen verbungen sind. Es genügt, wenn wir nur drei aus der langen Reihe einschlägiger Beispiele erwähnen.

An erster Stelle des aus dem Jahr 1581 stammenden Inventars der Schätze von Kristof Fürst Báthory steht folgende Beschreibung: "Ein alter güldener Pokal, der einst König Matthias gehört hat".[4] Im Verzeichnis des Silbergutes von György Báthory de Ecsed lesen wir von einem mit Löwenfiguren geschmückten Salzbehälter, dass er vorzeiten König Matthias gehört hatte.[5] Beachtenswert ist ferner die Behauptung des berühmten Geschichtswerkes von István Szamosközy, wonach das Schwert von König Matthias in der fürstlichen Schatzkammer der Familie Báthory aufbewahrt worden sei.[6] Die formale Authentizität dieser Mitteilungen ist nicht zu bezweifeln. Der Historiker muss indes, prüft er sie auf ihre inhaltliche Seite, auch andere Aspekte berücksichtigen, so unter anderem manche Eigenarten der Betrachtungsweise, des "geistigen Antlitzes" der Zeit. Im Falle der drei zitierten Stellen muss er z. B. wissen, dass in der Frühgeschichte des Fürstentums von Siebenbürgen, vor allem unter der Herrschaft von Johannes Sigismund die familiäre Herrscher-Repräsentation mit dem späthumanistischen Matthias-Kult eng verbungen war, und dass von dieser engen Verbundenheit als weiterlebendem Erbe die als Nachfolger der Familie Szapolyai auftretenden Báthorys, gemeint sind die Angehörigen beider Linien dieser Familie, vor allem aber ihr Hof in Karlsburg ein beredtes Zeugnis abgelegt haben. Daher scheint es annehmbar zu sein, dass die Mitglieder der Familie Báthory, die über ein unglaubliches Vermögen verfügt und in der Politik des Landes eine ausschlaggebende Rolle gespielt haben, auch Kunstwerke besassen, die auf König Matthias, auf seine tendenziös idealisierte Gestalt zurückgeführt werden konnten. Es unterliegt ferner keinem Zweifel, dass die Báthorys als zur Adelsspitze des Landes gehörende Würdenträger im Laufe des 16. Jahrhunderts tatsächlich in den Besitz solcher Werke gelangen konnten, weshalb so manche der Familienangehörigen sich auch bewusst um den Besitz solcher Kunstschätze beworben haben. Wir wissen aber auch fernerhin nicht, wie, über welche Vermittler und wann diese Kunstwerke erworben werden konnten, weshalb die Herkunft der bereits zitierten Werke auch weiterhin im Dunkel liegt. Daraus ergibt sich folgendes: der Historiker hat keinen Grund, die Authentizität derlei Dokumente im voraus kategorisch auszuschliessen, allerdings darf er auch aus seinen Bedenken und Zweifeln hinsichtlich der Glaubwürdigkeit seiner Quellen keinen Hehl machen.[7]

Eine andere Gruppe von einem leider geringeren Umfang der aus dem 16. und 17. Jahrhundert stammenden Quellen bilden die Werkverzeichnisse über die bis heute existierenden Sammlungen bzw. über je ein wichtiges und bekanntes Werk. In diesem Zusammenhang berufen wir uns auf die längst publizierten, ausführlich behandelten und aufgearbeiteten Verzeichnisse der wertvollen Schatz- und Rüstkammer des Erzherzogs von Tirol, Ferdinand, sowie auf die zum überwiegenden Teil noch unveröffentlichten Inventare der Schatzkammer der Familie Esterházy in Forchtenstein. Von den als erster Stelle erwähnten Sammlungen, die aus dem Schloss Ambras stammen und derzeit grossenteils in Wien aufbewahrt sind, ist für uns vor allem die Rüstkammer von Interesse. Hier findet man nämlich eine Anzahl solcher Stücke, die mit illustren Persönlichkeiten der historischen Vergangenheit verbunden sind und – laut frühen Inventaren – als Bestandteile der Prunkrüstung dieser Persönlichkeiten tatsächlich auch ihnen gehört haben. Es stellt zwar manchmal ein auffallender Anachronismus die Glaubwürdigkeit der Mitteilungen der Inventare von Ambras in Frage,[8] doch ihre Authentizität wird von der modernen Fachliteratur, abgesehen von Einzelfällen, nicht bezweifelt. Diese Mitteilungen beziehen sich nämlich auf solche Kunstwerke, deren Anfertigungsort und Entstehungszeit mehr oder minder festgestellt werden können, diese Datierungen und Feststellungen stehen dann im allgemeinen mit der von den geschriebenen Quellen "dokumentierten" Tradition im Einklang.

Was die aus dem 17. Jahrhundert stammenden Inventare der Sammlung Esterházy betrifft, so enthalten sie in einer viel geringeren Zahl solche Informationen. Von der Verzeichnissen der Schätze von Forchtenstein brauchen in dieser Hinsicht nur das aus 1693 stammende Inventar bzw. das aus 1696 stammende Inventar erwähnt zu werden, letzteres ist fast zur Gänze mit dem ersteren identisch. Darin werden als Besitzer bzw. Schenker etwa zwanzig historische Persönlichkeiten aufgezählt: Herrscher aus dem Hause Habsburg, Könige fremder Länder, Angehörige des ungarischen Hochadels aus dem 16. und 17. Jahrhundert, Prälaten und prominente Vertreter der ungarischen Aristokratie. Der Name des Matthias Corvinus kommt bei der Aufzählung von Goldschmiedearbeiten und Schmuckstücken lediglich einmal vor in folgendem Kontext: "Scyphus Regis Hungariae Matthias Corvini cum ejusdem Insignibus ac Corvo in superiori Parte Pomum depromente. A 1481".[9]

Diese knappe exakte Beschreibung scheint zweifelsohne überzeugend zu sein. Es fragt sich nur, ob sie denn auch annehmbar ist? Soviel kann allerdings festgestellt werden, dass diese Mitteilung hundertfünfzig bis zweihundert Jahre früher unbedingt authentisch gegolten hätte, doch nicht unbedingt Ende des 17. Jahrhunderts. Und dies um so mehr, als ein Prachtwerk der Sammlung – ein getriebener Buckelpokal von ansehnlichem Ausmass und Gewicht – sowohl mit der Beschreibung als auch mit der Jahreszahl ohne weiteres identifiziert werden kann.

Der Pokal gehört zu den ausgezeichnetsten und am meisten publizierten Schöpfungen in der Esterházyschen Schatzkammer.[10] Von seinem Entstehungsort zeugt das Merkzeichen, und zwar jene Variante des Nürnberger Beschauzeichens, die von den Mitgliedern der Goldschmiedezunft dieser Stadt von 1480 an, etwa anderthalb Jahrzehnte hindurch verwendet worden war. Mit dessen Hilfe können wir auch eine Antwort auf die häufig diskutierte[11] Frage der Datierung des Pokals bekommen. Wir haben es mit einem spezifischen, von den Nürnberger Goldschmieden ausgestalteten

Werktyp, einer eigenartigen spätgotischen Variante des sogenannten Glockenblumenpokals zu tun. Dieser Typ weist am Ende des 15. Jahrhunderts gewisse Modifizierungen auf, indem darauf von der Mitte der 1480er Jahre an verschiedene Ornamente im Renaissancestil erscheinen. Unserem Gegenstand fehlen aber diese Stilelemente der Frührenaissance, seine Anfertigungszeit kann also auf die Jahre um 1480 datiert werden.

Die aus 1693 stammende Mitteilung entspricht hinsichtlich eines auffallenden wichtigen Details dem gegenwärtigen Zustand dieser Goldschmiedearbeit nicht. Die zitierte Beschreibung bezieht sich auf das Wappen des Matthias Corvinus, demgegenüber sieht man auf dem Deckel des Pokals, an der Innenseite, ein ungarisches Barockwappen mit folgender Inschrift: "MATHIAS CORVINUS D. G. HUN. BOH. DAL. CROAT. SLAV. REX 1465". Diesen heutigen Zustand hält jene ziemlich ausführliche Beschreibung jüngeren Datums fest, die ein Item des aus 1725 stammenden Inventars der Schätze in Forchtenstein ist: "Ein alter versilberter Buckelpokal aus Gold, mit dem Namen von König Matthias und dem Landeswappen in der Innenseite des Deckels".[12] Daher scheint es sicher zu sein, dass das Ornament, das den Deckel schmückt, zwischen 1693 und 1725 angefertigt worden ist und somit als das Ergebnis einer späteren Ergänzung angesehen werden kann. Was der Anlass gewesen sein kann und was im hintergrund der Veränderung und der Unterbringung des neuen Wappens mit Inschrift und Jahreszahl gestanden haben mag, das wissen wir nicht. Fest steht, dass die Jahreszahl 1465 weder das Datum der Anfertigung, noch das Datum der Schenkung ist. Die Anführung der Jahreszahl lässt allerdings vermuten, dass in den 1700er Jahren, genauer gesagt im Zeitraum 1693-1725 mit dem Gegenstand irgendeine alte Tradition verbunden war. Diese Tradition kennen wir zwar nicht, wir wissen nur, dass sie höchstwahrscheinlich ein Irrtum sein musste, da wir die Jahreszahl 1465, die sich auf sie bezieht, für eine fiktive halten müssen.

Aufgrund der bisher angeführten Angaben lässt sich folgendes kurz zusammenfassen. Wir haben zwei Beschreibungen, die sich auf ein und denselben Gegenstand beziehen, und eine Beschreibung, die aus 1693 stammt, berichtet über den früheren, wahrscheinlich über den Originalzustand des Werkes. Diese lateinischsprachige Inventar-Textstelle enthält – wie wir sehen – auch eine Jahreszahl, und das Datum 1481 bezeichnet sicherlich die Anfertigungszeit des Gegenstandes oder steht zumindest mit ihr im Einklang. Dieser Umstand sowie die Person des ursprünglichen Besitzers erlauben uns – gemäss den beiden miteinander übereinstimmenden Quellen –, den Pokal zu einem wohlbekannten wichtigen Ereignis der Diplomatie von Matthias Corvinus in Beziehung zu bringen.

Im November 1480 beauftragte der Nürnberger Reichstag drei erfahrene Diplomaten, mit dem ungarischen Regenten Verhandlungen zu führen. Im Hintergrund dieser Entscheidung verbarg sich die damals bereits lange währende, mitunter heftige Feindseligkeit zwischen Kaiser Friedrich III. und König Matthias Corvinus. Das Rivalisieren der beiden Herrscher spitzte sich Ende der 1470er Jahre bedrohlich zu. Ursache dafür war ein umstrittener Punkt des Gmundener Vertrags von 1477, laut dessen Matthias ein Tribut in der Höhe von hunderttausend Florentinern gebühre, welche Summe aber Friedrich auf keinen Fall bezahlen wollte. Woraufhin ihn der ungarische König angriff, und sein Heer sich der steirischen Burg Radkersburg im März 1480 bemächtigte. Zu diesem Schritt sah

sich Matthias – ausser der bereits erwähnten Ursache – durch einen weiteren unheilverkündenden Umstand veranlasst, weil nämlich im August 1479 türkische Truppen in die Komitate Vas und Zala eingefallen waren. Wegen des zu erwartenden türkischen Angriffs in diesem Territorium wurde die strategische Bedeutung der in der Nähe gelegenen steirischen Festung erheblich aufgewertet. Dies wollte Friedrich allerdings nicht zur Kenntnis nehmen und hielt diese Ursache für ein neues, irreführendes, heimtükisches Manöver seines Rivalen. Daher wandte er sich an den Reichstag, forderte Vergeltungsmassnahmen sowie Truppen von den Reichsständen gegen den renitenten ungarischen König. Da schaltete aber auch Matthias seine Diplomatie ein. Am 7. November 1480 rief er aus dem Lager an der Save die Stände des deutschen Reiches auf, sich dem Willen des Kaisers nicht zu unterwerfen. In einem Brief warnte er sie davor, ihrem Herrscher mit Waffe beizustehen, denn dadurch würden sie ihn, den König von Ungarn, zum Verzicht auf die Fortsetzung des Kampfes gegen die Türken zwingen.[13]

Die Botschaft blieb nicht wirkungslos. Der Nürnberger Reichstag fasste den Beschluss, eine Versöhnungsdeputation an König Matthias abzusenden. So reisten der Eichstädter Bischof Wilhelm mitsamt zwei anderen Diplomaten zu Matthias, der sie im Februar 1481 in Radkersburg empfing. Die Verhandlungen zeitigten zwar keinen wesentlichen Erfolg, bekanntlich sollte die Auseinandersetzung zwischen beiden Herrschern durch päpstlichen Eingriff erst in den kommenden Jahren geschlichtet werden. Es ist indes vorstellbar, dass die Gesandschaft trotzdem "greifbare" Resultate brachte, da wir es für möglich halten, dass jene imposante Goldschmiedearbeit, das als Matthias Corvinus-Pokal bekannte Stück der Sammlung Esterházy, als Geschenk des deutschen Reichstages bei dieser Gelegenheit in den Besitz des ungarischen Königs gekommen war.[14]

Einer der bekanntesten und wertvollsten Kunstschätze der Schatzkammer Esterházy ist jene Rundflasche aus vergoldetem Silber, die zugleich die älteste Goldschmiedearbeit in der berühmten Familiensammlung ist.[15] Zuerst wird sie im Inventar von 1645 erwähnt,[16] ihre kurze Beschreibung findet sich in sämtlichen späteren Inventaren. Die Schriftquellen geben allerdings keine Auskunft über den Künstler, der sie angefertigt hat, wie auch nicht über ihren ursprünglichen Besitzer: nie steht neben der Rundflasche irgendein Name in den Inventaren. Zur Zeit kennen wir keine Schriftquelle, aus der wir etwas über die Umstände der Entstehungsgeschichte und über die darauffolgende Zeit erfahren könnten. Dessenungeachtet figuriert der Gegenstand seit dem Erscheinen zweier Ausstellungskataloge in den 1960er Jahren bzw. seit den Publikationen über die Ausstellungen[17] in sämtlichen seitdem erschienen Veröffentlichungen als "Rundflasche des Matthias Corvinus" und wird auch in der Fachliteratur unter diesem Namen behandelt. Unseres Erachtens sollte die Kunstgeschichte als dringende, jedoch längst fällige Aufgabe Stellung zu dieser bereits üblich gewordenen Benennung beziehen, und diese auf ihre wissenschaftliche Stichhaltigkeit prüfen.

Als Ausgangspunkt kann festgestellt werden: die Benennung "Rundflasche des Matthias Corvinus" halten wir für keinen Anachronismus. Im Anschluss an das Dafürhalten früherer Forscher – vor allem von Frau Héjj, geb. Angela Détári – sind wir selbst davon überzeugt, dass das Werk zwischen 1470 und 1480 angefertigt worden ist, in einem Zeitraum also, der mehr oder minder mit dem zweiten Jahrzehnt der Regentenzeit von König Matthias identisch ist.

Es unterliegt auch keinem Zweifel, dass die Flasche schon wegen ihres ungewöhnlichen Ausmasses und ansehnlichen Gewichts bereits zu ihrer Entstehungszeit einen besonderen materiellen Wert bessas. Daher ist es also angebracht, wenn die Forschung in einem bestimmten engen Kreis, unter den "gekrönten Häuptern" der Zeit nach dem Auftraggeber bzw. dem ursprünglichen Besitzer dieses Gegenstandes sucht. Und wenngleich es auch nicht zur definitiven "automatischen" Lösung unseres Problems führt, ist die Stellung der Frage: wo diese berühmte Goldschmiedearbeit angefertigt worden war, eine unvermeidliche Aufgabe, um den Sachverhalt beruhigend klären zu können. Ungarische Forscher halten sie einstimmig für eine ungarische Arbeit, während ausländische – deutsche – Experten sie für ein Meisterwerk der Nürnberger Goldschmiedekunst halten. Beide Lager berufen sich auf stilkritische Erwägungen, doch die Argumente der erstgenannten Forscher sind weniger überzeugend. Sie können nämlich als analoge Kunstwerke kaum einige zeitgenössische wichtige Gegenstände aufweisen, zudem sind diese solche Werke, bei denen die ungarische Herkunft höchstens angenommen werden kann, sie ist aber bei weitem nicht generell akzeptiert, noch weniger bewiesen. Einen viel wichtigeren Vorbehalt bedeutet in dieser Hinsicht jene Akzidenz, die die einschlägigen Publikationen kennzeichnet, ihre Verfasser zählen ohne Bedenken solche Werke auf, die – im Vergleich mit der Flasche sowie deren Details – keinerlei ähnliche, tatsächlich relevante Formlösung zeigen.[18]

Um so überzeugender ist die Argumentation deutscher Forscher, vor allem Heinrich Kohlhaussens auf diesem Gebiet, der in Bezug auf unseren Gegenstand eine lange Reihe jener Werke aufzählt, die hinsichtlich der Struktur, der charakteristischen Ornamentik oder manch technischer Lösungen tatsächlich auffallende Analogien ergeben.[19] Die überwiegende Mehrheit dieser Werke – wenngleich auch nicht sämtliche – stammen aller Wahrscheinlichkeit nach von Nürnberger Goldschmieden aus dem letzten Drittel des 15. Jahrhunderts. Somit kann festgestellt werden, dass die bewährten traditionellen Argumente der Stilkritik für die Nürnberger Herkunft sprechen.

Es lohnt sich nun, kurz auf einen weiteren Aspekt ungarischer Forscher einzugehen. Sie machen auf das Fehlen des Beschauzeichens aufmerksam, sie meinen, dass dieser Umstand die deutsche Herkunft der Flasche fraglich macht und zugleich für die ungarische Herkunft ein, an und für sich nicht sonderlich stichhaltiges Argument ergibt. Es ist doch eine Tatsache, worauf sich diese Experten auch berufen, dass die Unterbringung eines Beschauzeichens in den Werkstätten ungarischer Goldschmiede erst einige Jahrzehnte später zur Praxis geworden ist, als in den Städten Westeuropas. Würde es sich also um einen Gegenstand jüngeren Datums, sagen wir, aus den ersten Jahrzehnten des 16. Jahrhunderts handeln, so könnte tatsächlich angenommen werden, dass dieser Gegenstand in einer Region Mitteleuropas – beispielsweise in Ungarn – hergestellt worden sei, wo die strengen Vorschriften der Zünfte, im Gegensatz zur allgemein herrschenden Praxis damals in Westeuropa, weniger zur Geltung gekommen waren. Dagegen ist es eine allgemein bekannte und neulich unzweideutig nachgewiesene Feststellung, dass für die Nürnberger Goldschmiede die Verwendung der Stadtmarke 1480 vorgeschrieben wurde.[20] Doch die technischen Lösungen, die Ausgestaltung des Fusses und des Oberteils, die zusammenhängende Reihe der dominanten Ornamentik – die konzentrische Form der Buckelmotive – sowie die charakteristische Bearbeitung der Krabben weisen eindeutig

darauf hin, dass dieses Prachtwerk aus den 1470er Jahren stammt. Die Tatsache also, dass der Meister der Flasche keine Stadtmarke verwendet hat, muss tatsächlich berücksichtigt werden, doch dieser Umstand widerlegt die Meinung keinesfalls, wonach wir es mit einem Prachtstück der spätgotischen Nürnberger Goldschmiedekunst zu tun haben, im Gegensteil, er bekräftigt sie eher.

Als Zusammenfassung lässt sich folgendes feststellen. Wenn wir die bis heute einstimmige Attribution der ungarischen Fachliteratur überprüfen und die jüngsten Argumente Kohlhaussens annehmen, folglich die Möglichkeit der ungarischen Herkunft ablehnen, dann haben wir eine solche Vorstellung um ihr wichtigstes Argument gebracht, welche zwar nicht älteren Datums ist, jedoch seit Mitte der 1960er Jahre untrennbar mit diesem berühmten Kunstwerk verbunden ist. Es handelt sich nämlich um jene, ausführlich nie dargelegte, jedoch durch die Benennung "Rundflasche des Matthias Corvinus" bis un unsere Tage weiterlebende Auffassung, wonach König Matthias der ursprüngliche, erste Besitzer dieses Gegenstandes gewesen sei.[21] Es soll hinzugefügt werden: es geht nicht darum, das die Nürnberger Herkunft, zu der wir uns bekennen, im voraus und quasi automatisch diese letztere Möglichkeit ausschliessen würde. Hat doch König Matthias während seiner mehr als drei Jahrzehnte langen Regierungszeit, so auch in den 1470er Jahren, zahlreiche wertvolle diplomatische Geschenke erhalten, die in der Regel keine gewöhnlichen Kunstwerke, sondern im Gegenteil, meist imposante wertvolle Kunstschätze gewesen sind. Seine Zeitgenossen aber, mit denen der König in den 1470er Jahren diplomatische Verhandlungen geführt hat, haben oft die berühmten Meister der fränkischen Metropole mit Aufträgen versehen. Daher ist es nicht unvorstellbar, ja geradezu wahrscheinlich, dass der Auftraggeber dieser Goldschmiedearbeit einer der Verbündeten, oder vielleicht gar der Rivalen von Matthias gewesen sein konnte. Wie auch jene Annahme nicht unbegründet ist, wonach der Auftraggeber das Werk dem ungarischen Herrscher zugedacht haben wird. Eine Gelegenheit für die Übergabe solch eines imposanten Geschenks bitetet sich ja in Hülle und Fülle. Das zweite Jahrzehnt der Regierungszeit von König Matthias war dank seiner aktiven Diplomatie bekantlich äusserst ereignisreich, damals fanden unter anderem, sein denkwürdiger erster Besuch in Wien (1470), seine Hochzeit mit Beatrix (1476), das Königstreffen in Breslau (1474) und in Olmütz (1479) statt, ganz zu schweigen von den häufigen Besuchen ausländischer Gesandter in Buda. Um aber einem unbegründeten Phantasieren Einhalt zu gebieten, die uns zu einer glaubwürdig scheinenden neuen Hypothese verleiten würde, möchten wir an die Worte von Johannes Sambucus erinnern, an seine bereits früher zitierten Ermahnungen. Wir haben nämlich zu akzeptieren, dass wenn unsere zur Verfügung stehenden Quellen lückenhaft oder – in diesem Falle – unbegründet sind, die fehlenden Angaben durch keinerlei Spekulationen des Historikers ersetzt werden können. Wie wir aber bereits erwähnt haben, konnte die Forschung bisher keine Angabe, keine konkrete Jahreszahl ermitteln, die zur Herstellung bzw. zur Schenkung der Rundflasche in Zusammenhang gebracht werden könnte. Aus dieser Widerlegung der Ansicht ungarischer Forscher, nämlich der Möglichkeit einer ungarischen Herkunft, ergibt sich eine eindeutige Schlussfolgerung: dieses Prachtwerk der spätgotischen Goldschmiedekunst müssen wir – dem Stand unserer heutigen Kenntnisse nach – aus dem Kreis jener Kunstwerke herausnehmen, die mit König Matt-

hias bzw. mit dessen legendärer Schatzkammer verbunden sind.

Dasselbe müssen wir auch in Bezug auf ein anderes hervorragendes Werk der Schmucksammlung in der Esterházyschen Schatzkammer feststellen, einen mit Diamanten und Email geschmückten goldenen Ring.[22] Den betonten Mittelteil der Ornamentik dieses Ringes bildet ein pyramidenförmig geschliffener, grosser, gefasster Diamant. Diese Lösung, sowie die geometrischen Motive des champlevé-Emails beweisen, dass der Ring im letzten des 15. Jahrhunderts in Italien gefertigt worden ist. Es handelt sich um einen relativ seltenen Typ, wobei der Ring keinesfalls irgendein unikales Stück ist. Solche Ringe trugen die Prominenten an den Fürstenhöfen Italiens, deren Bildnis von den Porträtmalern des späten Quattrocentos gemalt worden ist. Hinsichtlich seines herausragenden Wertes und seiner besonders anspruchsvollen Bearbeitung kann angenommen werden, dass der Ring einem Aristokraten gehört hat, vielleicht sogar einem der Herrscher dieser Zeit.

Bezüglich des Auftrags zur Anfertigung und der Schenkung des Ringes enstand Ende der 1930er Jahre eine kühne Hypothese in der ungarischen Fachliteratur. Sie ist mit dem Namen Mária Hlatky verbunden, die den Schmuck zu einer geschriebenen Quelle aus dem 15. Jahrhundert in Zusammenhang gebracht hat.[23] Dabei berief sie sich auf jene Aufzeichnungen, in denen der Breslauer Notar Peter Escenloer die Begegnung zwischen Matthias und Beatrix im Jahr 1476 und die Ereignisse der Hochzeit in Stuhlweissenburg erzählt hatte. Er berichtete unter anderem darüber, dass die aus dem Hof von Neapel – genauer gesagt aus Ferrara – kommende Braut Matthias einen prächtigen goldenen Ring geschenkt hatte, und dieser Ring mit einem Diamanten in Form eines "Eiszapfens" geschmückt worden war.

Zweifellos bezieht sich die knappe Schilderung der Chronik auf jenen Schmucktyp, mit dem wir es auch bei dem ausgezeichneten Stück der Sammlung Esterházy zu tun haben. Die Hypothese Mária Hlatkys behandeln aber die späteren Forscher mit einem zu verstehenden Vorbehalt, obgleich diese Hypothese keinesfalls im voraus abgelehnt werden muss. Nach Ansicht der Forscher sei nämlich eine einzige, noch so vielsagende und beachtenswerte Angabe an und für sich ungeeignet, mit ihrer Hilfe unseren Ring zu identifizieren. Diese Ansicht, die neulich von Frau Héjj geb. Angéla Détári dargelegt worden ist,[24] können wir nur damit ergänzen, dass wir den Gebrauch des aus dem 20. Jahrhundert stammenden Beinamens – "Ring des Matthias Corvinus" – im weiteren nicht für begründet halten. Im Zusammenhang mit diesem prachtvollen, zweifelsohne aus dem Zeitalter von Matthias stammenden Schmuckstück vertreten wir jene Ansicht, die wir auch im Falle der Flasche dargelegt haben: solange es keine verifizierbaren neuen Angaben gibt, ist es angebrachter, wenn wir auf die dubiösen "Traditionen" des 20. Jahrhunderts verzichten.

ANMERKUNGEN

1. Libellus Elegans Galeoti Martii ... Sigismundi Tordae ... editurs. Viennae, 1653. Vgl. Szabó, Károly: Régi magyar könyvtár (Alte ungarische Bibliothek, im weiteren: RMK) III. (1896) Nr. 505.

2. RMK II. Nr. 97., bzw. RMK III. Nr. 570. Über den Matthias-Kult des ungarischen Späthumanismus vgl. Ritoók-Szalay, Ágnes: Die Geburt der ungarischen Nationalliteratur im Zeichen der Matthias-Tradition. In: Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458-1541. Katalog der Ausstellung in Schallaburg, Mai-November 1982. Wien, 1982. S. 120-126 (mit Literatur).

3. Übersetzung von Erzsébet Király. Veröffentlicht in: Humanista történetírók (Humanistische Historiker). Péter, Ausgewählt und herausgegeben: Kulcsár Péter. Budapest, 1977. S. 32-34.

4. Das einst im Archiv des Batthyáneum (Alba Iulia) aufbewahrte Originalmanuskript wurde von Szabó, Károly: Register Silbergegenstände und Kostbarkeiten aus dem XVI. Jahrhundert. Századok 12 (1877) S. 549. veröffentlicht. Einen Teil des Verzeichnisses zitiert Balogh, Jolán: A művészet Mátyás király udvarában (Die Kunst am Hof von König Matthias, im weiteren: Balogh 1966) I. Budapest, 1966. S. 354.

5. Balogh 1966. S. 353. veröffentlicht einen Teil des Verzeichnisses, das dem Testament des György Báthory vom 3. April 1569 beigefügt wurde (Magyar Országos Levéltár, [im weiteren: MOL] Budapest): az matjas kjralj sotartoiat, kit az orozlyanok tartjak, hagiom fyamnak, istóknak (das Salzfass des Königs Matthias, das auf Löwenrücken steht, vermache ich meinem Sohn Istók).

6. Szamosközy István Történeti Maradványai (Aus dem historischen Nachlass des István Szamosközy) 1566-1603. Herausgegeben: Szilágyi, Sándor (Monumenta Hungariae Historica. Scriptores. Band 28). Budapest, 1876. S. 47. Die Nachricht darüber zitiert Balogh 1966. S. 453.

7. Vgl. Klapsia, Heinrich: Von Kunstkammer — Inventaren. Versuch einer quellenkritischen Grundlegung. In: Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. 49 (1935) S. 450-462.

8. Eine solche, etwas irreführende Formulierung lesen wir im Nachlassinventar des Erzherzogs Ferdinand vom 30. Mai 1569: "Ain vergulter stecher mit ainer gulden gürtel, ... der knopf am schwert auf jeder seiten plan geschmelzt, darinn des bapsts wappen, und hat solch schwert bapst Julius der 2. Kaiser Ferdinandi presentiert. Zitiert: Boeheim, Wendelin: Urkunden und Regesten aus der k.k. Hofbibliothek. In: Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. 7 (1888) S. CCCIII. Die Beschreibung bezieht sich eindeutig auf das berühmte päpstliche Prunkschwert, das vom Papst Julius II. beauftragt und verschenkt wurde. Laut anderer Dokumente wurde das Schwert 1509 angefertigt und zu Weihnachten desselben Jahres geweiht. Der zitierte Text behauptet zwar nicht eindeutig, dass Papst Julius II. das Schwert Kaiser Ferdinand geschenkt hat, lässt es allerdings vermuten. Spätere Quellen "korrigieren" aufgrund dieser Beschreibung: sie berichten davon, dass Maximilian I. das Schwert vom Papst bekommen hatte. Beide Behauptungen sind offensichtlich falsch, erstere auffallend anachronistisch (Ferdinand I. war 1509 nur sechs Jahre alt). Authentische Dokumente bezeugen, dass es sich um das Prunkschwert handelt, das Papst Julius II. im Juli 1510 mit seinem Legaten Achille de Grassis nach Buda, dem ungarischen König, Wladislaw II. geschickt hat. Die, mit dem Schwert zusammenhängenden Fragen werden erörtert und geklärt: Modern, Heinrich: Geweihte Schwerter und Hüte in den Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. In: Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. 22 (1901) S. 144-151. Vgl. noch: Kalmár, János: Dobzse László pápai díszkardja. (Das päpstliche Prunkschwert des Wladislaw II.) In: Gerevich Tibor Emlékkönyv. (Festschrift Tibor Gerevich) Budapest, 1942. S. 87-103.

9. Inventarium Thesauri in Arce Frakno existentis. Die 8. Januarii Annj 1693. S. 35. Nr. 9. Diese, bisher unveröffentlichte handschriftliche Quelle befindet sich im MOL, Archiv der fürstlichen Linie der Familie Esterházy. Rep. 8. Fasc. C. Nr. 37 NB.

10. Silber, vergoldet, Höhe: 47 cm. Fussdurchmesser: 17 cm. Inv. Nr. E 61.8. Literatur: A magyar történeti ötvösmű-kiállítás lajstroma. (Register der Ausstellung ungarischer historischer Goldschmiedewerke). Herausgegeben: Pulszky, K. – Radisics, J. Budapest, 1884. III. Saal, II. Vitrine, Nr. 1. Pulszky, K. – Radisics, J. – Molinier, E.: Les Chefs d'Oeuvre de l'orfèvrerie ayant figuré à l'Exposition de Budapest. o.J. (1885. Band II. S. 25-26.), Katalog der grossen Goldschmiedekunst-Ausstellung im Palais Schwarzenberg. Wien, 1889 (im weiteren: Kat 1889) K. Nr. 486, Rosenberg, Marc: Der Goldschmiede Merkzeichen. Band III. Frankfurt/M., 1925. Nr. 3691., S. 15., Abb. auf Tafel 70., Falke, Otto von: Silberarbeiten von Ludwig Krug. Pantheon 11. (1933) S. 189-194. Abb. 7., Mihalik, Sándor: Die ungarischen Beziehungen des Glockenblumenpokals. In: Acta Historiae Artium 6 (1959), S. 37., Mátyás király kincsei (Die Schätze von König Matthias). Ausstellungskatalog (Székesfehérvár, István Király Múzeum). Székesfehérvár, 1964

(im weiteren: Kat 1964a). S. 6-7. Héjjné, Détári Angéla: Mátyás király Fehérváron. Egy kiállítás margójára. (König Matthias in Fehérvár. Randbemerkungen zu einer Ausstellung). In: Művészet 5. 1964. Nr. 8. (im weiteren: Héjjné 1964) S. 6., Héjjné, Détári Angéla: Mátyás király kincstára (Die Schatzkammer von König Matthias) In: Művészet 6. 1965. Nr. 5. (im weiteren: Héjjné 1965). S. 16., Balogh 1966. Band I., S. 385., Héjjné, Détári Angéla: Der "Matthias-Corvinus-Pokal" und Endres Dürer, der "Mesiter mit Rosette". In: Az Iparművészeti Múzeum Évkönyve 9. 1966. S. 21-44., Kohlhaussen, Heinrich: Nürnberger Goldschmiedekunst des Mittelalters und der Dürerzeit 1240-1540. Berlin, 1968 (im weiteren: Kohlhaussen 1968). S. 309-311., Abb. 457-458., Rez. über Kohlhaussen 1968: Radocsay, Dénes, in: Acta Historiae Artium 15. 1969. S. 365-367. (im weiteren: Radocsay 1969), Az európai iparművészet remekei (Meisterwerke des europäischen Kunstgewerbes). Katalog, herausgegeben: Radocsay, D. – Farkas, Zs. (Iparművészeti Múzeum), Budapest, 1972 (im weiteren: Kat 1972). Kat. Nr. 68., Héjjné, Détári Angéla: A fraknói Esterházy kincstár a történeti források tükrében (Die Schatzkammer der Familie Esterházy in Forchtenstein im Spiegel der historischen Quellen). In: Magyarországi reneszánsz és barokk. Művészettörténeti tanulmányok. Herausgegeben: Galavics, Géza. Budapest, 1975 (im weiteren: Héjjné 1975). S. 485-486., Abb. 5., Reneszánsz és manierizmus (Renaissance und Manierismus). Katalog (Iparművészeti Múzeum), herausgegeben: Péter, M. – Bardoly, I. Budapest, 1988. Kat. Nr. 158.

11. In den oben angeführten Publikationen datieren die Autoren das Werk folgendermassen: Mihalik, Sándor: 1465, Balogh, Jolán und Héjjné, Détári Angéla: um die Jahre um 1510, Kohlhaussen, H. zwischen 1480-1490.

12. Inventarium Thesauri Fraknensis Anno 1725. Almarium sub Numeris 5 et 6. Nr. 1. Das handschriftliche Inventar wird im Archiv des Kunstgewerbemuseums, Budapest aufbewahrt: Sign. 236/1957. Veröffentlicht: Katona, Imre: A fraknói kincstár 1725-ös leltára (Das Inventar der Schatzkammer in Forchtenstein aus dem Jahr 1725). In: Művészettörténeti Értesítő 29 (1980) S. 136.

13. Eine grundlegende Zusammenfassung und Analysis der Geschichte der Jahre 1480-81: Károlyi, Árpád: Adalékok Frigyes császár és Mátyás király viszályai történetéhez (Beiträge zur Geschichte der Zwistigkeiten zwischen Kaiser Friedrich und König Matthias). Budapest, 1892., Fraknói, Vilmos: Mátyás törekvései a császári trónra (Matthias' Bestrebungen nach dem kaiserlichen Thron). Budapest, 1914. Értekezés a Történettudományok köréből, Band XXIII. Nr. 9., Nehring, Karl: Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich München, 1975.

14. Wohlgemerkt, im Würzburger Staatsarchiv, unter den Akten der Nürnberger Reichsversammlung aus dem 15. Jahrhundert befindet sich eine Instruktion für Wilhelm, Bischof von Eichstatt, die er als Gesandter im November 1480 bekommen hat. Diese aus drei Seiten bestehende Schrift ist lückenhaft, fragmentarisch erhalten geblieben und beinhaltet keinen Hinweis auf ein, dem ungarischen Herrscher zugedachtes Geschenk. Es steht immerhin fest, dass die Gesandten der Reichsversammlung während ihrer Verhandlungen oft diplomatische Geschenke übergeben haben, die um diese Zeit meistens wertvolle Nürnberger Goldschmiedewerke waren. Vgl.: Nehring, Karl: op.cit. s. 130-131. Anm. 106. und derselbe: Quellen zur ungarischen Aussenpolitik in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. In: Levéltári Közlemények 47. 1976. S. 87-120., 247-268.

15. Höhe: 77,5 cm, Fussdurchmesser: 20,2 cm. Inv. Nr.: E 59.1. Literatur: A magyar történeti ötvösműkiállítás lajstroma (Register der Ausstellung ungarischer historischer Goldschmiedewerke). Herausgegeben: Pulszky, K. – Radisics, J. Budapest, 1884. III. Saal, II. Vitrine, Nr. 26., Pulszky, K. – Radisics, J. – Molinier, E.: op.cit. (vgl. Anm. 10.) S. 85-86. und Abb., Csányi, Károly: A herceg Eszterházy kincstár magyar ötvösművei (Ungarische Goldschmiedewerke in der Schatzkammer der Fürsten Eszterházy). In: Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve I. (1923) S. 188-189., Genthon, István: Magyar művészek Ausztriában a mohácsi vészig (Ungarische Künstler in Österreich bis zur Niederlage bei Mohács). Budapest, 1927. S. 53., Horváth, Henrik: Korvin Mátyás és a művészet (Matthias Corvinus und die Kunst). Budapest, 1940 (im weiteren: Horváth 1940). S. 70 mit Abb., derselbe: A kézműipar új formái (Neue Formen des Kunsthandwerks). In: Magyar reneszánsz. Magyar Művelődéstörténet. Herausgegeben: Domanovszky, Sándor. Band II. Budapest, o.J. (1940). S. 614. Abb. auf S. 610., Kat 1964a. S. 7., A reneszánsz művészete Magyarországon. Ausstellungskatalog. Herausgegeben: Gerevich, L. – Radocsay, D. (Szépművészeti Múzeum). Budapest, 1964 (im weiteren: Kat 1964b), Nr. 49., Héjjné 1964. S. 6., Héjjné 1965. S. 16. mit Abb., Balogh 1966 I. S. 385., Kohlhaussen 1968 S. 337-338 Abb. 391., Radocsay 1969. S. 366-367., Kat 1972. Nr. 48., Héjjné 1975 S. 478-481., Abb. 3., Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn. Katalog der Ausstellung in Schallaburg, Mai-November 1982. Wien, 1982. Nr. 513b, Hunyadi Mátyás és a magyarországi reneszánsz 1458-1541. (Matthias Hunyadi und die Renaissance in Ungarn.) Ausstellungskatalog. Her-

ausgegeben: Török, Gy. (Magyar Nemzeti Galéria) Budapest, 1983

16. "Egy öregh gerezdes holyagos kerekded magos lábas Palack" (eine alte Rundflasche auf hohem Fuss). Die Schatzkammer des Palatins Graf Miklós Esterházy aus dem Jahr 1645. Veröffentlicht: Thaly, K. In: Történelmi Tár 1883. S. 757.

17. Horváth 1940. S. 70. erwähnt das ausgezeichnete Werk unter den Gegenständen, die "von König Matthias in Auftrag gegeben und grösstenteils vom ihm persönlich benutzt wurden", allerdings ohne besondere Begründung. Ähnliche, nicht detalliert ausgeführte Behauptungen: Kat 1964a S. 7., Kat 1964b Nr. 49., Héjjné 1964. S. 6., Héjjné 1965. S. 16.

18. Unter den von Csányi, Károly (vlg. Anm. 15), Héjjné, Détári Angéla und Radocsay, Dénes erwähnten Werken kann mit mehr oder weniger Recht nur ein einziges Stück, das Trinkhorn des Johannes Corvinus im Domschatz von Esztergom als Analogie betrachtet werden, und zwar aufgrund eines wirklich charakteristischen, aber nicht sehr selten vorkommenden Motivs der gegossenen Verzierung. Es ist aber höchst fraglich, ob das Trinhorn in Ungarn angefertigt wurde. Vlg. Genthon, I.: Esztergom műemlékei. I. (Die Kunstdenkmäler von Esztergom). Budapest, 1948. S. 234.

19. Als überzeugende Analogien seien die folgenden Kunstwerke erwähnt: Buckelpokal um 1470 im Schlossmuseum Wachendorf, bzw. Buckelpokal um 1480 im Musée Cluny, Paris. Vgl. Kohlhaussen 1968. K. Nr. 354 und 375. Abb. 463, 491.

20. Kohlhaussen 1968. S. 21-23., Schiedlausky, G.: Die Nürnberger Goldschmiedekunst als Forschungsaufgabe. In: Wenzel Jamnitzer und die Nürnberger Goldschmiedekunst 1500 bis 1700. Ausstellungskatalog. Herausgegeben: Pechstein, K. (Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum). München, 1985. S. 37-55.

21. Diese Auffassung machen sich auch jene Historiker zu eigen, die das Prunkstück – populärwissenschaftliche Werke illustrierend – die "Rundflasche von Matthias Corvinus" genannt veröffentlichen. Vgl. Péter, K.: Esterházy Miklós. Budapest, 1985. S. 75. Abb. 20., E. Kovács, P.: Matthias Corvinus. Budapest, 1990. Farbige Abb. 19.

22. Durchmesser: 3,4 cm. Inv. Nr.: E 65.10. Vgl. Kat 1988. Nr. 40. (mit früherer Literatur)

23. Hlatky, M.: A magyar gyűrű (Der ungarische Ring) A Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti Intézetének Dolgozatai 11. Budapest, 1938. S. 67., Tafel VI. Abb. 59.

24. Héjjné 1975. S. 488.

ESTERHÁZY család

LEX

GALAVICS GÉZA

A mecénás Esterházy Pál (Vázlat egy pályaképhez)

Különlenyomat a Művészettörténeti Értesítő 1988/3—4. számából

erected for him in Saint Stephen's Church (then of the Jesuits) in Gyulafehérvár. The monument was made in Gdansk in the workshop of Willem van den Blocke, transported to Gyulafehérvár in pieces and assembled on the spot; the master himself travelled to Transylvania. The monument was ready on 18 June 1584. In 1585 the king had a fine iron fence made around it, also in Gdansk. The monument was a richly adorned wall tomb with the (probably kneeling) figure of Kristóf Báthory. The tomb survived the chaotic years around 1600 only to perish after the incursion of the Tatars in mid-century. Today only its inscription is extant. As long as it was intact, its influence was most significant in the first half of the 17th century: it was the model for the representative sepulchres of Transylvanian princes. After his first wife Zsuzsanna Károlyi's death in 1622, prince Gábor Bethlen wanted to set this monument as the example for a sepulchral monument to have been made by a stonecarver of Eperjes. The planned work, however, was not completed; postery had a tomb made for Gábor Bethlen and Zsuzsanna Károlyi much later in Krakow, in the workshop of Antonio da Castello (1632—1634). This tradition was continued by the monument of György Rákóczi I [† 1648] made in Sebastiano Sala's workshop, that of Zsigmond Rákóczi [† 1652] and young Ferenc Rákóczi in Bartolommeo Ronchi's workshop (1652—1655), also in Krakow. The architectonic frameworks of all these princely tombs are still extant in the cathedral of Gyulafehérvár, converted into altarpieces.

In 16th century Transylvania, wall tombs were unusual; traditionally, sepulchral monuments were tombs just like all over Hungary. Typically enough, when Stephen Báthory had sepulchral monuments erected in honour of his predecessors in the principality, John Sigismund and Izabella Jagiello (between 1571 and 1576), he insisted on this traditional form (both tombs are in the cathedral of Gyulafehérvár). As the king of Poland, however, he ordered a modern wal tomb from the very master that was working on princely commissions from Königsberg to Uppsala. Kristóf Báthory's monument was to become the prototype of the sepulchral monuments for princes in Transylvania, which were all imported and had no demonstrable impact on the sepulchral art of contemporary Transylvania.

A MECÉNÁS ESTERHÁZY PÁL

(VÁZLAT EGY PÁLYAKÉPHEZ)

Amikor 275 évvel ezelőtt, 1713-ban Esterházy Pált a kismartoni ferenceseknél halotti prédikáció búcsúztatta, a szónok nemcsak Magyarország nádorától, a birodalom hercegétől, a török elleni harc nagyhírű katonájától búcsúzott, hanem a kiemelkedően jelentős mecénástól is. Hosszasan sorolta, hogy az elhunyt hol épített templomokat és kolostorokat, fölemlítette a Magyarországon, Ausztriában és Stájerországban emelt nagyszámú oltárt, szenteknek állított kőoszlopot és szobrot, szólt a drága templomi berendezésekről, a felékesített kegyképekről, a Mária-tiszteletet ápoló illusztrált könyvekről is.[1] Az egyházi szónok, mint szokás volt, csak az egyháznak tett alapításairól szólt, ám az Esterházy Páltól készíttetett világi funkciójú alkotások száma is legalább olyan gazdag, mint az egyháziaké. Esterházy Pál személyiségének igen pozitív vonása vonzódása a művészetekhez, s ezalatt a képi kifejezés iránti érzékenysége éppúgy értendő, mint irodalmi próbálkozásai és zeneszerzői tevékenysége.

A főrangú Esterházy Pál (1635—1713) kora egyik legjelentősebb mecénása volt Magyarországon. Számára, miként kortársai számára is, mecénásnak lenni, a művészetek mecénásának, nem csupán egyéni vonzalmat, valamely művészeti ág vagy műfaj kedvelését jelentette, hanem annak lehetőségét is, hogy a művészet segítségével önmaga és családja társadalmi rangját, előkelőségét és gazdagságát megjelenítse, a külső szemlélő számára is láthatóvá tegye. Ebben az értelemben mecénási tevékenysége — kortársaiéhoz hasonlóan — társadalmi elvárások által sugallt, bizonyos mértékig kötelező erejű gyakorlat is volt. Ezért értékelhető minden mecénási gesztus *szociológiai jelenségként*, azaz tipikus, egy társadalmi rétegre jellemző magatartásformaként is, tehát képet adhat a megrendelőnek a társadalomban elfoglalt vagy elfoglalni kívánt helyéről is. Ugyanakkor minden mecénási gesztusban oly sok a *személyes* elem, s a mű elkészültét annyiszor befolyásolhatják a mecénás egyéni döntései, kezdve a cél kijelölésétől, a műfaj majd a művész megválasztásától, s folytatva a tematika meghatározásán vagy a programkészítésen át egészen addig, hogy a mecénás milyen formát választ a mű funkcióba vételére, hogy az elkészült mű végül is nemcsak esztétikai értékek hordozója lesz, hanem magán viseli a mecénás akaratának, s általa *személyiségének* jegyeit is. Ezért, gazdag mecénási tevékenység esetén, pusztán a mecénási gesztusok összességéből is megrajzolható a mecénás személyisége, annak mással össze nem téveszthető karaktere. S nem csupán állóképben, hanem oly módon, hogy követni és érzékeltetni tudja a mecénás személyiségének belső, a kor kihívásai nyomán bekövetkező változásait is.

Esterházy Pál egyike volt a legtevékenyebb 17. századi magyar főúri mecénásoknak. S a sors és a történelem különös kegye folytán az általa életre hívott művészeti alkotások nagyobb része fenn is maradt. S ez kortársai közül egyedül csak az ő esetében mondható el. Áll, s ma is az Esterházyak kezén van a család predikátumában is szereplő Fraknó vára, hasonlóképpen a kismartoni rezidencia, mindkettő részben eredeti berendezéssel és díszítéssel*; állnak az általa építtetett legjelentősebb egyházi épületek, fennmaradt, ha töredékesen is, a család páratlanul gazdag kincstára, s hasonlóképpen az Esterházy Pál által írt könyvek és a tőle készíttetett metszetek is, s megmaradt a hallatlanul gazdag levéltár, amely az Esterházy Pál művészetpártolásáról szóló adatok bőséges tárházának bizonyult.[2]

Ezek ismeretében szeretnénk nyomon követni, hogyan alakult Esterházy Pál mecénási tevékenysége, milyen indítékokból születtek megbízásai, s melyek voltak azok a műalkotások, amelyek vágyait és célkitűzéseit hordozták. Választ keresünk arra is, hogy milyen példákat követett művészetpártoló gyakorlatában, s arra is, hogy melyek voltak mecénási tevékenységének meghatározó tényezői és az egész életmű-folyamat domináns tendenciái. A vizsgált műalkotásokban *személyiség és művészetpártolás* összhangját és disszonanciáját keressük, azt, hogy mecénásuk a kor és a politikai események sűrű változásait hogyan élte meg a megbízásából készült művészeti alkotásokon.

Mint ismeretes az Esterházy család tüneményes kiemelkedését Esterházy Pál apjának, Miklós nádornak köszönheti. Kései gyermeke azonban már a nádori udvartartás légkörében nőtt fel. Itt kapta első benyomásait a főúri udvar művészeti igényeiről, itt készült első portréja

1. Esterházy Pál Judit szerepében, 1650. (Bubics — Merényi után)

* A szerző e helyen mond köszönetet a hg. Esterházy családnak, amely — még 1974-ben — lehetővé tette számára, hogy a fraknói vár műkincseit a helyszínen tanulmányozhassa.

2. Melchior Küsell: A vezekényi csata és a Esterházyak. Benyovsky Mihály tézislapja a nagyszombati egyetemen, 1654. Győr, Xantus János Múzeum

5 éves korában, s itt ahol sorra megfordultak a kor politikai vezéralakjai, formálódott öntudata, felfogása családja jelentőségéről.[3] Mint Zrínyi Miklós, ő is a gráci jezsuitáknál kezdi tanulmányait, s onnan kerül át Nagyszombatba, ahol főszereplője lesz a jezsuita iskoladrámáknak, amint ez visszaemlékezései, s az egyik tanára által megfestetett, őt a bibliai Judit szerepében ábrázoló képmása jelzik.[4] (1. kép) Itt ivódik mélyen tudatába az ellenreformáció megingathatatlan hite, amellyel a képzőművészeti kifejezés szinte korlátlan lehetőségeit vallotta, s amely művészetfelfogásában mindenekelőtt az *utilitas*, a hasznosság elvét tartotta szem előtt.

Nagyszombati diákként találkozott először a török veszedelem véres valóságával, amikor 1652 augusztusában hírét vette, hogy bátyja Esterházy László, s három unokatestvére az Esterházy családból elesett a vezekényi csatában. Haláluk mélyen megrázta az akkori Magyarország közvéleményét, s Esterházy Pál is ekkor ismerte meg a magyar főnemesség képtelen helyzetét. Azt ugyanis, hogy ekkor a bécsi udvar és a török porta között hivatalosan béke volt, ám a török — miként a vezekényi csatában is — egyre támadta és pusztította Magyarországot. A török támadásokat azonban megtorolni nem volt szabad, mert az a bécsi udvar leghatározottabb tilalmával találkozott. Kihez legyen tehát hű a kor magyar nemessége? királyához? — de akkor elvész országa, hazájához? — de akkor szembekerül királyával. Ez a képtelen alternatíva feszítette a kor magyar társadalmát, s ebből keltek életre azok a műalkotások, amelyek a művészet eszközeivel is azt sugallták: csak egyetlen válasz létezik, szembeszállni a törökkel. A távoli és közeli múlt példáinak művészi megjelenítésével buzdítottak hősi áldozatvállalásra, mint Zrínyi Miklós horvát bán, aki 1651-ben kiadott magyar nyelvű eposzával Szigetvárnál elesett dédapját ünnepelte, vagy a köpcsényi Liszti László, aki 1653-ban Magyar Márs című, szintén magyar nyelvű elbeszélő költeményével a mohácsi csatát idézte fel. Ugyanebben az évben Nádasdy Ferenc sárvári várában a 15 éves háború török—magyar csatáit festette meg, s a középpontba nagyapjának győztes csatáját állította.[5]

A fiatal Esterházy Pál részben ezeken a műveken tapasztalhatta meg, hogy irodalom és képzőművészet miként kapcsolódhat *a török elleni harchoz*, s egy-egy család *ős- és hőskultuszához*, részben pedig azokon a metszeteken, amelyek elsőként ünnepelték az Esterházy család török elleni harcát, s e harc hőseit. A két legelsőt a vezekényi hősök országra szóló nagyszabású temetéséről sógora, Nádasdy Ferenc készíttette. Az egyik, amely az erősen hagyományos vitézi temetést ábrázolta, egyetlen sokszorosított grafikai ábrázolása a magyar főrangúak temetésének, a másik pedig a nagyszombati jezsuitáknál állított castrum dolorisról készült, az első fennmaradt magyarországi castrum doloris ábrázolás.[6] Egy másik metszettel a nagyszombati jezsuiták bocsátották útjára az iskolájukból távozó Esterházy Pált 1654-ben. Neki ajánlották diáktársa, Benyovsky Mihály ünnepélyes egyetemi vizsgájához kapcsolódó tézislapját, az augsburgi *Melchior Küsell* metszetét, amely az Esterházy család hősiességének első átfogó igényű ábrázolása.[7] (2. kép) Hadi trófeák közt 12 Esterházy portré keretezi a vezekényi csata képét, s a jelenet fölött szálló angyalok győzelmi pálmát és babérkoszorút készítenek a hősöknek. Amikor a metszet készült, a 12 Esterházy közül nyolcan már halottak voltak, s mindegyikük harcolt a török ellen.

3. Philipp Jacob Drentwett: A vezekényi dísztál, 1654. Iparművészeti Múzeum

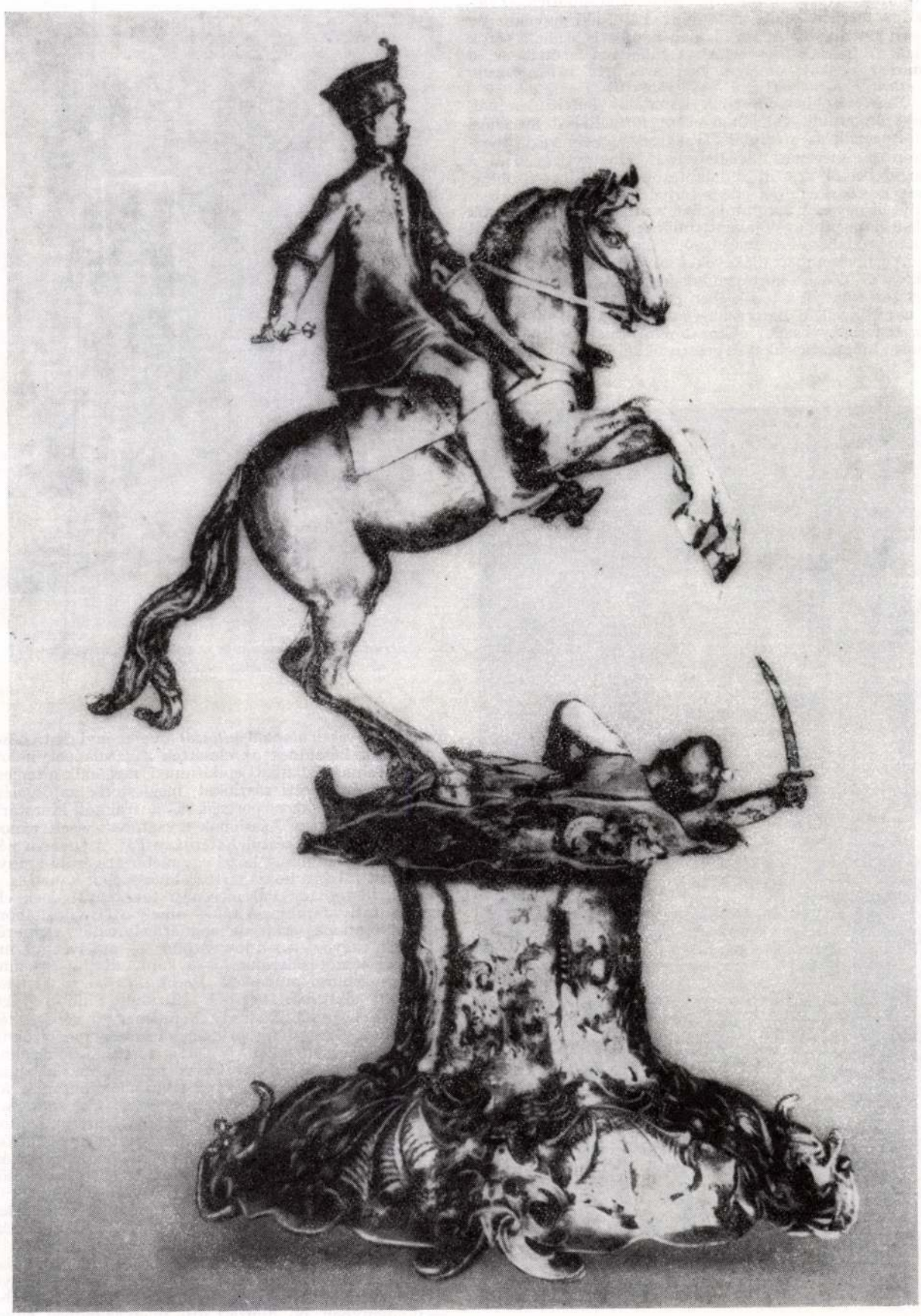

4. Abraham Drentwett: Esterházy László lovas szobra, 1654. Egykor Fraknó, (Forchtenstein) vár

Példájuk követésére buzdítja e metszet-kompozíció az élőket, s mindenekelőtt Esterházy Pált, aki ugyanez év őszén Batthyány Ádám oldalán harcba is szállt a török ellen. A fraknói fegyvertárban talán ma is őrzik azt a janicsár puskát, amelyre magyarul írta rá: *„Magam nyertem Fehérvárnál első harcomon"*.[8]

Részletesebben időztünk Esterházy Pál ifjúkoránál, mert úgy tűnik valójában ekkor formálódott mecénási habitusának az a *belső értékrendszere*, amely végig meghatározta mecénási tevékenységét. Hat évtizeden át a megbízásából készült műalkotásokon mindig katolikus magyar főúrként, az ellenreformáció neveltjeként, családja hírnevének öregbítőjeként, s mindenekelőtt a török elleni harc propagálójaként tűnik fel; s ezt a 17. század közepén kialakult szemléletmódot haláláig megőrzi.

A nagyszombati diákéveket követő évtizedben Esterházy Pál idősebb kortársainak felfogását követi, amikor egyszerre harcol a török ellen és hirdeti műalkotásokkal is a török elleni harc szükségességét és ünnepli hőseit. Az Esterházy család ekkor teremti meg, s különböző típusú műalkotásokkal és gesztusokkal láthatóvá is teszi,

5. Benjamin Block: Esterházy Pál képmása, 1655. Kismarton (Eisenstadt), Esterházy kastély

6. Esterházy Pál lovasképe, 1665. Rézmetszet. MNM Történelmi Képcsarnok

a maga, *tényeken alapuló mítoszát* a vezekényi csata hőseiről. Ekkor készülnek az elesettek ravatalképei, halotti címerei és nagyszombati epitáfiumai, megőrzik a temetésen használt halotti zászlókat, megfestetik az ősgaléria számára egészalakos portréikat, a fraknói kincstárba helyezik Esterházy Lászlónak a csatában viselt páncélingét, s ugyanide készül Esterházy Pál és Orsolya névbetűivel egy hatalmas, közel egy méter átmérőjű aranyozott ezüst tál és a hozzá tartozó lovasszobor-kanna is.[9] Ez volt Esterházy Pál mecénási tevékenységének első reprezentatív darabja. A tál — amely a II. világháborúban súlyosan megsérült, de ma már helyreállítva újra régi fényében ragyog — s a lovasszobor —, amelyet ma már csak fényképről ismerünk. (3—4. kép) A dísztál- és kannapáros, augsburgi művészek, *Philipp Jakob és Abraham Drentwett* alkotása 1654-ből. Közülük Philipp Jakob udvari ötvöse volt Nádasdy Ferencnek, s kétévenként maga hozta el Augsburgból a magyarországi megbízóknak készített ötvösműveket. A tál a történeti leírásokhoz hűen ábrázolja Esterházy László halálát, míg a kannaszobor, a barokk lovas szobor triumfáló típusának formájára készült. Együttesük az európai ötvösművészet mércéjével mérve is kiemelkedő mű, amelynek az egykorú augsburgi ötvösség történetében is szinte egyedülállóan modern ikonográfiai megoldása volt, hogy Esterházy László alakja a hasonló dísztálakat díszítő ókori hősök, mint például Nagy Sándor vagy Herkules helyére került, azaz Esterházy László is hozzájuk hasonló hősként jelent meg.[10] Miként a vezekényi tál művészeinél, Esterházy Pál Nádasdy Ferenc révén kerülhetett kapcsolatba az arcképfestő *Benjamin Blockkal* is. Ő festi meg 1655-ben Esterházy első igazán reprezentatív arcképét, amelyen az ifjú grófot egészalakosan, jellegzetes magyar viseletben — dolmányban, bő, hímzett ujjú magyar ingben, süvegben, kardosan — örökítették meg. Esterházy képmásán az ábrázolt beállítása az európai udvari portré legjobb

hagyományait követi, s innen származik, s válik egy életforma, egy magasabb társadalmi rang kifejezőjévé oldalán a különleges fajtájú, hatalmas vadászkutya szerepeltetése is.[11] (5. kép)

Ez a 20 éves Esterházy Pál — mint arcképe is jelzi — egyenrangú tagja a magyar feudális társadalom vezető rétegének. S nemcsak kitűnő, a török elleni harcot heroizáló műalkotások mecénása volt, hanem 1654-től kezdődően e harc aktív résztvevője is. Zrínyi Miklós oldalán például végigharcolta az 1664-es nagyhírű téli hadjáratot, s megismerte a török elleni harc oly ritka élményét, a hadi sikerek egész sorozatát. Ott volt Kanizsa ostrománál és a szentgotthárdi csata körüli harcokban is, s joggal érezhette magát sorsfordító események tanújának és résztvevőjének. Ezért — kortársai közül egyedül — arra is vállalkozott, hogy megírja a hadi események krónikáját. Művét talán külföldi közönségnek is szánta, mert latinul írta meg. Címét — *Mars Hungaricus* — azonban Liszti László magyar elbeszélő költeményéből vette át, a szöveghez pedig maga készített rajzos illusztrációkat, köztük a török fővezér sátrának rajzát.[12] Készíttetett önmagáról egy rézmetszetet is, amely példaképének, az Európaszerte metszetekkel ünnepelt Zrínyi Miklósnak hasonló típusú ábrázolásait követi. Esterházy Pál kivont karddal vágtat 1665-ből való lovasképmásán, mögötte a távolban azok a dél-dunántúli várak láthatók, amelyek elfoglalásában, ostromában részt vett. (6. kép) Így ezzel a metszettel önmaga dicsőségét hirdette, s bizonyosan úgy érezte, hogy ő is méltó lett a jeszuiták tézislapján ábrázolt, a törökkel harcoló Esterházyak példájához.[13] Esterházy Pál Mars Hungaricusát végül is nem jelentette meg. Talán mert írása hangot adott a császári tábornokokkal — s rajtuk keresztül a bécsi udvarral — szembeni kritikájának, s talán mert ott érezhető benne az a vasvári béke feltételeivel szemben érzett elégedetlenség is, amely azután a magyar főnemesség nem egy tagját a Wesselényi összeesküvésbe vitte. Esterházy Pál azonban ezen az úton nem tartott velük, élete végéig tántoríthatatlan királyhűség jellemezte.

Őt az 1660-as években nemcsak a törökelleni harc foglalkoztatta, hanem a kismartoni *rezidenciának* az Esterházy család rangjához méltó kiépítése is. A 17. századi magyar főnemesség hatalmas bástyákkal körülvett, vastag falakkal megépített várakban lakott, ahol az új művészet, a barokk, inkább csak a belső terek, dísztermek, kápolnák, Sala terrenák reprezentatív kiképzésében jelenhetett meg. A külsőt a komor kőfalak látványa uralta, amelyet nemigen tudott feloldani egy-egy díszesebb kapu látványa sem. Ilyen volt például a fraknói vár is. (7. kép) Esterházy Pál Kismartonban egy középkori várkastélyt építtet át úgy, hogy felhasználva annak falait egy ablakokkal sűrűn áttört, lapos falpillérekkel és párkányokkal, valamint épületplasztikával igen gazdagon tagolt homlokzatú épületet alakított ki. (8. kép) Tömege egy négy saroktornyos várkastélyé, ám egész felépítése, „kifelé fordulása", a barokk stílus teljes vállalásáról

7. Fraknó (Forchtenstein), vár

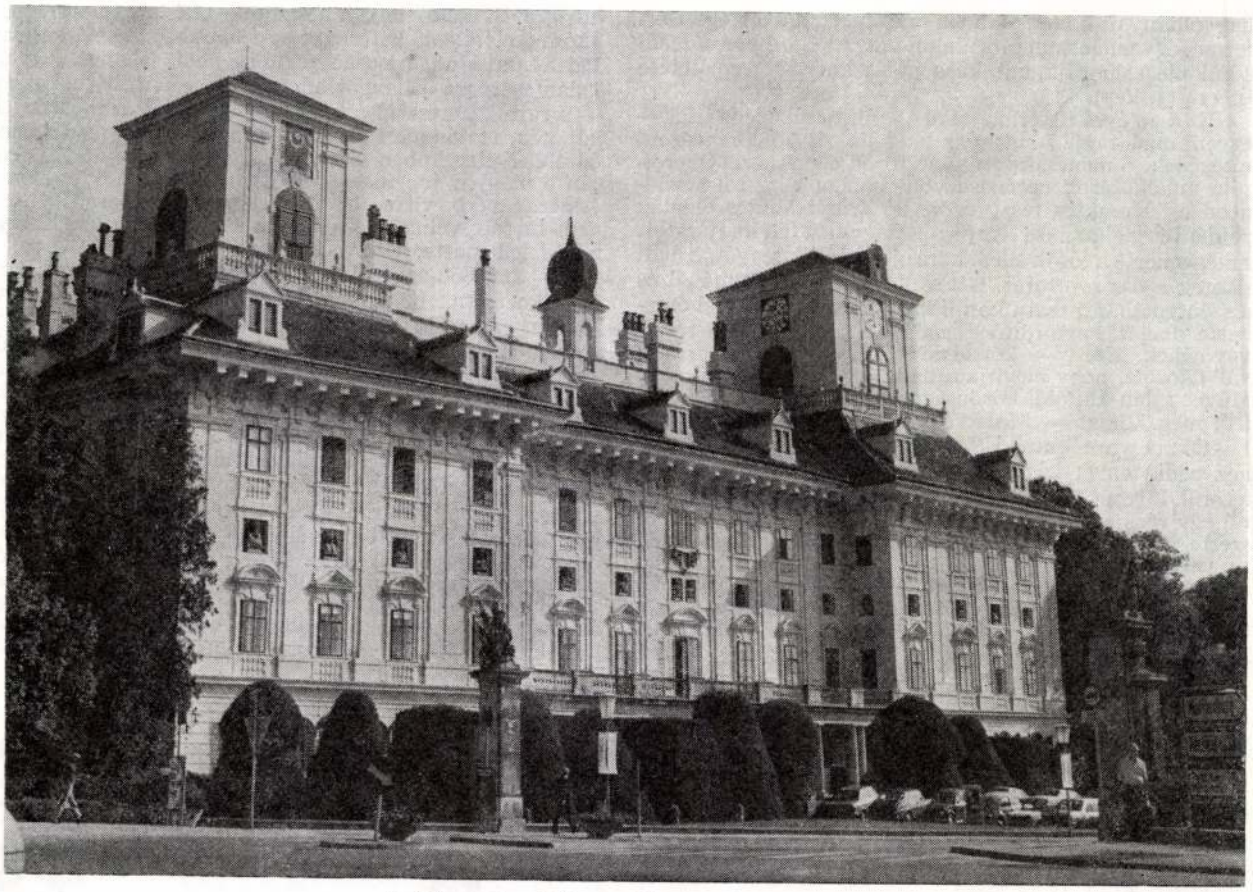

8. Kismarton (Eisenstadt), Esterházy kastély

9. Hans Matthias Mayr: Esterházy Miklós és Pál mellszobra, 1667. Kismarton (Eisenstadt), Esterházy kastély, homlokzat

10. Kismarton (Eisenstadt), díszterem az Esterházy kastélyban

tanúskodik. Ez lett az akkori Magyarország első barokk kastélya. Tudatosan nem úgy építették, hogy egy ostromnak ellenálljon. S ebben a mecénási gesztusban van egy hallatlanul erős optimizmus, hogy erre nem is lesz szükség, másrészt ott van az igénye annak is, hogy olyan művészi példaképekkel kerüljön egy sorba, mint a bécsi Burg Lipót-szárnya, az Abensberg-Traun kastély Petronellben vagy a Rottal kastély Holešovban. Valamennyit *Philiberto Lucchese* császári építész tervezte, s az ő tervezői közreműködését, iniciátor szerepét tételezi fel a kutatás a kismartoni Esterházy-kastély kora barokk átépítésénél is. Úgy tűnik, *Carlo Martino Carlone* inkább csak Lucchese terveinek adaptálója, esetleg kivitelezője volt, de később ezt a munkát is másoknak adta át. Lucchese dolgozott más magyarországi arisztokraták, így a Batthyányiak és a Pálffyak számára is, de váraiknak inkább csak belső tereit díszítette.[14]

Esterházy Pál tehát a saját útját járta, amikor kismartoni kastélya külső homlokzatát is a legújabb stílusfelfogás szellemében készíttette el. Ám döntése nem puszta másolása mintaképeinek, mert ugyanazokat a formai megoldásokat választva, vagy ugyanazokat a művészeket foglalkoztatva is saját, önálló arculatú mecénásnak bizonyult. Két példa említhető erre a kismartoni kastély díszítéséből. Lucchese homlokzattagolási rendszerében, Petronellben és Kismartonban is, fontos szerepe van az első emelet fölött hősöket ábrázoló falmezőknek. A megoldás az itáliai képzőművészetből származik, s ezeken a helyeken — miként Petronellben is — mindig ókori királyok és hősök szerepeltek. Kismartonban azonban Esterházy Pál helyükre a honfoglaló magyar vezérek mellszobrait állította, *Hans Matthias Mayr* 1667-ből származó alkotásait.[15] Sőt a sorba önmaga és apja képmását is beillesztette, jelezve, hogy magát és családját ezektől a dicső ősöktől származtatja. (9. kép) Ez volt a magyar nemesi öntudat alapeszméje, s ezt Esterházy Pál, az ellenreformáció neveltje, még egy Mária-képpel is kiegészítette. Az őt és apját ábrázoló mellszobor fölötti, angyaloktól tartott képkeret ugyanis — egykor — Szűz Mária képét hordozta, amelyet Esterházy nemcsak itt, hanem valamennyi jelentősebb világi épületének bejárata fölött is elhelyezett. A nagyhőflányi (Grosshöflein) udvar-

11. Carpoforo Tencala: Részlet a kismartoni Esterházy kastély dísztermének mennyezetképéből

ház és a bécsi Esterházy palota udvari kapuja fölött Mária képe ma is ott látható.

A másik példa a kismartoni díszterem (10. kép) mennyezetfreskójáé, amelyet a Lucchese tervezte épületeken máshol is foglalkoztatott *Carpoforo Tencala* készített. A három önálló tematikai részletből felépített falképegyüttesben Ámor és Pszihé története, a középmező kereteit összefogó címerek tanúsága szerint, az Esterházyak okosan kötött 17. századi házasságait dicsőíti. Ez gyakori témakör volt a reneszánsz és barokk művészetnek, ugyanúgy, ahogy a kismartoni falkép-tematika második rétegének, a Hesperidák aranyalmájának története is, amely Tencala más művein, például a trautenfelsi kastélyban is feltűnik. A harmadik tematikai réteg azonban jellegzetes módon ismét speciálisan magyar, nemzeti programot hordoz. Magyarország egykori nagyságát allegorikus nőalakok sorával idézték fel, akik a hajdan, a török megszállás előtt birtokolt országrészeket, tartományokat jelképezték.[16] (11. kép) Általuk idézte fel Esterházy Pál képileg is azt a múltban és a 17. századi magyar főnemesség vágyaiban létező hatalmas Magyarországot, amelynek visszaállítását a török kiűzésével remélték, s amelyet a magyar királyként uralkodó Habsburgok elé is célul tűztek ki.

Amikor Esterházy Pál 1672-ben úgy érezte, hogy a kismartoni kastély kiépítését és díszítését befejezte, s erről egy építési feliratot is elhelyezett a kastélyudvarban, akkor azt is jelezte, hogy egy évtized alatt elkészült a 17. századi magyar főnemesség legnagyobb szabású barokk épülete. Az 1670-es évek magyar főnemessége azonban messze nem volt azonos az 1660-as évekbeli önmagával. A bécsi udvar politikájával elégedetlen magyar nemesség egy részét ugyanis sérelmi politikája a Wesselényi-összeesküvésbe vitte, ám a kemény megtorlás szinte az egész magyar nemességet érintette. Nádasdy Ferenc és Zrínyi Péter lefejezésével, s hatalmas birtokaik, kincseik elkobzásával két, a legjelentősebbek közé tartozó barokk főnemesi udvar szűnt meg Magyarországon, s a gyanúsítások és a vizsgálatok légköre, a kormányzói rendszer kialakítása és gyakorlata, azaz a hagyományos magyar nemesi rendi struktúra felszámolása, alapjaiban ingatta meg a magyar nemesség korábban oly eleven politikai kezdeményezőkészségét. S ez kihatott e társadalmi osztály, különösen legfelsőbb rétege, a főnemesség egész habitusára, beleértve mecénási tevékenységét is. Mindez áll azokra is, akik a Habsburgok oldalán állva fegyveresen is részt vettek az összeesküvés felszámolásában, mint például Esterházy Pál.

Ez is az oka annak, hogy a következő két évtizedben Magyarország alapproblémája, a török elleni harc háttérbe szorul Esterházy Pál mecénási tevékenységében, amelyet inkább egyfajta befeléfordulás jellemez. Főként az *Esterházy család* dicsősége, múltja és gazdagsága, saját *egyéni* pályafutásának és társadalmi rangemelkedésének mérföldkövei hívnak életre újabb és újabb műalkotásokat. Úgy tűnik Esterházy Pál számára megnő a *sokszorosított grafika* jelentősége, s az életmű egy-egy jelentős szakaszán, fordulópontjain gyakran bízza mondanivalóját erre a nem feltétlenül mindig látványos, de hatását tekintve páratlan lehetőségeket kínáló műfajra.

Ilyen az 1670 táján készíttetett hatalmas Esterházy családfametszet is. (12. kép) Megszületésében szerepet játszhatott, hogy a frissen kiemelkedett Esterházy család nem mutathatott föl olyan, több generációval korábbi kiválóságokat, főrangú tisztségviselőket, mint például a Zrínyiek, Nádasdyak, Forgáchok, és akadtak olyan főrangúak is, mint például a Thurzók, akik Esterházy Miklóssal ezt éreztették is. A dicső ősöknek azonban igen fontos szerepe volt a magyar nemesi tudatban, mert a magyar nemesi kiváltságokat a magyar nemesség szívesebben eredeztette ősei kiválóságától, mint az uralkodó kegyétől. Ez a rendi nemesi függetlenség gondolatának egyik alappillére volt. Ezért teljesen általános volt, hogy nem ismervén a valóságos, nemegyszer nem kevésbé fényes múltat, ügyes genealógusok vagy maga a család konstruált a távoli múltból dicső ősöket. Már a kismartoni kastélyhomlokzat magyar vezéralakjainak és az Esterházy mellszobroknak párhuzamba állítása is érintkezett az őskeresés gondolatával, amelynek következetes végigvitelével el lehetett jutni a hun-magyar rokonság teóriájának segítségével Attila hun királyig, s onnan egészen az első emberig, Ádámig. Ennek a gondolatnak adott

12. Tobias Sattler: Az Esterházyak családfája, 1670. Rézmetszet, OSZK

képi formát Esterházy Pál udvari festője, amikor 1670 táján a fraknói vár számára egy nagyméretű olajképet festett az Esterházyak családfájáról. A festményről Esterházy egy Bécsben működő augsburgi rézmetszővel, *Tobias Sattlerrel* hamarosan egy nagy rézmetszetet készíttetett. Mindkét kompozíción az előtérben fekvő Ádámtól nemcsak az Esterházyak ágas-bogas családfája terjed szét, hanem a család gazdagságának jeleként sorra feltűnnek az Esterházyak által birtokolt legjelentősebb várak látképei, Fraknótól Kismartonon át Galántáig és Lakompaktól Cseszneki g.[17]

E várábrázolások közül a legjelentősebbek szinte mindegyike eredeti rajzok alapján készült, s topográfiailag hűen ábrázolja az adott várat vagy kastélyt. Fel kell tehát tételeznünk, hogy Esterházy Pál már ekkor foglalkozhatott egy *magyarországi látképes topográfia* tervével. A példák a közeli szomszédságból előtte álltak, hiszen *Georg Mattheus Vischer* már 1672-ben megjelentette Niederösterreich, 1674-ben Oberösterreich, s 1681-re pedig Steyermark látképes topográfiáját, s hasonlóképpen *Johann Valvasor* is 1679-ben Karintiáét.[18] Az 1680-as évektől e topográfiák formai megoldásaihoz hasonló, s egy lapon két látképet bemutató metszetek készültek magyarországi, zömében a mai Burgenlandban található várakról, kastélyokról és udvarházakról, amelyeket főképp Matthias Greischer neve alatt leggyakrabban a burgenlandi helytörténetírás közöl. (13. kép) Egy eddig ismeretlen levéltári forrás nyomán arra is fény derült, hogy e metszeteket valóban egy tervezett *„Topographia Regni Hungariae"* darabjainak szánták. Esterházy Pál ugyanis 1680 decemberében szerződést kötött rézbemetszésükre Bécsben, de nem Matthias Greischerrel, hanem *Jakob Hoffmannal.*[20] Az ő rendelkezésére bocsátotta a metszetelőképül szolgáló rajzokat, s végül 36 lapon 51 helység ábrázolása, az Esterházy birtokok látképei el is készültek, de maradtak fönn további előkészítő rajzok is.

A sorozat története meglehetősen bonyolult és szerteágazó. Nyomon követésére leginkább talán egy fakszimilekiadás nyújtana alkalmat, amelynek során művészettörténeti, ikonográfiai és történeti módszerekkel rekonstruálni lehetne a sorozatot. Tudjuk, hogy Jakob Hoffmann után, később, a többi ausztriai Topographia készítésében is közreműködő *Matthias Greischer* is bekapcsolódott a metszési munkálatokba. Feltételezzük, hogy a sorozat végül is azért maradt torzó, mert közben már készült, s 1686-ban meg is jelent Burckhard von Birkenstein *„Ertz-Herzogliche Handgriffe Dess Zirkels und Linials"* című könyve, amely magyarországi vár, város és erődítmény ábrázolásaival gyakorlatilag egy, zsánerjelenetekkel kísért, Magyarország-topográfiának tekinthető.[21] S mivel Birkenstein könyvének metszője, *Justus van der Nypoort*, számos metszeténél előképül használta az Esterházy Pál által tervezett Topographia látképeit — itt például Nagyhőflány látképét említjük (14. kép)—, bizonyos, hogy ez valamilyen módon Esterházy Pál hozzájárulásával történik. Esterházy kezdeményezése tehát, noha végül is töredék maradt, mégis nagy jelentőségű, mert egyedül, kiadói háttér és gyakorlat nélkül is megkísérelte, hogy az osztrák tartományok mintájára Magyarországon is látképes topográfiát adjon ki. Hazai kezdeményezésre később sem születik hasonló típusú átfogó mű, s a 19. századi Magyarországon is csak kisebb területi egységekről tesznek közzé látképsorozatokat.

Esterházy e mecénási gesztusával is országos látóterű magyar főúrként jelenik meg. S amikor 1681-ben a soproni országgyűlésen *Magyarország nádorává* választják, közjogi méltóságként, politikusként ez lesz kötelessége is.[22] Azt, hogy az ország legmagasabb méltóságává emelkedett, Esterházy Pál jellegzetes, később is visszatérő módon ünnepli meg. Amely szentnek a napján kapta meg a magasabb címet vagy rangot, annak kőoszlopra állított szobrot emeltet. Szent Antal napján választották

13. Nagyhőflány (Grosshöflein) látképe, 1680-as évek. Rézmetszet, MNM Történelmi Képcsarnok

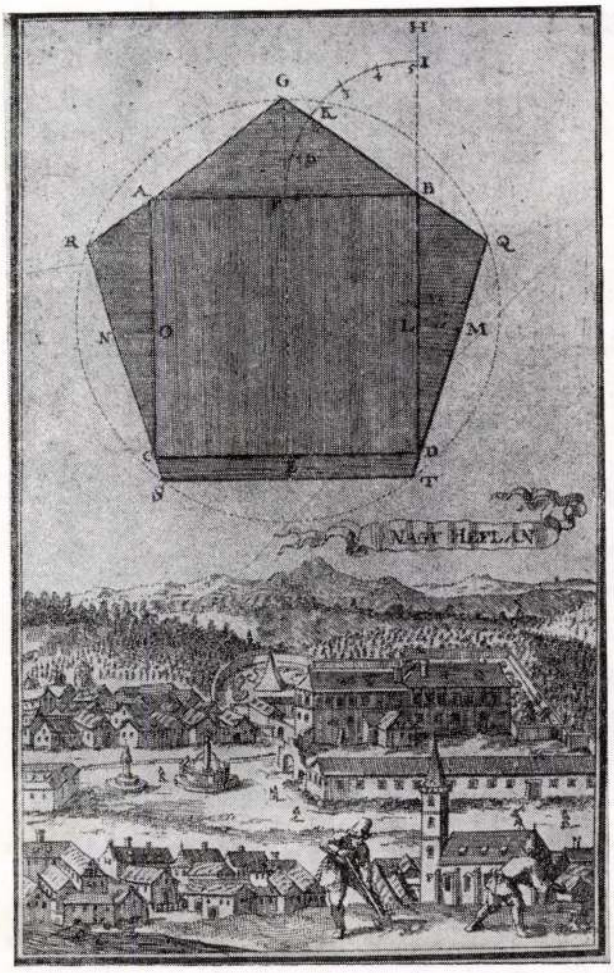

14 Justus van der Nypoort: Nagyhőflány (Grosshöflein) látképe, 1686. Rézkarc, rézmetszet

nádorrá, s alig egy hónap múlva már megbízást adott a fraknói vár elé felállítandó Szent Antal-oszlopra *Sebastian Rauschmayer* kismartoni kőfaragónak. S amikor a következő évben, 1682-ben az aranygyapjas rendet Szent Mátyás napján kapja meg, ugyanez a kőfaragó a fraknói vár elé egy, ma is álló, Szent Mátyás-szobrot farag megbízásából.[23] (15. kép)

Esterházy Pál számára a nádori cím elnyerése egyúttal önigazolás is lehetett. Bizonyítéka annak, hogy eddigi életpályáján helyes irányt követett, s hogy uralkodója és osztálya bizalmát egyként birtokolja. Hasonlóképpen önigazolás és további program volt számára az a rézmetszet is, amelyet udvari festője, *Veit Kissler* rajzai nyomán 1682-ben udvari rézmetszője *Johann Jakob Hoffmann* készített. Ezen Esterházy Pál haditetteit 12—13 jelenetben örökítették meg, ám a két rézlemezről készült kompozíciónak csak az alsó fele maradt meg a fraknói várban őrzött rézdúcon.[24] (16. kép) Itt főként Esterházy Pál török elleni harcának emlékezetes csatái szerepeltek, de a sor kiegészült azokkal a várostromokkal, amelyekben Esterházy a Wesselényi-összeesküvés felszámolásakor vett részt. Az ajánlásban Esterházy Pál tetteit felajánlják *„az égiekért, a hazáért, a királyért, a keresztény világért"*, jelezvén e rézmetszet mecénásának tág horizontját. Ám ekkortájt nemcsak e rézmetszet tematikájának középpontjába került a *török elleni harc*, hanem Esterházy Pál életének is meghatározó eseménye lett. A következő évben, 1683-ban, mikor a török Bécs ellen vonult, Esterházy Pálnak el kellett menekülnie Magyarországról, mert nem akart a töröknek behódolni. Részt vett Bécs felmentésében, ahol meg is sebesült, s amikor 1684-ben, 8 évtized után újra Budát ostromolják, a magyar csapatok élén ő is Buda alá vonult.

Magyarország nagyobb része azonban ekkor még a töröktől támogatott Thököly oldalán állt, s Európában az terjedt el, hogy „Magyarország a kereszténység ellen-

15. Sebastian Rauschmayer: Szent Mátyás szobra, 1682. Fraknó (Forchtenstein), vár

16. Veith Kissler—Johann Jacob Hoffmann: Esterházy Pál haditettei, 1682. Rézmetszet, Bécs, Graphische Versuchsanstalt

sége". Valójában az ország csupán megosztott volt, s Esterházy Pál nádor I. Lipóthoz küldött felterjesztéseiben mindegyre azt kéri, hogy Magyarországot is vonják be a török elleni háborúba. Magyarország végül is nem lett tagja az 1684 tavaszán alakult törökellenes szövetségnek, a Szent Ligának, Esterházy Pál azonban, két évtizedes szünet után, újra harcba száll, s döntése is jelzi, hogy Magyarország részt kér a török elleni háborúból. Ugyanezt szeretné hirdetni egy rézmetszettel, *Matthias Greischer* alkotásával is, amelynek témája a kép latin felirata szerint *„A fővezér Ibrahim basa zászlója, amelyet Ercsi vára alatt az 1684. július 23-án megvívott dicsőséges csatában a magyarok Esterházy Pálnak, Magyarország nagyságos nádorának vezetése alatt a felséges Lotharingiai Károly vezérrel szövetségben . . . megszereztek, és amelyet XI. Ince pápának . . . ugyanebben az évben fölajánlottak."* Esterházy Sobieski gesztusát követte, aki a Bécs alatt zsákmányolt nagyvezéri zászlót az előző évben küldte el a pápának. Metszet is készült akkor a nagyvezér zászlájáról, s a metszeten felirat tudósított az ajándékozás tényéről; hasonlóképpen miként az Esterházy Pál által készíttetett, s a fraknói várban máig fennmaradt rézdúcon is.[25] Szövetséges státust, sikeres magyar részvételt hirdet tehát műalkotással a lengyel király példája nyomán Magyarország nádora, akiben azonban az 1684-es sikertelen budai ostrom végére annyi, a szövetségesek részéről a magyar csapatokat, s személyesen őt ért sérelem halmozódott fel, hogy noha fiatal kora óta a törökellenes harcot hirdette és kívánta, többé nem vett részt személyesen a török háborúkban.[26] 1686-ban Budát, miként a következő évtizedben nagyjából egész Magyarországot is, nélküle szabadították fel.

Budának, a hajdani fővárosnak felszabadításával Magyarország másfél évszázados reménye teljesedett be, s 1687 novemberében a pozsonyi országgyűlésen a magyar nemesség hálából lemondott az Aranybullába foglalt fegyveres ellenállási jogáról, amelyet a Habsburg-ház már korábban is sérelmezett, s kimondta a Habsburg-ház fiúi ágának örökösödését is. Az év decemberében pedig magyar királlyá koronázták, még apja életében, a gyermek I. Józsefet. Esterházy Pálnak, mint Magyarország nádorának, meghatározóan fontos szerepe volt abban, hogy a magyar nemesség megtette ezeket a politikai engedményeket. Ezzel függött össze, hogy december 8-án, a királykoronázás előtti napon, Esterházy Pál az uralkodótól megkapta azt a címet, amelyre oly régóta vágyott, a német-római szent birodalom *hercegi* címét. S másnap, Széchenyi György esztergomi érsekkel együtt a pozsonyi Szent Márton templomban ő tette a magyar koronát I. József fejére. Ekkor ért Esterházy Pál egyéni és politikai sikereinek tetőpontjára. S a megbízásából akkortájt készült műalkotások érzékenyen követik a mecénás életének újabb jelentős állomásait. Általuk jelzi Esterházy Pál önmaga és a külvilág felé is örömét, s bennük újraéli és mások számára is átélhetővé teszi politikai és társadalmi sikereit. A birodalmi hercegi cím megszerzését, amelynek külső jele lesz az Esterházy címer felett a „hercegi kalap" hagyományos módon is megünnepli, amikor Szűz Máriának szobrot emeltet, mert december 8-án, az ő napján kapta meg a hercegi címet. A szobor, amely csak 1694-re készült el, ma is áll a fraknói vár előtt.[27] (17. kép) Esterházy azonban valószínűleg még 1687-ben, egy másik, különleges műalkotás elkészítésére is megbízást adott. Olyan műre, amely páratlanul áll a magyar, s ritka különlegességnek számít az európai barokk művészetben. Egy több mint másfél méteres, hatalmas elefántagyarat díszített számára *Bernhard Strauss*, az augsburgi ötvös és elefántcsontfaragó mester.[28] (18. kép) Az agyaron, miként egy miniatűr diadaloszlopon, spirálisan körbefutó mezőben a barokk kor legkedveltebb antik irodalmi alkotásának, Ovidius Metamorphosesének jelenetei tűnnek fel 33 reliefen, s szolgálnak valamilyen módon mitológiai párhuzamként is ahhoz a „változáshoz", amely Esterházy Pál rangemelkedésével következett be. Az ovidiusi jelenetsor alulról halad fölfelé, s amikor eljut az elefántagyar csúcsához, előbb átvált egy Esterházy Pál

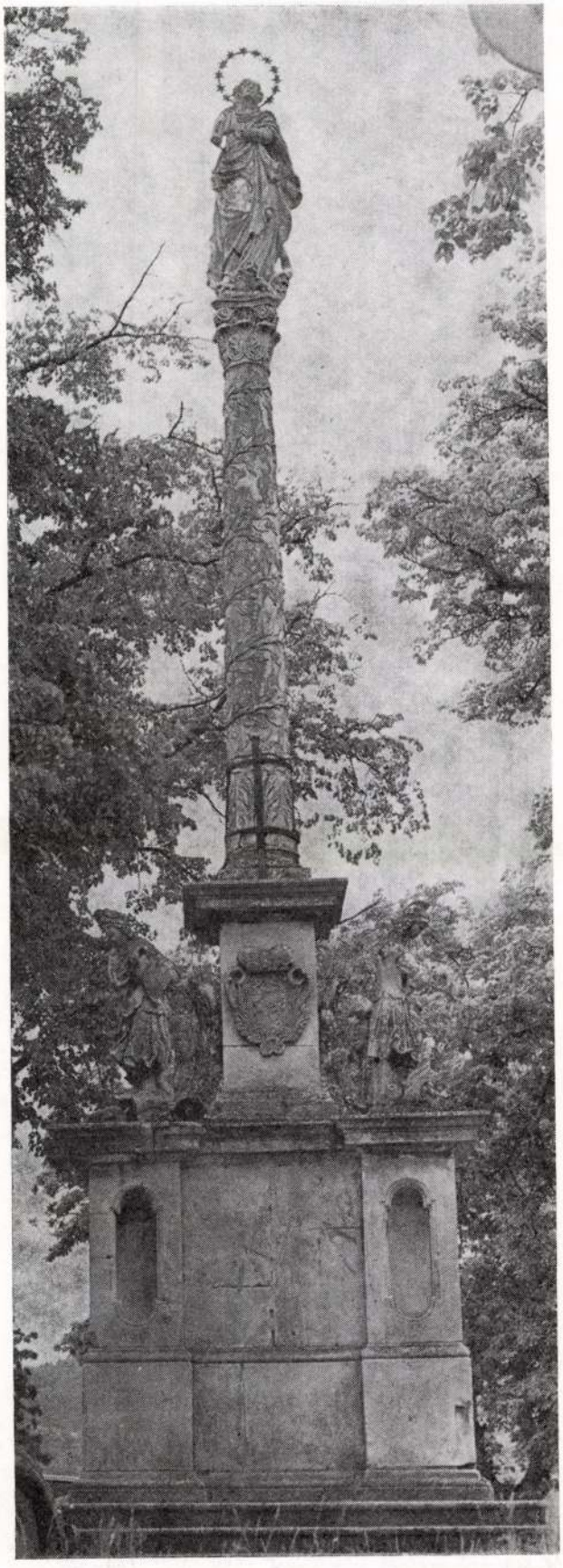

17. Fraknó (Forchtenstein), Mária oszlop, 1694

címereit felsoroló felirattá, amelynek élén a hercegi cím áll, s ezután az aranygyapjas rend jelvényével és láncával keretezett Esterházy-címer következik. Az agyar végére az Esterházy-címert koronázó hercegi kalap került, s mintegy ebben *csúcsosodik ki* az egész kompozíció és a képi kifejezés nyelvén így vált e műalkotás Esterházy Pál frissen szerzett hercegi címének monumentumává. (19. kép) E különleges műalkotás elkészítésekor Esterházy Pál éppúgy az európai iparművészet egyik központjához, Augsburghoz fordult, mint három évtizeddel korábban a vezekényi tál esetében is. Akkor Nádasdy Ferenc segítségével talált rá a művészre, s az eredeti tematikai megoldásra, most maga választott művészt és képi kifejezési formát mondanivalójához.

Hasonlóképpen Nádasdy Ferencet követi egy másik általa készíttetett műalkotással, az I. József 1687-es pozsonyi koronázási ünnepségeit ábrázoló rézmetszettel is. A Nádasdy-hagyatékban összeírt rézlemezek között ugyanis a vezekényi hősök temetésének metszetei mellett, egy I. Lipót 1655-ös koronázási menetéről készült rézdúcot is említenek. Tehát, ahogy az országbíró Nádasdy Ferenc 1655-ben maga készíttetett rézmetszetet Lipót magyar királlyá koronázásáról, ugyanúgy tett Esterházy Pál nádor is három évtized múltán Lipót fiának koronázásakor.[29] Az eddig ismeretlen lap művészei a nádor udvari rézmetszője, a bécsi *Johann Jakob Hoffmann* és a magyarországi vár- és zsánerábrázolásairól ismert németalföldi művész, *Justus van der Nypoort* voltak. Tíz gazdagon részletezett jelenetben és egy allegorikus kompozícióban mutatták be a pozsonyi koronázást, köztük azt a jelenetet, ahol Esterházy Pál az esztergomi érsekkel a király fejére illeszti a koronát. (20. kép)

Az 1687-es esztendő vége azonban a bécsi udvar és a magyar rendiség közel egy évszázados vetélkedésében túlságosan rövid idillnek bizonyult. A felszabadított Magyarország politikai, társadalmi és gazdasági berendezéséről ugyanis meglehetősen eltérő nézeteket vallottak, s ezek a Kollonics-féle Einrichtungswerk vitája kapcsán élesen a felszínre is kerültek. A Habsburghű magyar rendiség Esterházy Pállal az élen egy korszerűsített, de erősen rendi alapokon álló társadalmi berendezkedést akart, szemben a bécsi udvarral, amely abszolutista célok elérésére törekedett. A megvalósításban a nagyobb politikai erővel rendelkező bécsi udvar vitte keresztül álláspontját, s a magyar rendiség képviselői, így Esterházy Pál is, politikailag háttérbe szorultak.[30] A 17. század végére a nádori hivatal és vele Esterházy Pál politikai súlya már oly alacsonyra süllyedt, mint kevésszer e tisztség történetében. S amikor a 18. század elején a bécsi udvar által kialakított politikai rendszert a Rákóczi-szabadságharc fegyverrel igyekezett megváltoztatni, Esterházy Pál politikai jószolgálataira már sem az udvar, sem a szabadságharc oldaláról nem tartottak igényt.

Mindez kihatott a nádor kései művészetpártolásának gyakorlatára is. Esterházy Pál e folyamat kezdetén még tett egy kísérletet, hogy képzőművészeti alkotással voksoljon a politikai küzdelemben. Ezért készítteti el 1691-ben a fraknói vár udvarába saját *lovas szobrát Martin Filser* kismartoni kőfaragóval. (21. kép) A szabadonálló lovas szobor az európai barokk művészetben királyok és fejedelmek rangjelző és reprezentáló monumentuma volt. Ám a 17. század második felében ez a Habsburg birodalom területén oly ritka jelenség, hogy magának Lipót császárnak is csak alkalmi lovas szobrairól tudunk. A fraknói lovas szobor talapzata X. Károly Gusztáv svéd uralkodó lovas szobrának metszetét követi, s a megláncolt rabszolgák Esterházy Pál lábai alatt bizonyos, hogy a legyőzött törököket jelképezik. Az igazán XIV. Lajos szobraival népszerűvé vált ágaskodó lovasszobor-típus a kismartoni kőfaragó darabos és nehézkes formáival is hűséges szószólója annak a politikai törekvésnek, amellyel Esterházy a nádori tisztség hatáskörét erősen bővíteni, mintegy helytartói jogkörré szélesíteni kívánta, s amelyet a vármegyei felterjesztések őt „vice-rex"-ként tisztelő titulusa is kifejezhet. Ezért kívánt az európai uralkodókhoz, fejedelmekhez hasonló szerepkörben megjelenni, s mecénási érzékenységének, művészi tájékozottságának kitűnő bizonyítéka, hogy pontosan rátalált arra a művészi for-

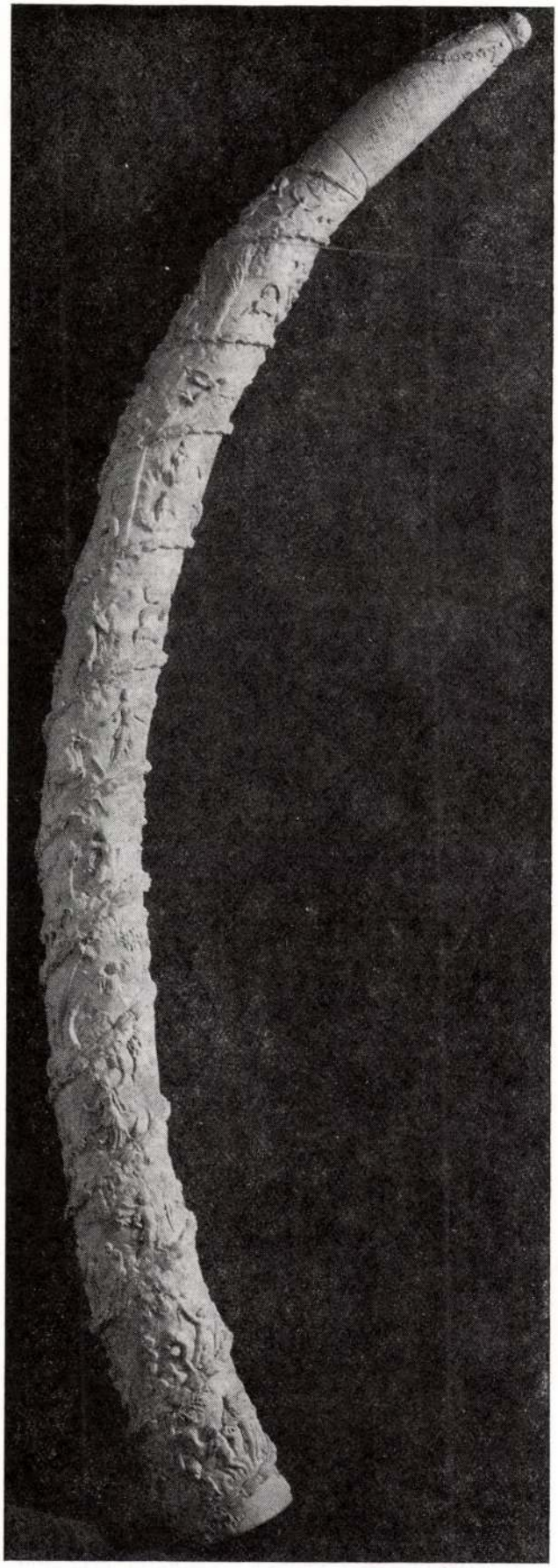

19. J. B. Strauss: Részlet az elefántagyarból az Esterházy címerrel, 1688 körül. Iparművészeti Múzeum

18. Johann Bernhard Strauss: Elefántagyar Ovidius Metamorphosesének jeleneteivel, 1688 körül. Iparművészeti Múzeum

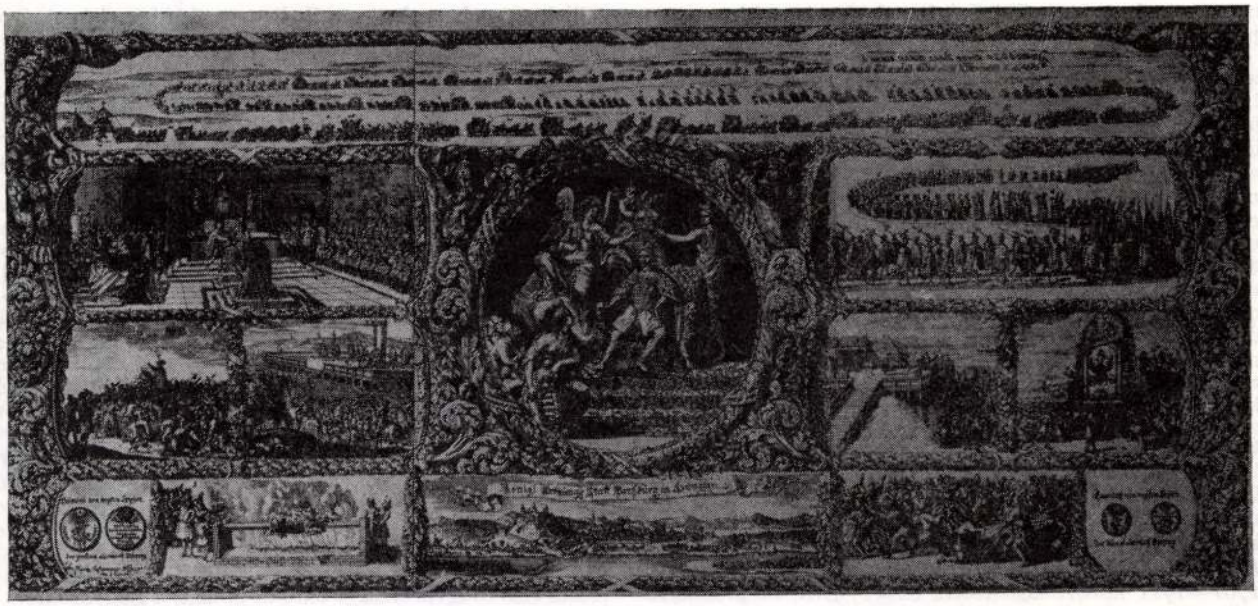

20. Justus van der Nypoort—Jacob Hoffmann: I. József magyar király koronázása, 1687. Rézmetszet, Bécs, Graphische Versuchsanstalt

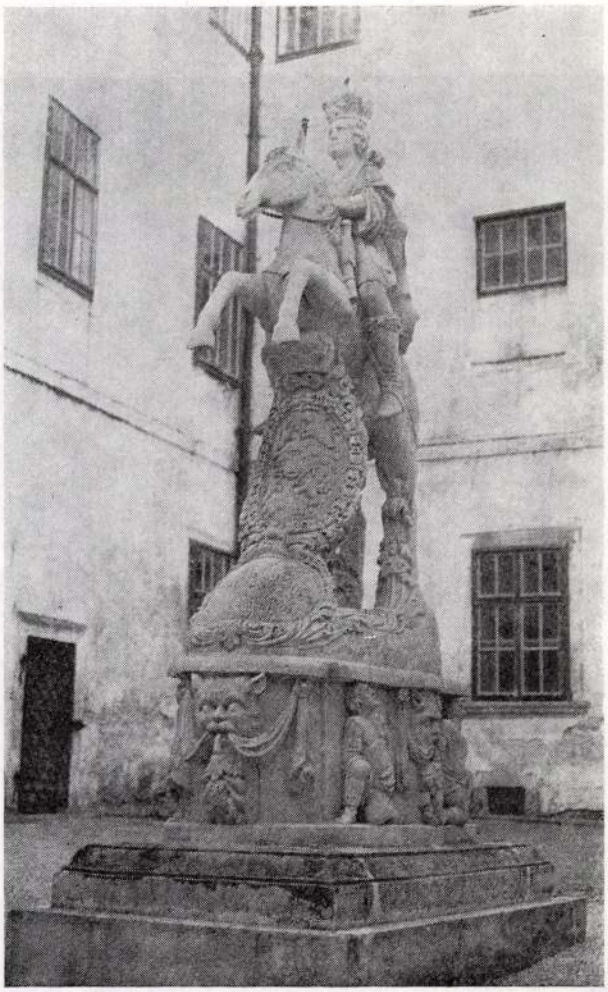

21. Martin Filser: Esterházy Pál lovas szobra, 1691. Fraknó (Forchtenstein), vár

mára, amely ezt a célkitűzését a leghatásosabban megjeleníti.[31]

Folytatásra, hasonló mélységű mecénási gesztusra azonban Esterházy Pál további pályája során nem akadtunk. Esterházy a korábbi nagyon aktív politikától visszahúzódni látszik, ez azonban mecénási tevékenységének intenzitásán nem érződik. Sőt. Talán életének egyetlen szakaszában sem készül annyi műalkotás megbízásából. mint az utolsó két, két és fél évtizedben. Csak éppen e mecénási gesztusokból kirajzolódó személyiség más, mint a korábbi évtizedeké. Ugyanis szinte nyoma sincs az ország egészét érintő, mecénásként is a politikus nádort mutató műalkotásoknak. Sokkal inkább az ellenreformáció nevelte katolikus főúr s a családja hírének-nevének dicsőségén munkálkodó arisztokrata tűnik elő e művek mögül. Egyéniségének ezek az összetevői korábbi mecénási gyakorlatában is jelen voltak, csak nem ilyen kizárólagos érvénnyel. Hihetetlenül gazdag és látványos ekkor a katolikus főúr írói és mecénási aktivitása. 1690 és 1711 között kilenc könyve jelent meg, némelyik több kiadásban is, s csaknem mindegyikkel Szűz Mária tiszteletét kívánta növelni. Köztük van nagyszabású egyház-zene műve a Harmonia Caelestis is, amelynek darabjait ekkor készítette elő kiadásra, s a kották rézmetszeteit *Jakob Hoffmann* és *Johann Jakob Hermundt* bécsi rézmetszőkkel 1701—1711 között készíttette el.[32] Erre az időszakra esik számos nagy pompával szervezett máriacelli zarándoklata is. 1689-ben helyezte el a máriacelli kegytemplomban azt a nagyméretű fogadalmi képet, amelyen feleségével, Thököly Évával együtt térdel, Kismarton és Fraknó látképeivel a háttérben Mária kegyszobra elé, hálát adva, hogy várait a török veszedelemtől megoltalmazta. (22. kép) A következő évben, 1690-ben új oltárt emel a máriacelli kegyszobornak, s erről és az egész kegykápolnáról rézmetszetet is készíttet. Máriacell ekkor már jó ideje a Habsburg birodalom legjelentősebb búcsújáróhelye, s Nagy Lajos király adománya és pártfogása óta magyar nemzeti zarándokhely is. Így, ha a kultusz középpontjában álló Madonna-szobornak Magyarország *nádora* emel új oltárt, akkor — úgy tűnik — hogy ezzel, mint az ország legmagasabb közjogi méltósága *(a vice-rex)*, Nagy Lajos király nyomába kívánt lépni, s az ő gesztusát kívánta megismételni. Ennek adott további hangsúlyt az — eddig ismeretlen — rézmetszettel is, amelyen a nádor korábbi udvari rézmetszője, *Johann Jakob Hoffmann* ránk örökítette a hajdani kegyoltár képét és elrendezését is. A kegyhely középpontjában álló oltáron Esterházy Pál címere és az ő címeit felsoroló donációs felirat fogta közre a Madonna felöltöztetett kegyszobrát.[33] (23. kép) Szintén 1690-ben jelentette meg Esterházy Pál 117 rézmetszettel díszített, magyarul írott vaskos könyvét is, amelyben az egész világ, s benne Magyarország leghíresebb Mária kegyképeit gyűjtötte össze.[34] (24. kép) Majd 1695-ben kezdi építtetni a boldogasszonyi ferencesek új kéttornyú templomát *Francesco Martinellivel*, majd a soproni *Pietro Antonio Contival* a stukkókat, az észak-olasz *Luca Antonio Colomboval* a mennyezetképeket készítteti el.[35] (25. kép) 1699-től pedig az Esterházy Miklós nádor által építtetett első magyarországi barokk épület, a nagyszombati jezsuita templom mennyezet díszítése készül megbízásából, szintén *Pietro Antonio Conti* és a bécsi *Johann Erhardt Gruber* munkájaként.[36] (26. kép) 1701-ben kezdik a lanzendorfi kálvária mintájára Felix Nierinck tervei alapján a kismartoni kálvária építését, s 1705-ben már átadják a kész épületet a ferenceseknek.[37] (27. kép) Mindezek az épületek és műalkotások csak a legjelentő-

22. Esterházy Pál és Thököly Éva fogadalmi képe, 1689. Mariazell, kegytemplom

23. Johann Jacob Hoffmann: A máriacelli bazilika kegyoltára, 1690. Rézmetszet. Fraknó (Forchtenstein), vár

sebbek azok közül, amelyeket Esterházy Pál a katolikus egyház számára készíttetett. A sort oltárokkal és szobrokkal, kápolnákkal és metszetillusztrációkkal hosszan lehetne még folytatni.

Esterházy Pál kései mecénási tevékenységének másik legjellemzőbb területe az *Esterházy család* történetének és dicső múltjának felmutatása, változatos formában történő megörökítése volt. Már a kismartoni kastélyhomlokzat mellszobor-sorozata, vagy az Ádámig visszanyúló családfa is ennek jegyében született. A 17. század végétől azonban a dicső családi múlt az általa készíttetett műalkotásokon még intenzívebben jelenik meg. Pál nádor fiának, a bécsi egyetemen tanuló Mihálynak 1691-ben készült tézislapján mintegy össze is foglalták azokat a jellegzetes vonásokat, amelyeket az Esterházy család múltjából és jelenéből különösen hangsúlyozni kívántak. (28. kép) Ezen a *Jonas Drentwett* rajza nyomán készült metszeten az Esterházy család hőseinek emelt templom áll, oldalában négy hős mellszobra, így Eurs hun vezéré, az Esterházyak őséé, a honfoglalás idejébe helyezett első Esterházyé, valamint Miklós és Pál nádoré. Ám az utóbbi élőként is megjelenik a metszeten, s Esterházy Pál, Mihály fiával együtt, a vitézség antik héroszával, Herkulessel az oldalán a diadalkapun átlovagló I. Józsefnek, s a felhőkön trónoló Lipót császárnak hódol. A háttérben csata zajlik, s az előtér hadi trófeáinak török foglyai is jelzik, hogy a 17. századi hős Esterházyak a török elleni harcból bőven kivették részüket. A diadalkapun át magyar címerrel érkező Hungária babérkoszorúja őket is megilleti.[38]

Az Esterházy család azon fő erényeinek, amelyeket e tézislap kompozíciója a maga képi eszközeivel inkább csak jelezni tudott, Esterházy Pál külön-külön monumentális műalkotásokat szentelt. Így monumentális csatakép-sorozatot készíttetett a kismartoni kastély nagytermébe azokról, akik az Esterházy családból a 17. századi Magyarország csataterein harcoltak. Elsősorban a török ellen, de a függetlenségi harcok során a Habsburgok oldalán is. Esterházy Miklós nádor a sorozatban két kompozíción jelenik meg: a Bethlen Gábor alvezérével, Tarródy Mátyással vívott lakompaki csatát ábrázoló képen, és az Érsekújvár környéki rajtaütését megjelenítő olajfestményen. Kép készült a vezekényi csatában elesett négy Esterházy haláláról, s külön nagyszombati temetésükről, Pápa elestéről és visszafoglalásáról, s Esterházy Ferencnek, Pál öccsének portyájáról is.[39] Ezek a 18. század első évtizedében készült festmények az utolsók azoknak a műveknek sorában, amelyekkel a magyar főnemesség a 17. század közepe óta a magyarországi török háborúkat kísérte, s harcait műalkotásokon keresztül is átélte.

Hasonló jellegű, de az egész Esterházy nemzetség történetét átfogja az Esterházy Pál tevékeny közreműködésével készült „*Trophaeum . . . domus Estorasianae*" című, 1700-ban Bécsben megjelent könyv is. Ez a metszetekkel gazdagon illusztrált kötet az Esterházy család ősi voltát, régi dicsőségét, újkori hőseit és szerteágazó rokonságát volt hivatva bemutatni. Ugyanúgy készült, mint a kor többi hasonló típusú munkája, amikor is a családról fennmaradt, s elégtelennek tartott valódi, históriai adatokat kitalált nevekkel és hősökkel és dicső tettekkel pótolták. Így állították össze a kor messze visszanyúló családfáit, nemcsak az Esterházyakét, hanem, hogy csak magyar példákat említsünk, a Zrínyiekét a 17. és a Festetichekét is a 18. században. A Tropheum azonban nem Ádámig, mint a családfán, hanem „csak" Attila hun királyig vezeti vissza az Esterházyak családfáját. S a vállalkozás különlegességét mutatja, hogy a magyar barokk kultúra történetében egyedülálló módon az ősök mindegyikét egészalakos portrémetszetben mutatták be. A 171 portrét ugyanaz a *Jakob Hoffmann* és *Jakob Hermundt* metszette rézbe, aki a Harmonia Caelestis kottáit is.[40]

E portrék nagy része a fantázia szülötte volt. Ezeket a nádor Petrus nevű udvari festője rajzolta, kisebb részük pedig a családi ősgaléria képmásait követi. Így az a metszet is, amely a sorozatban magát a megrendelőt, Esterházy Pált ábrázolja (29. kép). „*Önportré*" ez abban az értelemben, hogy Esterházy nyilván maga választotta

24. Matthias Greischer: A boldogasszonyi (Frauenkirchen) Mária kegyszobor képe, 1690. Rézmetszet

meg, hogyan kíván 1700 táján képmásán megjelenni. S aligha véletlen, hogy portréja a közel fél évszázaddal korábbi *Benjamin Block* portrét (5. kép) követi. Ugyanaz az elrendezés, ugyanaz az alakbeállítás, s még az udvari portrén az előkelőséget sugalló vadászkutya szerepeltetése is. Csak éppen a kucsmát, bőszájú úríhímzéses inget, hagyományos magyar öltözetet viselő fiatal nemest egy brokátba öltözött, ötvösművű csatokkal és láncokkal feldíszített, bodorított parókájú idős férfi váltotta fel.[41] S a változás nem pusztán a viselet változásának, hanem a magyar arisztokrácia életvitelében, kultúrájában bekövetkezett változásnak a kifejezője is. Ez a képmás korai jelzés arról a folyamatról, amelyben az udvarhű magyar arisztokrácia a Habsburg-birodalmi arisztokrácia világához kívánt közeledni, s habitusában, megjelenésében, szokásrendszerében a velük való rokonságot akarta hangsúlyozni. S akik azután a 18. században erre az útra léptek, azok megszűntek a *magyar* kultúra hordozói és éltetői lenni, s többnyire kivonultak a politika, a Magyarország sorsát felelősséggel vállaló politika küzdőteréről is. (Legfogékonyabb képviselőit majd csak a reformkor időszaka hozza vissza, s ott is elsősorban a politika terrénumára.) Esterházy Pál maga nem ezen az úton járt, de fiai — úgy tűnik — már ebben a szellemben nevelkedtek.[42] Esterházy Pál még a 17. század közepén kapta azokat a meghatározó impulzusokat, amelyek személyiségét meghatá-

25. Boldogasszony (Frauenkirchen), ferences templom

26. Johann Erhardt Gruber—Pietro Antonio Conti: A nagyszombati (Trnava) jezsuita templom mennyezete (részlet), 1698—1700

27. Kismarton (Eisenstadt), Kálvária templom

rozták. S noha korának viharos évtizedei, váratlan politikai fordulatok nemegyszer késztették meghátrálásra vagy akár megalkuvásra, mégis — s ezt az általa készíttetett műalkotások is egyértelműen jelzik — az akkor kialakított és felvállalt társadalmi és kulturális értékrendhez valamilyen módon mindvégig ragaszkodott. Így amikor 1713-ban, két évvel a Rákóczi-szabadságharc bukása után, meghalt, vele annak a barokk mecénásrétegnek *utolsó* hazai képviselője távozott el, amelynek művészetpártolása még a 17. század közepének feszült politikai légkörében formálódott, s akik a képzőművészetet politikai vagy társadalmi törekvéseikkel *közvetlenül* is

28. Jonas Drentwett — Philipp (?) Kilian: I. József és az Esterházyak diadala. Esterházy Mihály tézislapja, 1691. Rézmetszet. Fraknó (Forchenstein), vár

összekapcsolni igyekeztek.[43] A kismartoni ferencesek-nél fölállított és metszetben is ránk maradt castrum doloris ebben a szellemben búcsúztatta Esterházy Pált, s az oszlopos gyászemelvény képi megoldásaiban, a török hadi trófeák, a hercegi kalap, a magyar címer, különböző szentek és erények szobrai révén személyiségének, társadalmi rangjának leglényegesebb vonásai is megjelentek.[44] (30. kép)

A vázlat, amelyet Esterházy Pál művészetpártolásának elemzésével szerettem volna elkészíteni, okkal minősíthető elnagyoltnak. Sok mindenről nem beszéltem. Például a nevezetes kincstárról, amelynek értékelése speciális vizsgálati szempontokat kíván,[45] vagy a fraknói vár és a kismartoni kastély festményeiről és berendezéséről,[46] amelyet csak részben ismerek, vagy akár az Esterházy Pál által állíttatott oltárok és szobrok együtteséről, amelyet ő maga foglalt jegyzékbe.[47] S a sor még tovább folytatható. Ám így is arra törekedtem, hogy a mecénás Esterházy Pál pályaképének fő vonásait, változásait, legjellemzőbb jegyeit felmutathassam. Hogy az így kapott összkép tán kevesebbet tükröz azokból az ellentmondásokból, kételyekből és kudarcokból, amelyeket a politikai pályán, társadalmi rangban, s gazdagságban oly magasra emelkedett Esterházy Pál átélt? Bizonyosan így van. Mégis vallom, hogy a bemutatott műalkotások egyként

29. Esterházy Pál képmása, 1700. Rézmetszet

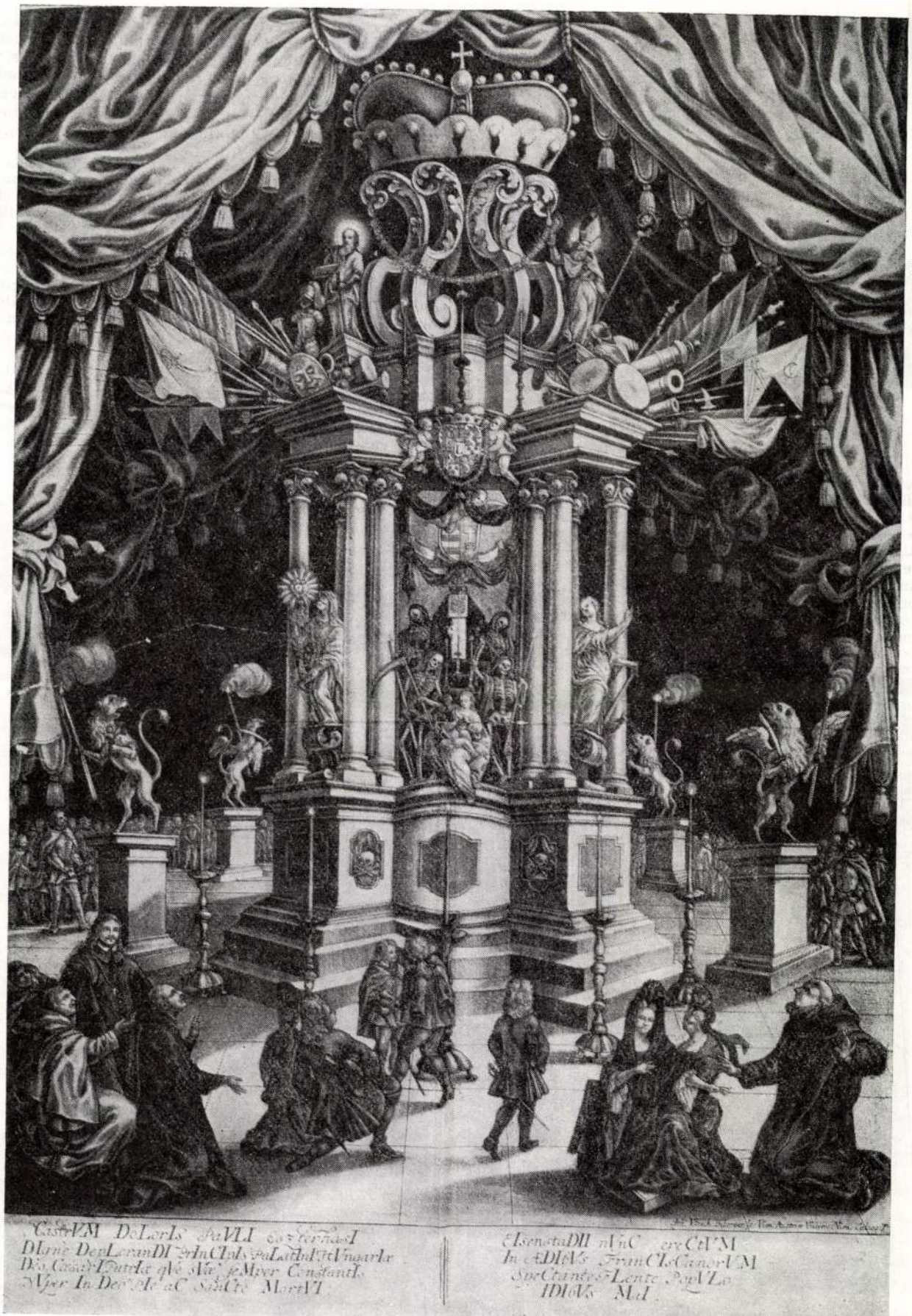

30. Johann Ulrich Biberger: Esterházy Pál castrum dolorisa, 1713. Mezzotinto

tanúi annak, hogy Esterházy Pál számára a művészet valahol mindig *menedéket* is jelentett. S életének szinte mindegyik szakaszában rátalált azokra a művészeti kifejezési formákra, amelyekre elképzeléseit, mondanivalóját bátran rábízhatta. Mecénási érzékenységének, a képzőművészet erejébe vetett hite töretlenségének éppen ez a *folyamatosság* egyik fő bizonyítéka.

Galavics Géza

JEGYZETEK

1 *Vargyassi András:* Sol mysticus... (Nagyszombat 1713) Esterházy Pál castrum dolorisával

2 Esterházy Pálról a mecénásról röviden *Mohl Adolf:* Herceg Esterházy Pál nádorispán. Sopron 1924.; *Csatkai Endre:* Emlékezés Esterházy Pál nádorra születésének 300. évfordulója alkalmából. Klny. a Soproni Hírlapból, 1925.; Nyomtatásban megjelent műveiről *Karl Semmelweis:* Die gedruckten Werke des Palatins PaulEsterházy (1635—1713). in: Burgenländischer Heimatblätter, 1961, 32—42.; — Zeneszerzői tevékenységéről *Domokos Mária:* Paul Esterházy: Harmonia Caelestis 1711. In: Studia Musicologica X. 1968, 129—151.; Zeneműveinek kiadását és korszerű feldolgozását az MTA Zenetudományi Intézet megbízásából Sas Ágnes készíti elő. Megjelenik a Musicalia Danubiana sorozatban. — Esterházy Pál kéziratban maradt verseiről *Merényi Lajos:* Esterházy Pál nádor versei. in: Irodalomtörténeti Közlemények II. 1893, 129—, s legújabban *Cs. Havas Ágnes* kommentárjával valamennyit nyomtatásban is közzétették a Régi magyar költők tára 12. kötetében. Budapest 1988, 485—622.

3 Eszterházy Miklós nádorról több életrajz is készült. Így *Szalay László—Salamon Ferenc:* Gr. Esterházy Miklós nádor. 1—3 kötet (Pest 1863—1870), *Csapody Csaba:* Esterházy Miklós (Bpest 1942), *Péter Katalin:* Esterházy Miklós (Budapest 1983). Esterházy Pálról azonban mindmáig csak a régi, múlt századi életrajz áll rendelkezésünkre: *Bubics Zsigmond—Merényi Lajos:* Herceg Esterházy Pál nádor 1635—1713. (Budapest 1895). Előkészületben a Magyar Országos Levéltár kiadványai III. sorozatban *Iványi Emma* 1976-ban megvédett kandidátusi disszertációjának kiadása Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681—1713) címmel. E tanulmány nyomdai munkálatai közben jelent meg *Iványi Emma* új Esterházy Pál életrajza, s az ő fordításában Esterházy Mars Hungaricus című munkája, továbbá magyar nyelvű visszaemlékezése ifjúkorára a *Hausner Gábor* által szerkesztett Esterházy Pál Mars Hungaricusa című kötetben, *Perjés Géza, Kovács Sándor Iván* és *Bene Sándor* tanulmányával, Budapest, 1989. Későbbi jegyzeteinkben már nem tudjuk idézni.

4 A képmás a 15 éves Esterházy Pálról készült, s a képet ma feltehetően kismartoni Esterházy kastélyban őrzik. Mi *Bubics—Merényi* i. m. olajnyomata után, (a 87. oldalnál) közöljük. Ugyanott Esterházy Pál saját feljegyzése a kép keletkezéséről.

5 A korszak politikai indíttatású, a török háborúkhoz kapcsolódó magyarországi művészetéről részletesen *Galavics Géza:* Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet. 1986.

6 A két metszetet *Hans Rudolf Miller* rajza nyomán *Mauritz Lang* metszette. Közli mindkettőt *Galavics* i. m. 38—39. a régebbi irodalommal együtt.

7 Közölve *Galavics* i. m. 87—88, ill. 61. kép

8 Említi *Bubics—Merényi* i. m. 111—112.

9 Az Esterházy család mítosz-teremtési folyamatáról részletesebben *Galavics* i. m. 80—89, s ugyanitt közölve a legfontosabb műalkotások is.

10 A dísztálról (s annak restaurálásáról is) valamint a lovasszobor-kannáról *Héjjné Détári Angéla:* Augsburgi dísztál a vezekényi csata emlékére. Drentwett művek az Esterházy kincstárban. Az Iparművészeti Múzeum Évkönyve XI. 1968, 23—50.; továbbá *Galavics* i. m. 86—87, s ugyanott *Philipp Jakob Drentwettről*, mint Nádasdy Ferenc udvari ötvöséről is. A lovasszobor-kanna szerepelt az 1884-es budapesti és az 1889-es bécsi ötvösmű kiállításon. Ám 1919-ben, amikor az Esterházy kincstár átkerült Magyarországra (Fraknó és Kismarton ugyanis Ausztriához került) — eltérően a dísztáltól — a lovasszobor-kanna már nem volt a kincstár ötvösművei között. Közel egy évszázadnyi lappangás után 1989-ben (már a kézirat leadása után) váratlanul a Sotheby's cég genfi árverésén bukkant fel, két darabban: Sotheby's Catalogue, European Silver, Geneva, 8th May 1989. Nr. 173, 174. Új tulajdonosát még nem ismerjük. Az eredeti állapotot őrző üvegnegatív az Iparművészeti Múzeum Adattárában található. Az Esterházy kincstárról összefoglalóan *Héjjné Détári Angéla:* A fraknói Esterházy kincstár a történeti források tükrében. In: Magyarországi reneszánsz és barokk. Művészettörténeti tanulmányok. Szerk. Galavics Géza 1975, 473—549

11 *Benjamin Block* egészalakos Esterházy portréjáról *Garas Klára:* Magyarországi festészet a XVII. században. Budapest 1953, 86. Nádasdy Ferenchez fűződő kapcsolatáról s a Nádasdyról és feleségéről, Esterházy Anna Júliáról festett képmásáról *Rózsa György:* Nádasdy Ferenc és a képzőművészet. Halálának háromszázadik évfordulójára. Művészettörténeti Értesítő XIX. 1970, 190—191. *Block* 1666 körül ismét lefestette Esterházy Pált, ekkor készült portréjáról lásd *Buzási Enikő:* Régi magyar arcképek — Alte ungarische Bildnisse. Kiállításkatalógus, Tata—Szombathely 1988, 31—32.

12 Kéziratát az Országos Levéltárban őrzik. Régi feldolgozása *Bubics Zsigmond:* Esterházy Pál Mars Hungaricusa Budapest 1895, új kiadását Iványi Emma készíti elő (lásd 3. jegyzet). A török fővezér sátrának rajzát közli *Galavics* i. m. 96.

13 *Galavics* i. m. 96. A metszet az Esterházy levéltár metszetgyűjteményében maradt fenn, amelyet a levéltáros *Hárich János* állított össze a család történetével kapcsolatos metszetekből. Ezeket a metszeteket, hasonlóan más levéltári fondokhoz, gépelt jegyzékbe foglalta. 1945 után a metszetanyag nagy része (de nem a teljes metszetgyűjtemény) a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokába került, ahol ma is őrzik Hárich János gépelt segédletével együtt.

14 *Werner Kitlitschka:* Das Schloss Petronell in Niederösterreich. Beiträge zur Baugeschichte und kunsthistorische Bedeutung. Arte Lombarda XII. 1967. 105—.; *Lucchese* tevékenységéről időrendi áttekintést készített *Garas Klára:* Az olasz mesterek és a magyarországi barokk térhódítása címmel. Magyarországi reneszánsz és barokk. Művészettörténeti tanulmányok. Szerk. Galavics G. Budapest 1975, 226—229. A tanulmány kissé rövidített változata — a Lucchese működésének időrendi áttekintése nélkül — közölve, „Migrations d'artistes, relations artistiques. Les maîtres italiens et la pénétration du baroque en Hongrie" címmel. In: Baroque 8. Montauban 1976, 47—56.; *Lucchese* alakjának meghatározó szerepéről legújabban *Richard Bösel:* Die Fassade der Kirche am Hof und ein unbekanntes Bauprojekt für St. Michael in Wien. Kunsthistoriker IV. 1987, Nr. 3/4., 40—47.; Lucchese és a Batthyányak kapcsolatáról *Koppány Tibor:* Batthyány I. Ádám építkezései — 1629—1659. Történelmi Szemle XVII. 1984, 548—551. Az általában a kismartoni kastély tervezőjének tartott *Carlo Martino Carlonét* az okmányok 1663-ban említik, amikor, halála előtt négy évvel, átadja a kismartoni kastélyépület kivitelezését „vermög Motel und Abriss" *Sebastian Bartoletti* és *Antonio Carlone* palléroknak. Az erről szóló részletes szerződést csak újabban tette közzé *Johann Harich:* Über das Schloss Esterházy zu Eisenstadt und die Burg Forchtenstein. Unbekannte Archivdokumente. Burgenländische Heimatblätter, XXXIV. 1972, 15—16, korábban csupán *Carlo Martino Carlone* nyilatkozatát ismertük. Ezt tette közzé *D. Frey—A. Csatkai:* Die Denkmale des politischen Bezirkes Eisenstadt. ÖKT XXXIV. 1932, 56. *Luccheséről* tudjuk, hogy tervezői praxisában szerepel az épületmodell használata: 1644-ben Batthyány Ádám körmendi kastélyának átépítéséhez készített modellt. Vö. *Koppány* i. m. 550.

15 A *H. M. Mayrral* kötött szerződést közli *D. Frey—A. Csatkai* i. m. 57.

16 *Tencala* tevékenységéről, a kismartoni díszterem programjáról lásd *Werner Kitlitschka:* Beiträge zur Tätigkeit Carpoforo Tencalas nördlich der Alpen. Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte XXIII. 1970, 208—231.; továbbá *Galavics* i. m. 96—102, a díszterem mennyezetképeinek nemzeti tematikájáról, s annak ikonográfiai programjáról és párhuzamairól is. Legújabban *Ingeborg Schemper-Sparholz:* Illustration und Bedeutung — inhaltliche Überlegungen zu den Fresken Carpoforo Tencalas in Trautenfels, Eisenstadt und Németi a. d. Oslava. Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte XL. 1987, 303—319

17 A festett családfa ma is a fraknói várban található. A rézmetszethez fennmaradt az előkészítő rajz is, amelyre legutóbb az Országos Levéltárban akadtunk. Magáról a metszetről példányt őriz a fraknói vár, az Országos Levéltár s az Országos Széchényi Könyvtár is. E családfáról s általában az Esterházyak különböző családfáiról részletesebben *Galavics Géza:* Barokk családfák és genealógiák. in: Főúri ősgalériák, családi arcképek a Magyar Történelmi Képcsarnokból. Katalógus, A Magyar Nemzeti Galéria kiállítása, Budapest 1988. Szerkesztette Buzási Enikő, 46—51. Az Esterházyak családfái: Kat. A 5 *(T. Sattler* rézmetszete), A 4 (rajzvázlat a rézmetszethez), A 7—A 11 további családfák.

18 *Ingo Nebehay—Robert Wagner:* Bibliographie altösterreichischer Ansichtenwerke aus fünf Jahrhunderten. Graz 1981—84, Kat. 767, 783, 784, 785.

19 A sorozat számos lapját közölte *Bubics—Merényi* i. m., továbbá *Harald Prickler:* Burgen und Schlösser, Burgenland. Wien 1972.²; *Otto Guglia—Gerald Schlag:* Burgenland in alten Ansichten. Wien 1986.

20 1680 decemberében kelt Bécsben a szerződés, amelyben a művet *„Topographia in Königreich Ungarn"*-ként említik. Mivel a helységneveket magyarul, a metszetek feliratait latinul írták, feltehető, hogy ez a kötet is — miként ausztriai párjai — kétnyelvű, tehát latin és — ez esetben — magyar címmel jelent volna meg. A szerződést a hg. Esterházy család levéltára őrzi, OL hg. Esterházy család levéltára, P 125, Pál nádor iratai, 10. 732 sz. Nr. 107. Másolata

— Valkó Arisztid kutatásaként — az MTA Művészettörténeti Kutatócsoport levéltári gyűjteményében.

21 *Matthias Greischer* szignatúrája csupán a sorozat néhány lapján olvasható: Schwarzenbach látképe, Pergelen látképe. Birkenstein sorozatáról lásd *Rózsa György:* A Birkenstein-féle metszetes könyv. Justus van der Nypoort magyar vonatkozású művei. Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai. XXXVI. 1957., megjelent ugyanebben az évben a Magyar Könyvszemlében.

22 Esterházy Pál nádori tevékenységéről lásd *Iványi Emma* 1976-ban megvédett kandidátusi disszertációját: Esterházy Pál nádorsága (1681—1713). Kézirat. Tervezett kiadásáról lásd a 3. jegyzetet.

23 Ilyen természetű fogadalmáról — a birodalmi hercegi cím kapcsán — *Esterházy Pál:* Mennyei Korona (Nagyszombat, 1696) 121—122. Nádorrá választásáról maga jegyezte fel: „*Anno 1681 die 13-a Junii, azaz páduai Szent Antal napján választott engem az ország magyarországi palatinusul Sopromban azon országgyűlésében*", az aranygyapjas rend elnyeréséről pedig: „*Anno 1682. Szent Mátyás apostol napján adta meg ő fölsége énnékem az arany bárányt Bécsben az pater Augustianusok templomában*". in: Az Esterházyak családi naplója. Közzéteszi *Szilágyi Sándor.* in: Történelmi Tár, 1888. 219.; — Szent Antal szobra ma már nincs meg. Elkészítésére a kőfaragó *Rauschmayerral* kötött szerződést (1681. július 20), valamint a szobor felállítására vonatkozó kifizetést (1681. december 15), továbbá *Rauschmayernek* a Szent Mátyás szobor honoráriumának kifizetését (1682. december 8.) közli *Adelheid Schmeller-Kitt:* Archivalische Vorarbeiten zur Österreichische Kunsttopographie, Gerichtsbezirk Mattersburg, Burgenland. 1. Theil, Wien, 1982. Hrsg. Abteilung für Denkmalforschung des Bundesdenkmalamtes Nr. 27, 32, 33, 38, 40.

24 Közölve *Galavics* i. m. 100. oldal, 74. kép. A rézlemezről eredeti levonat mindeddig nem került elő. A közölt kép új levonat, amely a bécsi Graphische Versuchsanstalt-ban készült, ahol az új levonatból egy példányt is őriznek.

25 Mindkét metszet, Sobieskié és Esterházy Pálé is közölve *Galavics* i. m. 114—115. oldal, 51—52. szövegközti kép. Ez esetben sem ismerünk ma már eredeti levonatot a fraknói várban őrzött rézdúcról. Az új levonat az előző jegyzetben megadotthoz hasonlóan készült.

26 Esterházy Pál részvételéről, politikai szerepéről a Bécs ostromát követő török háborúkban, *Bubics—Merényi* i. m. 714—744.

27 „*Az Fraknai Vár előtt vagyon egy igen szép s magas kő Oszlop, melynek az tetején vagyon az macula nélkül fogantatott Boldogságos Szűz képe, kinek eredeti innét lött, hogy midőn Leopoldus Romai császár, és Magyar Országi Király énnékem az Impériumbeli Herczegi méltóságot Kegyelmessen hivséges szolgálatomért, meg-igérte volna, fogadást tettem az Istennek, és az Boldogságos Szüznek, hogy valamely nap lészen annak meg-adása, azon Szentnek képivel eggyütt, egy oszlopot csináltatok. Tetczett azért a nagy irgalmu Istennek, hogy az Böcsület, az ő Szent Annyának adatnék, Kire nézve Karácson Havának nyólczadik napján, az-az Boldog Asszony Fogantatása innepén, az Ezer hatszáz nyólczvan hetedik Esztendőben Poson Várában adatott azon Méltóság nékem; kire nézve fogadásomnak eleget akarván tennem, ezen képet oszlopjával, és a többi részeivel eggyütt csináltattam a Boldogságos Szüz tisztességére*". Mennyei Korona. Bécs 1696. 121—122. A Mária-oszlop feliratai ma már hiányoznak, de levéltári forrás megőrizte soraikat a szobor felállításának évszámával, 1694-el együtt. Közli *Adelheid Schmeller-Kitt* i. m. Nr. 100.

28 *Héjjné Détári Angéla:* A Metamorphoses témáinak barokk változatai az Esterházy kincstár elefánt agyarán. in: Az Iparművészeti Múzeum Évkönyve X. 1967 59—92. A 2. világháború során erősen megsérült és roncsolódott agyar, bár az 1960-as években restaurálták, újra igen rossz állapotban van.

29 Rézmetszet három rézlemezről nyomva. Méreteik 36×28,3, 35,8×28,3, 35,5×27,8 cm. Jelezve: *Jacob Hoffmann et Nypoort fec. Vienna.* — E lap rézlemezei szintén a fraknói várban maradtak fenn, s eredeti levonatot ezekről sem ismertünk. Képünk bécsi Graphische Versuchsanstaltban készített új levonat nyomán készült. Publikálatlan. Újabban egy másik, szintén Esterházy Pál környezetében készült metszet is előkerült az 1687-es pozsonyi koronázásról (Eisenstadt, Burgenländisches Landesarchiv). Lásd *Tilcsik György:* Újabb forrás I. József magyar királlyá koronázásához. Levéltári Szemle XXXVII. 1987, 70—73. A metszetet (68,2×39,5 cm) készítői *Mathias Greischer* és *Johann Martin Lerch* (jelzésük: „*Lerch und Greischer ff. et excud.*") Esterházy Pálnak ajánlották.

30 A bécsi udvar álláspontjáról *Theodor Mayer:* Verwaltungreform in Ungarn nach der Türken. Wien—Leipzig 1911., a magyar rendekéről *Iványi Emma:* Esterházy Pál és a magyar rendek tervezete az ország új berendezkedésével kapcsolatban. in: Levéltári Szemle XXI. 1971, 137—161.

31 *Ebba Koch:* Das barocke Reitermonument in Österreich. Mitteilungen der Österreichischen Galerie 20. 1975/76, 48—49. A lovas szobor keletkezését régebben 1687-re tették, ám az 1691-es készülési év mellett meggyőzően szól az az évi kifizetés *Michael Filser* kőfaragónak. A számadást közli az Esterházyak fraknói levéltárából *Adelheid Schmeller-Kitt* i. m. Nr. 50.; A lovasszobor-állítás politikai aspektusaihoz *Galavics* i. m. 123—124, ugyanitt — Ebba Koch után — közli a svéd uralkodó lovas szobrának metszetét is.

32 Esterházy Pál csak ebben az időszakban adta ki munkáit nyomtatásban is: 1. Az egész világon levő . . . (Nagyszombat 1690) 2. Mennyei Korona (Nagyszombat 1696) 3. Via Lactea . . . (Viennae 1691) 4. Az Boldogságos Szüz Mária Szombattya (Nagyszombat 1691) 5. Lytaniae. Ad Beatam Virginem Mariam . . . (Viennae 1697) 6. Speculum Immaculatum (Viennae 1698) 7. Litaniae Omnium Sanctorum (Viennae 1700) 8. Litaniae de Sanctis Conversis (Tyrnaviae 1703) 9. Harmonia Caelestis (1711). Az említett litániákhoz lásd *Ballagi Aladár:* Esterházy Pál Nádor litániái. ItK II. 1893, 177—; nyomtatott műveiről összefoglalóan *Mohl* i. m. 49—53, és *Semmelweis* i. m. (mindkettő a 2. jegyzetben) Az utolsó mű, a Harmonia Caelestis rézbe metszésére Esterházy 1701. október 15-én szerződött a két rézmetszővel. Lásd *Valkó Arisztid:* A Harmonia Coelestis rézmetszőinek egykorú számadásai. Magyar Könyvszemle 75. 1959, 85—86.

33 Esterházy Pált különösen szoros kapcsolatok fűzték Máriacellhez. Ő alapította a kegytemplomban Szent Katalin oltárát 1680-ban, de ahová Szent Katalin oltárképét már 1666-ban elkészíttette *Tobias Pock*-kal. A festő számára Esterházy 1667. december 6-án fizet ki 200 forintot (OL, P. 125 hg. Esterházy család levéltára, 696. cs., 107. köt. Nr. 10898. MKCS Levéltári Gyűjtemény, kutató Jankovich Miklós). A templomban oltárt alapított még Nádasdy Ferenc (1662), Draskovich Miklós (1670) és Szelepcsényi György is (1672). Esterházy Pál fogadalmi képe (1689) a bazilika keresztházában függ. Először *Bubics—Merényi* reprodukálta i. m. 259. — Ezekről s Esterházy Pál 1690-ben emelt főoltáráról a különböző Máriacellel foglalkozó nyomtatott vezetők tudósítanak: *Gerhard Rodler:* Geschichte und Beschreibung der Gnadenkirche Mariazell in Steiermark. Mariazell 1907, 51—52, 57, 60.; *Othmar Wonisch:* Mariazell. München 1957, 8, 14, 47.; *Szamosi József:* Máriacelli emlékkönyv. Képes magyar kalauz. München—Zürich 1979, 13, 19—20, 24.; Az Esterházy Pál által az új máriacelli kegyoltárról készíttetett metszetet 1974-ben fényképeztem a fraknói várban. Az igen rossz állapotban lévő metszet mérete 83,5×57,5 cm, jelzése: *Jacob Hoffmann sculp. ac delineavit.* Az oltár tervezőjének hagyományosan a bécsi *Johann Indau*-t tartják *(Wonisch* i. m. 47.). Ezt az oltárt a *Joseph Emmanuel Fischer von Erlach* tervezte mai oltár 1727-ben váltotta föl, s az Esterházy Páltól készíttetett oltár további sorsa nem ismeretes. A metszetábrázolás meggyőz arról, hogy a hajdani főoltár nem azonos a ma a Lamberti kápolnában őrzött oltárral, amint ezt *Wonisch* i. m. 47. feltételezte. — Esterházy Pál 58 alkalommal zarándokolt el Máriacellbe, s 1691-ben Kismartonból mintegy 9000, főként az Esterházy udvartartásából és az Esterházy uradalmakból való zarándok részvételével vezetett búcsújárást Máriacellbe. Fennmaradt a búcsús-menet részletes rendje *(Relatio Ordinis Processionis Familiae Esterházyanae . . .)* közölve in: Mária-Czeli liliomok. Pest, 1858. 21—24.

34 *Esterházy Pál:* Az egész világon levő csudálatos Boldogságos Szüz képeinek röviden föl tett eredeti. Nagyszombat, 1690, 117 rézmetszettel, *Matthias Greischertől*, Esterházy Pál udvari rézmetszőjétől. Később Esterházy kibővítette és átdolgozta munkáját s ezt a metszetillusztrációk nélkül kiadott változatot „Mennyei Korona, az az Az egész Világon levő Csudálatos Boldogságos Szüz képeinek röviden föl tett eredeti" címmel adta ki (Nagyszombat 1696). A két munkáról, azok előzményeiről és utóéletéről lásd *Tüskés Gábor—Knapp Éva:* Utószó Jordánszky Elek: Magyar Országban . . . lévő bóldogságos Szüz Mária kegyelem képeinek rövid leírása (Pozsony, 1836) fakszimile kiadásához. Budapest 1988, 22—23.

35 A templom történetéhez lásd *Esterházy Pál:* Az egész világon . . . 65—69., és Mennyei Korona . . . 34—36. (idézve az előző jegyzetben), *J. Sebacher:* Der zum vierten Erbaute Tempel Salomon (Tirnau, 1703.), *Nagy Béni:* Herceg Esterházy Pál nádor a ferencesek jótevője. Klny. Az egri főgimnázium Értesítőjéből, 1902—03. 32.; *Horváth Athanáz:* A boldogasszonyi kegyhely története. Nezsider 1926.

36 *Jaroslav Dubnicky:* Ranobarokový universitný kostol v Trnave. Bratislava 1948, 25—28.; *Johann Erhardt Gruber* tevékenységéhez *Alžbeta Güntherová:* Trnavský barok a jeho majstri. Vlastivedný časopis XV. 1966, 163.; *Anna Petrová-Pleskotová:* Maliarstvo 18. storočia na Slovensku. Bratislava, 1983, 15.

37 Zwey Tractätlein von Berg Calvari bey Eysenstatt, Wien 1716.; *(A. Mohl—K. Várits:)* Geschichte des Kalvarienberges und Wallfahrtortes Maria-Eisenstadt. Győr 1912.; ÖKT XXXIV/1932) 98—100.; *J. Rittsteuer:* Das Heiligtum im Oberberg-Eisenstadt. Wien 1960.

38 A tézislapból egyetlen példányt ismerek, amely a fraknói várban maradt fenn. Jelzése: „*Johannas Drentwet del. — Kilian sculp.*", s az utóbbi alatt valószínűleg *Philipp* Kiliant kell értenünk. Közzétéve *Galavics* i. m. 122—123.

39 A fraknói csatakép-sorozatot először A török elleni harc, és világi képzőművészetünk című tanulmányomban tettem közzé: Művészettörténeti Értesítő XX. 1971, 30—37., ahol valamennyi festmény képét is közöltem. Lásd még Kössünk kardot . . . i. m. 125—127.

40 *Trophaeum nobilissimae ac antiquissimae domus Estorasianae* (Viennae, 1700). Fennmaradt a bécsi rézmetszőkkel, *Jacob Hoffmann*nal, *Johann Jacob Hermundt*-tal és *Franz Gerssauer*-rel 1698. május 12-én kötött szerződés is, amelyben a rézmetszők vállalják, hogy „*fünff hundert fünffzig gulden samt 10 Eimer Vngerische Weinn*" ellenében 165 portré metszetét készítik el (OL, P 125, hg. Esterházy család levéltára, Pál nádor iratai, III. 48. cs. (107. k.), Nr. 10755/a.

Kresz Mária 711, 2545
Kriak, Mart 629
Krikovszky Péter 1715
Kriszt György 616
Krivosová, Jana 574
Krizbai Sándor 2390
Krizsán Géza 2630
Krómer Éva 1169
Krón Jenő 2391
Kropp, Ernst 71
Kruhek, Milan 1088
Krunák Emese 1930, 2673
Kruppa István 1716
Kuba Gellért 2392
Kubát József 2393
Kubičkova, Klara 1997
Kubinszky Mihály 101, 108, 244, 245, 246, 578, 1434, 1717, 1718, 2188, 2790
Kubinyi András 801, 802, 928
Kubinyi Anna 2394
Kubinyi Ferenc 505
Kubussek János 1986
Kuczka Péter 2801
Kukovics Rózsa 2395
Kulakov, Vagyim 689
Kulcsár Péter 956
Kultermann, Udo 1719
Kun Miklós 617
Kunffy Lajos 2396
Kunt Ernő 667, 1359, 1461, 2397
Kunvári Lilla 2398
Kupa Mihály 2264
Kupezky, Jan 1205
Kurcsics László 2399
Kurcz Béla 139, 267, 635, 636, 1710, 2176, 2757
Kurucz D. István 1928, 1635, 2400
Kurucz Gyula 2671
Kusák, Dalibor 557
Kusik, Vlastimir 1827
Kusnierová, Edita 1089
Kustár Zsuzsa 2401
Kusztos Endre 2402
Kutas László 2403
Kuti Dénes 1836
Kuzela, Leo 712
Kühnel, Harry 776, 780
Küllős Imola 427, 753, 754, 1432, 1464
Kürthy Sándor 84, 1024, 2404
Kürti Béla 675
Sz.Kürti Katalin 378, 1385, 1482, 1501, 1502, 1562, 1807
Kürti László 2151
Kvasnicová, Magda 1306

L.S. 2437
L.S. 2526
Laborcz Mónika 2405
Labuda, Jozef 877
Lackner Kristóf 988
Lackó Miklós 117
S.Lackovits Emőke 516
Lacza Márta 2406
Laczkó András 1572, 2051
Laczó Katain 2782
Ladányi János 1348
Ladányi József 1646
Lahusen, Margarita 1536
Lajta Béla 256
Lakatos István 1443, 2199
Lakner László 2407
Lalique, René 1505
Laluk József 1993
Láncz Sándor 1254, 1255, 1580, 1647, 1648, 2345, 2772
Láng Adolf 308
Láng Éva 2283
Láng Gusztáv 2556
Láng-Miticzky Gábor 2408
Láng-Miticzky Katalin 2409
Lantos Béla 689, 980
Lantos Ferenc 2667
Lantos György 2410, 2768
Larot, Diana 2411
László Emőke 735, 1180
László Géza 1217
László Gyula 129, 427, 770, 960, 2412, 2454
László Péter 1690, 2144, 2353
László Tamás575
Lászlóffy Aladár 2637
Laurentsik Mátyás 455
Laveissiere, Sylvian 1121
Lavinszkaja, L.J. 1860
Lavrentyev, A.N. 1542
Lawrence, David Herbert 1534
Lázár Antal 1720
Lázár Imre 1633
Lázár László 2082
Lázár Márta 1561
Lazarev, Viktor 961
Le Corbusier 2413
Lécfalvi Alexa 2067
Lechner Ödön 1535
Lecoffre, Gilles 1994
Léger, Fernand 2414
Le Goffe, Jacques 531, 1258
Lehmbruck, Wilhelm 1536
Lehoczky János 2415
Leicher, Felix 1206
Leitner Sándor 2326
Lelkes István 1929
Lénárt György 2015
Lengyel András 2416, 2597
Lengyel Gyula 2417
Lengyel Lajos 2418
Lengyel, Stefan 1859
Lenkei Konrád 1974
Lenkey István 2763
Leon, Alex 1470
Leonardo da Vinci 786, 1025
Leone de Castris, Pierluigi 1135
Lesenyei Márta 2419
Lesznai Anna 1537
Levárdy Ferenc 576
Lévay Botondné 1386, 1528
Lévay Endre 247, 1569, 2242
Liebermann, Max 1538
Lietzmann, Hilda 7
Ligeti Béla 2747
Ligeti Erika 2420
Ligeti Pál 1539
Ligety Béla 2710
Linnaks, Lilian 689
Lionnais, Francois le 2133
Lipoglavšek, Marjana 1038
Lippóczy Norbert 430
Liptay Katalin 154
Liskar, Elisabeth 826, 943, 1074, 1041, 1042, 1078, 1092, 1112, 1117, 1138, 1144, 1203, 1398
Locsmándi Gábor 1931
Loebenstein, Miguel von 2421

– Sehogyan. Az ügyvéd
kkal okosabb annál, hogy
gy bűnözzön, mint a civil
mber. Egy-két elvetemült
olléga tudja, meddig lehet
menni, és a nagy pénzért
zért el is megy. Amikor az
gyfél felkeresi a jogászt,
em tudja, milyen büntetés
zabható ki. Minden pénzt
egad azért, hogy valahogy
egússza. Mivel nem látja át
dolog lényegét, az ügyvéd
zt magyaráz be neki, amit
kar. Ez mindenütt így van a
ilágon, csak a fejlettebb ci-
ilizációkban olyan durván
em szoktak visszaélni a tu-
atlansággal, mint ahogy ezt
nálunk teszik. És amiről az
gyfelek oly sokszor beszél-
ek, hiszen előbb-utóbb rá-
nek az átverésre is.

*– Pakai úr, árulja el végül
fél?*

– Nem félek, de nem lihe-
m túl az ügyet. Tettek egy
sérletet, amin túl vagyunk.

*– Mi történik akkor, ha
g egyszer felkeresik?*

– Tisztában vagyok azzal,
gy az ilyen fenyegetések,
alávaló módszerek ellen
emmilyen védelmet nem le-
et találni. Végzem a dolgo-
at lelkiismeretem szerint.

– És most hogy áll a per?

– Első fokon elvesztettük,
sodfokon hatályon kívül
lyezték az ítéletet, tehát
nden kezdődik elölről.

*– Talán még a fenyegetés
?*

– Én mindenre felkészül-
m.

Halász Miklós

...ejtett műtárgyak

Hamarosan megjelenik egy kétkötetes mű első darabja, amely a Magyarországról a második világháború ideje alatt eltűnt műtárgyakat sorolja fel. Helyesebben szólva azokat a műkincseket, amelyek valaha valamilyen lajstromba voltak véve, és így biztosan tudjuk róluk, hogy valamely magyar magán- vagy közgyűjtemény darabjai voltak. Az angol nyelvű munka *Mravik* László művészettörténész hosszú évekig tartó gyűjtőmunkájának eredményeként, az ő szerkesztésében lát napvilágot. A több ezer tárgyat tartalmazó mű nem csupán a háború óta ismeretlen helyen lévő műveket gyűjti egybe, kommentár nélkül sorolja azokat is, amelyek – ki tudja, milyen úton – ma külföldi múzeumokat gazdagítanak. Cikkünk csaknem valamennyi adata Mravik Lászlótól származik.

Nem olyan régen írta meg a *Magyar Nemzet*, hogyan tűntek el a második világháború végén a különféle pesti bankok trezorjaiból a letétbe helyezett, műkincsekkel zsúfolt ládák, amelyek tartalmát a mai napig sokan a volt Szovjetunió műintézeteinek pincéibe rejtve képzelik. Való igaz, sok Magyarországról elrabolt mű ott várja sorsának jobbra fordulását, de közel sem annyi, mint gondolnánk. Báró *Hatvany* Ferenc gyűjteményét is elveszettnek tudjuk, lepecsételt ládáit az orosz csapatok vitték el a banki páncéltermekből, ahova 1942-ben helyezték el őket. Amikor a család 45-ben hazajött, hűlt helyét találta értékeinek. Ám a következő év augusztusában bekopogott Hatvanyékhoz egy magát meg nem nevező férfi azzal az ajánlattal, hogy egyenként tízezer új forintért visszaszerzi a Hatvany-gyűjtemény darabjait, ha megnevezik, mely képekre tartanak elsősorban igényt. A Hatvany által összeállított listán *Delacroix-*, *Courbet-*, *Manet-*, *Corot*-képek szerepeltek, s egy 1960-as évek elején tett tanúvallomás szerint az ismeretlen közvetítő néhány festményt valóban meg is szerzett. Bizonyíték erre az a *Csontváry*-kép is, amelyet ez év elején a budapesti *Blitz Galéria* szenzációs körülmények közt elárverezett. A Halászat Castellanumban 1945 óta szerepelt az eltűnt művek listáján, és 1947 óta lógott egy pesti bérház szobafalán.

Tudunk olyan műről, amely a magyar hitleráj általi elhurcolása után visszakerült Magyarországra, ma mégis egy amerikai múzeum féltett kincse. *Goya* egy kései, 1806–12 körüli, egy méterszer nyolcvan centiméter nagyságú, *Ivók* című festménye *Herzog* Mór tulajdona volt, tőle örökölte *Herzog* István. A képet több tucat más, hasonlóan nagy értékű festménnyel együtt 1944. május 20-án a zsidó kormánybiztosság vette zár alá, majd a nácik magyar tettestársaikkal „evakuálták". A Németországban lefoglalt és *hazaszállított* gyűjteményt 1946. szeptember 2-án *kiadták* a Herzog családnak. A Goya-képet ma mégis az észak-karolinai Raleigh város múzeumában csodálhatják meg a látogatók. Az eset emberileg érthető, hiszen a kommunista hatalomátvétel idején az arisztokrata vagy tőkés nagycsaládok számára nyilvánvaló lett, hogy vagyonuk megmentésének egyetlen módja, ha kicsempészik javaikat az országból. Sokak állítása szerint az Olasz Kultúrintézet 1949-ig valóságos nagyüzemben foglalkozott műtárgycsempészettel e családok javára, s másként, mint futárpostával nem is képzelhető el, hogy majd kétméteres faszobrok is sértetlenül jutottak keresztül egy olyan országhatáron, ahol a madarak röptét is regisztrálták. Márpedig az ugyancsak az egykori Herzog-gyűjteménybe tartozó, *Mária gyermekével* című, nagyméretű faszobor ma a Stuttgarti Múzeumban van. A tulajdonosok megbízásából történt egykori jogsértések már elévültek, de a hadizsákmányolás bűne nem. Ám korántsem biztos, hogy csak a szovjet csapatok kezéhez tapad magyar műtárgyról aranypor. Az 1954-es párizsi szerződés „a háború és megszállás kérdéseinek szabályozásáról" törvénybe foglalta az Egyesült Államok, zsákmányát. A németek lemondtak minden lefoglalt értékről, köztük a műtárgyakról is. Igen ám, de ahogyan a Moszkvába szállított „náci" vagyon egy részéről is kiderült, hogy korábbi rablás útján Németországba került magyar értékekről van szó, ugyanígy akadhatnak Fort Knox trezorjaiban és amerikai magángyűjteményekben is elhurcolt magyar kincsek. Arra, hogy e feltételezés nem alaptalan, több nagy, nemzetközi művészeti folyóirat cikke is bizonyítékként említi a magyar korona 1978-as visszaszolgáltatását, mondván, ahol az volt, lehet még más is.

Nem csak a Szovjetunió szétesése segítette napvilágra az elveszett, illetve elrabolt műkincsek kérdését. A nyolcvanas-kilencvenes évekre az élet természetes rendje szerint többségükben meghaltak azok, akiknek valamilyen közük volt a műveknek a háborús és az azt követő évek mozgásában. Az örökösök pedig sokszor nem is sejtik, milyen úton-módon jutott a család birtokába a tárgy, általában jóhiszeműen ajánlják fel azokat egy-egy nagyobb árverésre, sőt kínálják fel kiállításra. Csak így eshetett meg, hogy a háború alatt eltűnt *Neményi-gyűjtemény* – amely dr. *Neményi* Béla tulajdonában volt, és a gyűjtő különleges ízléséről tanúskodott – egy darabja, *Szinyei Merse* Pál *Balerina* című olajfestménye *cseh magántulajdonostól kölcsönözve szerepelt a magyar, nagy Szinyei-kiállításon 1990-ben!* Hogy hogy került oda?

A műveknek ezt a természetesnek mondható útját – azt, hogy évszázadok alatt felbukkannak és eltűnnek a nagyközönség szeme elől –, valamint a műkereskedelmet befedő diszkréciót igyekeznek kihasználni azok, akik ma kívánnak a zavarosban halászni. Pechükre és a becsületes kereskedők szerencséjére nem lehet mindent a háborúk számlájára írni. 1989-ben például a magyar *Iparművészeti Múzeum* is licitált Genfben egy olyan ezüst, lovat formázó italtartóra, amelyet 1654-ben, a vezekényi csata emlékére készített *Nádasdy* nádor udvari ötvöse, és amely az *Esterházy-gyűjtemény* darabja volt. A remekmű, bár lelőhelye ismeretlen volt, *bizonyosan nem* került ki hadizsákmányként az országból. Csakúgy, mint az a jó néhány magyar ezüstpohár sem, amelyekről viszont pontosan tudjuk, hogy *Hirschler* Henrik pesti sztárügyvéd és gyűjtő tulajdonában voltak, és a hatvanas években még vásárolt Hirschlertől hasonló darabot az Iparművészeti Múzeum. Művészettörténész a hetvenes években járt utoljára szemrevételezni a páratlan értékű kollekciót, amelynek talán a gyűjtő halálakor kelt lába. Mindenesetre feltűnő volt, hogy Genfben, a *Sotheby's* árverésén, ahol addig elég ritkán szerepeltek magyar ötvöstárgyak, egyszerre csak sorozatban bukkannak fel XVII. századi magyar talpas, részben aranyozott poharak, köztük egy 1650-es, brassói *Repser*-darab.

A Sotheby's egyébként sorozatosan „esik bűnbe" magyar műkincsek kapcsán. Az előbbi eseten és a *Seuso*-peren kívül még egy példa: a *Szépművészeti Múzeum* több mint egy éve vár válaszra annak a Cornelis de *Heem*-képnek az ügyében, amelyet egy magyarországi magángyűjteményben tudott és nyilvánított védettnek (hátoldalán pecsétjével is), és amely mégis felbukkant a Sotheby's egyik New York-i árverésének katalógusában. A gyönyörű, *Gyümölcscsendélet* című festményt 1986–87 körül még a helyén látta a muzeológus; Amerikába vezető útja egyelőre ismeretlen, és további sorsa is kérdéses még, hiszen, bár a magyar hatóságok az FBI-hoz fordultak, érdemleges választ eddig nem kaptak.

Hajdú Éva

Rejtélyes vándorló műtárgyak
HV 1993 dec. 24

szerkesztői politikájának átalakítására, Babits Mihály erdélyi irodalmi kapcsolatai, Jékely Zoltán közreműködése a *Világosság* című, 1944 végén indult kolozsvári napilap tevékenységében vagy éppen Reményik Sándor sokáig elhallgatott költészetének értelmezése és Szabédi László 1945 utáni irodalmi és politikai szerepvállalásának története.

Kántor Lajos munkájának nagy érdeme, hogy igazi irodalomtörténész és forráskutató módjára keresi fel a könyvtárak és levéltárak mélyén megbúvó régi újságokat és leveleket, s éppen ezek vizsgálata következtében tud kinyilvánítani a jelenben fontos és érvényes igazságokat. Például arról, hogy az erdélyi magyar irodalom a teljes magyar nemzeti irodalom rendjébe tartozik, vagy éppen arról, hogy az erdélyi magyar kultúra olyan műhely, amelyben a közép-európai nemzetek és kultúrák kölcsönös kiengesztelődésének és termékeny együttműködésének eszméi forrnak. Ezek az eszmék a jelenben persze ugyanúgy el vannak temetve, mint a könyvtári, levéltári csendben pihenő régi levelek és folyóiratok, a jövőt mégis nekik kell alakítaniuk. Az erdélyi műhely, az erdélyi gondolatok alkotják azt a „mást", ami a hagyományosabb erdélyi irodalmi legendák mögöttes terében készíti el a reményeink szerinti jövőt.

Pomogáts Béla

Ördögh Szilveszter: Dobol a hó

A minket körülvevő valóságról, a környezetünkben alakuló-zajló emberi életsorsokról, saját évgyűrűink gyarapodásáról általában az az alig ellenőrzött benyomás él bennünk, hogy átlátjuk, birtokoljuk, értjük mindezt. Váratlan eseményeknek, fordulópont-pillanatoknak kell elkövetkezniük, hogy a hirtelen fölcsigázott értelem és a fájdalmas érzékenységbe váltó lélek fölismerje, átérezze tévedését, és felülvizsgálva addigi sietős, szavakká és nézetekké kevéssé formált vélekedését, valódi számvetésre bátorodjék. Ördögh Szilveszter kivételes írói erénye az ilyen határhelyzetek iránti figyelem, a hasonló szituációk kíméletlen katalizálása, és a vívódásban, tépelődésben is egy lendületűnek tetsző művé formálása. A *Dobol a hó* kötetcím mély és komoly magánhangzóinak sötét, egyhangú muzsikája mély, komoly és sokszínű, változatos könyvet zendít meg. A novellák egyik nagy köre önéletrajzi szövésű, a másik szentírási parafrázisokkal él, s természetesen e kettő találkozik is. Ördögh „régivágású" prózaíró, már ami a mívesség, a szép szó igényét illeti. Mily gyönyörű például suvickoltan vásárra vitt lovuk lefestése: „...szőre csillogóan ébenfekete, csüdjén liliomzokni, s a nyaka ajzott íj." Nem a Mándy Iván által joggal ostorozott „hülye, gennyes, költői próza" ez, hanem akár az érzelmességig lírai, mégis mindig szigorúan tárgyszerű, vallató-gyónó epika.

A mestermű *Az udvaron, hátul* című elbeszélés. A csak-válaszadó látszólagos riporttechnika a félárva (halott apját a saját udvarukban elföldelő, a hantot naponta kövidinkával lelocsoló-megszentelő) kisfiúról szóló írást a dokumentumpróza és a klasszikus történetalakítás mezsgyéjén tartja. A gyerek különbséget tesz az apa „szokásos" ittassága és baleset utáni bódulata közt: „Amikor kétkezűen rúgott be, nem esett bele az árokba..." Ugyancsak megragadó, torokszorító a *„Jászolában megsimul"* portréja egy félnótás szénégetőről. A legnagyobb lélegzetű mű, a *Föloldozás* szaggatott, nagy bekezdései kapkodnak leginkább levegő után. Az idősödő férj és feleség konfliktusa, az asszony monológja, az immár orvosolhatatlan szeretetlenség ezernyi elrontott házasságra emlékeztet — s mégis (vagy ezért) szinte minden ízében közhelyes, egyénítetlen.

Ördögh Szilveszter hivatásos töprengő, krisztiánus író — szokták róla vagy elismerően, vagy némi ironikus éllel megállapítani. Valóban az: egy lászólag korszerűtlen írói magatartás őrzője és megújítója. A *Dobol a hó* eddigi legkitűnőbb novellagyűjteménye. Közös barátunk azt írta recenziójában: Ördögh „a magyar írás legjelentősebb alkotói közé emelkedett." Engem megnyugvással és reménnyel tölt el, hogy még nem érkezett el ebbe a körbe. *(Pátria Könyvek)*

Tarján Tamás

ESTERHÁZY Családi

Vigilia 1992/5

lélektani eszköz, hogy rövid ciklusokra osztotta verseit, s ugyanazzal a címmel szerepeltet több fejezetet. Vallomás ez a kötet, várakozás, s egyben egy termékeny élet szép összegzése.

Mindaz a vonulat, amely számos istenes versében, s kötetcímekben sejtet valamit (*Hold, A másik élet, Szerzetes, Jeruzsálem, Mezítelenül, Bevonulási zsoltár, Próba, Emberfia, Kenyértörés, Istenigazából, Isten nem szerencsejátékos, Isten bokrétája*, stb.) most az egész kötet fölé emelkedve, egységes *En attendant Godot*-fejezetté sűríti a válogatott verseket.

A könyv fülszövegében a szerző így vall: „Sosem akartam más lenni, mint költő. Az Isten rokona. Köszönöm azoknak, akik ihletet, életet adtak, és szerelemmel, szeretettel elhitették velem, hogy az vagyok. Hogy leírtam egyetlen jó sort. Hogy meghajolok önnön nagyságom előtt. És van erőm ezt kinevetni. Hogy hazát, istent, szerelmet, társakat találtam ezen a kis, Kárpátokon belüli, európai földön. Hogy magyarul írhattam, azoknak, akik fölmutattak engem az ég felé. Köszönöm." *(Szépirodalmi)*

Nagy Imre

Egy régi Esterházy-mű

Bizony elég régi, lassan háromszáz éves, a címe Harmonia Caelestis és a szerzője Esterházy Pál. Nem igazán jelentős munka, összegyűjtött, néhol újonnan alkotott dallamok, kísérettel, mégis fontos, hiszen a magyar műzene egyik első emléke. És nem csak ennyi.

A Harmonia Caelestist öröm hallgatni, főleg akkor, amikor nem akar több lenni, mint ami, néhány egyszerű dallam, szép dal. Amint nagyobbra tör, rögtön elveszíti kedvességét, amint igazi barokk zenemű kíván lenni, mint mondjuk az egyetlen dialógus-kantátában, rögtön előtűnnek gyöngéi, lapossága, állandó ismétlései, és nem lehet nem gondolni a nála sokkal különb elődökre, kortársakra. Ám a mű javát kitevő dalszerű kantáták szépek, könnyen megjegyezhetőek, kiválóan énekelhetőek, sokszor, leghatározottabban a záródarabban, megrázóak.

Esterházy Pál alkotásának (ha egyáltalán az övé, és nem az udvarában élő muzsikusoké) a Hungaroton immár második felvételét adta ki, ezúttal a Capella Savaria közreműködésével. Az énekesek közül elsősorban a hölgyekről érdemes szót ejteni: Zádori Máriáról azért, mert látszólag eszköztelenül, valójában óriási technikai tudással énekel, és mert nem szolgája hangja szépségének, hanem úrnője, Fers Mártáról tiszta, kicsit fiús hatású szopránja miatt. Gémes Katalin teljesítményét figyelve észrevehető, mennyire elválik ma már a hagyományos és a régi stílusú éneklés. Az ő hangja ugyanis akármilyen szép, nem illik ebbe a környezetbe, mert minden mértéktartás ellenére túlságosan vibrál, másutt képzett, mint a többieké, és ettől a kifejezés erőltetetté válik, elveszíti őszinteségét. Károlyi Katalin az ötvenöt kantátából mindössze hétben működik közre, ezekben azonban nem kelt rokonszenvet. Hangfekvése ugyan érdekes, izgalmasan mély, de annyira fátyolos — nem tudom, ez állandó állapota-e, vagy csak múló rekedtség az oka —, hogy mindig, minden egyes hang mellett ott szól egy másik is, kellemetlen borzongást keltve a hallgatóban.

Fáy Mikós

Erdélyi krónika

Fontos és izgalmas tanulmánygyűjteményt adott közre Kántor Lajos, a kolozsvári Korunk című folyóirat főszerkesztője, egyszersmind a két világháború közötti erdélyi magyar irodalom történetének egyik legszorgalmasabb és legeredményesebb búvárlója. Az *Itt valami más van* című és „Erdélyi krónika 1911-1959" alcímű gazdag kötetben elsősorban forráskutatások eredményeit találjuk, eddig ismeretlen irodalom- és művelődéstörténeti adatok és összefüggések világosodnak meg előttünk. Csupán néhány példát említenék a sok közül: Kós Károly erdélyi helyzetismerete még az első világháború előtt, Kuncz Aladár tervei az Erdélyi Helikon

Soproni · XLVI. évf. · 1. 1992

Kovács József László:

Barna Gábor: Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon. Panoráma, Budapest, 1990, 175 lap.

Az idők változásának tagadhatatlan jele, hogy a Panoráma kiadó delizsánsz emblémával díszített könyvsorozatában speciális jellegű kézikönyv jelent meg: Barna Gábor néprajzkutató munkája, mely a zarándokok figyelmét hívja fel a meglátogatandó kegyhely múltjára, műemlékeire. Esterházy Pál herceg, akit számos szál fűz Sopronhoz is (itt választották nádorrá 1681-ben, fiát a soproni Wolmuth János tanította zenére), két terjedelmes kötetben gyűjtötte össze a hajdani Magyarország kegyhelyeit (Az egész világon levő csudálatos boldogságos Szűz képeinek röviden föl tett eredeti... Nagyszombatban, 1690; Mennyei korona. . . h.n. [Nagyszombat] 1696). Jordánszky Elek, aki a „Néhai nagy nevű herceg" „két magyar könyvei nyomdoka szerint" a történelmi Magyarország kegyképeit vette számba 1836-ban, számos Sopron megyei kegyhely történetét írta le, több kegyképét is bemutatta. Más szerző századunkban emlékezik meg Sopron környéke kegyhelyeiről, így pl. a fáradhatatlan Mohl Adolf, aki füzetet állított össze „A soproni Szent Mihály-templom ősi Mária-szobra" címmel (Győr, 1926), lorettói plébános korában a kismartoni ferences templomról és kolostorról írt egy német könyvecskét (Verlag von Binder Paul Oedenburg, é.n) és teljesség nélkül említhetjük a szerző két nagyobb gyűjteményét: Mondák Kismarton vidékéről (Győr, 1900) és Pap bácsi álnéven megjelent „Nyugat-magyarországi mondák és mondafélék" (Győr, 1926). Se szeri, se száma azoknak a kisebb, kegyhelyeken árusított nyolcadrét alakú aprónyomtatványoknak, melyeket pl. az osli vagy vadosfai kegytemplom búcsúin árusítottak (az utóbbi füzet Mihályi Ernő: A vadosfai templom története. Pannonhalma,1936). Barna Gábor gyűjteményes kötetéhez hasonló munkára az elmúlt negyven esztendőben nem akadt vállalkozó, ha akadt volna is szerző, a kézirat nem talált volna kiadóra...

A szerző meghatározza, mi a búcsú: a katolikus egyház „tanítását a bűnbánati fegyelemmel, a bűnbánattartással összefüggésben fogalmazta meg." Ezt követi a magyarországi búcsújárás rövid története. E fejezetben foglalta össze a szerző a külföldi zarándoklatok kedvelt helyeit a Szentföldtől Román át Máriazellig, az utóbbi kegyhely a harmincas években a soproni zarándokcsoportok kedvelt szent helye is volt. Ezt követi a hazai zarándokhelyek felsorolása. Már a könyv bevezető sorai is arra figyelmeztetnek, hogy „túlnyomó többségük a Dunántúlon és Észak-Magyarországon található" (8). Sopronhoz legközelebb a várossal összeépült Bánfalva (ma: Sopron-Kertváros) esik. Kézikönyvünk azonban rosszul tudja, hogy „Németül a neve Wondorf vagy Bondorf" lenne (helyesen: Wandorf). Fontos tudni, hogy a főoltár felett függő kép Czenstochowa Fekete Mária-képének másolata. De valóban a templomépítő pálos rend hozta volna magával a XV. században? Még a XVI. századi eredet bizonyítása sem egyszerű! A Mária Magdolna kápolna (ahová a kegykép került) nem a falu plébániatemploma! Az ún. pálos lépcső szobrai sem maradtak eredeti helyükön, a Csatkai-féle topográfia 1956-ban még úgy tudja, hogy 4 szobor maradt csak meg, a lépcső helyreállítása az 1970-es évek végén valósult meg. A Nádasdy-Esterházy címer és az 1643-as évszám a donátor Nádasdy Ferenc és felesége, Esterházy Julianna újjáalapító tevékenységére utal. Állítólag Nádasdy Ferenc, a kópházi nagykápolna alapítója 1670-ben. Nádasdy Eleonóra halálát és az ezt követő kápolnaalapítást már Mohl Adolf 1930-as mondagyűjteménye is leírja. Az évszámmal azonban baj van, mivel a Wesselényi-összeesküvés résztvevőit ekkor tartóztatják le, áprilisban

Zrínyi Péter grófot és Frangepán Ferencet, szeptember 3-án pedig Ná asdy Ferenc
gróf országbírót és helytartót pottendorfi várában. Bizonyára Bán Ján s egyháztör-
ténésznek van igaza, aki úgy véli, hogy az első kis kápolna „építését a onda Nádas-
dy Ferencnek tulajdonítja, holott a hagyományból mindössze annyi lel t igaz, hogy
Nádasdy talán egy ősi Mária-szobrot adományozott a temetőben épült zent Márton
kápolnának hálából azért, hogy a kópházi jobbágyok a város engedélyé l fuvarral és
robottal segítettek neki a lorettói templom és kolostor építésénél" Bán: Sopron
újkori egyháztörténete. Sopron, 1939, 395), tegyük hozzá: 1652-ben. \ mondabeli
Nádasdy Eleonórát, aki korábban apáca akart lenni (esküvője napján lám sújtotta
halálra), Nagy Iván Magyarország családai c. kézikönyve nem ismeri. Barna Gábor
utal arra, hogy a mozgalmas főoltár architektúrája „Mária názáreti l zát sejteti".
Figyelmezteti könyve olvasóit, hogy Kópházáról meglátogatható a bu genlandi Lo-
rettom is. A szerző szerint Esterházy Pál herceg ajándéka a fertőszent iklósi plébá-
niatemplom főoltára, myrai Szent Miklós püspök (Mikulás!) ábrázolás: al. Azonban
1903-ban épült fel a köralakú kápolna, az oltár felett látható sasvári l tà alakjával.
A kápolnát a színes képtábla aláírása kegytemplomként említi! „A k yhely tiszte-
lete különösen a II. világháború után erősödött meg, amikor a háború kozta sebek
gyógyítását a halott Fiát ölében tartó Szűzanyától várták" (67). Köv tkező úticél-
nak a közeli Röjtökmuzsaj javasolja a szerző. A kegyszobor a II. Józ f uralkodása
idején feloszlatott vimpáci (Wimpassing) minorita kolostorból került községbe, a
szobor nyilvános tiszteletét 1811-ben engedélyezte a győri püspök, szeptemberi
búcsú előtt ma is fáklyás körmenetet tartanak a faluban. Osli kegyten lomát 1644-
ben azonban Esterházy Pál nem építtethette újjá – mindössze 9 éves lt — a segítő
főúr az apa, Esterházy Miklós nádor lehetett. A valószínű megoldás satkai Endre
topográfiájában olvasható: „a kegyszobrot Esterházy Pál maga hozta l Kismarton-
ból" (572). Esterházy Pál azonban 1696-ban így írt: „A'melly kép pe ig az oltáron
vagyon, aztat Kis-Marton várából vitettem oda" (Jordánszky 70). Ugy ncsak a her-
ceg írja, hogy a kegyképhez járulók „súlyos betegségektől szabadittat k meg Isteni
malaszt által..."

A csornai kegyképet: „A Szerecsen Mária néven emlegetett kegyk pet 1757 kö-
rül Schrabel Tádé hozta magával a morvaországi Grádicsból". A kép sér tlenül került
ki az 1790-es tűzvészből, már korábban is történtek csodás gyógyulások ezt a kép sér-
tetlensége még fokozta (54).

Megállapíthatjuk, hogy az egykori Sopron megye említett búcsúj ó helyei (ha
esetenként középkori alapítások voltak is) jórészt a Nádasdy és Este ázy, részben
a Széchenyi családok segítségével születtek újjá. Fontos az is, hogy a k yhelyek kap-
csolata a történeti megye mai burgenlandi részeivel (Loretom, Vimp e, Kismarton
stb.) tagadhatatlan, és együttesen ez része az ellenreformáció ekkor ár diadalmas
folyamatának, mely Batthyány Ádám 1630-as és Nádasdy Ferenc 1(3-as áttérése
után feltartóztathatatlan volt. Mindezekre Barna Gábor búcsújáróknak t útikönyvét
lapozva is gondolhatunk. A kötet érdeme, hogy a kegyhelyek története nek vázolása
mellett figyelmeztet művészeti, történeti értékeikre is, gyakorlati ta icsokat ad a
közelben és néha távolabb úticélként látogatható kegyhelyek elérésé . Az elsősor-
ban gyakorlati céllal készült szép kiadvány színes képeivel, térképei l, a kegyhe-
lyekről szóló irodalmi szemelvényekkel is felkelti olvasói érdeklődését.

ESTERHÁZY CO.

Détshy Mihály szíves közlése) A kötet címlapjának szignatúráján azonban csak *J. Hoffmann* és *J. Hermundt* neve szerepel. A Trophaeum történeti értékéről máig alapvető *Ipolyi Arnold:* Bedegi Nyáry Krisztina. Budapest 1887, 54—57.; A kötet portrémetszeteiről *Cennerné Wilhelmb Gizella:* Portrék az Esterházyak „Trophaeum"-ából. In: Főúri ősgaléríák, családi arcképek a Magyar Történelmi Képcsarnokból. Id. Kiállításkatalógus, MNG 1988. Szerk. Buzási Enikő. 74—77., Esterházy Pál portréja kat. B. 22.

41 Esterházy Pál metszetportréjának előképét a fraknói vár ősgaléríája őrzi. A képmáson ugyan az 1681-es évszám szerepel, de a portré ennél valamivel később készült. Elrendezése, beállítása, főbb részletei megegyeznek a metszettel, de annál részletgazdagabbak. A festményen az ábrázolt fiatalabb arcát a metszeten saját korukhoz igazították, s Esterházy sima, hosszú hajviseletét is a divatosabb rövid, göndörfürtű frizurára változtatták.

42 A különbséget a 17. század közepének és végének mentalitása között jól érzékeltetheti, hogy Miklós nádor testamentomában még azt hagyta fiára (1641), hogy „idegen nemzetben nem akarom, hogy öltezzék [házasodjék], nem a más nemzetségekhez való idegenségből, avagy azoknak megvetéséért, hanem az idegen erkölcsöknek össze elegyítésének eltávoztatásáért, a ki igen ritkán hoz jót" (idézet *Bubics—Merényi* i. m. 269). Esterházy Pálnak viszont mindhárom fia külföldi arisztokrata családból hozott feleséget: Gábor—Margarete Traun, Mihály—Anna Blandrat, József—Maria Octavia Gilleis.

43 Tanulságos lenne Esterházy Pálnak, a 17. század közepének világában gyökerező mecénási tevékenységét annak a II. Rákóczi Ferencnek mecénási gesztusaival összevetni, aki Esterházy kortársai közül a 18. század elején egyedül kísérelte meg, hogy felelősségérzését Magyarország sorsa iránt — a Rákóczi-szabadságharc keretei közt — képzőművészeti eszközökkel is kifejezésre juttassa. Ám a két mecénásnak nemcsak politikai nézetei, de a művészetről, annak funkciójáról vallott felfogása is jelentősen eltért egymástól. Noha törekvéseiknek egyikük esetében sem lett folytatása, közelítésmódjuk a lehetőségek felhasználását illetően modellértékűnek tekinthető. Rákóczi művészetpártolásáról lásd *Galavics Géza:* A Rákóczi szabadságharc és az egykorú képzőművészet. In: Rákóczi tanulmányok. Szerk. Köpeczi Béla, Hopp Lajos, R. Várkonyi Ágnes. Budapest 1980, 465—510. és *Buzási Enikő:* II. Rákóczi Ferenc mint mecénás című tanulmányát ugyanebben a folyóiratszámban.

44 A Castrum dolorisról a bécsi *Johann Ulrich Biberger* készített mezzotintót, amely több emblémával együtt *Vargyassi András* Esterházy Pál fölött tartott magyar nyelvű halotti prédikációjának mellékleteként jelent meg (lásd 1. jegyzet). Jelezve: *Joh. Vlrich Biberger sc. Vien. Austriae Vnivers. Calcog. P.*, 47×32,4 cm.

45 A kincstárról a Pál nádor halála utáni állapotot az 1721—25-ben készült részletes magyar nyelvű leltár tükrözi, amelyet az Iparművészeti Múzeum Adattára őriz. Közzétette *Katona Imre:* A fraknói kincstár 1725-ös leltára. Művészettörténeti Értesítő XXIX. 1980. 131—147.; Ugyanő tett közzé egy korábbi leltárt is: A fraknói kincstár 1685. évi leltára. Savaria XVII—XVIII. 1983—84. 461—502. Magáról a kincstárról lásd *Héjjné Détári Angéla* tanulmányát (idézve a 10. jegyzetben), továbbá *Katona Imre:* A fraknói kincsek. Soproni Szemle XXVIII. 1974. 216—227, 301—315. Jelenleg az Iparművészeti Múzeumban folynak kutatások az Esterházy kincstár történetéről Szilágyi András (ötvösség) és László Emőke (textil) vezetésével. A Múzeum a kincstárról önálló kötet kiadását tervezi.

46 A kismartoni kastélyról és annak berendezéséről az első *részletes* (német nyelvű) leltár 1721-ből, tehát nyolc évvel Esterházy Pál halála után maradt ránk s ez a Pál nádor által kialakított állapotot tükrözi. Közzétette *Johann Harich:* Über das Schloss Esterházy und die Burg Forchtenstein. Unbekannte Archivdokumente. Burgenländische Heimatblätter 1972. 131—139, 145—166.

47 Esterházy Pál jegyzéke OL, hg. Esterházy család levéltára, Pál nádor iratai, P 125, 52. cs., Nr. 11075, közzétette *Schmeller—Kitt* i. m. Nr. 124., lásd még *Norbert Frank:* Der Einfluss Paul Esterházys (1635—1713) auf die kirchliche Kunst im burgenländisch-westungarischen Grenzraum. Wien 1976. Diplomamunka, kézirat, Eisenstadt, Burgenländisches Landesarchiv

II. RÁKÓCZI FERENC MINT MECÉNÁS

A művészettörténeti kutatás már korábban felfigyelt arra, hogy Rákóczi művészeti mecenaturája szorosan kötődött a szabadságharc államának politikai eseményeihez. Kimutatta, hogy a fejedelem megbízásából készült művek egy része a szabadságharc nemzetközi propagandájához kapcsolódva született, minthogy Rákóczi általuk a szabadságharc politikai céljainak és eredményeinek jobb ismeretét, kedvezőbb nemzetközi megítélését kívánta elősegíteni. [1] Úgy véljük azonban, hogy a kutatás eddigi álláspontja pontosításra és továbbgondolásra érdemes. Rákóczi mecénási magatartásában ugyanis megfigyelhető egy közvetettebb indíték is, ami némiképp független a politikai eseményektől, s inkább magával a fejedelmi ranggal, az uralkodói státussal hozható összefüggésbe. A királyi és fejedelmi udvarokban a művészet — mint ismeretes —, csak annyiban volt a politika függvénye, amennyiben egyik kifejezője, reprezentánsa volt az uralkodói hatalomnak. Ha ebből a szempontból vizsgáljuk a Rákóczi megbízásából készült műveket, mecénási elképzeléseiben olyan vonások és szempontok kerülnek előtérbe, amelyek az egykorú uralkodói reprezentáció jellemzői, s melyek arra szolgáltak, hogy a szabadságharc vezérét, az európai uralkodók és fejedelmek politikailag méltó társaként tüntessék fel a kortársak előtt. A művészi kvalitásnál vagy a mű témájánál olykor kifejezőbb, sokatmondóbb a mecénásportré szempontjából a műben tettenérhető megrendelői szándék, amely ez esetben az, hogy a szabadságharc vezére olyan művészi reprezentációt folytatott, amelyben uralkodóként nyilatkozott meg, mégpedig az akkor nemzetközileg legkorszerűbb formában és színvonalon. Ez a megrendelői szempont az eddigihez képest új megvilágításba helyezi a fejedelmi udvarban foglalkoztatott művészek, a svéd származású Daniel Warou és a külföldről hazahívott Mányoki Ádám Rákóczi mellett betöltött szerepét, udvari működését is.

Műveikkel és tevékenységükkel a fejedelmi udvarban már több ízben foglalkozott a szakirodalom. Az alábbiakban az eddigi eredményeket kiegészítve a Rákóczi-érmek ikonográfiáját szeretném pontosítani, valamint a korábbi véleményektől némileg eltérő datálásukat javasolni. Az ikonográfia pontosabb ismeretében — az érmeket elsősorban az uralkodói reprezentációhoz kapcsolva —, szeretném kiegészíteni és árnyaltabbá tenni a fejedelem mecénási koncepciójáról eddig tudottakat. A portrénak az uralkodói reprezentációban betöltött szerepével összefüggésben pedig új szempontokat vetek fel Mányoki hazahívásának okait illetően.

A szabadságharc állama a magyar független államiság megteremtésének legjelentősebb kísérlete volt a barokk időszakban, de egyben kísérlet az egykorú magyarországi művészet szempontjából is. Lehetőség a művelődés és ízlés irányítására hivatott hazai kulturális központ megteremtésére, s vele az uralkodói reprezentációra épülő udvari művészet kialakulására. A ritkán adódó konstelláció alapja egyfelől a központosított hatalom — amelyre a török kiűzésével hosszú idő után először nyílt lehetőség — élén a művelt, politikai távlatokban és nemzetközi dimenziókban gondolkodó államfővel, másfelől az udvariság légkörét nyújtó fejedelmi környezet, amely keretet adott az országos ügyeknek, a nemzetközi megmérettetést lehetővé tévő diplomáciai életnek és akkumulálta az értelmiségi, kulturális erőket.

Rákóczi nemcsak politikailag művelt államfő, de művészetben tájékozott, biztos ízlésű főúr is volt, akit ifjúkorában tett itáliai útjának tapasztalatai maradandó művészeti benyomásokhoz segítettek és alapvető esztétikai igényességre szoktattak. Az az időszak pedig melyet Becs arisztokrata köreiben töltött el, természetes közegévé tette az udvari kultúrát és életformát, melybe az udvari reprezentáció praktikus részeként illeszkedett a képzőművészet, a művészi megformálás. Amikor fejedelmi udvarát szervezte, nemcsak a korszerű államigazgatási vezetés megteremtésére volt gondja, de arra is, hogy udvarát a szellemi, kulturális élet központjává és az állami politika eseményeinek reprezentatív színhelyévé tegye.

Udvara, mint uralkodói és igazgatási centrum ennek ellenére nem hasonlítható az egykorú rezidenciális udvarokhoz, de a korábbi, békésebb időkben működő hazai fejedelmi központokhoz sem. A szabadságharc államának nem volt ugyanis állandó székhelye, ami nem volt azonban akadálya annak, hogy jól szervezett és pontosan működő udvartartás jöjjön létre, amely biztosította a fejedelem rangjához méltó környezetet és megfelelt a személyét kísérő reprezentatív előírásoknak és külsőségeknek. [2] „Nemzetem dicsőségéért, nem a magam büszkeségéért volt" — írja később Rákóczi, aki tisztában volt azzal, hogy udvartartásának fénye és kulturális színvonala nemcsak saját méltóságának követelménye, de diplomáciai kapcsolatainak is szerepe van, államának és politikájának hitelét erősíti. Ebben az összefüggésben kell tehát vizsgálnunk a fejedelmi udvarban folyó művészeti tevékenységet, Rákóczi udvari művészeinek helyét, feladatát is. A szabadságharc eredményeit műalkotásokkal is dokumentálni kívánó fejedelem számára állandó rezidenciális központ híján azonban aligha lett volna haszna és praktikus értelme egy olyan, a korban általános reprezentácós formának, amely nagyméretű csataképekben adta bizonyságát az udvar sikeres politikájának és hadvezetésének. [3] Hasonlóan ahhoz a tíz darabból álló pannóciklushoz, amelyen Savoyai Jenő számára festette meg 1708—9-ben udvari festője, Jan van Huchtenburg a herceg győztes csatáit, köztük a szabadságharc nemzetközi esélyeit döntően megváltoztató höchstädti győzelmét, [4] vagy Louis Laguerre csataképsorozatához, az osztrák sereggel szövetséges angolok fővezére, Marlborough herceg londoni palotája számára, amelyen a festő a herceg által vezetett angol csapatok sikereit örökítette meg. [5] Tény azonban az is, hogy a szabadságharc idején a kezdeti győzelmek ellenére sem alakult ki egy olyan politikai és egzisztenciális nyugvópont, amely mindenképp feltétele az effajta retrospektív, dokumentáló udvari művészetnek. Talán a kuruc állam politikai létének és jövőjének bizonytalansága is oka lehetett annak, hogy Rákóczi nem igényelte az addigi hadi sikereket bemutató alkotásokat.

A szabadságharc képzőművészeti reprezentációja korlátozott műfaji keretek között valósulhatott meg tehát. Egyfelől olyan műfajokban, amelyek — mint az érem és a rézmetszet — sokszorosító technikával készültek, s melyeket így Rákóczi főként a külföld tájékoztatására, érdeklődésének ébren tartására szánt, másfelől pedig abban a festészeti ágban, amely már közvetlenül a fejedelmi reprezentációt szolgálta azaz a portréfestésben. Rákóczi a szabadságharc nyolc éve alatt mindössze két olyan művésszel került kapcsolatba, aki az udvari művész

91.20029 Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat, Budapest

Reggeli Délvilág
1993. okt. 27

Szántó János képei

Természeten túli tájak

Különleges világot tárt elém. Tájakat, melyek halandó ember számára láthatatlanok, megfoghatatlanok. Érzéseket, pillantásokat, fényeket, árnyékokat, színeket, hideget, mélyeket, láthatóakat, felkavaróakat. Megpróbálom felfogni a felfoghatatlant, megérinteni az elérhetetlent.

A Maros-parti táj örök megújulás, felfrissülés és ihlet forrása, egyik központi témája képeinek. Az alkotó a természeti szépségek iránti fogékonysága, a folyóparti füzesek, a fiatal ligeterdők, a marosi táj harsogó zöldje, fakó barnája, sárarany a természeten túli világába kalauzol. Képein a fák beszélnek, élnek, elmondanak egy érzést, amely alkotás közben feltört, kiszakadt a festőből: hitet adni a hitetlennek, útravalót az útrakelőnek, visszapillantásból önbizalmat, bátorítást, sugallatot.

Szántó János sokoldalú művész: 38 verset, elbeszélést, novellát tartalmaz az a kötet, mely a közeljövőben jelenik meg. Negyedszázados művészpályája során kb. 1400 grafikát, akvarellt, portrét, csendéletet, életképet, tájképet alkotott. Magánúton fejlesztette, csiszolta tehetségét. Jeles mesterek, Czóbel és Hézső Ferenc irányították, egyengették pályája első szakaszát. Országos elismerésben azonban csak 1978-ban, a siófoki országos tehetségkutató pályázat nagydíjának elnyerése után részesült.

Nyaranta a Magas-Tátrában, Füzesgyarmaton, a Balaton-parton alkot. Szívesen oktat gyermekeket, vezet képzőművészeti táborokat az ország bármely pontján. Kiállított már Lipcsében, Budapesten, Győrött és szülővárosában, Makón. Szántó János jeles festők méltó utódaként alkot szülővárosában, szülővárosának.

VARGA SZILVIA

Szvetnik Joachim kiszabadítja az angyalokat

Befalazott kincsesládák

Szvetnik Joachim a XX. században tán legtöbbet adta hazánknak, mégis alig ismerjük nevét. De ha megkérdeznék, elégedett lenne sorsával, halála utáni emlékezetével. Aki most már századokon át ismerni akarja az Eszterházy-kincsek történetét, annak Szvetnik Joachim nevét, munkáját nem lehet elkerülni.

A szegedi Hági közéleti kávéház legutóbbi ülésén egy Öttömösön élő parasztember, nyugdíjas beszélt néhai kedves barátjáról, az Eszterházy-kincsek életre keltőjéről, *Szvetnik Joachim*ról. A történet oly csodásan egyszerű, hogy csak áhítattal szabadna morzsolgatni. Történt egyszer, hogy egy parasztfiú, még a háború idején, vagy annak múltával, Mélykúton, a ház előtt húzódó töltésen, meglátott egy kőbe zárt Krisztus-fejet. Kiszabadította kőrabságából a maga senkitől nem tanult módján és eszközeivel.

Azután, hogy csak feszítette a tettvágy, a tálentum színre lépése, 1948-ban készített egy korabeli 5 forintost. Belevéste a nevét, majd fölváltotta a restiben. Utóbb visszavásárolta, s elvitte a rendőrségre. Egy hét áristom, mire végre egy pesti rendőrnek eszébe jut: tanítani kéne a fiút, nem büntetni. Képzőművészeti főiskolát végez, majd egy bravúrosra sikerült műtárgyutánzás nyomán, amely megtéveszti a főiskola tanárait is — rábízzák az Eszterházy-kincsek restaurálását. 1988. március 30-án bekövetkezett haláláig, tehát mintegy harminc éven át dolgozott vállalt-választott feladatán. Most *Molnár György* két eseményt említ, amelyek rövidebb időszakokra eltérítették választott hivatásától. Egy ízben kiutazott a magyar állam megbízásából Forth-Knox nevezetű amerikai haditámaszpontra, a magyar Szent Korona hitelességének igazolására, *Kovács Éva* művészettörténész társaságában. Tartottak ugyanis tőle, hogy netán valami turpisságot követtek el a korona hányatott sorsa idején a nyilasok, ezért küldték az ötvöst. Másszor egy német főnemes kért segítséget családi sírboltjuk restaurálásához. Látván az aranykezű magyart, könyörögve kérték maradásra, de ő megmondta: neki az Eszterházy-kincs életre hívása a dolga.

Molnár György elmesélte most azt a történetet is, amiért egyáltalán ilyen állapotba kerültek ezek a közel félezer éves kincsek. Na persze nagy szenzációra nem érdemes számítani, csak olyanra, mint ami a mi megszokottan rémisztő történelmi pusztításainkból következik. Tehát ezeknek a kincseknek eredete több gyökerű, egyiket pl. a XVI—XVII. században küldi IV. Károly angol király Eszterházy Péter hadúr István fia esküvőjére mintegy nászajándékul. Azután telnek-múlnak a századok, mígnem elérünk a XX.-ba. Tudjuk, hogy 1919-ben letétbe helyezte az Eszterházy-család az Iparművészeti Múzeumban, bízva biztonságában. 1944 nyarán azután értesítették Eszterházy Pál urat: vigye innen biztonságosabb helyre. Ő azután bizalmas embereivel — meséli avatottan Molnár György — éjjel-e, nappal-e, de tényleg föltűnés nélkül, elássa a Tárnok utcai palota pincéjében a ládákat, melyekbe a kincseket rejtették. Még be is falazzák a ládákat, jeltelenül.

Csakhogy! Tomboló háború, eszelős csaták a Várban, akna, bomba, beomló falak, talajvíz. 1945 után újabb őrület, letartóztatási hullámok, önkény, ÁVH, szovjet megszállás. Eszterházy Pál maga is fél a letartóztatástól, mígnem 1948. december 22-én bejelentést tesz a kincsről, de már rögvest menekül is. A történet szerint 100 csákányos, akiket kerek 100 ÁVH-állományú figyel, kibontja a romok alól a rettenetes állapotú kincseket. Ezután a trezorba zárják őket, mígnem megjelenik a színen Szvetnik Joachim, és megszállottan, zseniálisan, találékonyan kiszabadítja az angyalokat fogságukból. Most már gyönyörködhetünk általa, s talán — el is feledhetnénk. De egy közeli falu lakója, Molnár György fölmutatja számunkra az alkotó embert. Csak köszönettel tartozunk, de abból nagyon sokkal — mindkettőjüknek.

(tráser)

Szín-játék

Többéves adatgyűjtés után 1991 végén bocsátotta útjára *A második világháború és a fasizmus hódmezővásárhelyi áldozatai* című könyvet az egy évvel korábban megalakult emlékbizott-

kaszolgálatosokon, deportáltakon, leventéken kívül helyet kaptak az otthon maradt családtagok, szülők, testvérek, feleségek és gyermekek múltidézései is. A szerkesztők (Katona Lajos és *Makó Imre*), a képszerkesztő (*Kruzslicz*

A város vezetése, az emlékbizottság, a baráti kör és más társadalmi szervek a kötelességüket teljesítették akkor, amikor emlékkönyveket adtak ki, emlékműveket, emléktáblákat állítottak. Az

„Az áldozatok életét visszaadni nem lehet, de a fájó sebeket gyógyítani, síró szemeket vigasztalni és emléket állítani kötelesség."

Az emlékkönyv — hadtörténeti kiállítással egybekötött — ünnepélyes bemutatásán megnyitó

trolira, velem szemben ült le, nyakán a kendő. Nem vette le, pedig — emlékszem — én igyekeztem minél hamarabb szabadulni a szorításból. Nem korai ellenállás vezetett, hanem úgy éreztem, kiló-

ESTERHÁZY CO.

ESTERHÁZY – család

Varga Péter: A Zétzer megalkotott Verekényi-tál. = M. tpanúvenet. 1993. 1. 11–14. ill

apátfalvi ciszterci apátsági templom homlokzata és a pannonhalr bencés apátsági templom déli díszkapuja.

46 Die Cistercienser. Geschichte, Geist, Kunst. Hg. *Schneid — Weinand — Bickel — Coester*. Köln 1974, 325.

47 A pilisi kúthoz felépítését tekintve az egyik legközelebb ál kútépítményről: *Meer 1965*, 747; *Brooke 1974*, fig. 379.

48 *Fontaine, G.:* Pontigny. Abbaye cistercienne. Paris 192 141—142, fig. 122—124. A két fennmaradt tál nagyobbika 4,26 átmérőjű. *Benoit—Wabont 1991*, 207. Fontenay kútjáról: *Aub 1947*, II. 31.

49 A délnémet és cseh terület emlékeit elsősorban építésze szempontból tekinti át: *Grüger 1984*, 201 skk; *Paulus, E.:* D Cisterzienser-Abtei Maulbronn. Stuttgart 1889, Taf. VI; *Me 1965*, 532, 534; *Brooke 1974*, 25, fig. 249; Die Denkmäler de Stiftes Heiligenkreuz. Österreichische Kunsttopographie XIX Wien 1926, 137, Abb. 71.

50 *Entz G.:* A kerci cisztercita építőműhely. Művészettörténe ti Értesítő XII. 1963, 121 sk. 15. kép.

51 *Valter I.:* Die archäologische Erschliessung der Abtei Bél apátfalva. Analecta Cisterciensia XXXVIII. 1982, 161; *Gergelyffy A.:* L'église abbatiale cistercienne de Bélapátfalva. Acta Historia Artium VI. 1959, 265, fig. 29.

52 A sopronhorpácsi premontrei kolostor kútjának vízköpők kel díszített táljáról: *ÁK* 243—244. Talán kútszerkezet része voltak a zalavári töredékek között fennmaradt 13. századi vízköpő figurák. *Tóth S.:* A keszthelyi Balatoni Múzeum középkori kőtára Zalai Múzeum II. 1990, 150, 163 és 12, 14 kép. Falikút részeként értelmezhető végül a Pannonhalmáról ismert, három vízköpővel díszített vörösmárvány tál is.

Örömmel jelentjük, hogy a GSM 900 MHz-es magyarországi mobiltelefon-rendszer kiépítésére kiírt tender egyik győztese a

MATÁV és a US WEST konzorcium lett.

A tulajdonosok hazánkban és a világ számos országában szerzett tapasztalataikat ebben az új vállalatban, a WESTEL 900 Rt-ben egy nagyszabású terv szolgálatába állítják, hogy már a jövő év elején működjön a 900 MHz-es páneurópai mobiltelefon-rendszer, elsőként Budapest térségében.

NYERT UGY

Az új digitális rendszer óriási kapacitással bír, zavarmentes és biztonságos beszélgetéseket tesz lehetővé. Felbecsülhetetlen előnye: az országhatárokat átlépve, ugyanazt a készüléket használhatja tulajdonosa egész Európában.

Büszkék vagyunk arra, hogy az egységes Európa megteremtéséhez e fontos területen mi is hozzájárulunk.

DDB NEEDHAM

Westel 900

Információkkal készséggel állunk rendelkezésére a következő telefonszámon: **209-2350**

Ennyit a szavakból, most a tetteken a sor.

A krónikás tanúságtétele

Az utóbbi időben, az újságcikkeken túlmenően egyre több könyv, monográfikus feldolgozás ismerteti a második világháború előtti és alatti időszak katonai vonatkozásait. Nemcsak a magyar hadsereg egészét érintő katonapolitikai döntésekről és hadműveleti eredményekről írnak. A történeti kutatások és a még életben lévő szemtanúk közlései lehetővé teszik kisebb egységek történetének önálló tanulmány formájában való feldolgozását.

A pápai Jókai Kör kiadványaként a közelmúltban jelent meg Huszár János Honvéd ejtőernyősök Pápán című műve. A szerző úgy véli, hogy ezzel feldolgozta Pápa történetének kis darabját és jól szolgálja a honvédő hagyományok ápolását és továbbadását. Huszár János a Jókai Kör főtitkára, a Honismereti mozgalom népszerű Veszprém megyei vezetője, a Pedagógiai Társaság tagja, egykori pápai tanítóképzős, a magyar és történelem szakos tanárok megyei szakfelügyelője, Apáczai-díjas történelemtanár. Most nyugdíjas közéleti értelmiségi, aki a város önkormányzatának egyhangú szavazatával kapta meg a „Pápa Városért Érdemérmet".

A helytörténész 1978-tól kezdve 15 éven át gyűjtötte és rendszerezte az anyagot a Magyar Királyi „vitéz Bertalan Árpád" Honvéd Ejtőernyős Ezred történetének megírásakor. A Hadtörténeti Levéltárban folytatott kutatásait változatos módon egészítette ki egyéb forrásokkal. Az emlékiratok, naplók, külföldi katonai szakirodalmi cikkek, levelek, hangszalagok, személyes találkozások újabb adatokat, tényeket, megállapításokat tettek általa ismertté és hozzáférhetővé.

Az emlékezések gyűjtése mellett az anyag ellenőrzésére állandó konzultációkat folytatott az egység számos, ma élő tagjával. A szerző egyébként maga is személyesen ismerte az ejtőernyősegység életét, amikor 1944 őszén számos fiatal társával együtt önként bevonult az egyik pápai repülőtéri kaszárnyába. A Garam mentén átélte a szovjet páncélosok áttörését, s részt vett az első zászlóalj harcaiban a Balatontól északra fekvő Nemesvámostól a Muráig.

A 250 oldalas könyv jól felépített, s számos fejezetre tagolt. Bemutatja a magyar katonai ejtőernyőzés előzményeit. Ismerteti Veszprémben, a jutasi repülőtéren 1941. április 12-én bekövetkezett légi katasztrófát. Részletesen foglalkozik a kiképzés nehézségeivel, balesetekkel, szervezeti kérdésekkel. A könyvnek csaknem fele 1944. év (Kárpátok, Nagyvárad, Soroksár, Isaszeg, Marcali) és 1945. év (Ipoly és Garam vidéke, Nemesvámos) védelmi harcait és a visszavonulást tárgyalja.

A mű elsősorban az események időrendi felsorolására és rögzítésére törekszik. Hű krónikásként szinte napról napra, az általa megőrzött, megbízható forrásokra támaszkodva számol be a történésekről. Nem olvasmányos memoár, hanem ügybuzgalommal készített értékes kordokumentum. Ezt jól egészítik ki a korabeli fényképek, valamint azon repülő- és vitorlázógépek műszaki ismertetése, amelyekről a könyvben említés történik. Az események szemtanúinak, cselekvő részeseinek és azokat elszenvedőknek emlékezete pótolhatatlan érték, amit a történelemtudomány nem hagyhat és nem is hagy veszendőbe menni. Ebben van Huszár János történetkutatói munkásságának fő jelentősége.

Dr. Lux András

Az Esterházy-kastély az 1990-es években.

Építkezés a XVIII. és a XX. század végén

KISMARTON KASTÉLYA

A XVIII. század végi évek kimagasló építészeti teljesítménye volt a kismartoni (eisenstadti) Esterházy-kastély átépítése. Az 1790-ben meghalt Esterházy Miklós, s utódai uradalmaik székhelyét újra áttették Kismartonba úgy, hogy ott egyidejűleg jelentős átépítéseket végeztek. A XX. század végén ismét építkeznek a kastélyban.

Az 1622-ben Esterházy-birtokká lett település várkastélyát 195 éve, 1798-ban kezdték átépíteni, – s a munka körülbelül 1803-ban fejeződött be. A kivitelezést a francia származású, Bécsben működő építész, Charles de Moreau tervei alapján végezték. A munkálatok az eredeti elképzelések szerint sohasem készültek el, – a napóleoni háborúk miatt. Az első elképzelések A. C. Dies hercegi festő néhány akvarelljéből ismertek.

Canova szobra Esterházy Leopoldináról

Moreau mesternek köszönhető a kastélyhoz tartozó nagyméretű, az építéssel egyidejűleg elkészített angol stílusú park egyik dombján emelkedő Leopoldina-emléktemplom, benne az építtető herceg testvérének Canovától mintázott ülő szobra. Itt tehát – persze a legnagyobb anyagi lehetőségekkel rendelkező építtető esetében – a klasszicizmus felfogásában fogant újfajta komplex művészet nyilatkozik meg: kastély és kert, kerti épületek és magas rangú szobrászi díszegyüttese. Ilyen nagyarányú alkotás a klasszicizmus korában egyébként alig szerepel nálunk..., állítja Dercsényi Dezső–Zádor Anna művészettörténész szerzőpáros. (Az Esterházyak más értelemben is építtetők voltak, hiszen a család építtette a nagyszombati egyetemi templomot, vagy a váci székesegyházat.)

Canova kapcsán meg kell említeni, – ő európai uralkodók számára dolgozott, s megtehette azt is, hogy csak a neki tetsző feladatokat vállalta. Ismert például, hogy orosz cárnő megrendelését visszautasította. E körülmény tovább emeli az említett fehér márványszobor értékét, amely a rendkívüli szépségű Esterházy Leopoldináról készült.

A kastély ma is a család tulajdonában van. Formája őrzi a Moreau-i átépítés emlékét. Napjainkban újabb építkezés helyszíne. A pontos építészeti elképzelés általunk nem ismert. Amit bizton lehet tudni – a család Kismartonban újra nagyszabású zenei központot kíván teremteni. Ehhez megvan a csatlakozási lehetősége Fertődnek is.

Kettinger Gyula

Hadi emlékmű avatása 1933-ban

Az emlékezés aranykönyve

HATVAN esztendeje avatták a soproni Deák téren a 18. honvédés népfelkelő gyalogezred emlékművét. Siklódy Lőrinc és Molnár Gyula alkotása az első világégés 17.464 (egyetlen gyalogezredből!) hősi halottjának emlékét őrzi. Az emlékszobrot népes közönség előtt az egyházak képviselői megáldották. A ceremónián az izraelita hitfelekezet nevében dr. Pollák Miksa soproni főrabbi mondott beszédet. 1944 nyarán a sokak által tisztelt férfiút Auschwitzba hurcolták és megölték. Ünnepi beszéde fennmaradt, részletének közlésével a katonahősök és a mártír tudós emlékének adózunk.

„A mindenható Isten ül vala fenséges égi trónusán – így szól a régi héber legenda – és eléje járultak az ő szolgái, az angyalok, hogy jelentést tegyenek neki földi kiküldetésükről, hogy mi jót és üdvöset tapasztaltak itt a földön az ember fiai közt.

Az első megszólal és elbeszéli, hogy látott egy férfit, aki meglopja éjszakáit, álmatlanul virraszt éjféleken át és még a derengő hajnal is könyvei és műszerei mellett találja. Az a célja, hogy egy gyilkos, emésztő kór ellen orvosságot találjon. Ez a tudós, gondolkodó fő, az emberiség boldogításán fáradozik. Érte emészti erejét, lelkének lobogó lángját, agyának minden gondolatát. – Így beszél az angyal. Amidőn Isten ezt meghallja, felüti az emlékezés aranykönyvét és gyémánttollával följegyzi ezt.

Erre előáll a másik angyal és így szól: Van egy ország, ahol Isten szolgáit üldözik, bilincsbe verik, börtönbe vetik, súlyos bántalmakkal illetik. Ebben az országban a hatalom birtokosa mértéktelen gőgjében és elkapatottságában el akart téríteni egy férfit, aki inkább feláldozta mindenét, birtokát, vagyonát, sőt, tűzhelyét is. Inkább hontalanná lett, számkivetésbe ment, de hitétől, szent meggyőződésétől el nem hagyta magát tántorítani. Így beszél az angyal. Amidőn Isten ezt meghallja, felüti az emlékezés aranykönyvét és gyémánttollával följegyzi ezt.

Erre előáll a harmadik angyal és így szól: Tanúja voltam egy nagy és csodálatos jelenetnek. Láttam, amint egy bátor ember, akit az ország határán levő őrház mellé vigyázóul rendeltek, egy támadás alkalmával valóságos csodákat művelt elszántságával. Erejének végső megfeszítésével síkra szállt az őrház megmentéséért és végül élete árán meg is mentette azt. Meghalt a hazáért. Így beszélt az angyal és midőn Isten ezt meghallja, felüti az emlékezés aranykönyvét és gyémánttollával följegyzi ezt.

Fölvethetjük a kérdést: a három közül melyik a nagyobb, melyik a dicsőbb! A tudós, aki az emberiségért él és érte emészti lelkét vagy a hit bajnoka, aki meggyőződéséért föláldozza mindenét, avagy a hős, aki odaadja életét a hazáért? Bizonyára mind a három megérdemli, hogy Isten följegyezze neveiket és tetteiket gyémánttollával az emlékezés aranykönyvébe. Mert mind a három fölemelkedett az emberi gondolkodás legmagasabb csúcsára, ahol megszűnik az emberi gyengeség, ahol lehámlik az emberről az önzés és a belőle fakadó hibák és vétkek tömege és diadalt ül a nemes, magasztos, tiszta erény: az önzetlenség, az odaadás, az áldozatkészség.

Ámde a három áldozat között mégis van egy nagy különbség. A tudós, a hitbajnok megmarad a földi javak legdrágábbikának a birtokában, holott a hős azt áldozta föl: az életét. Az élet a kincsek kincse. Belőle fakad minden üdv, áldás és boldogság. Aki ezt teszi le a haza oltárára, bizonyára az hozta a legnagyobb áldozatot. A hős, aki meghalt a hazáért, felülmúl minden más áldozatkészséget. Övé a pálma, a dicsőség, övé az örök élet, a halhatatlanság!".

Szita Szabolcs

Magyar Iparművészet 1993. decemberi

A kétszer megalkotott Vezekényi-tál

A restaurátor gondolatai

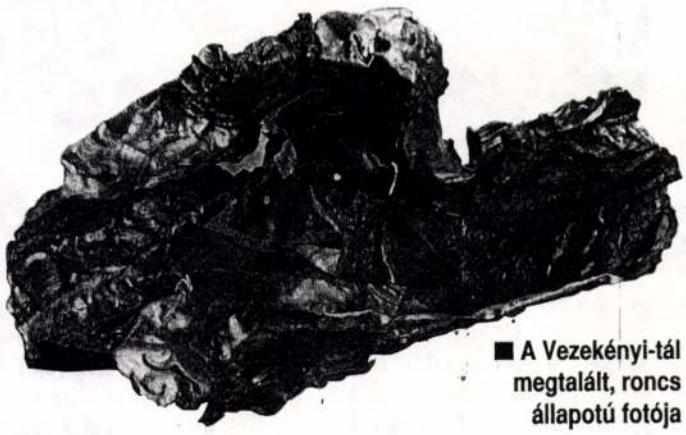

■ A Vezekényi-tál megtalált, roncs állapotú fotója

■ Az első képen egy felismerhetetlen, holt tárgy. Holt? Vagy inkább egy darabka történelem? A műkincsek sokaságához kapcsolódik szomorú vagy víg legendás történet; ehhez nemkülönben. A történet szomorú, ám egyúttal az emberi akarat, erő, rendíthetetlenség és kitartás példája is. Már maga a tárgy eredete, majd viszontagságos sorsa kiemeli azt az Esterházy-gyűjtemény darabjai közül. A Vezekényi-tálat ugyanis, amelyről szó lesz, valójában kétszer alkották meg.

Kezdjük a történetet formabontóan a „második fejezetnél". Azzal, hogy Esterházy Pál a második világháború idején, féltve a családi műkincsek gyűjteményét, a korábbinál biztonságosabb helyet keresett számára. A választás a családnak a budai várban lévő, Tárnok utcai palotájára esett. Buda hét hétig tartó ostroma, a harcok hevessége azonban ezt az épületet sem kímélte. Az ostrom utolsó hetében, 1945 februárjában érte bombatalálat. A palota teljesen kiégett, a romok maguk alá temették és szétzúzták a kincseket őrző ládákat, bennük tartalmukat. Minderre 1948—49 telén derült fény, amikor feltárták a romokat, és számba vették a tárgyakat. A pusztulás mértéke rettenetes volt, a gyűjtemény alig 10 százaléka maradt épen, a többi végérvényesen megsemmisült, helyrehozhatatlanul tönkrement — így szólt annak idején a szakértői vélemény.

Helyrehozhatatlanul? Volt egy ember, aki nem fogadta el, nem nyugodott bele ebbe az értékelésbe. Nem nyugodott bele, hogy a barokk ötvösművészet legkiválóbb alkotásainak egyike örökre eltűnjön, az enyészet martalékává váljon. *Szvetnik Joachim* Kossuth-díjas ötvösművész restaurátor, az Iparművészeti Múzeum restaurátorműhelyének alapító tagja nem hitt a csodákban, de bízott felkészültségében, technikai tudásában, leleményességében. A tárgyak iránti mérhetetlen szeretettel, alázattal és szívós akarattal, hihetetlen kitartással az elpusztult értéket szó szerint „újra készítette".

A Vezekényi-tál eredeti alkotója *Philipp Jakob Drenwett,* az augsburgi céh tagja volt. Bizonyíték erre a tál peremén látható két jel: Augsburg város ötvöscéhének hitelesítő jegye, a toboz, és a művész mesterjegye: „PID". Amint azt már említettük, ez a műkincs kiemelkedik az Esterházy-gyűjtemény értékei közül. Egyedülálló abban, hogy a többi tárgytól eltérően ez az ötvösmunka 1654-ben rendelésre készült. Esterházy Pál László fivérének, az 1652-es vezekényi csatában hősiesen küzdő és elesett testvérnek kívánt méltó emléket állítani ezzel a műtárggyal. A herceg nem véletlenül választott ötvösmestert éppen a német ötvösség virágzó központjából, Augsburgból. Nagy hatással volt rá ugyanis a német művészet. Esterházy Pál sokszor megfordult Pozsonyban. E királyi székhelyet és Augsburgot annak idején szoros szellemi és gazdasági kapcsolat fűzte egymáshoz.

A tál közepén a fivér halálára utaló csatajelenet látható. Ágaskodó lovakon két turbános török, kezükben kard, dárda. Előtérben egy lováról leesett magyar vitéz, halántékán mély vágással, amint kardját még ütésre emeli. Öltözéke, lova díszes felszerelése jellegzetesen magyar. (A dísztál alkotója feltehetően Esterházy Lászlóról készült portrémetszet alapján dolgozott, s különböző leírásokból ismerhette meg, ábrázolta ruházatát.) A három fő alak, amelyet ezüstből öntöttek, s a domborműveket felapplikálták, kiemelkedik a csatajelenetből. A helyszín s a küzdelemben részt vevő további alakok mintegy háttérül szolgálnak: Zsitva, a hegyen Nyitra vára, a síkon Érsekújvár tűnik elénk. A felhők között kis angyal, kezében a hősi halottnak szánt babérkoszorúval, pálmaággal.

A majdnem három és fél évszázada elsett hősről mi, a ké-

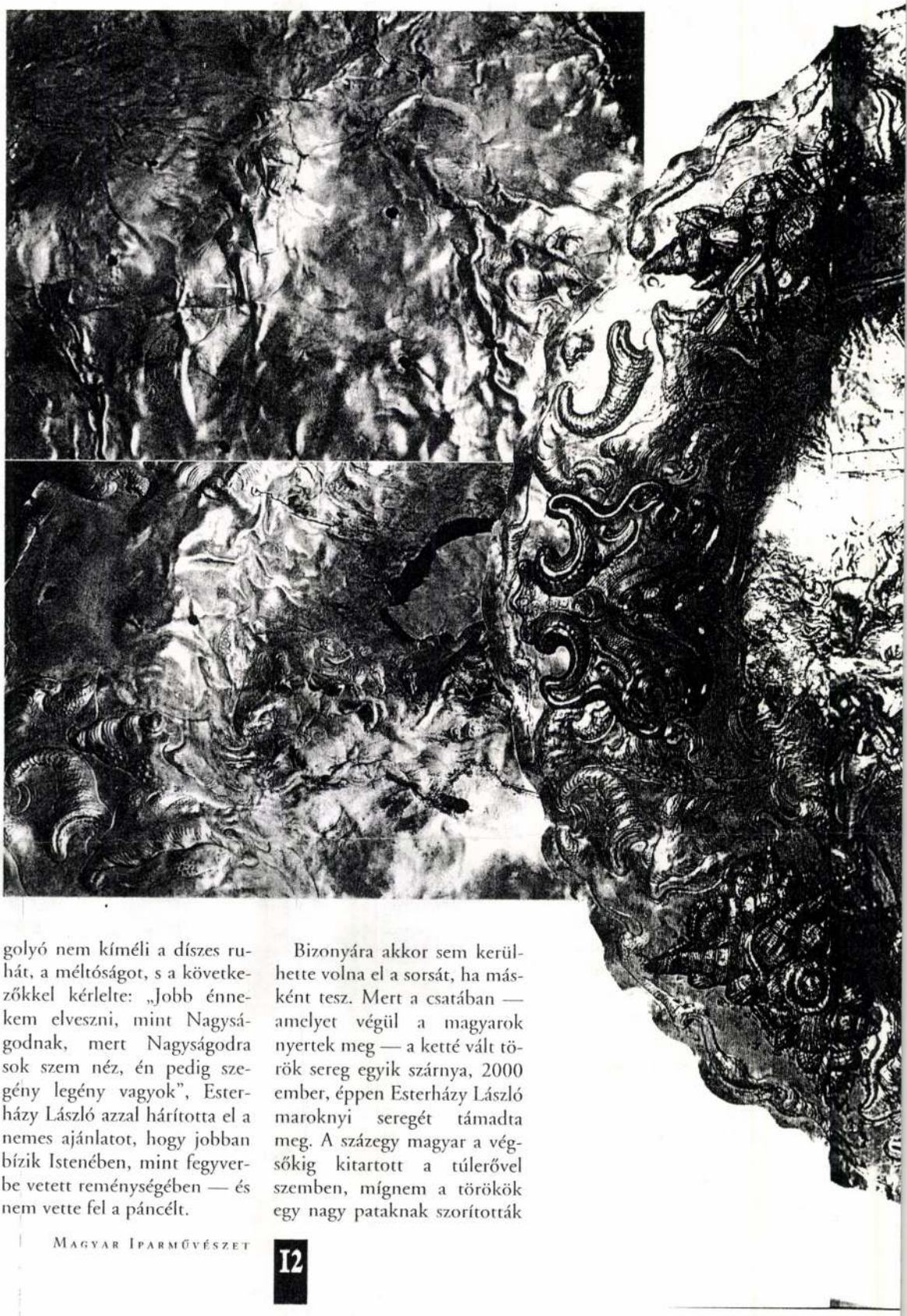

■ **A tál jobb oldali részlete, egyengetés közben**

ső utókor tagjai nem sokat tudunk. Amit olvasott róla a restaurátor, azt próbálja itt röviden ismertetni, Esterházy László vitéz cselekedeteiről a korabeli krónikást idézve.

A török—magyar közös megegyezéssel kötött szőnyi béke eredménytelenségére utal az 1652-es vezekényi csata. Amikor Kara Musztafa esztergomi bég betört Bara megyébe, és ott garázdálkodott katonáival, Forgách Ádám érsekújvári főkapitány 1200 fős sereget toborzott, hogy szembeszálljon velük. Az volt a célja, hogy elvágja a Zsitva völgyében a Nyitra megyéből visszafelé tartó törökök útját. Érsekújvártól nem messze, a nagy vezekényi síkon állította fel szekértáborát, majd itt ütközött meg a háromszoros török túlerővel. Esterházy Lászlót bátyjánál, Sempténben érte utól Forgách Ádám főkapitány levele, amelyben arra kérte, hogy tüstént induljon el a magyar sereg megsegítésére. Esterházy László eleget tett a kérésnek, száz lovassal érkezett meg. Egy kis epizód, találkozása Kohári István szécsényi kapitánnyal jól jellemzi a bátor katonát. Amikor a kapitány féltve Esterházyt, rá akarta adni a saját vértjét azzal, hogy a golyó nem kíméli a díszes ruhát, a méltóságot, s a következőkkel kérlelte: „Jobb énnekem elveszni, mint Nagyságodnak, mert Nagyságodra sok szem néz, én pedig szegény legény vagyok", Esterházy László azzal hárította el a nemes ajánlatot, hogy jobban bízik Istenében, mint fegyverbe vetett reménységében — és nem vette fel a páncélt.

Bizonyára akkor sem kerülhette volna el a sorsát, ha másként tesz. Mert a csatában — amelyet végül a magyarok nyertek meg — a ketté vált török sereg egyik szárnya, 2000 ember, éppen Esterházy László maroknyi seregét támadta meg. A százegy magyar a végsőkig kitartott a túlerővel szemben, mígnem a törökök egy nagy pataknak szorították

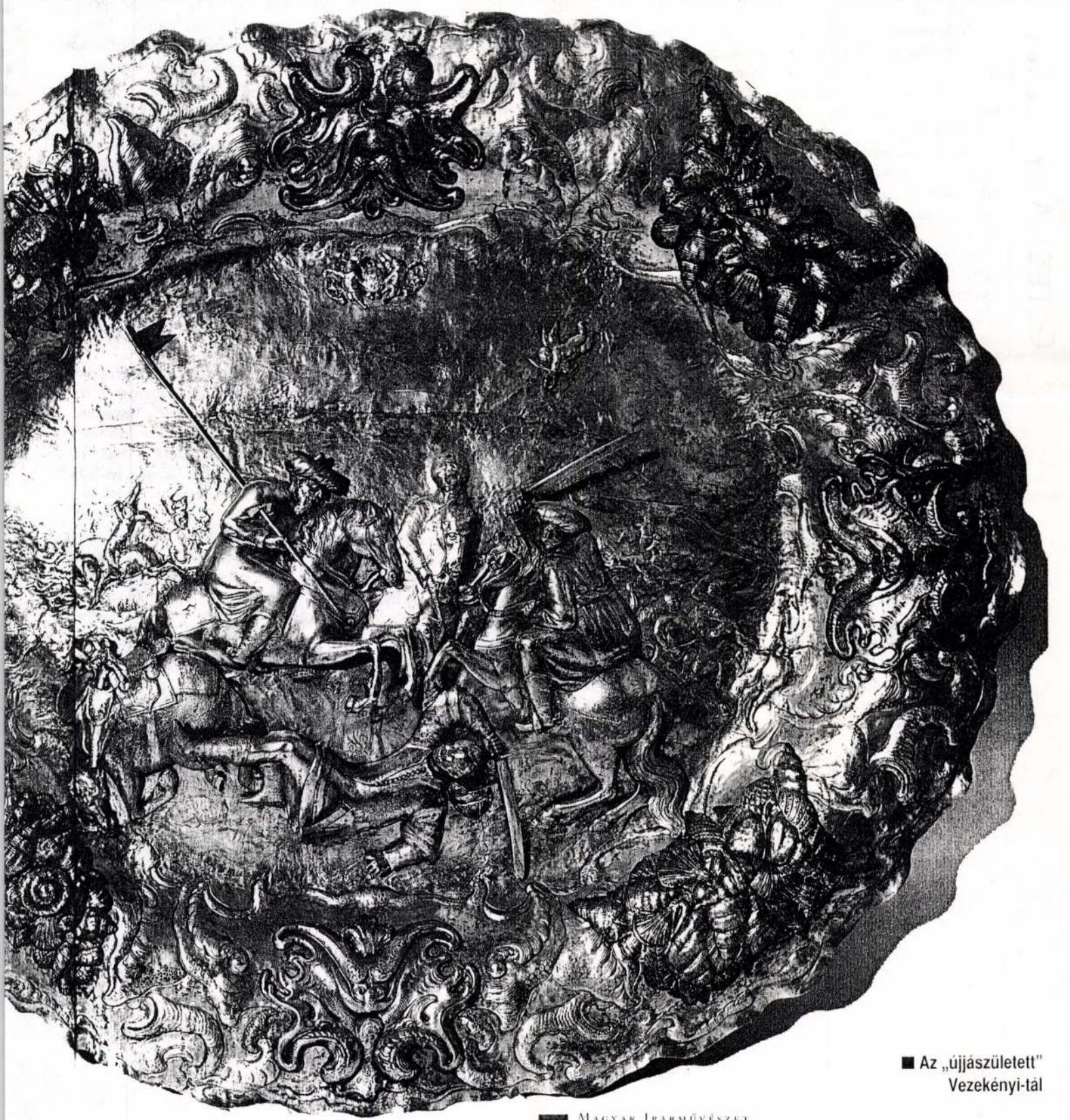

■ Az „újjászületett" Vezekényi-tál

■ A KÉTSZER MEGALKOTOTT VEZEKÉNYI-TÁL

őket. Valamennyi vitéz ott lelte halálát. Az ütközet másnapján találták meg Esterházy László holttestét, huszonöt seb borította tetemét. Nagyszombatban, a jezsuita páterek szentegyházában adták meg a hősnek a végtisztességet.

Kanyarodjunk most vissza a történelmi esemény ismertetésétől eredeti témánkhoz, a csatajelenetet ábrázoló műtárgyhoz, az ovális aranyozott ezüst dísztálhoz, amelynek domborított széles peremén cizellált, mélyen hullámos motívumok ismétlődnek szimmetrikusan. Közöttük négy, öntött páros torzó látható. Igen, ma már mindez látható, eredeti állapotában és szépségében. Szvetnik Joachim néhai ötvösművész, aki a reménytelennek tartott feladatra vállalkozott, 1961—63-ban restaurálta a Vezekényi-tálat.

E cikk írója maga is azok közé a szerencsés restaurátorok közé tartozik, akik e nagy művész tanítványának vallhatják magukat. Mert Szvetnik Joachim nemcsak alkotott, hanem sokakat tanított, a fiatalok mellett nagynevű művészettörténészeket, szakembereket is. Bennünket a különféle anyagok, ötvözetek, drágakövek tökéletes ismeretére, a technikára, ám valamennyiünket a műtárgyak rajongó, odaadó szeretetére is oktatott.

Minden egyes sérült tárgy külön-külön bánásmódot igényel; szakértelmet, sok-sok tapasztalatot, s nem utolsósorban fantáziát — ezt is tanultuk Szvetnik Joachimtól. És talán nem érdektelen ezúttal közelebbről is megismertetni az olvasóval, milyen bánásmódban volt része a Vezekényi-tálnak. Miként végezte napi munkáját a restaurátor művész.

Miből indul ki, hogyan lát munkához a restaurátor? Nagy segítség számára, ha a sérült tárgyról fennmaradt régi, archív kép vagy rajz. De támpontot adhatnak a tárgyon épségben fellelhető ívek, domborítások stb. is. A Vezekényi-tálról szerencsére rendelkezésre állt egy eredeti, 1900 körüli archív fotó. A munkálatoknál nemcsak a gyűrődései, hanem a méretei — 105x93 cm — és ovális alakja is nagy gondot okozott.

A kellő dokumentálás és tisztítás után a következő lépés a tálra ráapplikált díszítések — féldomborművek — eltávolítása volt. Ezután hozzá lehetett látni a műtárgy egyengetéséhez, majd a gyűrődések széthúzásához. A tárgy tűzaranyozott, jó minőségű ezüstből készült, ami a kiegyengetés sikeréhez nagymértékben hozzájárult. Időt vett igénybe, amíg elkészültek a restauráláshoz szükséges, a 17. században használatos szerszámok, fogók, faformák, bronzívek, formavasak. Ehhez még hozzájárult a hőkezelés (lágyítás) időigényes művelete, amit többször kellett elvégezni, mivel minden egyes nyújtás vagy zömítés a fém kristályszerkezetének megváltozásával — keményedésével — jár együtt. Ha ezt elmulasztjuk, a fém szakad, törik. A repedések, a törött részek összekötése, majd eldolgozása 600—700 °C hőmérsékleten történt.

A dísztál bal oldalán hiányzott körülbelül egy tenyérnyi felület. Ezt eredeti finomságú ezüstlemezzel kellett pótolni, majd a lemezt a fotó alapján újracizellálni. A tál így összhatásában egységes és esztétikus. (A hátoldalon jól látható a pótolt rész.)

És itt engedtessék meg egy kis kitérő. Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy valójában nagyon nehéz meghúzni a szakszerű restaurálás és a hamisítás közötti határvonalat. E témában még ma is különböznek az álláspontok. A leglényegesebb ismérvek közül csupán hármat szeretnék kiemelni, amelyek a restaurálást megkülönböztetik a hamisítástól.

Az első ismérv az esztétikum, amely a tárgy összhatását adja. A restaurátor gyakorta kiegészíti a tárgyat, ám ezt az eredeti műhöz hűen kell végrehajtania. A másik fontos szempont a pótlás megkülönböztetése az eredeti műtől. Ez sokféleképpen történhet: színekkel, tónusokkal, különböző jelzésekkel, vonalkázási technikával stb. A fémeknél az a gyakorlat, hogy a műtárgy hátoldalát nem dolgozzuk el, vagy írással rögzítjük a pótlás helyét, idejét. A harmadik nagyon fontos feltétele a restaurálásnak, hogy a műtárgyakon szakképzett restaurátor végezzen el bármilyen beavatkozást. Ezzel ugyanis elkerülhető az „újraalkotás" veszélye.

Térjünk vissza a Vezekényi-tál restaurálásához! A hiányzó tagozatokat is el kellett egészíteni. Ezt a munkát megkönnyítette, hogy a szegélyen a rátétek ismétlődtek, ami egyértelműen látható volt a fényképen. De ha kevés a támpontunk egy műről, ha nincs róla illusztráció, akkor inkább nem pótoljuk ki. Ez a mentalitás a mi múzeumi gyakorlatunkban jól bevált. A lényeg az: mindig tartsuk szem előtt, hogy a kiegészítés nem mehet a tárgy eredetiségének a rovására, hiszen annak a megóvása és nem az újjáformálása a cél. Meg kell tehát tudnunk állni a restaurálásban.

A Vezekényi-tál peremének reliefszerű díszítményei cizellőrszurkon nyerték vissza eredeti formájukat. Ezt követte a már helyreállított dísztál aranyozása, végül a szegélydíszek rászerelése és a belső féldomborművek visszahelyezése. Ezzel Szvetnik Joachim mesteri alkotó munkája véget ért. Az újjászületett Vezekényi-tál (fotónkon) ma is az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében található.

VARGA PÉTER
AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM FŐRESTAURÁTORA

ESTERHÁZY - Család

Devich Márton

Murcia kelti-elehe a
tetszhalott épületeket.
Jó úton halad az esterházy
Haydn-Mozart Akademia terve,
Mr. Coblence-t nem sikerült
elgáncsolni. [beszélgetés Fejérdy
Tamarral] = M Nemz. 1994.
ápr 23. 19. cll

lődési Ház (Pesti út)

ORVÁTH LAJOS
ÓTH KURUCZ JÁNOS
R. BOGDÁN EMIL
AGY FERÓ

t szeretettel várunk!

ESTERHAZY - S.

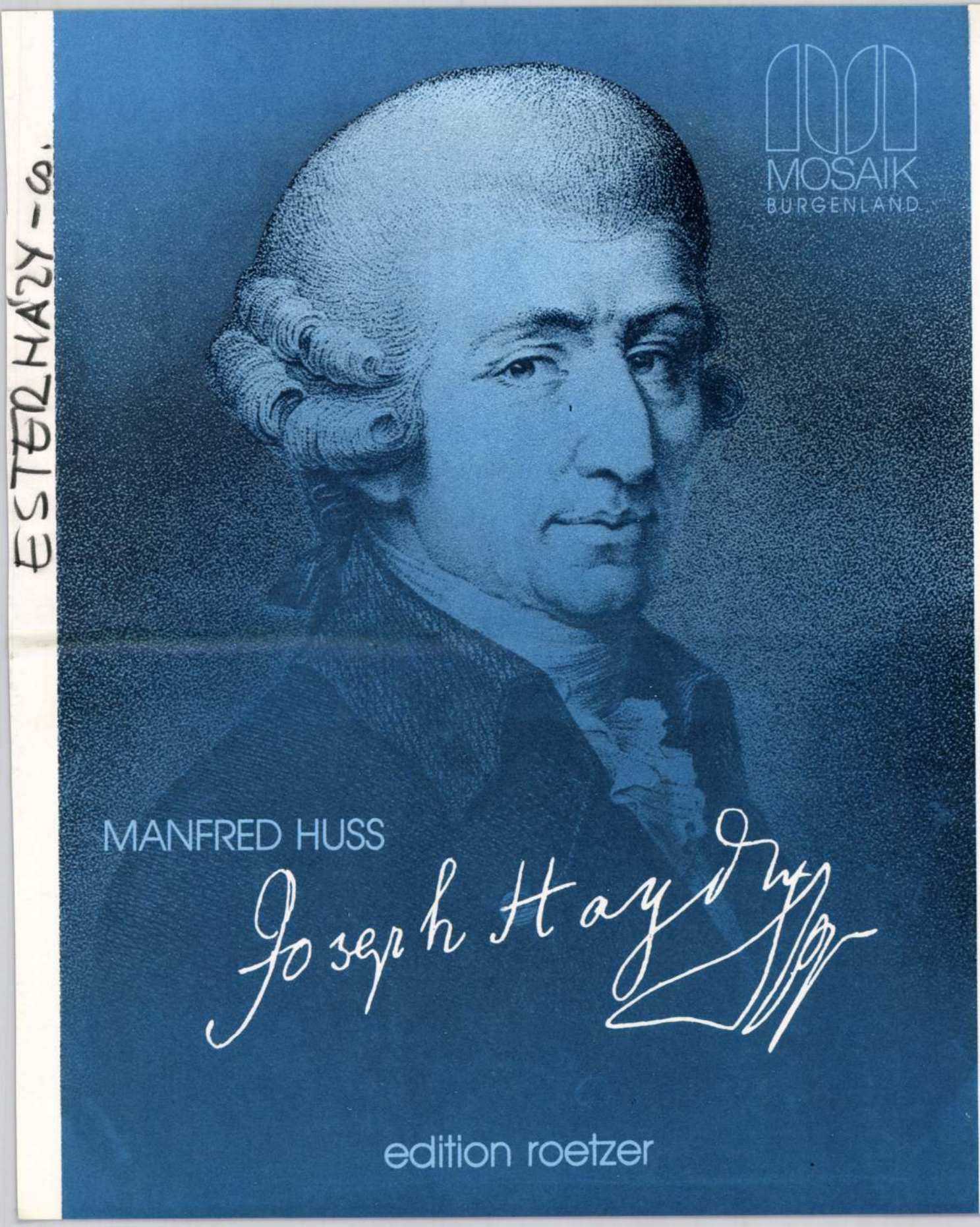
MOSAIK
BURGENLAND
MANFRED HUSS
Joseph Haydn
edition roetzer

Manfred Huss — Joseph Haydn

Haydn, der berühmteste Komponist seiner Zeit und der zu Lebzeiten wohl am meisten gefeierte Musiker aller Zeiten, dessen Schaffen bald nach seinem Tode immer mehr in Vergessenheit geriet, erlebt seit Jahren eine Renaissance, deren Höhepunkt noch nicht abzusehen ist. Manfred Huss verfaßte eine Biographie dieses Meisters, die als erste auf den Ergebnissen des Haydn-Jahres 1982 basiert und auf anschauliche Weise ein von Klischee-Vorstellungen gereinigtes, zugleich aber sachlich-fundiertes Haydn-Bild zu vermitteln und das Interesse für viele Werke Haydns zu wecken versucht, deren Titel der Leser in diesem Buch vielleicht zum ersten Male begegnen wird.

Wesentliche Grundlage für diese Biographie ist H. C. Robbins Landons 1980 vollendete fünfbändige Dokumentarbiographie auf englisch, die auf rund 3000 Seiten alle für Leben und Werk Haydns wesentlichen Dokumente enthält. Erst aufgrund der umfassenden Forschungstätigkeit Landons wurde es möglich, nun auch auf deutsch die Ergebnisse der Haydn-Forschung der letzten 3 Jahrzehnte zusammengefaßt darzustellen, sodaß dieses Buch die erste moderne deutsche Biographie Haydns repräsentiert.

Manfred Huss stellt Haydns Leben vor dem Hintergrund einer sehr bewegten Zeit dar, die in der Politik von Prinz Eugen zu Napoleon und in der Kunst vom Barock zum Biedermeier führt. Haydns Leben und Schaffen wird mit zahlreichen Zitaten aus Briefen und zeitgenössischen Quellen illustriert; in den mehr als 300 Abbildungen (24 Seiten in Farbe) werden unter anderem die Originalschauplätze, die Entwicklung in der Bildenden Kunst, Haydns Handschrift sowie erstmals sämtliche zu Lebzeiten entstandene Haydn-Portraits (7 davon in Farbe) wiedergegeben, — besondere Bedeutung kommt zwei erstmals abgebildeten Portraits zu, die erst jüngst aufgefunden wurden.

Auch durch seinen umfangreichen Anhang wird dieses Buch zur Quelle: enthalten sind eine detaillierte Zeittafel, die alle bekannten Daten aus Haydns Leben enthält, seine Werke chronologisch einordnet und parallel dazu wichtige historische Daten nennt; ferner ein Abbildungsverzeichnis, Literaturhinweise, ein Verzeichnis der authentischen und Haydn fälschlicherweise zugeschriebenen Werke, eine Aufstellung der wichtigsten Urtext-Ausgaben sowie ein umfangreiches Register.

H. C. Robbins Landon: „... das Haydn-Bild unserer Zeit erstmals authentisch in deutscher Sprache...".

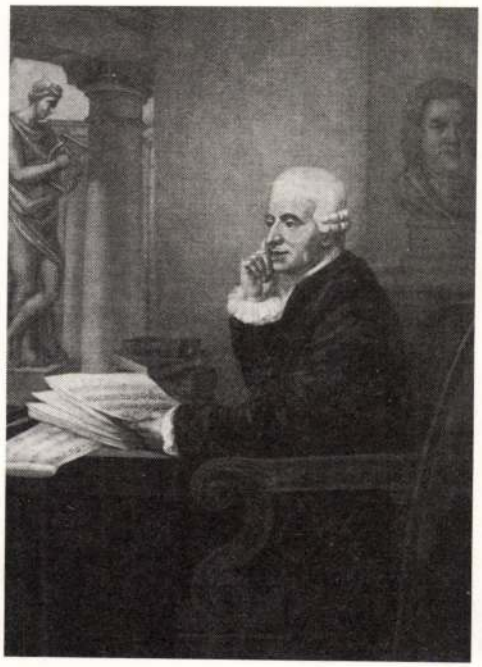

Aus dem Inhalt

Epilegomena
Kindheit und Jugend
Kapellmeister bei Fürst Esterházy
Die Londoner Reise
Die Jahre der Schöpfung in Wien
Chronologische Übersicht
(Haydns Leben und Werke)
Abbildungsverzeichnis
Literaturhinweise
Kritische Ausgaben von Haydns Werken
Verzeichnis falscher und zweifelhafter
Werke Haydns
Genealogie Haydn
Genealogie Esterházy
Register

408 Seiten, 318 Abbildungen,
davon 24 Seiten Farbbilder

broschiert S 340,—
Leinen S 398,—

Abb. 34
Maria Anna Fürstin Esterházy (1712—1782), geb. Marchesa Lunati-Visconti, Witwe von Fürst Paul Anton I. Esterházy. Elfenbeinminiatur. Diese Fürstin lebte bis zu ihrem Tode am Esterházy'schen Hof in Eisenstadt und in Eszterháza. Haydn komponierte unter anderem seine Oper *L'infedeltà delusa* anläßlich des Namenstages von Fürstin-Witwe Maria Anna im Juli 1773.

Abb. 35
Das Wappen Nikolaus I. Fürst Esterházy. Stich, 1783. Im Jahre 1783 wurde Fürst Nikolaus I. die Reichsfürstenwürde verliehen: im Wappenschild erkennen wir das schon seit Fürst Paul im Wappen geführte „L" mit der Kaiserkrone (für Kaiser Leopold I.); das Wappen wird vom Fürstenhut gekrönt und mit dem Orden vom Goldenen Vlies umrahmt.

Durch das unerwartete Ableben zweier Fürsten hintereinander im Jahre 1721 trat der erst zehnjährige Paul Anton die Erbfolge an, dessen Mutter die Regierungsgeschäfte bis zu seiner Großjährigkeit wahrnahm. Diese Periode war von großer Sparsamkeit gekennzeichnet: obwohl man Gregor Joseph Werner — der bis zu Haydns Zeit die fürstliche Musikkapelle leitete — 1728 engagierte hatte, machten die Gesamtkosten der Musik damals mit rund 1500 Gulden nur ein Zwanzigstel dessen aus, was in der Glanzzeit von Eszterháza ausgegeben wurde.

Fürst Paul Anton und sein jüngerer Bruder Nikolaus wurden entsprechend der Familientradition bei den Jesuiten in Wien erzogen. Auch in ihrer Ausbildung spielte die Musik eine wesentliche Rolle: Paul Anton lernte Flöte, Violine und Laute, Nikolaus Viola da Gamba, Violoncello und Baryton. 1731 ging Paul Anton, standesgemäß von seinem französischen Erzieher, einem Kammerdiener und zwei Lakaien begleitet, an die Universität Leyden.

Nach Beendigung seiner Studien unternahm Fürst Paul Anton ausgedehnte Reisen, von denen er eine große Zahl von Büchern, Manuskripten und Kunstgegenständen mitbrachte. Im Ausland lernte er auch seine spätere Gemahlin, die Marchesa Maria Anna di Lunati-Visconti kennen, die er am 26. Dezember 1734 in Lunéville heiratete. Eine Zeit lang war Paul Anton kaiserlicher Gesandter in Neapel, wo er von der italienischen Oper so beeindruckt war, daß er sofort nach seiner Rückkehr anordnete, im Park des Eisenstädter Schlosses ein Theater zu errichten und die Kapelle für Opernaufführungen zu vergrößern.

Ansehen und Bedeutung der Fürsten Esterházy spiegelte sich auch im Glanze ihrer Hofhaltung wieder: so wurde zum Beispiel die kostbare fürstliche Garderobe in Paris angefertigt, wo bereits während eines früheren Aufenthaltes naturgetreue Kopien des Fürstenpaares hergestellt worden waren. Diese Puppen konnten mit Hilfe der jeweiligen Maße so verändert werden, daß es möglich war, in Paris exakte Maßkleider für die in Eisenstadt weilenden Hoheiten zu schneidern. Die Jahresrechnung des französischen Schneiders machte im Jahre 1759 rund 4500 Gulden aus: im Vergleich dazu erhielt Werner zur selben Zeit jährlich ein Gehalt von 400 Gulden, und die Betriebskosten der Herrschaft Eisenstadt betrugen 12.000 Gulden.

Schöngeistige Bildung und militärischer Beruf schlossen einander im 18. Jahrhundert nicht aus. Der hochangesehene Offiziersberuf war dem Adel vorbehalten, und so bekleideten auch Paul Anton und sein Bruder Nikolaus in der österreichischen Armee den Rang eines Feldmarschalls. Beide Fürsten waren durchaus fortschrittlich denkende Menschen, sowohl auf kulturellem als auch auf politischem und sozialem Gebiet. Paul Anton, der außer Deutsch und Ungarisch auch Latein, Französisch und Italienisch sprach, liebte es, literarische Werke in der Originalsprache zu lesen. Aber gerade die neuen literarischen Strömungen wurden im Österreich der Maria Theresia

Abb. 180

Ignaz Pleyel (1757—1831). Stich von W. Nutter nach einem Gemälde von Th. Hardy.

les frey, die person zahlt 1 haf [half] Crown die Music ist so zimlich gut, man find Handels Statua von stein aufgestellt. den 2tn dieses war ein Mascirter Baal, die Einnahm machte an diesem abend 3000 guinees . . . *(1. Londoner Notizbuch: Bartha, S. 492 und 495 f.)*

Bevor Haydn England verließ, besuchte er noch einige Konzerte und unternahm Ausflüge nach Windsor und nach Ascot zum berühmten Pferderennen. Zu Pfingsten erlebte er die alljährlich stattfindende Prozession der Armenkinder zur Paulskirche, die ihn besonders tief beeindruckte:

8 Tage vor Pfingsten hörte ich in St Pauls Kürch spittal 4000 kinder nachstehendes lied singen, ein performer gab den Tact dazu, keine Music rührte mich zeit lebens so hefftig als diese andachts volle und unschuldige

NB: alle kinder sind neu gekleidet und ziehen processionaliter dahin, der organist spilt ganz artig und einfach die Melodie vor, alsdan fiengen alle zugleich an zu singen. *(1. Londoner Notizbuch: Bartha, S. 494)*

Von einem eigenartigen Erlebnis, dem wohl letzten, kurz vor der Abreise aus England erzählt Haydns Biograph Dies:

Schon mehrere Mal hatte sich Haydn chrirurgischen Operationen unterworfen, und war, selbst unter den Händen des berühmten Brambilla, so unglücklich gewesen, ein Stück vom Nasenbein einzubüßen, ohne von den Polypen ganz befreyet zu werden.

In London gerieth Haydn in die Bekanntschaft des berühmten Wundarztes H... [Hunter]; ,,eines Mannes'', sagte Haydn, ,,der fast täglich, und immer glücklich, chirurgische Operationen unternahm. Er hatte auch meinen Polypen in Augenschein genommen und sich erbothen, mich von dem Uebel zu befreyen. Zur Hälfte hatte ich eingewilligt, doch verzögerte sich die Operation, und ich dachte endlich gar nicht mehr daran. Kurz vor meiner Abreise ließ mich Hr. H[unter] ersuchen, dringender Ursachen wegen zu ihm zu kommen. Ich ging hin. Nach den ersten Complimenten traten einige baumstarke Kerl ins Zimmer, packten mich an, und wollten mich auf einen Stuhl setzen. Ich schrie, schlug blaue Flecken, trat so lange mit den Füßen, bis ich mich befreyte, und Herrn H[unter], der schon mit seinen Instrumenten zur Operation in Bereitschaft stand, begreiflich machte, ich wolle mich nicht operiren lassen. Er wunderte sich über meinen Eigensinn, und mir schien, er bedaurte mich, daß ich nicht so glücklich seyn wollte, seine Geschicklichkeit zu experimentiren. Ich entschuldigte mich mit

die Dockyard, oder der Platz von dem schiffbau, ist von einer ungemeinen grösse nebst sehr vielen Prächtigen gebäuden. ich darfte aber nicht dahin, weil ich ein fremder bin . . . dicht dabey ist ein neues sehr Prächtiges linienschiff von 110 Canonen, genant Prince of Wallis . . . *(3. Londoner Notizbuch: Bartha, S. 535)*

Haydn besuchte auch das im Jahre 1762 erbaute Spital, in dem gerade 300 verwundete Matrosen aus den Seeschlachten gegen die Franzosen untergebracht waren. Haydn wurde also Zeuge von menschlichen Kriegsfolgen — man muß unwillkürlich an die *Paukenmesse* und die *Nelsonmesse* denken: Haydn hatte von den erbeuteten französischen Schiffen, denen man die Kampfesspuren noch deutlich ansah, aus nächster Nähe Eindrücke von den Greueln kriegerischer Unmenschlichkeit gewonnen, die ihn vielleicht noch beeinflußten, als er wenige Jahre später seine für den Frieden demonstrierenden Messen schrieb.

Haydn besuchte dann die Insel Wight, wo er einige Tage als Gast des Gouverneurs blieb; von dort aus ging es nach Newport, und über Southhampton fuhr der Meister nach Winchester, wo er die berühmte gotische Kathedrale bewunderte.

Am 23. Juli muß Haydn wieder in London gewesen sein, weil er über das große Feuer berichtete — es überrascht nicht, daß ihn dieses Ereignis aufregte, hatte er doch in seinem Leben bereits drei Feuersbrünste erlebt.

den 23^{tn} July 1794 brache ober der londner brücke bey einem schifbau Meister feuer aus welches ein in der nahe gelegenes schif mit Salpeter ergriefe und bey einem sehr starken wind so weit um sich griefe, daß es über 1200 häuser verzehrte. es dauerte von 4 uhr nachmittag bis den anderten tag früch . . . *(3. Londoner Notizbuch: Bartha, S. 541)*

Abb. 200

Portsmouth, Ansicht der Stadt und des Hafens. In der Mitte der Ansicht: (a) die Stadt Portsmouth, rechts davon (b) Gosport, rechts im Vordergrund (c) Pertchester Castle und im Hintergrund (d) die bergigen Erhebungen der Insel Wight.

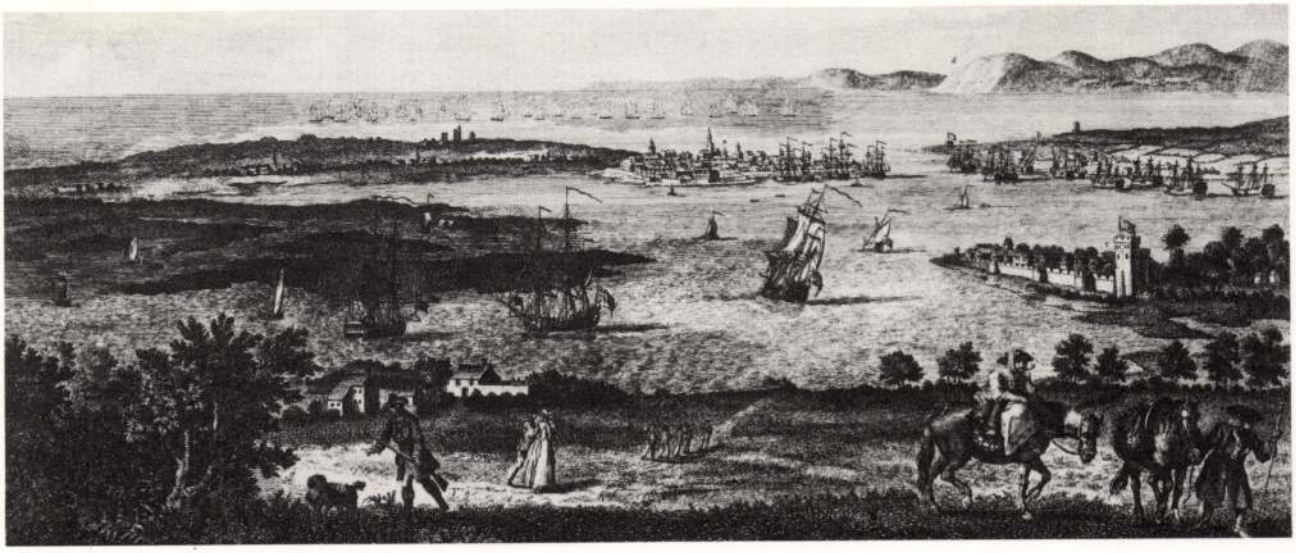

1788

Kant formuliert den Kategorischen Imperativ — seine *Kritik der praktischen Vernunft* erscheint.

Goethes *Egmont* wird veröffentlicht.

Mozart bearbeitet Händels *Acis und Galathea* und komponiert die *Symphonien* in G-Moll *KV 550* und in C-Dur *KV 551 ,,Jupiter''.*

(14. Dezember) Carl Philipp Emanuel Bach gestorben.

(Januar) Der Pariser Verleger Imbault kündigt die Herausgabe der *Pariser Symphonien* an.

(28. Februar) Letzter Brief Haydns an Forster in London: Meinungsverschiedenheiten mit diesem Verleger waren entstanden wegen der Pleyel-Trios, die Haydn unter seinem eigenen Namen an Forster verkauft hatte (sie erschienen gleichzeitig bei einem anderen Londoner Verlag unter Pleyels Namen) und wegen der *Quartette op. 50,* die Forster exklusiv verlegen wollte — aber auch Artaria verkaufte dieselben Werke in London über seinen dortigen Partner.

(15. Mai) Haydn besucht in Wien eine Aufführung von Mozarts *Don Giovanni.*

(22. Mai) Einer Eintragung Haydns ins Stammbuch von Fritz und Edmund Weber, den Stiefbrüdern Carl Maria von Webers, entnehmen wir, daß beide seit 1784 Schüler Haydns in Eszterháza waren (für ein Jahresgeld von 150 Dukaten für jeden).

In diesem Jahr sind 108 Opernaufführungen in Eszterháza zu verzeichnen.

Symphonien Nr. 90, Nr. 91

Streichquartette op. 54 u. op. 55 ,,Tostquartette'' (III:57—62)

1789

(7. Januar) George Washington wird zum 1. Präsidenten der U.S.A. gewählt.

(14. Juli) Ausbruch der Französischen Revolution.

(2. Oktober) Laudon nimmt Belgrad ein. In Wien wird der Sieg von Studenten gefeiert: der Kaiser zeigt sich am Fenster der Hofburg und die Menge singt ,,Haydns Harmonie''.

Joseph II. hebt die Brabantische Verfassung von 1355 auf — offener Aufruhr in den österreichischen Niederlanden — Aufstände in Ungarn gegen die josephinischen Reformen.

Mozart bearbeitet Händels *Messias* für Baron van Swietens Konzerte.

(10. Juni) Die Korrespondenz Haydns mit Frau von Genzinger beginnt.

(14. Juli) Haydn bestätigt den Empfang der Partitur von Mozarts *Le Nozze di Figaro,* die Oper soll in Eszterháza aufgeführt werden.

(November) Der englische Verleger Bland besucht Haydn in Eszterháza — bei diesem Besuch dürfte die Anekdote vom *,,Rasiermesserquartett''* entstanden sein, als Haydn sagte, er gäbe sein bestes Quartett im Tausch gegen ein gutes Rasiermesser, — welches im Bland sofort besorgte.

(Dezember) Primitivus Niemecz, fürstlicher Bibliothekar in Eszterháza, verfertigt eine Flötenuhr, die Werke Haydns spielt.

(31. Dezember) Haydn wohnt in Wien einer Probe von Mozarts *Così fan tutte* bei, zu der Mozart ihn eingeladen hatte.

,,Miseri noi'', Kantate *(XXIVa:7); Arianna a Naxos,* Kantate *(XXVIb:2)*

Symphonie Nr. 92 ,,Oxford''

Klaviertrios Nr. 24, Nr. 25 (XV:11, 12), Nr. 26 (XV:13), Nr. 28, Nr. 29 (XV:16, 15), Nr. 30 (XV:17)

Klaviersonate Nr. 58 (XVI:48)

Stücke für Spieluhr (XIX:16etc.)

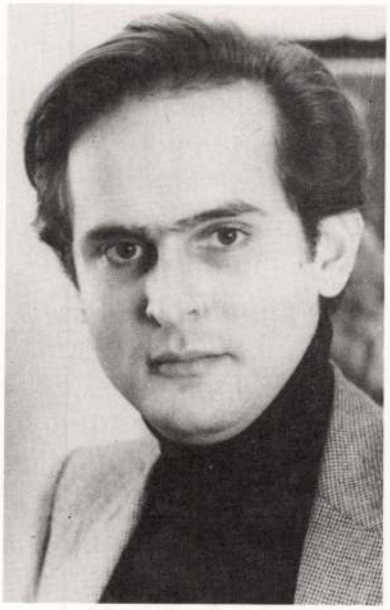

Über den Autor: Manfred HUSS

Manfred Huss ist längst kein Unbekannter mehr: geboren in Wien, absolvierte er umfangreiche Studien an der Wiener Musikhochschule, die Klavier, Dirigieren, Violoncello und Komposition umfaßten. Vor allem als Pianist konnte sich dieser vielseitige junge Musiker in den letzten Jahren profilieren — seine bisher erschienenen Schallplatten mit Werken von Beethoven, Schubert, Haydn und Brahms wurden von der Kritik mit höchstem Lob bedacht und mit Pianisten wie Brendel oder Gulda verglichen.

Nach dem Tode seines Lehrers Hans Swarowsky setzte sich Huss nicht nur für die Gründung des „Internationalen Swarowsky Dirigentenwettbewerbes" ein, sondern gab auch die nachgelassenen Schriften Swarowskys heraus: 1979 unter dem Titel *Wahrung der Gestalt* bei der Wiener Universal Edition erschienen, wird dieses Werk von der Fachwelt für eines der wichtigsten Musikbücher seit Schönberg gehalten.

1979 mit dem Würdigungspreis des österr. Bundesministers für Wissenschaft und Forschung ausgezeichnet, im selben Jahr mit einem Lehrauftrag an die Wiener Musikhochschule berufen, widmet sich Huss in den letzten Jahren verstärkt — und in Zukunft ausschließlich, wie er versichert — seiner internationalen Konzerttätigkeit.

Nicht nur seines Fachwissens, sondern eben dieser Konzerttätigkeit wegen, gewährleistet der Autor Huss eine besondere und ungewöhnliche Perspektive, da er — in diesem Falle Haydn — nicht mit Tönen, sondern mit Worten interpretiert, also dem Leser das Bild des Komponisten aus der Sicht eines Interpreten vermittelt.

Die **edition roetzer**

hat in ihrem Programm mehr als 100 gute Bücher für jeden Leserkreis. Essays, Prosa, Lyrik, Kinderbücher, Kunstbücher, Kochbücher, Reiseführer und vieles mehr.

Fordern Sie unverbindlich unseren Verlagskatalog an.

7000 Eisenstadt
Mattersburger Straße 25
Burgenland — Austria

Lieferbare Bücher:

Norbert Tschulik: »Und es ward Licht«
Leinen, 182 Seiten S 195,—/DM 30,—

Eugen Mayer: »Miteinander aufgewachsen«
Leinen, 270 Seiten S 240,—/DM 36,—

Josef Lentsch: »Die Orgel weint«
Illustrationen von Josef Michels
Leinen, 180 Seiten S 270,—/DM 40,—

Richard Berczeller: »Verweht«
Leinen, 320 Seiten S 249,—/DM 36,—

ORF »Punschkrapferl«
Das Spezialkochbuch von Radio Burgenland
brosch., cellophaniert, 182 Seiten S 179,—/DM 25,—

Marietheres Waldbott: »Burgenländisches Weinbuch«. Illustrationen Gottfried Kumpf
Leinen, 240 Seiten S 295,—/DM 45,—

Margit Pflagner: »Streifzüge durch Westungarn«
Leinen, 168 Seiten S 220,—/DM 35,—

György Sebestyén: »Unterwegs im Burgenland«
Leinen, 112 Seiten S 190,—/DM 33,—

Avigdor Dagan: »Die Störche im Regenbogen«
Illustrationen von Gottfried Kumpf
Leinen, 136 Seiten S 245,—/DM 36,—

Irm Sulzbacher: »Alles fließt«
Illustrationen von Rudolf Pamlitschka
Leinen, 72 Seiten S 170,—/DM 30,—

Postgebühr beim Empfänger einheben

Edition Roetzer

Postfach 14

A-7001 EISENSTADT

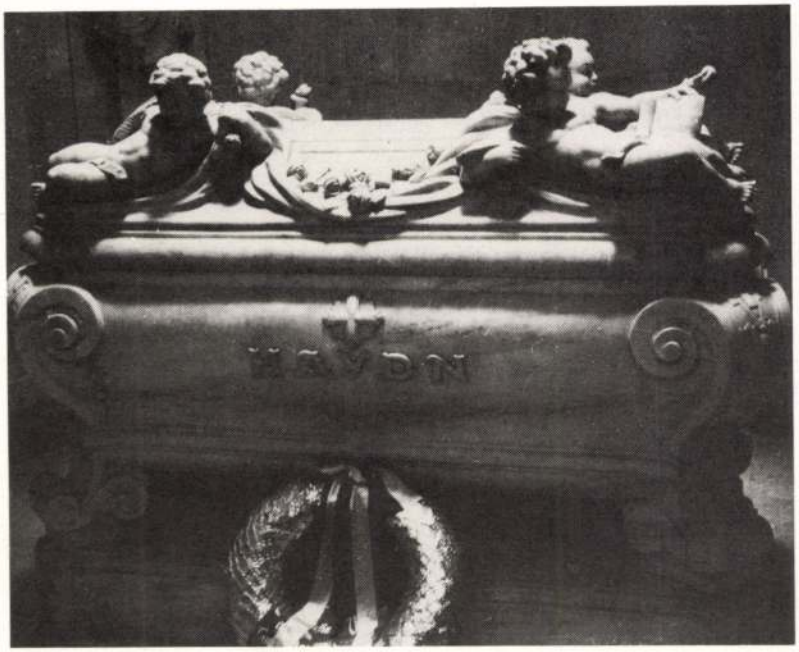

Sarkophag Haydns in der Bergkirche von Eisenstadt. Dieses letzte Grabmal Haydns wurde von Paul Fürst Esterházy 1932 anläßlich des 200. Geburtsjahres von Haydn errichtet. Die Überführung von Haydns Gebein in diesen Sarkophag erfolgte jedoch erst 1954, nachdem nach langwierigen Verhandlungen auch Haydns Schädel dort beigesetzt werden konnte.

Joseph Haydn, Büste aus Porzellan-Biskuit von A. Grassi (1715—1807), 1799. Die abgebildete Büste soll eine der portraitgetreuesten Darstellungen Haydns sein.

Bestellschein

Ich (wir) bestelle(n) zur sofortigen Lieferung und überweise(n) den Rechnungsbetrag sofort nach Erhalt.

.....Exemplare

Manfred Huss: JOSEPH HAYDN

zum Stückpreis von	broschiert	S 340,—
	Leinen	S 398,—

.....
Name

.....

.....
Adresse

.....
Unterschrift

Manfred Huss

Joseph Haydn

Erhältlich in allen guten Buchhandlungen oder direkt bei

er
edition roetzer

A-7000 Eisenstadt
Mattersburger Straße 25
Burgenland — Austria

BÉCSI NAPLÓ

XV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM
1994. MÁJUS—JÚNIUS
MEGJELENIK KÉTHAVONTA
ÁRA 15,— öS
Erscheinungsort Wien
P. b. b.
VERLAGSPOSTAMT 1040 WIEN

140 : 35

Az osztrák Parlament hosszú, de tárgyilagosnak mondható viták lezárásaként május 5-én szavazott arról, belépjen-e az Osztrák Köztársaság az Európai Közösségbe. Még a legmeggyőződésesebb Európa-pártiak sem voltak egészen biztosak dolgukban, éppen ezért nagy lökést jelentett, amikor Dr. Alois Mock külügyminiszter az ülést megszakítva közölte a képviselőkkel a strassburgi Európa Parlament kedvező döntését: a nagy többség kaput nyitott Ausztria, Svédország, Norvégia és Finnország felvételét illetően. A Haider-féle Szabadságpártot és egy „szakadárral" a Zöldeket kivéve, vagyis 35 nemleges szavazat ellenében 140 képviselő szavazott a belépés mellett. Ezzel a döntéssel tovább került az ügy az Alkotmányjogi Bírósághoz, ahol megállapították, hogy egy az alkotmányba kerülő beiktatással nincs akadálya a június 12-re kitűzött népszavazásnak.

Eddig, bár növekvő ódzkodás mellett, minden rendben, szinte menetrendszerűen alakult. Az Osztrák Néppárt Dr. Alois Mock vezérletével már 1987-ben megkezdte a nyitást nagyméretű rendezvényével az időközben leégett Vigadóban. A Szociáldemokrata Párt inkább tartózkodóan közelített, mígnem a két koalíciós párt egyöntetűen magáévá tette az Európához való csatlakozást, igaz, nagyon sokan az akkor még létező Szovjetunió rosszallásától tartottak különösen az önkéntesen vállalt semlegesség kockáztatásával. Időközben már nyíltan hangoztatják, hogy a jelenlegi helyzetben túlhaladott a semlegesség, ennek ellenére az osztrák óvatosságra jellemzően tárgyalófeleiknél kieszközölték ennek a státusnak figyelembevételét.

Az egyébként magától értetődő, mert természetes érdekeken nyugvó törekvésbe egyre több disszonáns hang vegyül, éppen ezért minden biztató jel ellenére senki sem meri előre kimondani a tervezett népszavazás pozitív kimenetelét. Mindenekelőtt feltűnő, hogy a hatvanas-hetvenes évek idealisztikusnak tűnő vágyakozásából napjainkra egészen józanul számító gazdasági mérlegelés lett. A másik furcsának tűnő jelenség, hogy a „nagyok" meggyőződésével szemben a széles néprétegeknek nem sok fogalmuk van arról, tulajdonképpen mit is jelenthet az EK-tagság. A kisemberek kimondott bizalmatlansággal, mi több, félelemmel fogadják a politikusok kijelentéseit. Eltekintve a mindennapi megélhetést érintő veszélyekkel való ijesztgetésektől, sokan attól is félnek, hog nem lehetnek többé osztrákok, a kis Ausztria teljesen elveszíti arculatát és jellegtelen színfoltként szívódik fel a nagyok között. Mindez kétségtelen az eddig nagyon is elhanyagolt felvilágosításra vezethető vissza elsősorban, hiszen néhány, napi szintre alig átváltható szólamon túl alig jutottak el kézzel fogható adatok a széles rétegekhez. Sokkal többet nyom viszont a latban a kisemberek el- és bezárkózása. Most bosszúlja meg magát ugyanis a túltenyésztett kisméretűség, kicsinyesség, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy az átlagember számára legfeljebb a Fertő-tónál kel és a Bódeni-tónál nyugszik a Nap. Ebből magyarázható a befeléfordulás, a bizalmatlanság mindazzal szemben, ami nem hazai, innen ered a vendégmunkásokkal szemben megmutatkozó ellenséges magatartás. Más szóval, az osztrák politika ugyan felkészült a nagy változásra, ellenben elmulasztotta az iskolai oktatással kezdődően az európai irányultságú nevelést, tájékoztatást. A kizárólag anyagi előnyökben való gondolkodásmód aztán könnyen csalódást válthat ki, amennyiben nem teljesülnek (azonnal) a talán túlméretezett vágyak.

A hangulatrontó akciózások ellenére reálisnak tűnik a többség döntése Európa mellett június 12-én. Mégis tudni kell, hogy a felszínen, de különösen a felszín alatt nagyon sok tartózkodás, bizalmatlanság húzódik meg továbbra is, ami aztán sok mindent visszájára fordíthat, amennyiben megreked az integráció folyamata, netán a nagyok akarata korlátlanul érvényesül, vagy pedig féltékenység mételyezi meg az együttműködés légkörét. Európa felvállalása végsősoron mégsem silányulhat piaci érdekeltséggé. Szellemi háttér, felkészültség nélkül nehezen lesznek áthidalhatók a minden bizonnyal felmerülő akadályok. Ugyanakkor előttünk a történelmi esély, ha felkészületlenül is, de betársulni oda, ami mai világunkban az egyedül ésszerű és hasznos, ez pedig az európai integráció.

-de-

FORDULAT ELŐTT?

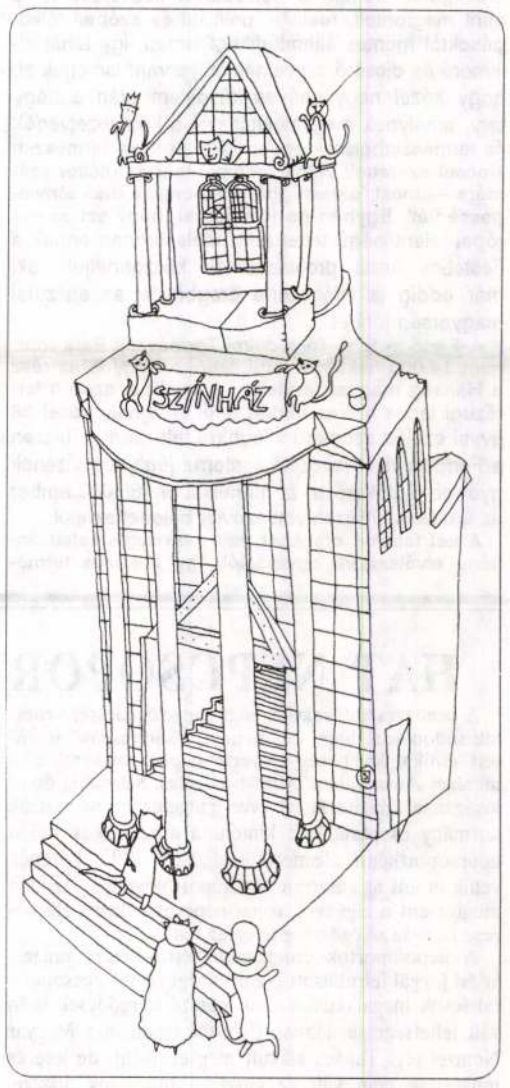

Hinni, hogy a Magyar Demokrata Fórum és a vele szövetséges Kereszténydemokrata Néppárt (mert a koalícióban jelenlévő kisgazdákról aligha hihette valaki, hogy valóban „pártot" tudhatnak maguk mögött) megnyerik a magyarországi választásokat az utóbbi hetekben aligha lehetett, legfeljebb remélni. Ez a picinyke remény foszlott szét május 8-án éjszaka röviddel éjfél után, amikor a Magyar Televízió képernyőjén vitathatatlan valósággá váltak a szavazás eredményét jelző számok és általuk a szocialisták és a szabad demokraták várható elsöprő győzelme.

A fordulat igényét, melyet a választáson kifejezésre jutott népakarat ily egyértelműen megfogalmazott, számomra nem is a keresztény-nemzeti centrum párt, az 1990 óta tartó átmenet meghatározó motorjának súlyos veresége, hanem a néhány hónapja velük kokettáló „fiatal demokraták" megsemmisítő alulszereplése tette egyértelművé. Azaz a magyar polgár nem csupán az MDF/KDNP/„árnyék kisgazda" eddigi tevékenységével szemben fejezte ki bizalmatlanságát, hanem azokat is elutasította, akik liberális felhangokkal, ám mégis a nemzeti eszmét tűzték zászlajukra. Értelmezésemben ez nem jelenthet mást, mint azt, hogy a nosztalgikus elemekkel jócskán nyakon öntött, (olykor bizony hamisan) historizáló keresztény-nemzeti eszmeiséget, mint kormányzati ideológiát a választójoggal rendelkező lakosság jelentékeny része — mindennapi pragmatizmustól vezettetve — elutasította. Azonnal szeretném hozzáfűzni, hogy az elutasítás korántsem jelenti az eszme alapértékeitől való elhatárolódást és a szocialista ideológia iránti elkötelezettséget. Egyszerűen az történt, hogy azok a nemzedékek, amelyek a kádári „puha diktatúra" utolsó két évtizedében nem jelentéktelen anyagi jólétet (ami egyes csoportok számára csupán a szociális stabilitásban öltött testet) teremtettek a maguk számára, 1990-ben az MDF-re adott szavazatokkal ehhez a jóléthez egy szabadabb politikai környezetet, valamint gyorsabb és adminisztratíve nem korlátozott vagyoni gyarapodást akartak biztosítani. Leszámítva egy nem csekély létszámú, de zömében értelmiségiekből álló társaságot, amely az ország fejlődését valóban a konzervatív keresztény-nemzeti értékrendben képzelte el, az 1948 előtti politikai élet néhány ezerre tehető aktív részesét, valamint az új hatalomhoz automatikusan csapódó karrieristákat, a magyar társadalom átlagembere nem akart (és fejlődésbeli előzményeit tekintve nem is akarhatott) mást, mint egy ideológiától mentes polgári berendezkedésű új világot. Éppen a nyugati demokráciák kizárólagosnak látott és előttük évtizedek óta példaként lebegő mintája alapján. Olyat, ahol a „szerezz többet" jelszava fontos meghatározó erő. Háttérben természetesen (?) a változatlan szociális biztonsággal. Az, hogy ezt a fajta gazdasági-társadalmi rendszert még nem találták fel, egyre kevésbé érdekelte az embereket. A csalódás viszont keserűséget, majd elégedetlenséget szült. Olyannyira, hogy ezek fényében a különben sem széles rétegek számára leképezhető kemény kommunista diktatúra minden negatívuma szertefoszlott és háttérbe szorult. Növelte a bajt az is, hogy a Magyar Demokrata Fórum vezetésében az ideológiától meghatározott profetikus hang lett az uralkodó, amely egyre nehezebben találta meg az utat a sokat emlegetett NÉP-hez. Így enyészett el az 1990-ben megválasztott magyar országgyűlés többségi pártjának és az általa vezetett kormánynak minden eredménye. Ami valójában történelmi léptékű volt és mindenkor az is marad. Hiszen az országot ez a kormány vezette át megrázkódtatások nélkül — egy a korábbihoz képest nem kevésbé bonyolult és veszélyes politikai, gazdasági világhelyzetben, elmérgedt kelet-közép-európai viszonyok közepette — a polgári demokrácia útjára. Olyan állapotok közé, amelyeket aligha változtathatnak meg a mostani győztesek. (Bár igencsak kizárt, hogy ilyet akarnának, hiszen a hatalom és a vagyoni gyarapodás számukra sem lebecsülhető.)

A Magyar Demokrata Fórum, amely bizodalmam szerint a következő években megtisztulva a messianisztikus küldetéstudattól, megszabadulva a szépszámú karrieristától az Európára nyitott konzervatív polgári értékrend programadó pártja lesz, ezen a választáson csakis elvérezhetett. Egy új gazdasági-társadalmi rend (mert itt nem az 1945 előtti állapotok restaurálása, nem is egy spanyol mintájú átmenet, hanem a magyar polgári világ alapozása volt a tét!) létrehozóival szemben nem volt nehéz elérhetetlen magasra emelni a mércét — a pályán kívülről. Tudni kell persze, hogy a szurkolók mindig így tesznek. Ám ami a sportban aligha lehetséges, az megadatik a politikában és egy gyors szereposztással megváltoznak a viszonyok. Ekkor majd meg lehet mutatni.

Mit várhat Magyarország a szocialista vagy szociálliberális kormánytól? A Kádár-korszak egyenlősdijére épülő gulyás-kommunizmust aligha. Jó esetben olyan szélsőségektől mentes pragmatikus kormányzást, amely törvényhozói munkájával tovább viszi az országot a polgári demokrácia meggyökereztetése, a gazdasági stabilizálódás felé. Okulva az MDF (és saját elődei) példáján **inkább tanítani, semmint nevelni** akarván az átlagpolgárt. Tanítani arra, hogy mit jelent a demokrácia a jogok és kötelességek patika-mérlegén.

Határokon kívül élő magyarokként csak remélhetjük — mert ez alfája és omegája számunkra a majdani kormány megítélésének —, hogy a hatalom új birtokosai deklaráltan megőrzik a magyar nemzeti múlt, az 1956-os forradalom és szabadságharc hagyományait, értékeit, mindent megtesznek a Kárpát-medencében élő magyarság szellemi együvé tartozásának fennmaradásáért, kisebbségi jogaik nemzetközi érvényű garanciákkal való biztosításáért.

1994. május 15. A második választási forduló előtt.

MIKÓ ANDRÁS

MÉLY LÉLEGZETTEL

A cím nem véletlen, magyarországi választási idézetre változat, ugyanis győzelemtől megszeppent pártvezér szólít fel erre. Meg is van rá neki az oka, mint ahogyan az egész országnak, amely — most már diagnózisszerű higgadtsággal megállapítható — maga mellett jár. Mert a vesztesek is megszeppentek, nem gondolván, hogy a — Pesti Hírlap szerint — demokráciára éretlen nép ennyire megbünteti őket pusztán azért, mert nem röpködnek sehol sem a sültgalambok, és nem ébresztették rá őket arra, hogy bár pályára helyeződött az ország, a rendkívül nehéz helyzetben mindenkinek személyesen is nagyon keményen meg kell küzdenie azért, hogy be is induljon a motor, el is induljon a szerelvény. Leginkább persze maguk a választók szeppentek meg a szavazatok eredményei látták, hiszen rá kellett ébredniük, hogy túllőttek a célon.

Bezzeg, a boldog hetvenes-nyolcvanas évek! Nem kellett semmiért aggódni, semmivel sem törődni, csupán elégedetlen elégedettséggel elfogadni a „szocialista vívmányok" kész gyümölcsét, akár az állatok az eléjük tett abrakot. A szerencsétlen vesztesek meg annyira a kimerültség szélére jutottak, hogy bevallatlanul is jól jött nekik ez a megleckéztetés, hiszen most duzzogás nélkül, „korrekt módon" átadhatják a helyüket azoknak, akik hozzájuk hasonlóan alig erőltették meg magukat a meg nem érdemelt győzelemért. Mert ma Magyarországon a legnagyobb fenntartások a gondolkodással és a felelősséggel szemben mutatkoznak meg. Hiába, hiányzik a Nagy Testvér, s a szocializmus árvái sehogyan sem képesek feltalálni magukat új helyzetükben.

Az inspiráló győző neki is szegezi az országnak a kérdést: „gondoljuk át nyugodtan, józanul, tisztán: hogyan tovább?" Ez a valóban józan és tiszta önleleplezés döbbenetet válthat ki csupán. Ugyanis a leszerepelt pragmatisták után elvárható lett volna, hogy azért szavaztak annyian rájuk, mert ők legalább tudják, mit akarnak. De nem. Előbb győztek az országos rossz hangulatból kifolyólag, aztán elgondolkodnak majd azon, mit is kellene csinálni.

Bizony, feleim, szerte az országban és a határon kívül, vegyetek mély lélegzetet, milyen állapotok terpeszkednek abban az országban, amiről most már mindenki meggyőződhetett, legfeljebb olyan mértékben jelenthet veszélyt jobbra vagy balra, hogy a kerítések kidőlő karói a közelállók tyúkszemére esnek. Hogyan tovább?

-kő-

BARBARA FRISCHMUTH

AZT MONDJÁK A TŰ FOKA

nem volt soha tű foka
legfeljebb ajtó
amolyan hátsó ajtócska-féle
és ugyan már ki gazdag közöttünk
gondoljon a százféle
adóra bérre
a csökkenő vásárlóerő
eredményes gazdaságunk
rákfenéje
nem
mi nem fázunk rá az ily mesére
s mifelénk teve sincs
legfeljebb hátsó ajtó

MONOSZLÓY DEZSŐ fordítása

Határon innen – határon túl

AZ ÉVTIZED LEGNAGYOBB VÁLLALKOZÁSA

Dr. Franz Vranitzky szövetségi kancellár az évtized legnagyobb vállalkozásának minősítette az osztrák—magyar természeti park létesítését. Túlzott volt-e az osztrák kormányfő kijelentése, amikor a Fertő-tó közi közös Nemzeti Park a Boross Péter magyar miniszterelnökkel megtartott ünnepélyes avatóján így nyilatkozott? Franz Vranitzkyt nemcsak országunk, hanem a nemzetközi közvélemény is mint megfontolt, realista, politikai és szóbeli túlkapásoktól mentes államférfiként ismeri. Így tehát elismerő és dícsérő szavainak súlya van. Ismerjük el, hogy közel negyvenéves küzdelem után a nagy terv, amelynek megvalósításával a környezetvédők és természetbarátok egyedülálló európai természeti kincset szerettek volna megmenteni az utókor számára — most, a vasfüggöny lebontása után ténylegessé vált. Egyben ne feledjük el, hogy ezt az európai jelentőségű tettet nem utolsósorban annak a Festetics Antal professzornak köszönhetjük, aki már eddig is világszerte öregbítette az ausztriai magyarság jóhírét.

A Fertő-tó közi Tájvédelmi Természeti Park több mint 14.000 hektáros területéből a nagyobbik rész a Hanság magyar területén, a kisebbik azon a fertőzugi lapos szíkes földön terül el, amely közel 38 évvel ezelőtt szomorú világhírre tett szert — hiszen a Fertő-tó vizét levezető csatorna jéghideg vizének gyenge jégtakaróján át menekült el 180.000 ember az árulással visszahívott szovjet bajonettek elől...

A két testvéri országot már nem fogja keleti önkény elválasztani egymástól, így a közös természetvédelmi törekvéseknek szimbolikus jelentősége is van. Nem túlzás, ha az április utolsó vasárnapján magyar és osztrák részről elhangzott kijelentéseket: — „az itt megvalósult két ország közti összefogás nemzetközileg is példaértékű lehet" — komolyan, programszerűen kell elkönyvelni.

A Fertő-tavi védett terület az első Természetvédelmi Park, amely nemzetközi normák szerint létesült. Magyarországon a Hortobágyi, Kiskunsági, Bükki és Aggteleki után a most az osztrákokkal közösen létrehozott Fertő-tavi, magyar részről immár az ötödik Nemzeti Park. Az új Természetvédelmi Park elsősorban a madárvilág életkörülményeinek biztosítása szempontjából jelentős a határ mindkét oldalán.

Az osztrák oldalon fekvő Sandegg-Neudegg térség — Illmitz/Ilmic és Apetlon/Mosonbánfalva központokkal — alkotja a magyar határ mentén a park legjelentősebb részét. Ezen a védett, közel 4000 hektáros területen a Fertő-tó és a szikes tavak (Lange Lacke, Zicksee stb.) nádasait és vízterületét a jövőben sem turisztikai célokra, sem pedig vadászatra vagy halászatra, illetve a nád vágására sem szabad használni. Ezen különösen védett terület melletti részben a lápos „megóvási térséget" csak gyalog, kerékpáron vagy lóháton, esetleg lajtos kocsin látogathatja meg a jövőben is a természetbarát. Európában egyedülállóak az említett szikes tavak, itt élnek a még megmaradt túzok-családok.

POGÁNY JENŐ-GÉZA

CHAGALL KIÁLLÍTÁS LINZBEN

Az oroszországi Vitebszkben 1887-ben született zsidó származású Marc Chagall Van Gogh, Cezanne, Toulouse-Lautrec, Picasso, Matisse, Klimt, Schiele, Klee, Kandinsky mellett a múlt század végi, XX. század eleji nagy újítók egyike volt a képzőművészetben. Az 1985-ben elhunyt művész életművével első alkalommal ismerkedhet meg közvetlenül az osztrák közönség. A linzi Neue Galerie március 10. és június 5. között Chagallnak 199 alkotását mutatja be, köztük 98 festményt, rajzokat, kerámiát stb. A kiállítás jelentőségét a számbeli nagyságon túl mi sem bizonyítja jobban, mint hogy 27 múzeumból és gyűjteményből válogatták össze az anyagot. Külön érdeme a vállalkozásnak, hogy 248 oldalas A4-es nagyságú reprezentatív katalógus is készült, ezzel is lehetővé téve a kiállítás élményének megőrzését. A linzi kiállítással egyidejűleg a bécsi Zsidó Múzeum Képek, álmok, színház címmel Chagall 40 műalkotásával ismertet meg az 1908-1920 közötti időszakból éspedig olyanokkal, amelyek orosz tulajdonban vannak.

●

CSERKÉSZAVATÁS ÉS ANYÁKNAPI ÜNNEPÉLY LINZBEN

A 80. sz. „Árpád" Cserkészcsapat a Linz-Neue Heimati plébániatemplomban 1994. május 1-én ünnepi szentmise keretén belül cserkészavatást és Anyáknapi ünnepélyt tartott.

A linzi cserkészcsapat alapítója Kiss Mihály cst. tb. csapatparancsnok betegsége miatt leánya, Seiché Kiss Erzsébet cserkésztiszt csapatparancsnok volt az avatótiszt. A kis cserkészjelöltek között saját két kisleánya is ígéretet tett; így elmondhatjuk, hogy a 80. sz. „Árpád" Cserkészcsapat megérte a 3. generációt.

A csapat létszáma 50 fő, akiknek nagyrésze Linztől 30-70-100 km-es távolságban lakik.

Nehéz volna összeszámolni, hogy az elmúlt 23 év alatt hány tagja volt az „Árpád" Cserkészcsapatnak. Már kezdetben kiváló segítőkre talált a Cserkészparancsnok olyan cserkészszülők személyében, akik akarták, hogy gyermekeik megőrizzék a magyar nyelvet, ismerjék meg a magyar irodalmat, történelmet és kultúrát. Több család kivándorolt, a gyerekek felnőttek és elszakadtak a cserkészcsapattól. Valamit sikerült azért mindegyikbe beoltani, mindenkiben maradt legalább parányi magyarságszeretet, magyar identitás, öntudat és szolgálatvállalás.

Anyáknapja alkalmából a cserkészek szavalattal és virággal köszöntötték a jelenlévő édesanyákat. Az elhunyt édesanyák emlékére Simonffy Erika elszavalta Gyulai Pál „Éji látogatás" című versét.

●

TUDOMÁNYOS ELŐADÁS A FELSŐ-AUSZTRIAI MAGYAROK KULTÚREGYESÜLETÉBEN

A budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékének docense Dr. Zelliger Erzsébet április 9-én a Linz-i Magyar Otthonban előadást tartott a „Dáko-román elmélet cáfolata" tárgyában. Felkészültséggel, mindenki számára érthetően, történelmi és nyelvtudományi érvek alapján bizonyítékokkal — Erdély helynevei és földrajza ismertetésével — magas színvonalon mutatta be a dáko-román elmélet tarthatatlanságát.

Ezt követően szeretetvendégség keretében kötetlen beszélgetés folyt az előadó és hallgatósága között.

SIMONFFY ERIKA

●

A szlovákiai Somorja és Mosonmagyaróvár az idén először közösen rendez nemzetközi gyermeknéptánc fesztivált. A június első hétvégéjén tartandó rendezvényre 10 ország jelezte részvételét. A fellépések színhelyei is felváltva Mosonmagyaróváron, illetve Somorján lesznek.

●

KÖNYVTÁROSOK TALÁLKOZÓJA

Magyarország minden tájáról érkeztek könyvtárosok Mosonmagyaróvárra, hogy az elmúlt néhány évben válságba került módszertani tevékenységről váltsanak eszmecserét. A szakmában erős igény él az információs rendszerek összekapcsolására, az egymástól távoli gyűjtemények közös használatára. Azonban a közigazgatási rendszer megváltozása, s a finanszírozás ellehetetlenülése új helyzetet teremtett, egyre távolabb kerültek egymástól a könyvtárak. S sok megyében racionalizálás címen éppen azokat a területeket építették le, amelyek hivatottak voltak a kapcsolatok ápolására. A negatív változások (amelyeket nem kevesen győzelemnek fogtak fel) révén a legkisebb települések könyvtárosai maradtak támasz nélkül, pedig éppen onnét hiányzik a szakképzett ember. A kisebb gyűjtemények romlása tehát megállíthatatlannak látszik. Pedig jó könyvtárak nélkül nő a kulturális esélyegyenlőtlenség, egy-egy dokumentum megszerzése egyre nagyobb erőfeszítést igényel.

A mosonmagyaróvári művelődési központban összesereglett több, mint száz szakember arra az álláspontra jutott, hogy a szakmának is össze kell fogni a romlás megállításában, s hangot adott véleményének, hogy szakmai segítésre hosszú távon szüksége lesz a kistelepülések könyvtárainak. A szervező Városi Művelődési Központ és a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár jövőre is nyilvánosságot kíván biztosítani egy a reflektorfénybe nem nagyon kerülő szakma belső gondjainak. Ezért a találkozót 1995-ben ismét megszervezik.

B. L.

A Központi Szövetség által fenntartott Bécsi Magyar Iskola 1994. június 25-én, szombaton 12.30 órakor a bécsi Urániában (Bécs I., Uraniastr. 1, Turmstiege) tartja tanévzáró ünnepélyét, melyre szívélyesen meghív valamennyi érdeklődőt. Ebben a keretben egyúttal alkalom nyílik az 1994/95-ös tanévre szóló beiratkozásokra is.

LAPZÁRTA minden páratlan hónap 5-én!
TELEFAX : 505 36 78

DR. ANDRÁS IMRÉT, a bécsi Magyar Egyházszociológiai Intézet vezetőjét Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke **életművéért és a külföldön élő magyarság érdekében kifejtett tevékenysége elismeréseként** a Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztjével tüntette ki. A kitüntetés átadására 1994. május 16-án Budapesten a Parlament épületében került sor.

●

BENSŐSÉGES ANYÁK NAPJA BÉCSBEN

A külön egyesületben szerveződő vajdasági magyarok a család és szülőföld kidomborításával ünnepelték meg április 30-án anyáknapját. Az ünneplés már csak azért is kellő érdeklődést kiváltó találkozási alkalom volt, mivel vendégszereplésre a vajdasági Moholról hívták meg a Szent Pólion ifjúsági ének- és zenekart, akik Danyi László plébánosukkal és Nápik Gizella, valamint Miklós Ilona pedagógusokkal érkeztek az osztrák fővárosba. A nagysikerű estét május 1-én katolikus istentisztelettel folytatták, melyet követően agapén beszélgettek el egymással az elhagyott szülőföldről, bízva a békét hozó jövőben.

●

AZ EXUL FAMILIA EMLÉKEZIK

Idén lesz 25 éve, hogy ft. Lakos Endre, volt szegedi, majd 1956 után bécsi egyetemi lelkész, az ottakringi temetőbe költözött. Tiltott hitoktatásért megjárta a börtön-főiskolákat, rabtársai szerint ott is bizonyítva, hogy „nem a körülmények teszik az embert". De emberi körülményeket teremtett a családtalan, gyökértelen, szűkölködő egyetemistáknak és fiataloknak, létrehozva és részben saját zsebéből — egyetemi lelkészi fizetéséből — fenntartva az Exul Familiát. Vallásra való tekintet nélkül leülhetett a „család asztalához" mindenki, akár egy szelet margarinos kenyérre volt éhes, akár a keresztény etikára, akár néhány jó szóra, vagy parázs kártyapartira.

1994. június 18-án szombaton délután 17 órakor találkozunk a sírjánál az ottakringi temetőben. Utána emlékmise lesz a Pazmaneumban 18.30 órakor, majd az Exul Familia és Lakos Atya többi barátja és ismerőse számára a KMÉM kötetlen megemlékezést tart.

●

A LICHTENTALI PLÉBÁNIA (Bécs IX., Marktgasse 40) TÓTH János restaurátor és képíró műveiből rendez kiállítást 1994. június 3. és 26. között. Megtekinthető: szombaton 18-20 óra között, vasár- és ünnepnap 9-12, 18-20 óra között, vagy előzetes személyes megállapodás szerint.

●

DÖNTÉS AZ ESTERHÁZY-ÖRÖKSÉGRŐL

Dr. Emil Schreiner, a herceg Esterházy, 15 milliárd schillingre becsült birtokok vezérigazgatója nemrég nyilatkozott az osztrák sajtónak arról, hogy döntés született az 1989-ben elhalálozott herceg Esterházy Pál Burgenlandban fekvő 50.000 hektárnyi ingatlan vagyona ügyében. A legnagyobb nagyságrendű, 19.000 hektárnyi tétel kulturális célokat szolgál, ehhez kapcsolódik majd a herceg özvegyének fenntartott rész. 15.000 hektárt Pál unokaöccse, a Németországban élő Anton Esterházy örököl, míg a legkisebb, 6.000 hektárnyi terület Pál Bécsben élő öccsének, Lászlónak jutott.

Mivel a kulturális célokat szolgáló alapítvány Burgenland ez irányú támogatását jelenti, lapunk levélben fordult az Eisenstadt/Kismartonban székelő jószágigazgatóhoz, gondoltak-e a vagyon felosztásakor a burgenlandi magyarokra is, nemde évek óta magyar kultúrotthon építését tervezik Oberwart/Felsőőrött, azonban nem jutnak előre az anyagi nehézségek miatt. Azt a kérdést is feltettük Dr. Schreinernek, vajon milyen mértékben nyilvánítja magát szolidárisnak az Esterházy család az ausztriai magyarokkal. A kulturális alapítvány május 11-én lépett életbe. Dr. Schreiner vezérigazgató május 18-án kelt levelében közölte, *„hogy Esterházy Melinda hercegnő egyelőre általános közhasznú alapítvány alapkövét rakta le. Az alapítvány további kialakítása folytán kulturális és karitatív célokat fog szolgálni. Elnöksége a mindenkori támogatás érdemlegessége és szükségessége alapján fog dönteni. Minden kötelezettség nélkül a Burgenlandi Magyar Kultúregyesületet is szívesen felveszik az érdeklődők névsorába."*

HAT NÉPCSOPORT, ÖT TANÁCCSAL

A rendezésre törekvők nagy megelégedéssel vehették tudomásul, hogy valamennyi „őshonosnak" tekintett etnikai kisebbség elnyerte népcsoportkénti elismerését Ausztriában. Mint ismeretes, Szlovákia önállóságának kikiáltását fél évvel megelőzően az osztrák kormány és parlament kimondta a szlovákok külön népcsoportkénti elismerését. Ezáltal 1992. közepén velük öt lett az ausztriai népcsoportok száma. Az idén megtörtént a cigányok roma népcsoportkénti elismerése is, azaz a végösszeg jelenleg hat.

A népcsoportok érdekeinek képviseletére tanácsadási joggal felruházott Nemzetiségi vagy Népcsoporttanácsok megalakulása csak hosszú vergődések után vált lehetségessé. Habár 1976-tól számítva a Magyar Nemzetiségi Tanács alakult meg elsőként, de léte és működése nem vált az ausztriai magyarok díszére. 1992-ben ugyan kiterjesztette a kormány a parlament jóváhagyásával a népcsoport státust a bécsi és az alsóausztriai magyarokra is, ennek következtében 8-ról 16-ra bővült a tanácstagok száma, ellenben annyi ellentét és ártó akció körítette ezt a sikert, hogy legfeljebb a tanács létét lehet sikerként elkönyvelni, nem ügyelve a mellékzöngékre.

Ebben a vonatkozásban nem képezett kivételt a többi népcsoport sem, hiszen nem utolsósorban a szintén 16 tagú Szlovén Népcsoporttanács úgyszintén belső ellentétek miatt csak 1989-ben, tehát tíz évvel a magyar után alakult meg. A burgenlandi horvátok széthúzását is csupán a múlt évben sikerült nyugvópontra helyezni 24 tagú Népcsoporttanácsuk megalakításával. Úgyszintén tavaly alakult meg a 6 tagú Szlovák Nemzetiségi Tanács. Amennyiben a nagyvárosi csoportokat tekintjük, a csehek esetében beigazolódott a bibliai szó, ugyanis őket tekintik Bécsben a legrégibbeknek, utolsóként mégis csak most, május 4-én tartotta alakuló ülését a 10 tagú Népcsoporttanács a Kancellári Hivatalban.

A népcsoporttanácsok elsősorban az állam által előirányzott dotációk kérdésében hallatják szavukat. Nem könnyű zöld ágra verdőgni ezen a téren, mivel ugyancsak nagy a tülekedés a 38 millió Schillingre méretezett tál körül. Terezija Stoisits zöldpárti képviselő javaslatot tett, emeljék fel a keretet 100 millió Schillingre, mert így legalább valamennyi népcsoportnak juthat majd elég. Egyelőre azonban inkább mohóság tapasztalható tekintet nélkül egymásra, mert amíg pl. a horvátok többszöri nekifutásra tudtak csak megegyezni, tulajdonképpen mire is akarnak támogatást kérni, akadnak olyan esetek is, amikor a kiutalt pénzekkel alig tudnak elszámolni. Mindez a belső struktúrák elmaradottságának, fejletlenségének tudható be. De azért jó tudni, hogy már ennyire van Ausztria — az utóbbi időben még a szlovéneknél is észlelhető egyre inkább elhalkuló — népcsoportjaival.

Egyébiránt a 8 tagúra tervezett Roma Népcsoporttanács még várat magára, mert előbb szervezett keretekbe kellene terelni az áldatlan szétszóródásban torzsalkodó cigányságot.

ÚJRAKEZDÉS SALZBURGBAN

A pártos vetés elsikkadt. A pártállam romlásával elmaradtak a támogatások, de még a látogatók is, igazolásul, hogy még nagyköveti biztatásra sem izmosodik az, ami csupán pártérdekre épül (ennyit emlékeztetőül a Salzburgi Magyar Kultúregyesületről).

Aztán bekövetkezett a vélt hátra arc, és aki még magyarul szusszant, Magyarország felé tette ezt. Pedig rá kell döbbenni végre, hogy élni csak az képes, aminek helyi gyökere van, itt Ausztriában. Bognár Vilmos, a száguldó pásztor évek óta ezen fáradozott, Karintiából át-átruccanva, hogy betöltse lelkészi tisztét csak úgy, félig igazoltan. A sok rábeszélés, vita végül Major Zsófiában érlelte meg a gondolatot, s lettek így ők ketten a múlt év december 12-én alakult Salzburgi Magyar Kör elnöke és titkára.

Nem volt észlelhető csökkenő érdeklődés május 6-án sem, amikor az új Kör merész vállalkozásának megvalósulása következett. A Mozarteum Hangversenytermében minden székről élénk figyelem, öröm kísérte a salzburgi magyar zenészek első közös fellépését. Mozart, Brahms és Kodály szerepeltek a műsoron. Major Zsófia szervezőképességére vall, hogy a műsor összeállítására és természetesen személyes fellépésére is sikerült megnyernie az arcával Bartókra emlékeztető Bucsky Sándort, a Mozarteum zongoraszakos tanárát.

Mozart 3. B-dúr Divertimentóját a Bad Reichenhall-i filharmonikusok Felvidékről oda származott tagjai, Tornai Ferenc (klarinét), Balogh Attila (klarinét) és Limpár Pál (fagott), Brahms 1., 4., 6. és 7. Magyar táncát négykezesen Kurucz Tünde és Rohmann Imre adta elő. Kodály Zoltán műveiből Bucsky Sándor játszott ill. kísért zongorán. Különösen ráhangoltan szólaltatta meg a Marosszéki táncokat. Az estnek két igazi meglepetése volt: Ulrich Haselsteiner és Edith Haller. A rendezvény utáni fogadáson meggyőződhettek az érdeklődők, hogy a két énekes nem csupán nevében, hanem nyelvében is osztrák német. Ugyanis olyan tökéletes magyar kiejtéssel énekelték Kodály Berzsenyi verseire írt zenéjét és népdal feldolgozásait, hogy aki nem nézett utána a műsorban, fel sem ötlött benne, nem magyar ajkúak szólaltak meg magyarul.

Magyar elhatározással, Salzburg városa támogatásával így sikerült zenés kettős kultúrűvel bemutatkozni Mozart és a zene városában, ahol 793-an vallották magukat magyar nyelvűnek (is) az 1991. évi népszámláláskor. A siker élményével átitatott arcok azt tükrözték, hogy közösségileg magukra eszméltek Salzburg magyarjai.

MEGTORPANÓ KAPCSOLATOK

A rendszerváltozást követően bizonyos értelemben kényszerhelyzet alakult ki az osztrák—magyar kapcsolatok terén. Erősen vonatkozik ez Burgenlandra, ahol a kommunista pártvezérekkeli kapcsolatok mármár személyes-baráti színt öltöttek. Miután a volt vezetők háttérbe szorultak, és különösen a szociáldemokrata oldal mintegy légüres térbe került, nem sikerült olyan „szívélyes" ismeretségeket kötni, amik kiegyensúlyozták volna a régieket. Burgenland és Nyugat-Magyarország között valahogyan elakadt a kapcsolatfejlesztés. Ennek persze pártpolitikai vetülete is van. Erről meggyőződhet bárki, aki odafigyel: legutóbb Klaus Hofmann tartománygyűlési képviselő új határállomás létesítését javasolta Loipersbach/Schattendorf-Ágfalva térségében. Habár értelmes, meggyőző gazdasági érvekkel is előhozakodott, mivel ő az Osztrák Néppárt tagja, a Mattersburg/Nagymartoni járás szocialista polgármesterei rögvest tiltakozásukat fejezték ki, elsősorban szintén gazdasági okokkal támasztva alá ellenérzésüket. Ugyanis minél inkább átjárhatóvá válik a határ, annál nagyobb vonzereje lehet (vagy már van is) a magyar oldalnak, különösen Sopronnak, ahova évek óta ezrével járnak osztrák oldalról bevásárolni. Habár a néppárti képviselő úgy látja, hogy a többi burgenlandi megyeszékhely, különösen Oberpullendorf/Felsőpulya és Oberwart/Felsőőr ténylegesen nagy hasznot húz a magyarországi bevásárlókból, és ennek példáján az új átkelőhely Mattersburg/Nagymarton fejlődésére jelenthet fellendülést, a szociáldemokrata oldal (egyébként a járás 18 községéből 9-nek van szociáldemokrata polgármestere) az átmenő forgalom emelkedésében és ezáltal a természet- és környezetvédelemre kiható hátrányos jelenségekkel magyarázza elutasító magatartását. A néppárti oldalt támogatja a járási Parasztszövetség utalva arra, hogy sokan bérelnek földet magyar oldalon, ezért nagyon előnyös lenne a kerülőmentes átjárás traktorokkal ill. mezőgazdasági gépekkel. A Szabadságpárt mintegy a mérleg nyelvének szerepére vállalkozva úgy véli, hogy döntse el a helybéli lakosság, akarja-e az új határállomást.

A FERTŐDI ESTERHÁZY-KASTÉLY HASZNOSÍTÁSA

A következő cikk azokat a terveket és javaslatokat kívánja összegezni, amelyek a World Monuments Fund (WMF) által 1993. január 25. és 29. között a fertődi Esterházy-kastélyban szervezett konferencián fogalmazódtak meg. A konferencia megszervezésére az Európai Mozart-alapítvány javaslatára és a magyar kormány képviselőinek támogatásával került sor. Résztvevői voltak: a Magyar Országos Műemlékvédelmi Hivatal elnöke, a hivatalnak és önálló osztályainak számos tagja, továbbá a World Monuments Fund, az Európai Mozart Akadémia, a Joseph Pell Lombardi és Társai Építészeti Iroda, az Európai Közösség bizottsága, a Phare program, az Európa Tanács, az OECD, az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank, a francia külügyminisztérium, a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem, az Euro Disneyland és a KPMG Peat Marwick Könyvvizsgáló Cég (London) képviselői.

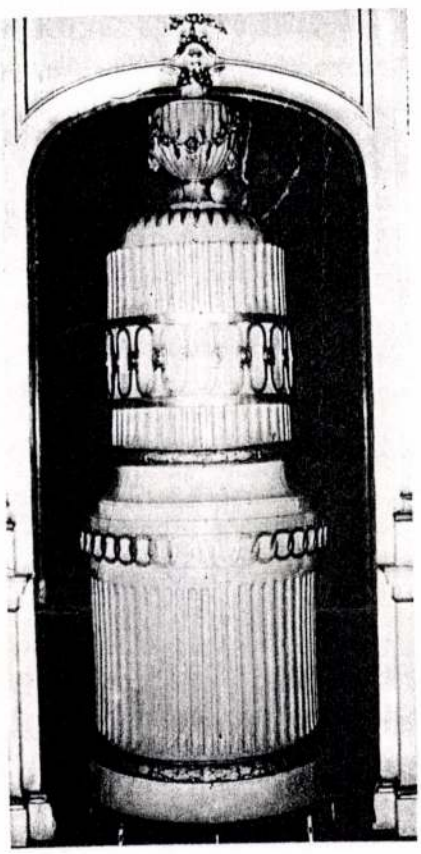

1. Korabeli kályha a főépület földszintjéről

A konferencián jelen voltak építészeti, mérnöki, költségbecslési, műemlék-helyreállítási, szálloda- és vendéglátó-ipari, hangrögzítési és hangszer-restaurátori technikai szakértők is.

A tanácskozás az Európai Mozart Akadémia és a hozzá kapcsolódó oktatási intézményeknek az Esterházy-kastélyban történő elhelyezésével, ennek anyagi és technikai feltételeivel foglalkozott, figyelembe véve a helyszín történelmi jelentőségét és múzeumként való további működtetését. A résztvevők közötti vita során különféle programok körvonalazódtak a helyreállítást, restaurálást és átalakítást illetően. A konferencia végén a résztvevők összegezték az elhangzottakat és azok következményeit a programmal kapcsolatban.

A cikk a konferencia során összegyűjtött információkat mutatja be. Összefoglalja az előzményeket és a jelenlegi helyzetet, bemutatja az Országos Műemlékvédelmi Hivatal, az akadémia, a múzeum és az akadémiához kapcsolódó oktatási intézmények szempontjait és kívánalmait, javaslatot tesz a kivitelezés szervezési és igazgatási kere-

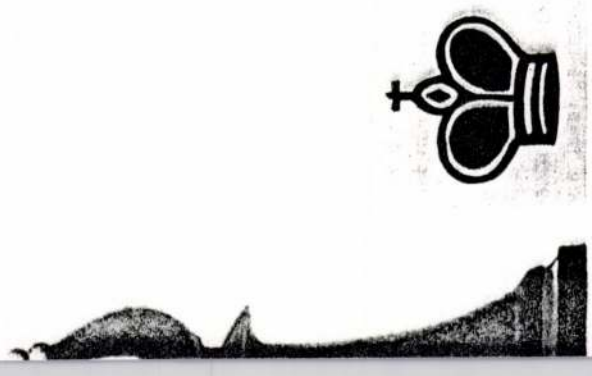

znünk a középső mezőkön. Ezek a legfontosabbak. A orona van a fején: a *vezér*. (Régebben királynőnek, betűvel jelöljük, és így ábrázoljuk:

ára helyezünk: a *király*. Ezt K betűvel jelöljük, és így

ESTERHÁZY család

Miemlékvédelem
1994/2.

teire, valamint magára a kivitelezési programra.

Lapunk szerkesztése időpontjában a kastély következőkben vázolt hasznosítása nem tekinthető definitív elhatározásnak.

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Nyugat-Magyarországon, a Dunántúlon, közel az osztrák határhoz áll az Esterházy-kastély, Magyarország legpompásabb vidéki kastélya. A barokk stílusú kastélyt a XVIII. század végén emelte Esterházy Miklós magyar arisztokrata, akinek családja a tizenhetedik század folyamán viszonylag szerény földbirtokosi sorból emelkedett fel az ország leggazdagabb arisztokrata családjai közé. Esterházy Miklós 1760-ban egy 1720-ból származó vadászkastélyának átépítésével, ha nem is Közép-Európa Versailles-át, de mindenképpen az európai nyári rezindenciák legnagyszerűbbikét hozta létre.

A herceg 1761-ben az akkor még fiatal Joseph Haydnt szerződtette zenekarának vezetésére és a kastély kiterjedt zenei és színházi életének irányítására. Haydn huszonkilenc évet töltött Eszterházán a kastély kórusának és zenekarának vezetésével, itt írta leghíresebb műveinek nagy részét, miközben naponta koncertet adott, havonta pedig operát mutatott be. 1773-ban Mária Terézia császárnő és magyar királynő látogatását látványos tűzijátékkal köszöntötte a kastély, s ekkor került sor Haydn L'infideltà delusájának bemutatójára is.

A kastély tizenegy tengelyes főhomlokzatát a kerti oldalon két öttengelyes szárny szegélyezi. Az udvari oldalon a két patkó alakú szárny összezárulása révén hatalmas, teljesen zárt előudvar jött létre. A főépület előtt kettős díszlépcső vezet fel a piano nobiléhez. A főépület magasságát a portikusz fölé emelt belvedere is hangsúlyozza.

A piano nobile gazdagon díszített belső berendezéssel várta a főnemesség látogatásait. Díszterme és zeneterme két szint magasságú. Eszterháza 126 szobájának nagy részét gazdag rokokó díszítéssel látták el. A kastélyban családi kápolnát is kialakítottak. A kastély oldalszárnyai mögött egy-egy kísérőszárny indul, amelyek közül a keleti télikertnek a nyugati pedig képtárnak adott otthont. Egykorú beszámolók tanúsága szerint a télikertet egzotikus növények és madarak sokasága töltötte meg, a képtárban pedig ritka értékű műtárgyak voltak láthatók.

A több, mint 300 hektáron elterülő parkot a franciakertek szigorú stílusában alakították ki. Nagyszámú szobor volt benne, mesterséges vízesés, narancsliget, sokféle egyéb látnivaló és kerti építmény, közöttük egy 400 ülőhelyes operaház, bábszínház, remetelak, miniatűr templomok és pompás lovarda. A bejárat két oldalán egy-egy gránátos-épület állt.

Úgy tűnik, a kastélyegyüttes kiépítése keleti irányban soha nem valósult meg teljes mértékben; a fennmaradt általános terv feltüntet ugyan épületegyütteseket, amelyek ha valaha megépültek volna, a nyugati oldalon álló épületekkel teljesen szimmetrikus egységet alkottak volna. Arra, hogy ezek valóban megépültek-e, ma nincs hiteles nyomunk.

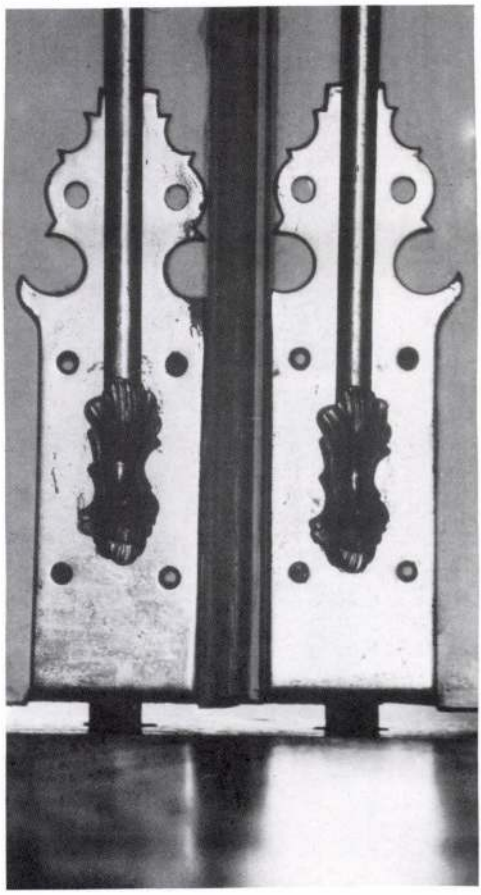

2. Ajtóvasalás részlete a díszteremből

Állnak azonban ezen a területen olyan épületek, amelyek ha nem is a XVIII. században, hanem csak később, a XX. században épültek, de a kastélyegyüttes szerves részét alkották: a majorsági gazdasági épületek és a maga nemében ipartörténeti emléknek számító víztorony.

Noha a család a XIX. század folyamán elhanyagolta, a második világháború pedig, valamint az azóta eltelt idő is súlyos károkat okozott az épületben, Eszterháza megmaradt Magyarország legkiemelkedőbb vidéki kastélyának és Európa egyik legszebb kastélyépületének, amelyet főként a zene és a korabeli művészetek élvezetére terveztek.

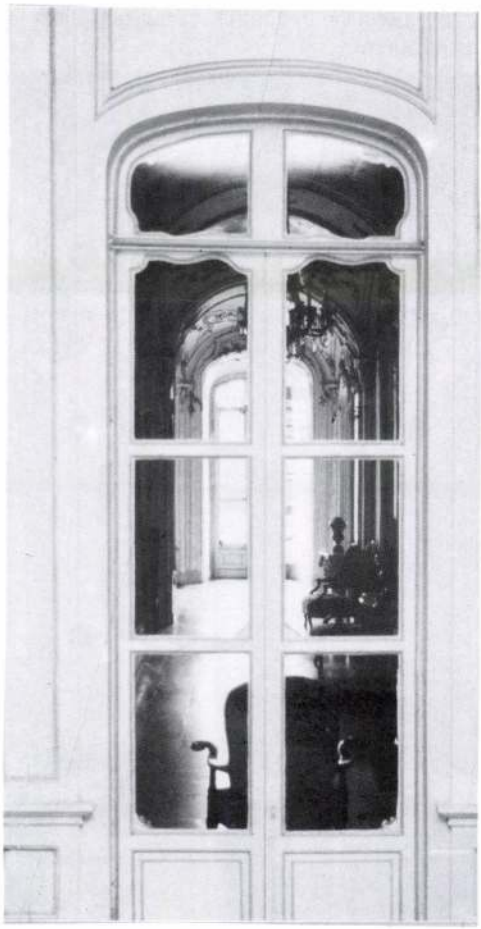

3. Sala-terrena-részlet

JELENLEGI ÁLLAPOT

A főépület tömegét tekintve az 1784-es állapotnak megfelelően maradt fenn napjainkig. A tetőforma változott, és a XIX. század végi, illetve a XX. századi tatarozások minden bizonnyal érintették némely vonatkozásban a homlokzati részletformákat éppúgy, mint a belső tereket. Ez azonban lényegében nem változtat az épület jellegén: a középső szárny reprezentatív terei ma is állnak, illetve rekonstruálhatók, az oldalszárnyak, amelyekben egykor előkelő vendégek számára fenntartott lakosztályok voltak, ugyancsak helyreállíthatók. Úgyszintén a nyaktagban kialakított kápolna és a hercegi háztartás olyan speciális helyiségei, mint a ruha- vagy fegyvertár. A patkó alakú szárnyakban kisegítő helyiségek kaptak helyet eredetileg: keleten a különféle konyhák (ez a mai napig fennmaradt tradíció), a nyugati oldalon porcelán- és ezüsttároló, valamint könyvtárhelyiségek voltak. Funkcióját tekintve ma ezek és az egykor télikertként használt keleti, illetve képtárnak otthont adó nyugati mellékszárny állnak távolabb az eredeti rendeltetéstől.

A melléképületek közül elsőként a díszudvar bejáratával szemben álló két őrházat (gránátos-házak/Grenadiers Houses) említjük. Mindkettő fennmaradt, tömegében az eredeti, de belsejében erősen átalakított állapotban.

A kastély déli oldalán a nagy parterre-t eredetileg nyugaton a „Vendégház-Opera", keleten a „Tiszttartóház-Bábszínház-Orangerie" együttese szegélyezte. Napjainkra csak a keleti oldal épületei maradtak fenn.

Ez utóbbiak egységes épülettömeget alkotnak. A tiszttartóház (Courtiers Building) esetében a belső tértagolás viszonylag érintetlen maradt, ahol nem, ott az eredeti állapot könnyen rekonstruálható.

A bábszínház (Marionette Theatre) és az orangerie esetében sajnos a XIX. századi átalakítások a legtöbb eredeti építészeti vonásától megfosztották az épületet. A teljes korabeli, XVIII. századi állapotnak elméleti rekonstrukciója csak részben lehetséges.

A nyugati oldalon az elpusztult opera után a lovarda-istálló (Stables) épülete áll, plasztikai dísze, homlokzattagolása ma is az eredeti állapotot őrzi, belső kialakítása nagyrészt megmaradt, illetve helyreállítható.

A komplex együttes további elemei: a muzsikaház, az udvarosház, az egykori majorsági kertészlakások, a mosóház, egyéb raktárépületek, a víztorony és a kertészet.

A PARK

A felsorolt melléképületeket közös keretbe foglalta a park, amelynek több, különböző jelleggel bíró egysége az építészeti együttes szerves részét alkotta.

A főépülethez legszorosabban az ún. „kamarakertek" csatlakoztak, a képtár, illetve a télikert déli oldala és a központi épület által határolt szakaszon. Ma, csak jórészt rekonstrukcióban fennmaradt kőmellvédjei utalnak az eredeti állapotra.

Jellegében ehhez állt közel a kastély déli homlokzata előtt elterülő ún. „nagyparterre", amelyet szökőkutak és mindenekelőtt szobrok díszítettek. A nagyparterre déli lezárását két épített cascade adta, ezek között vezetett az út a vadasparkba.

Bár a vadasparkban a növényzet nagyobb hangsúlyt kapott, mint az épületplasztika, a XVIII. században az utak, hasadékok kereszteződését szobrok, antik szentélyek vagy geometriai formára szabott tisztások hangsúlyozták.

A fertődi együttesnek ez vált a legesendőbb részévé, s ily módon az egyedülállóan gazdag kertészeti együttes részleteiből jószerével semmi sem maradt. Kivételes azonban, hogy mint az épületek esetében fennmaradt a tömeg, a park esetében sikerült megmenteni a teljes területét, és így legalább a lehetősége megvan annak, hogy az egykori állapotot léptékében rekonstruált vagy megidézett részleteiben (vö.: új bagatell épület) érzékeltetni lehessen.

Eszterháza, még mostani leromlott állapotában is nagy turisztikai vonzerőt képvisel. Kiemelkedő szépségű építészeti értékei, lenyűgöző méretei és történeti jelentősége több, mint 50 ezer látogatót vonzanak évenként, akiknek a többsége magyar.

Hosszú ideig tartó elhanyagoltságához, a II. világháború és az azt követő időszak pusztításaihoz és fosztogatásaihoz, valamint a nem méltó funkcióra való hosszas használatához képest Eszterháza viszonylag jó állapotban maradt fenn. A megoldatlan infrastrukturális problémák ugyanakkor folyamatosan növelik a már amúgy is meglévő károkat. Noha az utóbbi negyven év során végzett helyreállítások fontos lépést jelentettek, igen nagy szükség van szakszerű konzerválási és helyreállítási munkákra. Az Esterházy-kastélyegyüttes jelentőségének megfelelő használatot igényel, beleértve a parkot is.

A ZENEAKADÉMIA ÉS A KAPCSOLÓDÓ OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK KIALAKÍTÁSÁNAK KEZDEMÉNYEZÉSE ESZTERHÁZÁN

1992 májusában Alain Coblence, az Európai Mozart Akadémia elnöke javaslatot terjesztett be a magyar kormányhoz az Esterházy-kastély nem múzeumi célú helyiségeinek nemzetközi zenekadémia és számos ehhez kapcsolódó oktatási központ céljára való felhasználására. A kormány, az OMvH támogató előterjesztésére, felhatalmazta a területfejlesztési és környezetvédelmi minisztert, hogy a program megvalósítására vonatkozó tárgyalásokat az érdekelt miniszterekkel egyetértésben lefolytassa. Egyben felkérte a minisztert, hogy a tárgyalások alapján a megvalósítás részletes jogi és pénzügyi feltételeit végleges döntésre terjessze a kormány elé. A miniszter a kormány felhatalmazása alapján levélben fordult a Mozart-alapítvány elnökéhez, amelyben tájékoztatta a kormány álláspontjáról, valamint közölte, hogy a kormány meg kívánja ismerni a prágai Mozart-alapítvány pénzügyi hátterét, valamint az akadémia életrehívásához és működéséhez elengedhetetlen saját pénzügyi önépítő programját. Kérte, hogy részletesen ismertessék, hogyan kívánják a nemzetközi pénzügyi forrásokat – különösen az Európai Közösség részéről – az akadémia számára megnyerni, és ehhez a szervező munkájukhoz milyen segítséget vennének igénybe a magyar kormányszervektől.

A kormány kifejezte azon óhaját, hogy a leendő akadémia hosszú időre szóló, maradandó kezdeményezésnek bizonyuljon.

1992 nyarán és őszén építészeti és felhasználási előtanulmány készült „Az Esterházy-kastély és épületegyüttes revitalizációja építészeti és kulturális szempontból" címmel.

1992. október 16–17-én a zeneakadémia megnyitó ünnepségeit Fertődön szervezték. Az említett tanulmány a közrebocsátását követően a projekt a World Monuments Fund (WMF) csatlakozásával szélesedett ki. 1992

4. Sala-terrena udvari ajtaja

decemberében a WMF két tagja felkereste az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (OMvH) illetékeseit, és meglátogatták Fertődöt egy tervezési konferencia előkészítése céljából.

Megállapodás történt arról is, hogy minél hamarább konferenciát rendeznek meghívott technikai szakértők egy csoportja, valamint tanárok, kormányzati tisztviselők és a projekt lehetséges résztvevőinek részvételével annak megbeszélésére, miként lehetne Eszterházát fejlesztés révén további feladatokra alkalmassá tenni. A konferenciát Project Planning „Charrette"-nek szánták azzal a céllal, hogy a projektet holisztikus megközelítésben, egységében, intenzív szekcióülések keretében vizsgálja. Az ötletek és tanácsok legjavát koherens és irányadó tervvé és tanulmánnyá kívánták összefoglalni.

A konferencia végeredményeit e cikk alapjául szolgáló tanulmány foglalja össze. Az abban közölt fejlesztési terv bemutatja az együttes előzményeit, a figyelembe veendő szempontokat, a fejlesztés módszereit, ütemezését, kivitelezőit és költségvonzatait. A tanulmány ezenfelül kérelem is kíván lenni a magyar kormány döntéshozói, valamint a projekt támogatói felé.

AZ OMVH MŰEMLÉKVÉDELMI SZEMPONTJAI

A fertődi Esterházy-kastély és a szervesen hozzá tartozó nagyméretű park Közép-Európa egyik legjelentősebb barokk kori főúri rezidenciája, és ezt Joseph Haydn itteni több évtizedes működése az európai zenetörténet kiemelkedő emlékhelyévé avatja. Elsődleges szempont tehát, hogy az eredetileg összetartozó, teljes épületegyüttest a történeti park teljes területével egységben kell kezelni a hasznosítás programjának kialakítása során. Az egyes épületekről külön-külön, a teljességből kiragadva döntések nem hozhatók. A kastélyegyüttesnek teljes egészében a Magyar Állam tulajdonában kell maradnia, és kezelői jogát is egységesen kell rendezni. A kastélyegyüttest jelzáloggal nem lehet megterhelni. Az együttes hasznosítási programjának alapvető célkitűzéseként Haydn személyére és itteni működésére épülő olyan zenei centrum kialakítása kívánatos, amely a klasszikus zenekultúra elmélyítésének, népszerűsítésének ad méltó keretet.

Hozzátartoznak ehhez értelemszerűen bizonyos kiállítási feladatok, s egyéb kiszolgáló funkciók – archívumok, könyvtár, képtár stb. – is. Ugyanakkor a kastélyt és környezetét az idegenforgalom számára hozzáférhetővé kell tenni, biztosítani kell történelmileg és művészileg jelentős enteriőrök folyamatos megtekintését, az idelátogatók szervezett és kulturált fogadását és ellátását.

Az OMvH hangsúlyozottan ismételte, hogy a fertődi Esterházy-kastély épületegyüttesének elsődlegesen kulturális célokat kell szolgálnia, a magyar és nemzetközi zenei életet kell új, jelentős központtal gazdagítania, az ehhez értelemszerűen kapcsolódó járulékos funkciókkal.

Meggyőződésünk, hogy a műemléki követelmények szempontjai maximálisan találkoznak a Mozart-alapítvány megismert elképzeléseivel és igényeivel, híven szolgálják a nagy múltú műemléki együttes újjászületését, a magyar és nemzetközi zenei élet fejlesztését.

Ennek ismeretében a tervezett Mozart-Haydn Akadémia idetelepítését az Országos Műemlékvédelmi Hivatal teljes mértékben támogatja.

Az akadémia telepítése a következő szempontok szerint történhet.

A kastély főépülete kizárólag az alapvető célkitűzéseket szolgálhatja, másrészt a kastély műemléki, történeti, művészeti értékeinek megtekinthetőségét. Vonatkozik ez elsősorban a középszárny meglévő és rekonstruálandó enteriőrjeire, a kápolnára s az eredeti funkciójában lehetőség szerint visszaállítandó képtárra és télikertre.

A megtekintést szolgáló terek azonban nem kizárólagosan múzeumi feladatokat látnak el, hanem a felmerülő igények szerint szervezett és rendszeres formában otthont adnak az akadémia kiemelkedő zenei eseményeinek: koncerteknek, vizsgaelőadásoknak, zenetörténeti és zenepedagógiai konferenciáknak stb. A zenei és idegenforgalmat szolgáló funkciónak szerves egységben, összehangoltan, együtt kell élnie, elkerülve az akadémia és múzeumi hasznosítás merev szerkezeti és működési szétválasztását.

A főépületben az akadémia igazgatósága, előadótermek, zenei archívumok, könyvtár, tanári lakosztályok és vendégszobák alakít-

5. Putto a zeneteremből

hatók ki. A technikai feltételek helytől idegen volta miatt itt nem kívánatos zenei próbatermek, hangstúdiók kialakítása. Elsődleges feladat a részletes műemléki kutatáson alapuló építészeti, képzőművészeti restaurálás, az eredeti állapot minél teljesebb helyreállítása, kiegészítve a reprezentatív terek bútorzatának, képző- és iparművészeti felszerelésének helyhez illő, méltó pótlásával, igényes kialakításával. A gazdasági szárnyban kaphat helyet az akadémia életét szolgáló konyhaüzem, étterem, a szükséges szociális és raktározási helyiségcsoporttal.

Az akadémia további funkcióit látja el a volt tisztartóház, amelyben elsősorban a zenei próbatermek s részben hallgatói szállóhelyek alakíthatók ki. A tisztartóházzal szervesen egybeépült egykori marionettszínház, az igények és pénzügyi lehetőségek biztosítása esetén, eredeti funkciójában állítandó helyre. Ha erre nincs lehetőség, kamarazenei próba- és előadótérként szervesen szolgálhatja az akadémia céljait. A tele összeépült orangerie eredeti funkciójában állítandó vissza, a történelmi park rekonstrukciójával összefüggően. A három egységből álló zárt épületegyüttest egységes formában kell helyreállítani.

A tisztartóháztól keletre fekvő egykori majorság épületeiben helyezhetők el az akadé-

mia tervezett kiegészítő funkciói: a restaurátorképzés, a hangszer-restaurátor műhely, a stúdiótechnikai képzés, valamint a vendéglátó-ipari képzés szálláshelyei és igény szerint további hallgatói szállások. Az itt található századfordulón épült mosóház, lenraktár, gépszínek és gazdasági, illetve lakóépületek megtartandók és kellő átalakítással megfelelőek a fenti célokra. Környezetükben elhelyezhető az akadémia sportterülete: teniszpályák, kisméretű uszoda stb., valamint a szükséges gazdasági funkciók (mosoda, garázs stb.).

Az egykori víztorony megtartandó, hasznosításáról és fenntartásáról gondoskodni kell.

A kastélypark és a hozzá tartozó ún. Lési erdő teljes területét a kastélyegyütteshez tartozóan, a már elkészült rekonstrukciós tervek szerint kell helyreállítani. Ez a terület a nagyközönség számára nagyrészt látogatható, egységes park-, illetve zöldterületként kezelendő. Ezen a területen az egykori itt állott kerti architektúra és építmények kivételével semmilyen új épület, építmény nem helyezhető el.

Az akadémia használatába kerülő, fentiekben felsorolt épületegyüttes helyreállításával egy időben kell elvégezni a történelmi kastélypark rekonstrukciós munkáit, az ezzel szervesen összefüggő területrendezés, az úthálózat, a parkolás, a közvilágítás és egyéb műszaki feladatok (locsolóhálózat, energiaellátás, közműrekonstrukció) egyidejű megoldásával. Ez felöleli a díszudvart, a nagyparter, a kamarakertek, az angolpark, a játszókert és a keleti majorság területét. A Lési erdő rendezése és kezelése nem az akadémiai program feladata.

A fölvázolt program működéséhez alapvetően szükséges a részletes rendezési terv idevonatkozó előírásainak megoldása (elterelő út és idegenforgalmi fogadóterület kialakítása, parkolók stb.), valamint a gránátos-házak helyreállítása. Ezekben az idegenforgalom fogadására létesítmények helyezendők el.

Nem építhetők be a gránátos-házak mellett lévő északkeleti, mezőgazdasági művelésű területek.

Az akadémiai program nem öleli fel a teljes épületegyüttes végleges rendezését. A közvetlenül nem hasznosított épületek későbbi sorsát a következőkben vázolhatjuk fel.

A közelmúltban igényesen helyreállított „Muzsikaház" funkciója (községháza, könyvtár, házasságkötő terem) középtávra elfogadható.

A lovarda, kiürítése után, idegenforgalmi célokra hasznosítható.

Feltétlenül kívánatos az „Udvarosház" kulturált idegenforgalmi felhasználása, az idelátogatók kiszolgálásának biztosításával. Itt kisebb szálloda és megfelelő kapacitású étterem kialakítása kívánatos.

Végezetül kiemelni és rögzíteni szükséges, hogy az ideirányuló idegenforgalmi látogatottság mesterséges, gazdasági megfontolásokon alapuló növelése nem kívánatos, mert az a kastélyegyüttes gyors elhasználását idézné elő. Ennek érdekében semmiféle kiegészítő program (sportcentrum, szállodaegyüttes, gyógyüdülés stb.) telepítése nem kívánatos.

AZ EURÓPAI MOZART AKADÉMIA

Az Európai Mozart Akadémia mint zeneakadémia az egykor világhírű, majd a második világháború és következményei során lehanyatlott közép-európai zenei tradíció újjáélesztését tűzte ki céljául. Ezt elsősorban a világ legtehetségesebb fiatal zenészeinek ösztönzésével, valamint kamarazenekar és kamaraopera felállításával kívánják elérni, amelyekben nagy szerepet játszik Haydn hangszeres zenéje, Mozart operái és klasszikus művek széles repertoárja. Nagy figyelmet szentelnek Mozart ének- és zenekari művei interpretálásának. Az akadémia fiatal zenészei emellett művészeti és kulturális ismereteiket is elmélyíthetik azáltal, hogy itteni zenei tanulmányaik során intenzív tapasztalatok érik őket az irodalom, filozófia és képzőművészet terén.

Az akadémia neves művészek vezetésével évente 75 kiválasztott fiatal művész képzésével foglalkozik. Egyharmaduk Közép- és Kelet-Európából kerül ki, egyharmaduk Nyugat-Európából, harmadik harmaduk pedig Észak- és Dél-Amerikából, valamint a Távol-Keletről. A zenészek között évente körülbelül tizenöt énekes, tizenöt zongorista, valamint negyvenöt hangszeres zenész kap helyet, akiknek részvételével kamarazenekart hoznak létre.

Az akadémia 1993 februárjában nyitotta meg a Prága melletti Dobris gyönyörű barokk kastélyában első hat hónapos programját, amelyet a következő év júliusától szeptemberéig Krakkóban tervez folytatni.

6. Hercegnői hálószoba szimbolikus mennyezetfestése (fotók: Vajda József, ART'V Kft., Szentendre)

Ez lehetőséget ad az érintett országok zenészeivel, egyetemeivel és közönségével való szorosabb kapcsolatok kialakítására. A tervek szerint 1995-től Eszterháza lenne az akadémia állandó székhelye. A helyszín nemcsak azért különösen alkalmas erre, mert Joseph Haydn közel harminc éven át élt itt, miközben megalkotta legnagyobb műveit és bemutatta Mozart számos operáját, hanem azért is, mert Eszterháza kevesebb, mint egy óra járásra fekszik Bécstől, s közel egyforma távolságra Budapesttől, Prágától és Krakkótól, az akadémia három fesztiváljának színhelyétől.

A valódi zenei újjászületéshez ugyanis az is hozzájárul, hogy az akadémia minden szemeszter végén egy-egy fesztivált kíván szervezni, összesen hármat: karácsonykor, húsvétkor, valamint július-augusztus tájékán, mindhárom városban: Prágában a Stavovské Színházban, amelyben Mozart színre vitte Operáit, a Don Giovannit és Titus kegyelmét; Budapesten az Operaházban és Krakkóban a neves Slowacky Színházban. Valamennyi fesztivál repertoárjában egyaránt helyet kap a kamarazene, a szólóének és a nagyzenekari koncert. Az akadémia valamennyi éves kurzusát egy-egy Mozart-opera színrevitelével kívánja lezárni.

KAPCSOLÓDÓ OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK

A tervek szerint az akadémia mellett négy oktatási intézmény is helyet kap Eszterháza falai között. Az intézményi programok keretében olyan sajátos foglalkozásokra képezik ki a hallgatókat, amelyek Közép-Európában úgyszólván eltűntek az utolsó generációk életéből. Az intézmények nem csupán új munkahelyek teremtéséhez és speciális foglalkozások újjáélesztéséhez járulnak hozzá, hanem a ma még nagy késésben lévő egész gazdasági szektorok revitalizálásához is.

A Közép-európai Épületrestaurátori Intézet oktatási programja szorosan kapcsolódik magához Eszterháza helyreállításához és újjáépítéséhez. A fiatal szakemberek az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (OMvH) képviselői és neves nemzetközi szakértők vezetése alatt, gyakorlati oktatás keretében vesznek részt Eszterháza helyreállítási munkálataiban. A tervek szerint az épületrestaurátori intézet a közép-európai épületrestaurátorok oktatási, gyakorlati és továbbképzési központja lesz.

A Közép-európai Vendéglátó- és Szakácsművészeti Intézet a konyhaművészet és a felszolgálói mesterség oktatási, gyakorlati és továbbképzési központja lesz. Az ezeken a területeken megszerzett képzettség kiváló lehetőséget fog teremteni a közép-európai hallgatóknak a gyorsan fejlődő szálloda- és vendéglátóipar különböző ágazataiban. Az intézet ezenkívül ellátja Eszterháza intézményegyüttesének mindennapos vendéglátói és élelmezési feladatait is.

A Közép-európai Hangfelvételi Intézet a zeneiskolák hagyományos képzésének egyik leginkább elhanyagolt területén segít jártasságot szerezni zenészeknek és énekeseknek. A program hangrögzítői képzést nyújt fiatal közép-európai szakembereknek, valamint közreműködik az akadémia előadásainak rögzítésében. A felvételek nyilvános forgalmazásra kerülnek.

A Közép-európai Hangszer-restaurátori Intézetben klasszikus hangszerek készítésének és restaurálásának mesterségét kívánják oktatni, fiatal közép-európai szakembereket képezve ki ezen a téren. A szakterületnek ilyen fejlesztése és a szükséges, speciális szaktudás elterjesztése hozzájárulhat nagyszámú XVIII. századi közép-európai hangszer megmentéséhez.

A konferencia résztvevői arra a következtetésre jutottak, hogy a zenei akadémia és a hozzá kapcsolódó intézmények a kastélyban és melléképületeiben elhelyezhetők. Ez nemcsak az akadémia céljainak felel meg, de egyszersmind a helyiségek eredeti XVIII. századi rendeltetésének is. Számos nagyobb tere alkalmilag kettős funkciót is ellát majd. Így sor kerülhet arra a rendkívüli élményre, hogy a zenetörténet néhány legnagyobb remekműve ugyanazokban a termekben szólal meg, amelyekben megírásukkor előadásukat tervezték, vagy először bemutatták azokat.

ELŐFELTÉTELEK

A konferencia egyetértett abban, hogy az Esterházy-kastély hasznosítása az ICOMOS Velencei Chartájában 1964-ben lefektetett alapelvek szerint történjen.

Eszterháza esetében az egész épületre kiterjedő szempont, hogy a másodlagos jelentőségű termek nagy részében, ahol egykor

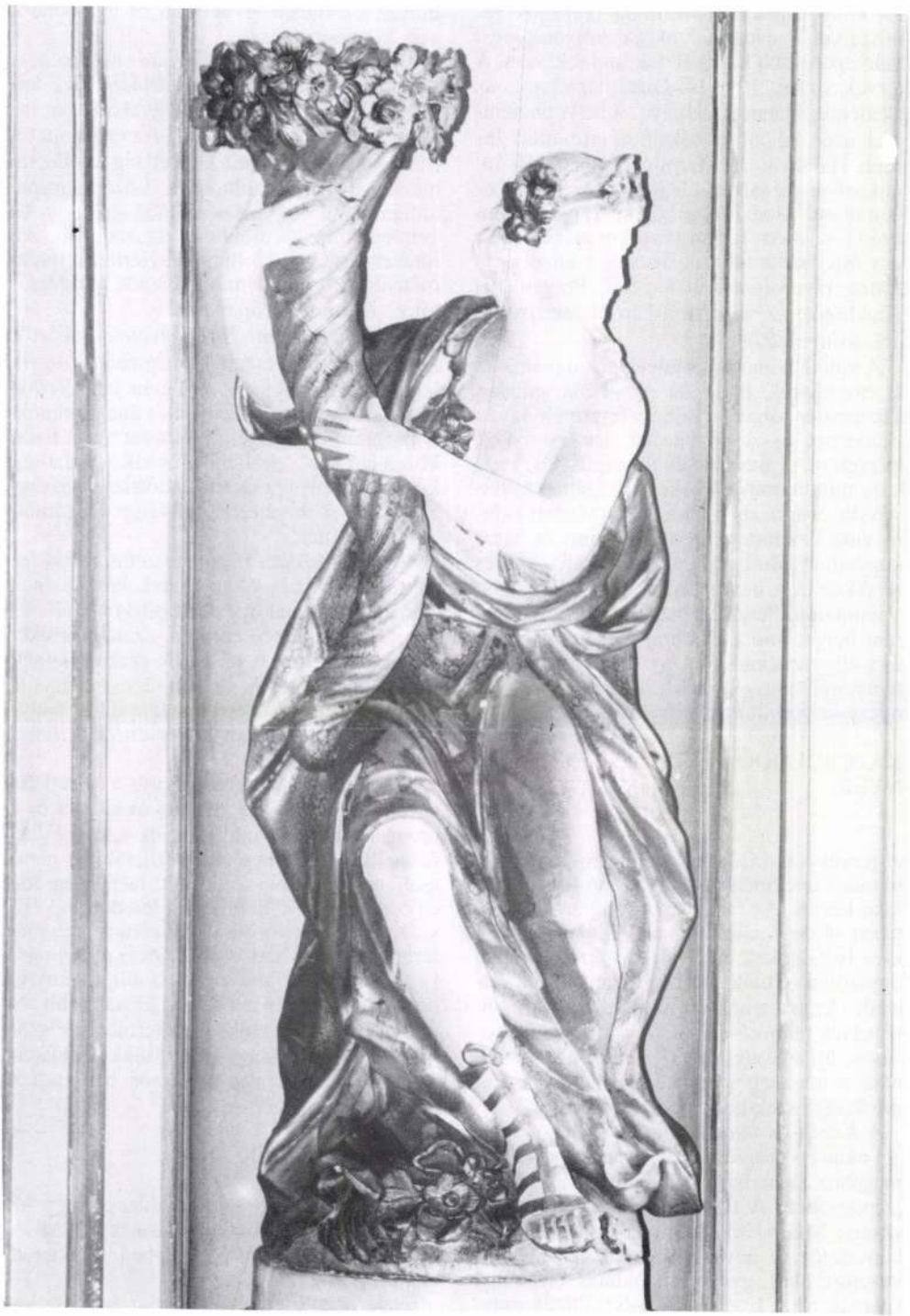

7. Díszterem allegórikus szoboralakja – tavasz

nagy kiterjedésű falfestmények voltak – amelyeket jelenleg átfestések takarnak – bármilyen átalakítást e falfestmények elhelyezkedésének és kiterjedésének részletes vizsgálata kell, hogy megelőzzön, hogy azokat károsodás vagy pusztulás ne érje. További különleges szempont, hogy a professzorok elszállásolására a szobák fürdő-, mellék- és raktárhelyiségeinek kialakítását úgy kell megoldani, hogy az ne okozzon károsodást a szobák eredeti elrendezésében, alakjában és arányaiban. A konferencia általánosságban egyetértett abban, hogy a zenei akadémia elhelyezésének és beilleszkedésének olyan módon kell történnie, amely összeegyeztethető Eszterháza eredeti funkciójával és használatával.

Szakszerű feltárás és kutatás, valamint az ezen alapuló helyreállítás, konzerválás és új berendezés révén az Esterházy-kastély főépülete lényegesen gazdagítható. A kastély további részei, közöttük a kápolna, a képtár, a télikert, a porcelán- és ezüstkabinet, valamint a biliárdszoba helyreállításra és bemutatásra kerülnek, hasonlóképpen a bábszínház, az orangerie és a lovarda. A gránátos-házat a látogatók fogadásával kapcsolatos célokra lehet felhasználni. A jelenlegi autóutat észak felé lehet elterelni, ezáltal parkolóhelyeket lehet kialakítani a területtől északra, másrészt helyreállítható az épületegyüttes történelmi bejárata a főkapun és az udvaron át. Végül a parkot, a kertet és a környező tájat is vissza kell állítani egykori, kivételes szépségébe. Eszterháza épület-, park-, kert- és tájképi együttesének belső történetét olyan módon kell bemutatni, hogy érzékelhetővé váljanak a szálak, amelyek összekötötték a korszak történelmével, építészeti és tájalakítási stílusával. Joseph Haydn itteni életének és munkásságának emlékeit, hagyományait nagyobb hangsúllyal kell érvényre juttatni Eszterháza esetében, nagymértékben fokozva ezáltal is az együttes nemzetközi jelentőségét és vonzerejét.

AZ EURÓPAI MOZART AKADÉMIA ELHELYEZÉSE

Az Európai Mozart Akadémia helyszükséglete magában foglalja: 75 diák, 10 tanár és 10 főnyi személyzet egyszobás szállását; nagyszámú osztály- és gyakorlótermet, amelyek változó méretének eleget kell tennie a diákok, a professzorok és a személyzet különféle igényeinek; vendégprofesszorok szállásait; könyvtár, ebédlő, konyha és klub céljára szolgáló helyiségeket. Számos előadóterem járul majd hozzá az akadémia színvonalának emeléséhez, gazdagítva ezáltal az egész épületegyüttest.

A konferencia egyetértett abban, hogy a diákok elhelyezését a melléképületekben lehetne a legmegfelelőbben megoldani. Megállapították, hogy az egykori tiszttartóházban 35 diák szállásolható el, az ettől keletre fekvő melléképületekben pedig további 40. Megállapítást nyert, hogy a kastély keleti és nyugati szárnyainak földszinti szobái, amelyek mind a folyosó, mind pedig a kert felől megközelíthetőek, ideális lakást biztosíthatnak a 10 professzor és a 10 főnyi személyzet számára. A keleti és nyugati szárny piano nobiléjének díszes és jó arányú termei már egészen kevés beavatkozással vagy átalakítással is jól működnének osztály- és gyakorlótermekként. A zenei könyvtár a kastély eredeti könyvtárában kapna helyet. A könyvtár, újjáépítés és berendezés után, így mind múzeumként, mind pedig újra könyvtárként funkcionálhatna. Az ebédlőterem elhelyezése a télikertben megoldható. A helyiség nemcsak az akadémia, de a kapcsolódó oktatási intézmények számára is ebédlőül szolgálna, a különleges növényfajok visszatelepítése után pedig eredeti télikert funkciójában látogatható volna.

A díszterem, amely a kastély látogatható tereinek kulcseleme, a korábbi gyakorlatot folytatva az akadémia koncertterme volna. A látogatási időn túl – esetenként azt korlátozva – a hallgatók koncertfelkészülésére is szolgálna. Előadásokat a kastélynak más – múzeumi célra elkülönített – részeiben is lehet majd tartani, így a képtárban és a bábszínházban is. A pincében kialakított klubhelyiség a tanórákon túli időben kínál majd pihenési lehetőséget a diákoknak és az akadémia dolgozóinak.

Az akadémia olyan módon nyer elhelyezést Eszterházán, hogy ne akadályozza a kastély látogatható részeinek bemutatását. A gyakorlótermekből kiszűrődő zene foszlányai pedig éppen Eszterháza gazdag zenei hagyományait elevenítik majd fel.

A KAPCSOLÓDÓ OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK ELHELYEZÉSE

Az épületrestaurátori intézet 25 diák és 6 előadó egyszobás elszállásolását igényli, emellett egy tágas tantermet, könyvtárat és műhelyt. A tervek szerint az első programok a nyári időszakban, a zenei akadémia szünetelése alatt kerülnének megszervezésre, ekkor tehát a diákok és professzorok az akadémia által használt szobákban kaphatnának szállást. A tágas tanterem az akadémia egyik osztályterme lenne valamelyik szárny piano nobiléjén. A könyvtár az egykori hercegi könyvtár egy részében, a műhely pedig a tiszttartóháztól keletre fekvő, helyreállított kiszolgálóépületek egyikében nyerne elhelyezést. Ha az intézet kiterjeszti programjait egész évre, a tiszttartóháztól keletre fekvő kiszolgálóépületek további helyreállítására kerül majd sor, és ezekben lesznek a diákok és az előadók szállásai, valamint a tanterem. Tekintettel a Középeurópai Épületrestaurátori Intézet tevékenységére és az ennek középpontjában álló eszterházai építészeti, kertépítészeti és belsőépítészeti helyreállításra, célszerű lenne egy Eszterháza-archívum felállítása, amely az Eszterházával kapcsolatos valamennyi dokumentum és rajz másolatát tartalmazná információszolgáltatási és kutatási célra. Az archívum esetleg a hercegi könyvtárban nyerhetne elhelyezést.

A vendéglátó és szakácsművészeti intézetnek ugyancsak egyszobás szállásokra van szüksége körülbelül 35 diák, 15 tanár és a személyzet számára; konyhára, előkészítő-helyiségekre és raktárakra. A szállásokat az egykori tiszttartóháztól keletre fekvő kiszolgálóépületekben lehetne kialakítani. A konyha és az előkészítő-helyiségek a kastély keleti szárnyának földszintjén, a raktárak pedig a kastély pincéjében kaphatnak helyet. A konyha és az előkészítő-helyiségek mind oktatóhelyiségek, mind pedig a télikertben elhelyezett ebédlő kiszolgálóhelyiségeinek szerepét elláthatják.

A hangfelvételi intézet 16 diák, 2 hangfelvevő szakember és 3 vendégprofesszor számára igényel egyszobás szállást, továbbá tágas hangfelvevő stúdiót a hozzá kapcsolódó ellenőrzőteremmel, előadótermet és műhelyt. Az egész intézet a tiszttartóháztól keletre fekvő kiszolgálóépületekben kaphat elhelyezést. Az intézet mozgatható berendezése az előadások alkalmával felszerelhető a díszteremben és a képtárban is.

A hangszerrestaurátori intézetnek egyszobás szállás szükséges 6 diák, 1 professzor és 1 asszisztens elhelyezésére, valamint egy műhely. Az intézet ugyancsak a tiszttartóháztól keletre fekvő kiszolgálóépületekben kaphat helyet.

Az 1993. januári konferencia célja az volt, hogy körvonalazza az Európai Mozart Akadémia és a hozzá kapcsolódó intézetek elhelyezésének lehetséges programját Eszterházán, a helyszín történelmi jelentőségének és látogathatóságának maximális figyelembevételével.

A tervezett funkció mindenben összhangban áll a kastély újjáélesztésének műemlékvédelmi szempontjaival, az ezzel kapcsolatos történelmi hagyományokkal és nemzeti érdekekkel. A program legfőbb előnye a magyar fél számára az, hogy nem terhelik túl a kastélyegyüttest olyan üzleti érdekektől irányított idegenforgalmi funkciókkal, amelyek ellentétben állnak a kastély exkluzív hagyományaival és kulturális jelentőségével.

A tervek szerint az Eszterháza Holding Társaság lenne a haszonbérlet tulajdonjogával felruházott és az anyagi alapok megteremtéséért felelős jogi személy. E társaság azután az előteremtett pénzeszközöket a helyreállításért és majdani működtetésért felelős szervezetnek, az Eszterháza-alapítványnak folyósítaná. Az alapítvány irányítaná azokat a helyreállítási állagmegőrzési és átalakítási munkálatokat, amelyek alkalmassá tennék az objektumot arra, hogy mint zeneakadémiai és oktatási intézmény működni tudjon, egyszersmind a nagyközönség számára látogatható műemlékként megmaradjon. Ahogy megkezdte működését a komplexum, az Eszterháza-alapítvány az intézmény üzemben tartójaként tevékenykedne tovább.

A TERV MEGVALÓSÍTÁSA, A MUNKAMEGOSZTÁS ÉS A MŰKÖDTETÉS MENETE

A magyar kormány és az Eszterháza Holding közti szerződés elő fogja írni, hogy az Eszterháza helyreállítására, állagmegőrzésére és átalakítására vonatkozó építészeti és kiviteli terveket az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (OMvH) által egy megbízott szakember és az Eszterháza-alapítvány, valamint az Európai Mozart-alapítvány által

kijelölt Joseph Pell Lombardi és Társa Építészeti Iroda, P.C. készítsék el.

A kivitelezést az Eszterháza-alapítvány fogja irányítani. Ellenőrzi a tervek elkészítését, és megállapodásokat köt versenytárgyalások alapján kiválasztott vállalkozó szervezetekkel a helyreállítási és építési munkálatok elvégzésével kapcsolatban, valamint ellenőrzést gyakorol e munkák kivitelezése fölött.

Az épülettel kapcsolatos kutatómunkát és a szépművészeti alkotások konzerválásának munkálatait az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (OMvH) által kijelölt szakemberek készítik elő és végzik el.

Az építési és helyreállítási engedélyeket az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (OMvH) bocsátja ki az adaptációra és restaurációra vonatkozóan, az Eszterháza-alapítvánnyal folytatott koordinációt követően.

A különböző forrásokat segítő pénzügyi műveleteket az Eszterháza-alapítvány végzi és irányítja, valamint ellenőrzi e források tevékenységét, és elvégzi a megvalósítást. Az Eszterháza-alapítvány üzemelteti a nagyközönség által látogatható részeket és a vendégszobákat. A helyreállítási és állagmegőrzési munkálatok befejeztét követően az alapítvány átveszi az egész komplexum irányítását.

ESZTERHÁZA FEJLESZTÉSÉNEK HELYI, REGIONÁLIS ÉS ORSZÁGOS HASZNA

Egy zeneakadémia létesítése Eszterházán, az oktatási intézményekre irányuló figyelem, a Közép-Európa és Magyarország iránti őszinte érdeklődés, Eszterházának a konkurens célállomásoknál előnyösebb fekvése, valamint az új Bécs-Budapest autópálya elkészülte a közeljövőben mind hozzájárul az Eszterházára látogató nyugati turisták számának növekedéséhez.

Azzal, hogy nagyobb számú és több pénzt költő nyugati látogató keresi fel Eszterházát, a keletkező bevételek a helyi és a regionális gazdaságba injektálódnak. Ugyanis munkahelyeket teremtenek, mivel a látogatókat el kell látni, el kell szállásolni, és a kastélynak különböző szolgáltatásokat kell nyújtania. A régiót gazdagító bevételeken túl a közvetlenül a kastélyba, vagy közvetve, de Eszterháza miatt felvett új alkalmazottak maguk is a térségben fogják béreiket elkölteni. Így többszörös áttétellel, az ún. multiplikációs effektus révén juttatják majd megnövekedett jövedelemhez a helyi közösséget. Eszterháza fejlesztése ilyenformán nem csupán önmaga bír pénzügyi és gazdasági jelentőséggel, hanem az egész térség gazdasági növekedését serkentő katalizátorként fog hatni, és minden bizonnyal a turizmust kiszolgáló ágazatok – a szálloda- és vendéglátóipar, a kiskereskedelem és közlekedés – rohamos fejlődését fogja elősegíteni.

Az a növekvő hírnév és publicitás, amely Eszterházát mint egy jelentős közép-európai zeneakadémiának és szakképzésnek otthont adó helységet fogja övezni, a világ egyik kiemelkedő intézményévé teszi a kastélyt, melyre Magyarország méltán lehet büszke.

Németh Ferenc

A konferencián az Országos Műemlékvédelmi Hivatalt és intézményeit az alábbiak képviselték:

- ORSZÁGOS MŰEMLÉKVÉDELMI HIVATAL (OMvH)
  dr. Fejérdy Tamás elnök
  dr. Horler Miklós elnökhelyettes
  Nagy Tiborné igazgató (MŰFIG)
  Somorjay Selysette művészettörténész
  Csapkai Miklós kabinetfőnök
  Kriszt György vezető felügyelő
- MŰEMLÉKEK ÁLLAMI GONDNOKSÁGA (MÁG)
  Bugár Mészáros Károly igazgató
  Czinege András
- ÁLLAMI MŰEMLÉKRESTAURÁLÁSI ÉS HELYREÁLLÍTÁSI KÖZPONT (ÁMRK)
  Géczy Csaba igazgató
  dr. Orsi Károly kert- és tájépítész
  Németh Ferenc építész

AZ ALSÓRÁKOSI VÁRKASTÉLY*

Alsórákos** Erdély legkeletibb részén, Brassótól északnyugati irányban 60 kilométerre, az Olt folyó jobb partján fekvő, nagyrészt magyarlakta falu. A település nem csupán kő- és salakbányájáról híres, hanem késő reneszánsz várkastélyáról is. A várkastély az idők folyamán többször gazdát cserélt, míg végül a XIX. században végleg magára maradt. Ma állami tulajdonban van.

A települést először 1377-ben említi egy írás, amikor is bizonyos Sükösd (Pónya fia) Mihály tart igényt Dobk és Rákos falvakra. E falvakat feltehetőleg már korábban is a Sükösd család birtokolta, s talán ők is alapították.

1421-ben a gyulafehérvári káptalan említi adásvételi ügyben a falut, s leírja, hogy Alsó- és Felsőrákos puszták egy részét, amelyet eredetileg a Sepsiszéki család királyi adományként kapott, nyolcvan márkáért eladták. A XV. századi térképeken Rákos mint Fehér megye jelentős települése tűnik fel.

1557-ben Szentpáli Kornis Miklós bíró társaival Felsőrákos részbirtoklásáról folytat pert. Ez a kor a XVI. század közepe, amikor az ország három részre szakadt, és a függetlenné vált Erdélyi Fejedelemség területén kibontakozik a reneszánsz műveltség és ezzel együtt a reneszánsz mint művészeti stílus is.

Az első pontos adat a várkastély történetéről a délnyugati bástyában talált felirat: DEI GRÁTIA EX FUNDAMENTO FECIT GEORGIUS SÜKÖSD 1624, azaz Sükösd

* A BME Építészettörténeti és Elméleti Intézetének „Épületrégiségtani Tanulmányi Köre" által 1993. április 20-án tartott felolvasó ülésén elhangzott előadás anyaga.

** Racoșu de Jos, Románia

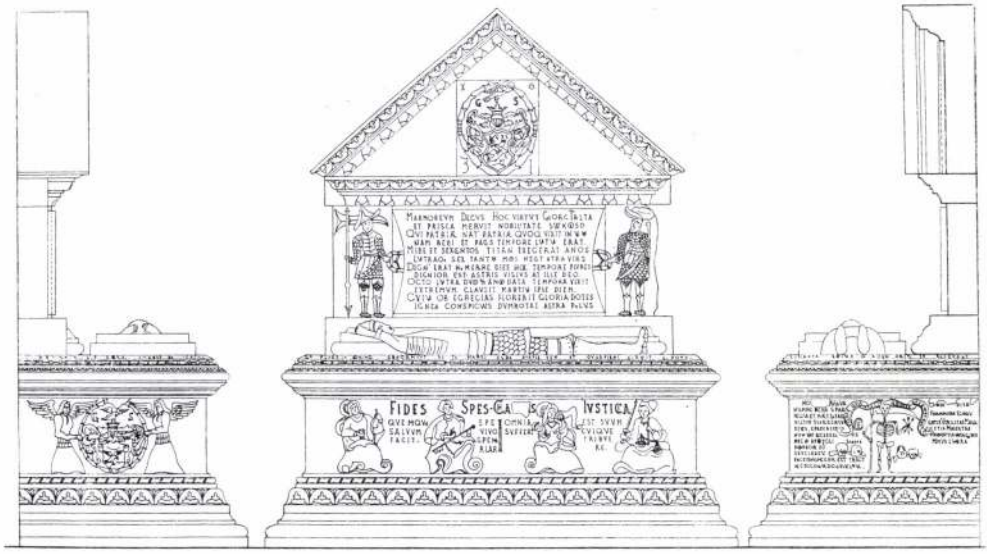

1. Sükösd György nagytermi síremléke (ma Kolozsvárott)

ESTERHÁZY Csalad

KRIVECZKY Béla

Az Esterházyak birtoklásfátészek Kisvárdán.

Kisvárda '90. Szerk. Fehérvári Béla. Kisvárd., 1991

SJ-MB.

TÉSEK

ára

ára

tanyag

67 utáni időszak tör-

án tanulmányát.

Marianna dolgozatát.

Szilágyi András

AZ ESTERHÁZY KINCSTÁR

Esterházy Péter előszavával

A kincstár az emberek nagy része számára a mesebeli gazdagságot, a fényűzést és ragyogást jelenti, a szakértőknek pedig a gazdagság mellett a művészi értéket, a műgyűjtői jóízlést is. Az ország leggazdagabb családjának, az Esterházyaknak évszázadokon át gyűjtött, vásárolt, ajándékba kapott, hozományként elnyert vagy neves külföldi és magyar mesterektől megrendelt műtárgyai: tálak, kancsók, asztali díszek, ékszerek, fegyverek, rendjelek, textíliák megfelelnek mind a kétfajta igénynek. A számos színes fotó megörökíti szépségüket, s a szerző – az Iparművészeti Múzeum jeles tudósa, a téma ismert kutatója – pedig beszámol hallatlanul érdekes történetükről. Az ország és Európa egyik legrangosabb gyűjteményét bemutató reprezentatív kötethez Esterházy Péter – a kitűnő író s a nagyhírű család leszármazottja – írt egyéni hangú bevezetőt, meleg ajánlást.

243 × 336 mm, 136 oldal
90 színes, 60 fekete-fehér kép
Vászonkötés, védőborítóval
Ára: kb. 3400,– Ft

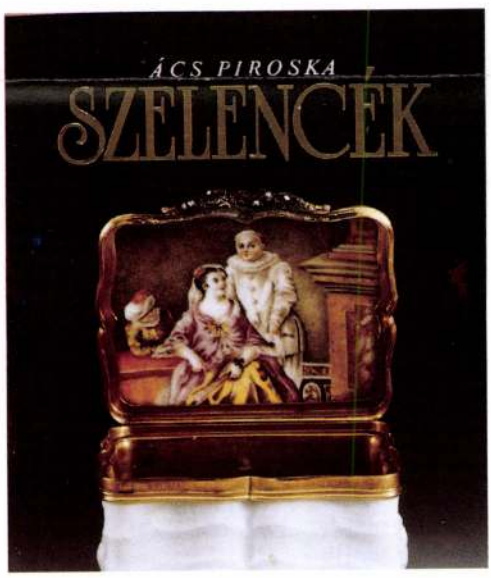

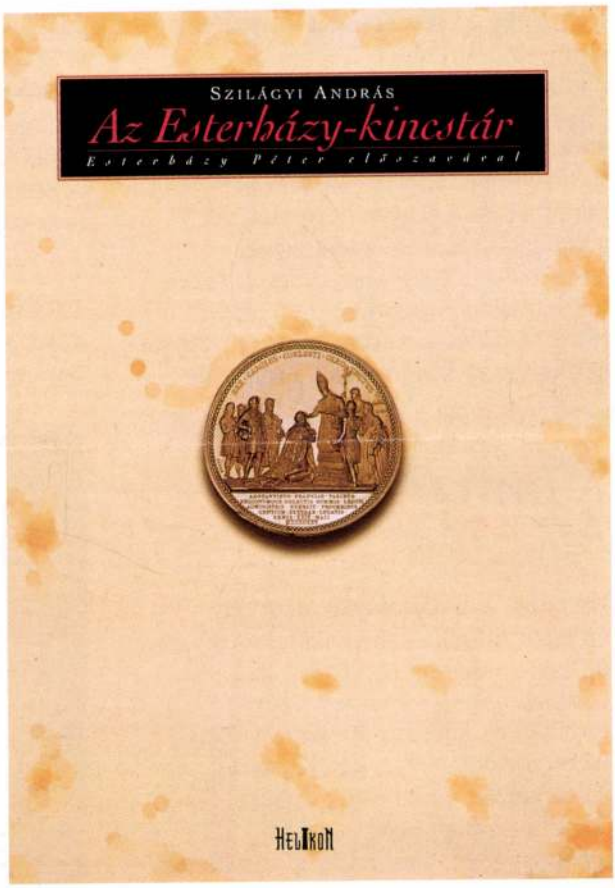

Ács Piroska

SZELENCÉK TITKAI

A szelence a XVIII. század egyik legdivatosabb iparművészeti műfaja volt: dohánypor, illat- és szépítőszerek, különböző csecsebecsék tárolására szolgált. A Napkirály udvarában született, és egész Európában elterjedt: rangos fejedelmi vagy uralkodói ajándék volt. Ács Piroska művészettörténész könyve megismertet ennek a mai gyűjtők körében ugyancsak igen népszerű műtárgycsoportnak a történetével, bemutatja legfontosabb fajtáit (arany, ezüst, porcelán, zománc, fa szelencéket), illetve a kor rangos műhelyeit és mestereit.
160 színes képen francia, német, svájci, osztrák, holland és magyar szelencékből kapunk válogatást. A magyarországi közgyűjtemények legszebb darabjaihoz kapcsolódó műhely-, mester- és fémjegyek közlésével a kiadványt a gyűjtők praktikus kézikönyvként használhatják.

188 × 246 mm, 168 oldal
Vászonkötésben, színes védőborítóval
Ára: 2480,– Ft

Esterházy család

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ATLASZ

Képes atlasz sorozatunk a történelem, a művelődéstörténet, a régészet, a különleges kiadványok kedvelőinek érdeklődésére tarthat számot. Az emberiség bölcsőit, nagy civilizációit, történelmünk jelentős korszakait mutatják be a nagyszabású munkák a legújabb kutatási eredményeket felhasználva. Több száz színes és fekete-fehér felvétel, nagyméretű térképek teszik vonzóvá a sorozat köteteit. Évente két kiadvány megjelenését tervezzük.

Megjelent:
A KÖZÉPKORI EURÓPA ATLASZA
A RÓMAI VILÁG ATLASZA
AZ ÓKORI EGYIPTOM ATLASZA
(még kapható)
A KERESZTÉNY VILÁG ATLASZA
(még kapható)

1995-ben megjelenik:
KÍNA ATLASZA
MEZOPOTÁMIA ATLASZA

John Rogerson

A BIBLIAI VILÁG ATLASZA

Kötetünk a Biblia rendkívül színes, érdekes világába kalauzolja el az olvasót. Ábrahám idejétől az Újszövetség korának végéig – egyszerre adva történeti és földrajzi áttekintést róla. Izráel történelmét, a kereszténység keletkezését, Jézus életét éppúgy bemutatja, mint ahogy azokat a helyszíneket, ahol a bibliai történetek egykor lejátszódtak, ügyelve arra, hogy a Biblia-korabeli táj leírásait mindig egybevesse a mai állapotokkal.

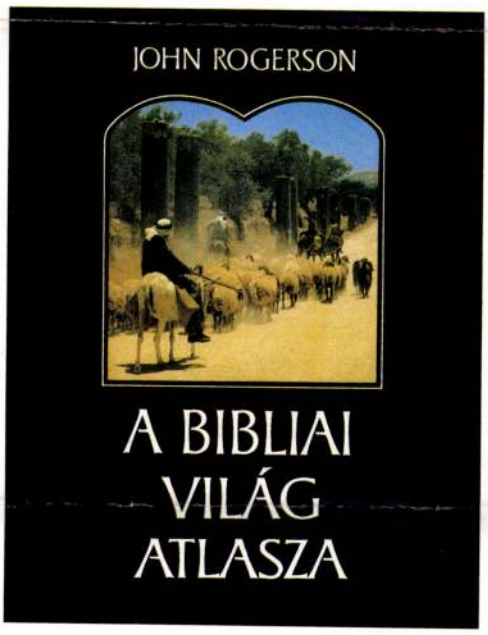

234 × 300 mm, 240 oldal
600 színes fotó, ábra, térkép
Vászonkötésben, védőborítóval
Ára: 2025,– Ft

Peter Levi

A GÖRÖG VILÁG ATLASZA

A görög történelmet, képzőművészetet vagy az irodalmat nem lehet igazán megérteni az őstörténet, a táj, az éghajlat, az életkörülmények alapos ismerete nélkül. Könyvünk ezeknek az ismereteknek az elmélyítését szolgálja, egyszersmind megkísérli megértetni, milyenek voltak az ókori görögök, milyen volt a kultúrájuk és a gondolkodásuk, mit tudtak természeti környezetükről, milyen volt a történelmük, merre jártak a világban, hogyan és merrefelé terjeszkedtek, milyen volt a kultúrájuk – beleértve a filozófiát, az irodalmat, az orvostudományokat, a színház- és a képzőművészetet, a gazdasági rendszert és a jogrendet is.

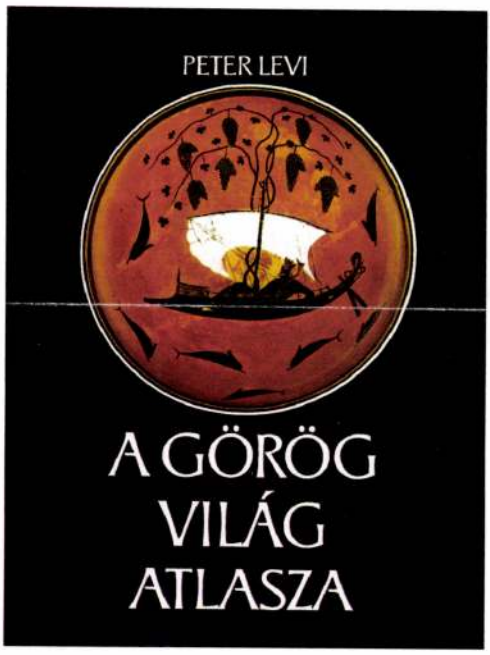

234 × 300 mm, 240 oldal
600 színes fotó, ábra, térkép
Vászonkötésben, védőborítóval
Ára: 2300,– Ft

ESTERHÁZY - gyűjt. Múzeumi Hét 1984

MÚZEUMI PROGRAMAJÁNLAT

d e c e m b e r

BUDAPEST

Bartók Béla Emlékház
(176-4472)
hangverseny:
18 órakor
2-án Horváth János (hegedű), Eckhardt Gábor (zongora)
Beethoven, Saint-Saëns, Ernst, Ravell művei
9-én Oravecz György (zongora)
Liszt-művek
16-án Csavlek Etelka (ének), Hegedűs Mónika (fuvola), Onczay Csaba (cselló), Baranyay László (zongora), Herencsár Viktória (cimbalom), Kiss József (oboa), Horváth László (klarinét), Vajda József (fagott)
Martin, Veress, Kocsár Miklós művei

Hadtörténeti Múzeum
(156-1575)
hangverseny:
19.30 órakor
17-én Ardó Mária, Demetrovics Eszter, Kállay Gábor, Pásztor Sándor (ének), és a pasaréti Ferences Templom Énekkara
Beethoven: C-dúr mise
(Jegyek vásárolhatók a múzeum jegypénztárában, valamint az előadás előtt a helyszínen 300,- Ft-os egységáron. Diákoknak és nyugdíjasoknak 200,- Ft.)

Iparművészeti Múzeum
(217-5222/113)
10-én 16 órakor táncbemutató
Monique Deyres *„Francia kertek"* c. kiállítása
17-én 14 órakor ajándékkészítés és -csomagolás, karácsonyfadísz-készítés, a Budapesti Ifjúsági Kórus hangversenye

Kiscelli Múzeum
(188-8560)
sajtóbemutató:
3-án 16 órakor a *„Budapest régi térképeken"* c. könyv
hangverseny:
3-án 18 órakor a Weiner-Szász Kamarazenekar
18-án 11 órakor adventi hangverseny
gyermekfoglalkozás:
17-én 10–12 óráig karácsonyfadíszek és karácsonyi ajándék készítése

Közlekedési Múzeum
(142-0565/63)
tárlatvezetés:
11 órakor
3-án Kikötők a Dunán
4-én Autógyártás Magyarországon 1945-ig
10-én A budapesti trolibuszközlekedés fejlődése
11-én A karburátor felfedezésétől napjainkig
17-én Bemutatjuk eredeti járműveinket
18-án Az útépítés fejlődése
24-én Motorkerékpárok a két világháború között
26-án Magyar vitorlázó-repülőgépek (Petőfi Csarnok)
nyugdíjas kubfoglalkozás:
14 órakor
14-én A római útépítés emlékei a Kárpát-medencében

Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont
(122-9804)
hangverseny:
11 órakor
3-án Maczelka Noémi, Kemény Erzsébet (zongora)
10-én Lukács Judit (zongora)
17-én Bolba Tamás (zongora)

Magyar Mezőgazdasági Múzeum
(142-0573/79)
videofilm-vetítés:
7-én 15 órakor Magyarország állatvilága: A dankasirály. A túzok, a puszták madara.
diákfoglalkozás:
„Pásztortáska"
9-én 10 órakor A csikósról
Részvételi díj: 40,- Ft
„Csízió"
8-án 10 órakor Karácsony hava
tárlatvezetés:
3-án 15 órakor Képzőművészeti alkotások kiállításainkban
10-én Népviselet - Népi ékszerek
17-én A kertészet története Magyarországon

Magyar Nemzeti Galéria
(175-7533)
hangverseny:
11 órakor
4-én a Budapesti Tanítóképző Főiskola Női Kara
11-én a budapesti Bartók Kórus
18-án a németkéri Blazsek Frigyes Női Kar
12 órakor
6-án a Camerata Transsylvanica
13-án a Concentus Hungaricus
27-én a BM Duna Szimfonikus Zenekar
24-én karácsonyi ünnepség

Magyar Nemzeti Múzeum
(138-2122)
Történeti játszóház:
11-én 10-12 és 14.30-16.30 óráig
Várak, lovagok
Módszertani tanfolyam:
1-jén 15 órakor A római kor: témák, közös játék kézműves konzultáció
8-án 15 órakor Sisakok és pajzsok a különböző korokban

műveiről. Amennyiben a gyűjtők nem tudtak megszerezni egy-egy alkotást eredetiben, legalább a másolatuk birtoklására törekedtek. A másolatoknak az elmúlt századok folyamán sokkal nagyobb becsük volt, mint manapság. A másolás ugyanis, mint a művészi gyakorlat része, jelentős szerepet kapott a képzésnél és inspirációként szolgált a mesterré vált művész számára az alkotófolyamatban. A kiállítás más gyűjteményekből kölcsönzött festményekkel, rajzokkal és iparművészeti tárgyakkal kiegészítve a nürnbergi Germanisches Nationalmuseumban került megrendezésre ez év tavaszán.

Gerszi Teréz

MŰVÉSZETTÖRTÉNET

Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
Kincsek a Topkapu Szeráj gyűjteményéből
„Nagy Szulejmán és kora"
1994. IX. 7–1995. I. 8.

A Magyar Nemzeti Múzeum reprezentatív kiállítása a XVI. századi oszmán–török művészet legszebb alkotásaiból ad válogatást. A kiállított anyag egy része e cím alatt szinte a fél világot bejárta már, az Egyesült Államoktól kezdve Európa nagy fővárosain át Ausztráliáig, a budapesti kiállítás mégis különleges és egyedülálló ebben a sorozatban.
A tárgyak nagyobb részét három isztambuli múzeum, nevezetesen a Topkapu Szeráj, a Török és Iszlám Régiségek Múzeuma és az isztambuli Régészeti Múzeum kölcsönözte számunkra. A darabok kiválasztását az ottani kollégák végezték el, túlnyomó részt olyan anyagot bocsájtva rendelkezésünkre, amely már a korábbi kiállításokon is szerepelt. Kivétel ez alól a Régészeti Múzeum gyűjteményéből, pontosabban a Cinili Kösk Múzeumból érkezett XVI. századi izniki kerámia-összeállítás, amely ilyen formában most került először kiállításra. A bemutatott tárgyak a XVI. században, az isztambuli szultáni szerájban működő műhelyekből kerültek ki, s felölelik szinte a korabeli művészetek valamennyi ágát. Sok az évszámos, mesterjegyes darab, elsősorban a miniatúrák, rajzos albumlapok, kalligrafikus munkák között. A magyar közönség részéről valószínűleg komoly érdeklődésre tarthatnak számot a magyar tárgyú miniatúrák, melyeknek pontos készítési idejét, mesterét vagy mestereit is ismerjük. Ugyancsak több, pontosan keltezhető vagy konkrét történelmi személyiséghez köthető darab van a bemutatott ötvöstárgyak között is.
A budapesti Szulejmán-kiállítás különlegessége és egyedi volta a magyar gyűjteményekből származó XVI. századi oszmán tárgyak összeállításában rejlik. A válogatás során arra törekedtünk, hogy olyan tárgyakat mutassunk be, melyek valóban a legmagasabb szintű udvari kultúrát képviselik. Így a magyarországi hódoltság kori régészeti leletanyagból csak a legkiválóbb alkotások: az izniki kerámiaedények, kincsleletek kerültek kiállításra. Gyűjteményeink azonban, elsősorban a Magyar Nemzeti Múzeum és az Iparművészeti Múzeum igen jelentős, s a nagyközönség – de sokszor a szűkebb szakmai körök számára is ismeretlen – XVI. századi oszmán anyagot őriznek. A Törökországból kapott anyagot tehát e gyűjtemények anyagával egészítettük ki, felhasználva természetesen a Budapesti Történeti Múzeum, illetve számos vidéki múzeum (Eger, Pécs, Székesfehérvár, Szolnok, Simontornya) tárgyait is. A kiállítás ily módon nem egy ember, hanem számos régész és művészettörténész kolléga együttes munkájának eredményeképpen jött létre.
A kiállítás katalógusa két kötetben, három nyelven, magyarul, törökül és angolul jelent meg. Az egyes tárgyleírásokat a kölcsönző intézmények muzeológusai, a bevezető tanulmányt a kiállítás rendezője írta, követve e szerkezeti felosztással az általánosan elfogadott gyakorlatot.

Gerelyes Ibolya

VENDÉGLÁTÁS-TÖRTÉNET

Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest
„100 éves a Gundel"
1994. VI. 13–XII. 31.

A Gundel Étterem százéves „születésnapja" alkalmából bemutatja a Városligetet, a Gundel – és vele együtt a budapesti vendéglátás és gasztronómia – száz esztendejét.
A városligeti palota, amelyben a Gundel jelenleg is működik, 1894-ben készült el, Wampetics Ferenc, Gundelék elődje megbízásából, Bauer Ervin építész tervei alapján. Az idős, megfáradt Wampeticstől vette át a fiatal Gundel Károly 1910-ben a vendéglőt, és vezetése alatt a „Gundel" hamarosan az elegáns vendéglátás, a kifinomult gasztronómia fogalmává lett. Az 1949-es államosítás után a kommunista rendszer időszaka stagnálást hozott a Gundel számára is. Láng György, a jeles magyar-amerikai restaurátor társával, Ronald S. Lauderrel együtt a rendszerváltozás után, 1991-ben a Gundel tulajdonosa lett, új korszakot nyitva a nagyhírű étterem történetében. A magyar karaktert és a múlt tradícióit korunk elegancia és kifinomult stílus iránti igényeivel ötvözve megújult a százéves Gundel.

Szőnyi István Emlékmúzeum, Zebegény
„Szőnyi akvarellek és gouache-ok III."
(december 31-ig)

SOMOGY MEGYE

Kálmán Imre Múzeum, Siófok
Somogyi képzőművészek
(1995. január 15-ig)

Rippl-Rónai József Múzeum, Kaposvár
„Régi módi...", avagy mit viseltek őseink – régészeti kiállítás
(1995. május 31-ig)
Emlékkiállítás Kunffy Lajos születésének 125. évfordulójára
(1995. január 15-ig)

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE

Jósa András Múzeum, Nyíregyháza
„Biedermeier szobabelsők"
(december 31-ig)
Benczúr Gyula grafikái
(december 31-ig)
„Irodalom a képzőművészetben"
(december 31-ig)

Kállay Gyűjtemény, Nyíregyháza
„Érmek és kitüntetések"
(december 30-ig)

TOLNA MEGYE

Paksi Képtár, Paks
Paks képeken és fotókon
(december 31-ig)

Vármúzeum, Simontornya
Tatjana Romanova ungvári festőművész
(december 31-ig)

Völgységi Múzeum, Bonyhád
„Egy XVIII–XIX. századi orgonakészítő műhely Bonyhádon"
(december 31-ig)

VAS MEGYE

Savaria Múzeum, Szombathely
„80 éve történt"
Első világháborús emlékek
(december 22-ig)

Szombathelyi Képtár, Szombathely
Garzuly Gábor (1967–1992)
(december 5-ig)
„Emigrációban" - Marosán Gyula
(december 4–1995. január 8.)

VESZPRÉM MEGYE

Bencés Apátsági Múzeum, Tihany
„A barokk feltámasztása a tihanyi apátsági templomban"
Restaurálás alatt álló szakrális tárgyak
(december 31-ig)
Szále János (1810–1870) festőművész
(1995. április 30-ig)

Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém
„...illő hozományokkal felszerelve"
Kiss Ilona magángyűjteményének textíliái
(december 31-ig)
„Veszprémi művészek és mecénások a századelőn"
(előreláthatólag 1995-ben is látogatható)

ZALA MEGYE

Balatoni Múzeum, Keszthely
„A kelták Alsó-Ausztriában és Zala megyében"
osztrák–magyar régészeti kiállítás
(december 31-ig)

MÚZEUMI SÉTÁK

ÉLETMŰ

Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
Gerard Mercator reneszánsz kartográfus
1994. XI. 4–1995. II. 28.

1994-ben a kartográfia történetének kutatói Gerard Mercator reneszánsz kartográfusra emlékeznek, halálának 400. évfordulója alkalmából.
Gerard Mercator 1512. március 5-én született az Antwerpen melletti flandriai kisvárosban, Rupelmondéban. Életét Németalföldön, jórészt Löwenben és Antwerpenben, 1552-től haláláig pedig a Rajna-parti Duisburgban töltötte.
A kiváló humanista tudós jelentős mértékben járult hozzá a térképkészítő szakma felnőttéválásához; annak minden részterületén a legelsők közé tartozott, kartográfus, geográfus, rézmetsző, földmérő, csillagász, műszer- és glóbuszkészítő volt egy személyben, de igazi reneszánsz emberként a bölcseleti tudományokban is otthonosan mozgott.
Ma leginkább a róla elnevezett, híres szögtartó vetületéről ismert, de tudjuk, hogy a földrajzi térképgyűjtemények „atlasz" elnevezését is neki köszönhetjük.
Az Országos Széchényi Könyvtár Térképtára jelentős gyűjteménnyel rendelkezik a mercatori atlaszokból, az emlékkiállításon mindenekelőtt ezekből, az igen ritka első kiadásokat mutatjuk be.

IPARMŰVÉSZET

Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum, Budapest
Hopp Ferenc emlékezete
1994. IX. 29–1995. II. 28.

Múzeumunkat Hopp Ferenc (1833–1919) vagyonos látszerész, mecénás, világutazó és műgyűjtő alapította, az államra hagyva Andrássy út 103. alatti villáját és keleti gyűjteményét. Morvaországi szegény optikus inasból lett a Calderoni és Társa cég tulajdonosa. Magyarországon ő honosította meg a tanszerek és iskolai szemléltetőeszközök gyártását, része volt a magyar fotográfia megteremtésében. Öt ízben utazta körül a Földet. Alapító tagja volt a Magyar Földrajzi Társaságnak, adományaival gazdagított számos tudományos intézményt és iskolát mind szülővárosában, mind választott hazájában.
Kiállításunk olyan egykori dokumentumok, régi fotók és ritka tárgyak segítségével emlékezik meg az alapítóról, amelyeket eddig még soha nem láthatott a közönség.

dr. Ferenczy Mária

Ráth György Múzeum, Budapest
Kínai porcelánok a tenger mélyéről és más új szerzemények
1994. IX. 29–1995. II. 28.

A porcelán hazájából, Kínából már a 17-18. században sok porcelánt szállítottak kereskedelmi hajók Európába. Az út hosszú volt és veszélyes, nem minden szállítmány ért célba. A világtengereken elsüllyedt hajók roncsaiból, a tengerfenékről az utóbbi évtizedek során kiemelt porceláncsészék, tálkák, vázák ma minden keleti gyűjteménynek a büszkeségei. Múzeumunk egy magángyűjtőtől ajándékba kapta a különböző tengerekből felszínre hozott kisebb tárgyakat.
A többi új szerzemény többsége kisplasztika: fuvolázó Krisna bronzszobra Dél-Indiából, Sákjamuni Buddha aranyozott bronzszobra Mongóliából, a faragások Burmából, a miniatűr elefántcsontfaragványok Japánból valók a 18–19. századból. Egy nagyméretű kínai selyemgobelin és japán fametszetsorozat egészíti ki a válogatást. A jubileum alkalmából megjelent képeslapsorozat ezeket a művészi alkotásokat ábrázolja.

dr. Ferenczy Mária

KÉPZŐMŰVÉSZET

Kiscelli Múzeum, Budapest
Birkás Ákos képzőművész
1994. XI. 10–1995. XII. 11.

Birkás Ákos ahhoz a ma 50-60 közötti életkorú képzőművész generációhoz tartozik, akik érett alkotóként a mai képzőművészet talán legmarkánsabb egyéniségeit adják. Birkás ugyanakkor olyan különálló, a maga útját járó művész, akinek szuverén festészete meglehetősen nehezen illeszthető a különböző stílus- vagy csoportkategóriákba. Festészete a 80-as években vált szakmai körökben és az értő közönség előtt világszerte és idehaza ismertté. Nagyméretű, erős hatású monumentális képei egy radikálisan újító képzőművészeti programot hirdettek, mely a kép és a közép-európai tradíciók újraértelmezésére vállalkozott. Későbbi letisztult, zárt formanyelvű festményei Birkás Ákost a legegyénibb, legjellegzetesebb mai magyar festőművészek egyikévé teszik.
Ennek ellenére eddig csak egyetlen jelentős egyéni kiállítása volt Budapesten a Műcsarnokban 1988-ban. 1994. november 10-én nyílik újra nagyobb kiállítása az eltelt hét év műveiből. A bemutató a Kiscelli Múzeum templomterében kerül megrendezésre. A kiállítást Lóránt Judit rendezte.

Fitz Péter

Szépművészeti Múzeum, Budapest
A Szépművészeti Múzeum Praun-gyűjteményből származó rajzai
1994. X. 21–XII. 31.

Paulus Praun (1548–1616) nürnbergi kereskedő csaknem 10 000 műtárgyat tartalmazó gyűjteményt hozott létre a XVI. század utolsó és a XVII. század első évtizedeiben. Gyűjteményében, amely képeket, szobrokat, metszeteket, könyveket, iparművészeti tárgyakat, természeti ritkaságokat is magában foglalt kiemelkedő jelentőségűek voltak a rajzok, jórészt XVI. századi olasz és német mesterek művei. Rajzgyűjteményének gyűjteménytörténeti jelentősége abban rejlik, hogy azon kevés XVI. századi rajzgyűjtemény egyike, amelynek anyaga az idők folyamán nem szóródott szét. Nagy része együtt maradt és az Esterházy-gyűjteménnyel a Szépművészti Múzeumba került. A pontos dátum, amikor Esterházy Miklós herceg megvette a rajzgyűjtemény jelentős részét, nem ismeretes. A közvetítő Joseph Fischer rézmetsző, Frauenholz nürnbergi kereskedő barátja lehetett, aki 1804-től az Esterházy-gyűjtemény felügyelője volt. Frauenholz 1801-ben vásárolta meg a Praun családtól a rajzgyűjteményt és 1804 után adhatta el a rajzok jelentős részét Esterházynak. A Praun-gyűjtemény megszerzése volt a herceg első igazán nagy rajzszerzeménye. A Praun-rajzok vetették meg XVI. századi gyűjtemény részének alapját, amely ma is egyik súlypontja a Szépművészeti Múzeum rajzanyagának.
A Praun-gyűjteményben a XVI. századi olasz rajzok mennyisége és minősége szerényebb a németekénél. A Praun családnak már a XV. század óta kiterjedt üzleti kapcsolatai voltak Itáliában, amelynek Bologna volt a központja. Paulus Praun több rövidebb itáliai tartózkodás után az 1590-es évek végén végleg Bolognában telepedett le, ahol alkalma nyílt olasz, főként bolognai, illetve emiliai rajzok gyűjtésére. Praun olasz rajzai között sok másolat is található a reneszánsz nagymesterek

Az Iparművészeti Múzeum tisztelettel meghívja Önt az

Ékszerek, érmek, rendjelek

Válogatás az Esterházy-gyűjteményből
című kiállításának megnyitására
1994. december 2-án, 15 órára

A kiállítást megnyitja:
Dr. Gedai István
a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója

A megnyitón a Budapesti Ifjúsági Kórus
Esterházy Pál: Harmonia Caelestis című
művéből ad elő részleteket

Iparművészeti Múzeum
Budapest IX., Üllői út 33–37.

Násfa „Ámor hajója"-ábrázolással
Németország, XVII. század eleje

ESTERHÁZY-gyűjt-

Esterházy-gyűjtemény

több tanulmányban

Ars Decorativa 13, 1993

Szilágyi A, Pánka E, Tompos L, Rusza Gy

ványmedence. Töredékek és rekonstrukció.

bázásából).

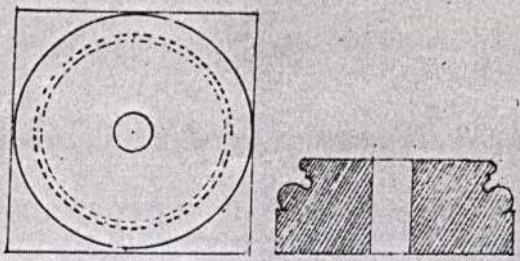

A medence talpa. Csobánkai Kő. 1:10

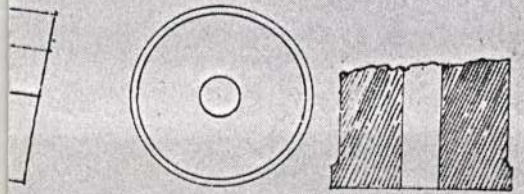

1:10

A medence nyaka. Mészkő. 1:10

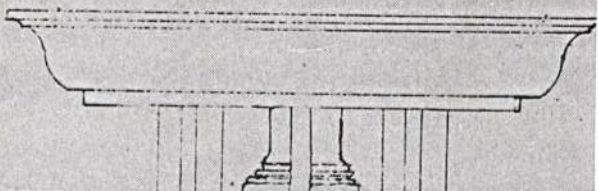

ESTERHÁZY osobní

Fülöp Éva: Az Esterházy-család tagjai, mint az "ÁllattenyésztőTársaság" támogatói. = Limes, 1994, 3. 29-40.

Fülöp Éva: A tata-gesztesi Esterházy-uradalom megszervezése a XVIII. század első felében. = Komárom-Esztergom megyei Múzeumok Közleményei, 4 (1991) 53-73.

Buzási Enikő: Az Esterházyak családi arcképei. = Die Porträts der Familie Esterházy. Tata, Kuny Domokos Múzeum, 1994 75 p., ill. (A Tatai Kuny Domokos Múzeum gyűjteményei, 3.)

Szilágyi, András: Az Esterházy-kincstár. Bp., Helikon, 1994 134 p.

Szilágyi, András: Rescued Treasures of the Esterházy Collection. = Cultural Heritage and Restorer in the Changing World. 8th International Restorer Seminar 1993, Sárospatak. Organized by the Hungarian National Museum. Bp., 1994 24-37.

Szilágyi András: Egy főúri műgyűjtemény metamorfózisa a 19. században. = Művészettörténeti Értesítő, 43 (1994) 95-99.

Szilágyi András: Az Esterházy-gyűjtemény Cupidós násfájáról. = Cupid Shooting an Arrow a Pendant of the Esterházy Collection. = Ars Decorativa, 13 (1993) 145-158-

Ékszerek, érmek, rendjelek. Válogatás az Esterházy-gyűjteményből. Bp., Iparművészeti Múzeum, 1994. A kiállítást rendezte Pandur Ildikó, Szilágyi András. Bevezető Szilágyi András. Bp., 1994 48 p., [16] t.

Magyar hagyományok az öltözködésben. Bp., Iparművészeti Múzeum, 1994. A kiállítást rendezte és a katalógust írta Tompos Lilla. Bp. : Iparművészeti Múzeum, 1994 28 p., + 9 t.

Hiller István: Az ajándékozás Esterházy Miklós nádor politikai gyakorlatában. = Aetas, 1992, 3. 19-26. G

Kovács József Miklós: Esterházy Miklós udvara és a nyugat-magyarországi reneszánsz. = Magyar reneszánsz udvari kultúra. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. Bp. : Gondolat, 1987 176-189.

Kovács József Miklós: Esterházy Miklós udvara és a nyugat-magyarországi reneszánsz. = Magyar reneszánsz udvari kultúra. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. Bp. : Gondolat, 1987 176-189.

Tóth István György: Az Esterházyak. Hercegek és nádorok családja. = Rubicon, 1994, 10. 20-23. ill.

Esterházy Pál: Az egész világon levő csodálatos Boldogságos Szüz képeinek röviden festett eredeti. Nagyszombat, 1690. Fakszimile kiadás. Közzéteszi Kőszeghy Péter. Bp. : Balassi Kiadó, 1994 [270] p. + Knapp Éva - Tüskés Gábor, Galavics Géza tanulmányai. 41 p.

Gudenus János József
A mo. főnemesség XX. századi genealogiája.
I. A-J. Budapest

THAL Jozefine leánya.) (= I. Inzersdorf, 1870. aug. 16. Gróf SCHLIPPENBACH Artur, szül. Berlin, 1837. okt. 9. † Kairo, 1881. márc. 29.)
Fia: d1.

d1. RUDOLF (RUDKO) István Károly Mária Gobert, szül. Novimarov, 1883. okt. 25. † Graz, 1966. okt. 7. M. kir. titk. tan., a m. főrendiház örökös tagja.

c2. JÚLIA Gobertina, szül. 1847. szept. 11. † Pozsony, 1901. máj. 11. Csillagkeresztes hölgy.
= Pozsony, 1871. máj. 3. Trakostyáni gróf DRASKOVICH Iván, szül. Bécs, 1844. nov. 19. † uo. 1910. márc. 6.

c3. ISTVÁN Gobert, szül. 1848. nov. 20. † Jaska, 1922. szept. 8. Cs. és kir. kam.

c4. VALÉRIA Gobertina, szül. Lednic-Revnye, Trencsén vm., 1850. szept. 17. † Pozsony, 1933. jún. 16. Csillagkeresztes hölgy.
= Újmajor, 1870. okt. 25. Szerémi herceg ODESCALCHI Artur, szül. Szolcsány, 1836. júl. 21. † Körmöcbánya, 1925. jan. 9.

2. LAJOS, szül. 1749. febr. 17. † 1794. jún. 8. Cs. kir. kam.: 1770.
= 1768. ápr. 9. Gróf AICHPICHL Eleonóra, szül. 1745. máj. 30. † 1783. aug. 18. Csillagkeresztes hölgy. (A. Károly Rudolf és gróf SAINT-JULIEN Mária Eleonóra leánya.)
Leánya: a1.

a1. Mária ELEONÓRA, szül. 1769. ápr. 13. † 1840. Csillagkeresztes hölgy.
= 1786. okt. 16. Verőczei gróf PEJÁCSEVICH Károly. † 1815. (Végrendelkezik: Sopron, 1810. jún. 14.) Cs. kir. kam.

3. HENRIKA, szül. Graz, 1731. ápr. 13. † Pozsony, 1778. máj. 17.
= Körösszeghi és adorjáni gróf CSÁKY György, szül. 1730. † 1785. Cs. kir. v. b. t. t., Gömör vm. főispánja.

ESTERHÁZY

Rangemelések

I. FRAKNÓI ÁG:
Bárói rang: Pozsony, 1613. április 10. MIKLÓS.
Grófi rang: Sopron, 1626. június 24. MIKLÓS, ISTVÁN.
Birodalmi hercegi rang: 1687. december 7. PÁL.
Hercegi rang elsőszülöttséggel, kibővítve nemesíthetési és pénzverési jogokkal: Pozsony, 1712. március 23.
Hercegi rang kiterjesztve az összes családtagra: Bécs, 1783. július 21.

II. CSESZNEKI ÁG:

Cseh incolatus: 1633. március 16. DÁNIEL.
Grófi rang: 1683. november 17. JÁNOS báró. (Kihalt.) 1715. május 19. IMRE püspök, GÁSPÁR. (Liber Regius XXXI. kötet, 43. o.) 1719. október 19. PÉTER

báró, IMRE sebenicói püspök. (Liber Regius XXXIII. kötet, 223. o.) 1721. december 7. LÁSZLÓ és JÁNOS. (Liber Regius XXXIII. kötet, 420. o.)

III. ZÓLYOMI ÁG:

Grófi rang: 1715. május 19. ANTAL, ISTVÁN, SÁNDOR és JÁNOS. (Liber Regius XXXI. kötet, 33. o.)

Címer

A grófi, illetőleg az ősi: kék mezőben aranyleveles koronán álló koronás aranygriff, felemelt jobbjában arany védvasú görbe kardot, előre tartott baljában három zöld szárú és levelű, arannyal futtatott vörös rózsát tart. Sisakdísz: ugyanolyan növő griff. Takarók: jobbról arany-kék, balról arany-vörös.
A hercegi címer: négyelt pajzs fekete szívpajzzsal, melyben egy arany L betű látható, a szívpajzsot hercegi korona fedi. A nagy pajzs: 1. és 4. kék mezőben aranyleveles koronán álló, koronás aranygriff, befelé fordulva, felemelt jobbjában (baljában) arany védvasú görbe kardot, előre tartott baljában (jobbjában) három, zöld szárú és levelű, arannyal futtatott vörös rózsát tart; 2. és 3. vörössel és ezüsttel vágott: fent az osztóvonalból kinövő koronás aranyoroszlán befelé fordulva, felemelt baljában (jobbjában) három zöld szárú és levelű, fehér rózsát tart, lent három, arannyal futtatott ötszirmú, vörös rózsa. Sisak nincs. A címert hercegi korona alatt hercegi palást övezi.
Más forrás szerint a hercegi címer: négyelt pajzs, szívpajzzsal (mint az előbbi leírásban). A nagy pajzs: 1. kék mezőben aranykoronán álló, befelé fordult koronás griff, jobbjában kardot tart; 2. arannyal beszegett kék mezőben két ezüst balharánt gerenda, fent jobbról és lent balról egy-egy szarvaival a gerenda felé fordult ezüst félholdtól kísérve; 3. aranymezőben kétkoronás fekete, kétfejű sas: 4. mint előbb a harmadik udvar. Öt sisak; sisakdíszek: 1. (középső) kétkoronás, fekete, kétfejű sas; takaró: arany-fekete; 2. koronás, kinövő aranyoroszlán három fehér rózsát tart; takaró: arany-vörös; 3. koronás aranygriff, görbe kardot tartva; takaró: arany-kék; 4. kék szárny, a második udvar harántgerendáival s a félholdakkal megrakva; takaró: ezüst-kék; 5. ezüstszárny, három (2 + 1) arannyal futtatott vörös rózsával megrakva; takaró: ezüst-vörös. Pajzstartók: koronás aranygriff jobbjában kardot és koronás aranyoroszlán zöld száron három fehér rózsát tartva.

Leszármazás

A ESTERHÁZY FERENC, szül. 1533. † 1604. Pozsonyi alispán.
= 1566. Illésházi ILLÉSHÁZY Zsófia.
Fiai: I. MIKLÓS GRÓF [I. FRAKNÓI ÁG]
II. DÁNIEL BÁRÓ [II. CSESZNEKI ÁG]
III. PÁL BÁRÓ [III. ZÓLYOMI ÁG]

Leszármazási vázlat

A ESTERHÁZY FERENC (1533–1604)
= ILLÉSHÁZY Zsófia

I. MIKLÓS GRÓF (1583–1645) = I. DERSFFY Orsolya = II. NYÁRY Krisztina	II. DÁNIEL BÁRÓ (1585–1654)	III. PÁL BÁRÓ (1587–1640) = I. KÁROLYI Zsuzsanna = II. VICZAY ÉVA
[I. FRAKNÓI ÁG]	[II. CSESZNEKI ÁG]	[III. ZÓLYOMI ÁG]

2. PÁL HERCEG (1635–1713) = I. Gróf ESTERHÁZY Orsolya = II. Gróf THÖKÖLY Éva	3. FERENC GRÓF (1641–1683) = I. Gróf ILLÉSHÁZY Ilona = II. Gróf THÖKÖLY Kata
[1. HERCEGI ÁGAZAT]	[2. FRAKNÓI GRÓFI ÁGAZAT]

I. FRAKNÓI ÁG

I. Galánthai gróf ESTERHÁZY MIKLÓS, szül. Galánta, 1583. ápr. 8. † Nagyszombat, 1645. szept. 11. Tem. uo. 1645. dec. 11.
= I. Munkács, 1612. nov. 22. Szerdahelyi DERSFFY Orsolya, szül. 1583. † Altsohl, 1619. márc. 15.
= II. Szucsány, 1624. júl. 21. Bedeghi NYÁRY Krisztina, szül. Kisvárda, Szabolcs vm., 1604. okt. 31. † Sempte, 1641. febr. 17. (Ny. Pál és kisvárdai VÁRDAY Katalin leánya.) (= I. Királyhelmec, Zemplén vm., 1618. nov. 11. Bethlenfalvi gróf THURZÓ Imre, szül. 1589. szept. 11. † 1621. okt. 19. Tem. Árva vára, 1622. jan. 19.)
Fiai: első nejétől: 1.
második nejétől: 2. PÁL 1. HERCEG [1. HERCEGI ÁGAZAT]
3. FERENC [2. FRAKNÓI GRÓFI ÁGAZAT]

A leszármazási vázlat folytatása

3. FERENC GRÓF (1641–1683)
= I. Gróf ILLÉSHÁZY Ilona
= II. Gróf THÖKÖLY Kata
[2. FRAKNÓI GRÓFI ÁGAZAT]

a1. ANTAL (1676–1722) = I. Gróf ERDŐDY Julianna = II. Gróf NIGRELLY Marianna [a. A HALLWYL, VAGYIS A FRANCIA MELLÉKÁG] (Kihalt)	a2. FERENC (1683–1754) = Gróf PÁLFFY Szidónia (1690–1743)

b1. MIKLÓS (1711–1764) = Herceg LUBOMIRSKA Anna Mária (1728–1771) [b. TATAI MELLÉKÁG]	b2. FERENC (1715–1785) = RICHARD de la POTRÉAU Nikolatte Franciska. † 1801. [c. CSEKLÉSZI MELLÉKÁG]

II. DÁNIEL BÁRÓ (1585–1654)
= RUMY Judit
[II. CSESZNEKI ÁG]

1. JÁNOS (1625–1692) = OCSKAY Magdolna	2. MIHÁLY I. (1629–1686) = I. 1664. DARABOS Mária = II. 1668. HÖLGYI Katalin = III. 1676. PERÉNYI Bora	3. MÁRIA (1633–1672) = Gróf SERÉNYI András

DÁNIEL (1665–1692) = Báró CZIRÁKY Kata	LÁSZLÓ GRÓF † 1746. = Szentgyörgyi HORVÁTH Kata [c. MELLÉKÁG MEGALAPÍTÓJA]

JÁNOS GRÓF (1691–1744)
= Gróf BERÉNYI Borbála

IMRE (1722–1792) [a. MELLÉKÁG MEGALAPÍTÓJA]	DÁNIEL (1723–1759) [b. MELLÉKÁG MEGALAPÍTÓJA]

1. ISTVÁN, szül. Munkács, 1616. febr. 27. † Bécs, 1641. júl. 4. Tem. Nagyszombat, 1642. febr. 4.
= Kismarton, 1638. szept. 26. Bethlenfalvi gróf THURZÓ Erzsébet, szül. 1621. febr. 20. † Lakompak, 1642. júl. 4. Tem. 1643. ápr. 20. (Th. Imre és bedeghi NYÁRY Krisztina leánya.)
Leánya: a1.

a1. ORSOLYA, szül. Lakompak, 1641. márc. 7. † Kismarton, 1682. márc. 31.
= Kismarton, 1655. febr. 7. Galánthai herceg ESTERHÁZY Pál, szül. Kismarton, 1635. szept. 7. † uo. 1713. márc. 26. (Lásd: I./2.)

I. HERCEGI ÁGAZAT

2. Galánthai herceg ESTERHÁZY PÁL 1. HERCEG (Fürst), szül. Kismarton, 1635. szept. 7. † Kismarton, 1713. márc. 26. Tem. uo. 1713. máj. 5. Magyarország nádora: 1681, Aranygyapjas lovag: 1681. dec. 27.
= I. Kismarton, 1655. febr. 7. Galánthai gróf ESTERHÁZY Orsolya, szül. Lakompak, 1641. márc. 7. † Kismarton, 1682. márc. 31. (E. István és bethlenfalvi gróf THURZÓ Erzsébet leánya.) (Lásd I./1./a1.)
= II. Kismarton, 1682. aug. 9. Késmárki gróf THÖKÖLY Éva, szül. 1659. febr. 1. † Wien-Lanzendorf, 1716. aug. 21. (Th. István Árva vm. főispánja és ráthoti GYULAFFY Mária leánya.)
Fia: második nejétől: a1.

a1. JÓZSEF 3. HERCEG, szül. 1688. máj. 7. † Kismaron, 1721. jún. 7.
= Bécs, 1709. dec. 22. Báró GILLEIS Mária Octavia, szül. 1689. júl. 18. † Bécs, 1762. ápr. 22.
Fia: b1.

b1. MIKLÓS 5. HERCEG, szül. Bécs, 1714. dec. 18. † uo. 1790. szept. 28. Aranygyapjas lovag: 1763.
= Bécs, 1737. márc. 4. Gróf UNGNAD-WEISSENWOLF Mária Erzsébet, szül. 1718. márc. 21. † 1790. febr. 25.
Fia: c1.

c1. ANTAL 6. HERCEG, szül. 1738. ápr. 11. † Bécs, 1794. jan. 22. Aranygyapjas lovag: 1790.
= I. Bécs, 1763. jan. 10. Monyorókeréki és monoszlói gróf ERDŐDY Mária Terézia, szül. 1745. nov. 25. † Bécs, 1782. máj. 4. Csillagkeresztes hölgy. (E. Miklós és németújvári gróf BATTHYÁNY Antónia leánya.)
= II. Bécs, 1785. aug. 9. Gróf HOHENFELD Mária Anna, szül. Linz, 1767. máj. 20. † Bécs, 1848. ápr. 20.
Fia: első nejétől: d1.

d1. MIKLÓS 7. HERCEG, szül. Bécs, 1765. dec. 12. † Como, 1833. nov. 25. Táborszernagy, Aranygyapjas lovag: 1808.
= 1783. szept. 15. Herceg LIECHTENSTEIN Mária Jozefa Hemengilda, szül. 1768. ápr. 13. † Wien-Hütteldorf, 1845. aug. 8.
Fia: e1.

e1. PÁL Antal 8. HERCEG, szül. 1785. márc. 11. † Regensburg, 1866. máj. 21. Tem. Kismarton, 1866. máj. 30. Aranygyapjas lovag: 1830.

= 1812. jún. 18. Herceg THURN und TAXIS Mária Terézia, szül. 1783. jún. 6. † Hütteldorf, 1874. aug. 18.
Gyermekei: f1–f2.

f1. TERÉZIA Róza, szül. Mariahilf, 1815. júl. 12. † Bécs, 1894. febr. 28.
= Bécs, 1837. máj. 24. Gróf CAVRIANI Károly, szül. Seibersdorf, 1803. jún. 8. † uo. 1870. jún. 23. Altbgy.

f2. MIKLÓS Pál Antal 9. HERCEG, szül. Regensburg, 1817. jún. 25. † Bécs, 1894. jan. 28. Aranygyapjas lovag: 1862.
= 1842. febr. 8. Lady Sarah Friederika CHILD-WILLIERS a. d. H. Earls of Jersey, szül. 1822. aug. 12. † Torquay, England, 1853. nov. 17.
Gyermekei: g1–g4.

g1. PÁL Antal Miklós 10. HERCEG, szül. Bécs, 1843. márc. 21. † Léka, 1898. aug. 22. Tem. Kismarton, 1898. aug. 27. Aranygyapjas lovag: 1896. febr. 8. Cs. és kir. titk. tan., Sopron vm. örökös főispánja.
= I. Bécs, 1868. okt. 21. Gróf TRAUTTMANSDORFF-WEINSBERG Mária, szül. Bécs, 1847. ápr. 21. † Sopron, 1876. ápr. 1. Tem. Kismarton, 1876. ápr. 5. (T.-W. Ferdinánd herceg és herceg LIECHTENSTEIN Mária Anna leánya.)
= II. Dülmen, 1879. jún. 17. Herceg CROY-DÜLMEN Eugénia, szül. Dülmen, 1854. okt. 11. † Bécs, 1889. jún. 12. Tem. Kismarton, 1889. jún. 15. (C. Rudolf és herceg LIGNE Natália leánya.)
Fiai: első nejétől: h1.
második nejétől: h2.

h1. MIKLÓS Pál Antal Mária 11. HERCEG, szül. Bécs, 1869. júl. 5. † Sopron, 1920. ápr. 6. Tem. Eszterháza, 1920. ápr. 10. Dr., Fraknó örökös ura, Edelstetten fejedelmi grófja, Sopron vm. örökös főispánja, v. b. t. t., cs. és kir. kam., m. kir. főpohárnokmester, a m. főrendiház örökös tagja, a MTA ig. tagja, tart. huszárőrgy., az Aranygyapjas rend lovagja, az I. o. Vaskoronarend, a karddal ékesített Signum Laudis és a pápai Pius-rend nagykeresztjének tul., a hg. E. Pál nádor által alapított elsőszülöttségi hitbizomány tulajdonosa stb.
= Budapest, 1898. nov. 16. Cziráki és dénesfalvi gróf CZIRÁKY Margit, szül. Dénesfalva, Sopron vm., 1874. aug. 11. † Fertőd, Sopron vm., 1910. aug. 18. Tem. uo. 1910. aug. 22. Cs. és kir. palotahölgy és csillagkeresztes hölgy; az I. o. Erzsébet-rend tul. (Cz. Antal kam. és galánthai gróf ESTERHÁZY Alice leánya.)
Gyermekei: i1–i5.

i1. MÁRIA Róza Alojzia Alexa Paulina, szül. Kismarton, 1900. jan. 25. † Borostyánkő, Burgenland, 1971. nov. 30. (Hercegi rangját a M. Kir. BM 18 142/1929. szám alatt igazolta.)
= Gyülevíz (1931-től: Zsira), Sopron vm., 1929. jún. 1. Zsadányi és törökszentmiklósi ALMÁSY János, szül. Kőszeg, Vas vm., 1894. jan. 20. † Borostyánkő, 1968. aug. 21.

i2. PÁL Mária Alajos Antal Miklós Viktor 12. HERCEG, szül. Kismarton, Burgenland, 1901. márc. 23. † Zürich, 1989. máj. 25. Tem. uo. Friedhof Manegg; dr. jur. et pol., Sopron vm. örökös főispánja.
(Hercegi rangját a M. Kir. BM 12 736/1930. szám alatt igazolta.)

= Budapest, 1946. aug. 3. OTTRUBAY Melinda, szül. Budapest, 1920. máj. 24. (O. Dezső dr. jur. és SCHMIDT Róza leánya.) (Zürich és Eisenstadt)

i3. ANTAL Mária Pál Miklós, szül. Léka, 1903. júl. 22. H. h. h. Sárisáp, Esztergom vm., 1944. dec. 31. Tem. Budapest, Kerepesi úti temető, 1946. márc. 4. Honv. hadapródőrm.
= Budapest, 1935. okt. 22. Nagyapponyi gróf APPONYI Gabriella, szül. Lieszkó, Nyitra vm., 1910. ápr. 25. † München, 1986. febr. 16. Az első házasságbeli Esterházy néven élt. (A. Károly és herceg WINDISCH-GRAETZ Aglája leánya.) (= II. Budapest, 1948. jan. 8. Trakostyáni gróf DRASKOVICH Péter Iván, szül. Sellye, Baranya vm., 1916. ápr. 2., elv. = III. Bécs, 1948. nov. 15. Mitrowitzi gróf MITTROWKSY Wladimir, szül. Sokolnitz, 1901. febr. 18. † Bécs, 1976. szept. 26. Ezt a házasságot semmisnek nyilvánították: Bécs, 1950. márc. 7-én.)
Fia: j1.

j1. ANTAL (TRONDY) Rudolf Mária György Kristóf Hubert János Károly Aglája, 13. HERCEG, szül. Bécs, 1936. dec. 27.
= München, 1986. jan. 24. KOENIG Orsolya, szül. Nürnberg, 1941. okt. 2. Docens. (K. Miksa alez. és SCHÖNBORN Anna Magdolna leánya.) (München)
Fia: k1.

k1. PÁL-ANTAL Miklós Miksa, szül. München, 1986. febr. 18.

i4. LÁSZLÓ Antal Miklós Mária Pál Quirinus, szül. Léka, 1905. jún. 4. Dr. rer. pol. (Hercegi rangját a M. Kir. BM 49 574/1932. szám alatt igazolta.)
= Budapest, 1929. nov. 17. Monyorókeréki és monoszlói gróf ERDŐDY Marietta, szül. Vép, Vas vm., 1905. febr. 26. (E. Sándor és trakostyáni gróf DRASKOVICH Erzsébet leánya.) (Wien)
Gyermekei: j1–j5.

j1. ERZSÉBET Margit Bernadette Alexandra Mária Berta, szül. Budapest, 1931. febr. 5. Ker. Budapest, Mátyás templom, 1931. febr. 22.
= Bécs-St. Augustin, 1956. ápr. 4. Gróf ENZENBERG György Károly, szül. Tratzberg, 1926. júl. 28. (Jenbach, Tirol)

j2. MIKLÓS László Pál Antal Sándor, szül. Budapest, 1932. szept. 29. Ker. Budapest, Mátyás templom, 1932. okt. 8. † Illmitz, Burgenland, 1958. máj. 16.

j3. MARGIT Mária Bernadette Erzsébet Ilona, szül. Budapest, 1936. ápr. 11. Ker. Budapest, Mátyás templom, 1936. ápr. 23. (Frankfurt am Main)
= Polg. München, 1966. jan. 28. Egyh. uo. 1966. febr. 19. Gróf SCHÖNBORN-WIESENTHEID Manfréd, szül. München, 1935. máj. 19. † (öngyilkos) uo. 1988. jún. 4.

j4. ILONA Mária Erzsébet Margit Bernadette Teréz, szül. Budapest, 1939. szept. 30. Ker. Budapest, Mátyás templom, 1939. okt. 14.
= Bécs, 1968. aug. 30. Lovag HENNIG György, szül. Bécs, 1937. szept. 3. (Madrid)

j5. KATALIN Mária Terézia Antoinette, szül. Budapest, 1943. jún. 7.
= I. Bécs, 1967. júl. 29. PILBROW Nichola David.

= II. Polg. London, 1977. febr. 4. LANDON Timothy, szül. 1945. júl. 4. Angol kir. brigadéros. (London)

i5. BERNADETTE Mária Alexia Angelika, szül. Eszterháza, 1910. júl. 17. † Bern, 1974. ápr. 18. (Hercegi rangját a M. Kir. BM 45 094/1937. szám alatt igazolta.)
= Budapest, 1937. jún. 26. Sárvár-felsővidéki gróf SZÉCHENYI Gyula, szül. Achau, 1910. okt. 11. Építész. (Hünibach bei Thun, Schweiz)

h2. RUDOLF Pál Antal, szül. Hütteldorf, 1880. máj. 27. † Bécs, 1962. jan. 30. Cs. és kir. kam., fhdgy., máltai lovag.

g2. ALAJOS György Rudolf, szül. Bécs, 1844. márc. 9. † 1912. okt. 25.

g3. ANTAL MIKLÓS, szül. Bécs, 1851. jan. 16. † Pottendorf, 1935. febr. 10. Cs. és kir. kam., lovaskapitány.
= Budapest, 1889. jan. 15. Csíkszentkirályi és kransznahorkai gróf ANDRÁSSY Irma, szül. Tőketerebes, 1858. okt. 28. † Pottendorf, 1925. nov. 16. Csillagkeresztes hölgy. (A. Manó főispán és erdődi gróf PÁLFFY Gabriella leánya.)

g4. SÁRA, szül. Bécs, 1848. márc. 16. † Stuttgart, 1885. febr. 22.
= Bécs, 1869. júl. 6. Herceg HOHENLOHE-WALDENBURG-SCHILLINGSFÜRST Miklós, szül. Kupferzell, 1841. szept. 8. † Waldenburg, 1886. okt. 23.

2. FRAKNÓI GRÓFI ÁGAZAT

3. Galánthai gróf ESTERHÁZY FERENC, szül. Sempte, 1641. febr. 17. † Keresztúr, 1683. okt. 16.
= I. Trencsén vára, 1661. febr. 7. Illésházi gróf ILLÉSHÁZY Ilona, szül. 1646. † (himlőben) Trencsén, 1669. febr. 12. (I. György kir. főasztalnokmester és ghimesi és gáchi FORGÁCH Mária leánya.)
= II. Árva vára, 1670. nov. 15. Késmárki gróf THÖKÖLY Katalin, szül. 1655. ápr. 18. † Gáta, 1701. jan. 26. (Th. István Árva vm. főispánja és ráthóti GYULAFFY Mária leánya.)
Fiai: a1–a2.

a1. ANTAL, szül. 1676. febr. 3. † (pestisben) Rodostó, 1722. aug. 10–20. között. (a. A HALLWYL, VAGYIS A FRANCIA MELLÉKÁG MEGALAPÍTÓJA, unokájával, gróf ESTERHÁZY ULÁSZLÓval 1876. június 26-án kihalt.)
= I. Monyorókeréki és monoszlói gróf ERDŐDY Julianna, szül. 1677. † 1696. dec. 28. (E. Sándor és körösszeghi és adorjáni gróf CSÁKY Krisztina leánya.)
= II. 1701. Gróf NIGRELLY Marianna.

a2. FERENC, szül. 1683. † 1754. nov. 25.
= 1709. márc. 6. (vagy: 1710. jún. 17.) Erdődi gróf PÁLFFY Szidónia, szül. 1690. ápr. 1. † 1743. jan. 3. (P. János nádor leánya.)
Gyermekei: b1. MIKLÓS [b. TATAI MELLÉKÁG]
b2. FERENC [c. CSEKLÉSZI MELLÉKÁG]
b3–b5.

b3. JOZEFA, szül. 1728. † 1795.
= gróf WINDISCH-GRAETZ József.

b4. MÁRIA Anna Jozefa.
= Németújvári gróf BATTHYÁNY Ádám, szül. 1697. † 1782. Alkancellár, főtárnokmester.

b5. PHILIPPINE, szül. 1734. jan. 8. † 1811. ápr. 4.
= 1756. máj. 23. Németújvári gróf BATTHYÁNY Tivadar, szül. 1730. okt. 15. † 1812. jún. 3.

b. TATAI MELLÉKÁG

b1. MIKLÓS, szül. 1711. nov. 16. † 1764. jún. 21. (vagy: 1765. jún. 27.) Koronaőr.
= Herceg LUBOMIRSKA Annamária, szül. 1728. † 1771. aug. 17.
Fia: c1.

c1. JÁNOS Baptist, szül. 1748. jún. 5. † Bécs, 1800. febr. 25.
= Pozsony, 1771. dec. 15. Erdődi gróf PÁLFFY Mária Anna, szül. 1747. dec. 28. † Bécs, 1799. jún. 3. (P. Miklós kancellár, országbíró és gróf ALTHANN Mária Anna Szidónia leánya.)
Gyermekei: d1–d2.

d1. MIKLÓS Mária János, szül. Bécs, 1775. jún. 1. † uo. 1856. febr. 18.
= Bécs, 1799. jún. 1. Őrgróf ROISIN Mária Franciska Izabella, szül. Douai, 1776. jan. 24. † Nizza, 1845. dec. 9.
Gyermekei: e1–e3.

e1. FRANCISKA, szül. Bécs, 1810. nov. 17. † Fót, Pest vm., 1844. febr. 15.
= Bécs, 1831. jan. 24. Nagykárolyi gróf KÁROLYI István, szül. Bécs, 1797. nov. 18. † Fót, 1881. jún. 12.

e2. PÁL Mária Ferenc Farkas, szül. Bécs, 1805. okt. 30. † Levico, Tirol, 1877. júl. 20. Tem. Ganna, 1877. júl. 28. Cs. kir. kam.: 1830., v. b. t. t.
= Salzburg, 1855. nov. 21. Galánthai gróf ESTERHÁZY Ilona, szül. Gáta, 1835. jún. 29. † Bécs, 1896. máj. 12. (E. Kázmér és gróf SZAPÁRY Leopoldina leánya.) (Lásd: III. zólyomi ág.)
Gyermekei: f1–f5.

f1. MÓRICZ Mária Kázmér Miklós Pál Fülöp, szül. Csákvár, Fejér vm., 1856. szept. 12. † Bécs, 1900. máj. 11. Beszentelés: Pápa, 1900. máj. 16. Tem. Ganna, Cs. és kir. kam.: 1881., v. b. t. t.
= Napajedl, Morvaország, 1881. aug. 25. Gróf STOCKAU Paulina, szül. Wessely, 1858. szept. 1. † Perchtoldsdorf bei Wien, 1937. júl. 29. Cs. és kir. palotahölgy. (S. Frigyes és ledskei gróf CHORINSKY Matild leánya.)
Gyermekei: g1–g3.

f1. MÁRIA Ilona Paula Matild, szül. Pápa, Veszprém vm., 1882. máj. 14. † Rum, Vas vm., 1927. júl. 17.
= Bécs, 1904. máj. 9. Sárvár-felsővidéki gróf SZÉCHENYI Péter, szül. Buda-Pest, 1870. márc. 4. † Budapest, 1924. jún. 19.

f2. PÁL Mária Móric Miklós Ferenc Frigyes, szül. Pápa, 1883. júl. 28. H. h. h. Dziewietnikl, Galícia, 1915. jún. 26. Cs. és kir. kam., huszárfhdgy.
= Budapest, 1909. jan. 23. Csíkszentkirályi és krasznahorkai gróf ANDRÁSSY Ilona, szül. Tőketerebes, 1886. máj. 22. † Petersborough, Ontario, Canada, 1967. aug. 21. Csillagkeresztes hölgy. (A. Tivadar és zichi és vásonkeöi gróf ZICHY Eleonóra leánya.) (= II. Budapest, 1917. febr. 17. Cziráki és dénesfalvi gróf CZIRÁKY József, szül. Sárosd, 1883. jún. 11. † Dénesfa, 1960. aug. 10.)

g3. FRANCISKA Romana, szül. Pápa, Veszprém vm., 1890. márc. 15. † London, 1935. nov. 11.
= I. Budapest, 1915. szept. 25. Erdődi gróf PÁLFFY Ferenc, szül. Bécs, 1890. febr. 12. † München, 1968. okt. 11. (Egyh. annulálás: 1920. dec. 23.) = II. Budapest, 1924. dec. 17. Szerémi herceg ODESCALCHI Béla, szül. Budapest, 1890. okt. 6. † USA, 1954. A m. főrendiház örökös tagja.

f2. Mária FERENC Szerafin Pál Miklós Alajos, szül. Trouville s. Mer, Calvados, France, 1859. jún. 19. † Bécs, 1909. ápr. 2. Cs. és kir. kam., v. b. t. t., a m. főrendiház örökös tagja.
= Prága, 1893. júl. 17. Herceg LOBKOWICZ Anna Berta, szül. Horin, 1865. nov. 17. † Tata, 1917. febr. 9. Cs. és kir. palotahölgy, csillagkeresztes hölgy. (L. György és herceg LIECHTENSTEIN Anna leánya.)
Gyermekei: g1–g4.

g1. Mária FERENC Miklós, szül. Devecser, Veszprém vm., 1896. jan. 28. † Stockholm, 1939. márc. 12. Zeneszerző, a m. főrendiház örökös tagja.
= Budapest, 1921. jan. 16. Zichi és vásonkeöi gróf ZICHY Mária, szül. Vajta, Fejér vm., 1896. aug. 21. † Sydney, 1973. júl. 29. Csillagkeresztes hölgy. (Z. Aladár és kéthelyi gróf HUNYADY Henriette leánya.)
Fia: h1.

h1. Mária Ferenc MIKLÓS Aladár Alajos Júdás Tádé András Ignác Károly Borromaus Ottó Hubert György Rudolf Eustach, szül. Tata, 1924. nov. 18. Szállítmányozási igazgató.
= Lauceston, Tasmania, 1956. máj. 9. FÁBRI Éva, szül. Debrecen, 1937. máj. 26. (F. Károly és RENSER Johanna Valéria leánya.) (Wahroonga, Ausztrália)
Gyermekei: i1–i2.

i1. PÁL Ferenc Miklós, szül. Lauceston, 1957. ápr. 15.

i2. ANNA FRANCISKA Mária Klára, szül. Sydney, 1963. márc. 1.

g2. MÁRIA ANNA Erzsébet, szül. Tata, 1898. okt. 5. † Isny, 1952. jan. 21.
= Tata, 1920. nov. 25. Herceg QUADT zu WYKRADT und ISNY Sándor, szül. Isny, 1885. máj. 1. † uo. 1936. júl. 11.

g3. JÓZSEF György, szül. Vrázs, 1899. aug. 22. † 1905. márc. 7.

g4. Mária TAMÁS Pál, szül. Tata, 1901. dec. 25. † Schruns, Vorarlberg, 1964. dec. 6. (Grófi rangját a M. Kir. BM 35 243/1938. szám alatt igazolta.)
= Budapest, 1938. márc. 5. Gróf WURMBRAND-STUPPACH Mária, szül. Bécs, 1914. febr. 3. (W.-S. Ferdinánd és BALTAZZI May leánya.) (Elv. 1944. aug. = I. New York, 1934. febr. 20. RYAN Clendenin. Elv. 1935., a házasságot a New York-i egyházbíróság 1944. okt. 26-án annulálta. = II. Pozsony, 1935. nov. 19. Erdődi gróf PÁLFFY Ferenc, szül. Bécs, 1890. febr. 12. † München, 1968. okt. 11. Elv. 1937. dec. 21. = IV. Sopron, 1944. szept. 20. Ungarschitzi, frattingi és pullitzi gróf BERCHTOLD Zsigmond, szül. Buch-

lau, 1900. ápr. 14. † Bécs, 1979. júl. 20. Tem. Unterolberndorf, 1979. aug. 1. Dr. oec. publ., dr. agr., elv. Bécs, 1949. okt. 14. = V. Chicago, 1949. DAVIS William Deering, elv. Mexico, 1951. = VI. London, 1954. jún. 12. PLESCH Árpád, szül. Budapest, 1889. márc. 25. † London, 1974. dec. 16. M. kir. konzul.) (Beaulieu-sur-Mer, France)
Leánya: h1.

h1. MÁRIA ANNA Berta Felicie Johanna Ghislaine Theodora Huberta Georgina Ilona Genoveva, szül. Budapest, 1938. dec. 12. Ker. Budapest, Mátyás templom, 1939. jan. 3.
= London, 1962. máj. 4. ELLIOT a. d. H. Earls of MINTO Dominic, szül. 1931. jan. 13. (Elv. London, 1972.) (London)

f3. Mária JENŐ Móric János Baptist, szül. Pozsony, 1857. szept. 30. † Bécs, 1921. ápr. 15. A Jézustársaság tagja.

f4. Mária PÁL Péter, szül. Trouville, 1861. júl. 19. † Bécs, 1932. okt. 29. Cs. és kir. kam., v. b. t. t., követ, a m. felsőház örökös tagja.
= Bécs, 1905. aug. 2. Gróf DEYM-STRITEZ Izabella, szül. London, South-Kensington, 1877. júl. 21. † Salzburg. Cs. és kir. palotahölgy. (D.-S. Ferenc és gróf SCHLABRENDORF Anna leánya.)

f5. Mária SÁNDOR Miklós Gábor, szül. Pápa, 1868. okt. 3. † Marcaltő, 1925. jan. 3. Tem. Ganna, 1925. jan. 7. Az Aranygyapjas rend lovagja, cs. és kir. kam., v. b. t. t., főudvarmester, lovaskapitány, a m. főrendiház örökös tagja.
= Frascati, 1897. nov. 4. Herceg BORGHESE-ALDOBRANDINI Ágnes, szül. Frascati, 1877. febr. 1. † Bécs, 1910. júl. 30. (B.-A. Péter és herceg de LA ROCHEFOUCAULD Franciska leánya.)
Gyermekei: g1–g7.

g1. Mária PÉTER Pál Ferenc Károly Antal, szül. Tata, 1898. aug. 24. † Timárpuszta, Veszprém vm., 1918. okt. 11. Tem. Nagyganna, 1918. okt. 14.

g2. Mária ANTAL Kamill György Péter Ferenc, szül. Tata, 1899. szept. 23. † Párizs, 1900. febr. 10.

g3. Mária JÁNOS Baptist László Péter József Ferenc, szül. Bécs, 1900. okt. 14. † Lausanne, 1967. jún. 11. A m. felsőház választott tagja, az Aranygyapjas rend lovagja.
= Sopronhorpács, 1925. jún. 25. Sárvári-felsővidéki gróf SZÉCHENYI Lujza Denise, szül. Brüsszel, 1901. dec. 10. (Sz. Dénes követ és gróf CARAMAN-CHIMAY Emília leánya.) (Brüsszel)
Gyermekei: h1–h3.

h1. Mária ALEXANDRA Lujza Denise Johanna Emília Ágnes Paula Izabella Ilona Margit Klementina, szül. Sopronhorpács, 1926. jún. 6.
= Brüsszel, 1952. júl. 15. Gróf PLATER-ZYBERK András, szül. Wilna, Lengyelország, 1923. máj. 21. (Brüsszel)

h2. Mária PÉTER Pál Imre, szül. Bécs, 1928. nov. 18. Fényképész.
= Slough, Buckinghamshire, England, 1959. jan. 3. WILSON Elisabeth, szül. Datchet, Buks., 1936. jan. 7. (Brüsszel)
Leánya: i1.

i1. Mária NATÁLIA Ilona Benedikta Johanna Lujza Klára Alexandra Franciska, szül. Vancouver, B. C. 1960. febr. 1.

h3. Mária FRANCISKA Teréz Erzsébet, szül. Bécs, 1931. okt. 31.
= Polg. Jurbise, 1956. júl. 7. Egyh. Uccle, 1956. aug. 18. de la BARRE d'ERQUELINNES Francis, szül. Uccle, 1924. júl. 27. Dr. jur., belga kir. követ. (Brüsszel)

g4. Mária KÁROLY ANDRÁS Henrik Péter Pál, szül. Marcaltő, 1902. aug. 10. † Neuilly-sur-Seine, 1973. ápr. 12.
= Brüsszel, 1958. jún. 30. Őrgróf CASTELLANE-ESPARRON Margit, szül. Brüsszel, 1914. okt. 24. (C.-E. Marcel és du CHASTEL Teréz grófnő leánya.) (Brüsszel)

g5. Mária ILONA Anna Berta Franciska Paula Olympia Ágnes Leonharda Benedicta, szül. Marcaltő, 1903. szept. 11. (Wien)

g6. Mária MARGIT Sarolta Antónia Anna Ilona Franciska, szül. Marcaltő, 1904. szept. 23. (Grófi rangját a M. Kir. BM 188 227/1930. szám alatt igazolta.)
= I. Marcaltő, 1924. febr. 20. Zichi és vásonkeöi gróf ZICHY Pál, szül. Nagyláng, 1896. aug. 4. † Salzburg, 1974. júl. 23. Tem. Aigner-Friedhof in Salzburg, 1974. júl. 30.
= II. Budapest, 1944. ápr. 21. MERZA György, szül. Máriavölgyfürdő, Szatmár vm., 1905. ápr. 15. † Pécsely, Veszprém vm., 1945. márc. 27. (Wien)

g7. Mária BENEDEK Miklós József Ferenc de Paula Mátyás Péter Pál Scipio Ágost Gáspár, szül. Marcaltő, 1907. szept. 21. † Lausanne, 1977. dec. 1.

e3. MÓRIC MIKLÓS Mária Pülöp József Valentin, szül. Bécs, 1807. szept. 23. † Pirna, 1890. nov. 8. Az Aranygyapjas rend lovagja, cs. és kir. kam., máltai lovag.
= Prága, 1854. okt. 5. Herceg LOBKOWICZ Polyxena, szül. Lemberg, 1830. nov. 21. † Mayerling, 1913. febr. 3. Cs. és kir. palotahölgy, csillagkeresztes hölgy. (L. Ágost és herceg SCHWARZENBERG Anna Berta leánya.)
Gyermekei: f1–f3.

f1. Mária MIKLÓS Móric Félix Alajos Eustach, szül. Róma, 1855. szept. 20. † Csákvár, 1925. jan. 21. Az Aranygyapjas rend lovagja, cs. és kir. kam., v. b. t. t., a m. főrendiház örökös tagja.
= Bécs, 1880. ápr. 14. Herceg SCHWARZENBERG Franciska, szül. Frauenberg, 1861. szept. 21. † Hort, Heves m., 1951. dec. 28. Cs. és kir. palotahölgy és csillagkeresztes hölgy. (Sch. Adolf József és herceg LIECHTENSTEIN Ida leánya.)
Gyermekei: g1–g5.

g1. MÓRIC János Mária Miklós József Félix Ignác Alajos Viktor Romuald, szül. Oroszlány-Majkpuszta, 1881. ápr. 27. † Bécs, 1960. jún. 26. Cs. és kir. kam., v. b. t. t., a m. főrendiház örökös tagja, m. kir. miniszterelnök: 1917. június 15.–1917. augusztus 20-ig; népjóléti és munkaügyi miniszter: 1918. január 25.–1918. május 8-ig. (Grófi rangját a M. Kir. BM 85 125/1935. szám alatt igazolta.)
= Budapest, 1918. márc. 23. Nagykárolyi gróf KÁROLYI Margit, szül. Arad-Mácsa, 1896. febr. 25. † Budapest, 1975. jan. 12. Tem. Fót. Csillagkeresztes

hölgy. (K. Gyula miniszterelnök és nagykárolyi gróf KÁROLYI Ermelinde leánya.)
Gyermekei: h1–h4.

h1. MÁTYÁS Benedek, szül. Budapest, 1919. márc. 25. Dr. jur., fordító, újságíró. (Grófi rangját a M. Kir. BM 18 854/1936. szám alatt igazolta.)
= Budapest, 1948. júl. 31. MÁNYOKI Magdolna Irén (Lily), szül. Pusztafödémes, Pozsony vm., 1916. okt. 5. † Budapest, 1980. aug. 14. (M. József és MOLDOVÁNYI Irén leánya.) (Budapest)
Fiai: i1–i4.

i1. PÉTER, szül. Budapest, 1950. ápr. 14. Matematikus, író.
= Polg. Budapest, 1973. júl. 31. Egyh. 1973. aug. 1. REÉN Margit (Gitta), szül. Budapest, 1952. jún. 13. (R. Valér és BISZTRICZKY Margit leánya.) (Budapest)
Gyermekei: j1–j4.

j1. DÓRA, szül. Budapest, 1975. máj. 10.

j2. MARCEL, szül. Budapest, 1977. ápr. 3.

j3. ZSÓFIA, szül. Budapest, 1982. máj. 7.

j4. MIKLÓS, szül. Budapest, 1987. máj. 4.

i2. GYÖRGY, szül. Gyöngyös, 1951. szept. 10. Szállodai alkalmazott.
= Budapest, 1984. nov. 24. BENEDEK Judit, szül. Budapest, 1953. szept. 28. (B. Engelbert és OSZFOLK Ilona leánya.) (Budapest)
Gyermekei: j1–j3.

j1. LILI, szül. Budapest, 1985. okt. 13.

j2. MÁTYÁS, szül. Budapest, 1988. jan. 29.

j3. ZITA, szül. Budapest, 1989. máj. 11.

i3. MIHÁLY, szül. Gyöngyös, 1953. ápr. 12. Keramikus.
= Neukirchen, 1972. aug. 19. KLEISNY Daniela, szül. Prága, 1952. jan. 31. (K. Antal és SARACEWA Elena leánya.) (Wien)
Leányai: j1–j2.

j1. JÚLIA, szül. Bécs, 1972. szept. 19.

j2. KATALIN, szül. Bécs, 1976. jan. 8.

i4. MÁRTON, szül. Budapest, 1956. ápr. 9. Keramikus, labdarúgó. (Budapest)

h2. MARCEL Gyula, szül. Csákvár, 1920. jún. 18. † (eltűnt) Győr környékén. (Grófi rangját a M. Kir. BM 18 853/1936. szám alatt igazolta.)

h3. MENYHÉRT Alajos, szül. Csákvár, 1922. júl. 18. † Budapest, 1954. nov. 26. (Grófi rangját, a M. Kir. BM 14 077/1936. szám alatt igazolta.)

h4. MÓNIKA Margit, szül. Csákvár, 1928. ápr. 20. (Leánykori nevén él.)
= Budapest, 1954. dec. 6. Nemeskéri KISS Sándor, szül. Göd, Pest vm., 1884. máj. 14. † Budapest, 1958. ápr. 10. M. kir. követ. (Elv. Budapest, 1955. szept. 6.) (Wien)

g2. ALAJOS Mária Miklós János Viktor Félix József Mihály, szül. Csákvár, 1883. júl. 18. H. h. h. Sósmező, Ojtoz-Pass, Háromszék vm., 1916. okt. 24. Cs. és kir. kam., huszárkapitány.
= Bécs, 1914. júl. 6. Wchinitzi és tettaui gróf KINSKY Johanna, szül. Bécs, 1891. ápr. 2. Csillagkeresztes hölgy. (K. Zdenko és tolnai gróf FESTETICS Georgina leánya.) (= II. Prága, 1921. jún. 15. Gróf TRAUTTMANSDORFF-WEINSBERG Ferdinánd, szül. Kaaden, 1897. márc. 10. † Klagenfurt, 1958. máj. 14. Pápai titkos kam.) (Wien)

g3. MÁRIA Polyxena Erzsébet Franciska Romana, szül. Bécs, 1886. nov. 18. † Baden bei Wien, 1976. dec. 12. (Grófi rangját a M. Kir. BM 18 857/1936. szám alatt igazolta.)

g4. Mária IDA Terézia Franciska de Paula Apollonia, szül. Bécs, 1891. febr. 9. † Bertholdstein, 1948. nov. 5. Bencés apáca.

g5. Mária VALENTINE Berta Róza Skolasztika, szül. Csákvár, 1898. febr. 16. † Lainz, 1942. júl. 25. Bencés apáca.

f2. FRANCISKA Anna, szül. Bécs, 1856. szept. 24. † Abbázia, 1884. jan. 10. Tem. Ság, 1884. jún. 8.
= Bécs, 1877. jan. 15. Herceg HOHENLOHE-WALDENBURG-SCHILLINGSFÜRST Klodvig, szül. Kupferzell, 1848. jan. 1. † Budapest, 1929. jan. 8.

f3. BERTA Marianne, szül. Csákvár, 1857. szept. 26. † München, 1937. nov. 20.
= Bécs, 1878. ápr. 29. Herceg OETTINGEN-SPIELBERG Emil, szül. München, 1850. máj. 31. † Oettingen, 1919. máj. 27.

d2. JOZEFA, szül. Bécs, 1777. jan. 27. † 1843. dec. 3.
= Bécs, 1801. márc. 19. (vagy: ápr. 19.) Galánthai gróf ESTERHÁZY János, szül. Pozsony, 1775. febr. 11. † Karlsbad, 1829. aug. 17. (Lásd: III. zólyomi ág.)

c. CSEKLÉSZI MELLÉKÁG

b2. FERENC, szül. 1715. szept. 19. † 1785. nov. 7. Főkancellár, Moson vm. főispánja, tót- és horvátországi bán, az Aranygyapjas rend lovagja.
= 1756. júl. 6. RICHARD de la POTRÉAU Nikoletta Franciska (báró DURVILLE Antónia). † Bécs, 1801. jan. 28.
Gyermekei: c1–c2.

c1. Anna ELEONÓRA. † 1820.
= I. Niczki gróf NICZKY István.
= II. 1779. Nagymihályi és sztárai gróf SZTÁRAY Mihály, szül. 1749. † Bécs, 1798. szept. 14.

c2. FERENC, szül. 1758. febr. 6. † Cseklész, 1815. nov. 18. (vagy: 1815. nov. 22.)
= 1783. jan. 15. Gyoroki herceg GRASSALKOVICH Erzsébet, szül. 1767. szept. 6. † Bécs, 1823. ápr. 3. (G. Antal és galánthai herceg ESTERHÁZY Anna leánya.)
Gyermekei: d1–d2.

d1. FRANCISKA. † Bécs, 1804. júl. 3.
= 1800. szept. 8. Zichi és vásonkeöi gróf ZICHY Károly, szül. Bécs, 1778. jún. 20. † Buda, 1834. dec. 15.

d2. KÁROLY, szül. Bécs, 1799. nov. 5. † Wien-Hietzing, 1856. okt. 2. Cs. kir. kam., titk. tan., ajtónállómester, Tolna vm. főispánja.
= 1820. jan. 4. Perényi báró PERÉNYI Antónia, szül. Pozsony, 1801. † Bécs, 1847. ápr. 23. (P. Ignác és nagyapponyi gróf APPONYI Antónia leánya.)
= II. Pápa, 1848. júl. 3. FELBER Vilma, szül. Klagenfurt, 1807. ápr. 23. † Bécs, 1882. márc. 29. (= I. 1826. Albesti KAÁN Lipót, † Bécs, 1846. júl. 1.)
Gyermekei: első nejétől: e1–e3.
második nejétől: e4–e5.

e1. ANTAL, szül. Bécs, 1820. okt. 3. † Cseklész, 1889. júl. 16. Cs. kir. kam.: 1843.
= Bécs, 1848. máj. 5. Herceg TRUBETZKOY Vera, szül. 1830. † Pozsony, 1861. febr. 20. (T. Vaszilij Szergejevics szenátor és WEISZ Sophia Andrejevna leánya.)
Fia: f1.

f1. MIHÁLY Antal Károly Mária, szül. Pozsony, 1853. júl. 11. † Budapest, 1906. ápr. 28. Cs. és kir. kam., v. b. t. t., a m. főrendiház örökös tagja.
= Pozsony, 1887. jún. 7. Galánthai gróf ESTERHÁZY Antónia Mária Jozefa, szül. Réde, 1868. okt. 10. † Bécs, 1927. júl. 25. (E. Imre és gróf ROSSI Alexandrina leánya.) (Lásd: II. cseszneki ág, 1. ágazat, a. mellékág.)
Leányai: g1–g2.

g1. VERA Alexandrine Mária Jozefa, szül. Cseklész, 1889. jan. 9.

g2. MÁRIA Amália Franciska Gabriella, szül. Cseklész, 1895. júl. 16. † Velence, Italia, 1928. szept. 7.
= Bécs, 1913. jan. 22. Erdődi gróf PÁLFFY-DAUN József, teanói herceg, szül. Stübing, 1892. aug. 7. † Assunción, Paraguay, 1963. dec. 8.

e2. FERENC, szül. Bécs, 1823. okt. 23. † Cseklész, 1910. aug. 10. Tem. Ganna, 1910. aug. 14. V. b. t. t.
= Pozsony, 1864. okt. 4. Galánthai gróf ESTERHÁZY Amália, szül. Réde, 1839. márc. 10. † Pozsony, 1925. nov. 3. (E. Pál és loósi és héderváry gróf VICZAY Antónia leánya.) (Lásd: II. cseszneki ág, 1. ágazat, a. mellékág.)

e3. ERNŐ, szül. Bécs, 1826. jan. 18. † Pozsony, 1904. dec. 31. A m. főrendiház örökös tagja.
= Szentpétervár, 1854. jan. 15. TEGOBORSKA Euphemia, szül. 1826. máj. 14. † Abbázia, 1898. jan. 24.
Gyermekei: f1–f2.

f1. ALEXANDRINE, szül. Pozsony, 1856. jan. 18. † Lengyel, 1930. okt. 14.
= Pozsony, 1878. ápr. 27. Nagyapponyi gróf APPONYI Sándor, szül. Párizs, 1844. jan. 19. † Lengyel, Tolna vm., 1925. ápr. 18. Bibliográfus, a MTA tagja.

f2. MIKLÓS Ernő Mihály Ferenc, szül. Pozsony, 1858. jún. 3. † Pisa, 1895. máj. 22.
= Turin, 1892. nov. 12. Herceg BORGHESE Camilla, szül. Róma, 1869. okt. 20. † Montbel, 1944. aug. 10. (= II. Velence, Italia, 1901. febr. 14. BAYLIN de MONTBEL Raymond. † Montbel, 1917. febr. 28.)

e4. LEONTINA, szül. Bécs, 1846. dec. 21. † Lőcse, 1927. szept. 17.
= Bécs, 1864. máj. 28. Körösszeghi és adorjáni gróf CSÁKY Zénó, szül. Korompa, 1840. márc. 8. † Budapest, 1905. okt. 2. Szepes vm. főispánja.

e5. KÁROLY István, szül. Bécs, 1847. nov. 30. † Cseklész, 1919. nov. 1. A m. főrendiház örökös tagja.
= I. Baden bei Wien, 1876. jún. 29. STAUBER Paula, szül. Baden bei Wien, 1846. † uo. 1881. dec. 13.
= II. Ipswich, Suffolk, England, 1882. nov. 15. HAMILTON CHARTERS Mary Evelyn, szül. Belfast, Írország, 1859. márc. 9. † Bécs, 1932. jan. 16. (H. Ch. György Washington, of Stoke Pork leánya.)
Gyermekei: második nejétől: f1–f4.

f1. MIHÁLY Károly István György, szül. London, 1884. ápr. 20. † 1933. dec. 27. Dr. jur.
= Budapest, 1913. máj. 6. Németújvári gróf BATTHYÁNY Johanna, szül. Budapest, 1889. nov. 17. † Cseklész. (B. Tivadar és németújvári gróf BATTHYÁNY Olga leánya.)

f2. KÁROLY ANTAL Ferenc Ernő, szül. Szentábrahám, Pozsony vm., 1888. dec. 2. † Bécs, 1931. júl. 3.
= I. Bécs, 1915. dec. 27. Gróf WRBNA-KAUNITZ-RIETBERG-QUESTENBERG und FREUDENTHAL Izabella, szül. Nymphenburg, 1894. máj. 12. † Salzburg, 1964. szept. 19. (W.-K.-R.-Q. Rudolf és herceg WITTELSBACH Elvira bajor kir. hercegnő leánya.) (Elv. Pozsony, 1923. júl. 16.
= II. Szentábrahám, 1924. aug. 28. Galánthai gróf ESTERHÁZY Géza, szül. Szentábrahám, 1891. okt. 26. † New York, 1959. dec. 18. Lásd: f4.)
= II. Pozsony, 1924. jan. 26. Gróf WRBNA-FREUDENTHAL Terézia, szül. Rolleschau, 1888. jan. 18. (W.-F. Rudolf és gróf CHORINSKY Teréz leánya.)
(= I. Bécs, 1909. ápr. 24. Radeczi gróf RADECZKY József, szül. Graz, 1884. aug. 18. † Bécs, 1966. máj. 30., elv. Bécs, 1916. máj. 16. Annulálva: Bécs, 1937. júl. 8. = III. Bécs, 1947. jan. 26. FRITSCHEK Félix, szül. Pilsen, 1900. jún. 23. Dr. med.) (Wien)
Gyermekei: első nejétől: g1–g3.

g1. IZABELLA Elvira Alexandra Mária Pilar Rudolfine, szül. Bécs, 1917. nov. 18.
= NEUTAG Gyula. (Wien)

g2. KÁROLY Géza József Rudolf Alfonz Mária Fortuné, szül. Cseklész, 1918. dec. 19. † Salzburg, 1958. febr. 24.
= Cseklész, 1940. márc. 2. PETRICH Hildegard, szül. Pozsony, 1922. jún. 1. (Salzburg)
Gyermekei: h1–h3.

h1. SYLVIA, szül. Cseklész, 1940. † Pozsony, 1941. nov. 3.

h2. KÁROLY Rudolf Jenő, szül. Cseklész, 1941. márc. 28.

h3. HILDEGARD Sylvia, szül. Cseklész, 1943. ápr. 12.

g3. JENŐ Rudolf Károly Mária, szül. Hollesov a. d. Marek, 1921. jan. 28.
= New York City, 1959. szept. 18. Nagybaczoni VÁRKUTHY BARDÓCZ Melinda. (New York, USA)

f3. ILONA, szül. Szentábrahám, 1890. okt. 19.
= 1933. de CERESETO Virgilio. † 1958.

f4. GÉZA, szül. Szentábrahám, 1891. okt. 26. † New York, 1959. dec. 18.
= Szentábrahám, 1924. aug. 28. Gróf WRBNA-KAUNITZ-RIETBERG-

QUESTENBERG und FREUDENTHAL Izabella. (Lásd: f2.)
Gyermekei: g1–g4.

g1. GÉZA Alfonz Sándor Virgil Rudolf Félix Viktor Mária Fortuna, szül. Bécs, 1925. dec. 22.
= München, 1958. máj. 29. NAGY Etelka, szül. Budapest, 1937. jan. 6. (München)

g2. ÉVA Elvira Alexandra Mária, szül. Bécs, 1927. ápr. 19.
= New York, 1959. jún. 7. EVANS William Samuel, szül. Dayton, Ohio, 1918. jan. 23. Közgazdász. (Darien, Ct., USA)

g3. ELVIRA Alexandra Mária Lucia Isabella Rudolfina, szül. Bécs, 1929. ápr. 13. (New York, USA)

g4. MÁRIA Assunta Franciska Rudolfina Annunciata Ilona Elvira, szül. Bécs, 1934. máj. 19.
= Maria Plain bei Salzburg, 1961. szept. 5. Kisbarátfalvi OLÁH László, szül. Budapest, 1930. júl. 23. Elektromérnök. (Monaco)

II. CSESZNEKI ÁG

II. Galánthai báró ESTERHÁZY DÁNIEL, szül. 1585. júl. 26. † Sempte, 1654. jún. 14.
= Lakompack, 1623. febr. 20. Rábadoroszlói RUMY Judit, szül. 1606. nov. 1. † 1663.
Gyermekei: 1–3.

1. JÁNOS GRÓF, szül. Kismarton, 1625. jan. 27. † 1692.
= Ocskói OCSKAY Magdolna.
Leánya: a1.

a1. MÁRIA, szül. Gáta. † uo. 1720. jan. 1.
= 1692. Galánthai gróf ESTERHÁZY István. † 1714.
(Lásd: III. zólyomi ág.)

2. MIHÁLY [1. ÁGAZAT]

3. MÁRIA Magdolna, szül. Beckó, 1633. febr. 19. † 1672.
= Érsekújvár, Nyitra vm., 1652. jún. 30. (vagy: Galánta, Pozsony vm., 1652. júl. 31.) Kisserényi gróf SERÉNYI András, végrendelkezik: 1688. dec. 16.

1. ÁGAZAT

2. Galánthai báró ESTERHÁZY MIHÁLY, szül. Galánta, 1629. febr. 28. H. h. h. Budavár ostrománál, 1686. júl. 27.
= I. 1664. Nádasdi és derecskei DARABOS Mária, † Sopron, 1667.
= II. 1668. HÖLGYI Katalin.
= III. 1676. Perényi PERÉNYI Bora. (P. Imre és ghimesi báró FORGÁCH Kata leánya.)
Fiai: első nejétől: a1.
a2. LÁSZLÓ GRÓF [c. MÉLLÉKÁG]

a1. DÁNIEL, szül. 1665. † Nagycenk, Sopron vm., 1714. okt. 1. II. Rákóczi Ferenc altábornagya.
= 1690. Cziráki és dénesfalvi báró CZIRÁKY Kata. (Cz. Mózes alispán és RÉVAY Klára leánya.)
Fia: b1.

b1. JÁNOS II. GRÓF, szül. 1691. † 1744. okt. 3. Koronaőr.
= 1720. Karancsberényi gróf BERÉNYI Borbála, szül. 1697. † 1759. dec. 3. Tem. Pozsony, 1759. dec. 5. (B. György és divékújfalusi báró UJFALUSSY Klára leánya.)
Gyermekei: c1.
c2. IMRE [a. MELLÉKÁG]
c3. DÁNIEL [b. MELLÉKÁG]

c1. BORBÁLA, szül. 1725. † Buda-Pest, 1786. ápr. 30.
= 1747. Körösszeghi és adorjáni gróf CSÁKY János, † 1796. márc. 4. Országbíró.

a. MELLÉKÁG

c2. Galánthai gróf ESTERHÁZY IMRE, szül. 1722. okt. 1. † Győr, 1792. jún. 2. Lovassági tábornok.
= 1758. Gróf ABENSBERG-TRAUN Mária Anna, szül. Bécs, 1741. márc. 28. † Pozsony, 1807.
Fiai: d1–d2.

d1. JÓZSEF, szül. 1760. nov. 1. † Románfalva, 1830. febr. 22. Főajtónálló.
= Gróf ZIEROTIN-LILLGENAU Terézia. † 1802. márc. 31.
Leánya: e1.

e1. ANNAMÁRIA, szül. 1797. nov. 9. † 1846. jún. 20.
= Bab, Nyitra vm., 1831. szept. 4. Pfaunhofeni és wissenaui báró MANNDORFF Antal Konrád, szül. Radom, 1797. nov. 9. † Gurahonc, 1866. dec. 10.

d2. IMRE, szül. 1763. dec. 6. † 1838. máj. 21. Cs. kir. kam.
= Palaghivári PALAGHI Terézia. † 1849. jún. 23.
Fiai: e1–e2.

e1. PÁL, szül. 1806. jan. 31. † Réde, 1857. máj. 11.
= 1835. márc. 16. Loósi és hédervári gróf VICZAY Antónia, szül. 1812. febr. 5. † Altmünster, 1903. ápr. 6. (V. Ferenc és zichi és vásonkeöi gróf ZICHY Amália leánya.) (= II. 1864. okt. 20. Báró MENGEN Adolf, † Altmünster, 1905. febr. 20.)
Gyermekei: f1–f3.

f1. AMÁLIA, szül. Réde, 1839. márc. 10. † Pozsony, 1925. nov. 3.
= Pozsony, 1864. okt. 4. Galánthai gróf ESTERHÁZY Ferenc, szül. Bécs, 1823. okt. 23. † Cseklész, 1910. aug. 10. (Lásd: I. fraknói ág, 2. fraknói grófi ágazat, c. cseklészi mellékág.)

f2. IMRE, szül. Réde, 1840. ápr. 11. † Pozsony, 1918. máj. 9. A m. főrendiház örökös tagja.
= Pozsony, 1867. aug. 10. Gróf ROSSI Alexandra, szül. Berlin, 1844. jún. 10.

† Bécs, 1919. ápr. 16. (R. Károly szardíniai királyi követ és SONTAG Henriette énekesnő leánya.)
Gyermekei: g1–g5.

g1. ANTÓNIA Mária Jozefa, szül. Réde, 1868. okt. 10. † Bécs, 1927. júl. 25.
= Pozsony, 1887. jún. 7. Galánthai gróf ESTERHÁZY Mihály, szül. Pozsony, 1853. júl. 11. † Budapest, 1906. ápr. 28. (Lásd: I. fraknói ág, 2. fraknói grófi ágazat, c. cseklészi mellékág.)

g2. MÁRIA Angelika Jozefina Emerika, szül. Réde, 1870. jan. 14. † Budapest, 1962. márc. 10. Tem. Kerepesi úti temető, 1962. márc. 19.
= Pozsony, 1889. jan. 5. Csíkszentkirályi és krasznahorkai gróf ANDRÁSSY Sándor, szül. Pozsony, 1863. jún. 19. † Budapest, 1946. júl. 20. Dr. pol., cs. és kir. kam., v. b. t. t., a m. főrendiház örökös tagja.

g3. MARGIT Mária Jozefa Éva Gabriella, szül. Pozsony, 1877. márc. 14. † Glabárpuszta, 1947. ápr. 13.
= Pozsony, 1903. jún. 2. Niczki gróf NICZKY Pál, szül. Ligvánd, Sopron vm., 1873. máj. 23. † Sopron, 1932. nov. 13. Cs. és kir. kam., m. kir. min. titkár.

g4. PÁL Mária József, szül. Réde, 1878. okt. 17. † uo. 1942. okt. 15. Tem. Réde, 1942. okt. 18. Cs. és kir. kam., a m. főrendiház örökös tagja.
= Budapest, 1909. ápr. 14. Cziráki és dénesfalvi gróf CZIRÁKY Mária, szül. Dénesfa, Sopron vm., 1881. jún. 20. † Szolnok, 1953. aug. 20. Cs. és kir. palotahölgy. (Cz. Antal és galánthai gróf ESTERHÁZY Alice leánya.)
Gyermekei: h1–h5.

h1. ALICE Mária Amália Desideria Gabriella, szül. Pozsony, 1910. febr. 11. † (megölték) Mór, 1945. márc. 18.
= Réde, 1940. aug. 1. Temerini gróf SZÉCSEN Miklós, szül. Bécs, 1899. nov. 26. † (megölték) Mór, 1945. márc. 18.

h2. JÓZSEF Antal Vince Hubert, szül. Pozsony, 1911. jan. 22. † Zürich, 1957. nov. 27.
= Budapest, 1941. szept. 17. Rudnói és divékújfalusi RUDNAY Alexia (Sya), szül. Budapest, 1917. márc. 25. (R. Egyed és rollershauseni ROTHKUGEL Eleonóra leánya.) (= I. Budapest, 1936. dec. 22. Borosjenői és szegedi gróf TISZA Lajos Kálmán, szül. Budapest, 1914. szept. 7. † New York, 1974. aug. 23. Tem. uo. 1974. aug. 26., elv. Budapest, 1939. dec. 6. = III. Zollikon bei Zürich, 1959. jan. 17. SCHELING Jenő, szül. Schaffhausen, 1909. febr. 26. † Zürich, 1976. jan. 8. Gyáros. (Küsnacht, Schweiz)
Fiai: i1–i2.

i1. PÁL, szül. Budapest, 1942. jún. 7. Lic. es. sc. econ., üzemgazdász.
= Wörth am Rhein, 1977. ápr. 6. HOHN Kriszta, szül. Mohelnitz, Csehország, 1945. szept. 6. Lic. oec., üzemgazdász. (H. Ferenc vasútmérnök és SCHERTLER Mária Terézia leánya.) (= I. Pratteln bei Basel, 1969. júl. 17. LIST Klaus Roger, szül. Köln, 1942. nov. 17., elv. Zürich, 1974. jún. 11.) (Darmstadt)
Gyermekei: j1–j2.

j1. BÉLA István Pál Ferenc József, szül. Zürich, 1978. ápr. 1.

j2. DANIELA Izabella Kriszta Sya Mária, szül. Zürich, 1979. jún. 1.

i2. JÓZSEF, szül. Budapest, 1946. jan. 13.
= Zürich, 1973. jún. 22. GIVEL Claudia, szül. Arosa, 1940. okt. 13. (G. Oszkár bankigazgató és SALEZ Mónika leánya.) (Emmenbrücke, Schweiz)

h3. ANDRÁS (BANDI) Béla Péter Hubert, szül. Pozsony, 1913. okt. 19. Dr. sc. pol., m. kir. követségi titkár. (Róma)

h4. LAJOS Pál Antal Mária Magdolna Hubert, szül. Réde, 1919. júl. 22. (Wallisellen, Schweiz)

h5. MARGIT Mária Urbana Huberta, szül. Réde, 1923. dec. 19. Titkárnő. (Wallisellen, Schweiz)

g5. AMÁLIA Mária Jozefa Henriette Gabriella Éva, szül. Réde, 1880. okt. 21. † Hács, Somogy vm., 1957. ápr. 26.
= Pozsony, 1907. nov. 30. Verőczei és hídvégi gróf PEJACSEVICH MIKÓ Endre, szül. Felsőludány, Nógrád vm., 1884. jan. 9. † Szépalmapuszta, Veszprém vm., 1939. jan. 22. A m. főrendiház örökös tagja.

f3. ANGELIKA, szül. Réde, 1842. nov. 20. † Baranyasellye, 1921. júl. 1.
= Pozsony, 1860. szept. 29. Buzini gróf KEGLEVICH István János Nepomuk Viktor, szül. Bécs, 1840. dec. 18. † (párbajban) Budapest, 1905. máj. 29. Cs. és kir. kam., az Operaház és a Nemzeti Színház intendánsa.

e2. LÁSZLÓ, szül. 1810. okt. 8. † Pusztasárosd, Fejér vm., 1891. nov. 22. Cs. kir. kam.: 1857., v. b. t. t., szds.
= 1842. júl. 9. Orczi báró ORCZY Erzsébet, szül. 1822. ápr. 23. † Sárosd, Fejér vm., 1903. máj. 24. Tem. uo. 1903. máj. 26. Cs. és kir. palotahölgy, csillagkeresztes hölgy. (O. György és karancsberényi gróf BERÉNYI Erzsébet leánya.)
Gyermekei: f1–f4.

f1. ALICE, szül. Sárosd, 1850. febr. 17. † Budapest, 1882. jún. 21.
= Budapest, 1873. aug. 16. Cziráki és dénesfalvi gróf CZIRÁKY Antal, szül. Döbling, 1850. jún. 12. † Lovasberény, Fejér vm., 1930. jún. 11. Cs. és kir. kam.: 1880., az Aranygyapjas rend lovagja, a m. főrendiház örökös tagja.

f2. MÁRIA Johanna Erzsébet, szül. Sárosd, 1856. máj. 9. † Rábakecöl, Sopron vm., 1940. nov. 23. Cs. és kir. palotahölgy, csillagkeresztes hölgy.
= Budapest, 1878. jún. 4. Cziráki és dénesfalvi gróf CZIRÁKY Béla, szül. Lovasberény, 1852. máj. 23. † Bécs, 1911. márc. 20. V. b. t. t., főudvarmester. Fejér vm. főispánja, cs. és kir. kam.: 1881., az Aranygyapjas rend lovagja.

f3. BÉLA József Angelikus Félix Fidel, szül. Pozsony, 1854. febr. 25. † Magyarszombathely, Veszprém vm., 1919. ápr. 4. Tem. uo. 1919. ápr. 6.

f4. LÁSZLÓ Pál Mária, szül. Sárosd, 1857. jún. 22. † Budapest, 1942. okt. 3. Tem. Sárosd, 1942. okt. 6. Cs. és kir. kam., v. b. t. t., a m. főrendiház örökös tagja.
= Gyömrő, Pest vm., 1888. jan. 31. Széki gróf TELEKI Katalin, szül. Budapest, 1869. okt. 30. † Bakonyszombathely, Veszprém vm., 1948. dec. 9. Tem. uo. 1948. dec. 10. Cs. és kir. palotahölgy. (T. Sándor és széki gróf TELEKI Jozefine leánya.)
Gyermekei: g1–g3.

1. ERZSÉBET Jozefine Mária Katalin Gabriella, szül. Gyömrő, 1888. nov. 19. † Gárdony, Fejér m., 1977. dec. 1.

2. LÁSZLÓ Sándor Hubert Félix József, szül. Gyömrő, 1891. márc. 3. † Székesfehérvár, 1966. ápr. 9. Tem. Gárdony, 1966. ápr. 13. (Svoy Lajos püspök úr által.) Cs. és kir. kam., a m. főrendiház örökös tagja.
= Sárpentele, Fejér vm., 1920. jún. 27. Sárvári-felsővidéki gróf SZÉCHENYI Sarolta, szül. Budapest, 1900. jún. 14. † uo. 1985. aug. 15. Tem. Gárdony, 1985. aug. 23. (Sz. Viktor Fejér vm. főispánja és gróf LEDEBUR-WICHELN Karolina leánya.)
Gyermekei: h1–h3.

1. ILONA Mária Antónia Erzsébet Gabriella Katalin Karolina, szül. Sárosd, 1921. máj. 17.
= I. Budapest, Belvárosi Plébánia (Házassági Akvi Kiv. XXII. kötet, 44. o. Nr. 176/1943.) 1943. aug. 23. Cziráki és dénesfalvi gróf CZIRÁKY Miklós, szül. Budapest, 1918. márc. 6. H. h. h. Battonya, Csanád vm., 1944. szept. 13. (más forrás szerint: Arad, 1944. szept. 14.)
= II. Polg. Vaduz, Liechtenstein, 1976. dec. 21. Egyh. uo. 1977. jan. 10. Herceg LIECHTENSTEIN Konstantin, szül. Bécs, 1911. dec. 23. (Vaduz, Liechtenstein)

2. MARITTA (MÁRIA) Emerika Gabriella, szül. Sárosd, 1922. jún. 26.
= Budapest, 1942. febr. 26. Németújvári gróf BATTHYÁNY Ferenc, szül. Köpcsény, 1915. okt. 4. (Baden bei Wien)

3. BÉLA Hubert, szül. Sárosd, 1926. jún. 14. Gépészmérnök.
= I. Budapest, 1950. okt. 2. Széki gróf TELEKI Ilona, szül. Budapest, 1924. jún. 30. (T. Mihály földművelésügyi min. és szirmabessenyői, cserneki és tarkeöi gróf SZIRMAY Paulina leánya.) (Elv. Budapest, 1961. ápr. 5. = II. Budapest, 1962. júl. 4. Hegyeshalmi FISCHER Kálmán, szül. Bőnyrétalap, Győr vm., 1916. júl. 4. Dipl. mezőgazdász.) (Budapest)
= II. Budapest, 1971. nov. 16. FREUND Katalin, szül. Budapest, 1944. ápr. 11. (Budapest)
Fia: első nejétől: i1.

. LÁSZLÓ, szül. Budapest, 1951. szept. 29. Római katolikus áldozópappá szentelték az Esztergomi Bazilikában: 1975: június 21-én; Újmiséit bemutatta: Budapesten a Szent István Bazilikában: 1975. június 22-én, majd Gárdonyban: 1975. június 29-én. (Budapest)

. MÁRIA Anna Gabriella, szül. Sárosd, 1894. ápr. 14. † Bécs, 1980. jún. 15.
= Budapest, 1914. júl. 4. Muraszombati, széchyszigeti és szapári gróf SZAPÁRY Lajos, szül. Abony, Pest vm., 1886. szept. 3. † Dobersberg an der Thaya, 1965. ápr. 28. Dr. sc. pol., m. kir. titk. tan., a m. főrendiház örökös tagja, Somogy és Baranya vm., valamint Pécs város főispánja.

MELLÉKÁG

. Galánthai gróf ESTERHÁZY DÁNIEL, szül. 1723. † Pozsony, 1759. nov. 26. V. b. t. t., cs. kir. kam.
= I. 1749. Ráthóti gróf GYULAFFY Borbála, szül. 1732. † 1755. jan. 26.

= II. 1756. Monyorókeréki és monoszlói gróf ERDŐDY Anna Mária Erzsébet, szül. 1718. jún. 17. † 1761. febr. 12. (vagy: 1807. ápr. 3.) Csillagkeresztes hölgy. (E. László kam. és illésházi gróf ILLÉSHÁZY Anna Mária leánya.)
Fia: első nejétől: d1.

d1. JÁNOS, szül. 1754. okt. 18. † Bécs, 1840. febr. 23.
= Penczing, 1777. jún. 10. Losonczi gróf BÁNFFY Ágnes, szül. 1756. ápr. 19. † Bécs, szept. 14. (B. Dénes és nagybarcsai BARCSAY Ágnes leánya.)
Fiai: e1–e3.

e1. GYÖRGY, szül. Bécs, 1781. júl. 21. † uo. 1865. ápr. 27.
= 1808. szept. 29. Gróf PRASCHMA Karolina, szül. 1791. ápr. 17. † Bécs, 1846. ápr. 2.
Fia: f1.

f1. GYÖRGY Sándor, szül. 1811. júl. 14. † Berlin, 1856. júl. 24.
= Párizs, 1847. okt. 7. Herceg ROHAN-CHABOT Lujza, szül. Párizs, 1824. jún. 23. † Bécs, 1868. máj. 16.
(R.-Ch. Lajos Ferdinánd és GONTAUT-BIRON Jozefine Franciska leánya.)
Gyermekei: g1–g2.

g1. GYÖRGY Lajos Fortunatus Károly József, szül. Lisszabon, 1848. jún. 20. † Bakonyoszlop, Veszprém vm., 1924. szept. 7.
= Wien, 1884. máj. 7. Gróf MOSCONI-FOGAROLI Amália, szül. Verona, 1854. ápr. 12. † Bakonyoszlop, 1891. nov. 17.
Fia: h1.

h1. GYÖRGY Lajos Hugó Jakab József Ignác Ferenc Henrik Mária, szül. Bakonyoszlop, 1885. márc. 17. † uo. 1906. márc. 3.

g2. ERZSÉBET Franciska Karolina Mária, szül. Madrid, 1853. máj. 19. † Brüsszel, 1917. ápr. 7.
= Párizs, 1880. máj. 11. Gróf BEURGES Gaston.

e2. MIHÁLY, szül. 1783. febr. 9. † Pozsony, 1874. dec. 4.
= 1817. ápr. 19. Báró SCHRÖFL-MANNSBERG Antónia, szül. 1795. † Pozsony, 1880. máj. 15.
Gyermekei: f1–f4.

f1. SZERAFIN, szül. 1820. aug. 8. † Pozsony, 1878. szept. 22.
= 1843. dec. 12. Báró LO-PRESTI de la FONTANA d'ANGIOLI Lajos, szül. 1823. okt. 25. † Hosszúpályi, Bihar vm., 1878. ápr. 10.

f2. ISTVÁN, szül. 1822. okt. 19. † Pozsony, 1899. dec. 30.
= Nyitraújlak, 1860. jún. 21. Királyfiai báró JESZENÁK Gizella, szül. 1842. máj. 16. † Pozsony, 1915. márc. 2. (J. János Nyitra vm. főispánja és ghimesi és gáchi gróf FORGÁCH Lujza leánya.)
Fiai: g1–g2.

g1. JÁNOS Mihály, szül. Pozsony, 1864. dec. 6. † Nyitraújlak, 1905. szept. 2. Cs. és kir. kam.: 1889., a főrendiház örökös tagja.
= Krakkó, 1898. jan. 8. Gróf TARNOW-TARNOWSKA Erzsébet, szül. Krakkó, 1875. nov. 19. † Montrésor, Indre-et-Loire, France, 1955. okt. 20. (T.-T. Stanislaus, a Krakkói Tud. Akadémia elnöke és gróf BRANICKA Roza Mária leánya.)
Gyermekei: h1–h3.

h1. LUJZA, szül. Nyitraújlak, 1899. máj. 7. † Párizs, 1966. márc. 30. A Magyar Menekültügyi Hivatal vezetője Párizsban.

h2. JÁNOS, szül. Nyitraújlak, 1901. márc. 14. † (csehszlovák börtönben) Mirov, 1957. márc. 8. A csehszlovák ogy. tagja, a m. nemzeti kisebbség vezetője.
= Budapest, 1924. okt. 15. Kisserényi gróf SERÉNYI Lívia, szül. Budapest, 1903. febr. 15. † uo. 1961. okt. 5. Tem. uo. Farkasrét, 1961. okt. 10. (S. István és zichi és vásonkeöi gróf ZICHY Aglája leánya.)
Gyermekei: i1–i2.

i1. JÁNOS (JOHNNY) Károly Mária Gyula István László Hubert József Expeditus, szül. Bécs, 1929. ápr. 10. Vezérigazgató, hotelszakember, máltai lovag.
= I. Wien-Waehring, 1968. máj. 22. STRASCHIL Orsolya, szül. 1943. okt. 15. (S. Frigyes János és HUTTER Teréz leánya.) (Elv. Hongkong, 1970. febr. 4. = I. Bécs, 1963. aug. 6. Gróf HARTIG János, szül. Niemes, 1929. jan. 20. Elv. Bécs, 1966. ápr. 28.)
= II. New Delhi, India, 1971. máj. 13. RAYMOND Franciska, szül. Caudéron, Landes, France, 1946. aug. 17. (R. János és TRIAT Janine leánya.) (Mezos, France)
Leányai: j1–j2.

j1. LÍVIA Franciska Alice Lujza Ildikó Janine, szül. Calcutta, India, 1973. nov. 9.

j2. ILDIKÓ Mária Erzsébet Nancy, szül. Bordeaux, France, 1976. dec. 1.

i2. ALICE Lívia Mária Erzsébet, szül. Budapest, 1932. nov. 1.
= Polg. Bécs, 1970. márc. 14. Egyh. 1970. márc. 20. Báró MALFATTI di MONTETRETTO Joachim (Gioacchino, Nino), szül. Bécs, 1924. febr. 29. Az IBM római kirendeltségének igazgatója. (Róma)

h3. MÁRIA (MARISKA) Zsófia, szül. Nyitraújlak, 1904. jún. 24. † Mielec, Distr. Rzezsow, Lengyelország, 1975. jan. 2.
= Krakkó, 1932. jún. 5. Gróf MYCIELSKI Ferenc (Franek), szül. Przeworsk, Galícia, 1899. szept. 5.

g2. GYULA, szül. Pozsony, 1868. okt. 22. H. h. h. Czernowitz, 1916. jún. 6.

f3. FERENC, szül. 1828. máj. 7. † Theresienfeld, 1861. márc. 5.
= Gainfahrn, 1856. máj. 19. ROSS Lujza, szül. 1835. dec. 22.
Leánya: g1.

g1. MÁRIA, szül. Bécs, 1859. máj. 8. † Bécs, 1926. aug. 29.
= Pozsony, 1883. szept. 9. Gróf WYDENBRUCH Ágoston, szül. Baden bei Wien, 1857. aug. 2. † Bécs, 1905. nov. 22.

f4. FRANCISKA, szül. 1831. jan. 19. † 1925. júl. 12.
= Pozsony, 1865. ápr. 29. Gróf KHEVENHÜLLER-METSCH Albig, szül. 1814. nov. 19. † 1896. szept. 14.

e3. DÉNES, szül. Nagyszeben, 1789. márc. 7. † Kolozsvár, 1862. febr. 9.
= Dés, Szolnok-Doboka vm., 1823. ápr. 2. Hallerkeöi gróf HALLER Cecília, szül. Aranykút, 1797. okt. 28. † Kolozsvár, 1873. jan. 18. (H. István főispán és gönczruszkai gróf KORNIS Anna leánya.)
Gyermekei: f1–f4.

f1. JÁNOS, szül. Kolozsvár, 1824. márc. 23. † uo. 1898. jún. 24.

= Kolozsvár, 1856. máj. 26. Hídvégi gróf MIKÓ Julianna, szül. Erzsébetváros, 1834. ápr. 3. † Kolozsvár, 1912. jún. 7. (M. György és bethleni gróf BETHLEN Erzsébet leánya.)
Leánya: g1.

g1. CECÍLIA, szül. Kolozsvár, 1857. ápr. 16. † Kolozsvár, 1946. jún. 8.
= Ref. Kolozsvár, 1876. júl. 18. Kat. uo. 1876. aug. 2. Losonczi báró BÁNFFY Ernő, szül. Kolozsvár, 1850. márc. 30. † uo. 1916. febr. 18. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Szövetség elnöke, az Erdélyi Református Egyház és a kolozsvári református Kollégium főgondnoka.

f2. MIHÁLY (MIGUEL), szül. Kolozsvár, 1825. máj. 26. † 1922. aug. 24. 1848/49-es honvéd huszár főszds. A Kolozs vm.-i honvédegylet tagja.

f3. ÁGNES, szül. Kolozsvár, 1827. júl. 17. † uo. 1899. szept. 17.
= Kolozsvár, 1846. júl. 17. Losonczi báró BÁNFFY Albert, szül. Válaszút, 1818. máj. 11. † Kolozsvár, 1886. febr. 1. Cs. és kir. kam., Kraszna vm. főispánja.

f4. KÁLMÁN, szül. Iklód, 1830. jún. 7. † Kolozsvár, 1916. febr. 9. Tem. uo. Köztemető, 1916. febr. 11. V. b. t. t., Kolozs vm. és Kolozsvár sz. kir. város főispánja, ogy. képv., a Nemzeti Színház intendánsa.
= Kolozsvár, 1857. nov. 1. Bethleni gróf BETHLEN Paulina, szül. Kerlés, Szolnok-Doboka vm., 1833. dec. 13. † Kolozsvár, 1925. jún. 21. (B. Pál és bethleni gróf BETHLEN Mária leánya.)
Leányai: g1–g2.

g1. IRMA, szül. Kolarovec, 1859. dec. 10. † Kolozsvár, 1921. jún. 13.
= Kolozsvár, 1891. máj. 22. Felpesti és vízszentgyörgyi MAKRAY László, szül. Szamosújvár, Szolnok-Doboka vm., 1854. † Felpest, 1915. okt. 20.

g2. ÁGNES, szül. Gyalu, 1863. júl. 28. † Kolozsvár, 1934. júl. 28.
= Kolozsvár, 1886. okt. 26. Branyicskai báró JÓSIKA Lajos, szül. 1853. ápr. 4. † Kolozsvár, 1930. máj. 12.

c. MELLÉKÁG

a2. Galánthai gróf ESTERHÁZY LÁSZLÓ. † 1746.
= Szentgyörgyi HORVÁTH Kata. (H. János Vas vm. alispánja és felsőszelestei SZELESTEY Anna leánya.) (= I. ENYEDY Pál. † 1681.)
Fia: b1.

b1. ÁDÁM, szül. 1702. † 1742 előtt.
= Karancsberényi gróf BERÉNYI Erzsébet. (B. Ádám és csábrági és szitnyai gróf KOHÁRY Zsófia leánya.) (= II. Nádasdi és fogarasföldi gróf NÁDASDY Boldizsár.)
Fia: c1.

c1. FERENC, szül. 1738.
= Sopron, 1761. febr. 6. Sárvár-felsővidéki gróf SZÉCHENYI Teréz, szül. 1741. máj. 11. † 1777. jan. 17. (Sz. László és trakostyáni gróf DRASKOVICH Mária leánya.)
Leánya: d1.

d1. MÁRIA ANNA, szül. 1764. † 1836. dec. 23.
= 1791. júl. 14. Rothenthurmi és graiffensteini gróf AICHELBURG Félix, szül. Völkermarkt, Karintia, 1754. jan. 24. † Győr, 1832. ápr. 20. Cs. kir. kam.

III. ZÓLYOMI ÁG

III. Galánthai báró ESTERHÁZY PÁL, szül. 1587. febr. 1. † Érsekújvár, Nyitra vm., 1645. jan. 17. Tem. Nagyszombat, 1645. febr. 21.
= I. Nagykárolyi KÁROLYI Zsuzsanna, szül. 1590. † 1621. (K. Mihály és perényi báró PERÉNYI Erzsébet leánya.)
= II. Loósi és hédervári VICZAY Éva. † Galánta, 1651. júl. 28.
Fia: második nejétől: 1.

1. SÁNDOR, szül. 1636. † 1681. ápr. 2.
= Beketfalvi MÓROCZ Erzsébet. † 1684 után.
Fia: a1.

a1. ISTVÁN. † 1714.
= I. Zichi és vásonkeöi gróf ZICHY Mária. † 1690. (Z. Pál és nagykárolyi gróf KÁROLYI Katalin leánya.)
= II. 1692. Galánthai gróf ESTERHÁZY Mária. † Gáta, 1720. jan. 1.
Fiai: első nejétől: b1.
második nejétől: b2.

b1. ISTVÁN GRÓF. † 1755 előtt.
= 1727. Báró REITZENSTEIN Lívia.
Leánya: c1.

c1. JOHANNA.
= 1760. Báró LO-PRESTI de la FONTANA d'ANGIOLI Ferenc.

b2. JÁNOS GRÓF. † 1759 előtt.
= Gáta, 1723. jan. 25. Báró HOFFER Terézia. † Gáta, 1724. jan. 24.
Fia: c1.

c1. KÁROLY, szül. Gáta, 1723. nov. 3. † uo. 1757. jún. 27.
= 1748. Gróf LIMBURG-STIRUM Amália, szül. 1723. † Pozsony, 1799. jún. 30.
Fiai: d1–d2.

d1. KÁZMÉR, szül. 1749. † Pozsony, 1802. jan. 4.
= 1773. Gróf CASTIGLIONE Bora, szül. Pozsony, 1755. febr. 23. † uo. 1842. febr. 6.
Fia: e1.

e1. JÁNOS Kázmér, szül. Pozsony, 1775. febr. 11. † Karlsbad, 1829. aug. 17.
= Bécs, 1801. ápr. 19. Galánthai gróf ESTERHÁZY Jozefa, szül. Bécs, 1777. jan. 27. † 1843. dec. 3. (E. János és erdődi gróf PÁLFFY Mária Anna leánya.) (Lásd: I. fraknói ág, 2. fraknói grófi ágazat, b. tatai mellékág.)
Gyermekei: f1–f2.

f1. FRANCISKA, szül. Gáta, 1804. ápr. 16. † Bécs, 1875. szept. 12.
= Pozsony, 1824. aug. 16. Verőczei gróf PEJACSEVICH Péter, szül. Budapest, 1804. febr. 20. † Bécs, 1887. ápr. 15. Horvátországi miniszter.

f2. KÁZMÉR János, szül. Pozsony, 1805. nov. 15. † Salzburg, 1870. máj. 18.
= I. Pozsony, 1833. aug. 28. Muraszombathi, széchyszigeti és szapári gróf SZAPÁRY Leopoldina, szül. 1806. jún. 29. † 1838. márc. 12. (Sz. József és gróf GATTERBURG Johanna leánya.)
= II. Pozsony, 1842. júl. 19. Báró MONTVAL Mária Henriette Aspasie, szül. Bécs, 1804. szept. 29. † Salzburg, 1875. jan. 17.
Gyermekei: első nejétől: g1–g2.
második nejétől: g3.

g1. ILONA Mária Borbála Johanna Jozefa Leopoldina Walpurga, szül. Gáta, 1835. jún. 29. † Bécs, 1896. máj. 12.
= Salzburg, 1855. nov. 21. Galánthai gróf ESTERHÁZY Pál, † Levioc, Tirol, 1877. júl. 20. (Lásd: I. fraknói ág, 2. fraknói grófi ágazat, b. tatai mellékág.)

g2. ZSÓFIA Mária Johanna Jozefa Borbála Leopoldina Walpurga, szül. Pozsony, 1836. nov. 27. † Salzburg, 1906. szept. 25.
= Stockholm, 1862. márc. 4. BORÉLY de la TOUCHE Leon. † Párizs, 1895. jan. 27.

g3. DÁNIEL Péter Kázmér János Nepomuk József Antal Eustachius, szül. Pozsony, 1843. jún. 4. † Salzburg, 1923. nov. 19. Dr. jur., pápai titkos kam.
= Salzburg, 1870. jún. 4. Gróf UIBERACKER Ilona, szül. Schloss Klebing, 1847. febr. 13. † Wispach, 1908. szept. 29. (U. Farkas és dezséri báró RUDNYÁNSZKY Teréz leánya.)
Gyermekei: h1–h10.

h1. LAJOS Mária József Ottó Dániel Kázmér Eustach Benedek, szül. Aigen, 1872. márc. 21. † Wispach bei Hallein, 1946. jan. 13.

h2. MÁRIA Jozefa, szül. Aigen, 1873. máj. 23. † Füzesgyarmat, Békés vm., 1936. dec. 27.
= Salzburg, 1900. júl. 2. Gróf BLANCKENSTEIN Pál, szül. Battelau, 1868. jún. 6. † Füzesgyarmat, 1935. szept. 25.

h3. PÁL Mária József Dániel Kázmér Henrik Eustach, szül. Salzburg, 1847. máj. 31. † Kremsmünster, 1942. jan. 29. Őrgy. IV. Károly király szárnysegédje. (Grófi rangját a M. kir. BM 22 280/1911. szám alatt igazolta.)
= Salzburg, 1904. febr. 15. Gróf WALDERDORFF Wanda, szül. Klafterbrunn, OÖ., 1878. márc. 2. † Kremsmünster, 1961. ápr. 3. (W. Eduárd és gróf COLLALTO u. SAN SALVATORE Júlia leánya.)
Gyermekei: i1–i6.

i1. PÁL DÁNIEL Mária Eduárd Konrád, szül. Salzburg, 1904. nov. 26. † Triest, 1907. okt. 12.

i2. KÁZMÉR Pál Dániel Eduárd Antal, szül. Salzburg, 1906. júl. 13. Dipl. mezőgazdász.
= Polg. Ering, 1941. máj. 27. Egyh. uo. 1941. máj. 28. Choltitzi báró SEDLNITZKY-ODROWAZ Mária Gabriella, szül. Pillham bei Ruhstorf, Nieder-Bayern, 1920. ápr. 23. (S.-O. Ivó és báró HOENNING-O'CARROLL Zsófia leánya.) (Ering am Inn, BRD)
Gyermekei: j1–j6.

j1. ANTAL Pál Mária Kázmér Eustachius, szül. Budapest, 1942. ápr. 8. Dipl. kereskedő.

= Polg. Neusass bei Augsburg, 1973. ápr. 26. Egyh. Westheim bei Augsburg, 1973. ápr. 28. Gróf THUN und HOHENSTEIN Eleonóra, szül. Lindau, 1947. júl. 8. (T. Rudolf és OETTLE Erzsébet leánya.) (Düsseldorf)
Gyermekei: k1–k4.

k1. MÓRIC Antal Mária Rudolf, szül. Düsseldorf, 1975. ápr. 28.

k2. ZSÓFIA Erzsébet Mária Stefánia, szül. Düsseldorf, 1976. okt. 22.

k3. FERENC Kázmér, szül. Düsseldorf, 1979. jan. 13.

k4. MÁTYÁS Rudolf, szül. Düsseldorf, 1979. jan. 13. (Az előbbi ikertestvére.)

j2. SÁNDOR Móric Kázmér Pál Mária Eustachius, szül. Budapest, 1943. júl. 15.
= Polg. Eberhardzell, 1970. szept. 12. Egyh. Heinrichsburg, 1970. okt. 10. Gróf WALDBURG zu WOLFEGG und WALDSEE Szidónia, szül. Freiburg i. Br., 1942. dec. 4. (W. Henrik és herceg HOHENZOLLERN Mária Antónia leánya.) (Paris)
Fia: k1.

k1. FÜLÖP Antal Henrik Mária, szül. Neuilly-sur-Seine, France, 1975. aug. 29.

j3. Pál DÁNIEL Ivó Mária Eustachius, szül. Rotthalmünster, 1946. márc. 31. Dipl. kereskedő.
= Polg. Ering, 1971. júl. 30. Egyh. Maria-Plain bei Salzburg, 1971. szept. 19. von DESSAUER Cecil Izabel, szül. Santiago de Chile, 1950. jún. 21., elv. (v. D. Helmut Ottó gyáros és KUENERZ-PALLAVICINI Mercédes leánya.) (Sao Paulo, Brazília)
Fia: k1.

k1. MIKLÓS János Farkas, szül. Mannheim, 1977. aug. 4.

j4. ANDRÁS Kristóf Mária Eustachius, szül. Ering, 1950. márc. 1. (München)

j5. JÁNOS Nepomuk Rudolf Mária Eustachius, szül. Ering, 1951. máj. 21. (München)

j6. Zsófia YVONNE Carmen Mária Walpurga, szül. Rotthalmünster, 1958. febr. 18.
= Ering, BRD, 1988. okt. 3. JUKES Stephen Anthony.

i3. Mária KRISZTINA Ilona Julianna Antónia, szül. Salzburg, 1909. jan. 5. Nyelvtanár. (Wien)

i4. ILONA Julianna Zsófia Karolina Antónia Mária, szül. Salzburg, 1910. szept. 21. Titkárnő. (Wien)

i5. ANTAL Jenő Pál Dániel Ede Bartholomaus, szül. Bécs, 1913. aug. 24. † uo. 1935. jún. 19.

i6. PÁL Mihály Lajos Eduárd Dániel József Antal Ignác, szül. Bécs, 1915. szept. 25. † Ritten, Süd-Tirol, 1980. aug. 11. Dipl. mezőgazdasági mérnök.
= I. Aachen, 1947. szept. 6. ERASMUS Mária Lujza, szül. Aachen, 1922. ápr. 13. (Annullálva: 1953. okt. 31., elv. 1954. febr. 19.) (E. Péter gyáros és WEISHAUPT Lujza leánya.) (Aachen, BRD)
= II. Bécs, 1954. júl. 15. STEINBACH Kriszta, szül. Bécs, 1928. jan. 23. (S. Róbert Emil bankigazgató és SEIDL Mária Erzsébet leánya.) (Wien)
Gyermekei: második nejétől: j1–j4.

j1. PÁL Konstantin Mária József, szül. Bécs 1955. ápr. 26. Dr. jur., színházi dramaturg. (Wien)

j2. KÁROLY MÁTYÁS Mária József, szül. Bécs, 1958. febr. 25.

j3. FRANCISKA Wanda Anna Mária Jozefa, szül. Bécs, 1959. júl. 26.

j4. JOHANNA Terézia Mária Jozefa, szül. Bécs, 1964. jún. 22.

h4. LÁSZLÓ Mária József Jeromos Pál Vitál Eustachius, szül. Salzburg, 1875. ápr. 28. † Wispach, 1953. máj. 14. Pápai prelátus, a bécsi Szent István dóm kanonokja.

h5. TERÉZ Mária Jozefa Ilona Gabriella Walpurga, szül. Salzburg, 1876. aug. 17. † Wispach bei Hallein, 1958. febr. 26.

h6. ZSÓFIA Mária Jozefa Ilona Walpurga, szül. Salzburg, 1877. okt. 16. † Bécs.

h7. ILONA Mária Gabriella Walpurga, szül. Salzburg, 1879. szept. 15. † Schmichow/Prága, 1908. nov. 23. Bencés apáca.

h8. JÓZSEF Mária Ottmár Jeromos Pál Vitál Eustachius, szül. Salzburg, 1883. ápr. 23. † Bécs, 1908. dec. 4.

h9. KÁZMÉR Mária József Arnulf Bartholomaus Cyriakus Eustachius, szül. Wispach bei Hallein, 1884. aug. 8. † Budapest, 1944. febr. 15.
= Radkersburg, Stmk., 1914. júl. 22. Gróf FÜNFKIRCHEN Ilona, szül. Radkersburg, 1891. márc. 15. † Budapest, 1945. ápr. 20. (F. Rudolf és gróf SPAUR von FLAVON Ilona leánya.)
Gyermekei: i1–i4.

i1. ILONA Mária Anna Jozefa Praxedis Alojzia, szül. Salgócska, Nyitra vm., 1915. aug. 5.
= Budapest, 1946. júl. 29. GOBETS Ferenc (Frank), szül. Sloten, Hollandia, 1918. jan. 14. † Bécs, 1974. dec. 19. Holland kir. fhdgy. (Hinterbrühl bei Wien)

i2. JÓZSEF Mária Dániel Kázmér Ferenc Rudolf László János Ev. Eustachius, szül. Salgócska, 1917. szept. 8. † Bécs, 1980. jan. 21.
= I. Budapest, 1944. jan. 12. Herceg WINDISCH-GRAETZ Erzsébet, szül. Sárospatak, 1923. szept. 4. (W.-G. Lajos kam. és sárvár-felsővidéki gróf SZÉCHENYI Mária leánya.) (Elv. Budapest, 1949. jún. 22. = II. Genf, 1949. dec. 30. DÜSENDSCHÖN Fredy, szül. London, 1911. aug. 6.) (Chambésy, Schweiz)
= II. Bécs, 1957. okt. 28. FRANCK Lotte-Lore, szül. Drezda, 1920. szept. 18. (F. Ottó Richárd gyáros és WÖLFERT Alice Mária leánya.) (Elv. 1965. máj. 29. = I. MAUTHNER János, elv.)
Leánya: első nejétől: j1.

j1. MÁRIA Erzsébet Ilona Anna Jozefa Walpurga, szül. Budapest, 1944. nov. 12.
= London, 1975. szept. 10. LOCKWOOD János (John) Sugden, szül. London, 1938. márc. 14. Ír gárdakapitány, bankár. (London)

i3. MARIANNE Ilona Jozefa Ladislaja Teréz Zsófia Lujza Hedvig, szül. Salgócska, 1919. ápr. 28.
= Bécs, 1954. jún. 3. HABIG Péter, szül. Bécs, 1886. aug. 7. † uo. 1963. jún. 30. Lovaskapitány. (Wien)

i4. GABRIELLA Mária Ilona Jozefa Alojzia Albertine Ferdinandina Ágnes Walpurga, szül. Salgócska, 1922. jan. 20.
= Budapest, 1944. okt. 4. Erdődi gróf PÁLFFY László, szül. Köpcsény, 1921. jún. 22. Dipl. mérnök, dr. rer. pol., belsőépítész. (Wien)

h10. ANNA Mária Jozefa Júlia Gabriella Walpurga, szül. Salzburg, 1886. febr. 16. † Solbad Hall, Tirol, 1968. dec. 10.
= Wispach, 1906. máj. 2. Báró FRANCKENSTEIN Konrád, szül. Traunegg, OÖ., 1875. júl. 1. † Innsbruck, 1938. dec. 11.

d2. KÁROLY, szül. 1756. † Pozsony, 1828. júl. 9.
= 1785. Tolnai gróf FESTETICS Erzsébet, szül. 1760. † 1832. (F. Pál és nagybossányi gróf BOSSÁNYI Júlia leánya.)
Leányai: e1–e3.

e1. JOZEFA, szül. Bécs, 1780. jún. 15. † uo. 1821. márc. 10.
= Bécs, 1801. jún. 8. Gróf CAVRIANI Max Ferenc, szül. Seibersdorf, 1778. máj. 11. † Bécs, 1837. febr. 1.

e2. ERZSÉBET, szül. 1789. † 1840. máj. 10.
= Buzini gróf KEGLEVICH Ferenc, szül. Győr, 1777. aug. 20. † 1811.

e3. MÁRIA, szül. 1791. márc. 2. † 1830. márc. 31.
= 1807. jan. 15. Németújvári gróf BATTHYÁNY János, szül. 1784. ápr. 7. † Bécs, 1865. máj. 26.

EXTERDE

Rangemelések

Bárói rangja hesseni vagy hannoveri eredetű, amely Magyarországon nem nyert elismerést. A rangadományozás adatai ismeretlenek.

Leszármazás

A Báró EXTERDE VILMOS Ferenc Keresztély, szül. 1808. máj. 10. † 1853. ápr. 5. Fhdgy.
= Szentkatolnai CSEH Etelka, szül. 1809. † Paks, Tolna vm., 1872. ápr. 7. Tem. uo. 1872. ápr. 9.
Fia: I.

I. ADOLF, szül. 1843. † 1905.
= 1873. jún. 21. Királydaróczi DARÓCZY Eleonóra, szül. 1852. (D. Elek és pacséri REZSNYI Karolina leánya.)
Fiai: 1–4.

1. VILMOS, szül. 1874. † 1909.
= BADENI Etelka. (Özvegye 1938-ban lakik: Budapest X., Pongrác út 17.)
Gyermekei: a1–a2.

a1. MAGDOLNA.

a2. DÉNES, szül. 1904. márc. 22. H. h. h. 1945. márc. Huszárőrgy.

2. KÁLMÁN Adolf Elek Mária, szül. 1875.
= FRANZ Margit.
Gyermekei: a1–a3.

a1. KÁLMÁN Vilmos Károly Mária, szül. Arad, 1901. máj. 25. † Budapest, 1956. ápr. 28. Tem. Rákoskeresztúr, 1956. máj. 8. Építészmérnök, OTI tisztv.

a2. SÁNDOR Árpád József Mária, szül. Arad, 1902. dec. 27. Postai tisztv. (1938-ban lakik: Budapest, V., Pozsonyi út 16.)

a3. MARGIT Ilona Mária, szül. 1908. dec. 29.
= TONK Antal.

3. ANDOR, szül. 1876. † Szelistye, 1905. júl. 17. Tem. uo. a görögkeleti temetőben, 1905. júl. 19. Kir. járásbírósági írnok.
= VÉGH Etelka.
Fia: a1.

a1. TIBOR Andor, szül. 1905.

4. SÁNDOR, szül. 1879.

A család tagjai még: Báró EXTERDE ALMA. † Debrecen, 1970. dec. 31.
= KETTESY Aladár, Dr. med., kórházi szemész főorvos. Báró EXTERDE TIBOR, 1934–37-ben a szegedi jogi egyetem hallgatója, a Csongrád Megyei Bíróság büntetőtanácsának bírája 1988-ban.

FALLON-KUND

Leszármazás (töredékes):

A Báró FALLON FRIGYES. † Beez, Belgium, máj. 29.
= KUND Hanna (Janka) (K. Béla és gyulai GAÁL Irma leánya.) (= II. KÖVESS Emil.)
Gyermekei: I–IV.

I. MARGIT MÁRIA.

II. MÁRIA Huberta, szül. Beez, 1907. máj. 18. (Bárói rangját a M. Kir. BM 45 887/1937. szám alatt igazolta.)

III. ADALBERT (BÉLA).
(Budapest)

IV. ALFRÉD, szül. 1913. Máltai kegyelembeli lovag 1969-től.

Ékszerek, érmek rendjelek
- Válogatás az Esterházy-gyűjteményből -

Az Iparművészeti Múzeum december 2-án nyíló kiállítása kivételes élményt ígér mind a művészettörténész és ötvös szakma, mind pedig az ékszerek iránt érdeklődő múzeumlátogatók számára.. Olyan tárlat ugyanis, amely túlnyomórészt a régi ékszerművesség emlékeit sorakoztatta fel, legutóbb a hatvanas években készült a múzeumban.Igaz, a közönség az utóbbi tíz év több nagy kiállításán találkozhatott az Esterházy-gyűjtemény legkiemelkedőbb darabjaival, de sok nem kevésbé figyelemre méltó alkotás csupán szakkönyvek lapjairól válhatott többé-kevésbé ismertté.

Uralkodók és főpapok, hadvezérek és diplomaták - az európai történelem öt évszázadának megannyi illusztris személyiségét "idézik meg" az itt bemutatott műalkotások. A nemesfémből - aranyból és ezüstből - készült, drágakövekkel és zománccal gazdagon díszített ékszereket, nem csekély anyagi értékük mellett, artisztikus, olykor virtuóz megmunkálásuk s kiemelkedő történeti értékük teszi kiváltképp jelentőssé. Többségük a XVI-XVII. századból származik; e darabok méltán tekinthetők a reneszánsz, illetve a barokk iparművészet mestermunkáinak. Számottevő részük a régi magyar ötvösök keze munkáját dícséri, ám szép számban találhatók közöttük németországi, itáliai, sőt spanyolországi műhelyek alkotási is. A kiállítás különösen vonzó együttesét képezik a zománcos díszítésű ékszerórák, valamint azok a násfák, amelyeket az előbbiekhez hasonlóan, vékony aranyláncra függesztve, nyakba akasztva viseltek eredeti tulajdonosaik.

Sok esetben csupán szórványos, véletlenszerűen fennmaradt adatok szólnak a művek készíttetőiről, e szűkszavú közlések derítenek fényt az ékszerek, s egyéb becses klenódiumok eredetére. Ez utóbbiak közül a ritka, egzotikus anyagokból megformált rózsafűzérek - "Suent olvasók" - érdemelnek különös figyelmet, amelyek, hiteles források tanúsága szerint, Báthory István

és III. (Sobieski) János lengyel király, továbbá XI. Ince pápa, illetve I. Lipót császár hagyatékából származnak.

Előfordul ugyanakkor, hogy megformálása, feliratai révén maga a műtárgy ad pontos információt megalkotásának idejéről, körülményeiről, a megrendelő személyéről. Ez főként a címeres pecsétgyűrűkről mondható, amelyeken a családi címer mellett olykor az egykori tulajdonos monogramját is felismerhetjük.

A korai műtárgyak többsége a XVII. század második-negyedik évtizedében került az Esterházyak birtokába. Ez elsősorban Esterházy Miklós gróf (1582-1645) életpályájával, az ő üstökösszerű felemelkedésével magyarázható, aki 1625-től, húsz éven át Magyarország nádora volt. Ő vetette meg - nem utolsó sorban szerencsés házasságai révén - a mesésen gazdag családi vagyon alapjait. A sokrétű, változatos műgyűjtemény további bővítése, anyagának kiteljesítése fiának, Esterházy Pál nádornak (1635-1713) köszönhető, aki a családi kincstár ékszeranyagát számos új szerzeménnyel gazdagította. Az ő személyes megrendelésére készült műtárgyak közül a zománcképekkel - Szent József és Padovai Szent Antal alakjaival - díszített ékszerórát érdemes megemlítenünk.

A barokk-kori, illetve a XIX. századi emlékérmek kibocsátására többnyire egy-egy jelentős történelmi esemény adott alkalmat. Olykor jól felismerhető politikai szándék húzódik meg az effajta művek elkészítésének hátterében. Jellemző példát nyújt erre a kiállítás egyik legkitűnőbb darabja, az utolsó Bourbon uralkodó - X. Károly francia király - koronázási emlékérme 1825-ből. Az itt megjelenő, a koronázási ceremóniát ábrázoló sokalakos kompozíciónak határozott "üzenete" van: az európai nagyhatalmakat képviselő főrangú követek szerepeltetése révén e műtárgy a Bourbon-politika ultra-konzervatív irányzatának nemzetközi elismerését kívánja félreérthetetlenül kifejezésre juttatni. A tekintélyes külföldi követek között, a koronázási ünnepség résztvevőjeként Esterházy II. Pál Antal (1786-1866) is helyet kapott. Az ő nagyívű diplomata-pályájának egy-egy emlékezetes állomása ad magyarázatot arra, miként gazdagodott e régi - túlnyomórészt XVI-XVII. századi műveket felvonultató - főúri műgyűjtemény a XIX. századi éremművészet megannyi ritka, értékes darabjával.

A kiállítás megnyitóján 1994. december 2-án, 15 órakor a Budapesti Ifjúsági Kórus részleteket ad elő Esterházy Pál herceg (1636-1713) Harmonia Caelestis című művéből.

A kiállításhoz januártól
- **Az Esterházy-család felemelkedése, vagyona és gazdagsága**
- Eljegyzési és menyegzői ajándékok a XVI-XVII. századból
- Híres emberek - nevezetes események a XVII-XIX. századi éremművészet alkotásain.

című előadások kapcsolódnak, amelyek időpontját a Pesti Műsorban fogjuk közölni

Dalestek az Iparművészeti Múzeumban:
1995. január 14. 16 óra

Gulyás Dénes és Klukon Edit dalestje
műsor - Schubert: Die schöne Müllerin

február 11. 16 óra

Somogyi Eszter és Baranyay László dalestje
műsor - Mozart: Komm, liebe Zither
Abendempfindung
Als Luise die Briefe
Chi io mi scordi di te
Wagner Wesendonk-dalok
R.Strauss: Aller Seelen
Du meines herzens Krönelein
Schlechtes Wetters

Belépés múzeumi belépővel.
A koncertek létrejöttét a Nemzeti Kulturális Alap és a Fővárosi Önkormányzat támogatta.

ESTERHÁZY gyüjt.

7

ssal, csatja 18K arany

yház kagyló berakással

gyló berakással

- 1972

Bleyer Jakab: Gottsched
és Esterhány Miklós = Egyetemes
Philologiai Közlöny, XXXVI, 1912, 9.
823-824.

[E.M. 1745 lacke]

lapinak Zárat Zárban

Hegedüs László: „tudnám az sok igérettel megrakottam". Zrínyi Miklós két level Enterbáry Miklós nádorhoz. = M. Nemzet, okt. 9. 4.

1645

Leszármazás

Nagy Iván: Magyarország csal
nemzedékrendi táblákkal. 3.k
Vazul, 1858 81-
99.

Családtörténet

Dojcsák Gyözö: A kanadai Est
264 p.

Ernst,August: Die Esterházy.
Landestopographie
des Burgenlandes. Hrsg. von
Landesregi-
erung. Eisenstadt : Amtes de
Landesregie-
rung, 1981 III.1. 268 - 322.
Esterház,Magyar Colonia, Ész
Kanada.
Levelek a telepesektöl s fér
helyszínen vettek fel 1902 j
Kormány-
zósági ny., 1902 84 p., 1 t.

Esterházy János: Az Esterház

Lukácsy Sándor: Életkönyvek az irodalomban
= Katedra, 1984, 7.

1125-1131

Kanyaró Ferenc: Zrínyi
legújabb epigonjai = Egyetem
Phil. Közl, 17, 1893 15-26

E. Pál naiv versei

Hét békás nyakék - 1988
22K arany gyöngyház kagyló beraká

Gyilkos bálna - 1988
22K arany, jade alapon

Grizzly medve gyűrű - 1976
18K arany

Medvebocs kézelőgomb-pár - 1990
22K és 18K arany, a szemek gyöng

Medvebocs függő - 1982
22K arany, a szemek gyöngyház ka

Arany és gyémánt nyakék - 1969
22K és 18K arany

Sterling ezüst és fehérarany nyakék

Thaly Kálmán: Adalékok Zrínyi a költő életéhez = Sz, 17, 1883 59-62

[levél b. Esterházy Jánosnak gyűr altábornok. Gosnak]

bizalmi egyetértésével b
össze azt a választ kapt
összege a létminimumot n
nos nem foglalkoznak vel
TDDSZ-be, de nem érzi jo
képpen a különbség.

Az I. és II. Osztá
jónak, igaz, a jelenlegi

PATAKI GÁBOR tudományos munka
zeti struktura - miután
gások - készüljön átdolg
részletesebb javsalatát

Az igazgatói érték
nyában ő is változtatást
taiban, sem koncepcionál
tól, személyi átfedés is
egyszerüen össze kellene

Kis kutatócsoport
többet az egész kollekti
rumokat kell tartani!

ECKHARDT Sándor: Kismartoni Lavél 1923 nyarán
= Napkelet, II. 1923. 985–988. p.

Donáth Regina:

Egy magyar főúr tervezete az ország rendezésére a török hódoltság után

Egyetemi Könyvtár Évkönyvei. IV. (1968)

291-306

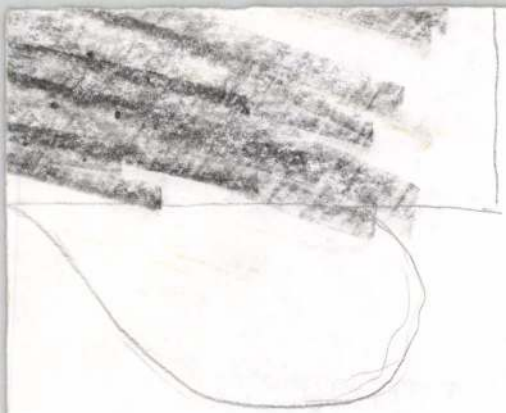

SINOWATZ, Fred: Reformation und katholische Restauration in der Grafschaft Forchtenstein und der Herrschaft Eisenstadt. Eisenstadt, Druck Rakr 1957
(Burgenländischen Forschungen 35) 135 p.

gazdaságtudományi egyetem
ar, Sopron. A bánya- és
. Sopron, 1935, 1938, 1940.

adókra és illetékekre vonat-
jteménye 1937-1941. Bp, 1941.

ujabb anyagi-, jogi, hatás-
. 1.köt. Bp, 1940.

birságok általános közigag-
döntvényeinek és elvi
2.köt. 1897-1937.

BÓNIS Ferenc

Esterházy Pál Harmonia Caelestis-ének kottája és latin-német szövege.

Bp. 1972

Eisenstadt

Kunst. Nr. 13.407 – 13.858
Baukunst 14.026 – 14083
Bildhauerei 14.084 – 14.153
Malerei 14154 – 14.205

Allgemeine Bibliographie des Burgenlandes VII. Teil. Topo-Bibliographie 1. Bd. Allersdorf-Eltendorf. Verantw. Gottfried Frasz Litschauer. Eisenstadt: Burgenländischen Landesregierung, 1978

Musik 14.205 – 15.030

Schauspielkunst, Theater 15.031 – 15.259

Trimmel Lex

138. **Tóth János**

BÁRDOSI János: Tóth Jánosra emlékezünk + Tóth János szakirodalmi munkái és a róla szóló irodalom [bibliográfia] = Savaria, 13/14 1979/1980 (1984) 295-303., ill.

139. **Vargha László**

FILEP Antal: Vargha László (Gyöngyös, 1904.X.25.- Bp., 1984.III.19.). = Néprajzi Hírek, 13, 1984, 1-2. 38-39.

KECSKÉS Péter: Vargha László. = Téka, 1984, 1.10-12., ill.

KECSKÉS Péter: Vargha László munkamódszere. = Téka, 1984, 2. 14-22., ill.

PINTÉR Tamás: Vargha László 1904-1984. = Magyar Építőművészet, 1984, 6. X - XI., ill.

140. **Végvári Lajos**

-rehák- : Családképek tegnap és ma [Beszélgetés Végvári Lajossal]. = Magyar Hírlap, 1984. május 6. 6.

141. **Vitruvius Pollio**

Vitruvius De Architectura. Translato, commentato et affigurato da Cesare Cesariano. (Facsimile, Como, 1521) A cura di Arnaldo Bruschi, Adriano Caruga e Francesco Paolo Fiore. Milano : Edizioni Il Polifilo, 1981 **rec.** HAJNÓCZI Gábor: Cesare Cesariano és a Vitruvius- szöveghagyomány a reneszánszban. = Művészettörténeti Értesítő, 33, 1984, 1-2. 86-89.

142. **Wilde János**

SHERMAN, John: Johannes Wilde (1891-1970). = Akten des XXV. Internationalen Kongresses für Kunstgeschichte, Bd. 1. : Wien und die Entwicklung der kunsthistorischen Methode. Hrsg. von Stefan Krenn, Martina Pippal. Wien ; München : Böhlau, 1984 91-98.

143. **Zachwatowicz, Jan**

DERCSÉNYI Dezső: Jan Zachwatowicz 1900-1983. =

Csatkai Endre: Bildhauer und Steinmetze aus Alt-Eisenstadt. = Mitteilungen des Burgenländischen Heimatschutzvereins, 1927.

3.

4.

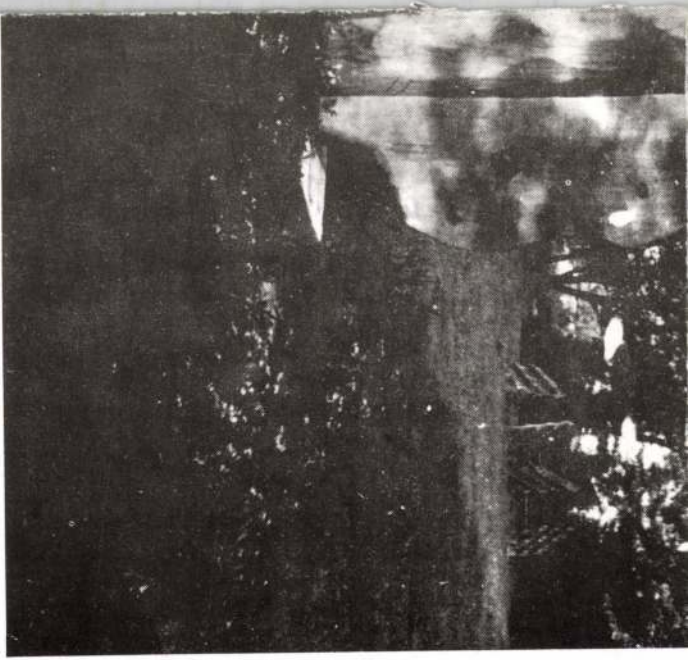

I A kastély terveröje
II A kastely és park kialakulása
III A kastély bezerdeszése
IV. A melléképületek ismertetése
V. A park leírása
VI. Esterházy az egyházi vidalomban

Fol. Hung. 2157

HÁRICH János:
Esterházy.
1944

Fk.: Antal Gábo

1025/91 MTESZ

nagyszerű könyvtár létezett, nagy könyvkereskedelem, nagy könyvforgalom volt, a görög és római ember ismerte a könyvek jelentőségét (a műveltség írott hagyományokon alapul, mondja Plinius), az irodalommal tudományosan is foglalkoztak s a tudósok kutattak a szakmájukba tartozó könyvek után, kellett tehát lenni bibliográfiának is. De az ókori bibliográfiai jegyzékek elvesztek s csak sovány hírek maradtak felőlük. *Aristoteles* az athéni levéltárban volt jegyzőkönyvek alapján *Didascaliá*iban az Athénben előadott drámák időrendes jegyzékét állította össze,[1] *Kallimachos* a meseszerűen gazdag alexandriai könyvtár közel félmillió könyvtekercsének szakszerinti címjegyzékét készítette el 120 könyvben (!),[2] *Herennius Philon* 12 könyvben kalauzt szerkesztett a könyvvásárlók számára, *Telephos* pergamoni iskolamester könyv- és könyvtárismertetéseket, *Artemon* pedig a könyvek használatáról írt.[3] A latin *Varro* szintén elveszett könyve: *De Bibliothecis* bizonyára foglalkozott a könyvtárak címjegyzékeivel is. Hogy a görög könyvtáraknak voltak címjegyzékeik, azt tudjuk Diogenes Laertiustól, ki Theophrastus könyvtárának részben betűrendes katalógusát közli (V. 42—50.) s a római *Seneca (De tranquillitate* IX) is beszél „de bibliothecarum indicibus". Az Argiletumban tanyázó római könyvkereskedők pedig boltjuk bejárata elé függesztették az irodalmi újdonságok cím- és árjegyzékét.[4]

Ha az ókori címjegyzékek el is vesztek, annál több címjegyzék maradt meg

[1] *Pecz* Vilmos: *Ókori Lexikon*, I. köt. 554. lapon: Didascalia.

[2] Dr. C. *Haeberlin: Beiträge zur Kenntniss des antiken Bibliotheks- und Buchwesens* (Centralblatt für Bibliothekswesen, 1890. 1—18. l.) — *Egger: Callimaque, consideré comme bibliographe et les origenes de la bibliographie en Grèce.* (Annuaire de l'association des études grecques en France X. 1876. 70 l.)

[3] Theodor *Birt: Das antike Buchwesen* (Berlin, 1882) a 362—363. lapon.

[4] *Lanciani* Rudolf: *A régi Róma.* Ford. Lubóczi Zs. (Budapest, 1894.) 218—247. l.

Quart-Hung. 2912/I, II

Keinratten

Könyvtári Katalogus I. Magyar tökéletlen
II. Világtökéletlen
III. Müveszettökéletlen

Hitbizomány Könyvtár Bp.

Schoen Arnold: Höger Antal Rismartoni szobrászról. = Sopronvármegye, 128. jan. 19.

ESTERHÁZY Béla levelei Kornétení Hampel
József. Bp. Urania ny 1913. 118 l.
(A magyarországi arisztokrácia gondolatvilága
és szellemi élete 1.)

Zum Vergleich [illegible]
einer graphischen Vorlage des späten 16., frühen 17. Jahrhunderts (Tizian-Kreis, Paulus Moreelse u. a.) – gelängten Figurentypen und ihrer zum Teil wie geknetet wirkenden Draperien sowie zur schnitztechnischen Behandlung prall modellierter Körperoberflächen und fein differenzierten Details an Bodenformation und landschaftlichem Hintergrund sei nur auf das „DS" monogrammierte, gegen 1690–1700 (?) entstandene Relief „Diana mit Nymphen und Satyrn" im Bayerischen Nationalmuseum München (Abb. 2) verwiesen[5]. In dieser zeitlich späteren, ausgesprochenen Diagonalkomposition ist der Raum um, zwischen und hinter den Figuren enger, alle Details bis in den Schnitt von Gesichtern oder Blattformen sind verhärtet, schärfer geworden. Diese Tendenz entspricht der friesartigen Figurenverbindung des teilweise stark erhaben geschnittenen, bildhaften Reliefs, die aber keine starke Räumlichkeit erzielt und bisweilen die italienische Schulung des Dominikus Stainhart zu leugnen scheint, die viele frühe Werke auszeichnet (s. Teil II, Abb. 1 f.).

ben werden, das in ähnli
wie das Londoner Relief
„Entdeckung der Schande
bindung mit einer Hirschjc
bei einem Hirten oder J
Tieren Widder und Stier
Hunden und einem Bären
in der Luft von Raubvögeln
Reliefauffassung, Figurenty
Stil sowie alle Eigenheit
sphärischen Landschaftssze
jekt entsprechend im Räur
und im Technischen der
summarischer – den ober
des Dominikus unmittelbar

Gegenüber einer solchen
der sogenannten angewan
Stil und Anspruch – die
dete, 29 cm hohe Elfenbei
terten hl. Sebastian (Abb
Kunsthandel befand[11] und
bewahrungsort mir unbeka
und doch könnte es sich u

2

Mitt. OÖ Landesarchiv Bd 14. 1984

Ernst, August.

1-757-133 165, 167

425.
Liha Bertalan: Tanulmányok a vas
a bányabiztositásnál. 1930.

785.
Lindner, Franz: Der Verwaltungsg
1894, Schweitzer

419.
Lloyd, Henry Demarest: The Swis
Fisher Urwin

863.
Lohren,A.: Die Reform der Handel
Gropius

SCHRÖDL József

Eszterházy Pál herceg nádor.I. rész. Esterházy Pál ifjusága 1635-1666.

A soproni Laehne-féle gimnázium értesitője 1890/1891
Sopron,1891

KOČIŠ, Jozef: Bytčiansky zámok.
Martin, Osveta, 1974 183 p. E H

Inventáre zámku z čias Esterházyovcov.
129-140.

VALKÓ Arisztid

Képek Esterházy és Kismarton zenei életéből.

Bp. 1954 Zér

MTA I. o. Zenei Osztály

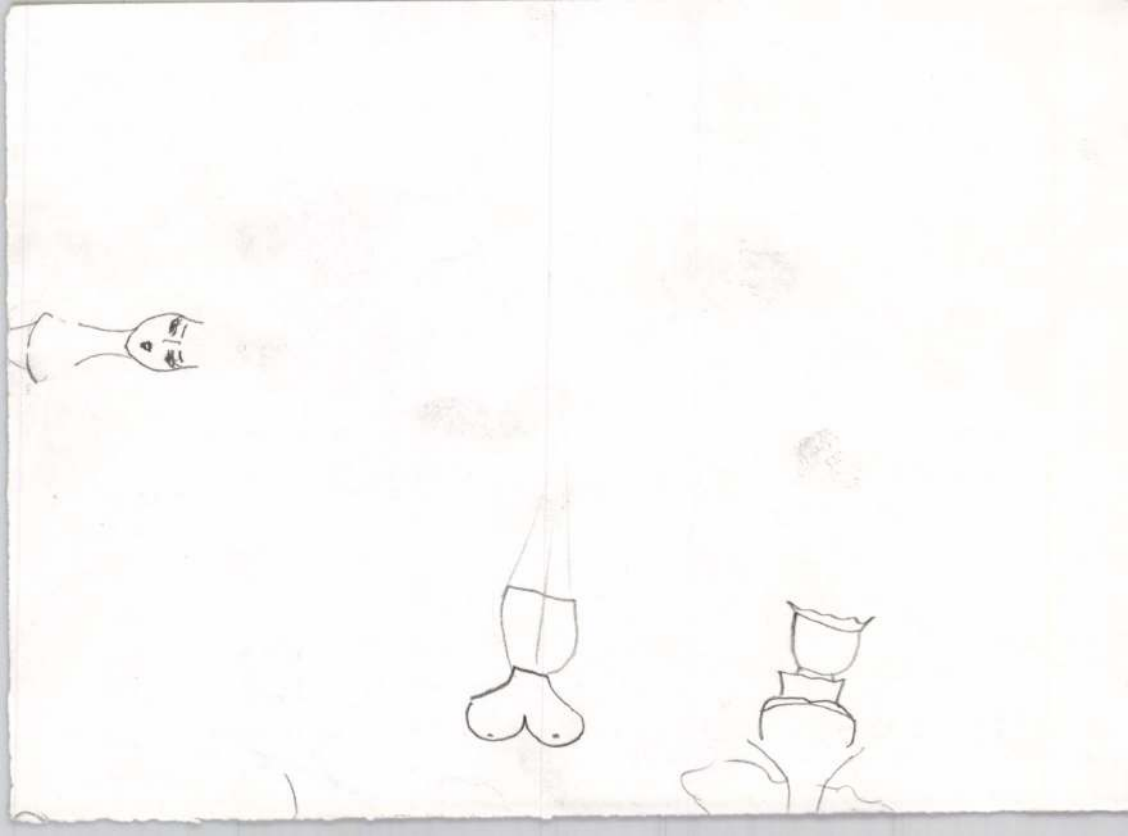

E. ~~Müller~~ Pál TT 1903 294-295

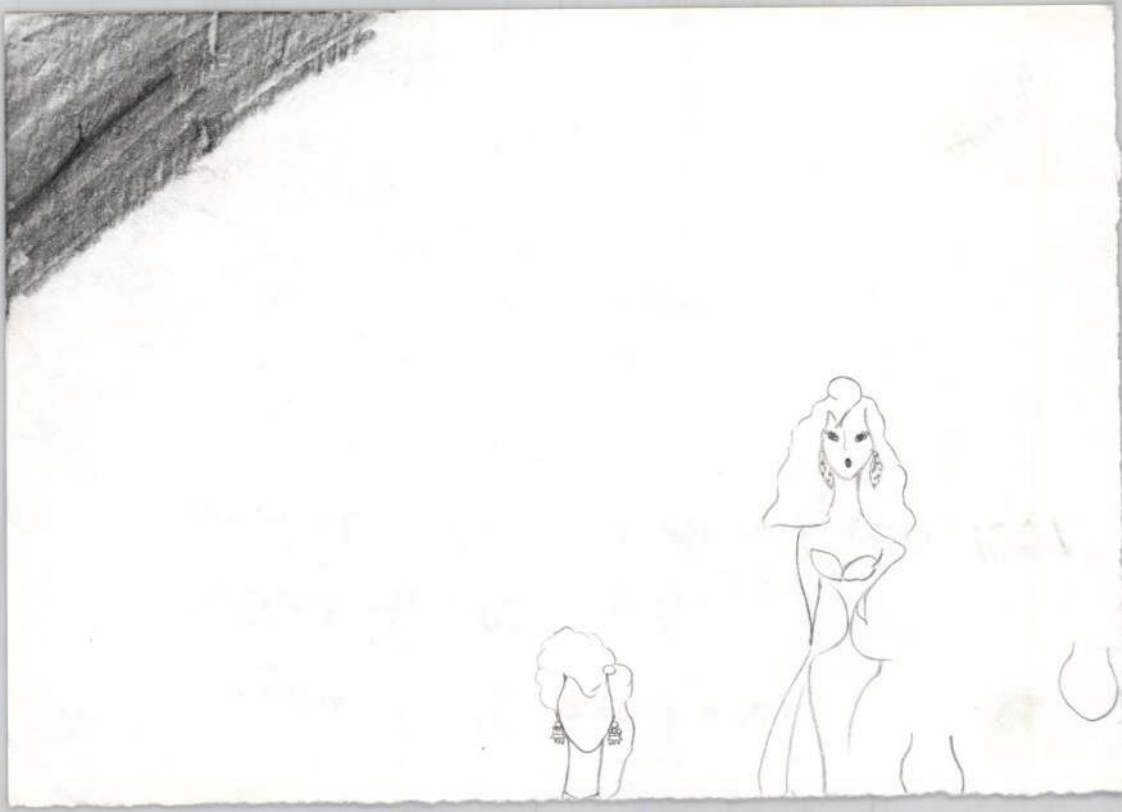

Haydn et le Esterhazy

Belistik-Scholk Hedwig et
Both M. Abbaye de l'Épau, 1991

2

Relation des fêtes données à sa Majesté l'Impératrice par S.A. Mgr. le Prince D'Esterhazy Dans son Château d'Esterhaz. L 8br et 2e 7bre 1773.

Vienne: de l'Imprimerie Ghelen, 1773. XX, 46, 2 p.

740 RAJZ. IPARMŰVÉSZET

TARTALOM:

741/744 Rajzművészet
744 Vonalas rajz. Mértani rajz. Műszaki rajz
745/749 Iparművészet. Díszítőművészet. Lakásművészet
745/749.031.4 Népi iparművészet

741/744 RAJZMŰVÉSZET

→ 760

18 művész, 48 rajz. Bp. 1942, Unitas. 48 l. — 25 cm. 129.053

Barna Elek: Pesten láttam. Bp. [1939], Officina. 158 l. — 22 cm. 90.206

Barta: Hannibal. Draving by — —. [Bp. 1939], Cserépfalvi. [48] l. — Har. 16 cm. 94.428

Barta Ernő: Assisi Szent Ferenc virágoskertje. Az előszót írta Schrotty Pál, a szöveget írta Szalay Emil, rajzolta — —. Bp. 1942, Antiqua ny. 14 l. 32 t. — 35 cm. 137.624

Bibliofil kiadás.

Barta Ernő: Képek és jelenetek Jézus életéből. Az előszót írta Zichy Gyula gróf. Bev. Bíró Bertalan. [Közreadja a] Magyar Szentkereszt Egyesület. Bp. 1942, Antiqua. 16 l. 32 t. — 35 cm. 137.625

Byssz Róbert sportkarikatúrái. Bp. 1932, Kalász ny. 52 t. — 28 cm. 264.751

Csoportkiállítás. → 750(061.4)

Czumpf Imre: Ez Páris! — — rajzai. [Közreadja a] Paál László Társaság. Bp. [1943], Hungária. 40 l. — 18 cm. 147.714

[Dékán Valér]: A „gyorsrajzoló". Bárki 14 nap alatt ügyes rajzoló lesz. Bp. [1929], Pestalozzi. [228] l. — Har. 24 cm. 63.553

Dönczy Lukács Ödön: Battonyai karikatúra-album. Rajzolta és linóleumba metszette — —. Battonya 1936, Ruber ny. [38] lev. — Har. 23 cm. 53.407

Dönczy Lukács Ödön: Békéscsabai karikatúrák. Rajzolta és linóleumba metszette — —. Békéscsaba [1935],

Excursion à Esterhaz en Hongrie en Mai 1784. Le Maître, le Palais, le Théâtre et le Bois. Vienne [1784], chez Jean Ferdinand Noble de Schönfeld,

14 p.

Apponyi Sándor gróf emlékezete. Kiad. a Magyar Bibliophil Társaság. [Bp.] 1926, Globus ny. 57, 7 l. 9 t. — 29 cm. 163.334

Balassa-kódex. Bev. és jegyzetekkel közzéteszi Varjas Béla. Kiad. a Magyar Tudományos Akadémia. [Kritikai kiad.] Bp. 1944, XXXIV, 196 l. 92 t. — 27 cm. 153.751

Bárány Gerő: Königsbergi töredék. Szeged 1931, Városi ny. 16 l. — 27 cm. /Széphalom-könyvtár 22./ 10.011/22

Bartha Dénes: Das Musiklehrbuch einer ungarischen Klosterschule in der Handschrift von Fürstprimas Szalkai. → 780 — —: Szalkai érsek zenei jegyzetei monostor-iskolai diák korából.

Bartha Dénes: Szalkai érsek zenei jegyzetei monostor-iskolai diák korából. → 780

Bartoniek Emma: Codices manu scripti Latini. 1. Codices Latini medii aevi. → 017/019

A **Bécsi** Képes Krónika. → 943.9"0896/1526"

Berkovits Ilona: A budapesti egyetemi könyvtár Dante-kódexe s a XIII. és XIV. századi velencei miniaturafestészet története. Bp. 1928, Singer és Wolfner. 74 l. — 27 cm. /A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti és Kereszténynyrégészeti Intézetének dolgozatai 6./ 73.584

Berkovits Ilona: A pécsi püspöki könyvtár festett kéziratai és ősnyomtatványai. [Bp.] 1937, Egyet. ny. 17 l. 1 t. — 23 cm. /Közlemények a Pécsi Erzsébet-Tudományegyetem könyvtárából 38./ 10.887/38

Budapesti Ráday Könyvtár. A — — kézirat-katalógusa. → 017/019

Centorio Degli Hortensii, Aseanio: Commentarii della guerra di Transilvania. Riprod. fotografica. → 943.9"1526/1711"

Codices Hungarici. [Közreadja a] Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarságtudományi Intézete. 1—3. Bp. — Kolozsvár 1942—1944.

A 2. köt. közreadója az Erdélyi Tudományos Intézet, a 3. kötetet kiad. a Magyar Tudományos Akadémia.

1. *Jókai*-kódex. (Bev. Pais Dezső.) 1942.

2. *Apor*-kódex. Bev. és hasonmásban közzéteszi Szabó Dénes. 1942.

3. *Guary*-kódex. Bev. ellátva hasonmásban közzéteszi Szabó Dénes. 1944.

Csatkai Endre: Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban. Sopron 1938, Röttig—Romwalter ny. 12 l. — 23 cm. /Klny. a Soproni Szemléből./ /[A Soproni Szemle kiadványai 27.]/ 78.702

Csatkai Endre: A soproni exlibris története. Missuray-Krug Lajos és Thier László közreműködésével. [Bev.] Hőgyészy Pál. Sopron 1938, Röttig—Romwalter ny. 26 t. — 25 cm. /Scarbantia 5./ 13.993/5

Czakó Elemér: Cyrillika in Buda. → 655.1/.3

Dézsi Lajos: Gróf Apponyi Sándor ig. és t. tag emlékezete. [Közreadja a] Magyar Tudományos Akadémia. Bp. 1927. 24 l. 1 t. — 23 cm. /A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek XX. 3./ 13.627/20

Diárium, a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda karácsonyi árjegyzéke a magyar könyvbarátok számára. 1939. → 017/019

Droszt Olga: Les premièrs imprimés en français de Vienne. /1521—1538./ → 930.85

FRANK, Norbert: Die Einfluss Paul Esterházys (1635-1713) auf die kirchliche Kunst im burgenländisch-westungarischen Grenzraum. Wien, 1976

[Rezivat, diplomamunk] Eisenstadt, Burgenländischen Landesarchiv

p. ?

Református templomok Magyarországon. Szerk. Dercsényi Balázs. Bp. : Hogyi & Társa, 1992

Archivum palatinale comitis Nicolai Esterházy.
9-11
Archivum palatinale principis Pauli Esterházy. 14-18.

Regnicolaris levéltár. Repertórium. Készitették: Bottló Béla, Veres Mikkós.Bp.: MOL,1968 (Levéltári leltárak ; 42.)

E.Miklós nádor 1625-ben megv.
E.Pál 1681-ben nádor

Az ünnepély rendje:

Megnyitót mond

Dr. KÁLDY ZOLTÁN püspök-elnök

A múzeumot köszönti

WEÖRES SÁNDOR Kossuth-díjas költő

Közreműködik:

Bitskey Tibor színművész,

ifj. Fasang Árpád és Fasang Zoltán

zeneművészek,

a Lutheránia énekkara

Weltler Jenő karnagy vezetésével

RABER, Ludwig: Frauenkirchen, Burgenland. Frauenkirchen, Franziskanerkloster, é.n. 16 p. ill.

Felelős kiadó: Dr. Káldy Zoltán
MAGYAR HIRDETŐ

Az ünnepély rendje:

Megnyitót mond

Dr. KÁLDY ZOLTÁN püspök-elnök

A múzeumot köszönti

WEÖRES SÁNDOR Kossuth-díjas költő

Közreműködik:

Bitskey Tibor színművész,

ifj. Fasang Árpád és Fasang Zoltán

zeneművészek,

a Lutheránia énekkara

Weltler Jenő karnagy vezetésével

KUTHY Sándor: A püspökszentlászlói rk. templom és kastély. = Művtört.Ért., 7,1958,4. 277-281.ill.

Eszetrházy Pál László pécsi püspök

Felelős kiadó: Dr. Káldy Zoltán
MAGYAR HIRDETŐ

ıest

mi soha nem hagyja cserben Önt

3, A4, A5, leporelló stb.)

t, rugalmasságot és gyorsaságot...

unk bemutatni Önnek, ezért kérem, érdek-
egy időpontot, amikor saját irodájában, az
nerkedhet meg az Unibind-rendszerrel!

Burkon Attila
termékmenedzser

semmibe sem kerül, s ne feledje,
sikerre!

ACK BT.
. Üllői u. 173 fsz. 3.
6) 1-177-4840

Pallheimer, Klaus M.: Karl Michael Joseph von Pauersbach (1737–1802): Das Leben und Werk des Begründers und Direktors der Marionettentheaters in Esterháza. = Beiträge zur Theatergeschichte des 18. Jahrhunderts.
Jahrbuch für österreichische Kulturgeschichte 3
34–78.

Református templomok Magyarországon. Szerk. Dercsényi Balázs. Bp. : Hogyi & Társa, 1992

PETNEKI, Áron: Identificatio, exemplum, stimulus : Mode und Rolle der Ahnengalerie in Ostmittelauropa. = Geschichtsbewusstsein und Geschichtsschreibung in der Renaissance. Hrsg. August Buck, Tibor Klaniczay und S, Katalin Németh. Bp., Akad.k.,1989 47-56

A kismartoni várkert története. Irta.
Dr. Hárich János hercegi levéltáros. 1934.
121 p., ill. OSzK: Quart. Hung. 2914.

(várkert. tört. 3-84.
Függelék: Utasítás a kertész részére 1732.
Parklátogatási szabályok 1807.
A várkertészek névsora
A várkert fenntartási költségei 1659-1790.
Képjegyz.
Levéltári forrásanyagok
Ind.)

Az ünnepély rendje:

Megnyitót mond

Dr. KÁLDY ZOLTÁN püspök-elnök

A múzeumot köszönti

WEÖRES SÁNDOR Kossuth-díjas költő

Közreműködik:

Bitskey Tibor színművész,

ifj. Fasang Árpád és Fasang Zoltán

zeneművészek,

a Lutheránia énekkara

Weltler Jenő karnagy vezetésével

Cs.DOBROVITS Dorottya: Ganna, Plébániatemplom és mauzoleum.
Bp.,TKM,1984 16 p. ill. 183.

Felelős kiadó: Dr. Káldy Zoltán
MAGYAR HIRDETŐ

Református templomok Magyarországon. Szerk. Dercsényi Balázs. Bp. : Hogyi & Társa, 1992

Pozsony

STASSEL, Ivo: Tri priklady z bratislavskej palácovej architektúry 17. a 18. storocia. =Pamiatky a príroda Bratislavy 10 (1988) 186-218. ill.

Kapitulská ul. c. 6-10 202-210.

Uni

Az UNIBIND megmutatja
hat minden kötelezettség
mutató megt

Tisztelt Leend

Valószínűleg Ön is tapasztalta már: **Ami te**
hoz, hogy megszerezzék... Bármivel is fo
kenysége **minél jobban „eladja" magát**

Ön hányszor került már olyan hely
attól, hogyan „adja el"

Az Unibind segít Önnek abban, hogy siker
ta tevékenységét meglévő és leendő üzleti
ismertetők, dokumentációk az érdeklődők
információ-forrást jel

Mit nyújt Önn

hatásos megjele

Belitska-Scholtz, Hedwig: Die Theaterpflege der Fürsten Esterhazy.
→ 240–248

Schlag, Gerald: Di Familie Estahäuser im 17. und 18. Jahrhundert. → 91-104

Joseph Haydn in seiner Zeit.
Eisenstadt, 20. Mai - 26. Oktober 1982
Veranstaltet von der Kulturabteilung
des Amtes der Burgenländischen Landesregierung.
Red.: Gerda Mraz, Gottfried Mraz,
Gerald Schlag. Eisenstadt: Amt der Burgenländischen
Landesregierung, 1982 591 p [78] t.

FÜLÖP Éva Mária: Halgazdálkodás a tata-gesztesi Eszterházy-uradalomban az 1740-es években. — Magyar Mezőgazdasági Muzeum Közleménye 1984/1985 (1985) 485-519. ill. G

Magyar Régészeti és Művé
tisztelettel meghívja Önt rende

PASSUTH

A szecessziótól az absztrakti

Az előadást 1993.
tartjuk a Magyar Nemzeti Galéria el

Knapp Éva-Tüskés Gábor:Esterházy Pál és az iskolai xxxxxxxxx szinjátszás.In: Az iskolai szinjátszás és a népi dramatikus hagyományok. Szerk. Pintér Márta Zsuzsanna és Kilián István. Debrecen :KLTE /Folklór Tanszék/ 1993. 19-45.

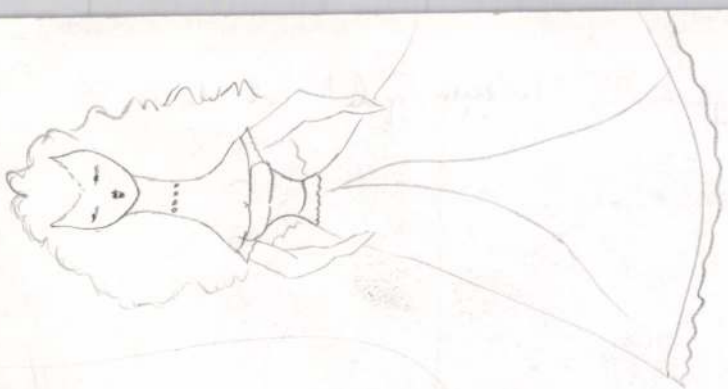

Mikki 1582-1645

Felsőmagyarországi Múzeum Egylet Évk. 1888. IX. 8-26

Katholikus Szemle 1899. 68-85

M. Nyelv 1884 78-79.

E. Pál 1635-1713.

Schrödl. 1890/91 J-44

Itk. 1892 129-146, 340-357

Új M. Múz. I. 234-243. 1858

Thuly Kalmán: Az 1683-iki táborozás története... (Érd. T. Tur XI. 4)

Itk. 1892. 177-178
522-525

~~E. Ph. K. 1893 15-36.~~

Kat. Szk. 1897 81-112.

Itk 1929. 198-200

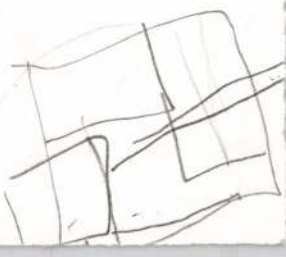

~~EPHK 1912 823-824~~

Corvina 1923 125-127

~~Szárazdal 1883 59-62~~

Figyelő 1877, III 308-309

Itk. 1944. 80-83.

Erd. Mír 1903 172-175.

~~E~~

TT. 1903. 67-82-232-252 Kokai E.P.

~~MTT 1857 245-~~

(7)

vetkezéseket húzhat maga
álhatatlan sokféleség,
okban találunk. De mind ezen
czél még is ugyan az marad.
kell törekednie, hogy a´
zt a´ lehetséges erővel
k pedig[65] bizonyos határai
által nem hághat a´ nélkül,
tremumokra ne vetemedjék. A´
t az említett határok felé
tnek lépcsőjit a´
gyobb volta határozza meg.
tisztábban vagy
séges lélekben
lömböző formák alatt is épen
ht az Istenség.[67] A´ Genie[68]
ti azt magában, ´s törekszik
dő[69] lelkében pedig örök
ad fel általa; ´s innen van,
geniemüvekből[72] kivont
az Ideált, mellyet a´
l egészen: úgy[74] a´ mint
isteni értelem sem
ából minden részben
szoll a´ Genienek a´
mellyet felállitottam:
ont;[77] ´s mellynek
ttél. A´ te müveid[78] nin-

Hajnal Istvan: G. D. az Esterházyaknál

Itk. 1927. 115-118.

Figyelő 1878. V. 125.

M. Nyelv 1932. 41-45

E. Ped. Försk. Ék. VII. 1961 644-647

P. Loyd. 1913 okt. 1. - Marcsug

(1984) 129-140., ill.

233. KURCZ Béla: Amfiteátrum az enyészetnek [Bp., Nagyszombat utca]. = Magyar Nemzet, 1984. augusztus 4. 4.

234. CS. LENGYEL Beatrix: A székesfehérvári belváros műemléki rekonstrukciója c. kiállítás az István Király Múzeumban. = Múzeumi Közlemények, 1984, 2. 136-144., ill.

235. LEWIS, Gillian M. - MUIR, Nanette T. - YATES, Nicolas: A festmények és festett textíliák közötti kapcsolatról. = Múzeumi Műtárgyvédelem, 12 1983 (1984) 169-184., ill.

236. LŐCSEI Gabriella: Hatszárnyú angyal [Vizsoly, Ref.templom]. = Magyarország, 1984. október 14. 27., ill.

237. A magyar műemlékvédelem munkájának eredményei az egyes műemlék tükrében. = Magyar Műemlékvédelem, 9 (1984) 471-557., ill.

238. MAJOROS László: Megnyitó beszéd a pácini műemléki tanácskozáson, 1983.X.27. = Herman Ottó Múzeum Közleményei, 22 (1984) 164-165.

239. (mátyás) [MÁTYÁS István]: Ásatási évad. = Népszava, 1984. április 25. 6.

240. MENDELE Ferenc: A hazai kastélyok műemlékvédelmi helyreállításáról és a kastélyok hasznosításáról. = Műemlékvédelem, 28, 1984, 3. 180-195., ill. E

241. MENDELE Ferenc: Hollókő műemléki rehabilitációjának építészeti koncepciója. = Honismeret, 12, 1984, 2. 7-8., ill.

MENDELE Ferenc: Műemlékvédelem és falusi turizmus. 244/13.

242. MESSINGER Géza - PATTANTYÚS Á. Ádám: Barokk kupola rekonstrukciója az egykori aszódi kastélyon. = Magyar Építőipar. 33, 1984, 5. 294-297., ill.

243. A műemlékvédelem Magyarországon. Szerk. Császár László. Bp. : Képzőművészeti, 1983 (Képzőművészeti zseb-

ÖRSI Károl

Ásatási Fertőzés.

Zöldfelület gard.

1985. 58. sz. 31. p.

Vö. *NI.* IV/80—100.; pk. 226.; *Szerencs* 131., 263—272.; *MNZsbk.* I. R. I/6—8., 94—103.; *Siebm.* 159—60., horv. 45.; *Áld.* 296.; *T.* VI/61., 177.; *Orosz* 77.; *Kősz.* 92.; *Balogh* 55.; *Petri* V/444.; *Gf.* I/11.; gr. *Eszterházy* János. Az Eszterházy-család (Bp. 1901.); stb.

Eszteri. — Nemességét 1538-ból l. *LR.* Arm. I/3.; *LR.* II/432. — Vö. *Siebm.* 161.

Etédi *(ujtordai).* — Címeres nemeslevelet Bethlen Gábortól 1619. aug. 25. *E.* István nyert. — A további adatokat l. *Beczei* (ujtordai) alatt.

Etédy. — József vásárhelyi lakos 1819. Pestmegyétől kér nemesi bizonyitványt. — Vö. *Kősz.* 92.

Etey, l. **Ethey.**

Etheky (alias **Nagy).** — Címeres nemeslevelet 1583. ápr. 28. *E.* Sebestyén és Bálint testvérek kaptak. *(Zólyomm. lt.)* — *Czímer:* vörös paizsban zöld halmon buzakéve áll; zárt sisak; sisakdisz: galamb csőrében olajágat tart; takarók: vörös-ezüst. Kihirdette 1610. máj. 5. Nyitramegye. *(NIf.* II/40.)

Kállay István A vereti-elit családi kapcsolatai Mária Terézia korában.
= Fund, 65, 1992 18-26. old F

gr. József (~~1682~~ 1682-1748)
gr. Ferenc (1683-1754)
gr. Miklós (1711-1764)
gr. Ferenc (1715-1785)

6

te-ben (1978)

gyagmodelljének készítése közben

er" c. szobrán ülve

ke

berakással

Dualaky Jain: Revicky Lanilo, Révicky Mantova és Esterhazy Zsófia fejedel naplójából, 1600-1655 = MTT 1856 245-254.

A kiállításon látható nyomatok és fo

Tengeri farkas

Medve

Haida házak és totemoszlopok

A holló és az első ember

A vízalatti világ főnöke

Phyllidulla, az eljövendő békák alakja

A holló felfedezi az emberiséget a k

Mitikus hírnökök

Haida mítoszok

Fraknói Esterházy Miklós Antal.

kiszi purfit.

† 1695 aug 5.

Kollányi 300-301

F. Esztergomi Panoramal 1100-1900

Esztergomi Főszékesegyházi Kápitalon, 1900

HAJNIK, Emerich

Das fürstliche Haus Esterhazy

= ~~Oe~~chische Revue, III, 1865 1-73

Oesterreichische Revue, 3, Jg Bd. 4. 1865 1-73.

56. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Francisco de Goya grafikai munkái. 1928.
Ua. 2. kiad. 1929.
57. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Honoré Daumier grafikai munkái. 1929.
58. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Modern svéd grafikusok. 1929.
59. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Francesco Bartolozzi és köre. 1929.
60. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Miniatúrák és olasz rajzok. 1930.
61. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Új szerzemények. 1931.
62. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Német rajzok. 1400—1650. 1931.
63. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Német rajzok. 1650—1914. 1932.
64. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Németalföldi rajzok. XV—XIX. század. 1932.
65. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Francia rajzok. XV—XIX. század. 1933.
66. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Lotz Károly rajzai. /Születésének századik évfordulójára./ 1933.
67. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Rajzoló eljárások. 1934.
68. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Watteau és köre. /Születésének kétszázötvenedik évfordulójára./ 1934.
69. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* A Majovszky-gyűjtemény. 1935.
70. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Székely Bertalan rajzai. /Születésének századik évfordulójára./ 1935.
71. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Francia grafikusok. /XV—XX. század./ 1936.
72. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* A Grafikai Osztály legszebb külföldi rajzai. 1936.
73. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Német grafikusok. /XV—XX. század./ 1937.
74. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* Olasz grafikusok. XV—XVIII. század. 1939.
75. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. Grafikai Osztály.* A magyar rajz ötszáz éve. 1940.

A **régi** Buda és Pest könyvekben, képekben. A Magyar Bibliophil Társaság 3. kiállításának katalógusa. → 943.9A/Z

Régi győri könyvek, metszetek és képek. → 943.9A/Z

A **régi** Pest-Buda. Egykorú képek és leírások. → 711.424

Reiter László könyvművészete. [Fametszetek.] Bev. Elek Artúr. Bp. 1943, Hungária ny. 67 l. 8 t. — 18 cm. 820.157

Beragasztott képekkel.
Bibliofil kiadás.

Reiter László: Reklám és fametszet. [Bp.] 1927, Amicus. 16 l. 7 t. — 22 cm. 632.165

Beragasztott képekkel.

Révész Kornél: Ex libris ek. 12 rézkarc. Bp. [1938], Löbl ny. [4] l. 12 t. — 29 cm. /[A Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete kiadványai 4.]/ 15.131

Révész Kornél: Turista tízparancsolat. — — 10 linóleum-metszete. Bev. Zsitvay Tibor. Kiad. a Duna Sport Club Turista- és Síszakosztálya. Bp. 1937, Merkantil ny. 12 t. — 27 cm. 67.233

Rexa Dezső: Százesztendős pest-budai képeskönyvetske tizenkét szép színes képekkel. → 943.9A/Z

Rexa Dezső: Zwölf Monate in Pest mit zwölf schönen farbigen Bildern. → 943.9A/Z — —: Százesztendős pest-budai képeskönyvetske tizenkét szép színes képekkel.

Borsodi Csaba: Úrbérrendezés a herceg Esterházy hitbizomány sűttőri uradalmában =

Fiatal oktatok közleményei ELTE BtK.

1 (1983) 36-JJ.

Csakvár

ÖRSI Karolyi

~~A csákvári tartéjpart~~ "... legalább egy részt el kell tisztítani"

= Kertészet és szőlészet, 1988, ~~dec. 11~~ 51-52. 8. p.

ábor [beszélgetés Kaba Melindával]. = Esti Hírlap, 1984. Február 10. 4.

ANGYAL László: Hajdú-Bihar megye és Debrecen város Műemléki Albizottságainak negyedszázados működése.244/1.

167. ANGYAL László: Hajdú-Bihar megye és Debrecen város negyed évszázados műemlékvédelme, 1958-1983. Debrecen : Megyei Műemléki Albizottság, 1984 37 p., ill.

168. ANGYAL László: Negyed évszázad a műemlékek Hajdú-Bihar megyében (1958-1983). = Műemlékvédelem, 28, 1984, 1. 30-39., ill. E

169. BALÁSSY László: A kupola titka [Szekszárd, Plébánia-templom]. = Új Ember, 1984. augusztus 5. 4., ill.

170. BALLESTREM, Agnes: Restaurálhat-e a restaurátor? = Múzeumi Műtárgyvédelem, 11 1983 (1984) 17-27.

BALOGH István: Városrendezési és várostervezési törekvések az első világháborúig [Debrecen].244/2.

171. BARCZA Géza: Esztergom műemléki helyzete. = Dunakanyar, 20, 1984, 3. 3-6., ill.

172. BARCZA Géza: A magyar műemlékvédelem fejlődése a jogszabályok tükrében 1973-1980. = Magyar Műemlékvédelem, 9 (1984) 53-65. G

BARCZA Géza: Műemlékvédelem hatósági és társadalmi síkon.244/14.

173. BÉKÉSI István: Denkmal-Restauratoren. = Budapester Rundschau, 1984. október 15. 6., ill.

174. BÉKÉSI István: Műemlék-restaurátorok. = Népszabadság, 1984. szeptember 2. 5., ill.

175. BENEDETTI Tibor: A Magyar Állami Operaház épületének rekonstrukciója 1981-1984. = Magyar Építőipar, 33, 1984, 8. 461-469., ill.

BÉRCZI László: Az egri ráctemplom ikonosztázának és

SSz 1967.3. 25.129.40.

Krizsán Lauló: Esterházy Pál nádor hodtumaji jegyzete: = HK, 5, 1958 195–201

17. sz.

Mikó Sándor: Rábakizi lép a Zurus labanc háború idejéből [Grubasevics Ferenc kapuvári tisztartó levelei E. Pálnak a Sándor Gáspár hercegi uradalmi prefektusnak] = Soproni Szemle 25, 1984, 29–40. 6. 1705–1707

Fülöp László: Esterházy Pál két végrendelete.
- Somogyi honismeret, 1990. 1. 27–28

1664.

• Rumrauer János: Az erdőgazdálkodás története a Zselicben különös tekintettel az Esterházy hercegi birtokosságra. = Zselici dolgozatok 5. (1982) 20–29.

DEBRECZENI Bárány Ágoston: Galanthai Esterházy Pál Római Sz. Bir. Herczeguel, Aranygyapjas Viteznel, Magyar-országi Nádornak, s Kúnak' birájainak emléke = Felső Magyar Országi Minerva, 3, 1825
263 – 268

1635 – 1713

Gombos, Karol: A sixteenth-century tapestry in the Esterházy treasury. = The New Hungarian Quarterly 22 1981 83 164-167

Havas Ágnes: Esterházy Pál: Egy gondolom Tárcz Enek egy nén Rosa Virágnul = Acta iuvenum. Sectio litteraria. 2 (1980) 179-186.

S & 1971/1.

Csapodi G.

Kiadatlan Zrinyi-levelek az Esterhány levéltárból.

HL 1956. 492-493

HK 60, 1956 490–497

E. Mikkeinen

E Lindorat.

ányos fokozatok, letett vizsgák

ti feladatai

ongresszusi és egyéb előadásai,
konferencia illetve egyéb előadói

ztőbizottsági stb. tagsága

ízásra végzett munkái

gei

gyéb megjegyezni való.

Marosi Ernő s.k.

Borsa Gedeon: Neu aufgefundene, gedruckte Libretten für Esterházy in der Zeit von Haydn (1766–1790).
= MKSzle 97, 1981 229–234

Bitskey István: Esterházy Miklós nádor és a protestáns vallásmozgalmak. = Theologiai Szemle, Uf. XXVI, 1983, 78–81.

1625

Galántai gróf Esterházy Miklós munkái.
Eredi kéziratok és kiadásak után a szerző
életrajzával, Szerk Toldy Ferenc. Pest, Emich
és Eisenfels. A 1852

CIV, 448 hasáb

1582–1645

Lénárt Andor: Esterházy Károly püspök XVIII. század végi építkezéseinek háttériparáról. = Agria 19 (1982-1983 (1983) 187-217. G

Zachar József: A francia ancien régime két Esterházy-huszárezrede. 1735-1789. = Hadtörténelmi Közlemények, 30, 1983 197-229. G

Sándor László: A robotmunka az Esterházyak bujáki uradalmában. = Agrártörténeti Szemle 23, 1981 515-531.

KISMARTON

Mereny Lajos: Kismarton. = UU

47, 1900, 12. 182–183, 198–199.

13

[Ferenc Károly főherceg leírása 1899-ev Kismarton látogatásáról].

Tp. Évk XI.

Bányarok és Koh. L. Öntöde 29. 6. 1978.

Sopronvármegye 1928. jan.

Földfelület g. 1985

Kertészet és Szolesszet 1988

Vj Idők 1932. 259. II

Felső Magyar Omagy Minerva 1925

MGSZ 1898

Oesterr. } Revue
Ostern }

Robbins, H.C.

KISMARTON

Lyka Károly: Kismartoni írók.
– Új Idők II 1932. 259–260

38, 2. Bd. 1932

GALÁNTA

Ybl Ervin Weber Antal

= Ép. és Kalatedestud. Kiöb, 1, 1957

418, 437

Lelkes Nainda József: Galánta

Képes Krónika 1939. 26. 78-79.

Galánta.

Esterházy kastély

Komáik Dénes: A gótizáló romantika építészete Magyarországon. = Építés- Építészettudomány, 14, 1982 [300]/3 10-311.

Fertőd

Vadászi Emelet

Philippe de Lasalle Esterházy

Mintája: XI. 73-87 F

1968 (1969)

[illegible]

FERTŐD

Vadásu Enzébet: „Az időnek négy zészei"
Esterházán. = Ép.-Éptud, V, 1973
469-478.

Ép. Éptud. 1974 469-478.
~~S. Szemb 1971.1.~~

FERTÖD

MARÒT János – Rácz Endre

Fertőd Bp. Corvina, 1972 12 p. 35 t.

G

Valkó Arisztid: Adalékok az Esterházyak
XVIII. századi erdő- és vadgazdálkodásához
Bp. 1969 23 l. kéz

MM. Múzeum Adattára IV. r. gyűjt.

No. 246

SOUTVAETEN met termen ende vergulde Beeldens.
Zilveren zoutvaten uit het begin van de 17de eeuw uit de verzameling van het Rijksmuseum.

Aanwinstenzaal.

3-6-1989 -

RUSSEN EN NEDERLANDERS 1600-1917;
Uit de geschiedenis van de betrekkingen tussen beide landen.

Meer dan 300 voorwerpen illustreren de betrekkingen op economisch, diplomatiek en cultureel gebied gedurende drie eeuwen. Kaarten, brieven, geschenken en andere voorwerpen uit vele archieven en musea, ook uit de Sovjet Unie.

Tentoonstellingszaal.

25-6-1989 -

KUNST IN KAART

Het aandeel dat grote kunstenaars hadden in de totstandkoming van kaarten in de 16de, 17de en 18de eeuw.
(Tentoonstelling over cartografie tegelijkertijd in het Amsterdams Historisch Museum, in het Museon Den Haag en in het Rijksmuseum Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam).

Rijksprentenkabinet.

Dienes Lajos Galánthai herceg Esterházy Pál.
=VU 4, 1851, 1 1–2. (1780— 1860) min.

Gróf Esterházy Kálmán. (1830–
=VU 14, 1867, 42. 513–514

Csehszlovák

Bárdossy Antal: Az Entelhen
hercegi hitbiomegyardalkalmas
1930–1944 Corott Bp 1983

M. Herogard Múzeum IV. sz. gyűjt No 571. 57 e

Lázár Tamás 1571/3
Lechner Ödön 1359
Le Corbuisier 493, 1834
Lecoux, Claude Nicolas 1075
Legány Zoltán 2384
Léger, Ferdinand 2092
Lehel Ferenc 1327
Leitner Barna 2093
Leittner, Servatius 1076
Lemaire, Raymond 117
Lénárd György 2137
Lengyel András 2094
Cs. Lengyel Beatrix 234
Lengyel Géza 547
Lengyel Gyula 2095
Lengyel László 1634
Lenin, Vlagyimir Iljics 539
Lenkey István 1619
Lenkey Zoltán 2096
Lentic, Ivo 562
Lessenyei Márta 2097
Lesznai Anna 1360
Lévai György 1820
Levárdy Ferenc 621
Lévay Botondné 1247
Lévay Endre 1157, 1181
Levin, Les 1465
Lewis, Gillian M. 235
Ligeti Erika 2098
Ligeti Pál 1192
Liipola, Yrjö 2099
Lindner Magdolna 1346
Lintner Sándor 2227, 2299
Liotard, Jean-Etienne 1077
Linszky János 1078

Tolnai Gábor: Régi magyar főurral:
Életforma és műveltség az újkaban
Bp.: Magyar Történelmi Társulat, [1939] 176 p

cs. 132-138, 155-159

Pál kg 136-138
Miklós gr. 133-136

Fejes 153-158

Kády pusp 13 bp 135

p.

15. Tóth Zoltán: Műemlékvédelmi szemlélet az építőipari üzemmérnökök képzésében. 139-142.

16. Szamosújvári Sándor: Műemlékvédelmi tevékenység egy szakkörben. 145-146.

245. E. NAGY Katalin: Bakócz Tamás miseruhájának konzerválása. = Múzeumi Műtárgyvédelem, 12 1983 (1984) 77-100., ill.

246. NÉMETH István: Szentgotthárd művelődési és igazgatási központjának tervezése. = Vasi Szemle, 38, 1984, 1. 29-41., ill. G R

ÖRSI Károly: Hajdú-Bihar és Debrecen történeti kertjeinek helyzete és védelme.244/4.

247. PALLAGI Ferenc: Vasúton vitték a vár törmelékét [beszélgetés A. Czétényi Piroskával, Budai vár]. = Esti Hírlap, 1984. december 23. 6.

248. PATKÓ Sándor: Szekszárd, Szécsényi utca 22/34. számú épületek és a mögöttes területek rehabilitációja. = Magyar Építőipar, 33, 1984, 4. 234-240., ill.

249. PERCZEL Anna: Gellért Hullámfürdő, rekonstrukció. = Magyar Építőipar, 33, 1984, 1-2. 118-119., ill.

250. B. PERJÉS Judit: A restaurált lelet, mint történeti forrás. = Múzeumi Műtárgyvédelem, 11 1983 (1984) 75-86., ill.

251. Pusztuló műemlékeink nyomában. Szerk. Ézsiás Anikó és Szakály István. Bp.: RTV Minerva, 1983 **rec.** KERNY Terézia = Ars Hungarica, 12, 1984, 1. 142.

252. Ráday Mihály: Unokáink sem fogják látni. Bp.: RTV Minerva, 1982 **rec.** ~~VADAS József = Könyvvilág, 20, 1984, 10. 7~~

RADOS Jenő: A ráckevei Savoyai kastély építészek és műszaki tervezők alkotóházává történő műemléki helyreállításáról.1571/2.

KERNY Terézia = Ars Hungarica, 12, 1984, 1. 141-142.

Utasítás 1668-ból az ungvári udvarbíró és szamtartó tisztére.

~~Esterházy Mária utasítása az ungvári szamtartomat., 1668.~~

MGSz. V, 1898 146–160.

E. Mária

Gábriel Asztrik: Index romain et littérature française à l'époque romantique. → 282

Gábriel Asztrik: Középkori kéziratok Magyarországon. 1. Debrecen. Bp. 1943, Egyet. ny. 22 l. 2 t. — 23 cm. 19.208/1

Több nem jelent meg.

Gábriel [Asztrik] Astrik: Nürnberger Handschriften in Ungarn. Bp. 1944, Verf., Druck. Sárkány. 16 l. 3 t. — 25 cm. /Kiny. az Archivum Europae Centro-Orientalis-ból./ /Ostmitteleuropäische Bibliothek 52./ 262.517

Gábriel Asztrik: A premontrei kódex-irodalom. → 894.511

Gábriel Asztrik: A római index és a francia romantika. → 282

Gaes Emilián, B.: Szoszna Demeter György kéziratos énekeskönyve. /1714—1715./ → 783

Das **Gebetbuch** des Generals Gyulai. Ein seltenes Denkmal alter ungarischer Druckkunst. → Gyulai generális imádságos könyve.

Gedő Lipót: Magyar műgyűjtők és bibliofilek. Arcképek. → 700

Gründliche und wahrhafftige Anzeygung, wie das königlich Schloss Gran in Hungern von den Türcken belagert, beschlossen und eingenommen ist. 1543. → 943.9 "1526/1711"

Guary-kódex. Bev. ellátva hasonmásban közzéteszi Szabó Dénes. Kiad. a Magyar Tudományos Akadémia. Bp. 1944. XXII, 134 l. 2 t. — 25 cm. /Codices Hungarici 3./ 17.749/3

Historische Schausammlung. Medicina in nummis. Diplomata, icones medicorum, codices manuscripta et libri, instrumenta chirurgica et pharmaceutica. → 610

Hodinka Antal: XVII. századi magyarnyelvű levelek. → 943.9"1526/1711"

Hoffmann Edith: A Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának illuminált kéziratai. Bp. 1928. 135 l. 15 t. — 23 cm. /Az Országos Széchényi Könyvtár tudományos kiadványai 1./ 10.125/1

Hoffmann Edith: Régi magyar bibliofilek. [Közreadja a] Magyar Bibliophil Társaság. Bp. 1929. 304 l. 39 t. — 27 cm. 99.903

Hubay Ilona: Missalia Hungarica. Régi magyar misekönyvek. → 264

Hunyady József: A Vitéz- és Corvin-kódexek és ősnyomtatványok kötéseinek bibliográfiája 1938-ig. Bp. 1939, Attila ny. 102 l. — 17 cm. /Könyvtörténeti bibliográfia 1./ 12.781/1

Inotay Ilona: A Teleki-kódex Sz. Anna legendájának nyelvi földolgozása. → 809.451.1—8

Isoz Kálmán: Latin zenei paleográfia és a Pray-kódex zenei hangjelzései. → 781

Jávor Egon: Hét kéziratos pozsonyi missale a Nemzeti Múzeumban. → 264

Jenei Ferenc: A világi irodalmi műfajok kéziratos énekeskönyveinkben. → 894.511

Jeórjiosz Zavirasz budapesti könyvtárának katalógusa. → 017/019

Kállay Ilona: Das Hochfürstlich-Esterházysche Regentenamt in Eisenstadt. = Burgenland in seiner pannonischen Umwelt Festgabe für August Ernst. Eisenstadt: Burgenländische Landesregierung, 1984. 187–192.

9.

Kállay Ilona: Geschäftsführung des Fürstlich-Esterházyschen Fideikommisses. = Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio linguistica 16, 1985. 3–10.

Csőre Pál: A tatai és csákvári (genteri) uradalom vadgazdálkodása 1750–1850.
= Nimród fórum, 1986. k. 1–11.
április

Čeklís

SEDLÁK, František: Pamätná Šintava - Čeklís.
Bratislava: SAS, 1961

ESTERHÁZY

Vass László: Az Esterházy-kincsek restaurálói
műhelyében. Magyar Nemzet 1963 okt. 31.

történelmet idéző Árpád-szignó is. Pedig ezek a képek európaiak. Sőt én a földi azt is tudom, hogy Szabados legalább annyira intellektuális, mint emocionális művész, szerkesztői majd művészetpedagógiai tevékenysége mind-mind ezt bizonyítja.

A munkák ezen túl azért is érdekesek, mert egységes, az évek folyamán egyre gazdagodó életmű darabjai. Szabados kifejezésmódját indulásakor a leheletfinom vonalrajzok jellemezték az 1960-as évek végén, majd tárgyszerűségével nyügözött le, megtermékenyült a gyerekrajzoktól, a nyolcvanas években jelszerűvé tisztult és extravagánssá vált a falifirkáktól, ugyanakkor színekkel telítődött, de mindig megmaradt grafikusnak, mégpedig azért, mert a festő az ecsettel is rajzol, mint hajdan a ceruzával. Szellemes, sokat mondó és sokszor erotikus kompozíciói ugyanis elsősorban a konturokra épülnek és csak ritkán a tónusokra vagy a színfelületekre.

Ezek után vegyünk szemügyre néhányat részletesebben is a bemutatott, 1987 és 1992 között készült művek

reflektorként világító
mindezt szinte közhel
rázolt homokóra egé
szerkezetben pedig vé
reg, és a jobb szélén
zöld forma egyensúly
és a mindenható idő t
ra lefordítva talán hat
nyelvén meggyőző. Vé
a gyermekrajzokon, a
meg. A *Fiús* (1992) p
lyen a fekete-vörös, sz
evő virágra emlékezte
zárva sárga banánra,
szecskék törnek be, r
kés-hold tüzel. A ko
mint a városi házak f

A felvonultatott két
mellett természetesen

ESTERHÁZY

Magyar Nemzet 1978.
208.

ESTERHÁZY

Esterházy Dániel és gróf Esterházy László
az elhunyt nádor fia; meghívják Győr
megyét gr. Esterházy Miklós nádor
temetésére Nagyszombatba december
11-ikére. Frakkó, 1645. nov. 1.
[Ráth Károly közleménye Magy. Hagyar TT.
VIII. k. 207. l.]
Radvánszky III. 385 p. 149. m.

Frank, Norbert: Die Verbreitung der Wallfahrt nach Frauenkirchen an der Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert. In: Burgenland in seiner pannonischen Umwelt. Festgabe für August Ernst Eisenstadt: Burgenländische Landesreg. 1984 - 71 - 83.

Xer.

Esterházy / Čeklis / Mnekulsura

Zdenko Nováček: Die Hauskapelle F. Esterházys in Bernolákovo und ihre Beziehung zu den wiener Komponisten. Beziehung

+ in: Tagungsbericht des 2. Internationalen Musikologischen Symposiums. Prešťany 1970 113–117
[Beethoven, Čeklis]

Barokni umeni
Narodni Galerie v. Praze, 1991

Bgld

Wurzbach: E. Ferenc barsadi fő-jon, Lebovics Károlyi, Ferenc, M. Miklós, Čeklis
ápr. Tata

– Čeklis Ferenc – + 1754 kolotti tacsmotó/c
– Wurzbach beli kolozsvár adata

– J. Busch: Conversatio Vinitoris Lobeba Pisium
17. Rkt. Bl. Forschungen

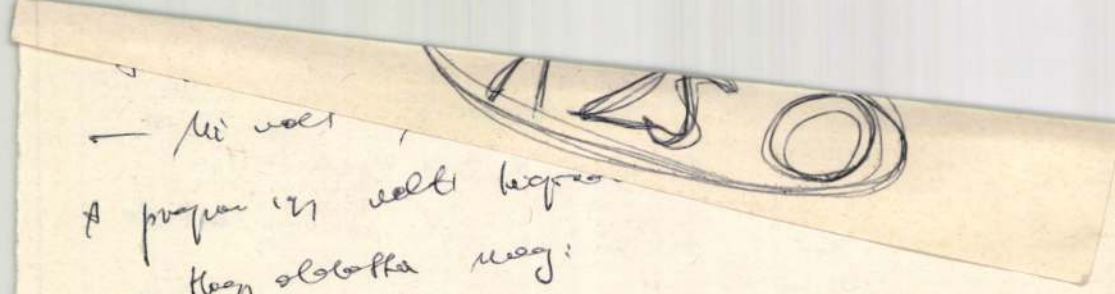

— Mi volt ...

A program így volt kiegyen...

— Hogy oldatta meg:
látomás —
kinszer eszközei

— Mik a festői értékei (hol az arma kelül)

. . . .

. . . .

— Mikor csinálhatta, hány nap alatt, hányan?
specialisták — vizág
— fal
— nemzetet

— M.o.-on az volt az 1. műve
elgyönetelle hitrogkiül Esztergom — kicsi kapcs.

Mik kiemelték: Holics
Esztergom
Pozsony
Gyula
Oltárkép

mit indokolt tehát el? mikyen sor elgyen áll ő.
E.F.

A festői kifejezés vonzásai — tranzszerzés festett architektúra
— agriaille — fehegyitott rajz
— vizágeszerelet forka szinesség
mi lehetnő aby látszik a
— nemzetek — felszabadult festőiség
— akt studium

(F) minden a legyett
években egy szabad
festői szapongásban
a korlátlanságérzetével

10 84
85
86
87
88
89
90
91

ESTERHÁZY Imre nyitrai püspök

E. Imre püspök nyitrai.
(1689-1763) ?
Kullányi Ferenc. Esztergomi Kanonokok.
1100–1900. Esztergom. Esztergomi
Főrészegyházi Káptalan, 1900
340-341.

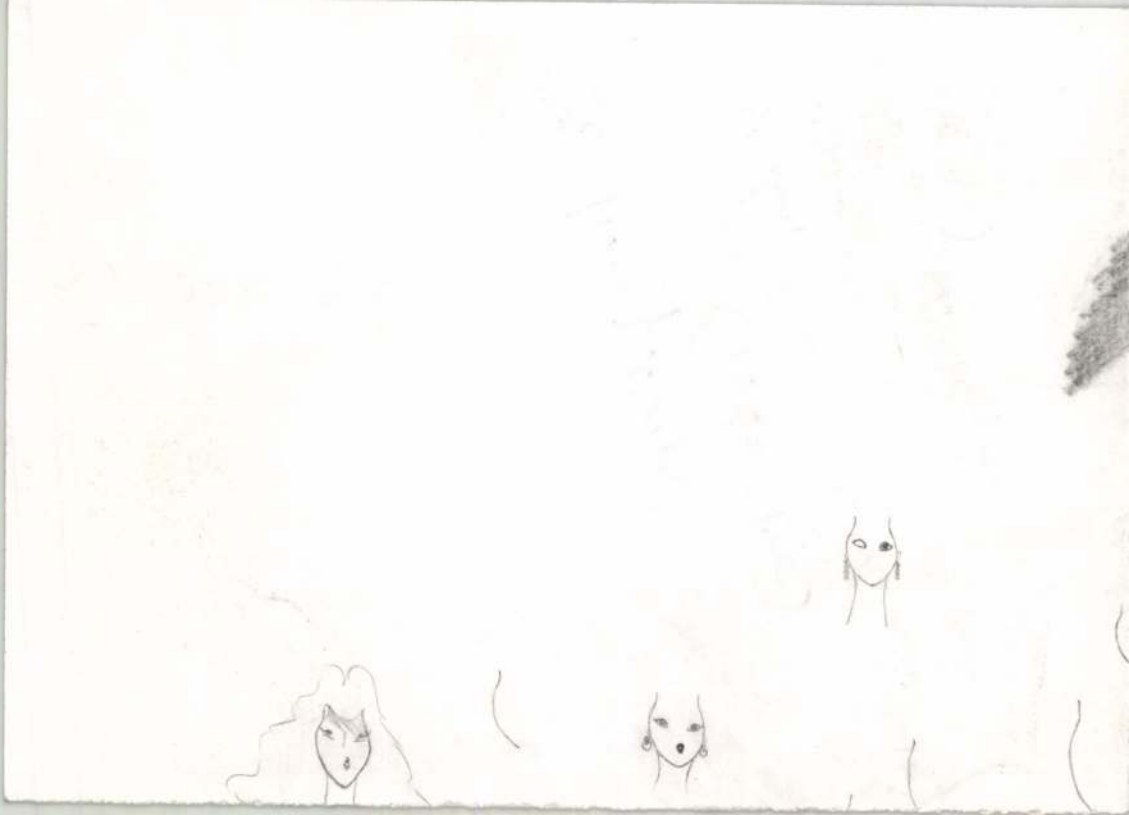

Komáromy András: Gr. Esterházy Dániel
levéltára a Nemzeti Múzeum Könyvtárában
= MK 1882 72 - 81

Iványi Emma: Családi, városi és mezővárosi levéltárak Burgenlandban

LH, 5, 1955, 3-4. ~~376~~ 372-380

Kállay 24.116

A magyarországi nagybirtok
kormányzata 1711–1848
Bp 1980 225

Nemes Mihály

(A MOL kiadványai III. Hatóság
és kivataltörtnet. 5.)

AHA 1957. 325–348

A dombovári uradalom a XVIII. század elején
Közli: Merényi Lajos. = MGSz. 1905 320 - 338
XII.

hg. Erlachány József

00550 Nyíut. 14.52 ÁM

Esterházy Pál nader utasítása
Kőszegi Tulcsányhoz Körli Merenyi Lajos

= MGSr. 1902 467

Enterbány 532

Keleti Gusztáv: Az Enterbány. lejtár eredete fényképekben. 1. folyam. Pest: Rath, 40 p. 8t 1871

(Pontosítani)!

OMF Old. 532 megjelenés!

Esterhazy

PIGLER, Andr. Les visiteurs de la Galerie Esterhazy. 1849-1865 =

Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts No. 28. (1966) 101–110. Ill.

Bull. 28. 1966.

ertek védelme. Műemlékvédelem, 1966. 3. sz.

a szabadtéri néprajzi múzeumok környezetrende-
Műemlékvédelem, 1967. 1. sz.

történelmi kertek védelméről és jelenlegi helyze-
gyar Műemlékvédelem, 1969-70. Évkönyv.

etvédelem, erdészet és műemlékvédelem kapcsolata.
delem, 1970. 2. sz.

tíz év eredményei a máemlékvédelemben. Magyar Mű-
lem 1969-70. Évkönyv.

kertek Magyarországon (1971); ICOMOS-IFLA) tör-
rtkongresszus.

és műemlékvédelem. Erdő c. lap, 1972.

d Ladschaft: Die historischen Gärten in Ungarn,
sz.

értékű tájelemek védelme, történeti parkok.
s 1973. 6. sz.

Enterbány

A lévai uradalom 1719-ben. Köli Mezényi Lajos. = MGSz. 1896 262 – 272
III.

A lévai uradalmi sör és pálinkafőzés szabályozása. 1719. Köli Mezényi Lajos. = MGSz. 1896 175 – 184.
III

E. Pili Józef

Laudes et luctus Regiae Budae. → 711.424

Lázár Pál fametszetei Czillinger Loránd Lucifer tragédiájához. Rákospalota [1938], Korda ny. [40] l. — 24 cm. /Palotai Szentimrés Fiatalok./ 14.075

Lenkei Henrik: Régi mesterek közt. [Képanyag. Vál. és a kísérő verseket írta] — — . A rézkarcokat készítette Patkó Károly. Bp. [1923], Szerzők, Franklin ny. [16] lev. 13 t. — 35 cm. 287.122

Lepold Antal: Esztergom régi látképei. → 711.424

Löwy Salamon — Novák László: Betűművészet. 1—2. köt. Bp. 1926, Világosság ny. 2 db. — 19 cm. /Grafikai művészetek könyvtára 2-3./ 219.025

Magyar Bibliofil Társaság. A — — évkönyve. → 090

Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete. A — — évkönyve az 1937. esztendőre. → 090

A **Magyar** Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete kiadványai. → 090

Magyar grafikai almanach. 1933. Szerk. Bíró Miklós. Bp. 1933, Hungária ny. 270 l. — 25 cm. 11.091

Kertész Árpád: Századok legendájából. — *Kner Imre:* A tipográfiai stílus elemei. — *Lengyel Sándor:* Fejlődik-e a nyomdászat a művészeti stílusok nyomában? — *Balassa József:* A helyesírás és a könyvnyomtató. — *Bródy László:* Fél évszázad mesgyéjén. — *Löwy Salamon:* Hasznos tudnivalók a betűöntés köréből. — *Novák László:* Radnai Mihály. — *Markovits Kálmán:* Szálljunk szembe a nyomdaipar színvonalának leromlási folyamatával. — *Brumiller László:* Rothenstein Mór. — *Novák László:* Szakbeli nevelődésünk irányai. — *Wankó Vilmos:* Szakmafejlesz-

A **Magyar** Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által 1940. aug. 1-től 1942. dec. 31-ig vásárolt festmények, szobrok és grafikai művek kiállítása az Országos Magyar Szépművészeti Múzeumban. → 750(061.4)

Magyar Könyv- és Reklámművészek Társasága. A — — alapszabályai. 1928. Gyoma [1929], Kner ny. 21 l. — 8°

Magyar Könyv- és Reklámművészek Társasága. A — — bemutatkozó kiállításának katalógusa. Budapest, Országos [Magyar] Szépművészeti Múzeum. 1930. ápr. 12—27. Szerk. Naményi Ernő. Bp. 1930, Kner ny. Gyoma. 64 l. — 16 cm. 80.814

A **Magyar** Műkiadó kiadásában megjelent rézkarcok katalógusa. 1. Bp. 1923, Korvin ny.

1. Szőnyi István tizennégy rézkarca.

„A **magyar** művészetért" képzőművészeti kiállítás. → 750(061.4)

Magyar nemzeti nyomtatványkiállítás. → 002.2

(**Magyar** zsidó képzőművészek grafikai munkái.) [Összeáll.] az OMIKE /Orsz. Magy. Izr. Közművelődési Egyesület./ Feleky Géza bevezető tanulmányával. Bp. 1924, Stemmer. 14 t. — 55 cm. 503.744

Les **maitres** hongrois de l'art graphique. Bp. [1928], Rozsnyai. [44] lev. — 21 cm. 56.982

Major Henrik: Kis húsom. — — eredeti fametszete[i]. H. n. 1921, ny. n. 30 t. — 40 cm. 503.446

J. E. A. SCHEIGER:

„Ausflug nach den fürstlichen Esterházyschen Schlössern Eisenstadt, Pottendorf, Forchtenstein und Lokenhaus," im Frühling 1824".

in: ARCHIV für Geschichte, Statistik, Literatur und Musik. [Szerk. J. v. HORMAYR]

WIEN. 1824.

Nr. 115. [Freytag, 24. IX. 1824]

621 — 624. old.

es folytatásai

[még 2 részben]

[OSZK-ban csak 1810-es évekig?) Egyetemi kut. talán teljes]

ERHÁZY - gyűjt

Muzeumi Műt.véd. 5. 1978

SIPOS Enikő

Az Esterházy-gyűjtemény XVII. századi csótárjának restaurálása

Főiskolai tanulmányait a Képzőművészeti Főiskola tárgyrestaurátor szakán végezte 1974-1977 között. Főiskolai tanulmányai során 1975-ben zöld ripszselyem teritő restaurálása, továbbá Kiskunfélegyházi tarsolylemez restaurálása c. dolgozatokat adott be. Ez utóbbi megjelent a M Mtv 3 (1976) évfolyamában (175-181.p.) 1976-ban Aranyhimzések cimmel irt dolgozatot, 1977-ben XVII. századi lányka ruhaváll restaurálása, továbbá középkori üvegpohár restaurálása cimmel.

Diplomamunkája az Eszterházy-gyüjtemény XVII. századi csótárjának restaurálása volt. A szerző jelenleg a

Az Esterházy gyüjtemény történeti áttekintése

Az Esterházy-családban a hercegi ágat alapitó Esterházy Miklós kezdte gyüjteni a régiségeket, ritkaságokat, csigákat, kövületeket és a családi relikviákat. Miklós nádor kincseskamráját a kor szokásának megfelelően szigoru zártság jellemezte. A padlózatba rejtett titkos ajtón keresztül csak a házigazda engedélyével lehetett belépni. Belül diszruhák, ötvösmüvek, diszfegyverek, drágakövek mellett kitömött állatok, amulettek, strucctojások voltak felhalmozva.[1] Fia Esterházy Pál (1635-1713) 1681-től az ország nádora, majd 1687-ben I. Lipóttól elnyerte a hercegi cimet. Pál nádor már nemcsak az egzotikus furcsaságok, családi relikviák megőrzője, hanem tudatos gyüjtője a képző- és iparmüvészeti, elsősorban ötvös és könyvtártörténeti dokumentumoknak is. A kincstárt végrendeletében hitbizománnyá teszi.[2]

"Fényes" Miklós (1714-1790) előnevét pompaszeretete miatt kapta. A család egyik legkimagaslóbb tagja. A fertődi kastély épitkezéseinek befejezője. Jövedelme jelentős részét forditotta a kastély pazar berendezési tárgyaira, a képtár és a porcellánszoba állandó fejlesztésére. A képtár később a Szépmüvészeti Muzeum törzsanyagát alkotja. Egyesitette a bécsi, pozsonyi, nyugat-magyarországi házak kincsestárait. Különösen kedvelte a zenét, zenekara élén Joseph Haydn állt. Esterházy V. Miklós érem- és rézmetszetgyüjteményt alapitott. Ő rendszereztette Joseph Fischer bécsi festővel a képtárat. Az utódok nem gyarapitották számottevően a kincstárat, fényüző életmódjuk sok pénzt felemésztett.

A kincstár és a különböző gyüjtemények szétválása a XVIII. sz. 20-30-as éveiben indul meg. A képeket, könyveket, porcellánokat Ester-

házán (Fertőd) helyezték el. "Fényes" Miklós halála után az udvartartás átköltözött Pottendorfba, ide kerül a képek és a könyvtár egy része is. A XIX. sz. első felében átszállitják a bécsi Mariahilferstrasse-i volt Kaunitz-féle palotába. Innen a Magyar Tudományos Akadémiára, majd 1871-ben vásárlás utján kerül a Szépmüvészeti Muzeum tulajdonába. Fraknón a felbecsülhetetlen müvészi és anyagi értéken tul főleg a családi szempontból jelentős kincseket őrizték. Pottendorfban, Kismartonban, Fertődön a bécsi palotában lévő gyüjtemények elsősorban müvészi szempontból voltak jelentősek. [3]

A kincstár anyagát a családtagok halálakor felvett különböző leltárok alapján ismerhetjük meg. Az elsőt 1645-ben Miklós nádor halála után vették fel. A következő leltár 1721-ben készült. Eredeti példánya az Iparmüvészeti Muzeum adattárában található. A leltározó nemcsak a tárgy formáját, szinét irta le, hanem anyagát, készitésének módját, beszerzésének körülményeit is.

A fraknói kincstár 1725-ös leltára a kincstár anyagának XVIII. sz. -i tárolásmódját is ismerteti. [4]

1858. juniusban Esterházy VI. Miklós életében a fraknói császári és királyi törvényszéki leltározó és becslő bizottság pontos leltárat vett fel a kincstár anyagáról, s meghatározták annak pénzbeli értékét is. 1919-ben a gyüjtemény az Iparmüvészeti Muzeumba került. Kenczler Hugó és Meller Simon a tárgyakat az 1858-as leltári számok és ujonnan adott sorszámok alapján vették át. A muzeumba került kincsanyag feldolgozását az akkori főigazgató, Végh Gyula kezdte meg. Az értékes ötvöstárgyakról és textiliákról másolatokat készittetett. Megfigyelésének eredményeit a Magyar Iparmüvészet 1920-as évfolyamában publikálta. [5]

A Tanácsköztársaság bukása után köztudottá vált, hogy az ország egyes részei, köztük Fraknó is, a békeszerződés következtében elszakad az ország területétől. Ha a kincsanyagot visszaszállitják Fraknóra, az az Osztrák Állam tulajdona lesz. Sikerült megállapodniuk az Esterházyakkal, hogy a kincsek - a tulajdonjog fenntartásával - az Iparmüvészeti Muzeumban maradnak letétben. A végleges letéti szerződést 1923-ban kötötte meg Végh Gyula. Ekkor került sor a kincsanyag teljes és korszerü leltárba vételére. 1944-ig az anyag többször szerepelt a muzeum ideiglenes és állandó kiállitásain. [6]

A háboru következtében Esterházy Pál nem érezte a kincseket biztonságban és kérte azoknak részére történő kiadását. Ez meg is történt 1944. végén. Sokáig ugy tünt, hogy a gyüjtemény a második világháboru pusztitásának esett áldozatul. Csak 1948-ban jutott a muzeum tudomására, hogy Esterházy a kincseket a budai várban lévő Tárnok utcai palotájának pincéjébe szállittatta, s a házat a háboru alatt bombatalálat érte. A muzeum mentőakciójának eredményeként az erősen megrongálódott, tönkrement anyag előkerült. A talajviz, a különféle talajelemek bomlasztó hatása és a bombatalálat következtében az ötvös- és textilanyag egy része annyira szétroncsolódott, hogy eddigi részleges helyreállitásuk is több évtizedig tartott. A pincében töltött négy esztendőt különösen az ötvöstárgyak és a textilanyag sinylette meg. Ezeknek a restaurálása komplex munkát igényel, mint dolgozatunk lótakarója is bizonyitja. Eddig két nyerget és két csótárt restauráltak az 52.2780, és az 52.2781-es leltári számut.

Dolgozatomban az 52.2697.1 leltári számu csótár restaurálásával foglalkozom. Ez a csótár a fraknói kincstár 1725-ös leltárában szerepel. A 77-78-as almarium Nro.13. számu darabja.

A csótárok tipusai

A XVI-XVII. századi főuri fejedelmi kincstárakban található gazdagon arannyal-ezüsttel himzett, bársonnyal boritott nyergeket elsősorban ünnepélyes alkalmakkor használták. A XVII. században a lótakaróknak két változata ismeretes. Az egyik, az ugynevezett kápa, ez nagyobb méretü, a nyereg betakarására szolgált, a másikat a cafragot a nyereg alá teritették.[8]

A cafragot "Capragh", "Cafrang", "Csábrág", "Csabrak", "Csótár" névvel is jelölik. A csótár vagy cafrang négyszögletes vagy kerek szabásu lehetett. Ezek nem harci eszközök. Diszmenetek, lakodalmak alkalmával használták őket, fényüzésből öltöztették fel vele a lovat. Mindkét tipus rendkivül gazdagon diszitett, anyaguk is sokféle, atlaszból, angliai posztóból, arany- és ezüstfonallal, skófiummal himzettek. Leggyakoribbak a vörösbársony kelmék. A törökös izléssel készült lószerszámok nagyon kedveltek voltak. A megmaradt darabokon láthatjuk, hogy ornamentikájuk igen változatos, a szegfüs, gránátalmás, tulipános motivumokat harmonikusan osztották el a felületen. A keleti izlés szerint készült lótakarók kedveltségét bizonyitja az is, hogy az Esterházy gyüjteményben a számos nyereg között csak egyetlen német nyereg szerepel.[9]

A mütárgy leirása

Leltári száma 52.2697.1. Vászonalapra arany- és ezüstfonállal himzett, 60x127 cm-es lótakaró.

Külső keretén részben arany, részben ezüst himzésü virágok vannak. Tükrében zegzugosan himzett ezüst alapon, szimmetrikusan elhelyezkedő hajlott vonalu indán rózsa és tulipándisz. Középen két egymással szembeforduló ágaskodó oroszlán koronával. A belső keretsávban hasonlóan ezüsthimzésü alapon aranyhimzésü indadisz rózsával, szegfüvel és tulipánnal. Két sarkán átlósan két levél közé fogva egy-egy tulipán van. A piros atlaszselyem alapu keretsávban szintén arany-ezüst himzésü virágos és leveles indadisz, a sarkon átlósan tulipán található.

Technikája:

A tükörrész alapja zegzug öltéssel készült. A lenvászon alapra sürün egymás mellett vezetve fonalakat fektettek, majd erre merőlegesen az ezüstfonal következett, amit a meghatározott minta szerint egy másik lenfonallal tüztek az alaphoz. [A virág- és levélmotivumok, valamint a két oroszlán domborhimzéssel lett kialakitva.] Itt háromféle technikai megoldást különböztethetünk meg. 1. Az aranyszálat papir-alátétre dolgozták. Pl. az oroszlán farka, a korona kihajló ága, az atlaszselyem szegélyen a virágok. 2. Alátétként vastagabb lenfonalat, e fölött filcet,

majd harmadik rétegként vékony papirt alkalmaztak, s ezt boritották be a fémszállal. Igy készült az oroszlán teste és lábai, valamint egyes virágok szirma. 3. Vastagabb fonalat fektettek az alapra. A fonalak között egyforma távolságokat hagytak és efölött vezették az aranyfonalat. Nagyon lényeges volt, hiszen az adta a mintát, hogy a fémszálat a vastag fonalak között leöltve rögzitsék az alaphoz. Ezzel a módszerrel a legváltozatosabb mintázatokat lehetett kialakitani. Igy készültek az indák, a rózsák, szegfük, tulipánok egyes szirmai és a keretsáv konturja.

A tárgy állapotának leirása restaurálás előtt

Tisztitás előtt a tárgy egész felületét kékesszürke, az ezüst oxidálásától származó lerakódás boritotta. Bélése teljesen elkorhadt. Az alapvászon hordozóanyag kétharmad része hiányzott, a többi szakadozott és igen gyenge. A hátoldalon a fémszálakat rögzitő szálak nagyrészt szabadon lebegnek. Az atlaszselyem keretsáv elfakult. A tárgy összehajtása következtében ezüstkloridtól származó szürkésfekete foltok és elszórtan penésznyomok boritják. A tükörrész keretsáv nélküli oldalán az ezüstlap szálaira bomlott, de ugyanez megfigyelhető a tárgy felületének legnagyobb részén. Az indák és virágok, valamint a jobb oldali oroszlán himzése szintén felbomlott, szálai rendezetlenül egymással összetekeredtek. A jobb oldali oroszlán mögötti részen tenyérnyi hiány található. A himzések alatti töltőanyag nagyrésze teljesen elporladt, ezért a domborhimzésü részek besüllyedtek, megnyultak, deformálódtak. A csótár keretsáv nélküli felső szélénél az ezüstszálak szabadon lebegnek az alátámasztó vászonbélés hiánya miatt. Ugyanitt hosszanti irányu szakadások is keletkeztek. Az arany- és ezüstszálak egymással összekeveredtek. Az atlaszselyem keretsávon lévő virágok himzése szintén felbomlott, sok helyen a fémszál kikopott és hiányzik. Az ezüst-alap korróziója oly mértékü, hogy fémes jellegét csak nyomokban őrizte meg. Az arannyal himzett területek egy részén a fém a selyemszálról lekopott.

Anyagvizsgálatok

a/ Szálvizsgálatok

Mikroszkópi vizsgálat: a vizsgálatokhoz mind a lánc-, mind a vetülékfonalakból preparátumot készitettünk. A textilszálakat fotózáshoz ki kell szinteleniteni. Csáva- és azoszinezékeknél megfelelő töménységü ditionittal ($Na_2S_2O_4$), pác-szinezékeknél 0,1n HCl-ben melegitve. Növényi eredetü szálaknál a ditionitot 10%-os nátrium-hidroxiddal lugositjuk. A szintelenitett és desztillált vizzel kimosott szálat beágyazzuk glicerines zselatinba vagy xilolban oldott kanadabalzsamba.

Selyemszál: szintelenités 0,1n sósavval, mosás desztillált vizzel, beágyazás glicerines zselatinba. A felvételeket polarizációs fáziskontraszt mikroszkóppal végeztük, 15 DIN-es filmre, sötét háttérnél.

Mikroszkópállás: 20-x fáziskontraszt objektiv. (4,1 projekciós okulár, 20 lámparekesz, 15 kondenzor rekesz, 7 kondenzorállás, expoziciós idő 5 mp)

A selyem fibroinból és szericinből áll. Ez a két fő alkotóeleme, ezen kivül még tartalmaz vizet, zsirt, gyantát és ásványi alkotórészeket. Kémiai felépitésében a selyem a gyapjuhoz hasonlit, de hő hatására kevésbé érzékeny, 140 °C-ig nem károsodik. Hig savak hatására lágyabb és fényesebb lesz. Tömény savak oldják. Hig lugok már szobahőmérsékleten is oldják a szericint. Forró lugokban feloldódik.

Lenszál: szintelenités lugos ditionittal, beágyazás glicerines zselatinba.

Mikroszkópállás: ugyanaz mint fent, keresztezett nikolok között, expoziciós idő 40 mp, kondenzorállás 7-es.

A lenrost anyaga cellulóz, egyetlen oldószere a rézoxid ammóniák.

A len erősebb, mint a pamut. A lenrost gyengén sárgás szinü és fényes. Lugban főzve fényét elveszti és szakitóereje is csökken, mivel a lug az elemi sejteket összeragasztó növényi enyveket oldja.

A mikroszkóp fotókat Szalay Zoltán készitette.

b/ Vegyszeres szálvizsgálat:

A mikroszkópi vizsgálathoz kiegészitő vizsgálatként alkalmazzák, mert ezek némelyike önmagában nem megbizható. Égetési próbával lehet eldönteni, hogy a vizsgált anyag állati vagy növényi eredetü-e. A növényi anyagok gyorsan égnek, az állati eredetüek lassan és jellemző szag kiséretében.

A vegyszeres vizsgálatokhoz különböző reagenseket használtunk.

A szövet szerkezete:

A csótár alapját képező anyag vászonkötésü lenfonalból készült.

A vászonkötés a legegyszerübb kötés, mintaeleme két lánc és két vetülékfonalból áll. Mindkét oldala egyforma.

A szegély egykor piros atlaszkötésü selyem. Ötfonalas láncoldalu atlasz, hármas kiolvasási számmal. Az atlaszkötés a harmadik alapkötés, jellemzője, hogy mind a szin, mind a fonák oldalon csak az egyik fonalrendszer fonalai érvényesülnek.

Szinezékelemzés

(A csótár atlaszselyem szegélyének szinezékmeghatározása.)

Egy-egy textil készitési idejének, származási helyének meghatározásában segitséget nyujthat bizonyos esetekben a szinezékmeghatározás. A kromatográfiás módszerek fejlődése nyujtott lehetőséget a természetes szinezékek elválasztására. A szinezék meghatározását az egyszerü és megfelelő pontosságu réteg-kromatográfiával végeztük. (Balázsy Ágnes irányitásával.)

A réteg-kromatográfia előnyei: szervetlen és szerves vegyületek tanulmányozása során egyaránt alkalmazható. Valamennyi szétválasztott vegyület vizuálisan értékelhető, segitségével egy-két vegyület specifikus kimutatását is el tudjuk végezni több egyéb összetevő mellett. A réteg-kromatográfiás folyamatok a két fázis közt lejátszódó folyamat szerint lehetnek: 1. megoszlási
2. ioncserélő
3. adszorpciós

Számunkra az adszorpciós folyamat a fontos. Az adszorpciós kromatográfiában az elválasztást a mozgó fázisban levő anyag adszorpciója okozza az álló fázis felületén. Több adszorbeálható anyagot tartalmazó oldatból először a legjobban adszorbeálódó komponens kötődik meg, utána helyileg elválasztva a többiek.

Vizsgálat: mintánk liláspiros, fakó.

I. Mintánkhoz 1n sósavat adunk, mert a lila szint általában pácszinezékkel érték el, leggyakrabban timföldpácon. Az anyagot timsó oldatával itatták át, majd száradás után helyezték a festékfürdőbe. Az 1n sósavval a szinezék és a pác közötti kapcsolatot bontjuk meg. Amig a fémion rögziti a szinezék molekulát, addig a szinezék szerves oldószerben nem oldódik.

II. A sósavas kezelés után a szinezéket kb. 2 cm^3 metilalkoholban oldjuk, az oldatot bepároljuk, s a bepárolt oldatból néhány cseppet viszünk fel a futtatólemezre. (Az adszorpciós réteg Kiesel gél, 20x20-as üveglemezen.)

III. A startvonalra 2 cm-es távolságokban felvittük az azonositó és az ismeretlen anyagokat. A különböző anyagok adszorpciós sajátságuktól függően különbözőképpen kötődnek a rétegen. Az erősebben adszorbeálódó komponens rövidebb utat tesz meg a futtató oldószer-elegy segitségével, mint a kevésbé adszorbeálódó. A startvonal és frontvonal közötti utszakaszon a komponensek szétválnak. Az ismeretlent (mintánkat) kosenil azonositó anyaggal futtattuk, de ezzel nem egyezett meg.

I. Extrakció sósavval.

II. Adszorbens réteg Kiesel gél.

III. Futtatóelegy:

etilacetát, metil-etil-keton, hangyasav, viz

50 : 30 : 10 : 10

arányban.

IV. Lemezre vitt anyagok:

1. kosenil
2. kosenil
3. ismeretlen
4. festőbuzér-drog
5. kermesz

Kromatogramm:

Eredmény: R_f retenciós faktor $\frac{\text{folt távolsága a startvonaltól}}{\text{start és frontvonal távolsága}}$

Kosenil: $R_f \frac{5,6}{16,5}$ 0,35

Saját folt: $R_f \frac{8,2}{16,5}$ 0,46

Kermeszsav jellemző R_f értéke: 0,47. Mintánk tehát kermesszel szinezett timföldpácon.

A kermesz a Coccus ilicis pajzstetü megszáritott és porrátört nőstényeiből készült szinezék. Ez a tetüfajta a Quercus coccifera nevü tölgy levelein él. Hazája Észak-Afrika, Perzsia, Franciaország, Spanyolország.

Hatóanyaga a kermeszsav, mely flavokermeszsav és cerotinsav-cerilészterviasz mellett fordul elő.

Szinezéke kermeszsav 1,2,4,6 tetraoxi-8metil-3metoxi-5-karboxi-antrakinon.

Szineffektusai:

timföldpácon	bordópiros
timföldpácon urinnal	skarlátpiros
ónpácon (gyapjun)	skarlátpiros
aluminium ónpácon	liláspiros
borkő timföldpácon	karmin
savanyu fürdőben gyapjun	narancs
borkősavas rézszulfáton	achát-szürke

Fémszálakról

Már az időszámitásunk előtti VIII. századból vannak adatok a fémszálak felhasználására. Kinában készitettek arannyal átszőtt brokátszöveteket ebben az időben. Aranytárgyak vagy fémszállal átszőtt ruhák viselése társadalmi rangot is jelzett. A fémszállal való diszités a későbbi időkben is igen kedvelt volt. Az ilyen ruhák nagy értéket képviseltek. Ha a ruha hordhatatlanná vált, az aranyat visszanyerték belőle. Az eljárás elterjedtségét bizonyitja Vitruvius adata is.[11] A cinóber kitermelésekor melléktermékként keletkező higany felhasználásáról szólva irja, hogy a már elnyütt aranyozott ruhákon lévő aranyat ugy lehet visszanyerni, hogy a szövetet elhamvasztjuk, a hamut higannyal elkeverjük és vizzel kimossuk. A higanyt szöveten szürik át, az amalgám pedig visszamarad. Az igy nyert fémek csak 80%-a arany, a többi ezüst, réz és más fém.

Az ezüstnek az aranytól való elválasztását időszámitásunk előtt 1000-ig nem tudták megoldani. Ezeket az ötvözeteket az arany különböző fajtáinak tekintették. Az első valóban tiszta 99,8%-os aranytárgyak időszámitásunk előtt 500 körül Egyiptomban jelentek meg.[12] Az amalgámozást Theophylius presbiter is ismerteti a XI. század végéről való Schedula Diversarum artium cimü munkájában.

Az arany és az ezüst a fémszálak előállitására a legalkalmasabb anyagok. Mindkettő lágy, igen jól nyujtható, az összes fém közül legjobban.

A középkorban a textiliákat négyféle módon aranyozták:

1. vékony arany vagy ezüst drótot szőttek bele a szövetbe, ez a megoldás igen ritka. Az aranyszál korrózióállósága tökéletes, az ezüstszál azonban különböző korróziótermékekké alakul, pl. ezüstklorid, ezüstszulfid.
2. Vékonyra kalapált arany, ezüst, vagy aranyozott ezüstfóliát keskeny szalagokká vágtak - vastagsága 25 μ, szélessége 200-300 μ A fémszalagot selyem vagy finom lenfonal köré tekerték. A fonal összvastagsága 120-360 között van. Az ilyen szálak a korrózionak igen jól ellenállnak, mert az ezüst és az arany ötvözőanyaga a réz, de az ezüst maga is konzerváló hatással van a textiliára. Ez a hatás a sirokból előkerülő fémszálas textiliákon jól megfigyelhető. A fémszálas csipkével vagy himzéssel boritott részek a legtöbbször jó állapotuak,

mig a körülöttük lévő alapanyag gyakran teljesen tönkremegy. Konzerváló hatásuk abban áll, hogy az ezüst és a réz az arany mellől lokálelemek képződése közben kioldódik. A kioldódott ionok az elemi szálak felületén adszorbeálódnak. A fehérje vagy cellulóz felületére jutott réz és ezüst fungicid és baktericid hatásu.

3. Aranyozott állati hártyák (pergamen, bél) köré tekertek vékonyra kalapált aranylemezekből vágott csikokat. Korrózióállósága ezeknek a legkisebb, ép darab alig maradt fenn.
4. Aranyozott bőr, vagy papirdarabokat applikálnak a szövetbe (ezek mindig laposak). Ez utóbbi főleg Kinában, Japánban használatos.

A csótár himzéséhez felhasznált aranyozott ezüst- és aranyfonalak a 2. csoportba tartoznak, a fémet selyemszál köré tekerték. A tárgy alapját ezüstszállal himezték, a kidomborodó motivumok anyaga aranyozott ezüst. Az ezüst és az arany kimutatását cseppelemzéssel végeztük. A cseppelemzés reakciói érzékenyek, anyagszükséglete minimális, mind a mintából, mind a szükséges kémszerekből, legnagyobb előnye mégis az, hogy 5-6 ion kimutatása mindössze 30 percet vesz igénybe.

Elemzés:

Az ezüstszálat feloldottuk hig salétromsavban.

A hig salétromsavas oldatból csak az ezüst és a réz mutatható ki. A salétromsavas oldatba kapillárist mártottunk. A kapillárist rövid ideig szürőpapir felületére nyomtuk, igy a szürőpapiron egyre táguló köralaku foltot kaptunk. A szükséges kémszereket megfelelő sorrendben szintén kapillárisból a folt közepére cseppentettük.

K_2CrO_4 + X + NH_4OH + ecetsav ⟶ vörösbarna gyürü

hig HCl + X + hig HCl + 2n $MnSO_4$ + NaOH ⟶ fekete pont

X + hig HNO_3-as oldat

Az arany kimutatása:

Az aranyozott ezüstszálat királyvizben oldottuk (királyviz = 1 tf rész cc HNO_3 + 3 tf rész cc HCl). A salétromsav az ötvöző anyagokat és az ezüstöt kioldotta.

X + benzidin ⟶ barna folt

X + $Hg_2(NO_3)_2$ ⟶ fekete folt

A tárgy fémszállal himzett részeit boritó kékesszürke lerakódás ezüstklorid. Ez eredetileg fehér szinü, fényérzékeny anyag, mely a levegőn oxidálódik és besötétül. Ezzel magyarázható a csótár kékesszürke elszineződése.

Az ezüstklorid eltávolitására a restaurátori irodalom számos hatékony módszert ismertet. Ezek az eljárások azonban textillel kombinált vagy textil alapu - mint tárgyunk esetében is - mütárgyaknál különböző technikai, technológiai előirások miatt nem alkalmazhatók.

1. Argentol (deszt. viz, citromsav, tiokarbamid, solovet.)

A kezelőszer csak forralással hatékony, ezt viszont a tárgy nem birná el.

2. 10%-os NH_4OH
Lugos kémhatása miatt használhatatlan, roncsolja a selymet.
3. Ammóniás káliumkarbonát
A szerves anyagokat roncsolja.
4. 10%-os tiokarbamid
A kezelés módja főzés.
5. 10%-os nátrium-tioszulfát
Lugos kémhatásu, a kezelés módja melegités.
6. Ezüstnitrátos tisztitás
A tárgyat ezüstnitrátba mártjuk és bunsen-láng fölött melegitjük.
7. 10%-os citromsav
A tárgyat kifehériti.

A textiliákon lévő különféle foltok eltávolitására ajánlják az oldószer keverékeket. Ezeknek három tipusa van:

1. két vagy több oldószer keveréke,
2. szerves oldószer és valamilyen felületaktiv anyag,
3. vizzel oldható mosószer, valamilyen szerves oldószer, vagy oldószer keverék. Általában 90% vizes mosószer és 10% szerves oldószer.

Az igy kapott kocsonyás anyagok vizben tejszerüen oldódnak, emulziót képeznek. Mosóhatásuk kitünő. A vizes emulziók receptjét módositottuk olyan anyag hozzáadásával, amely az ezüstkloridot oldja. (Pl. tiokarbamid.) Az emulziós kezelést mosás követte. Sajnos, jelentősebb változást nem eredményezett a tárgy felületén.

Restaurálás

A textiliák, mivel szerves anyagok, jobban ki vannak téve a környezet károsító hatásának, mint pl. az üveg vagy a kerámia.

Nedvesség és a szellőzés hiánya mikroorganizmusok számára teremt kedvező körülményeket. Tulságos meleg kiszáradást, törékenységet okoz. Az erős fény, ártalmas gázok és a por szintén az anyagok elöregedéséhez vezet.

Egy tárgy tisztitásának módját mindig a kezelendő textilia állapota és fajtája határozza meg. A vizoldható szennyeződések eltávolitására jó eredménnyel alkalmazzák a szintetikus felületaktiv anyagokat. A lágyvizzel való mosás minden esetben figyelemreméltó javulást okoz a gyenge textilek külsején.

Tárgyunk esetében a megfelelő tisztitószer kiválasztását a fémszálas himzés nagyon megnehezitette. A himzett területet boritó ezüstklorid vizben oldhatatlan. Az eltávolitására használatos módszerek technikai-technológiai okokból ebben az esetben nem voltak alkalmazhatók. Megpróbálkoztunk különböző összetételü vizes emulziók használatával, de egyik sem vezetett eredményre.

A különböző tisztitási kisérletek során az Evatriol 10%-os desztillált-vizes oldata bizonyult legjobbnak. Az Evatriol igen jó hatásu nedvesitőszer. A szennyeződéseket fellazitja s egyben megakadályozza azok visszaarakódását a felületre. Vizben korlátlanul oldódik, anionaktiv. Oldatából dus hab képződik, mely elősegiti a mosás hatékonyságát és megvédi a mosásra kerülő textiliát a mechanikai igénybevételtől.

A mosás, illetve áztatás megkezdése előtt a mütárgy lebegő szálait fehér puplinanyaghoz férceltük, hogy azok ne mozdulhassanak el eredeti helyükről. A mosóasztalt kibéleltük polietilén fóliával s a fóliából akkora kádszerüséget képeztünk, melyben a tárgy kényelmesen kiterithető volt. A fóliába annyi 10%-os Evatriolos vizet öntöttünk, amennyi a tárgyat ellepte.

Ezután egy keretre hálót feszitettünk, erre helyeztük a csótárt, majd a kerettel együtt meritettük a mosóvizbe. A keretre azért volt szükség, hogy a tárgy vizben való mozgatását megkönnyitsük, de alkalmas azért is, mert a szita hézagai között a viz a porral, homokkal együtt könnyen keresztülhatol.

Többszöri, többórás áztatás és öblités után 5%-nyi glicerint kevertünk az utolsó öblitővizbe, textillágyitó hatása miatt. A tárgyat a szitával együtt emeltük ki a vizből. Mikor a nedvesség nagyrésze lecsöpögött, a tárgyat több réteg papirvatta közé fektetve hagytuk megszáradni. Száradás után egy igen puha kefével áttisztitottuk a felületet.

Megerősités:

Célja és lényege, hogy a textiliát olyan alkalmas anyaghoz rögzitsük, mely azt alátámasztja, hogy saját sulyát elbirja. Az alábélelő anyag kiválasztásánál figyelembe kell venni annak minőségét, szövésmódját, szinét, illetőleg azt, hogy az anyag festhető legyen. (A H.J. Plenderleith által ismertetett terilénszita sok előnyös tulajdonsága ellenére is csak korlátozott esetekben használható, mert a kikészitett terilént csak gyártás közben lehet megfesteni.)

Tárgyunk alábéleléséhez ritkaszövésü vászonanyagot választottunk, melyet direktszinezékkel a kivánt árnyalatura festettük. A vásznat és a tárgyat a külső keretsáv mentén egymáshoz férceltük. A restaurálást feszitőkeret segitségével végeztük. A tárgyat és az alábélelő anyagot gombostükkel rögzitettük a keret széleihez. A himzés igen rossz állapota miatt a mosáskor felvarrt fehér puplin eltávolitását csak fokozatosan lehetett elvégezni. Mindig csak akkora részen bontottuk fel a korábbi fércelést, amekkorán aznap dolgoztunk. A himzések alól kikopott töltőanyagokat az eredetivel megegyező anyagokkal pótoltuk. Az ezüsthimzés alá az eredetivel azonos vastagságu lenfonal került, az aranyhimzéseknél pedig lenfonal, filc és papiralátétet alkalmaztunk.

A tárgyat gyakorlatilag minden öltésénél "ujra kellett himezni", megerősiteni, mert a fémszálakat letüző fonalak annyira elöregedtek, hogy megerősitésük nélkül az épnek látszó részek is hamarosan felbomlottak volna.

A hiányzó rész - a jobb oldali oroszlán mögötti ezüst alap és az oroszlán farka - kiegészitését az eredeti himzésével megegyező technikával oldottuk meg.

A fémszálas himzések restaurálását nagyon megneheziti, hogy Magyarországon arany-ezüst himzőfonalak nem kaphatók a kereskedelemben. Ezek a szálak csak külföldről szerezhetők be, vagy régebbi értéktelen anyagok szétfejtéséből származnak. Ez utóbbi módszer segitségével tudtuk az aranyhimzések kiegészitését elvégezni.

A csótár restaurálása során legnagyobb nehézséget a fémszálas himzés tisztitása jelentette. Ebben a kérdésben még nem sikerült megfelelő eljárást kidolgozni. Külföldön használnak szaponinokat, klorofillos, cián-vegyületes fürdőket, de ezeket a módszereket a megfelelő felszerelés hiányában nem volt módunk kipróbálni.

JEGYZETEK

1. KATONA Imre: Az ujabban helyreállitott Esterházy-kincsek az Iparmüvészeti Muzeumban. Müvészet 5. (1964) 29-30.
2. KATONA Imre: A fraknói kincsek. Soproni Szemle 28. (1974).

   MERÉNYI Lajos - BUBICS Zsigmond: Herceg Esterházy Pál nádor 1635-1713. Bp. 1895. 196, 265-276.
3. KOVÁCS Annamária kéziratos szakdolgozata (ELTE, Müvészettört. tanszék) 1968.
4. A magyar iparmüvészet-történet forrásai. A fraknói kincstár leltára 1725-ből. Népmüvelési Kiadó Bp. 1970. 58. Az 1645-ös leltár, annak a példánynak a másolata, melyet Thaly Kálmán is közöl a Történelmi Tár 1883. évfolyamában.
5. KATONA Imre: Az 1725-ös leltár elé irt bevezető. (Kézirat) 41. old.
6. KATONA Imre: i. m. Müvészet 5. (1964) 29-30.
7. TEMESVÁRY Ferenc: Diszfegyverek főuri kincstárakból. Tihany 1969. 38-39.
8. NAGY László: Magyar fegyverek 1630-1662. Temesvár 1911.
9. Az 1725-ös leltárban a 73-74. almáriumban 9 db török, 1 német nyereg és különböző nyergekhez való szerszámok vannak.
10. T. BALÁZSY Ágnes: Régi textiliák szinezékeinek azonositása rétegkromatográfiával. Bp. 1975. 5.222.
11. Vitruvius POLLIO: De architektura VII. könyv, VIII. fejezet.
12. SZABÓ Zoltán: Az aranyfinomitás. Muzeumi Mütárgyvédelem 2. 1975.
13. Ernst HOKE and Ingeborg PETRASCHECK-HEIM: Fémszálas textiliák vizsgálata. Studies in Conservation 22. 1977. május.
14. SZABÓ Zoltán: A szervetlen eredetü festékek azonositása cseppelemzéssel. Muzeumi Mütárgyvédelem. 2. 1975.
15. SZABÓ Zoltán: Fémkonzerválás. Muzeumi Mütárgyvédelem 2. 1975.
16. H.J. PLENDERLEITH: A textilek. The Conservation of Antiquities and Works of Art. London 1957.
17. Georg HIRTH: Kulturgeschichtliches Bilderbuch. 1923. München. (107, 126, 197.)
18. Dr. SZENDREI János: Magyar hadtörténeti emlékek az ezredéves országos kiállitáson. Bp. 1896.

SIPOS, Enikő

Az Eszterházy gyüjteményből származó XVII. századi csótár restaurálása

Az Eszterházy gyüjteményből származó vászon alapra ezüst-arany szállal himzett lótakaró - az Iparmüvészeti Muzeum tulajdona - erősen rongálódott.

Alapvászon nagyrészben elpusztult, az arany-ezüst szállal készitett himzés szálaira bomlott. A tárgy felületét penészfoltok és ezüstkloridtól származó kékesfekete korrózió boritotta.

A mikroszkópos és vegyszeres anyagvizsgálat után az összes kezelőszer közül az Evatriol 10%-os vizes oldatával való tisztitás adta a legjobb eredményt. A tárgyat 50%-os glicerines-vizes oldattal lágyitottuk. A ritka szövésü vászonalapra dublirozott tárgy lebegő szálait a mintának megfelelően levarrtuk. A hiányzó himzésrészeket az eredeti öltéstechnikának megfelelően kiegészitettük.

/L. XVIII.-XIX.-XX.t./

Enikő SIPOS

The Restoration of the 18th century Ornamented Saddle Cloth Coming from the Eszterházy-Collection

The horse rug embroidered with golden and silver threads on canvas coming from the Eszterházy-collection was in a bad condition (the horse rug is in the possession of the museum of Applied Arts).

The canvas base was destroyed almost totally, and the embroidery made with golden and silver threads disintegrated to threads. The surface of the object the covered with stains of mold, and bluish black corrosion caused by silver chloride.

After microscopic and chemical analyses the best result was obtained by cleaning with a 10 percent aquaous solution of Evatriol. The object was softened with a 50 percent aquaous solution of glycerole. The loose threads of the doubled on bare canvas object were sewn down according to the pattern. The missing parts of embroidery were completed in accordance with the original technique of threading.

/See T. XVIII.-XIX.-XX./

Enikő SIPOS

Restaurierung der aus der Eszterházy-Sammlung stammenden Schabracke aus dem 17. Jahrhundert

Die aus der Eszterházy-Sammlung stammende, auf Leinwand mit Gold- und Silberfäden bestickte Pferdedecke - Eigentum des Museums für Kunstgewerbe - ist stark beschädigt.

Die Grundleinwand ist zum grossen Teil zerfallen und die mit Gold- und Silberfäden ausgeführte Stickerei aufgelöst. Die Oberfläche des Objekts war mit Schimmelflecken und mit von Silberchlorid herrührender blauschwarzer Korrosion bedeckt.

Nach mikroskopischer und chemischer Materialprüfung ergab unter allen Behandlungsmitteln eine 10%-ige wässrige Evatriol-Lösung das beste Ergebnis. Der Gegenstand wurde mit einer 50%-igen wässrigen Glyzerinlösung weichgemacht. Die freien Fäden des auf dünn gewebte Leinwand dublierten Gegenstandes wurden den Muster entsprechend vernäht. Die fehlenden Teile der Stickerei wurden der ursprünglichen Stichtechnik entsprechend ergänzt.

/Siehe T. XVIII.-XIX.-XX./

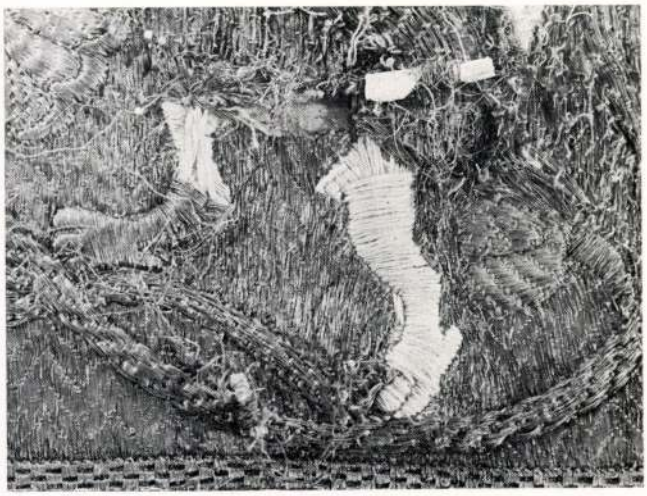

1

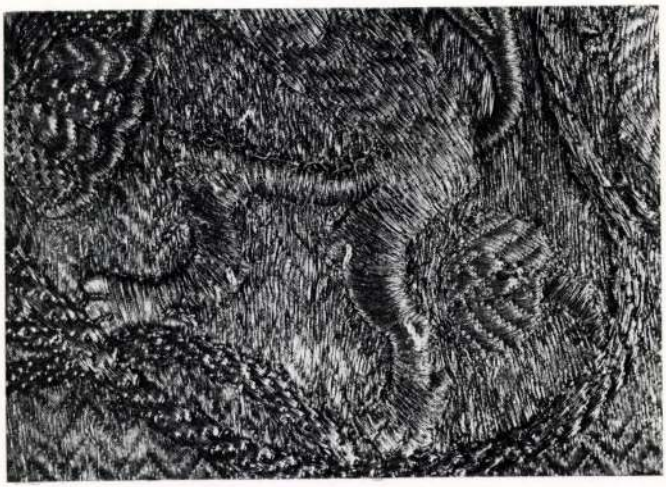

2

3

XX.

XVIII.

1

2

3

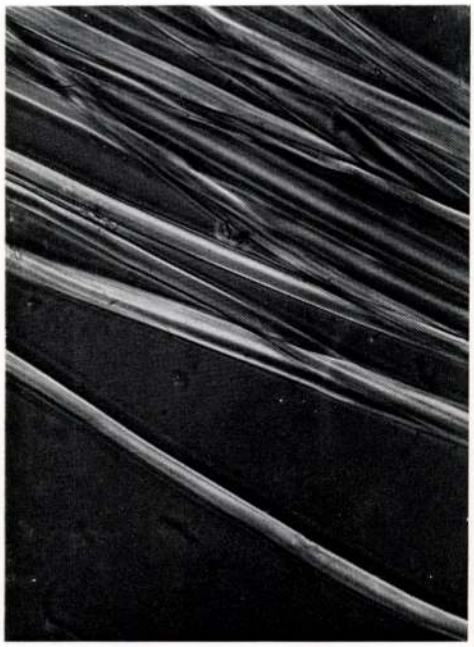

4

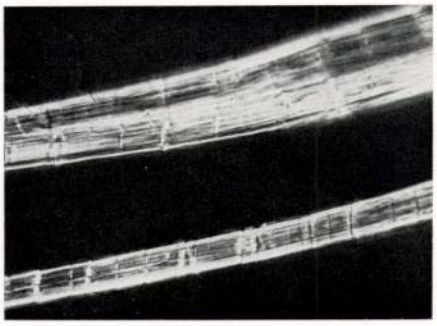

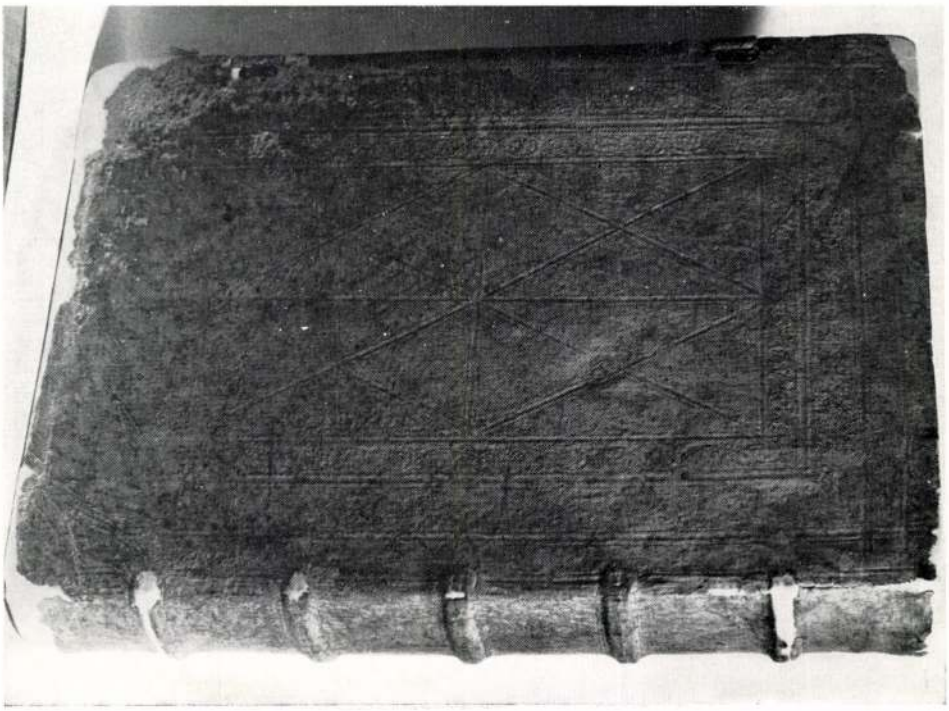

1

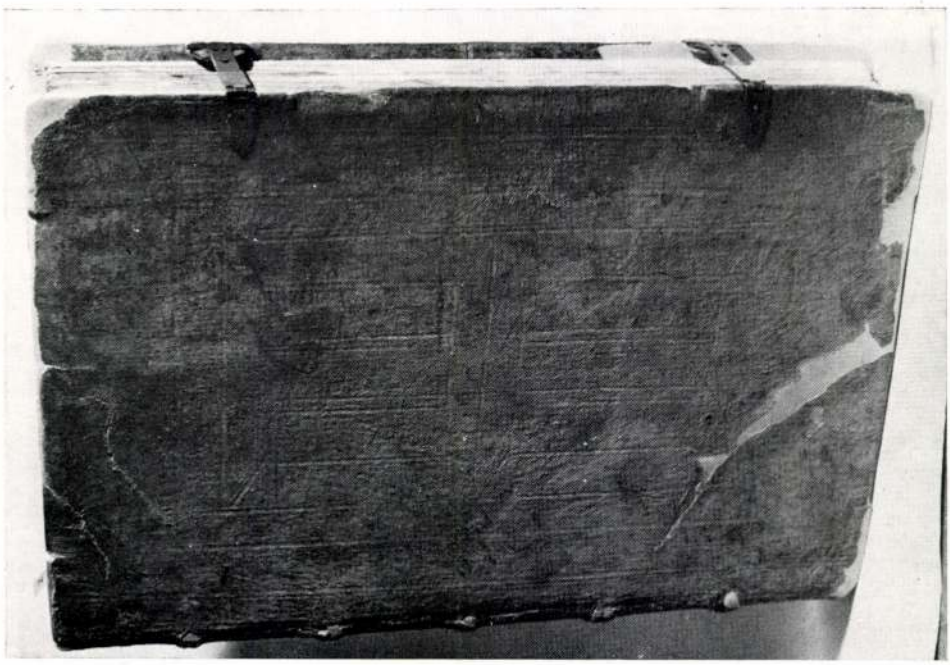

2

Az Országos Széchényi Könyvtár zenei gyűjteményének fejlődése az elmúlt tizenöt évben

VÉCSEY JENŐ

OSZK Évk
1958 (1959)

Elöljáróban mindjárt három rideg tényre szeretnénk rávilágítani:

1. A Zeneműtár 1945-ben és 1956-ban a könyvtár osztályai közül a legsúlyosabb veszteségeket és sérüléseket szenvedte el.

2. 1945 és 1953 között a zenei gyűjtemény öt költöztetésen esett át.

3. Már a negyvenes évek végén felmerült a könyvtár különböző gyűjteményei között a gyűjtőkör elhatárolásának problémája. A Zeneműtár — mint különgyűjtemény — a kérdés rendezésétől csak profiljának megszűkítését várhatta. A gyűjtőkörök elválasztásának gyakorlati keresztülvitele azóta bebizonyította a maga előnyeit s ma már minden lokálpatriotizmustól mentesen állapíthatjuk meg, hogy az ötvenes évek elejétől fokozatosan végrehajtott átcsoportosítások általában tisztább és előnyösebb helyzetet teremtettek a különböző jellegű könyvtári anyag feldolgozásának és megtalálásának szempontjából. Mindez azonban, mint utaltunk rá — állományunkat tekintve — effektív csökkenést, redukciót jelentett gyarapodás helyett.

A fentiekből a legtermészetesebben azt a következtetést vonhatnánk le, hogy mindhárom tényező a Zeneműtár állományának alapos megcsappanásához, értékben való elszegényedéséhez vezetett.

Ezzel a feltevéssel szemben viszont a valóságos helyzet arról tanúskodik, hogy jelenleg a gyűjtemény értéke szinte felbecsülhetetlenül nagyobb, mint a második világháború idejében volt, térfogat szempontjából pedig a benne őrzött anyag az addiginak sokszorosára emelkedett.

Szándékosan utaltunk először az értékre s másodsorban a mennyiségre. Ismertetésünk során is ezt a szempontot igyekeztünk előtérbe helyezni.

Az Országos Széchényi Könyvtár 1957. Évkönyvében *J. Hajdu Helga A Kézirattár állományának gyarapodása a felszabadulás óta* c. cikkének elején ezt olvashatjuk: „A kéziratok egy része vétel útján került a könyvtár tulajdonába. A kéziratgyűjtemény több írói hagyatékkal, valamint jelentős egyes darabokkal örökösök, magánosok adományaiból is gyarapodott. Kisebb-nagyobb tételeket adtak át olyan intézmények, ill. közgyűjtemények is, amelyeknek nem céljuk és feladatuk kéziratok gyűjtése. Jelentős mértékben növekedett továbbá a kézirattár állománya az antikváriumok államosítása, valamint szerzetesi és volt főúri könyvtárak s elhagyott javak köztulajdonba vétele által. Számos, a tudományos kutatás számára csak nehezen, vagy olykor hozzá sem

férhető kéziratos emlék, történelmünk és irodalmunk sok forrásértékű dokumentuma vált így az egész nemzet közkincsévé."

Tömörebben és világosabban a Zeneműtár részéről sem foglalhatnánk össze az elmúlt évek gyarapodásainak leglényegesebb körülményeit és formáit — csupán annyit tehetünk még hozzá, hogy a benne foglaltak nemcsak a kéziratokra, de a muzeális jellegű zenemű-nyomtatványokra is éppúgy érvényesek —, s a magunk esetében az „írói hagyaték" meghatározást a „szerzői hagyaték" kifejezéssel helyettesíthetjük.

Amikor eredeti célunkhoz híven, a hatalmas méretű anyagból csak a jelentős darabokat, vagy a nagyobb terjedelmű hagyatékokat emeljük ki, az áttekinthetőség érdekében elkülönítjük azokat a csoportokat, amelyeken belül ezekről részletesebben szólunk. A csoportokon és azok további tagolásain belül a gyarapodás időrendi szempontja helyett az anyag jellege szerint kívánkozott a felsorolás.

1. Esterházy-gyűjtemény. A volt *Esterházy*-gyűjtemény (az ún. *Esterházy*-archívum zenei része) 1949-ben került az Országos Széchényi Könyvtár állományába. E gyűjtemény anyaga öt, jelleg szerint egymástól elkülöníthető csoportra oszlik:

a) autográf kompozíciók,
b) kéziratos másolatok,
c) nyomtatott zeneművek,
d) *Haydn*-analekták,
[e) egy ún. „Acta Musicalia" jelzetű levéltári anyag].

Az első négy csoport darabjait a Zeneműtár vette át és dolgozta fel, míg az „Acta Musicalia" jelzetű, mintegy 70 fasciculusból álló gyűjtemény a könyvtár Színháztörténeti Osztályán nyert elhelyezest. (Ez az anyag, elnevezésén túlmenően, az egykori rezidencia színházi vonatkozásait is felöleli s a volt *Esterházy*-levéltár válogatott aktáiból tevődik össze.)

A volt *Esterházy*-gyűjtemény legértékesebb részét kétségtelenül az *a)* csoport eredeti kéziratai alkotják, amelyeknek szerzői közül az alábbiakat emeljük ki: Joseph *Haydn*, Michael *Haydn*, Gregor *Werner*,[1] Johann Joseph *Fux*,[2] Johann Georg *Albrechtsberger*, Carl *Ditters von Dittersdorf*, Franz Xaver *Süssmayr*.

E válogatott névsorból is kiemelkedik Joseph *Haydn* neve, akinek 63 önálló eredeti kéziratos műve (vagy töredéke) és több mint 20, idegen szerzők operáiban fellelhető autográf részlete a Zeneműtár *Haydn*-anyagát világviszonylatban is az elsők közé emeli.[3]

Haydn eredeti kéziratos művei közül talán első helyen kell felsoraztatnunk operáinak partitúráit, amelyek közül kettő csaknem teljes, négy pedig kisebb mértékben hiányos. A *La canterina* című, 1767-ben komponált s „intermezzo"-ként jelölt opera autográf anyagából mindössze két lap hiányzik, míg az 1773-ból származó *L'infedeltà delusa* című, ún. „burletta"[4] anyaga lényegében teljes, csupán ma már valószínűsíthető nyitánya és közzenéje nem található az autográf vezérkönyvben. (A külföldi másolatok és rekonstrukciók alapján e művek hiányzó részeit fényképmásolatokkal pótolhattuk.)

A négy hiányos, de a művek jelentős részét tartalmazó opera-partitúra: *Lo speziale* (1768),[5] *Le pescatrici* (1770), *Il mondo della luna* (1777) és *La fedeltà premiata* (1780).

Az operák autográf anyaga nemcsak azért értékes elsősorban, mert *Haydn* azokat Magyarországon írta s itt is került sor bemutatásukra, hanem mert a szimfónia és vonósnégyes nagymesterének egy jóformán teljesen elfelejtett műfajáról van szó, amely életében és œuvrejében igen jelentős szerepet játszott. Az operák legnagyobbrésze úgyszólván napjainkig kiadatlan maradt. (Az új *Haydn*-összkiadás — magyar közreműködéssel — már erre az autográf-anyagra támaszkodik.)

A *Haydn*-autográfok további sora — műfaj szempontjából — elég nagy változatosságot mutat. A fenti opera-anyaghoz műfajilag csatlakozó áriákon, kórusműveken, valamint az egyházi szerzeményeken kívül a hangszeres művek jelentenek nagy értéket, így szimfóniái (közöttük a *Le midi* és az *Abschied*), 2 vonósnégyese (Op. 77. No. 1—2.) s egyéb kamarazene-művei. Mint érdekességet említjük fel a *Hungarischer National Marsch* 1802-ből származó, fúvókra írott mű partitúráját.

A *b)* csoport egykorú másolatos kéziratai között 21 olyan operát találunk, amelyek más szerzők művei s amelyekben *Haydn* kisebb-nagyobb betéteket helyezett el, vagy azokban áthangszereléseket, korrekciókat végzett. (*Anfossi, Cimarosa, Dittersdorf, Guglielmi, Righini, Salieri* stb.) E részek — *Haydn* eredeti kézírásai lévén — itt kívánkoztak felemlítésre s hozzá kell tennünk, hogy jelentőségük két szempontból is fontos: egyrészt az 1959-ben szerkesztett oeuvre-jegyzék[3] elkészítéséig e részek sehol sem jelentek meg, s részletes regisztrálásukra sem kerülhetett sor — másrészt igen jellemző dokumentumokként foghatók fel *Haydn* magyarországi operakarmesteri működése szempontjából.[6]

Az önálló autográf-műveken, valamint az egyes betéteken, javításokon kívül a volt *Esterházy*-gyűjtemény *b)* és *c)* csoportjaiban — vagyis az egykorú másolt és nyomtatott anyagban — találhatók még egyéb, *Haydn* kezétől származó bejegyzések, de ezeknek terjedelme és jelentősége már jóval csekélyebb, s rendszerint csak névaláírásra, számjelzetekre stb. szorítkoznak.

Az autográf-anyag már említett további szerzői közül Gregor *Werner*, Michael *Haydn* és Johann Georg *Albrechtsberger* összesen mintegy 700 teljes, ill. részben autográf művét — nagyrészt kiadatlan oevrejük szempontjából — elsőrendű forrásanyagnak tekinthetjük.

Gregorius Joseph *Werner* (1695?—1766), mint Joseph *Haydn* elődje működött az *Esterházy*ak szolgálatában; kéziratos hagyatéka elsősorban az egyházi műfajok területén igen számottevő.

Johann Michael *Haydn* (1737—1806), Joseph *Haydn* testvéröccse — aki néhány évig *Nagyvárad*on is működött — több mint 100 eredeti kéziratos kompozíciójával szerepel gyűjteményünkben (operák, egyházi művek, szimfóniák, verseny- és kamarazeneművek). A művek közül megemlítjük *Andromeda e Perseo* és a *Mithologische Operette* c. színpadi szerzeményeit, *D-dúr fuvolaversenyét (Concerto per il flauto traverso), nagyváradi (B-dúr) hegedűversenyét* s mint érdekességet: *magyaros rondójú d-moll szimfóniáját.*

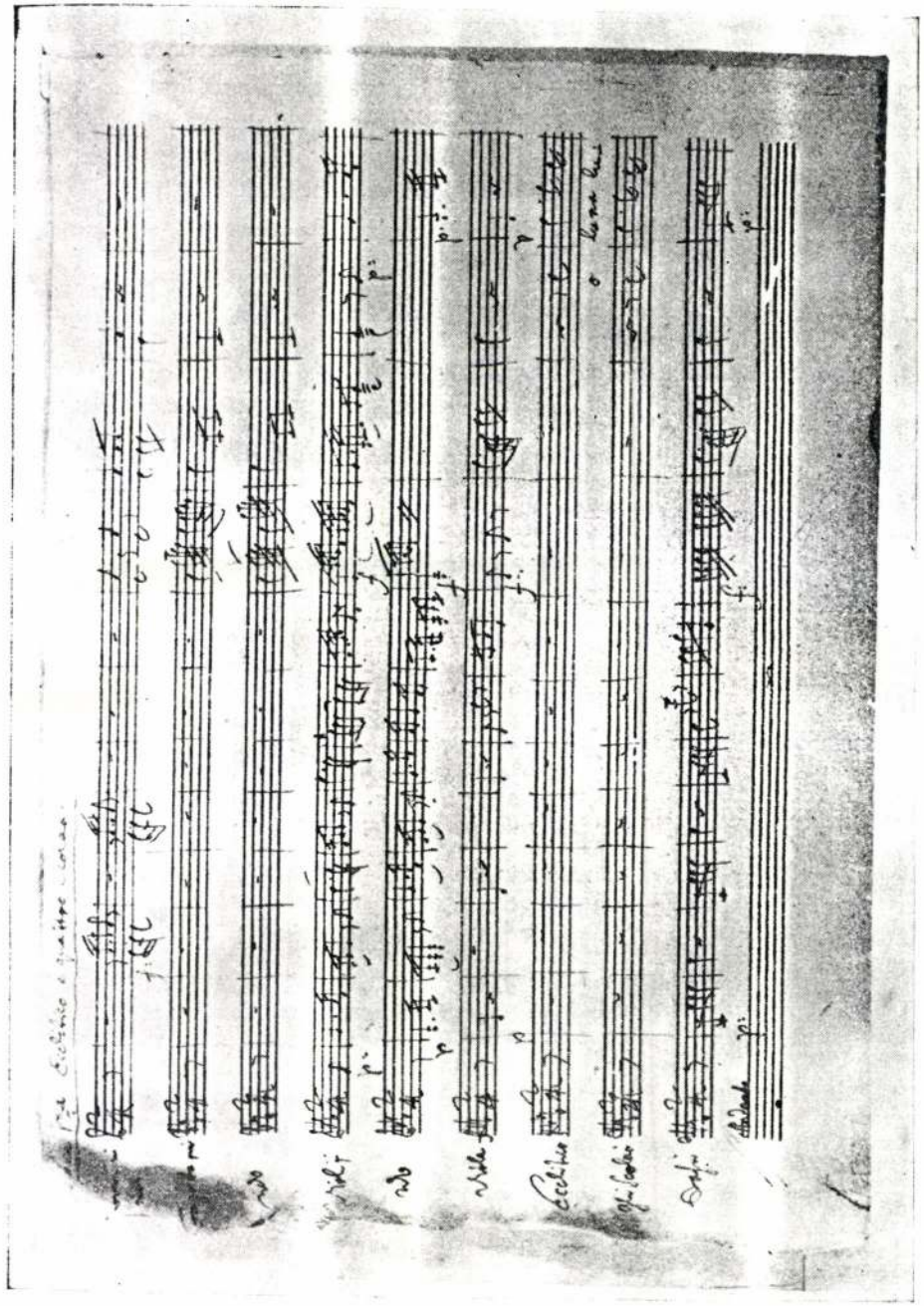

Részlet Joseph Haydn: Il mondo della luna c. operájának eredeti kéziratából (1777)

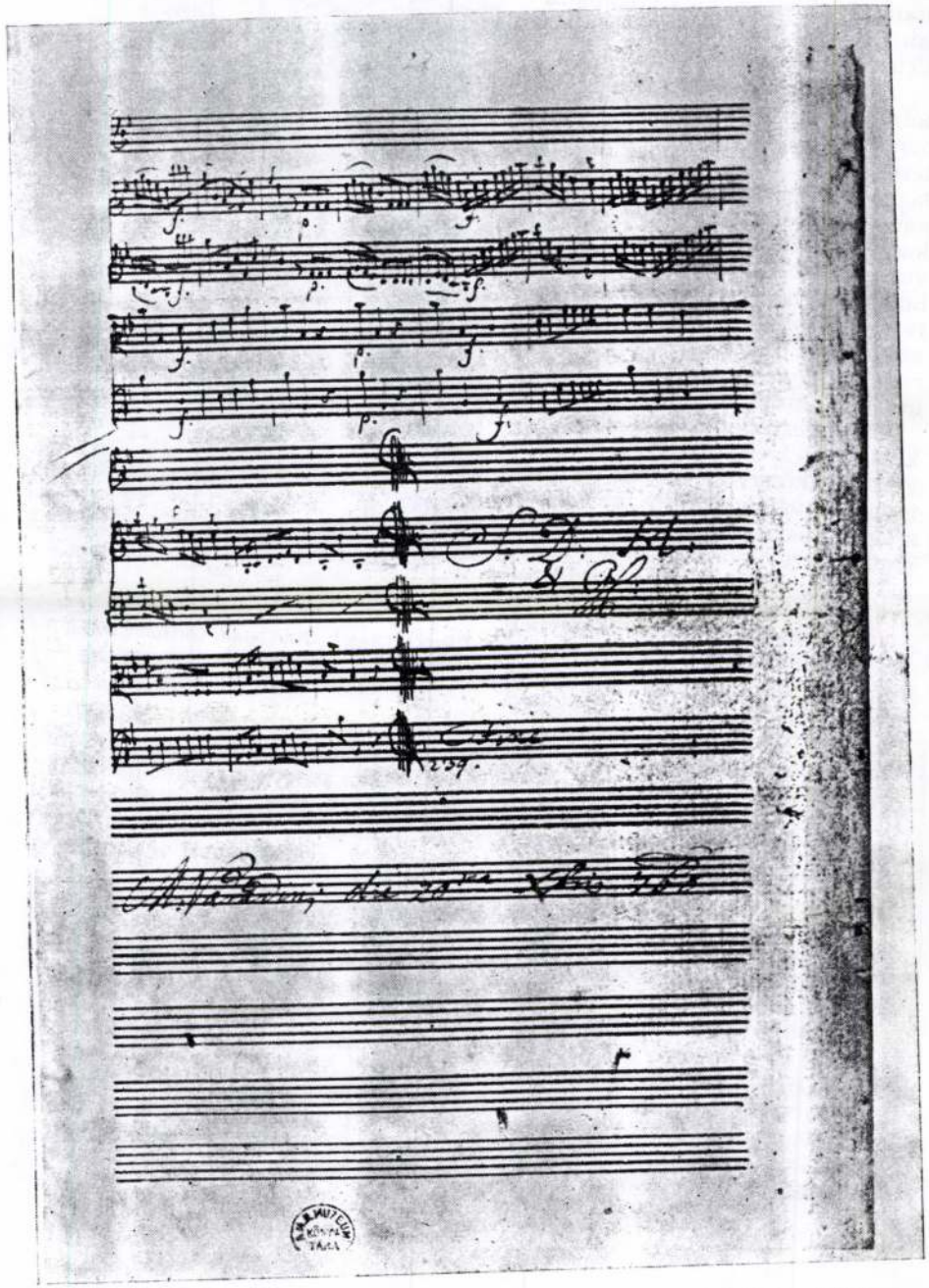

Michael Haydn nagyváradi hegedűversenyének utolsó lapja. Eredeti kézirat (1760)

Johann Georg *Albrechtsberger* (1736—1809), akit a *Haydn—Mozart—Beethoven* triászhoz sok kapcsolat fűzött, korának egyik legkiválóbb teoretikusa, orgonistája és egyházi szerzője volt. Autográf művei megoszlanak az egyházi és világi műfajok között. Concertoi és kamarazene-művei — hangszerösszeállításukat tekintve is — változatos és gazdag képet nyújtanak.

b) Az *Esterházy*-gyűjtemény másolt kéziratos anyagából is elsősorban Joseph *Haydn* műveit emelhetjük ki. Az egykorú másolatok között sok olyan akad, amely az eredeti kézirat elpusztulása, vagy eltűnése folytán autográf értékűnek számít. A *Haydn*-művek másolatai (több mint 100 db.) között, autenticitás szempontjából *Haydn* kopistái: a két Joseph *Elssler*, Johann *Elssler* és *Schellinger* kézírásai jelentősek. (E helyen kell megemlékeznünk *Haydn baryton-trió*inak egykorú, díszes bőrkötésű szólamköteteiről. A baryton szólamkötet elején láthatjuk *Haydn* jellegzetes autográf feliratát: *di me Giuseppe Haydn.)*

Ami a másolatos hangjegyanyag egészét illeti, ez megoszlik az operák, áriák, egyházi művek, szimfóniák, kamarazeneművek és egyéb, a 18. század jellemző műfajai között, s főként e századnak osztrák-német, olasz és francia szerzőitől ered. Az állomány, ha kisebb mértékben is, de kiterjed a 19. század első felének opuszaira is. A másolatos anyag az eszterházai és kismartoni darabokon kívül nagyobbrészt bécsi és olaszországi eredetre vall, a művek komponistái közül álljanak itt az alábbiak: *Anfossi, Bianchi, Boccherini, Boieldieu, Campra, Cimarosa, Dittersdorf, Galuppi, Gassmann, Gluck, Grétry, Guglielmi, Hasse, Händel, Hummel, Jomelli, Lully, Majo, Mozart, Paisiello, Perez, Piccini, Pugnani, Rameau, Righini, Rossini, Salieri, Sarti, Süssmayr, Traetta, Weigl, Zingarelli* stb.

A *c)* alatt jelzett nyomtatott zeneművek csoportja számbelileg kisebb, mint a kéziratos anyagé. Műfajok tekintetében igen változatos és szerzőik szerint elég nagy kort ölel fel (J. S. *Bach* és fiai, *Beethoven, Cherubini, Cimarosa, Clementi, Gyrowetz, Grétry, Haydn, Händel, Hummel,* R. *Kreutzer, Krommer, Mozart,* W. *Müller, Paer, Pleyel, Sarti, Vaňhal, Weigl* stb.) Joseph *Haydn*nak mintegy ötven műve szerepel e nyomtatványok között, első és korai kiadások alakjában (*Artaria, Breitkopf—Härtel, Corri—Dussek, Hoffmeister, Longmann—Broderip, Mollo, Napier, Pleyel* stb.).

A *d)* pont alatt említett *Haydn*-analekta csoport a Zeneműtár azon csekélyszámú gyűjteményei közé tartozik, amelyek vegyes muzeális anyagot tartalmaznak s amelyeknek együttartása ilyen formában indokolt. Ez a kis gyűjtemény Joseph *Haydn* személye körül csoportosul. Autográf szövegmásolatát éppúgy megtaláljuk darabjai között, mint hegedűjének húrjait. A 22 tételt tartalmazó anyagból fölemlítést érdemelnek ezeken kívül bécsi, amszterdami és párizsi díszoklevelei, kortársainak és tanítványainak hozzá írott kompozíciói, versei stb. Muzeális szempontból nagy értékű a J. J. *Fux* művei alapján összeállított ellenponttani *Elementarbuch*-jának *Magnus*-féle kéziratos példánya és a *Die Schöpfung* Gottfried *van Swieten* által átdolgozott szövegkönyvének kézirata.

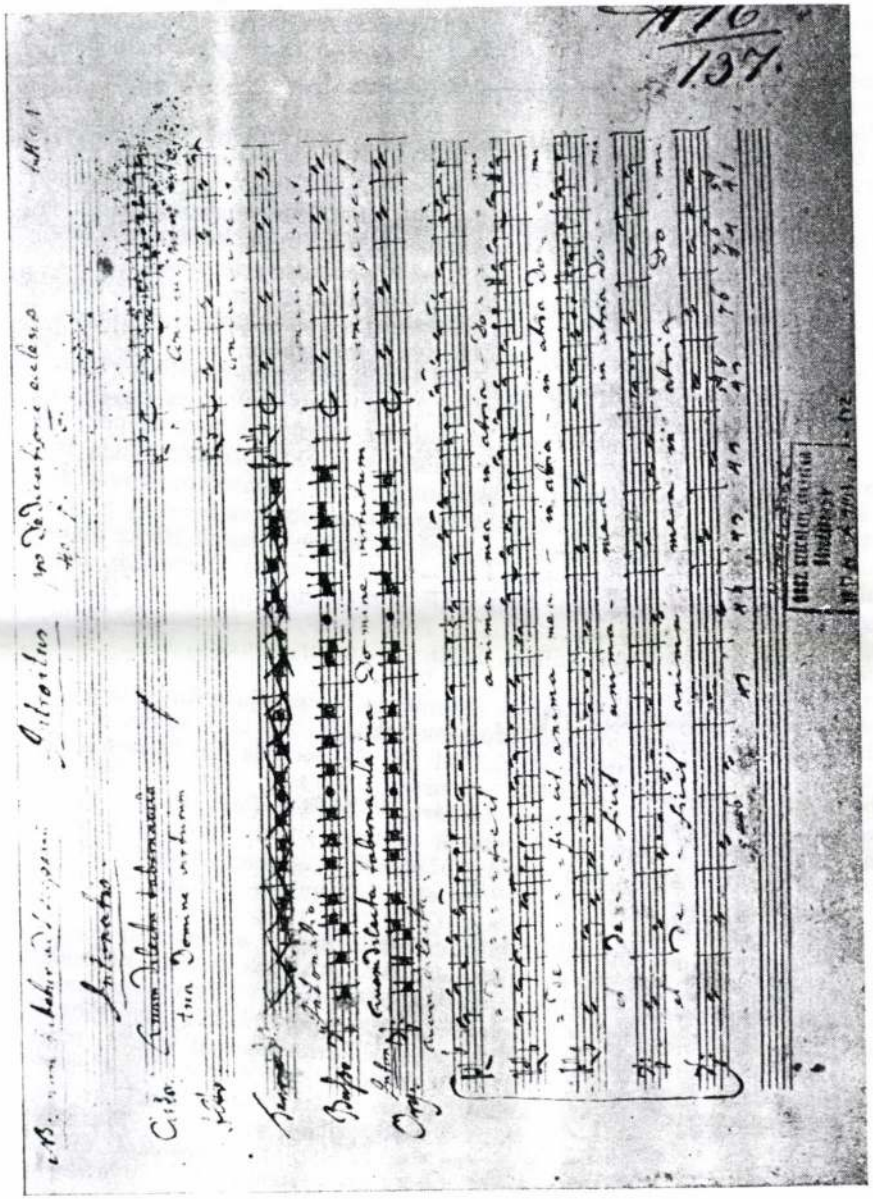

Johann Georg Albrechtsberger: F-dur Introitus (1761)

(Az *e)* pont alatt emlitett „Acta Musicana" gyűjteményt — mint utaltunk rá — színházi vonatkozásainál fogva könyvtárunk Színháztörténeti Osztálya őrzi.)

Az *Esterházy*-gyűjtemény zenei anyaga — tekintettel arra, hogy nagyrésze az Országos Levéltár letétjeként vészelte át a második világháború eseményeit — kevésbé károsodott és ritkult meg, mint a könyvtári anyag általában. Zenei vonatkozásban különösen éreztetik hiányukat a könyvtár egykori libretto-gyűjteményének darabjai, amelyekről ma már csak fennmaradt,[8] vagy rekonstruált jegyzékek,[9] adhatnak képet számunkra.

2. *Festetics-gyűjtemény.* A keszthelyi Helikon-könyvtár (volt *Festetics*-könyvtár) zenei gyűjteményét 1948-ban vette át az Országos Széchényi Könyvtár, válogatott részét letétként őrzi a Zeneműtár. A mindössze pár ezer darabot számláló gyűjtemény történeti szemmel nézve érdekes, de egyben hézagos képet nyújt a szemlélőnek. A *Festetics* György (1755—1819) által alapított „Muzsika Oskola"[10] és a könyvtár zenei gyűjteményének kialakítása[11] kezdeményeket jelentettek, amelyeknek az alapító után nem akadt folytatójuk — sőt, úttörő jellegű tudományos alapítványai és szépirodalmi patronálásaihoz mérten (Helikoni ünnepségek), maga *Festetics* György sem úgy bontakozik ki előttünk a dokumentumok tükrében, mint aki a zeneművészet komoly kultuszának meghonosítását elsőrendű szívügyének tekintette volna.

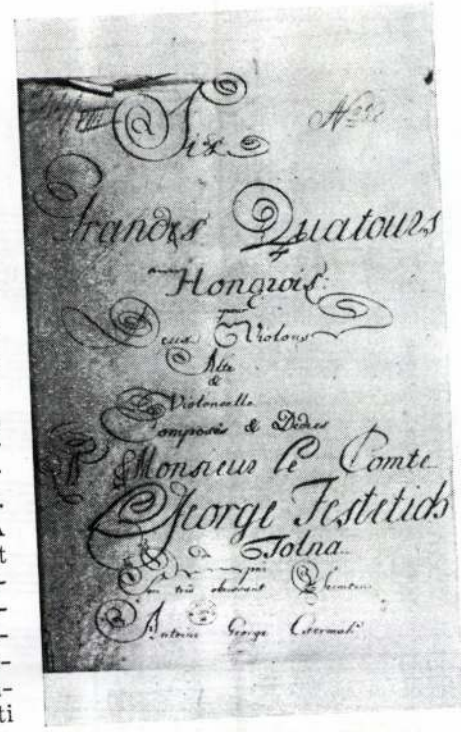

Csermák Antal: Six Grands Quatuors Hongrois c. kéziratos szerzeményének címlapja

A régi, s főként a magyar vonatkozású anyag mindenesetre sok értékes muzeális darabot tartalmaz s különösen jelentősek számunkra a korai verbunkos idejéből származó kiadványok (köztük *Kauer, Berner, Bengraf* művei, a *Galántai táncok*, a *22 Originelle Ungarische Nationaltänze* stb.). Ugyancsak muzeális jellegűek a helybeli „Muzsika Oskola" egykori vezetőjének, *Stärk* Péternek kompozíciói, továbbá *Bihari, Csermák, Gáti, Hummel, Kreith, Ruzitska* Ignác, *Spech* János stb. művei. A kéziratos anyagban *Druschetzky* György 76 kompozíciója található meg (legnagyobbrészt fúvóshangszerekre írott partitái) s külön ki kell emelnünk *Csermák* Antal eredeti kéziratos vonósnégyesét, valamint egy, a 19. század elejéről származó, táncdarabokat tartalmazó gyűjteményt.[12]

ESTERHÁZY 8.

Eszterházy

Közlemény
1931. X. 11.

A M. KIR. POSTATAKARÉKPÉNZTÁR ÁRVERÉSI CSARNOKA

(Budapest, IX. Lónyai-utca 30/32., Távbeszélő: 87-9-65.)

LIX. ÁLTALÁNOS AUKCIÓJÁT

1931. október 11-én (vasárnap) nyitja meg a nagyközönség számára.

Az árverésre kerülő tárgyak *1931. október 11.-én délelőtt, október 12.-én (hétfőn) és október 13.-án (szerdán) délelőtt és délután DIJTALANUL megtekinthetők. — Az árveréseket október 14.-étől október 31.-éig délután 1/2 4 órai kezdettel tartjuk.*

ÁRVERÉSRE KERÜLNEK:

A tallósi Eszterházy-kastély műtárgyai, egy főuri műgyüjtemény, dr. Kovács-Karap Ernő gemmagyüjteménye, továbbá műbecsü festmények, rajzok, szobrok, porcellá-

Esterházy

— **A postatakarékpénztár aukciója.** A Postatakarékpénztár legközelebbi aukciós kiállitása (az 59-dik) október 11-én, vasárnap nyilik meg a nagyközönségnek. Az aukció során a tallósi Esterházy-kastély müvészeti kincsei, egy másik főuri gyüjtemény, Kovács-Karap Jenő dr. gemma-gyüjteménye, azonfelül különböző helyről származó festmények, rajzok, szobrok, porcellánok, keleti szőnyegek, keletázsiai tárgyak, müvészi butorok, könyvek stb. kerülnek kiállitásra. Az értékes anyagról gondos kiállitásu illusztrált katalógus készült.

M. 931. X. 11.

Eszterházy

— **A m. kir. postatakarékpénztár árverési csarnokának 59-ik aukciókiállítása.** A Kinizsi-utcai Árverési Csarnok 59. aukciójának kiállítása vasárnap nyilik meg. Régóta nem gyült össze ennyi gazdag és pompás művészeti anyag budapesti aukcióra, mint most itt. A *tallósi Esterházy-kastély* műkincsei, egy másik főuri gyüjtemény és dr. *Kovács-Karap Ernő* európai hirü gemma-gyüjteménye áll az aukciókiállitás érdekességeinek homlokterében és egészen bizonyos, hogy a rossz gazdasági helyzet ellenére is sok külföldi látogatója lesz az aukciónak. A festményanyagból két *Mányoky*-arckép, egy *Caracci* és egy *Diaz*-kép a legértékesebb, de más kisebb-nagyobb külföldi és magyar mesterek is jó alkotásokkal szerepelnek. Rendkivüli gazdagságu az üveg- és porcellán-anyag, az ezüstnemüek gyüjteménye, a butorok között igen sok nemes antik munkát találunk, a szőnyegek, könyvek, ékszerek, általában a régi és mai iparművészet alkotásai, jelentős márkákkal szerepelnek. Igazi szenzáció a műgyüjtőnek a gemmák gyüjteménye, amely kétezer darabból áll és a vésett kő művészetének minden korbeli és minden fajtáju termékeit magában foglalja. Muzeális érték. A kiállitás október 13-án zárul, 14-től a hó végéig pedig kalapács alá kerül a rendkivüli gazdagságu anyag.

— **A Magyar Művészet** legujabb, ezévi hetedik száma a Szépművészeti Muzeum uj szerzeményeit mutatja be páratlan bőséggel illusztrált beható cikkekben. A szép füzet szines műmelléklete Munkácsy Mihály feleségét ábrázolja.

P. H. 931-X-11.

Eszterházy (Fényes) Miklós MDK

Mint kertművész

A fertődi park Magyarország legjelentősebb barokkori un.. francia stilusban épitett parkja , az ő személyesen irányitott alkotása.

~~Balogh~~

Balogh András: Fertőd és Kismarton parkjai a XVIII. XIX. század fordulóján.
Kertészeti Főiskola Évkönyve. 1954. 143-167.
16 illusztrációval.

Ism.Műv. Ért. 1955. IV. évf. 2. sz. 305.o.

Esterházy Fényes Miklós

Az Esterházy-kastély ~~az~~ és parkja az ő koncepciójára jön létre

Balogh András: A „Magyar Verszálna" építője

Műemlékvédelem 1962 2 sz. ~~4~~ 111. l.

Milyen kitüntetéseket kapott:

Mikor és hol volt külföldi tanulmányutc

Eszterházy Fényes Miklós

a fertődi kastély tervezője MDK

Repr. A diszudvar és a földszintes szárnyépületek.
/a patkóalaku szárnyépület terve Módlhammertől/
15.o. 12. kép.

A Sala terrena /Háboru előtti állapot/
24.o.19. és 25. o. 20. kép

A diszterem
27.o. 22. kép.

Sallay Marianna: A fertődi Eszterházy-kastély.

Bp. 1959.

Eszterházy Miklós

Zichy Mihály tervei alapján készítette az „Ember Tragediája"-nak díszleteit a bécsi szinészeti világkiállítás számára (1892)

Hont Ferenc - Staud Géza: Szinészeti kislexikon, Budapest, 1969.

2871

Eszterházy Fényes Miklós

a fertődi kastély tervezője

homlokzati tervek Hefele Menyhérttől

Repr A kerti homlokzat középrésze a helyreállitás előtt.

21.o. 17. kép.

A kastély kerti homlokzata a helyreállitás előtt.

22.o. 18. kép.

Sallay Marianna: A fertődi Eszterházy-kastély. Bp. 1959.

Eszterházy Fényes Miklós MDK

a fertődi kastély tervezője

homlokzati tervek Hefele Menyhérttől

Repr: Részlet a kastély főhomlokzatáról
20.o. 16. kép
A kastély udvari homlokzata
13.o. 10 kép.
Részlet a kastély udvari homlokzatáról
14.o. 11. kép.
A főhomlokzat
17.o. 13. kép.

Sallay Marianna: A fertődi Eszterházy-kastély.

Bp. 1959.

Eszterházy Fényes Miklós

a fertődi kastély tervezője.

1765-ben a magyar gárda élére kerül.
/Itt ismerkedhetette meg Hefele Ignyhérttel/
A fertődi kastély XVIII. századi leirása említi, hogy két szobában láthatók a herceg sajátkezű festményei, sőt az Eszterházy-levéltárból előkerült egy kisméretü vizfestménye is.

Az ő egységes irányitásának köszönhető, hogy a sok kéz ellenére a kastély müvészi formája töretlen.

az épitkezés 1760-tól a hetvenes évek elejéig tartott.

12-14.o.

Sallay Mariannal: A fertődi Eszterházy-kastély.
Bp. 1959.

Eszterházy Fényes Miklós

a fertődi kastély tervezője, megalkotója.

1714-ben született. A leydeni egyetem elvégzése után katonai pályára lépett. 1762-ben örökölte és 1790 bekövetkezett haláláig ~~kizárólag~~ az ő kezében egyesültek az Eszterházy birtokok.

8.o.

Sallay Mariannа: A fertődi Eszterházy-kastély. Bp.1959.

Eszterházy "Fényes" Miklós MDK

Eszterháza építői neveként Melchior Hefele, Ferdinand Mödlhammer, Nicolaus Jacoby szerepel. A kutatás még nem jutott nyugvópontra. Valószinü, hogy a tervezést maga "Fényes" Miklós irányitotta.

42.l.

Horányi Mátyás: Eszterházi vigasságok. Bp. 1959.

Eszterházy Fényes Miklós MNK
1714-1790

mükedvelő rajzai ismeretesek.

Két szobáját néhány kisméretü vizfestménye diszitette.

Egy 1768-as, gouache-sal készült lapja a Szépmüvészeti Muzeumban van.

PATAKY DÉNES: A magyar rajzmüvészet. Bp. 1960.

10.1.

Eszterházy /Fényes/ Miklós

tervezte a futódi kastélyt.

Végváry Hajos: Rövid művészettörténeti összefoglaló /1-21/. Közrem.: Miklós Pál /1964-1965/. Bp. 1965-1966. 21 db. -

21. Magyarországi művészet a reneszánsz és barokk korszakban. ~~[illegible]~~. 2. l.

M.D.K.

Esterházy Miklós

A fertődi kastélynak nemcsak építtetője, hanem az ujabb kutatások szerint tervezője is, aki müvészi célkitüzéseinek megvalósitásához több építész munkáját, igy Hefele Menyhértét is igénybe vette.

Müemlékvédelem 1967/2. 80.1.

Esterházy Miklós

a fertődi Esterházy palota építője.

Fertéhei címzett. A leideni egyetem elvégzése után bejárta Európát. A bécsi magyar testőrség parancsnokaként kapcsolatba került a testőrírókkal, köztük Bessenyei Györggyel.

Artner Tivadar: A barokk művészete. Bp. 1968. Móra k., 129 l., képes.

113. l.

2.

Esterházy Miklós

1764-ben rént vett – Mária Terézia hö-
bebeként József főherceg (II. József
később) frankfurti koronázásán, majd
Párizsba utazott s meglátogatta
Versaillest. Ennek láttán határozta
el a fertődi kastély építését.

Artner Tivadar: A barokk müvészete. Bp. 1968.
Móra k., 129 l., képes.

113. l.

Esterházy Miklós

évi jövedelme 1 800 000 aranyforint volt. A palota szinhelyéül a Fertő tó melletti ~~[illegible]~~ süttört választotta. Az ottani vadónkőkely falainak felhasználásával épült a palota. 1790-ben halt meg.

Artner Tivadar: A barokk művészete. Bp. 1968. Móra k., 129 l., képes.

113., 118. l.

Esterházy /Fényes/ Miklós

talán beavatkozott az 1764-66 között épült fertődi kastély kiépítésének terveibe, de okiratok bizonyítják, hogy Hefele Menyhért pénzt vett fel a kastély általa készített terveiért.

Kampis Antal: A magyar müvészet a XIX. századig. Bp. 1968. 167 l., képes /Minerva zsebkönyvek/

129- 130. l.

r. ~~II.~~ III.

ESTERHÁZY „Fényes" Miklós

A fertődi kastély ~~[illegible]~~ tulajdonképpeni Terverője. Ilyfele és Jacoby munkáját irányította

Vizfestmények. (3. kép.)

Balogh András: A fertődi kastély építéstörténetének főbb mozzanatai

132-133.

Művészt. 1953. 1-2. sz.

Eszterházy Pál

Mars Hungaricus c.művében1664-ben megjelent rajza Eszterházy Pál rajza a turbéki erőgitésről Németh Béla közlése után. Fekete repr. 261.old.

Kovács-Valéria: Szigetvári történeti néphagyomá-nyok II.-III. 249.old

A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve.1962.Pécs.1963

Eszterházy Pál,

Mars Hungaricus c.művében leirta és rajzban is megörökitette a turbéki türbét és az erődítményt. A türbét II. Szelim épittette 1566-ban. Eszterházy 1664-ben részt vett Zrinyi Miklós téli hadjáratában. 256.old. 27.jegyz

Kováts Valéria: Szigetvári történeti néphagyományok II.-III. 249.old

A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve. 1962. Pécs. 1963

ESZTERHÁY NÁNDOR, pékmester

Falra akasztható szállásjelvány a veszprémi sütőkké. Két oroszlán perecet és egy-egy kenyeret tartKifli, csás szárzsemle. Papirszalagon arany nyomással "ESZTERHÁY NÁNDOR ATYAMESTER-JÁNOS ISTVÁN ÖREGLEGÉNY-1868." A veszprémi sütőcéh legényszállásának mejelölésére készült. 169.old.97.kép.

[illegible]AGYBAKAY PÉTER: Veszprémi és Veszprém megyei céhzászlók, céhlámpák és egyéb céhemlékek jelvényes emlékek 127.old

A Veszprém Megyei Muzeumok Közleményei, 10.
Veszprém, 1971

ESZTERHÁY NÁNDOR, pékmeter

Falra akasztható szállásjelvény a veszprémi sütőkké. Két oroszlán perecet és egy-egy kenyeret, un. Timpenbrotot/tart. Kifli, császárzsemle. Papirszalagon arany nyomással: "ESZTERHÁY NÁNDOR ATYAMESTER-JÁKOS ISTVÁN ÖREGLEGÉNY-1868." A veszprémi sütőcéh legényszállásának megjelölésére készült. -Fekete repr. -169. old. 97. kép.

NAGYBAKAY PÉTER: Veszprémi és Veszprém megyei céhzászlók, céhlámpák és egyéb céhemlékek jelvényes emlékek 127. old

A Veszprém Megyei Muzeumok Közleményei, 10.
Veszprém, 1971

Esterhazy L. Esterhazy

BUDAPEST, 19 .....

ÜGYINTÉZŐ:

ELŐADÓJUK:

IKT. SZÁMUNK:

lémiai Ny.

ESTERHÁZY PÁL herceg,festő,1635-1713

Maga is irigatott,festett.Számos családtag,és nemzet ségáős portréját megörökitette a fraknói arcképcsar nok számára.-A"Tropheum Estorasiae"c.családi album réz metszetei/1700-ban Leopold Voigt bécsi nyomdász adta ki/nagyrészt Pál herceg arcképeinek felhasználásával készültek.-217.old. 4.jegyz

KATONA IMRE: A fraknói kincsek I.rész. 216.old

SOPRONI SZEMLE, XXVIII.évf. 1974. Helytört.folyó irat. Sopron, 1974

ESZTERHÁZY PÁL, grafikus

Egy laktanyának az alaprajzat megörökitette Eszterházy Pál Turbékról készitett rajzában. E hosszukas kis épület cellaszerü kis szobákból állt, nem oszetetlan nagyméretü helyiségekből, mint a szigetvári épület.
178.old. 112.jegyz. Orsz. Leváltár, Eszterházy herceg rajzok. 11975. P.

KOVÁTS VALÉRIA: Török hódoltságkori épület Szobetváron 155.old

A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 14-15.- /1969-70/
Pécs, 1974.

ESTERHÁZY gyűjt

Bull M.B-A. No. 11. 1957

UNE SÉRIE DE DESSINS ALLEMANDS DU XVIe SIÈCLE REPRÉSENTANT LES TRAVAUX DES MOIS

Le Cabinet des Estampes du Musée des Beaux-Arts possède une série de dessins représentant le cycle des travaux des mois (fig. 26—33).[1] Les dessins à la plume, ronds, d'un diamètre de 100 mm, sont passés de la Collection Esterházy au Musée comme les œuvres de Kulmbach.[2] La série figure dans la publication de Meder comme l'ouvrage d'un maître travaillant dans la manière de H. S. Beham,[3] Edith Hoffmann par contre l'a considéré comme la création d'un artiste d'Augsbourg, des environs de 1525, et l'a classée parmi les dessins allemands inconnus.[4] Cette attribution était basée sur les particularités des dessins, proches des formes italianisantes, sur la composition claire et équilibrée ainsi que sur les contours simples et nets.

Les représentations se tiennent au type iconographique traditionnel : elles sont les illustrations de la vie quotidienne, en particulier de l'activité agricole de l'homme de province, illustrations dont les plus beaux exemplaires remontent à la peinture de miniature des XIVe et XVe siècles. Conformément à la tradition, on voit sur les feuillles de la série de Budapest également les compositions surmontées des signes du zodiaque désignant les mois. Le mois de Janvier, marqué par le Verseau, est symbolisé par un couple attablé, exceptionnellement non par un couple de paysans, mais de personnages bourgeois, le mois de Février par des paysans se rechauffant près du feu, Mars par des hommes émondant les rameaux et piochant la vigne, Avril par des femmes trayant la vache et barattant le lait, Mai par des dames et messieurs nobles se baignant près du château, Juin par les tondeurs de moutons, Juillet par les faucheurs, Août par les moissonneurs, Septembre par les laboureurs, Octobre par les presseurs de raisin, Novembre par des arçonneuses de laine et finalement le mois de Décembre par les tueurs de cochons. Les dessins, sauf un, sont des compositions à deux ou trois figures représentées pour la plupart en plein air, dans un entourage de paysage, et dans quelques cas dans un intérieur de maison. Le format rond et le caractère du dessin, réduit presque aux lignes de contour, indiquent que ces compositions sont des projets de vitraux.

La question de l'origine des compositions trouve une réponse — tout en laissant

[1] Handzeichnungen alter Meister aus der Albertina und anderen Sammlungen, Herausgegeben von Schönbrunner J. und Meder J. Vienne, 1896. p. 1896—1908, Nos 66, 67, 68.

[2] Esterházy (E. nos 18., 19., 18.19a., 18.19b., 18.19c., 18.19d., 18.19e., 18.20. 18.20a., 18.20b., 18.20c., 18.20d., 18.20e. Kulmbach.)

[3] Il emploie pour désigner le maître, sans une explication ou indication quelconque : „Meister in H. S. Beham's Art".

[4] Dans le catalogue manuscrit de Edith Hoffmann. N^{o} de l'inv. 266—277.

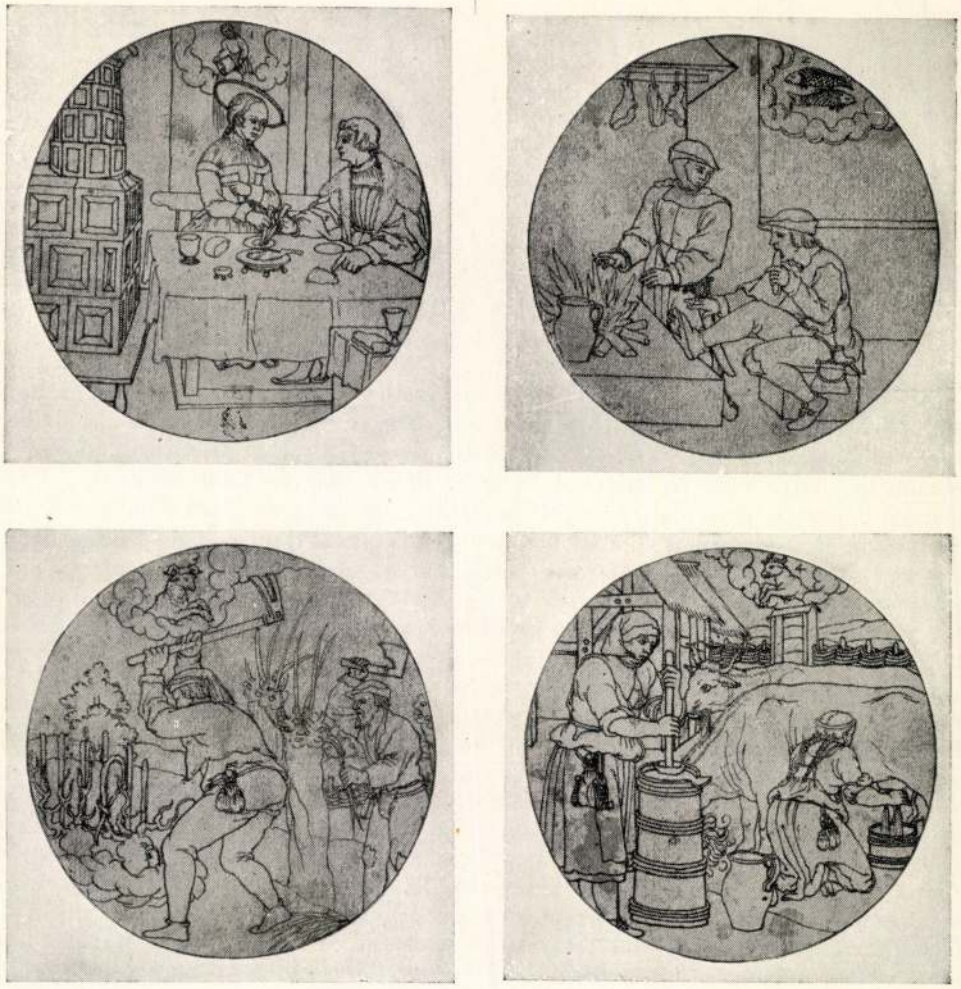

22—25. Maître de Nuremberg: Janvier, Février, Mars, Avril. Budapest, Musée des Beaux-Arts.
Nürnbergi művész: Január, Február, Március, Április. Budapest, Szépművészeti Múzeum.

le problème de la personne de l'artiste irrésolu — grâce à la série de gravures sur bois de H. S. Beham, exécutée en 1527 (fig. 34—35).[5] Ces gravures représentant, à quelques exceptions près, les scènes et personnages visibles sur les dessins de Budapest, sont des illustrations faites pour le livre de prière de Luther, publié à Nuremberg. H. S. Beham, membre le plus fécond et le plus populaire du groupe des petits maîtres de Nuremberg, a commencé dans ces mêmes années — premières années de son exil — son activité d'illustrateur et a gravé sur bois ou sur cuivre ses célébres séries et feuilles indé-

[5] Hollstein, F. W.: German engravings, etchings and woodcuts 1400—1700. Amsterdam. Vol. III, p. 239.

26—29. Maître de Nuremberg : Mai, Juin, Juillet, Août.
Nürnbergi művész : Május, Június, Július, Augusztus.

pendantes, figurant les divertissements des paysans, les noces, les villageios dansant, se querellant, marivaudant et festoyant. Les représentations des travaux des mois, parues dans le livre de prière de Luther appartiennent elles aussi au groupe de scènes de genre exécutées dans la seconde moitié des années 1520 et dans les années 1530 ; leur popularité particulièrement grande se trouve attestée par les nombreuses copies et variantes de ces gravures.[6]

La comparaison de la série de gravures avec les dessins permet de conclure que le maître de ces dessins à exécuté les projets de vitraux en utilisant les gravures

[6] Pauli, G.: Hans Sebald Beham. Ein kritisches Verzeichniss seiner Kupferstiche, Radierungen und Holzschnitte. Strasbourg, 1901. p. 408—410. N°s 1199 a, — 1210a, 1199b—1210b, 1199c—1210c, 1199d—1210d, 1199e—1210e, 1199f—1210f, 1199g—1210g.

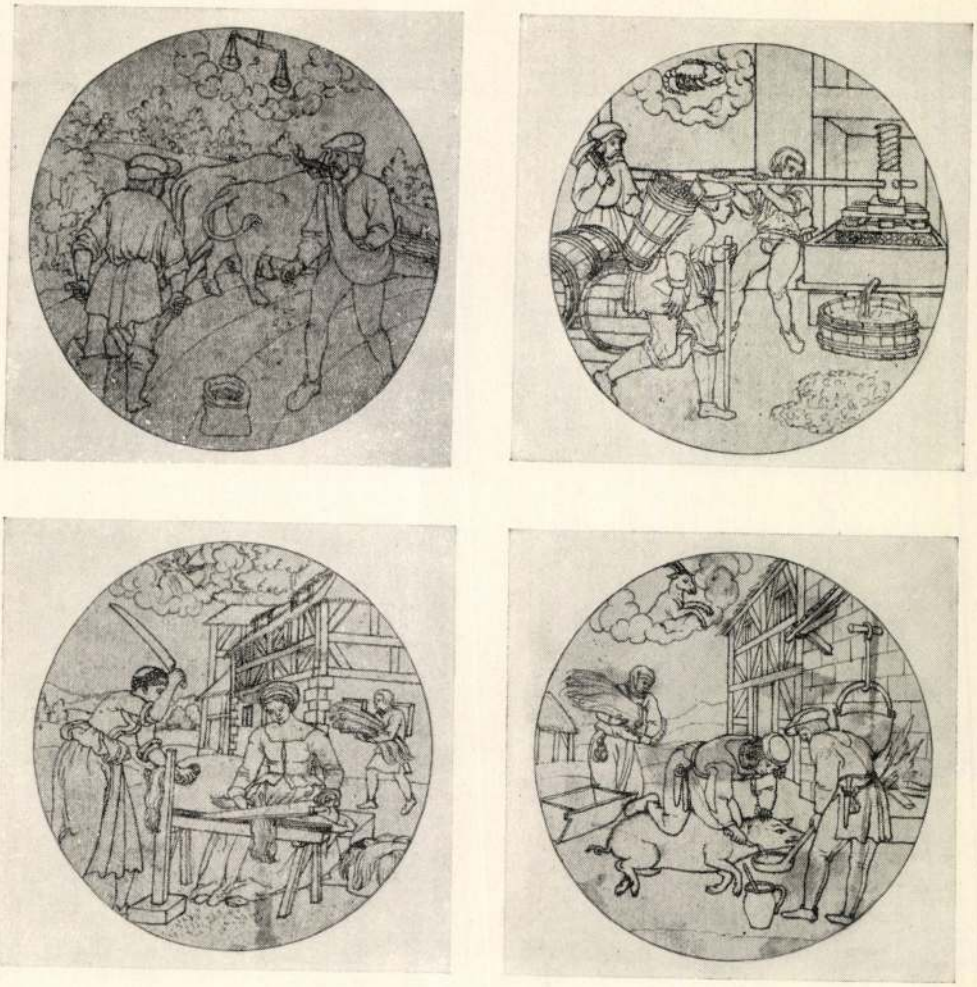

30—33. Maître de Nuremberg : Septembre, Octobre, Novembre, Decembre.
Nürnbergi művész : Szeptember, Október, November, December.

de Beham. Les motifs des gravures sur bois de forme allongée, sont présentés sur les dessins circulaires, concentrés, dans un milieu réduit, en n'utilisant que les personnages principaux. Ainsi, par exemple, sur le dessin symbolisant le mois de Janvier la femme debout près du poèle de faïence, ainsi que l'un des hommes attablés font défaut, et à la place de la salle voûtée visible sur la gravure, ce n'est qu'un menu détail du mur qui marque l'intérieur de la pièce. Sur la feuille suivante les personnages se rechauffant près du feu ne figurent point dans la série de gravures sur bois. Ce motif est visible sur l'une des nombreuses variantes de ces feuilles fort populaires, celle qui symbolise le mois de Janvier de la série de gravure exécutée par H. S. Beham autour de 1528—1530 (fig. 36).[7] La scène des personnages faisant leur

[7] Dodgson, C.: Rare woodcuts in the Ashmolean Museum. Burlington Magasin LXIII. 1933. Pl. II, après la p. 1160.

repas près du poêle, rendant ainsi sensible l'atmosphère de l'hiver, se trouve enrichie sur cette variante d'un homme se rechauffant près d'un feu ouvert. En dehors de ce détail les signes du zodiaque de la série de gravures sur bois — particulièrement les représentations des Jumeaux, de la Vierge, du Cancer et du Sagittaire — ressemblent fortement aux signes visibles sur les dessins de Budapest dont le maître a dû connaître aussi les variantes de la série de gravures de 1527. Les motifs de la représentation des mois de Février et de Mars ne sont pas assez caractéristiques sur les feuilles correspondantes des deux séries, ils sont incertains et informes. Ainsi, par exemple, sur la gravure première le personnage émondant l'arbre figure sur les représentations de tous les deux mois, tandis que le semeur se retrouve sur la feuille de 1527 dans la composition symbolisant Mars, et dans la variante plus récente, celle du mois de Février. Il est à supposer que c'est à cause de cette solution incertaine et informe que le maître des dessins ne se soit pas tenu au modèle dans la représentation du mois de Février, et qu'il n'ait utilisé le motif de l'homme émondant l'arbre et de celui taillant la vigne, que dans la représentation du mois de Mars marqué par le Bélier.

La représentation du mois de Mai, symbolisé par la société au bain, présente une solution différente du modèle sur l'une et l'autre gravure. Sur celles-ci c'est une société assise dans un canot et faisant de la musique qui rend sensible la gaité de ce mois de printemps. Sur le dessin les canotiers ne sont que des personnages secondaires, tandis que les personnages principaux de la scène sont les baigneurs au premier plan, personnages qui accusent une parenté avec ceux qui figurent sur les gravures sur bois de H. S. Beham, intitulées : « Fontaine de Juvence» (B. 165) et « Bain de femmes » (B. 167).[8]

Dans une partie des représentations le maître des dessins s'est tenu assez strictement aux solutions des compositions des gravures sur bois, ainsi dans la représentation des mois de Janvier, d'Avril, de Juin, d'Août, de Novembre et de Décembre il a emprunté en ce qu'il a d'essentiel, les divers motifs des gravures sur bois, et n'a effectué des changements, correspondant aux exigences du format circulaire et du projet de vitrail, que dans la disposition des personnages, et en général, dans la structure de la composition et dans la simplification des formes. Dans la représentation des autres mois, Juillet, Septembre et Octobre, il s'est montré plus indépendant : par exemple dans la feuille symbolisant la vendange, il a enrichi la composition d'un nouveau motif, de la pression du raisin.

En dehors de la variante citée de H. S. Beham, toute une série de copies et de variantes des gravures de 1527 nous est connue, feuilles dues à des maîtres inconnus, à des monogrammistes, même à des artistes de renommé. Le Cabinet des Estampes de Berlin possède une copie en deux parties d'un dessin à la plume,[9] et le Louvre conserve une série de dessins de Virgil Solis,[10] comprenant onze feuilles (la douzième fait défaut) dont les motifs se rattachent étroitement aux gravures de Beham. Virgil Solis a, par ailleurs, exécuté des copies gravées d'après les feuilles parues dans le livret de prière de Luther, nous connaissons même une copie en contre-

[8] Pauli, C. : op. cit. N° 1214. H. S. Beham a encore une autre série de gravures sur bois, comprenant neuf feuilles (les trois autres font défaut), représentant le cycle des mois, où le mois de Mai est symbolisé par un homme et une femme se baignant.

[9] Bock, E. : Die Zeichnungen alter Meister im Kupferstichkabinett zu Berlin. Die deutschen Meister. Berlin, 1921. N° 345.

[10] Demonts, L. : Inventaire général des dessins des écoles alemanne et suisse. Paris, 1938. Tome II, N°s 306—316, Pl. CV.

34. H. S. Beham : Les travaux des mois. Gravure sur bois.
H. S. Beham : Hónapok. Fametszet.

35. H. S. Beham : Les travaux des mois. Gravure sur bois.
H. S. Beham : Hónapok. Fametszet.

partie, d'une exécution fort grossière, de la variante de 1529—1530.[11] Sur les dessins de format allongée, telle des frises, conservés au Louvre, les signes du zodiaque séparent deux compositions qui ne sont rattachées l'une à l'autre que par leur sujet. Il n'y a que les scènes se trouvant sur un côté qui accusent une parenté avec les gravures de Beham, tandis que les représentations visibles sur l'autre côté figurent les motifs bien connus par la peinture de miniature, tels la luge, le bain, la vendange, etc.

La série de dessins de Budapest se rattache plus étroitement aux gravures de Beham que l'ouvrage de Virgil Solis et présente nombreux traits de parenté avec les œuvres de Beham, non seulement quant à la liaison des motifs, mais aussi pour les types et la solution graphique, par exemple dans la représentation du mois de Janvier le type de la tête de l'homme et celui de la femme sont très proches de ceux des personnages figurant sur la gravure sur cuivre représentant Adam et Ève (B. 6) ; même les formes de détail des visages sont conformes. On retrouve les analogies des paysans figurant sur les dessins dans les gravures représentant des fêtes villageoises (B. 168), dans la série de paysans dansants (B. 166—177) ainsi que sur quelques gravures sur cuivre présentant des diverses figures de paysans (B. 186, 187, 188, 189). Les proportions des figures visibles sur les dessins, les formes des corps et leur lignes de contour robustes évoquent les gravures sur cuivre représentant Judith (B. 12), Lucrèce (B. 78), ainsi que le tambourin et le gonfalonnier, deux personnages de la guerre paysanne (B. 199).

Tout ceci permet de conclure que le maître de ces compositions aurait été un petit maître nurembergeois qui empruntait dans ses œuvres non seulement quelques motifs, mais les a créés complètement dans l'esprit et le style des épigones de Dürer. On ne pourrait cependant passer outre aux caractéristiques du dessin qui elles nous exhortent à la prudence. Le dessin n'a pas d'imperfections frappantes, il paraît pourtant inert, raide et un peu vide. On n'y voit pas même la trace d'une correction ou d'un redoublement de la ligne : les lignes de contour cependant, tantôt grossissant, tantôt s'amincissant sans aucune raison, trahissent une prudence anxieuse. Tout ceci indique que les dessins ne sont pas des originaux, mais des copies. Nous citerons comme analogies les copies faites d'après les projets de vitraux de H. S. Beham, conservés au Fogg Museum of Arts, et d'après la composition se trouvant au Musée d'Erlangen, intitulée « Le Christ comme Salvator Mundi et les Évangélistes ».[12] Les copies faites d'après les dessins et gravures de Jörg Breu, Wolf Huber, Dürer et Cranach présentent elles aussi des caractéristiques semblables à la série de dessins de Budapest dont la destination rend évident qu'ils sont des copies, c'est que les projets de vitraux cheminant d'atelier en atelier, furent constamment copiés.[13] Les copies elles-mêmes furent parfois copiées, par conséquent

[11] Dodgson, C.: op. cit., p. 1160. L'influence que la série de gravures de Beham avait exercée sur l'art de pays lointains, se trouve attestée par les illustrations d'un livre publié à Kolozsvár en 1952, représentant les travaux des mois, et exécutées d'après les gravures d'une "Anatomie" éditée à Francfort en 1654. Mme Soltész: A XVI. századi kolozsvári könyvdíszek (Les décors de livres de Kolozsvár du XVIe siècle). Művészettörténeti Értesitő. 1957. AI. 2—3. p. 153, fig. 67, 68 et 69.

[12] Mongan, A. and Sachs, J.: Drawings in the Fogg Museum of Art. Cambridge, Massachussetts, 1946. Fig. 186—187. — Bock, E.: Die Zeichnungen in der Universitätsbibliothek Erlangen. Francfort s. Main, 1929. Nos. 314, 771, 827—838, 1313.

[13] Meder, J.: Die Handzeichnung. Ihre Technik und Entwicklung. Vienne, 1919. p. 351. XXX.

36. H. S. Beham : Les travaux des mois. Gravure sur bois.
H. S. Beham : Hónapok. Fametszet.

les dessins se modifièrent quelque peu et perdirent de leur fraîcheur originale. Copier signifiait en général la copie des contours principaux, tel qu'on le voit sur les dessins de Budapest dont le maître pourait être l'un des maîtres nurembergeois travaillant dans l'entourage de H. S. Beham.

THÉRÈSE GERSZI

EGY HÓNAPÁBRÁZOLÁSOKBÓL ÁLLÓ XVI. SZÁZADI NÉMET RAJZSOROZAT

A Szépművészeti Múzeum rajzgyűjteményében van egy hónapábrázolásokból álló rajzsorozat (26-33. kép).[1] A kerekformátumú, 100 mm átmérőjű tollrajzok az Esterházy-gyűjteményből mint Kulmbach művei kerültek a múzeumba.[2] Meder publikációjában H. S. Beham modorában dolgozó mester munkájaként szerepelnek,[3] Hoffmann Edit pedig augsburgi művész 1525 körül készült alkotásának tartotta és az ismeretlen német rajzok közé sorolta őket.[4] Az augsburgi eredet feltételezésére valószínűleg a rajzoknak olaszos formaérzékkel rokon sajátosságai — a világos, kiegyensúlyozott kompozíciók és a formák leegyszerűsített, tiszta kontúrjai — adtak alapot.

Az ábrázolások a hagyományos ikonográfiai típust követik: a mindennapi élet, főként a gazdálkodó vidéki ember tevékenységének illusztrációi, amelyeknek legszebb korai példái a XIV—XV. századi miniatúrafestészetből valók. A képhagyománynak megfelelően a budapesti rajzsorozat lapjain is a kompozíció felső részén a zodiákusnak az illető hónapot jelző képe látható. A vízöntő alakjával jelzett január hónapot kályha mellett étkező pár, kivételesen nem paraszt-, hanem polgárfigurák, a februárt tűz mellett melegedő parasztok, márciust gallyat nyesegető és szőlőt kapáló férfiak, áprilist tehenet fejő és vajat köpülő nők, májust kastély közelében fürdőző nemes urak és hölgyek, júniust birkanyírók, júliust kaszálók, augusztust aratók, szeptembert szántó-vetők, októbert szőlőpréselők, novembert gyapjútilolók és végül decembert disznóölők ábrázolása jelképezi. A rajzok, egy darabtól eltekintve, két-háromalakos kompozíciók; a figurák többnyire a szabadban, tájképi környezetben, néhány esetben pedig épületbelsőben vannak ábrázolva. A kerek formátum és a rajznak csaknem tisztán a kontúrvonalakra leegyszerűsített jellege arra mutat, hogy a kompozíciók ablaküveghez készült tervek.

A kompozíciók eredetének problémájára, ha az alkotó személyének kérdését nem is oldja meg véglegesen, H. S. Behamnak egy 1527-ben készült hónapábrázolásokból álló fametszetsorozata ad választ (34-35. kép).[5] E metszetek, amelyek néhány lap kivételével a budapesti rajzokon látható jeleneteket és figurákat ábrázolják, Luther Nürnbergben megjelent imádságos könyvecskéjéhez készült illusztrá-

[1] Handzeichnungen alter Meister aus der Albertina und anderen Sammlungen. Herausgegeben von Schönbrunner, J. und Meder, J. Wien, 1896—1908. Nr. 66, 67, 68.

[2] Esterházy (E. 18.19., 18.19a., 18.19b., 18.19c., 18.19d., 18.19e., 18.20., 18.20a., 18.20b., 18.20c., 18.20d., 18.20e. Kulmbach.)

[3] Minden magyarázat vagy utalás nélkül: „Meister in H. S. Beham's Art" elnevezést használja a mester megjelölésére.

[4] Hoffmann Edith kéziratos szakkatalógusában. Ltsz. 266—277.

[5] Hollstein, F. W.: German engravings etchings and woodcuts 1400—1700. Amsterdam. Vol. III. 239.

ciók. A nürnbergi kismesterek körének legtermékenyebb és legnépszerűbb alakja H. S. Beham ezekben az esztendőkben — száműzetésének első éveiben — kezdte meg illusztrátori tevékenységét és metszette fába, illetve rézbe híres parasztmulatságokat, lakodalmakat, táncoló, veszekedő, enyelgő és tivornyázó falusiakat ábrázoló sorozatait és egyes lapjait. A Luther imádságos könyvében megjelent hónapábrázolások is az 1520-as évek második felében és 30-as években készült zsánerjelenetek csoportjába tartoznak; különösen nagy népszerűségüket a metszetek számos kópiája és variációja bizonyítja.[6]

E metszetsorozatnak és a rajzoknak összevetése arra enged következtetni, hogy a rajzok alkotója a Beham-féle metszetek felhasználásával készítette az ablaküveg terveket. A hosszanti formátumú fametszetek motívumai a kerekformájú rajzokon összevontan, redukált környezetrajzban és csak a főalakok felhasználásával vannak ábrázolva. Így például a január hónapot jelképező rajzon a cserépkályha mellett álló nőalak és az asztalnál ülő egyik férfi hiányzik és a fametszeten levő boltozott terem ábrázolása helyett csak egy kis falrészlet jelzi a rajzon a szobabelsőt. A rajzsorozat következő lapján a tűz mellett melegedő alakok nem szerepelnek a fametszet-sorozatban. Ez a motívum a közkedvelt lapok számos változatának egyikén, az 1529—30 körül S. H. Beham által készített fametszetsorozat (36. kép) januárt jelképező lapján látható.[7] A kályha mellett étkezők téli hangulatot érzékeltető jelenete ezen a változaton nyílt tűznél melegedő férfi motívumával gazdagodott. E részleten kívül a fametszet-variáció zodiákus jegyei — különösen az ikrek, a szűz, a rák és a nyilas ábrázolásai — is igen hasonlítanak a budapesti rajzokéra, amelyeknek alkotója ezek szerint jól ismerte az 1527-es metszetsorozat variációit is. Mindkét metszetsorozat két-két lapjának, a február és a március hónap ábrázolásának motívumai nem eléggé karakterisztikusak, bizonytalanok és kialakulatlanok. Így például a korábbi metszeten a fát nyesegető alak mindkét hónap ábrázolásán szerepel, a magvető figurája pedig az 1527-es lapon az év harmadik, a későbbi változatnál pedig a második hónap kompozíciójában. Feltételezhető, hogy a rajzok mestere e bizonytalan, kialakulatlan megoldás miatt tért el a február hónap ábrázolásánál mintaképeitől és csak a kos alakjával jelzett március kompozíciónál használta fel a fát nyesegető és szőlőművelő alak motívumát. Mindkét metszet előképtől eltérő megoldást mutat a fürdőző társasággal jelképezett május hónap ábrázolása. A metszeteken csónakban ülő, zenélő társaság érzékelteti a legszebb tavaszi hónap vidámságát. A rajzon a csónakázók csak staffage alakok, a jelenet főszereplői az előtérben ábrázolt fürdőzők, amelyek H. S. Beham „Ifjúság kútja" (B. 165) és a „Nők fürdője" (B. 167) című fametszetein szereplő figurákkal mutatnak rokonságot.[8]

Az ábrázolások egy részénél a rajz mestere eléggé szigorúan ragaszkodott a fametszet-kompozíciók megoldásaihoz, így a január, április, június, augusztus, november és december hónapok ábrázolásánál lényegében teljesen átvette a fametszet egyes motívumait és csak a kerek formátumnak és az ablaküveg-tervrajz követelményeinek megfelelő kisebb változtatásokat tett az alakok elhelyezését,

[6] Pauli, G.: Hans Sebald Beham. Ein kritisches Verzeichniss seiner Kupferstiche, Radierungen und Holzschnitte. Strassburg, 1901. 408—410. Nr. 1199a 1210a, 1199b—1210b, 1199c—1210c, 1199d—1210d, 1199e—1210e, 1199f—1210f, 1199g—1210g.

[7] Dodgson, C.: Rare woodcuts in the Ashmolean Museum. Burlington Magazin. LXIII. 1933. Pl. II. 1160 után.

[8] Pauli, G.: id. m. Nr. 1214. H. S. Behamnak van egy kilenc lapból álló (a többi három hiányzik) hónapokat ábrázoló másik fametszet-sorozata is, amelyben a május hónapot fürdőző férfi- és nőalak jelképezi.

általában a kompozíció felépítését és a formák leegyszerűsítését illetően. A többi hónapok, a július, szeptember és október ábrázolásánál önállóbban járt el; a szüretet jelző lapon például a szőlősajtolás új motívumával gazdagította a kompozíciót.

H. S. Beham említett variációján kívül egész sor ismeretlentől, monogramistától, sőt nevesebb művésztől való kópiája és változata is ismeretes az 1527-es metszetsorozatnak. A berlini Kupferstichkabinettben van egy két részből álló tollrajzkópia[9] és a párizsi Louvre-ban Virgil Solisnak egy tizenegy lapból álló (a tizenkettedik hiányzik) rajzsorozata,[10] amelynek motívumai szorosan kapcsolódnak Beham metszeteihez. Virgil Solis egyébként metszetkópiát is készített a Luther-féle imádságos könyvecskében megjelent lapokról, sőt az 1529—30 körül készült variációról is ismeretes egy durva kivitelű fordított másolata.[11] A Louvre-ban levő hosszú, frízszerű rajzokon a zodiákus jegye két, csak tematikailag összetartozó kompozíciót választ el egymástól. A lapoknak csak az egyik oldalán levő kompozíciók mutatnak rokonságot Beham metszeteivel, a másik oldalon látható ábrázolások a miniatúrafestészetből jól ismert motívumokat, a szánkázás, fürdőzés, szüret stb. jeleneteit ábrázolják.

A budapesti rajzsorozat Virgil Solis munkájánál szorosabban kapcsolódik Beham metszetsorozatához, nemcsak motívumbeli összefüggés, hanem a típusok és a rajzbeli megoldás tekintetében is sok rokonvonást mutat Beham műveivel. A január hónap ábrázolásán például a férfi és nő fejtípusa igen közel áll az Ádámot és Évát ábrázoló rézmetszetének (B. 6.) figuráiéhoz; míg az arc részletformái is megegyeznek. A rajzok parasztalakjainak analógiáit a falusi mulatságot ábrázoló metszeteken (B. 168) a táncoló parasztok sorozatán (B. 166—177) és egyes parasztfigurákat bemutató rézmetszetein (B. 186, 187, 188, 189) találjuk meg. A rajzokon látható alakok arányai, testformái és azoknak erőteljes kontúrvonalai a Juditot, (B. 12) Lucretiát (B. 78), valamint a parasztháború két figuráját, a dobost és zászlóvivőt (B. 199) ábrázoló rézmetszetekre emlékeztetnek.

Mindebből arra lehetne következtetni, hogy a kompozíciók rajzolója a nürnbergi kismesterek köréhez tartozott, aki nem csupán egyes motívumokat vett át, hanem teljesen a Dürer-epigonok szellemében, stílusában alkotott. Nem hagyhatók azonban figyelmen kívül a rajznak olyan jellegzetességei, amelyek ezzel szemben óvatosságra intenek. A rajznak nincsenek különösen szembetűnő fogyatékosságai, mégis élettelenek, merevnek, kissé üresnek hat. Javításnak, vonalkettőzésnek nyoma sem látszik, az indokolatlanul hol vékonyodó, hol vastagodó kontúrvonalak azonban bizonytalanságot, aggodalmas óvatosságot árulnak el; mindez arra mutat, hogy a rajzok nem eredetiek, hanem korabeli másolatok. Analógiaként a Fogg Museum of Art-ban levő, H. S. Beham üvegablaktervei után készült kópiákat és az elrangeni múzeumban található „Krisztus mint Salvator Mundi az evangelistákkal" című kompozíció után készült másolatot említhetjük. Jörg Breu, Wolf Huber, Dürer és Cranach rajzai és metszetei után készült kópiák is a

[9] Bock, E.: Die Zeichnungen alter Meister im Kupferstichkabinett zu Berlin. Die deutsche Meister. Berlin, 1921. Nr. 345.

[10] Demonts, L.: Inventaire général des dessins des écoles du Nord. Écoles allemanne et suisse. Paris, 1938. Tome II. Nr. 306—316. Pl. CV.

[11] Dodgson, C.: id. m. 1160. — Beham metszetsorozatának távoli hatását bizonyítják egy 1592-ben Kolozsvárott megjelent könyv hónapábrázolás-illusztrációi, amelyek egy 1564-ben Frankfurtban kiadott Anatomia metszetei után készültek. Soltész Zoltánné: A XVI. századi kolozsvári könyvdíszek. Művészettörténeti Értesítő. 1957. VI. 2—3. 153. 67, 68, 69 kép.

pesti rajzsorozathoz hasonló jellegzetességeket mutatnak.[12] A budapesti rajzoknál rendeltetésük is igen kézenfekvővé teszi a másolás feltételezését ; az ablaküveg terveket ugyanis, amelyek műhelyről műhelyre vándoroltak, állandóan másolták.[13] Néha már a másolatról készítettek kópiát, így a rajzok némiképpen módosultak és mindig veszítettek valamit eredeti frissességükből. A kopírozás általában a főkontúrok átmásolását jelentette úgy, ahogy az a budapesti rajzokon is látható, amelyeknek készítőjét H. S. Beham környezetében dolgozó nürnbergi mesterek egyikében kell látni.

GERSZI TERÉZ

[12] Mongan, A. and Sachs, J.: Drawings in the Fogg Museum of Art. Cambridge, Massachussetts, 1946. Fig. 186—187. — Bock, E.: Die Zeichnungen in der Universitätsbibliothek Erlangen. Frankfurt am Main, 1929. Nr. 314, 771, 827—838, 1313.

[13] Meder, J.: Die Handzeichnung. Ihre Technik und Entwicklung. Wien, 1919. 351.

ÖRSI Karolj

Rekonstrukció a fertődi kastéj parkjában.

= Műemlekvédelem, 1988/2.

105 - 108.

évf ?

Sedlmayr J. : Az

29, 1984, 5. 42.

GORIN, I.P.: Múzeumi restaurátorok képzése a Szovjetunióban.221/10.

GORIN, I.P.: A múzeumi kincsek restaurátorainak vizsgája a Szovjetunióban.221/11.

GÖRBE Katalin: A képzőművészeti restaurálások dokumentációs követelményei.221/13.

GRANASZTÓI Györgyné: A művészettörténeti kutatás és a képzőművészeti restaurálás kapcsolata, közös eredményeik.221/3.

205. HANTHY Kinga: Kastély a domboldalon [Kiscelli kastély]. = Magyar Nemzet, 1984. augusztus 23. 6.

206. HANTHY Kinga: Lakatlan vár [Veszprém]. = Magyar Nemzet, 1984. szeptember 13. 6.

207. HAPPACH, Friderike: Textilkonzerválás és restaurálás a halberstadti dóm gyűjteményében. = Múzeumi Műtárgyvédelem, 12 1983 (1984) 141-145., ill.

208. (hm) [HARANGOZÓ Márta] = Múzeum az aluljáróban [Bp., Flórián tér]. = Esti Hírlap, 1984. augusztus 31. 2.

209. C. Harrach Erzsébet - Kiss Gyula: Vasi műemlék. Szombathely : Vas megyei Tanács, 1983 **rec.** HECKENAST János = Vasi Honismereti Közlemények, 1984, 2. 72-76.

210. HARSÁNYI István: A 100 éves Operaház építési és rekonstrukciós munkáinak főbb eseményei. = Magyar Építőipar, 33, 1984, 8. 495-498., ill.

211. HASZNOSNÉ, Szőllős Ilona: Non-valeurs? : New objects of the passion of collecting prints bonds. = Interpress Grafik, 1984, 4. 2-15., ill.

HOKKYNÉ Sallay Marianne: 20 év képzőművészeti restaurálásai a Karta tükrében.291/5.

HOKKYNÉ Sallay Marianne: Képzőművészeti emlékeink

ESTERHÁZY

Belitska-Scholtz Hedvig - Bercsényi A. Károlyné

Barokk, klasszicista és romantikus divlettervek Magyarországon. Bp.: Magyar Színházi Intézet 1976 122 p.

XIV t.

V - Benyovszky, István, Maler, Gra
III- Beöthy, István, (Béothy, Étie
1962)
IV - Beöthy, Lajos, Maler, Graphik
IV - Bér, Dezső, Maler, Graphiker
IV - Bér, Rudolf, Maler (1924-
V - Ber(r), Medves Márton, Steinme
IV - Berán, Lajos, Bildhauer, Medz
IV - Berán, Nándor, Kustgewerbler
IV - Beránek, J., Steinzeichner (1
IV - Bercic, Peter, Bildhauer (Tät
V - Bercick, Antal, Maler (1844- 1
IV - Berczik, Gyula, Architekt, (1
IV - Berczik, István, Maler (1. H
IV - Bérces, Gábor, Graphiker (19
IV - Berda, Ernő, Maler (1914-196
V - Berdmall, Johann Andreas, Stu
IV - Berecz, András, Maler, Zeich
IV - Berecz, Antal, Maler (1935-
IV - Berecz, Gyula, Bildhauer (19
IV - Bereczk (Briccius de Polanka
IV - Bereczki, István, Maurer (2.
IV - Bereczky, László, Architekt
IV - Berend, Iván, Maler, Graphik
IV - Berény, Rezső, Maler (1869-
III - Berény, Róbert, Maler (1887
IV - Berényi, Ferenc, Maler (1927
IV - Berényi, Piroska, verehel. M
IV - Béres, Jenő, Maler (1912-193

öcscse *Miklós* herczegre szállott, kinek 76 évre terjedő élete a közpályán szerzett érdemek hervadhatlan koszoruját biztositotta emlékének: bőkezű műpártolása pedig a Medici Lorenzo dicsőségét szerezte meg nevének.

Fényes *(Il magnifico)* herczegnek nevezték kortársai.

Mint korának legkitünőbb lovaskatonája, ő bizatott meg a páratlan magyar huszárság gyakorlati szabályzatának kidolgozásával.

1753 márczius 13-án egy magyar ezred tulajdonosává neveztetett; a kolini ütközet döntő pillanatában történt hősies közbelépésével pedig a katonai Mária Terézia rendet vivta ki magának.

1757 julius 25-ike óta mint altábornagy vett részt a hadjáratban, melynek egész folyama alatt szerzett katonai érdemei legfőbb elismerését 1770 április 16-án *tábornagygyá* történt kineveztetése hozta meg.

A herczegi czim 1783-ban összes leány ivadékaira is kiterjesztetett.

Nevét nemcsak harcztéri sikerei, hanem a művészetek pártolása által is emlékezetessé tette. Az ő zenekarában tünt ki Haydn mellett Pleyel is. 1766-ban ő épittette a franczia művészekkel az eszterházai fényes kastélyt, melynek láttára a franczia nagykövet Rohan herczeg, önkénytelen fakadt e sokatmondó nyilatkozatra: «Eszterházán újra feltaláltam Versaillest!»

Fia, *Antal* herczeg csak rövid négy évig (1790—1794) állott a herczegi hitbizomány élén; de nevét már atyja életében kitörölhetlen betűkkel irta be mozgalmas korának hadtörténetébe.

Mint 19 éves ifjú már hadnagyul lépett be atyja ezredébe, s ő is részt vett a 7 éves háborúban. Boroszlónál 1757 deczemberében fogságba esett. 1763-ban századosi ranggal kilépett a hadseregből; de négy évvel utóbb ismét a zászlók alatt találjuk őt. Előbb a 18., utóbb a 24-ik gyalogezred parancsnoka, 1773 május 1-én pedig tábornokká lőn.

Ifjabb fiát, Antalt még 1790-ben elvesztette. A nagyobb fiú *Miklós*, ki idősb Antal herczeg halálával a herczegi hitbizomány élére lépett, 1765 december 15-én született s ifjú éveiben ismeretkörét bővitendő, egész Európát beutazta. Franciaország, Anglia s a müemlékek hazája Itália, fejlesztő hatással voltak vele született műizlésére.

Hazatérve, atyjának és hős fivérének példája őt is a katonai pályára vonzotta, a melyen gyorsan emelkedett a legmagasabb rangfokig. Csakhamar azonban a diplomácziai térre látjuk őt átlépni, s a ritka fény, melyet különböző követségei alkalmával kifejtett, már magában biztositotta számára a közfigyelmet, melyet diplomata képességei mindenkor igazoltak is.

Nagy barátja és bőkezű pártfogója volt a tudományok- és művészeteknek.

Összegyűjtvén a családja különböző kastélyaiban lévő értékesebb könyveket és képeket, az ekkép előállott hézagos könyvgyűjteményt ritka tudományos műveltségre valló újabb szerzeményekkel a kor szinvonalán álló rendszeres könyvtárrá fejlesztette; az összes festészeti iskolák tekintetbe vételével, nagy áldozatok árán szerzett Esterházy- (ma Országos) képtárt pedig a teljesség azon fokára emelte, melyen az a müvelt világ méltó csodálatának tárgya lőn.

Esterházy Miklós 1804-ben Ligne Herczegtől a frankóniai «Edelstetten»-t magának megvásárolván, ennek birtokával a birodalom *fejedelemi herczegeinek* sorába lépett.

E fejedelmi herczegnek fia az 1786 márczius 10-én született, egykori felelős magyar miniszter *Esterházy Pál herczeg* vala, ki már 1810 óta működött a diplomácziai pályán.

Mint alig 24 éves ifjúnak nem csekély része volt az I. Napoleon császár és Mária Luiza főherczegnő közti házasság létrehozásában. 1813-tól 1815-ig élénk részt vett a hadi eseményekkel kapcsolatos diplomácziai tárgyalásokban, elsősorban a chatilloni békekongresszusban, s a világbéke helyreállításával 1815 julius 5-én londoni nagykövetté neveztetett ki. 1824-ben mint rendkivüli meghatalmazott, ő képviselte uralkodóját Rheimsban X. Károly megkoronáztatásánál. 1830-tól 1836-ig megbizottként működött a londoni konferenczián, melynek eredménye a független Belgium szervezése lett. 1842-ben lemondva nagyköveti állásáról, visszatért Magyarországba és csatlakozott a szabadelvű nemzeti mozgalomhoz. 1848-ban mint az első parlamenti magyar kormány tagja, még a Batthyány minisztérium lemondása előtt visszalépett s elhagyta a politikai pályát, melyen az izgalmas márcziusi napokban minden befolyását latba vetette, főleg Lajos főherczegnél, hogy a nemzeti kivánatok teljesüljenek. Ő volt az első, ki az örömhirt meghozta, Széchenyi István irta le, mint találkozott Bécsben Kossuthtal s hogy ölelték meg egymást a nép örömrivalgása közt.

Hitbizománya 1866-ban egyetlen fiára, *Miklósra* szállt, ki ifjú éveit a katonai pályán töltve, a huszároknál őrnagyi rangra emelkedett. Már 1852-ben a Szent István rend középkeresztese, tiz év mulva aranygyapjas vitéz.

Imádott nejét fiatalon elvesztvén, teljesen visszavonult, s a közpályán fiának, *Pálnak* nyitott tért, ki 25 éven át viselte megyéje főispáni méltóságát, s atyját 4 évvel túlélve, mint szintén aranygyapjas vitéz 1898 augusztus 22-én szállott kora sirjába.

Az ő elsőszülött fia galanthai *Esterházy Miklós herczeg*, Fraknó örökös ura, Edelstetten fejedelmi grófja, Sopronmegye örökös főispánja, ki ősi hitbizománya kormányzatát 1898 folyamán vette át, miután a strassburgi, bécsi, budapesti egyetemeken s a magyaróvári gazdasági akadémián példaadó szorgalommal és nyugodt körültekintéssel gyűjtötte ifjú éveiben e nagy feladathoz kellő ismereteket. Ugyancsak 1898-ban november 16-án vezette oltárhoz bájos aráját *Cziráky Margit* grófnőt. A korán elhunyt áldott emlékű herczegné öt élő gyermekkel ajándékozta meg jóságos férjét. Gyermekei: *Mária, Pál, Antal, László* és *Bernadette*, valamint a magyar föld s e föld népének szeretete az a vezércsillag, mely Fraknó örökös ura tevékenységének irányt ad. Ez a tevékenység pedig több száz községben, melynek népe a jóságos herczeget ma is földesurául tiszteli, a közmüveltség és közjótékonyság intézményeinek évenként százezrekbe kerülő támogatásában nyilvánul.

Fraknó nagy áldozattal jókarban tartott vára is a közmüveltség ügyét szolgálja ma, (mint egy vidéki múzeum), mütörténeti szempontból is kiváló várkápolnája- s ötvösműveivel, costume — köz- és családtörténeti szempontból érdekes képeinek, s rendkivül tanulságos régi iratai-, bútorai- és fegyvereinek gazdag tárával, melyekből Balogh Rudolf pompás új felvételei után itt közlünk figyelemre méltó szemelvényeket.

Dr. Merényi Lajos.

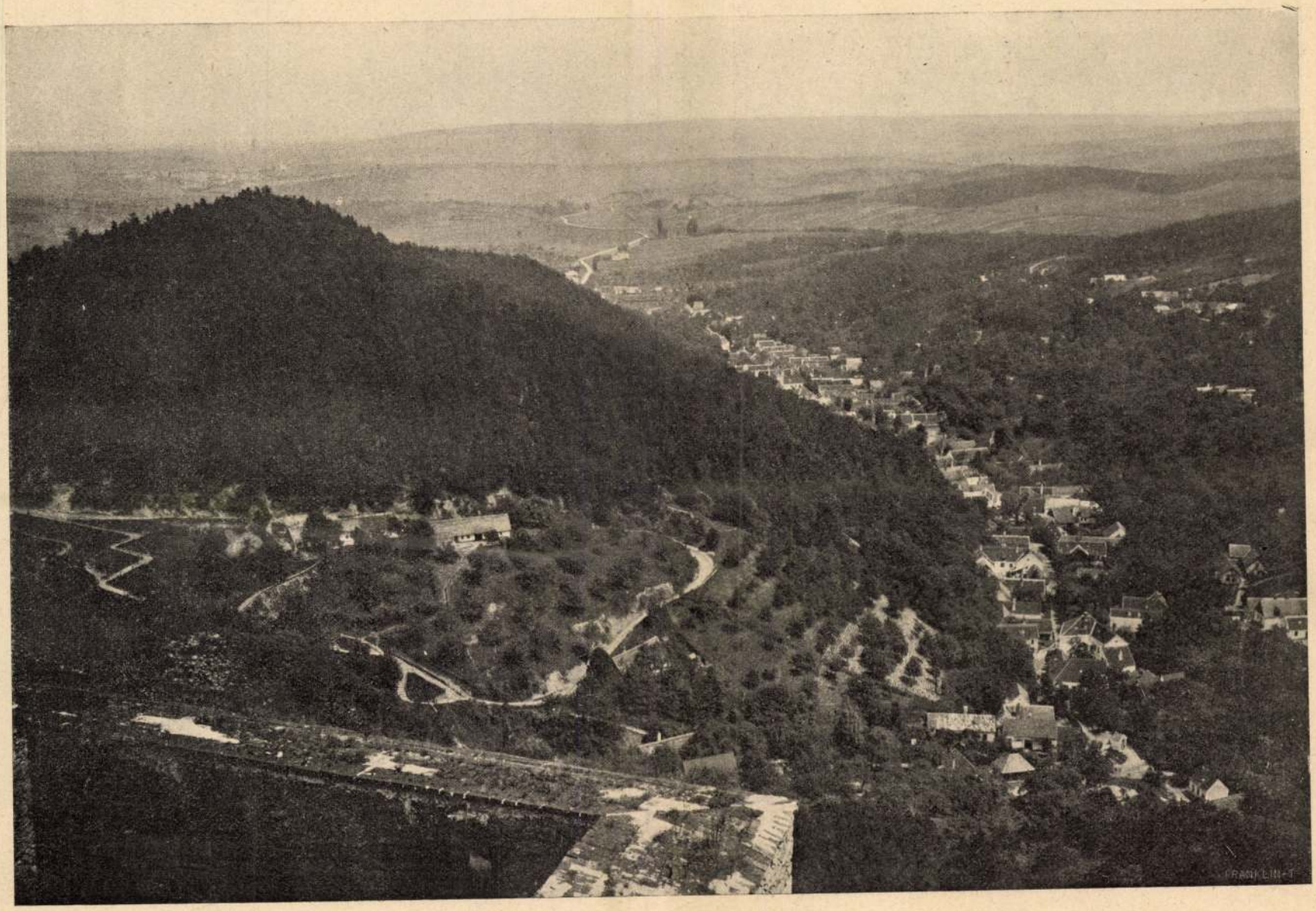

KILÁTÁS FRAKNÓ VÁRÁBÓL. — Balogh Rudolf fölvétele.

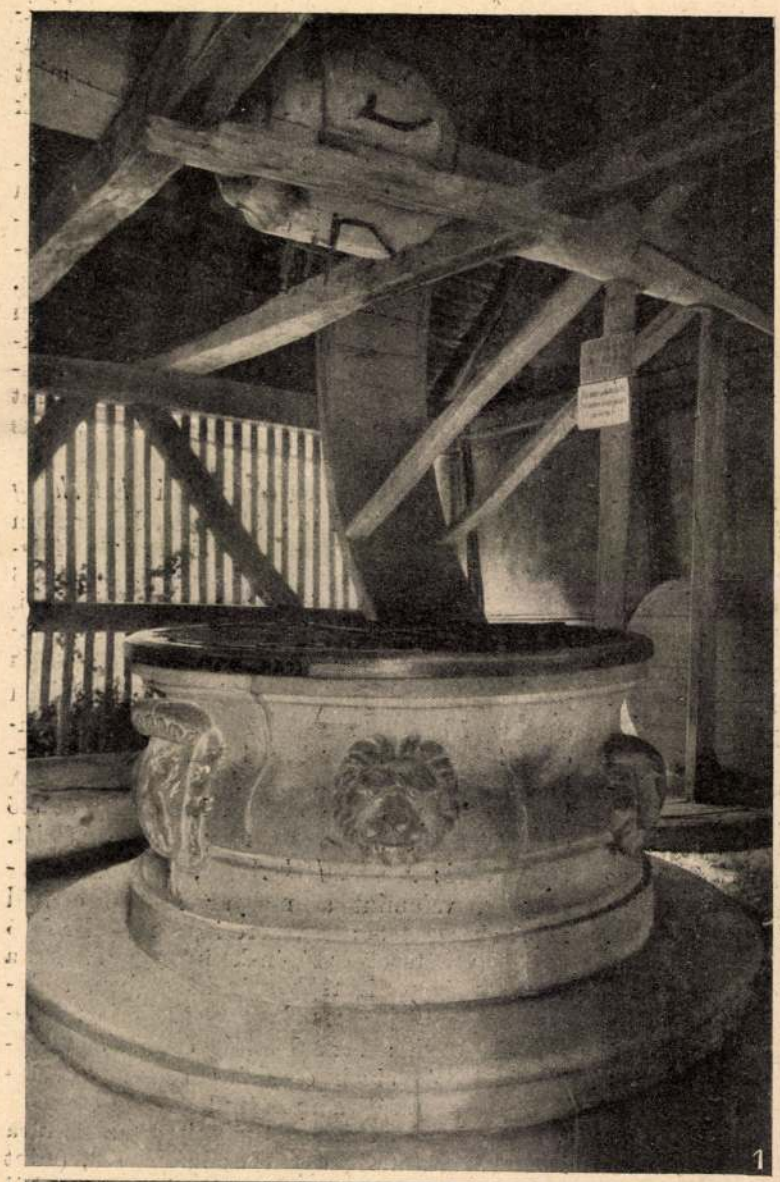

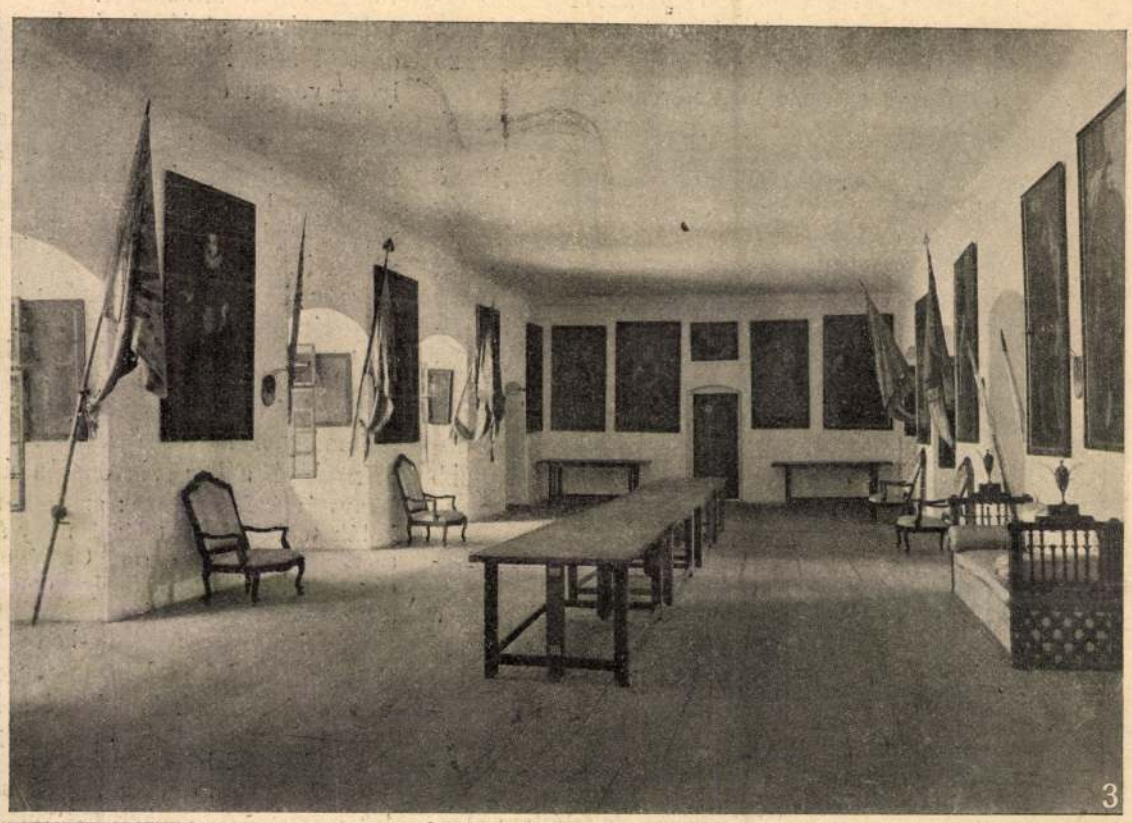

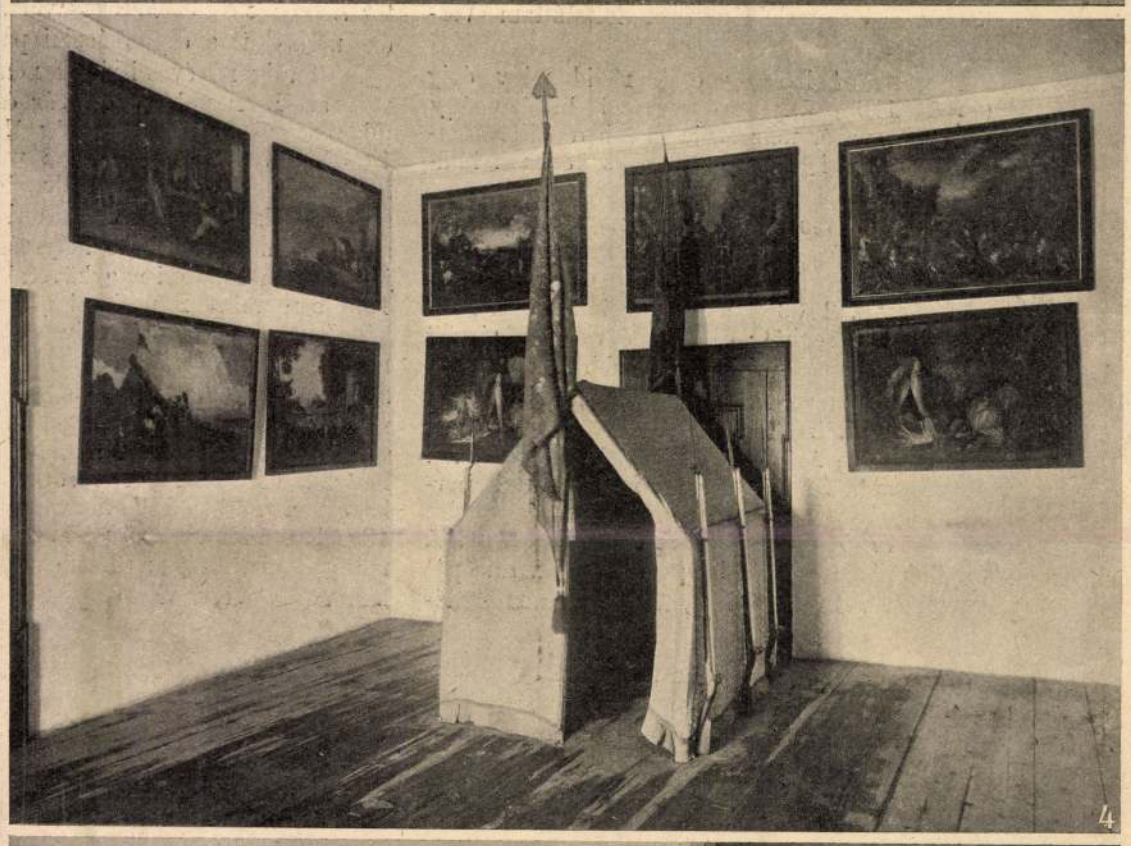

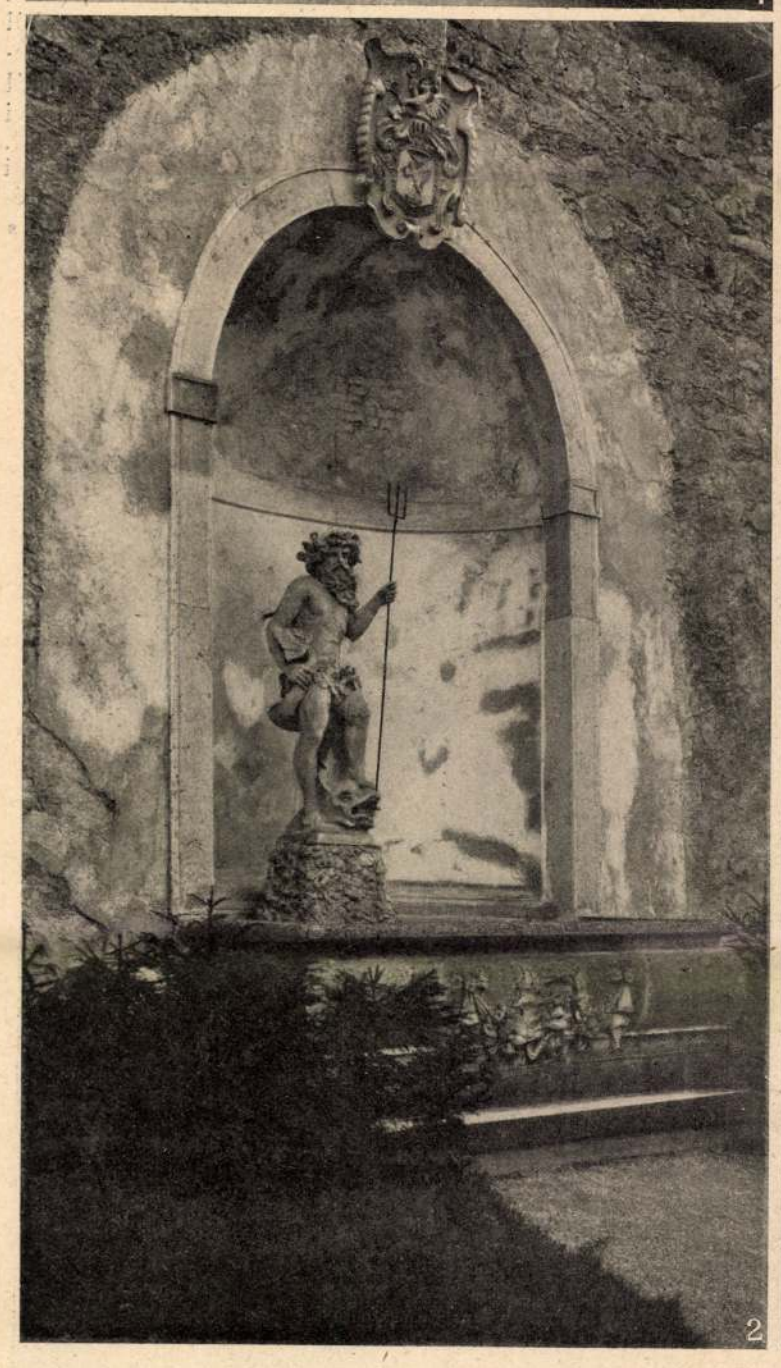

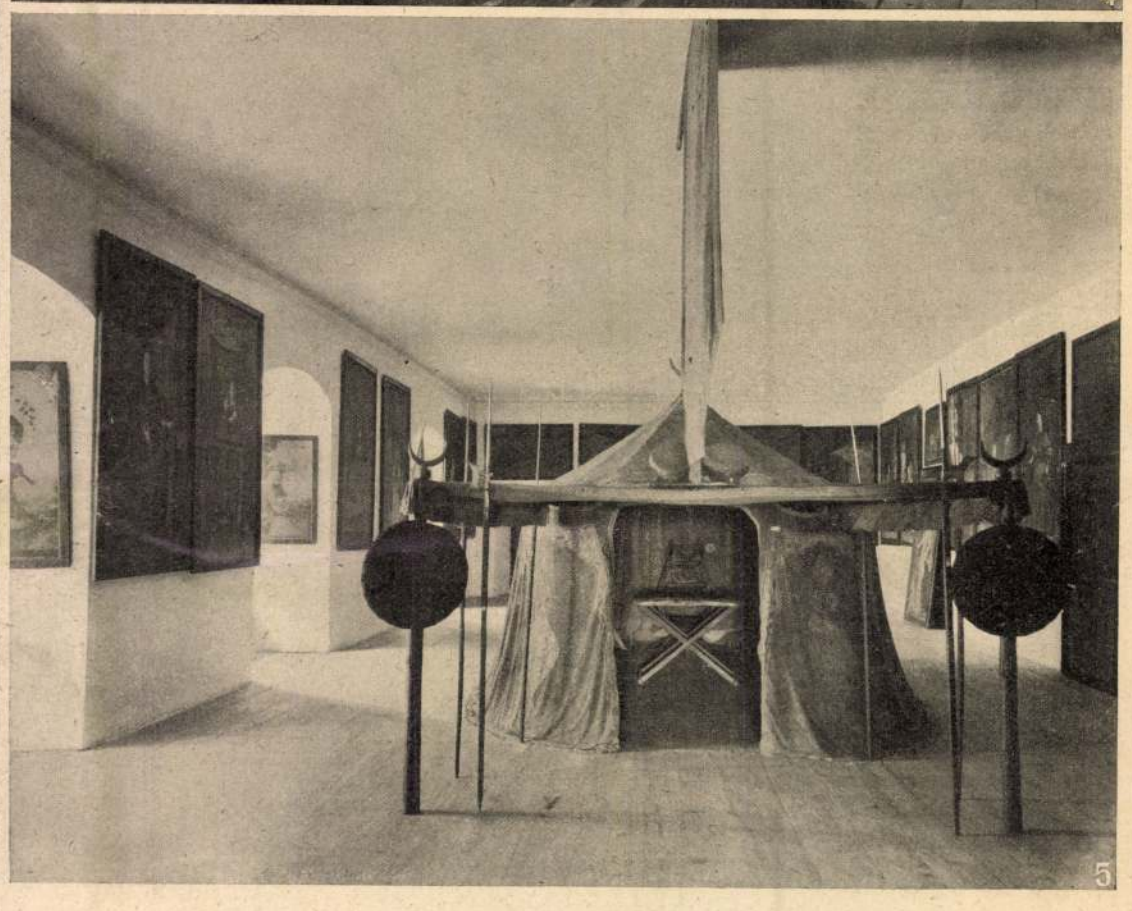

1. XVII. századból való kútmedencze, taposó malom módjára berendezett vizfelhúzóval. — 2. Neptun-kút a várudvarban. — 3. Ősök terme hadi lobogókkal. — 4. Sátor és zászló a hétéves háborúból. — 5. Murad szultán sátra, melyet Budavár visszafoglalásakor, 1686-ban, vettek el a törököktől.

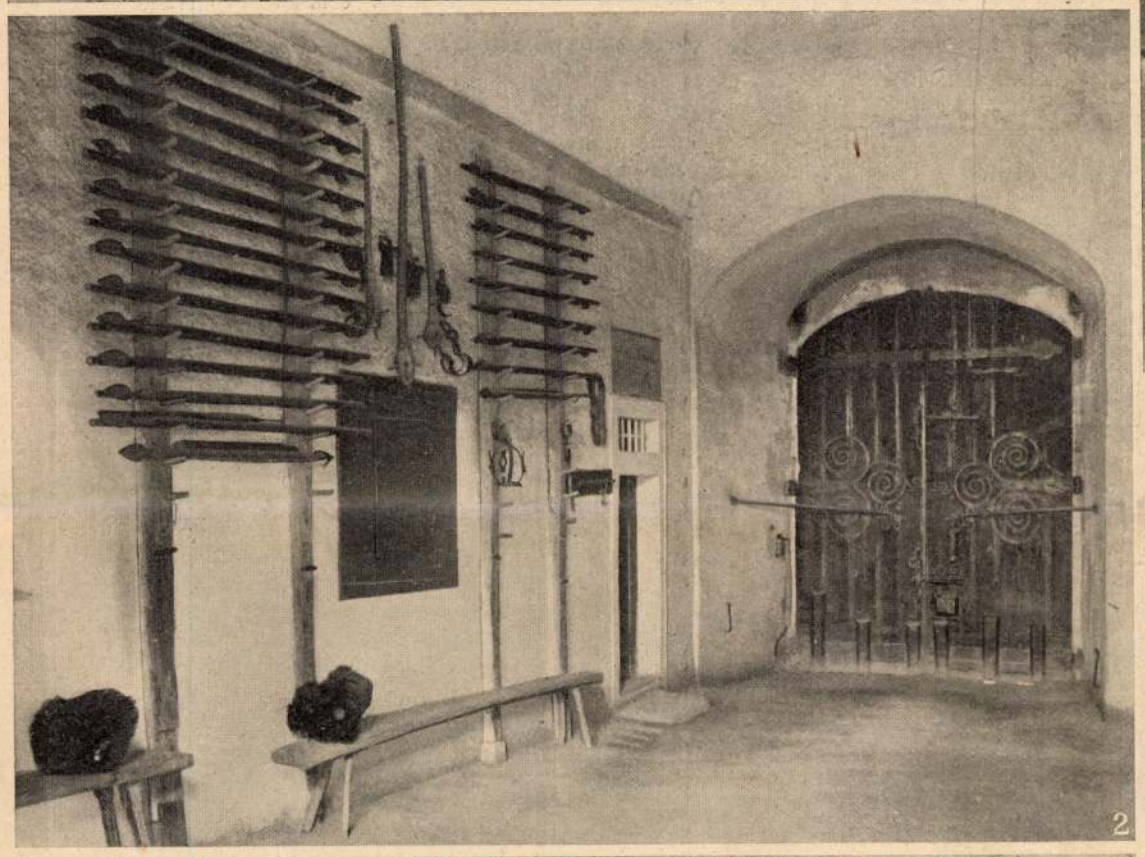

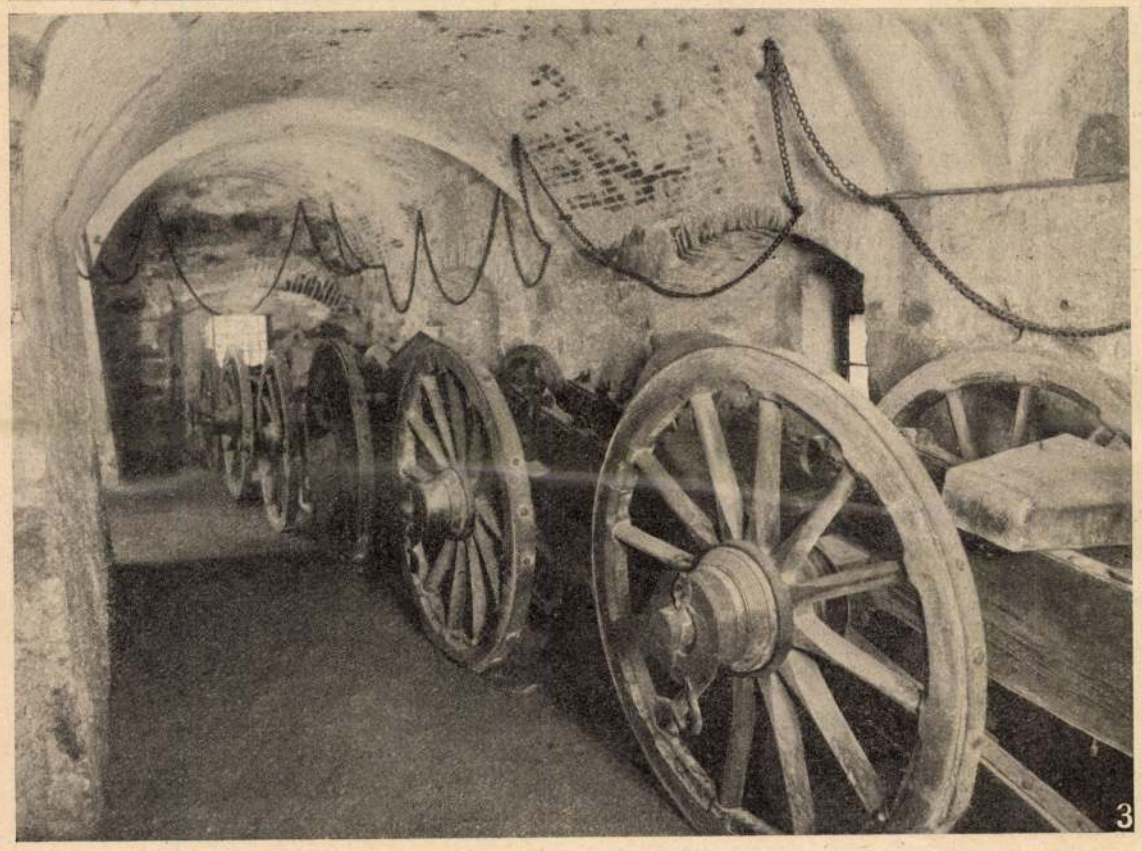

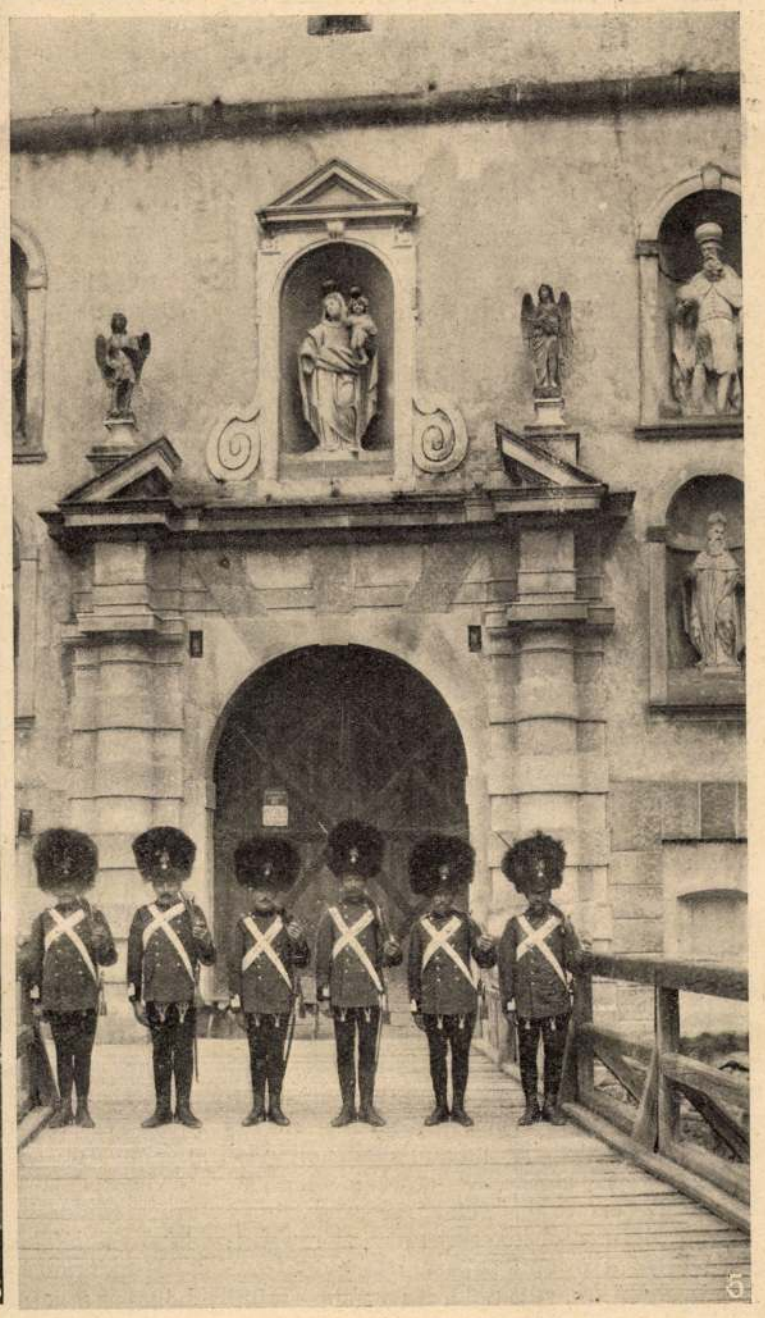

1. Mária Terézia szobája. — 2. A várkapu a torony alatt (a falon kinzó eszközök és lándzsák). — 3. Ágyútalpak a kazamatákban (az ágyúcsöveket 1848-ban Komáromba vitték). — 4. A belső várudvar. — 5. A vár főkapuja a granátos őrséggel.

K. — Balogh Rudolf felvételei.

BEUST GRÓFRÓL.

Élményeimből.

Az 1878-ik év két oknál fogva ébresztette fel a párisi közönség némi érdeklődését csekélységem iránt: márczius havában műveimből egy hangversenyt rendeztem az Erard-féle zongora-gyár termében, s kisérletemet a zenekritikusok igen jóakarólag itélték meg; augusztus 15-én pedig a «Revue des Deux Mondes» (A két világ — már t. i. az anyagi és szellemi világ — szemléje) egy czikket hozott tőlem a világkiállítás folytán divatba jött czigányokról és magyar zenéről s e dolgozat időszerüsége következtében elég olvasóra talált.

E magukban véve szerény sikerek természetesen nagyon érdekelték mindazokat, kikre nézve személyem nem volt ellenszenves. Többek között gróf Kuefstein Károly urat, párisi nagykövetségünk akkori első tanácsosát, ki később berni követ lett s most az osztrák urak házának tagja. Őt még Berlinből ismertem s irányomban mindig igen előzékenynek mutatta magát, s az emlitett hangversenybe is eljött gróf Wimpfen képviseletében, ki még a kérdéses év elején nagykövetünk volt, a világkiállítás bezárása után azonban Rómába tetette át magát.

Midőn tehát a helyébe párisi nagy-követté kinevezett gróf Beust Ferdinánd, az 1867-iki kiegyezés egyik fő előmozditója, érkezett meg Londonból, gróf Kuefstein engemet is meghivatott arra a bemutatkozási fogadtatásra, melyben Ő Felsége új képviselője érintkezésbe akarta tenni magát a párisi osztrák-magyar kolónia ismertebb férfi tagjaival.

A fogadtatás deczember hó utolsó napjai egyikének délutánjára tüzetett ki s ott az új kegyelmes úr látogatóit a szó szoros értelmében elragadta. Igen szivélyesen fogadott mindenkit s szellemes megjegyzéseit nem lehetett megszámlálni. Kinézése még akkor igen erőteljes volt soványsága daczára, s bár rövidlátóságát, melyet nem igen szeretett bevallani, mindjárt észrevehette az ember; kék, fürkésző szemei élénkségüknél fogva rögtön lekötötték a figyelmet, mint lábai kicsinysége is. Borotvált arczával, nyulánk, a középszerünél magasabb termetével, halk de érthető beszédével a régi szabású diplomata mintaképe gyanánt szerepelhetett volna bárhol is. Ezen kivül, mint utóbb értesültem, zeneszerzőnek is tartotta magát, ki üres óráiban költeményeit megzenésiti s indulókat és keringőket irogat.

Utóbbi minőségében, mint minden műkedvelő-szerzőnek, neki is szüksége volt egy szakember segitségére, s mint ilyet a jólelkű gróf Kuefstein természetesen engemet ajánlott főnökének. Igy jutottam az 1879-ik év februárjának egy reggelén Ausztria-Magyarország volt legutolsó kanczellárjának párisi dolgozó-szobájába, s szóllittattam fel ott általa, hogy mellette egy ily munkatársi tisztet fogadjak el.

Az ajánlat már magában igen hizelgő volt, de valódi nagy becsének tudatára csak később jutottam, midőn számtalanszor volt alkalmam meggyőződhetni azon előnyök nagyságáról, melyet nagykövetünk úgy szólván atyainak nevezhető pártfogása biztositott számomra művész és iró minőségemben egyaránt.

A mi a zeneszerzést illeti, ebben szerencsémre nem találkoztam nála azon fejességgel, mely a műkedvelő zeneszerzőket rendesen jellemezni szokta képzelt zenei eszméik sérthetetlenségére vonatkozólag. Ha meghallgattam figyelmesen a mit eljátszott, s a miben magától érthetőleg sok része volt a legismertebb dallamok visszhangjának, a hallottakat a lehetőleg legpontosabban irtam le először, hogy azután, a mennyire kitelt tőlem, annyira kerekitsem ki úgy az összhangzat, mint a ritmus szempontjából. Az ily módon eszközölt változtatások nem sérthették szerzői hiuságát, nekem pedig azt az elégtételt szerezték, hogy az ellenőrzésem alól kikerült szerzeményekben szarvas hibákat találni sohasem lehetett.

Az ilynemű együtt-dolgozás nem szünt meg akkor sem, midőn Beust gróf nyugalomba helyeztetett s Párist elhagyta. Mert 1884-ben meghivott Bécs mellett fekvő greiffensteini kastélyába, hol több napon át dolgozgattunk legutolsó szerzeményén a Dunára való felséges kilátás élvezete közben.

A nagykövetségen a munkánál nem tájképek szolgáltak pihenőül, hanem a volt kanczellár érdekesnél-érdekesebb élményeinek elbeszélése, kifogyhatlan adomái. Lassanként úgy megszokta jelenlétemet, hogy sok kevésbbé ismert dolgot mondott el nekem.

De munkatársi fáradozásaimnak jutalma nemcsak bizalmának ily becses megnyilvánulásaiból állott. Nem mulasztott el egy alkalmat sem személyemet előtérbe tolni s bele vonni azon körökbe, melyekben hivatalos minőségénél vagy társadalmi összeköttetéseinél fogva fordult meg. Miután pedig az volt véleménye, hogy a monarchia érdekeit csak úgy segitheti elő igazán, ha a franczia államférfiakkal jó lábon áll, s ennélfogva rövid idő alatt igen barátságos viszonyba jött Gambettával, Ferry Gyulával s Freycinet urral: ezen barátságos magatartásának köszönhetem közvetlenül a nevezett kitünőségekkel való ismeretségemet s ennek révén közvetve kis operám előadatását egy párisi szubvenczionált szinpadon, sőt némi részben a Becsület-rend lovagkeresztjét is. Iránti vonzalmának oly világos kifejezését adta mindig, hogy Ferry miniszter egyszer azt mondta nekem, mikor egy estélyen nála tisztelegtem: «Későn jött! Barátja már elment mindjárt ebéd után!» Hogy ennyi jóakarat irigyeket is szült, az könnyen felfogható. Ezek megnyugtatására azután arra is kértem a nagykövetet, hogy ne szóljon hozzám mások előtt. Majdnem mindennapos látogatásom közben azután megbeszélhettük minden feszély nélkül a történteket vagy a teendőket. Felszólitásomra eljárt a párisi kölcsönösen segélyző magyar egylet Szilveszter esti báljára s ott magyarul «Boldog új évet» is kivánt a vendégseregnek, mely miatta igen nagy és válogatott volt.

A magyar vonatkozású dolgokban általában általam tájékoztatta magát, sőt arra is felkért, hogy puhatolnám ki: nem volna-e hajlandó a magyar kormány neki indigenatust adni? E részben néhai Bartalus István barátom útján báró Kemény Gábor közmunkaügyi miniszterhez fordultam, ki azt üzente, hogy Tisza Kálmán a kivánságát azért nem teljesitheti, mert a magyar felső ház újjászervezését tűzte ki feladatául. Beust gróf ezt a dolgot úgy emliti meg «Emlékirataiban», mintha én, kit nem nevez meg, tudtán kivül foglalkoztam volna a kérdéssel. Bizonyosan megfeledkezett az előzményekről!

1886-ban Magyarországban járván, Párisba visszamenőben, kötelességemnek tartottam őt felkeresni Bécs melletti kastélyában. Látogatásomat bejelentő levelemre azonban nem válaszolt. Én némaságát annak tulajdonitottam, hogy nem kapta meg soraimat s október első napjainak egy szép délutánján kirándultam bejelentés nélkül a Ferencz-József vasuton Greiffensteinig. De alig láttam meg a volt kanczellárt, rögtön megértettem hallgatásának okát. Már csak árnyéka volt önmagának!

— Nem válaszóltam önnek, — mondta, — mert szegény beteg nőm fél a kolerától. (Azon évben ugyanis sok kolera-eset fordult elő Magyarországon, a honnan én neki irtam.) Magam pedig fél halott vagyok! Képzelje, hogy nyolcz hónap óta nem hunytam be a szememet! Folyvást félálomban vagyok s az orvos nem mer altató szert beadni, mert attól tart, hogy örökre elaltat. Csak emésztési szerveim épsége tartja fenn bennem az életet! — És csakugyan ebéd alatt sokat és eléggé élénken is beszélgetett.

Én azonban éreztem, hogy utoljára látom őt s bucsúzáskor erőt is vett rajtam a felindulás. Mikor azután október 23-án felkerestem Párisban gróf Goluchowsky Agenor urat, ki akkor párisi követségi tanácsos volt, azt is feleltem neki kérdésére, hogy láttam-e az öreg grófot és hogy minő állapotban láttam? «A kegyelmes úr egészen oda van, s ezóta tán meg is halt!» S csakugyan az nap este mult ki szivszélhüdésben egy pamlagon, honnan tekéző fia játékát nézte.

Igen tanuságos tudni, hogy Beust gróf hét hónapos gyermek volt, s hogy ha gyenge szervezete daczára mégis 75 évet élt, ezt annak köszönhette, miszerint úgyszólván elektrikus figyelmeztetőt hordott magán, mely mindenkor megszólalt, mikor olyasmit tett, mi erejét túlhaladta volna! Ezt a magyarázatot adta mindig jó egészségének.

Bár szász létére testestül-lelkestül német volt, a franciákat nagyon szerette. «Azt állitják, hogy Franczia ország beteg, — szokta mondani; — ez tán igaz, de az is igaz ám, hogy a franczia levegő kitünő!» Gallophil érzelmeinek egyik oka magától érthetőleg azon ellenszenv is volt egyébiránt, a melyet Bismarck herczeg ellen táplált szivében. Ezért azután a német nagy-követ, Hohenlohe-Schillingfürst herczeg a későbbi birodalmi kanczellár, mindig vele is volt, hogy ellenőrizhesse cselekedeteit. Beust gróf ezt jól tudta, de miután a herczeg s különösen Erzsébet herczegné igen kedves társalkodók tudtak lenni, az ellenőrzést könnyen elviselte.

Mikor azonban a fiatal Napoleon herczeg halálának hire elterjedt Párisban, 1879 junius 21-én ha jól emlékszem, az angol nagy-követtel, lord Lyonsszal és az orosz nagy-követtel, a félszemű Orfoff herczeggel volt tanácskozása. Én nekem valami megbizásról kellett volna neki számot adnom s ennélfogva a komornyik mégis bejelentette, hogy ott vagyok. Erre Beust gróf kijött elémbe s midőn megkérdeztem, hogy igaz-e a szomorú hir? ő hangját felemelte s igy nyilatkozott:

«Igen, a hir megfelel a valóságnak! S ez a haláleset a legfontosabb esemény a XIX-ik század második felében!» Nyilatkozat, mely a tanácskozó három nagykövet eszmecseréjének összegezése volt hihetőleg!

Minket magyarokat érdeklő élményeiből, melyeknek nincs nyoma az «Emlékirataiban,» feljegyzem ide a következőket:

«Gondolja csak ma mi történt velem! Egy magyar úr volt nálam látogatóban, s a lehetőleg lerántotta Bontoux urat, a hires bankárt. Mig igy szapulta, a komornyik egyszer csak egy névjegyet hoz be azon kérdéssel, hogy az illetőt elfogadhatom-e? És ez épen Bontoux úr volt? Miután igenlőleg feleltem, a magyar úr elment. A bankártól azután beszédközben megkérdeztem, hogy ismeri-e azt a magyar urat? Hogyne! — volt rá a válasz; — ma nálam ebédel!»

Megemlitem még azt is, hogy az a szép fehér paripa, melyet gróf Beust a koronázáson lovagolt, s mely a szemtanuk véleménye szerint igen jól vette ki magát a menetben, hátasából hámossá fokoztatott le s a nagykövet kocsiját húzta Párisban. Mikor a szegedi árviz érdekében vége-hossza nem volt a hangversenyeknek s a nagy operai ünnepély, melyet a «Figaro» rendezett, maga többet hozott be 250,000 franknál, bezzeg sokat kellet futnia a szegény már éltes és egészen fehér állatnak. Mert Beust gróf kötelességének tartotta minden ily jótékony előadáson jelenlenni. Ez semmi se lett volna; de nagyobb baj volt az, hogy minden ily jótékonykodó művész rendjelet akart, s a nagykövetnek ezer udvarias, de visszautasító feleletet kellett adnia.

Természetesen a «Figaro» fő-szerkesztőjétől ezt megtagadni lehetetlen volt. Magnard és egy hires munkatársa tehát a Ferencz-József rend középkeresztjét kapták. Ezen kitüntetés megünneplésére azután a hires lap fényes szerkesztőségében nagy estélyt rendezet. Oda meghivattam én is Beust gróf kérésére, s miután tudták, hogy bizalmát birom, ott mindenféle módon kitüntettek. Volt azonban egy tagja a szerkesztőségnek, ki jelenlétemet méltatlankodása kifejezésére is felhasználta. Azt állitotta ugyanis, hogy a nagykövet hibázott, midőn csak nagyobb kitüntetéseket eszközölt ki. Inkább több kicsinyt kellett volna kiosztania! Például ő is megérdemelt volna egyet, mert az opera ünnepélyén ő tervezte a «Ringlspielt,» a fa-lovakat, s igy ő is érdemes volt a megjutalmaztatásra!

Az ilyen panaszokat Beust gróf német szójátékkal «Kreutzschmerzen-nek» nevezte, mert e szó keresztcsont-bajt, meg kitüntető kereszt utáni sóvárgást is jelent!

Beust grófot, mikor még csak szász miniszter volt, «félemeletben lakó óriás»-nak nevezték a németek. És csakugyan csak Páris is volt igazi kerete sziporkázó szellemességének. Ezért emlékét hűségesen meg is őrizte a «világosság városa», hol még ma sem felejtették el a franciásan «Böszt»-nek kiejtett nevet. Felemlitik mindig ha valami előkelő szerepet játszó nagykövetről akarnak beszélni.

Bertha Sándor.

nem lehetett? — Miért, hogy a mit látszat szerencsének, dísznek, irigylésreméltónak hazudik — hóhérja annak, a mi minden ember számára a legjobb jó a világon: a boldogságnak? Az a szegény, most már halott sziv, a mely fölött hosszú évekig ez a száraz virág pihent, ennek a kérdésnek gyötrelmes tüzében égett és száradt ki e hosszú évek alatt, mint maga ez a szegény, elfakult rózsa. A ki most halottan küldi el önnek ezt az utolsó, ezt az egyetlen, ezt a halott üzenetet, túlságosan hatalmas volt ahhoz, hogy e hatalom ellen síkra tudjon szállni a tulajdon boldogságáért. Be kellett érnie azzal a vigasztalással, hogy mindig barátja, támogatója, pártfogója volt a mások boldogságának, hogy kézenfogta és szivük diadalához vezérelte őket. Hogy ezer mások boldogságával vette körül a maga boldogtalanságát.

Madame! Ezt az üzenetet vigye el önnek ez a halott virág egy halott szivéről. Mondja meg, hogy a ki küldte, lelkében méltó kivánt lenni mindig fájdalmas titkának szentségéhez, mert semmi lángolást se tisztelt szentebbnek, mint az egymásért égő szivek tüzét és mindig szerette azokat, a kik egymást szeretik. *Alexis.*

Reggel hét órakor indult a vonatom, tehát nekem már hatkor kocsira kellett ülnöm. De az én hadnagyom már ott állt a szálló előtt, mikor lementem. Elkisért az állomásig. Ez ellen nem tiltakozhattam, mert erről nem volt szó a fogadásomban. Az egész jó félórai kocsiúton a jó fiú nem mert egy szót szólni, mert félt, hogy mire a szó kijön a száján, kérdés lesz belőle. Ott ült mellettem némán, de úgy oldalvást olyan tekinteteket vetett rám, hogy ugyancsak össze kellett szorítanom az ajkamat. Úgy ültünk egymás mellett, mint két karthauzi barát. Csak a búcsúzásnál mondtam ennyit:

— Ne feledkezzék meg — a harmadik igéretéről!

Alig tudtam a kezemet kiszabadítani a kezéből.

. . . Nem telt bele egy hét és minden *kellék* a kezemben volt. És pedig: egy uniformis, a melyet a saját tervem szerint alkotott a szinházi jelmezszabó, finom, nehéz papir és boríték a velmoralis ház kék-arany czímerével és egy fakó, száraz, porladozó levelű préselt rózsa.

És most hadd mondjam el, a mi ezután következik, úgy, mintha — novella lenne. Persze csak a magam gyarló, lapos stilusában.

Tehát . . .

Augusztus 30-ikán délután két órakor egy magas, beretvált arczú idegen szállt meg a mezőházai vasúti hotelben. Csak egy óráig maradt a szobájában, hosszú vászon porköpenyeget öltött magára, kis fekete irattáskát vett a kezébe és fiakkerbe ült.

Négy óra múlt nehány perczczel, mikor a kocsi megállt a váribrányi kastély kapujában. Az idegen leszállt és keresztülsietett a kerten a kastély — egy hosszú, mind a két végén előrekanyarodó földszintes ház — széles, oszlopos tornáczára. Ott ledobta magáról a köpenyt és egy különös, idegen szabású, soha nem látott uniformisban állt az elősiető inas előtt, a ki bámulva nézett az aranydiszes úrra. Ez pedig furcsa, kemény hangon csak ennyit mondott:

— Madame!

Az inas bámulva nézett rá és kétszer is megkérdezte:

— Kit méltóztatik keresni? . . . Kit szabad bejelentenem? . . .

Az egyenruhás idegen mereven állt, kezében a kis fekete táskával és megint csak ennyit mondott:

— Madame!

Az inas zavartan nézett rá, nyilván nem tudta, mit csináljon, de azután vállat vont és bement a házba.

Egy rövid percz mulva az uniformisos idegen úr egy nagy, háromablakos szobába lépett. Az ablakokat sűrű lomb árnyékolta és a tágas, de nem magas szobában enyhe félhomály borult a tükrös szekrényekre, görbelábú asztalkákra és régi divatú, magas támlájú, selyemhuzatos székekre.

Az egyik ablaknál egy bájos, szép halványarczu fehérruhás leányka állt, a szoba közepén pedig szikár, keményvonásu, de nemes arczélű idős nő, talpig feketében. Csak a szigorúan lesimított haja volt ezüstszürke. Mind a ketten kiváncsi tekintettel néztek a belépőre.

Ez pedig tisztelegve, mereven megállt mindjárt az ajtó mellett és olyan hangon, mint a ki jelentést tesz, szólalt meg francziául.

— Bocsánat, hölgyeim, báró Slenov gárdakapitány legmagasabb megbizásból kiván tisztelegni a ház úrnőjénél.

Az idősebb dáma bicczentett a fejével és önkéntelenül egy lépést tett előre.

Az idegen megint ugyanazon a monoton hangon szólalt meg:

— Bocsánat, hölgyeim, de magas megbizásom egyedül a ház úrnőjének szól.

A két nő zavartan nézett egymásra. Annyira meg voltak lepetve, hogy képtelenek voltak szólani. Az idegen pedig állt az ajtóban mereven.

Végre is a fiatal leány megértette a helyzetet, bólintott a fejével és távozott a szobából.

Most már csak ketten maradtak. A gárdakapitány és a ház úrnője, a ki tágranyilt szemmel bámult reá és halk, zavart, elfuladó hangon mondotta:

— Hát szabad tudnom uram, mi hozta önt ide.

Az egyenruhás idegen most előre lépett és kinyitotta a kis fekete irattáskát, a melyet állandóan a kezében tartott. Még egyszer körülfürkészte a szobát a tekintetével azután — most is merev, de sokkal halkabb hangon szólalt meg:

— Madame! A magas küldetés, a mely engem idehozott, a legbizalmasabb és a legkegyeletesebb természetű. Az én fenséges uram, Alexis a velmorali nagyherczeg, halálos ágyán egy levelet adott át nekem azzal a parancscsal, hogy az ő halála első évfordulóján adjam át annak, a kinek szól, ha pedig már nem találnám életben — semmisitsem meg. Ime, Madame, én teljesítettem legkegyelmesebb néhai uram parancsát és boldog vagyok, hogy a levelet nem kell megsemmisítenem.

Ezzel kivette a kis fekete táskából az aranyczimeres levelet és gyöngéden, mint valami drága, törékeny ereklyét odatette az asztalkára az öreg kisasszony elé.

Ez pedig, mialatt a tiszt beszélt, csak nézett, nézett rá, hol fölragyogó, hol elhomályosuló szemmel. Hosszú, szikár alakján végigfutott a remegés. Vékony, öreg arcza előbb lángba borult, azután elöntötte az aléltság fehérsége. Erősen belekapaszkodott a szék támlájába, hogy össze ne roskadjon. És mikor a tiszt eléje tette a koronás levelet, egyszerre áradó könnyek patakja öntötte el az arczát.

Csak most mondotta, szinte önkivületben, akadozó, ziháló szóval:

— Foglaljon helyet . . . Foglaljon helyet, uram . . .

De az idegen megint mereven, tisztelegve állt az ajtóban.

— Köszönöm. De az én küldetésem befejeztetett! Továbbra nincs fölhatalmazásom . . . Madame . . .

Egy percz múlva az idegen, jól beburkolózva a vászonköpenybe, már a kocsin ült és este hatkor a megboldogult vermolári nagyherczeg titkos megbizottjának pompás uniformisa már az én kofferemben pihent a vasúti kocsi hálójában.

Két hét mulva pedig a lapokban olvastam, hogy aligai Bátky Imre hadnagy eljegyezte Oláh Margit kisasszonyt Váribrányban.

Mondom, az ujságban olvastam, mert én bizony nem kaptam se eljegyzési kártyát, se lakodalmi meghivót.

Bizony Isten, nem haragudtam érte. Hogy csöppet se csodálom, ha boldog örömében az én fiatal barátom elfeledkezett rólam. Meglehet azt bocsátani, ha valaki a három igérete közül a legkönnyebbről elfeledkezik, miután a nehezeket becsületesen megtartotta.

NYÁR.

Mint lecsukott nagy szempillák, zöld zsalukáterek
A nap tüzes fényét megtörik, szétaprózzák
S bearanyozzák itt, szobámban, a hűs levegőt,
Míg kint a réten elömlik a rekkenő meleg.
A kertben, mint vérző szivek (oh, forró délelőtt!)
A melyek éltek s égtek még csak néhány percz előtt:
Most halkan húllnak s halnak el a rózsalevelek
S nagy piros rózsák.

Tikkasztó csönd ül kint. És renyhe csönd ül idebent.
Csak egy aranylégy döngicsél dühös-fáradtan,
Miként repedtsipú hang vén korhadó orgonán.
Mély, vontatott döngés, oh, vajjon mit is jelent?
Vágy ez? Avagy harag, hogy nincs napfény e nagy szobán
S itt kell vergődnie, zümmögve, meddőn, ostobán,
Megátkozván fülledt rabságát és e hűs jelent,
A zárt ablakban?

Oh, boldogságos csönd és boldogságos nyugalom,
A hol tülekvés, harcz, zaj és esemény nincsen
S a hol csupán egy-egy aranylégy hogyha szárnyra kap!
. . . Most egy betévedt napsugár tánczba kezd a falon,
S im fölragyog, halványan, mint felhőkön át a nap,
A sárga-szalmás, női, nagy, kerek kerti kalap,
Mely ott lóg az ablakfélfán, kék selyem szalagon,
A rézkilincsen . . .

Oh, boldogságos csönd és boldogságos nyugalom!

Balla Ignácz.

A VÁGYAK TORNYA.

A vágyak tornyánál vagyok,
Rózsás nap ez, tavaszi, dőre.
Nehéz lépcsők, kemény lépcsők
Vezetnek a toronytetőre.

A lépcsők háta csupa szeg
És csupa vér és csupa hulla.
Sápadt halottak fekszenek
Arczukkal a kőre borulva.

A vágyak tornyának falán
Egymás mellett és szanaszéjjel
Ezer akasztott lány s legény
Mulatozik a kötelével.

A vágyak tornya oly magas
És benne sirva és sohajjal
Zuhog a köny s a kaczagás
Versenyt üvölt, sikolt a jajjal.

A vágyak tornyánál vagyok
Rózsás nap ez, tavaszi, dőre —
Fütyölgetek, dalolgatok
S indulok a toronytetőre.

Mezey Sándor.

HUGOMNAK.

Ám most már ködbe fúltak az utak.
Még-még megyünk, de már egymást se látjuk.
Rekesztik lépteink rekesztő kátyúk
És dérrel mérgezettek a kutak.

Gyermekkor tiszta napja húnyva rég,
Még-még megyünk, de már egymást se sejtjük;
A mi kincsünk van, mély árkokba ejtjük.
Fejünk felett halvány holdudvar ég.

Nincs már napunk és Isten sincs velünk,
És árkok telnek ejtett kincseinkkel.
Most minden emlék mély kutakból int fel
És régi ajtókon kilincselünk.

Ha kérdenek: — Kik vagytok, vándorok!
— Testvérek volnánk: ám ez is felejtve;
Kincsünk is volna: mély árokba ejtve!
S a zár befordul, az eb ránk morog.

Fejünk felett halvány holdudvar ég.
Még-még megyünk . . . Vaj' gyúl-e fény az éjben,
És felcsillogva fájdalmak tüzében;
Egymás régi szivét leljük-e még!

Várady István.

FRAKNÓ ÉS URAI.

Fraknó maig lakható, teljesen ép régi vára az ország nyugati határszélén mintegy őrtoronyként emelkedő magas sziklabércz felett, valóságos magyar hadtörténeti múzeum, mely festői vidékének szépségével szintúgy, mint történeti képei s a letünt századok legkülönfélébb fegyvereinek gazdag tárával kora tavasztól késő őszig méltán csalogatja a sopron-bécsujhelyi vasút *nagymartoni* állomásáról egy óra alatt könnyen elérhető Rozáliahegységbe a látni és tanulni vágyó turisták százait.

Nagymartont, melynek határa magvát képezte az utóbb *fraknói grófság* neve alatt ismert tekintélyes határszéli uradalomnak, 1202-ben Bánk bán adta hitbérül feleségének, a királyné udvarhölgyének. Tőle örökölte ez uradalmat atyjafia, az Argoniából beköltözött Bajóti Simon gróf, ki öcscsével Bertranddal együtt ettől a birtokától kapta utóbb a Nagymartoni nevet.

Midőn III. Endre uralkodása elején a magyar határszéleket Albert osztrák herczegtől fegyverre kelve visszakövetelte, vele tartottak a Nagymartoni grófok is. E szolgálatukért kapták királyi adományul Somfalvát; de bele kellett nyugodniok, hogy nagymartoni váruk a haimburgi békekötés értelmében leromboltassék. Sopronmegyei birtokaik védelmére új erődről gondoskodtak tehát; megépitették *Fraknót*. S VIII. Bonifácz pápa 1304-ben bucsút engedett mindazoknak, kik hozzájárulnak a fraknói templom építése költségeihez.

A fraknói vár építését saját költségükön II. Simon fiai I. Pál gróf és Lőrincz fejezték be, kikben az ezentúl még négy nemzedéken át hol Nagymartoni, hol Fraknói gróf néven szereplő családjuk elérte az emelkedés tetőfokát.

A család utolsó férfi tagja Vilmos gróf, Fraknót 1445-ben zálogba adta Albert osztrák herczegnek, ki a Fraknói-leányoktól Margit és Valpurgistól jogaikat örök áron megszerezvén, ez időtől fogva a Mátyás király uralma alatti pár évtől éltekintve a fraknói grófság 1622-ig osztrák kézen maradt.

Hogy Fraknó, melyet 1463-óta Hunyadi Mátyás király és Frigyes, majd Ulászló és Miksa között létrejött ismételt kötések Kőszeg, Borostyánkő, Kabold, Kismarton és Szarvkő várak — és uradalmakkal egyetemben Ausztriához csatoltak volt, ujra a magyar korona fenhatósága alá került: az galantai Eszterházy Miklós lángoló honszerelme és törhetlen hűségének elvitázhatlan érdeme.

Őt magát és övéit e kimagasló erények is nagymérvű anyagi áldozat árán tették *Fraknó örökös urává*. Eszterházy az ököljog szomorú korszakában nagylelküségének fényes bizonyságát adva, megmutatta, hogy hazájának szolgálatot tenni saját érdeke ellen is: édes kötelesség neki. Birtokában, első neje Dersffy Orsolya kezével, nagy ősi házak dús öröksége egyesült; mert Dersffy Orsolya, anyja jogán, ki Oláh Miklós esztergomi érsek unokaöcscsének Oláh-Császár Miklósnak és Frangepán Annának egyetlen túlélő gyermeke volt, örökölte ezek fejedelmi vagyonát: Zólyom és Dobronyiva, Strecsen, Beczkó, Vágujhely és Zsolna, Lendva, Lándzsár és Lakompak várakat s uradalmakat, a sopronmegyei Czinfalu, Kertes és Nádasd falukkal együtt, s birtokában volt Torna és Regécz, valamint Munkács vára és roppant kiterjedésü uradalma is.

A nikolsburgi békekötést előkészítő tárgyalásokon 1621-ben, midőn Bethlen Gábor erdélyi fejedelem a béke ára fejében Munkácsot is magának követelte, Eszterházy nem rettent vissza a személyes áldozattól, a mit reá nézve e követelés jelentett. Sőt a közbéke biztosítása végett önként ajánlotta fel Munkács várát és uradalmát.

Ez a nagylelkű áldozatkészség nyert elismerést II. Ferdinánd király 1622. évi május 2-án kelt oklevelében, mely Esterházynak és örököseinek négyszázezer magyar forint zálogösszeg erejéig beirja Kismartonnal együtt a *fraknói grófságot*. Ez utóbbit 1626 szeptember 15. óta a fraknói gróf czímével örök jogon is biztositja részökre egy újabb királyi oklevél, kiemelve a nagynevü szerzőnek ritka önzetlenségét és hazafias áldozatkészségét, melyel az erdélyi fejedelem javára a béketárgyalások sikeresítése végett önként lemondott munkácsi vára és uradalmáról.

Szenes fényképe.

HERCZEG ESTERHÁZY MIKLÓS.

Ez időtől fogva a fraknói uradalom, melyet az ausztriai kamara előbb mintegy százötven éven át sűrűn változó zálogbirtokosok útján hasznosított, állandóan Esterházy-birtok maradt.

Esterházy Miklós gróf a Rozália-hegység 503 méter magas dolomitszirtjéről egész vidéken uralgó Fraknó várát alapjából újáépittette. Ezért a hatalmas védőművek közt emelt palota homlokzatát az ő és második neje, bedeghi gróf Nyáry Krisztina grófnő czímere díszíti, kivel — mint az ifjan elhunyt gróf Thurzó Imre özvegyével — az 1619 óta szintén özvegy Esterházy Miklós, a turóczmegyei Szucsányban, 1624. julius 21-én lépett házasságra.

Minthogy a grófnő első házasságából született leányát, gróf Thurzó Erzsébetet, utóbb Esterházy Miklós első házasságából származó István fia vette feleségül; ezek egyetlen gyermeke Orsika pedig Esterházy Miklósnak Nyáry Krisztinától született fia gróf (utóbb herczeg) Esterházy Pál neje lett: ez a kettős házasság (Nyáry-, Várday-, Báthory- és Thurzó-jogon) ismét nagy ősi házak tekintélyes magyar birtokaival gyarapitotta Fraknó urai a galantai Esterházyaknak immár valóban fejedelmi javait.

*

A magyar Duna csallóközi szigetén, már a honalapitás idejétől, elsőfoglalás jogán birtokos Esterházy család több ágat hajtott ugyan, úgy, hogy a török dúlás idején galantai Esterházy Benedek fiától galantai Esterházy Ferencztől új törzsalapitókként származtak le 1. a *fraknóiak* őse: Esterházy Miklós 2. a *cseszneki*eké: Dániel, s 3. a *zólyomiaké:* Pál; de a törökök ellen közös erővel küzdenek mindannyian. *E küzdelmeknek minden irásnál érthetőbben szóló emlékei láthatók Fraknóvár termeiben, a vitéz családtagok egykorú arczképei mellett.* A mezőkeresztesi, párkányi és vezekényi csatasíkon az egyik törzs fia csak úgy ontja vérét hona s a keresztény czivilizáczió védelmében, mint a testvértörzseké. 1652-ben csak az egy vezekényi csatában is az Esterháziak három ágából együtt nyolcz dalia vitézkedik, kik közül négy u. m. László, Ferencz, Gáspár, és Tamás vérzik el e harczmezőn egy napon.

Maga a fraknói Esterházyak őse, Miklós nádor, egy egész emberöltőn át minden téren lankadatlanul fáradozott hona és nemzete védelmében. Érdeme annál nagyobb, mert jogvédő erélyét nem csak az ellenség, de saját honfiai nehéz próbára tették.

Mint a pártokra szakadt ország első dignitariusa 1625. óta, mely év október 25-én az országgyűlési szavazatok öt hatodrészével nádorrá választatott, 1645-ben bekövetkezett haláláig, minden erejét hazája függetlenségégének biztosítására fordította.

Nagyobb fia *Pál* a fraknói Esterházyak által a herczegi rangra emelt *idősb-*, a kisebb *Ferencz* pedig az ifjabb fraknói grófi ágnak lőn alapítójává.

Úgy a herczegi, mint a grófi ágban kiváló nemzedékek követik egymást.

Pál, — az I-ső herczeg, — Miklós nádor fia, (szül. 1635, meghalt 1713.), a vezekényi csatában hősi halált halt László bátyja után soproni főispán és pápai kapitány; 1661-ben pedig királyi főudvarmester lett.

Első csatáját a török ellen alig 20 esztendős korában vivta Székesfehérvárnál, 1663-tól minden csatamezőn ott látjuk őt küzdeni Zrinyi Miklós oldalán, majd a hős franczia segédcsapatok mellett, a török ellen vitt diadalmas szentgotthárdi ütközetben. 1668-ban a Dunán inneni részek generálisa, 1670-ben tábornagy lett. 1681-ben pedig — mint egykor atyja — ő is Magyarország nádorává választatott.

Ott van Budavár évekig tartó felszabadító ostrománál Lothringeni Károlylyal, mely hadi vállalatra 20,000 főnyi sereget gyüjtött.

Buda felszabadításával, s Józsefnek 1687-iki megkoronáztatásával, elérte politikai sikereinek tetőfokát, a király fiági örökösödése jogát, szerencsés kézzel illesztvén bele Magyarország törvényes intézményeinek keretébe a nélkül, hogy a szabad ország ősi alkotmányát biztosító koronázási hitlevélnek lényeges tartalma módosítást szenvedett volna.

Egyéni sikerei is fényeseknek mondhatók. 1687-ben a római birodalmi herczegi czímet, 1693-ban a soproni örökös főispánságot szerezte meg fiutódinak. És habár, mint egy fejedelem mindig fényben élt, folyton gyarapitott vagyonát megsokszorozva hagyta herczegi utódaira.

Herczegi ágát, 1713-ban bekövetkezett halála után, *József* nevü fia vitte tovább, ki családja annyi dicső emlékü tagjának példáját követve, szintén a katonai pályára lépett.

Huszárezredesi rangban állott, midőn alig 33 éves életének s a hozzá fűzött jogosult reményeknek korai halála véget vetett 1721 junius 7-én.

Nagyműveltségü özvegyének, Mária Oktávia de Gileis herczegnének, vezetése alatt fejlődtek férfiakká Pál, Antal és Miklós nevű fiai. De a gyöngéd anyai kezekben is hősök váltak belőlük.

Herczeg *Pál Antal* fivérével együtt, diadalmasan verte vissza a feltörekvő porosz királyság jogtipró túlkapásait.

1741 junius 17-én Mária-Terézia királyi főkamarássá, október 5-én pedig tábornokká is kinevezte a herczeget, ki az örökösödési háborúban, midőn a királynét fél Európa támadta meg, saját költségén felszerelt és tartott huszárezredével vett részt.

Fraknó úgynevezett huszártermében élethiven lefestett, tisztjeitől környezve, láthatni a férfias szépségű ezredtulajdonos arczképét, festői egyenruhájában, az aranygyapjas rend jelvényével diszítve, mellyel a király 1744. január 30-án tüntette ki őt. Ferencz császár 1746 szeptember 16-án, Mária Terézia királynő pedig 1747 január 31-én v. b. t. tanácsossá s még ez év julius 6-án altábornaggyá is kinevezte a herczeget.

A következő 1748 év deczember 11-én lovassági tábornok lett, elismeréseül kitünő katonai érdemeinek, melyek a Sziléziában, Cseh- és Bajorországban, úgy Németalföldön egyaránt vitézkedett férfiu számára — a ki Trautenaunál és a boroszlói ütközetben rendkivül kitüntette magát — 1758 május 13-án a tábornagyi (marschall) botot is megszerezték.

A béke műveiben is nagy, kismartoni kastélyát franczia műiparosokkal egészen ujjá alakittatta.

A zenében maga is jártas lévén, kismartoni zenekarát felülmulhatatlanná tette, karmesterül megnyervén a világhirü Haydn Józsefet.

1762-ben márczius 18-án gyermektelenül követvén őseit a halálba, a herczegi hitbizomány

29. SZ. 1912. (59. ÉVFOLYAM.)

SZERKESZTŐ
HOITSY PÁL.

BUDAPEST, JULIUS 21.

Szerkesztőségi iroda: IV. Vármegye-utcza 11.
Kiadóhivatal: IV. Egyetem-utcza 4.

Egyes szám ára 40 fillér.

Előfizetési feltételek: Egészévre __ __ **20** korona. Félévre __ __ __ **10** korona. Negyedévre __ __ **5** korona.

A «*Világkrónika*»-val negyedévenként 1 koronával több.

Külföldi előfizetésekhez a postailag meghatározott viteldij is csatolandó.

FRAKNÓ VÁRA. — Balogh Rudolf fölvétele.

ROZSDA

Irta Szende-Dárday-Olga

Waldenné éles szeme észrevette, hogy Rita mélyebb benyomást tett fiára, a mi azonban annak még egészen tudatára sem jutott. Rita tetszett neki. Korban is megfelelt. Csak ép vagyoni viszonyait akarta kitudni. Herbert szép, adósságmentes birtok ura volt ugyan, de anyja szerint, teljesen szegény leány elvevésének luxusát mégsem engedhette meg magának.

Igen meg volt tehát elégedve puhatolódzásainak eredményével. Elhatározta tehát magában, hogy tőle telhetőleg elő fogja mozdítani fia vonzalmát.

Nehány kellemesen eltöltött hét után Denneburgné és Waldenné megállapították, hogy együtt utaznak Kissingenbe és gyermekes örömmel készültek a közös útra.

Herbert mindenképen iparkodott a hölgyeknek megkönnyíteni az utazást. Rita összehasonlította magában ezen utat a Semmeringivel. Mennyi baja és kívánsága volt akkor Flóra néninek. Hol kinyittatta az ablakot, hol bezáratta. A függönyt is hol le kellett bocsátani, hol felhúzni. Azután szomjas volt, azután éhes volt, pedig tudta jól, hogy ezen a rövid úton és rövid megállóknál nem lehet előteremteni semmit.

Kissingen volt az első világfürdő, a melyet Rita életében látott. Rendkívül élvezte a zsongás-bongást, sürgés-forgást a kutak körül és a sétányokon. S gyönyörködött az internacionális közönség soknyelvű bábeli hangzavarában. Járt ő már szüleivel a Tátrában, a Balaton mellett, Rohicson, stb. de fogalma sem volt egy nagyarányú külföldi fürdő óriás kiterjedéséről.

Érdeklődéssel olvasta szállójuk nagy szellős halljának falán a vendégek névsorát, melyen India, Amerika, Japán, Perzsia, szóval majdnem minden világrész és ország talált képviselőre.

Flóra néni a table d' hôtenál rögtön belekötött szomszédjába, egy idős, szelid japánba, és nagy mókásan mulatott vele.

Rita egyik szomszédja Walden volt, s mivel Waldenné Denneburgnéval szemben ült, így a másik oldalára idegenek kerültek szomszédokul.

Egy csodaszép halvány fiatal leány az anyjával.

Ritának feltűnt, hogy a szép leány szomorú és levert s anyjával szemben olyan csodálatosan félénk és alázatos.

Bár sem az anya, sem a leány nem látszottak túlságosan barátságosaknak, mégis nehány nap mulva szóba elegyedtek Ritával, a ki, gyönyörű franczia kiejtésükről ítélve, lengyeleknek tartotta őket.

Lassanként megtudta, hogy románok és hogy Dimitrescu Lada a szép leány neve. Dimitrescuék nem érintkeztek senkivel. Denneburgné nehányszor felszólította őket sétára vagy kirándulásra, de mindig, udvariasan bár, de határozottan visszautasítottak minden meghivást.

— Lada est si faible, la pauvre petite, — szabadkozott ilyenkor a még mindig szép Dimitrescuné és Lada szomorú kifejezéssel nagy szép szemeiben, lehajtotta nehéz fekete hajkoronától övezett finom fejét.

Rita, a ki minden reggel elkisérte nagynénjét az ivókútra, észrevette, hogy Lada soha sincsen ott. Egyszer említést tett neki erről, mire Lada kínosan elpirult, hebegett valamit, azután hirtelen sirva fakadt. Dimitrescuné ép e pillanatban lépett be a szobába. Kérdőn tekintett leányára s szigorú hangon mondott neki valamit románul, mire a leány fejét rázva, kisietett az erkélyre.

— Lada est si enfantine, — hadarta Dimitrescuné kissé izgatottan, — neki reggel az ágyban kell innia a forrást, mert a reggeli levegő nagyon hűvös neki, és la pauvre petite annyira restelli, hogy oly gyönge.

Rita nem sokat gondolkozott ezen magyarázat felett, csak valami csodálatos bizalmatlanságfélét kezdett érezni Dimitrescunéval szemben, a kinek örökké fürkésző szemei kellemetlenül hatottak reá. Pár nap mulva már nem is ért többé reá a szép Lada szomorúságával és Dimitrescuné nyugtalansága felett tünődni, mert Flóra néni az ő nagy ismerkedési tehetségének révén mihamarabb egy igen tarka internaczionális körnek középpontjává lett.

A báróné teljesen méltányolta azon körülményt, hogy új ismeretségeinek legmulatságosabb és legértékesebb része Rita kedvéért közeledett. Tudta jól, hogy sem a szép, gyémántgyűrűs szénfekete hajú argentinai ezüstbányatulajdonos, sem a halvány udvarias svéd tengerésztiszt, sem a rózsásarczú, kalászsárga hajú hollandus Jonkherr, sem pedig a kellemes, de szótlan angol ezredes — a ki obligát, Indiában szerzett májbaját jött gyógyítani, — nem nagyon igyekeztek volna bemutatkozni, ha Rita nincsen vele.

Denneburgné tudvalevőleg roppant szerette a társaságot és főleg a férfitársaságot. Daczára annak, hogy első, sőt második fiatalsága idejét már jóval túlhaladta, mégis volt valami a modorában, az egész fellépésében, a mi arra késztette a férfiakat, hogy úgy bánjanak vele, mint a hogy fiatal nővel, sőt fiatal és csinos nővel szokás bánni. Enyelegtek, tréfálgattak vele és apró lovagias, udvariaskodó szolgálatokat tettek neki. Alig mert volna egyik is Ritának virágokat küldeni úgy, hogy a bárónénak ne küldött volna. Denneburgné egészen elemében volt és boldognak érezte magát.

Rita sokszor tünődve nézte nagynénjét, midőn úgy délutánonként a Kurhaus előtti téren kávéztak. A felszolgáló libériás inasok néha két-három asztalt is összetoltak, hogy a társaságuk elférjen. A legelevenebb és legvigabb ilyenkor mindig a báróné volt. Negédesen kanalazgatva fagylaltját, ringatta magát a Kurmusik lágy zenéjének ütemeire s osztogatta jobbrabalra a néha egészen elmés riposztokat.

Rita önkéntelenül összehasonlította Denneburgné mostani megjelenését a kedvetlen, sápadt, örökké fázékonyan egy nagy bolyhos fehér kendőbe burkolt siralmas alakkal, a melylyé Flóra néni rögtön átváltozott, mihelyt unatkozni kezdett.

A ki most megpillantotta, igazán nem tudta, hogy melyik korosztályba sorozza. Kicsiny, finom bőrű ránczos arczocskája rózsás volt. Mindig félig zárt zöldes szemei élénken pislogtak jobbra-balra. Kissé nagy, erős ajkú szája örökké mosolygott s láttatni engedte egyforma nagy, de sárgás fogait. Az egész arczban csupán az orr volt fiatal. Az a keskeny, rövid, kissé felfelé álló, kihivó orr, örökké mozgó czimpáival s nagy, ivben hajlott orrlyukaival. Ezüstszőke szinű haja, mely mindig igen művésziesen volt felbodorítva, szerencsés szine által nem engedte észrevenni az őszülést.

Ez a szeszélyes fej egy hosszú hajlékony nyakon ült, a mely viszont két rendkívül lejtős váll között nyugodott. A kissé rövid felsőtesthez egy meglehetősen karcsú derék járult s a csípőknek teljes hiánya. Feltűnően kicsiny, magasíves lábak egészítették ki az egész rococomarquiseokra emlékeztető alakot. Ha Flóra néni jókedvű volt s fel volt villanyozva, akkor valami csodálatos, rococo izű báj volt megjelenésében. Látásánál olyan érzés fogta el az embert, mint mikor az első őszirózsákat látja nyár végén . . .

— Ha az ember a bárónéra néz, igazán nincs tisztában, vajjon öreg fiatalasszonynyal, vagy pedig fiatal öregasszonynyal van szemben, — jegyezte meg egyszer Walden Ritának.

Walden és Rita barátsága Kissingenben még jobban megerősödött. Kevesebbet voltak ugyan kettesben, de a tarka-barka társaságban szinte jobban érezték egymás iránt való barátságukat. Együtt mulattak a «Flóra néni gyűjteményein», a mint a lassanként egybegyűlt internaczionális társaságot nevezték maguk között. Mosolyogva néztek össze, ha sennor Ruiz de Gonzas, az argentinai ezüstbánya-tulajdonos hosszadalmasan magyarázta nekik, hogy kézelőgombjaihoz a két fekete gyöngyöt mily soká kereste s hogy lord X. már ilyen vagy amolyan nagy összegeket igért érettük. Vagy ha mindennap más és más értékes czigarettatárczát vont elé és elmesélte annak történetét, közben gyönyörű tarka, erősen beillatosított selyemzsebkendőivel fényesre dörgölve azokat. «Vo sovè, non si troó un ostre cosi bel come çelu», dicsérte holmiait rettenetes francziasággal.

Szivesen hallgatták, ha a hollandus Jonkherr van Aberdingk és a svéd tengerész kemény németséggel elkezdtek politizálni, miközben mindkettő annyira erőlködött a neki szokatlan nyelvvel, hogy úgy néztek ki, mintha diót törnének a fogaikkal.

Legjobban mulattak azonban Wanda von Wohnacka nevű igen bájos özvegyen, a kinek látszólag erősen szemet szúrt Walden férfias szépsége.

— Ah, ganz mein armer Stanyislas, — fuvolázta a szép asszony, valahányszor csak látta. — Biitte, biitte, setzen Sie mir so in Profil. Nein, nicht so! So... so, — s ezzel hófehér gyűrűs újjaival igazított egyet Walden fején vagy vállán, azután szembe ült vele s kezefejére támasztva állát, bánatos kék szemeit roppant gyöngéd kifejezéssel pihentette rajta. Walden méltóságteljesen, mint egy nagy bernáthegyi, a kinek a bundáját egy gyermek czibálja: hagyta a fejét igazgatni hol jobbra, hol balra, de a szép Wanda tekinteteit nem viszonozta. Később kisült egy öreg lengyel grófné révén, hogy a boldogult «armer Stanyislas» egy kövér, vén, vöröshajú, aszthmás bácsi volt, a ki utolsó éveit tolószékben töltötte.

Rita igen nagyrabecsülte Walden komoly barátságát s vonzódott hozzá, de semmi mélyebb érzést nem táplált iránta. Walden nyugodt, csendes, kissé száraz természete igen hamar ébresztett benne testvéries barátságot, de fantáziájának és lelkének nyugtalanítására nem volt alkalmas. A mi persze nem zárta ki azt, hogy Rita magában ne számított volna arra, hogy Walden szemmellátható tetszése oda fog kulminálódni, hogy elválásuk előtt meg fogja kérni a kezét, melyet Rita habozás nélkül nyújtott volna neki oda. Annál inkább, minthogy észrevette, hogy Flóra néni már hetek óta oly sima homlokán ismét vészteljes ránczok képződnek.

Tartózkodásuk kezdetén, midőn Flóra néni látta, hogy szép unokahuga révén mily gyorsan sikerült vidám, előkelő kört alkotni magának, elhalmozta Rität kedveskedésekkel, elhalmozta szép ruhákkal és csecsebecsékkel. Hangulata azonban hirtelen megváltozott. Hangja ismét érdessé vált s újra kezdte szemenszedett apró szekaturáit, melyeknek czélja Rita megaláztatása volt.

Ezen változást az ármányos szép lengyel asszony okozta. Madame Wohnacka ugyanis észrevette, hogy Walden azért nem áll neki kötélnek, mert őt Rita érdekli.

Az intrigáns hajlamú szép lengyel asszony lelke mélyéből meggyűlölte Rität. Főleg mert végtelenül boszankodott, hogy Rita még csak érdemesnek sem tartja arra, hogy féltékenykedjék reá. Kénytelen volt azonkívül belátni azt is, hogy hiába kedveskedik, érzelmeskedik Walden körül, a szép nyugodt embert a szükséges udvariasság korlátaiból nem tudja kihozni. Pedig a szép asszony erősen eltökélte magát Walden meghódítására. Kész lett volna egy kalandocskára is; nem is kivánta, hogy Walden ép karikagyűrűvel pecsételje meg szivük egyesülését. Annál jobban szenvedett sértett hiúsága Walden közönye alatt.

Finom szimatjával és keresztkérdésekkel kö-

váló költőnek vagy egészen jelentéktelenek maradnak, vagy egészen más szakmában lesznek kiválók a gyermekei. A költészet isteni adománya rendszerint csak egyes kiválasztottakat száll meg s a múzsa csókja nem adható tovább. Itt nem igen szokott érvényesülni az átöröklési theoria, és ha igen, az csak nagyon ritkán fordul elő.

Irodalmunkban Bajza József tartozik ama ritka irók közé, a kik az irodalom iránti hajlamot s az irói tehetséget gyermekeikre is átörökíték. Két gyermeke volt s mindenik tisztes helyet vívott ki magának a magyar szép literaturában. Fia, az oly korán elhunyt Jenő, már igen fiatal korában kitünt valódi költői tehetségre mutató verseivel, drámai kisérleteivel, aesthetikai czikkeivel s ha isten tovább élteti, kétségkivül a jelen irói nemzedék jelesebbjei között foglal vala helyet. Leánya, *Lenke*, irói jelentőségéről tanuságot tesz az a huszonöt kötet regény és elbeszélés, mely épen most fog megjelenni második, népies kiadásban, s még egy másik husz kötetre menő szintén szépirodalmi dolgozat, mely gyüjteményes kiadásra vár. S ha tekintetbe veszszük az irónő korát, munka-kedvét és alkotó erejét: előre megjósolhatjuk, hogy a magyar elbeszélő irodalomban termékenységre a harmadik helyet Jósika és Jókai után egy nő: Bajza Lenke foglalandja el.

Mint atyjáról szóló visszaemlékezésében maga mondja, benne az irodalom iránti hajlam igen korán, már zsenge gyermek-éveiben ellenállhatatlan hatalommá nevekedett. Nem is csoda: költői légkörben született, az gyakorlá fogékony lelkére az első benyomásokat. A mellett, hogy atyja az Auróra-körnek középpontja volt, ki köré a költői kiváló tehetségek egész udvara sorakozott, édes anyja, született Csajághy Julia is igen szellemes, irodalmilag képzett, fogékony lelkü nő vala, nővére Vörösmarty Mihály nejének. Ilyen környezetben természetes, hogy a család körében, melyben a gyermekek növekedtek, az irodalom állandó tárgya volt a társalgásnak s a gyermek lelke az irói pálya fönsége, magasztossága felőli fogalmakkal telt meg s szellemi élete ugyszólván már a bölcsőben megkapta a maga jövendő irányát.

«Tizenkét éves lehettem — irja Bajza Lenke — midőn atyám egy napon ama szobába nyitott, hol én titokban drámákat és novellákat irtam s a mi, mert tanulmányaim rovására történt, szigoruan meg volt tiltva.

Hozzám jött, fejemre tette kezét, nyájasan nézett megzavarodott piruló arczomba. Az előttem levő kéziratot már nem volt időm elrejteni, s mint a tetten ért bűnös, lehajtám fejemet, várva a megérdemlett dorgálást, eszembe sem jutott, hogy mentegessem magamat.

— Mit irsz? — kérdé tőlem bátorító hangon, mert látta, hogy nagyon meg vagyok ijedve.

— Drámát próbáltam irni, — dadogám siró hangon.

— Ott kezded, a hol más végezni szokta, — mondá elmosolyodva, — hisz még a helyesirást sem tudod.

Ez ellen természetesen tiltakoztam.

— Mutasd, — ismétlé, kezét mosolyogva nyujtván ki irataim után, midőn rémült arczomat látta, mert bár én nagyon meg voltam elégedve munkámmal, még sem tartottam méltóknak azokat, hogy atyám szine és szeme elé kerüljenek.

— Ne olvassa el! — kértem őt hizelkedve. — Majd máskor egyszer, ha több ideje lesz. Három-négy év mulva, ha már jobban tudok irni. Ezek csak kisérletek, félek, hogy nagyon ki fog nevetni.

De könyörgésem, hizelkedésem, mit sem használt. A papiros percz alatt kezében volt, ide-oda forgatta s az utolsó lapra estek szemei, melyen a dráma hőse «örömében meghalt».

Oly jó izüt nevetett, a milyenre sohasem hittem volna képesnek.

— Örömünkben nem szoktunk meghalni,— mondá enyelegve, s visszahelyezve a kéziratot az asztalra, csodálkozva látta, hogy szavai alatt szemembe könyek gyültek.

— Irónő szeretnél lenni? — kérdé elkomolyodva, s leülve hozzám, kezébe vette kezemet.

— Leghőbb vágyam ez!

Pár pillanatig gondolkozott, s ilyenkor arcza nagyon komoly volt. Ha nem láttam volna szemét oly nagy jósággal pihenni rajtam, megijedtem volna e hallgatástól.

— Félek, hogy ez az óhajtás boldogtalanná fog tenni,— mondá sóhajtva. — A nőnek nem ez a hivatása!

— Miért? Lehet-e szebb feladat, mint ha valami által magunknak örömet, másoknak pedig élvezetet szerzünk.

— Csak az a kérdés, hogy valóban azt szerezünk-e, mert hogy ugy legyen, nemcsak kedv és lelkesültség, de hivatás is szükséges.

— Azt majd megmutatja a következés, — viszonzám nagyon bátortalanul.

— Ez helyes felelet. De igérj meg egyet és akkor viszont én megengedem, hogy irodalmi munkásságodat folytasd.

— A legnagyobb örömmel, bármit kiván.

— Igérd meg, hogy mindazt, a mit irsz, nekem kivétel nélkül megmutatod, s hogy bármit mondok is én azokról, jót vagy rosszat, nem fog nehezedre esni.

— Hogy gondolhat ilyet, atyám? — viszonzám hévvel. A legnagyobb köszönettel fogadom mindazt, a mit mondani fog.

— Az nem oly könnyü, a mit igérsz, mondá ő. Egykor egy fiatal iró volt nálam, kinek leghőbb vágya az lett volna, hogy költeményeit az «Athenæum»-ba fölvegyem. Nem tehettem. pedig bensőmben nagyon sajnáltam őt, mert olyan jó, szelid kifejezésü arcza volt, de azt akartam, hogy az «Athenæum» csak oly műveket közöljön, a melyek hosszu-hosszu évek mulva is megüssék a mértéket, s el kellett utasítanom s könyes szemekkel ment el, pedig férfi volt; te pedig leány vagy. Ez az ifju jut most eszembe, téged látva.

— Azt nem állítom, hogy nekem nem fájna, ha igy visszautasítanának, de azért nem veszteném el bátorságomat.

— Tehát áll az egyezség, és most halld még, a mit erre nézve mondok, — folytatá nagyon komolyan, de nagyon melegen.

Kérdőleg függesztém reá szememet. Figyeltem, előre elhatározva, hogy minden szavát emlékembe vésem, mert ő volt előttem az ész, okosság, jóság és igazság ideálja! Bármit megigértem volna neki, mert hisz kezdetben minden kedvtelésünknek csak varázsát látjuk, a küzdelem és keserüség rendesen később érkezik.

— Ha férfi volnál, — mondá, — másként beszélnék veled, más tanácsokat adnék, mint a hogy másokat adok fivérednek. De nő vagy, s ha egykor csakugyan irónő lennél, még pedig nemcsak kedv, hanem hivatásból is, ugy hasznát veheted annak, a mit most mondok, ne felejtsd el.

Lélekzetemet visszafojtva hallgattam szavait.

— Az eszme az adomány, a kivitel a művészet mondá ő, — s ha irni akarsz, a fősulyt az alkotásra fektesd. Gondold ki történetedet és alakjaidat jól, mielőtt művedhez kezdenél, legyen az szindarab vagy regény, nehogy tétovázás lássék azokon. A ki készületlenül kezd irni, az rendesen megoldatlanul végzi be művét. Azután ne keress formákat, ne utánozz senkit, s ha vannak kedvencz iróid, felejtsd el őket, mikor dolgozol. Az ész szava mellett mindig ott legyen munkáidban a sziv melegsége. Igy mindig és mindenkire hatni fogsz . . . Szivedből beszélj és szivekhez fogsz szólni. Es ha a rideg biráló nem találja is majd, hogy műveid megütik a mértéket, az, hogy önmagadból irsz, mesterkéletlenség nélkül, meleg egyszerüséggel mondod el eszméidet, megvesztegeti őt, megnyeri a közönséget, s enyhén fognak munkáidról itélni.

Ő, a szigoru kritikus, beszélt nekem igy, talán előérzetében annak, hogy midőn követhetem tanácsait, akkor ő már nem lesz oldalamnál s biztosítani akarta számomra ez irányban a jövőt.

— Azután ne bizd el magad, — folytatá melegen. — Ha apró sikereid lennének, szerényen, kitartással igyekezz elnyerni a nagyobbakat. A birálatokból keresd ki mindig a legjavát, a miből tanulhatsz, és mind annak adj hitelt, a mi jó indulattal van irva. A dicséretet pedig csak félig hidd el, mert kevés ember szokta az igazat szembe megmondani. Nő iránt pedig mindenki tartózkodóbb. . . .

Ezeket mondta ő nekem tizenkét éves koromban. . . . »

Bajza Lenke jól a szivébe véste atyja tanácsait. Nem beteges képzelődés, nem hiuság, hirvágy, feltünési viszketeg, — valódi benső ösztön, benső szükség tette irónővé. Hivatásból lett az, a mi s valószinű, hogy azzá lett volna az élet kevésbbé kedvező körülményei között is, mint a milyenek közé jutott.

E körülmények, természetesen, nem kevésbbé kedveztek hajlamának. Még igen fiatalon lőn a magyar irodalom körül oly nagy érdemeket szerzett kiadónak, Heckenast Gusztávnak neje, kinek kiadásában jelentek meg első nagyobb, önálló művei, melyek irói nevét megalapitották. Irodalmi munkásságának zöme és java azonban arra az időszakra esik, midőn mint Beniczky Ferencz volt főispán, most belügyminiszteri államtitkár neje olyan társaskörnek lőn ünnepelt központja, mely még inkább közelébe hozta a megfigyelésre méltó, irodalmi földolgozásra kinálkozó helyzeteket és alakokat.

Beniczky-Bajza Lenke, noha irónői regisztere kiterjed a népiesre is, főképen mégis a magasabb társadalmi osztályokban, a főuri körökben, a szalonokban keresi a maga tárgyait, melyeket éles megfigyeléssel, helyes jellemzéssel, jól kivehető körvonalokban, s többnyire érdekesen kigondolt mese szövegében vezet az olvasó elé. Ismeri az életnek azt a körét, melyből motivumait, inspirácziót meriti, s ez biztosan kalauzolja és megvédi attól, hogy a képzelet által a valószinütlenségek régióiba ragadtassa magát. Ez teszi igen sok alakját érdekessé és élethüvé. Viszont sokkal több benne a fantázia, semhogy az élet jelenségeinek a hüség kedvéért egyszerü lemásolójává sülyedjen. Helyes középutat tud tartani a kettő között s különösen később irt müveiben már tárgyai között is sokkal válogatósabb s nem mindent talál irodalmi földolgozásra alkalmasnak, a mi netaláni viszonylagos érdekessége mellett is köznapi.

Irodalmi munkássága többnyire társadalmi kérdések körül forog, de nála az irányzatosság nem nyomul előtérbe, komoly képü, tudományosságot szenvelgő fejtegetésekbe nem bocsátkozik, magából a fölvett meséből adja meg a fölvetett problémára a legtöbbször helyes feleletet. Nem hódol annak az iránynak, mely a regényt az ember természetrajzának hirdeti s mely számüzi czéljai közül az olvasó szórakoztatását s a képzeletnek az irodalmi alkotás terén alig enged valami szerepet. Az életet festi s ennyiben reális, de távol van attól, hogy a mai értelemben «reálisztikus» legyen. De megfordítva, a franczia tárczaregények legtöbb iróját sem követi, kik élükre állított helyzetek, mesterkélten szött bonyodalmak s erőszakos megoldás által akarnak kárpótlást nyujtani a lélektani botlásokért, a valószinütlenségekért s a való élet ismeretének hiányáért.

A részletező leirás divatos mesterségéhez sem folyamodik, közbeszurt reflexiókkal nem szakítja meg a cselekvény fonalát; alakjai sokszor minden körülményes bemutatás nélkül jelennek meg előttünk, — de találékonysága mindig tud teremteni számukra olyan helyzeteket, melyek egyéniségüket jellemzően állítják elénk. Léptennyomon látjuk, hogy az irónő nem könyvekből sajátította el az irói mesterséget, hanem tanítója az élet vala.

Azok közé a kevés női irók közé tartozik, a kiknek saját egyéniségök van s tisztes helyre tarthat számot a magyar szépirodalom munkásai között. S a mi nem utolsó érdeme, az, hogy magyar. A magasabb müveltség mindent nivelláló hatása nem törülte el magyar eredetiségét. Alakjai nem különböznek ugyan más társadalom hasonló müveltségi fokon álló alakjaitól, de elhatározó pillanatban temperamentumuk elárulja magyarságukat.

Mindezekről meggyőződhetik, a ki számos művei közül pl. a «Tévesztett utak», «Zárt ajtók mögött», «A porban született», «Ruth» stb. regényeit elolvassa. «Előitélet és fölvilágosodottság» czimü regénye bármely irodalomban is számot tenne, valamint «Márthája», mely német nyelven is megjelent, a külföldön is nagy dicséretben részesült.

Beniczkyné-Bajza Lenke egyébiránt a regényen kivül más müfajokban is sikerrel kisérli meg irói tehetségét. Százakra megy apró rajzainak száma. Ujabban a szinpadon is találkoztunk múzsájával s «Rhea grófnője» a nemzeti szinház eléggé válogatós közönsége előtt tisztességes sikert aratott.

*

A sokat termelés, mint másoknál, ugy nála is, természetesen sokszor a művészi kidolgozás rovására esik. Nagyobb művei között több van olyan, melynek vége felé már az ellankadás, az elsietés látszik. Szinte látni véljük, hogy az irónő elméje a mű befejezésekor már egy ujabb tárgy felé fordult nagyobb előszeretettel s a mese kuszált csomóját valami nem várt véletlen vágja ketté, holott nyugodtabb fejlesztés mellett lélektanilag inkább indokolható, természetesebb vég is kinálkoznék.

Ez a hátrány azonban mind ritkábbá válik ujabb műveiben, melyekben a stilus is sokkal gondosabb, elegánsabb, a mi mind arra vall, hogy Beniczky-Bajza Lenkétől, az első irónőtől, kit munkásságáért a Petőfi-társaság is tagjai közé választott, még ezután várhatja az irodalom legértékesebb alkotásait.

BENICZKY-BAJZA LENKE. — FÉNYKÉP UTÁN.

XVII. SZÁZADBELI CSALÁDI KÉPEK A FRAKNÓI VÁRKASTÉLYBAN.

Sopronmegyében, közel az osztrák határhoz, regényes vidék közepén fekszik az Esterházyak fészke, a sziklára épült Fraknó vára Romjaiból gróf Esterházy Miklós nádor állította helyre 1625-ben.

Itt székeltek a «Fertő-tó urai», mint ő és fia, Pál herczeg és nádor magukat egy hagyományszerü mese alapján örömest tekintették, a fellegvárba hordtak össze mindent, mi a családra fényt áraszta: multak emlékeit s a jelen győzelmes jeleit: okmányokat, hadi zsákmányokat, családi kincseket s az ősök képeit. Pusztuló félben levő családok okmányait drága pénzen vásárolták öszsze, nem azért, hogy velök jogokat szerezzenek — megadta azt nekik a hatalom s a császár kegye, — de hogy általok a család fényét emeljék. Ide kerültek a töröktől elfoglalt hadi zászlók, fegyverek, sátrak, a termekben s a folyosókon pedig az ősök életnagyságu képei állíttattak fel. Ha egykoru képök nem maradt, mondva csináltatták azt meg, s ezzel korunkra oly képsorozatot hagytak, mely művelődéstörténeti szempontból ritkítja párját, családjuknak pedig emléket raktak, mely ezerszer fényesebb, mint a pár évvel utóbb tudákosan megírt «Trophaeum Domus Estoras».

E családi képek közül nehánynak rajzát veszik itt olvasóink, melyeket a mult nyáron rendezett történelmi kiállításon is felállítva láthattunk.

Az első maga a hatalmas *herczeg Esterházy Pál nádor* alakja gazdag díszruhában. Baljén, az eredeti képen 26 sorban, arany betük hirdetik méltóságait. Ruházata veres skarlát posztó, a dolmány gazdagon hímezve arany virágokkal s meghányva gyöngyökkel, az ujjak hajtókái fehér atlaszból valók. A mente egészen hasonló a dolmányhoz, csakhogy vidrabőrrel bélelt és prémezett. Öltözete nem korának szokott úri viselete, hanem, hogy úgy mondjuk, megkülönböztető rangú viselet. A szokott szövetből vagy zsinórból készült öv helyett vert arany övet hord, a dolmányon, melyen rendesen semmi, vagy csak igen kis gombszárak szoktak lenni, régibb módra ötvösmívü csattok vannak, vállán pedig az aranygyapjas rend jelvénye, — a XVIII. század első éveire csakis a szük, alól összefüzött nadrág (rajzunkon az összefüzés nem látható), sárga topán s a vállról lefüggő kard utalnak. Úgy áll előttünk, a hogy hazánkban e korban a fejedelmeket képzelték s a hogy a XVIII. század közepe táján a régi királyokat a kor képzelete szerint lefestve találhatjuk.

Testvére, *Esterházy Anna Julia*, a szerencsétlen Nádasdy Ferencz országbiró neje volt, s 1652-ből származó képét szintén őrzik Fraknón, — mását itt adjuk. Egyike ez azon reánk maradt ritka képeknek, melyek a XVII. század közepén hazánkban dívott női viseletet világosítják meg. A korábbi, feszes spanyol divatot ez váltja fel ezen időtájt. A malomkő-nagyságu fodorgallérok eltüntek, helyettök csak is csipkegallér maradt, melyet olykor, hogy mereven elálljon, «rézvessző» támasztott alá. A szoknya még mindig kettős. Az alsó, az u. n. előruha, képünkön a vállal együtt könnyü, arany virágos veres selyemből való, a felső szoknya pedig fekete virágos vont arany szövetből. A lant-ujjak elől hosszában hasítottak,

ESTIMA. — ROUBFAUD F. FESTMÉNYE.

SZUNYOGH GÁSPÁR.

THÖKÖLY MÁRIA, GRÓF ESTERHÁZY FERENCZNEK, PÁL NÁDOR ÖCSCSÉNEK NEJE. (1672.)

ESTERHÁZY PÁL NÁDOR.

ESTERHÁZY ANNA JULIA, NÁDASDY FERENCZ ORSZÁGBIRÓ NEJE. (1652.)

AZ ESTERHÁZY-FÉLE FRAKNÓI VÁRKASTÉLY XVII. SZÁZADBELI CSALÁDI KÉPEIBŐL.

s alóluk a patyolat-ingujjak bugygyannak elő. A vállakon a szokott lapos puffni, mely mögül hátul vendégujjak függnek alá. Hármas gyöngysor a nyakon, vállbavetve s a kezeken, egy kis koronka a fejtetőn és egy-egy bogláros tű kétfelől a hajban, gyöngyszem-függővel, alkotják az ekszert.

Másik női alakunk *Thököly Máriát*, gr. Esterházy Ferencznek, Pál nádor öcscsének hites társát ábrázolja. A kép a felirat szerint 1672-ben készült, tehát az előbbinél 20 évvel ujabbkori. A női viselet ezen már teljesen megváltozott képet mutat. Előttünk áll a franczia viselet az «állami paróka» koráből. Ez lett lassanként hazánkban általános női viseletté, a pórnép maig is ezt hordja legtöbb helyen, szinte vérünkbe ment át és nemzeti viseletnek tartjuk. S van is némi jogunk hozzá. Mert bár magyar eredetü viseletnek nem tekinthetjük, mégis tagadhatlan, hogy bizonyos önálló, nemzeties jelleget vett fel. Kiváltképen nem csapott az nálunk soha a tulzásba, és sem képtelen szoknya-formákat, sem darázsderekat be nem hozott. De lássuk főbb részeit. A derékot pruszli fogja át, melyet elől veres szalagok fűznek össze, a nyitva hagyott részen az ing vagy könnyü szines selyem betét látszik ki. A váll kivágott, a karokat hólyagos, irás után aranynyal varrott patyolat felümög fedi. A veres, fekete és arany virágu szoknya bokorugró, alul két rend széles fehér csipkével prémezve. Föléje jön a fehéren kivarrott fátyol előkötő, melyet körül szintén széles fehér csipke prémez. A hajviselet ugyanaz, mely a harmincz éves háboru korában Európaszerte elterjedt: a homlokon simán kétfelé választott hajat gyöngyös párta szorítja le, s ez alul két oldalt hullámokban omlik az alá. Ékszert bőven láthatunk. E kor azt a képtelenségig divatba hozza, s hogy minél több legyen, még főrangu hölgyek sem átalják egyes hamis ékszerek felvételét is. Felfüzött öreg gyöngysorok a nyakon és csuklyókon, ugyanez vastag rendekben a pruszli elején keresztezve felrakva, a vállon fekete csipkegalléron gyöngyös-rubintos nyakbavető, melyről elől a mellre egy nagy, öreg rubintokkal rakott arany «másli» függ alá. A fejet gyöngyös és álköves párták körítik, a hajba pedig baloldalt egy «reszkető fityegő» van tüzve, mint azt már Esterházy Ilona 1651-iki inventáriuma nevezi.

Még egy képről emlékezünk meg, mely *Szunyogh Gáspárt* ábrázolja. E kép valószinüleg úgy került az Esterházyakhoz, hogy a Szunyogh-család utolsó fisarja, László († 1727.) gr. Esterházy Juliánnát birta nőül. Öltözete sajátságos vegyüléke a nemzeti és idegen elemeknek. Rózsaszin levarrott tafota dolmánya felé könnyü nyári mentét ölt fel félkaron, derekát öv fogja át, szakáll- és hajviselete is magyaros, ellenben a kasztorkalap, pillangós szekernye és a jobb vállról lefüggő tábori öv idegen viseletrészek s a katonát mutatják. Hasonló viselet-vegyüléket mutat a bécsi Belvedere-képtár két, Rubenstől származó képe, melyek mint III. Ferdinánd király és Károly Ferdinánd infans vannak megjelölve.

E nehány kép mutatványul szolgálhat abból a gazdag anyagból, mely a fraknói sziklavárban felhalmozva van, és találhatunk ilyen tanulságos képeket még másutt is, főuraink és a közbirtokosság kezében. Egyesek, a közvetlen környezet ismeri őket, egészben és összeségökben mégis csaknem hozzáférhetlen anyagot képeznek. Bár mindenki, ha tudomása van ilyen történelmi nevezetességü képekről, azokat hazafias készséggel közölné és ismertetné is! Szolgálatot tenne vele a hazai történelemnek és a magyar történeti viselet teljes megismerésére vezető alkalomnyujtás által a hazai történeti festészet, szobrászat és szinművészet ügyének is.

Dr. Boncz Odön.

ERDŐ-SZÉLEN.

Erdő-szélen estve tájban
Ülni: ebben oh mi báj van!
Lombokon át szövött fénynyel
Tarkáll a táj, mint reménynyel
Megaranyzott zordon élet,
Kegyelemre vált itélet.

Majd kialvó napsugárral,
Halványuló félhomályval,
Fölzeng a bús, méla ének,
Hangja édes fülmilének;
Édes búja, lángszerelme,
Dalra dalva, dalt felelve.

Mennyi bánat, mennyi érzés
Szól dalában, s mennyi féltés!
Oh ha ember-szivbe szállna,
Gyors verése hogy' elállna!
Kéjbe', kinba' fuldokolva,
Pillanatban oda volna!

Mert a szívünk olyan gyönge,
Mint csigának fáj a gyöngye;
Fáj a gyöngye, boldogsága;
S lángszerelme szüz virága
Ki se nyílott, már is vége;
Szívünk meghalt, és kiége ....

Mind setétebb lesz a tájék;
Hegy, völgy, folyó mind egy árnyék.
Lassan elhal a madárdal,
S a setétség bontott szárnynyal,
Betakarja a világot,
Mint gyász-lepke a virágot ....

Erdő-szélen estve tájban
Ülni: ebben óh mi báj van!
Fényre árnyék, dalra csend jő,
Elhallgat a zúgó erdő;
Mint a sirban, olyan csönd van,
Hogy szivünk is félve dobban ....

Am az erdő ujra éled,
Ujra szólnak a zenérek;
Hajnal fénye rezg a fákon:
Uj öröm van a világon .....
Hát halálunk zordon éje:
Annak is vajj' lesz-e vége?

B. Kemény Endre.

OROSZ KATONAI MUNKA AZ 1849-IKI MAGYARORSZÁGI HADJÁRATRÓL.

Paskievics hadsegéde, báró Osten-Korff emlékirataiból.

V.

Az orosz főhadsereg levonulásáról a Duna felé és a váczi csatáról a következő érdekes részleteket közli Osten-Korff báró:

«Ugyanazon a napon, a melyen Görgei szinlelt kitörése Komáromból visszaveretett, tehát julius 11-én, az osztrákok Budára, Adlerberg gróf ezredes pedig egy szotnya kozákkal Pestre vonultak be, minek folytán a két egyesült hadsereg hadászati összeköttetése helyre lőn állítva.

«Mihelyt az osztrák fővezér, báró *Haynau* biztos tudomást nyert arról, hogy *Görgei* hadseregével ismét észak felé vette utját, s igy ez időszerint támadásától tartania nem kellett, midőn továbbá értésére esett, hogy *Paskievics* tábornagy az orosz főhaddal előre nyomul, Komárom megfigyelését a 2-ik hadtestre bizva, az 1. hadtesttel, a tartalékkal, és Paniutine hadosztályával Pest ellen, s onnan dél felé indult, s ily formán Görgeit kizárólag csakis az oroszoknak engedte át.

«És most nyiltan bevallom, hogy a magyarok nagy hibát követtek el, midőn Haynau távozását fel nem használva, a Komáromban és ennek erődítéseiben összpontosított csapatokkal teljes erővel az a nélkül is félig-meddig megtizedelt 2-ik osztrák hadtestre nem vetették magukat.

«Még akkor is, ha ezt végképen szét nem verik, a szövetséges seregek hadászati mozdulataiban nagy zavart okoztak volna. A vár biztonsága azért koczkáztatva már csak azért sem lehetett, mivel az ott összpontosított haderőről még csak megközelítő adatokkal sem birt az osztrák vezérkar, de egyátalán, a mult napok morális benyomása alatt álló osztrák csapatok, a magyar fővezér vasmarkától félve, könnyü szerrel leverhetők lettek volna.

«A herczeg-tábornagy főhadiszállása julius 11-én a 2-ik hadtesttel Kápolnán volt, mig a 3-ik hadtest Gyöngyös felé nyomult előre.

«*Stankovics* ezredes portyázó csapatja Árokszállás felé lőn küldve, hogy az ellenségnek Szolnok körül foglalt állásáról biztos tudomást nyerhessünk.

«*Bebutoff* tábornok, ki Gyöngyösről Vácz ellen nyomult, nemkülönben a már Budára érkezett osztrák fővezér, egyidejüleg arról értesitették a tábornagyot, hogy az ellenség Komáromból 45,000 emberrel és 120 ágyuval a Duna balpartján Vácz felé indulva, 15-én előörseit ott fel is állította.

«Ennek folytán a 3-ik hadtest elővéde, 3 zászlóalj és 8 lovas század, *Sass* tábornok vezénylete alatt, Hatvantól Vácz felé tolatott előre, mig a hadtest zöme szintén utána indult, ezt pedig a 2-ik gyalog hadtest követte Gyöngyösről. *Bebutoff* herczegnek meghagyatott, hogy azon esetre, ha az ellenség tulnyomó ereje által megtámadtatnék, *Sass* tábornok csapatjaihoz vonuljon vissza. A 4-ik gyalog hadtestnek pedig meghagyatott, miszerint Miskolczot elfoglalva, az ellenség menetelését a Tisza partjai felé megakadályozza.

«*Bebutoff* 15-én csakugyan rábukkanván a magyar lázadókra, cserkesz lovasságát előre tolva, Vácz mögött foglalt állást, honnan azonban rövid, de heves harcz után Ujfalu felé visszanyomatott. Daczára az Offenberg báró tábornok vezénylete alatt megérkezett erősítésnek, s *Sass* tábornok heves tüzérségi támadásának, mely hét álló óráig tartott, csapatjaink nagy veszteség után czélt nem érhettek. Julius 16-án a 3-ik hadtest támadta meg a lázadókat, kik a vasuti töltést természetes sáncz gyanánt felhasználva, mindig előnyben maradtak. A 2-ik hadtest Hartyán felé vonult, minthogy azonban mindkét hadtest a tikkasztó melegben 42, illetőleg 50 werst-et menetelt, *Rüdiger* tábornok a kimerült csapatokkal nem erőszakolta a további támadást.

«*Görgei* 16-án éjjel 2-ik és 3-ik hadtestével visszavonulva, *Nagy* Sándor tábornokot az 1. hadtesttel Váczon hagyta. 17-én lovasságunk a városba nyomulva, egy üteget el is foglalt, mire azonban a magyar fővezér 4 zászlóalj gyalogsággal, 7 század huszárral és 4 üteggel visszafordulva, kozákjainkat és a velük benyomult dzsidás ezredet ujra kiverte, ugy, hogy az elfoglalt ütegből csak egy ágyu került kezeinkbe.

«Ekkor *Rüdiger* összes csapatjait a lázadók különálló csapatjára vetve, a városból, nemkülönben utóbb foglalt állásaiból, iszonyu vérontás közt Szendehelyig visszanyomta.

«A harcz egyes mozzanatai arról tettek tanuságot, hogy mindkét részről oly csapatok küzdöttek, kik az ellenfélben csakis az ellenfelet — de ennél többet nem láttak.

«Nagyszerű látványt nyujtott, midőn dzsidásaink, kiket a magyar lovasság a hely szüke miatt csak 15—20 emberből álló csoportokban támadhatott meg, mint megannyi hős kettős párbajban harczoltak, az ellenség harczedzett lovasai, szikár, deli alakok, elszántan, de minden kihivó henczegés nélkül vivtak. Trombitásaik abban a pillanatban elnémultak, midőn az első összeütközés a nagy templom körül sikerült, s hol részünkről két tiszt — köztük Woronzov-Daschkov herczeg alezredes — elesett.

«Az ellenség további üldözésével egy két lovas ezredből és 10 ágyuból álló csapat *Sass* tábornok vezénylete alatt bizatott meg, tartalékul pedig *Grabbe* tábornok csapatjai szolgáltak, melyek Sz.-Kereszten keresztül Gyarmat felé siettek, mihelyt Görgei visszavonulásáról biztos hirt kaptak.

«*Rüdiger* tábornok oda utasittatott, hogy hadtestével Vadkertről egyenesen Gyöngyös felé tartson, a többi hadtestekre nézve a következő intézkedések adattak ki:

«A 7-ik hadtest Kápolnáról Mezőkövesd felé menetelve, lovassági elővédeit *Kuzutzov* tábornok vezénylete alatt Harsány és Miskolcz felé indítsa meg. A 2-ik hadtest a főhadiszállással Vácz felé, Keszi-Ujfalun keresztül Aszódra induljon, elővédei *Tolstoj* gróf tábornok vezénylete alatt Zsámboknak tartván.

«A fentebbi intézkedésekből kitünik, hogy *Paskievits* herczeg Görgei üldözéséről és tettleges megsemmisítéséről ez idő szerint lemondott ugyan, mert hadseregének biztos állását a hatvan-miskolczi vonalon és az ebből eredő hasznot többre becsülte, mint a fényes, de egyuttal kétséges eredményt, mely tekintettel a magyar fővezér kitünő tehetségeire, nemkülönben válogatott harczosainak vakmerő bátorságára, mindenesetre roppant áldozatokba került volna.

«A hatvan-miskolczi vonal birtokában a herczeg-tábornagy ura volt a Debreczen és Nagy-Váradra vezető utaknak, nemkülönben a Tiszán való átkelésnek; ez által a lázadók erejének meg-

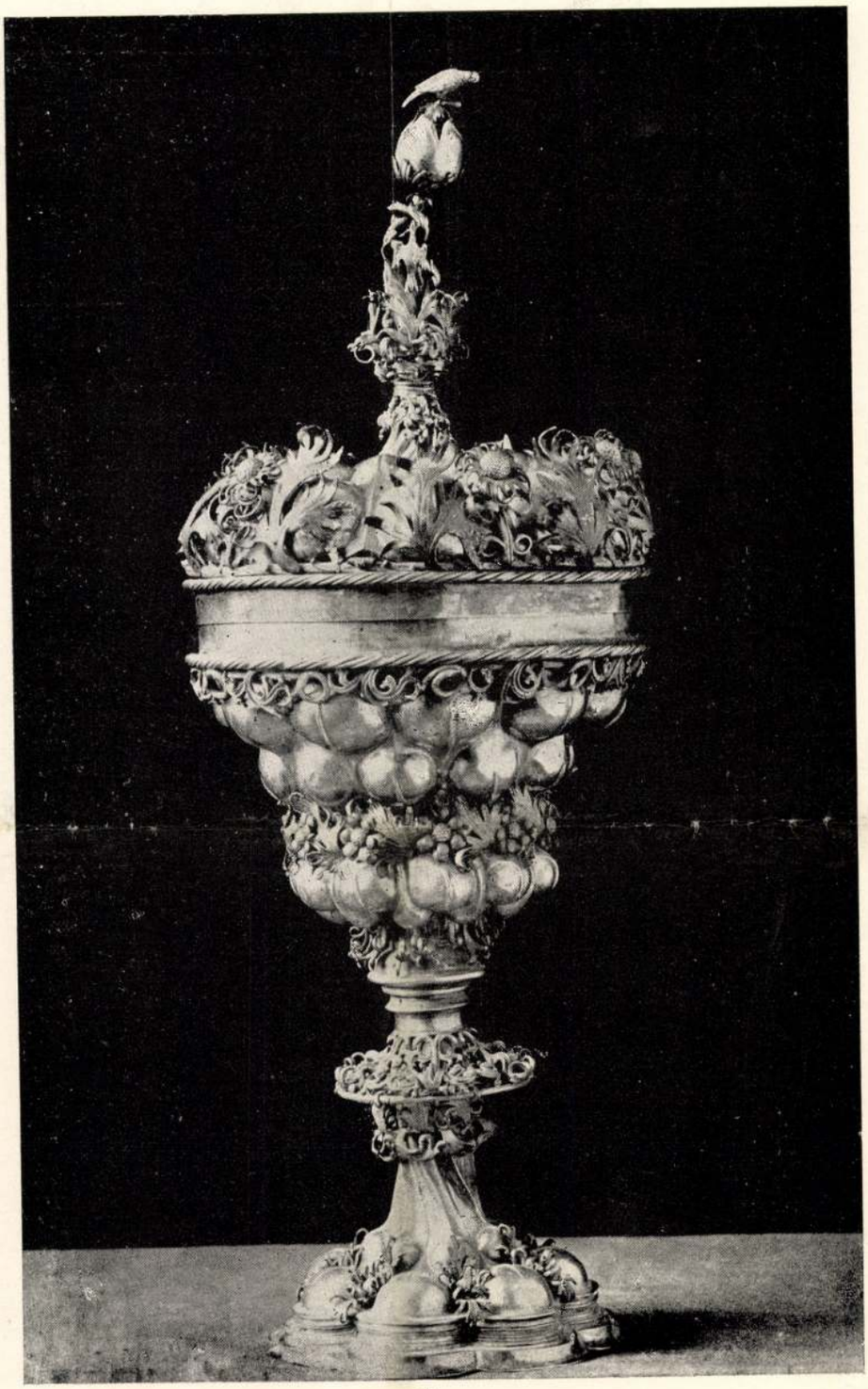

10

10. A fraknói Esterházy-kincstárnak az Iparművészeti Múzeumban letétként őrzött részéből: Hólyagos serleg, hideg zománcos díszítéssel. XV. század.

10. Aus Fder ürst Esterházy'schen Sammlung im Budapester Kunstgewerbemuseum: Corvinus-Pokal. XV. Jahrh.

10. De la Collection-Esterházy à Musée des Arts décoratifs à Budapest: Bocal en vermeil, décoré d'émaux à froid. Fin du XVe siècle.

9. A fraknói Esterházy-kincstárnak az Iparművészeti Múzeumban őrzött részéből: Nyereg. Vörös bársony, aranyhímzéssel. XVI. század.

9. Gestickter Samtsattel. XVI. Jahrh. Aus der im Kunstgewerbemuseum deponierten Fürstlich Esterházyschen Sammlung.

9. De la Collection Esterházy à Musée d. Arts décoratifs: Selle, velours brodé d'or. XVIe siècle.

10

10. A fraknói Esterházy-kincstárnak az Iparművészeti Múzeumban letétként őrzött részéből: Hólyagos serleg, hideg zománcos díszítéssel. XV. század.

10. Aus Fder ürst Esterházy'schen Sammlung im Budapester Kunstgewerbemuseum: Corvinus-Pokal. XV. Jahrh.

10. De la Collection-Esterházy à Musée des Arts décoratifs à Budapest: Bocal en vermeil, décoré d'émaux à froid. Fin du XVe siècle.

9

9. A fraknói Esterházy-kincstárnak az Iparművészeti Múzeumban őrzött részéből: Nyereg. Vörös bársony, aranyhímzéssel. XVI. század.

9. Gestickter Samtsattel. XVI. Jahrh. Aus der im Kunstgewerbemuseum deponierten Fürstlich Esterházyschen Sammlung.

9. De la Collection Esterházy à Musée d. Arts décoratifs: Selle, velours brodé d'or. XVIe siècle.

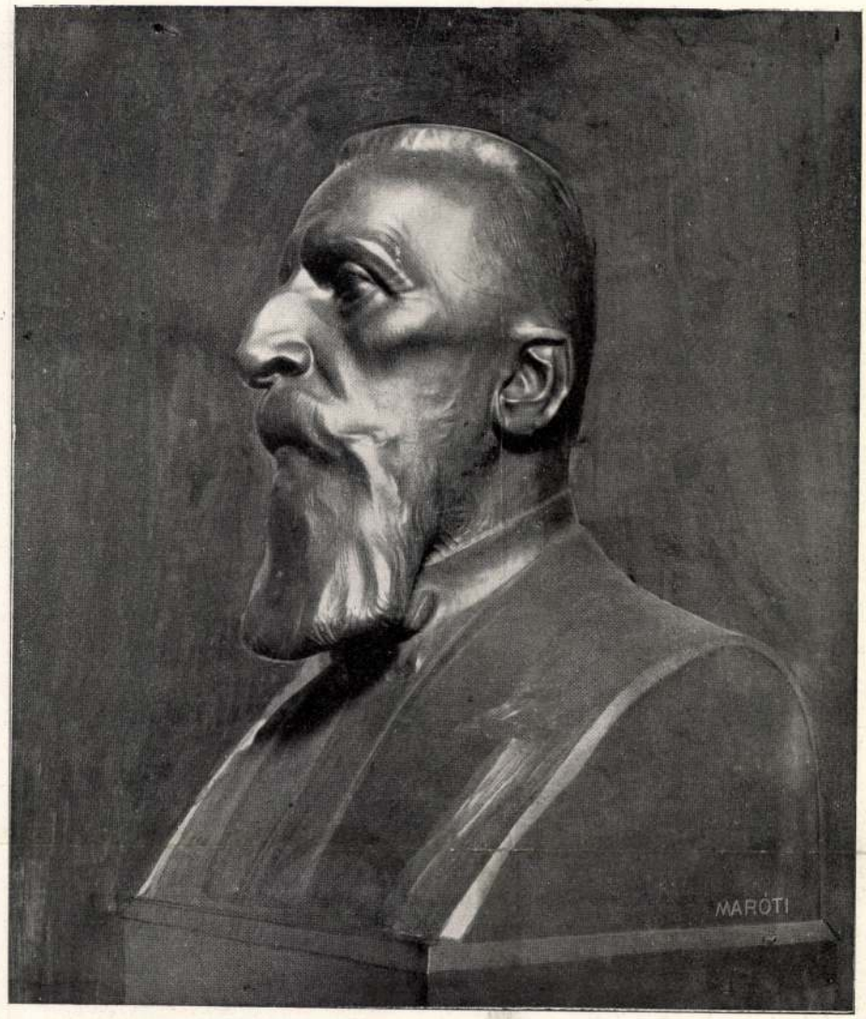

6

6. Maróti Géza: Apponyi Albert gróf mellszobra. Bronz.

6. G. Maróti: Bronzebüste des Grafen Albert Apponyi.

6. Maróti. Buste du Cte Albert Apponyi. Bronze.

7

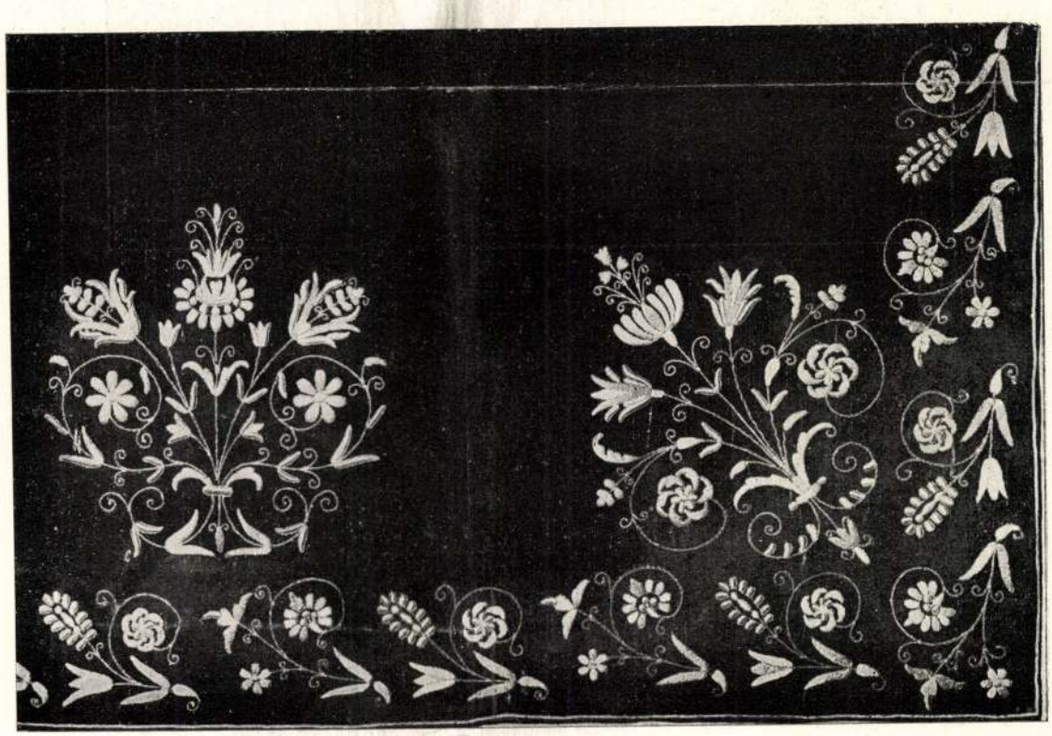

8

7. A fraknói Esterházy-kincstárnak az Iparművészeti Múzeumban letétként őrzött részéből: Csótár, piros bársony arany-ezüst hímzéssel. XVII. sz. — 8. Terítő sarka piros bársony arany hímzéssel (közepén I. Rákóczi Györgyné Lorántffy Zs. címere). XVI. sz. közepe.

7. Schabracke, roter Samt. — 8. Decke, roter Samt mit Gold gestickt. XVI. Jahrh. Aus der im Kunstgewerbemuseum deponierten Fürstlich Esterházyschen Sammlung.

7. De la Collection Esterházy à Musée d. Arts décoratifs: Caparaçon velours brodé d'or et d'argent. XVII. siècle. — 8. Couverture velours brodé d'or.

Magyar Iparművészet
1920.

képzés műhelyeibe, egyes nagy mestereknek a hatása körébe.

Nem folytatom a részletezést, mert itt és így hiábavaló lenne. Csak az alapgondolatomat kísérlem meg ide tűzni: oly művészeti pedagógiára van szükség, mely ne a különféleségből törekedjék a művészetek nagy egységét létre hozni, hanem az egységből engedje kiválogatódni a különféleségeket. Ez utóbbi mód az, mely, egységen alapulván, a legszétágazóbb különféleség életét is állandó közösségben tudja tartani, mint a nagy cser közös törzse az ágak, a gallyak, a levélzet s a virágzat életét. A Természet formáiban nyilatkoznak meg előttünk az élet törvényszerűségei.

Amit még mondhatnék, mind e körül az alapgondolat körül csoportosul. S benne foglaltatik képzőművészetünk és művészeti iparunk problémáinak egész komplexuma. És benne foglaltatik *a törvényhozás, a kormány és a társadalom minden kötelessége oly kultúrális politika kiépítése érdekében, mely a cselekvő, alkotó munka és keresztény erkölcs elveire alapozott általános közoktatásügyből kiágazó szakbeliségek közt a művészetnek és a művészi iparnak nemzetfenntartó elsőrendű jelentőségét elismeri és ügyének intézményes biztosítékok közé helyezésével nem késlekedik.*

Az Iparművészeti Társulatnak pedig ne holnap, hanem még ma szerezzenek az egyesek fiókjaiban felgyülemlett hadi milliók *saját házat és kiállítási helyiségeket.* A kormány közreműködésével.

E nélkül nincs a Társulatnak életalapja, bénult és tehetetlen.

ESTERHÁZY-MŰKINCSEK AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUMBAN

ÍRTA VÉGH GYULA

A proletáruralom első teendői közé tartozott a magántulajdonban levő műkincsek „szocializálása." E művelet igazolására a magántulajdont megszüntető kommunistaelméleten kívül a harácsolók azt a gyakorlati érvet is hangoztatták, hogy a műkincseket meg kell védeni az önkényes, egyéni elsajátítás ellen. Valóban, ilyen szempontból szükség is volt a mentésre. Sok kár esett művészi értékekben ott, ahol a hivatalos mentőakció idejekorán közbe nem lépett.

A baj csak az volt, hogy nem a leginkább veszélyeztetett műkincseket mentették elsősorban, hanem éppen azokat, melyeket őrzőik amúgy is megvédhettek volna. A Dunántúl vidéki várkastélyaiból, befalazott rejtekekből keresték elő a leghűségesebben őrzött drágaságokat, kitették a szállítás esélyeinek és itt a múzeumban halmozták fel őket. Még utólag is borzadva gondolunk reá, mily veszélyben forogtak azok a júniusi ellenforradalom leveretésének válságos idején és a román megszálláskor.

A veszedelem elmultával a tulajdonosok végre visszakapták drága kincseiket. Legtöbbjük örömében ajándékkal rótta le hálát a múzeummal szemben azért, hogy már-már elveszettnek hitt műkincseiket megóvta és hiánytalanul visszaszolgáltatta.

A legnagyobb bizalom jelét adta azonban a múzeummal szemben a legértékesebb magángyűjtemény birtokosa, a nemrég elhunyt akkori fenkölt gondolkozású Esterházy Miklós herceg, ki köztulajdonba vett családi ereklyéit az iparművészeti múzeumban helyezte el letétképpen s megengedte, hogy a műkincsek az érdeklődők részére hozzáférhetőkké tétessenek.

Az Esterházy-gyűjtemény szépművészeti része — az ú. n. Esterházy-képtár — már 1871. óta a magyar nemzeté s a Szépművészeti Múzeum gazdag állagának legbecsesebb törzsét képezi. A gyűjtemény iparművészeti része nagyjában szintén közismeretes úgy Magyarországon, mint a külföldön is. Az 1884. évi ötvösműkiállítás, a millenáris és legutóbb a koronázási kiállítás, ha nem is a maguk összeségükben, de java részükben bemutatták, a kiállításokkal kapcsolatos kiadványok pedig szóban és képben ismertették a legjelentékenyebb iparművészeti kincseket.

Most azonban mindezek a tárgyak nem térnek vissza a kincses kamra boltíves börtönébe, melynek ajtai csak nehezen tárultak fel a kiváltságosak előtt, hanem

állandóan gyönyörködtetni fogják műértő közönségünket és a nálunk megforduló idegeneknek bemutathatják a régi Magyarország közművelődésének képét.

Bár a letét korántsem öleli fel az Esterházy-család mérhetetlen családi kincseinek összességét, mégis eléggé sokoldalú és gazdag ahhoz, hogy főuraink bőkezű műpártolásáról. előkelő ízléséről tanuskodhassék. Különösen az Esterházy-kincstár megalapítójának, Esterházy Pálnak, az első Esterházy hercegnek korából, a XVII—XVIII. századokból sok jellegzetes emléket tartalmaz. A hazánkban akkor legkedveltebb és legfejlettebb iparművészeti ágak, a textilművészet és az ötvösség vannak itt is leggazdagabban képviselve.

A textil-csoportban, mely egymagában egy egész termet tölt be a múzeumban, feltűnik a régi díszöltönyök nagy száma. Ily mennyiségben és ily jó karban alig találunk még az országban régi viseleteket. Itt van Mátyás király barackszín selyem kabátja, Oláh Miklós püspök gyermekkori ruhája, mely ezüst és arany alapon piros és zöld virágos szövésű török brokátból készült; I. Lipót koronázási ruhája, az Esterházy-család tagjainak bársony és selyem szövetű, ezüst csipkével, hímzéssel, kalárisokkal kivarrott és zománcos, drágaköves kapcsokkal, gombokkal, cifra paszománynyal ékes ruhái, mindmegannyi emléke a kor keleties fényűzésének, finom ízlésének.

Az arannyal, színes selyemmel hímzett takarók, bársonynyergek, puzdrák, lótakarók részint magyar, részint török eredetűek; tudjuk, hogy magyar uraink akkoriban szívesen foglalkoztattak házuknál hímzésben járatos török rabnőket. Szerették az élénk színeket, az arany és a drágakő csillogását, de mindemellett előkelő összhangzatosságot tudtak létrehozni a jól megválogatott színskálában.

Egy különös technikával, ú. n. applikációval készült tarka falikárpit kompozicióját a XVI. század perzsa miniature-festményeire vezethető vissza, bár kivitele későbbi korra s talán török eredetre vall.

Az ötvös-művek közül kiválik egy XV-ik századbeli hólyagos serleg hideg zománcos díszítéssel, Mátyás király korából; egy másik hólyagos serleg, melynek teste chrysoprase kőből van, fedelén Zápolya János címerét viseli. Egy középkori cserépedény szép ezüst foglalással és egy csutoraalakú díszedény képviselik a gótikus ízlést az ötvösségben. Felemlítjük még az 1548-ban magyar műhelyben készülr hatalmas méretű ú. n, Losonczy-kancsót, az augsburgi Petzold mester két remek fedeles serlegét, a nagyszebeni Hann Sebestyénnek eddig fel nem ismert szép gyömbértartóját, az ivószarút, melynek Esterházy címere alatt egy másik, régibb címer került napfényre stb. A világi ötvösség nem egy remeke tündöklik itt, a tárlókban pedig ékköves, zománcos ékszerek, násfák, gyűrűk, órák, úgyszintén egy éremgyűjtemény egészítik ki a nemesfémek művészi feldolgozásának képét.

A textil-művészet és az ötvösség mellett képviselve van a gyűjteményben a porcellán néhány XVII. századbeli khinai darabbal, a kristály, a borostyánkő és az elefántcsontfaragás, csupa olyan művészeti ág, mely múzeumunkban csaknem teljesen hiányzott. Kivált a XVII—XVIII-ik század elefántcsontfaragások sorozata gazdag. Legszebb darabja egy fedeles kupa, Faid'herbe németalföldi mesternek, Rubens tanítványának műve, a részeg Silent és bacchansnőket ábrázoló domborművű faragással, mely magán viseli Rubens hatalmas művészetének jellegét és kis méretei mellett is a plasztika nagy alkotásai közé sorolható. Hasonló kupa — ugyancsak Faidherbe műve — van Bécsben az udvari gyűjteményekben. Néhány finom érzéssel formált szobrocska, egy nagy dísztál (ú. n. Jagdschüssel), többnyire német mesterek műhelyeiből származó kupák és fedeles serlegek, egy egész elefántcsont agyar spirális szalagban rajta végigvonuló domborművekkel (jelenetek Ovidius metamorfozisaiból) és Esterházy Pál címerével, egy asztaldísz (ezüst hordós szekéren Bacchus amorettekkel), mely valószínűleg a lefejezett Nádasdy Ferenc tulajdonából származik, elefántcsont nyelű evő-eszközök figurális díszítéssel stb. Mindezek eléggé sokoldalúan képviselik az elefántcsontfaragást.

Végül megemlítjük még az állóórákat, barok tükröket és a trébelt ezüsttel borított karosszékeket, mint a bútorművészet egyedüli példáit az Esterházy-gyűjteményben, úgyszintén fegyvereket, melyek csak mutatóul szolgálnak az Esterházyak híres fegyvertárából. Többnyire török díszkardok és pallosok — köztük II. Lajos és Miksa királyok szép fegyverei — íjjak, gyöngyházzal és csonttal berakott lőfegyverek, néhány

Esterházy

* **(A Postatakarékpénztár aukciója.)** A m. kir. postatakarékpénztár Árverési Csarnoka (IX., Lónyay-utca 30/32.) LIX. aukciójának kiállítását október 11-én nyitja meg a nagyközönség számára. Az aukció keretén belül a tallósi *Esterházy-kastély műkincsei*, egy főúri műgyüjtemény, *Kovács-Karap Ernő dr. gemmagyüjteménye*, továbbá festmények, köztük egy szép *Diaz*-tájkép, rajzok, szobrok, porcellánok, keleti szőnyegek, keletázsiai tárgyak, művészi és közhasználatra szánt bútorok, könyvek, kézimunkák stb. kerülnek kalapács alá.

B. H. 931. X. 11.

Szépművészeti Múzeum
Budapest

Kedves Uram/Asszonyom! 1994. szeptember 21.

Szeretném felhívni szíves figyelmét a Szépművészeti Múzeum őszi eseménysorozatára, és egyben mellékelni október-december havi programunkat, illetve ismertetőt időszaki kiállításainkról.

Az elkövetkező hetekben a következő eseményekre invitáljuk Önt:

Szeptember 30. — **11h-kor Sajtótájékoztató**
abból az alkalomból, hogy a Szépművészeti Múzeum, a Postabank támogatásával, megvásárolta Anthony Caro *Katalán Dal* című alkotását.

Október 7. — **PIRANÉZŐ - PIRANESI PARAFRÁZISOK**
Kiállítás kortárs magyar művészek alkotásaiból, nyitva december 31-ig (mélyföldszint, Majovszky terem).
15 h-kor: Sajtótájékoztató
16 h-kor: Kiállításmegnyitó

Október 21. — **A PRAUN-GYŰJTEMÉNYBŐL SZÁRMAZÓ RAJZOK**
Grafikai kiállítás december 31-ig a Grafikai Gyűjteményben.
14 h-kor: Sajtótájékoztató
15 h-kor: Kiállításmegnyitó

Nagyon szívesen vennénk, ha ezeken az eseményeken üdvözölhetnénk Önt, illetve, ha kiadványában publikálná a kiállításokat.

Szívélyes üdvözlettel,

Markgraf Gabriella

Markgraf Gabriella
Közönségkapcsolatok

Szépművészeti Múzeum
Budapest

A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM 1994. OKTÓBER-DECEMBER HAVI PROGRAMJA

Állandó kiállítások:

Régi Képtár
Századvég-szimbolizmus
19. századi francia művészet
20. századi gyűjtemény
Egyiptomi gyűjtemény

Időszaki kiállítások:

BAROKK SZOBORGYŰJTEMÉNY (mélyföldszint, Dór Piramis)
17. SZÁZADI OLASZ BAROKK FESTÉSZET (Márványcsarnok)
PIRANÉZŐ - PIRANESI PARAFRÁZISOK (mélyföldszint, Majovszky terem, kortárs magyar művészek alkotásai, október 7.-től december 31.-ig)
A PRAUN-GYŰJTEMÉNYBŐL SZÁRMAZÓ RAJZOK (grafikai kiállítás október 21.től december 31.-ig)

Mojzer Miklós
Főigazgató

Museum of Fine Arts ✱ Musée des Beaux-Arts ✱ Museum der Bildenden Künste ✱ Museo delle Belle Arti
H–1396 Budapest 62., POB. 463 ✱ ☎ (36-1) 142-9759 ✱ Fax: (36-1) 122-8298 ✱ (XIV., Dózsa György út 41.)

PIRANÉZŐ

Piranesi parafrázisok

(Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban)

A Szépművészeti Múzeum a gyűjteményében gazdagon képviselt Giovanni Battista Piranesi (172o-1778) műveiből nemrég rendezett kiállítást, mely Magyarországon elsőízben mutatta be a 18. század e sokoldalú építész-grafikusának életművét. Az iránta ma is megmutatkozó érdeklődés nagyrészt sokirányú képzettségének és tehetségének köszönhető, ami hasznosíthatóvá tette számára a különböző szakmák és művészeti ágak közti szabad mozgást és termékeny kölcsönhatást. Olyan különleges építész volt, aki nem kivitelezett műveivel, hanem tudományos munkásságával - régészi-történészi tevékenységével - legfőképpen pedig grafikusként nyújtott az utókor által is nagyraértékelt teljesítményt. Festői rézkarctechnikáját, fény-árnyékkezelését, *vedutáinak* hatásos látószögeit a velencei művészet és városkép élményei, témavilágát Róma antik és modern épületei, a régészeti feltárások eredményei határozták meg.

A Piranesi grafikáiból rendezett kiállítást követően a Szépművészeti Múzeum a Képzőművészeti Főiskolával és a Nappali Ház szerkesztőségével együtt képzőművészeti pályázatot hirdetett *Piranesi Budapesten* címmel. A pályázat Piranesi rézkarclátképeinek, építészeti *capriccióinak* fantáziaszabadságára, fiktív és reális épületelemeket vegyítő, kötetlen komponálásmódjára, rézkarcainak különösen gazgag, artisztikus felületi textúrájára hívta fel a magyar művészek figyelmét és témakörként Budapestet jelölte meg.

A pályaművek műfajukban, tárgyukban és művészi eszközeikben sokfélék. Piranesihez kapcsolja őket az építészeti *capriccio* árfogó témaköre, a kulturális örökség szemrevétele, az elmúlás, az enyészet szépségének és tragikumának megjelenítése, a szorongás életérzésének rokonsága. Művészi jellemzőiket, alkotómódszerüket és eszközeiket a kötetlen fantázia, az irónia, a perspektíva- és léptékjáték központi jelentősége, az illúzionizmus és a műfajhatárok átjárhatósága rokonítja a 18. századi mesteréivel. A *capriccio* és a fragmentum a modern művészetnek is kedvelt műfaja, mivel a töredékesség ábrázolása hitelesebb a mind lehetetlenebbnek tűnő teljes áttekintésnél, az *egész* megjelenítésénél. A *capriccio* minden műfajban nagyobb szabadságot biztosít a fantázia számára és különösen vonzó eszköze a kísérletezésnek az átmeneti korszakokban.

A pályaművek nagy része grafika, de nem hiányzik a rajz, a fotó, a festmény, a szobor és a díszletterv sem. A kiállításon szereplő művek többsége a pályázatra készült, de felkérésre készített vagy korábbi munkákból válogatott építészeti témájú alkotások egészítik ki a pályázók műveit. A legkorábbiak az 197o-es évekből valók. A kiállítás időhatára napjaink és a közelmúlt időszaka, a transzavantgard korszaka, amelynek eklektikájából, sokarcúságából egy szeletet mutat be, a teljesség igénye nélkül. Elismert művészek és pályakezdő fiatalok, főiskolai hallgatók művei egyaránt láthatók a huszonhárom pályázó és tizenhárom felkért művész hetven alkotását bemutató kiállításon, amely 1994. október 7-től december 31-ig lesz megtekinthető.

ESTERHÁZY Család

A Szépművészeti Múzeum
Praun-gyűjteményből származó rajzai

Időszaki kiállítás
1994. október 21.-december 31.

Paulus Praun (1548-1616) nürnbergi kereskedő csaknem 10.000 műtárgyat tartalmazó gyűjteményt hozott létre a 16. század utolsó és a 17.század első évtizedeiben. Gyűjteményében, amely képeket, szobrokat, metszeteket, könyveket, iparművészeti tárgyakat, természeti ritkaságokat is magában foglalt, számuk és kvalitásuk alapján kiemelkedőek voltak a rajzok, jórészt XVI. századi német és olasz mesterek művei. Rajzgyűjteményének gyűjteménytörténeti jelentősége abban rejlik, hogy azon kevés XVI. századi rajzkollekció egyike, amelynek anyaga az idők folyamán nem szóródott szét. Nagy része együtt maradt, és az Esterházy-gyűjteménnyel a Szépművészeti Múzeumba került. A pontos dátum, amikor Esterházy Miklós herceg a rajzgyűjtemény jelentős részét megvette, nem ismeretes. A közvetítő Joseph Fischer rézmetsző, Frauenholz nürnbergi műkereskedő barátja lehetett, aki 1804-től az Esterházy-gyűjtemény felügyelője. Frauenholz 1801-ben vásárolta meg a Praun családtól a rajzgyűjteményt és 1804 után adhatta el a rajzok jelentős részét Esterházynak. A Praun-gyűjtemény megszerzése volt a herceg első igazán nagy rajz-szerzeménye. Albrecht Dürer, Hans Baldung Grien, Albrecht Altdorfer, Wolf Huber, Lucas Cranach, Hans Burgkmair, Augustin Hirschvogel, Hans Lautensack, Jörg Breu, Hans Leu, Tobias Stimmer remekműveivel a Praun rajzok vetették meg a 16. századi német gyűjteményének alapját, amely ma is egyik súlypontja a Szépművészeti Múzeum rajzanyagának.
A Praun-gyűjteményben a 16. századi olasz rajzok mennyisége és minősége szerényebb a németekénél. A Praun családnak már a 15. század óta kiterjedt üzleti kapcsolatai voltak Itáliában, amelynek Bologna volt a központja. Paulus Praun több rövidebb itáliai tartózkodás után az 1590-es évek végén végleg Bolognában telepedett le, ahol alkalma nyílt olasz, főként bolognai, illetve emiliai rajzok gyűjtésére. Így kerültek kollekciójába Parmigianino, Francesco Primaticcio, Agnolo Bronzino, Giovanni Battista Franco, Lelio Orsi, Lorenzo Sabatini, Bartolommeo Passerotti, Federigo Zuccari, Battista Naldini, Agostino és Annibale Carracci és Pietro Faccini alkotásai. Praun olasz rajzai között sok másolat is található a reneszánsz nagymesterek műveiről. A Raffaello, Michelangelo, Polidoro da Caravaggio, Giulio Romano utáni kópiáknak elsősorban helyettesítő funkciója volt. Amennyiben a gyűjtők nem tudtak megszerezni egy-egy alkotást eredetiben, legalább a másolatuk birtoklására törekedtek. A másolatoknak az elmúlt századok folyamán sokkal nagyobb becsük volt, mint manapság. A másolás ugyanis, mint a művészi gyakorlat része, jelentős szerepet kapott a képzésnél és inspirációként szolgált a mesterré vált művész számára az alkotófolyamatban.

A Szépművészeti Múzeum grafikai kiállítótermében rendezett tárlat 1994. október 21.-től december 31.-ig látható. Ez a kiállítás más gyűjteményekből kölcsönzött festményekkel, rajzokkal és iparművészeti tárgyakkal kiegészítve a nürnbergi Germanisches Nationalmuseumban került először megrendezésre ez év tavaszán. Az itt kiállított lapokat a Szépművészeti Múzeum többszáz lapból álló Praun anyagából Dr. Katrin Achilles (Berlin) és Dr. Bodnár Szilvia válogatta.

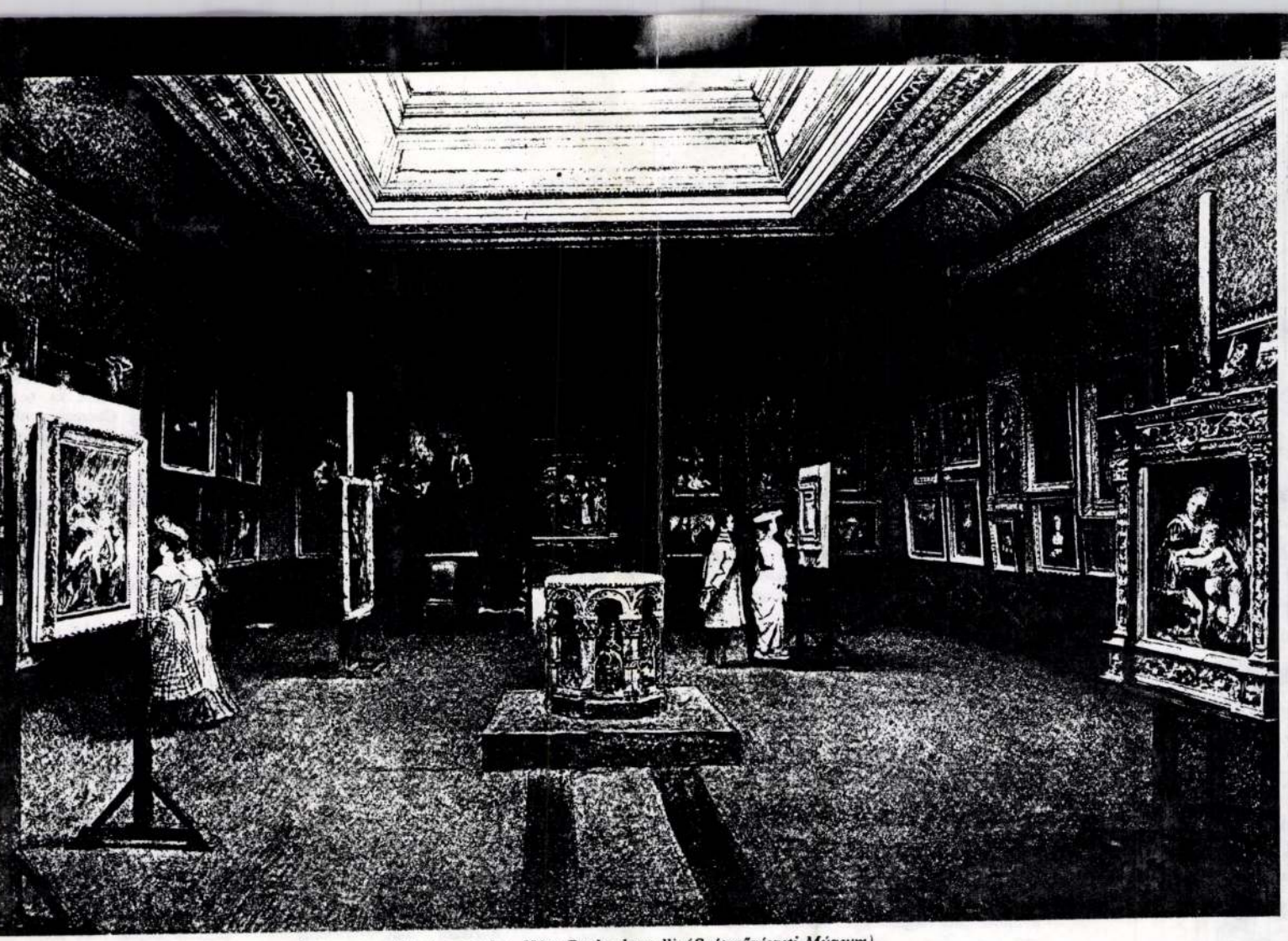

Az Országos Képtár 1904-ben. Háry Gyula akvarellje (Szépművészeti Múzeum)
La Galerie Nationale en 1904. Aquarelle de Gyula Háry (Musée des Beaux-Arts)
Государственная Галерея в 1904 г. Акварель Дюлы Хари (Музей изобразительных искусств)

voltak. Ormós Zsigmondnak 1864-ben megjelent „műtörténelmi leírása" az Esterházy képtárról az első magyar nyelvű összefoglalás az európai festészetről. Sok megállapítása ma ugyan mosolyt kelt, de a bevezetőben írt elvei a múzeumrendezés, lajstromozás, a világítás kérdéseiről – a kor színvonalán álló kitűnő észrevételek.

Az immár Pesten lévő képtár megvétele „az ország általános óhajtásának tárgya" volt. Eötvös József kultuszminiszter és Dezsewffy Emil, az Akadémia elnökének vezetésével sikerrel zárulnak a tárgyalások a családi vagyon örökösével, Miklóssal; Esterházy Miklós 1 millió 300 000 forintért örökáron eladja a magyar kincstárnak a család régi gyűjteményét. Ennél sokkal magasabb árat ajánlott érte egy londoni műkereskedő cég, a herceg azonban a magyar kormány alacsonyabb árajánlatát fogadta el. Így lett 1871-ben a főúri magángyűjtemény a magyar közművelődés szerves része.

A képtár továbbra is a Tudományos Akadémia termeiben maradt és Országos Képtár-ként működött tovább, míg a milleneumi törvényben nem született meg a Szépművészeti Múzeum alapításának határozata. 1906-ban, a múzeum új épületébe való költözéskor kezdődött meg a múzeum történetének új fejezete.

A jubileumi kiállítás, hasonlóképpen a néhány évvel ezelőtt megrendezett kiállításhoz, melyen a budai vár egykori képgyűjteményéből származó képek történetét mutattuk be, a Szépművészeti Múzeum gyűjteményeinek történetét kívánta ismét a nagyközönség előtt feltárni. Kiállításunkhoz a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka, a Budapesti Történelmi Múzeum kiscelli osztálya, az Országos Levéltár és az Országos Műemléki Felügyelőség gyűjteményeiben lévő dokumentumokat is segítségül hívtuk; bemutatni pedig a legismertebb Esterházy-féle képeket kívántuk.

Urbach Zsuzsa

Az Esterházy-képtár költözése Pottendorfból Laxenburgba 1811-ben. J. Fischer rézkarca
Déménagement de la Galerie Esterházy de Pottendorf à Laxenburg en 1811. Eau-forte de J. Fischer
Перемещение Галереи Эстерхази из Поттендорфа в Лаксенбург в 1811 г. Офорт И. Фишера

ESTERHÁZY gyűjt. M. 1971. 12. sz. 8-9. l.

SZÁZ ÉVE KÖZKINCS AZ ESTERHÁZY KÉPTÁR

JUBILEUMI KIÁLLITÁS A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUMBAN

„Ezen képtár ezentúl Országos Képtár nevet viselend, az ország elidegeníthetetlen javai közé soroltatik, és Pest városából, mint az ország központjából soha el nem vitethetik." Száz évvel ezelőtt vált az Esterházy hercegek családi magángyűjteménye a nemzeti művelődés közkincsévé. 1870 decemberében vásárolta meg a magyar állam Esterházy Miklóstól a 637 festményből, 3535 rajzból, 51 301 metszetből és 305 kötet könyvből álló családi gyűjteményt; a vételt 1871-ben iktatták törvénybe.

A magyar művelődéstörténet, képzőművészeti élet és múzeumügy jelentős eseményére emlékezett a Szépművészeti Múzeum e jubileumi kiállításával. Az Esterházy gyűjtemény ma is a múzeum törzsanyaga, legjelentősebb és legszebb darabjainak nagy része innen származik: a Régi Képtár állandó kiállításán az anyag egyharmada, mintegy 200 kép innen jött. Ami még a számoknál is fontosabb, a budapesti képtár a maga nemében páratlan jellegét Esterházy Miklós gyűjtőtevékenységének köszönheti. Wilde János mondotta és tanította, hogy a budapesti múzeum az egyetlen gyűjtemény, melyben az európai festészet egész történetét egy helyen lehet tanulmányozni. A klasszicizmus korának enciklopédikus szellemét tükrözte Esterházy Miklós gyűjtőtevékenysége. Célja egy olyan képtár létrehozása volt, melyben minden iskola, művészeti kör és irány képviselve van. Egyetlen kivétel volt talán a rokokó művészet iránti ellenszenve, ezért hiányzik ma is képtárunkban e kor festészete. A vásárlásra felajánlott képek listáin ilyen bejegyzései vannak: ist vorhanden, – azaz már van tőle kép, nem érdekli különösen a vétel. Így formálódott a gyűjtemény, mely az itáliai quattrocentotól, illetve a német reneszánsztól a kortársakig terjed. Goya „Vízhordó leány" és „Köszörűs" képe 1822-ben, még a festő életében került az Esterházy gyűjteménybe.

Az Esterházy-gyűjtemény kialakulása a magyar műgyűjtés történetének legjelentősebb fejezete; részletes történetét Meller Simon 1915-ben megjelent könyve foglalja össze. A család XVII. századi gyűjtőtevékenységéről gyér adatok szólnak. A fraknói várban létezett egy „Kunst- und Raritätenkammer" „melyben különböző dolgok és drága képek foglaltatnak" – írta Esterházy Pál nádor végrendeletében. A későreneszánsz idején Európa-szerte kialakult csodakamrák mélyén természeti ritkaságok, ásványok, ötvöskincsek és műtárgyak még együtt voltak.

A XVIII. század második felében „Fényes" Miklós (1714–1790) a süttöri vadászlak helyén felépíttette Esterházát, melyet a kortársak „magyar Verszáliának" neveztek. Haydn tartózkodása nyomán virágzó zenei és színházi élet alakult ki. Kevésbé ismert azonban, hogy a kastély egyik szárnya a „képes palota" volt, azaz képtárterem céljára épült, ma sajnos nem áll már. „Itten pedig 348 különbféle válogatott, és némely remek képek is vagynak, melyek rész szerént eredeti külső országokban készültek..." Arról sajnos nem tudunk semmit, hogy mik voltak ezek a külföldi képek, mivel Guttenbrunn, „a hertzegi képíró" nem készített róluk listát.

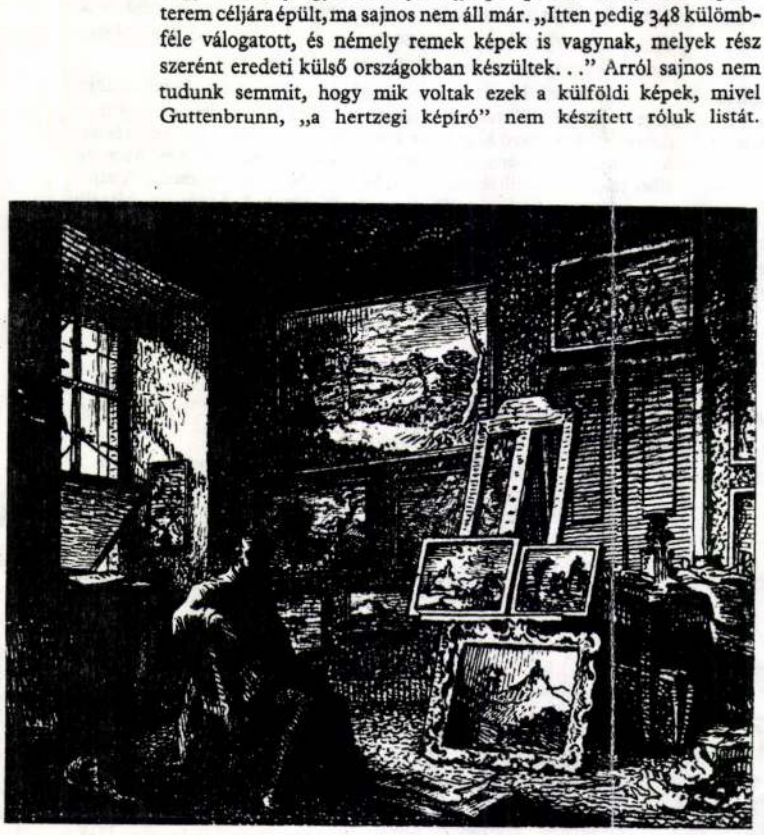

Joseph Fischer önarcképe műtermében a pottendorfi képtárban. 1808. Rézkarc
Autoportrait de Joseph Fischer dans son atelier; Galerie de Pottendorf. 1808. Eau-forte
Автопортрет Иозефа Фишера, изображающий его в собственной мастерской в Поттендорфской Галерее. 1808 г. Офорт

„Az Esterházy Madonna", Raffaello kisméretű, befejezetlen festménye már Fényes Miklósé volt, aki az egykor pápai tulajdonban lévő képet Kaunitz hercegtől vásárolta. Mint sok más reneszánsz Madonna-kép, ez is egy későbbi tulajdonosáról nyerte ma használt nevét.

A gyűjtemény megalapítója valójában Esterházy Miklós (1765–1833) volt, aki 1000-nél több festményt, 3500 rajzot és 50 000 metszetet vásárolt. Többek közt ő szerezte meg Correggio híres, Goethe által is megcsodált és többször is említett „Madonna della latte" (szoptató Madonna) képét Nápolyban.

Miklós herceg egyre gyarapodó gyűjteménye gondozására 1803-ban egy bécsi rézmetszőt és „híres vidékség-képírót" (tájképfestőt) alkalmazott. Joseph Fischer 1822-ben bekövetkezett haláláig igen kitűnően látta el a metszetgyűjtemény, majd az egész képtár felügyeletét. A képtár-inspektor nemcsak képeket kutatott fel, a vásárlásokat bonyolította, hanem a képtár első katalógusát is ő állította össze. 1812-ben jelent meg az Esterházy képtár katalógusa, német és francia kiadásban, 528 kép felsorolásával.

A hatalmas gyűjtemény elhelyezése és bemutatása igen nagy gond volt: a herceg eredeti elképzelése, a kismartoni kastély egyik szárnyában egy külön múzeum felépítése a napóleoni háborúk miatt nem valósulhatott meg. Ez lett volna az első múzeum hazánkban. Ausztriai kastélyaiban Pottendorfban majd Laxenburgban rövid ideig tárolták a képeket, míg 1814-ben a herceg megvásárolt Kaunitz herceg Bécs külvárosában lévő Mariahilf-i palotát. (A kancellárt és a palotát a Szépművészeti Múzeum Bernardo Bellotto 1760 körül festett képéről ismerjük.) Ötven évig itt volt kiállítva az Esterházy képtár, Bécs harmadik legjelentősebb műgyűjteménye volt a császári gyűjtemények és a Lichtenstein képtár mellett. Az 1849–1865 közti évek látogatóiról egy nemrég szerencsésen felbukkant, és a múzeum által megvásárolt vendégkönyv adott tájékoztatást. Angol, amerikai, francia – és a gyérszámú magyar turisták özönéből néhány nevet idézünk csupán: F. Kennedy, Alabama, USA; W. M. Thakerey, London; E. és J. Goncourt; Wereschtschagin Künstler aus St. Petersburg; F. Lenbach Maler aus München; Telepy Károly festész növendék; Than Mór képíró Magyarhonbul; V. Madarász; Székely Bertalan; Jankó János többek társaival.

Miklós herceg fia Pál (1786–1866) rendkívül nagy hozzáértéssel és szerencsével a gyűjtemény eddigi legnagyobb hiányát pótolta egy dán diplomata, Edmund Bourke 22 spanyol képének megszerzésével. A spanyol festészet ekkor még nem volt a műgyűjtők és a műkereskedelem középpontjában. A herceg Fischer biztatására a Kaunitz gyűjtemény spanyol képeit is megszerezte, így jött létre a méltán híres spanyol gyűjtemény.

A reformkori hazai sajtó, majd a meginduló képzőművészeti élet egyre többet foglalkozik a bécsi Esterházy gyűjteménnyel. „Kár, hogy Hazánk, Pest városa nem dicsekedhetik ezen dicső intézettel." Pest, „művészetekben szegény fővárosunk" nem rendelkezett ekkor megfelelő képtár épülettel. 1865-ben azonban a Magyar Tudományos Akadémia új épületének második emeletén megfelelő képtártermeket képeztek ki, és Pál herceg beleegyezett, hogy a gyűjtemény Pestre kerüljön. Nagy jelentőségű esemény volt ez, a hazai művészeknek, műértőknek immár a Nemzeti Múzeum képtárán kívül is módjában állt az európai festészet remekműveit megtekinteni. Megindulhatott a képtárismertetések „műsorozata", a művészettörténeti ismertetések és „műbírálati" azaz ismeretterjesztő írások áradata, melyek a hazai művészettörténetírás bizonytalan lépései

Huszonkét asszony. Civilek. Egyik napról a másikra kerültek olyan szerepbe, mely addigi sorsuktól, alkatuktól, hivatásuktól idegen, szokatlan, sokszor embert próbálóan nehéz. És persze különös, érdekes, talán izgalmas is.

A férfiakról sok mindent megtudtunk. Róluk, a feleségekről sokkal kevesebbet. Szinte semmit. Pedig az élet – a minket, nőket érdeklő, az általunk csinált élet – a konyhában, a kertkapuban, a vacsoraasztalnál, a gyerekek között, a hálószobában zajlik. Talán enged némi bepillantást ezekbe az intim pillanatokba *Zimber Szilvia* interjúkötete:... és akkor miniszterné lettem.

KIÁLLÍTÁS

KÉPESLAPOK

„Mert Pesten sok a szép leány... Vigyázz – Jenő! Csókol: Ilonka." – Biztos érzékkel írta körbe képeslapját az a bizonyos Ilonka a századfordulón, s én élvezettel szemlélem szép betűit, finom humorát, a masnis, legyezős, bohó hölgyek gyűrűjében támaszkodó nagyvárosi gavallért – Jenőjének küldött kártyáján. *Hegedűs Geiger Richárd* színes litográfiája csak egy, az Iparművészeti Múzeum II. emeletén megnyílt *Képeslap-kiállítás* gyönyörű darabjai közül.

A régi képeslapok lassan már nálunk is oly értékesek, mint más korabeli műtárgyak. Ráírt üzeneteikben, formájukban, művészi kivitelükben páratlan dokumentumok: tudósítói a kornak, melyben születtek. **(schäffer)**

MÚZEUM

DÍSZMAGYARBAN

Sejtelmes, tompa fényben, mely nem bántja az anyagot, évszázados ruhákat láthatunk – a budapesti Iparművészeti Múzeumban. Díszes magyarokat. Melyeket egykor tehetős nők és férfiak, leginkább grófok és grófnők viseltek a XVII., a XVIII. században, aztán meg a XIX.-ben a millennium, majd IV. Károly koronázása idején.

Menték és dolmányok, halcsontos fűzők, selyemmel kivarrt ingvállak, gyöngyözött ingujjak, csipkés szegélyű fátyolszövet-kötények, arannyal, ezüsttel, korállal kivarrt súlyos és drága bársonyok, melyek ma is épp úgy pompáznak, mint régen, mert az idő csak a színűket változtatta sötétkékről zöldesre.

A kiállítás azt kutatja, miképpen változott meg nemzeti viseletünk a tizenhetedik századtól egészen a huszadik század közepéig. Milyen jellegzetességeket tartott meg, mi módon hatott rá az európai divat. Hogyan alakult át például a férfiviselet: a testhezálló, csípőig érő kabát, a *mente*, s az arra rávett hosszú, bő felsőkabát, a *dolmány*, melynek ujjai jóval hosszabbak voltak a kéznél.

– Az efféle ruhák – mondta *Tompos Lilla*, a kiállítás rendezője – tartást adtak a viselőjének. És nagyon kényelmetlenek voltak. Persze hétköznapokon az *Esterházyak* sem ilyenben jártak. Ha egészen közelről és tüzetesen szemléljük meg a ruhákat – magyarázta Tompos Lilla –, akkor érdekes dolgokat figyelhetünk meg. Azt, hogy egykoron milyen takarékosan bántak a szövettel. Azokat a helyeket, ahol a ruha kevésbé látszott, apró darabokból varrták össze. És gyöngyöket is csak oda raktak, ahol azok igazán mutattak. És a béléseknek is csupán egy részét készítették arannyal átszőtt selyemből, a többit csak vászonból.

FOTÓ: KOLOZS ÁGNES

A tizenhetedik században, ahogy ezt *Esterházy Orsolya* ruháján is láthatjuk, a négyszögletes kivágású ruhaderék alatt a nők finom arannyal, selyemmel kivarrott ingvállakat hordtak. És olyan vállfűzőt, mely aztán a magyar díszruha elengedhetetlen tartozéka lett. A díszmagyar ruhákat valamikor egész Európában csodálták. Mert gazdag, pompázatos, s divatos volt.

*

A kiállítás, melyen huszonkilenc öltözéket és tucatnyi magyaros motívumú, csodálatosan szép halasi, körmöci és csetneki csipkét állítottak ki, június közepéig látható.

Scipiades Erzsébet

KIÁLLÍTÁS

A szolnoki városi Művelődési Központban május 20-ig még megtekinthető Baricz Katalin fotóművész Anziksz című fotókiállítása. A kiállítás, amelyet a Jászkun Fotóklub rendezett, naponta 13–18 óráig látogatható.

ANNO

FRED ASTAIRE

Büszke volt arra, hogy dobolt, zongorázott, énekelt, hangszerelt, és természetesnek tekintette tánctudását, koreográfusi művészetét.

Tetszik ismerni az Ingres nevű festő történetét, aki zseniális hegedűvirtuóznak tartotta magát, a saját festészetéről viszont nem szívesen beszélt. Holott kitűnő festő volt, ám állítólag gyalázatosan rosszul hegedült. A jelenség „Ingres hegedűje" címszó alatt szerepel a pszichológiai szakszótárakban, a képlet világos: bizonyos emberfajta rátarti olyasmire, amihez nem ért.

De mit kezdjünk a doboszongorista-énekes Fred Astaire-rel? Ő ugyanis nem jó példa a jelzett címszóhoz, egyszerűen azért, mert kiválóan dobolt, jól zongorázott és énekelt, és profi módon értett a zenekarvezetéshez. Igaz – amennyiben egyáltalán mérhető a viszony – táncosnak még jobb volt.

Május 10-én lenne 95 éves, Frederick Austerlitz néven született, nővérével kezdett táncolni gyerekkorában. Ginger Rogersen, Eleanor Powellen és Cyd Cheriss-en, azaz az igazi profi táncosokon kívül partnere volt majd' minden hollywoodi sztár, de – saját bevallása szerint – a legnagyobb élménye az volt, amikor a másik zsenivel, Gene Kellyvel lépett fel. Színészként egyik leglátványosabb szerepét a Pokoli torony című katasztrófafilmben játszotta.

Wir fördern Kunst…
…und Kultur

WIENER STÄDTISCHE
Die Versicherung
KULTURFÖRDERUNG

Érdeklödés és jelentkezés

A-7212 Forchtenstein
Burg Forchtenstein, Burgplatz 1
Kiállitási iroda (idegenvezetések stb.)
Telefon: (02626) 81 212 vagy 81 511
Telefax: (02626) 81 512

Vendéginformáció (szállásközvetités, éttermi helyfoglalás, rendezvény-, valamint tömegközlekedési információk)
Telefon: (02626) 81 510
Telefax: (02626) 81 512

Információ

Amt der Bgld. Landesregierung
Abteilung Kultur und Wissenschaft
A-7000 Eisenstadt, Schloß Esterházy
Telefon: (02682) 63 6 75

Landesverband Burgenland Tourismus
A-7000 Eisenstadt, Schloß Esterházy
Telefon: (02682) 63 3 84-16 vagy
63 3 84-15
Telefax: (02682) 63 3 84-20

Nyitvatartás és belépödijak

1993. május 15-től október 31-ig
naponta 9.00-tól 18.00 óráig
(pénztárzárás 17.00 órakor)

Felnött	S 50,–
Csoportok 10 fö felett	S 40,–
Diák, nyugdijas	S 25,–
Iskolai osztály, tanulónként	S 20,–
Családi jegy szülök és 16 éven aluli gyermekeik számára	S 100,–
Idegenvezetés, személyenként	S 10,–

elözetes jelentkezés szükséges (kivéve az iskolai osztályokat).
Magyar nyelvű idegenvezetés csak elözetes bejelentéssel.
10% kedvezmény a Fertő-tavi Régio vendégkártya-tulajdonosai számára.

Kiállitási katalógus, várkalauz, képeslapok, valamint a Burgenlandi Tartományi Levéltár, a Tartományi Múzeum és a Szövetségi Müemlékvédő Hivatal témához kapcsolódó szakkiadványai a Tartományi Kiállitás alatt a várban kaphatók.

Ezen túlmenöen az „Édes Régió" új gasztronómiai kalauza, rendezvény-és borkimérésnaptára, valamint területi kerékpártérkép állnak a Tartományi Kiállitás és a Rozália Régió látogatói rendelkezésére.

Fraknó vára Burgenland egyik legkedveltebb kirándulóhelye

Wien - Forchtenstein ca. 50 km

WIENER STÄDTISCHE
Die Versicherung

ESTERHÁZY 93.

Burgenlandi Tartományi Kiállitás

1993. május 15.–október 31.

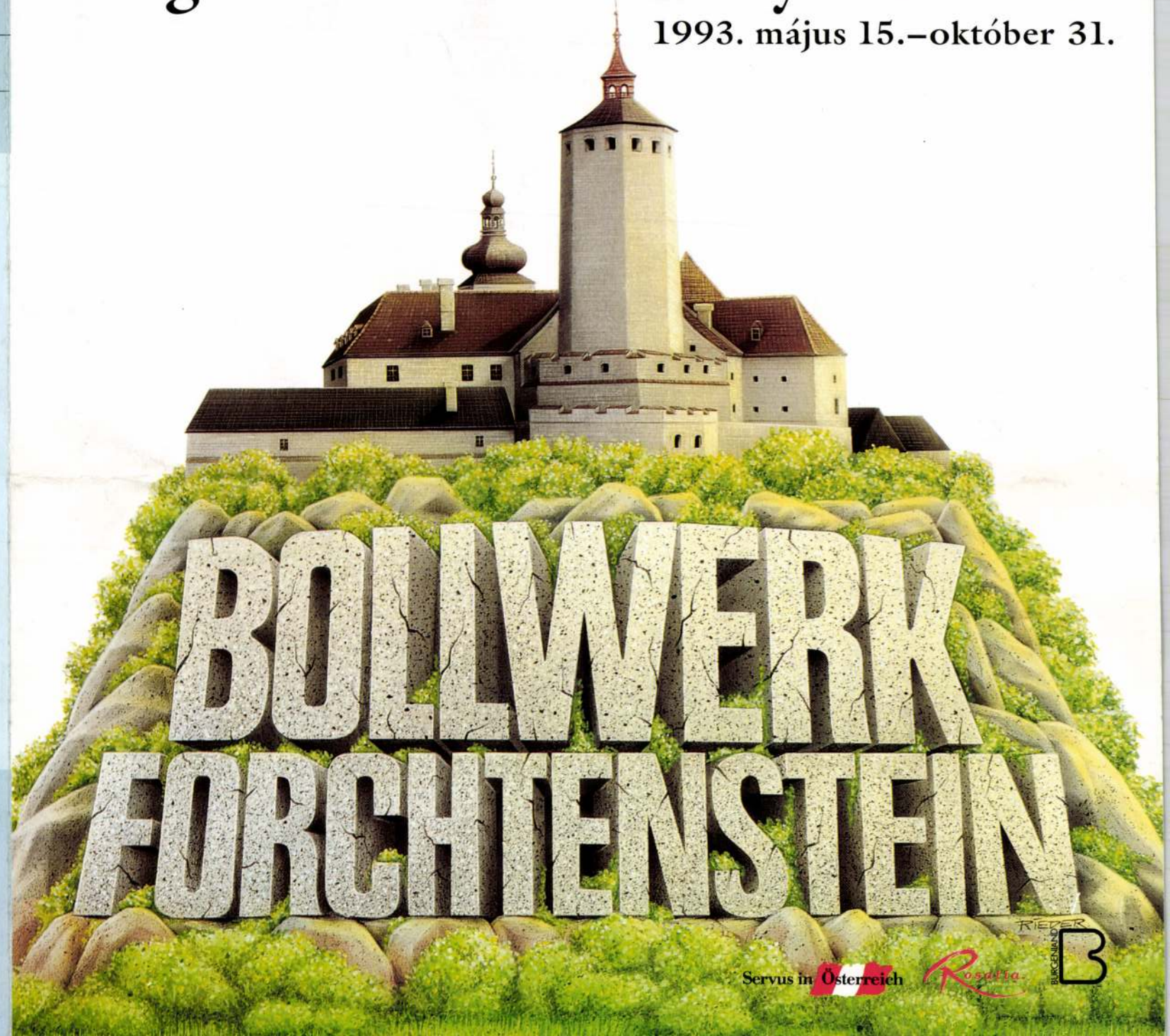

Jelkép és látványosság

Burgenland egyik legszebb vidékén a fraknói vár – távolról szemlélve is lenyügöző – körvonalai örködnek a Rozália – hegység lankái felett.
Építészeti szempontból a tartomány legértékesebb várai közé sorolják, s Ausztria határain túl sem számít ismeretlennek. Történelmi szerepét tekintve Fraknó védőbástyaként és uradalmi székhelyként egyaránt joggal tartozik Burgenland legmarkánsabb jelképei közé.
Az 1993. évi Burgenlandi Tartományi Kiállitás középpontjában ezért áll a fraknói vár mozgalmas története.

Fraknó vára, olajfestmény (1870)

Eszterházy Miklós (1582–1645)

Határvár és rezidencia

Fraknó várát a nagymartoni grófok épitették a XIV. században, majd a XV. században a Habsburgok kezére került, akik 1626-ban a magyar Eszterházy nemzetségnek adományozták. „Fraknó örökös grófjai" innen irányitották nagyszabású magyarországi és ausztriai területszerző politikájukat, ezáltal növelve a vár jelentöségét a térségben.
A folyamatot, melynek során az Eszterházyakból Magyarország legbefolyásosabb családja lett, a hercegi levéltár pompás börfedeles iratkötetei jelenitik meg.

Történelem és sors

A környék erős védőbástyája, Fraknó vára mozgalmas történetéről számos tárgyi emlék tanuskodik.
A kiállitás azonban a várat az azonos nevű uradalom központjaként is bemutatja, melyben várúr és népe szoros sorsközösségben éltek. Látványosan érzékelteti az úr és alattvalói közti sajátos kapcsolatrendszert. Ugyancsak érdekes az a gazdag gyüjtemény, melyet e kor kézmüvesei, céhei tárgyaiból, munkaeszközeiből állitottak össze. Külön figyelmet érdemel a vár korabeli berendezésű konyhája és péksége is.

Lánzsér vára, olajfestmény egy vasládán (1688)

Lakompak vizivára, olajfestmény (1688)

A molnárok céhládája (1653)

Háborúk és csaták

Fraknó vára ad otthont Európa egyik legkáprázatosabb és leggazdagabb fegyver-és hadfelszerelésgyüjteményének, melyet a Tartományi Kiállitás most szokatlan módon tár a látogató elé. Csaták (többek között az 1620, évi lakompaki csata és a török ellen 1652-ben vivott vezekényi ütközet) impozáns festményei mellett a török elleni hadjáratokban szerzett ritka hadizsákmányok nyújtanak maradandó élményt. Emellett azonban arra is fény derül, milyen szerepet töltöttek be az Eszterházy – ezredek a poroszok elleni harcokban, a Hétéves Háborúban és a napóleoni idők küzdelmeiben. A látogató igy Fraknót, mint évszázadokon át fontos arzenált is megismerheti.

Török lószerszámok (XVIL sz.)

Az Eszterházy-gránátosok egyenruhacímere

Eszterházy László, Fraknó ura (1615–1652)

Kilátás a várból a Vulka völgyére

Táj és emberek

Fraknó vára Bécstöl alig 40 percnyire, Wiener Neustadthoz közel Burgenland egyik legelbüvölőbb táján áll. A Mattersburgot övező zöld mezők és szántóföldek mögül emelkednek ki a Rozália-hegység szelid magaslatai. A vidék szőlöskertjei ismert vörösborvidék részei.
A legnemesebb itt préselt nedű kétségkivül a kiváló pöttelsdorfi Bismarck-bor. A zamatos földieperjeiröl hires Wiesen neve idöközben a dzsesszkedvelők körében is fogalommá vált. A környék keresett inyencségei közé tartozik a szelidgesztenye is.
Nemhiába kapta e vidék az „Édes régió" cimet.

ESTERHÁZY Pál herceg, műgyüjtő

XIII. ÉVFOLYAM 2-3. ÖSSZEVONT SZÁM

DUNATÁJ
Tudományos és művészeti szemle
1990. AUGUSZTUS

TARTALOM:

Kovács Sándor Iván: *Koboz és virginál. Esterházy Pál költészetéről* 3
Herczeg Gyula: *A Purgatórium Huszadik éneke* 12
Rászlai Tibor: *Műveltségeszmény-dilemma* 31
Simon Károly: *Illyés és Veszeleiék Dombóváron* 45
Tüskés Tibor: *Önarckép - háttérrel* 62
Pomogáts Béla: *Trianon után* 72
Földet ér vándorlásunk (Drescher J. Attila) 79

Budapesten a következő helyeken kapható a DUNATÁJ:
V., Váci u. 10., 118-56-04; V., Szabadsajtó u. 6., 118-48-40;
SUGÁR üzletközpont, Örs vezér tér 184-31-60/69; Magyar Jakobinusok tere, Déli pu.,
Szt. István krt. 25., 131-43-34; I., Bem u. 9., 135-23-46; V., Felszabadulás tér 4. (Párizsi udvar), 118-14-04;
József Nádor tér 1., 118-58-50; CORVIN Áruház, 133-55-51; Lenin krt., 142-39-29;
Hegedűs Gy. u. 43., 149-15-05; Baross u., 113-12-85; SKÁLA Áruház, 185-12-22/28;
Petőfi S. u. 17., 118-90-13; Rákosfalva park 3/C., 184-72-74;
Hírlapbolt (KHI) V., Bajcsy-Zsilinszky u. 76., 111-62-69.

KIADJA A TOLNA MEGYEI TANÁCS V. B.
MŰVELŐDÉSI OSZTÁLYA

Szerkesztőbizottság:

Csányi László (felelős szerkesztő)
Bábel Ernő
Drescher J. Attila
Méry Éva
Dr. Vadas Ferenc

A szerkesztőség címe:
Wosinsky Mór Megyei Múzeum, 7101 Szekszárd, Pf.: 44, Tel.: 12-643
Szerkesztőségi fogadóóra minden csütörtökön 15–18 óráig.
Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

Engedélyszám: III/KUL/113/1979. - Felelős kiadó: Póla Károly
Megjelent 7 ív terjedelemben - 90.1305 Szekszárdi Nyomda

Felelős vezető: Benizs Sándor – Indexszám: 25982 – terjeszti a Magyar Posta.
Előfizethető: Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál, (Budapest, XIII., Lehel út 10/A 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra.
Éves előfizetési díj: 56 Ft. Befizetéskor kérjük feltüntetni a „Dunatáj" folyóirat nevét.
ISSN 0139–3324

KOVÁCS SÁNDOR IVÁN:

Koboz és virginál

Esterházy Pál költészetéről

A Zrínyi-költészet komoly fenségű tájai után mintha napsütötte rétre vagy erdei tisztásra érnénk, ha Esterházy Pál verseit olvassuk.

Esterházy Pál (1635–1713), a későbbi nádor és herceg tizenöt esztendővel volt ifjabb a rajongva tisztelt „Magyar Márs"-nál, és több mint kétszer annyival élte túl, élete s főként költészete azonban mindvégig a Zrínyi-példa erős vonzásában alakult: napfényes síkságait Zrínyi komor kősziklái szegélyezik.

Megkíséreltem már igazolni, hogy Esterházy legnagyobb szabású versvállalkozása, az *Egy csudálatos ének* miként rajzol történeti és lélektani hitelű képet Zrínyiről (miközben önmagának is tükröt tart), s mily mesterpéldáit mutatja fel a Zrínyi-imitációknak. Ezúttal a lírikus Esterházyra vetek pillantást. De Zrínyi szikláin élesült sasszemmel, és azon a csapáson pásztázva, amit Weöres Sándor nyitott, amikor a *Három veréb* antológia „poéta-adminisztrátoraként" még az akkor kiadatlan Esterházy-verseket is elébe tártam választásra. Csönge nagy költőszülötte így definiált: „A költészetben eleinte Zrínyi tanítványa, később moll-hangú, a férfias Zrínyihez képest majdnem nőies. Poézise jobban hasonlít a XVIII. századi rokokóhoz, mint a korabeli későbarokkhoz."

A XVII. századi magyar barokk költészet két fejlődési fázisát és kétféle hangnemét: a heroikusra következő meditatív, szemlélődő, hedonisztikus szakaszt és a súlyos orgonazúgást, a koboz keserves szólását felváltó kecsesebb, finomabb, derűsebb virginálhangzást érzékelte így Weöres Sándor. „Imé törött *kobzom*" - dobta földre lantját Orpheus jelmezében a feleségét gyászoló Zrínyi; „Énekek, táncok s nóták száma, az *virginán* kit tudok verni" - állította össze címek szerint zenés versrepertoárját Esterházy.

Koboz és *virginál* - íme kettejük találó metaforája és az Esterházy-lírának is kettős kulcsszava, hiszen ő előbb Zrínyi hősi pátoszú koboz-hangját vitte át virginálra, hogy aztán eljátsza majd újmódi kedves hangszerén a maga újítást hozó táncnótáit.

Mielőtt ennek a folyamatnak taglalásába fognék, forduljunk egyet-kettőt Esterházy Pál rétjein és tisztásain. „Marsnak hangassabb versével" Zrínyi „fegyvert" és „vitézt" énekelt, Esterházynak feltűnő kortársi kivételként egyetlen vitézi verse sincsen: ő a „kis" témák kedvelője, a létezés és a szemlélődés örömével tekint flórára, emberre, faunára. Verseiben évszakok vonulnak váltakozó színeikkel, és zsibongva forr az élet. Kertek virágjának, ékes illatának érzi nagy erejét, csillagvirágban, szagos ágban újul kedve, fáknak cseresnyéje, édes berkenyéje, a bőven termett gesztenye, a jó ízű barack a kedves gyümölcsei; a karattyoló szajkó, a pattogó fürj, a hazudozó kakukk, a krákogó

holló, a kotyogó vadgalamb, a kákogó csóka, a gyenge leveleket fogával szaggató szarvas, a kedvesen sétáló kis őz, a szemes hiúz, a bojtos mókus, a sebes agár, a kurta farkú tacskó, a lombos kuvasz, a gubancos medve, a lágy húsú szép viza, a húsos tok, a tarka kecsege, a kövér lazac, a vízimalom kerekére felugráló szép pisztráng, a szárnyas keszeg köti le figyelmét, de nem megy el szó nélkül egy hasznos kaszakő mellett sem; ékes kőfalú, fényes palotákban, táncokban, hangos muzsikában, hegedű, duda, lant, trombita hangjában és a képírás mesterségében gyönyörködik; vacsoraidőkor jó torkú énekest szólít széke mellé; a malozsa- és a soproni bort issza jókedvvel; a sült ludat, pulykát, malacot, lepényhalat, vajas bélest, a finom lepényt, az étvágycsináló sós heringet és a velencei osztrigát szereti, csak a túrós étek nincs ínyére.

Gyertyaoltás után Cupido hevítő lantját hallgatja kedvesével, akinek sólyom madár képében megrajzolt alakján „kiálló begyeit" és „tündöklő fülét" sem hagyja említetlenül. Amikor pedig - ahogy maga mondja - még tomboló testű ifjú, közönségesebben erotikus: „Az szerelem egy kis szőrös verem, /Melyből kijön minden fejedelem,/ De ebből én még most nem ehetem..." Kifejezési merészségét több helyével is példázhatom. Általában köznapiasítja, mondhatni: deheroizálja a hagyományos mitológiai képkincset: „Zöldellenék tentám örökös Laurussal"; „Ki ád nékem innom Muzsák kútfejéből /.../ Vagy verseket színom Pegasus körméből." Zrínyi mágneshasonlatait is új módon alkalmazza: „Nézd, mágnes ő vasát miként hitegeti, / Nagy titkos erővel hozzá édesgeti."

Biztonság, derű, meghittség, az élet nyújtotta örömök és a köznapi dolgok élvezetének méltósága tartja egyensúlyban Esterházy világlátását, új formanyelve pedig a Zrínyi-imitációk próbáját megállva alakult ki.

A Listius Lászlótól és Zrínyitől származó kölcsönzéseket a korábbi kutatás már szinte sorról sorra regisztrálta, poétikai minősítésük azonban nem történt meg. Esterházy csakugyan feltűnően sok szakaszt, sort, kifejezést és szót vesz át Zrínyitől, de ez nem plágium és nem epigonizmus, hanem a romantika eredetiségfogalma előtti költői közszokás: imitáció. Ahogy Zrínyi is imitálta Tassót, akképpen imitálja Esterházy Zrínyit.

Zrínyi-imitációjának két fontos újdonsága van. Egyrészt kiterjeszkedik a költő Zrínyi teljes életművére, mert számtalan versből szedi össze, állítja rendbe a maga új verseit. Másrészt ezek az új darabok mind önálló kompozíciók: az imitációs elemek rendre helyükön vannak a vers tartalmi menetében, harmonikusan illeszkednek a vershelyzetbe, logikusan kapcsolódnak egymáshoz; egészüket tekintve új jelentést adnak minden imitációs versnek.

Lássunk erre csak két példát.

Az fülemüle énekének magyarázatja 36 strófából áll, s ezek többségét Zrínyi legkülönfélébb helyeiről veszi át. A fülemüle-ének a *Szigeti veszedelem* XII. énekének lírai strófájával indul: „Ülök vala egykor harmatos hajnalban, / Egy igen szép dombon és szellős árnyékban". Önálló szakaszokkal bővül, majd 5. strófaként a fülemüle belépőjét halljuk: „Kis madárka pedig ily verseket monda." Esterházy fülemüléje is a szerelmi költészet örök madara, de itt a szerencséről énekel. Ez a szerencseének-betét megint Zrínyit, a III. énekbeli török ifjú híres énekét követi. Az énekes apród és az énekesmadár szerepcseréje helyes lelemény. Esterházy a fülemülével is elcsattogtathatja a gyönyörű chorijambikus sort: „Viz lassu zugással, szél lengedezéssel", és csak ott kell iga-

zítani a Zrínyi-szövegen, ahol az elkerülhetetlen. A török ifjú keleti gyümölcsök: citrom, turuncs, pomagránát szerencseáldásait dicséri; a fülemülének bogarakkal és „kis hangyamonyakkal" kedveskedik a szerencse. Egy jó ízű hangyatojás: ez aztán a „serbet, füge, pálma" a vértajték kibuggyanásáig daloló, torkatikkadt csöpp csőrű énekesnek! A most közbeékelt történet feltehetően megint az Esterházyé. – A vadász észreveszi a madárka társát, rálő, megsebesíti, hazaviszi és orvosolja. A fülemüle meggyógyul, visszarepül a közös fészekre, de ezt véresnek, üresnek, elhagyottnak találja. Kétségbeesését Esterházy most Zrínyi tragikus idilljének, az *Arianna sirásá*-nak versszakaival festi: Arianna (Ariadné) veszi így észre egy hajnalon, hogy Theseus magára hagyta. Fülemüle-Ariannánknak nemcsak most következő sírásához, de megteremtéséhez is Zrínyi az ötletadó. A fülemüle-vers ötlete ugyanis ott van az *Arianna sirása* 2. szakaszában („Én éjjel, én nappal keservesen sóhajtok, / Miként *fülemüle,* vértajtékot hányok"), panaszát azonban Esterházy rendkívül ügyesen máshonnan vett intarziákkal többíti. Fülemüle-Arianna keserveit a Delimántól elhagyott Cumilla eposzbeli panaszával teszi teljessé. Esterházy tehát észreveszi, hogy Cumilla és Arianna helyzete és siralmai között szoros az összefüggés. Amikor *A lírikus Zrínyi*-ben magam is eljutottam ehhez a felismeréshez („Cumilla panasza egy előrehozott Arianna sírása"), még nem volt tudomásom róla, hogy Esterházy már kortársként felfedezte, amit a monográfus háromszázharminc év elteltével tisztázott. Övé tehát a dicsőség, nem az enyém. De bele lehetett applikálni ebbe az immár Fülemüle–Arianna–Cumilla-panaszba Delimánét is a *Szigeti veszedelem* XII. énekének kezdetéről (lásd az ugyancsak lírai 11. strófát), s folyhatnak könnyei Fülemüle–Arianna–Cumilla–Delimánnak ezt követően megint Cumilla korábbi panaszával (XII. 29. vö. Esterházy 78).

A fülemüle énekének tulajdonképpeni „magyarázatját" a vers végén (31–32. str.) kapjuk: a vers beszélője mindezt *álmodta;* hazarohan, s otthon szobájában rálel a kesergő fülemüle társára (érdekes ez élményi párhuzam Esterházynak az égi madarakról írt verse ama szakaszával, amelyben „Hajnali fecskék szobákban szállását" említi). Visszaballag a szobába szállt fülemülével a forráshoz, ahol a másik társavesztett madár csattog keservesen. A madárkák egymáshoz röppennek, szerelmi nászban egyesülnek – éppúgy mint a Szigeti veszedelem izzó átéléssel ábrázolt szerelmespárja, Cumilla és Delimán.

Zrínyinél ez így van (XII. 50–52.):

Mit mondjak ezeknek öszvejüvésérül,
Szerelmes ifjaknak sok szerelmérül?
Duplázzák csókokat egymás szája körül,
Venus triumfusán kedves szivök örül.

Mint borostyán fával öszvekapcsolódik,
Mint kigyó oszlopra reá tekereszik,
Bachus levele is fára támaszkodik,
Ennyi mód két phoenix öszvecsingolódik.

Halgass tovább, Musám...

Esterházy fülemüle-imitációja – persze csak akkor, ha tudott olaszul és olvasta Tassót – még a Zrínyitől imitált tassói eredetihez is hozzákapcsolható, hiszen Rinaldo

és Armida „öszvejüvését" a *Gerusalemme liberata* is madárhasonlattal vezeti be: a „Duplázzák csókokat egymás szája körül" megfelelője Tassónál a „raddoppian *le colombe* i baci loro", azaz: duplázzák csókjaikat *a galambok*. De lássuk Esterházy megoldását:

Mit mondjak ezeknek öszvejövéséről,
Ez kis fülemülék sok szép szerelméről,
Duplázzák csókokat egymás szája körül,
Venus triumfusán kedves szivök örül.

Mint borostyán fával öszvekapcsolódik,
Mint kigyó oszlopra reá tekereszik,
Bachus levele is fára támaszkodik,
Ily mód két kis madár öszvecsingolódik.
Halgass tovább, Musám...

A „Halgass tovább, Musám" Zrínyinél a személyes azonosulás vallomása, de tipográfiai hangsúlyt nem kaphat: csak az eposz menetébe illesztett sorkezdet, pontosabban félsornyi mondat, amire ellentétező új mondatkezdés következik. Feltűnő, hogy Esterházy rövid sorként középre helyezi mint verslezárást. Megérezte a mondat különös súlyát, vallomásértékét, a benne rejlő verszárás-lehetőséget, s ezt tipográfiailag is kifejezte. Íme az Arany János megfigyelte *az*, és mégsem *az* példája „a magyar Tasso" és Esterházy esetében. Szinte felismerhetetlen, finom imitáció!

Esterházy Pált már a fent előadottak is Zrínyi leggondosabb és legértőbb XVII. századi költő olvasójának mutatják. Ezekhez a szervesen összeillesztett imitációkhoz - noha van bennük olykor valami mértani kimértség is - nem elég a kollázsszerkesztő hideg ollója: versértés, versrétegek felfejtésének képessége kell, és kell természetesen a szuverén vers-attitűd, az Esterházy-vershelyzet és versmenet, a saját hang és a saját mondanivaló.

E tekintetben nagy az eltérés mester és tanítvány között. Zrínyi eposzában a Cumilla-Delimán-epizód drámai és tragikus kimenetelű, Esterházy átfülemülésített imitációja legfeljebb melodráma. Zrínyinél az „öszvejüvést", az „öszvecsingolódást" Cumilla halála és Delimán őrjöngése követi, Esterházynál „a boldog vég" adja a megoldást: Arianna és Cumilla tragikus heroizmusa hedonista melodrámahelyzetté alakul. Amaz a barokkra, emez kései stílusváltozatára, a rokokóra jellemző megoldás.

Imitálja Esterházy magát az *Arianna sirásá*-t, Zrínyi tragikus idilljét is *Arianna sirása és keserves halála* címmel. Az eposzból és az Orpheus-versből illeszt bele ügyesen különféle részeket. Javára írandó az idilliumok felhasználása (176. str.) és az ehhez kapcsolódó megoldás: ott hab veri a kősziklát, itt Arianna veti le magát a habok közé a kőszikláról. Keserves halála tehát öngyilkosság. Zrínyi Ariannája nem jut el eddig a végzetes megoldásig, s látszólag Esterházy drámai befejezése tűnik fel hitelesebbnek, tragikusabbnak. Csakhogy Zrínyi a *heroikus* tragikum hősévé tette Ariannát: hősiesen elviselteti vele a rá mért sorsot. Esterházy Arianna-verse egyszerűen az „elhagyott lány öngyilkos lesz" sémát alkalmazza.

Utánozta Esterházy Zrínyi pásztorköltéményeit, az idilliumokat is *(Egy ártatlan*

ifjúnak panasza Cupidóra, Egy ifjú juhász panasza a szerencse ellen barátjának eltávozásáért). Zrínyi vadásszá alakította az olasz minták pásztorait, Esterházy „ifjú juhásza" a rokokóban megújított eredeti pásztorjelmezt viseli, de ez még - Baróti Dezsővel szólva - nem a „beparfümözött pásztori világ":

Visszatérek immár én szép majoromban,
Nem gyötrődöm többé az nagy havasokban,
Inkább vígan élek fenyves árnyékomban,
Töltöm én üdőmet kedves táncocskákban.

Ilyképpen egy juhász erdőn énekele,
Barátját keresvén ágyából fölkele,
Vadon havasokban ő sok bút s kint nyele,
Kinek kősziklán is van keserves jele.

A lírikus Esterházy Zrínyi-imitációnak korántsem teljes szemléltetése után már feltehető a kérdés: mi az, ami őt mesterétől megkülönbözteti, mi az, amivel átformálja, továbbfejleszti a késő barokk rokokó ízlés jegyében?

Zrínyi idilljei, lírai versei általában terjedelmesek; Esterházy elvégezte megrövidítésüket, rokokós megkarcsúsításukat: a fülemüle-ének pl. csak 36, az Arianna-vers csak 23 szakasz. (Listius László imitált évszakverseivel is ezt tette: ami ott összesen 90 strófa, az nála 48 lesz.)

Mint utaltam már rá, a tragikus-heroikus hangvételt hedonizálja vagy egyszerűsíti, szemléletére a kontemplatív, meditáló hajlandóság, ábrázolásmódjára a leírás kedvelése jellemző.

Zrínyi mély érzelmeit, erős személyességét, átéléseit és „realizmusát" rokokós képzeleti vagy álomszituációkkal (olykor egészen a fantasztikumig tágított helyzetekkel és színterekkel, „tündér sebességben" való „elragadtatás"-sal) váltja fel. De a fülemüle vagy Arianna helyzetében is kívül marad a versen. Zrínyi átél és ábrázol, Esterházy szemlél és leír.

Teljes a különbség köztük Esterházy igazán eredeti, Zrínyi-imitációkat már nem tartalmazó ama fél tucat versében, amelyek dallamra készült táncnóták, táncénekek. Köztudomású, hogy Zrínyi azzal újította meg a magyar költészetet Balassi és követői után, hogy már dallamtalan, korszerűbb szövegverseket írt. Esterházy a Zrínyire következő újító, aki nem is annyira ismét dallamot, mint zenei hangzást, még modernebb könnyedséget, derűs színezetet is adott a versnek, Faludi és Csokonai rokokó ízlését már a XVII. század második felében előlegezve. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, amire már Zrínyi is nagy gondot fordított: a versek tipográfiai látványa. Esterházy verses munkái ugyan kéziratban maradtak ránk, mégis feltűnő a rövid sorok, bekezdések változatos és tudatos elhelyezése.

A Zrínyin felkészülő, a Zrínyi-versekkel szinte imitációs kísérleteket végző, a mester verseit „átoperáló" Esterházy saját hangjának megtalálásával a monumentális témákat a jellemzett kis dolgokkal helyettesíti, és immár ő is átél, személyes hitellel ábrázol. Átéli, értelmezi és költészetté asszimilálja saját kedvteléseit, életfilozófiáját, természeti és emberi környezetét. Esterházy Pál új személyiségtípus és műveltségesz-

mény megtestesítője: történetíró, költő és zeneszerző, de képzőművészeti vonzalmai is vannak, nemcsak könyvtárjegyzéke van tele művészetelméleti munkákkal és metszetkollekciókkal, a kedvtelések között maga említi a muzsika és a tánc után: „Képeket is írhatunk". (Alighanem csak erre a vallomásra megy vissza a XIX. századi Esterházy-irodalom vélekedése, hogy Pál nádor festészettel is foglalkozott.) Ez az újmódi sokoldalúság, ez a gyakoroltan többszörös művészi érzékenység nemcsak új zenei hangzást, de változatosabb, izgékonyabb versszakszerkezeteket, rövid, ismételt vagy rácsapó sorokat, még értelmezésre váró új ritmikát hoz létre. Zrínyi méltóságteljes tizenkettősei lomhának tűnnek fel az Esterházy-táncénekek derűs iramlásához képest.

Weöres Sándor Faludi-kommentárjának fontos tétele, hogy Faludi Ferenccel „végződik a nehézkes, nemes régi magyar költészet, és vele kezdődik a hajlékony, civilizált új hangzás". Ha Zrínyi és Faludi között az asszimiláló és előkészítő fejlődéstörténeti szerep reprezentánsát keressük, Esterházy Pálban lelünk rá. Ez az ő mértani pontossággal bemérhető költészettörténeti helye és helyzete.

A féltucatnyi szuverén Esterházy-vers vezet bennünket igazán a fényes-derűs térségekre: a *Kerti virágokról való versek,* az *Egy sólyommadárról való ének,* az *Egy kis karvolymadárról való táncének,* a *Palas s Ester kedves tánca,* az *Egy gondolom táncének egy szép rózsavirágrul.* (A *gondolom* itt *kigondolt*-at jelent.) Virágok, madarak, tánc, ének: a rokokó jellegzetes, szinte kultikus témái s motívumai.

A bemért költészettörténeti hely érzékeltetésére csak egy-egy szituációt, motívumot ragadok ki: kiemelem példaként a virágokat megelevenítő képzelő- és költői erőt, továbbá a gasztronómiai-kulináris színezetet. A *Kerti virágokról való versek* még a középkorból ismeretes certamen-típus, az ún. virágvetélkedés barokk válfaját képviseli. A karvalymadár-énekben már Faludi rokokó gráciája készülődik:

Előtted szép virágok,
Tarka kis tulipánok,
Térdet hajtsanak zöld rozmaringok,
Udvaroljanak amarintusok.

Légyen szolgálód rózsa,
Bortöltőd *szép viola,*
Étekfogód *jó illatú ménta,*
Legkedvesebb inasod majoranna.

Szekfű legyen szakácsod,
Izsóp kedves barátod,
Magas spanyor bodza asztalnokod,
Ékes narcissus pohárnokod.

Gyöngyvirág muzsikásod,
Szarkaláb virginásod,
Verőfényvirág legyen dobosod,
Harangvirág hangos trombitásod...

A kiemelt *bortöltőd, étekfogód, szakácsod, asztalnokod, pohárnokod* a már Kőszeghy Pálnál erőteljes és a majd Faludi *Szakácsének*-ében triumfáló gasztronómiai ihletettség, a kuliináris motívumok előképei.

De maradjunk még a virágoknál. Van-e igazi költészetélvező, aki nem kedveli a sokáig csak proletárköltővé lobogósított József Attila mozarti derűjét, könnyed, virtuóz báját? Kevesebben tudják, mennyit tanult ő Faluditól és Csokonaitól is: „Az éjjel hazafelé mentem, / éreztem, bársony nesz inog, / a szellőzködő lágy melegben / *tapsikoltak a jázminok.*" Ezek a jázminok már Esterházy karvalymadár-énekében ott *tapsikoltak,* a rokokóban divatos kicsinyítés és gyakorítás is sűrűn felbukkan nála. A nagy varázsló azonban most is Faludi, akinek híres álomverséből, a virágok és veteményes táncmulatságát elképzelő *Tündérálom*-ból a XX. századi megoldás egyenesen levezethető, hiszen a *Tündérálom* virágbáljába érkező liliom *rakogatja* úgy *inait,* a kebelfitogtató rózsa *csinosgatja* úgy *levelét,* ahogy a jázminok *tapsikolnak.* Az ötletét, hangvételét, frazeológiáját tekintve feltétlenül a *Tündérálom* előképének tartható karvalymadár-ének esetleg nem is volt ismeretlen Faludi előtt, mert tudunk XVII–XVIII. századi kéziratos énekeskönyvekben való feltűnéséről. Az Esterházy invokálta hangütés ily tökéletesen szólal meg a magyar rokokó költészet legelső mesterművében, „Faludi atyánk" *Tündérálmá*-ban:

A narcissus hyacinttal,
Ruta, kapor, retek, mák,
Majoranna rozmarinttal,
Bársonyvirág, violák

Egymás derekába kapnak,
Megforgatják társokat,
A többinek példát adnak,
Kik kémélik talpokat.

- - - - - - - - - - - - -

Csipkebokor az egressel
Nagy nehezen táncra kél:
Távul járnak két lépéssel,
Egyik a másiktul fél.

Egyszer-kétszer ölbe kapván
Megvérzették magokat,
Az útifű tapogatván
Meggyógyítja azokat.

Répa, retek csingolódnak,
Tök és dinnye hason jár,
Az ugorkák forgolódnak,
Ki-ki mohón lejtőt vár...

Íme Faludinak is Zrínyihez való merész kapcsolódása: a *Syrena* költőjéből kedvvel szemelgető nagy műveltségű abbé figyelmét a legerotikusabb ritka Zrínyi-szó, az „öszvecsingolódik" sem kerülte el. Amit Esterházy a szerelmes fülemülékre alkalmazott, azt Faludi nem is a kényes virágokra, hanem a közönségesebb konyhakerti répa és retek összeölelkező himbálódzására vitte át, tehát Esterházyhoz képest még „rokokósabban" lefokozta. Cumilla s Delimán egyszerre első és utolsó, mámoros és titkos „öszvecsingolódásából" így lesz egy jókora répa és egy csinos retek tánc közbeni nyilvános-óvatos összefonódása. Az „öszvecsingolódik" természetesen Faludinál is imitáció. (Csak zárójelben: a „csingolódik"-nak, „csimpalykozik" változatban, majd Csokonai adja vissza a férfi és nő szerelmi egyesülését festő eredeti jelentést, mégpedig egy beteljesült fürdőhelyi hódításáról szóló versében: „Mint a szőlő támaszával, / Mint a repkény a bükkfával, / Egymásba *csimpalykozánk" ... – Az utolsó szerencsétlenség.* Az *Amintá*-t fordító és a *Szigeti veszedelem* új kiadását tervező Csokonai egyszerre követi itt Tassót és Zrínyit; még ő is imitál.)

Vagy idézzük a címben az *Esteras* (Esterházy) *Pal* anagrammát rejtő, tehát önmagára utaló Esterházy-vers, a *Palas s Ester kedves táncá*-t:

Fényes palotákban, ékes kőfalokban
Vígadjunk,
Vetett asztalokhoz járuljunk,
Malozsa-borokat igyunk.

- - - - - - - - - - - - - - -

Bosporos kappan is, sűtt malac nyársban is
Jó leszen,
Majd szakácsom lepényt vészen,
Vajas béles légyen készen.

- - - - - - - - - - - - - - -

Gyer, járjunk egy táncot, ki ne lásson gáncsot,
Lassacskán,
Ugorjunk bízvást vígacskán,
Lábunkat rakjuk cifrácskán.

- - - - - - - - - - - - - - -

Haggyák el az nótát, verje lantos lantját,
Hadd halljuk,
Füleinket vígasztaljuk,
Mesterségét magasztaljuk.

Énekes, jer elöl, ne menj székem mellől,
S mondj nótát,
Hozd elöl nimfák mivoltát,
Szép Diána vadászatját.

Meg köll immár szűnni (mert le köll fekünni)
Musikának.
Vegye ki-ki szállásának
Útját elöl és ágyának.

Óccsák el az gyertyát, Cupido ő lantját
Hadd verje,
Ember szívét hogy nevelje,
Örömét is felemelje.

„Örömét is felemelje"! A felemelt, a felfokozott, a bátran megélt öröm! Faludival most is pontos az egybehangzás, ő *Tavasz* című versében eszményít ugyanilyen felfogást, s ez hasonlóképpen a lehető legkiegyensúlyozottabb; fontos hely jut benne a kulináris örömöknek is:

A setét gondokat magas szegre tenni,
Feladott étkekből jóízűen enni;
Enni, meg nem csömörleni,
Közbe vígan beszélleni,
Friss borokat inni,
A vizet dicsírni.

Eszem-iszom után könyökére dűlni,
Egy fél órácskáig álomba merülni:
Könnyű testtel felserkenni,
Holmi dolgán általmenni,
Kártyákat forgatni,
Játékkal mulatni...

Ez az életprogram mind Esterházy, mind Faludi költői formulázásában a rokokó ún. „boldogság"- vagy „örömfilozófiája".

De ez a párhuzam már túlmutat a költészeten.

HERCZEG GYULA:

A Purgatórium Huszadik éneke

1. „Indultam, s indult vezetőm, a párkány
szabad részén, a sziklához szorulva,
mint falcsipkéhez az őr a vártán,
mert e nép, kinek itt csöppekbe hull a
szemén a bűn, mely földön oly hatalmas,
a külső részt telefeküdte túlra." (4–9)

A purgatórium, azaz tisztítóhely Dante képzeletében, mint köztudott, hegy, amely a Föld túlsó felén, a déli féltekén emelkedik ki egy szigetből; a hegy tetején van a földi paradicsom, Ádám és Éva egykori lakhelye. A tisztulásra méltó lelkek a Tiberis torkolatánál gyülekeznek, onnan angyal szállítja őket a hegy lábához. A Purgatórium őre az uticai Cato, a nagy sztoikus, aki Pompeius csatavesztése után öngyilkos lett (Thepsus i. e. 46).

A Purgatórium, vagyis a hegy egymás feletti körökből tevődik össze; ahogy felfelé megyünk, a körök rövidülnek, s a tisztulásra méltó vezeklők bűnei is kisebbednek. Az előpurgatóriumban a lelkek a hanyagság bűnétől tisztulnak. A tulajdonképpeni purgatórium hét körből áll, és ez a felépítés a hét főbűn szerint tagozódik.

Dante és Vergilius a tizenkilencedik énekben ér el az ötödik körbe; itt tisztulnak azok a lelkek, akik fösvények voltak; Danténál a fösvénység, *avarizia* azonban tág értelmet kap; azonosul a bírvággyal, a gazdagság, gyűjtés, harácsolás fogalmával. Mit is mond erről a költő a tizenkilencedik énekben, akkor, amikor beér kísérőjével az ötödik körbe, s azt látja, hogy a lelkek úgy tisztulnak, hogy „arcán fekve", „háttal fölfelé" kell heverniük. Az 1276-ban mindössze 38 napig uralkodott V. Hadrián pápa (Ottobono Fieschi) szavával a továbbiakban így nyilatkozik Dante: *„szemeinket sohsem a magasság, / csak földi kincsek vonzották örökké: / ... S mint a fösvény nem gondol másra többé / kincsén kívül, s a jót felejti tenni: / úgy kellett nékünk itten nyűgözötté / – kezünk és lábunk megkötözve – lenni.* (XIX., 118–124).

A pápa fejtegetései után Dante és Vergilius továbbindul; a kört jelentő párkány keskeny; mentükben a sziklafalhoz kell tapadniuk, aztán még arra is vigyázniuk kell, nehogy belebotoljanak a tisztuló lelkekbe.

Babits fordítása meglehetősen szabad:

A „falcsipke" *(merlo)* elfogadható; a festményekről, freskókról, de az olasz valóságból is jól ismert csipkézett város- vagy várfalhasonlatról van itt szó. Az „őr a vártán" már Babits képzeletének szülötte; az eredetiben nincs. Lehet, hogy Dante éppen az őrjáratra is gondolt akkor, amikor leírta az idézett sort; az eredetiben ez áll: *... lungo la roccia / come si va per muro stretto a'merli* (XX. 5–6)., vagyis a szikla mentén;

A zene ereje

VÍZSZINTES: 1. A vízszintes 60. alatti gondolata a zenéről. 13. Katonai rendfokozattal kapcsolatos. 14. Római 99. 16. Elmélázó, gondolkodó. 17. Egymást követő betűk az ABC-ben. 18. Névelős ízesítőszer. 20. Nobel-díjas dán biokémikus. 21. Biztatószó. 22. Szolmizációs hang. 23. Gyermekgondozónő. 25. A foszfor, a lantán és a tricium vegyjele. 27. Tüzet éleszt. 28. Belgrád melletti hegy. 30. Intéző Bizottság. 31. Abban a pillanatban. 32. LAF. 33. Biztatószó. 35. Közlekedési eszköz népies elnevezése. 36. Lengyel író. 38. Igeképző. 39. Folyó Oroszországban. 40. Ruhát a szárítóra tesz. 40. Ifjúsági Magazin. 43. Karinthy Ferenc egyik műve. 45. Tejtermék. 46. Svéd, francia, spanyol és osztrák autók jele. 48. ... Jat Szen kínai forradalmár. 49. Kálium és a tantál vegyjele. 50. Részvénytársaság. 51. GPI. 53. Svéd váltópénz. 54. Mérkőzés eredménye lehet. 55. Kigondolt. 58. Munkácsy Mihály életregénye. **60. A vízszintes 1. alatti gondolat szerzője.** 61. Építőanyag.

FÜGGŐLEGES: 2. Magyar és osztrák autók jele. 3. Folyó Romániában. 4. A labdát társához továbbítja. 5. Meghatározatlan napon. 6. Ilyen zenekar is van. 7. Fészekben van. 8. A foggal való kapcsolatot jelöli. 9. Ilyen bérrendszer is van. 10. Kerti szerszám. 11. GI. **12. A gondolat folytatása.** 15. Ide-oda forgat. 17. A Maláj-félszigeten levő városállammal van kapcsolatban. 19. Csavarral odaerősíti. 22. A kőműves szerszáma. 24. Katonai rendfokozat előtt áll. 26. Vércsoport jele. 27. Vég nélküli smink. 29. Svájci származású francia író. 31. ... Legis a művészet szabályai szerint. 34. Az okozat szülője. 35. Bizmut vegyjele. 37. Szorzatban van. 41. Monte Cristo börtöne volt. 42. Veszprém megyei község. 44. A foszfor és a kén vegyjele. 46. Elárusítóhely. 47. Az egyik indián törzs. 50. A Balaton jege teszi. 52. Német női név. 55. Földszoros Hátsó-Indiában. 56. Vég nélküli gyerek. 57. Tíz angolul. 59. Fegyvert használ.

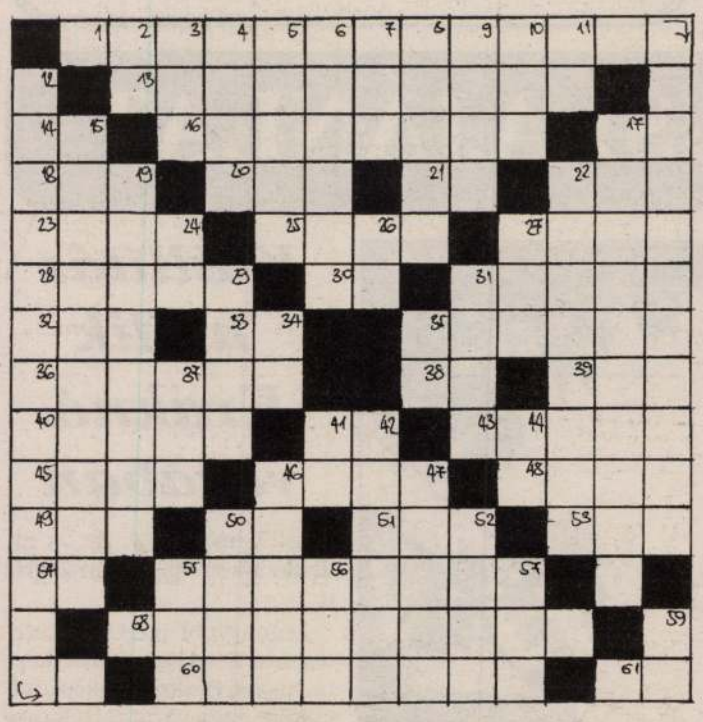

Beküldendő a vízszintes 1. és 60., a függőleges 12.

A megfejtéseket május 6-ig, csütörtökig kérjük beküldeni a Kisalföld szerkesztősége címére: 9022 Győr, Szent István út 51.

KIK NYERTEK?

Az április 16-i keresztrejtvény megfejtése: *Ne legyen kultúra magyarság és magyarság kultúra nélkül.*

A jó megfejtést beküldők közül könyvet nyert: *Bárány Istvánné*, Győr; *Bősze Gábor*, Tét; *Kertész Józsefné*, Mosonmagyaróvár; *Pálinkás Ferenc*, Győr.

A könyveket postán küldjük el.

HETI HOROSZKÓP

MIT MUTATNAK A CSILLAGOK?

KOS (III. 21–IV. 20.):

Személyes ügyek: nem sok jót ígér a hét, igaz, eltúlozni sem kell, amit hoz. A következményeitől azonban nem kell tartania. Ami történik, vegye figyelmeztető jelnek és erősítse a pozícióját, ahogy tudja. Érzelmek: a hét második fele az igazán érdekes, onnan érkezik biztatás, ahonnan nem is várta. Egészség: panaszmentes. Szerencsés napja: kedd.

BIKA (IV. 21–V. 20.):

Személyes ügyek: függőben lévő összes ügyeit, elkezdett munkáit, félbemaradt tárgyalásait most kellene befejezni, de legalább intenzíven folytatni. Nem tudni, mikor kínálkozik hasonlóan megfelelelőnek mutatkozó alkalom. Érzelmek: veszekedés vagy elfojtott indulat? A közeljövő döntést kívánna. Egészség: levertség, fáradtság. Szerencsés napja: csütörtök.

IKREK (V. 21–VI. 21.):

Személyes ügyek: számos körülmény egybeesése miatt olyan helyzet alakulhat ki, amelyben elveszítheti reális ítélőképességét. Mintha minden és mindenki csak önt segítené. De nagyon vigyázzon, mert ez csak a látszat. Érzelmek: csalódásból kénytelen tudomásul venni, hogy mennyire hiteles a partner szava. Egészség: reggeli ismétlődő fejfájások. Szerencsés napja: kedd.

RÁK (VI. 22–VII. 22.):

Személyes ügyek: nem igazán érdekes hét, de az eseménytelenség csak a javára szolgál, mert zavaró körülmények nélkül szervezheti az életét. Érzelmek: a csillagok szerint különösen azok ideje érkezik el, akik úgy érzik, hogy nem találták meg az igazi partnert, vagy nem fedezték fel a társ igazi értékeit. Egészség: nagyon jó. Szerencsés napja: péntek.

OROSZLÁN (VII. 23–VIII. 23.):

Személyes ügyek: adott minden külsőség, hogy felhívja magára, a képességeire a figyelmet. És erre azért is gondolnia kell, mert a következő két hónap nagyobb terhelést ígér. Érzelmek: bánjon takarékosabban a szavakkal, az ígérgetéssel a partnert kezdi fárasztani. Egészség: újból jelentkeznek a korábbi betegségének tünetei. Szerencsés napja: szombat.

SZŰZ (VIII. 24–IX. 22.):

Személyes ügyek: zavaros kettősségnek néz elébe, mert a hét elején biztosnak tartott hírről kiderül, hogy sok benne a bizonytalansági tényező. Ne hagyja felerősödni magában a kétely érzését. Leghelyesebb a várakozó álláspont. Érzelmek: nem zárható ki a veszekedés a partnerrel, ám ez csak tavaszi vihar. Egészség: emésztési zavarok. Szerencsés napja: szerda.

MÉRLEG (IX. 23–X. 22.):

Személyes ügyek: néhány esemény valószínű arra készteti, hogy működni kezdjen a fantáziája és felértékelje azt is, ami elhanyagolható. Ám bánjon mindennel óvatosan, hiszen mindez csak annak a jele, hogy kiéhezett a sikerre. Érzelmek: most jól fontolja meg, hogy milyen meghívást tesz, vagy fogad el. Egészség: nem lehet oka panaszra. Szerencsés napja: szombat.

SKORPIÓ (X. 23–XI. 22.):

Személyes ügyek: nem úgy alakul a hét, ahogy remélte. Bár a kezdés kecsegtető, két nap felborít minden számítást. A folytatás attól függ, milyen gyorsan dolgozza fel a történteket. Érzelmek: minden lehetséges. Éppen ezért lépjen ki a passzivitásból. Egészség: szervezettebb kikapcsolódással javulna a közérzete, mert ez az igazi baja. Szerencsés napja: vasárnap.

NYILAS (XI. 23–XII. 21.):

Személyes ügyek: inkább elképzelt, mint konkrét cél felé tart, s ebből szükségszerűen következnek a meg nem fontolt döntések és a kudarcok. A legjobb lenne újragondolni mindent, mit akar és mire képes. Érzelmek: ne adja ki magát teljesen, a csillagok ezt tanácsolnák. A kapcsolat nem az, aminek tartja. Egészség: erős fáradtság. Szerencsés napja: péntek.

BAK (XII. 22–I. 20.):

Személyes ügyek: ügyeljen arra, hogy ne csússzanak ki az ellenőrzése alól a dolgok, melyeknek a lezárása később várható. Családi ügyét ne tekintse másodlagosnak, a légkör megromolhat a jelek szerint. Érzelmek: alábecsülte a partnert és ennek most érzi a következményét. Sajnos, nem sok az esélye, hogy kedvére változtasson ezen a kapcsolaton. Egészség: jó. Szerencsés napja: kedd.

VÍZÖNTŐ (I. 21–II. 19.):

Személyes ügyek: egy régi javaslata juttatja sikerhez. Még úgy is, hogy megszabadul egy konok ellenfelétől. Legyen tehát aktív, olyan kapcsolatokat építsen, amelyekből profitálhat. Érzelmek: sajnos, nincs annyi ideje az élet szebbik oldalának élvezésére, mint szeretné. De ez semmiképpen ne vezessen visszavonuláshoz. Egészség: szétszórtság, túlhajszoltság. Szerencsés napja: hétfő.

HALAK (II. 20–III. 20.):

Személyes ügyek: mitagadás teljesen szürke hétnek néz elébe, kevés igazán fontos történéssel. Biztató, hogy az e jegyben született hölgyek szerencsés napra számíthatnak, anyagi vonatkozásban is. Érzelmek: ha új partner lép az életébe – s ez a hét végén várható – legyen nagyon óvatos vele. Egészség: nincs változás. Szerencsés napja: szerda.

Angol felmérés

Szilárd erkölcsök

Az angol nők még egymillió dollárért sem bújnának ágyba Robert Redforddal.

Az egyik országos bulvárlap körkérdést intézett az angol honleányokhoz, hajlandók lennének-e szerelmi szolgáltatást nyújtani egy híres és jóképű idegennek – afféle Redford típusúnak –, ha az illető egymillió fontot kínálna cserébe. A válaszolóknak mindössze 11 százaléka felelt igennel, 89 százaléka pedig elutasította még a feltételezést is.

Szakértők azonban nem hisznek a puritán erkölcs ezen határozott megnyilvánulásában. Egy közismerten rossz erkölcsű angol hölgy, Antonia de Sancha színésznő, akinek szerelme nemrég egy brit kormánytagnak, David Mellornak a miniszteri állásába került, így kommentálta asszonytársai döntését: – Vagy tudatosan hazudnak, vagy ott volt a férjük, amikor válaszoltak.

Lapvélemények szerint sem volt teljesen reális a közvélemény-kutatás, hiszen az egymilliót igazából nem is kínálták fel.

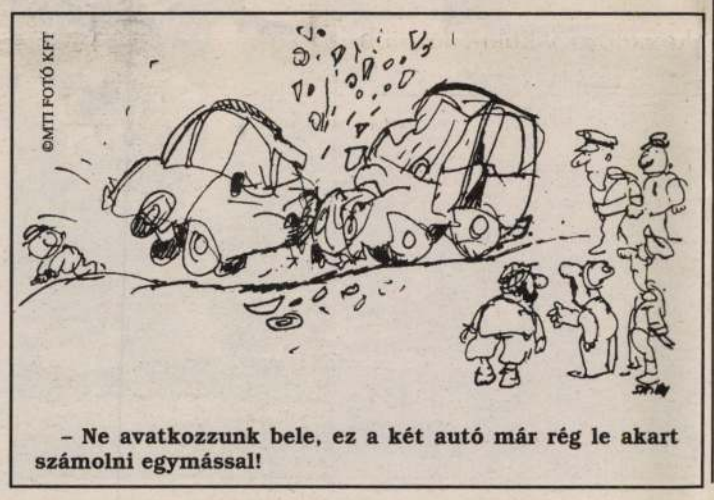

©MTI FOTÓ KFT

– Ne avatkozzunk bele, ez a két autó már rég le akart számolni egymással!

Tom Cruise sikertörténete

Az ördög megkísérti a szerzetesjelöltet

Tom Cruise, az amerikai film ügyeletes szépfiúja *Paul Newman*, *Dustin Hoffman* után most a talán leghíresebb „szent szörnyeteg", *Jack Nicholson* mellett építi karrierjét. Tom Cruise pozitív hős. Egy filmlapnak adott interjúban meg is mondta, hogy nem vállalna olyan szerepet, amely alantas ösztönökkel, szexualitással célozza meg a sikert.

Dehát ki ez a színész, aki jobban tudja, hogy mit nem akar, mint azt, hogy mit szeretne eljátszani?

Thomas Cruise Mapother, ha a múltjáról kérdezik, mindig elmondja, hogy nemigen élvezhette a boldog gyermekkor örömeit, apja – egy mérnökember – egy szép napon magára hagyta a tanítónő feleségét három leányával és a nyolc esztendős fiával, Thomasszal. „Életem első baseball-meccsére anyám vitt el és borzasztóan lehangolt, hogy minden barátom az apjával volt ott..." Az apa hiánya nehezen oldható feszültséget okozott, ezzel magyarázza, hogy szinte menekült az evésbe. A dagi kisfiú azonban súlyos beilleszkedési problémákkal is küszködött: diszlexiás volt, nem tudott rendesen olvasni és írni. Képtelen volt megkülönböztetni a jobb kezét a baltól. Gátlásokkal érkezett el a kamaszkorhoz. „Én voltam a férfi a családban, tehát ki kellett egészítenem a házi költségvetést – emlékszik azokra az évekre. – Újságot árultam, gyomokat irtottam a szomszéd kertjében, kifutófiú voltam az egyik szupermarketben. Bármennyire is igyekeztem, tudtam, hogy a bajaim és az otthoni problémák miatt nehéz jövő vár rám. Amikor az iskolatársaim már azt tervezgették, hogy milyen pályára menjenek, én még abban sem voltam biztos, hogy folytathatom e az iskolát."

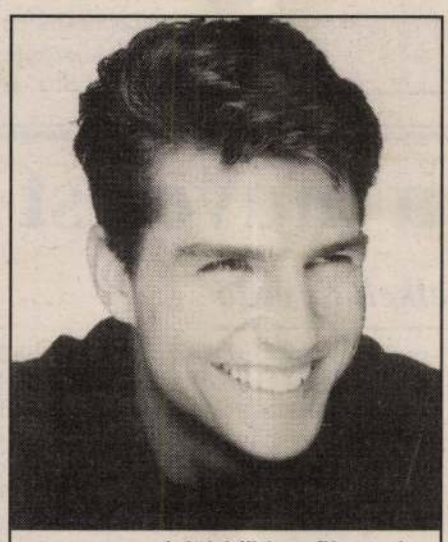

A szerzetesjelöltből lett filmsztár.

Lévén a vallását gyakorló katolikus, a megoldást is a hitben vélte megtalálni. Egészen pontosan abban a felismerésben, hogy a szerzetesek mind kiegyensúlyozott és boldog emberek. „Rádöbbentem, ahhoz, hogy szerzetes legyek, nem kell sem szépnek, sem gazdagnak lennem. Hivatásom tehát nem is lehet más, mint hogy az evangéliumot hirdessem a Föld valamely zugában, gondoltam. De azt hiszem, ebben a kalandvágy is benne volt kissé" – mondotta később. Megbeszélte a tervét a gyóntatójával, aki meghatódott az őszinteség hallatán, majd beajánlotta a ferencesek louisville-i szemináriumába azzal, hogy érlelje még a szándékot és közben készüljön a szerzetesi életre. A szegénységi fogadalommal nem volt gond. Félénk természete miatt az engedelmesség is adottnak látszott. A szűzességi fogadalom azonban már nem ment ilyen egyszerűen a 15 éves szerzetesjelöltnél; nyilván az ördög kísértette meg a kamaszkor vágyakkal terhes napjaiban...

A kísértő nőnemű volt. Kíváncsi újságírók meg is találták *Laurie Hobbs* személyében. A hölgy így emlékszik vissza Tom Cruise életének kétségkívül meghatározó jelentőségű nyarára: „Mindenki tudta, hogy Tom szemináriumban tanul, de azon a nyáron ugyanolyan volt, mint a többi fiú. Bulikra járt, a lányok körül sündörgött – teljesen sikertelenül. Egyik nap felhívott és azt mondta, hogy menjek el vele valami bulira. Nem tudom, honnan vette a bátorságot, mert hogy mindig nagyon félénk volt. Én akkor azt gondoltam, elmegyek, biztos izgalmas lesz egy szerzetesjelölttel randevúzni. Értem jött, az egyik barátnőmhöz mentünk, bort ittunk, szóval vidáman érkeztünk meg a helyszínre. Valaki feltett egy lassú számot. Én Tommal táncoltam és álmodni sem mertem volna, hogy olyan szenvedéllyel és szakértelemmel kezdjen csókolgatni, mint ahogy tette. Meg is kérdeztem, ugyan hol tett szert ilyen tapasztalatra. Mire kis hallgatás után azt mondta: „Tudod, nekem nővéreim vannak, akikhez barátnők jártak. És mielőtt a fiúkkal találkoztak volna, velem gyakoroltak."

Ettől a közjátéktól függetlenül a szeminárium is megváltoztatta a félénk és bizonytalan kamaszfiút, sportolni kezdett: úszott, hokizott, kosárlabdázott. Aztán letett a hittérítésről, feladta a szerzetes életet, dolgozni kezdett.

A 30 esztendős Laurie asszony szerint a nagy váltás a film hatására következett Tom Cruise életében. Együtt voltunk moziban, egy régi filmet néztünk meg, amelyben *Omar Sharif*, *Anthony Quinn* és *Peter O'Toole* játszott. Tom elbűvölten figyelte játékukat. Amikor világos lett a nézőtéren, így szólt: „Döntöttem, színész leszek! Komoly erőfeszítésembe került, hogy el ne nevessem magam. Igaz, akkor már helyesebb volt, ám ahhoz rút kiskacsa, hogy hollywoodi filmsztár legyen belőle."

Mint a későbbi fejlemények igazolják, Tom Cruise döntése nem a pillanatnyi érzelem szülötte volt, hanem az igazi hivatás felismerése.

Már elismeréssel a háta mögött – a Rain Main, a Top Gun volt ehhez a gyakorló terep – megkérdezték, mit tart fontosnak és egyben jellemzőnek is karrierjének indulásától. Ezt válaszolta: „Az egykor kitűzött célok többségét elértem. Ami a mesterségről megtanulható, azt én meg akartam tanulni. Ennélfogva mindaz, amit tudok, amire képes vagyok, ennek az elszántságnak a logikus következménye." Mi több, fontosnak tartotta hozzátenni, hogy a korábbi ambíciója egyáltalán nem csökkent. „Sokat várok magamtól, igaz, az elérendő szintet is magasan jelöltem ki. Így aztán néha úgy érzem, hogy nincs elég időm, hogy meg is valósítsam amit szeretnék."

DHM

Átrajzolják a Fertő menti táj térképét?

Gyógyszálló építését tervezik Hegykőn

A hegykői önkormányzat élve a gyógyfürdő által kínált lehetőségekkel hosszú távú fejlesztési terveket dolgozott ki a tájegység felvirágoztatása érdekében. *Bellovits Pál* polgármesterrel a község jövőjéről, fejlődéséről beszélgettünk.

– Egyre többet hallani a gyógyfürdő bővítéséről, újabb építési telkek kijelöléséről, e szép Fertő menti táj arculatának megváltoztatásáról. Valóban készülnek nagyszabású fejlesztési tervek?

– A gyógyfürdő, a Fertő tavi Nemzeti Park olyan egyedülálló fejlesztési lehetőséget kínálnak számunkra, amellyel bűn lenne nem élni. Egyre több kül- és belföldi turista fedezi fel gyógyhatású vízünket, a Fertő menti táj természeti szépségeit. Olyan kincsek ezek, amelyekre bátran alapozhatjuk községünk jövőjét. A világkiállításig, de legkésőbb az ezredfordulóig valóban szeretnénk egy kissé „átrajzolni" környékünk térképét. A fürdő területén 150 szobás gyógyszálló építését tervezzük. Mi adjuk a földterületet, a megvalósításhoz vállalkozókat keresünk. Nemcsak mi lépünk előre, a magánvállalkozók gyorsabbak voltak: a fürdő körül már több panzió és étterem építését kezdték meg. Minden jó szándékú beruházást szívesen támogatunk, hiszen a község fejlesztését segítik elő, új munkahelyeket teremtenek és fellendítik az idegenforgalmat.

– *Az utóbbi alig képzelhető el fejlett szolgáltatások nélkül. Mit tesz az önkormányzat az infrastruktúra fejlesztése érdekében?*

– Lépésről lépésre valósítjuk meg elképzeléseinket. A mi szakaszunkon elkészült a kerékpárút, egyre többen kerekeznek át hozzánk Ausztriából és honfitársaink is szép számmal jönnek. Kiépült a telefonhálózat is. Napirenden van a szennyvízcsatorna építése. Folyamatosan növekszik a szálláshelyek, a vendéglátóegységek száma, a tervezés alatt álló gyógyszállót már említettem. Hátravan még a földgázprogramhoz való csatlakozás. A környező községek önkormányzatával közösen döntöttünk a Fertődről leágazó gerincvezeték megépítése mellett. Az ezredfordulóig mindenképpen el akarjuk érni a Fertő osztrák partján tapasztalt magas színvonalat, kiépítettségben és a szolgáltatásokban egyaránt. De csak a színvonalában akarjuk ezt elérni, a táj magyaros jellegét megőrizni sőt erősíteni kívánjuk, mert szerintünk éppen ez teszi vonzóvá a külföldiek számára.

Környei Tibor

Schamschula György Sopronban

Ünnepélyes alapkőletétel

(Folytatás az 1. oldalról.)

Fejes Zoltán polgármester bevezetőjében kiemelte: a megnövekedett átmenő forgalom veszélyeztette a belvárosban élők egészségét, a műemlékeket károsította. Elkerülő autóút helyett tehermentesítő főút épül, amely remélhetőleg megoldja a legégetőbb problémákat. Az előkészítő munkák 1991-ben kezdődtek. Sopron városa összesen 60 millió forinttal támogatja a projektet. Ezenkívül a beépítésre szánt telkeket térítésmentesen biztosította. Az új tehermentesítő főút tervezett átadási időpontja 1995. június 30., a beruházás összege 1,1 milliárd forint, amelynek felére az Európai Beruházási Bankkal (EIB) megkötött hitel-megállapodás nyújt fedezetet.

Dr. Schamschula György közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszter beszédében kifejtette: Győr-Moson-Sopron megyében olyan útépítési program indult, amely jelzi, hogy a magyar gazdaság túljutott a válságon, megindult a fejlődés, a gazdasági kibontakozás. *A tehermentesítő útszakasz* remélhetőleg elősegíti a polgárok gazdagodását, az általános fellendülést, és nemsokára kicsinek bizonyul a megnövekedett forgalom részére.

A miniszter beszéde után jelképesen lerakta az alapkövet, majd fogadást tartott a soproni polgármesterrel közösen a Hotel Sopronban.

Sopronból visszafelé tartva a miniszter megtekintette a Győrt elkerülő autópálya néhány létesítményét. Megismerkedett a 354 méter hosszú Rába-híd szerkezetével, a becsatlakozási csomópontokkal. Kérdésünkre elmondta, hogy ő a gyorsítás ütemét támogatja és a kormány döntése a hét folyamán megérkezik Győrbe. Elismerően szólt a győri önkormányzat beruházás iránti szerepéről. Az építésvezetői irodában *Dorombi Géza*, a Betonútépítő Rt. vezetője, térképek segítségével ismertette magas rangú vendégének a létesítmény ütem szerinti építésének állását.

ZS. D. – B. K.

Önkormányzati előzetes

A szociális ellátás szabályairól

A soproni közgyűlés holnapi ülésén több iskola képzési profiljának módosításáról tárgyalnak, valamint sor kerül a Ravazd utcai új közterületek elnevezésére is. A képviselő-testület megtárgyalja az 1992. évi pénzügyi-gazdasági ellenőrzésekről szóló tájékoztatót, és értékeli a „Sopron város díszpolgára" érem és kitűző tervezésére kiírt pályázatokat.

Tájékoztató hangzik el ezenkívül a Csengery utca megnyitásának jelenlegi állásáról, illetve az Arizona Színház további működéséről, az alapító okirat módosításáról. *Dr. Winkler András*, az Erdészeti és Faipari Egyetem rektora bemutatja a közgyűlésnek az intézmény jelenlegi helyzetét, fejlesztési elképzeléseit és aktuális problémáit.

Rendelettervezetet vitatnak meg a képviselők a pénzbeli és természetben nyújtott szociális ellátások helyi szabályairól, valamint az állami házingatlanok elidegenítéséről szóló tanácsrendeletet is módosítják a holnapi közgyűlésen.

MÁJUSI AJÁNLAT

Kiállítás nyílik Fraknó várában

Május 15-től várja a látogatókat a Fraknó várában rendezett kiállítás, amely a büszke erődítmény mozgalmas történetét ismerteti. A megnyitóra egy nappal korábban, délután 3 órakor kerül sor. A meghívottakat *dr. Christa Krammer* tanácsos és *Esterházy Melinda* köszönti, beszédet mond *Karl Stix*, Burgenland tartományfőnöke és *dr. Thomas Klestil*, Ausztria államfője.

A kiállítás összeállításában a burgenlandi levéltár nyújtott segítséget. Mint azt Harald Prickler, a levéltár vezetője kérdésünkre elmondta, az eddig is kiállított anyagok átrendezése mellett 8 új termet rendeztek be, így összesen 27 helyiség várja az érdeklődőket Magyarországról is.

Legnagyobb teret természetesen az Esterházy család kapta, hiszen Fraknó örökös grófjaiként ezt a várat tették meg uradalmuk székhelyének. A 17. századtól napjainkig az Esterházyaké Fraknó vára, amely egyébként Ausztria legnagyobb fegyvergyűjteményének is helyet ad. A hercegi archívum, a gyűjtemények fóliánsai, olajfestményei betekintést nyújtanak a korabeli történelembe, ezenkívül a hadjáratok zsákmányai jelentenek különleges csemegét a látogatóknak. A kiállítás szervezési munkáit a Burgenlandi Idegenforgalmi Hivatal látja el. Az intézmény igazgatója, Hans Kaippel kifejtette: a régiót felkészítették a kiállítás és a keretrendezvények fogadására, a városok, falvak vezetésével egyeztették elképzeléseiket, hiszen a környék gazdasági felélénkülését is várják a rendezvényre érkező látogatóktól, akiket megfelelő környezetben, magas szakmai színvonalú kiállítás vár.

Brenner K.

Mikor lesz kivitelezési terv?

A főútvonalak fejlesztéséről

A Mérnöki Kamara soproni csoportja legutóbbi ülésén a Győrt Sopronnal összekötő főút tervezéséről, illetve fejlesztéséről tárgyaltak, valamint „Közlekedés Enesétől Kelénpatakig" címmel előadásokat hallgattak meg.

Kadnár Bélát, a kamara elnökhelyettesét kértük tájékoztassa olvasóinkat a találkozó eredményeiről:

– Az évek óta holtponton álló 84-es és 85-ös főút fejlesztésének ügyében kívántunk az előadások által előrelépni. Az UVATERV szakembere, Pankotai Csaba és Pálfai Antal, a győri közúti igazgatóságtól, érdekes beszámolóikban vázolták a jelenlegi helyzetet, valamint a terveket.

Sajnálatos módon az érintett települések meghívott képviselői közül nem mindenki vett részt a tanácskozáson, így bizonyos részletek még mindig tisztázatlanok.

Az összejövetel elsődleges célja az volt, hogy az érdekek feltárásával elkészüljön a végleges kivitelezési terv.

A kamara azt a szerepet vállalta magára, hogy a három éve húzódó ügyet előremozdítsa, felkeltse az érdeklődést, hogy a terv végre a megvalósulás szakaszába léphessen.

-N-

Ellenőrzik a művelést

Nagycenken elkelt az erdő

A nagycenki téeszben hatvan hektár erdőt jelöltek ki földárverésre, tizenheten vásárolták meg a területet. Egy-egy újdonsült erdőtulajdonos 2–8 hektár erdőt mondhat magáénak. A rendelet értelmében bárki vásárolhat magának erdőt, de mivel nemzeti kincsről van szó, az erdőfelügyelet továbbra is szigorúan ellenőrzi a terület művelését, gondozását. A fakitermelést különböző szigorú előírásokhoz, feltételekhez kötik. A törvény alapján *erdőbirtokosságot* kell alakítani, erdészt alkalmazni, a szakszerű erdőművelés érdekében. Ennyiből is kitűnik, hogy az új erdőtulajdonosok nem számíthatnak nagy haszonra, fakitermelést, irtást, tarvágást csak a hatóságok engedélyezésével végezhetnek. Hogy akkor miért vesznek mégis erdőt a vállalkozók? Az egyik új tulajdonos, *Ragacs László* így válaszolt a kérdésre:

– Nyolc hektár lomberdőt vásároltam vadregényes környezetben, az osztrák határ mellett. Talán nem hiszik el nekem, de tulajdonképpen nosztalgiából, hobbiból lettem erdőtulajdonos. Nem az erdőből kívánok megélni, állattenyésztési ágazatvezető vagyok a téeszben. Tisztában vagyok vele, hogy nagy fába vágtam a fejszémet, hiszen a területet művelni kell, nem lesz könnyű feladat a fakitermelés, a telepítés. Olyan területet is vásároltam, amelyen nemrég tarvágást végeztek, az unokáim is felnőnek, mire ebből újra erdő lesz. Természetesen arra azért valamennyien számítunk, hogy a tüzelőanyagot folyamatosan biztosítja számunkra az erdő. Egyre drágább és egyre nehezebb a téli tüzelő beszerzése, mi a magunk módján gondoskodunk erről, s a felesleget természetesen értékesítjük.

K. T.

Vállalkozni Magyarországon

A KDNP szakmai fórumsorozata

A *Kereszténydemokrata Néppárt* soproni szervezete által rendezett szakmai fórumsorozatának harmadik részére ma este 6 órakor kerül sor az MTESZ Széchenyi téri székházában „Vállalkozni Magyarországon" címmel. A fórumon a párt szakértői válaszolnak a kérdésekre. A rendezvény díszvendége Lupis József, a Lupis-brókerház tulajdonos vezérigazgatója.

Bátor járókelők

Nyakon csípett zsebesek

Győri zsebeseket fogtak el a múlt héten a soproni Várkerületen. A kifejezetten lopási szándékkal városunkba látogatott tolvajok egy osztrák állampolgárságú hölgytől emeltek el tízezer forint értékben valutát – úgy tűnik ügyetlenül. A károsult észrevéve szándékukat segítségért kiáltott, mire a soproni járókelők azonnal mellette teremve lefogták a tetteseket.

A zsebesek ellen az eljárás megindult. A soproni rendőrkapitányság ezúton is köszöni a járókelők bátor kiállását, egyben újra felhívja a figyelmet a zsebesek jelenlétére.

ESZTERHÁZY Co. Új Művészet 1993/3.

art·éria galéria 2000 SZENTENDRE Városház tér 1. Telefon: 26/10-111

Aknay, Ásztai, Bak, Bereznai, Bukta, Deim, Farkas, Hajdú, fe Lugossy, Magyar, Mészáros, Gy. Molnár, Pirk J. Pirk L., Rákosy, Regős, Rényi, Wahorn, ef Zámbó

MissionArt Galéria

Kortárs, avantgárd és 19—20. századi magyar festészet, grafika. Kiemelten a nagybányai festészet jeles képviselői

Miskolc, Széchenyi István utca 14. Tel./Fax: (46) 326-906

KÜLFÖLDI KIÁLLÍTÁSOK KORTÁRS MŰTÁRGY-EXPORT LEBONYOLÍTÁSÁT VÁLLALJUK

Évtizedes gyakorlattal, megbízhatóan, pontosan.

ARTBUREAU BUDAPEST

ARTBUREAU
1054 Budapest, Báthori u. 10 II. em. 220
Tel.: 1317-330/197, 285

Modern klasszikusok és kortárs művészek alkotásai elsőrangú nyomdai kivitelben, kerettel vagy anélkül

Art Unlimited®

Európa vezető poszter és művészeti képeslap kiadójának márkaboltjai a Zen Kft. kezelésében:
Libri Könyvesbolt, Budapest V., Vörösmarty tér 4.
Fókusz Könyváruház, Budapest VII., Rákóczi út 14.
A Corvina Kiadó Lícium Könyvesboltja, Debrecen

Zen

2000.

Nem csak „*chic*”-ből olvassák*

*És nem is csak egy lap. Nem is csak egy tetszetős, igen olcsó *Irodalmi és Társadalmi Havi Lap*, mely mindössze havi 49 forint, sőt, előfizetve még ennél is sokkal olcsóbb... Hanem kávéházi kerekasztal minden csütörtökön délután kettő és négy között a New York Kávéházban — intellektuális tőksó szalonnal és egy-két-három pohár pillekönnyű magyar borral minden hónap harmadik csütörtökjén este hétkor a Merlin Színházban — és könyvek, könyvek, könyvek. Mint például Kondrotas: *A kígyó pillantása* és más ínyenc olvasmányok.

VÁR 14 FOK
MŰHELYGALÉRIA
H–1012 BUDAPEST VÁRFOK U. 14.
☎: (361) 115-21-65

BODÓCZKY ISTVÁN
BÖRÖCZ ANDRÁS
BUKTA IMRE
EL KAZOVSZKIJ
GERBER PÁL
KONCZ ANDRÁS
REGŐS ISTVÁN
SZEMETHY IMRE
SZIRTES JÁNOS
SZOTYORY LÁSZLÓ
ÚJHÁZI PÉTER

Kortárs magyar képzőművészeti alkotások bemutatása és értékesítése

A galériát támogató alapítvány számlaszáma:
OTP. I. Alagút u. 3. (218-98017) 501-012019-3

NÜRNBERGI ÖTVÖSMUNKÁK

AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUMBAN

Végh János

A kiállításra érkező a bejárat mellett egy felnagyított metszetet láthat, amelyen egy matematikus és egy ötvös ül egymással szemben. Együttes szerepeltetésük nem logikátlan, bár a köztudat egymást kizáró tevékenységek képviselőiként gondol rájuk — valaki *vagy* tudós, *vagy* művész —, de több-kevesebb kapcsolat igenis lehetséges. Az ötvösség éppen azon művészeti ágak közé tartozik, amelyeknél ez a kapcsolat a legszorosabb, hiszen az alkotó folyamat technikai feltételeinek biztosításához nem kevés fizikai és kémiai műveltség kell, a tárgyak formájának kialakítása, az ornamentika megtervezése pedig magas fokú geometriai tudást tételez fel. Ezen kívül természetesen nélkülözhetetlen a művész egyénisége, ízlése, formaadásának, arányérzékének biztonsága, végül pedig kézügyessége, hogy csak a legjellemzőbbeket soroljam fel. A kettős tevékenység együttesen pompás alkotásokat eredményezett: jól jelzi ezt Mercurius szárnyas botja, mely az ókorért rajongó század sajátos nyelvén ennek egyértelmű attribútuma.

A nézőnek, a kor gondolkodó, allegorikus összeállításokat kihüvelyezni képes műértőjének az is sokat mondott, hogy mindez Nürnberg városának sziluettje előtt látható. Nürnbergnek, amely a német ötvösség egyik legfontosabb központja volt, és amely vitathatatlanul e jeles mesterség legnevezetesebb művelőit nevelte. *Jamnitzer, Krug, Petzold, Wolff,* mind ebben a városban tevékenykedtek, és az elsőtől — és egyszersmind legnagyobbiktól — eltekintve mindegyikük képviselve is van az Iparművészeti Múzeumban.

Természetesnek tartjuk, hogy egy ilyen gyűjtemény kiállításán jelentős művészi rangú alkotások lesznek láthatók, és örömmel vesszük tudomásul, ha ezek között néhány magyar vonatkozású is akad. Ilyen egy bizonnyal Mátyás király megrendelésére készült, gazdag levél- és virágdíszes fedeles serleg, egy szokatlanul nagyméretű, 77 centiméteres (!) ezüstkulacs az ő tulajdonából, és a Szapolyai-díszserleg, amelyen az edénytest maga egy nagy darab csiszolt krizopráz — hogy csak azokat említsem, amelyek magyar királyok személyéhez kapcsolhatók.

Ezeket egyébként több magyar művészettörténeti munka is mint magyar művészek munkáit regisztrálja. Hogyan kerülhetnek akkor most ide? A kérdés jogos, de a válaszadás nehéz. Ameddig új, velük kapcsolatos levéltári vagy más írásos adat elő nem kerül, csak a darabok formáját, stílusát vizsgálva tudunk dönteni. Egyelőre azonban aligha lehet megmondani, hogy Nürnbergben tanult magyar ötvös készítette már idehaza, onnan behívott mester dolgozott egy királyi mű-

Kézmosó tál és kanna. XVII. sz. vége
Hand-bowl and jug. Late 17th century

Díszserleg
Szapolyai János király címerével, Nürnberg vagy Boroszló/Ornamental goblet with the coat of arms of János Szapolyai, Nuremberg or Breslau, 1535 (?)

helyben, vagy egyszerűen a magyar király számára megrendelt, sőt csak egy kedvező alkalom kínálkozásakor megvásárolt művek ezek. Akár magyar, akár német kéz munkái, mind technikai kivitelezésük, mind formaadásuk teljesen olyan, mint a vitathatatlanul Nürnbergben készülteké. Az együttes bemutatás egyébként a tudományos vita célhoz érését is elősegítheti.

A gótikus formavilágot felváltó reneszánsz a német ötvösség területén sajátosan önálló volt, az olaszok akantuszos, meanderes, fogrovatos díszítéseitől merőben eltér az ő feltekeredő forgácsot, fülkagylót és más porcos részeket idéző ornamentikájuk. Majd az ötvösség területén is az agyafúrtat, játékosat, különlegeset kedvelő manierizmus győzedelmeskedett. E stílus jegyében készült Hans Petzold díszserlege, melynek teste egy nagyméretű, csiga formájú kagyló; különös, irizáló fénye távoli tengerek hangulatát idézi. (Hatásosan mozdítja elő ezt néhány kisebb, de nagyon értékes drágakő, így ametiszt és rubin.) Az erőteljes formákkal operáló barokkot és az elegánsan hűvös klasszicizmust követően Nürnberg jelentősége csökken. A város gazdasági erejével párhuzamosan politikai szerepvállalása is hanyatlik, amit a luxus iparművészeti ág, az ötvösség alaposan megérez. A kiállítás vége felé közeledve a rendezés is érzékelteti ezt: a tárgyak száma és kvalitása egyformán csökken. Érdeklődve szemlélődni, bogarászni azonban még lehet, a legkülönösebb formájú, hajó és bagoly alakú ivóedények éppen ezekben a tárlókban találhatók. (Egy akkori német prédikátor ekként jellemezte őket: „Furcsa ivóedények, amelyeket az ördög talált ki az Isten nagy nemtetszésére." A *nemtetszés* azonban inkább a prédikátor, mint az Isten ügye lehetett, mert a Mindentudó nyilván tisztában volt azzal, hogy nem az edény formája teszi az iszákost.)

Végezetül egy szomorú mementó, Urban Wolff kagylólapos díszserlege, amely egykor olyan pompásan, peckesen állt, mint a Mátyás-kulacs vagy a Szapolyai-díszserleg, jelenleg pedig szomorú roncs. Máig abban a széttört, összegörbült állapotban van, amibe Budapest ostromakor került. Gyenge vigasz, hogy ezt nézegetve könnyebben értjük meg ép társainak statikai rendszerét, hiszen a belső merevítők, csavarok a kész darabokban sohasem látszanak, itt pedig igen. Előkerülése után minimális, további rongálódását megelőző konzerválásban volt csak része, a szakszerű restaurálás olyan sok problémát vetett fel, hogy mindmáig nem merték elkezdeni.

A kiállítás rendezőinek pedig elismerésünket kell kifejeznünk, amiért volt merszük a művészet e csodálatos kis birodalmába a pusztulás leheletét beengedni, hiszen a szépséghez valamilyen módon hozzátartozik ellentéte, a torz, és a tengernyi igyekezettel megtervezett és nagy műgonddal létrehozott gyönyörű formák sorsa esetleg a pusztulás. Ám a kettőt egységben kell látnunk, mert ez az élet teljessége.

Goldsmith's Works from Nuremberg

IN THE MUSEUM OF INDUSTRIAL ART

Visitors arriving to the exhibition can see beside the entrance an enlarged print showing a mathematician and a goldsmith sitting opposite each other. Showing them together is not illogical although general opinion thinks of them as the representatives of two mutually exclusive activities — a person is *either* a scholar *or* an artist — but they may have more or less connections. Goldsmithry is the branch of art where this connection is closest, since the technical conditions of the creative process require considerable knowledge of physics and chemistry, and shaping the form of objects and their ornamental design suppose a high degree of geometrical culture. Apart from these the artist's personality, taste, his sure sense of proportion and form are equally important, and last but not least his manual skill is an absolute must — to mention only the most characteristic requirements. This dual activity produced marvellous creations indicated by the winged stick of Mercurius, its clear attribute in the particular idiom of the century fascinated by Antiquity.

The addressed spectator was the art expert, the deep thinker skilled in unscrambling allegorical compositions for whom the fact that all these could be seen before the silhouette of the city of Nuremberg, meant much in itself. Nuremberg was a major center of German goldsmithry and without any doubt, it had raised the most prominent practicians of that distinguished craft: *Jamnitzer, Krug, Petzold, Wolff* had worked there, and apart from the first and greatest, all of them are represented in the Museum of Industrial Art.

We think natural that the exhibition of such a collection will present significant works of art, and we are happy to acknowledge if some of them are related also to Hungary. There is a goblet with a lid richly ornamented with leaves and flowers which was certainly made to the order of King Matthias, an unusually large silver flask (77 cms!) which has also belonged to him, and the Szapolyai-ornamental cup where the body of the dish is a large polished chrizopraz, to mention only those objects which can be related personally to Hungarian kings.

By the way, these works have been mentioned in several Hungarian works of art-history as the creations of Hungarian artists. How could they appear now here? The question is legitimate but difficult to answer. Until the emergenced of new data in archives or documents our decision must rely on the examination of the form and style of the objects themselves. However, on this basis it is impossible to decide whether an object was made by a Hungarian goldsmith in Hungary

who had studied in Nuremberg, or a master invited from Nuremberg had worked in a royal workshop, or these works had been simply ordered by the king of Hungary or just bought at a favourable occasion. Whether the works of Hungarian or German masters, they can be seen here in their proper context; their technical and formal qualities are identical with other works of which we know that they had been made in Nuremberg. Their presentation together can contribute also to solving the scientific debate.

The Gothic form-world was first replaced by the Renaissance (in German goldsmithry this was a very independent style, its ornamentics evoking upcurling shavings, auricles and other cartilaginous parts are very different from the Italian meandering decorations with acanthus- and indentate patterns); this was then followed by the conquest of Manierism liking the tricky, the playful and the striking. The body of the ornamental goblet of Hans Petzold is a large-sized shell in snail form: its stgrange, iridescing light evokes the atmosphere of distant seas. Some smaller but valuable precious stones such as amethyst and ruby, contribute effectfully to this mood. The Baroque operating with powerful forms, and elegantly cool Classicism are also present but by then the significance of Nuremberg was over. Parallel with the town's economic imprtance its political role declined too and goldsmithry, this luxurious branch of art, felt the decline strongly. Here we are nearing the end of the exhibition, the number and quality of the objects decrease. Yet you may look around and rummage: the drinking vessels with strange forms, shaped like ships and owls, are just in these vitrines. (A German preacher of the age characterized them like this: ,,Strange drinking vessels invented by the devil to the greatest displeasure of God." But the *displeasure* must have rather been the affair of the preacher than of God, since the Omniscient obviously knew that the form of the velles was indifferent to the drunkard; those who really wanted, could get tight also by drinking from vessels made without imagination.)

Finally a sad memento: Urban Wolff's shell-plated ornamental cup which once stood so supreme and haughty like the Matthias flask or the Szapolyai-goblet, and is now a pitiful ruin. It is still broken and twisted as during the siege of Budapest when this happened to it. It is cold comfort that by contemplating it we understand the statical system of its intact companions better because the interior stiffeners, bolts and the like are never visible on the complete objects. Here everything is visible: after having found it, the work of conservation was limited to preventing its further deterioration: professionally competent retoration raised so many problems that so far nobody had the courage to start with it.

Harangvirág serleg/Bluebell cup, 1575–1600 (Fotók Kolozs Ágnes)

Maybe its turn will come- until then we must express our appreciation to the organizers of the actual exhibition for their courage of letting in the breathe of decay into this wonderful little empire of art. The distorted, the opposite of beauty, belongs to it is some way, and the fate of splendid forms designed with great ambition and produced with careful workmanship, may be destruction owing to the accident of a bomb falling just there owing to the vagaries of war. However, one must see the two in unity because such is the fullness of life.

JÁNOS VÉGH
(Translated by Éva Polgár)

KISUGÁRZÁSOK

Ékszer 1936–1991. Bécsi ékszerművészek kiállítása a budapesti Iparművészeti Múzeumban • *Ács Piroska*

Talán nem kapja fel fejét meglepetten az olvasó a címben szereplő ékszerművész szó láttán, s nem kérdezi furcsálkodva, hogy — a festőművész, a szobrászművész analógiájára — miért kellett szakítani az ötvösség kedvelt kézműveseinek, az ékszerkészítőknek hagyományos megnevezésével, az aranyművessel. Ha mégis ezt teszi, a több mint ötven év művei, vagyis a 200 tárgyat bemutató vándorkiállítás eloszlatja kételyeit.

A katalógusban s a plakáton 34 művész neve szerepel, ők jelenkori alkotók. A kollekciónak azonban van „történelmi" része is: a bécsi Iparművészeti Főiskola egykori hallgatóinak, jelesül *Eugen Mayer* és *Franz Hagenauer* nevével jelzett művészképző osztályok diákjainak munkái. Mayer professzor *Josef Hoffmann* utódaként 1936-tól 1960-ig vezette a fémmegmunkáló osztály tevékenységét. A korai — a negyvenes évek első felében készült — ékszerek így sok tekintetben az iparművészeti főiskola hagyományain alapulnak — a művészi gondolat kifejezése és az igényes kivitelezés szempontjából mindenképpen. A konvencionális testdíszek körébe sorolható nyakékek, karkötők, gyűrűk, hajdí-

Verena Formanek: Melltű, (Osztrák arc), 1985, eloxált alumínium, korall, golyóscsapágyrendszer

Fritz Maierhofer: Melltű, 1971, műszál, ezüst, arany

Fraknó és az Esterházyak

Miénk (is) a vár

Burgenlandi várlátogatásra, a turisztikai értékek bemutatására invitált a Győr–Moson–Sopron megyei önkormányzat nemrégiben alakult idegenforgalmi igazgatóságának meghívója a minap. Az egész naposra tervezett szakmai kirándulás nem a legjobban sikerült. Összesen egy várat s egy bezárt múzeumot láttunk – kívülről. A Magyarországról érkezett vendégeket nem engedték be a fraknói várba. Pedig az utazás egyik fő célja éppen az lett volna, hogy bemutassuk a tartomány május 15-én nyíló nagyszabású kiállítását. Annyit azért megtudtunk, hogy Fraknó vára nemcsak helyszíne, de történelmileg hiteles központja is a kiállításnak, csakúgy, mint az egykori magyar arisztokrata család, az Esterházyak – s a velük elválaszthatatlanul összeforrott vidék – történetének. A kismartoni levéltáros, *dr. Harad Prickler* szerint a budapesti millenniumi ünnepségek óta kevés olyan kiállítást sikerült összehozni, amely – egy magyar arisztokrata család történetén keresztül – ilyen nagy ívben, s ilyen gazdagon illusztrálva mutatná be a magyar–osztrák történelem egy szeletét.

A tartományi idegenforgalmi igazgató, *mag. Hans Kaippel* százezer látogatóra számít október végéig. Véleménye szerint egy sikeres kiállításhoz attraktív téma és attraktív környezet kell, ám ugyanilyen fontos a rendező város, a régió aktív közreműködése. Bármelyik pont gyenge vagy hiányos, a siker nagy valószínűség szerint elmarad.

A magyarok ezúttal nem kapnak különleges kedvezményeket, az ötvenschillinges belépődíjat (diák- és nyugdíjasjegy 25, iskolai csoport tagjai tanulónként 20 schilling) mindenkinek egyformán meg kell fizetni, függetlenül attól, melyik országból érkezett. A szervezők ennek ellenére számítanak a magyarországi látogatókra, úgy vélik, a fraknói várat egy kicsit mi is a magunkénak érezzük. – S valljuk meg őszintén, ebben nem is igen tévednek.

Nagy Péter

FELHÍVÁS!

A TRÖSCH-PRIMA KONZERVGYÁRTÓ KFT.
– idénymunkára – elsősorban női

segéd- és betanított munkásokat vesz fel

Az idénymunka előreláthatóan 1993. június 15-től 1993. október 15-ig tart.

Bruttó kereseti lehetőség 70,– Ft/óra, műszakozás esetén
plusz műszakpótlék jár, a II. műszakra 30 százalék, a III. műszakra 60 százalék.

A munkáltató határozott időre szóló munkaszerződést ajánl fel, mely időszak munkaviszonynak számít.

A munkáltató védőruhát biztosít a munkavégzéshez.

A vidékről bejáróknak útiköltség-térítést ad, mely az utazási költség 80 százaléka.

Az alkalmazás feltétele az élelmiszeriparra előírt
egészségügyi orvosi alkalmassági vizsga megléte.

Jelentkezni lehet: péntek kivételével minden nap reggel 7^{00} órától délután 14^{30}-ig a KFT. ügyintézőjénél, Hammerschmidt Jánosnénál. Tel.: 98/15-733.

Cím:
TRÖSCH-PRIMA
KONZERVGYÁRTÓ KFT.
9200 Mosonmagyaróvár, Alkotmány út 15.

TRÖSCH PRIMA

A három nagy gabonás

Mindössze három nagy gabonaipari vállalat marad állami tulajdonban a decentralizált privatizáció befejezése után – jelentette ki Tóth Éva, az ÁVÜ képviselője a Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége Gabonatermelők Országos Választmányának tegnapi ülésén. Elmondta: a gabonaipar várható privatizációja törvényben előírt határidőre, június 30-ra jórészt be is fejeződik. Ezután csupán a Győr-Moson-Sopron megyei, a Somogy megyei, valamint a Jásznagykun-Szolnok megyei gabonaipari vállalat marad állami tulajdonban, elsősorban az állam stratégiai vásárlásai miatt. Később e cégeket a tőzsdére viszik, de akkor is megmarad az állam többségi tulajdona. A többi gabonaipari vállalatot decentralizáltan szeretnék privatizálni.

Európa öröksége Magyarpolány

Mától május 10-éig Budapesten rendezik meg az Europa Nostra találkozót. Az Europa Nostra társaság 1993-ban jött létre, a kontinens építészeti és természeti örökségének megőrzését vállalva fel. A nem kormányközi szervezetnek 1992 végén 29 ország volt a tagja. Az Europa Nostra (IBI) szervezet találkozóját egyébként most először rendezik meg közép-kelet-európai országban. Az eseménysorozat ideje alatt nyújtják át az Europa Nostra érmet Magyarpolány településnek. A Veszprém megyei helyiség a barokk római katolikus templom és a falu példás műemléki felújításáért érdemelte ki az elismerést.

Százmilliót kapunk

Az Európai Közösség a Phare-program keretében 100 millió ECU értékű segélyt nyújt 1993-ban Magyarország számára, támogatva a piacorientált gazdaság kialakítását, egy nyitott, demokratikus társadalom létrehozását. Az erről szóló megállapodást tegnap írta alá a magyar kormány nevében Bogár László, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának államtitkára, az Európai Közösségek Bizottsága nevében pedig Alan Mayhew-Phare igazgató. Az EK bizottsága és a kormány 1993-ban közös elhatározással a magángazdaság támogatására összpontosít, segíti a kis- és középvállalkozások fejlesztését, a vállalati szerkezeti átalakítást, valamint a pénzügyi szektor reformját. Prioritást élvez a technológiai fejlesztés és a minőségügy, a mezőgazdaság fejlesztése, az egészségügyi reform, a felsőoktatás TEMPUS-programja.

Biztos hiány

A Colonia Biztosító Rt. a múlt évet 338 millió forint hiánnyal zárta annak ellenére, hogy a díjbevétel meghaladta az 1,9 milliárd forintot, a kárkifizetés pedig ennél kevesebbet, 1,35 milliárd forintot tett ki. A biztosító 760 millió forinttal növelte tartalékát. A részvénytársaság múlt évi mérlegadatai szerint a cég eszközértéke meghaladta a 4,57 milliárd forintot. A cég tegnap bejelentette, hogy újfajta biztosításokat vezet be. A Colonia Comfort biztosítási csomag és a Colonia Privat felelősségbiztosítás, valamint a Família balesetbiztosítás szinte minden vagyoni kárra, illetve balesetre, halálesetre anyagi fedezetet nyújt. Valamennyi biztosítási forma "inflációkövető", azaz a biztosítási összeget és a díjat évente a hivatalos statisztikai árindexszel módosítják.

Új listások

A Legfelsőbb Bíróság május 3-i, tárgyaláson kívül hozott végzésében megváltoztatta az Országos Választási Bizottság határozatát, és elrendelte a Keresztényszociális Szakszervezetek Országos Szövetség (KESZOSZ) által a társadalombiztosítási képviselők választására benyújtott országos listák bejegyzését. A Legfelsőbb Bíróság a végzést tegnap kézbesítette a KESZOSZ képviselőjének. A Legfelsőbb Bíróság végzésében megállapította: a KESZOSZ az Országos Választási Bizottság visszautasító határozata előtt, de a nyilvántartásba vételi kérelmet követően igazolta, hogy legalább három nemzetgazdasági ágban, legalább tíz alágazatban tagszervezetekkel rendelkezik, ötnél több megyében pedig területi szervezetei működnek. A KESZOSZ tagszervezeteinek együttesen több mint száz különböző munkáltatónál működő munkahelyi szervezete van.

Királyi titok

A brit uralkodó magyarországi látogatása alkalmából jelent meg – a Belvárosi Könyvkiadó gondozásában – a II. Erzsébet királynő titkos naplója című kötet. A könyvet Tóth Eszter költő fordította magyarra. A napló – amelyet az uralkodó belső komornája, Lady Crabtree fedezett fel és válogatott a kötetbe – bepillantást enged a királynő életébe, hétköznapjaiba. II. Erzsébet házasságkötésekor kezdte el a naplóírást, okosan és szellemesen mutatva be a királyi család, a társasági élet és a világtörténelem eseményeit. A kötetben a királynő "brit humorral" jellemzi az audienciákon megjelenő miniszterelnököket, Winston Churchilltől Mrs. Thatcherig. Bepillantást enged hálószobájába is, felidézve azt az estét, amikor egy idegen bejutott a palotába.

Hogyan győzzük le a tavaszi fáradtságot?

Itt a tavasz, a természet feléled, és mi, emberek, ilyenkor fáradtabbak vagyunk az átlagosnál. Reggel alig tudjuk kinyitni a szemünket, rosszkedvűek, levertek vagyunk. Itt a tavaszi fáradtság.

Szakemberek megállapították, hogy a tavaszi fáradtság oka az erősebb napsugárzás, melynek hatására anyagcserénk és hormonháztartásunk átalakul, és ez fokozottabban igénybe veszi szervezetünket.

Könnyen úrrá lehetünk a tavaszi fáradtságon. Próbáljuk ki reggel a hideg-meleg vizes váltó zuhanyozást, és a száraz masszázst, melyet mindig alulról, a lábaktól kezdjünk, és felfelé haladjunk a szív irányába. Ez lendületbe hozza a vérkeringést. Sétáljunk, kocogjunk vagy fussunk rendszeresen. Inkább lassan, de hosszabb ideig maradjunk a szabad levegőn. A kerékpározás is jó frissítő. A testi aktivitás lelki kiegyensúlyozottságot biztosít. Figyeljük meg, ha a kocogás vagy a kerékpározás után fáradtan, de elégedetten hazaérkezünk, minden problémánk egyszerűbbnek, könnyebben megoldhatónak tűnik.

Mi segít még a tavaszi fáradtság leküzdésében? Például a fehérjében, ásványi anyagokban és vitaminokban gazdag étrend és a megfelelő mennyiségű alvás.

Régi bevált házi szerek is segítenek a tavaszi fáradtság megszűnésében, például egy hathetes gyermekláncfűkúra. A gyermekláncfű rendkívül gazdag gyógy- és erősítőanyagokban. Jó ernyesztő, frissítő, tisztító, izzasztó és erősítő hatású. Étvágytalanság, emésztési problémák és sok más civilizációs betegség bevált ellenszere.

Igyunk meg reggel és este egy-egy csésze gyermekláncfű teát, és bevehetünk hozzá még a patikában és gyógynövényboltban kapható gyermekláncfűszirupból két evőkanállal is.

Másik ajánlatunk a csalánkúra, mely szintén élénkíti az anyagcsere-működést és erősíti a szervezet ellenálló-képességét. A csalán enyhe hashajtó hatású, segít a krónikus reumás megbetegedéseknél. A kúra négy-hat hetes. Ezalatt igyunk meg reggel és este egy-egy csésze csalánteát. Kiegészítésként ajánlott a friss csalánlevelekből készült saláta vagy csalánfőzelék fogyasztása.

V. I.

Hogy jól kezdődjön a nap

ÖTLET

A reteknek nemcsak a gumója, hanem friss levele is nagyon egészséges, sőt a gumónál jóval több vitamint és ásványi anyagot tartalmaz. A friss retek levelét megmosva, szárítva, keskeny csíkokra vágva jól használhatjuk például sós túrókrémek ízesítésére.

REGGELIRE: ROPOGÓS KENYÉR RETEKKEL

Hozzávalók: 1 db tojás, 8 szem nagy retek, 1 szelet extrudált szezámmagos kenyér, 3 dkg sovány túró, só, 1 dl friss grapefruitlé.

Hideg vízben tegyük fel és a forrástól számítva két és fél percig főzzük a tojást. Mossuk és tisztítsuk meg a retket, majd szeleteljük vékonyra. Kenjük meg túróval a ropogós kenyeret, szórjuk meg sóval és díszítsük a retekkel.

Jól illik hozzá a frissen kinyomott grapefruitlé és a még meleg lágy tojás.

ŐSZ ÉS TÉL DIVATELŐZETES

Mitől függ a divat alakulása? Ha hiszik, ha nem, ennek elsősorban gazdasági eredői vannak, de beleszólnak a kulturális áramlatok és a hagyományok, az etnikai jellegzetességek, az ökológia, a politika is. Minden az Intercolor – a Nemzetközi Színbizottság – ülésén kezdődik, akkor, amikor a szezont megelőzően két évvel megállapodnak egy közös alapkoncepcióban: a színekről, színkombinációkról, alapanyagokról, mintázatokról. Az így kialakított színkártya és az alapkoncepció jegyében tervezik újdonságaikat.

S hogy mit is ígér őszre, télre a divat? Nos, leegyszerűsítve háromféle stílust: a mérsékelt formákkal operáló városi, a harsányan fiatalos és a szexisen romantikus stílusok uralkodnak majd.

A városi stílus sötét színárnyalatokban, vékony sziluettű télikabátokban, az ötvenes éveket idéző kiskosztümökben, kabátruhákban testesül meg. Vádliközépig érő szoknyával, hangsúlyos derékvonallal, testközeli vállszélességgel. Nemezelt és bolyhozott gyapjúból, plüssből, sima és fényes felületű anyagokból.

A fiatalok divatja sportos és nagyon színes, fémes, műanyaghatású fényességgel. Sztreccs, plüss, szatén, pvc, steppelt dublé és kötött anyagokból. A szoknyák hol combközépig, hol féllábszárig érnek, a nadrágok feszesek vagy bővülő szárúak, tunikával, mellénnyel, kockás ingblúzzal hordják.

Éretlen gyümölcsök színeiben pompáznak a szexis, hollywoodi ihletésű esti öltözetek, felszínre hozzák a csipkés fehérneműt, kedvelik a kimonóformát, a naiv népi díszítéseket. Egyaránt megjelenik a testre feszülő és bő lezserség, a mini és a bokáig érő hosszúság. Mindez áttört mintázatú kötött vagy szövött kelméből, kasmír és gyapjú keverékéből, plasztikus és jacquard mintázatokkal, gyümölcs- és virágmintákkal.

A rendező álma

Ezekben a napokban mutatják be a magyar mozik a *Chaplin* című filmet. *Sir Richard Attenborough, Sir Charlie Chaplin* életéről szóló filmjét Londonban, Kaliforniában és Svájcban forgatták. Az új, 30 millió dolláros alkotás jelentős része a fiatal, a harminc év alatti Chaplinről szól. Még Oona, Chaplin özvegye adott szabad utat az életrajzi filmnek, melyről majd minden jelentős filmgyártó álmodott. Oona választása Attenboroughra esett, tetszett neki a Gandhi-film, helyeselte a rendező elképzeléseit. Elkezdődött a Chaplint alakító megfelelő személy kiválasztása. A rendező nem ismert színészre bízta e parádés szerepet, *Robert Downey*-t tartotta a legalkalmasabbnak arra, hogy 18 éves korától 83 évesig megszemélyesítse Chaplint, a törékeny termetű kis komédiást, az utolérhetetlen nagy művészt. Ben Kingsley sem volt világhírű a Gandhi előtt – emlékeztet a rendező, és reméli, hogy Robert Downey is "kiugrik" e film után.

Hogy lehet egy legendát, melyet több generáció bizalmasan Charlienak hív, megfilmesíteni? Hatvanöt órás filmet forgattak, ebből készült a két óra huszonöt perces változat. A közönség fogadtatásán múlik, hogy sikerült-e a rendezőnek valóra váltania az álmát.

Utazni muszáj! 5.

Hamis illúziók

Figyelemmel kell kísérni, hogy a szerződés szerint mikor kell a teljes részvételi díjat befizetni. A részvételi díj tartalmazza az utazás, szállás, ellátás, belépőjegyek, idegenvezetés költségeit és természetesen a vállalkozó árrését és a forgalmi adót. Fontos tudni, hogy a részvételi díj, a szolgáltatások összességére vonatkozik, nem pedig a napok száma szerint történik a megállapítása. Azért is félrevezető és helytelen az olyan hirdetés, amely hosszú hétvégére, öt napra szól, miközben péntek éjszaka van az indulás és kedden hajnalban az érkezés. Ez valóban öt napot érint, de nem öt nap tartózkodást. A 120 óra helyett csak 80–85 órát tölt ott, de nincs alapja a reklamációnak, mivel az iroda csak a valóságos szolgáltatásokat számítja fel. Helytelen ilyen formán hamis illúziókat kelteni.

Ha az utat ellátás nélkül hirdetik, akkor minden étkezésről az utasnak kell gondoskoni. Reggeli biztosításánál tisztázni kell annak jellegét, mivel nem mindegy, hogy a reggeli kontinentális (péksütemény, vaj, jam, tea) vagy angol, vagy svédasztal, amely bőséges étkezést jelent. Félpanziós ellátás esetén reggeli és egy fő étkezés jár (általában vacsora a jobb nap közi időbeosztási lehetőség kedvéért). A teljes ellátás napi háromszori étkezést jelent.

Az irodánál mindenképpen kérdezzünk rá a biztosítás megkötésére. Ha ilyen nem történt, feltétlenül kössünk biztosítást. Ennek hiányában probléma esetén szinte megoldhatatlan helyzetbe hozhatja magát az utas a helyszínen, illetve az itthoni későbbi költségtérítésnél, a több ezer dolláros kórházi számla kifizetésekor. A biztosítási kötvényt feltétlenül kérjük el, mivel sajnos az utóbbi időben előfordul, hogy az utassal kifizettetik a biztosítási díjat, ugyanakkor a kötvényt nem adják oda, s probléma esetére néhány biankó kötvényt visz magával a túravezető. A biztosítási kötvényt alaposan tanulmányozzuk át, jó ha tudjuk, milyen jogok illetik meg a biztosítottat.

Fecsegő testőrök?

Washingtonból érkező hírek szerint a Clinton házaspár kezdettől fogva nincs kibékülve az őrzésükkel megbízott titkosszolgálattal. Tulajdonképpen ez nem is csoda: normális élethez szokott embereket nyilván zavar, ha még oda is egyenruhás őrség követi őket, ahová a király is gyalog jár. Bill Clinton alkatánál fogva közvetlenebb, kötetlenebb és kevésbé ragaszkodik a formaságokhoz, mint elődei – s ezzel jókora feladatot ró testőreire. A titkosszolgálat és a Clinton házaspár között bizony nem felhőtlen a viszony. Ezek a súrlódások magyarázhatják, hogy az amerikai fővárosban pletykák kaptak lábra az elnöki lakosztályban történő dolgokról, melyek semmiképp sem tartoznak a nyilvánosságra.

Ki elégelte meg előbb a másikat? Nem tudni, de tény, hogy Hillary és Bill Clintont kezdettől zavarta, amikor mindenhová fülhallgatós testőrök kísérték őket, s különösen az, hogy a titkosszolgálat tagjai nem csak hallgattak, hanem ki is hallgatták őket. Mitbb: ki is szivárogtatták azt, amit hallottak. A dühös Fehér Ház megpróbált a végére járni néhány – valószínűleg nem alaptalan – pletykának. Az egyik amerikai hetilap pedig megtudta: az elnöki titkosszolgálatot felügyelő minisztériumot figyelmeztették, ha nem szűnik meg a fecsegés, a Fehér Ház másik minisztériumot bíz meg a feladattal.

Ezt pedig ultimátumnak tekinti a titkosszolgálat. Tekintheti is, hiszen eddig elidegeníthetetlen joga (és kötelessége) volt az elnöki őrizet biztosítása. Mióta 1981-ben John Hinckley rálőtt Reagan elnökre, az elnöki házaspár lakosztályába háborítatlan bejárása volt a testőröknek. Hillary és Bill Clinton azonban döbbenten vette tudomásul, hogy egy másodpercre sem lehetnek egyedül – s az első emeletről a másodikra "száműzték" a testőröket. A titkosszolgálat szóvivője azt állítja, hogy ebből "nem lett sértődés", de elismeri, hogy Clinton energikus, közvetlen stílusához "bizonyos testőrök jobban alkalmazkodnak, mint mások". Az ellenérzések kinyilvánításának több módja lehetséges, többek között az is, hogy ki lehet fecsegni a Clinton házaspár hálószobatitkait. Washingtonban hamarosan azt csiripelték a verebek, hogy Hillary lámpát, noteszt, bibliát vágott Bill fejéhez, sőt, a füstre kifejezetten allergiás Clinton jelenlétében tüntetően rágyújtott egy cigarettára. S tette ezt az a Frist Lady, aki a Fehér Ház összes emeletén betiltotta a dohányzást.

George Stephanopoulos, a Fehér Ház szóvivője azt állítja, hogy mindezek megalapozatlan híreszlelések rosszindulatú pletykák.

Az elnöki házaspárnak a pletykákhoz hozzá kell szoknia. Nehezebb lesz hozzászokni egy ellenséges titkosszolgálathoz. Pedig ezzel a dologgal is minden elnöknek meg kell birkóznia. Bush elnök állítólag azért töltötte a karácsonyt mindig a Fehér Házban, s nem Camp Davidben, hogy testőrei a családjukkal ünnepelhessenek. Csakhogy akkoriban a testőrség tagjai még kevesebbet fecsegtek...

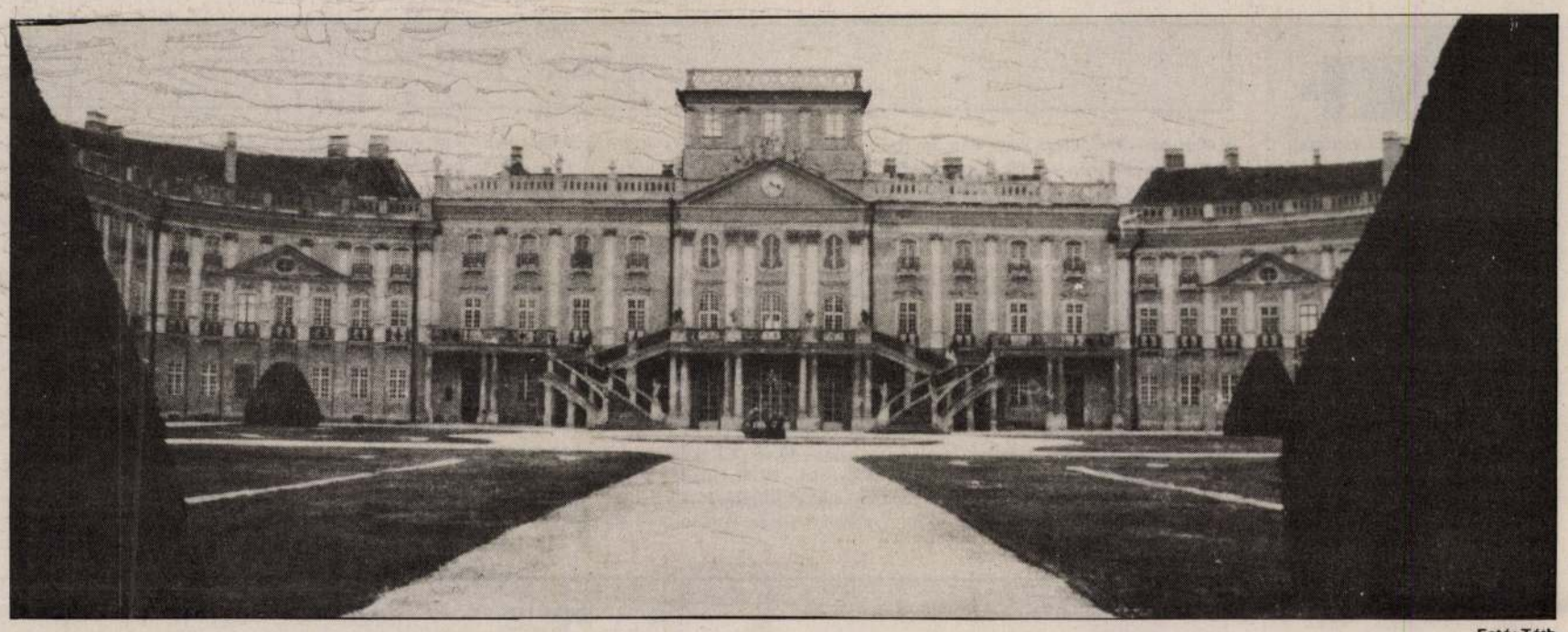

Fotó: Tóth

Eszterháza csodája

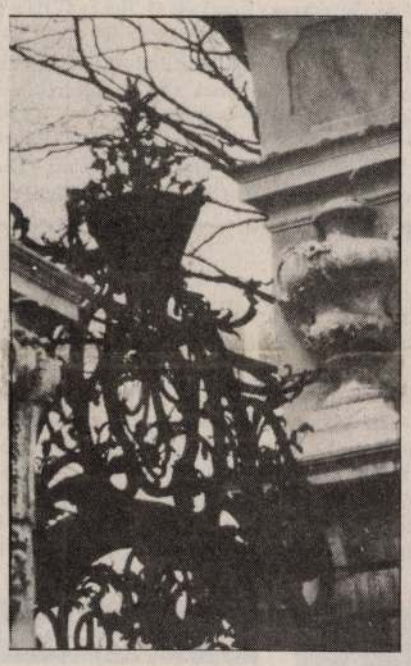

A hajdani büszke Eszterházára érve ma az egyszerű "Fertőd" tábla fogad. A barokk-rokokó stílusban épült kastély látványa lenyűgöző. Egy röpke pillanatra magával ragad a múlt igézete... Könnyű visszaálmodni a könyvekből, filmekből megismert káprázatos estélyeket, a magyar és a bécsi arisztokrácia nagyszabású ünnepségeit. Ám mielőtt teljesen belefeledkeznék e furcsa nosztalgiába, valami megzavar. Még a kovácsoltvas kapu átlépése előtt feltűnik a málló vakolat.

Bak Jolán, a kastély igazgatónője – és "szerelmese" – szomorú mosollyal nyugtázza elképedésemet.

– *Az összkép szép, de ha körülnézünk, látszik, hogy az ajtókat, ablakokat már csak a festék tartja össze. A huszonnegyedik órát éljük, és ha nem történik valami, Közép-Európa egyik legszebb műemléke egyszerűen összedől...*

Pusztulásra vagy feltámadásra ítélve

Pedig sok mindent láttak, átéltek az évszázados falak. A magyar "Versailles"néven ismert épületegyüttes az 1760-as években született, *Esterházy Miklós herceg* kívánságára, számos híres építész terveiből. Köztük találjuk *Melchior Hefelét*, a bécsi udvar főépítészét, és *Jacoby Miklóst*, a kitűnő rajzolót, kivitelezőt. A herceg halálával véget ért a fénykor, az utódok elhagyták a fertődi rezidenciát. A család a század elején helyreállíttatta a kastélyt. Ám jött a második világháború, barbár kezek széthordták a berendezést, s összetörtek mindent, ami nem volt mozdítható. Szomorú szenzáció, hogy középső épületrész évekig magtárként, illetve műtrágyaraktárként működött. Hogy teljesen mégsem uralkodhatott el az enyészet, *Dr. Porpáczy Aladárnak*, az ötvenes évek Kossuth-díjas akadémikusának köszönhető, aki már a hercegség idejében is ellátta az intézői teendőket. 1953. az első százezer forintról nevezetes, melyet a beázó tető javítására fordítottak. Majd '57-ben megkezdődtek az előkészületek Haydn halálának 150. évfordulójára. Intenzív felújítás folyt, helyreállították a dísztermet és a díszudvart, újravakolták, festették a falakat, új köntöst kapott a homlokzat, s elvégezték a födémcserét is. A munkálatok nagyságát jelzi 10,5 millió forint és a Fertődi Építőipari Szövetkezet megalakulása. Ebben az időben a kastély nyugati szárnyában kertészeti középiskola működött, a keleti részben lakásokat és irodákat alakítottak ki.

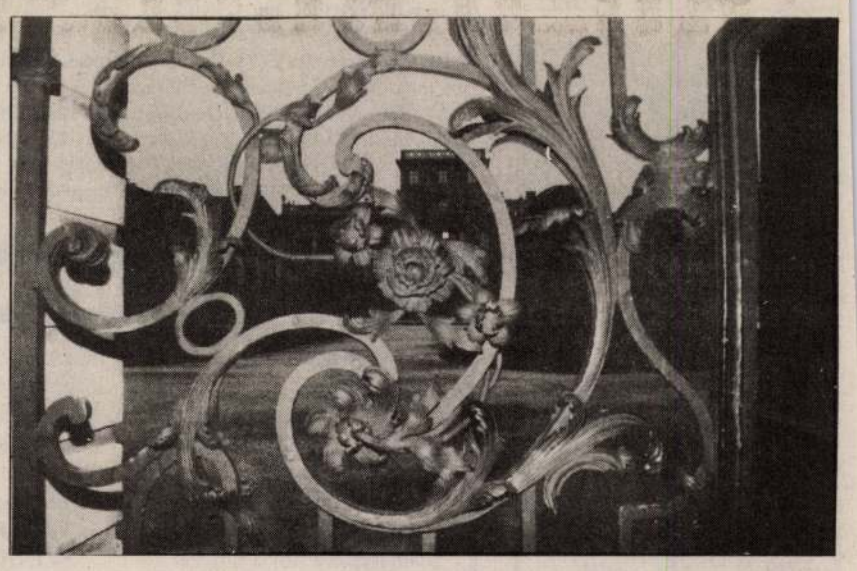

Sokba kerültek a hetvenes évek is. A lápos vidéken szinte teljesen hiányzott a szigetelés. Két szakaszban folytak a munkák, speciális szárazanyaggal vették körül a kastélyt, a Zeneterembe külön szilikofób vegyületet injektáltak.

Később megnyílt a ma is üzemelő szálloda és múzeum. 1987-ig százötvenötmillió forint állami támogatásról árulkodnak a könyvelések. Futotta a kapuk rendbe tételére,a legfontosabb kőfaragó munkákra. Aztán hirtelen elapadtak a pénzforrások, s miközben tavaly ünnepelte ötmilliomodik látogatóját, *"Eszterháza – újra – őszi szomorúságra jutott."*

A kastély állaga folyamatosan romlik, a kapcsolódó épületek tönkrementek, most a főépületen a sor. Ám a legnagyobb fenyegető kár a lakatlanság. 1982-től az Erdészeti és Faipari Egyetem kezelésébe került a műemlékegyüttes. Hogy tulajdonképpen mit jelent a hivatalos kifejezés? Nos, többek véleménye szerint csak nyűgöt...

Szerencsére a mostanában érkező hírek örömmel töltik el a lelkes igazgatónőt.

– *Ha a reményeink valóra válnak, a nemzetközi Mozart Alapítvány Prágából Fertődre teszi át székhelyét. Egész éven át tartó mesterkurzusoknak adunk otthont. Ebben az esetben az alapítvány és az állam közös támogatásával eredeti formában helyreállítjuk az egykori appartmanokat, melyek világhírű mesterek szállásául szolgálnak. Fölújítjuk a kollégium épületét, restaurálttatjuk a bútorokat, és a szalonok is visszakapják régi rangjukat. Természetesen a múzeum továbbra is fogadja a látogatókat, sőt újjászületik a hajdani Bábszínház is. A javaslat a kormány előtt van, remélhetőleg a jövő hónapban döntés születik, hiszen a Mozart Akadémia 1995-ben már itt szeretne évadot nyitni.*

Mi lesz, ha mégis nemet mondanak a szép tervekre? *Bak Jolán* akkor sem esik kétségbe. Érthető, hiszen az ősi park madarai világbanki segítségről, s barokk kultúrközpontról is csicseregnek. S talán egyszer eljön az idő, amikor a fertődi kastély a Világörökségek közé kerül. Az igazgatónő optimista.

A kastély pedig így is gyönyörű.

Kovács Andrea

TV 1

6.10 Falutévé – faludoktorral, gyógytornával
6.30 A Reggel
8.15 Közjáték
8.20 Jó reggelt adj, Istenem!
8.30–
12.00 Korhatár nélkül
8.30 Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer... Amerika
Francia rajzfilmsorozat
Az első amerikaiak
9.00 Cimbória
9.10 Marian kisasszony és az ő vidám cimborái
Angol filmsorozat
A fehér lovag
9.35 Micimackó-klub
10.05 Dnyepropetrovszki cirkusz
Francia film
11.00 Szezám utca
12.00 Tévémagiszter
13.30 Képújság
13.40 Wurlitzer
Presser Gábor
14.25 Oroszország–Svédország
Jégkorong-világbajnokság
Közvetítés Münchenből
15.10 Összefoglaló a MOGÜRT-Salgó Rallye autóversenyről
17.10 Leg... leg... leg...
17.40 Telis-televideo '93
17.50 Novo moda
Divatmagazin
18.15 Nagyon szívesen
Sokszínű újdonság
19.10 Szerencsekerék
19.40 Jó éjszakát kíván a Disney!
20.00 Híradó
20.30 Telesport
20.40 Harry és Walter New Yorkba megy
Amerikai film
22.35 Bongó
23.45 Közjáték (ism.)
23.50 Moulin felügyelő
Francia bűnügyi filmsorozat
XVIII. kerület
1.20 Híradó

OSZTRÁK 1

9.00:Hírek – 9.05: Santa Fétől nyugatra (ism.) – 9.30: Népzene (ism.) – 10.25: Romantika előnyben – 12.00: Dokumentumfilm – 12.30: Halló, Ausztria! – Halló, Bécs! – 13.00: Hírek – 13.10: Rólunk van szó (ism.) – 13.35: Film – 15.10: Pályaválasztás – 15.35: Kacsafalva (sor.) – 16.00: Gyermekwurlitzer – 17.00: Minihírek – 17.10: X-Large – 18.00: Hírek – 18.05: Ausztria-kép – 18.30: Malibu vízi mentői (am. sor.) – 19.30: Híradó – 20.00: Sport – 20.15: Népzene – 22.10: "Arany" lányok (sor.) – 22.35: Csillogó aszfalt (film) – 0.15: A terror völgye (film) – 1.40: Hírek – 1.45: Ex libris

9.00: Hírek – 9.05: Kulturális magazin – 9.30: Rövidfilm – 10.15: Dokumentumfilm – 11.00: Sajtóóra – 12.00: Pillantás a hétre – 12.30: Tájékozódás – 13.00: Hírek – 13.10: Cseh kastélyok és várak – 13.40: Rapszódia (am. film) – 15.30: Octopus vállalkozás (sor.) – 16.10: Tiny Toon kalandjai (sor.) – 16.35: Nincs folytatás – 17.00: Minihírek – 17.10: Beverly Hills 90210 (am. sor.) – 18.00: Hírek – 18.10: X-Large – 18.30: Malibu vízi mentői (am. sor.) – 19.30: Híradó – 19.50: Konfliktusok – 20.15: Oroszlánbarlang (sor.) – 21.15: Ételek és történetek – 21.50: A talizmán (film) – 0.20: Haydn-muzsika – 0.45: Hírek – 0.55: 1000 mesterműv

OSZTRÁK 2

14.25: Sport – 17.00: A kedves család (sor.ozat)– 17.45: Ki akar engem? (sor.)ozat– 18.00: Labdarúgás – 19.00: Tartományi élet – 19.30: Híradó – 20.00: Kulturális magazin – 20.15: Papa (amerikai film) – 22.10: Hírek – 22.20: Sport – 22.50: Falu a határszélen (sorozat) – 0.50: A modell és a zsaru (am. sor.) – 1.40: Hírek

13.00: Haza, idegen otthon – 13.30: Sport – 16.30: Dokumentumfilm – 17.15: Idősek klubja / Hírek – 18.05: Óriásláb este Hendersonékkal (sor.) 18.30: Ausztria-kép – 19.00: Tartományi élet – 19.30: Híradó – 19.48: Konfliktusok – 20.15: Tetthely (krimisor.) – 22.00: Sport – 23.00: Hennessy (am. thriller) – 0.40: A modell és a zsaru (am. sor.) – 1.25: Hírek

RTL PLUS

6.00: Belle és Sebastian – 6.25: Bob, a szellem – 6.50: Peter Pan – 7.20: Pif és Herkules – 7.35: Samurai Pizza Cats – 8.00: Játék gyerekeknek – 8.20: Super Mario Brothers – 8.45: Zelda (rajzfilmsor.) – 9.10: Beverly Hills Teens – 9.35: Lucky Luke – 10.05: A hatmillió dolláros család (am. sor.) – 10.35: Planet kapitány – 11.05: Sárkányok birodalma (sor.) – 11.35: Mutánsok (rajzfilmsor.) – 11.55: Winspector (sci-fi-sor) – 12.20: Óriásláb esete Hendersonékkal – 12.50: Bolondokháza (am. sor.) – 13.20: Bel Air hercege (sor.) – 13.45: Titkos énem (am. sor.) – 14.15: Rendőrségi beszámoló (am. sor.) – 14.45: Knight Rider (am. sor.) – 15.40: A csapat (am. sor.) – 16.40: Jump Street 21. – 17.45: Melrose Place (am. sor.) – 18.45: Híradó – 19.05: Beverly Hills 90210 (am. sor.) – 20.15: Nehogy rajtakapjanak! (szính. közv.) – 22.00: A Halálosztó (am. film) – 23.55: Fekete Aphrodite (film) – 1.30: Férfimagazin – 2.00: A Halálosztó (ism.)

6.00: Pif és Herkules (ismétlés) –6.15: Beverly Hills Teens (ismétlés) – 6.40: Lucky luke (ism.) – 7.10: Hatmillió dolláros család (sor.) – 7.35: Winspector (ism.) – 8.00: Gyerekeknek – 8.30: Dinoszauruszok völgye (sor.) – 9.00: Hanna-Barbera parti – 9.30: Scooby Doo (am. rajzfilmsor.) – 10.00: Csodálatos nő (am. sor.) Texasban – 11.00: Vissza a múltba (am. sor.) – 12.00: Trópusi hőség (am. sor.) Exbarátnő – 13.00: Az apám földönkívüli (am. sor.) – 13.30: Forma–1 – 15.50: Flash (am. sor.) – 16.50: Szindbád és a hét tenger (am. film) – 18.45: Híradó – 19.10: Különleges nap – 20.15: Megteszi vagy nem? – 21.50: Tévétükör – 22.35: Késői kiadás – 23.00: Playboly Late Night – 23.30: Érzelmek (sor.) – 24.00: 4-es csatorna – 1.45: Borzasztó kedves család – 2.15: Ki itt a főnök? (ism.) – 2.45: A Főnök (ism.) – 3.45: Beszélgetés – 4.40: Gyilkosság a hobbija – 5.30: Forma–1 (ism.)

SAT 1

6.40: A hegyek varázsa – 7.10: Capito? – 7.40: Bucky O'Hare (sor.) – 8.10: Silverhawks (sor.) – 8.50: Peter Pan és a kalózok (rajzfilmsor.) – 9.15: Superboy (sor.) – 9.45: Drops – 10.15: Gazdasági fórum – 10.35: Szerencsekerék (ism.) – 11.15: Kicsoda Harry Crumb? – 12.55: Sport – 16.45: 5X5 – 17.20: Mindent vagy semmit – 18.00: Labdarúgás – 19.20: Hírek – 19.30: Szerencsekerék – 20.15: Zeder (olasz film) – 22.00: Karl Dall és vendégei – 23.00: Előfizetéses szerelem (erotikus film) – 0.15: Marilyn visszatérése – 1.25: Előfizetéses szerelem (ism.) – 2.40: Zeder (ism.) – 4.15: Mindent vagy semmit (ism.) – 4.40: Capito? (ism.)

5.45: Peter Pan (ism.) – 6.15: Silverhawks (ism.) – 6.45: Bucky O'Hare (ism.) – 7.15: Superboy (ism.) – 7.45: Ausztrodinók (ism.) – 8.20: Így láttuk – 8.25: Az utolsó zsiráf (film) – 10.15: Gideon trombitája (am. film) – 12.10: Ég és föld között – 12.50: Egészségügyi magazin – 13.20: Black, a fekete villám (kanadai sor.) – 13.50: Sport – 17.00: Keresztül a galaxison és azután balra (sor.) – 17.30: Malibu vízi mentői (am. sor.) Környezetvédők – 18.30: Labdarúgás – 19.20: Hírek – 19.30: Szerencsekerék – 20.15: A Rio Verde-i kaland (francia sor.) – 22.05: Beszélgetés – 23.30: Hallervorden-show – 24.00: Gideon trombitája (ism)

PRO 7

5.00: Lassie (sor.) Lezuhant repülő – 5.25: Vadállatok birodalma (am. dok.filmsor.) – 6.10: Nyersbőr (am. westernsor.) – 7.00: Űrhajótörőttek (sor.) – 7.55: Taurus, az óriás (ism.) – 9.40: Távoli dobok (ism.) – 11.40: Mozgó kórház (am. sor.) – 12.10: Booker (ism.) – 13.15: Vadállatok birodalma (ism.) – 14.10: Csillagember (am. sor.) – 15.05: Az ismeretlen felé (am. film) – 17.15: Dowling atya titkai (am. sor.) – 18.05: A távoli látóhatár (am. western) – 20.00: Híradó – 20.15: Teen Wolf II. (am. film) – 22.10: A testőr (am. akciófilm) – 23.50: Nero Wolfe (am. sor.) Elkésett bosszú – 0.45: Hírek – 0.55: Fantom támadók (ism.) – 2.10: Nyersbőr (ism.) – 3.05: Hírek – 3.15: Mozgó kórház (ism.) – 3.40: Barátom, Ben (ism.)

4.50: Lassie (am. sor.) – 5.15: Világszafari (sor.) – 6.00: Nyersbőr (am. westernsor.) – 6.50: Űrhajótörőttek (am. sor.) – 7.50: A sátán sohasem alszik (film) – 10.15: Gorath (am.–japán film) – 11.40: Mozgó kórház (am. sor.) – 12.10: Bill Cosby-show (ism.) – 12.40: Dowling atya titkai (ism.) – 13.40: Sztárok és állatok – 13.50: Világszafari (ism.) – 14.50: A fekete rózsa (film) – 17.05: Cinkkoporsót a fiúknak! (német–olasz film) – 18.35: Matlock (am. krimisor.) – 19.30: Riporterek (sor.) – 20.00: Híradó – 20.15: Cowboyháború (western) – 22.30: A szitakötő (akciófilm) – 0.50: Kőkemény ötös (sor.) Veszélyes emlékek – 1.40: Hírek – 1.50: Repülő tigrisek (film) – 3.20: Hírek – 3.30: Nyersbőr (ism.) – 4.20: Hírek

Kulturális ajánló

SZOMBAT
SZÍNHÁZ

Győri Nemzeti Színház (12-044) 19 óra: A kőszívű ember fiai. (Bérletszünet).

Bartók Béla Művelődési Központ (26-522) 19 óra: Komámasszony hol a stukker. – "K"-bérlet.

NÉPTÁNC

Győr, *Balázs Béla Művelődési Központ* 15 óra: Győr városi néptáncfesztivál, a Kisalföld népművészete című kiállítás – mindkettőt Töreki Imre nyitja meg. A néptánccsoportok bemutatója után, délután öttől táncház kezdődik, vezeti Töreki Inmre és a Szanyi Bokréta együttes tagjai.

VASÁRNAP
SZÍNHÁZ

Győri Nemzeti Színház (12-044) 15 óra: A kőszívű ember fiai. – Berky-bérlet.

HANGVERSENY

Győr *Városháza – dísztermem* 19 óra 30: A Győri Leánykar hangversenye. Vezényel: Szabó Miklós, orgonán közreműködik: Hoffman László. Műsoron: Cherubini – Londoni kánonok; Kodály – Négy olasz madrigál; Berlioz – Veni Creator Spiritus, Tantum ergo; Liszt – Tantum ergo, O salutaris hostia; Verdi – Laudi alla Vergine Maria; Wagner – Ihr Kinder, geschwinde, Kinder-Katechizmus; Lajtha László – Trois Hymnes pour la Sainte Hungarie Regina.

Győri Kábeltévé

8.00–12.00 AGRO-TV
HBO
szombat
17.30 Jégfüggöny
Am. természetfilm
18.30 Akit paripának hívtak
Am. westernfilm
20.30 Fehér törzsfőnök
Am. kalandfilm
22.10 Michael Jackson: Dangerous – koncert
0.30 Erósz a nagyvilágban
Am. riportfilm
vasárnap
17.30 Mame
Amerikai vígjáték
19.45 Golfőrültek II.
Amerikai vígjáték
21.20 Vadmacskák
Amerikai vígjáték
23.05 Ez Elvis
Am. életregény

HÉTVÉGI HOROSZKÓP

KOS: Ha elutazik, mindent jól zárjon el, és erről győződjön is meg, nehogy útközben törjenek önre szörnyű kétségek. Élvezze a tavasz simogatását!

BIKA: Társaságba vágyik, de rádöbben, nincs mit felvennie. Sürgősen menjen el kedvenc butikjába vagy a lengyelpiacra és vegye meg tavaszi gönceit.

IKREK: Programokkal zsúfolt hétvégéje sok-sok élménnyel ajándékozza meg. Hétfőre aztán fáradtan ébred. Ne bánkódjon, örüljön neki!

RÁK: A hétvégét emlékezetessé teheti, ha elviszi családját kirándulni. Önnek is jót fog tenni, ha végre kimozdul otthonról. Ne okozzon csalódást!

OROSZLÁN: Élvezze a semmittevés örömét, bájolja el környezetét, menjen társaságba és tanúsítson önmérsékletet, ha evésről van szó.

SZŰZ: Sikeres a hódítások terén, kiváló egészségi állapot és rendkívül jó lelki felfogás. Kell ennél kedvezőbb helyzet? Használja ki Fortuna kegyelt.

MÉRLEG: Tény és való, hogy az esték a szerelemé, de ez nem jelenti azt, hogy ne tölthetné barátaival a hétvégét. Remek kirándulásra invitálják.

SKORPIÓ: Ez már igazán a tavasz! Nem lehet ellenállni a langyos szellő és a ragyogó napsugár csábításának. Menjen ki a szabadba, a természetbe.

NYILAS: Ma ne csináljon semmit, csak élvezze a tavaszt. Sétáljon, kiránduljon, étteremben egyen, élvezze a kedvese, családja társaságát.

BAK: A fogyókúrázás egy jó dolog, de nem kell túlzásba vinni. Sportoljon inkább. Menjen futni vagy az uszodába, esetleg lovagoljon.

VÍZÖNTŐ: Ma ön lesz a mókamester. Vajon mitől ilyen feldobott, miért jó a hangulata? Csak nem szerelmes, vagy talán pénzt nyert valahol?

HALAK: Úgy viselkedik, mintha egy másik bolygón járna. Nem találja a helyét a földön. Ez a hétvége már csak ilyen hóbortosan telik.

TV 1

6.38 Napi műsorajánlat
6.40 Falutévé magazin
7.25 Hagyd aludni a marnát és a papát!
7.55 "Így szól az Úr!"
8.05 Közjáték
8.10 Muzzy in Gondoland (ism.)
8.15 This is the Way
8.35 Vasárnapi turmix
10.55 Fotex Veszprém SE–Tusen Essen férfi kézilabda KEK-mérkőzés
11.35 Rendőrnap '93
Férfi kosárlabda-bajnokság
13.00 Nótatévé
13.30 Képújság
13.35 Rendőrnap '93
13.50 Forma–1 San Marinó-i Nagydíj
Közvetítés Imoláből
16.00 Arthur C. Clarke titokzatos világa
Angol filmsorozat
16.25 Rendőrnap '93
16.30 Az Arany Könyvklub ajánlja
16.35 Örömhír
17.00 Walt Diesney bemutatja
Balu kapitány kalandjai
Potyautas aranyportyán
Csillagutasok
Amerikai filmsorozat
Gumimacik
Amerikai rajzfilmsorozat
A tolvaj kotlós
A vízköpő
18.45 Szerencsekerék
19.20 A Hét
20.00 Híradó
20.20 Telesport
Tudósítás a piliscsévi nemzetközi motocross-versenyről
21.00 Közjáték (ism.)
21.05 TV1 filmutazás
Vendégünk a rendőrség
Hekusasztárok
21.20 Szuperhekusok
Olasz bűnügyi vígjáték
Összefoglaló a rendőrnap eseményeiből
23.40 Képújság

-2-

6.00–
8.00 Napkelte
8.00 Műsorismertetés
8.05 Gazdaképző (ism.)
8.35 PC-abc – Windows 3.1 magyarul
9.00 Patrin – Üzenet – Vorba
9.25 Nas ekran
9.50 Unser Bildschirm
10.15 Nemzeti, kelet-európai, európai...
10.45 Ecranul nostru
11.10 Slovenski utrinki
11.35 Nasa obrazovka
12.00 Sorstársak (ism.)
12.15 Família Kft. (ism.)
12.45 Rockstúdió
13.10 Útkereső
13.35 Azok a csodálatos állatok
13.50 A Gemini-faktor
Angol ifjúsági filmsorozat
14.16 Műsorajánlat
Időjárás
14.20 A magyar nyelv hete
14.25 Népzenei magazin
14.55 A magyar nyelv hete
Nahát?!
Kentakicsirke
15.00 Lovagok hajdan és most
Dokumentumfilm
15.40 Hódolat egy szál írisz előtt
Jékely Zoltán verseiből
16.00 Ki miben tudós?
Fizika – Döntő
17.00 Autó–2
17.25 Hupikék törpikék
17.50 Időjárás
17.58 Knight Rider
18.51 Műsorajánalt
19.00 Zabou
NSZK-film
20.40 Zene-óra
Ránki Dezső és barátai
21.40 Telesport
22.00 Esti egyenleg
22.20 Időjárás
22.25 Csak nézünk, mint a moziban
Az 50-es évek
23.10 Kis Katalin házassága
Magyar film

-2-

7.00 Napra-forgó
8.00 Műsorismertetés
8.05 Varjúdombi mesék
Magyar mesefilm
8.35 Gólyahír
9.05 Kacagóra a játszóházban
9.55 Elektor kalandor
10.00 Kéz a kézben
10.30 Országjáró suli-buli
11.15 A magyar nyelv hete
Az irodalom nyelve
11.20 Az Úr szolgálólányai
A hazai női szerzetesrendekről
11.50 Ameddig a harang szól
Mátraszentimre
12.00 Nótaszó a Kalocsa csárdából
12.15 Gazdaképző
12.45 SOrSok
13.25 K + P
13.45 Én táncolnék veled
14.00 Telelovas
Közvetítés a Galopppályáról
15.55 ... és még egymillió lépés
A bronzkori várostól
16.40 Nézze meg az ember!
16.45 Habroló
Kaszinó a kettesen
17.35 Delta
18.00 Körzeti tévéstúdiók műsora
18.30 Kedves versem
Jékely Zoltán: Az én országom
18.34 Műsorajánlat
Időjárás
18.41 Mese a karosszékben
19.00 Família Kft.
19.35 Marhakonzerv-akció
Francia film
21.25 A magyar nyelv hete
Nahát?!
Kentakicsirke
21.30 Geopolis
A France 2 világpolitikai sorozata
22.15 Telesport
Oroszország–Kanada
Jégkorong-vb
Összefoglaló
23.05 Operamagazin

Magyar Nemzeti Múzeum
Budavári Palota A épület, Budapest
Kincsek a Topkapi-szeráj gyűjteményéből
(Nagy Szulejmán és kora, XVI. század)
IX. 7–1995. I. 8.

A XVI. századi török iparművészet legkiemelkedőbb alkotásait bemutató kiállítás az elmúlt években a világ számos városában szerepelt sikeresen, többek között Washingtonban, New Yorkban, Londonban és Párizsban. Az összesen 88 darabos, 23 millió dollár értékű török anyagban kéziratok, textilek, kerámia- és ötvöstárgyak találhatók, egyedi értékük százezer és egymillió dollár között van.
A Magyar Nemzeti Múzeum által rendezett kiállítás elsősorban abban különbözik a korábbiaktól, hogy a hazai gyűjtemények legszebb, legértékesebb török tárgyait is bemutatja. Így a maga nemében egyedülállóan gazdag és reprezentatív anyag várja majd a szakembereket és látogatókat egyaránt. Méltó keretet ad mindennek a Budavári Palota A épületének közel ezer négyzetméteres impozáns aulája.
A nagyszabású tárlathoz gazdagon illusztrált, igényes katalógus készül, három nyelven (magyarul, angolul és törökül).
Jóllehet a kiállítás szervezésére a török és a magyar kulturális minisztérium egyetértésével kerül sor, a rendkívül értékes tárgyak magas színvonalú bemutatásához elengedhetetlen a külső anyagi támogatás. A szokásos ellenszolgáltatások (katalógusban való megjelenés, a sajtó tájékoztatása, külön exkluzív tárlatvezetés stb.) mellett fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a kiállítás megnyitására a tervek szerint a Török Köztársaság elnökének Süleyman Demirel úrnak hivatalos magyarországi látogatásakor kerül sor.

Magyar Nemzeti Múzeum
Közönségkapcsolatok Főosztálya

ÖTVÖSMŰVÉSZET

Iparművészeti Múzeum, Budapest
Az Esterházy-gyűjtemény ékszerei
XII. 2-től

A kamarakiállítás létrehozásával az intézmény régi adósságát kívánja törleszteni. Olyan tárlat ugyanis, amely túlnyomórészt a régi ékszerművesség emlékeit sorakoztatta fel, legutóbb a hatvanas években volt látható. Igaz, a közönség az utóbbi tíz év több nagy kiállításán találkozhatott e nagyértékű gyűjtemény legkiemelkedőbb darabjaival, egyéb, nem kevésbé figyelemre méltó alkotások azonban csupán szakkönyvek, albumok illusztrációiként váltak többé-kevésbé ismertté. Különösen érvényes ez a nevezetes Esterházy-gyűjtemény ékszeranyagára, amely a műfaj kivételes értékű, pompás darabjait foglalja magában. Ezt az önmagában is káprázatos együttest sajátos történeti értéke teszi kiváltképp jelentőssé. A nemzeti múlt megannyi jeles alakjának, neves személyiségének emlékét őrzi a művek túlnyomó része, amelyek a Thurzó-, a Nádasdy-, illetve az Esterházy-család egy-egy tagjának tulajdonában voltak; ezek ily módon a régi magyar műgyűjtés és művészetpártolás korai történetének is ritka, becses dokumentumai.
A kiállításra kerülő mintegy hatvan ékszer többsége a XVI–XVII. századból származik, s a műfaj reneszánsz, illetve barokk kori történetéről ad érdekes, árnyalt képet. Figyelemre méltó a különböző típusok gazdag változatossága: a násfák és gyűrűk impozáns sorozatát különféle viseleti kellékek, ékszerórák és rendjelek egészítik ki. Az utóbbiak között több nagyértékű, XIX. századi darabot is találunk; ezek a korszak neves diplomatájának, Esterházy Pál Antalnak (1768–1866) az életpályájával, annak egy-egy jeles eseményével kapcsolatosak. A kiállítás anyagának túlnyomó részét az Iparművészeti Múzeum őrzi, néhány újabb kori darab a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében van.

RÉGÉSZET

Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
Bronzkori kincsek Magyarországon
IX. 21–XII. 31.

Ha évszázadokra visszatekintve, képzeletben egymásra rakjuk Kelet-Közép-Európa etnikai-politikai térképét, a gyakori változások, átalakulások sokszínűségét érzékelhetjük. Ez is jelzi, mint megannyi más, hogy csak történelmi távlatokban lehet igazán megérteni és megítélni az itt élt népek – oly sok pusztítás után ránk maradt – kulturális hagyatékát. Természetesen vonatkozik ez a bronzkor több mint háromezer éves emlékeire is, függetlenül attól, mely népcsoportok hagyták ránk, kik tárták fel, vagy kik gyűjtötték össze, és ma mely múzeumban őrzik azokat. Az európai, s ha szerény mértékben is, az egyetemes kulturális örökség becsülendő, védendő értékei.
Csatlakozva az Európa Tanács Kulturális Örökség Bizottságának felhívásához, a közös történelmi értékítélet kialakításának elősegítése érdekében, a jelen és jövőbeni együttes értékmentés jegyében született kiállításunk. Még akkor is, ha témáját és címét tényszerűségek és köznapi realitások határozták meg. Nevezetesen: a bronzkori népcsoportok több országra kiterjedő törzsterülete, az 1802-ben alapított, a Magyar Nemzeti Múzeum sok évtized alatt kialakult őskori gyűjteményének összetétele, amelyre (a pécsi Janus Pannonius Múzeum és a székesfehérvári István Király Múzeum néhány tárgyát leszámítva) a kiállítás épül; s nem utolsó sorban, egy részben hasonló témájú állandó, valamint egy Európa szerte bemutatott vándorkiállítás mellett kiállításunk jórészt ritkán látott, vagy éppen még soha be nem mutatott, raktárakban őrzött tárgyakat foglal magába.

Museum Hűlével
1995/10

Bázisát olyan – ékszereket, fegyvereket, munkaeszközöket tartalmazó – bronzleletek (kincsek) képezik, amelyek már az őskorkutatás kezdetétől nemcsak a laikus érdeklődők, gyűjtők, hanem a régészek figyelmének is a homlokterébe kerültek. A miértre kézenfekvő a válasz: a gyakran több tucat, nem egyszer sok száz brontárgyból álló, valamilyen okból elrejtett, vagy éppen valamilyen céllal feláldozott együttesek megbízható támpontot adnak adott területen, adott időben élt népességek mindennapi életének, harci szokásainak, hiedelemvilágának többé-kevésbé hiteles rekonstrukciójához. Erre teszünk kísérletet e kiállításban is, felhasználva a bronzkor egyéb, településekről, temetkezésekből származó jellegzetes emlékeit is. Messzemenően építve a korábbi kutatási eredményekre, hiszen nincs tudományszak, amely nélkülözheti megelőző generációk erőfeszítéseit. Különösen vonatkozik ez a régészetre, amelynek művelői csak lépcsőt lépcsőhöz illesztve tágíthatják ismereteik horizontját.

Kovács Tibor

A kiállítást az Európa Tanács Kulturális Örökség Bizottsága szeptemberi konferenciája részeként, a budapesti program kapcsán, a konferencia vendégeinek részvételével nyitották meg. (A Szerk.)

NÉPMŰVÉSZET

Néprajzi Múzeum, Budapest
„Élő népművészet"
X. 14–1995. I. 9.

Tizenegyedik alkalommal rendezték meg az Országos Népművészeti Kiállítást, a Magyar Művelődési Intézet a Néprajzi Múzeum együttműködésével. A tizenkilenc megye és a főváros alkotóinak mintegy tízezer munkája, helyi kiállítások és előzetes válogatás után került a neves szakemberekből álló zsüri elé, hogy végül a legkiválóbbak kerüljenek a tárlatra. Idén is felvonul a népművészet szinte minden ága: a legjelesebb faragók, bútorkészítők, hímzők, szövők, nemezkészítők, csipkeverők, fazekasok, tojásfestők munkái, de láthatók vesszőből, szalmából, sásból fonott és még sokféle anyagból készített díszes és formagazdag tárgyak, egész együttesek is.
Az alkotók a legkülönfélébb foglalkozási rétegeket képviselik. Különösen sok a pedagógus, ők gyakran csoportok vezetői is. Míg korábban negyvenötvenezer embert foglalkoztattak a háziipari szövetkezetek, ma a hangsúly – úgy tűnik – az amatőrök felé tolódik. Így az egyéni alkotó igényessége, mesterségbeli tudása jobban kibontakozhat, hiszen az árutermelés korlátai ismertek. Az amatőrök a múzeumi szakemberekkel együttműködve, múzeumi gyűjteményekre is támaszkodva alakítják mintakincsüket.
Népművészet, népi díszítőművészet, népi iparművészet vagy „élő népművészet" az, amit itt láthat a látogató? E kérdésekre is keresi a választ az *1994. október 14-től 1995. január 9-ig* a Néprajzi Múzeum (Budapest V. ker., Kossuth Lajos tér 12.) földszinti kiállítótermében látható nagyszabású kiállítás, ahol lehetőség nyílik vásárlásra és az alkotókkal való személyes találkozásra is. A kiállítás időtartama alatt – különösen karácsony körül – különböző műsorok színesítik majd a látnivalót.

Sárfány Zsuzsa

Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre
„Madarat fogtam, megpatkoltam..."
X. 2–X. 30.

címmel kerül sor magyarországi madárijesztők bemutatójára.
A gyümölcstermesztéssel és földműveléssel évezredek óta foglalatoskodó emberek Európa-, sőt világszerte különféle ésszerű vagy ésszerű eljárásokkal óvták s védték a leendő termést.
Az ehhez használatos eszközök és tárgyak, valamint a velük kapcsolatos praktikák mind-mind egy régi, a maihoz képest jóval egységesebb hit- és képzeletvilág részeiként szolgáltak és maradtak fönn szinte a mai napig. Ez azért is lehetett így, mert a – főként – kisüzemi parasztgazdaságok kertjeiben, parcelláin folyó növényermesztő és ápoló munka keretei között, a leendő termés védelmének hagyományos formái és módjai is célszerűen működhettek tovább. Így volt ez a különféle anyagokból elkészített emberalakú (antropomorf), „klasszikus" madárijesztő figurák vagy a karók végeire függesztett riasztó madár- és kisállattetemek, koponyák kihelyezése során. A friss vetést, a sűrű gyümölcsöst támadó-dézsmáló állat és/vagy ember riasztására, az egyébként éber gazda állandó jelenlétének furfangos figyelmeztetésére a különféle alkalmai vagy állandó zajkeltő tárgyak, szerkezetek és speciális eszközök szolgáltak. A védekezés hathatós, vagy annak vélt harmadik módja a termő- s művelt terület állandó személyes őrzése, figyelése volt, s így évről évre, sokhelyütt a fiataloknak jelentett – inkább szórakozás számba menő – feladatot, elfoglaltságot. Ez egyúttal a kártevők (madarak, vadak, rossz szándékú kerülők) meg- és elriasztásának színes népköltészetét is kitermelte az idők során.
Tizegynéhány évvel ezelőtt a Hatvany Lajos Múzeum néprajzkutató igazgatója dr. Kovács Ákos vezetésével olyan, az egész országra kiterjedő kutatómunkára indultunk, amelyek során éppen a hagyományosabb ijesztő-riasztó módozatok feltérképezését folytathattuk. Akkortájt azt hittük, hogy csaknem végleg elenyészik ez a sajátos tárgykészítő műfaj, ám a nagy állami gazdaságok és termelőszövetkezetek táblái mellett még ekkor is jócskán akadtak a témánk szempontjából „virágzó helyek". A napjainkban vidéken ismét változásba lendült birtokviszonyok és gazdálkodási formák – úgy tűnik – a madárijesztők egyfajta reneszánszát eredményezik...
A Nyugat-Dunántúl épületcsoport rédicsi présházában lévő nagyméretű fényképek, valamint a Ma-

ESTERHÁZY

A Szépművészeti Múzeum tisztelettel meghívja Önt

A PRAUN-GYŰJTEMÉNYBŐL

SZÁRMAZÓ RAJZAIT

bemutató kiállítás megnyitására

1994. október 21-én 15 órára

A kiállítást megnyitja:

Dr. Galavics Géza művészettörténész

Szépművészeti Múzeum Budapest, Hősök tere

Wolf Huber: Táj fűzfákkal (*tollrajz*)

1514

ESTERHÁZY család

Janatschek, Hellmut: Die Eisenstädter Dampfmaschine des Fürsten Esterházy. - Burgenländische Heimatblätter, 1984.1.sz. 29 - 41.p. ill.

hácsi Ferenc festményeit tekinthetik meg az érdeklődők.

A BARANYAI ALKOTÓTELEPEK az ország legnagyobb művésztelepeket működtető intézménye, amelynek székhelye Siklóson van, negyedszázados fennállását ünnepelte nemrégiben. Pécsett, a Parti Galériában megnyitották azt a kiállítást, amely a Baranyai Alkotótelepek kezdeményezésére tavaly megtartott rusovcei Nova Terra nemzetközi szobrászszimpózium szlovák, osztrák és magyar művészeinek alkotásait mutatja be. A galéria padlásterében pedig a hazai keramikusok negyvenes korosztálya által létrehozott Terra csoport tagjai mutatkoznak be.

A MAGYAR RÁDIÓ SZOLNOKI STÚDIÓJA négy évtizeddel ezelőtt, 1953. augusztus 9-én, vasárnap este kezdte meg műsorszolgáltatását. Nyolcezer lakásba vezetéken jutott el a napi egyórás műsor, amely termelési híradó és kultúragitáció volt, de a szerkesztők üdvözölték a begyűjtésben élenjáró parasztokat is. A Magyar Rádió szolnoki körzeti szerkesztősége 17 belső és 50 külső munkatárssal, öt megyét érintő adókörzettel a 222 méteres középhullámon naponta 3,5–4 órában sugároz közszolgálati és kereskedelmi műsort.

SZLOVÉN–MAGYAR NEMZETKÖZI LEVÉLTÁROS kutatótábort rendez a Zala Megyei Levéltár és a Maribori Területi Levéltár augusztus 23. és 27. között. A tábor munkájában a két intézmény szakemberei segítségével 6-6 magyar, illetve szlovén középiskolás fiatal végez kutatómunkát a szlovén–magyar határ két oldalán, Lendván, illetve Szécsiszigeten és Dobriban.

PEDAGÓGUS – EGÉSZSÉG!? címmel országos konferenciát rendez a Magyar Testnevelési Egyetem a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával szeptember 11-én, délelőtt tizenegy órától a Magyar Testnevelési Egyetem aulájában (Budapest XII., Alkotás u. 44.). Előadók: Buda Béla, Czeizel Endre, Frenkl Róbert, Gombocz János, Kozma Tamás és Nádori László. Az előadások délután két óráig tartanak. Részvételi díj 300 Ft, mely magába foglalja az előadások írásos anyagát, valamint a garden partyn való részvételt.

chenyi István ábrázoló kép és más gyönyörű festmények alatt fogadott, és nem semleges helyen. Azzal kezdte a beszélgetést, megbeszélte a választmányával, és ezzel a választmány egyet is értett, hogy ő fölajánlja nekem, azonnal fölvesznek az *Akadémia* tagjainak a sorába. Mondtam, bocsásson meg elnök úr, de én nem ezért jöttem!

talembernek, de megjegyeztem, hogy furcsállom a történetet, amit, úgy hiszem, jelzőkkel minősíteni fölösleges, hiszen az minősíti önmagát. És szégyen fogott el, amiért nem mondtam azt magamnak, most kell elmenni ebből az országból, mert ahol ilyen szinten folynak a dolgok az *Akadémia* szent épületében, ott nem lehet élni.

ugyan nem kívánják, hogy az *Akadémia* titkársága működjön helyettük, vagy feltétlenül ott kapjanak helyet, de az egyenrangúság értelmében azon a ponton, ahol a törvénytervezet a *Széchenyi Művészeti Akadémiát* említi, bennünket is említenie kellene. A másik javaslatunk pedig az volt, hogy a *Széchenyi Művészeti Akadémia se szere-*

– Problematikus jogi hely-

tehetem-e? Mindenesetre, ha azt a kettősséget, amely ma a két művészeti akadémia közt és más szellemi régiókban is fönnáll, nem tudjuk felszámolni, akkor igazuk lesz azoknak, akik azt állítják, a magyarság képtelen olyan belső kurázsira, amellyel a saját sorsát irányítani tudná.

ni, vagy sem. Nyilvánvaló, hogy – a körülmények ismeretében – mindent megtettünk azért, hogy akadémiánk fennmaradjon, és meg tudjuk határozni azokat a feladatokat, amelyek a fennmaradásunkhoz szükségesek. Ha már a politika megfeledkezik arról, ami a kötelessége…

Lőcsei Gabriella

Az Esterházyak kincsei (1.)

Egy főúri gyűjtemény születése

„Az én szerelmes uram vött el engemet húsz esztendős koromban, az tekintetes nagyságos gróf Esterházy Miklós uram. Az ü kegyelme ideje negyven esztendőben volt. A lakodalom volt 1624-ik esztendőben, 21-ik napján juliusnak, Szucsányban" – *Nyáry* Krisztina (1604–1641) naplójában olvasható ez az idézet. A mennyegző, amelyről tudósít, méltán keltett visszhangot annak idején a kortársak körében. A jegyespárt maga az esztergomi érsek, *Pázmány* Péter adta össze, a nász pedig két nevezetes személyiség között kötetett; mindkettőjük alakját országos hírnév övezte az idő tájt. A menyasszony, immár három éve özvegyen, két félárva leányt nevel, akik az első férj, a fiatalon elhunyt *gróf Thurzó* Imre (1596–1621) gyermekei, ily módon a legendás Thurzó-vagyon örökösei. E vagyonra, mint kiapadhatatlan erőforrásra bizton számítanak a hazai protestánsok, a magyarországi Bethlen-párt tagjai, akik körében a Thurzók immár több nemzedéke meghatározó szerepet töltött be. Ám ezt az elképzelést a szucsányi menyegző s annak következményei súlyosan fenyegetik. Nagy a veszélye ugyanis annak, hogy Thurzó Imre árvái az új férj, a mélyen katolikus főúr, *Esterházy* Miklós gyámsága alá kerülnek. Hosszúra nyúló, elszánt pereskedés indul tehát, amelynek kimenetelét eleinte nehéz megjósolni. A következő év azonban olyan országos jelentőségű eseményt hoz, amely következményeiben ezt a kényes jogi kérdést is eldönti: a soproni országgyűlés 1625 októberében nádorrá választja a korábbi országbírót, Esterházy Miklóst.

A család büszkesége, a fraknói vár

A rendek döntése üstökösszerű pályát juttatott csúcspontjára. A kezdetben vagyontalan ifjú köznemes alig több mint húsz év alatt a főrendek közé lépett, majd kitüntetett közjogi méltóság, a nádori cím viselője lett. Mindez, s az életút korábbi állomásai – az első házasság egy dúsgazdag özveggyel, *Dersffy* Orsolyával, ennek révén a családi vagyon megalapozása, s mind magasabb pozíciók megszerzése – a reneszánsz kor tüneményes karrierjeit idézik. Csakugyan, Esterházy Miklós pályájának korai szakaszát a reneszánsz főurak gáttalan ambíciója, eltökéltsége jellemzi. Nem kevésbé fontos ugyanakkor, hogy lépéseit kezdettől határozott politikai szándék irányítja, s utóbb a mind nagyobb súlyú döntéseket messzetekintő politikusi koncepció vezérli. Esterházy Miklós a Habsburg-ház meggyőződéses híve, s a hazai rekatolizáció lelkes támogatója, aki soha nem téveszti szem elől a magyar politika alapvető célját, a török kiűzését. Tisztában van azzal, hogy e cél nem érhető el a Habsburg-hatalom részvétele, sőt irányítása, továbbá a pápai diplomácia aktív támogatása nélkül. A nemesi nemzetnek tehát – megannyi súlyos konfliktus ellenére – ki kell tartania a Habsburg uralkodó hűségén, s lehetőleg egységesen, belső megosztottság nélkül, Európa katolikus országai közé kell „felsorakoznia". E törekvés szolgálatában áll két évtizedes működése a közjogi pálya csúcsán, melynek során kismartoni rezidenciája egyszersmind a nádori közigazgatás központja lesz. Udvarában sűrűn megfordulnak, s az országos jelentőségű ügyek intézésében idővel mind nagyobb szerepet vállalnak mindazok – Zrínyi Miklós, Wesselényi Ferenc, Nádasdy Ferenc és mások –, akik utóbb a magyar rendi politika formálói lesznek. Kismarton ily módon a korszak diplomáciatörténetének is fontos színhelyévé válik: a nádori udvar rendszeresen fogadja az erdélyi fejedelmek s a budai basák követeit. Ám rangos legátusok nem csupán innen, Esterházy Miklós engesztelhetetlen ellenfeleinek köréből érkeznek; az európai uralkodóházak tekintélyes diplomatái ugyancsak gyakorta felkeresik a nádori rezidenciát. Műgyűjteményének megannyi pompás darabja – főként nagy értékű ötvösmunkák és díszfegyverek – ilyen események alkalmával, kitüntető diplomáciai ajándék gyanánt jutott Miklós nádor tulajdonába. Ezeknek, s a házasságai révén hozományként, illetve örökségként birtokába került műalkotásoknak a méltó elhelyezéséről szintén maga a nádor gondoskodott. A *II. Ferdinándtól* királyi adományként nyert, majd újjáépített – bevehetetlen büszke erődítménnyé tett – *fraknói* (ma: Forchtenstein, Ausztria) vár bástyájának két boltozatos termét jelölte ki műkincsei őrzési helyéül. Mindezek alapján sokan, érthetően s joggal, Esterházy Miklóst tekintik a nagy hírű családi kincstár megalapítójának. A pompás alkotások jelentős része, a nevezetes korai darabok többsége csakugyan az ő személyéhez is kötődik. Éspedig azáltal, hogy megszerzésük a nádor nagyívű életútjának és politikusi pályájának egy-egy jeles eseményével kapcsolatos.

Ez a megállapítás azonban némi kiegészítésre szorul. Miklós nádor gyűjteménygyarapító tevékenysége aligha tekinthető hagyományos értelemben vett műpártolásnak, sőt a műgyűjtés fogalomkörébe is csupán erős fenntartással sorolható. Ő ugyanis, aki kora irodalmának nagyvonalú támogatója, s az első magyarországi barokk műemlék, a nagyszombati jezsuita templom építtetője volt, a művészet egyéb műfajai iránt nem mutatott különösebb fogékonyságot. Nincs jele annak, hogy kora neves iparművészei közül bárkit is foglalkoztatott volna, s célzatos erőfeszítései nem tetszetős műtárgyak, inkább jól jövedelmező birtokok, uradalmak és várak megszerzésére irányultak. Ez a „feladat" – kezdeményezéseinek folytatása, kiteljesítése, a gyűjtemény sajátos barokk arculatának kialakítása fiára, Esterházy Pálra várt.

(Folytatjuk)

Szilágyi András

ESTERHÁZY cs.

M. Nemet
1993. aug. 19

tartott rusovcei Nova Terra nemzetközi szobrászszimpózium szlovák, osztrák és magyar művészeinek alkotásait mutatja be. A galéria padlásterében pedig a hazai keramikusok negyvenes korosztálya által létrehozott Terra csoport tagjai mutatkoznak be.

A MAGYAR RÁDIÓ SZOLNOKI STÚDIÓJA négy évtizeddel ezelőtt, 1953. augusztus 9-én, vasárnap este kezdte meg műsorszolgáltatását, Nyolcezer lakásba vezetéken jutott el a napi egyórás műsor, amely termelési híradó és kultúragitáció volt, de a szerkesztők üdvözölték a begyűjtésben élenjáró parasztokat is. A Magyar Rádió szolnoki körzeti szerkesztősége 17 belső és 50 külső munkatárssal, öt megyét érintő adókörzettel a 222 méteres középhullámon naponta 3,5–4 órában sugároz közszolgálati és kereskedelmi műsort.

SZLOVÉN–MAGYAR NEMZETKÖZI LEVÉLTÁROS kutatótábort rendez a Zala Megyei Levéltár és a Maribori Területi Levéltár augusztus 23. és 27. között. A tábor munkájában a két intézmény szakemberei segítségével 6-6 magyar, illetve szlovén középiskolás fiatal végez kutatómunkát a szlovén–magyar határ két oldalán, Lendván, illetve Szécsisziget en és Dobriban.

PEDAGÓGUS – EGÉSZSÉG!? címmel országos konferenciát rendez a Magyar Testnevelési Egyetem a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával szeptember 11-én, délelőtt tizenegy órától a Magyar Testnevelési Egyetem aulájában (Budapest XII., Alkotás u. 44.). Előadók: Buda Béla, Czeizel Endre, Frenkl Róbert, Gombocz János, Kozma Tamás és Nádori László. Az előadások délután két óráig tartanak. Részvételi díj 300 Ft, mely magába foglalja az előadások írásos anyagát, valamint a garden partyn való részvételt.

Magyar Nemzet
1993. aug. 19. 18.

Az Esterházyak kincsei (1.)

Egy főúri gyűjtemény születése

„Az én szerelmes uram vött el engemet húsz esztendős koromban, az tekintetes nagyságos gróf Esterházy Miklós uram. Az ü kegyelme ideje negyven esztendőben volt. A lakodalom volt 1624-ik esztendőben, 21-ik napján juliusnak, Szucsányban” – *Nyáry* Krisztina (1604–1641) naplójában olvasható ez az idézet. A mennyegző, amelyről tudósít, méltán keltett visszhangot annak idején a kortársak körében. A jegyespárt maga az esztergomi érsek, *Pázmány* Péter adta össze, a nász pedig két nevezetes személyiség között köttetett; mindkettőjük alakját országos hírnév övezte az idő tájt. A menyasszony, immár három éve özvegyen, két félárva leányt nevel, akik az első férj, a fiatalon elhunyt *gróf Thurzó* Imre (1596–1621) gyermekei, ily módon a legendás Thurzó-vagyon örökösei. E vagyonra, mint kiapadhatatlan erőforrásra bizton számítanak a hazai protestánsok, a magyarországi Bethlen-párt tagjai, akik körében a Thurzók immár több nemzedéke meghatározó szerepet töltött be. Ám ezt az elképzelést a szucsányi menyegző s annak következményei súlyosan fenyegetik. Nagy a veszélye ugyanis annak, hogy Thurzó Imre árvái az új férj, a mélyen katolikus főúr, *Esterházy* Miklós gyámsága alá kerülnek. Hosszúra nyúló, elszánt pereskedés indul tehát, amelynek kimenetelét eleinte nehéz megjósolni. A következő év azonban olyan országos jelentőségű eseményt hoz, amely következményeiben ezt a kényes jogi kérdést is eldönti: a soproni országgyűlés 1625 októberében nádorrá választja a korábbi országbírót, Esterházy Miklóst.

A család büszkesége, a fraknói vár

A rendek döntése üstökösszerű pályát juttatott csúcspontjára. A kezdetben vagyontalan ifjú köznemes alig több mint húsz év alatt a főrendek közé lépett, majd kitüntetett közjogi méltóság, a nádori cím viselője lett. Mindez, s az életút korábbi állomásai – az első házasság egy dúsgazdag özveggyel, *Dersffy* Orsolyával, ennek révén a családi vagyon megalapozása, s mind magasabb pozíciók megszerzése – a reneszánsz kor tüneményes karrierjeit idézik. Csakugyan, Esterházy Miklós pályájának korai szakaszát a reneszánsz főurak gáttalan ambíciója, eltökéltsége jellemzi. Nem kevésbé fontos ugyanakkor, hogy lépéseit kezdettől határozott politikai szándék irányítja, s utóbb a mind nagyobb súlyú döntéseket messzetekintő politikusi koncepció vezérli. Esterházy Miklós a Habsburg-ház meggyőződéses híve, s a hazai rekatolizáció lelkes támogatója, aki soha nem téveszti szem elől a magyar politika alapvető célját, a török kiűzését. Tisztában van azzal, hogy e cél nem érhető el a Habsburg-hatalom részvétele, sőt irányítása, továbbá a pápai diplomácia aktív támogatása nélkül. A nemesi nemzetnek tehát – megannyi súlyos konfliktus ellenére – ki kell tartania a Habsburg uralkodó hűségén, s lehetőleg egységesen, belső megosztottság nélkül, Európa katolikus országai közé kell „felsorakoznia”. E törekvés szolgálatában áll két évtizedes működése a közjogi pálya csúcsán, melynek során kismartoni rezidenciája egyszersmind a nádori közigazgatás központja lesz. Udvarában sűrűn megfordulnak, s az országos jelentőségű ügyek intézésében idővel mind nagyobb szerepet vállalnak mindazok – Zrínyi Miklós, Wesselényi Ferenc, Nádasdy Ferenc és mások –, akik utóbb a magyar rendi politika formálói lesznek. Kismarton ily módon a korszak diplomáciatörténetének is fontos színhelyévé válik: a nádori udvar rendszeresen fogadja az erdélyi fejedelmek s a budai basák követeit. Ám rangos legátusok nem csupán innen, Esterházy Miklós engesztelhetetlen ellenfeleinek köréből érkeznek; az európai uralkodóházak tekintélyes diplomatái ugyancsak gyakorta felkeresik a nádori rezidenciát. Műgyűjteményének megannyi pompás darabja – főként nagy értékű ötvösmunkák és díszfegyverek – ilyen események alkalmával, kitüntető diplomáciai ajándék gyanánt jutott Miklós nádor tulajdonába. Ezeknek, s a házasságai révén hozományként, illetve örökségként birtokába került műalkotásoknak a méltó elhelyezéséről szintén maga a nádor gondoskodott. A *II. Ferdinándtól* királyi adományként nyert, majd újjáépített – bevehetetlen büszke erődítménnyé tett – *fraknói* (ma: Forchtenstein, Ausztria) vár bástyáinak két boltozatos termét jelölte ki műkincsei őrzési helyéül. Mindezek alapján sokan, érthetően s joggal, Esterházy Miklóst tekintik a nagy hírű családi kincstár megalapítójának. A pompás alkotások jelentős része, a nevezetes korai darabok többsége csakugyan az ő személyéhez is kötődik. Éspedig azáltal, hogy megszerzésük a nádor nagyívű életútjának és politikusi pályájának egy-egy jeles eseményével kapcsolatos.

Ez a megállapítás azonban némi kiegészítésre szorul. Miklós nádor gyűjteménygyarapító tevékenysége aligha tekinthető hagyományos értelemben vett műpártolásnak, sőt a műgyűjtés fogalomkörébe is csupán erős fenntartással sorolható. Ő ugyanis, aki kora irodalmának nagyvonalú támogatója, s az első magyarországi barokk műemlék, a nagyszombati jezsuita templom építtetője volt, a művészet egyéb műfajai iránt nem mutatott különösebb fogékonyságot. Nincs jele annak, hogy kora neves iparművészei közül bárkit is foglalkoztatott volna, s célzatos erőfeszítései nem tetszetős műtárgyak, inkább jól jövedelmező birtokok, uradalmak és várak megszerzésére irányultak. Ez a „feladat” – kezdeményezéseinek folytatása, kiteljesítése, a gyűjtemény sajátos barokk arculatának kialakítása fiára, Esterházy Pálra várt.

(Folytatjuk)

Szilágyi András

emlékérem, a *Megszálló szovjet csapatok kivonulása* emlékérem, a *II. János Pál látogatása Magyarországon*, a *Temesvár 1989 – Erdély 1991* emlék-

nek. Két művésszel dolgozom együtt. *Lebó* Ferenc győri szobrásszal, aki híres pénztervező is, a *Nemzeti Bank* által kiadott pénzek jelentős részét ő tervez-

pítványi javakat tudok kihozni belőle. Szeretem is csinálni, mert érzem, hogy maradandó kerül ki a kezem közül.

Hankó Ildikó

szerepet vállalt annak működésében. A pártnak ahhoz a csoportjához tartozott, amely erősen a népi gondolat befolyása alatt állott, és a demok-

radására és a magyar hagyományokban való elmélyülésére is gondolt. Népszerű hitszónok volt. Prédikációival nemcsak gyülekezeteinek tagjait

magyar nép szolgálatában élte le életét, példát nyújtva és buzdítást adva későbbi nemzedékeknek.

Borbándi Gyula

GEOFFREY HENDRICKS

kiállításának megnyitója szeptember 2-án, délután öt órakor lesz az 56 Galériában (Budapest V., Falk Miksa u. 7.). A tárlat október 30-ig tekinthető meg.

1993. aug. 28. 11

Az Esterházyak kincsei (2.)

Mecénás a művészetekért

Azok az államférfiak, akik az 1660-as évek elejétől bő fél évszázadon át Magyarországon tevékenykedtek – s akiket a hagyományos történelemszemlélet mindmáig, s joggal a nemzeti múlt megbecsült dicső alakjainak tekint – a Habsburg-kormányzat meggyőződéses, elszánt ellenfeleiként léptek fel. Ugyanez nem mondható *Miklós* nádor fiáról, *Esterházy* Pálról (1635–1713), aki az ő kortársuk volt, s akinek politikusi tényked-ésé-ről saját korának közvéleménye, de az utókor is általában sommásan elmarasztalólag nyilatkozik. Nyilvános működése idején sorsfordító történelmi események követték egymást, ám Esterházy Pál ezeknek a hadszíntereken, a politika terén zajló eseményeknek nem annyira irányítója, előmozdítója, inkább részese, tanúja volt. Sőt olykor csak távoli szemlélője. Buda visszavívása idején, 1686 augusztus–szeptemberében például, nem bízva a vállalkozás sikerében, Bécsben tartózkodott. Szemléletmódjának, politikai felfogásának jellemzéseként az életút két fontos állomását szokás megemlíteni. Fiatalon, huszonkilenc évesen Zrínyi oldalán harcol; az 1663–64. évi bravúros téli hadjáratban háromszáz lovaskatona parancsnokaként vesz részt. Utóbb, nádori működésének hatodik évében döntő szerepe van abban, hogy az 1687. évi pozsonyi országgyűlésen a rendek törvénybe iktatják a Habsburg-ház örökösödési jogát, amely a szabad királyválasztásról való lemondást jelentette. Sokan, már kortársai közül is számosan, vélekedtek úgy, hogy e lépésével Esterházy Pál megtagadta ifjúkori eszményeit. Mások ezt nem így látják. Akkoriban, a török elleni felszabadító háborúk látványos diadalai idején – amelyeket végső soron a Habsburg-kormányzat és a diplomácia tette lehetővé – a nádornak aligha volt módja arra, hogy szembehelyezkedjen az ország törvényes uralkodójának akaratával. Esterházy tehát, aki a nagyszombati jezsuita egyetem neveltje, hű marad saját nevezetes jelmondatának – *Pro Deo, Rege et Patria* – betűjéhez és szelleméhez; kitart *I. Lipót* mellett, s teszi ezt utóbb, a *Rákóczi-szabadságharc* kibontakozása után is. Ám ezek az évek, majd a szabadságharcot lezáró *szatmári béke* lehangoló felismerést hoz számára. Nyilvánvalóvá válik, hogy a bécsi udvart nem az ő mindvégig lojális politikája, hanem a fegyveres felkelés késztette engedményekre. Pontosan az, amitől ő oly aggodalmasan óvta nemzetét.

Csakugyan, Esterházy Pált hosszú közéleti pályája során a fejlemények rendre egyfajta *Kasszandra-szerepre* kárhoztatták. Állásfoglalásai, felhívásai meggyőző éleslátásról tettek tanúságot, ám többnyire visszhang nélkül maradtak; lépései, különböző kezdeményezései az utóbb bekövetkező eseményeket alig befolyásolhatták. Politikusi működése ily módon sem eredményeit, sem jelentőségét illetően nem fogható apjához, Miklós nádoréhoz. Más a helyzet azonban – mi több, ennek épp az ellenkezőjét állíthatjuk akkor –, ha a művelődés terén kifejtett tevékenységét vesszük figyelembe. Ő nem csupán bőkezűen támogatta kora művészeit, íróit és muzsikusait, de a katolikus kegyességi irodalom, továbbá a hangszeres zene némely műfajait maga is művelte – igaz, anélkül, hogy különösebben gazdagította volna. Mindenesetre e tekintetben nem elégedett meg azzal, hogy apja nyomdokain haladjon; nem csupán folytatta, inkább kiteljesítette az ő kezdeményezéseit. Ez Esterházy Pál sajátos, szinte valamennyi műfajt felölelő művészetpártolására általánosan érvényes, főként pedig arra a részint mecénási, részint műgyűjtő-tevékenységre, amelynek köszönhetően a XVII. század utolsó évtizedeiben létrejött a korszak egyik legimpozánsabb – talán a leggazdagabb – hazai műtárgyegyüttese, az Esterházyak családi kincstára.

E gyűjtemény rövid jellemzésénél nehéz elkerülni a felsőfokú jelzőket. Páratlan művészi s egyszersmind történeti értékű kollekcióról van ugyanis szó, melyet mindenekelőtt műfaji sokrétűsége, anyagának gazdag változatossága tett egyedülállóvá. Pazar ötvösművek, káprázatos ékszerek, ritka, egzotikus anyagokból megformált használati és dísztárgyak s különféle *időmérő eszközök*, az óraművesség korai történetének becses emlékei képezték ennek súlypontját, ám nem kevésbé jelentősek a *textilművészet* itt szerepelt alkotásai, elsősorban a pompás főúri viseletek sem. Mindezeket különböző európai és török díszfegyverek páratlan sorozata, valamint egy ugyancsak számottevő numizmatikai gyűjtemény egészítette ki. Ami a kollekció művészi értékét, rangját illeti, ezt olyan alkotások fémjelzik, melyek méltán sorolhatók az európai iparművészet csúcsteljesítményei közé: elég, ha a nagynevű nürnbergi és augsburgi ötvösök munkáira vagy azokra az ékszerekre és kisplasztikákra gondolunk, amelyek mesterei a milánói hercegi, valamint a bécsi császári udvar szolgálatában tevékenykedtek.

Esterházy László apoteózisa. Aranyozott ezüst kisplasztika. Archív felvétel a XIX. század végéről

A ma ismert – részint fennmaradt, részint egykorú írott forrásokban említett – alkotások többsége a XVII. század közepén, második felében, illetve a XVIII. század elején készült, tehát Esterházy Pál idejéből származik. Bizonyosnak látszik, hogy magának a herceg-nádornak, s nem utódai, késői leszármazottai műgyűjtő-tevékenységének köszönhető az, hogy e darabok a családi kincstárat gazdagítják. Erről tanúskodnak azok az összeírások, jegyzékek, amelyek 1680 és 1713 között keletkeztek. E források nem hagynak kétséget afelől, hogy a fraknói kincstár anyagát érdemes összevetni azokkal a kiváltképp gazdag, barokk kori műgyűjteményekkel, amelyeket Közép- és Nyugat-Európa főrangú famíliái hoztak létre, ugyancsak hosszú évtizedek alatt. Jellegét, összetételét illetően azonban az Esterházyaké némiképp különbözik is ez utóbbiaktól. A kuriózumszerű darabok mellett feltűnő ugyanis azoknak a tárgyaknak a viszonylag nagy száma, melyek a magyarországi török háborúk eseményeihez kapcsolódnak. Ezek közé tartozik a gyűjtemény egyik legimpozánsabb, s bizonyára a legismertebb alkotása, egy hatalmas méretű, közel nyolc kilogramm súlyú aranyozott ezüst dísztál. E pompás ötvösmű ovális alakú középső mezőjében sokalakos csatajelenetet látunk, amelynek tárgya az 1652. augusztus 26-án vívott vezekényi ütközet. E balszerencsés kimenetelű harcban az Esterházy család négy tagja halt hősi halált, közöttük Miklós nádor fia, a huszonhat éves Esterházy László. A domborműves ábrázolás az ő haláltusáját örökíti meg: a lováról lezuhanva is vitézül küzdő ifjú hős az Esterházyak – általánosabban értelmezve a magyar rendek – áldozatkészségét, hazaszeretetét, harci elszántságát bizonyítja.

A vezekényi csatavesztés komoly visszhangot keltett a kortársak körében: Zrínyi Miklós dicsőítő költeményében magasztalta az elesett gróf hősi helytállását. E Zrínyi-mű kéziratban maradt, utóbb el is veszett; a tragikus eseménynek azonban két egykorú iparművészeti alkotás is emléket állít. Ezek egyike az említett dísztál, a másik egy aranyozott ezüst kisplasztika, amely ugrató lovas képében jeleníti meg Esterházy Lászlót.

A korszak hősi ideálját – a barokk hőskultuszt – a két mű együtt, szinte programszerűen testesíti meg. A kisplasztika – mintegy felülemelkedve a tények földhözragadt realitásán – a megdicsőült hőrosz eszményített alakját, a dombormű a végzetes csata hiteles, történetileg autentikus képét tárja elénk. Egymás mellé állítva, együtt szemlélve őket, a két műről leolvashatók mindazok a sajátos stíluselemek, melyek a barokk kori profán apoteózist jellemzik.

A két jeles ötvöstárgy – egy tekintélyes augsburgi művészcsalád két tagjának, Abraham, illetve Philipp Jakob *Drentwettnek* a munkája – az az idő szerint tizenkilenc éves Esterházy Pál megrendelésére készült, 1654-ben. A múlt század utolsó évtizedeinek nagy kiállításain természetesen együtt szerepeltek, 1919-ben azonban a két műtárgy útja elvált egymástól. A dísztál a gyűjtemény „tőzsanyagának" kiemelkedő darabjaként Budapestre került, míg a kisplasztikának akkor nyoma veszett; ez azóta – a közelmúltig – a lappangó műkincsek számát gyarapítja. Jelenkori történetében az 1989. év tavasza váratlan fordulatot hozott: az Esterházy László lovasfiguráját ábrázoló kisplasztika felbukkant a *Sotheby's cég* genfi műtárgyaukcióján (szétszedett és sajnos hiányos állapotban, talapzata nélkül). Megszerzése érdekében a budapesti *Iparművészeti Múzeum* komoly anyagi erőket mozgósított, ám törekvése akkor nem járt sikerrel: a rendelkezésre álló összeg nem bizonyult elegendőnek az ötvösmű megvásárlásához. A kisplasztika – az Esterházy-kincstár e páratlan históriai és művészi értékű alkotása – jelenleg magántulajdonban van; egy számunkra ismeretlen nyugat-európai műgyűjtemény őrzi.

(Folytatjuk)

Szilágyi András

Az Esterházyak kincsei (3.)

Ragyogás, pusztulás, újjászületés

Esterházy Pál (1785–1866), a hosszú életű, s igen sikeres pályát befutott diplomata – aki 1848-ban az első felelős magyar kormányban is miniszterséget vállalt – mintegy negyven éven át volt a hercegi hitbizomány „kormányzója", így a fraknói majorátus tulajdonosa. E bő négy évtized alatt a fraknói kincstár lassan kilép a titokzatosság homályából.

A gyűjtemény voltaképpeni felfedezése ahhoz az 1876-ban, a pesti Károlyi-palota termeiben megrendezett kiállításhoz köthető, amely első ízben tárta a nagyközönség elé a történeti Magyarországon őrzött műgyűjtemények anyagát.

1883 augusztusában az éppen tíz esztendeje működő *Magyar Történelmi Társulat* Sopronban tartott vándorgyűlése keretében a résztvevők felkeresték a környék nevezetességeit is, köztük a fraknói várat. Beszámolójukból kitetszik, hogy a kirándulás legemlékezetesebb pillanata az volt, amikor feltárult előttük a kincstár ajtaja. A műtárgyak abban a két, viszonylag szűkös helyiségben, azokban az ódon almáriumokban sorakoztak, amelyeket *Esterházy* Pál nádor alakíttatott ki a XVII. század végén.

A dualizmus korának elmúltával, az első világháborút követően új korszak kezdődött az Esterházy-kincstár történetében. A műtárgyakat Budapestre szállították. A tranzakció okait, körülményeit máig nem sikerült egyértelműen tisztázni. A különböző források még a szállítás időpontját illetően is ellentmondanak egymásnak. Ami biztos: 1919 koranyarán a gyűjteménynek a budapesti *Iparművészeti Múzeum* Üllői úti épülete adott otthont. A Tanácsköztársaság kulturális népbiztosának sajátosan „radikális rendelkezése", miszerint *a gyűjtemény szocializált, azaz köztulajdonú*, rövid intermezzo után helyzet 1944 októberéig tartott. Ekkor, századunk nagy történelmi kataklizmájának idején, a katasztrofális végkifejlet „előestéjén" újabb állomás következett.

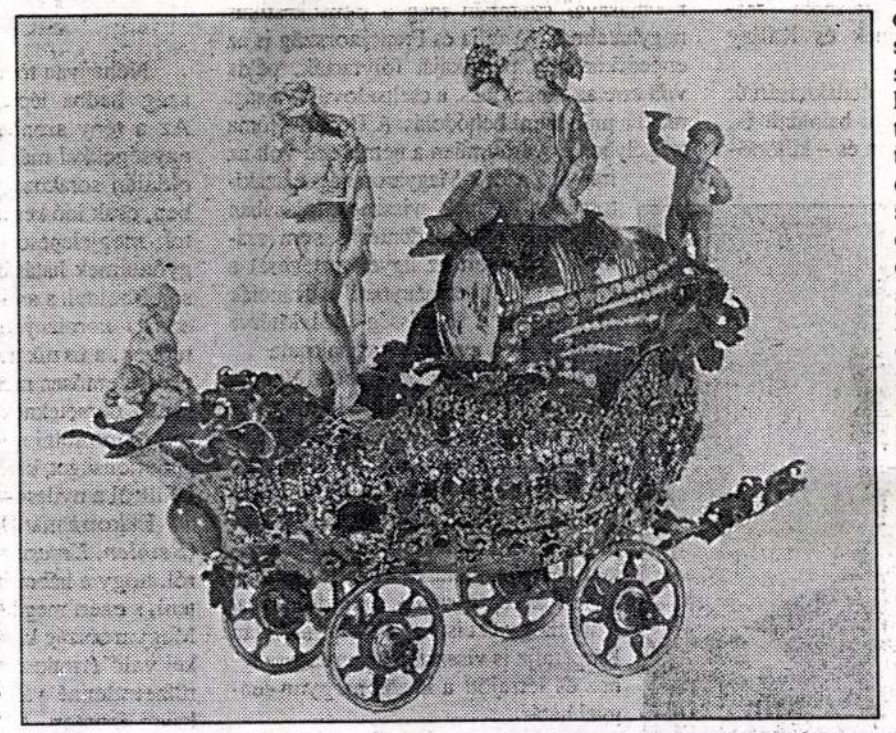

Bacchus diadala. Augsburgi ötvösmű aranyozott ezüstből, elefántcsont figurákkal, 1660-ból. Szvetnik Joachim restaurálta 1957 és 1960 között

A baljós előjelek, a főváros várható ostroma, az annak nyomán bekövetkező vésztjósló események és persze a gyűjtemény megóvásának szándéka arra késztette Esterházy Pált, ne várja tétlenül a fenyegető fejleményeket. Bizonyára számos megoldást fontolóra vett, míg végül úgy döntött, hogy felbontja az *Iparművészeti Múzeummal* 1923-ban kötött letéti szerződést, és a gyűjteményt valamely kevésbé exponált helyre szállíttatja. A választás a család *Tárnok utcai palotájára* esett, a ládákba csomagolt műkincseket tehát a budai várnegyedbe menekítették. A szóba jöhető megoldások közül bizonyára ez tűnt a legkevésbé kockázatosnak: a palota nevezetes műemlékek szomszédságában állt, a környező területnek nem volt stratégiai jelentősége, így elhúzódó utcai harcokra, azok beláthatatlan következményeire sem lehetett számítani. Ám a palota – miként a budai Vár nagy része is – a háború végén megsemmisült. A különböző szerves anyagokból – textíliából, elefántcsontból, hegyikristályból – készült műalkotások túlnyomó többsége mellett erre a sorsra jutott a nemesfém tárgyak jelentős része is.

A szűkszavú ásatási jegyzőkönyvek csak a kincstár anyagának húsz százalékát, mintegy hatvan tárgyat találnak a súlyos sérülések ellenére helyreállíthatónak. E szinte reménytelennek tűnő feladat elemi feltételei hiányoztak ugyan, ám a budapesti *Iparművészeti Múzeum* épp az idő tájt tervezte, hogy szakszerűen felszerelt restaurátorműhelyeket állít fel. Így a budai ásatások irányítója, *Gerevich* professzor úgy rendelkezett, hogy a kincstár roncsállapotú darabjait korábbi őrzési helyükre, az *Iparművészeti Múzeumba* szállítsák.

Közel egy évtized telt el ezután látszólag eseménytelenül. Kézenfekvő, ám hibát is lehet, ha belefog a munkába, képességeit a legnagyobbakéval kell összemérnie, az ötvösség történetének legkiválóbb mestereivel. Az utolsó főiskolai év alatt az ambíció sajátos hivatástudattal párosult. Eltökéltsége, de főképp bravúros diplomamunkája meggyőzte az illetékeseket, így 1957 augusztusában Szvetnik Joachim az *Iparművészeti Múzeum* ötvösrestaurátora lett. Több mint három évtizedig dolgozott lelkiismeretesen és fáradhatatlanul, hogy az egykori főúri gyűjtemény legimpozánsabb darabjai újjászülethessenek.

Szilágyi András

ZENEI JEGYZET

Színjáték Agrippináról

HA FELTENNÉNK a kérdést, mi a fontosabb egy operaelőadásban: a zenei megvalósítás vagy a rendezés, különböző válaszokat adnának a színházi szakemberek, a muzsikusok és a műfaj rajongói. Ideális esetben természetesen a zene és a színpadi játék egyenlően magas színvonalon, egymást ihletve, egymás hatását megsokszorozva teremti meg azt a nagyszerű elegyet, amelyet a zenés színház képvisel. Csakhogy ez az ideális eset manapság a legritkábban fordul elő idehaza.

Az *Óbudai Fesztivál* csúcsprodukciója, *Händel Agrippina* című operájának előadása szívderítő csemege a magyar operajátszás jelenlegi „hét szűk esztendejében", de még ez sem feledteti azt a kettősséget, amely végighúzódik a produkción. Adva van egy zseniális rendezés – *Kerényi* Miklós Gáboré, aki kétségtelenül főszereplője az *Agrippina* újjáteremtésének –, ehhez a rendezéshez azonban igen halovány, időnként gyötrelmesen rossz zenei megvalósítás társul. Színjáték és zene között áthidalhatatlan szakadék tátong. Mintha egy prózai színház alkalmi kiruccanását látnánk a zenés műfajba. Mintha e nagyszerű operának csupán a zongorakivonatát adnák elő, amelyben elegendő a zene jelzésszerű felvillantása. És valóban, egyedül a mindent megmozgató s mindent feloldó rendezésnek köszönhető, hogy a nézőt nem leverten, hanem egy kellemes este emlékeivel távozhat a *Zichy-kastély* udvaráról.

Kerényi Miklós Gábor hálás témát kapott Vincenzo *Grimani* librettójában. Claudius császár uralkodásának ideje s a XVIII. század elejének Velencéje – ahol *Händel* operáját bemutatták – egyaránt a bonyolult cselszövények s nagy köpönyegforgatások kora. Az sem véletlen, hogy épp ma oly nagyokat tudunk nevetni ezen a komédián. Ebben a darabban – kevés kivételtől eltekintve – folyamatosan hazudnak egymásnak a szereplők. Ezért aztán csöppet sem zavaró, hogy Kerényi minden egyes áriát megrendez, és amit a színpadon látunk, mindjárt rá is cáfol arra a szövegre, melyet a szereplő szívhezszólóan énekel. E téren a rendező annyira bővelkedik az ötletekben, hogy felét sem tudnánk felsorolni nagyszerű fogásainak. Legalább ízelítőül hadd említsük Néró (*Gulyás* Dénes) két áriáját. Az egyiket a Poppeával való találkára készülő, fölgerjedt hím egy medencében fürdőzve énekli, a másikban egy fáklyával kis Colosseum-makettet gyújtogat. Pompás gondolat Claudius nagyáriájának színpadi megkomponálása is, amelyben a szereplők egy timpanon domborművének szoborcsoportjává állnak össze, s mikor már éppen szétszóródnának, a császár (*Gregor* József) erőteljes „Róma" felkiáltására újra meg újra visszapattannak eredeti helyükre. A pergő ritmusú játék kialakításához a rendező nagy segítséget kapott *Götz* Bélától, aki a *Sztárcsinálók* forgószínpadának díszletét terítette ki változatos, többszintes, ezernyi lehetőséget tartogató játéktérré. *Horváth* Kata jelmezei szemet gyönyörködtetőek, *Széll* Rita pedig a rendelkezésre álló tenyérnyi helyeken is ötletesen mozgatja az *Arbeau Historikus Táncszínház* táncosait. A három táncoló pár jelenléte különösen a záróképben ad nagyszerű többletet a produkcióhoz, amikor a párok marionettfigurákként vagy lassan lejáró gépezetű bábokként jelennek meg a színpadon.

Gulyás Dénes Néró szerepében

Havran Zoltán felvétele

HA MÁR A RENDEZŐ segítőtársait említettük, nem feledkezhetünk meg *Oberfrank* Géza magyar szövegéről, amely kiváló nyersanyagot szolgáltatott a komédiázáshoz. Kerényi és Oberfrank közös érdeme, hogy valamennyi énekes nagyszerűen játszik és tökéletesen érthető szövegmondással énekel. Ami azonban az alakítások zenei oldalát illeti, csak a címszereplő *Csavlek* Etelka, valamint *Gregor* József, és a Poppea bőrébe bújt *Frankó* Tünde teremtett szólamából élvezetes

I. NEMZETKÖZI

nem sikerült egyértelműen tisztázni. A különböző források még a szállítás időpontját illetően is ellentmondanak egymásnak. Ami biztos: 1919 koranyarán a gyűjteménynek a budapesti *Iparművészeti Múzeum* Üllői úti épülete adott otthont. A Tanácsköztársaság kulturális-népbiztosának sajátosan „radikális rendelkezése", miszerint *a gyűjtemény szocializált, azaz köztulajdonú*, rövid intermezzónak bizonyult csak a kincstár életében. Ami azonban az őrzési helyet illeti, abban a következő huszonöt év nem hozott fordulatot. Változás csupán annyi történt, hogy a korábban ládákba csomagolt, s raktárban elhelyezett gyűjtemény utóbb – 1923-ban – a hajdani helyre szállíttatja. A választás a család *Tárnok utcai palotájára* esett, a ládákba csomagolt műkincseket tehát a budai várnegyedbe menekítették. A szóba jöhető megoldások közül bizonyára ez tűnt a legkevésbé kockázatosnak: a palota neveze-tes műemlékek szomszédságában állt, a környező területnek nem volt stratégiai jelentősége, így elhúzódó utcai harcokra, azok beláthatatlan következményeire aligha kellett számítani.

Buda hét hétig tartó ostroma, a harcok hevessége, a pusztítás mértéke végzetesen rácáfolt még a legborúlátóbb elképzelésekre is. A naponta ismétlődő bombatámadások a várnegyedet is romhalmazzá tették. 1945 januárjában, az ostrom utolsó hetében bombatalálat érte a Tárnok utcai palotát, aminek következtében az épület romba dőlt és kiégett. A leomló falak maguk alá temették s jórészt szétzúzták a kincstár műtárgyait rejtő ládákat.

A pusztítás felmérése, a veszteségek és károk számbavétele 1948–49 telén vált lehetségessé, ekkor került sor a helyszín, az épület alapjainak feltárására. A korabeli sajtó szomorú szenzációként számolt be az eseményről. A munka során készült fényképfelvételek évtizedig dolgozott feleményesen és fáradhatatlanul, hogy az egykori főúri gyűjtemény legimpozánsabb darabjai újjászülethessenek.

Szilágyi András

Archív felvétel a feltárt kincsek egy részéről

nagyközönség elé került. Ezt az a letéti szerződés tette lehetővé, amelyet az Esterházy-hitbizomány akkori tulajdonosa, a hercegi címet s elődei valamennyi rangját viselő, huszonkét éves joghallgató, *Esterházy* Pál kötött az *Iparművészeti Múzeum* igazgatójával, dr. *Végh* Gyulával. Ennek értelmében a kincstárat szakszerűen, rangjához méltó környezetben helyezik el, a tárlatlátogató közönség és a tudományos kutatók számára egyaránt hozzáférhetővé és tanulmányozhatóvá teszik. Ez a fölöttébb üdvös

I. NEMZETKÖZI

BAROKK

ÉNEKVERSENY

a Fóti Római Katolikus Plébániatemplomban

1993. Szeptember 3–5-ig

az ART XXI Művészetpártoló Alapítvány rendezésében

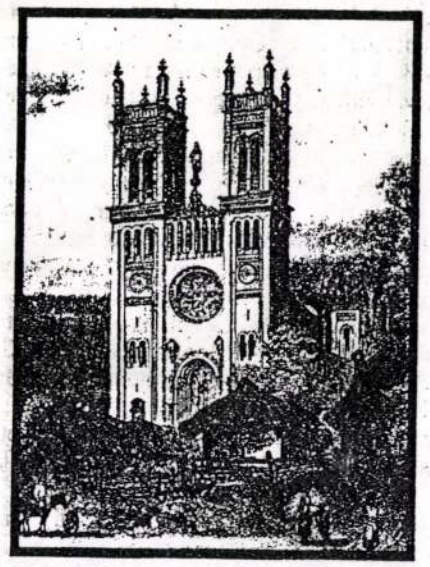

Művészeti vezető és a zsűri elnöke

HAMARI JÚLIA

Közreműködnek:

DÉRI ANDRÁS
orgonaművész

Magyar Állami Operaház
FAILONI Kamarazenekara

Programkezdés 3-án és 4-én 14.00-kor, 5-én díjkiosztó gálaműsor 15 órától.

Belépőjegyek a Magyar Nemzet közönségszolgálatánál (Budapest VII., Erzsébet krt. 6) és a helyszínen kaphatók, 150 forintos áron. A verseny helyszín megközelíthető Volán autóbusszal az Árpád-hídi buszvégállomásról, illetve gépkocsival a 2-es főúton vagy M-3-as autópályán keresztül.

A versenyt támogatják:

SIB · Interart Festivalcenter · Pullman · Pogányász · K&H BANK

Magyar Nemzet

Fóti R. K. Plébániatemplom • Váci Püspökség

Művelődési és Közoktatási Minisztérium • Magyar Állami Operaház Failoni Kamarazenekara

A Magyar Nemzet a kulturális rendezvények támogatója.

megmozgató s mindent feloldó rendezésnek köszönhető, hogy a néző nem leverten, hanem egy kellemes este emlékeivel távozhat a *Zichy-kastély* udvaráról.

megrendez, és amit a színpadon látunk, mindjárt rá is cáfol arra a szövegre, melyet a szereplő szívhezszólóan énekel. E téren a rendező annyira bővelkedik az ötletekben, hogy

segítségével említettük, nem feledkezhetünk meg *Oberfrank* Géza magyar szövegéről, amely kiváló nyersanyagot szolgáltatott a komédiázáshoz. Kerényi és Oberfrank közös érdeme, hogy valamennyi énekes nagyszerűen játszik és tökéletesen érthető szövegmondással énekel. Ami azonban az alakítások zenei oldalát illeti, csak a címszereplő *Csavlek* Etelka, valamint *Gregor* József, és a Poppea bőrébe bújt *Frankó* Tünde teremtett szólamából élvezetes hallgatnivalót.

Csavlek Etelka annak ellenére képes hiteles, nagyszabású és eleven alakot formálni a császárnő szerepéből, hogy hangja már nem elsősorban Händel koloratúráira való. *Gregor* József ellenállhatatlan egyénisége minden szerepet a saját képére formál. Szerencse, hogy a Händel-féle Claudius-portréval egybevág ez a figura, s így Gregornál a humor nemcsak a nagyszerű játék eredménye, hanem időnként zenei indíttatású is. A legtisztább és legmegnyerőbb zenei produkcióval *Frankó* Tünde ajándékozta meg a közönséget, akinek karcsú és hajlékony hangja felragyogtatta Poppea szólamát.

GULYÁS DÉNES, *Rózsos* István és *Martin* János már inkább a szerepjátéka révén emelkedik ki, mely jótékonyan feledteti az éneklés szépséghibáit. Az énekesi teljesítmények mélypontján *Póka* Balázs Ottója áll. Póka ugyancsak kiváló komédiás, de az augusztus 19-i premieren felismerhetetlen, összemosódó hangmagasságokat produkáló intonációja csak hozzávetőleges karikatúráját adta szólamának. *Oberfrank* Géza karmesterként is megtett minden tőle telhetőt, de a *MÁV-szimfonikusok* tagjaiból neki sem sikerült igazi operazenekart, vagy akár csak ép, tiszta hangzást nyújtó együttest teremtenie. A hangszeres kíséretben egyedül *P. Szabó* Anikó continuojátéka jelentett eleven színt, s a rendezéshez méltó zenei támasztékot.

Ha valaki igazi operarendezést akart látni, jól tette, he megnézte az *Agrippina* egyi előadását. Aki viszont köze lebbi ismeretséget szeretn kötni a fiatal Händel pomp muzsikájával, jobban teszi, meghallgatja az opera han felvételét.

Farkas Zoltán

ESTERHA'ZY gejüjt

ESZTERHÁZY

Hétvégi melléklet

FEJÉR MEGYEI HÍRLAP

A hosszú ideig elfelejtett, és árulónak bélyegzett Görgey Artúr

Nem mese kell, hanem történelem

Hiába tisztázták a történészek, néhol a köztudatban ma is árulóként szerepel. Üstökösként tündökölt és tűnt el a magyar történelem egéről...

Görgey, a hadvezér

Görgey Artúr felvidéki nemesi családban született 1818 január 30-án. Apja, Görgey György, egy művelt és tehetős lőcsei polgár lányát vette feleségül. Görgey 11 éves volt, amikor rajongásig szeretett anyját elvesztette. Négyen voltak testvérek, és jövőjük biztosítottnak látszott. Artúrt a tullni utásziskolába vették fel, ahol mindig kitűnő tanuló volt. Ennek ellenére nem lett hadnagy, mert apjától pénzt nem fogadott el. Testőr szeretett volna lenni, és 1837-ben ez a vágya teljesült. A legjobb úton haladt, hogy hazáját és anyanyelvét feledve, hű császári tisztté legyen.

Nyolc év múlva haza látogatott. Ekkor szilárdult meg kapcsolata hét esztendővel fiatalabb öccsével, Istvánnal, és támadt fel benna a hazafias érzés is... 1842-ben a Nádor-huszárokhoz került, főhadnagyként. A következő évben meghalt apja, és elhatározta, hogy kilép a katonaságtól. 1845 májusában már a prágai egyetemen, a híres Josef Redtenbacher tanítványa. Amikor professzora megtudta, hogy tehetséges tanítványa milyen körülmények között él, lakást és ösztöndíjat szerzett részére.

Azt szerette volna, ha idővel tanársegédje lesz. 1847 nyarán meghalt Görgey utolsó nagybátyja, és özvegye, Arturra kívánta bízni a toporci birtok vezetését. Görgey, akit a vegyészet mezőgazdasági alkalmazása amúgyis érdekelt, kapott az alkalmon. A következő év elején eljegyezte professzora nővérének társalkodónőjét, Aubouin Adélt.

A márciusi napokat Görgey Bécsben és Prágában élte át. Májusban befejezte szakdolgozatát. (Az érte járó jutalmat, csak klagenfurti számüzetésében, 1851 elején vehette át.) Május végén Pestre indult és belépett az új seregbe, ahova századosként vették át. Nemsokára fegyvervásárlással és a csappantyugyár tervének elkészítésével bízták meg.

Kossuth már ekkor észrevette szervező tehetségét. A felállított négy nemzetőri tábor közül a szolnoki parancsnoka, Görgey őrnagy, aki a negyvennyolcas vívmányok meggyőződéses és lelkes híve.

Ha kellett, a megyével is szembeszállt, és gyakran a szókimondó, tényekhez ridegen ragaszkodó Görgeynek volt igaza. Emiatt, sokan érzéketlen lénynek tartották, aki sehogyan sem illett a prókátorok és prédikátorok Magyarországába...

„Ahol annyian vértólulásban szenvedtek, az ő feje természettől hideg maradt. S most képzeljük ezt a realisztikus, szkeptikus lelket, az apostolok gyülekezetében: kész diszonáncia, s mikor a dolgok árja megindul, a félistenekkel szemben ott áll az áruló" — írta 1885-ben, a Görgey árulásának mítoszáról elmélkedő Péterfy Jenő.

1848 szeptemberében Bécs elhatározta, hogy visszaszerzi az uralkodó által szentesített „engedményeket". Megindult Jellasich támadása. Szeptember 28-án a pesti nép megölte gróf Lamberget. Ugyanezen a napon Jellasich már Székesfehérvárnál állt, majd megindult Buda felé. Batthány Lajos közben a Csepel-szigetre rendelte Szolnokról Görgeyt. Jellasich furcsa vállalkozásra beszélte rá Fejér megye adminisztrátorát, gróf Zichy Ödönt: keljen át a magyar őrvonalakon. Menlevelet is adott neki. Zichy könnyelműen egy köteg Jellasich-féle kiáltványt is magához vett. Ez okozta halálát. Görgey népfelkelői elfogták, haditörvényszék elé állították, majd felakasztották. Ez a forradalmi tett hívta fel a figyelmet a fiatal őrnagyra, akit október 7-én ezredessé léptettek elő. E napon sikerült neki Roth és Philippovich oszlopát elfognia. A radikális sajtó lelkesen üdvözölte. Kossuth is megerősítve látta korábbi véleményét. Szeptember 29-én Móga visszaverte Jellasichot. Október 6-án Bécsben kitört a forradalom.

Kossuth és Görgey október 11-én tanácskoztak. Görgey tábornok lett. Átlépték a határt, de a szervezetlen sereg Schwechátnál megfutamodott. A vereség után került elő Görgey kinevezési irata és átvette a legfontosabb magyar sereg főparancsnokságát...

Az osztrák támadás december közepén indult meg Windischgrätz vezetésével... Görgey másfél hónap alatt új sereget szervezett. Minden talpalatnyi helyet nehezen adott fel. Kossuthot bántotta a hátrálás, és úgy Perczelt, mint Görgeyt támadásra bíztatta. Perczel engedelmeskedett, és Mórnál vereséget szenvedett. Görgey érezte, hogy az állandó hátrálás lehangoltságot szül, és kiadta a „Váci kiáltványt". Most sem tagadta meg magát: a kormány futását Debrecenbe, gyáva menekülésnek nyilvánította. Kossuth emiatt nekitámadt. Görgey ugyanis azt hitte, széthullik minden. Nem ez történt. 1849 januárjában Görgey megosztotta az osztrák erőket, és utat nyert a Szepesség felé. Megóvta seregét, sőt az ellenálláshoz szükséges javakat is juttatott a kormánynak. Közben Dembinszkyt nevezték ki fővezérnek, de ellene a hadseregben engedetlenségi mozgalom indult. Március 4-én Kossuth azzal a szándékkal indult a seregbe, hogy a puccs vezetőjét, Görgeyt, agyonlöveti. A helyszínen azonban belátta, hogy Dembinszky eltávolítása szükséges, és helyette Görgeyt nevezte ki ideiglenes főparancsnoknak. Kossuth és Görgey megértették egymást. Görgey tudta, hogy a forradalom egyetlen alkalmas vezetője: Kossuth. Az pedig felismerte, hogy Görgey nemcsak nem összeesküvő, és nem áruló, hanem az egyetlen magyar tábornok, aki képes az ellenség visszaszorítására. Március 31-én Kossuth ismét megbízta Görgeyt a magyar támadó hadsereg főparancsnokságával. Ekkor vette kezdetét a dicsőséges tavaszi hadjárat. Kossuth joggal írhatott a Honvédelmi Bizottmánynak Görgeyt dicsőítő levelet, sőt Gödöllőn felszólította a tábornokot a tegeződésre is. Nemzeti ajándékként pedig neki akarta adatni a gödöllői kastélyt, amit Görgey nem fogadott el. Görgey mindig elismerte hibáit és minden módon fent akarta tartani Kossuthtal az egyetértést. A trónfosztást is helyeselte...

Nagysalló után felszabadult Komárom. Ezzel a diadallal Magyarország eljutott katonai teherbírásának végső határához. A kétségbeejtő lőszerhelyzet ugyanis lehetetlenné tett minden további támadó fellépést. Kossuth Bécset szerette volna elfoglalni, Görgey pedig Buda alá vonult. Él a köztudatban egy olyan hiedelem, hogy ezzel a magyar sereg időt vesztett. Az igazság az, hogy Bécs védelmében igen erős osztrák sereg állta volna el az útat. Buda, 1849 május 21-én esett el. Közben híre ment az orosz beavatkozásnak. Görgey azt hitte, hogy ez az áprilisi trónfosztás következménye. Ez volt az az idő, amikor Görgey csalódott Kossuthban, annak politikai éleslátásában. Buda visszafoglalása alkalmával Gör-

(Folytatás az 7. oldalon)

Napfényes ligetek, mezők

Kabáczy Szilárd felvételei

Fraknó és az Esterházyak

A komor és méltóságteljes építmény Forchtenstein (Fraknó) fölé magasodva vigyázza ezt a határvidéket,1300 óta. Védőbástya a javából — mondta Thomas Klestil államfő a tartományi kiállítás megnyitása alkalmából, és szólt arról, hogyan dacolt Fraknó a török hódítókkal. De nem csak erőd, hanem híd is ez a vár — fűzte hozzá.

Mindig is az volt, híd a keleti és a nyugati kultúra között. Ez a hídszerep ma is megvan, akkor is, ha osztrákok, magyarok, csehek, szlovákok életében ezek az évek igen nagy változásokat hoztak. Szükség van a hídszerepre, mert ugyan a határokon évtizedeken át emelt mesterséges akadály, a vasfüggöny szerencsére eltűnt már, de újabb körülmények akadályozhatják az emberek közötti kapcsolatokat. A félelem egymástól, attól, hogy az átjárhatóság elveszi a másik lehetőségeit. Ez sem vitatható — mondotta az osztrák államfő, de több az előnye ennek a nyitásnak, mint a hátránya.

Fraknó várában, amely 1622 óta az Esterházy család birtokában van, a Burgenland tartomány történetét bemutató kiállítás most elsősorban e nagy nemesi család sorsáról szól. S a képek, dokumentumok valójában alátámasztják az osztrák államfő szavait arról, hogy a sorsok a világnak ebben a részében országhatáron átnyúlnak, s alig különválaszthatóak. A magát mindig magyarnak valló Esterházyak Burgenland legnagyobb földbirtokosai ma is — kastélyokból, várakból, a Fertő-tó területének jókora részéből, gazdaságokból áll az a hatalmas birodalom, amelyet Ausztria leggazdagabb asszonya, a 72 éves Esterházy Melinda Zürichből irányít.

1956 óta él ott, azóta, hogy férje a börtönből szabadulva csak rövid időre állt meg Kismartonban az előző hét év szörnyűségeit kicsit kipihenni. A hercegnő, akit Burgenlandban szeretnek és tisztelnek, a budapesti operaház prímabalerinájaként ismerte meg leendő férjét a háború kellős közepén, és akinek az 1946-os esküvő után nem sok szép emléke maradhatott közös életükről Budapestről. Esterházy Pált 1948-ban ítélték el — a Mindszenty perben — miután semmiféle mentési kísérletbe nem ment bele, nem fogadta el az osztrák állampolgárságot, a svájci és amerikai menekülési lehetőséget.

Bár a hercegnő csak látogatóba jár Burgenlandba, az itteniek nagy bánatára nem kíván végleg visszatérni. A család hagyományaihoz híven ma is fontos szerepet játszik a tartomány életében — és határozott elképzelései vannak arról, hogy ez a vidék, Thomas Klestil szavaival összhangban megtartsa híd szerepét.

A közép-európai találkozások helyszíne, borország, kultúraország, turizmusország — fogalmaz a hercegnő, és Burgenlandban mindenki tudja, hogy szavának súlya van. A Fertő-tó mentén létesülő nemzeti park, amely magyar-osztrák közös létesítmény, ugyanúgy Esterházy-birtokon valósul meg, mint ahogy a közös — mert szétválaszthatatlan — múltat bemutató kiállítás is a család birtokában levő vár hűvös termeibe hívja a látogatókat.

Melinda hercegnő és a burgenlandi tartományi kormány kapcsolata felhőtlen — sokkal inkább az, mint amilyen volt férje életében. Esterházy Pál monarchistaként soha nem békélt meg az osztrák köztársasággal, s csak felesége közbenjárására sikerült megállapodásokat létrehozni kastélyainak, várainak állami célokra történő hasznosításáról.

A tulajdonjog minden esetben a családé, ám például a kismartoni barokk kastély rendelkezésre áll nem csak a hagyományos kulturális rendezvényekhez, hanem politikai eseményekhez is.

Ezek — a másfél évvel ezelőtti Antall-Vranitzky találkozó éppúgy, mint a szlovák politikusok látogatásai — teljes egészében megfelelnek az alapgondolatnak, a régió összetartásának. Ami pedig a kultúrát illeti: hol is tartanának Haydn-fesztivált, ha nem itt, ahol az Esterházyak megbízásából a zeneszerző vagy 30 éven át komponált?

A fraknói vár állandó kiállításából a legnevezetesebb a fegyvergyűjtemény. A mostani, az október közepéig nyitva tartó történeti kiállítás szintén a térségnek szól: a tekintélyes magyar nemesi család, az Esterházyak története, az eseményekre gyakorolt befolyásuk ábrázolása — tanulságos történelemlecke. A vár, az immár oly egyszerűen átjárható határ közelében magyar látogatókra is számít; ha a kiállítás feliratai nem is, de a hivogató plakát kétnyelvű.

Szászi Júlia

Egy kis ember találkozása óriás önmagával

Robi nagy ember. Irdatlanul nagy. Igaz, csak a masinájával. Amúgy csenevész, gizda, csapottvállú (s tovább sorolhatnám — nem is ez a lényeg, de mondom még: görnyedt, foghíjas, tarfejű), a combja és a térdhajlata furamód kék, betegséget gyaníthatna akárki, ám az igazság az, hogy a rekkenő melegben a vezetőfülkében erősen megizzad (nyáron szünet nélkül verejtékezik), s a farmerjából kioldódik az indigó, az fogja meg a bőrét. Ez aztán csak lekopni tud, semmilyen szappan nem oldja — Robinak pedig nincs is más gatyája, csak még az apjáról rámaradt fakó ünneplő, amit temetéskor vesz fel, meg húsvétkor, amikor két üveg szénakölnit is elszór a falu hajadonaira, asszonyaira.

Viszont ott van neki a gépe, ez a pompázatos férfierőt megjelenítő gigászi monstrum. Csuda egy járgány, lehetetlen futó pillantást vetni rá, a méretein könnyen elidőzik a szem, s Robi szereti ha mások is megcsodálják. Büszke is rá nagyon; ha a tisztításába fog, egy egész vasárnapot rááldoz, s még akkor sem érzi, hogy tökéletes munkát végzett, csinosítani, kennivaló mindig akad rajta. Tavaly történt, hogy egy Wartburg belerohant a forgódobba; a tűzoltók vágták ki a roncsból a halott vezetőt; vizsgálták az ügyet, mondták, hogy hátra kellett volna kötni a szerkezetet, vagy legalább egy felvezető kocsit kérnie, de Robi nem hagyta magát, a kezdeti megilletődés után megjött a hangja, ágált, érvelt, hogy a két téeszföld között ötszáz méter sem volt, különben is legkevesebb nyolcvannal repesztett a Wartburgos, mikor azokban a kanyarokban hatvan is sok. Elsimult az ügy, Robi visszakerült a kombájnra, továbbra is „cséplőkarokkal" falta a búzát, zötykölődött a szántóföldön, nézte a mögötte bodorodó porfelhőt, figyelte a magasba vágódó pacsirtákat — és könnyű ábrándokba ringatta a boldogság. A gyomrának — tudta — nagyobb nyugalom kéne, eddig is gyenge volt, a rázkódás végképp nem tesz jót neki, egyre kevésbé veszi be a falatot, szúr, ha odanyúl, a fájdalom tompán szétsugárzik. De fent a magas fülkében nem akárki, a volán mögött az történik, amit akar, a teherautók is okosan teszik, ha ráfékeznek, amikor ő végigzakatol az úton.

Korábban egy évig rendőr volt (kétszer helyezték át más körzetbe, míg végül ki nem csapták), de azt nem tartotta igazinak, jószerével csak az egyenruha tartotta benne a lelket; alighogy letelt a szolgálat, olyan kicsinek és esendőnek érezte magát, mint annakelőtte. Uniformisban léptei rugányossá váltak, tekintete szigorúan ide-oda rebbent, mintha csak csibészek után kutatna mindenütt, kezeit akaratlanul is a pisztolytáska fölött tartotta, olyannak tűnt, akár egy vadnyugati hős. Ha valakit szabálytalanságon ért, tilosban parkolt, vagy nem volt minden rendben a menetlevél körül, nem ismert kegyelmet, rimánkodhattak, békíthették akármennyit, gondja volt rá, hogy sokáig megemlegessék ezt a napot.

Anyját nem szereti, fél tőle, nagy a pofája, mindenbe beleugat, pedig nem kellene, maholnap harmincnyolc éves lesz, s ez a bottal járó, nálánál is kisebb asszony még mindig szentül hiszi, hogy igazgatnia kell őt, gyakran leteremti (annyi is elég, hogy nem azonnal veti le a sáros cipőjét az előszobában), ilyenkor csak puffog válaszul, nemegyszer érezte már úgy, hogy olyat tudna vágni a szeme közé, amitől zengőn megkondulnának fejében a harangok. Mindegy; van neki egy gépe, azon aztán kalandozhat a szem! Az ülése nem igazán modern, viszont nagyon kényelmes. Előfordul, ha sok állás után ül a gépbe, a kerekek még jóideig deformáltak a nagy tehertől, s minden fordulatnál nagyot ütnek rajta: nemegyszer megtörténik, hogy a fülke mennyezetéhez verődik. Néha megesik, hogy jókedvében a mélyről kiengedett torokhangja egybeolvad a motor lármájával, ekkor azt hiszi, hogy óriási tüdeje van, ezt az égzengésszerű hangot ő adja ki magából egyes egyedül.

De hát az a legnagyobb bánata, hogy csak egyetlen hónapig vezetheti; amíg még tehette, kijárt hozzá az udvar végébe (s nem is titokban, éjjeliőrként mindent meg kellett szemrevételezni), beült a fülkébe, elképzelte, hogy beindítja a roppant vasalkotmányt, és robog vele az utakon; amerre halad, mindenhol bámuló pillantások kísérik, ő meg feszít a kormánynál, magasból néz le az emberekre, lentről el nem érhetik.

A betakarítás után megmondták neki, hogy a téesz szakcsoportokra bomlik, éjjeliőrre többé nincs szükség, viszont kombájnosra igen, jövőre megint számítanak rá. Robi meg se rezzent a hír hallatán, csak mikor már kínos lett a csend, mondta, hogy jó, éjjeliőrködés nélkül is jól meglesz, majd kisétál a bágyadt verőfénybe, és egy órát elácsorgott a masina mellett.

Néhány keservesen és magányosan átvészelt hét után többször megpróbált bejutni a telepre, de mindannyiszor a kapuban megállították, és nem engedték tovább. Keserűségében hamar búnak adta a fejét, s mint ilyenkor lenni szokott, ivott is, bár módjával, az anyja fukarul osztotta a pénzt (azért a nevelt nyulaival pótolni tudta az állásvesztéssel támadt hiányt), s csak az a gondolat derítette fel a napjait, hogy újra a gép kormányához ülhessen.

Amikor már nem bírta tovább, egyik éjjel beszökött a hajdani téesz udvarára, begyújtotta a motort, és a kerítésen átgázolva kitört az útra. Amint végigdübörgött a szűk utcákon, a parkolóautókat úgy lökte félre, mint cipője orrával a kavicsot. Diadalmas üvöltése túlszárnyalta a motor zaját.

Egy rendőrjárőr fékezte meg, egész egyszerűen felmászott hozzá a fülkébe, és lependerítette az ülésről. A fogdában kezdett el gépeket rajzolni, benne hatalmas emberekkel. A kérdésre, hogy ezek az alakok őt ábrázolják-e, tagadóan a fejét rázza, nem, feleli, de, teszi mindjárt hozzá, akár ő is lehetne. A szemében megcsillan a könny. Elfordul, és percekre hatalmasra fujja az arcát.

(V. Z. Zs.)

450 éve hunyt el Kopernikusz

„Ez a bolond ember felforgatta az asztronómiát"

Mikolaj Kopernik 1473. február 19-én született a lengyelországi Torunban. A kor szokásához híven latinosította nevét, mi ennek fonetikus változatát használjuk. Tíz éves korától nagybátyja, a warmiai püspök nevelte. A legjobb itáliai egyetemekre járt: egyházjogból doktorált, görögül tanult, orvosi tanulmányokat is folytatott.

Korának legnagyobb polihisztorát tisztelhetjük benne. Poroszország térképeihez szélesség és hosszúságméréseket végzett. Sokat foglalkozott régi görög szövegek fordításával, pénzügyi szakmunkát írt, de kikérték véleményét a kenyér és gabona árának megállapításához is. Betelepítette a lakatlan földeket, gyógyította beteg társait, megszervezte a tüzérségi bástyák építését. Nagybátyja halála után Fromborkban telepedett le, az egyházmegye kanonokja lett. Az 1520-as évek elején a székesegyház tornyában csillagvizsgálót rendezett be, ahol a saját és mások észleléseit dolgozta fel a heliocentrikus rendszer bizonyítására.

Ptolemaiosz a II. században „Almageszt" című művében foglalta össze az ókor csillagászatát, s benne a geocentrikus világmodellt. Ebben az égitestek epicikluson (segédkörön) mozognak, s ennek középpontja kering a világ közepe, vagyis a Föld körül. Így azonban nem lehetett kielégítően magyarázni a bolygók mozgását, ezért újabb és újabb epiciklusokat vezettek be. A fogyatkozások, napfordulók ideje is rendszeresen eltért a számítottól, nem beszélve arról, hogy több tucat segédkör után a rendszer reménytelenül bonyolulttá vált. Kopernikusz szerint jóval egyszerűbb ha a Napot helyezzük középre. 1515-ben, egy 12 oldalas kéziratban közölte a heliocentrikus világra vonatkozó elképzeléseit. Jól ismerte az ókori szerzők munkáit és nagyon tisztelte ezek alkotóit, különösen Ptolemaiszot, de új alapokon nyugvó, tökéletesebb Almagesztet akart írni.

A kézirattal elnyerte az egyházi méltóságok rokonszenvét. Meghívták Rómába a naptárreform kidolgozására és várták műve folytatását. A többszöri átdolgozás és a politikai helyzet azonban nem tette lehetővé egy hosszabb mű kiadását. Az új rendszerről is megoszlottak a vélemények. Egyesek szerint őrült gondolat ezt feltételezni, hiszen a Földnek nincsenek végtagjai. Luther kijelentette: „ez a bolond fel akarja forgatni az egész asztronómiát".

Mások viszont minden idők legnagyobb tudósának tartják. Nyomdokain haladva ismerte fel Kepler a bolygók mozgásának szabályait, Galilei a relativitás elvét, Newton pedig gravitációs törvényét. Kopernikusz gondolatai ma is helytállóak. A természet dolgaiban végső fórum maga a természet és nem valamiféle laboratórium vagy tekintély. A tudományos elméletek igazságának nem kritériuma, hogy megegyezzenek az aktuális filozófiai nézetekkel, sőt a józan ésszel sem. Lényeges, viszont, hogy egyezzen a megfigyelésekkel és helytálló hipotéziseket lehessen felállítani.

Korszakalkotó munkája „Az égi pályák körforgásáról" címmel 1543-ban jelent meg Nürnbergben. Első példányát halála napján, május 24-én még kezébe vehette az a Kopernikusz, akit ma a modern csillagászat atyjának nevezünk.

Trupka Zoltán

Faragott székek a Sárbogárdi Tájházban

Fotó: Kabáczy Szilárd

ESTERHÁZY Pál herceg

A püspöki kar felvetette, hogy hajlandó lenne hozzá fordulni berendezési tárgyakért az újonnan felállított pápai nunciatura berendezésére a várban. (1920)

A püspöki kar tanácskozásai. Bp. 1984. 84. p.

– megválasztása az Activ Catholica országos társelnökévé – uo. 313. p.

kedvű feketeszemű barátunkról ma sem tudom, hogy tudós volt-e vagy munkás, csak azt tudom, hogy a földhöz, fához, énekhez, tánchoz egyformán jól értett s vidám, bátor tekintetével még ma is előttem áll s nyelvismeret nélkül is, a rugalmas, világos intelligenciájával és nyílt emberszeretetével sok mindent meg tudott értetni velünk. Odakinn is megbizonyosodtunk róla, hogy a mi szakembereinknek a szovjet tudománnyal együtt ezt a magatartást is át kell venniük, mert a magyar dolgozók is az ilyen vezetőket szeretik és becsülik és az ilyenek tudják nevelni és az egész munka közös ügyébe bevonni őket.

Itt is, mint mindenütt, az ebéd néhány előételből és sok mindenféle fogásból áll. Annyi a különbség, hogy vodka és bor helyett sajátkészítményű gyümölcsbort hoznak. De amint kiderül, ezekben is van kedvcsináló erő, mert a nóta és a táncvágy ellenállhatatlanul feltör az emberekből s a telep munkáslányai, tudósai együtt tán-

ESTERHÁZY Pál herceg, műgyűjt.

SAS Ágnes: Esterházy Pál Harmonia Caelestis c. gyűjteményének dallamforrásai.
= Zenetudományi Dolgozatok 1989
37-59. p.

ESTERHÁZY gyűjt.

RÁCZ, Jenő: Wiederherstellung einer Pressburger Ebhert-Uhr aus der Esterházy-Sammlung. - Ars Decorativa, 8 (1984) 57 - 70.p. ill.

XVII.sz. - óra

ANSICHT DES DOMES IM JAHR 1767.

Den 22ten Mai 1767 zundete der Blitz den hohen zugespitzen Hauptthurm des Domes, und legte denselben nebst der ganzen Kirche Gebäuden in Asche. Nie durch grosse Anstrengung wurde das Langhaus, der Pfarrthurm, das Dach und der kleine Thurm wieder dieser selbst gerettet.

ESTERHÁZY gyűjtemény

A lasonai tál kiemelésekor került felvétel.

ld. Erti Hulap. 1984. okt. 1. 4. p.

nyokról, hatalmi
ilmi gonoszságok-
m von le súlyos-
hogy ha a ma in-
ráció elé fogják
ofont, az minden
gásnak tartaná
ég „apuka" igaz-
em hivatkozhat.
csöndben veszi tu-
piac vastörvényei
znia — az egzisz-
isülés, a külföld-
begiccselés Ber-
elkerülendő.

rzis, van vádirat
an ott, ahol a té-
lhatók. *Kokas Ig-*
jobb interjúja! —
endszert". Az övé
sta volt, és sose
ivész, ha egy po-
egy demagógiával
cutatási láz nem
, a hatvanas évek
as sgraffittómeg-
in. Ha megcsinál-
eg ütötte volna
íjakról nem is be-
sinálta meg. Nem
, és nem a prog-
ttforma csábítása
állásból és nem
erűen az ízlése
igélmény ugyanis,
ilag elfogadhatat-
l osztott — meg-
k vágya és vég-
között feszül, mé-
ebbről jön, mint
lom valaha is el-
atott képekkel és
lítósokkal. Az ef-
n sérelmek össze-
só meghasonlások
kas-típusú művé-
enes munkaképte-
ltárásával, mások-
ővészi elvacakulás
lat is, ez a kata-
radt. Úgy látszik,
elsorolni az Aczél
di Nóra konkrét
származó vélt és
int egyszer szem-
gel: egy fejlődés-
konstrukció ki-
ós igényével és a
lényegesen mesz-
agyar konzervatív
, a rendi, a tekin-
demokratikus ha-
feltétlenül rend-
dent meghatározó

OK egyik legelbá-
mutatványa volt
német történelem

és a túl korán elment nagy ígéret. *Gruber Béla* mind voltak és mind *ott voltak* a hatvanas évek nyílvánosságában, ez — azt hiszem — nemcsak nekem nem kétséges, hanem e művészettörténeti vállalkozás spiritus rectorának, *Beke Lászlónak* sem. Hiszen végül is mindketten olvastuk *Németh Lajos* alapvető munkáját az 1968-ban megjelent Modern magyar művészetről, és kettőnk közül én csak távoli tisztelőnek, ő viszont tanítványnak számít.

A kimaradtak listája viszont oly markáns és reprezentatív, hogy semmiképpen sem lehet a vélletlen számlájára írni. Beke nyílván úgy gondolkodott, hogy valahol, valakik, valamikor majd megrendeznek

Ki fizeti a költségeket?

Nem taktikus dolog a kárpótlási igényt és a kirekesztési politikát egyetlen kulturális vállalkozáson belül összehozni. Nem taktikus, mert a liberális művészet előtörténetét antiliberális szelekciós elv aligha hitelesítheti. És azért sem, mert köztudomású, hogy az intézményesült liberális gondolat ma Magyarországon kárpótlásellenes.

A költségeket tehát mi, a művészeti közvélemény fizetjük. Azzal fizetjük, hogy az esztétikai, kvalitásszempontok háttérbe szorulnak a szoc. hazások utódaiként fellépő kap. hazások érdekérvényesítése mellett. És akkor minden kezdődhet elölről.

P. Szűcs Julianna

SIMON LAJOS:

PICI ZSOLTÁROK

Az ötvenhatodik év

Istenem, mondd el most nekem,
mint lesz a holnap reggelem!
Aludjak, mint a kisgyerek?
Avagy járkáljak hajnalig,
mint cellában az elítélt,
míg éppen ötvenhatodik
esztendőm rozsdás láncait
halálraszántan csörgetem.

Jézus mellett

Kereszten függök Jézus mellett,
bűnös lator, de a szelíd,
s megtérek egykor-álmaimhoz,
ha az időmből még telik.
Mikor „Feltámadott a tenger"...

Talán nekem is engedik!

Jaj

Nem mennydörög, villám se vagdal,
fényes az ég, körös-körül,
jaj, mégis eldőlnek a nagy fák,
jaj, mégis borzongatsz, Úram!

Tudjuk, majd ránk is sor kerül.

Tor

A gazdáé a teljes disznó,
a gyereké a malac farka.
Add Uram, add, jó Istenem,
lagyek még picikét gyerek!
Nem érdekel a zsíros disznó,
ha farkincáját engeded!

ESTERHÁZY CSALÁD

Herceg Esterházy Pál hitb. háza: Bp.,I.Hunyadi u 37.

Adatok a Viziváros történetéhez. Szerk.
Mészáros György, Mészárosné Herczog Magdolna.
2.köt. Bp. : Budapesti Városszépítő Egyesület,
1991 64.p.

ESTERHÁZY család

G.GYÖRFFY Katalin: Kultúra és életforma a XVIII. századi Magyarországon : Idegen utazók megfigyelései. Bp. : Akad.K., 1991

ESTERHÁZY család

KRETZENBACHER, Leopold: Ein italienischer Botaniker besucht 1824 Eisenstadt und den Schlosspark. - Burgenländische Heimatblätter, Jg. 46. Hevt. 2. 1984 49 - 63.p.

Esterházy-kincs

MK SAJTÓFIGYELŐ

MAGYAR HÍRLAP

BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51

Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

KÉPES ÚJSÁG

Budapest

ESTERHÁZY-KINCS 1021

Szeptember közepén újra kiállítás nyílik Budapesten, az Iparművészeti Múzeumban az Esterházy-kincs legszebb darabjaiból. A kiállításon – egyebek mellett – Mátyás király brokát kabátját, Lipót császár koronázási palástját és dolmányát, Oláh Miklós püspök gyermekkori dolmányát, valamint a híres Bacchus-szekeret láthatják az érdeklődők.

ESTERHÁZY CSALÁD

A kiállitáson több tárgy is szerepel az egykori gyüjteményből

Európai zománcművésség a középkortól a szecesszióig : Válogatás az Iparművészeti Muzeum gyüjteményéből, I , Iparművészeti Muzeum, 1991. A kiállitást rendezte és a katalógust irta Prékopa Ágnes. Bp. Iparművészeti Muzeum, 1991

[illegible] 1991. VI. 8

ESTERHÁZY Pál Antal

GARAS Klára: 18. századi osztrák mesterek művei Magyarországon. = MNG Évkönyve 1991 (1991) 195.p.

Kismartoni kastélykápolna főoltárképéről
Unterberger, Michelangelo festette Bécsben megrendelésére 1747-49.

Huszár 1957	Husz
Huszár–Procopius 1932	Husz
	Bp.,
IKMÉ	Alba
	Szék
Ilg 1885	Ilg, A
	Leip:
IM	Iparr
Imrényi–Szabó 1944	Imré
	Bp.,
Irimie–Bielz 1959	Irimi
	Gesc
	17–
	In: F
	1959
Irodalom és felvilágosodás	Szau
	lágos
IMÉ	Az Ip
ItK	Iroda
JAMÉ	A Ny
	Nyíre
JMM	Juris
JPMÉ	A Pé

ESZTERHÁZY család

1871

110. márc. 27. Az Eszterházy képtár becslése

275. júl. 6. Az országos (azelőtt Eszterházy) képtár rézmetszeteinek szaporitása.

99.

349. szept. 11. Hg Eszterházy Miklós által az országos képtárnak ajándékozott 6 festmény tárgyában

202. máj. 27. A (volt Eszterházy most) Országos Képtár kezelési költségeinek kifizetése

M. Ért. 1991. 1-2.

ESTERHÁLY

Bibliotheca Exc. D. B. M. Nic. Com. Esterhazy, horis consuetis pro auctione publicabitur Viennae.

Wien 1766

E. Miklós gr. a tatai piarist ul.

V.

MŰVÉSZET — SPORT — FÖLDRAJZ
ÉLETRAJZ — TÖRTÉNELEM

BUDAPEST
1989

EÖRSI ÉS TÁBORI A PÓDIUMON

A Goethe Intézet és az Osztrák Kulturális Intézet rendezésében izgalmas párbeszéd lesz május 21-én 17 órakor a budapesti régi városháza dísztermében Eörsi István és Tábori György között

Fórum a dyslexiáról

A dyslexiás gyermekekért európai egyesület magyar tagszervezete május 15-én 10 és 15 óra között fórumot rendez az érintett szülők számára Budapesten, a Villányi úti Konferenciaközpontban. Előadást tart dr. Weisz Mária gyermekpszichiáter, Meixner Ildikó logopédus-pszichológus. Az érdeklődő szülőknek a MÁV 50 százalékos kedvezményt ad az utazáshoz. A konferenciára jelentkezni lehet: Budapest, Bimbó u. 3. szám alatt, telefon:1-363-882

Könyvbemutató és dedikálás

A székesfehérvári Köfém Művelődési Házban — a vállalkozói napok keretében — dedikálással egybekötött könyvpremiert rendeznek május 16-án, vasárnap 10 órakor. Dojcsák Győző Arany Kaliforniában című könyvét mutatják be, amely az amerikai vállalkozók legendás pionírjának, a kaliforniai szőlőkultúra atyjának, Haraszty Ágostonnak állít emléket. A szerző az 56-os emigráció tagjaként Kanadában él, s a magyar emigráció történetét is kutatja.

Musica Barocca in Alba Reale koncertsorozat

Esterházy Pál Harmonia Caelistis-e a bazilikában

A barokk év székesfehérvári rendezvényei közül kiemelkedik a Musica Barocca in Alba Reale hangversenysorozat. A nyitókoncert május 16-án lesz a székesfehérvári bazilikában, ahol Esterházy Pál Harmonia Caelistis című műve hangzik el az Alba Regia Szimfónikus Zenekar és a Primavera Kórus közreműködésével.

Esterházy Pál (1635-1713) a török elleni harcok egyik vezető egyénisége. Részt vesz Bécs felszabadításában, Buda visszavételében. 1681-ben megkapja a legmagasabb címet — nádori tisztre emeltetik. Mindezek mellett — egy kicsit a kor szokásaihoz is igazodva — elmélyült művészetpártoló és kiváló amatőr muzsikus volt. 1674-ben a kismartoni kastélyban templomi zenekart és kórust alapított. Az ő működésétől számíthatjuk az Esterházy-udvar zenei életének kezdetét, amely később Esterházy Pál unokájának, „Fényes" Miklósnak életében bontakozik ki Joseph Haydn zeneművészetének teljessége. A Harmonia Caelestis kantátasorozat, a magyar barokk zene egyetlen európai rangú emléke, 1711-ben jelent meg. A mű 55 latin nyelvű kantátát tartalmaz. A darabok szövegét is Esterházy Pál írta. Tárgyukat tekintve a gyűjtemény anyaga mintegy kétharmada kapcsolódik az egyházi év ünnepeihez. A 2-24. kantáta a karácsonyi ünnepkörhöz kötődő, vagy Jézussal foglalkozó ének; a 25-34 darab a húsvéti ünnepkörbe sorolható. A 35-50 tétel Mária ének. Az 52. és 53. mű Esterházy herceg védőszentjéhez, Szent Pálhoz szól, míg az utolsó kettő a halottak napjára készült.

A darabok nagy többsége egytételes szólókantáta vonószenekari kísérettel, olykor koncertáló hangszerek — kistrombiták, fagott, fuvola, hárfa — szólisztikus alkalmazásával. Zenéjében Esterházy a Bécsben divatos „nemzetközi" dallamvilágot dolgozta fel, de mert magyar volt, az általa ismert, elsősorban dunántúli népénekanyagból is merített.

Paulus S.R.I.Pr. Estorasi Com.in Frakno Reg.Hung.Palatin, Supr.General.ac Locumtenens Regius.

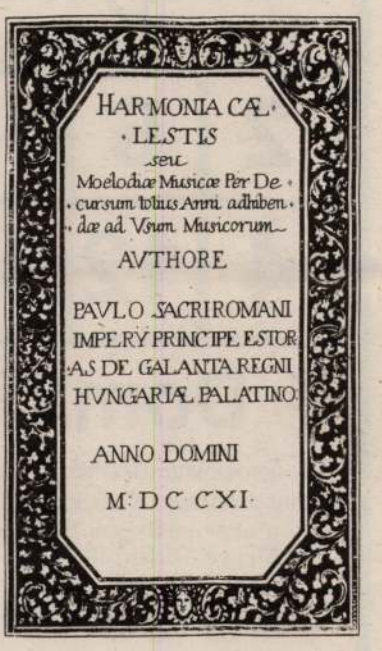

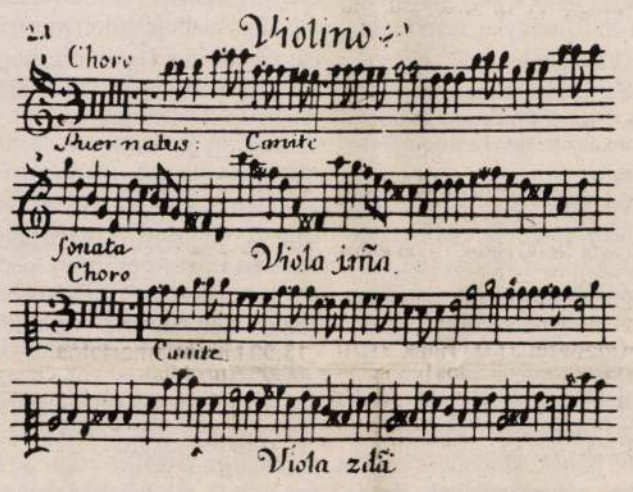

A Hexagonale kezdeményezte „Közép-Európa barokk éve" rendezvénysorozat magyarországi megnyitója Székesfehérváron lesz május 16-án, 14 órai kezdettel a Városház téren. Kétszáz gyerek részvételével barokk táncmulatságot rendez a Megyei Művelődési Központ. A programra két hónapja készülnek az általános iskolákban dolgozó táncpedagógusok. Részt vesz a műsorban ARBEAU Táncegyüttes és az Alba Regia Táncegyüttes csoportja is.

Május 20-án 15 órakor a Megyei Művelődési Központ István termében általános iskolások részére barokk műveltségi vetélkedőt rendeznek, melynek célja a barokk stílus képzőművészeti és zeneművészeti alkotásainak, kultúrájának, műemlékeinek, mindennapi életének — öltözködési és viselkedési szokásainak — megismertetése. A vetélkedő előzménye egy pályázati kiírás volt, az elkészített pályamű egyben nevezésül szolgált és kutató munkára ösztönözte a versenyzőket.

dr. Kisteleki Győzőné

Konferencia az értékközvetítő és képességfejlesztő pedagógiáról

Szeretettel és örömmel tanítani

A Fejér megyei Pedagógiai Szolgáltató Intézet Tavaszi szakmai napok címmel rendezett továbbképző tanácskozásokat. Jeles szakemberek tárgyalták meg az óvodapedagógia aktuális kérdéseit; konferenciára hívták a vizuális neveléssel kiemelten foglalkozó intézmények képviselőit. Legutóbb pedig a fehérvári Május 1 általános iskolában tartottak kétnapos programot az ÉKP, az értékközvetítő és képességfejlesztő pedagógiáról.

A konferencia tapasztalatairól kérdeztük *Petrovszki Pált*, a Május 1 Általános Iskola és Speciális Szakiskola igazgatóját.

— Nem véletlen, hogy éppen önök adtak otthont a szakmai tanácskozásnak, hiszen eszerint az iskolamodell szerint tanítanak több éve...

— Valóban az idén már a negyedik tanévet kezdtük a Zsolnai (nyelvi-irodalmi, kommunikációs, értékközvetítő és képességfejlesztő) program oktatásával. Van némi tapasztalatunk, amelyet szeretnénk átadni azoknak az általános iskolai nevelőtestületeknek, amelyek hozzánk hasonlóan, úgy döntöttek, hogy elfogadják pedagógiai alapelveit. A mostani tanácskozás célja is az volt, hogy a szakmai konzultációkkal, az óralátogatásokkal az érdeklődő kollégák minél teljesebb képet kapjanak a szorongás nélküli, sikerre és örömre épülő iskolamodellről.

— Különös ellentmondás, hiszen folytonos a feszültség az oktatásban, egyre húzódik az alaptanterv és a törvénytervezet feletti vita. A tanároknak nem könnyű eldönteni, mi szerint tanítsanak...

— A konferencia meghívott vendége, dr. Zsolnai József, az Országos Közoktatási Intézet főigazgatója, vitaindító előadásában éppen azt hangsúlyozta, hogy az ÉKP, mint alternatív pedagógia milyen rugalmas, és mennyire adaptálható, „gyakorlatközeli pedagógia": az egyetlen az országban, amely tudományosan elfogadott. Számtalan variációval rendelkezik, helyi sajátosságokkal is kiegészíthető, behelyettesíthető. Az 1978-as tanterv, amely szerint ma az általános iskolák működnek, már nem tekinthető viszonyítási alapnak.

— A Zsolnai komplex-program és iskolamodell „mindenható" ?

— Távolról sem! Amikor dr. Zsolnai József tájékoztatta megyénk érdeklődő pedagógusait, nemcsak a saját programja mellett érvelt. Ellenkezőleg, segítséget nyújtott egy olyan kérdésben, amely foglalkoztatja a tanárokat: miként és milyen felkészültséggel lehet majd eligazodni a várható alternatív pedagógiák között, milyen alapértékek elfogadása jellemzi az oktató-nevelőmunkát. Nem kétséges viszont, hogy előadásában állandó összehasonlítással élt: a differenciált képességfejlesztés, a tehetséggondozás és más, a Zsolnai-programot jellemző, alapvető szempontokkal.

— A szakmai napok megrendezését támogatta többek között az Új Magyar Iskoláért Pedagógiai Egyesület...

— Ez szakmai, érdekvédelmi szervezetünk, ahol a tagokat a minőség elve kötelezi, ide beléphetnek a szülők is. Gesztusuk jelzi azt is, hogy a képességfejlesztő osztályok indítása megfelel azon mércének, amely szerint ma egyre több pedagógus tanít.

— kulich —

VÉNUSZ KFT. R + R Raktáráruház ajánlata:

Biopon	1 kg	128 Ft
Floraszept	1 kg	128 Ft
Biopon automata	600 g	110 Ft
Biopon automata	2,4 kg	424 Ft
ARIEL	600 g	143 Ft
ARIEL	2,4 kg	501 Ft
Peampers pelenkák		501 Ft
HYPO	1 liter	16 Ft

Különböző tisztítószerek, élelmiszerek nagyker. áron:
Jó parkolási lehetőséggel várjuk kedves vásárlóinkat 8–17–ig.
Székesfehérvár, Móri u. 154/B. (Autószerviz mellett) 39971

BOMBAJÓ

...HOGY AZ EGÉSZ CSALÁD EGYSZERRE TALÁLHAT FÜRDŐRUHÁT!

Akár a szuper sportos ADIDAS a földszinten, akár a lenyűgözően elegáns TRIUMPHOT a Divat osztályon, akár a fiatalos és kitűnő FESST a Konfekció osztály „FESS" shopjában (a hölgyeknek extra méretben is!)
CSAK A LEGJOBBAT KÍNÁLJA ÖNNEK...
39863

a Jehérvár Áruház

FÉZS BT. Gázszerelvény üzlete

Szfvár, Máriavölgyi út 6.
Tel.: 320-966
AKCIÓ:
minden db Radal panelradiátorhoz
AJÁNDÉK!
AJÁNLATA: gázkészülékek, gázbekötéshez szerelvények, szivattyúk, szobatermosztát, G I szekrény, KPE és a.e. cső.
ÁRAINKBÓL:

nyomásszabályozó	3950Ft
hegtold összekötő	750Ft
védőcső II.	700Ft

ÁFA-val
Nyitva tartás: K-P: 8-17 Szo: 8-12 39751

Jók működő Kft.

KERES ÜGYVITELI MUNKATÁRSAT.

Feltétel: gyors–gépírás, jó kapcsolatteremtő képesség.
Titkárnői teendőkön túl ügyviteli feladatok is a munakörhöz tartoznak.
Bérezés megegyezés szerint.
A munkakör azonnal betölthető.
Jelentkezés: a Kft. ügyvezetőjénél vagy helyettesénél.
Telefon: 318–284 40020

ZSIBONGÓ

2	6	15	42	
4	12	30	84	

Dominó-játék

A dominókon olvasható számok valamilyen számtani szabály szerint változnak. Következtesd ki, milyen számokat kell az üres dominó négyzeteibe írni. Beküldési határidő: 1993. május 24. Cím: Fejér Megyei Hírlap, 8000 Székesfehérvár, Honvéd u. 8.

Közlekedési hétpróba-záró

„Az óvatosság nem gyávaság"

Kisebb KRESZ-tanfolyammal is felér, ha az ember végiglapozza azt a kötetet, amelyet a május 8-án rendezett közlekedésbiztonsági gyermeknapon kaphatott kezébe. A székesfehérvári ifjúsági szabadidő központban, ha még nem is hagyomány, már másodszor rendezték meg az ügyességi versenyekkel és látványos (tűzoltó, helikopteres, fegyveres, kutyás bemutatókkal) gazdagított programot, amelyre mindaz az ezer kisdiák meghívót kapott, aki részt vett a közlekedési hétpróba idei tanévre szervezett fordulóin.

Aki ott volt, tapasztalhatta: a szervezők, a megszűnt Közlekedésbiztonsági Tanács helyébe lépett Balesetmegelőzési Bizottság és segítőik igazán kitettek magukért. Nemcsak, hogy „elintézték" a ragyogó időt, hanem még arról is gondoskodtak, hogy a születés- és névnapjukat ünneplők — egy hetes „rátartással" — külön marcipán figurát kapjanak a hétemeletes tortán. Amelyen sok hab volt, képletesen persze, hiszen a komoly versenyfordulók után a május 8-i szombat már igazán csak az örömé, a szórakozásé lehetett.

— Csaknem ezren, alsósoktól nyolcadik osztályosig vettek részt a hétfordulós vetélkedőn, amelynek témái között plakáttervezéstől, versírásig, közlekedésbiztonsági „tanulmánytól" térképrajzolásig annyi minden szerepelt, hogy így nehéz is volna kiemelni belőle egy vagy két témát — foglalja össze Barkóczi József rendőr őrnagy, aki szívbéli gazdája volt a versenysorozatnak és a zárórendezvénynek Barabás Jánosnéval és Kálmán Erzsébet pedagógussal együtt.

— A lényeg, a cél röviden összefoglalható: munkatársaimmal és tucatnyi segítő szervezettel, céggel, vállalattal azon voltunk, hogy a lehetőségeink által kínált módszerekkel, a gyermekeinket megtanítsuk, neveljük arra, hogyan közlekedhetnek biztonságosan, elkerülve a baleseteket. A kis verseskötetnek adott cím — Az óvatosság nem gyávaság — megítélésem szerint pontosan kifejezi azt a követelményt, amellyel a mai közlekedők, s nemcsak az iskolások, az utcán találkoznak. Hiszen tudjuk: a korábbinál szigorúbb KRESZ előírások betartása sem védi meg sem a gyermeket, sem a felnőttet attól, hogy ne szenvedjen balesetet. Előrelátásra, gondosságra, óvatosságra a vakáció közeledtével pedig nagyobb szükség van, mint valaha. **M.E.**

Az erdei pinty

Ez a verébnagyságú kis madár, a pintyfélék csoportjába tartozó madarak közül, a legkülönb pinty, ahogy a neve is igazolja. Fürge, eleven madár, ezért a szorgos menyecskét is emígyen illetik: „eleven, úgy sürög-forog, akár a pinty". Színe barnás, acélkékes, szürke, melle borvörös. Fehér váll és szárnyfoltjai semmi más fajtársára nem, csak rá jellemzőek. Gyakori madarunk, elsősorban a lombos ligeterdők lakója, de szívesen megtelepszik fasorokban, parkokban, nagyobb kertekben, nyaralókörzetekben is. Fészkét kizárólag fákra építi, aránylag nem magasan, vastagabb ágak tövébe. Olyan a fészke, mint egy teniszlabda. Mohából, finom szőrszálakból készül, igazi csöppnyi remekmű.

Eredetileg magevő madár, ezt kúpalakú csőre is elárulja, de igen sok rovart is fogyaszt, fiókáit kizárólag ezekkel eteti. Táplálékát zömmel a földről gyűjti, de a fák koronaszintjében sokszor függögetve is vadászik.

Ősszel délebbre vonul, különösen a fiatalok és a tojók. Az idősebb hímek, különösen enyhe teleken, nálunk telelnek, ilyenkor más fajtárs pintyfélékkel kóborolnak, nagyobb etetőkön is megjelennek. Rendszerint már február végén, március elején újra itthon vannak és akkor nyomban elfoglalják fészkelési területüket is. A párválasztás időszakában a hímek között komoly harc folyik a kiszemelt tojó elnyeréséért. Költőterületüket is szigorúan védik, oda idegen fajtársat még véletlenül sem engednek be.

Az erdei pinty elég vad, félénk madár. Ettől függetlenül láttam már nyári időszakban igen forgalmas, szabadtéri halsütő helyen, a Balaton mellett az étkező asztalok között, az emberek lábai alatt, lehullott morzsákat szedegetni. Úgy tűnik, hogy alkalmazkodóképessége elég tág határok között mozog.

Valamikor, különösen a német szakemberek, madarászok, szívesen tartották fogságban. Egy-egy jó „verő", éneklő pinty ára mindenkor egy fejős tehén ára volt. Ma az erdei pinty védett madár, befogása szigorúan tilos.

Kora tavasszal, ha meghalljuk hívó szavát, mely úgy hangzik, mintha a nevét ismételgetné: „pinty-pinty", ezt követően rövidke, igen erőteljes csattogó énekét, biztosak lehetünk benne, hogy eljött a kikelet.

Dr. Warvasovszky Emil

1993. MÁJUS

KINCSKERESŐ

IRODALMI FOLYÓIRAT TÍZ–TIZENNÉGY ÉVESEKNEK

A Kincskereső új száma

„Vándor, ki elhaladsz mellettem, /ne emelj rám kezet!" — Az erdő fohásza nyitja a Kincskereső májusi számát, a Lélegzők testvérisége című természetvédelmi összeállítás bevezetéseként. Az összeállításban Kosztolányi Dezső Zsivajgó természetének részletei, Fekete István Vadászat című novellája, Turgenyev miniatűrje (A veréb), valamint Veress Miklós, Utassy József és Fecske Csaba versei mellett ezúttal ismeretterjesztő jellegű írások is olvashatók (A szereted — ne simogasd!, Pillantsunk a kullancsunkra!), két riport — egyik a „ragadozómadarak doktoráról", másik (Csatasorban a gyerekek egészségéért) a közlekedési ártalmaknak kitett Bocskai úti (Budapest) gyerekek és tanáraik küzdelméről az egészségesebb környezetért. Itt találjuk — mert ide tartozik — Gaál Éva Safir és Safinájának befejező része, s a Zöld Szív Ifjúsági Természetvédelmi Mozgalom beszámolója. A Kincses Teatrum egy Alphonse Daudet-novellát javasol dramatizálásra — anyák napja alkalmából, s az anyákat köszönti Mécs László és Ágh István egy-egy szép verse is. A Szószépségverseny lezárása után — újabb fordulóként — a folyóirat szerzőit kérdezték meg a szerkesztők, melyek az ő legkedvesebb magyar szavaik. Buda Ferenc, Döbrentei Kornél, Szepesi Attila, Lázár Ervin, Tandori Dezső és Veress Miklós egymástól eltérő választásai és indoklásai tanúskodnak nyelvünk kimeríthetetlen gazdagságáról.

A májusi számban véget ér Janikovszky Éva — Réber László folytatásosa, a Kire ütött ez a gyerek? Az Aranylap legsikeresebb gyermekterjesztőiket és tanáraikat mutatja be. Nem hiányzik a gyerekírásokat közlő Így írunk mi, illetve a Mi újság, suliújság című rovat sem, megismerkedhetünk egy világjáró kismagyar élményeivel, az Édes anyanyelvünk Helyneveink nyomában című írása végén pályázati felhívást találnak a kutatni-felfedezni vágyók. A Kincskereső májusi számát Gaál Éva, Balogh Péter,. M.C. Escher, Tildy Katalin és Veres László illusztrálta.

A múlt kincsesládájából...

A kápolnásnyéki Gáncs Lászlóné őrizte meg ezt a szép Fejér megyei mintát számotokra, mely alkalmas terítő, szett, de gallér díszítésére is. Fehér alapanyagra fehér osztott hímzőfonal két szálával varrjuk, lapos-, szár- és huroköltéssel. Az öltések irányát bejelöltem. A bátrabbak és gyakorlottabbak a pettyeket lyukashímzéssel is készíthetik, legegyszerűbben úgy, hogy külön körülvarrás és kivágás nélkül vonal mentén haladva körkörösen, apró öltésekkel mindig a pont közelébe öltünk, ahol így kis kerek lyuk képződik. Próbáljátok meg! Érdemes! **Párniczky Józsefné**

A perkátai Magyar–Kínai barátság mezőgazdasági szövetkezet

ezúton értesíti üzletrész tulajdonosait, hogy zárszámadó közgyűlését 1993. május 28–ra 9.30 órai kezdettel a szövetkezet szárító üzemében összehívja.

Napirendi pontok:

1. Az 1992. évi gazdálkodási eredmény, zárszámadás.
2. A felügyelői bizottság jelentése.
3. Az 1993. évi terv főbb mutatóinak ismertetése.
4. Egyebek.

Magyar–Kínai barátság Mezőgazdasági Szövetkezet Igazgatósága

39870

KAN MÉG

NÉHÁNY UTUNK, AMIRE SZÍVESEN LÁTJUK

Üdülés Tunéziában Hammamet és Monastir közelében június 19. és szeptember 11. között. 7 éjszaka szállodában, félpanzióval, személyenként 24.470 Ft-tól. Utazás charter repülőgéppel. A repülőjegy ára a részvételi díjon felül, oda-vissza útra személyenként 18.760 Ft.

Nyaralás Kréta szigetén Kokkini, Hani üdülőfaluban júniustól szeptemberig. Egy hét apartmanban, személyenként már 10.150 Ft-tól, szállodában személyenként 22.360 Ft-tól. Utazás charter repülőgéppel. A repülőjegy ára a részvételi díjon felül, oda-vissza útra személyenként 22.000 Ft.

Üdülés Jaltán a Hotel Jaltában, kétágyas, pótágyazható szobákban júniustól szeptemberig. Ellátás 14 teljes panzió. Utazás autóbusszal és repülővel. Részvételi díj 34.730 Ft/fő.

Felvilágosítás és jelentkezés irodáinkban és minden, IBUSZ utakat árusító utazási irodában

GGK

iBUSZ HUNGARIAN TRAVEL COMPANY

JÖJJÖN VISSZA EGY MOSOLLYAL

Székesfehérvár és környéke valamint a dunántúli CSAVARHÁZ · FRISS PÉNZ A JÓ PÉNZ · KÖTŐELEM felhasználók és viszonteladók SZOLGÁLATÁBAN

Kisker boltok:

Székesfehérvár, Széchenyi u. 17. Tel.: (22) 329-055
Berényi út 35. Tel.: (22) 326-625

Nyitva tartás: hétfőtől péntekig 8-17 óráig
szombaton 8-12 óráig

Kapható: mindenféle KÖTŐELEM, zár, lakat, vasalat, kéziszerszám, szerszámkészlet, mérőeszköz.

Minta után megrendelhető: 70 féle szőnyegpadló
15 féle műanyagpadló

CSAVARNAGYKER május 17-től

Székesfehérvár, Berényi út 35. Tel.: (22) 326-625
Nyitva: hétfőtől péntekig 8-16 óráig

Kapható: mindenféle KÖTŐELEM

nagyker áron, helyben kiszállítással.

CSAVARJON BE HOZZÁM, MEGÉRI!

ESTERHÁZY (Fényes) Miklós

mecenaturájáról ld.

Galavics Géza: A képtelen Gödöllő és más történetek.
= MNG Évkönyve, 1991. 217.p. skk.

Szemere 1869
Szentiványi 1926

Szendrei — Szentiványi 1915

Szín. Lex. 1930

Szính. kislex. 1969
SzM
SzMA kézirat

Szmrecsányi 1911

Szmrecsányi 1925
Szmrecsányi 1931

Takács 1936
Tehel 1952

ESTERHÁZY Pál (19.sz.)

91. 2. 71

Új Művészet

ESTERHÁZY Pál

1844

100. Az Igazgató megkéri a Fenséges Nádort, méltóztatnék a honunkban létező s jeles képgyűjteményeket bíró Főurakat névszerint Esterházy herceget felszólítani, hogy a Magyar Múzeum képgyűjteményét általuk bírt jelesebb festményekkel gazdagítsák

1845

145. Igazgató értesíti Herceg Esterházy Pált, hogy személyesen adott nyilatkozatát a Magyar Nemzeti Múzeum képcsarnoka bővítése iránt közli a Fenséges Nádorral, ki azt örömmel fogadta

Művtört.Ért. 1990 1-2 125.

→

1847

108. szept. 24. Főméltóságú herczeg Esterházy Pál saját és Gaal György hercegi könyvtárőr levelöknek kíséretében ajándékban küldi a M N Museumnak carrarai márványból Laboureur Miksa által készített Metabus és lánya Camilla képcsoportját, nem különben Tadolini által készített Venus és Amor végre Laboureur műveit ábrázoló rézmetszvények két kötetét

forint. . . . . 126.

1848

5. 1847. dec. 29. Herceg Esterházy Pál . . . tudósítást kér a M. N. Museum Igazgatójától, mely mértékének kelljen lenni a herceg által Museumunk számára készítendő saját arcképének

. . . . . 126.

1849

99. nov. 29. Az igazgató kéri Esterházy Pál herceg urat, méltóztatnék nagybecsű arczképével a nemz. múzeum képcsarnokát gazdagítani, valamint az 1847 évben Sopronban tartott természetvizsgálók nagy gyűlése munkálatainak első lapját díszesítendő kőbe metszett arczképét 1000 nagyobb negyedrétű példányban hozzá megküldeni

. 127

. . . . . nap.

ESTERHÁZY család

1824. MNM

68. ápr. 10. Pest városa határában talált két régi kő ajándékoztatik
73. ápr. 30. Máramarosban talált érmek a múzeum választására bizatnak
88. máj. 30. Az igazgató őr kérdezősködik az állítólag hg. Esterházy valamely várában létező magyar vezérek és Thurzó nádor arcképeik után

Művtört.Ért. 1990 1-2 122 p.

ázaz .....

elynek kifizetése a megbízás teljesítésekor esedékes.

jogot, hogy a tanulmányt a Magyar Művészettörté-
rásként használja fel. A szerző kötelezi magát, hogy
a kézirat elfogadásától számított 4 éven belül az
zájárulása nélkül nem publikálja.
il publikálásra, ez esetben a szerzőt csak az arányos
ttörténeti Kutató Csoport és az Akadémiai Kiadó
én a szerzőt tiszteletdíj nem illeti. Minden egyéb
ény rendelkezései irányadók.

ejl. hozzájárulás kerül levonásra.

nap.

.....
megbízó

edjék!

ESZTERHÁZY János

1840

55. júl. 11. Nádor ... Gara László néhai nádor kardjat s III. András királytól maradt régiségeket, mint gr. Eszterházy János ajándékát küldi a nemz. múzeumnak.

Művtört.Ért. 1990 1-2 124.

..... (név) ..... sz.

..... Ft összegű megbízási díj kifizetését kérem.

nap.

.....
aláírás

molás

.....

ESTERHÁZI hg. család

1990 2. 6.
91 4 10
10 4,7,8

ESTERHÁZY MIKLÓS

1991 2. 37

Új Művészet

ESTERHÁZY Károly püspök

91 8. 29

Új Művészet

ESTERHÁZY Pál herceg

108. sz. márc. 27. 1850

Fuchs Ferenc ír jelenti, hogy hg. Esterházy Pál ír egy Kupelwieser Károly által festett képet a nemz. múzeumnak ajándékozott és ez már útnak indíttatott.

1851

164. szept. 9. Az igazgató megküldi hg Esterházy Pál úrnak a képcsarnoki társulat évkönyvét s kéri arczképének beküldésére 130.p

---

Művtört Ért. 1990 1-2 128-129.p

1851

209. dec. 11. Az igazgató kéri gr. Széchenyi Lajos úr Ő Excellenciáját, méltóztatnék nemzeti képcsarnokunkat becses arczképével megajándékozni.
210. dec. 11. Ugyanaz hasonló levelet intéz hg Esterházy Pál Ő Főméltóságához

130.

1852.

88. máj 28. Borsos József bécsben való fogtén jelenti az igazgatónak, hogy hg. Esterházy Pál arcképe a museum számára már útnak indult.

131. p.

1856

160. szept. 11. Moszkvában létező herceg Eszterházy Pál kéretik az orosz cári koronázásra megjelent érmek . . . megszerzésére

132

Zsuzsanna és a vének
lógiai helyzet. A véne
gia, hanem a fiatalság

Minden ember kül
nek vannak általános
tünetek. Ha azt mond
be változások, ez mi
folyásolják a szellemi
van, és az a szexuális
öreg, aki fiatal, az fi
a nő számára egy id
lyen egy idős nő leh

Az öregségnek is r
a fiatalságnak. Az ma
társadalmi adottságo
dasági és más téren i
dalom nem tudja hiá

Ha az ember úgy é
gáról, mindig tevéke
megelégedettséget és

Arcok sz

Ha valamikor —
jük-e? — az egyik r
nem egy másik rend
nem pusztán a *ren*
majd fel —, ahog
óhajtotta, s aho
együtt, az ő értelm
minden bizonnyal
sokan óhajtanák -

ESTERHÁZY családi

Művtört.Ért. 1989 1-4

több más közhasznú javaslata is volt Nováknak. Nem részletezzük a művészetekhez szorosabban nem kapcsolódó vasútépítési és folyamszabályozási terveit,[62] de városrendezéssel, művészeti intézményekkel kapcsolatos ötleteit érdemes röviden felsorolnunk. 1836-ban például a következőket javasolta: ,,Nagy díszére válnék Pestnek, ha az új tért (vásárpiac) egy obeliskussal ellátott szökőkút, vagy más nagynemű középület, például helyes stylben felemelt basilika díszítené, mivel ily nagy pusztaság, város közepett éppen nem szül jó behatás.t'' (100) 1838-ban, ugyancsak a vásártérre vonatkozóan írta: ,,egy magyar nemzeti színház illet volna helyes architekturai sztílben felkészülve, s ellátva két felül szökőkutakkal.'' (168)

1840-ben, a két évvel korábban Ferenc császár tiszteletére egy galíciai kisvárosban felavatott emlékmű ürügyén a pesti szoborállítás aktuális kérdéseiről írt. Bár császárhűségéhez híven ő maga arra buzdította a pesti polgárokat, hogy ők is Ferenc császárnak állítsanak emléket a vásártérre vagy a német színházzal szemben, de azt sem hallgatta el, hogy mások egy Mátyás emlékmű érdekében buzgólkodnak (222).

Rendkívüli alapossággal és körültekintéssel fejtette ki véleményét a kiállítási termekről is, amikor hírét vette, hogy Pesten műkiállítást terveznek. ,,Lelkes hazafiak állván össze, magyar országban a végre, hogy helyes művészeti dolgozatok közszemléletül kitéte által javuljon az izlés, s a képzőművészetekkel foglalatoskodó férfiaknak alkalom nyújtassék, műszüleményeiket bemutatni a művészet barátainak, s így azután másokat is hasonlók előteremtésére buzdítani: — célszerű lesz talán, azon térekről szólni, melyekben a kiállítandó festvények helyet foglalnak, s melyeknek ügyes elrendezésétől függ a mütárgyak jó behatása, mi mostanban annál inkább érdekesb, mivel az idén Bécsben a szép művek kiállítása április 9-dikén kezdődik, május 22-dikén végződik, s most először a Polytechnikum új termeiben.'' (225) A kiállítótermek legfőbb kritériumának az egyenletes világítást tekintette, fontosnak tartotta továbbá, hogy kiküszöbölhető legyen a képek tükröződése és a nézőt zavaró más ,,sugárzó világbehatás''. Konkrét elképzelései is voltak arról, hogy milyen lehetne egy ideális kiállítóterem. Különösen érdekes az a javaslata, melyben egy henger formájú formájú koncepcióját vázolta fel: ,,Építsünk egy rotundát, s osszuk be annál mintegy 10 radiál oldalt; így azután mindegyik emeleten 10 termet kapunk. A terek mindegyikének adjunk egy ablakot . . . Célszeres volna az építvény közepén elrendezni egy oly átméretű s henger alakú tért, mely az illető termet elzárná a neki megfelelő és szemközt eső ablakvilág ellen. Itt oszthatni be a szükséges hágcsókat is . . . mely hágcsó varázs megvilágítást nyerend felölről . . .'' (255)

Bécsben, a képtárakat tanulmányozva felvetődik benne az Esterházy-képtár hazahozatalának gondolata is. A Belvedere gyűjteményének ismertetése után így folytatja útibeszámolóját: ,,De nem csupán e Császári képgyűjtvény bír nevezetességgel . . . Láthatni például Mariahilf nevű külvárosban, herceg Eszterházy kert palotájában a legjelesb festvény gyűjteményt, körülbelül 800 választott darabból állót, Raphael, Correggio, Guercino, Albani, Dominichino, Palma, Claude Lorrain s sok más elhirűlt föstésztől, egész szobrokat pedig, többek között Canova, Schadow, Tattolini s más derék szobrászoktól, kiket művészi tehetségük s tudományosságuk emelt ily magas polcra, valamint rézmetszvényeket is, s nagyszámú kézrajzolatokat. E műszám pontig elegendő volna egy nemzeti képtár megalapítására Pesten, ahonnan azután tudományos műveltségű idegen utazók is megelégedve lépnének ki.'' (276)

Még élete utolsó korszakában, német nyelvű írásaiban is egész sor javaslatot találunk. Leírta például, hogy hová helyezné el József nádor szobrát (310, 311), szorgalmazta a várnegyed rendezését, fasor telepítését (313), javasolta, hogy a Lánchíd elkészülte után építsenek új feljáratot a Várba, figyelembe véve a Pestre való rálátás szempontjait is (315), sőt egy a pestihez hasonló szépítő bizottság alapítását is szükségesnek tartotta (318).

A jobbítás és a hasznos ismeretek közlésének szándéka jellemzi azokat a Novák-cikkeket is, amelyeket művészeti vagy művészettel is kapcsolatos intézményekről írt. A bécsi Képzőművészeti Akadémiáról szóló cikkében például részletesen elmondja az intézmény történetét, leírja az épületet, a helyiségek sorrendjét, funkcióját, a belső szervezeti felépítést, felsorolja a direktorokat (tanszékvezetőket), tanárokat, korrektorokat, ismerteti az ösztöndíjrendszert, a tanulmányi kiállítások rendjét, az anyagbeszerzési lehetőségeket. (1) Hasonló részletességű leírást adott a bécsi Polytechnikumról, ahol többek között földmérést, vízépítést lehetett tanulni (4), valamint a hadmérnököket képző ,,ingenieur-akadémiá''-ról. (53) Külön cikk foglalkozott a bécsi Akadémia ,,rendszabásai''-val, azaz szervezeti felépítésével, ügyviteli rendjével (76), egy másik írás az Építési Igazgatóság alkalmazottaival szemben megfogalmazott követelményeket ismertette, akiknek jártasaknak kell lenniök a ,,theoretikai s alkalmazott mathesis, földmérés, helyzeti s más tervek rajzolása . . . polgári, vízi, úti, kikötői építés'' területén. (101) Nyilvánvaló, hogy ezeknek a kritériumoknak maga Novák is megfelelt. Önálló cikkben foglalkozott az érvényben lévő építési rendeletek részletes ismertetésével is. (167)

* * *

Kétségtelen, hogy Novák írásai kifejezetten népszerűsítő, ismeretterjesztő jellegűek, bennük azonban megtalálhatóak a tudományos igényű művészettörténetírás csírái, kezdeményei, elemei is. Említettük már törekvését az alapfogalmak tisztázására, a szakkifejezések pontos definiálására. De ide sorolható az írásaiban fellelhető rendszerezési igény, a tipológiai szemlélet, a stílusfogalom, a stílustörténet és a korstílusok rendszerének kidolgozási szándéka, a történetiség — a fejlődés-hanyatlás — elvének alkalmazása, az ikonográfiai-ikonológiai kérdések iránti érdeklődés.

Mérnöki képzettségének, természettudományos-racionalisztikus szemléletének megfelelően Novák erős vonzalmat érzett a rendszerezés, a tipizálás iránt. Több cikkében úgy tárgyalt egy-egy épületfajtát, hogy az antik előzményektől a kortársak alkotásáig vizsgálta ugyanannak a típusnak a megjelenési formáit. Így például 1833-ban a hidakról írva az ókori emlékektől eljutott az angol öntöttvas hidakig, sőt a Pest és Buda között állítandó híd problémájáig is. (6) Vagy a diadalkapukat ismertetve a híres római példáktól a kortársak által emelt, sokszor már csak ideiglenes, alkalmi, fából, deszkából készített építményekig. (10) Ugyanilyen nagy történelmi távolságokat fogott át az emlékoszlopokról szóló cikke, ahol Trajanus római emlékétől Napóleon Vendôme téren álló oszlopáig tárgyalta a műveket. (65) A tornyok fajtáit vizsgálva a török építészetet hasonlította össze a középkori székesegyházakkal: ,,Mily behatást szülhetnek vajon a törököknek ízletlen minaretjeik? mily pompásan emelkednek ellenkezőleg a goth-egyházak fenséges tornyai! olykor kanyarokkal, rózsákkal s több más díszesítvényekkel borítva ugyan, mindaz által szivesen mulatoz a szem ezen díszességeken, értvén a mesterség nagyságát s nem feledvén, hogy azon ékesség és drágaság által, melyet a művész azoknál használt, az egész elragadtató, méltóságos (imposant) tömegeit el nem veszté szeme elől.'' (16) A színházépületeknél a görög, római, etruszk maradványok ismertetése után tért át az újabb kori emlékek bemutatására (48). Egy későbbi cikkében visszatérve a témára az antik példák, továbbá Palladio és Bernini klasszikus megoldásai után a kortársak legújabb kör és tojásdad alakú színházterveit is ismertette. (108) A hajdani templomokról írott cikke az egyiptomiaktól a görög, római, kínai, arab, török épületekig hasonlította össze az emlékeket (116), a Néhány szó a mezei palotákról című írásban pedig az antik és az olasz vidéki kastélyokat és villákat. (119) De még az ajtókról és ablakokról szóló cikkében is végigpásztázta a történeti múltat, Vitruviustól Ghibertin át Palladióig. (216)

A rendszerezés másik fajtája volt, hogy az azonos funkció különféle formai megnyilvánulásait, megoldásait helyezte egymás mellé Novák. Így például bemutatta

8

Esterházy Pál hg

mint festő

(1786-1866)

l.

Mel Esskept

160 l.

és l. nevmutató

Ø Esterházy Pál hg

1901 —

Esterházy *Pál hg.*, *1901. 1920-ban lett a hitbizomány ura. Jeles műbarát és tudománypártoló, számos alapítványt tett, így 1938-ban 300.000 pengős alapítványt az orvosi kutatás elősegítésére.

Uj Idők Lex

IX K.

Vasárnap **7** B9 Kajetán hv.	AUGUSZTUS 31 NAP Prot. B8 Ibolya
Hétfő **8** Cirjék vt.	Prot. László
Kedd **9** Viannei János	Prot. Emőd
Szerda **10** Lőrinc vt.	Prot. Lőrinc
Csütörtök **11** Zsuzsánna	☿ Prot. Tibor
Péntek **12** Klára sz.	Prot. Klára
Szombat **13** Ipoly ésKasszián	Izr. S. Voetkan 33. hét Prot. Ipoly

Esterházy Pál

Magyar Nemzet 1986. VIII. 23.

ESTERHÁZY PÁL herceg, festö, zeneszerző, iró

ő maga is festett és zenetörténetileg jelentős müvet szerzett. 1669-ben alapitotta a hires Esterházy képtárat. 63. old. 16-19. jegyz

HÉJJNÉ DETÁRI ANGÉLA: A metamorphoses témáinak barokk változatai az Esterházy kincstár elefántagyarán 59. old

Az Iparmüv. Múz. és a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Mú z. Évkönyve. X. 1967. Bpest

Eszterházy Pál

Repr.: Turbék alaprajza.1664.

33.o. 25. kép.

v-ö. 31.ol

Byp:

Molnár József: Szigetvár török műemlékei. 1958.

Ø Esterházy Pál hg

1635–1713

felhasználandó
életrajza –

lásd
z

Bubics Zsigmond

Eszterházy Pál
Mars Hungaricusa.

Bp. 1895. Esterházy
Pál 9 db saját kezű
rajzának reprodukció-
jával könyvtáramban

Bubics e műveben a nádor
egész irodalmi működése részletesen
ismertetve a 90–95. lapokon

rania.

28.—

50.—

TÁRGYMUTATÓ-CSOPORT

SZÁRMAZÁSI HELY

MESTER

SZEMÉLYI VONATKOZÁS

EGYÉB MUTATÓBA VALÓ ADAT

Esterházy Pál gróf

nejd herceg (1635–1713)
nádor
mindedvelő festő

lásd oko

Mel Estképt

XIV. l.
XXII. l.

és lásd névmutató

BUDAPEST
11 XII. 12-8
62

Esterházy Pál hg

Esterházy *Pál herceg*, nádor, államférfi, *1635, †1713. Fiatalabb éveiben vitézül küzdött a török háborúkban, 1683-ban részt vett Bécs felszabadításában, 1686-ban Buda visszavételében. 1681-ben a soproni országgyűlés nádorrá választotta. Megválasztását Gyöngyösi István *Palinodia* c. művében ünnepelte. Hazafias érzése és a Habsburg-ház iránt való hűsége nem egyszer nehéz helyzetbe sodorta. 1687-ben nagy része volt abban, hogy az országgyűlés elismerte a Habsburg-család örökös jogát a magyar trónra. Ebben az évben hg.-i rangra emelkedett. A kuruc-labanc korban ismét a békítő szerepét vállalta az uralkodó és a nemzet közt. Mint a képzőművészet és zene nagy barátja és ápolója, nagyban emelte Ny.-magyarország kultúráját. Építkezései Kismartonban és környékén a korai magyar barokk legkitűnőbb alkotásai. Ő alapította meg a kismartoni kastély később világhírű zenekarát is. Költeményei a Zrinyi-iskola figyelemreméltó alkotásai; *Harmonia Caelestis* c. zeneműve (Bécs 1711, 55 egyházi szerzemény énekre és zenekarra) a régi magyar zene egyik jelentős emléke.

Uj Idők Lex IX. K

×1635–
(1713.†

Esterházy Pál herceg

nádor.
mint festő, mükedvelő, kiszerletei
a fraknói várban –
mint író: A magyar-
országi Mária-Lejek-
mint gyűjtő: az
Esterházy képtár meg-
alapítója – – mérés
ötvös mükincsei.
mint építtető: A
kismártoni hasteg
stb.

irod

Bubiller

lásd még Meller
Simon könyvét az
Esterházy-Lejtárról

Bubics-Mercury könyvében
a művelődéstört. jelentőségen
anyag rendszerezést mélkülözik

117 — **Heine Dalok**. Loreley: Ich weiss nicht, was soll es bedeuten. Lied mit Clavierbegleitung. Elberfeld: Arnold. 4°. 2 S. 28.—

Erzsébet királyné kedvenc dala. A királyné tulajdonából.

118 — — Loreley. [Musikalie, Kotta] Eine oder zwei Singstimmen mit Pianoforte-Begleitung. Lpzg: Schubert. 8°. 4 l. 30.—

Erzsébet királyné kedvenc dala. Erzsébet királyné magántulajdonából s ex librisével ellátva.

119 — **Rubinstein** A. Sechs Lieder von H. Für eine Singstimme mit Begleitung des Pianoforte componiert v. A. R. Op. 32. Lpzg: Kistner. 4°. 16 S. 30.—

Erzsébet királyné kedvenc dalai. A királyné tulajdonából..

120 — **Offenbach** J. Couplet aus d. Operette Orpheus in d. Unterwelt. „Als ich einst Prinz war von Arkadien. Berlin u. Posen: Bote u. Bock. 8°. 6 l. 26.—

Német és francia szöveggel. Erzsébet királyné tulajdonából (a királyné exlibrisével).

122 **Eszterházy.** [**Esterházy** P. herceg.] *Trophaeum Nobilissimae* Ac Antiquissimae Domus Estorasianae in tres divisum partes. Viennae: Voigt, 1700. Folio, 8 sztlan lev., 165 számozott levél (ugyanannyi rézmetszetű arcképpel), 39 sztlan lev., 96 számozott lev., 9 sztlan lev., 87 sztlan lev., perg. 200.—

165 remek rézmetszetű arcképpel, 4 hatalmas genealógiai táblával díszített kosztümtörténeti szempontból igen fontos, páratlan szépségű és ritkaságú monumentális családtörténeti díszmunka.

123 — **Bulics** Zs. Eszterházi Pál Mors Hungaricusa. *6 melléklettel és a szövegbe nyomott 6 tervrajzzal.* Bp.: 1895., n.-8°. 95 l. 4.—

124 — Galantai gróf Eszterházy Miklós Magyarország nádora. Pest: Lauffer, 1863—1870. 8°. 3 k., er. v. 6.—

125 — Gróf **Eszterházy** Antal kurucgenerális tábori könyve 1706—1709. Függelék: Gróf Eszterházy Dániel tábornok jegyzőkönyve 1708. Közli *Thaly* K. Bp.: Akadémia. 1901. 8°. XVIII, 1032 l. 6.—

99 **Dante.** Con l'espositioni di Christoforo Landino et de A. Vellutello. Venezia: Battista et Sessa, 1596. Folio. 48 sztlan lev., 392 l., egyk. perg. 120.—

Sansovino remek illusztrációival ellátott pompás glosszás D. kiad., amelyet a könyv végén levő macskát ábrázoló nyomdászjelvény miatt. *D. macskakiadásának* neveznek a bibliografusok. Laudinus bev. sorai és kommentárai miatt e kiad. Spanyolországban indexre került. („Index expurgatorius.") A Divina comoedia szövege közepén kurzív betűkkel van nyomva, amelyet a verzális betűkkel nyomott glosszák veszznek körül. Kifogástalan, szép példány.

100 **Deák** F. beszédei 1829—1873. Összegyüjt.: *Kónyi* M. 2. kiad. Bp.: Franklin, 1903. 8°. 6 k., fv. 16.—

D. F. arcképével. Remek példány.

101 **Debrecen. Drumár** I. [szerk.] A debreceni zenede története 1862—1912. 1913. 4°. 229 l. 4.—

Képekkel.

102 — **Szűts** M. A debreczeni első takarékpénztár 50 éves története 1846—1895. Debrecen: Városi ny., 1896. N.-8°. VIII, 320 l., er. v., aranymetszéssel. 3.—

8 tábla melléklettel.

103 **Decsy** S. Pannóniai Féniksz, avagy hamvából fel-támadott magyar nyelv. Béts: Trattner, 1790. 8°. XVI, 285 l., fbőr. 4.50

104 **Déryné** naplója. Első teljes kiad. Sajtó alá rend.: *Bayer* I. Bp.: Singer és Wolfner. 8°. 3 k., fv. 18.—

105 **Dorat.** Le Célibataire. Comédie en 5 actes et en vers. Paris: Delalain, 1776., in-8, 2 feuill. inn., 122 p., demi rel. chagrin vert, petits fers. 4.50

Très bel ouvrage. Avec frontispice par C. P. Marillier gravé par Delaunay et joli vignettes.

106 **Drill,** R. Aus d. Philosophen-Ecke. Kritische Glossen zu den geistigen Strömungen unserer Zeit. 289 S. Geb. 1.60

107 **Dugonics** A. Etelka. 2. megjav. kiad. Posony: Landerer, 1791. 8°. 2 k., pap. 32.—

Esterházy Pál hg

1655 Magyarország nádora.
Elsheimer tanítványa.
A fiatal Tóbiás és képet
másolta mesterének, a amely
Bécsben a hercegi képtárban
ki is volt függesztve.

Mátrai Gábor jegyz. Sz. M.
35. l.

330

Dujardin, Karel.

Két juh és egy kecske a hátterben pásztor.

Rk.

K. 20.–

132 x 143 mm.

lasztották. 1910/18: pártonkívüli 67-es programmal ue. ker. egyhangúlag megválasztott képviselője. Gr. Tisza István visszalépése után a király, aki már 1916: v. b. t. t. sorába emelte, 1917. VI. 17: őt bízta meg kormányalakítással. Kabinetjének egyik érdekessége, hogy Vázsonyi Vilmos igazságügymin. személyében ekkor került be az első aktív zsidó a bársonyszékbe. Minthogy legfőbb kormánypontját, a választójogi reformot nem tudta megvalósítani, a kormányelnökségről VIII. 20: lemondott. Utódjának, Wekerle Sándornak kabinetjében 1918. I. 25. - V. 5: tárcanélküli min.-séget vállalt. 1918: az összeomlás után visszavonult a politikától és birtokain gazdálkodott. Az 1931: ált. választáson a tapolcai ker.-ben a Keresztény Gazdas. Párt programjával kapott mandátumot s e ciklus alatt többször volt a párt vezérszónoka. Kezdeményezésére vezethető vissza a részvényjog reformját célzó újabb mozgalom és az uzsoratörvényjavaslat. Ker.-ét az 1935: választáson is megtartotta, 1939: a M. Élet Pártja zalavmi lajstromán került be a parlamentbe. — Bel- és külf. lapokban számos cikke és tanulm. jelent meg. Előttem ismertek: *P. Lloyd* (1908), *Köztelek* (1914), s talán: *Tanulók Lpja.* — M: 1. *Széchenyi-serlegbeszéd.* Bp., 1907. — 2. *A gabona maximális árai.* Uo., 1917. — 3. *Tanulságos példák.* (Cobden-Kvt. 52.) Uo., 1931. — 4. *Interviews about questions on the present international situation.* Uo., 1935. (Franciául is, uo., 1935). — Előszava: Vázsonyi Vilmos *beszédei és írásai.* (Bp., 1927. [1926]. 2 köt.).

Sturm. Bp., 1906, 10. — *Morsz. vméi.* Komárom vm. Uo., (1907): 305. — *Révai.* VI., XX., XXI. Uo., 1912/35. — *Petrik.* 1901–10. Uo., 1917. — *Tolnai új.* IV., XIX. Uo., 1926, 33. — *M. pol. lex.* Uo., (1929). Arck. — *M. társ. lex.* Uo., 1930. — *Kat. lex.* II. Uo., 1931. — *M. ogy. alm.* Uo., 1931, 35. Arck. — *Orszgyül. alm.* Uo., 1931, 34, 40. Arck. — *Karczag.* Uo., (1932). — *Strazimir.* Uo., [1933]. — *M. pol. lex.* II. Uo., (1935). — *Ki kicsoda?* (Uo.), [1936]. — *M. Kvészet,* 1936. — *Új lex.* II. Bp., (1936). — *O'sváth.* Uo., 1938. — *Új Idők lex.* IX. Uo., (1938). — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939. — *Kozocsa.* Bp., 1939. — *Ker. m. közél. alm.* I. Uo., 1940. — *MTC.* Uo., 1943. — *Révai* (Juhász). I. (Uo., 1947). — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Pál*, galánthai hg. (1635–1712): nádor (Sz. II: 1460. h.). — Verseit kiadta Merényi Lajos: *ItK* (1892); m. leveleit a győrvmi levéltárból közölte Lengyel Alfréd: *M. Családtört. Szle* (1942). — Új kiadásokat ért m: 3. *A B. Sz. Mária szombatja.* 14. kiad. Bp., 1898. (15. kiad. Uo., 1902; 16. átd. kiad. Uo., [1914]; 17. kiad. Uo., [1935]. Esterás Pál néven. Németül: Uo., 1890, 98. Tótul: Uo., 1896, 902, 04).

EPhK. 1893/904. (Hellebrant). — *Pallas.* VI. Bp., 1894. — *Akad. Értes.* 1895: 409/12. l. (Bubics Zsigmond: E. P. Mars Hungaricusa. Külön is: Bp., 1895). — *Merényi* L., Bubics Zsigmond közreműködésével: Hg. E. P. nádor. (Tört. Életr. 11.) Bp., 1895. (Ism. B. Szle 1896: 110. sz., Kath. Szle 1897: 81. l.) — *Nemz. Újs.* 1895: 103. sz. (Acsádi Ignác: M. Márs). — *B. Hírl.* 1896. IV. 21. — *A r. kat. főgimn. ért.* Eger, 1903. (Nagy Béni: Hg. E. P. nádor, a ferencesek jótevője. Klny. is!) — *Petrik.* 1886–1910. Bp., 1907, 11. — *Révai.* VI. Bp., 1912. — *Krücken-Parlagi.* I. Wien-Lpz., [1918]. — *Tolnai új.* IV. Bp., 1926. — *Ványi.* Uo., (1926). — *Benedek.* Uo., 1927. — *Kath. lex.* II. Uo., 1931. — *Nagy* Edit: E. Miklós nádor, Zrínyi Miklós és E. P. nádor honvédelmi politikája. Uo., 1934. — *Csatkai* E.: Emlékezés E. P. nádorra. Sopron, 1935. (Klny. a Sopr. Hírl.-ból). — *Új lex.* II. Bp., (1936). — *Sinkovits* I.: E. P. nádor és az erdélyiek keresk. társasága. Uo., 1937. — *Thier* L.: Palatin Fürst Paul E. Sopron, 1937. — *Új Idők lex.* IX. Bp., (1938). — *Kozocsa.* Uo., 1939. — *Révai* (Juhász). I. (Uo., 1947). — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Pál* [Mária József], galánthai gr. (Réde, Veszprémvm., 1878. okt. 17. -): nagybirtokos. — R. k. Szülők: Imre, gr. Rossi Alexandrine. Tanulm. befejeztével dunántúli birtokain gazdálkodott. 1915/8: örökösjogú tagja a főrendiháznak. 1927: az örökösjogú családok a felsőház póttagjává választották. T. huszárkapitány a cs. és k. 9. huszárezredben szolgált. — IV. Károly v. szárnysegéde aláírással közölt cikke: *P. Lloyd* (1924). — M: *Válasza gr. Széchényi Györgyhöz.* Kálozd (ny. Kisbér, 1932).

Révai. VI., XXI. Bp., 1912, 35. — *M. pol. lex.* Uo., (1929). — *M. társ. lex.* Uo., 1930. — *Corvina,* 1932. — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939.

Esterházy *Pál* [Mária Alajos Antal Miklós Viktor], galánthai herceg, dr. jur. et sc. pol. (Kismarton, Sopronvm., 1901. márc. 23. -): nagybirtokos. — R. k. Szülők: hg. E. Miklós, cziráki és dénesfalvai gr. Cziráky Margit. Feleség: Ottrubay Melinda a m. k. operaház magántáncosnője. 1920: lett a morsz. és ausztriai hitbizományok ura. Mint műbarát és tudománypártoló több alapítványt tett. 1924. XII. 6: tízmillió papírkoronát adományozott a bpi Nemz. Szính. nyugdíjint.-nek, 1930: 30. 000 aranypengőt adott az orvosi kutatás elősegítésére. 1949. II. 8: a Népbíróság külön tanácsa bűnösnek mondván őt ki a dem. államrend és a közt. megdöntésére irányuló szervezkedés előmozdításának bűntettében, továbbá külf. fizetési eszközök zárolt letétbe helyezése elmulasztásának, külf. fizetési eszközökkel elkövetett üzérkedés és azoknak az ország területéről engedély nélkül való kijuttatásával elkövetett bűntettben 15 é. fegyházra mint főbüntetésre, ezenkívül 10 é. hivatalvesztésre és polit. jogai gyakorlásának u. ily tartamú felfüggesztésre, egész vagyonának elkobzására, mint mellékbüntetésre ítélte. — Előszava: Fekete Lajos: *Türkische Schriften a. d. Archive d. Palatins E.* (Bp., 1932).

Erődi-Schöpflin. I. (Bp.), [1929]. — *Gothaischer Hofkalender.* Gotha, 1935. — *Új Idők lex.* IX. Bp., (1938). — *Szabad Nép,* 1949. II. 9. sz. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Pálné*, galánthai gr. → *Andrássy Ilona*, gr

Esterházy *Sándor*, dr. phil., jur. et sc. pol. (1863 - Bp., 1907. szept. 28.): jogakad. ig. (Sz. II: 1462. h.). — A kassai kir. jogakad. 1892: tanára, 1906. IX: ig. Kolozsvárt temették el. — Ú. írásai: *Főv. Lpk* (1892), *Orsz-Vil.*. (1892, 900), *Felsőmorsz.* (1894, 900, 02/6), *Hazánk* (1900), *Debrecen* (1902), *kassai kir. jogakad. évke.* (1902: Tudomány és egy. Klny. is!) — Ú. m: 3. *Bevezető a dr. Pikler Gyula jogbölcseletébe.* Kassa, 1892. — 4. *A jog lényegéről.* Uo., 1893. (és Kolozsv., é. n.) — 5. *A bűntényről általában.* Uo., 1894. — 6. *Enyhébb irányzat a büntetőjogban.* Uo., 1894. — 7. *A juss szó jelentése a római jogban.* Uo., 1895. — 8. *A bölcseleti jogtudomány kézikve.* Uo., 1897/9. (I. köt., II. köt. 1. fele). — 9. *A jog, mint a vagyon megoszlását rendező elv.* Uo., 1898. — 10. *Tudomány és egy.* Uo., 1901. — 11. *Erzsébet királyné.* Felolv. Uo., 1903. (Petrik szerint 1902). — 12. *Társadalmi kiválás és kiválasztás.* Uo., 1906. — 13. *Székfoglaló beszéd.*

ESTERHÁZY Pál herceg (gyüjtemény)

Gulyás P.: Magyar írók ..Us.VII.Bp.,1990.

MDK

ESZTERHÁZY PÁL

Adatok Pécs XVIII.századi városképéhez.

Goszotonyi Gyula:Pécs 1763-ban.

Egyetemi könyvkiadó,Pécs 1944.p.5.

MDK

Esterházy Móric gróf

az 1927 évi Egyházmüvészeti kiállitásra beküldött misszálékért ezüstdiplomát kapott

Aktuális képzőművészeti események. Pesti Hirlap 1927 évi Kincsesháza.

Esperházy Pál

ucuvében fontos rajzok a téli hodjáratról

Cannerné: A Frivzi család 1966. 17.o

Iktatószám:
Ügyintéző:
Tárgy:

Esterházy Miklós herceg

1764–1766

mint épitész

lásd

Hekler MMTört

131. l.

lásd

Meller Simon Az

Esterházy-képtár

tört –

Lásd még Jacoby

épitész csomagját

Pulszky Ferencz: Magyarország
archaeologiája VII. 194.

Esterházy Miklós hg

1817 – 1894

Esterházy *Miklós hg.*, *1817, †1894. Az E.-családnak az elődök fényűzése következtében megrendült anyagi helyzetét ő kezdte rendezni. A rendezéssel kapcsolatosan adta el világhírű családi képtárát a magyar nemzetnek, hazafias felbuzdulásból sokkal olcsóbban, mint amilyen árat külföldi műkereskedők kínáltak. Ez lett a mai Szépművészeti Múzeum magva (l. *Esterházy-képtár*).

Uj Idők Lex. IX. k

Vasárnap **14** B10 Özséb vt.	AUGUSZTUS 31 NAP Prot. B9 Özséb
Hétfő **15** Nagy Boldogassz.	Prot. Mária
Kedd **16** Joakim	Prot. Ábrahám
Szerda **17** Jácint hv.	Prot. Anasztáz
Csütörtök **18** Ilon	Prot. Ilona
Péntek **19** Lajos pk.	Prot. Huba
Szombat **20** *Szt. István kir.	Izr. S. Ekev 4 Per. 34. hét Prot. István kir.

Esterházy Miklós hg

1765 – 1833

Esterházy *Miklós hg.*, soproni főispán, *1765, †1833. A m. kir. testőrség kapitánya, altábornagy, a Mária Terézia rend lovagja volt, de a katonai pályát korán elhagyta, diplomáciai küldetésekben vett részt, mindig pazar pompával. A tudományt és művészetet bőkezűen támogatta. Berzsenyi Dániel ódát írt hozzá; 1809-ben Napoleon őt szemelte ki magyar királynak. E. alapította a később híressé vált *E.-képtár*at (l. o.).

Esterházya, a tátogatók családjába tartozó növénynemzetség. Három faja Braziliában él. Leggyakoribb az *E. splendida*, a bennszülöttek *imbirije*. Nevét Esterházy Miklós hg.-ről, a kismartoni kastélypark létesítőjéről nyerte (*1765, †1833), akiről *Mikan* botanikus nevezte el.

Esterházya splendida

Új Idők Lex IX. k

AUGUSZTUS 31 NAP

Vasárnap **21** B11 S. Franciska	Prot. B10 Sámuel
Hétfő **22** Timót	Prot. Menyhért
Kedd **23** Beniti Fülöp	Prot. Farkas
Szerda **24** Bertalan aps.	Prot. Bertalan
Csütörtök **25** Lajos kir.	Prot. Lajos
Péntek **26** Zefirin p.	Prot. Izsó
Szombat **27** Kalazanti József	Izr. S. Reeh 5 Per 35. hét Prot. Gebhárd

Esterházy (Fényes)

Miklós herceg

(1714-1790)

mint Eedvelő festő

lásd erre nézve

Mel Estkept

XXVII – XXXVI. l. XXXIII. l.

és az itt meg-

nevezett

egyhon

forrást!

U. ott.

4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. l.

DRAGOMÉRFALVA

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

Esterházy (Fenyes) Miklós
herceg

Esterháza alkotója.
A park és a kastély
terve fentről,
a kastély építőmestere
az elzászi Jacoby

lásd
=

Hekler M.M. Tört

157, 158, 159. l.

Szászvárosi Kun-kollégium

berendezési segélye IX. 189

Esterházy Miklós József hg

1714–1790

Esterházy *Miklós József hg.*, *1714, †1790. Fiatalon mint katonatiszt aratott sikereket. 1762-ben örökölte a majorátust. 1764-ben a frankfurti koronázáson pompaszeretete nagy hatással volt az ifjú Goethére. Ugyanebben az évben építtette fel Versailles mintájára *Eszterháza* nevű kastélyát, amely középpontja lett az osztrák és magyar rokokó világának. A bőkezű, rendkívül népszerű hg.-et kora „Fényes Miklós" néven tisztelte.

Uj Idők Lex. IX. k.

Vasárnap **28** B12 Ágoston pk.	AUGUSZTUS 31 NAP Izr. Elul B. Kh. Prot. B11 Ágoston
Hétfő **29** Ker. János rejf.	Prot. Erneszt
Kedd **30** Limai Róza	Prot. Róza
Szerda **31** Rajmund	Prot. Erika
Csütörtök **1** Egyed	SZEPTEMBER 30 NAP Prot. Egyed
Péntek **2** István kir.	Prot. Rebeka
Szombat **3** Manszvét pk.	Izr. S. Softim 6 P 36. hét Prot. Hilda

Eszterházy Miklós hg

maga tervezte az
eszterházi kastély
parkját s a benne
volt épületeket

l.

Hekler-Ung

107. 9.

Szives figyelm

mény,hogy nem rég b. számlájá

igérni.-Nem lévén módunkban t

lyezkedni,tisztelettel kérjük

ladéktalanul pótolni szíveske

I.7.

család galériájából származik. Hét-nyolc éves ábrázoltját — a hagyomány szerint Erdődy György és Batthyány Eleonóra fiát — élénkpiros öltözetben, a magyar és lengyel nemesek akkoriban megegyező hajviseletével, leborotvált fejjel látjuk. Kezében buzogányt tart, amely ekkor már vezéri jelvény volt csupán, de megfelelő reprezentatív hangsúlyt adott a főúri portréknak. Az ifjú Erdődyt az ősgaléria képek műfaji hagyományai szerint ábrázolta a festő, így megjelenése inkább társadalmi rangjának és nemesi neveltetése vitézi eszményeinek felel meg, semmint életkorának.

Irodalom:

Restaurált képek. Kiállítás a Szombathelyi Képtárban. Szombathely, 1987. (A katalógust írta: *Zsámbéky* M.) 5. kat.szám.

men sich übrigens wie kleine Erwachsene. Dieses Bild stammt wahrscheinlich aus der Ahnengalerie der Familie Erdődy. Das Kind, das etwa sieben- bis achtjährig sein dürfte und der Tradition zufolge der Sohn des Georg Erdődy und der Eleonora Batthyány sein wird, sehen wir in helles Rot gekleidet, mit geschorenem Kopf, wie es damals bei ungarischen und polnischen Adeligen Mode war. In der Hand hält der Knabe eine Keule, die um diese Zeit lediglich die Funktion eines Feldherrenzeichens hatte, jedoch den Bildnissen der Adeligen einen entsprechenden repräsentativen Charakter verlieh. Der junge Erdődy ist den gattungsmäßigen Traditionen der Ahnengaleriebilder entsprechend abgebildet, weshalb sein Aussehen eher auf seinen gesellschaftlichen Rang und die martialischen Ideale seiner Erziehung als Sprößling einer adeligen Familie hinweist, als auf sein wahres Lebensalter.

Literatur:

Restaurált képek. Kiállítás a szombathelyi képtárban. 1987. [Restaurierte Bilder. Ausstellung in der Bildergalerie der Stadt Szombathely]. (Katalog von *Zsámbéky*, M.).) Kat. Nr. 5.

11.

BENJAMIN VON BLOCK (?)
(Lübeck?, 1631—Regensburg, 1689)
Gróf Esterházy Pál arcképe
1666 körül

Olaj, vászon, 88,4×73,5 cm
Debrecen, Déri Múzeum
Leltári szám: D.F. 204. 2. 2.
Gróf Nyáry Károly gyűjteményéből
Restaurálva, új vászonra húzva

Esterházy Pál (1635—1713) Miklós nádor fia, a család legérdemesebb tagja a 17. században. A magyar művészettörténet elsősorban mint koncepciózus mecénást — így többek között a kismartoni kastély építtetőjét —, az irodalom és zenetörténet mint műkedvelő szerzőt tartja számon őt. Kiemelkedően művelt főúri dilettáns volt, a szónak eredeti, nemes értelmében.

Fiatalkori képmását a korábbi irodalom Lázár Béla nyomán sokáig tévesen Mányoki Ádám alkotásaként tartotta számon.[1] A portré azonban Mányoki műveinél mindenképp korábbi, festésmódja alapján az 1660-as évekre datálható. Az egykorú bécsi arcképfestés eklektikus stílusában festett portrét ezúttal első ízben hozzuk a Habsburg-udvarban is foglalkoztatott arcképfestő, Benjamin Block nevével összefüggésbe.

Esterházy Pál 1655-ben sógora, Nádasdy Ferenc révén került kapcsolatba Blockkal, aki a hallei és drezdai udvar után Bécsben keresett mecénást és itáliai útjához pártfogót.[2] Ekkor készített első ízben képmást a húszesztendős Esterházyról, egy családi galériába szánt egészalakos kompozíciót, amelyen a fiatal grófot vadászkutyájával együtt ábrázolta.[3] A póz mindkét portrén azonos, az öltözet is hasonló, kevésbé díszes magyar viselet, magas prémes föveggel. A képek festésmódja azonban lényegesen különbözik. Az egészalakos portré még Block iskolázottságának és korai stílusának megfelelően nyersebb, keményebben formált, míg a most bemutatott arckép

11.

BENJAMIN VON BLOCK (?)
(Lübeck? 1631 — Regensburg 1689)
Bildnis des Grafen Paul Esterházy
Um 1666

Öl auf Leinwand, 88,4×73,5 cm
Debrecen, Déri-Museum
Inv. Nr.: D. F. 204. 2. 2.
Aus der Sammlung des Grafen Károly Nyáry
Restauriert, auf neuer Leinwand aufgezogen

Paul Esterházy (1635—1713), Sohn des Palatins Nikolaus Esterházy, war das hervorragendste Mitglied der Familie im 17. Jahrhundert. Die ungarische Kunstgeschichte sieht in ihm hauptsächlich den Mäzen mit europäischem Horizont, so unter anderem den Bauherrn des Schlosses in Eisenstadt, den Amateurschriftsteller und -Tonsetzer der Literatur- und Musikgeschichte. Er war ein Liebhaber der Künste und pflegte sie auch selbst, wobei ihm seine profunden Kenntnisse und seine umfassende Bildung zu Hilfe kamen. Als Amateur war er dies im edelsten Sinne des Wortes.

Sein Bildnis, das ihn in jungen Jahren zeigt, hat die Forschung lange Zeit — der Ansicht Béla Lázárs nach, jedoch falsch — für ein Werk von Ádám Mányoki gehalten.[1] Doch ist das Gemälde früher entstanden als Mányokis Werke, seiner Malweise gemäß ist es auf die 60er Jahre zu datieren. Dieses Porträt, das im eklektischen Stil der damaligen Wiener Bildnismalerei entstanden ist, wird hier erstmals im Zusammenhang mit Benjamin Block erwähnt, der als Porträtmaler auch am Habsburger Hof beschäftigt war. Paul Esterházy lernte ihn 1655 durch seinen Schwager Franz Nádasdy kennen, als der Künstler sich nach dem Hallenser und Dresdner Hof in Wien einen Mäzen bzw. einen Gönner für seine Italienreise suchte.[2] Um diese Zeit porträtierte er erstmals den damals zwanzigjährigen Esterházy, in Form eines ganzfigurigen Bildnisses für die Ahnengalerie der Esterházys: er malte den jungen Ari-

nagyvonalú eleganciája, biztos formaadása mögött már érezhetőek itáliai útjának tapasztalatai. Legfőképpen azok, amelyeket a toszkán udvarban, Justus Sustermanns körében szerzett — elsősorban a beállítás, a tartás könnyed természetességén. A kép festői technikája, a tónusgazdag lazúros felület, valamint a sötét háttérbe olvadó lágy körvonal ugyanakkor inkább az egykorú holland példákat idézi. A festő hasonló lazúros technikával és festői megoldásokkal élt az 1672 körüli I. Lipót-portrén is. Ezt a képet tartjuk az Esterházy-arckép legközelebbi analógiájának, jóllehet a kép Esterházy életkora alapján ítélve a császár képmásánál némiképp korábban készülhetett.[4] Valószínűleg 1666-ban, amikor a Nürnbergben élő Block egyéb munkái miatt Bécsben tartózkodott, s így alkalma nyílt egykori mecénását ismét megfesteni. A képet nemcsak kvalitása emeli ki a kortárs hazai alkotások közül, de szemléletének újdonsága is. Az egyéni jellegzetességre figyelő kabinetportré, amely mellőzte az ünnepélyességet és a társadalmi jellemzőket, a 17. század hatvanas éveiben még idegen volt a magyar főúri megrendelők többségétől. Esterházy udvari ízlésű és felfogású képmásának hazai megfelelőit így leginkább az egykorú grafikában találjuk meg.

Jegyzetek:

1. *Lázár*, 1933: 59. LI/a. tábla; Mányoki Emlékkiállítás, Szépművészeti Múzeum, 1957. 14. kat.szám.
2. *Krieger*, M.: Benjamin von Block (1631—1689). Historischer Verein für Mittelfränken. 85. 1969—70. 82—83.
3. Kismarton, Esterházy-kastély.
4. Bécs, Kunsthistorisches Museum. *Heinz-Schütz*, 1976: 131. kat.szám, 215. kép

Irodalom:

Mányoki Emlékkiállítás, Szépművészeti Múzeum, 1957. (A katalógust írta *Gerevich László*né) 14. kat.szám, a korábbi irodalommal (Mányokiként); *Déri F.*: A debreceni Déri Múzeum gyűjteményeinek leírása. Debrecen, 1922. 204. (Mányokiként); Déri Múzeum képtára. Debrecen, 1954. 8. (Mányokiként); Debreceni Déri Múzeum. Debrecen, 1963. 38. (Mányokiként); Vezető a Déri Múzeum kiállításaihoz (Szerk. Dankó I.) Debrecen, 1978. 214—215. (ismeretlenként)

stokraten mitsamt seinem Jagdhund.[3] Die Körperhaltung ist auf beiden Bildern die gleiche, auch das Gewand ist ähnlich, eine nicht allzusehr verzierte ungarische Tracht mit hoher Pelzmütze. Dennoch unterscheidet sich die Malweise beider Bilder voneinander wesentlich, indem das ganzfigurige Porträt dem frühen Stil von Block entsprechend etwas derber und härter anmutet als die großzügige Eleganz des hier ausgestellten Bildnisses, das bereits die Erfahrungen der Italienreise des Malers erkennen läßt. Die sichere Formgebung des Werkes weist hauptsächlich auf jene Erlebnisse hin, die Block am toskanischen Hof, im Kreise von Justus Sustermanns erworben hat und die sich vor allem auf die Einstellung, auf die leichte und ungezwungene Körperhaltung bezieht. Zugleich erinnern die Maltechnik des Bildes, die abtönungsreiche Lasurfläche sowie die weichen Konturen, die in den dunklen Hintergrund übergehen, eher an zeitgenössische holländische Beispiele. Von einer ähnlichen Lasurtechnik und einer ähnlichen malerischen Lösung machte der Künstler auch auf seinem Porträt Gebrauch, auf dem er, um 1672 Leopold I. darstellte. Dieses Bild halten wir für die nächste Analogie des Bildnisses von Esterházy, obgleich das Bild des ungarischen Aristokraten, infolge dessen Alters, etwas früher entstanden sein dürfte als das Porträt des Kaisers.[4] Wahrscheinlich 1666, als Block, der übrigens in Nürnberg wohnte, sich infolge anderweitiger Beschäftigung in Wien aufhielt und daher Gelegenheit hatte, seinen ehemaligen Gönner abermals zu porträtieren. Das Bild ragt nicht nur infolge seiner Qualität unter dem zeitgenössischen ungarischen Bildschaffen heraus, sondern auch wegen seiner neuartigen Betrachtungsweise. Das individuelle Merkmale aufweisende Kabinettporträt, dem jedwede Feierlichkeit und gesellschaftlicher Hintergrund fehlte, war in den sechziger Jahren des 17. Jahrhunderts den meisten ungarischen adeligen Auftraggebern noch fremd. Die inländischen Pendants des Bildnisses von Esterházy, das dem höfischen Geschmack und Auffassung entsprach, finden wir daher am ehesten in der zeitgenössischen Graphik.

Anmerkungen:

1. *Lázár* 1933. 59. Tafel LI/a sowie im Katalog unter *Literatur*. (Siehe weiter unten). Kat. Nr. 14.
2. *Krieger*, M.. Benjamin von Block (1631—1689). Historischer Verein für Mittelfränken. 85. 1969—70. 82—83
3. Eisenstadt, Schloß Esterházy
4. Wien, Kunsthistorisches Museum. *Heinz-Schütz* 1976. Kat. Nr. 131, Abb. 215

Literatur:

Mányoki emlékkiállítás. Szépművészeti Múzeum [Mányoki-Gedenkausstellung. Museum der Bildenden Künste] Budapest 1957. Ausstellungskatalog von *Gerevich*, I. Nr. 14, mit weiterführender Literatur; (als Mányoki) *Déri*, F. A debreceni Déri Múzeum gyűjteményeinek leírása. [Beschreibung der Sammlungen des Déri-Museums von Debrecen]. Debrecen 1922. 204. (als Mányoki); Déri Múzeum képtára. [Die Bildergalerie des Déri-Museums von Debrecen]. Debrecen 1954. 8. (als Mányoki); Debreceni Déri Múzeum. [Das Déri-Museum von Debrecen]. Debrecen 1963. 38. (als Mányoki); Vezető a Déri Múzeum kiállításaihoz [Führer zu den Ausstellungen des Déri-Museums]. Hrsg. *Dankó*, I. Debrecen 1978. 214—215 (als unbekannt).

11

12.

MAGYARORSZÁGI FESTŐ, 17. SZÁZAD
Herceg Esterházy Pálné Esterházy Orsolya képmása
1682

Olaj, vászon, 184,5×113 cm
Ernyey Béla tulajdonában
Egykor a pápai Esterházy-kastélyban
Felirat: (balra fent) „CELSIMA PRINCIPISSA: VRSVLA: / ESTERAS DE: FRAKNO: CEL PRINC / PAVLI ESTERAS REG: HVNG / PALATINI: CHAR CONIVNX: / AO D. LXXXII"
Alatta a család grófi címere.
Restaurálva, új vászonra húzva (Velledits Lajos, 1983)

Esterházy Orsolya (1641–1682) Miklós nádor első házasságából származó legidősebb fiának, Esterházy Istvánnak és Thurzó Erzsébetnek volt gyermeke. A közeli rokonság miatt pápai engedéllyel ment nőül 1655-ben Esterházy Pálhoz, a nádornak Nyáry Krisztinával kötött házasságából született fiához.[1] Esterházy Orsolya reprezentatív képmása bizonyíthatóan a család pápai ősgaléria tartozott egykor, s a századfordulón a pápai kastély úgynevezett „ősök csarnokának" falán függött.[2] Az egykori ősgaléria portréi különböző időszakból és különböző festőktől származtak. A pápai családi arcképekről szóló első leírás a vár 1694-ben felvett leltára.[3] S noha ebben szerepel Esterházy Orsolya egy képe is, a szűkszavú említés alapján csak feltételezhetjük, hogy ugyanerről a képről van szó, közvetlen adatunk nincs rá. Úgy tűnik, a festmény eredetileg is a pápai arcképgaléria számára készült. Festője ugyanis valószínűleg azonos azzal a mesterrel, aki 1691-ben egészalakos portrét készített Esterházy Antalról, Ferencnek, Pápa akkori urának fiáról, amelyet a vár 17. század végi leltára már megemlít (ma a Nemzeti Múzeumban).[4] A két kép festésmódja hasonlóan darabos, s különösen megegyező a drapéria kezelésében, az elnagyoltan, vaskosan alakított redőzésben, de olyan apró részletben is, mint az elvékonyodó ujjú, kissé töredezetten formált kezek. A képek mestere Esterházy Ferenc gróf szolgálatában állhatott, minthogy feltehetően ugyanő festette a gróf és második felesége, Thököly Katalin 1683-ban készült s a pápai ferences templomban őrzött fogadalmi képét is. Ez utóbbin a gyermekét tartó Mária fejformálását, arcvonásait, a ruha díszítményeit és festői megoldását állíthatjuk párhuzamba az Esterházy Antal-portré megfelelő részleteivel.[5] E három kép ismeretében úgy tűnik, hogy nemcsak Ferenc gróf testvére, Pál nádor foglalkoztatott állandó alkalmazásban lévő udvari művészeket, de Esterházy Ferenc környezetében is saját udvari festő látta el a portréfeladatokat, aki az akkor már több darabból álló családi galéria számária számára festett, s alkalmasint másolt is. Másolatként készítette el a pápai kastély számára Orsolya képmását is. A kép eredetije egy képzettebb, az anyag- és részletkezelésben igényesebb mester 1682-ben festett alkotása párdarabjával, Pál nádor arcképével együtt a Znojmo melletti Grussbachban maradt fenn.[6] A Trophaeumnak, Esterházy Pál 1700-ban megjelent, rézmetszetekkel illusztrált családtörténeti munkájának Esterházy Orsolyát ábrázoló lapja mind kompozícióban, mind rész-

12.

UNGARISCHER MALER, 17. JAHRHUNDERT
Bildnis der Gattin von Fürst Paul Esterházy, geb. Ursula Esterházy
1682

Öl auf Leinwand, 184,5×113 cm
Im Besitz von Béla Ernyey
Einst im Schloß Esterházy in Pápa
Inschrift (links oben) CELSIMA PRINCIPISSA: VRSVLA: / ESTERAS DE: FRAKNO: CEL PRINC / PAVLI ESTERAS REG: HVNG / PALATINI: CHAR CONIVNX: / AO D. LXXXII
Darunter das gräfliche Wappen
Auf neuer Leinwand aufgezogen, restauriert von Lajos Velledits, 1983

Ursula Esterházy (1641–1682) war die Tochter des Stephan Esterházy, des ältesten Sohnes von Palatin Nikolaus aus dessen erster Ehe, und der Elisabeth Thurzó. Wegen der nahen Verwandschaft heiratete sie mit päpstlichem Dispens 1655 Paul Esterházy, den Sohn des Palatins aus dessen Ehe mit Christina Nyáry.[1] Das repräsentative Bildnis der Ursula Esterházy gehörte nachweislich zur Ahnengalerie der Familie in Pápa und hing um die Jahrhundertwende an der Wand der sog. Ahnenhalle des Schlosses in Pápa.[2] Die Porträts der ehemaligen Ahnengalerie stammten aus verschiedenen Zeiten und von der Hand verschiedener Maler. Die älteste Beschreibung der Familienbildnisse in Pápa findet sich in einer Bestandsaufnahme der Burg aus dem Jahr 1694.[3] Und obzwar es auch das Bildnis der Ursula Esterházy enthält, können wir aufgrund der kurzen Erwähnung höchstens nur annehmen, daß es sich um dasselbe Bild handelt, ein unmittelbarer Beleg läßt sich dafür nicht finden. Das Gemälde scheint allerdings auch ursprünglich für die Porträtgalerie in Pápa gemalt worden zu sein. Sein Maler ist nämlich höchstwahrscheinlich mit dem Meister identisch, der 1691 ein Ganzfigurenporträt von Anton Esterházy, dem Sohn des damaligen Burgherrn von Pápa Franz Esterházy malte und das im Bestandsverzeichnis der Burg Ende des 17. Jahrhunderts bereits erwähnt ist (heute im Nationalmuseum).[4] Die Malweise der beiden Bilder ist grob, eine besondere Übereinstimmung finden wir auch in der Behandlung der Draperie, jedoch auch bei einem winzigen Detail, wie zum Beispiel die etwas gebrochen geformten Hände mit den sich verjüngenden Fingern. Der Meister der Bilder stand vielleicht im Dienst von Franz Esterházy, zumal er vermutlich auch das Votivbild des Grafen und seiner zweiten Gattin, Katharina Thököly 1683 gemalt hat. Im Falle dieses Bildes, das in der Franziskanerkirche von Pápa aufbewahrt wird, können wir die Kopfform der ihr Kind haltenden Maria, ihre Gesichtszüge, die Verzierung ihres Kleides mit den entsprechenden Einzelheiten des Bildnisses von Anton Esterházy vergleichen.[5] In Kenntnis dieser drei Bilder scheint nicht nur der Bruder des Grafen Franz, Palatin Paul Esterházy an seinem Hof ständig Künstler beschäftigt zu haben, denn auch in der Umgebung von Franz Esterházy oblag die Anfertigung von Porträts einen eigenen Hofmaler, der für die Familiengalerie, die seinerzeit bereits aus mehreren Stücken bestand, Bildnisse gemalt und gelegentlich auch kopiert haben wird. Denn er kopierte für das

CELSIMA PRINCIPISSA VRSVLA
ESTERAS DE FRAKIJO CEL PRINC
PAVLI ESTERAS REG HVNG
PALATINI CHAR CONIVNX
AO D LXXXII

12

leteiben megegyezik az itt bemutatott festménnyel, illetve annak eredeti változatával. A metsző valószínűleg ez utóbbit vette mintául.

Jegyzetek:

1. *Eszterházy*, 1901: 118–119.
2. *Mithay*, 1983: 52. Az ősök csarnoka 1910–16-ban felvett leltárának 672. számú festményével egy 1927-ben készült archív felvétel alapján azonosítható. Vö. uo. 9. kép (jobbról a negyedik festmény). Az egykori pápai galéria képeiből több a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokába jutott, s csak újabban bukkant fel egy további darabja magántulajdonban. (L. Főúri ősgaléria. családi arcképek. Magyar Nemzeti Galéria, 1988. Kiállításkatalógus: C.36. kat.szám. A Nemzeti Múzeum képeiből uo. C.27–C.33. kat.szám.)
3. *Mithay*, 1983: 40–41.
4. MTKCs. leltári szám: 53.62. (Repr.: Főúri ősgaléria. családi arcképek. Kiállításkatalógus 11. kép. Vö. *Mithay*, 1983: 42. 2. kép.)
5. Pápa, Ferences templom. 1983-ig kiállítva a Magyar Nemzeti Galéria állandó késöreneszánsz és barokk kiállításán. (Repr.: A művészet története Magyarországon. Szerk. *Aradi* N.–*Feuerné Tóth* R.–*Galavics* G.–*Marosi* E.–*Németh* L. Budapest, 1983. 246. kép.)
6. Fotója: Bécs, Bildarchiv der Österreichischen Nationalbibliothek.

Publikálatlan

Schloß in Pápa auch das Bildnis der Ursula Esterházy. Das Original blieb mitsamt einem Seitenstück von Palatin Paul Esterházy in Gruβbach bei Znojmo erhalten.[6] Dieses Original aus 1682 ist das Werk eines Meisters, der sein Handwerk viel sicherer beherrschte und in der Behandlung sowohl des Stoffes, als auch der Einzelheiten auch anspruchsvoller war. Das Ursula Esterházy darstellende Blatt der 1700 erschienenen, Trophaeum betitelten Familiengeschichte von Paul Esterházy mit Kupferstichillustrationen stimmt sowohl kompositionell als auch in vielen Einzelheiten mit dem hier ausgestellten Gemälde bzw. mit dessen Original überein. Der Kupferstecher hat wahrscheinlich letzteres zum Vorbild genommen.

Anmerkungen:

1. *Eszterházy*, 1901, 118–119.
2. *Minthay*, 1983, 52. Kann mit dem Gemälde Nr. 672 der 1910–1916 vorgenommenen Bestandsaufnahme der Ahnenhalle aufgrund einer Archivaufnahme aus 1927 identifiziert werden. Vgl. daselbst Abb. 9 (das vierte Gemälde von rechts). Mehrere Bilder der einstigen Galerie in Pápa kamen in die Historische Bildergalerie des Ungarischen Nationalmuseums und erst neulich tauchte ein Einzelstück im Privatbesitz auf. Siehe Főúri ősgaléria. családi arcképek [Ahnengalerien des Hochadels, Familienporträts]. Ungarische Nationalgalerie, 1988. Ausstellungskatalog: Kat. Nr. C. 36. Von den Bildern des Nationalmuseums daselbst Kat. Nr. C.27–C.33
3. *Mithay*, 1983, 40–41
4. MTKCs Inv. Nr.: 53.62. Repr. im oben angeführten Ausstellungskatalog. Abb. 11. Vgl. *Mithay*, 1983, 42. Abb. 2.
5. Pápa, Franziskanerkirche. Bis 1983 ausgestellt in der ständigen Spätrenaissance- und Barockausstellung der Ungarischen Nationalgalerie. Repr.: A művészet története Magyarországon. Hrsg. *Aradi* N.–*Feuerné Tóth* R. *Galavics* G.–*Marosi* E.–*Németh* L. Budapest 1983. Abb. 246
6. Das Foto: Wien, Bildarchiv der Österreichischen Nationalbibliothek.

Unveröffentlicht

13.

MÁNYOKI ÁDÁM
(Szokolya, 1673–Drezda, 1757)
II. Rákóczi Ferenc feleségének arcképe
1707

Olaj, vászon, 69×56 cm
Magántulajdonban
Restaurálva, új vászonra húzva

II. Rákóczi Ferenc Berlinben időző felesége és Lang Ambrus, a fejedelem orvosa 1707-ben javaslatot tett a porosz fővárosban dolgozó Mányokinak – aki még gyermekként került német földre, az északon fekvő lüneburgi hercegségbe –, hogy térjen vissza Magyarországra, s udvari festőként álljon Rákóczi szolgálatába. Hazahívásának körülményei miatt már a korábbi szakirodalom is felvetette, hogy Mányoki valószínűleg megfestette Berlinben a fejedelemasszonyt.[1] Jóllehet az eddig ismert forrásokból nem derül arra fény, hogy az arckép valóban elkészült, a következtetés mégis kézenfekvő. Hiszen a festő leginkább egy kész művével bizonyíthatta, hogy képzettsége a reprezentatív udvari arcképfestésben és a berlini udvarnál szerzett tapasztalatai alkalmassá teszik az állásra, amire őt a fejedelemasszony kiszemelte.

Az itt bemutatott arckép már Lázár Mányoki monográfi-

13.

ÁDÁM MÁNYOKI
(Szokolya 1673–Dresden 1757)
Das Bildnis der Gattin des Fürsten
Franz II. Rákóczi
1707

Öl auf Leinwald, 69×56 cm
Privatbesitz
Restauriert, auf neuer Leinwand aufgezogen

Die in Berlin weilende Gattin von Franz II. Rákóczi und der Arzt des Fürsten Ambrosius Lang schlugen 1707 dem in der preuβischen Hauptstadt arbeitenden Mányoki, der noch als Kind nach Deutschland, in das Lüneburger Herzogtum gekommen war, vor, nach Ungarn zurückzukehren und als Hofmaler in den Dienst des Fürsten Rákóczi zu treten. Unter Berufung auf die Umstände der Heimreise nahm bereits die frühere Fachliteratur an, daβ Mányoki die Fürstin wahrscheinlich noch in Berlin porträtiert hatte.[1] Obgleich aus den zur Verfügung stehenden Quellen nicht hervorgeht, ob das Porträt tatsächlich entstand, scheint die Folgerung dennoch plausibel zu sein. Konnte ja der Maler gerade mit Hilfe eines fertiggestellten Werkes beweisen, daβ er aufgrund seines künstlerischen Könnens im Bereich der repräsentativen höfischen Porträtmalerei und seiner Erfahrungen am Berliner Hof

26

27.

V. színes tábla

ALEXANDER ROSLIN
(Malmö, 1718—Párizs, 1793)
Gróf Esterházy Miklósné Maria Anna Lubomirska
1764 körül

Olaj, vászon, 72×54 cm
Tata, Kuny Domokos Múzeum
Leltári szám: 55.38.
A tatai Esterházy-kastélyból
Új vászonra húzva

Esterházy Miklósné portréja Európának ezen a felén akkoriban szokatlan polgári eleganciával és könnyedséggel készült. Festője nem közöl többet modelljéről, mint amennyit az megjelenésével önmagáról elárul: csöndes komolyságot és derűt, amelyek emberi, lelki sajátjai lehettek. A grófnő képmásának pasztellhatást kölcsönöznek az elmosódó kontúrok és a tompa fényű tört színek. Ez a divatos technika, a 18. századi művészet leleménye, ugyanis nem hagyta érintetlenül az olajfestést sem. Éppen a képnek ez a jellegzetessége késztet arra, hogy a tatai portré alkotóját Alexander Roslinban, a svéd születésű, Párizsban működő divatos festőben lássuk. Roslin maga is készített pasztellképeket, s az 1760-as években festett portréit nemcsak pasztellszerűség, de Esterházyné képmásához hasonló púderes összhatás, szórt fénymegoldás, lágy formakezelés is jellemzi.[1] A képen minden gyöngyházcsillogású és fátyolos. A barna prémmel szegett piros köntös s a mellen laza összevisszaságban rendezett szalagcsokrok felülete egyaránt tompán fénylik. A kép Roslinnak Marguerite de Couzie-t ábrázoló 1764-es portréjához, valamint egy ismeretlen női képmásához áll legközelebb, amely utóbbi 1765-re datált.[2] Valószínű, hogy arcképe 1764-ben, vagy kevéssel az előtt készült, még Esterházy Miklós (vö. 26. kat.sz.). életében. A grófnő és diplomata férje egy franciaországi útjuk alkalmával rendelhette meg Párizsban.

Maria Anna Lubomirska 1728—1771 között élt és Johann Theodor Lubomirski tábornagy leánya volt. 1744-ben lett Esterházy Miklós felesége.[3] Életéről több adat nem áll rendelkezésünkre.

Jegyzetek:

1. *Lundberg*, G. W.: Alexander Roslin. Liv och verk. I—II. Malmö, 1957. Vö. Francoise Haudry de Montullé de Saint Port képmása, 1767. 260. kat.szám. 81. kép. Béatrix de Choiseul- Stainville pasztellképe, 1766. I. kötet 95.
2. Mindkettő francia magángyűjteményben. *Lundberg*, i. m. 189. kat.szám 59. kép, valamint 235/a kat.szám. I. kötet, 93. old. kép.
3. Életrajzi adataira: Esterházy von Galantha Fürsten und Grafen. 18. századi kézirat. Országos Széchényi Könyvtár, kézirattár Quart. Germ. 1042. fol. 16.

Irodalom:

A művészet szolgálatában. Magyar Nemzeti Galéria, 1985. Kiállításkatalógus 213. kat.szám. (ismeretlenként)

27.

Farbtafel V

ALEXANDER ROSLIN
(Malmö 1718—Paris 1793)
Die Gräfin Maria Anna Esterházy, geb. Lubomirska
Um 1764

Öl auf Leinwand, 72×54 cm
Tata, Domokos-Kuny-Museum
Inv. Nr.: 55.38.
Aus dem Schloß Esterházy in Tata
Auf neuer Leinwand aufgezogen

Das Bildnis der Gräfin zeigt eine bürgerliche Eleganz und Leichtigkeit, die um jene Zeit in dieser Hälfte Europas ziemlich ungewöhnlich waren. Der Maler vermittelt nicht mehr und nicht weniger mit seinem Werk, als was die porträtierte Person wirklich von sich zeigt: stillen Ernst und eine innere Heiterkeit, die zu den charakteristischsten Eigenschaften der Gräfin gehört haben dürften. Die verschwommenen Konturen und die matten, gebrochenen Farben verleihen diesem Bildnis eine Pastellwirkung. Diese modische Technik, die große Entdeckung der Kunst des 18. Jahrhunderts, hat auch die Ölmalerei nicht unberührt gelassen. Gerade dieses Charakteristikum des Gemäldes legt es nahe, daß man den Künstler in dem aus Schweden stammenden und in Paris wirkenden, beliebten Maler Alexander Roslin zu erkennen glaubt. Roslin malte auch selbst Pastellbilder, und seine in den 60er Jahren gemalten Bildnisse werden nicht nur durch das Pastellhafte sondern auch durch eine puderige Gesamtwirkung, eine zerstreute Lichtführung und eine weiche Formgebung gekennzeichnet, wie wir das auch auf dem Porträt der Gräfin Esterházy erkennen können.[1] Das Bild ist gänzlich mit einer verschleierten, perlmutterfarbenen Folie überzogen. Das mit braunem Pelz verbrämte rote Gewand und die lose Masche vor der Brust zeigen einen matten Glanz. Das Bild ist mit einem aus 1764 stammenden Porträt Roslins, der Marguerite de Couzie sowie mit einem unbekannten Damenbildnis des Künstlers verwandt, letzteres wird auf 1765 datiert.[2] Unser Bild stammt wahrscheinlich aus dem Jahr 1764, oder aus den Jahren davor, und wird wohl noch zu Lebzeiten des Nikolaus Esterházy entstanden sein (vgl. Kat. Nr. 26). Die Gräfin und ihr Gemahl, der Diplomat Esterházy könnten das Bild auf ihrer Frankreichreise in Paris bestellt haben.

Maria Anna Lubomirska lebte von 1728 bis 1771 und war die Tochter des Feldmarschalls Johann Theodor Lubomirski. Nikolaus Esterházy hat sie 1744 geheiratet.[3] Mehr wissen wir über ihr Leben nicht.

Anmerkungen:

1. *Lundberg*, G. W.. Alexander Roslin. Liv och verk. I—II. Malmö, 1957. Vgl. das Bildnis von Françoise Haudry de Montullé de Saint Port, 1767. Kat. Nr. 260., Abb. 81 das Pastellbild von Béatrix de Choiseul-Stainville, 1766. Bd. I. 95
2. Beide in einer französischen Privatsammlung. *Lundberg* a.a.O. Kat. Nr. 189, Abb. 59 sowie Kat. Nr. 235/a, Bd. I. Abb. 93.
3. Biographische Angaben: Esterházy von Galantha Fürsten und Grafen. Manuskript aus dem 18. Jahrhundert. Ungarische Nationalbibliothek Széchényi, Handschriftensammlung Quart. Germ. 1042. Fol. 16

Literatur:

A művészet szolgálatában [Im dienste der Kunst]. Budapest, Ungarische Nationalgalerie, 1985. Ausstellungskatalog. Kat. Nr. 213 (als unbekannt)

32

33.

JOHANN BAPTIST LAMPI (?)
(Romeno, 1751—Bécs, 1830)
Gróf Esterházy Ferenc képmása
1783—1785 körül

Olaj, vászon, 83×66,5 cm
Tata, Kuny Domokos Múzeum
Leltári szám: 55.22.
A tatai Esterházy-kastélyból
Restaurálva, új vászonra húzva

Az Esterházy család tatai ágából származó Ferenc (1746—1811) kamarás, majd belső titkos tanácsos, apjához, Miklóshoz hasonlóan (vö. 26. kat.szám) a diplomáciai pályán működött. 1790-ben velencei, majd később nápolyi követként képviselte a bécsi udvart. Részt vett az 1790—91-es országgyűlésen, ahol a főrendiház balszárnyához húzott. Ezért aulikus múltja és beállítottsága ellenére II. Lipót a „megbízhatatlan és veszélyes" emberek közé sorolta azon a listán, amelyet a magyar politikai és közélet résztvevőiről vezetett fia, Sándor Lipót főherceg, Magyarország nádora számára. Esterházy jelentős összegeket áldozott katonai célokra, így 1808-ban tízezer forintot adományozott a Ludovica Akadémia javára. 1803-tól az aranygyapjas rend birtokosa volt.[1]

Félalakos képmása kék, egyszerűen zsinórozott nemesi öltözetben mutatja. Alakját egyenletesen eloszló szórt, hideg fény világítja meg, amely tompítja a vonalak erejét, s amelytől lágyabbak lesznek a körvonalak is. Stílusjegyei alapján a kép Lampi művei közé sorolható. Érezhetően fiatalkori alkotás. A mell előtt bátortalanul elhelyezett bal kéz, az esetlenül megoldott váll, valamint egyfajta előírásosan betartott arcképfestői pontosság mind erre vall. A tiroli eredetű és iskolázottságú festő Bécsbe jövetele idején dolgozott hasonló formai és rajzi precizitással. Akkor, 1783 táján készült művei — ahogyan Esterházy képmása is — több átvezető megoldást is mutatnak a rajzban és részletformálásban erőteljesebb, rokokó karakterű korai periódusból hűvös, elegáns, későbbi stílusához.[2] Ez utóbbi felfogás felelt meg jobban bécsi megrendelőinek, akiknek ízlését és igényeit részben maga alakította. A bécsi klasszicista arcképfestés reprezentatív — mondhatni hivatalos — ágát ugyanis Heinrich Füger mellett leginkább Lampi portréfestészete befolyásolta. Előkelő megrendelői között a császári családot, osztrák és magyar arisztokratákat — így Zichyeket, Pálffyakat, Brunszwickokat, Károlyiakat, Esterházyakat, Grassalkovichokat —, valamint a vezető bécsi hivatalnokréteg tagjait találjuk. De dolgozott a cári, illetve a lengyel udvarban is. Arcképfestői rangját kétségtelenül emelte, hogy már 1785-től a bécsi Képzőművészeti Akadémia tagja, 1786-tól pedig professzora lett. Az 1800-as évek elején már a legdrágábban dolgozó portréfestők közé számított Bécsben.[3]

Jegyzetek:

1. Életére lásd: *Eszterházy*, 1901: I. 161.; *Benda* K.: A magyar jakobinusok iratai I. Budapest, 1957. 286, 1006.
2. Vö. korai periódusához: Maximiliane Zeiller portréja, 1779. Sand in Taufers Schloß Nieumelans (*Ringler*, J.: Die barocke Tafelmalerei in Tirol, München 1973. I—II. Abb. F. 12.); első bécsi éveihez: Johann von Fries, 1783—85. Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum (Österreich zur Zeit Kaiser Josephs II. Stift Melk, 1980. Kiállításkatalógus, 211. kat.szám);

33.

JOHANN BAPTIST LAMPI (?)
(Romeno 1751—Wien 1830)
Bildnis des Grafen Franz Esterházy
Um 1783—1785

Öl auf Leinwand, 83×66,5 cm
Tata, Domonkos-Kuny-Museum
Inv. Nr.: 55.22.
Aus dem Schloß Esterházy in Tata
Restauriert, auf neuer Leinwand aufgezogen

Der aus dem Tataer Zweig der Familie stammende Kammerherr, sodann Geheimrat Franz Esterházy (1746—1811) stand, wie sein Vater Nikolaus (vgl.: Kat. Nr. 26.) in diplomatischem Dienst. Er war Gesandter des Wiener Hofes, zunächst 1790 in Venedig, anschließend in Neapel. Er wohnte dem Reichstag von 1790/91 bei, wo er mit dem linken Flügel des Hochadels sympathisierte. Deshalb wurde er, ungeachtet seiner hoftreuen Vergangenheit und Gesinnung, von Kaiser Leopold II. unter den „unzuverlässigen und gefährlichen" Personen eingestuft, auf einer Liste, die er über die Persönlichkeit der ungarischen politischen Szene für seinen Sohn, Erzherzog Alexander Leopold, Palatin von Ungarn führte. Esterházy opferte beträchtliche Summen für militärische Zwecke, so schenkte er z. B. 1808 zehntausend Gulden der Militärakademie Ludovica. Ab 1803 war er Inhaber des Ordens vom Goldenen Vlies.[1]

Sein Halbfigurenporträt zeigt ihn in einem blauen, mit einfachen Fangschnuren versehenen Gewand. Seine Gestalt wird von einem gleichmäßigen kalten Licht beleuchtet, das die Kraft der Linien dämpft und auch den Konturen ihre Schärfe nimmt. Aufgrund der Stilmerkmale läßt sich das Bild für ein Werk der beiden Lampi halten. Man merkt, daß man es hier mit einem Frühwerk zu tun hat. Dafür sprechen die etwas ungeschickt plazierte Linke vor der Brust, die nicht einwandfrei gelöste Schulter sowie die etwas vorschriftsgemäß befolgte Präzision der Bildnismalerei. Der Maler, der aus Tirol stammte, wo er auch seine Ausbildung genoß, arbeitete vor seiner Ansiedlung in Wien mit einer ähnlichen formalen und zeichnerischen Präzision. Seine damaligen, um 1783 entstandenen Werke, wie auch das Bildnis von Esterházy, zeigen eine mehrfache Übergangslösung von einer vom Rokoko beeinflußten Frühperiode, die dem Zeichnerischen und Detailhaften zugewandt war, zu seinem kühlen, eleganten Spätstil.[2] Dieser entsprach mehr seinen Auftraggebern in Wien, deren Geschmack und Ansprüche zum Teil von ihm selbst geprägt wurden. Die repräsentative, man könnte hier auch das Wort offiziell anwenden, Richtung der Wiener klassizistischen Bildnismalerei stand nämlich — neben Heinrich Fügers — am meisten unter dem Einfluß von Lampis Porträtmalerei. Unter seinen hochgestellten Auftraggebern finden wir sowohl die kaiserliche Familie, österreichische und ungarische Aristokraten, so unter anderen Angehörige der Familien Zichy, Pálffy, Brunswick, Károlyi, Esterházy und Grassalkovich, als auch Vertreter der höheren Beamtenschaft in Wien. Er arbeitete aber auch am Zarenhof bzw. am polnischen Hof. Zum Renommee des Bildnismalers trug zweifelsohne auch die Tatsache bei, daß er bereits von 1785 an Mitglied und ab

33

Marianne főhercegnő. 1781. Klagenfurt, Erzsébet apácák kolostora (id. kat. 1366. kat. szám); Josef von Weinbrenner képmása. 1785 körül. Bécs, Museum der Stadt Wien (*Schöny*, H.: Notizen zu Verschollenen Porträts von Giambattista Lampi. Cultura Atesina. 1960. 24. XIV. tábla); Eliza Bedekovich arcképe. 1785 körül. Zágráb, Povijesni Muzej Hrvatske (*Schneider*, M.: Portreti 16—18. stoljeća. Zagreb, 1982. 56. kat.szám VIII. tábla).

3. Életére és műveire: *Thieme-Becker*: XXII. 272.; *Garas*, 1955: 230.; *Ringler*, i. m. I. 223—225.

Publikálatlan

1786 deren Professor der Wiener Akademie der Künste war. Anfang des 19. Jahrhunderts gehörte er schon zu den besthonorierten Bildnismalern in Wien.[3]

Anmerkungen:

1. Biographisches s.: *Esterházy* 1901. I. 161.; *Benda* K. A magyar jakobinusok iratai [Schriften der ungarischen Jakobiner]. Bd. I. Budapest 1957. 286. 1006
2. Zu seinen Frühwerken: Bildnis von Maximiliane Zeiller, 1779. Sand in Taufers Schloß Nieumelans (*Ringler*, J. Die barocke Tafelmalerei in Tirol. München 1973. I—II. Abb. F. 12.); zu den ersten Wiener Jahren: Johann von Fries, 1783—85. Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum (Österreich zur Zeit Kaiser Josephs II., Stift Melk, 1980. Ausstellungskatalog, Kat. Nr. 211.); Erzherzogin Marianne, 1781. Klagenfurt, Kloster der Elisabethinerinnen (im oben angeführten Katalog Kat. Nr. 1366); Bildnis des Josef von Weinbrenner, um 1785, Wien, Museum der Stadt Wien (*Schöny*, H. Notizen zu verschollenen Porträts von Giambattista Lampi. Cultura Atesina, 1960. 24. Tafel XIV.); Bildnis von Eliza Bedekovich, um 1785, Zagreb, Povijesni Muzej Hrvatske (*Schneider*, M. Portreti 16—18. stoljeća. Zagreb 1982, Kat. Nr. 56. Tafel VIII.)
3. Über Leben und Werk: *Thieme-Becker* XXII. 272.; *Garas*, 1955. 230.; *Ringler*, a. a. O. I. 223—225

Unveröffentlicht

34.

VIII. színes tábla

HEINRICH FRIEDRICH FÜGER (Heilbronn, 1751—Bécs, 1818) Gróf Esterházy János képmása 1785—90 körül

Olaj, vászon, 83,5×54,5 cm
Tata, Kuny Domokos Múzeum
Leltári szám: 55.20.
A tatai Esterházy-kastélyból
Restaurálva, új vászonra húzva (Szutor Katalin, 1987)

Esterházy Jánost, Esterházy Miklós követ és Maria Anna Lubomirska (kat.szám: 26,27.) fiát (1747—1799 körül), Bereg megyei főispánt és belső titkos tanácsost[1] e képén a tatai huszárok parancsnokaként és egyenruhájában örökítette meg a festő. A mellképnél szokatlan alulnézet és oldalt tekintő beállítás onnan ered, hogy a portré Esterházy egy egészalakos ábrázolásának kompozícióban megegyező, redukált, polgáribb változata. A valószínűleg nagyméretű, teljesebb változat ma lappang, s kompozíciója csak Gottfried Traunfellner mezzotintójából ismert.[2] Ennek alapján tudható, hogy az elveszett festményen Esterházy 16. századi öltözéket imitáló kosztümöt viselt, a háttérben pedig mintegy díszletként a csákvári kastély homlokzata volt látható.[3] A metszet szignatúrája azonban nemcsak az előkép szerzőjének, Fügernek nevét őrizte meg — miáltal a lap biztos támpont a kisebb kivágatú tatai változat attribúciójában is —, de fontos adalékkal szolgál Esterházy János kevéssé ismert egyéniségéhez, érdeklődéséhez is. A metszet ugyanis Schiller ifjúkori drámájának, az 1782-ben írt Fiesconak címszerepében mutatja Esterházyt, aki eszerint a színházi előadásoknak nemcsak nézője, hanem aktív résztvevője is volt, s bizonyára alkalomszerűen maga is fellépett a Csákváron rendezett házi előadásokon. A kastélyban, amelyet ő építtetett, s amely 1781-re készült el, a családi hagyomány szerint színpad is volt, noha a ma álló színházépületet már fia, Esterházy Miklós

34.

Farbtafel VIII

HEINRICH FRIEDRICH FÜGER (Heilbronn 1751—Wien 1818) Bildnis des Grafen Johann Esterházy Um 1785—90

Öl auf Leinwand, 83,5×54,5 cm
Tata, Domokos-Kuny-Museum
Inv. Nr.: 55.20.
Aus dem Schloß Esterházy in Tata
Auf neuer Leinwand aufgezogen, restauriert von Katalin Szutor 1987

Johann Esterházy (1747—um 1799), der Sohn des Gesandten Nikolaus Esterházy und der Maria Anna Lubomirska (Kat. Nr. 26 und 27), Obergespan des Komitates Bereg und Geheimrat[1] ist hier als Befehlshaber der Husaren von Tata in Husarenuniform abgebildet. Die Froschperspektive und die seitwärts blickende Haltung, die bei einem Brustbild ziemlich ungewöhnlich sind, lassen sich darauf zurückführen, daß dieses Porträt eine etwas reduzierte, bürgerliche Variante eines Ganzfigurenporträts Esterházys ist, wobei beide Bildnisse in ihrer Komposition miteinander übereinstimmen. Die höchstwahrscheinlich großformatige, vollständigere Variante ist zur Zeit verschollen, ihre Komposition ist uns nur vom Mezzotinto Gottfried Traunfellners bekannt.[2] Danach wissen wir, daß auf dem Gemälde Esterházy ein Gewand trug, das an die Kleidung des 16. Jahrhunderts erinnerte, und im Hintergrund die Fassade des Schlosses von Csákvár zu sehen war.[3] Die Signatur des Stiches hat aber nicht nur den Namen Fügers als Künstler der Vorlage aufbewahrt, wodurch das Blatt als sicherer Anhaltspunkt auch hinsichtlich der Attribution der kleineren Variante von Tata gilt, sondern liefert auch einen wichtigen Beleg für die weniger bekannte Persönlichkeit und das Interessengebiet Johann Esterházys. Der Stich stellt nämlich Esterházy in der Titelrolle des 1782 vollendeten Jugendwerkes von Schiller „Die Verschwörung des Fiesko zu Genua" dar, der dem-

(kat.szám: 38.) emeltette.[4] Ez az az időszak, amikor a kastélyszínházakban az Esterházy, Grassalkovich, Pálffy családok mecenatúrájában működő színjátszás mind a repertoár, mind a szcenikai kivitelezés tekintetében felzárkózik a nyugat-európaihoz. A műértő közönség pedig már nemcsak a színre vitt irodalmi művet, de a színészi produkciót is művészi alkotásnak tekinti.[5] A színészi alakításnak tehát ekkor már rangja volt, ennélfogva egy portrén színpadi szerepben, valamely drámai hős figurájában és jelmezében megjelenni, reprezentatív alkalomnak számított. S Füger Esterházy János egykori képmásán a fennmaradt metszet tanúsága szerint a szerepnek, a személyiségnek és a szituációnak egyaránt kijáró grandezzával oldotta meg feladatát. Az itáliai tanulmányútról kevéssel előbb, 1783-ban visszatért és Bécsben letelepedett festő portréi különben is elegánsak és az akkor Európa-szerte divatos angol arcképfelfogás befolyása alatt készültek. Gyakran ábrázolta alulnézetben, alacsony horizont előtt modelljeit, akik a néző feje fölött némi pszichikai emelkedettséggel olykor a messzeségbe tekintenek. Ez a tatai képen is megfigyelhető beállítás a század legtekintélyesebb angol arcképfestőjének, Joshua Reynoldsnak műveit idézi. A jellegzetes szórt fény, a lágy körvonalak, valamint képeinek fátyolos, kissé szikár összhatása festészetének olyan egyéni, stiláris jellemzői, amelyek itáliai tanulmányaiból, főként Anton Raphael Mengs és Pompeo Batoni festészetének ismeretéből táplálkoznak. Füger arcképfestészetének művekben gazdagabb területe a miniatűr. A tatai Esterházyakat ebben a műfajban is megörökítette.[6]

Jegyzetek:

1. *Eszterházy*, 1901: 162.
2. Bécs, Österreichische Nationalbibliothek, Porträtsammlung, Pg. III. 6 (76): jelezve balra lent: „H. Füger pinxit G. Traunfellner sculpt. Viennae 1801." mezzotinto.
3. A kép egy családi közlés szerint Csákváron volt a II. világháború előtt. L. *Staud* G.: Magyar kastélyszínházak. III. Budapest, 1964. 114. Valószínűleg azonos volt azzal, amelyet az Esterházyak pápai kastélyának 1900 és 1916 között készült képleltára úgy ír le, mint Esterházy Jánost spanyol ruhában ábrázoló képet. *Mithay*, 1983: 43, 49.
4. *Staud* G.: i. m. 113–114.
5. *Kosáry*, 1983: 673, 677.
6. *Garas*, 1955: 219.

Publikálatlan

zufolge nicht nur Zuschauer der Theateraufführungen war, sondern auch selber aktiv an ihnen mitwirkte, indem er im Schloß Csákvár gelegentlich auf die Bühne trat. Er war der Bauherr dieses 1781 fertiggestellten Schlosses, das der Familientradition zufolge auch eine Bühne hatte, obgleich das Theatergebäude, das auch zur Zeit noch steht, bereits von seinem Sohn, Nikolaus Esterházy (Kat. Nr. 38.) errichtet wurde.[4] Das ist jene Epoche, in welcher in den Schloßtheatern das Theaterspiel, das sich dank dem Mäzenatentum der Familien Esterházy, Grassalkovich und Pálffy entfaltet hatte, der westeuropäischen Theaterkultur an den adeligen Schlössern ebenbürtig zu werden begann. Das kunstverständige Publikum wußte aber nicht nur die künstlerischen Werte des aufgeführten Stückes zu schätzen, sondern betrachtete sogar auch die Leistung der Schauspieler als ein künstlerisches Produkt.[5] Mithin hatte die darstellende Kunst der Schauspieler damals bereits einen Rang, weshalb es als eine repräsentative Gelegenheit galt, sich auf einem Bildnis in einer Bühnenrolle, als Held irgendeines Theaterstückes in dessen Kostüm abbilden zu lassen. Und Füger hatte seine Aufgabe auf dem Bildnis des Johann Esterházy, dem uns erhalten gebliebenen Stich zufolge, bezüglich der Rolle, der Persönlichkeit und der Situation gleicherweise mit einer gewissen Grandezza bewältigt. Die Bildnisse des Malers, der wenig zuvor von seiner Studienreise in Italien zurückgekehrt war und sich 1783 in Wien niedergelassen hatte, sind an sich sehr elegant ausgeführt und standen unter dem Einfluß der englischen Porträtmalerei, die seinerzeit in ganz Europa eine starke Wirkung ausübten. Oft porträtierte er seine Modelle aus der Froschperspektive, vor einem niedrigen Horizont; seine Gestalten blicken über dem Kopf des Betrachters hinweg mit einer gewissen, im Psychischen begründeten Überheblichkeit in die Ferne. Diese Haltung, der man auch auf dem Tataer Bild begegnet, erinnert an die Werke des angesehensten Porträtmalers des Jahrhunderts Joshua Reynolds. Das charakteristische zerstreute Licht, die weichen Konturen sowie die etwas verschleierte, karge Gesamtwirkung des Bildnerischen verleihen seiner Malerei persönliche Stilmerkmale, die auf die Kenntnis der Malerei von Anton Raphael Mengs und Pompeo Batoni zurückzuführen sind, die er in Italien kennengelernt hat. Eigentlich entfaltete sich seine Kunst als Porträtmaler auf dem Gebiet der Miniaturen. Die Esterházys von Tata hat er auch in dieser Gattung verewigt.[6]

Anmerkungen:

1. *Esterházy*, 1901, 162
2. Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Porträtsammlung, Pg. III. 6(76); signiert links unten: H. Füger pinxit G. Traunfellner sculpt. Viennae 1801. Mezzotinto
3. Laut Familienmitteilung befand sich das Bild vor dem II. Weltkrieg in Csákvár. Vgl. *Staud*, G. Magyar kastélyszínházak [Schloßtheater in Ungarn]. III. Budapest 1964, 114. Wahrscheinlich wird es mit dem Bild identisch gewesen sein, das im Bestandsverzeichnis der Bilder im Schloß Esterházys von Pápa zwischen 1900 und 1916 als ein Bild beschrieben ist, das Johann Esterházy im spanischen Gewand darstellt. *Mithay* 1983, 43, 49
4. *Staud*, G. a. a. O. 113–114
5. *Kosáry*, 1983, 673, 677
6. *Garas*, 1955, 219

Unveröffentlicht

35.

BÉCSI FESTŐ, 18. SZÁZAD VÉGE
Anger Klára, a budai Erzsébet apácák főnöknője átveszi II. Józseftől a zárda adománylevelét 1785–86 körül

Olaj, vászon, 176,5×99,5 cm
A budai Szent Anna (Szent Ferenc Sebei) plébánia tulajdonában
Új vászonra húzva

Az Erzsébet apácákat 1785-ban telepítette Budára II. József. Azt követően tehát, hogy 1782-ben elrendelte mindazoknak a szerzetesrendeknek a feloszlatását, amelyeknek tagjai nem foglalkoztak betegápolással, oktatással vagy a tudományok művelésével. Az Erzsébet apácák budai megtelepedése a császár szociális, egészségügyi intézkedéseinek sorába illik elsősorban, minthogy feladatukat betegek ápolásában és kórház fenntartásában jelölte ki. A rendház tagjai az erzsébetiek bécsi zárdájából telepedtek át. Főnöknőjüket, a tiroli származású Anger Klárát hivatalának elfoglalása alkalmával a császár személyesen is fogadta, s a plébániatörténet szerint a megnyerő külsejű, okos, művészetkedvelő fiatal rendfőnöknő kinevezésével az uralkodó igen elégedett volt.[1]

A helyi hagyomány ehhez az alkalomhoz kapcsolja a bemutatott kép témáját is, jóllehet az inkább a zárda megalapításának eseményéről szól, s ily módon a barokk alapítási jelenetekkel tart rokonságot. A 90-es évek közepén Dorffmeister István fest majd hasonlóan illusztratív ábrázolásokat, többek között a szentgotthárdi ciszterci apátság számára, ahol a magyarországi ciszterci rend középkori alapítását és barokk kori megerősítését az alapító okmány átadásával ábrázolja.[2] Az uralkodót, mind környezetét, mind személyét tekintve az idézett példákon, ünnepélyesség és méltóság kíséri. Az Erzsébet apácák budai rendházának alapítási jelenetéről azonban ez nem mondható el. II. József nem emelvényen vagy trónon foglal helyet, ami legfőbb kegyúri minőségének épp ebből az alkalomból jobban megfelelne. Köznapi magatartása nem illik sem az adminisztratív esemény jelentőségéhez, sem az uralkodói megjelenéshez. A festmény a hagyományosan reprezentatív aktus polgári szemléletű átirata. Olyan előképet követ, amely megengedi, hogy az uralkodó és alattvalója egyenrangú félként jelenjenek meg. Kompozíciójában és meghatározó részleteiben Joseph Hauzinger egy nagyalakos festménye után készült, amely II. Józsefet nővérei társaságában, spinét mellett ülve ábrázolja.[3] A budai kép császárfigurája tökéletes másolata a zenélő jelenet II. József-portréjának. Megegyezik a ruha, a szék, de a mozdulat, az adománylevelet nyújtó gesztus is. Az apáca a budai képen ugyanazon a helyen áll, mint Marianna főhercegnő a bécsin, aki ott öccsére tekintve a feléje nyújtott kottalapot veszi át. A spinétet itt alacsony asztalka váltotta fel a rendház alaprajzával. Jóllehet a kép nem önálló kompozíció, sőt a császár figuráját tekintve másolat, a találó előképválasztás és az apáca rokonszenvesen jellemzett, megnyerő portréja ügyes és jó szemű arcképfestőre vall. Bécsi működésű lehetett, aki a császári család számára készült festményt az udvarnál való ismeretsége következté-

35.

WIENER MALER, ENDE DES 18. JAHRHUNDERTS
Klara Anger, Oberin der Elisabethinerinnen in Buda übernimmt von Joseph II. die Stiftungsurkunde des Klosters Um 1785–86

Öl auf Leinwand, 176,5×99,5 cm
Im Besitz der St.-Annen-Pfarrei (Wundmale des Heiligen Franziskus) in Buda
Auf neuer Leinwand aufgezogen

Die Elisabethinerinnen wurden von Joseph II. 1785 in Buda angesiedelt, nachdem er 1782 all jene Ordensgemeinschaften aufgehoben hatte, die sich nicht der Krankenpflege, dem Unterricht oder den Wissenschaften widmeten. Die Ansiedlung der Elisabethinerinnen in Buda gehört zu den sozialen und das Gesundheitswesen betreffenden Maßnahmen des Kaisers, zumal er verfügte, daß sie sich der Krankenpflege und der Unterhaltung eines Krankenhauses zu widmen hatten. Die Mitglieder des Ordenshauses kamen aus dem Wiener Kloster der Elisabethinerinnen. Ihre Oberin, die aus Tirol gebürtige Klara Anger empfing der Kaiser anläßlich ihres Amtsantritts in Privataudienz, und der Geschichte der Pfarrei zufolge habe die anziehende, kluge und junge Oberin, die zudem noch eine Liebhaberin der Künste war, die Sympathie des Herrschers gewonnen.[1]

Die lokale Tradition verbindet auch das Thema des Bildes mit dieser Gelegenheit, obgleich es eher den Ereignissen der Stiftung des Klosters gewidmet und daher mit barocken Stiftungsszenen verwandt ist. Mitte der 90er Jahre wird dann Stephan Dorffmeister ähnliche illustrative Bilder unter anderem für die Zisterzienserabtei in Szentgotthárd malen, wo er die Einführung des Zisterzienserordens nach Ungarn im Mittelalter sowie seine Bestätigung im Barock durch die Übergabe der Stiftungsurkunde darstellt.[2] Der Herrscher ist, sowohl was seine Umwelt, als auch was seine Person anbelangt, auf den angeführten Beispielen mit Feierlichkeit und Würde umgeben. Dies läßt sich jedoch über die Gründungsszene des Ordenshauses der Elisabethinerinnen in Buda nicht behaupten. Joseph II. sehen wir nicht auf einem Podest oder seinem Thron, was seiner Eigenschaft als Schutzherr und auch der Gelegenheit eher entsprechen würde. Seine alltägliche Haltung ist weder der Bedeutung dieses administrativen Ereignisses, noch der Präsenz eines Herrschers adäquat. Das Gemälde ist eine ins Bürgerliche übertragene Variante eines traditionell repräsentativen Aktes. Es folgt einem Vorbild, das erlaubt, daß Herrscher und Untertan gleichrangig dargestellt werden. Hinsichtlich seiner Komposition und seiner ausschlaggebenden Details wurde es nach einem großformatigen Gemälde von Joseph Hauzinger angefertigt, das Joseph II. in der Gesellschaft seiner Schwestern, am Spinett sitzend darstellt.[3] Die Kaiserfigur des Budaer Bildes ist eine vollkommene Kopie des Porträts Joseph II. bei der Musizierszene. Kleidung, Stuhl, Gebärde und die Geste, wie der Kaiser die Stiftungsurkunde überreicht, sind auf beiden Bildern identisch. Die Nonne steht auf dem Budaer Bild genau dort, wo die Erzherzogin Marianne auf dem Wiener Bild,

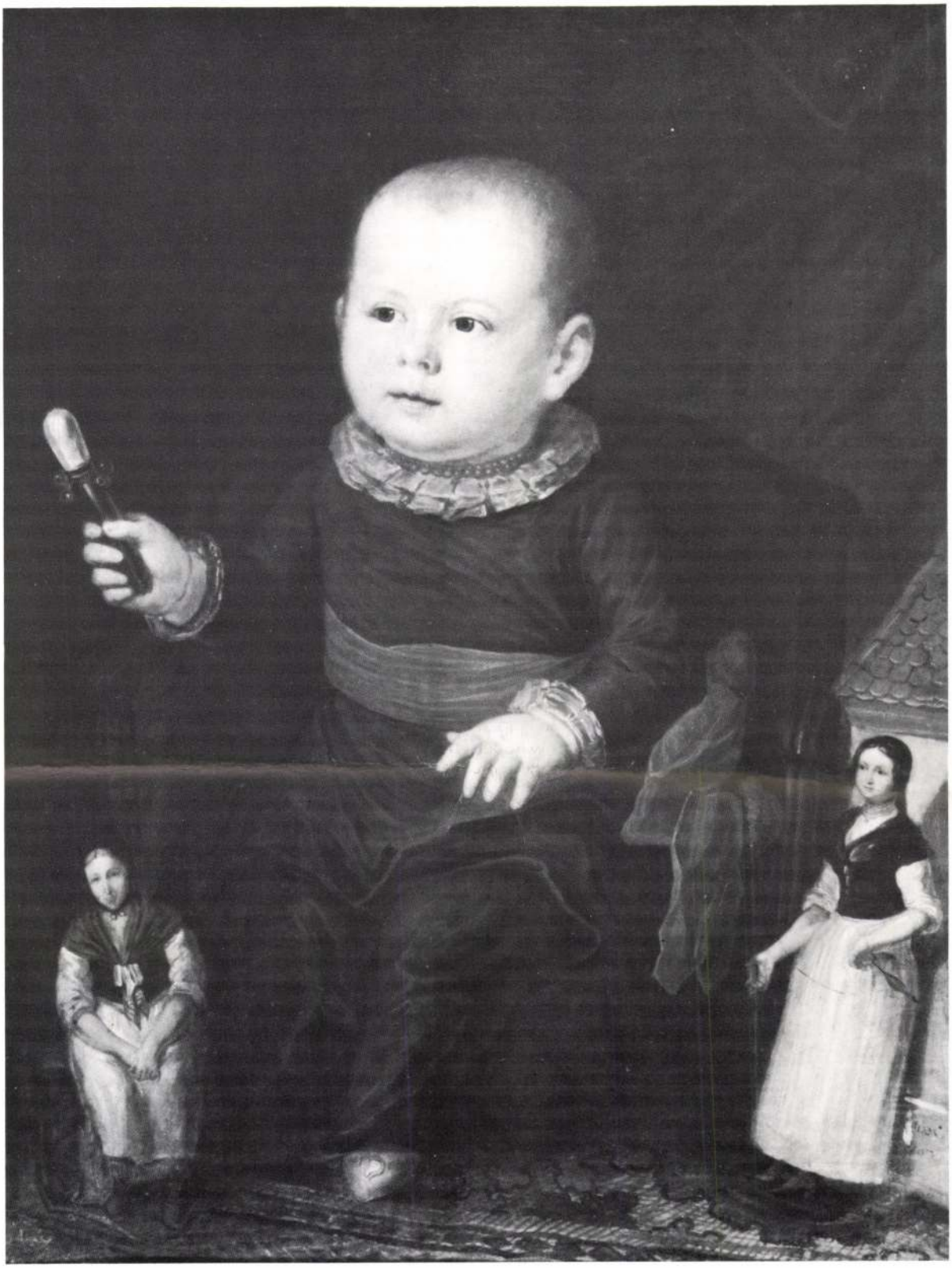

37

Jegyzetek:

1. Munkásságának legteljesebb összefoglalása korábbi irodalommal: *Bielz*, J.: Johann Martin Stock. Siebenbürgische Bildnismaler des 18. Jahrhunderts. Muzeum Brukenthal – Studii si Comunicari 4. (1956) Sibiu. 31–37.
2. Lipcsei teológusokról, professzorokról készült portréi: A.F. Rivinus „E. G. Hausmann pinx. 1764 – J. M. Stock sculps. Lips. 1771."; (*Singer* 77028–29) Ch. A. Crusius „E. G. Gutsche pinx. – J. M. Stock sculps."; (*Singer* 17628–29) Ch. A. Klotz „Rosenberg pinx. Halae – Stock sc. Lipsiae 1771."; (*Singer* 48636–37) J. J. Schwabe „J. M. Stock delin. – Endner sculp: 85." (*Singer* 83322–23)
3. Stock sorozatáról, valamint az egykorú analógiákról legújabban lásd: *Galavics* G.: Népéletkép, zsánerkép. In: Művészet Magyarországon 1780–1830. Budapest, 1980. Magyar Nemzeti Galéria. Kiállításkatalógus 55–61. 148–150.
4. *Kőváry* L.: Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvár, 1854. 152.; Erdély története. Szerk. *Köpeczi* B.: Budapest, 1986. II. 1139., III. 1276.

Irodalom:

Mojzer, 1982: 28–29, 357. kiállítási szám.

nen Völker gezeigt haben. Gattungsparallelen der Figuren auf dem Kinderbild finden sich auch im graphischen Werk von Stock, so auf Radierungen, die um 1778 in Preßburg entstanden sind, nämlich auf den ersten Stücken einer Stichfolge über verschiedene Volkstypen, die aber nie vollendet werden sollte. [3] Auf diesen Blättern hält der Maler die Lebensweise und die ethnischen Merkmale seiner Figuren mit einer von seinen Bildnissen bekannten Objektivität fest.

Adam Kendeffy (1795–1834) wurde später Führer der Reformopposition in Siebenbürgen und Freund von Nikolaus Wesselényi.[4]

Anmerkungen:

1. Die vollständigste Zusammenfassung seines Œuvres mit Angabe der älteren Literatur: *Bielz* J. Johann Martin Stock. Siebenbürgische Bildnismaler des 18. Jahrhunderts. Muzeum Brukenthal – Studii si Comunicari 4. (1956) Sibiu. 31–37
2. Seine Porträts von Leipziger Theologen und Professoren: A. F. Rivinus „E. G. Hausmann pinx. 1764 – J. M. Stock sculps. Lips. 1771." (*Singer* Nr. 77028–29); Ch. A. Crusius „E. G. Gutsche pinx. – J. M. Stock sculps."; (*Singer* Nr. 17628–29); Ch. A. Klotz „Rosenberg pinx. Halae – Stock sc. Lipsiae 1771." (*Singer* Nr. 48636–37); J. J. Schwabe „J. M. Stock delin. – Endner sculp: 85." (*Singer* Nr. 83322–23)
3. Über die Folge Stocks und die zeitgenössischen Analogien siehe neulich: *Galavics*, G. Népéletkép, zsánerkép. In: Művészet Magyarországon [Kunst in Ungarn]. 1780–1830. Budapest 1980. Ungarische Nationalgalerie. Ausstellungskatalog 55–61, 148–150
4. *Kőváry*, L. Erdély nevezetesebb családai [Die namhafteren Familien Siebenbürgens]. Kolozsvár, 1854. 152; Erdély története [Die Geschichte Siebenbürgens]. Hrsg. (*Köpeczi*, B. Budapest 1986. II. 1139, III. 1276

Literatur:

Mojzer 1982. 28. 29. Kat. Nr. 357

38.

JOSEPH HICKEL (?)
(Böhmisch Leipa, 1736–Bécs, 1807)
Esterházy Miklós gróf rajzeszközökkel
1795–1800 körül

Olaj, vászon, 82×65 cm
Tata, Kuny Domokos Múzeum
Leltári szám: 55.19.
A tatai Esterházy-kastélyból
Új vászonra húzva

Esterházy Miklós gróf (1775–1856) annak az Esterházy Jánosnak volt a fia, akit Füger színpadi kosztümben örökített meg, s aki e Füger-arckép egyedüli tanúsága szerint nemcsak a színházat kedvelte, de magához a színészethez is vonzódott (vö. kat.sz.: 34.).[1] Fiának portréja szintén a művészettel való szorosabb kapcsolatra utal: a fiatal gróf karja egy felállított rajzmappára támaszkodik, jobbjában rajzírónt tart. A motívumot pár évtizeddel korábban a római klasszicizmus első nemzetközi hatású mestere, Anton Raphael Mengs népszerűsítette önarcképeivel. Az önarcképi beállítás és a festő-magatartás úgy tűnik azonban, itt nem indokolt. Nem tudunk ugyanis arról, hogy Esterházy Miklós műkedvelő festőként működött volna. A reprezentatív tiszti öltözék, a tatai huszárezred egyenruhája, ugyancsak nem arra vall, hogy e képén festőként áll előttünk. Főúri neveltetéséből adódóan bizonyára volt ilyen jellegű tanultsága, ez azonban feltehetően nem haladta meg azt a szintet, ami őt kortársaihoz hasonlóan inkább csak a

38.

JOSEPH HICKEL (?)
(Böhmisch Leipa 1736–Wien 1807)
Graf Nikolaus Esterházy mit Zeichengeräten
Um 1795–1800

Öl auf Leinwand, 82×65 cm
Tata, Domokos-Kuny-Museum
Inv. Nr.: 55.19.
Aus dem Schloß Esterházy in Tata
Auf neuer Leinwand aufgezogen

Graf Nikolaus Esterházy (1775–1856) war der Sohn jenes Johannes Esterházy, der von Füger in einem Bühnenkostüm porträtiert wurde und der – laut dem alleinigen Beweis dieses Füger-Porträts – nicht nur ein Liebhaber des Theaters gewesen ist, sondern auch selbst eine Neigung zum Theater gehabt hat (vgl. Kat. Nr. 34.).[1] Das Bildnis seines Sohnes weist ebenfalls auf eine engere Beziehung zur Welt der Kunst hin: Der Arm des jungen Grafen ruht auf einer aufgestellten Zeichenmappe, in der Rechten hält er einen Zeichenstift. Dieses Motiv machte einige Jahrzehnte zuvor der erste, international wirksame Meister des Klassizismus von Rom, Anton Raphael Mengs durch seine Selbstbildnisse beliebt. Doch scheinen hier die Selbstbildnis-Einstellung und die Malerattitüde nicht begründet zu sein. Es ist nämlich nichts davon bekannt, daß Nikolaus Esterházy als Amateurmaler gewirkt hätte. Dem widersprechen auch die repräsentative Offizierskleidung, die Uniform des Husarenregiments von Tata und

38

differenciáltabb műértésre és ízlésre, igényesebb műpártolásra tette alkalmassá. A portrén ábrázolt rajzeszközöket ez okból inkább a művészet iránti vonzalom — s netán a korszerű és körültekintő neveltetés — tárgyiasult jelképeinek tekinthetjük. Hasonló ikonográfiai rendeltetéssel és tartalommal szerepelnek a képen, mint néhány főrangú kortársának portréján a művészet és tudomány istennőjének, Minervának szobra, a mecénási tevékenység, a művészet- és tudománypártoló magatartás gyakori és közérthető szimbóluma. Esterházy Miklóst későbbi éveiben is ez a magatartás jellemzi. Ő volt az, aki 1815-ben helyreállíttatta a középkori tatai várat, újjáalakíttatta az apja által építtetett csákvári kastélyt, rendbe hozatta könyvtárát és képtárát, s az épületet színházi szárnnyal bővíttette.[2]

Képmásának festésmódja a magyar arisztokrácia által is sokat foglalkoztatott bécsi festő, Joseph Hickel műveihez áll közel, és különösen a Hickelnek tulajdonított II. Ferencet II. József büsztjével ábrázoló portréval mutat stiláris rokonságot.[3] A képet — akárcsak Hickel portréfestészetét — az a fajta hűvös szabatosság és tetszetős anyagszerűség jellemzi, amit a Meytens-iskola részletező, leíró festésmódjához szokott bécsi arisztokrata megrendelőkör még egy ideig elvárt a reprezentatív portréfestéstől.

Jegyzetek:

1. *Eszterházy*, 1901: 162.
2. Uo., valamint *Staud* G.: Magyar kastélyszínházak. III. Budapest, 1964. 113.
3. *Heinz-Schütz*, 1976: 154. kat.sz. 256. kép.

Irodalom:

A művészet szolgálatában. Magyar Nemzeti Galéria. 1985. Kiállításkatalógus 212. kat.szám (ismeretlenként) *Buzási*, 1984: 217–218. 11. kép.

lassen bezweifeln, daß wir es hier mit einem Maler zu tun hätten. Dank seiner standesgemäßen Erziehung und Schulung wird der junge Aristokrat wohl auch über solche Kenntnisse verfügt haben, die aber vermutlich nicht über das Niveau hinaus kamen, das — ähnlich wie bei vielen seiner Zeitgenossen — eben für einen differenzierteren Kunstgeschmack und ein anspruchsvolleres Mäzenatentum ausreichte. Daher müssen wir die auf dem Porträt abgebildeten Zeichenutensilien eher für objektivierte Sinnbilder einer Neigung zur Kunst, vielleicht aber auch einer zeitgemäßen und umsichtigen Erziehung halten. Auf dem Bild haben sie eine ähnliche ikonographische Bestimmung und denselben Inhalt wie — auf den Porträts einiger seiner Zeitgenossen aus dem Kreise des Hochadels — die Büste der Minerva, der Göttin der Kunst und der Wissenschaft, ein oft vorkommendes und allgemeinverständliches Symbol der Förderung der Künste und der Wissenschaften. Dieses Mäzenatentum kennzeichnet Nikolaus Esterházy auch in den späteren Jahren. Er war es, der die mittelalterliche Burg von Tata 1815 renovieren ließ, das durch seinen Vater erbaute Schloß von Csákvár umbaute, in der Bibliothek und der Gemäldesammlung Ordnung schaffte und dem Gebäude einen neuen Flügel für die Unterbringung eines Theaters anbauen ließ.[2]

Die Malweise seines Bildnisses ist mit den Werken des Wiener Malers Joseph Hickel verwandt, der zahlreiche Aufträge vom ungarischen Hochadel empfing. Besonders verwandt ist das Bild mit dem für Hickels Arbeit gehaltenen Porträt von Franz II., auf dem dieser mit der Büste von Joseph II. dargestellt ist; hier kann man geradezu von stilistischen Gemeinsamkeiten sprechen.[3] Das Bild weist — wie auch die Porträtmalerei Hickels — jene Art kühler Objektivität und gefälliger Stoffbezogenheit auf, die die Wiener Aristokratie als Auftraggeber, die die detaillierte, deskriptive Malweise der Schule von Meytens gewohnt war, noch eine Zeitlang von der repräsentativen Bildnismalerei erwartet hat.

Anmerkungen:

1. *Esterházy* 1901. 162
2. *Eszterházy* 1901; sowie *Staud*. G. Magyar kastélyszínházak [Schloßtheater in Ungarn]. III. Budapest 1964. 113
3. *Heinz-Schütz* 1976. Kat. Nr. 154. Abb. 256

Literatur:

A művészet szolgálatában [Im Dienst der Kunst]. Ungarische Nationalgalerie, 1985. Ausstellungskatalog. Kat. Nr. 212; (als unbekannt) *Buzási* 1984. 217–218. Abb. 11

39.

JOSEPH DORFFMEISTER (?) (Sopron, 1764–1817 után)[1] Herceg Esterházy Miklós portréja 1795–1800 körül

Olaj, vászon, 104×79 cm
Szépművészeti Múzeum
Leltári szám: 70.9
Vétel 1970-ben a BÁV 22. képaukcióján (174. kat.szám.)
Restaurálva, új vászonra húzva (Somogyiné Ember Vera, 1970)

39.

JOSEPH DORFFMEISTER (?) (Sopron 1764–?nach 1817)[1] Fürst Nikolaus Esterházy Um 1795–1800

Öl auf Leinwand, 104×79 cm
Museum der Bildenden Künste
Inv. Nr.: 70.9.
Erworben: 1970 bei der 22. Kunstauktion des Staatlichen Kommissionshauses (Kat. Nr. 174)
Auf neuer Leinwand aufgezogen, restaurlert von Vera Somogyi-Ember, 1970

39

Régi m. aneltyed
Tata, 1987

ESTERHÁZY családi

Esterházy Miklóst kék huszártiszti öltözékben, elmosódó körvonalakká egyszerűsített — e típusnál szinte kötelező — tájháttér előtt látjuk. Tartása könnyed, természetességéhez a félrefordított fej és az oldalra irányuló pillantás is hozzájárul. A mozdulat és a magatartás nélkülözi azt az arisztokratikus fennköltséget, amely Füger egy időben készült arcképeit jellemzi, jóllehet a kép festői megformálásában sokat merít a bécsi klasszicizmus vezető mesterének arcképfestészetéből. A test és a fej háttérbe olvadó körvonala, a laza ecsetjárással nagyvonalúan alakított puha formák mind az egykorú arcképfestői ízlést és gyakorlatot alapvetően meghatározó fügeri hatásból erednek. A kép festője, akit ezúttal kérdőjelesen Joseph Dorffmeisterben, Dorffmeister István fiában jelölünk meg, 1789 és 1794 között a bécsi Akadémia tanulójaként közvetlenül is hozzájutott a fügeri inspirációkhoz.[2] A művész meghatározása mellett az említett festői jellemzők szólnak, amelyek Dorffmeister hiteles alkotásain, III. Ferdinánd toszkán főherceg és felesége Mária Lujza képmásain is megfigyelhetők.[3]

Esterházy Miklós kora egyik legjelentősebb műgyűjteményét hozta létre, amely később a mai Szépművészeti Múzeum alapját képezte. Ő volt a hercegi család által generációk óta fejlesztett gyűjtemény első tudatos gyarapítója, tudományos igényű és szemléletű mecénása. „A királyi gyűjtemény helyét pótolja történetünkben az Esterházy-képtár . . . " — írja a gyűjtéstörténetet feldolgozó Meller Simon.[4] Az akkori Magyarország legjelentősebb művészeti kollekciója 1865-ben került Bécsből Pestre, az újonnan épült Akadémia épületébe, ahol még abban az évben megrendezték első pesti nyilvános bemutatását. A gyűjteményt 1871-ben a magyar állam megvásárolta.[5] Esterházy a zenetörténetben is az európai rangú mecénások közé tartozik, köztudottan egyik pártfogója és munkaadója volt Joseph Haydnnek, aki az Esterházy-zenekar élén évtizedekig a kismartoni és eszterházai udvarokban dolgozott.

Jegyzetek:

1. Az eddigi Dorffmeister-irodalomban előforduló 1814 előtti halálozási dátumot módosítja az az adat, hogy Joseph Dorffmeister „soproni születésű színész" (!), aki anyjánál, egy festő özvegyénél lakik Alstergrundban, Magyarországra szóló útlevelet és egyéves tartózkodási engedélyt kér 1817-ben. Archiv der Stadt Wien. Passprotokoll, Bd. 1817. fol. 1. B.4/3.
2. *Csatkai* E.: Dorffmeister István festő fiai. MÉ 1960. 40—43.; legújabban: Aufnahmewerke. Eine Auswahl von Preis- und Aufnahmewerken aus den Jahren 1750—1815. Akademie der Bildenden Künste in Wien. 1975. Kiállításkatalógus 12. kat.szám.
3. Bécs, Kunsthistorisches Museum, *Heinz-Schütz*, 1976: 155. és 271. kat. számok.
4. *Meller* S.: Az Esterházy-képtár története. Budapest, 1915. III.
5. Uo. LXXI—LXXII.

Irodalom:

Joseph Haydn in seiner Zeit. Eisenstadt, 1982. Kiállításkatalógus 735. kat. szám. (osztrák festőként)

Nikolaus Esterházy sehen wir in blauer Husarenoffiziersuniform vor dem Hintergrund einer Landschaft, die zu verschwommenen Konturen vereinfacht ist, was bei dieser Art von Bildern fast schon obligatorisch war. Wir sehen ihn in einer ungezwungenen Haltung, zu deren Natürlichkeit auch der seitwärts geneigte Kopf und der ebenfalls zur Seite gekehrte Blick gleicherweise beitragen. Der Gebärde und der Haltung fehlt die aristokratische Würde, der wir auf den gleichzeitig entstandenen Bildern von Füger begegnen, obgleich dieses Bild hinsichtlich der malerischen Formgebung vieles aus der Bildnismalerei des führenden Meisters des Wiener Klassizismus geschöpft hat. Die sich im Hintergrund auflösenden Konturen des Körpers und des Kopfes und die mit leichter Pinselführung großzügig ausgestalteten weichen Formen lassen sich auf den Einfluß Fügers zurückführen, der sich auch im zeitgenössischen Geschmack der Bildnismalerei in einer prägnanten Weise kenntlich gemacht hat. Der Maler des Bildes, für den wir nun mit Vorbehalt Joseph Dorffmeister, den Sohn Stephan Dorffmeisters halten, konnte zwischen 1789 und 1794 als Schüler der Wiener Akademie auch unmittelbar Fügersche Inspirationen empfangen.[2] Für ihn sprechen allerdings die benannten malerischen Merkmale, die wir auch auf den authentischen Werken Dorffmeisters, den Bildnissen Ferdinands III., Großherzog der Toskana, und seiner Gattin Maria Luise beobachten können.[3]

Nikolaus Esterházy stiftete eine der bedeutsamsten Kunstsammlungen seiner Zeit, die später den Grundstock der Sammlung des heutigen Museums der Bildenden Künste in Budapest bildete. Er war der erste Mäzen mit wissenschaftlicher Konzeption, der die seit Generationen zusammengetragene Sammlung der Fürstenfamilie in bewußten Richtungen ausgebaut hat. Simon Meller, der die Geschichte der Sammlung bearbeitete, schrieb: „Die Galerie Esterházy ersetzt in unserer Geschichte die königliche Sammlung...".[4] Die bedeutsamste Kunstkollektion des damaligen Ungarn kam 1865 aus Wien nach Budapest in das Gebäude der neu errichteten Akademie der Wissenschaften, wo sie noch im selben Jahr ausgestellt wurde. Die Sammlung wurde 1871 durch den ungarischen Staat gekauft.[5] Auch in der Musikgeschichte gehörte Esterházy zu den wichtigsten Mäzenen Europas, bekanntlich war er der Gönner und Brotherr Joseph Haynds, der an der Spitze des Hausorchesters des Fürsten jahrzehntelang am Hof in Eszterháza und Kismarton tätig war.

Anmerkungen:

1. Das vor 1814 angesetzte Todesdatum in der bisherigen Dorffmeister-Literatur wird durch die Angabe modifiziert, wonach Joseph Dorffmeister ein aus Ödenburg stammender Schauspieler [!] wohnhaft bei seiner Mutter, der Witwe eines Malers in Alstergrund, 1817 um einen Paß für Ungarn und eine einjährige Aufenthaltsbewilligung ansucht. Archiv der Stadt Wien. Paßprotokoll, Bd. 1817. fol. 1. B.4/3
2. *Csatkai*, E. Dorffmeister István festő fiai [Die Söhne des Malers Stephan Dorffmeister]. MÉ IX. (1960) 40—43.; neulich: Aufnahmewerke. Eine Auswahl von Preis- und Aufnahmewerken aus den Jahren 1750—1815. Akademie der Bildenden Künste in Wien. 1975. Ausstellungskatalog. Kat. Nr. 12
3. Kunsthistorisches Museum, Wien. *Heinz-Schütz* 1976. Kat. Nr. 155 und 271
4. *Meller*, S. Az Esterházy képtár története [Geschichte der Bildergalerie Esterházy]. Budapest 1915. III
5. Daselbst LXXI—LXXII

Literatur:

Joseph Haydn in seiner Zeit. Eisenstadt 1982. Ausstellungskatalog. Kat. Nr. 735 (als Österreichischer Maler)

ESTERHÁZY gyűjtemény

Grée Andrea: Egy újabban felbukkant kép az Esterházy-gyűjteményből. = M. Ért, 1994/1-2. 41-44. ll

Johann Carl Loth: Cros.

vatalt. A források 1739-ből
említik.[77] 1742-ben már az
juk,[78] majd 1759. jú
lasztják.[79] Hivatali elômene
zsef ezzel elérte azt a le
mint köznemes a vármegye
tölthetett. Ez jelentôs h
test jelentett a családnak
Az ebecki Blaskovichok a
tôen mintegy százötven éve
tisztségeket Hont, Pest és
közepén Heves vármegye köz

ESTERHÁZY Pál Antal

Szilágyi András: Egy főúri
műgyűjtemény metamorfózisa a
19. században. = M. Ért, 1994/1-2.
95-99. ll

ai, míg a többi hivata-

ük Márton 1766-ban Hont

e, Mihály 1784-től Pest

em ment férjhez. Renáta

zasságot. Terézia Gyur-

akitől négy fia szüle-

és Ignác. Q1

dig ismertetett nemze-

ich Sámuel genealógiai

ETTINGER Alajos

a csekkei bástyát ábrázoló
akvarellje

AH 1994/1. 78.

ESTERHÁZY - Schluß

17.-19. Jahrhundert

Hiller, István: *Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1645.* Wien/Köln/Weimar: Böhlau 1992. 146 S.

Als erster Band der von Gerda Mraz herausgegebenen Esterházy-Studien liegt die Dissertation des in Budapest tätigen István Hiller vor. Die Reihe will die »Esterházys als ungarisches Geschlecht von europäischer Bedeutung« (S. 5) charakterisieren, wobei der Zwiespalt zwischen der Treue zu Habsburg und den ungarischen Interessen immer ans Tageslicht tritt. In dieser Mittlerstellung »wurden europaweite Kommunikationsnetze geknüpft, wurde europäisches Kulturgut rezipiert und neu ausgeformt« (S. 6). Mit Nikolaus Esterházy und dessen diplomatischem Geschick begann der Aufstieg dieses Fürstengeschlechts.

Im ersten Kapitel gibt Hiller einen historiographischen Überblick über den Untersuchungszeitraum und beurteilt die bisherige wissenschaftliche Beschäftigung mit dieser Ära in den Nachfolgestaaten der Habsburgermonarchie. Dabei kommt er zu dem Ergebnis, daß eine umfassende, wissenschaftlichen Ansprüchen genügende Arbeit über die Persönlichkeit und Politik Nikolaus Esterházys bislang fehlte. Im zweiten Kapitel wird das System der europäischen Diplomatie, insbesondere der habsburgischen, beleuchtet. Esterházy verstand die Einrichtung ständiger Botschaften, schriftliche Formen und die Regelmäßigkeit der Informationen auszunutzen und weiterzuentwickeln, zumal das Habsburgerreich erst verspätet auf diese Entwicklungen reagierte. Für die Diplomatie des Nikolaus Esterházy war das politische Beziehungssystem entscheidend. Diesem widmet Hiller das dritte Kapitel. Die Stellung Ungarns – seit 1526 ohne selbständige Außenpolitik – erlaubte weiterhin diplomatische Beziehungen und ein »Beziehungssystem der ungarischen Politik« (S. 33). Hiller beschreibt akribisch die Verbindungen Esterházys zu Vertretern der Wiener Diplomatie und seine allmähliche Einbeziehung in unmittelbare diplomatische Aufgaben. Die Entwicklung eigener Vorstellungen bezüglich der Stellung Ungarns war die logische Konsequenz. »Das Beziehungssystem des Palatins Esterházy umfaßte somit das gesamte Netz der Wiener Diplomatie« (S. 49), zumal er auch die »Spielregeln« dieses Geschäfts, die Hiller ausführlich beschreibt, hervorragend beherrschte.

Die »Möglichkeiten und Grenzen der Rolle des Palatins in der Politik der Habsburger« analysiert Hiller im vierten Kapitel. Zunächst bilanziert er, wie Esterházy die Diplomatie seiner Regierung beurteilte beziehungsweise wie man auf seine Vorschläge und Situationsbeschreibungen reagierte. Aufgrund seiner Sichtweise, die rechtliche Lage vor den momentanen politischen Notwendigkeiten zu sehen oder sich immer wieder auch

für sein Ungarn stark zu machen, brachte er sich regelmäßig in ungünstige Lagen. Anhand mehrerer historischer Ereignisse und der »opiniones« des Palatin zeichnet Hiller Esterházys komplizierte Situation nach, die ihn im Laufe der Jahre in seinem Verhältnis zur habsburgischen Regierung und deren traditionsreichen Einrichtungen immer mehr entfremdete. Dafür gelang es ihm, in Ungarn »eine flexible und zuverlässige Gruppe junger Adeliger von niedrigerem Range« (S. 77) um sich zu sammeln, die allmählich immer schwierigere politisch-diplomatische Aufgaben versahen (Esterházy-Kreis). So gelang es Esterházy, seine Vorstellungen in der Grenzfrage bezüglich Ungarn durchzusetzen.

Seine Erfolge, vor allem in der Türkenpolitik, und die Heranziehung von »Nachfolgern« begründeten den »›Esterházyanismus‹ in der ungarischen Politik des 17. Jahrhunderts«. Mit diesem Thema befaßt sich Hiller im fünften Kapitel. Nach dem Tod des Palatins im Herbst 1645 wurden wichtige Positionen in der ungarischen Politik von Esterházyanern besetzt. Die Entwicklung hin zur Opposition gegen Habsburg sowie die Weiterentwicklung des diplomatischen Systems stehen im Mittelpunkt dieses Abschlußkapitels.

Hillers Untersuchung besticht durch den gut durchdachten Aufbau und die korrekte Gliederung auch in den einzelnen Teilthemen. Erfreulich ist ferner die gute Lesbarkeit des Textes. Neben dem Anmerkungs- sowie Quellen- und Literaturverzeichnis runden ein Lebenslauf Nikolaus Esterházys sowie ein Personenregister das Werk ab.

Markus Bauer Beratzhausen

Monumenta Zrínyiana. Pars oeconomica. Tomus I. Bona Maritima (1627-1685). Digessit, introductione Germanica et indice instruxit Vera Zimányi. Operis socius in revisione philologica textuum Győző Kenéz. Tomus II. Insula Muraköz (1635-1720). Digessit, introductione Germanica et indice instruxit Stephanus N. Kiss. Operis socius in revisione philologica textuum Győző Kenéz. Budapest: Akadémiai 1991. 479, 676 S. = Monumenta Zrínyiana.

Die zwei vorliegenden Bände des auf vier Bände geplanten Quellenwerks über die wirtschaftlichen, politischen und zum Teil militärischen Aktivitäten der Familie Zrínyi befassen sich mit den Wirtschaftsgütern von Miklós (1620-1664) und Péter Zrínyi (1622-1671) im kroatischen Küstengebiet (Band I) und auf der Murinsel (*Međimurje, Muraköz*, Band II). Ihr Ziel ist es, über den Besitz und die Wirtschaftstätigkeit der Familie Zrinyi, die zu den bedeutendsten Adelsfamilien Kroatiens und Ungarns gehörte, die politischen und wirtschaftlichen Verflechtungen in Mitteleuropa in der frühen Neuzeit, von 1627 bis 1720, zu beleuchten. Die meist aus ungarischen und österreichischen Archiven stammenden Dokumente werden in lateinischer Originalsprache publiziert. Beide Bände enthalten eine aus-

FERTŐD

Esterházy-kastély

Az Esterházy-kastély helyreállitása, muzeum, zeneakadémia és oktatási intézmények céljára történő hasznositása. Fertőd, Magyarország. New York : Joseph Pell Lombardi, 1993 123 p. ill.

elődési Ház (Pesti út)
.

HORVÁTH LAJOS
TÓTH KURUCZ JÁNOS
DR. BOGDÁN EMIL
NAGY FERÓ

őt szeretettel várunk!

minált a műsoron, azután azonban (sokszor meg nem indokolható okból) veszit a népszerűségéből, ami annyit is jelent, hogy a pénztári bevétel is csökken és az erkölcsi buzgólkodás is alábbszáll.

Eskütéri színház, Budapesten, Bródy István igazgatása alatt a volt Medgyaszay (később Dunaparti, azután Kamara-Színház helyiségében) megnyílt 1920. szept. 16-án Audran Edmond: »Baba« c. operettjével, Magyar Erzsivel a címszerepben. A színház 1921. máj. 21-én bezárta kapuit.

Eslair, a müncheni udvari színház »kormányzója« (Regisseur) 1833. május 30-án fellépett a pesti német színházban az »Ecetáros« (Essighändler) c. nézőjátékban, miről így ír az egykorú referáda: »Valamint első felléptekor, úgy a darab folytában is számtalan tapsokat nyere s jeles játéka meg is érdemlé azokat. Szava oly érthető, hogy a leggyengébb hangon mondott szótagokat sem veszité el a fül. Előadása olly jeles, millyent a társalkodási darabokban kívánni lehet«. (»Honművész«, 1833. 19. szám.)

Esni. Próbák folyamán használatos kifejezés, arra értik, hogy a rendező hova, milyen helyre rendezi a színészt. Ez esetben a szereplő színész azt kérdezi a rendezőtől, hogy hova »esik?« Azaz: hova kell állnia, vagy eljutnia, vagyis milyen helyet kell elfoglalnia.

Eső. Színpadon az esőt látható és hallható formában lehet bemutatni. Látható módon úgy eszközlik, hogy egy villanyernyővel felszerelt gépezetet, mely gömbölyű koronggal van ellátva, forgásba hoznak oly módon, hogy azon egy üveglap körforgást ír le, melyen előre befestett esőcseppek vannak sötét pontokkal ellátva. Ezt a gépezetet hátulról szokás megvilágítani s úgy vetítik a fényt a síma horizontra. Hogy hatásossá tegyék a produkciót, lehet lassú esést imitálni, lehet záporesőt, sőt viharesőt is rögtönözni. Lehet azonban valódi esőt is produkálni a színpadon, oly módon, hogy a víztartályt, amelynek szerkezete a csigaszínpadon van, megeresztik, mire az egész színpadot elönti a víz. Hallhatóvá úgy csinálják az esőzést, hogy 1 méter átmérőjű, vagy esetleg ennél is nagyobb, belül üres, kerekes gépet mozgásba hoznak, melyben egy fél centiméter nagyságú háromszögletes bordák vannak beerősítve; ebbe az üregbe körülbelül két maréknyi száraz borsót és kevés ólomserétet helyeznek és ekkor forgásba hozzák a gépezetet. Az egyenletes lassú forgatással a lassú eső kopogását lehet imitálni, ha pedig fokozni akarják az erősséget, akkor gyorsabb tempóban kell kezelni a gép fogantyúját. Az esőgép feltalálója Stehle Károly udv. tanácsos, megh. 1912. okt. 5-én, Münchenben, ahol az udv. színházi intendatura irodafőnöke volt.

Essex gróf. Szomorújáték 5 felv. Irta: Jones és Banks. Ford.: Láng Ádám János. 1795. Ujra ford: Seelmann Károly. Előadták: Marosvásárhelyen 1803. jún. 18; Szegeden 1803. szept. 10; Kolozsvárott 1805. nov. 16; Pesten 1827. szept. 21. Ujra átírta: Laube Henrik, ford.: Szigligeti Ede. Budán 1834. márc. 1-én adták először. Szereplők: Gróf Essex: Egressy Gábor, Erzsébet királyné: Kántorné, Nottingham: Pályiné, Lord Burleigh: Megyeri Károly. A Nemzeti Színházban 1856. szept. 1-én adták, ezzel a szereposztással: Essex: Feleky Miklós, Erzsébet: Jókainé, Burleigh: Tóth József, Sir Walter Raleigh: Némethy György, Nottingham: Szücs, Southampton: ifj. Lendvay Márton, Sir James Ralph: Szilágyi Pál, Rutland grófné: Bulyovszkyné, Lady Nottingham: Tóth Józsefné, Cuff: Szerdahelyi. Felújítása 1882. okt. 9-én volt.

Esterházy Antal Pál herceg már 1760-ban épített marionett-színházat Kismartonban és Eszterházán. 1761-ben Vasvárra Hajdu Józsefet másodkarmesternek szerződtette. Eszterházán lévő színházába 400 személy fért el, volt benne több páholy és karzattal is el volt látva, de volt itt marionett-előadás is. A zenekar 16—22 tagból állt. E. Antal Pál megh. 1762-ben.

Esterházy Imréné grófné, **Rossi Alexandra** (álnéven: Ertis Alexandra), munkája: »Tamaro«, lírai opera 2 felv. Bem. 1907. ápr. 30. Pozsony. (Német színészekkel.)

Esterházy Kálmán, (galánthai gróf), orsz. képviselő, a kolozsvári színház egykori intendánsa, sz. 1830. jún. 7-én, *Nagyiklodon,* Szolnok-Doboka vm., megh. 1916. febr. 9-én. Tanulmányait Kolozsvárott végezte. 18 éves korában mint önkéntes belépett a honvédhadseregbe, ahol Bem tábornok seregében huszárfőhadnaggyá lépett elő. A véres nagyszebeni csatában osztrák ágyúgolyó szétzúzta a jobb karját, amelyet azután le kellett vágni. 1857. febr. 15-én ajánlatot tett a kolozsvári színház átvételére, de eredménytelenül. 1871-ben a kolozsvári Nemzeti Színház intendánsa volt, később ettől az állástól királyi kitüntető elismerés kiséretében vált meg, míg 1885. aug. havában újból elfoglalta.

Esterházy Miklós József gróf, főrendiházi tag, sz. 1839. dec. 5-én, megh. 1897. máj. 7-én. Katonai pályán működött, majd nagy passziójának, a sportnak szentelte életét. Nagy pártfogója, rajongója volt a művészetnek. Tatán színházat építtetett. Az »Ember tragédiája« díszletét ő festette meg Zichy Mihály terve után. 1891. januárjában a Színészegyesület nyugdíjháza részére 30.000 darab fedélcserepet ajándékozott. 1892. jún. havában a bécsi színészeti kiállításon előadandó »Ember tragédiája« díszleteire és jelmezeire 40.000 frt-ot adományozott.

Esterházy Miklós József herceg, sz. 1714. dec. 18-án, megh. 1790. szept. 28-án, *Bécsben.* Katonai nevelésben részesült. 1741-ben kamarás lett. 1765. okt. 15-én a Mária Terézia-rend középkeresztjét kapta. Ő építette Eszterházát Sopronmegyében (1766—1769.) Galántán 1760-ban színtársulatot alapított, melynek gr. Morzin, ennek halála után Haydn József volt az igazgatója. 1763-ban olasz társulatot szervezett a kismartoni kastély termében. 1765-ben Eszterházán színházat épített 200 személy befogadására. Ezt a szinházat — mely a művészi élet egyik legjelentékenyebb tényezője volt, — 1773. szept. 1-én Mária Terézia is meglátogatta, midőn Haydn »Philemon és Baucis« c. operája került színre. Volt e mellett még egy kis színháza is, a »marionette-színház«, melybe csak 80—100 személy fért el, itt gyermekek opera-paródiákat adtak elő. Nagy színházában 30 tagú zenekar működött; komoly és víg olasz operák s német színdarabok voltak műsorába iktatva. Színházára évenként 40.000 frtot költött. Fia: *Pál (Antal)* is folytatta az előadásokat kisebb mértékben, 1790-től 1794-ig. Ennek fia: *Miklós,* sz. 1765. dec. 12-én, megh. 1833. nov. 25-én, *Comoban.* Nagy pártolója volt a zenének és a színészetnek, sajnos azonban csak a külföldi színészetet honosította meg kismartoni színházában. Van adat róla, hogy végre a hazai színészet felé is figyelt. 1804-ben ugyanis a kolozsvári színház építésére 1000 frtot adományozott. Halála után színháza feloszlott.

Esterházy Miklós herceg, nádor (1634.) állítólag udvarában színészeket tartott volna, akik valószinüleg angolországi eredetüek voltak.

Esterházy Miklós herceg, 1924. okt. havában a M. Kir. Operaház céljaira százmillió K-t adományozott.

Esterházy Pál (galanthai hg.) 1858-ban 12.000 frtot adott a Nemzeti Színház részére. 1836-ban pedig 200 frtot adományozott a zenekar részére, egy diapason beszerzése céljára.

Esterházy Pál herceg, 1924. dec. 6-án tízmillió K-t adományozott a Nemzeti Színház nyugdíjintézete javára.

Esti Emma, a Nemzeti Színház karénekesnője, színipályára lépett: 1870-ben.

Esti fényt úgy szolgáltatnak a színpadon, ha a szuffita és rivalda fehér és sárga világítását tompítás végett »behúzzák«, — azaz: csökkentik, a kék fényt pedig teljesen meghagyják.

Esti Komédia. Színházi és művészeti esti lap. Szerkesztette: Erényi Antalné. Helyettes szerkesztő: Gerő László. Első száma megjelent Budapesten, 1925. szept. 7—9. (Nemsokára megszünt.)

Észak csillaga. Opera 3 felv. Irta: Scribe. Ford.: Havi Mihály. Zen. szerz.: Meyerbeer. Bem. 1856. jan. 31. a Nemzeti Színházban. Szereplők: Michaeloff: Kőszeghy Károly, Skavronszky: Fektér Ferenc, Katalin: Hollósy Cornélia, Praskovia: Bogya Róza, Danilovitz: Jekelfalusy, Gricenko: Benza Károly, Reynold:

Magyar Színművészeti Lexikon. Budapest 1929. I.

Haydn-Museum

Das Haydn-Museum in Eisenstadt zeigt im Rahmen der Ausstellung „Die Fürsten Esterházy" eine Sonderausstellung. Joseph Haydn, eines der großen Genies der Musikgeschichte verbrachte 30 Jahre seines Lebens bei den Fürsten Esterházy in Eisenstadt. Die Werke, die er während dieser Zeit schuf, umfassen alle zeitgenössischen geistlichen und weltlichen Werkgattungen.

Joseph Haydn, 1732 bis 1809.

Parallel zur Ausstellung finden im Schloß Esterházy die Haydn-Konzerte von 13. Mai bis 21. Oktober 1995 statt. Veranstaltungen wie die Eisenstädter Pfingstkonzerte (2. bis 5. Juni '95), der Zyklus 100&7 Haydnsymphonien (zwischen Mai und September '95), Sommerakademie und Chorfest (1. bis 15. August '95), die Matineen im Schloß (Mai bis Oktober '95) sowie die internationalen Haydntage (8. bis 17. September '95) unterstreichen darüberhinaus die Weltgeltung des Komponisten.

Jüdisches Museum

Bgld. Landesmuseum

Auch diese beiden Museen in der Nähe des Eisenstädter Schlosses haben interessante und zum Teil ergänzende Ausstellungsangebote. Die Ausstellung „Eisenstädter Uhren und ihre Meister" im Burgenländischen Landesmuseum beginnt am 30.6. und dauert bis 31.10.'95.

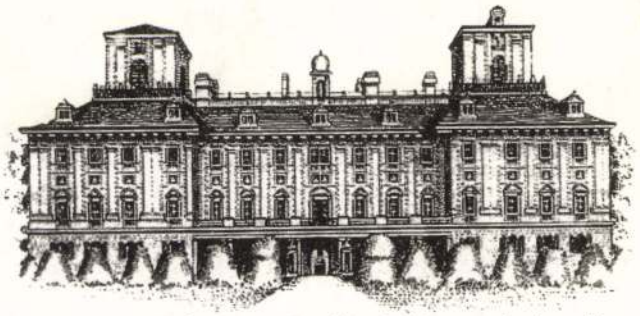

Der Stammsitz der Fürsten Esterházy ist Zentrum der Ausstellung.

M-S-B+K Wien

Ausstellungsinformation

ÖFFNUNGSZEITEN:

28. April - 31. Oktober 1995 täglich von 9 bis 18 Uhr (Kassaschluß 17 Uhr).

EINTRITTSPREISE:

Erwachsene	S 60,-
Gruppen ab 20 Personen	S 50,-
Senioren	S 40,-
Schüler, Studenten, Präsenz- und Zivildiener	S 25,-
Schulklassen/Schüler	S 20,-
Familienkarte für Eltern mit Kindern bis 16 Jahre	S 100,-
Führungen pro Person	S 10,-

Eintrittskarten gelten auch für die Schloß-Stallungen, den Schloßpark und das Haydn-Museum.

Parken: *Unmittelbar vor dem Schloß befindet sich eine Tiefgarage, in der Parken zu einem Pauschaltarif (für bis zu 4 Std. Parkdauer: S 50,– statt S 100,–) möglich ist. Nähere Informationen bei der Ausstellungskassa - Kurzparkticket mitnehmen!*

APCOA parking Austria

Information: Amt der Burgenländischen Landesregierung, *Abteilung Kultur und Wissenschaft, 7000 Eisenstadt, Schloß Esterházy, Tel. (02682) 63675, Fax (02682) 63675-3000.*
Landesverband Burgenland Tourismus, *7000 Eisenstadt, Schloß Esterházy, Tel. (02682) 63384 -DW 15 oder 16, Fax (02682) 63384-20.*

BM UK · Kultur · Eisenstadt · Burgenland · Servus in Österreich

AUSSTELLUNG DER REPUBLIK ÖSTERREICH DES LANDES BURGENLAND UND DER FREISTADT EISENSTADT

DIE FÜRSTEN ESTERHÁZY

Magnaten, Diplomaten & Mäzene

EISENSTADT
SCHLOSS ESTERHÁZY
28.4. BIS 31.10.'95

Meinl Kaffee · WIENER STÄDTISCHE

Zur Ausstellung

Über die Jahrhunderte hinweg war das Schloß Esterházy Stammsitz und Residenz der Familie. Erstmalig ist dieses Fürstengeschlecht selbst Thema einer großen Ausstellung. Dieses gemeinsame Projekt der Republik Österreich, des Landes Burgenland und der Freistadt Eisenstadt vermittelt ein eindrucksvolles Portrait dieser Fürstenfamilie - eingebettet in die Originalschauplätze und eingebunden in die Geschichte des Landes und der Freistadt Eisenstadt, in Beziehung gestellt mit europäischen Entwicklungen in Kultur, Kunst, Gartenbau und Technik und Musik. Das Wirken der Fürsten Esterházy steht beispielhaft für das Schaffens- und Einflußfeld einer adeligen Familie im westungarisch-burgenländischen Raum. Von der frühen Neuzeit an verliehen sie dem Land prägende Strukturen, die zum Teil bis heute wirksam sind. Persönlichkeiten wie die Fürsten Paul I., Nikolaus „der Prachtliebende“, Nikolaus II. oder Paul Anton III. waren herausragende Männer mit Weitsicht, kulturellem Engagement, großem persönlichen Wissen, hoher Charakterbildung und genialem Denken. Sie haben Zeugnisse und Kulturdenkmäler für die Nachwelt hinterlassen, die das Burgenland heute in das Zentrum europäischen Interesses rücken.

Fürst Paul I., 1635 bis 1713, der erste Fürst, Palatin, 1672 Oberbefehlshaber der Ungarn gegen die Türken.

Der Aufstieg vom Kleinadel zu Magnaten sowie zu Palatinen der ungarischen Krone erscheint schwindelerregend steil. Durch fast drei Jahrhunderte flammen die Kriege gegen die Türken immer wieder auf: Habsburgs Speerspitze in Ungarn trägt zumeist den Namen Esterházy.

Fürst Paul Anton III., 1785 bis 1866, Diplomat in Paris, Dresden, Den Haag, Rom, London, ungarischer Außenminister.

Noch nie gezeigt

Nicht nur das Schloß Esterházy mit dem weltweit bekannten Haydnsaal wird mit bisher nicht zugänglich gewesenen Prunk- und Ausstellungsräumen im Zentrum des Ausstellungsgeschehens stehen. Auch die neuadaptierten Stallungen werden Raum geben, um bisher nicht gezeigte Exponate aus der Schatzkammer, dem Porzellankabinett, dem Fuhrpark oder der Gartenarchitektur zu präsentieren. Und das benachbarte Haydn-Museum widmet sich im Rahmen der Ausstellung einem weltbekannten Komponisten, der untrennbar mit der Geschichte des Hauses sowie der Stadt Eisenstadt verbunden ist.

Die einzigartige Porzellansammlung wird erstmals in ihrer Vollständigkeit einem breiten Publikum zugänglich gemacht.

Das Mäzenatentum der Esterházy erfaßt das gesamte Spektrum der Künste. Barocke Pracht kam auch über die Gartenarchitektur in den westungarisch-burgenländischen Raum.

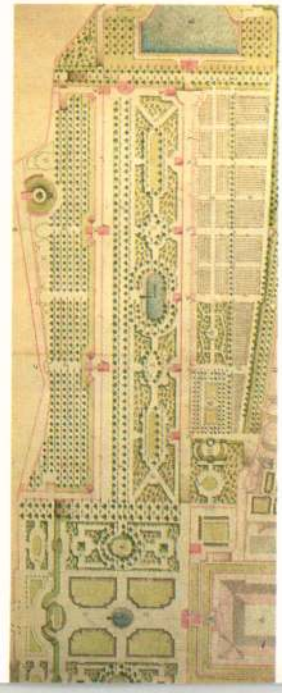

ESTERHÁZY

Szilaidfy Zoltán: Esterházy Pál nádor kavárnony fényében. = Új Ember, 1985. dec. 22.–29. 12. ill.

E. Pál (1635–

ESTERHÁZY

(Sárvári): Ujra itthon az Esterházy-kincs. =
M. Nemzet, 1985. márc. 2. 8.

la, *legyen színházabb színház a Nemzeti.* S tulajdonképpen ez a második (jelentőségét tekintve az első) nagy kihívás a leendő főrendezővel szemben. De pontosan ezen a téren lenne (lett volna) szükség alaposabb előkészítésre, felmérésre, évekre szóló stratégiára. Így viszont megint előáll (előállhat) az a mára már sajnos nemzeti tulajdonságunkká izmosodott megoldás, hogy *ezúttal is és ezen a speciális területen is menet közben fogunk kereket cserélni a biciklin.* Ez ugyan elég látványos mutatvány lehet a cirkusz porondján, de mint a szellemi (kulturális) élet működtető elve és gyakorlata legalábbis *életveszélyes.*

Nem kevesebb gondot vet föl több vidéki színház új évadja sem. Szolnokon látványos hercehurca keretében távozott az előző igazgató (ha ugyan távozott, mert munkajogi pert indított a munkáltató városi önkormányzat ellen, s ebben még, tudtommal, nincs döntés), és látványosan visszakerült – a Művész Színház egyik vezetőjeként tett rövid és mérsékelt sikerű kitérő után – a mostanit megelőző igazgató, aki (apró szakmai pikantéria) maga ajánlotta direktornak a most távozó kollégát. No mármost, egy effajta váltás sosem tesz jót a társulat egységének, várható művészi teljesítményének. A lábadozás Szolnokon aligha lesz gyors folyamat. Mint ahogyan Kecskeméten sem várható, hogy a színház éveken át létezett gondjai egy csapásra megszűnnek. Itt ugyanis egy nagyon fiatal és *a színházvezetésben értelemszerűen jóformán semmi gyakorlattal nem rendelkező csapat* veszi át az irányítást. Persze majd mindent megtanulnak szépen (senki nem született perfekt színidirektornak vagy főrendezőnek), csak hát itt is jelentkezik az idő-tényező, meg a bicikliszerelés-szindróma...

Van gond elég, így két csengetés között.

(takács)

sem gondol arra, hogy nyugalomba vonuljon. Júniusban Feldkirchben vendégszerepelt a *Schubertiádén,* augusztusban a *Karintiai Nyár* rendezvényein lép fel Ossiachban, jövőre pedig jubileumi hangversenyt rendeznek tiszteletére a londoni *Covent Garden* Operában.

Nicolai Gedda 1925-ben született Stockholmban. Művésznevét svéd édesanyjától kölcsönözte, apja orosz basszista volt. Ötéves korában lépett fel először mint szólóénekes Lipcsében, ahol apja az orosz ortodox közösség kántora volt. Később Stockholmban végezte énektanulmányait és 1952-ben debütált a stockholmi operában *Adolphe Adam* A longjumeau-i postakocsi-

vio szerepét énekelte. 1954-ben a londoni Covent Gardenban és a párizsi operaházban debütált, és 1957-ben lépett fel először a New York-i Metropolitanben és a Salzburgi Ünnepi Játékokon.

Nicolai Geddát *Herbert von Karajan* szerződtette a bécsi Állami Operaházhoz, ahol 1962. május 30-án mutatkozott be a *Theater an der Wien* újramegnyitása alkalmából Mozart Varázsfuvolájának Tamino szerepében. A fáradhatatlan énekes hangját immáron hat nyelven örökítették meg mintegy 70 opera- és operettszerepben, továbbá húsz oratóriumban és háromszáz dalban. 1988-ban az osztrák államfő kamaraénekesi címmel tüntette ki Geddát.

képeiből nyílik kiállítás július 12-én a Duna Galériában (XIII. Pannónia u. 95.). A 17 órakor kezdődő megnyitóünnepségen Sturcz János művészettörténész mutatja be a művésznő munkásságát. A tárlat július 30-ig tekinthető meg.

● Tim Rice – Andrew Lloyd Webber József és a színes, szélesvásznú álomkabát című musicalje július 13-án mutatják be 21 órai kezdettel az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola udvarán (Esterházy tér 1.). A Gárdonyi Géza Színház szervezte előadást a Jászai-díjas művész, Gali László rendezte.

Főúri kastély, falusi múzeum

Az Esterházyak tündérbirodalma

„Ami az Osztrák Köztársaságnak a Habsburg-család, az a burgerlandiaknak az Esterházyak" – olvasni a *Die Welt* című napilap július 7-i számában. A cikk írója egy kiállítás bemutatásakor emlékezik meg a magyar bárócsalád művészetpártoló tevékenységéről, és rövid vonalakban összefoglalja a híresebb családtagok élettörténetét, a családi hercegi ágának 1945 utáni sorsát. A kiállítás helyszíne a burgelandi Eisenstadt (Kismarton), az Esterházyak egyik néhai rezidenciája, ahol a látogatók október 31-ig tekinthetik meg a mágnáscsalád pompaszeretetéről árulkodó gyűjteményt. „A császár diplomatáiként az Esterházy-hercegek Itáliába, Hollandiába, Franciaországba, Angliába utaztak – sőt onnan eljutottak egészen Indiába. Műkincsgyűjteményük, melyből most Eisenstadtban eleddig alig hozzáférhető darabokat csodálhatunk meg, kifejezi nyitottságukat a világra" – összegzi a folyóirat a látottakat. Annál meglepőbb volt az írás befejező szakaszában olvasni: „A magyarok a burgerlandiakhoz hasonló lelkesedéssel dolgoznak azon, hogy az egykori csillogást valutatermelésre felpolírozzák." Nem a mondat cinizmusa, hanem az állítás valótlansága igényli a kiigazítást. *Bak Jolánnal,* a „magyar Versailles", azaz a fertődi Esterházy-kastély és múzeum igazgatójával beszélgetve egészen más képet kapunk a hazai lelkesült valutatermelés állapotáról. Az elhangzottak tanúsága szerint már hat esztendeje egy fillér sem érkezik az államtól az épület karbantartására, műkincseinek restaurálására. Az illetékes minisztérium csak a munkabér és a tb-járulék fizetésével járul hozzá egyedülálló műemlékünk létezéséhez. A kastélyhoz tartozó ingatlanok bérbeadásából, a kastélyszállóból, a parkolóból, illetve a belépőkből befolyó mintegy húszmillió forint – bármennyire hangzatos összegről is van szó – nem teszi lehetővé a már szükségessé vált felújítási munkálatokat. Bak Jolán, aki 1947 óta szívén viseli a kastély sorsát, szinte nosztalgiával emlékezett az 1981 és 1984 közötti időszakra, amikor esetenként 10-14 millió forintot utaltak ki a karbantartási munkák elvégzésére. Amikor pedig elmondta, hogy az épületegyüttes keleti szárnya úgyszólván üresen áll, s a nyugati szárnyban egy kertészeti szakközépiskola tartja foglalkozásait, végképp elbizonytalanodik a magyaroknak az egykori csillogást valutatermelésre felpolírozó tevékenységéről értesülő olvasó. Arra a kérdésre, hogy miként viszonyul egymáshoz a kismartoni és a fertődi kastély és múzeum, a mindkét intézményt jól ismerő igazgatónő lemondóan válaszolt: „Egy főúri kastély és egy falusi múzeum, sajnos ezt kell mondanom."

T. G.

Seb a cédruson

Nagy László a Petőfi Irodalmi Múzeumban

Nagy László nemcsak költőóriás volt, de kivételes, tiszta ember is. Nagyszerű barátok vették körül, sokan, akik korai halála után is szerető, féltő igyekezettel ápolták emlékét.

Ebben a szellemben jött létre a Petőfi Irodalmi Múzeumban a hetven éve született Nagy László kiállítása. Méltó a most látható – eddigi legteljesebb – anyag a nagy költőhöz, akit az utóbbi időben igyekeztek kiszorítani irodalmi köztudatunkból.

A gazdag válogatás először mutatja be a tehetséges képzőművészként induló költő festményeit, finom akvarelljeit, ikonjait, sok-sok rézkarcát (főleg *Szécsi Margit* köteteihez készült illusztrációkat). A kisméretű, mégis erőteljes munkák jól mutatják azt a formálódó, fejlődő képi látásmódot, ami párhuzamosan futott a költői világgal. Nagyszerű ötlet volt, hogy a kicsiny faszobrocskák, a népi ihletettségű faragott és festett (fekete-fehér-arany) betlehemek mellett ott találjuk a saját készítésű szerszámokat, éles vésőket és gyalukat is...

A tablófalakon kinagyított fotók, verskéziratok mintegy jelzőlámpácskák a költő rövidre szabott életútján. A legszebb fényképek (főleg *Molnár Edit* remeklései) megbújva tekintenek felénk, el nem múló búcsúzásként.

A képek alatti tárlókban Nagy László-kéziratok, -levelek, -feljegyzések sorakoznak – mindmind a költő fekete gyöngybetűivel megírva. (Aki több időt szán a találkozásra, s jobban elidőz a sorok között, felfedezheti, mennyi szeretetteljes, vidámszomorú üzenetet vetett papírra a Versben Bújdosó.) Ezekhez kapcsolódik Illyés, Déry, Weöres Sándor üdvözlete (és Nagy László válasza, elvi állásfoglalása irodalompolitikai ügyekben).

A látogatók újból megtekinthetik a már régen látott (s csak egyszer bemutatott) Nagy Lászlóról készült portréfilmet. A kérdező, a varázslatos, medvehangú költő, Kormos István: „Tegyük fel – amiről itt beszélgettünk, elmondtad itt a gondolataidat –, ez a film megmarad. Mit üzensz azoknak, akik száz vagy ötszáz év múlva ülnek szembe veled?" „Ha lesz emberi arcuk egyáltalán, akkor csókolom őket. Emberi szellemük, ha lesz, tudatom velük, üzenem: csak ennyit tehettem értük."

A kiállításhoz kétnapos emlékülés kapcsolódott. Néhány név a vallomástevők közül: *Ágh István, Görömbei András, Buda Ferenc, Czine Mihály, Berek Katalin, Farkas Árpád, Fodor András, Gyurkovics Tibor, Király Zoltán, Nagy Gáspár, Sánta Ferenc, Kósa Ferenc, Tornai József, Utassy József, Hubay Miklós, Lázár Ervin, Tüskés Tibor...*

Az emlékülés anyagát a múzeum kötetben is megjelenteti. Most látott napvilágot *Maróti István, Pesti Ernő* nyolcszáz tételes Nagy László-bibliográfiája, és a Föltárt idill című hangkazetta (a Magyar Rádió Archívumért Alapítvány támogatásával), ahol a költő mondja verseit.

A kiállítás hat hónapig látható. Érdemes ellátogatni a Petőfi Irodalmi Múzeumba, hiszen Nagy László mellett még számos értékes és fontos bemutatót, megemlékezést lehet látni a gazdag földszinti és emeleti termekben.

Fenyvesi Félix Lajos

EZT GALAVICSNAK!

Újmo 1995. július 10 8

FOTÓ: TALUM ATTILA

nyos kötelezettségek átütemezése, amelyeket később, kedvezőbb financiális helyzetben is teljesíthetünk. A költségcsökkentések között a legfontosabb helyet foglalja el a flottarekonstrukció, aminek eredménye az üzemeltetési költségek csökkentése.

– A Malév első félévének egyik negatív szenzációja volt a kijelölt vezérigazgató visszalépése. Ez mennyiben hatott az elmúlt időszak munkájára?

– Az új vezérigazgató kinevezését a cég stratégiájának elkészítésével kapcsolatos nézeteltérések okozták. Ezek a nézeteltérések a tulajdonos és a menedzsment között voltak. Ez a helyzet azért bonyolult, mert az

– A magyar tulajdonos kemény feltételeket szabott az új menedzsmentnek: nem elégszik meg a nullszaldós mérleggel, nyereséget is elvár a társaságtól. Ezen követelmények természetesnek is tűnhetnek, ha egy olyan központi kérdésben, mint a vezérigazgató-jelölés, nem fogott volna ilyen látványosan mellé.

– A tulajdonosnak valóban szíve joga, hogy javaslatot tegyen a menedzsment első emberére. Ezt az előterjesztést aztán az igazgatóság jóváhagyja. A helyzet azért bonyolult, mert az

nek a végrehajtáshoz?

– Mindenképpen cselekedni kell. Ezen a téren nagyon fontos eredménynek tartom, hogy a márciusi bértárgyalásokon a tavalyi 36 százalékos béremeléssel szemben 4 százalékos bérfejlesztésben sikerült megállapodni az érdekképviseletekkel. Itt mindkét fél jelentős önkorlátozással

tunk addig, amíg – várhatóan augusztusban, szeptemberben – a Malév valóságos eredményei nem látszanak. Ebben a helyzetben úgy gondoltam, morális kötelességem a saját tiszteletdíjamat is a cég eredményességéhez kötni, így született meg ez a döntés.

Horváth K. József

A flotta

A Boeing flotta 1994-ben 8 gépről 11-re növekedett, 1995 első negyedévében ezen géptípusból már 14 tartozott a kötelékbe. 1996-ra a flottát az alábbi gépek alkotják: két Boeing 767-200 a hosszú távú járatokra, kettő 737-400, négy 737-400, három vagy négy Fokker 70.

Így a kapacitás rugalmasabban kínálható fel, választani lehet a 147 férőhelyes (737-400), 123/110 férőhelyes (737-300/200) és 75 férőhelyes (Fokker 70) gépek között. A későbbiekben – a kereslet növekedésétől függően – a flotta bővítése is elképzelhető.

európai normák keretei között szabályozza a fogyasztóvédelem kérdéseit. Ezt *Soós Károly Attila*, az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium politikai államtitkára jelentette be szombaton az Országházban, az Európai Unió fogyasztóvédelmi konferenciáját követő sajtótájékoztatón. A kétnapos tanácskozást az EU kezdeményezte, hogy segítse tizenegy közép-kelet-európai ország fogyasztóvédelmi politikájának, stratégiájának kidolgozását és EU-harmonizációját. *Gyarmati András*, a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség főigazgatója a kormány által a múlt héten tárgyalt, fogyasztóvédelmet átfogó intézkedési tervről szólt, elmondva, hogy a döntés szerint a KERMI valószínűleg október 1-jétől beolvad a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőségbe. (MTI)

kitűzött, június 31-i határidőig. Az egykor az ÁVÜ-höz tartozó konszolidációba került társaságok közül összesen 22 helyzete rendeződött szerződés útján. Ezek kötelezettségei együttesen elérték a 24,3 milliárd forintot, melyből 13,7 milliárdot rendeztek a konszolidáció keretében.

● A francia Liberation szerint Magyarországon a libamájexportra vonatkozó új kvóták mindenekelőtt a külföldi termelőket sújtják. A lap szerint a hazai termelők javaslatára május óta a friss, illetve fagyasztott májtermékek exportja évi 1140 tonnás szintre esett vissza, szemben az 1994-es 2115 tonnával. A lépést a Libatermelők Szövetsége követelte az európai árak csökkenő tendenciája miatt.

veszélyes hulladékok ártalmatlanítása

KÖRNYEZETVÉDELMI Kft.

1036 BUDAPEST III., EVEZŐ U. 4.

Telefon:250-1417, 168-6894, 168-6291 * Fax:250-1779

Nincs tartozása a Kordaxnak

A Co-Nexus kettős követelése

Folytatás az 1. oldalról

A Kordax január 4-én, a megegyezésnek megfelelően fizette az összeg első részletét, 250 millió forintot. A fennmaradó részt azonban május 31-ig nem kapta meg a Co-Nexus. *Csikós Csaba* tájékoztatása szerint a két fél szerződése értelmében így a részvények arányos része visszakerül a Co-Nexushoz, s mivel tartozásról nincs szó – a váltókövetelés érvényesítése nem jogszerű.

A jogszerűség kérdése

A váltókövetelés tulajdonképpen csak az alapjogviszony biztosítéka volt május 31-ig. Miután a Kordax május 31-ig nem fizette ki a részvények ellenértékét (szerződés szerint választhatott, hogy a részvények teljes értékét kifizeti a megállapodás szerint, vagy a fizetési határidő eltelte után a ki nem fizetett részvények tulajdonjoga automatikusan visszaszáll az eladóra), így a szerződés szerint a még ki nem fizetett Royal-részvények visszaszálltak az eredeti eladóra – a Co-Nexusra.

A Co-Nexus azonban, annak ellenére, hogy a Kordaxnak már nincs az ügyletből származó tartozása – váltótartozás-követelésével bírósághoz fordult, sőt már a kifizetett és letétben lévő 250 millió forint értékű részvénycsomagot is magának követeli. Csikós Csaba álláspontja szerint így a Co-Nexus jogszerűtlen módon, az őt megillető értéknek közel kétszeresét kívánja megszerezni.

Szeptemberi folytatás

A Kordax ügyvédje elmondta, hogy a már kifizetett részvényeket a Kordax kérte a letétkezelőtől, de azokat nem kapta meg. A jelenlegi helyzetben pedig a jogvita végéig várhatóan nem is juthat hozzá a cég. Csikós Csaba elmondta, hogy a múlt hétfőn tartott bírósági tárgyalást a Co-Nexus váltótartozás megfizetése érdekében indította, és a bíróságot nem tájékoztatta a váltó kibocsátásának körülményeiről és a kötött adásvételi szerződés részleteiről. A bíróság azonban a Kordax ügyvédjének kérésére a váltóügyben indult kereset eldöntéséhez bekérte az adásvételi szerződés teljes anyagát. A következő tárgyalás időpontját a bíróság szeptemberre tűzte ki.

Összegezve tehát: az ügyvéd szerint a Co-Nexus magának követeli a már kifizetett 250 millió forint értékű részvényeket, nem vitatja, hogy június 1-je után tulajdonába kerültek a korábban váltóval biztosított és ki nem fizetett részvények – ugyanakkor azok ellenértékét is követeli a váltóperben.

(giczi)

ESTERHÁZY cella

ESTERHÁZY

Erőss Ágota: Haraleült mülincsek.
= Nők Lapja, 1985. márc. 23 14-15. ill

ESTERHÁZY

Csaresnyés-Bayer Hona: Kincsek. =

Magyar Hírek, 1985. magyar 11. 8-9. ill

29. p. £

MNM-ben levő elkészült ékszerek, kitüntetések

Esterházy

ESTERHÁZY Miklós (1582-1645)

PÉTER Katalin: Esterházy Miklós. Bp. Gondolat, 1985
280 p., ill. (Magy r historia. Életrajzok)

lajdonképpen fotódokumentációs kiállítást megrendezte. Nem lehet tudni, hogy ez is elegendő lett volna-e a kultúrpolitika büntetőakciójához. Bánék azonban nem érték be ennyivel: a galéria raktárában kortárs szovjet avantgárd művészek munkáit is bemutatták. Többek között Ilja Kabakovét is. Éppen ekkoriban rendezték meg Velencében a Disszidens Biennálét, amelybe a másképp gondolkodók belső emigrációját is beleértették. A magyar belügy, úgy látszik, jobban értesült volt, mint az akkori hivatalos képzőművészeti orgánumok, és rendelkezett az ott kiállító szovjet művészek névsorával is, mert Bán Andrást azonnal eltávolították a galéria vezetéséből. Ha valaki ma úgy ítéli meg, hogy a konszolidált Kelet-Európában nem méltányolták eléggé a szovjet-orosz avantgárdot, az elfelejtette, hogy ebben a régióban minden nemzetközi kulturális esemény a hivatalos csatornákon szerveződhetett, vagy úgy járt, mint az említett kiállítás: be- vagy eltiltották.

A Brezsnyev-érában elmarasztalt szovjet művészek munkáit többségükben még ma is csak külföldi rep-

tagjai önir
fiúk"-nak b
mint két évt
ték a szovjet
szerencsés sc
bele is haltak,
hetséges *Zve*
soha nem v
mint ahogyar
sem, noha ő
NSZK-ban fela
ral büszkélk
emigrációba k
ség kint azóta
kül, hogy mu
változtatnia ke
*tov*nak 1988-b
furtban, Bonn
pidou-központ
állítása. Ő nag
képeken idézt
képzőművésze
tásait. Szinte é
totta az agitatí
eszközeit. A *K*
című monume
den a helyén: a
buszok és a z
óriási Lenin-po
az optimista fo
sel a föld felett

Orlovszky Géza: Esterházy Pál könyvjegyzéke. [1713]

= Zrínyi - dolgozatok 2. = Acta tuvarum 1985

125-126 ?

E.Cs.Lot. hogi. lt. P. 108 Rep-8.

Brassai Viktor

Móres Huba: Brassai

A HÉTRŐL.

A kegyesrendiek válsága. A válság, mely a kegyesrend magyar házait fenyegeti, nemcsak e tiszteletreméltó rend tagjait, hanem az egész magyar oktatásügyet is érinti. Huszonnégy gimnáziumban kegyesrendi tanárok oktatják ifjuságunkat, oktatják pedig közmegelégedésre. Közéletünk számos jeles tagja került ki a kezeik alól, s dicséretes buzgalmuk hálára kötelezte nemcsak a tanítványaikat és azok szüleit, hanem az egész magyar társadalmat is. A tudományt mindenkor igaz mértékkel mérték, s hazafias szellemmel töltötték el növendékeiket.

Nehéz megérteni, hogy ezt a rendet miért akarják a római hatalmasságok megrendszabályozni. A pápai bréve azt hangoztatja, hogy a rend tagjai eltértek némileg nagy alapítójuknak, Calazancai Szt. Józsefnek a tanításaitól és rendszabályaitól. Az bizony meglehet. De egészen bizonyos, hogy mai szervezetök mellett egészen kiváló szolgálatokat tesznek a magyar oktatásügynek, s bizonytalan, hogy képesek lennének ennek a nagy czélnak akkor is megfelelni, ha alapítójuk rendelkezéseit nem szellemben, hanem betü szerinti értelemben követnék. A kegyesrendiek gimnáziumai ma nyilvánossági joggal birnak, az általuk kiállított bizonyítványok egyenlő értékkel birnak az állami középiskolák bizonyítványaival. Ez helyesen van így, mindaddig, a míg a rend tagjai itt az országban szerzik meg a tanárképesitő okleveleiket. De ha Rómából akarnak számukra küldeni igazgatókat és házfőnököket, — később talán rendtagokat is — akkor ez az állapot egyszerre megszünnék. A magyar állam nem nézhetné el tétlenül, hogy közoktatásába Róma avatkozzék bele. A viszályból, a mely keletkeznék, az egyház nem nyerhetne semmit, a magyar oktatás ügye pedig igen sokat veszítene.

*

A pellengér. Csanádvármegye törvényhatósága határozatot kapott, hogy a megyeszékház tanácskozó termében fekete márványtáblán adja át az utókor itéletének azok nevét, a kik a nemzeti küzdelem napjaiban magukat hazafias érzésükben gyöngéknek, a nemzet irányában megbizhatatlanoknak mutatták. Hasonló határozatot hoztak más vármegyékben, így Zalamegyében is. Andrássy Gyula belügyminiszter azonban jóváhagyását a határozat megvalósításához meg nem adta. Az érzést, mely a törvényhatóságokban a kipellengérezésnek ezt az eszméjét megérlelte, bizonyára nem nehéz dolog megérteni. Olyan keserűségből fakadt az, a melynek maró hullámai nemrégiben eláradtak az összes magyar lelkeken. De ha nagyon értjük is ezt az érzést, a miniszter határozatát csak helyeselni lehet. Emberséges és hazafias szempontból. Embert, ha érdemli, lehet, sőt kell büntetni; nevet büntetni nem igazság. Mert a név nem bünös és a név nemcsak egy emberé. Nemcsak azé az emberé, a ki megtántorodott, hanem apjáé, testvéreé, fiáé, unokájáé is. A modern orvosi tudomány legnagyobb és legnemesebb munkája az a fáradozása, hogy a betegségtől az örökletesség erejét elvegye. Hogy apja miatt a fiú ne szenvedjen. Az utód érintetlenül és épen kapja az életet, a melyhez minden embernek egyformán és egyforma joga van. Ennek a nagy és nemes princzipiumnak joga van minden téren. Láttuk már tiszteletre nem méltó ősöknek minden tiszteletre a legnagyobb mértékben méltó unokáit, ivadékait. Megeshetik, hogy ugyanazokban a közgyűlési termekben ugyanazoknak a férfiaknak unokái, a kik a közel multban a dicsőségestől messze eső szerepet játszottak, hősei és vezetői lesznek igazainkért folyó küzdelmeknek. Nem lenne-e lelket maró tragikum, ha ezeknek a hűséges, derék, igaz férfiaknak a torkára forraszthatná a szót egy gonosz ujjmutatás arra a fekete táblára, mely az *ő nevüket* is hirdeti?...

Semmiféle bűnös büntetése nem lehet tartósabb, mint az élete itt e földön, mert minden szégyen, a mit örökségül kap valaki, fájdalmas és sulyos igazságtalanság. A megörökítés csak az érdem dicsőségének dukál: a márványt, az aranybetüt ennek a hivatásnak tartogassuk; a bünnek semmiféle formában se jár ki a halhatatlanság.

*

A totalizatőr. A mióta totalizatőr van, azóta tart a harcz is a totalizatőr ellen és az eredmény az, hogy a lóverseny ma is a legnépszerűbb mulatság, a mely a közönségnek — és pedig a közönség minden rétegének — nagyobb tömegeit tudja megmozditani és lekötni, mint bármi féle más szórakozás vagy látnivaló. Ha magunkat áltatni nem akarjuk, őszintén be kell ismernünk, hogy ennek a népszerűségnek a leghatásosabb vonzó ereje és forrása a totalizatőr. A közönség kilenczvenöt, ha ugyan nem kilenczvenkilencz százalékát bizony nem a hazai lótenyésztés emelésének érdeke, nem is a sportszenvedély viszi ki a versenytérre, hanem az a körülmény, hogy ott nyerni is lehet. Ha tehát szenvedélyről szólunk, a játékszenvedély, vagy igazabb meghatározással a nyerési szenvedély. Való, hogy ez a szenvedély legtöbbször szenvedést terem, mert a hol nyerni lehet, ott veszíteni is lehet. Való az is, hogy igy állván a dolog, ennek a szenvedélynek humánus szempontból egy csöppet sem örülhetünk. Sok pénz elúszik a játékon, a minek bőséges helye lett volna másutt: jobb helye és hasznosabb helye. Sok garas, a min jobb lett volna kenyeret vennie, vagy czipőt foltoztatnia a gazdájának. És sok bankó, a melyik a *másé* volt már akkor is, még mielőtt elveszítette az, a ki játszott vele. A mozgalom tehát, mely a játék eltörlésére vagy a lehető legnagyobb korlátozására törekszik, anyagi és erkölcsi argumentumokkal egyaránt nagyon gazdagon megokolható: de hogy ered-

Balogh Rezső: Jó étvágy.

A PHOTO-CLUB KIÁLLÍTÁSÁBÓL.

Goszleth fényképe.

FÜLEPP KÁLMÁN.

ményt elérni nem tud, annak is megvan a maga kézzel fogható magyarázata. Az emberek mindig és minden körülmények között keresni fogják és meg is fogják találni a módját annak, hogy játszhassanak. Ennek az egyszerű és világos magyarázata pedig az a tagadhatatlan valóság, hogy a pénzszerzésnek a legkevésbbé fáradságos lehetősége a játék. És mindig voltak és mindig lesznek emberek, a kik a *koczkázattól* kevésbbé fáznak, mint a *fáradságtól*, főként a míg a koczkázat a fáradozásnál dúsabb kamatot igér. A játékszenvedélynek legreálisabb, legczéliránosabb szocziális orvoslása tehát nem annyira a játék lehetőségének korlátozása, mint inkább a munka eredményességének biztositása és fokozása; arra kell törekednie minden szervezetnek, minden államnak, hogy a munkát minél gyümölcsözőbbé tegye polgárai számára, mert a játék vonzó erejét ennél hatásosabban semmi se ellensúlyozhatja.

*

Megújhodás. Az örökkévalóság nagyszerű adományával sajátos és nagyszerű képességek járnak együtt. A teremtés képessége egymagában még nem elegendő. Mert teremteni valamit egyúttal jelenti átadását e valaminek a mulandóság, a pusztulás számára is. Hiszen minden romlandó és mulandó e földön. Az örökkévalósághoz a teremtés képességén kivül szükséges még az *újjáteremtés* képessége is. Az a hatalmas adomány, a mely fiatallá tud megint varázsolni minden öregséget, ujjá tud tenni olyat, a mi már romnak látszott, és cselekszi ezt minden látható erőkifejtés nélkül, szinte csak egy ihletésnek a hatalmával. A kiknek hite erős a magyar nemzet örökkévalóságában és emlékezetük olyan, hogy ez örökkévaló erő jelenségeit meg tudja látni e hatalmas erőnek nem épen legelemibb megnyilatkozásában is, ez utóbbi időközben hitük számára sürün találhatnak argumentumot. A *helyreállásnak*, a visszaújhodásnak rendkivül érdekes jelenségeit tárja elénk ez a kor. Hogy csak egy példát vegyünk: gondoljunk a főispáni installácziókra, összehasonlítva a mai ilyen ünnepségek képét azokéval, a melyek csak néhány hónap előtt folytak le. Nem azt lehetett-é hinni, hogy ime egy intézmény végképen kihervadt a nemzet érzésvilágának kertjéből vagy legalább úgy megkorhadt, hogy soha többé ép és egészséges nem lesz? És ime, a szabadság levegőjének első beáradására a korhadtnak, holtra sebzettnek látszó törzs hogy fölemelkedett, kivirult újra! Hogy megkapta egyszerre minden diszét és ékességét! Igaz, hogy azóta hatalmas fordulat történt, de a nagyszerű erő, a melyről szólunk, épen abban van, hogy egyszerre tud érvényesülni minden fordulatnál és lelke egy friss ihletéssel újít meg mindent a maga területén. Nem fakulhat el és nem pusztulhat el semmi, a mi e nagyszerű erő lelke szerint való: minden viszontagság, szenvedés és ártalom csak megpróbáltatásnak bizonyul, a melynek minden pusztuló nyomát eltörli a nemzetben lakó örökkévalóság ereje egyetlen lehelletével.

FÜLEPP KÁLMÁN.

A magyar király rezidencziája, Magyarország első városa a héten első polgárának hivatalos székébe ültette, *Fülepp* Kálmánt. A polgármesteri méltóság igen szép méltóság és a dísze annál nagyobb, mert nem egy specziális tulajdonságnak vagy képességnek, hanem a polgári erények összeségének honorálása. Azoknak a virtusoknak, a melyeknek egy város és egy korszak életében, fejlődésében első rangu és vezető szerep jutott. Mindig jellemző egy város polgárságának gondolkodására és kétségtelenül jellemző egy korszakra is, kit itél legméltóbbnak a maga képviseletére, mert ez a választás megmutatja, melyik erkölcsöt tartja a legértékesebbnek, legkivánatosabbnak és a köztisztelet koszorújára legméltóbbnak. Szintelen emberek egy város elén a város gondolkodásának és a kornak szintelenségét jelentik: de ha az időnek lelke megtelik tartalommal és olyan a kor szelleme, hogy cselekvésre kényszerit minden érzést, csak olyan férfiak kerülhetnek az első vonalba, a kik valami határozottat jelentenek: egy kialakult fölfogást, egy nyilt álláspontot, egy önmagát immár hitelesitett meggyőződést, egy szilárd erkölcsöt. A magyar király székvárosának és a magyar nemzet fővárosának új főpolgármestere az a férfiu lett, a ki a közelmult küzdelmeiben, mint e város tisztviselője, a legnagyobb határozottsággal szállt síkra a nemzeti álláspont és a megtámadott törvényesség védelmében. A törvény diadala és az ő polgári fölmagasztaltatása között tehát erős erkölcsi harmonia van, a mely harmonia teljességéhez tartozik találkozása az uralkodó bizalmának, a mely őt az első polgár rangjára jelölte és a polgárság bizalmának, a mely a jelölést elfogadta és érvényesítette. Ennek a választásnak tehát hibátlan az erkölcse, van okunk bizni benne, hogy egészséges lesz a gyümölcse is. Fülepp Kálmán a fővároshoz való szeretetét megbizonyította a város jogaihoz való hűséges és bátor ragaszkodással a megpróbáltatás napjaiban, most e szeretet tovább munkálhat cselekedeteiben az alkotás területén, hogy ez a mi szép, nagy, viruló fővárosunk még szebb legyen, még nagyobb legyen, még virágzóbb legyen.

RÁKÓCZI-KAZULA.

Mikor a II. Rákóczi Ferencz hamvainak hazahozatala ügyében kiküldött bizott-ág megbizásából kitünő történettudósunk, *Thallóczy* Lajos Rodostóban járt, az ottani római katholikus plebánia-templomban több a nagy fejedelemtől származó ereklyetárgyat, gyertyatartókat, csengetyűt, karosszéket stb. talált Ez egyszerű tárgyaknak Rákóczi emléke fokozott jelentőséget ad s ezért Thallóczy elkérte őket az egyház derék plebánosától, Randazzo pátertől, a ki viszonzásul csak egy új misemondó ruhát kivánt, a melynek hátsó lapján a Patrona Hungariae képe legyen kihimezve.

A kazula elkészitését herczeg *Esterházy* Miklósné vállalta magára, ki akarva ezzel mutatni az Esterházy herczegi család kegyeletét a bujdosó kuruczok iránt, kiknek tetemei — köztük a család egyik öseé, Esterházy Antal tábornoké is — most haza fognak kerülni. A misemondó ruha már el is készült, fehér alapon arany himzésü liliomok diszitik, hátán gobelinhimzéssel van Mária képe s az Esterházy-család czimere. Az értékes emléktárgyat a magyar kormány a konstantinápolyi nagykövetség utján már el is küldötte Rodostóba, készitéseért pedig meleg hangú köszönő levelet intézett a herczegnéhez.

MŰVÉSZI FÉNYKÉPEK.

A magyar Photo-Club és ezt megelőzőleg az amateur-fényképezők országos egyesülete művészi fényképekből kiállitást rendezett, az előbbi országos, az utóbbi pedig házi kiállitást, e nemben az elsőt. Mindkét kiállítás tanuságot tesz arról, hogy hazánkban is vannak a fényképezésnek oly hivei, kik kellő ambiczióval, tudással és technikai készséggel dolgoznak, s megállják a versenyt a külföld fényképezői mellett is.

A *Photo-Club* országos kiállítása jóval felülmulja az eddig rendezett tárlatokat és már a legutóbb rendezett nemzetközi kiállítás óta is bámulatos haladást mutat. Az országos kiállítást május 5-én nyitották meg *Molnár* Viktor kultuszminiszteriumi államtitkár jelenlétében a műbarátok köre helyiségeiben. A magyar művészi fotografusok szine-java állította itt ki kiválóbb alkotásait. Pompás szines és egyszerű gummi nyomatok, pigment képek és hangulatos platin és bronzezüst képek ügyes rendezésben gyönyörködtetik a szemlélőt.

Az *amateur-fényképezők országos egyesülete* kiállítását saját helyiségeiben rendezte április 15-től május 10-ig. Ezen alig 8 hónapja fennálló egyesület ha tovább is ily arányban halad, a művészi fotografálás terén nagyon szép szerepet biztosithat magának. Egészen kezdő amateurjeink és eléggé ismert művészek a fényképezésnek technikailag legnehezebb ágával: a gummi-nyomással előállított képekkel szerepeltek itt dicséretreméltó eredménynyel.

PUCCINI ÚJ OPERÁJA.

«Pillangó kisasszony». Bemutatták a Magyar Kir. Operaházban 1906, május 12-én.

A végét járó operai évad utolsó eseménye igazán nagy esemény: egy nálunk mindig nagyra tartott olasz zeneköltőnek, Giacomo Puccini-nak őszinte nagy sikere. Ő maga is eljött hozzánk s a rend-

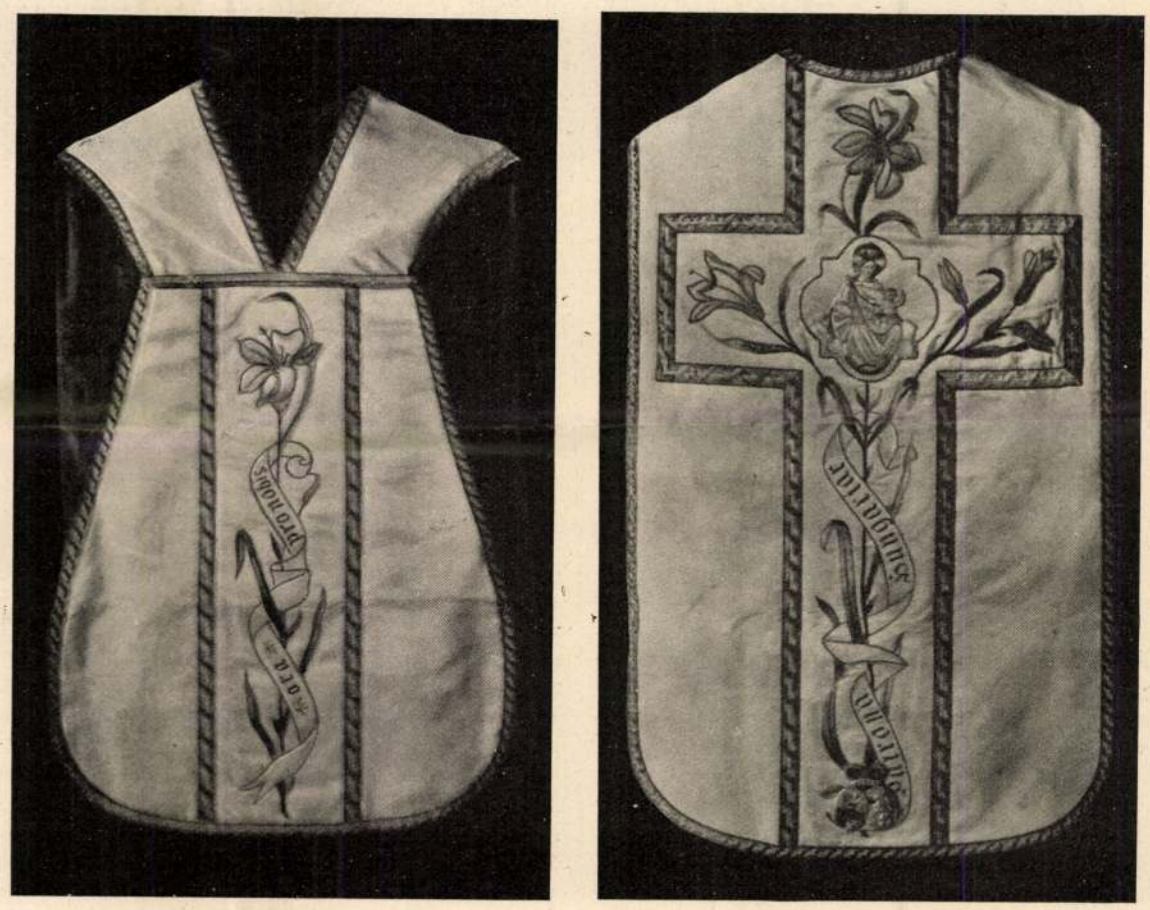

RODOSTÓI RÓM. KATH. TEMPLOMNAK KÜLDÖTT MISEMONDÓ RUHA

Esterházy Miklósné gr.

Borghese Kamilla

herceguo

l. mikedveli festo

Ráth György 1896

264. l. 269. l.

268. l. kepekkel

alrafordult. Jobbról elvá-
akálla barna, szemöldöke
k gallérja lehajtott, nyak-
kötve, kivágott mellénye

n. — Lelt. sz. 687. — Értéke
th-féle ereklyemúzeumból. —
tokat l. a 62. lapon az 593
ilis 23-án (107–95). — Átvételi
lomásul vette az 1896 április

Esterházy Móricné gr.

A majki kamaldoli kolostor és templom látképe.

Fenti festménye ??

Keretével együtt ábrázolva képes levelező lapon, a grofné sajátkezű ulaírásával (cevuzával)

Bierbszerzetések

188. l.

A szignatura = Majk (1924?) a név T-vel kezdődik, de olvashatatlan

Ha más adat nem fennegatja – nem szabad felhasználni!

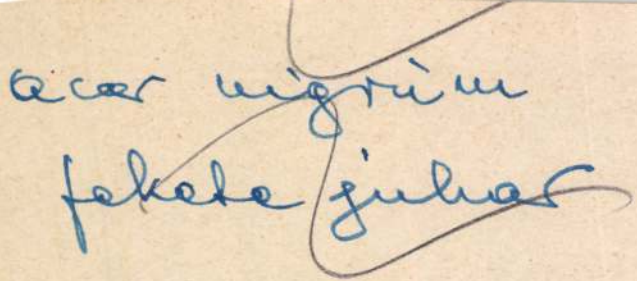

Esterházy Miklósné gr.
Borghese Kamilla
hercegnő

l. Esterházy
Miklósné grófnő
unhedvelő festő

Méltóságos
Nagyságos

II.

78334

Dr.Szentiványi Gyula urnak
titkár

Városligeti Szépmüv. BUDAPEST
Muzeum.

Esterházy Miklósné

grafné Borghese

Kamilla herceguö

m. festö Lenggel

l.

Ezredeves kiáll

XX. cs. 29. l.

~~D~~. Esterházy Miklósné gr
[Mükedvelő] festőnő

Fővárosi Lapok 1896. aug. 23., 11. del.
(Szana Tamás: Mükedvelők a mil-
lennáris kiállitásai.)

Kalmi

Esterházy Miklósné
gr

l.

Közlezrkiáll
1456. l.

OLVASD EL ÉS ADD TOVÁBB!

Loholsz, futsz új javak után...

Loholsz, futsz új javak után, kifúj a szél, megázol,
És a meglévő holmidra vajjon, miért nem vigyázol?
Még törekvő emberek is sokszor sárba ragadnak,
Hogy ha ezer dolgod is van, szakíts időt magadnak!
Biztosításod van már rég (jobbat nem is tehetnél),
De manapság **e kis pénzért** mondd, hogy mit is vehetnél?
Ezt az ügyet nem is lehet más oldalról szemelni,
Az értéket nagy sietve jó lesz ma felemelni!!

"Pátria" r.-t. Budapest — 485418

O Esterházy Mária gr

hiszö

l.

Mihályi falnegyhm

38. l.

a fordult, tojásdad medaillonban. Haja
, szakála leberetvált. Körülcsavart nyak-
ygyapjas-rendet szalagon hordja és mellét
nórós kabátjának gallérja és szegése prém.
négy sorban:
dinand
g von Oesterreich
der Cavallerie
ender General in Ungarn &c."
en bey Artaria & Comp."

néretei a keretnek 16.3: 13.7 s a réslapnak

9143.

140/95 № 44.

ESTERHÁZY Miklós gr.

hagyatékából bekerült tárgyak a muzeumban

Muzeumi kincsek : Válogatás a Savaria Muzeum és a Nádasdy Ferenc Muzeum gyüjteményéből. Szombathely, 1990 60, 64.p.

irta Bárdonné Domer Klára et al.

Vasm. Mur. Ig.

ompare Bookman's relatively even stroke weight
nan's pronounced differences between thick and

nportant consideration in choosing a presentation typeface be-
okes can become "lost" at small sizes, especially if insufficient
s between the text and its background.

f a typeface refers to the height of lowercase letters (such as c's,
ontaining neither ascenders nor descenders. Ascenders are the
b's, d's, l's and t's. Descenders are the portions of the letters that
baseline of letters, contained in such letters as p's, q's, and y's.

on purposes, typefaces with a high x-height (such as Bookman)
ead from a distance than typefaces with a lower x-height (such
an).

s

refers to the width and character spacing of individual letters.
es are characterized by wider letters than others, with the letters
htly spaced.

Eszterházy Kálmán gr.

~~0~~

l.

Lamb 20. 25.
26 l. Bibliogr.
297. n.

Lambrecht K:

Herman Otto. Az utolsó m. polihisztor élete és kora.
Bp. 1920

ves megküldéséért intézetünk tanári
Könyvtára számára, melyet mai
napon a Franklin-Egyesület útján
megkaptunk.

Kiváló tisztelettel

Budapest, 1914. jan. 24.

Dr. Király Ernő
Könyvtáros

[illegible]
igazgató

Esterházy Kálmán

gróf

festő

lárd

Lykakőrőns

40. l.

Esterhazy Kálmán gr.

Kelemen Lajos:
Gróf Esterhazy Kálmán halála és temetése. Erdélyi Museum 1916/17. 205–211. l.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Esterházy Kálmán gróf.

Stul. 1830 jun. 7.

politikus. Lepvisalo

utaina nézni, hogy ez ~~arra~~, aronos-e arral, aki festett is. Ha igen

ired

Krück. I. 285. l.

Laid

Pallas Lex.

Revai

Sturm stb.

Roma: Galleria Nazionale di Arte Moderna II. 234.

Esterházy Kálmán gróf, műkedvelő festő. 1879-ben kezdett festeni s a Bécs melletti Badenben évekig műterme volt. Művei közül különösen keleti tárgyú tájképeit dícsérték.

Képzőművészeti Szemle. 1881. 143. l.

Esterházy Kálmán gróf

volt. orsz. képviselő,
a napokban elhunyt

arcképe

Vas. Ujs. 1916. 131. l.

Magyar Testvérünk!

A Honvédelmi Miniszter Hozzád is szólt:

„A Magyar Vörös Keresztet meg kell segíteni!"

Megbízottunk július 1-én vagy 2-án fel fog keresni. Fogadd megértő szeretettel és készítsd elő adományodat, melyet hazafias elhatározásoddal a Vörös Keresztnek szántál.

Hazafias tisztelettel:

A Magyar Vörös Kereszt Egylet

F. k.: Vállay Gyula ig.

Stádium Rt., Budapest. Felelős: Győry A. ig.

Esterházy Kálmán gróf

Lásd

Kelemen Lajos:

Gróf Esterházy Kálmán halála és temetése.

Erdélyi Múzeum.

1917. 205–211. l.

Szakelemen

Esterházy Kálmán gróf

Esterházy *Kálmán gr.*, Kolozs vm. főispánja, *1830, †1916. A szabadságharcban Bem seregében harcolt. A szebeni csatában ágyúgolyó szétroncsolta a karját. Az abszolutizmus éveiben természettudományi tanulmányokat írt és az Erdélyi Múzeumot támogatta. 1865-ben Fogaras képviselője az utolsó kolozsvári országgyűlésen, majd Deák-párti programmal Kolozsvár képviselője a pesti országgyűlésen. 1871-ben Kolozsvár és Kolozs vm. főispánja lett.

167 —

Uj Idők Lex

IX. K.

Esterházy Kálmán
gróf

[azt hiszem nem ez
volt a festő]

Hegyesy Vilmos:
Gróf Esterházy Kál-
mán élete.
Erdélyi Múzeum
1916/17. 9-23. l.

PLÓSZ SÁNDOR

BIRTOKOS

DOMBRÁD, Szabolcs m.

Esterházy Kálmán
gróf

Hegyesy Vilmos: Gróf Esterházy Kálmán életéből. (A gróf tollbamondott emlékiratai nyomán.)
Erdélyi Múzeum
1916/17. 24–57. l.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Esterhazy Kálmán
gróf

Erdélyi Pál: Gróf
Esterhazy Kálmán
(1830 – 1916.) arcképpel.
Erdélyi Museum
1916/17. 1–8. l.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

GYÖRGY ALADÁR SÍREMLÉKE A KEREPESI-ÚTI TEMETŐBEN.

madszorra azt a kis kezet, öreg menyasszonyáét, mely egy életen át simította le homlokáról a bánatot. *M—th.*

BEMUTATÓK.

Csaknem egyidejűleg négy budapesti szinházban négy új külföldi mű került bemutatóra: a Nemzeti Szinházban a *német* Wildenbruch «Rabenstein Bersabé»-ja, a Vigszinházban a *franczia* Wolff «Ingovány»-a, a Magyar Szinházban az *angol* Wilde «Dorian Gray»-ja és hogy a külföldi költők versenye teljes legyen, a Népszinházban az *orosz* Dosztojevszki «Raszkolnikov»-ja. Azt hiszszük, hogy ennél többet már egy kozmopolita lélek sem követelhet szinpadainktól. Félreértések kikerülése czéljából megjegyezzük, hogy igenis szükségesnek tartjuk a külföld mesterműveinek, a világirodalom remekeinek hazai szinpadainkon való bemutatását, de már annak sehogysem vagyunk hívei, hogy idegen termékek özöne kiszorítsa eredeti termelésünket s egészen kozmopolita jelleget adjon nemzeti szellemben úgy is gyenge fővárosunknak.

Annál feltünőbb az idegen özönlés, mert immár szinpadjaink vezetői nem érik be a külföldi irodalmak drámáival, hanem előkeresik azok regényeit és szindarabokká dolgoztatják át, mintha nem volna elegendő párisi, londoni s berlini szinpadi szerzemény s mintha nekünk még az is hivatásunk lenne, hogy külföldi könyvtárakban keressünk szinpadra alkalmas regény-tárgyakat.

E regények közül kétségtelenül hatalmas alkotás *Dosztojevszki* «Bűn és bűnhődés»-e, az elborult lelkű nagy orosz írónak leghíresebb alkotása. De bármily megrendítő erejű, idegrázó, szinte félelmet keltő alkotás ez: legkevésbbé alkalmas szinpadi átdolgozásra. Dosztojevszki legfőbb ereje a részletes lélektani rajzban rejlik, abban az egyedül álló elbeszélő és festő művészetben, a melylyel a gyilkos Raszkolnikov lelkében végbemenő folyamatot leírja. Egy Dosztojevszki csodás művészetének sikerülhet a legborzalmasabb rablógyilkosság elkövetőjét hősként mutatni be s annak kétségbeesett, az őrület szélén álló lelki világát festéssel és elemzéssel izgalmas regény-olvasmánnyá tenni, — sikerülhet továbbá a bűn fertőjébe sűlyedt Szonja alakját szivet rázó hősnővé avatnia; — de ily pár és ily mese a regényből kiemelve, szinpadi világitásba állitva s legfőbb szépségétől, a mesteri leirásoktól megfosztva csakis rémdrámát nyujthat. Ha pedig az átdolgozó a rémdrámai jeleneteket háttérbe helyezi, nyujthat ugyan lélektani epizódokat, de egységes drámai cselekményt s elfogadható bonyodalmat nem.

Hasonlóképen jár *Wilde* «Dorian Gray»-ja a szinpadon. Itt kevésbbé érvényesülhet Wilde ötletének, aforizmáinak, paradoxonjainak tüzijátéka — nem érvényesülhet az a festő ereje sem, a mely gyűjtemények, műtárgyak, kulturtörténeti képek rajzában nyilatkozik. Sajátos, mondhatnók perverz miszticizmusa, képzeletének beteges romantikája szinpadon szemlélhetővé téve nem tehet a sokaságra olyan hatást, a milyent a regény olvasása tesz s így ez a mű szinpadon szintén csak rémdráma benyomását keltheti.

Ugyancsak izgalmas vadromantikát nyújt a német *Wildenbruch* «Rabenstein Bersabe»-ja, de ez stylszerűbben a középkorban játszódik le, a hamisitatlan rabló-lovagvilág környezetében. Sötét, kietlen lovagvár, utonállásra kész elszánt harczfiak, zordon, hitetlen várúr, a rablók közt felserdült tisztalelkű hajadon, vakmerő utonállás, megsebesült ifjú hős, a sebesültet ápoló ártatlan leányzó, eszményi szerelem . . . ilyenekből indul ki a cselekmény. S csak természetes, hogy a mese folyamán magára marad a szende hajadon a rémes várban, s az általa ápolt és megmentett ifjú hősnek kell a rablóvár elleni ostromra indulnia. A hősnek kell a hősnőt elfognia, börtönbe vetnie, de ép oly természetes, hogy a börtönben újra föl kell keresnie, ott szerelmet kell neki vallania s végül a vesztőhelyről megmenteni és oltárhoz vezetnie. A vörös hóhér alakjához a romantika reczipéje szerint stylszerűen illeszkedik a hős apjának hajthatatlansága, de végre ennek is m·g kell puhulnia s a párnak boldog házasságban kell egyesülnie. Érthetetlen csak az marad, hogy a boldog pár lelki nyugalmát csöppet sem zavarja az általuk kiontott vér. A hős ugyanis az utonállás alkalmával megölte a hősnő apját, a zordon rablólovagot; — a hősnő pedig a várostrom alkalmával meggyilkolta a hős kegyetlen szivű menyasszonyát.

A negyedik külföldi ujdonság, a franczia *Wolff* «Ingovány»-a már nem a vad romantika terméke. De ebben meg alig van cselekmény. A párisi élet ingoványából veszi tárgyát s kétségtelen, hogy nemcsak ismeri e világot, hanem egy-egy képét élethíven szinpadra is tudja hozni. De méltán kérdezzük, nem volt-e már elég a sok párisi iszap-virágból, a melyet a magyar szinpadok évek óta ide átültetni igyekeztek? s nem lenne már ideje, hogy végre szebb és tisztább virágokat ültessenek a honi talajba? A franczia szerző voltakép egy, a végletekig kiaknázott s ezer változatban megjelenített tételt próbál bizonyitani, t. i. azt, hogy bizonyos bukott nők mennyivel fölötte állnak bizonyos tisztességes nőknek. E czélból az első felvonásban egy tisztességesnek nevezett salonhölgyet mutat be, a ki nemcsak férjét, hanem udvarlóját is megcsalja, — a második és harmadik felvonásban pedig egy iszap-virágot, a kit a mélységből emel föl a hős s a kit különb erényűnek lát a salon-hölgynél. «Végre egy férfi!» e fölkiáltással végződik e mű s ezt a nagy elismerést azért nyeri a hős a szerzőtől, mert «előítéleteken» fölülemelkedve volt bátorsága egy a végsőkig züllött nőt magához emelni. Hát hiszen a jobb útra térő bűnösnek meg kell bocsájtani, — de az már talán mégis sok, a mit a szerző állit, hogy az az egyetlen igazi férfi, a ki a bűn legsötétebb és legalantibb odujából keres magának hitestársat s az az igazi nő, a kit ily környezetből ragadnak ki. S talán sok a szinpadi realizmusból az a kép, a melyet a második felvonás nyújt, midőn egy párisi tivornya-helyiség életét a maga visszataszító mivoltában állitja a nézők elé s a mű hősnőjét a Dumas-féle Gauthier Margitoknál százszor mélyebb sülyedésben mutatja be. Igaza van a szerzőnek, hogy ily nő kiválasztása a hős részéről nagy bátorságra vall, hasonlókép bátorságra vall, hogy ily nőnek még a vezeklést is elengedi, sőt azt az egész tisztességes női nem fölé emeli: — csak arról feledkezik meg a szerző, hogy e bátorság nem a fenkölt lélek erkölcsi fölénye, hanem az erkölcsi vakságban szenvedő ember czinizmusa.

Végül elismerőn kell megemlékeznünk a regények átdolgozóiról: *Hajó* Sándorról, valamint *Moly* Tamás és *Vajda* Lászlóról, a kik mint eredeti írók is ismeretesek s a kik mindent elkövettek, hogy nehéz és hálátlan feladatukat jól oldhassák meg. Hasonlókép dicséret illeti *Vértesy* Jenőt a német mű igazán magyaros fordításáért és *Szini* Gyulát, a ki a franczia mű sok árnyalatát finom érzékkel ültette át nyelvünkre. *Palágyi Lajos.*

ÚJ SÍREMLÉKEK A KEREPESI-ÚTI TEMETŐBEN.

mögh átráltak az öregbiró előtt és kieresztöttek a pokol tornáczábul. Hát mégis mögmentettem az ajkamot meg az életömet.

Mikor aztán hazaérköztem, elmöntem az idevaló felcserhez, és az se méreg, se itatás: szép csöndesen kiégette pokolkővel a daganást a fölső ajkamról. És azóta sem evött meg a rák, kéröm alásan.

És, mivel épen kialudt a pipája, komótosan kiverte belőle a hamut a markába, miközben fölényes mosolygással toldta hozzá a beszédéhez:

— Ilyenök a pesti doktorok, tekintetes úr, mög ilyen a mi felcserünk.

Arra a szerény megjegyzésemre pedig, hogy hiszen az idevaló felcser is Budapesten tanúlt a klinikán, méltósággal felelte:

— Ügen ám, de mégse vágta ki az ajkamot.

EGY ARANYMENYEGZŐ.

Ehhez a bájos, melancholikus őszhöz, melyben a gesztenye és az ákácz másodszor hozza meg virágát, mindenben hozzá illik az a kedves ünnepély, mely e napokban fog lefolyni Gyaluban. Ejh, mit ilyenkor másodszori virágzás! Itt aranylakodalom lesz, — harmadszori virágzás.

Bár, úgy lehet, csendes ünnepély lesz, hol talán csak a közellakó rokonok, ismerősök gyűlnek össze, az öreg pár neve mégis olyan, hogy a híre szétmegy két országgá, már t. i. Királyhágón túl és innen. Sőt ettől eltekintve sem volna érdektelen. Hiszen ha hasábokat irnak a lapok olyan házasságokról, a hol egymást a hitvesfelek megcsalják, valami kis figyelmet talán az olyan kötés is érdemel, a hol egymást meg nem csalják.

Az aranymenyegző ötvenes évfordulója szerint számítva, 1857-ben volt az esküvő, a halottak napján. Miért tűzték ki épen ezt a napot, különös. Talán azért, mert a legtöbb családtag ezt a napot nevezhette a magáénak. Hiszen pusztán a menyasszony családjából, a gróf Bethlenekből negyvenkét férfi vett részt a 48-iki csatákban, sok ott maradt abból.

Gróf Bethlen Paulina 1834-ben született a Cserhalom aljában fekvő Bethlen-kastélyban, gondosan, magyarosan nevelték (nem úgy, mint a magyarországi konteszeket), belecsepegtették a hazaszeretet, az irodalom iránti érdeklődést, a művészetekhez való vonzalmat (nagyatyja, gróf Bethlen Lajos még furulyázni is tanitotta), nem feledkeztek meg azonban a nyelvekről sem s nemcsak az eszét művelték, hanem a lelkét is. Már backfisch korában mondták róla: «Boldog lesz vele, a ki megkapja.» S igazuk volt. Ő maga szintén süldő leány korában álmodta meg, a mit gyakorta emlegetett azontul, hogy *balkézre* való házasságot fog egykor kötni. És ez is igaz lett. Az egybekelésnél, melyet Haynald Lajos akkori erdélyi püspök áldott meg a kegyesrendűek kolozsvári templomában, a vőlegény, gróf Esterházy Kálmán csak a balkezét nyújthatta neki, mert a jobbat elvitte a forradalomban Szeben alatt egy ágyúgolyó.

Ez a hiányzó kar egyébiránt nagy ékessége lett később a szabadelvűpártnak is, mikor már a népszerűsége a hosszú kormányzásban lekopott, mikor már labanczoknak kezdték csufolni a mamelukokat, szinte jól esett a szemnek a jegyzői emelvényen az az üresen lefityegő kabátujj az Eszterházy jobb válláról, mely nyilván hirdette, hogy valamikor máskép is volt. (Minélfogva megint máskép lehet valamikor.)

Érzéseik szinét-javát, lelkük derültebb felét vitték ebbe a frigybe, s azért lett boldog mindvégig. Ötven tél és nyár nagy idő, s bár nem mindig jártak az élet napfényes oldalain, keserűségek, megpróbáltatások érték, a halál is bekopogtatott, egyetlen fiukat elragadva, maga a házasság enyhítője volt mindezeknek, aranyos derűvel vonta be a külső élet felhőit; ha a villámok dörögtek is odakünn, a család asztalán szeliden, nyájasan világított a házi mécs, s ha Esterházy Kálmán tudna furulyázni s nem a neje, még ma is igaz lélekkel fújná el felesége ablaka alatt a Fráter nótáját: «Őszi rózsa, fehér őszi rózsa.»

Korántsem volt azonban olyan a lezajlott félszázad, hogy olyan kiváló lelkek, mint Esterházyék, megmaradhattak volna a családi zárt falak között a gyermekeiknél; a tetszhalottaiból fölébredt ország lázas sürgése-forgása a hétköznapi embereket is a közsorompókba szólította. Hát ők hogy maradhattak volna nyugodtan, kikben magasra csapódó lánggal égett a kötelességek tudata? A grófné, miközben gyermekeit az irodalom és a költészet kincstárába bevezeti, az idegen gyermekekre is gondol és egy költészettani munkát ad ki 1878-ban nők számára. Gyakran ir maga is franczia és magyar költeményeket, s fordit az egyik nyelvről a másikra, ref. templomok és iskolák patronája eleihez méltó buzgalommal. A gróf igazi idealista. Egy középkori lovag, kit nemes eszmények hevítenek, s a mellett nem zárkózik el a modern eszmeáramlatoktól sem. Már maga az a tény is jellemző, hogy gróf létére közkatonának állt be a Bem seregébe, ki csak erőszakkal tukmálta rá a hadnagyi attilát. Vitézül harczolt sok csatában, de a mellett szerény maradt, s ha az elvesztett keze nem árulná el, talán nem is tudnánk, hogy katona volt. A milyen jól forgatta a kardot, ép oly helyesen forgatta a Bach-Schmerling időkben az irótollat is. 1865-ben mint fogarasi képviselő részt vesz az utolsó kolozsvári országgyülésen, hol még szinről-szinre látta az öreg Erdélyt, minden eredeti alakjával. Később Kolozsvár választja meg képviselőjének a pesti országgyülésre, hol a Deák pártjához csatlakozik.

De nem sokáig nélkülözi kedves Kolozsvárát és Gyaluját, a cziklus végén mint Kolozsmegye főispánja tér vissza. Hogy jó főispán volt-e? Istenem, nehéz valami ilyet állítani. Mert hisz a jó főispán úgyszólván természetellenes jelenség. Ha odalent népszerű, felülről látszik rossznak és gyengének, ha pedig odalenn népszerűtlen, akkor alulról látszik erőszakosnak és rossznak. Szapáry alatt egy pénzügyigazgató valahol Erdélyben fáklyászenét kapott, mire a miniszter rögtön nyugdíjba küldte, mint a ki megérett a fáklya füstje közt, hogy mint a férges körte, lehulljon a fájáról.

Nos, Esterházyról csak annyit lehet mondani, hogy sohase sült ki róla, milyen főispán volt, — s ez a legnagyobb trükk, a mit valaha főispán elért. Azután még nagyobb megpróbáltatás várt reá. Intendáns lett a kolozsvári szinháznál. Ez már sok. Mert a mennyi ódiumot egy főispán fölszed hosszú főispánkodás alatt, az épen elég, hogy megroppanjanak a vállai, hátha még az intendánsságot is rárakják. Hisz ezt lehetetlen kibirni. Az intendánsság már Pesten is a legborzasztóbb állás, mert minden ujság beleszól és jobban tudja. Hát még Kolozsvárott, a hol minden ember beleszól!

Esterházy Kálmán ezt is átélte, sőt beletalálta magát. Alatta emelkedett a szinház niveau-ja, s majdnem a pesi Nemzeti Szinházat verte drámai előadásaival.

De hát az intendánsság ép úgy nem tarthat hosszadalmasan, mint a csuklás (mert abba belehal az ember), 1881-ben ismét az országgyülésen találjuk Esterházyt, a szabadelvűpárt padjaiban, vagyis a jegyzői széken, mivelhogy nem minden Esterházy, herczeg Esterházy. Kálmán gróf nem volt dynaszta, a cseszneki ágból származik ugyan, de már egy kicsit későn származott, az ő ágának a dominiumai már akkor elhulladoztak, minélfogva nem tartozott a jobbmódú képviselők közé s vállalta a jegyzői tisztet, mert rá volt utalva a munkára.

GRÓF ESTERHÁZY KÁLMÁN ÉS NEJE, GRÓF BETHLEN PAULINA.

Magas, férfias alakja úgyszólván kiegészítő része volt a parlamentnek. Nyájas, szeretetreméltó modora mindenkit lebilincselt. Beszédeket nem igen tartott a házban, de a klubbeli társalgásban olyan volt, mint a kovász a tésztában. Komoly higgadtsággal szólt hozzá mindenhez és bizonyos mérséklettel, olyan illedelmes hangon, mely a régesrégi tisztes magyar politikusokra emlékeztetett. Volt benne valami belle esprit, a mivel minden megjegyzésének némi szint és illatot tudott kölcsönözni. Némelykor egészséges bölcseség nyilatkozott észrevételeiben, a mi rendszerint az erdélyi észnek a sajátsága. Hatalmas, harsány hangja van, úgy hogy rendszerint ő olvasta fel a képviselők lajstromát a névszerinti szavazásoknál. Minden kulturmozzanat iránt érdeklődő szelleme nem elégedett meg csupán a politikával és a politikusokkal, estéit szerette irók és literátus emberek között tölteni, hol ezer meg ezer közkérdés merül fel egy-egy kapucziner mellett s nem absorbeál mindent valamelyik képviselőtársnak az a legújabb megfigyelése, hogy «a miniszterelnök néhány nap óta nagyon lehangolt». Csak hadd rágódjék ezen a többi négyszáz és nehány képviselő! Eszterházy folyton tanult, folyton olvasott. A ki az utczán találkozott vele, az sohase láthatta úgy, hogy ne vitt volna könyveket a hóna alatt. Hátha még másik hóna is volna? . . .

Bár még két év előtt is, mikor a Házból kimaradt, 75 éves volt, az idő súlya nem birt változtatni egyenes, katonás tartásán. Fiatalos mosolya, üde arcza, akár egy ifjúé, csak a haját, szakállát lepi hó, míg fekete szemeiben élénk tűz lobog most is, — mintha még esze ágába se lenne elvonulni.

Pedig mégis elvonult, zajtalanul, a hogy jött, előkelő szerénységgel, a hogy mindég viselkedett. Nem közönséges pálya az övé; úgy tetszik nekünk, van azon valami tiszteletreméltó zománcz, a mit a ragyogó pályák is nélkülöznek. Álmodozó volt, de nem stréber. A mások álmait álmodta. Vajjon szétfoszlottak-e ábrándjai? Nem hiszem. Van-e a lelkében keserűség, hogy váratlanul leszorult a politikáról? Dehogy. A hivő lelkeknek rózsaszin szemüveget is ád az Isten az önzetlenség mellé.

Ámbár ki tudja? Csak az bizonyos, hogy bár húsz évig ült az úgynevezett húsosfazekak mellett, szinte egyhuzamban, a közgazdasági tevékenység sokat szidott epochájában, nem szerzett semmit, — még ellenséget sem.

Üres, de hótiszta kézzel távozott és ez többet ér neki, még talán a fraknói ág uradalmainál is, mert most az arany nászon emelkedett érzésekkel zárhatja abba a tiszta kézbe immár har-

mögh átráltak az öregbiró előtt és kieresztöttek a pokol tornáczábul. Hát mégis mögmentettem az ajkamot meg az életömet.

Mikor aztán hazaérköztem, elmöntem az ideváló felcserhez, és az se méreg, se itatás: szép csöndesen kiégette pokolkővel a daganást a fölső ajkamról. És azóta sem evött meg a rák, kéröm alásan.

És, mivel épen kialudt a pipája, komótosan kiverte belőle a hamut a markába, miközben fölényes mosolygással toldta hozzá a beszédéhez:

— Ilyenök a pesti doktorok, tekintetes úr, mög ilyen a mi felcserünk.

Arra a szerény megjegyzésemre pedig, hogy hiszen az ideváló felcser is Budapesten tanúlt a klinikán, méltósággal felelte:

— Ügen ám, de mégse vágta ki az ajkamot.

EGY ARANYMENYEGZŐ.

Ehhez a bájos, melancholikus őszhöz, melyben a gesztenye és az ákácz másodszor hozza meg virágát, mindenben hozzá illik az a kedves ünnepély, mely e napokban fog lefolyni Gyaluban. Ejh, mit ilyenkor másodszori virágzás! Itt aranylakodalom lesz, — harmadszori virágzás.

Bár, úgy lehet, csendes ünnepély lesz, hol talán csak a közellakó rokonok, ismerősök gyűlnek össze, az öreg pár neve mégis olyan, hogy a híre szétmegy két országgá, már t. i. Királyhágón túl és innen. Sőt ettől eltekintve sem volna érdektelen. Hiszen ha hasábokat irnak a lapok olyan házasságokról, a hol egymást a hitvesfelek megcsalják, valami kis figyelmet talán az olyan kötés is érdemel, a hol egymást meg nem csalják.

Az aranymenyegző ötvenes évfordulója szerint számítva, 1857-ben volt az esküvő, a halottak napján. Miért tűzték ki épen ezt a napot, különös. Talán azért, mert a legtöbb családtag ezt a napot nevezhette a magáénak. Hiszen pusztán a menyasszony családjából, a gróf Bethlenekből negyvenkét férfi vett részt a 48-iki csatákban, sok ott maradt abból.

Gróf Bethlen Paulina 1834-ben született a Cserhalom aljában fekvő Bethlen-kastélyban, gondosan, magyarosan nevelték (nem úgy, mint a magyarországi konteszeket), belecsepegtették a hazaszeretet, az irodalom iránti érdeklődést, a művészetekhez való vonzalmat (nagyatyja, gróf Bethlen Lajos még furulyázni is tanította), nem feledkeztek meg azonban a nyelvekről sem s nemcsak az eszét művelték, hanem a lelkét is. Már backfisch korában mondták róla: «Boldog lesz vele, a ki megkapja.» S igazuk volt. Ő maga szintén süldő leány korában álmodta meg, a mit gyakorta emlegetett azontul, hogy *balkézre* való házasságot fog egykor kötni. És ez is igaz lett. Az egybekelésnél, melyet Haynald Lajos akkori erdélyi püspök áldott meg a kegyesrendűek kolozsvári templomában, a vőlegény, gróf Esterházy Kálmán csak a balkezét nyújthatta neki, mert a jobbat elvitte a forradalomban Szeben alatt egy ágyúgolyó.

Ez a hiányzó kar egyébiránt nagy ékessége lett később a szabadelvűpártnak is, mikor már a népszerűsége a hosszú kormányzásban lekopott, mikor már labanczoknak kezdték csufolni a mamelukokat, szinte jól esett a szemnek a jegyzői emelvényen az az üresen lefityegő kabátujj az Eszterházy jobb válláról, mely nyilván hirdette, hogy valamikor máskép is volt. (Minélfogva megint máskép lehet valamikor.)

Érzéseik szinét-javát, lelkük derültebb felét vitték ebbe a frigybe, s azért lett boldog mindvégig. Ötven tél és nyár nagy idő, s bár nem mindig jártak az élet napfényes oldalain, keserűségek, megpróbáltatások érték, a halál is bekopogtatott, egyetlen fiukat elragadva, maga a házasság enyhítője volt mindezeknek, aranyos derűvel vonta be a külső élet felhőit; ha a villámok dörögtek is odakünn, a család asztalán szeliden, nyájasan világított a házi mécs, s ha Esterházy Kálmán tudna furulyázni s nem a neje, még ma is igaz lélekkel fújná el felesége ablaka alatt a Fráter nótáját: «Őszi rózsa, fehér őszi rózsa.»

Korántsem volt azonban olyan a lezajlott félszázad, hogy olyan kiváló lelkek, mint Esterházyék, megmaradhattak volna a családi zárt falak között a gyermekeiknél; a tetszhalottaiból fölébredt ország lázas sürgése-forgása a hétköznapi embereket is a közsorompókba szólította. Hát ők hogy maradhattak volna nyugodtan, kikben magasra csapódó lánggal égett a kötelességek tudata? A grófné, miközben gyermekeit az irodalom és a költészet kincstárába bevezeti, az idegen gyermekekre is gondol és egy költészettani munkát ad ki 1878-ban nők számára. Gyakran ir maga is franczia és magyar költeményeket, s fordit az egyik nyelvről a másikra, ref. templomok és iskolák patronája eleihez méltó buzgalommal. A gróf igazi idealista. Egy középkori lovag, kit nemes eszmények hevítenek, s a mellett nem zárkózik el a modern eszmeáramlatoktól sem. Már maga az a tény is jellemző, hogy gróf létére közkatonának állt be a Bem seregébe, ki csak erőszakkal tukmálta rá a hadnagyi attilát. Vitézül harczolt sok csatában, de a mellett szerény maradt, s ha az elvesztett keze nem árulná el, talán nem is tudnánk, hogy katona volt. A milyen jól forgatta a kardot, ép oly helyesen forgatta a Bach-Schmerling időkben az irótollat is. 1865-ben mint fogarasi képviselő részt vesz az utolsó kolozsvári országgyűlésen, hol még szinről-szinre látta az öreg Erdélyt, minden eredeti alakjával. Később Kolozsvár választja meg képviselőjének a pesti országgyűlésre, hol a Deák pártjához csatlakozik.

De nem sokáig nélkülözi kedves Kolozsvárát és Gyaluját, a cziklus végén mint Kolozsmegye főispánja tér vissza. Hogy jó főispán volt-e? Istenem, nehéz valami ilyet állítani. Mert hisz a jó főispán úgyszólván természetellenes jelenség. Ha odalent népszerű, felülről látszik rossznak és gyengének, ha pedig odalenn népszerűtlen, akkor alulról látszik erőszakosnak és rossznak. Szapáry alatt egy pénzügyigazgató valahol Erdélyben fáklyászenét kapott, mire a miniszter rögtön nyugdíjba küldte, mint a ki megérett a fáklya füstje közt, hogy mint a férges körte, lehulljon a fájáról.

Nos, Esterházyról csak annyit lehet mondani, hogy sohase sült ki róla, milyen főispán volt, — s ez a legnagyobb trükk, a mit valaha főispán elért. Azután még nagyobb megpróbáltatás várt reá. Intendáns lett a kolozsvári szinháznál. Ez már sok. Mert a mennyi ódiumot egy főispán fölszed hosszú főispánkodás alatt, az épen elég, hogy megroppanjanak a vállai, hátha még az intendánsságot is rárakják. Hisz ezt lehetetlen kibirni. Az intendánsság már Pesten is a legborzasztóbb állás, mert minden ujság beleszól és jobban tudja. Hát még Kolozsvárott, a hol minden ember beleszól!

Esterházy Kálmán ezt is átélte, sőt beletalálta magát. Alatta emelkedett a szinház niveau-ja, s majdnem a pesi Nemzeti Szinházat verte drámai előadásaival.

De hát az intendánsság ép úgy nem tarthat hosszadalmasan, mint a csuklás (mert abba belehal az ember), 1881-ben ismét az országgyűlésen találjuk Esterházyt, a szabadelvűpárt padjaiban, vagyis a jegyzői széken, mivelhogy nem minden Esterházy, herczeg Esterházy. Kálmán gróf nem volt dynaszta, a cseszneki ágból származik ugyan, de már egy kicsit későn származott, az ő ágának a dominiumai már akkor elhulladoztak, minélfogva nem tartozott a jobbmódú képviselők közé s vállalta a jegyzői tisztet, mert rá volt utalva a munkára.

Magas, férfias alakja úgyszólván kiegészítő része volt a parlamentnek. Nyájas, szeretetreméltó modora mindenkit lebilincselt. Beszédeket nem igen tartott a házban, de a klubbeli társalgásban olyan volt, mint a kovász a tésztában. Komoly higgadtsággal szólt hozzá mindenhez és bizonyos mérséklettel, olyan illedelmes hangon, mely a régesrégi tisztes magyar politikusokra emlékeztetett. Volt benne valami belle esprit, a mivel minden megjegyzésének némi szint és illatot tudott kölcsönözni. Némelykor egészséges bölcseség nyilatkozott észrevételeiben, a mi rendszerint az erdélyi észnek a sajátsága. Hatalmas, harsány hangja van, úgy hogy rendszerint ő olvasta fel a képviselők lajstromát a névszerinti szavazásoknál. Minden kulturmozzanat iránt érdeklődő szelleme nem elégedett meg csupán a politikával és a politikusokkal, estéit szerette irók és literátus emberek között tölteni, hol ezer meg ezer közkérdés merül fel egy-egy kapucziner mellett s nem absorbeál mindent valamelyik képviselőtársnak az a legújabb megfigyelése, hogy «a miniszterelnök néhány nap óta nagyon lehangolt». Csak hadd rágódjék ezen a többi négyszáz és nehány képviselő! Eszterházy folyton tanult, folyton olvasott. A ki az utczán találkozott vele, az sohase láthatta úgy, hogy ne vitt volna könyveket a hóna alatt. Hátha még másik hóna is volna? . . .

Bár még két év előtt is, mikor a Házból kimaradt, 75 éves volt, az idő súlya nem birt változtatni egyenes, katonás tartásán. Fiatalos mosolya, üde arcza, akár egy ifjúé, csak a haját, szakállát lepi hó, míg fekete szemeiben élénk tűz lobog most is, — mintha még esze ágába se lenne elvonulni.

Pedig mégis elvonult, zajtalanul, a hogy jött, előkelő szerénységgel, a hogy mindég viselkedett. Nem közönséges pálya az övé; úgy tetszik nekünk, van azon valami tiszteletreméltó zománcz, a mit a ragyogó pályák is nélkülöznek. Álmodozó volt, de nem stréber. A mások álmait álmodta. Vajjon szétfoszlottak-e ábrándjai? Nem hiszem. Van-e a lelkében keserűség, hogy váratlanul leszorult a politikáról? Dehogy. A hivő lelkeknek rózsaszin szemüveget is ád az Isten az önzetlenség mellé.

Ámbár ki tudja? Csak az bizonyos, hogy bár húsz évig ült az úgynevezett húsosfazekak mellett, szinte egyhuzamban, a közgazdasági tevékenység sokat szidott epochájában, nem szerzett semmit, — még ellenséget sem.

Üres, de hótiszta kézzel távozott és ez többet ér neki, még talán a fraknói ág uradalmainál is, mert most az arany nászon emelkedett érzésekkel zárhatja abba a tiszta kézbe immár har-

GRÓF ESTERHÁZY KÁLMÁN ÉS NEJE, GRÓF BETHLEN PAULINA.

GYÖRGY ALADÁR SÍREMLÉKE A KEREPESI-ÚTI TEMETŐBEN.

madszorra azt a kis kezet, öreg menyasszonyáét, mely egy életen át simította le homlokáról a bánatot. *M—th.*

BEMUTATÓK.

Csaknem egyidejűleg négy budapesti szinházban négy új külföldi mű került bemutatóra: a Nemzeti Szinházban a *német* Wildenbruch «Rabenstein Bersabé»-ja, a Vígszinházban a *franczia* Wolff «Ingovány»-a, a Magyar Szinházban az *angol* Wilde «Dorian Gray»-ja és hogy a külföldi költők versenye teljes legyen, a Népszinházban az *orosz* Dosztojevszki «Raszkolnikov»-ja. Azt hiszszük, hogy ennél többet már egy kozmopolita lélek sem követelhet szinpadainktól. Félreértések kikerülése czéljából megjegyezzük, hogy igenis szükségesnek tartjuk a külföld mesterműveinek, a világirodalom remekeinek hazai szinpadainkon való bemutatását, de már annak sehogysem vagyunk hívei, hogy idegen termékek özöne kiszorítsa eredeti termelésünket s egészen kozmopolita jelleget adjon nemzeti szellemben úgy is gyenge fővárosunknak.

Annál feltünőbb az idegen özönlés, mert immár szinpadjaink vezetői nem érik be a külföldi irodalmak drámáival, hanem előkeresik azok regényeit és szindarabokká dolgoztatják át, mintha nem volna elegendő párisi, londoni s berlini szinpadi szerzemény s mintha nekünk még az is hivatásunk lenne, hogy külföldi könyvtárakban keressünk szinpadra alkalmas regény-tárgyakat.

E regények közül kétségtelenül hatalmas alkotás *Dosztojevszki* «Bün és bünhődés»-e, az elborult lelkü nagy orosz irónak leghiresebb alkotása. De bármily megrendítő erejü, idegrázó, szinte félelmet keltő alkotás ez: legkevésbbé alkalmas szinpadi átdolgozásra. Dosztojevszki legfőbb ereje a részletes lélektani rajzban rejlik, abban az egyedül álló elbeszélő és festő művészetben, a melylyel a gyilkos Raszkolnikov lelkében végbemenő folyamatot leírja. Egy Dosztojevszki csodás művészetének sikerülhet a legborzalmasabb rablógyilkosság elkövetőjét hősként mutatni be s annak kétségbeesett, az őrület szélén álló lelki világát festéssel és elemzéssel izgalmas regény-olvasmánynyá tenni, — sikerülhet továbbá a bün fertőjébe sülyedt Szonja alakját szivet rázó hősnővé avatnia; — de ily pár és ily mese a regényből kiemelve, szinpadi világitásba állitva s legfőbb szépségétől, a mesteri leírásoktól megfosztva csakis rémdrámát nyujthat. Ha pedig az átdolgozó a rémdrámai jeleneteket háttérbe helyezi, nyujthat ugyan lélektani epizódokat, de egységes drámai cselekményt s elfogadható bonyodalmat nem.

Hasonlóképen jár *Wilde* «Dorian Gray»-ja a szinpadon. Itt kevésbbé érvényesülhet Wilde ötletének, aforizmáinak, paradoxonjainak tüzijátéka — nem érvényesülhet az a festő ereje sem, a mely gyüjtemények, műtárgyak, kulturtörténeti képek rajzában nyilatkozik. Sajátos, mondhatnók perverz miszticizmusa, képzeletének beteges romantikája szinpadon szemlélhetővé téve nem tehet a sokaságra olyan hatást, a milyent a regény olvasása tesz s igy ez a mű szinpadon szintén csak rémdráma benyomását keltheti.

Ugyancsak izgalmas vadromantikát nyújt a német *Wildenbruch* «Rabenstein Bersabe»-ja, de ez stylszerűbben a középkorban játszódik le, a hamisitatlan rabló-lovagvilág környezetében. Sötét, kietlen lovagvár, utonállásra kész elszánt harczfiak, zordon, hitetlen várúr, a rablók közt felserdült tisztalelkü hajadon, vakmerő utonállás, megsebesült ifjú hős, a sebesültet ápoló ártatlan leányzó, eszményi szerelem ... ilyenekből indul ki a cselekmény. S csak természetes, hogy a mese folyamán magára marad a szende hajadon a rémes várban, s az általa ápolt és megmentett ifjú hősnek kell a rablóvár elleni ostromra indulnia. A hősnek kell a hősnőt elfognia, börtönbe vetnie, de ép oly természetes, hogy a börtönben újra föl kell keresnie, ott szerelmet kell neki vallania s végül a vesztőhelyről megmenteni és oltárhoz vezetnie. A vörös hóhér alakjához a romantika reczipéje szerint stylszerüen illeszkedik a hős apjának hajthatatlansága, de végre ennek is meg kell puhulnia s a párnak boldog házasságban kell egyesülnie. Érthetetlen csak az marad, hogy a boldog pár lelki nyugalmát csöppet sem zavarja az általuk kiontott vér. A hős ugyanis az utonállás alkalmával megölte a hősnő apját, a zordon rablólovagot; — a hősnő pedig a várostrom alkalmával meggyilkolta a hős kegyetlen szivü menyasszonyát.

A negyedik külföldi ujdonság, a franczia *Wolff* «Ingovány»-a már nem a vad romantika terméke. De ebben meg alig van cselekmény. A párisi élet ingoványából veszi tárgyát s kétségtelen, hogy nemcsak ismeri e világot, hanem egy-egy képét élethiven szinpadra is tudja hozni. De méltán kérdezzük, nem volt-e már elég a sok párisi iszap-virágból, a melyet a magyar szinpadok évek óta ide átültetni igyekeztek? s nem lenne már ideje, hogy végre szebb és tisztább virágokat ültessenek a honi talajba? A franczia szerző voltakép egy, a végletekig kiaknázott s ezer változatban megjelenített tételt próbál bizonyitani, t. i. azt, hogy bizonyos bukott nők mennyivel fölötte állnak bizonyos tisztességes nőknek. E czélból az első felvonásban egy tisztességesnek nevezett salonhölgyet mutat be, a ki nemcsak férjét, hanem udvarlóját is megcsalja, — a második és harmadik felvonásban pedig egy iszap-virágot, a kit a mélységből emel föl a hős s a kit különb erényűnek lát a salon-hölgynél. «Végre egy férfi!» e fölkiáltással végződik e mű s ezt a nagy elismerést azért nyeri a hős a szerzőtől, mert «előítéleteken» fölülemelkedve volt bátorsága egy a végsőkig züllött nőt magához emelni. Hát hiszen a jobb útra térő bűnösnek meg kell bocsájtani, — de az már talán mégis sok, a mit a szerző állit, hogy az az egyetlen igazi férfi, a ki a bűn legsötétebb és legalantibb odujából keres magának hitestársat s az az igazi nő, a kit ily környezetből ragadnak ki. S talán sok a szinpadi realizmusból az a kép, a melyet a második felvonás nyújt, midőn egy párisi tivornya-helyiség életét a maga visszataszító mivoltában állitja a nézők elé s a mű hősnőjét a Dumas-féle Gauthier Margitoknál százszor mélyebb sülyedésben mutatja be. Igaza van a szerzőnek, hogy ily nő kiválasztása a hős részéről nagy bátorságra vall, hasonlóképp bátorságra vall, hogy ily nőnek még a vezeklést is elengedi, sőt azt az egész tisztességes női nem fölé emeli: — csak arról feledkezik meg a szerző, hogy e bátorság nem a fenkölt lélek erkölcsi fölénye, hanem az erkölcsi vakságban szenvedő ember czinizmusa.

Végül elismerőn kell megemlékeznünk a regények átdolgozóiról: *Hajó* Sándorról, valamint *Moly* Tamás és *Vajda* Lászlóról, a kik mint eredeti irók is ismeretesek s a kik mindent elkövettek, hogy nehéz és hálátlan feladatukat jól oldhassák meg. Hasonlóképp dicséret illeti *Vértesy* Jenőt a német mű igazán magyaros fordításáért és *Szini* Gyulát, a ki a franczia mű sok árnyalatát finom érzékkel ültette át nyelvünkre. *Palágyi Lajos.*

ÚJ SÍREMLÉKEK A KEREPESI-ÚTI TEMETŐBEN.

megvva

Esterházy Károly gróf

műkedvelő festő

Szül. Bécs 1847 nov. 30.

Autodidakta. 1880 körül

Pozsonyban lakott -

Pozsonyi műkiállítás 1883

26. l.

Nilusi tájkép

Montecarlo

Pihenés a szvatagban

Rózsák

576/1935.

Dr. Szentiványi Gyula ti

intézett beadványát, melyben J

kot

Esterházy Károly István
gróf

---

sz. 1847 nov. 30 a csek-
leszi ágból. Középiskolai
tanulmányait Győrött és Pozs-
nyón befejezvén, Kassán
jogot végzett. Erután a festé-
szetre adta magát. Művészi
hajlamait nagyban előtegi-
tettek nagy europai és afrikai
utarásai. Egyptomban kétszer
időtött huzamosabb ideig.
Pozsonymegyében szentábra-
hámban gazdálkodik, majd-
nem kizárólag családjának
és a művészetnek él.

Sturm 1905
87–88 l.

Római csüngődíszítés VI. 275.

Esterhazy Karoly gr.

a Pozsonyi képzőmuvészeti Egylet elnöke

volt 1883-ban

Pozsonyi mindiáki

tás 1883

1. l.

Esterházy Károly

festő

szül. 1847. nov. 30

Bécs

Pozsonyi képzőm. Egylet

1883. évi kiáll.

26. l.

és a kiállított

művek közt is –

Könyvtáramban

K-D. K.

ESZTERHÁZY József

Tatán fajanszgyárat alapít 1758-ban

Csányi 1954. 27.l.

mdk

Eszterházy Imre püspök (1723-1725)

a török hodoltság után elöször restauráltatja a sokat szenvedett Gizella kápolnát

Gutteil Lenö: Vezprém Szt Imre városa 1930.
16-17. l

Esterházy Fényes Miklós

Valószínűleg nagy szerepe volt
a fertődi Esterházy kastély építésében.
(1765-1784)

Kelényi György: Kastélyok, Zsúrát, villát
1974 Bp. Corvina 112. old.

Esterházy „Fényes" Miklós

szerepe a fertődi kastély tervezésében és építésében. /A terv ötletmi szerzője Esterházy "Fényes" Miklós, a közreműködő építészek - Mödelhammer, Jakoby Miklós, Hofelo Menyhért - csak az ő elképzeléseinek megvalósitói/.

Balogh András: Ki rajzolta a fertődi v. Esterházy kastély vezértervét?
Művtörtért. 1969. 1. sz., p. 77-80.

(a szövegben) az építész nevét. A metszetek aláírásából arra következtethetünk, hogy *Jacoby* volt a kastély építője és egyúttal a könyv szerzője is, aki bizonyára szerénységből elhallgatta nevét.

A közreműködő művészek és mesteremberek, szobrászok, festők stb. nevét sem tudjuk. Pohl *Josef Haydn*-ról írott könyvéhez adatokat keresve, átkutatta a levéltár okmányait, mégis csak egy művész nevét említi, *Grundmann* Basilius festőét, aki az emeleti nagyterem mennyezetképét (»Apollo diadalkocsiján«) festette.

A patkóalakú kétemeletes épület középrészével és két szárnyával, hosszúkás négyszögű díszudvart fog közre, közepén szobordíszes vízmedence van. A negyedik oldalt pillérek közé fogott hármas, finom rokokó díszű, kovácsolt vaskapuzat zárja le.

Az épület kiemelkedő középrészének első emeletéhez pompás vasráccsal, puttókkal és lámpásokkal díszített pilléreken és oszlopokon nyugvó szabad lépcső vezet. A homlokzatokat két emeletet átfogó falpillérek tagozzák, a közbeeső ablakok szemöldökét rokokóba hajló plasztikus dísz élénkíti. A földszint középrészét a pilléreken nyugvó előtér és a Sala terrena foglalja el. Ezekből nyílnak a földszinti termek. Közöttük vagy belső díszítés, vagy pedig bútorzata révén kiválik a Louis XV. bútorzatú fogadószoba, a következő hálószoba Louis XVI. kályhával és egy du Paquier korabeli porcellánfeszülettel; tőle jobbra elterülő fogadószoba Watteau-modorú festményekkel (benne oszloposlábú ezüst asztal, rokokó fajánszkályha és a sarokban berakott díszű Louis XVI. írószekrény), a tanácskozó termül szolgáló Louis XVI. bútorzatú szobában a falakon németalföldi modorú kocsmajelenetek láthatók (rokokókályha, nehéz Louis XVI. bronzveretes butorzat és egy Roentgen-modoru íróasztal). A Watteau-médaillonos szobában kínai modorú hollandi lakk női íróasztal áll. Az építtető Miklós herceg hálószobája pompás hatású, kanapészerű ágyával, felette zománcos óra; Louis XVI. kályha és fehér-arany falborítás egészíti ki a bútorzatot. A lakkborítású szobában lakkfestésű kínai ülő és álló porcellánalakok jól hatnak az adott környezetben.

Az első emeleten a kastély középrészét elfoglaló és két emeleten áthaladó nagyterem szép térhatásával lep meg. Mennyezetét és oldalfalait Basilius *Grundmann* nagyméretű olajfestményei díszítik. Ez a weimari születésű (1726) festő Chr. W. E. Dietrich tanítványa volt Drezdában. Meller szerint 1762-ben Esterházy Miklós herceg udvari festője lett. (A négy évszakot ábrázoló festménye a Szépművészeti Múzeumban van.) 1792-ben nyugalomba vonult és 1798-ban halt meg Eszterházán. Ehhez a teremhez csatlakozik a vadászjelenetekkel díszített szoba. A gobelinburkolatú hálószoba Mária Teréziát látta vendégül. A piros damasztos hálószobában gazdag berakású bronzveretes íróasztal köti le figyelmünket. Említésreméltó a Gobelin-terem, melynek falait a F. V. D. BORCHT (Jean Francois B. 1727—61.) jelzésű csatajelenetes, a XVIII. század első feléből származó brüsszeli faliszőnyegek borítják. Az ovális alaprajzú kápolna két emeleten megy át. Kupoláján a Magyarország védasszonya előtt térdelő Szent István, a főoltáron Szent Antal alakja van ábrázolva. Az egész kastély126 szobát foglal magában. Két oldalához az egykor képtárul (ma a budapesti Szépművészeti Múzeum alapanyaga) szolgáló szárny és a télikert csatlakozott.

A kastély parkjában szétszórva állottak: az operah[illegible] József volt a karmestere (1760—90.), a mar[illegible] Fortuna- és Vénusz-templomai [illegible]

termül szolgált és a remetelak (Eremitage). A parkot tavas szökőkutak, vizesések és szobrok díszítették. Ezek jórésze azonban elpusztult.

A XVIII. században fényes ünnepségek színhelye volt Eszterháza. Ebben az időben Rohan herceg, a francia követ, 1772-ben, Mária Terézia királyné és a főhercegek látogatták meg Eszterházát. Esterházy Antal herceget 1791-ben itt avatták soproni főispáni méltóságába, Sándor Lipót főherceg nádor, Károly és Ferenc főhercegek, az ország prímása és sok más előkelőség jelenlétében. Ezek az ünnepségek 340.000 forintba kerültek.

A XIX. század elején a park pusztulásnak, a kastély is hanyatlásnak indult. Bubics Zsigmond püspök, a család zárgondnoka a mult század végén művészi ízléssel helyreállította a romlásnak indult épületet. Ma az ifjú Esterházy Pál herceg kedvelt tartózkodási helye és egyszersmind a magyarországi hercegi birtokok igazgatóságának székhelye a pompás berendezésű palota.

Eszterház

Von *Karl Csányi*

Das hervorragendste unserer Provinzschlösser ist jenes grosse U-förmige Gebäude, das Fürst Nikolaus *Esterházy*, den sein Zeitalter mit dem Beinamen »der Prächtige« ausgezeichnet hat, in der zweiten Hälfte des 18. Jhd. errichten liess. Die Baulust gehörte von jeher zu den hervorstehenden Eigenschaften der Familie. Sie fand vor allem im Fürsten Nikolaus ihre Verkörperung, der nach einem Besuche Versailles, im Jahre 1764 den Entschluss fasste, ein ähnliches Schloss zu erbauen. Doch wer war wohl der Entwerfer und Erbauer des prachtvollen Schlosses ? Aus den Signierungen von Kupferstichen, die in einer 1794 in Pressburg erschienenen »Beschreibung des Hochfürstlichen Schlosses Eszterház im Königreiche Ungarn« enthalten sind, kann darauf gefolgert werden, dass *Jacoby* der Erbauer des Schlosses war. Von den mitwirkenden Künstlern kennen wir nur einen Maler namens Basilius *Grundmann*, der das Deckengemälde im grossen Saale des Stockwerkes, »Apollo auf seinem Triumphwagen« gemalt hat.

Das hufeisenförmige zweistöckige Gebäude umfasst mit seinem Mittelteil und den beiden Flügeln einen länglichen viereckigen Zierhof, in dessen Mitte sich ein statuengeschmücktes Wasserbecken befindet. Das ganze Schloss [illegible]hält 126 Zimmer. An seine beiden Flanken gliederten sich der ehemals als [illegible]lerie (heute bildet diese das Grundmaterial des Budapester Museums [illegible]ünste) dienende Flügel und der Wintergarten. Im Park des [illegible]treut : das Opernhaus, dessen Kapellmeister Josef *Haydn* [illegible]ettentheater, die Sonnen-, Diana-, Fortuna- und [illegible]us (alias Bagatelle), das als Tanzraum diente [illegible]n Teiche mit Springbrunnen, Wasser- [illegible]ls schon zugrundegegangen sind. [illegible]länzender Festlichkeiten. [illegible]he Gesandte, 1772 [illegible] des 19. Jhd. [illegible]gmund

[illegible], a kínai ház (másképp Bagatelle), amely tánc-
[illegible]onette-színház, a Nap-, Diana-,
247

Átoltalás megvonva

Esterházy Alexandra

grófnő

Apponyi Sándorné

grófnő

festő

laid

Apponyi Sándorné

aldtt.

Esterházy Alexandra
grófnő
férjezett Apponyi
Sándornégrofné

Lyka Kőzöns
41. l.

Esterházy Anna Maria gr

mühimrő

l.

Bán Sopron

375. l

Eszterházy Antal MDK

Ladvezér. lapszerkesztő

Rákóczi Ladvezére 1705 ápr. 1-én indította meg a legelső magyar hírlapot „Mercurius Veridicus ex Hungaria" c. alatt Kassán.

Firbinger Károly: Hazánk könyvnyomtatói. Grafikai Szemle 1893 évf. 1sz 6 l.

MDK

Esterházy Antal
szerkesztő

Kurucz tábornok szerkesztésében indult
meg a Mercurius Veridicus ex Hungaria c.
latinnyelvű újság. 1705–1710-ig jelent meg
Ez volt az első magyarországi hírlap. –

– Újabb adatok a magyar hírlapirodalom múltjából.
Grafikai Szemle 1913 évf. 4. 155 l.

Esterházy Ernő gróf

1826 –

110. Csendélet

virf. 36 × 30

Almásy-Teleki X.11. 1973

tamás
művészeti kiadó
budapest, V.
akadémia ucca 8

Nagyságos

Szentiváni

Tartalom: Reprodukciók

Ø

Esterházy Euphen

festő

Árv. Kőrb-

72. n. 1934. dec.

Női képmás, pasztell

Törv. védve.

HUNGÁRIA-GYÓGYFORRÁS-
VIZZEL KÉSZÜLT KÉTSZERSÜLT

Budapest, 1932 V. 16-22

Nagys. **Szállitó-jegy**

T. Dr. Lecutivány úr

		Ár	Pengő	fillér
	drb. sütemény reggel			
	„ „ délután			
	„ jour kenyér			
	„ „ sütemény			
	kg. fehér kenyér			
10	*„ félbarna kenyér*		4	40
	„ rozskenyér			
	„ Graham kenyér			

Kiszolgálva

930-X. — Merkur, IV. Prohászka-u. 6.

TELEFON:
Aut. 69-3-33.

GROSS MIHÁLY
finom fehér sütődéje
I., HORTHY MIKLÓS-ÚT 43.

MDK

Eszterházy Euphemia, festöm.

Nöi képmás. Pasztell. Jelz.

Árv. Közl. 1936.márc. 76.sz.2.rk.sz. 33.1.

Esterházy Euphemia

Női képmás, paszt.

Árverési Közlöny, 1936. márc. 2. rendk.sz.

33 1.

Eszterházy-Tengoborska

Euphémia grófne

XIX. z.

111. Fiatal kínai férfi, vízf. 20x16

112. Louis Tengoborski Fils (valószínűleg a művésznő fivérének képmása, 1840, ceruzarajz 28X18

113. Fiatal leány mellkeje, a művésznő utolsó műve

Pasztell 55x44. Repr. e kat.-ban.

Almásy-Teleki XII. 1943

Ø Esterházy Ferencné gr

hinzö

l

Mihalyifalucsylum

38. l.

zár.

k, lovon, jobbra fordulva. Jobb kezében a jogart
a ló kantárszárát is fogja, a keresztes ország
ú korona van, haja rövid, bajusza s szakala-
diszbe van oltözve s lova ágaskodik. A háttért
el. Fölül balra koronás czimer s jobbra ba-
medaillon köti le figyelmünket, a melyben
nuló jobb kéz nyilt koronát tart. Felira-
égy sorban:

T. D. G. ROM: IMP: SEMP: Aug: GERM:
: CR: SCL: etc. REX, ARCHID: AUST:
CAR: CARN: WIR: SUP: ET INF: SILES:
ET SUP: ET INF: LUS: CO: HABS: TYR: ET GÖRTZ &c.

mdatszalagon: „LEGITIME CERTANTIBVS"
: CORONATVS IN RE ROMANOR. IX. SEP. MDCXIX".

méretei a vonalkeretnek 24:19.5 cm.

01.

140/95 № 43.

Ø Esterházy Franciska
grófnő
ferjezett Hohenlohe
hercegnő
mühnüző

az 1870-es (?) években
első szülött gyermeke
emlékére egy saját kezé-
vel hímzett, fehér szi-
nű, művészi miserihát
adott az alábbi zárdá-
nak.

P. Veremund O.M.

Cap: Emlékkönyv a
budai kapucinus-
vendi zárda és plé-
bániatemplom renová-
lásának alkalmából.
Bp. 1927. 28. l.

D Esterházy Helén grófnő

szül. 1879. szept. 15-?

M. Katona Ilona: Mufi. Griff kiadás. 182 lap. (Fűzve 9.60, kötve 12.60.)

Egy vidám kutya történetét mondja el ebben a vidám, derűs regényben az írónő. Könyve az állatregényeknek abba a csoportjába tartozik, amely az emberi gondolat- és érzésvilágot viszi át az állatokra, hőse, Mufi, úgy él, gondolkodik, mintha ember volna. Az írónő színes, érdekes mesét sző hőse köré, végigkíséri őt kölyökkutya korától, mindazokon a változatos eseményeken, amik Mufit felnőtté érlelik. Az istállóból, ahol Jula néni, a tehén lakik, indul útjára Mufi s kalandjai közben még „katonai szolgálatot" is teljesít. *M. Katona Ilona* a regényben ismét tanujelét adta meseszövő ügyességének, élénk, színes képzeletének. Az érdekes könyvet *Esterházy Helén grófnő* 25 finom rajza teszi szemléletesebbé.

Magyar Kultur Szemle

1943. szept. 15.

Esterházy Imre gróf

Esterházy *Imre gr.*, esztergomi érsek, *1663, †1745. Az 1741. évi országgyűlésen Mária Terézia egyik legbuzgóbb hívének mutatkozott; hadjáratait is nagy áldozatkészséggel támogatta. Lelkes műbarát és bőkezű építtető volt, sokat foglalkoztatta Raphael *Donner* barokk-szobrászt; Donner által mintázott térdelő szobra a pozsonyi Dómban (l. a 162. *képtáblát*).

Uj Idk Lex

IX. K.

1740

223

6

Ornátus, miseruha, pluviale és négy dalmatika (Simor miseruhával és két pluvialéval egészíttette ki), ezüsthimzésű alapon gerezdes domború arany himzésű tölcsérekből selyemhimzésű virágok nőnek ki. Oldalt is domboru idonok váltakoznak szines virágokkal. A miseruha magassága 109 cm. Bécsi munka 1740 tájáról.

Mária Terézia ajándéka Esterházy Imre gr. primásnak, állítólag a királynő maga is dolgozott rajta. — Simor 1869. restauráltatta.

Dalmatika: Egyhműv. kiáll 1930, 497 va.

Lepold: Adatok, 38 l.

Czernyánszky 88–89 l.

Esterházy Imre gróf

hgprimás miseru-
hái

Ø Esterházy József gróf

XVIII. sz.

építészeti tanulmányokkal sokat foglalkozott, cseklészi kastélyát (Épült 1711–1722) talán maga tervezte

Lásd okv.

Hekler M. M. Tort

156. l.

Fentiek emlékiratai

tenmaradtak.

Lásd Bizonyit

Vas Kengyel VII. 246.

1730

222

Esztergomi
főszékesegyházi
kincstár

Miseruha, ezüsttel átszőtt fehér selymen hullámos arany himzéssel három mezőre osztva, középütt árnyalt selyemből kivágott hat zöld leveles virágcsokor, kétoldalt leveles-virágos indák. A virágokat és leveleket arany zsinór szegélyezi. Bélésében felirat: Renov 1871 Joan. Simor. Mag. 102·5 cm. Magyar munka 1730 körülről.

Esterházy Imre gróf hercegprimás (1725–1745) tulajdonából, Simor új szövetre alkalmaztatta.

Gerevich: PA, 200 l.

Eszterjánszky 90 l.

KÉT KIRÁLYI AJÁNDÉK AZ ESTERHÁZY CSALÁD KINCSTÁRÁBAN

SZILÁGYI ANDRÁS

„Fájdalom, kevés, sőt ritka az, mi magyar név, s történet bélyegét magán viseli" – írja Ipolyi Arnold 1876-ban, annak az impozáns budapesti kiállításnak az iparművészeti alkotásairól, amely a Károlyi-palota termeiben elsőként tárta közönség elé a történeti Magyarországon őrzött, s a dualizmus koráig fennmaradt családi gyűjtemények – közöttük tekintélyes főúri kincstárak – anyagát.[1] Gazdagságukat, jelentőségüket illetően igencsak különbözők e gyűjtemények, a fenti állítás mégis többé-kevésbé egyöntetűen érvényes valamennyiükre; e tekintetben még a legrangosabb, s legkiemelkedőbb műtárgyegyüttes, az Esterházy hercegek nagyhírű fraknói kincstára sem jelent kivételt. Ipolyi világosan fogalmaz, megállapítása pontos és találó. Nem arról van ugyanis szó, mintha kevés lenne az olyan alkotás, amely a korábbi századok magyar történelmének nevezetes eseményeihez, alakjaihoz kötődik, amely a hazai családtörténet jeles, vagy kevésbé hírneves személyiségeivel, ismert tényeivel, adataival áll kapcsolatban. Ellenkezőleg, ilyenek éppenséggel szép számban találhatók, éspedig elsősorban az Esterházy család fraknói műgyűjteményében. Ám e művek történeti vonatkozásait – megrendelőik személyét és szándékait, készítésük okát és körülményeit, főként pedig későbbi, olykor izgalmas és kalandos históriáját – többnyire homály övezi. Ez utóbbiak ugyanis – néhány ritka kivételtől eltekintve – nem olvashatók le magukról a műalkotásokról, ily módon a sejtések, az alig igazolható vélekedések körén belül maradnak, ahelyett, hogy meggyőző evidenciává válva, megannyi fontos adalékként gazdagítanák, s tennék árnyalttá a régi magyar kultúrhistória tablóját.

A múlt század hetvenes-nyolcvanas évei óta történészek és művészettörténészek számos nemzedéke törekedett, s törekszik arra, hogy választ találjon az egykori főúri kincstárak nagyértékű, pompás darabjainak keletkezésével, s későbbi sorsával kapcsolatos kérdésekre. Általánosan elfogadott, már-már közhelyszerű megállapítás az, miszerint e kérdések tisztázásához – sőt, puszta felvetéséhez, megfogalmazásához is – az egykorú írott források tanulmányozása s helyes értelmezése szükséges. Olyan, túlnyomórészt levéltári forrásokról van szó, melyeket Ipolyi és kortársai nem ismerhettek, s amelyek utóbb, a későbbi évtizedek módszeres, körültekintő kutatásai során sem egykönnyen tárulnak fel. Ezen a ponton a művészettörténész előszeretettel, s többnyire nem is alaptalanul hivatkozik arra, hogy a rendelkezésre álló adatok felettébb hiányosak, töredékesek, s hogy a szűkszavú, sommás említések ritkán teszik lehetővé egy-egy műtárgy azonosítását. Nos, nem áll szándékunkban mindezt kétségbe vonni, úgy véljük azonban, hogy ezek az igencsak szétszórt, többnyire gyérszámú – néha pedig kimondottan talányos, sőt zavarbaejtő – adatok némely esetben jól kiaknázhatók, s figyelemreméltó tanulságokkal, olykor érdekes meglepetésekkel is szolgálhatnak.

A régi főúri kincstárak történetére vonatkozó írott források közül azok a legértékesebbek, amelyek bizonyos műtárgyak átadásáról, illetve átvételéről tudósítanak. Ilyenek mindenekelőtt a hagyatéki leltárak és végrendeletek, melyek olykor az egyes művek súlyát, értékét és feltüntetik, s néha azok eredetét, korábbi tulajdonosaik személyét illetően is nyújtanak némi információt. A különböző inventáriumok, minthogy egy-egy gyűjtemény teljes anyagát felölelik, ugyancsak becses forrásnak tekinthetők, jóllehet ritkán tartalmaznak effajta, az egyes darabok származására vonatkozó adatokat. E tekintetben kivételt képez az a két latin nyelvű, részben azonos szövegű inventárium, amelyet Esterházy Pál nádor (1635–1713) készíttetett saját gyűjteményéről – korának minden bizonnyal leggazdagabb magyarországi kincstáráról – 1693-ban, illetve 1696-ban. Ezekben ugyanis egy-egy műtárgy adományozójaként, illetve – a 16., sőt a 15. században élt személyek esetében – korábbi birtokosaként, közel húsz történelmi név szerepel – főként a Habsburg uralkodóház tagjai, valamint 16–17. századi magyar főrendek, a hazai arisztokrácia prominensei. E mintegy húsz név viselői között, különös kivételként, két olyan történeti személyiséget is találunk, akik idegen országok uralkodói voltak. Ők I. Károly angol, illetve II. János Kázmér lengyel király; előbbi a Stuart-, utóbbi a Wasa-dinasztia tagja.

Az effajta adatok esetében különösen fontos, hogy a forráskritika módszerével megvizsgáljuk, szigorú mérlegeléssel eldöntsük, vajon elfogadható, hitelt érdemlő közlésről van-e szó. Nos, az ezt alátámasztó érveket itt nincs terünk elősorolni; elegendő talán, ha arra hívjuk fel a figyelmet, hogy e két illusztris név olyan művekkel kapcsolatban merül fel, amelyek az inventárium leírásai – s részben korábbi leltárak egyes tételei – alapján megnyugtatóan azonosíthatók, s amelyeket a Stuart-, illetve a Wasaházból származott uralkodók címerei díszítenek.

ESTERHÁZY család
MUG évkönyve 1991

E két ötvöstárgy – egy impozáns bölényszarv-serleg[2] és egy ékkövekkel, s zománcos aranyékszerekkel gazdagon díszített serleg[3] – kiemelkedő értékű, egyszersmind különlegesen ritka, a maga típusában unikális darab. Az előbbi műről a fent említett, 1693. évi inventárium a következőképpen ad hírt: „Ungula Griphi cum Syrena psalterium tenente, ac Insignibus Esterasianis, quae fuit Caroli condam Angliae Regis Ao 1638".[4] E szarvserleg történetének, adományozása körülményeinek tisztázása ezidőszerint aligha lehetséges. Ezt ugyanis az Esterházy-kincstár anyagában elsőként egy 1664-ből származó összeírás említi[5] – anélkül természetesen, hogy eredetét feltüntetné –, a korábbi leltárak hallgatnak róla. Márpedig a királyi ajándékozásra – az idézett latin inventárium tanusága szerint – 1638-ban került sor. Bizonyosnak látszik tehát, hogy az adományozó e művet nem az Esterházy-család valamely tagjának, hanem valószínűleg a korszak egyik uralkodójának szánta. Ennél többet, kézzelfoghatóbbat jelenleg nem állíthatunk; csupán a szóba jöhető, ám nehezen – egyelőre egyáltalán nem – alátámasztható hipotézisek egyikét kívánjuk felvetni. Eszerint I. Rákóczy György erdélyi fejedelem lehetett a megajándékozott; ily módon az ötvösmű átadására az ő legátusának és az angol király követének – Johann Heinrich Bisterfeldnek és Sir Thomas Row-nak – 1638. januári, hamburgi tárgyalásai alkalmával kerülhetett sor. Röviddel azután tehát, hogy a fejedelem – 1637 októberében – kilép az európai politika színterére, s kiépíti szerteágazó, az angol királyi udvar köreivel is érintkezésben álló diplomáciai hálózatát.[6] E feltételezés kapcsán megannyi talányos kérdés merül fel. Vajon a királyi ajándék eljutott-e egyáltalán Hamburgból Gyulafehérvárra, s ha igen, akkor mi módon, s milyen úton? Továbbá meddig volt – ha volt egyáltalán – a mű az erdélyi fejedelmi kincstárban, s hogyan, mikor, mely közvetítők révén került legkésőbb 1664-ben a fiatal, azidőszerint huszonkilenc éves Esterházy Pál tulajdonába? Ha világosan értelmezhető, „perdöntő" adatok híján kísérelnénk meg e kérdéseket felderíteni, akkor szükségképp az ingatag, s túlságosan merész feltételezések bizonytalan láncolatába bonyolódnánk, és – bár a téma felettébb izgalmasnak, akár Walter Scott tollára illőnek látszik – óhatatlanul egy, a történész számára igencsak ingoványos terepre lépnénk.

Más a helyzet az Esterházy gyűjtemény egyik legpompásabb darabjának, a fent említett násfás serlegnek az esetében. Hitelt érdemlő forrás tudósít ugyanis arról, hogy azt a személyt – Casimirus herceget, a későbbi II. János Kázmér lengyel királyt –, akit az 1693. évi inventárium[7] – valamint egy dátum nélküli műtárgyjegyzék a 17. század végéről[8] – e művel kapcsolatban megnevez, a személyes érintkezések világosan felfejthető szálai fűzték az Esterházy családhoz, pontosabban annak két tagjához. E kapcsolat egy családi eseményhez, s annak előzményéhez kötődik, ugyanakkor fontos politikai vonatkozásai is vannak; erről ad hírt az alábbi forrás, Esterházy Pál ifjúkori feljegyzéseinek egy részlete: „Nem sokára azután (1643 nyara után) jött el (Nagyhőflányba) Nádasdy Ferencz uram, a'ki es kérvén néném asszonyt (Esterházy Anna Juliannát [1630–1669], Miklós nádor leányát), oda adták neki, s az 1644 esztendőben a' lakodalma es megh volt Kismartonban. Vőfély Illésházy György uram volt, a' császár képi Lippay György esztergomi érsek, lengyel király követje egy *Kazanovszky* nevű lengyel úr volt, a'ki igen kívánta volna nénémasszonyt *Casimirus herczeg* számára, a'ki azután lengyel királlyá lött. Mert *Bécsbe jövén Casimirus herczeg*, ki László (IV. Ulászló) lengyel király öccse volt, *Kismartonba es eljött vala*, a'hol es néném asszonyt megh szemlélvén megh szerette, s igen kicsinyben múlt, hogy el nem vötte, hanem hertelenséggel megh halván bátyja, az királyságra kelletvén menni, ángyát vötte el, az ki ... franczia asszony volt".[9]

Ebből a tárgyalt eseménnyel közel egykorú, legkésőbb az 1650 körüli évekből származó feljegyzésből számunkra két fontos következtetés adódik. Ha Casimirus herceg, azaz János Kázmér – utóbb (1648-tól) Lengyelország királya – 1643-ban, bécsi tartózkodását megszakítva, Kismartonba látogat, akkor ennek célja kétségkívül a magyar nádorral, Esterházy Miklóssal való személyes kapcsolatfelvétel lehetett. A vele folytatott, a jelek szerint bizalmas tárgyalásokon bizonyára a nemzetközi politika időszerű, fontos kérdései – nyilvánvalóan bizonyos, a lengyel udvar által kezdeményezett koalíciós tervek – kerültek terítékre. A kismartoni tárgyalások puszta ténye azt sejteti, hogy ezekben az elképzelésekben a lengyel politika – nevezetesen a bátyja, IV. Ulászló nevében tárgyaló János Kázmér herceg – jelentős szerepet szánt Esterházy Miklós nádornak. Továbbá, ha 1644 februárjában, Miklós nádor leánya, Esterházy Anna Julianna esküvőjén a lengyel királyt következtében nem kisebb személyiség, mint Adam Kazanowski (1599 körül – 1649),[10] a varsói diplomácia egyik kulcsfigurája képviseli – ez tudniillik az idézett forrás másik tanulsága –, akkor ez a tény önmagában is igen figyelemreméltó. Arra a világosan kirajzolódó szándékra utal ugyanis, hogy a nagytekintélyű és tapasztalatú Adam Kazanowski, személyes fellépése révén, közvetítők nélkül ismertesse meg a magyar nádort a – bizonyára még formálódó, érlelődő – lengyel koalíciós elképzelésekkel, alkalmasint azok hátterével, távlati céljaival is. Ekkoriban, 1644 első hónapjaiban a varsói diplomácia – amint az más forrásokból tudható – egy közép- és kelet-európai, törökellenes koalíció összekovácsolására törekedett, s ennek érdekében közvetíteni igyekezett a Habsburgok és az erdélyi fejedelemség, azaz Bécs és Gyulafehérvár között.[11] Ehhez pedig alapvetően fontos, mi több, elengedhetetlen volt, hogy megszerezze Esterházy Miklós nádor jóváhagyását, sőt, lehetőség szerint – akár hallgatólagos – támogatását is.

Mindebből az szűrhető le, hogy Adam Kazanowski nem valamiféle rutinszerű, hanem ellenkezőleg, igencsak nagyfontosságú, s meglehetősen kényes diplomáciai küldetésben járt el akkor, amikor 1644. februárjában a kismartoni esküvőn uralkodóját képviselte. Nyilvánvalóan ezzel függ össze, hogy az alkalomhoz illő jegyajándék nem valamiféle szokványos darab, hanem egyedülállóan ritka, kivételes értékű alkotás, amely természetesen a menyasszonyt illeti, de amely egyszersmind a főrangú követ tárgyalópartnerének, magának a nádornak a figyelmét is felkeltheti, az ő családi kincstárának is díszére válhat. Bizonyos továbbá az is,

hogy a Miklós nádorral ez alkalommal folytatott megbeszélésein a lengyel legátus szükségképp azoknak a korábbi tárgyalásoknak a fonalát kellett, hogy ismét felvegye, amelyeket az előző év őszén János Kázmér kezdeményezett – ugyanott, Kismartonban. Nem véletlen tehát, hogy a díszes násfás serleg annak a Kázmér hercegnek a személyes ajándékaként került átadásra, akinek a korábbi tervei, elképzelései ezúttal, 1644 februárjában kellett, hogy egyeztetett, konkrét formát öltsenek. Mindezek alapján megállapítható, hogy a nagyértékű, különleges ajándék megválasztását, s átadását nem valamilyen konvencionális gesztusnak, hanem ellenkezőleg, alaposan megfontolt diplomáciai lépésnek kell tekintenünk, olyan lépésnek tehát, amely mögött egyértelműen körvonalazódó, határozott politikai elgondolás húzódik meg.

A nevezetes násfás serleggel kapcsolatban, az elmondottakon túl, további izgalmas, bár nem könnyen megválaszolható kérdések is felmerülnek. Datálását és az attribúciót illetően különböző, s meglehetősen eltérő vélemények láttak eddig napvilágot.[12] Abban azonban egyetértenek a kutatók, hogy a művet a kiemelkedő kvalitású applikált ékszerek – násfák és boglárok – páratlanul gazdag együttese teszi jelentőssé, továbbá, hogy ez utóbbiak más műhelyből származnak, s jóval korábbiak, mint maga a serleg. E kérdésben legutóbb Rudolf Distelberger foglalt állást, s egyszersmind egy hipotézist is felállított az ékszerek származására, eredeti rendeltetésére, s készítőjük személyére vonatkozóan.[13] A nagyérdemű osztrák kutató, a stíluskritika módszerét követve, az ékszer-együttes domináns darabjainak, a ronde bosse zománcos puttó- és állatfigurákkal díszített nyolc nagyméretű násfának a széles körű, összehasonlító vizsgálata alapján fogalmazza meg véleményét. Szerinte ez utóbbiak a manierista ötvösművészet egyik legkitűnőbb mesterének, a brüsszeli születésű Jan Vermeyennek (1559 előtt – 1606) tulajdoníthatók, s az ő bécsi tartózkodását követő, késői korszakából származnak, azokból az 1600 és 1606 közötti évekből tehát, amikor II. Rudolf udvari ötvöseként Prágában tevékenykedett. Kifejti továbbá, hogy az említett függő ékszerek (násfák) eredetileg egy nagyméretű nyaklánc felfűzött-applikált díszei voltak, s ez utóbbi mű azonosítására is kísérletet tesz: egy 1619. évi forrás – II. Mátyás hagyatéki inventáriuma – egyik tételében véli megtalálni annak első, s ez idő szerint egyetlen írásos említését.

E hipotézis feltétlenül megfontolandónak, az attribúció éppenséggel meggyőzőnek tűnik, csupán a datálással szemben lehetnek fenntartásaink. Vermeyen oeuvre-jének, működése bécsi éveiből származó, hiteles műveinek tanúsága szerint, úgy véljük, tágabb időhatárral kell számolnunk. Ily módon nem zárható ki az a lehetőség, miszerint az eredeti mű – egy függő ékszerekkel dúsan díszített, bő nyaklánc – az 1580 és 1600 közötti években, tehát Bécsben készült. Ami pedig a szóba jöhető, esetlegesen e műre vonatkozó írott forrásokat illeti, véleményünk szerint szerencsésebb, ha azokat más körben – nem a Habsburg uralkodók kincstárának összeírásai között – keressük.

Azzal természetesen nem áltathatjuk magunkat, hogy valamiféle tervszerű, módszeres kutatás során valaha is olyan adatokra bukkanunk, amelyek minden kérdést megvilágítanak, s minden kételyt eloszlatnak. Ennek ellenére megengedhető talán, hogy a történet szálait tovább fűzzük, s ily módon kísérletet tegyünk arra, hogy az előzményeket, s a jeles ékszer-együttes készítésének körülményeit rekonstruáljuk. Úgy véljük ugyanis, hogy a magyar-lengyel – pontosabban az erdélyi-lengyel – kapcsolatok 16. századi históriájának egy nevezetes, ismert eseménye, feltételesen bár, de összefüggésbe hozható a tárgyunkkal, e pompás ékszer-garnitúra keletkezésével, s történetének korai szakaszával.

1583. június 12-én Krakkóban, Báthory István lengyel király udvarában fényes ünnepség zajlik: a nagytekintélyű Jan Zamoyski kancellár (1542–1605) tartja esküvőjét Báthory Grizeldisszel, a korábbi erdélyi fejedelem, Báthory Kristóf (1530–1581) leányával. A menyegzői lakomáról, az ott elhangzott dikciókról, továbbá az ez alkalommal a város főterén megtartott ünnepi felvonulásokról, s színpadi látványosságokról egykorú, latin nyelvű szépirodalmi alkotás tudósít.[14] Számunkra azonban ezúttal fontosabb az a – sajnos, töredékes – forrás, amely a kézfogó előzményeiről ad hírt. Az év április 20-án, tizenkét nappal azelőtt, hogy Grizeldisz és népes kísérete Gyulafehérvárról Krakkóba indul, az erdélyi kancellár, Kovacsóczy Farkas részletes jelentésben tájékoztatja Báthory Istvánt arról, miként sikerült a menyasszony kelengyéjét összeállítania. Ebből megtudható, hogy a kelengye Krakkóban fog majd kiegészülni, a menyasszonyt ugyanis „ő nagysága" – maga a király – fogja bizonyos, Bécsből szerzett „nyakbevetőkkel, függőkkel, kézrevalókkal, s nyakraszorítókkal" felékesíteni.[15]

Öt évvel ezután, 1588-ból származik egy igencsak figyelemreméltó adat. Az év őszén Báthory Grizeldisz, aki urának társaságában épp egy Lublinban megtartandó menyegzőre készül, afelől intézkedik, hogy a királyi kancellária kincstárából bizonyos ruhái és ékszerei kivétessenek. Ez utóbbiak egyike egy aranylánc *nyolc* függővel, melyek „rubinokkal, gyémántokkal és gyöngyökkel díszítettek".[16] Ugyancsak fontosak számunkra azok a különböző forrásokból származó feljegyzések, amelyek a további, a Báthory Grizeldisz korai halálát (1590 eleje) követő fejleményekre derítenek fényt. Ezekből megtudható, hogy Grizeldisz bátyja, Báthory Zsigmond (1572–1613), az időközben – 1588 óta – immár teljhatalmúvá lett, s uralkodói jogait gyakorló erdélyi fejedelem több ízben tesz kísérletet arra, hogy Zamoyski kancellártól – legátusai útján – visszaszerezze azokat a nagyértékű ékszereket, melyek húga menyasszonyi hozományát képezték. Az adatok – Bethlen Farkas Erdélyi történetének egy részlete, Gyulafi Lestárnak, Báthory Zsigmond követének feljegyzései, valamint a Bocskay Istvánnak és Csáki Istvánnak adott követutasítások[17] – egyértelműen arra utalnak, hogy Báthory Zsigmond nem tudott e szándékának – 1592-ben, s az azt követő években immár követelésének – érvényt szerezni; az ékszerek a lengyel királyi kancellária birtokába kerültek, s a jelek szerint ott is maradtak.

Mindezek az adatok természetesen nem perdöntők, korántsem bizonyító erejűek. Ahhoz azonban, úgy véljük, elegendők, hogy egy megfontolásra érdemes hipotézis alapjául szolgáljanak. Ha 1583 áprilisában, unokahúga hozományának – s pompázatos esküvői viseletének – kiegészítése tárgyában maga a lengyel király, Báthory István intézkedik, éspedig oly módon, hogy Bécsből hozat ékszereket, akkor feltételezhető, hogy ágensei e megrendeléssel a korszak egyik legkitűnőbb ötvösét, az az idő szerint Bécsben tevékenykedő Jan Vermeyent keresik fel, s őt bízzák meg a kívánt művek elkészítésével. Ha pedig a szóban forgó, a nevezetes násfás serleget díszítő ékszerek, stíluskritikai alapon, Jan Vermeyennek tulajdoníthatók, akkor elképzelhetőnek, sőt, igencsak kézenfekvőnek tűnik egy lehetőség. Eszerint e közel hatvan évvel korábbi ékszer-garnitúra egyes darabjai azok, amelyek 1643–1644 telén, az Esterházy Anna Juliannának szánt nászajándék – az inventáriumokban említett, s szerencsés módon fennmaradt „násfás serleg" – felékesítése céljából, másodlagosan felhasználásra kerültek. Márpedig ez csakis a lengyel királyi család valamely tagjának – nevezetesen János Kázmér hercseg, esetleg IV. Uiászló király – rendelkezése nyomán történhetett; erre utalnak legalábbis azok az adatok, amelyek az ékszerek későbbi, 1590 utáni sorsát felvillantják. Bizonyára ez ad magyarázatot az Esterházy Pál-féle, latin nyelvű kincstár-jegyzék leírásában szereplő, s a tárgyon ma is látható címerek megjelenésére. A serlegre applikált nyolc nagyméretű függő ékszer – násfa – közül ugyanis kettőn címeres intagliók tűnnek fel, éspedig azoknak a kombinált címereknek a vésett ábrázolásai, amelyeket a Wasa-dinasztiából származott lengyel királyok használtak.

Az ékszerek eredetére vonatkozó, s a fentiekben vázolt hipotézist egy további körülmény is alátámasztja. Királlyá választása idején, 1576-ban majd az azt követő években is, Báthory Istvánnak, az általa képviselt politikának a lengyel főrendek körében a nagyhatalmú kancellár, Jan Zamoyski volt a legbefolyásosabb támogatója. Nem meglepő tehát az, amit a források egyértelműen igazolnak, hogy tudniillik Zamoyski kancellár és Báthory Grizeldisz házasságkötését maga a király, a menyasszony nagybátyja kezdeményezte, és szorgalmazta. Bizonyos továbbá – az egykorú történetírók sem hagynak kétséget felőle –, hogy a kézfogó jól illeszkedik távlati politikai céljai közé, s azok megvalósításához – a kortársak egyöntetű véleménye szerint – jelentősen hozzájárulhat. Nevezetesen Báthory Istvánnak a trónutódlással kapcsolatos szándékáról van szó. Az uralkodónak dédelgetett terve volt ugyanis, hogy majdan unokaöccse, Báthory Kristóf fia, Báthory Boldizsár kövesse őt a lengyel trónon. Látnia kellett ugyanakkor, hogy Lengyelország rendjei igencsak mérsékelt lelkesedést mutatnak eme elképzelés iránt, sőt, éppenséggel vonakodnak elfogadni azt. Báthory István okkal vélhette tehát, hogy távlati tervéhez nem csupán hathatós, de immár „elkötelezett" támogatóra is talál Zamoyski kancellár személyében, aki, e házasságkötés révén, a designált trónörökös – pontosabban trónkövetelő – közeli rokona – sógora – lesz.

Báthory István számára kétségkívül alapvetően fontos volt, hogy az esküvő alkalmával a menyasszony minél kedvezőbb benyomást keltsen, s minél előnyösebb megítélés alá essen az egybegyűlt lengyel főrendek körében. Nem véletlen tehát, hogy figyelme az ünnepség megannyi részletére, külsőségeire – egyebek között Grizeldisz kelengyéjére, ünnepi öltözékére is – kiterjedt. Mindezekkel a tényekkel és megfontolásokkal igencsak összeegyeztethető, hogy a király által Bécsben rendelt ékszereket nem kisebb mesternek, mint Jan Vermeyennek tulajdonítsuk, továbbá, hogy azokat a szóban forgó darabokkal, azaz a nevezetes násfás serleg díszeivel azonosítsuk.

Végezetül érdemes röviden visszatérnünk az 1644. évi kismartoni eseményekhez, s azokkal kapcsolatban egy tanulságosnak látszó összevetést tennünk. Akkor, az év februárjában Lengyelország királyát, mint tudjuk, az Európaszerte hírneves és tekintélyes Adam Kazanowski képvielte, s egy olyan menyasszonyi ajándékot nyújtott át a magyar nádor leányának, amely a művészi, az anyagi, s – úgy véljük – a történeti érték tekintetében egyaránt kiemelkedő. Pontosan egy évvel azelőtt, 1643. február 3-án egy hasonló, s semmivel sem kisebb jelentőségű esemény zajlott – éspedig Gyulafehérvárott. Az erdélyi fejedelem fia és designált utóda, II. Rákóczy György (1621–1660) tartotta kézfogóját az egykori fejedelmi család tagjával, nagyhírű történeti személyiségek leszármazottjával, Báthory Zsófiával.[18] Közismertek a menyasszony családjának Lengyelországi kapcsolatai.[19] Azok ismeretében, főként pedig annak alapján, hogy ez utóbbi a Báthory-név viselője volt, arra gondolhatnánk, hogy a varsói udvar egy magasrangú, illusztris személyiséget, s az alkalomhoz illő, igencsak értékes nászajándékot küldött Gyulafehérvárra. Az ismert tények azonban ezt az indokoltnak tűnő előfeltevést nem támogatják, ellenkezőleg, inkább cáfolják. IV. Uiászló képviseletében népes küldöttség vonult Erdélybe, s jelent meg a fejedelmi rezidencián, ám ezt a követséget az a Jerzy Ballaban vezette, akiről nevén kívül jószerint semmit nem tudhatunk, s aki bizonyosan nem tartozott a lengyel udvar befolyásos köreihez, a varsói politika irányítói közé semmiképp. Ami pedig a királyi nászajándékot illeti – egy nagyméretű aranyozott ezüstserlegről és egy díszes számszerűjról van szó a források szerint[20] –, az inkább tekinthető konvencionálisnak, semmint különösebben kitüntetőnek. Mindez megfelel ugyan a diplomáciai érintkezések protokolláris előírásainak, jól látható ugyanakkor, hogy lényeges különbség mutatkozik a gyulafehérvári, s az egy évvel későbbi kismartoni ajándék- és követküldés között.

Kézenfekvőnek, részletező okfejtés nélkül is evidensnek tűnik az ebből adódó konklúzió, ám óvakodnunk kell attól, hogy messzemenő, túlzottan általános következtetést vonjunk le e két prokolláris esemény kapcsán. Alaposan tévednénk ugyanis, ha – az effajta diplomáciai lépések hátterének, s motívumainak ismeretében – a fentiek alapján úgy vélnénk, hogy ekkor, az 1640-es évek első felében a varsói udvar jelentősebb, az európai politikában számottevőbb tényezőnek tekintette volna a királyi Magyarországot, mint az erdélyi fejedelemséget. A Wasa-uralkodók udvarában bizonyosan tudtak azokról az egyezményekről, szövetségekről – alkalmasint tartalmukat is ismerhették –, amelyek Erdélyt az európai protestáns uralkodókhoz, fe-

jedelemségekhez fűzték, s amelyek túlnyomó része épp ekkoriban – a Harmincéves háború utolsó szakaszában – jött létre, illetve újult meg. A lengyel államügyek irányítói pontosan felmérhették, fel is kellett mérniük, hogy I. Rákóczy György fejedelemsége milyen súlyt képvisel az európai hatalmi politikában, s nincs jele annak, hogy ez az ő megítélésükben, akár átmenetileg, leértékelődött volna. Ugyanakkor nyilvánvalóan tisztában voltak a királyi Magyarország hasonlóan súlyos, előnyösnek éppenséggel nem nevezhető, sőt, nagyon is kiszolgáltatott helyzetével, s azzal, hogy a magyar nádor meglehetősen korlátozott kompetenciával rendelkezik, már ami a nemzetközi politikában való aktív részvételt illeti. Az 1644. évi követküldés, Adam Kazanowski személyes fellépése az Esterházy rezidencián, csakúgy, mint János Kázmér herceg előző évi – nyilvánvalóan bizalmas, valószínűleg titkos – kismartoni tárgyalásai épp ezeknek a fenti megfontolásoknak a fényében válnak különösen jelentőssé. E diplomáciai lépések előzményeiről, indítékairól, a tárgyalások részleteiről nincs hitelt érdemlő, közvetlen információnk, ezekről – mint említettük – csupán feltételezéseink lehetnek. Ám ezek, mármint a két, egymást követő „magas szintű" kapcsolatfelvétel puszta ténye, szembetűnő élességgel világít rá arra, miként ítélte meg a varsói udvar Esterházy Miklós nádor szerepét, befolyását az európai politika ügyeiben.

A nagyhatalmak bécsi rezidensei – amint az követjelentéseikből, levelezésükből tudható – a magyar nádort nagyformátumú, európai rangú politikusnak tekintették; olyan személyiségnek, akinek neve – s gyermekeinek személye – némely dinasztikus elképzelésekben is felmerült, éspedig az 1640 és 1645 közötti években. Az elmondottak alapján bizonyosak lehetünk abban, hogy ezt a véleményt, egyebek között, a lengyel politika irányítói s döntéshozói is magukévá tették. Épp ebben leljük, végső soron, indokát és magyarázatát annak, hogy egyedülállóan értékes s kitüntető az a nászajándék, amelyet a varsói királyi udvar 1644 telén, főrangú követe – bizalmi, „belső embere" – útján, Esterházy Miklós nádor leányának esküvője alkalmával Kismartonba küldött.

JEGYZETEK

1 *Ipolyi A.:* Magyar Mű- és Történeti Emlékek kiállítása. Századok 10 (1876) 535.

2 Budapest, Iparművészeti Múzeum, Ltsz.: E 60.2. Magasság: 32,5 cm, átmérő: 12,6 cm. V.ö.: Barokk és rokokó. Kiállításkatalógus. Szerk.: *Péter M.–Bardoly I.* Iparművészeti Múzeum, Budapest 1990, Kat. Nr.: 5.27. – korábbi irodalommal.

3 Budapest, Iparművészeti Múzeum, Ltsz.: E 64.2. Magasság: 22,5 cm, átmérője: 24 cm. V.ö.: Reneszánsz és manierizmus. Kiállításkatalógus. Szerk.: *Péter M.–Bardoly I.* Iparművészeti Múzeum, Budapest 1988, Kat. Nr.: 317. – korábbi irodalommal.

4 Magyar Országos Levéltár. Az Esterházy család hercegi ágának levéltára, P 108. Fasc.C. Nr. 37. NB/1. 28. p. 24. sz. Az idézett leírásban megemlített Esterházy-címer egy zománcos megmunkálású ezüstlemezen látható, amelyet utólag, bizonyosan 1693 előtt applikáltak a műtárgyra. Ez az ornamens fedi a kartus alakú címerpajzs korábbi – bizonyára eredeti – vésett ábrázolást, ez utóbbi a Stuart-házból származott angol királyok címere. Az Iparművészeti Múzeum 1990. évi kiállításán – v.ö.: 2. jegyzet – a mű eredeti állapotában, tehát az utólagos Esterházy-címeres ornamens nélkül szerepel.

5 Esterházy Pál ifjúkori, huszonkilenc éves korában írott, első végrendeletéről, pontosabban egy ahhoz csatolt jegyzékről van szó: „...az minemő ezüst miuem uagyon ... arrol szabad dispositiót is tehetek, kihöz képest ... az Grifmadar körmöt ... Mikloska Fiamnak hagyom ..." MOL, Az Esterházy család hercegi ágának veléltára, P 108. Rep. 4. Fasc. C. Nr. 53. 6. p. – E testamentum szövegét közli *Merényi L.:* Gróf Eszterházy Pál végrendelete. Történelmi Tár 1911. 151–156.

6 Okirattár Strassburg Pál 1631–33-iki követsége és I. Rákóczy György első diplomácziai összeköttetései történetéhez. Szerk.: *Szilágyi S.* (Monumenta Hungariae Historica I. Diplomataria 26.) Budapest 1882, 130, 152.; *Angyal D.:* Erdély politikai érintkezése Angliával, 1526 – 1711. Budapest 1902, 86.; *Rácz L.:* Régi magyar kapcsolatok Angolországgal. Protestáns Tanügyi Szemle 6 (1932) 100–107.

7 „Scyphus ex puro Auro, Casimiris Regis Poloniae pretiosissimis et plurimis quibusdam lapidibus raris splendissimae exornatus" MOL, Az Esterházy család hercegi ágának levéltára, P 108. Rep. 8. Fasc. C. Nr. 37. NB/1. 27. p. 3. sz.

8 „Egy eöregh köves arany lábas Pohár kit egy zeöd bekán eüleö Gyermek tart, sok szép drága násfákkal keöreül vétetett, vagyon eöregh Smaragd edgy feleöl, más feleöl pedigh Sáffír keö mellyeken Casimir Lengyel Király pecsettye vagyon ki metzve." MOL Az Esterházy család hercegi ágának levéltára, P 108. Rep. 8. Fasc. C. Nr. 48/G.

9 MOL, Az Esterházy család hercegi ágának levéltára, P 125. 53. cs. Nr. 11885. idézi *Merényi L.:* Herczeg Esterházy Pál nádor. Budapest 1895, 66.

10 Polski Slownik Biograficzny. XII. kötet. Warszawa–Wroclaw–Kraków 1966–1967, 250–253.

11 *Lukinich I.:* I. Rákóczi György és a lengyel királyság. Budapest 1907, 21–22.

12 Pulszky Károly és Radisics Jenő a 16. század végére, Layer Károly a 17. század első negyedére datálja a művet. (V.ö.: 3. jegyzet)

13 Prag um 1600 – Kunst und Kultur am Hofe Kaiser Rudolfs II. Ausstellungskatalog. Kunsthistorisches Museum, Wien 1988, II. kötet, 216. (Kat. Nr. 688.)

14 *Jan Kochanowski:* In Nuptias Illustrissimi Ioan Zamoscio ac Griseldis Bathorreae, Epithalamion. Cracoviae 1583.

15 *Szádeczky L.:* Kovacsóczy Farkas kanczellár (1576–1594). Budapest 1891, 32–34.

16 *Veres E.:* Báthory István király. Budapest 1937, 235. – A szerző a varsói Zamoyski-levéltár egyik, pontosan nem megnevezett aktájára hivatkozik.

17 *Wolffgangus de Bethlen:* Historia de rebus Transsylvanicis. Tomus III. Cibinii ^{2}1783, 22.; Gyulafi Lestár följegyzései 1565–1605. Kiad. *Szabó K.* In: Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századból (Monumenta Hungariae Historica. II. Scriptores 31.) Budapest 1881, 5–7, 25–26.; A Székely Krónika. Kiad. *Barabás S.* Történelmi tár 1880, 646.

18 *Várkonyi G.:* II. Rákóczy György esküvője. (Régi Magyar Történelmi Források II. kötet) Budapest 1990.

19 Báthory Zsófia anyja Zakrzeska Anna, nagyapja pedig Jan Zakrzeski, marienburgi zászlósúr volt. V.ö.: *Filkorn P.:* II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem ősei. Levéltári Közlemények 47 (1976) 207.

20 *Várkonyi G.* i.m. (ld. 18. j.) 170.

ZWEI KÖNIGLICHE GESCHENKE IN DER SCHATZKAMMER DER FAMILIE ESTERHÁZY

Im Jahre 1693 ließ Fürst Pál Esterházy (1635–1713), Palatin von Ungarn, ein lateinisches Inventar über seine Schatzkammer anfertigen, die in seiner Zeit zweifelsohne die am meisten reiche Kunstsammlung in Ungarn war. In dieser äußerst wertvollen, noch unveröffentlichten schriftlichen Quelle kommen etwa zwanzig historische Namen vor, und zwar im Zusammenhang von verschiedenen Stücken, die früher im Besitze dieser Persönlichkeiten waren, bzw. die von ihnen der fürstlichen Familie überreicht wurden. Die Mehrzahl dieser Personen sind Habsburger Könige, und Mitglieder der ungarischen Magnatenfamilien. Als je ein merkwürdiger Ausnahmsfall befinden sich unter ihnen zwei historische Gestalten, die in fremden Ländern herrschten. Sie sind Karl I. von England und Johann Kasimir II. von Polen; der erste stammte, wie bekannt, aus der Stuart-, der zweite aus der Wasa-Dynastie.

Diesesmal ist es nicht möglich, die Authentizität und Glaubwürdigkeit gewisser Feststellungen und Äußerungen dieser Schriftsquelle mit überzeugenden Argumenten zu untermauern. Es soll um so mehr betont werden, daß die erwähnten beiden Namen in Verbindung solcher Kunstwerke auftauchen, die von den Wappen der Stuart-, bzw. der Wasa-Dynastie dekoriert sind. Diese beiden Kunststücke – ein imposanter Hornpokal und ein mit emaillierten Schmuckanhängern reich verzierter, vergoldeter Silberpokal – sind heute im Kunstgewerbemuseum, Budapest aufbewahrt. Sie sind äußerst seltene, in ihrem Genre sozusagen unikalische Goldschmiedearbeiten. Die erste wird in dem hingewiesenen Inventar folgenderweise beschrieben: „Ungula Griphi cum Syrena Psalterium tenente, ac Insignibus Esterasianis, Quae fuit Caroli condam Angliae Regis Ao 1638".

Die Umstände der königlichen Schenkung sind zu dieser Zeit nicht zu erklären. Zum erstenmal wird nämlich dieses Stück in einem Verzeichnis aus 1664 erwähnt – ohne irgendeine Angabe über seine Provenienz –, die aus früheren Zeiten stammenden Inventare der Sammlung Esterházy schweigen darüber. Da die Übergabe des königlichen Geschenkes – laut des zitierten Details des Inventars aus 1693 – in 1638 statt fand, scheint es für gewiß, daß der englische königliche Hof nicht einen Mitglied der Familie Esterházy, sondern höchstwahrscheinlich einen Herrscher des Zeitalters zu schenken beabsichtigte.

So erlaubt sich der Autor, eine der in Frage kommenden, vorläufig zwar nicht zu beweisenden Möglichkeiten hier aufzuwerfen. Demgemäß könnte György I. Rákóczy, Fürst von Transsylvanien, jene verehrte Person sein, für wen das Geschenk aus London zugesandt und durch Mitwirkung gewisser – natürlich unbekannten – Legaten überreicht wurde.

Die Jahre 1637 und 1638 bilden tatsächlich eine wichtige Periode in der Geschichte der Außenpolitik des Fürstentums Siebenbürgen. Die lebhaften diplomatischen Beziehungen, die den Hof des früheren siebenbürgischen Fürsten, Gábor Bethlen, in dem ersten Jahrzehnt des Dreißigjährigen Krieges, zu den protestantischen Ländern Europas anknüpften, beginnen jetzt von seinem Nachfolger wiederbelebt und aufgebaut werden. Sir Thomas Row, der Gesandte Königs Karls I. von England führte im Januar 1638 in Hamburg Verhandlungen mit Johann Heinrich Bisterfeld, Professor der Hochschule von Gyulafehérvár (Alba Julia); der letztere war bekanntlich der einflußreiche und vertraute Legat von György I. Rákóczy. Der Hornpokal könnte vielleicht anläßlich dieser Verhandlungen überreicht gewesen sein. Diese Hypothese muß aber im Kreise der reinen Vermutungen bleiben, da bis jetzt keine historische Angabe vorhanden ist, die als Argumente dafür dienen könnte.

Über die Geschichte des anderen Stückes, d.h. des mit applizierten Anhängern versehenen Prunkpokals, sind wir ein bißchen besser informiert. Prinz Casimirus – den je ein Detail des erwähnten lateinischen, bzw. eines auf ungarisch verfaßten Inventars im Zusammenhang mit diesem Werk benennt – stand nämlich in persönlicher Beziehung zu zwei Mitgliedern der Familie Esterházy. Dafür spricht eine wichtige historische Quelle, und zwar jene Verzeichnungen von Pál Esterházy, die aus seiner Jugendzeit stammen. Aus diesem Bericht ist es bekannt, daß Prinz Casimirus, der später – von 1648 ab – König von Polen war, am Herbst des Jahres 1643 einen, wahrscheinlich heimlichen Besuch in Kismarton (Eisenstadt) abstattete. Ferner sind wir aus diesem jugendlichen „Tagebuch" informiert, daß der ungarische Palatin, Graf Miklós Esterházy – Gastgeber des Prinzen Casimirus in 1643 – im Februar des nächsten Jahres mit Adam Kazanowski (um 1599–1649) – einen einflußreichen Diplomat und Gesandte des polni-

schen königlichen Hofs – Verhandlungen führte. Anlaß zu diesen Gesprächen – ebenfalls in Kismarton, in der Residenz des Palatins – lieferte ein wichtiges Ereignis in der Geschichte dieser ungarischen Magnatenfamilie: und zwar die im Februar 1644 gefeierte Hochzeit von Anna Julianna Esterházy, die die Tochter des angesehenen Palatins war. Adam Kazanowski, als Vertreter des Polenkönigs Wladislaus' IV. und Gesandte von Prinz Casimirus mußte höchstwahrscheinlich bei dieser Gelegenheit jenen, mit Schmuckanhängern reich verzierten Pokal der prominenten Braut überreichen, der wohl als ein würdiges königliches Hochzeitsgeschenk betrachtet werden kann.

Die frühere ungarische Fachliteratur hat schon festgestellt, daß die Schmuckstücke von höchster Qualität aus einer anderen Werkstatt stammen, und etwa vierzig oder fünfzig Jahre älter sind, als der Pokal selbst, der übrigens unbezeichnet ist. Zur Frage der Attribution und Datierung dieses Schmuckensembles hat neustens Rudolf Distelberger Stellung genommen. In dem Katalog der Wiener Austellung „Prag um 1600" in 1988 äußerte er, daß diese Stücke dem namhaften und hochbegabten Meister der Rudolfinischen Zeit, Jan Vermeyen (vor 1559–1606) zuzuschreiben sind. Auf Grund eingehender Beobachtungen stellte er ferner eine Hypothese über ihre Ursprung auf, und datierte er die Schmuckstücke auf die Jahre zwischen 1602 und 1606. Der Autor des resümierten Aufsatzes akzeptiert diese wohl überzeugende Attribution, rechnet aber mit der Möglichkeit einer anderen, und zwar früheren Datierung.

Vorläufig ist es kaum möglich, diese letztere Meinung akzeptabel zu machen. Eindeutig und gewiß ist nur, daß die Schmuckstücke vor 1644 in der Schatzkammer der polnischen Könige aufbewahrt wurden – oder bildeten sie vielleicht das Eigentum der königlichen Kanzlei. Ferner ist es noch wahrscheinlich, daß ursprünglich die Anhänger anläßlich einer in der polnischen Hof gefeierten, wohl königlichen Hochzeit, zu dem Schmuckensemble der Braut gehörten. Dieses Ereignis könnte – wie unser Autor annimmt – wohl in einem überaus weiten Intervall, und zwar zwischen 1583 und 1605, stattfinden. So scheint es nicht unmöglich zu sein, daß die Anhänger – als attraktive Dekorationselemente eines majestätischen Halsbandes – anläßlich der zweiten Trauung Königs Sigismunds III. von Polen mit der Habsburger Herzogin Constantia – Tochter des Erzherzogs Karls II. von Innerösterreich – in 1605 nach Warschau gelangten. Zu der Untermauerung, bzw. eindeutigen Widerlegung dieser oder anderer – in dem Aufsatz noch behandelten – Möglichkeiten fehlen noch die genügenden historischen Angaben.

2. II. János Kázmér, lengyel király. Rézmetszet. Varsó, 1650 körül

3. Násfás serleg. Ékszerek: Jan Vermeyen, Bécs, 1583 (?), Edénytest: Varsó, 1643–1644. Budapest, Iparművészeti Múzeum

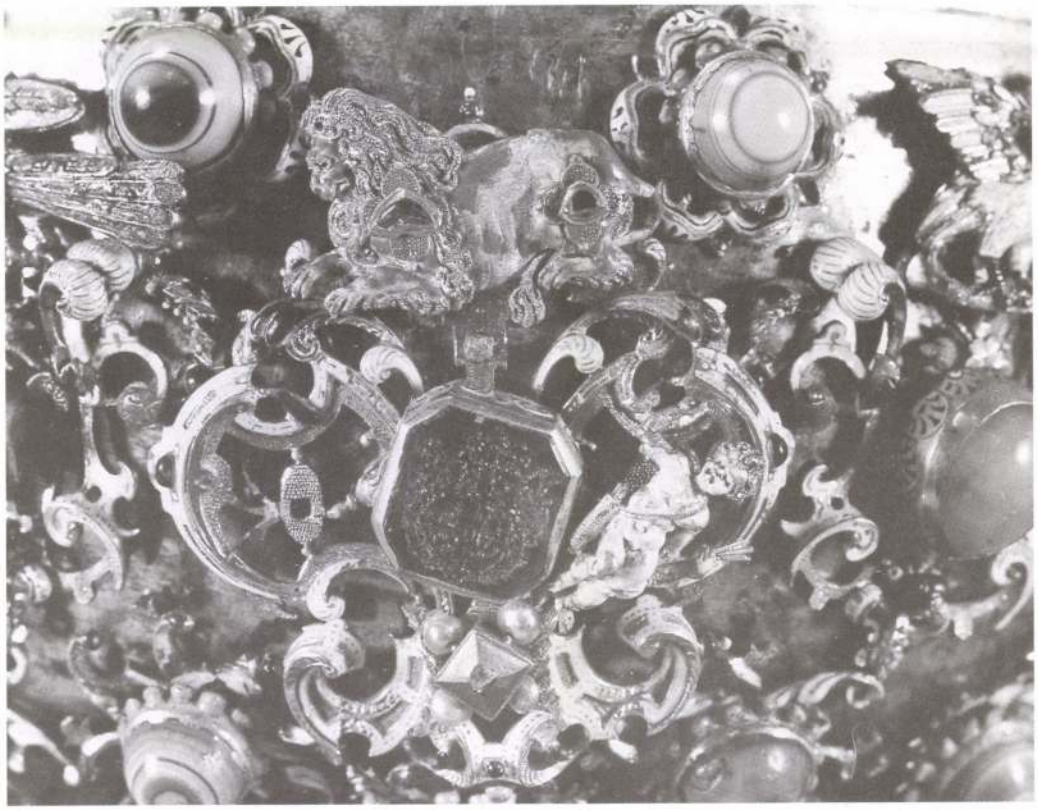

4. Kázmér, lengyel királyi herceg – utóbb (1648-tól) Lengyelország királya – vésett címere. Utólagosan befoglalt intaglio Jan Vermeyen egyik ékszerén – a násfás serleg részlete

1. Szarvserleg. Észak-Németország (?), 1630 körül. Budapest, Iparművészeti Múzeum

SELYEM FALKÁRPIT

A herceg Esterházy-család fraknói hitbizományának tulajdona

A „Magyar Művészet" melléklete

Az Athenaeum rt. nyomása

1931. 5. 12.

Esterházy-gyűjtemény

Esterházy-képtár

SAJTÓFIGYELŐ

BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-868, 337-748, 340-726

1971 NOV 17

DOLGOZÓK LAPJA

Jubileumi kiállítás

1021

Száz évvel ezelőtt, 1870. decemberében írták alá azt a szerződést, amellyel a magyar állam — a közvélemény nyomására — megvásárolta Esterházy Miklós 637 képből, 3535 rajzból, 51 301 metszetből és 305 kötetnyi könyvből álló gyűjteményét. A főúri műgyűjtés és műpártolás így vethette meg az ország legnagyobb közgyűjteményének, a Szépművészeti Múzeumnak alapját. Erről az évfordulóról emlékezik meg a Szépművészeti Múzeum az Esterházy-gyűjtemény jelentősebb képeinek bemutatásával, a tárlatban elhelyezett dokumentumok segítségével pedig a gyűjtemény történetének legfontosabb korszakairól.

Az Esterházy-képtár szinte teljességében mutatja be az európai festészetnek a XV. századtól a XVIII. század végéig terjedő fejlődését. Az emlékkiállítás ebből 22 remekművet mutat be a márványcsarnokban. Az olasz festészet korábbi mesterei közül a velencei quatrocento képviselőjének, Carlo Crivelli-nek egy madonnáját és Ghirlandajo 1510-ben készített Jézus születése című képét mutatja be a kiállítás.

Látható Boltraffio-nak 1490 körül festett madonnája, mellyel kapcsolatban a kutatók ismételten felvetik Leonardo közreműködésének lehetőségét, továbbá Raffaello kisméretű, fára festett képe, amely a XVIII. században a pápai és a királyi gyűjteményekből jutott az Esterházy-család birtokába. A remekművek között szerepel Correggionak, a pármai reneszánsz nagymesterének, 1520 körül festett madonnája, a velencei reneszánsz festészet emlékei közül pedig Tintorettonak nagyméretű, korai kompozíciója és Veronese késői kálvária képe.

Törvénykiegészíté

Ankara, TASZSZ

Demirel miniszterelnök vezetésével a török kormány minisztertanácsot tartott és megvitatott több törvényjavaslatot, köztük a büntetőtörvénykönyv 9. szakaszának kiegészítését.

A kiegészítés szerint „repülőgépek eltérítése bármely okból, ha erőszakkal, fenye-

Török

Magas vendéget üdvözlünk hazánkban, Péter János meghívása alapján hivatalos látogatásra érkező Ihsan Sabri Caglayangil, a Török Köztársaság külügyminisztere személyében. Több mint három és fél évtizedes szünet után kerül sor ilyen magas szintű török látogatásra.

Országaink kapcsolatai több évszázadra nyúlnak vissza. Igaz, ezekben a kapcsolatokban, különösen azok első szakaszában, több volt a negatív, mint a pozitív vonás. De nem feledhetjük, hogy a magyar függetlenségi erők, az erdélyi fejedelmek a megújuló Habsburg-támadásokkal szemben évszázadokig török segítségre támaszkodhattak, s hogy Törökország nyújtott menedéket elbukott szabadságharcaink nagy vezetőinek, Thökölynek, Rákóczinak, Kossuthnak. Számos történelmi emlék őrzi nálunk is, törökhonban is kapcsolatainkat és mindkét nép híven ápolja azo-

Esterházy-gyűjtemény

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

NÉPSZAVA
Budapest

1976. XII. 2.
1021

A Kaunitz-palotától a Szépművészeti Múzeumig

Száz éve közkincs az Esterházy-gyűjtemény

Szombaton érdekes kiállítás nyílt a Szépművészeti Múzeum márványcsarnokában. A kiállítás képeit a két rendező, *Urbah Zsuzsa* és *Mojzer Miklós* a világhírű Esterházy-gyűjtemény anyagából válogatta. A bemutató aktualitását az adja meg, hogy a legnagyobb magyar főnemesi képtár száz éve közkincs. 1870 decemberében vásárolta meg a magyar állam az akkor 637 képből, 3535 rajzból, 51 301 metszetből, valamint 305 kötetnyi könyvből álló gyűjteményt Esterházy Miklóstól 1 millió 200 ezer régi forintért.

A magyar műgyűjtés története a nyugat-európai és a kelet-európai nagy monarchiáktól (például Franciaországtól és Oroszországtól) eltérően fejlődött. Mátyás király páratlan reneszánsz gyűjteményének pusztulása óta Magyarországon nem jöttek létre nagy királyi gyűjtemények, ami a történelmi helyzet természetes következménye volt, hiszen a „magyar király" több mint négyszáz évig Bécsben uralkodott. Inkább azt mondhatnánk, hogy a magyar műgyűjtés a fejlődés „olasz" útját választotta, ahol a mai páratlanul gazdag műkincs alapjait is a főúri, a hercegi udvartartások kincsesházai alapozták meg.

A fraknói kincsesház

A XVII. század elején *Esterházy Miklós* nádor fraknói várában volt Magyarországon az egyik legnagyobb főúri gyűjteményünk alapjául szolgáló kincsesház, amelyből Miklós nádor fia, Pál, és különösképpen a „magyar Versailles" építője, *Haydn* mecénása, a fertődi mágnás, *„Fényes" Miklós* herceg teremtette meg a későbbi nagy gyűjtemény alapjait. Ő már tudatos gyűjtő volt, művészettörténeti korszakok szerint rendeztette el gyűjteményét, és azt tervezte, hogy a fertődi kastély egy különálló épületszárnyában, az úgynevezett képes palotában helyezi el műkincseit. Udvari festőjét megbízta a képtár első lajstromának elkészítésével, a műkincseknek ez a számbavétele azonban vagy nem készült el, vagy az idők során elkallódott.

Miklós nevéhez fűződik a gyűjtemény egyik kiemelkedő festményének, *Raffaello* Madonnát a gyermek Jézussal és Keresztelő Jánossal ábrázoló képének a megszerzése, amelyet azóta a művészettörténet Esterházy Madonna néven ismer.

Az Esterházy család következő nagy „gyűjtőtagja" Fényes Miklós unokája, *Esterházy Miklós* volt, aki tovább folytatva nagyapja törekvéseit, olyan képtárat igyekezett kialakítani, amelyben minden jelentős európai mester és iskola képviselője szerepel. E cél érdekében ő szerezte meg többek között Nápolyban *Correggio* híres Szoptató Madonnáját, amelyről még Goethe is oly elragadtatva emlékezett meg.

Az ő időszakára esik a képtár híres menekítése is. Napóleon csapatai elől ausztriai kastélyából, Potendorfból szekéren és hajón szállították Pestre a képeket, majd a műkincsek újra visszakerültek Ausztriába.

Kossuth és Kennedy a látogatók között

Esterházy Miklós herceg sem tudta megvalósítani azt az eredeti elképzelést, hogy gyűjteménye számára külön múzeumépületet építtessen. A műkincsek azonban rövidesen mégis a nagyközönség számára is hozzáférhetővé váltak, mert a herceg 1814-ben megvásárolta a bécsi Kaunitz-palotát, amely a kor másik híres műgyűjtőjéé volt. Itt nyílt meg 1815-ben a nagyközönség előtt az Esterházy-képtár, amely hamarosan a korabeli Bécs legnagyobb látványossága lett. Az érdeklődést bizonyítja a fennmaradt egykori vendégkönyv is, amelyben *Kossuth*, *Széchenyi*, s a magyar reformkor más nagyjainak nevét is megtalálhatjuk. Sőt, a mai olvasó számára még egy érdekes nevet olvashatunk a könyvben. A látogatók között volt egy *John F. Kennedy* nevű ír is, aki lehetséges, hogy a híres Kennedy család XIX. századi egyik őse volt.

Képtár a Magyar Tudományos Akadémián

Esterházy Miklós fia, Pál, apja nyomdokain továbbhaladva, a gyűjtemény eddigi legnagyobb hiányát pótolta; egy spanyolországi dán diplomata 22 spanyol képét vásárolta meg, köztük *Velasquez*, *Goya* és *El Greco* munkáit. Pál herceg, aki a 48-as kormány külügyminisztere volt, a sajtó és a közvélemény hatására komolyan foglalkozott azzal a tervvel, hogy egész képtárát hazahozza Pestre. Élete végén ezt a tervét meg is valósította, s 1865-ben a Magyar Tudományos Akadémia második emeleti tizennégy termében végre fővárosunkban is megnyílhatott az Esterházy-képtár. Közkinccsé azonban igazán csak akkor válhatott, amikor hosszas tárgyalások után Esterházy Pál utódja, *Esterházy Miklós* más, külföldi vevők magasabb ajánlataival szemben rendkívül méltányos áron, az említett 1 millió 200 ezer régi forintért eladta egész gyűjteményét a magyar államnak.

A márványcsarnok mostani kiállításán az Esterházy-képtár 22 remekművét mutatják be. Ezek a képek a régi képtár állandók kiállításain rendszeresen láthatók, a kiállítás most arra törekedett, hogy a művek csoportosításával és a tárlókban elhelyezett dokumentumértékű kiegészítő anyaggal a gyűjtemény történetével is megismertesse a látogatókat. A remekművek között itt láthatjuk *Bernardo Bellotto* 1760 körül festett képét is, amely az egykori Kaunitz-palotát, a képtár első nyilvános szereplésének helyszínét ábrázolja. Ez a kép nem az Esterházy-gyűjteménnyel, hanem később került a Szépművészeti Múzeum birtokába.

Rideg Gábor

forin
a népgaz
Sokcélú üzem

Termékeik egy részét *mill*
néhány hónapja még a kom
buzgárok elfojtására hasz-
nálták. Az árvíz idején gozója kicsikarja a beren-
valósággal kibélelték a Ti- dezésből mindazt, amit
sza medrét a hortobágyi csak lehet. Tízezernél több
pusztaság szélén épült ve- mérőhelyen ügyelik a bo-
gyi kombinátban gyártott nyolult szerkezetek műkö-
műanyag fóliával. Az dését. Példa lehet ennek
ugyancsak ott készített bizonyítására, hogy a nit-
zsugorfólia már határain- rogénműtrágya-gyár beru-
kon is túljutott. Tisztított házási költsége 2,3 mil-
baromfit csomagolnak be- liárd forint volt, s utána
le. Festékipari gyártmá- az eredetileg beruházott
nyaikat megkedvelte a la- költség egynegyedéből, 600
kosság és azok is, akik millióból megduplázták a
intenzívebben foglalkoz- műtrágyatermelést.

nak a fémek korrózió el- *A harmadik ötéves terv-*
leni védelmével. A mező- *ben összesen 960 ezer tonna*
gazdászok sem tudnák *ammóniát állítanak*
már nélkülözni a *Tiszai* *elő.* Ez a mennyiség az
Vegyi Kombinát nitrogén- önmaguk szabta magas
termékeit... követelményeket is 16 szá-

Egyszóval a leninvárosi zalékkal felülmúlja. *A nit-*
TVK *kezdi visszafizetni a* *rogéngyár termelése 1966-*
lakosságnak, illetve a nép- *tól ez év végéig 3 075 000*
gazdaságnak a befektetett *tonna műtrágya lesz,* ami-
nak elő a harmadik öt-
éves tervben, vagyis az év
végéig. Öt évvel ezelőtt,
1966-ban 12 746 tonnát
készítettek, ebben az év-
ben pedig 23 300 tonnát
gyártanak.

A gépgyár és az öntöde termelésének az értéke öt év alatt megháromszoro-zódott. Amíg 1966-ban 23 215 000 forint értéket állítottak elő, addig ebben az évben 76 millió forint termelési értéket produkálnak.

Mindent egybevetve, az ifjú vegyi kombinát 1970-ben már kétmilliárd fo-rint értéknél többet tesz le a népgazdaság asztalá-ra. A harmadik ötéves tervben pedig összesen 7,5 milliárd termelési értéket produkált.

udán és Líbia
gatja
i vezetőket

Közölte, hogy Asszad tábornok és munkatársai biztosították őt az új ve-zetés őszinteségéről. Kö-zölték vele, hogy *Szíriá-ban nemzeti egységkor-mány alakul, és az or-szág „az arab keleti front erődje marad" Izrael ha-tárán.*

Kadhafi hangsúlyozta: *„A hármasszövetség ne-vében kijelenthetem, hogy mindannyian támogatjuk Szíria bel- és külpolitiká-ját. A hármasszövetségnek szüksége van Szíriára, s nem fogja ezt az országot magára hagyni."*

Budapestre érkezett a török külügyminiszter

Ihsan Sabri Caglayan-gil, a Török Köztársaság külügyminisztere *Péter János* külügyminiszter meghívására kedden hi-vatalos látogatásra Buda-pestre érkezett.

A török külügyminisz-ter és a kíséretében levő személyiségek fogadására a Ferihegyi repülőtéren megjelent *Péter János, Marjai József* külügymi-niszter-helyettes, *Hollai Imre,* a Külügyminiszté-rium csoportfőnöke, *Zá-gor György,* hazánk an-karai nagykövete, vala-mint a Külügyminiszté-rium több más vezető beosztású munkatársa. Ott volt *Ismail Soysal,* a Tö-rök Köztársaság budapesti nagykövete.

Péter János külügymi-niszter kedden délután *hi-vatalában fogadta Ihsan Sabri Caglayangil* török külügyminisztert.

A látogatást követően *megkezdődtek a magyar—török tárgyalások,* ame-lyet magyar részről *Péter János,* török részről *Ihsan Sabri Caglayangil* vezet. A tárgyaláson részt vevő magyar küldöttség tagja *Hollai Imre,* a Külügymi-nisztérium csoportfőnöke, *Zágor György,* hazánk an-karai nagykövete, *dr. Bá-nyász Rezső, dr. Pehr Im-re* és *Matusek Tivadar,* a Külügyminisztérium fő-osztályvezetői, továbbá *Gerics Tamás,* a Külügy-minisztérium referense.

A török tárgyaló kül-döttség tagja *Ismail Soy-sal,* a Török Köztársaság budapesti nagykövete, *Oc-tay Iscen* nagykövet, a tö-rök külügyminisztérium tájékoztatási főosztályá-nak igazgatója, *Octay Cankardes,* a külügymi-nisztérium politikai ter-vezési főosztályának igaz-gatója, *Erdem Erner,* a külügyminisztérium szó-

ódött a KGST-országok
zgazdászainak
ányos konferenciája
Antal megnyitó beszéde

ciója továbbfejlesztésének fontos, aktuális kérdéseit.

— A KGST tanácsának 23., majd 24. ülésszakán megjelölt feladatok — a

— A Magyar Népköz-társaság kormánya a jövőben is megtesz mindent, hogy elősegítse az ország-ainak közötti gazdasági

Esterházy hercegi és
grófi család
tagjainak ikonogr.

Bubeller

Esterházy-képtár

Esterházy-képtár, korának egyik európai hírű művészeti gyűjteménye, alapítója Esterházy Miklós hg. (1765—1833). Elődei gyűjtéséből keveset tartott meg; ő maga több, mint ezer festményt vásárolt, azonkívül kb. 50.000 metszetet és 3500 rajzot. A képeket 1806-ban az erre a célra átalakított pottendorfi kastélyba vitték, majd a napoleoni háborúk zavarai miatt Laxenburgba szállították. Itt jelent meg a képtár első katalógusa 1812-ben. 1814 elején a hg. megvásárolta Kaunitz hg. mariahilfi nyári palotáját Bécsben és gyüjteményeit még ugyanabban az évben odaszállíttatta. Az első emelet 11 termében 542 festményt állítottak ki. 1815-ben megjelent a gyüjtemény katalógusa s a hg. elrendelte, hogy a képtár hetenkint kétszer a közönség számára nyitva legyen. 1865-ben szállították a képeket, rajzokat és metszeteket Bécsből Pestre, és helyezték el az akkor épült Tudományos Akadémia második és harmadik emeleti 14 termében. A képtár még ugyanabban az évben megnyílt. Katalógusa 639 képről számol be. 1871-ben az egész gyüjteményt megvásárolta az állam; ezzel az E. megszünt és helyébe az *Országos Képtár* lépett, amely mindaddig fennállott, míg a Szépművészeti Múzeumba be nem olvasztották; az E. anyaga most ennek egyik nagybecsü része. Az E.-ról monografiát írt *Meller* Simon.

— 2171

25.

225. CÉHKANCSÓ, ÓN. MAGYAR. 1714. ESZTERHÁZY MIKLÓS HERCEG TULAJDONA.

POT DE CORPORATION EN ÉTAIN. 1714.

222. LEVESES TÁL, HOLICSI FAJÁNSZ. X
ÖZV. REISZIG EDÉNÉ TULAJDONA.

TÁL. XII. század
A perzsa kormány tulajdona

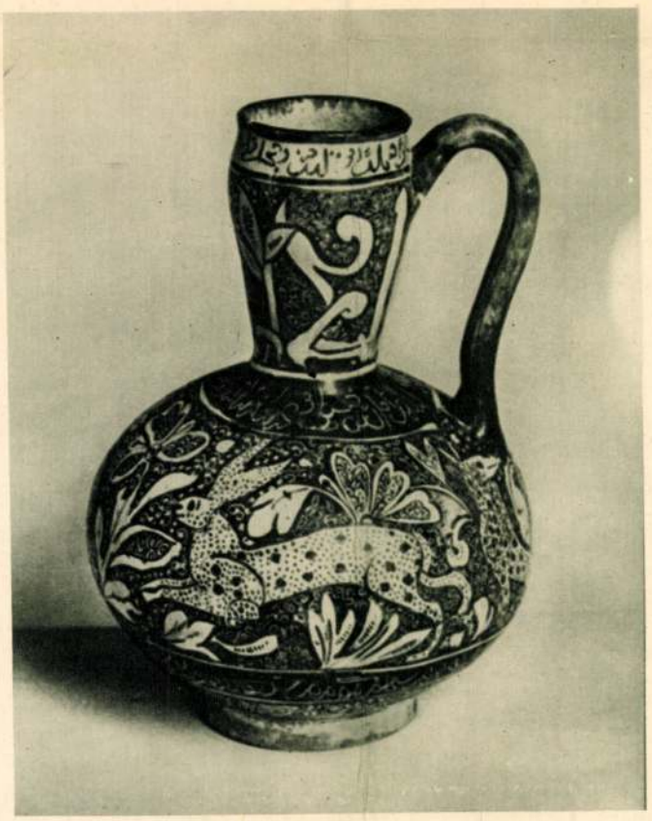

RHAGESI TÍPUSÚ, FÉMFÉNYŰ MÁZZAL BEVONT FAJANSZKORSÓ
XIII. század

nemzeti uralkodók alatt felülkerekedik a művészetben az iszlám-irány. 1037—1231-ig, Szeldcsuk szultánok alatt, helyi uralkodók a művészet pártfogói. A művészet központjai Herat, Raghes és Hamadan. Ebben a korban készültek a legszebb perzsa fajánszok.

1227—1336-ig a mongol császárok hatalma alá kerül Perzsia, amikor is meghonosul ott a mongol hatás. 1336—1387-ig nemzeti dinasztia uralkodik, 1387-ben Turkesztánnal egyesítve, a mongol Timuridák alatt, a főváros Szamarkand. Legnagyobb fejedelmük Timur volt (1387—1405). — 1502-ben Szafida uralkodók következnek (1736-ig). Ebbe az időbe esik az iráni kultúra felvirágzása és az igazi nemzeti stílus kialakulása. Ekkor készülnek a legszebb és legnagyobb perzsa-szőnyegek az uralkodók udvari szőnyegszövőműhelyeiben, a könyvkötések, a könyvfestések és a fémművesség legkiválóbb példái.

Az *agyagipar* fejlődését nagyban előmozdította az a szokás, hogy az épületek (mecsetek, sírtemplomok) falait, kapuzatait kívül és belül is színesdíszű, gyakran feliratos, és nem egyszer fémfényű, lüszteres mázú fajansz csempékkel borították. Ilyen kapuzat nagyméretű színes mását láthattuk az iszpahani királyi (Masjid-i-Sah) mecsetről, mely az előtte elterülő fekete-tükrös medencében visszaverődve, tündéri látványt nyujtott. A legszebb mázas cserépedények Raghes, Veramin és Szultanabad romjaiból kerültek ki. A legfontosabb hely a mongolok által 1221-ben elpusztított Raghes volt. E tárgyakon leginkább festett, a perzsa egykorú miniatűrökkel rokon, figurális díszt találunk. Egyrészük fémfényű mázú, másrészükön pedig az ú. n. Minai-technikát alkalmazták (1200 táján). Ez utóbbiakon elefántcsontszínű alapon a színes dísz közt aranyozást is használtak. Az edények alakja nagyon változatos.

Korábbiak ezeknél az ú. n. Gabri-edények. Felületüket domborművesen, vagy pedig mélyített alapon, sgrafitto technikával díszítették (X—XII. sz.).

Legkisebb volt az *üvegtárgyak* csoportja, mert itt még a szakemberek is nehezen tudják a perzsa és a szíriai középkori üvegeket egymástól megkülönböztetni.

A már említett fémtárgyakon kívül még igen szép, későbbi *bronzedényeket* gyüjtöttek össze. A perzsa művészetben a legkedveltebb anyag a bronz. Éppen ezért a díszítmény (nem egyszer arany-ezüst tausirozás) és az edény alakjának fejlődését szakadatlan sorozatok képviselik. E tárgyak néha az európai tárgyak alakját is befolyásolták. (Pl. renaissance-kori gyertyatartók formája innen ered.) Kedvelt edény az állatalakú aquamanile. Az ezüst-arany edények készítése ebben a korban tiltva volt. Ez okból díszítik azután gazdagabban a bronzedényeket. Egyes, fejedelmi megrendelésre készült, tárgyak a perzsa iparművészet legszebb termékei. A szaszanida és kínai előképek mintájára az iszlám korai idejében állatalakú aquamaniléket és füstölőket készítettek öntött bronzból, símán, vagy reliefes díszítéssel. Lehet ló, kakas, kacsa, őz, esetleg oroszlánalakú. Keletkezési idejük a VIII—XII. századra tehető. Hasonló módon készültek az elég gyakori kannák, amelyeken a hengeres, öblös test, keskeny, csőszerű nyakban folytatódik. A domború díszű kerek fémtükrök híven követik a kínai tükrök korongszerű alakját. Kedvelt díszítés a vésés is. Különösen tűzmedencéken és nagy kerek tálakon alkalmazták. Elég gyakoriak a füstölők és a karcsú, hengeresszárú kandeláberek. A leggazdagabb díszítési mód, miként már említettem, a tausirozás. A kiállítás pompás példákat mutatott be a XII—XVII. századból. Gyönyörű, figurális díszű moszuli medencéket, vázákat, gyertyatartókat, ládikákat, tintatartókat láthattunk.

A *fegyvereket* csak kevés, de jól megválogatott, művészi darabokkal illusztrálták. A sisak, a vért, a bárd, a kard és a tőr mindmegannyi vésett, tausirozott, vagy esetleg ékköves díszítésű. Az Iparművészeti Múzeumunkban letétül őrzött herceg Esterházy-gyüjtemény

két pompás, XVI—XVII. századi, drágaköves *aranytőre* is méltóképpen sorakozik a kiállításon látottakhoz. Az egyiknek (242. lt. sz.) kétélű acélpengéjét arany tausirozású arabeszkek és arab felirat, arabeszkes arany markolatát, keresztvasát és hüvelyét drágakövek (rubin, smaragd, türkiz) élénkítik. A másik (243. lt. sz.) hasonlóan gazdag, de ennek ékköves markolata barna fából készült.

A legnagyobb érdeklődést a Riza Sah Pahlavi perzsiai kincstárából kikerült zománcos és drágaköves *aranytárgyak* keltették. A láthatatlan sugarak által védett üvegszekrényt olyan tömeg vette állandóan körül, hogy azok megtekintése csak a látogatásmentes időben volt lehetséges. Igaz, hogy egyes tárgyakat, pl. kerek pajzsokat, a színgazdag zománcon kívül nem egyszer galambtojás nagyságú smaragdok és gyémántok díszítették. Ezek barbár szépsége már a XVIII—XIX. századi hanyatlás korára vall.

Művészeti szempontból jelentékenyebbek voltak a Szovjet által kiállított, szintén drágaköves (rubinokkal díszített) aranyedények (palackok, füstölők, kannák, állványok, stb.).

Külön tanulmányt érdemelne a látványosságban felülmúlhatatlan, csodás szépségű *szőnyegek* csoportja. A XVI—XVII. századi perzsa szőnyegeknek udvari szőnyegszövőkben készült, páratlanul szép példái a szőnyegszövés legkiválóbb, utólérhetetlen darabjai. Rajtuk megtaláljuk az aranydíszű bőrkötések felhőszalagos és arabeszkes díszeit és a színgazdag perzsa miniatűrök ornamentikáját, állatalakjait és jeleneteit. Az iparművészet e különböző ágainak kölcsönhatása termékenyítette meg a perzsa iparművészek amúgy is gazdag fantáziáját.

A Burlington House III. számú hatalmas terme és templomszerű, nyolcszögű középcsarnoka már korábban a művészet legszebb termékeit egyesítette magában. Azonban utólérhetetlen színpompa és gazdagság szempontjából azok sem versenyezhettek az ott bemutatott szőnyegkincsek hatásával.

A Szafida-kor (1502—1736) indás, arabeszkes, állatos, vadászjelenetes legszebb szőnyegei versenyre keltek az arany-ezüst átszövésű, selyemből csomózott, úgynevezett lengyel-szőnyegeivel. Ez utóbbiak fejedelmi ajándékképpen kerültek az európai udvarokba. (Amilyen például a híres bécsi vadászszőnyeg is és annak párja, melyet a közelmultban adott el az osztrák kormány Amerikába és jelenleg Mrs. Rockefeller Mc Kormick tulajdonában van.) A legrégibb évszámos példa a milánói Poldi Pezzoli-múzeum hatalmas vadászszőnyege 1521-ből, melynek mestere Ghijat-al-din volt és az óriási ardebili-szőnyeg párja, Magoud Kashani mesterműve 1539-ből, Sir Duveen tulajdonából (856. sz. 405—720 cm.) Az indás szőnyegek legszebb példáját szintén Sir Duveen állította ki (850. sz). Ez nagyságra még az ardebili-szőnyeget is meghaladta (412—802 cm). A széles keretsáv arabeszkes mesteri rajza közeli rokonságban van a fajanszcsempék színgazdag ornamentikájával, a mi egyben a perzsa díszítőművészet legmagasabb fokát képviseli.

A vázásszőnyegek XVI—XVIII. századi jellegzetes két szép példája Budapestről M. L. Cartier gyüjteményéből került ki (300. és 312. sz.).

Eddig teljesen ismeretlen volt a II. Abbas sah sírjáról származó, tizenkétszögű, sajátos színezésű és rajzú, ovális alakú, óriási dsusegani szőnyeg (408—823 cm), melynek középrészét türkizkék alapú, ciprusos díszítésű különálló kis szőnyeg alkotta. Egy hasonló darabon az 1082. (vagyis keresztény időszámítás szerint 1671.) évszám és a dsusegani Na'amet-allah mester neve olvasható. Ez a csoport tehát a XVII. század második felében készült.

A gobelinszövésű perzsa szőnyegek legszebb példáit a perzsa sah és a müncheni Residenz-múzeum állította ki.

A *szövetneműek* (bársony, brokát, hímzés) csoportjában a perzsa selyemszövés fejlődését hiánytalan és vál-

PERZSA SZŐNYEG. XVII. század eleje

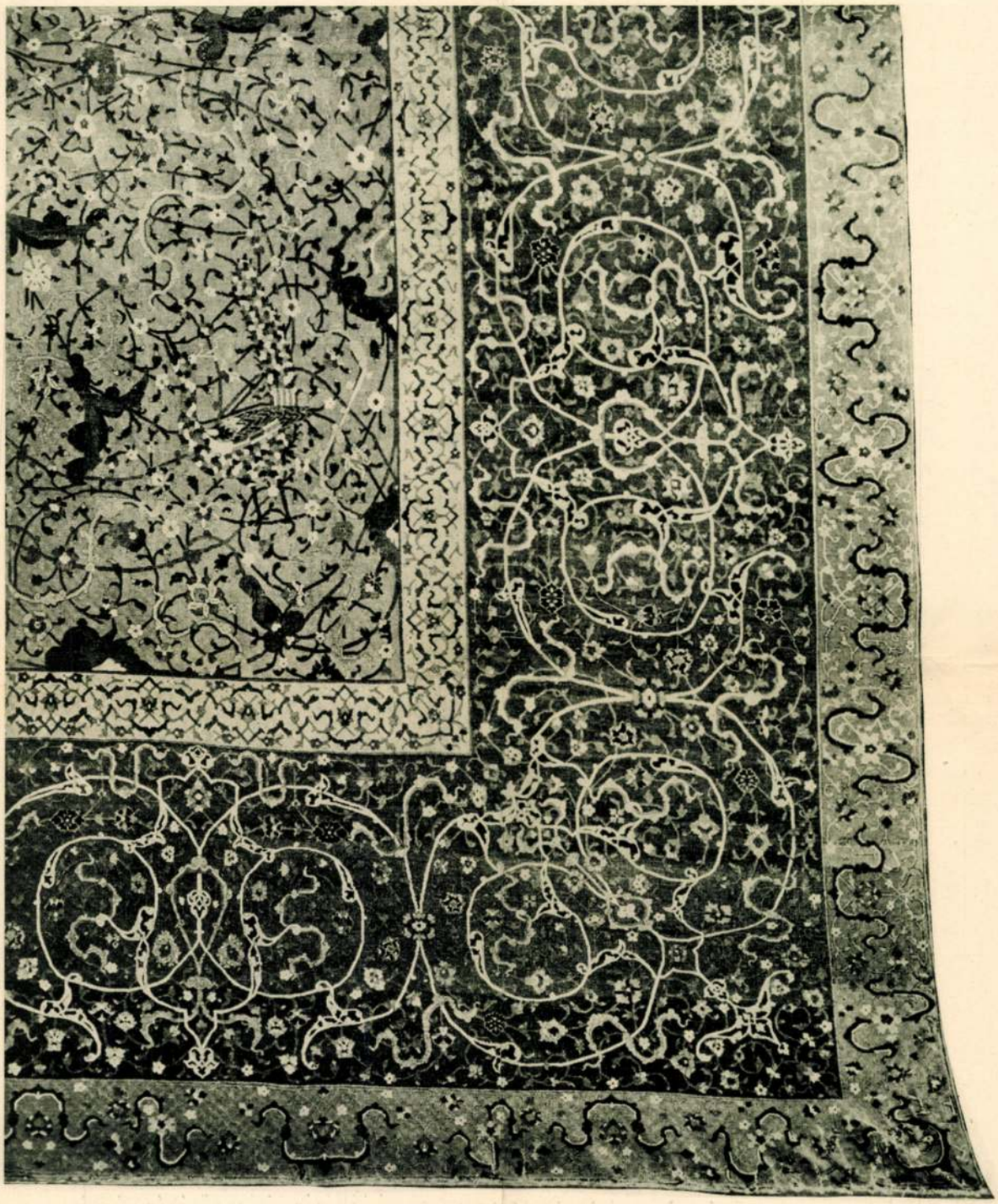

XVI. SZÁZADI PERZSA SZŐNYEG RÉSZLETE
Sir Joseph Duveen tulajdona

zatos sorozatokban tanulmányozhattuk. A figurális díszű bársonybrokátok utólérhetetlen szépségű XVI—XVII. századi példáit mutatták be az amerikai és európai múzeumok. A XVII. századi brokátokon elmarad a figurális dísz és helyette egyes virágokat, vagy csokrokat használtak fel dísz gyanánt.

De a perzsa kiállítás minden gazdagsága mellett sem tudott olyan egyedülálló, selyem- és bőrapplikációs falkárpitot (254—278 cm) felmutatni, amilyent nálunk a herceg Esterházy-kincstár őriz. Rajta a leggazdagabb figurális szőnyegek példájára (amilyen például a báró Hatvany Ferenc tulajdonában levő egyedüli szőnyegtöredék a XVI. századból), szárnyas géniuszokkal díszített keretben, csipkés boltív alatt, perzsa előkelő társaság mulatozása van ábrázolva, középen a perzsa sah trónon ülő alakjával. A kertben lejátszódó jelenetben táncosnőket, zenészeket, ételeket hordó szolgákat, előkelőségeket láthatunk. A boltívek sarkaiban a főnixmadárral küzdő sárkány, a kínai Ming-dinasztia címerállatai vannak ábrázolva. Egyébként is jól felismerhető rajta a kínai művészet hatása. (Pl. a keretben látható állatküzdelem jelenetein is.) A falkárpit gazdag középjelenetének és a keretek géniuszainak előképét a perzsa miniaturák közt kell keresnünk. Az előbbire közeli rokonságú ábrázolást mutat a British Museum legnagyobb ismert, a Timuridák családjából származó uralkodók és hercegek mulatozását feltüntető (160—160 cm) XVI. századi festménye, amelyen az alakok tartása, a jelenet csoportosításának rokonsága és a színek hasonlósága feltűnő. (Lásd a színes képet.) Így e falkárpit keletkezési idejét a XVII. század elejére tehetjük.

A perzsa művészek színkedvelését leginkább a perzsa *miniatűrök* igazolják. A könyvfestés már a XIII. században olyan magaslaton áll, amely méltán versenyez az európai miniatűrfestéssel. A középkor és az újkor páratlanul gazdag perzsa illusztrációi még egy kiállításon sem jelentek meg ilyen nagy számban és ilyen elsőrendű példákban. A mongol stílust Rashid ed-din 1310-ben készült krónikája képviselte.

Az 1400 körüli virágzást mutatják a Heratból származó kéziratok festményei. Ilyen a teheráni múzeum mesekönyve; benne a színek gazdagsága a tájkép hangulatos kezelésével párosul.

Az 1429-es évszámot tünteti fel az építészeti és kerti jeleneteket ábrázoló Firduzi illusztrált könyv.

A következő kornak kiváló miniaturistája volt Behzád, akitől nem egy pontosan datálható kép származik. A kairói könyvtár 1488—89-ben készült könyve hat képben kedves jeleneteket örökít meg színpompás hangulatban. Mély megfigyelésről tanuskodik közöttük különösen a legelésző lovakat ábrázoló festmény. Ez a mester szabadítja fel a perzsa festészetet a mongol hatás alól és azt nemzeti irányba vezeti.

A XVI—XVII. században már nagyobb mennyiségben készültek egyes önálló lapok (illetőleg festmények) is. Ezek is nagyszámban voltak tanulmányozhatók a londoni kiállításon.

A bőrből készült *könyvkötések* arabeszkes, felhőszalagos díszeinek a könyvdíszekkel és a szőnyegekkel való rokonságát már említettük. Nem egy bámulatosan finom példa került ki a XVI—XVII. századi perzsa könyvkötők ügyes kezéből. A XVII—XVIII. században könyvkötés gyanánt Perzsiában lakkfestésű táblákat is alkalmaztak. Rajzuk és színezésük a perzsa miniatűrök közvetlen rokonai. A színes lakkfestést egyébként dobozokon, ládikákon, tálcákon is szívesen alkalmazták.

A kiállítás jelentőségét és hatását nagyban fokozta a szervezés nagyszerűsége és azt olyan művészeti világeseménnyé avatta, mely eleddig páratlanul áll a kiállítások dús sorában.

CSÁNYI KÁROLY

Esterházy hercegek frak-
nói kincstára

Hans Petzold holya-
gos aranyozott ezüst
serlege XVI–XVII. sz.
Leirva, repr.

Prel Rad
I. 29, 30. l.

Jaszpis asztaldisz
festett romancos ezüst
foglalatban. XVII. sz.
Leirva, repr.

u. o. 33–34. l.

Bánd Viktoria

Festi

Kinizsy u. 50

Műsarnok

1924. tav.

Eszterházy herceg fraknói kincstárából

Boroskanna Thurzó Ferenc címerével.
leirva, repr.
Pul Rad
I. 109, 110. l.

Fedeles serleg, zománccal díszített szinarany
leirva, repr.
Pul Rad
I. 139, 140. l.

Talpas csésze XVI. sz.
leirva, repr.
Pul. Rad
I. 149, 150 l.

Bartus Ödön

festő Miskolc

művészélete.

Miskolc

1924. évben

Esterházy herecgek frakúvi kincstára

Fedéles serleg, kagyló részben aranyos ezüstbe foglalva. XVI. sz.

Leirva, repr.

Pul Rad

II. 51, 52 l.
53, 54 l.

Fedeles kupa, narval gyara

u.o. II. 55, 56. l.

Kancsó tállal, aranyozott ezüst. Losonczy Antalé volt. XVI. sz.

u.o. II. 67, 68. l.

Bachmann Károly, stb.

változatlanul maradhat a 47.

old. "évő" szöveg.

Esterházyak frakuói
kincstara

Asztaldisz. Szarn aranyozott czust foglalatban.
Esterházy Pál részére
készült 1687 elott
Leirva és repr.

Pul Rad I. 19, 20 l.

Keszthely V. 223, 224.

Esterházy herceges fraknói kincstára

C. Cabbrie londoni órás órája. XVIII-n.
Leivva, repr.
Pul Rad I. 39, 40. l.

Serleg, vert, vésett, aranyozott ezüst. 1650.
a Selmecbányai Ferdinánd-tárna megnyitásának emlékére készült.
Leivva, repr.
u. o. I. 51, 52. l.

Falióra XVIII-n.
Jacob Kazoler bécsi órástól
Leivva, repr.
u. o. I. 59, 60 l.

Bánó Dezső

festő

Eperjes

Műcsarnok

1924. Tav

Esterházyak frakuói
kincstára

Chrysopras – serleg ara-
nyozott ezüst foglalatban.
Szapolyai János Zsig-
mond címerével.
leíva és repr.

Pul Rad I. 7, 8. l.

Esterházy hercegek frahnói
kincstára

Ernst verleg.
XVI. nárad.
Pul Rad
I 27, 28 l

Paleolith Kovaszakócza, miskolczi

V. 180.

Balogh Sándor

Fert.

Gregusz u. B.

Münchner

1920-21

Esterházy herceg frakúr

Kincstára

Kulacs, ezüst, vésben
aranyozva, zománccal
díszítve. XVI. sz.
Leirva, repr.

Pul Rad
II. 85, 86 l.

Kristály szekrényke
XVI. sz.
leirva, repr.

Pul Rad.
II. 91. 92. l.

Östelep, velemszentvidi VII. 61, 62, 63,

ESTERHÁZY gyüjtemény

KATONA Imre: Hany Istók Budapesten. =
Soproni Szemle, XLIV.évf.2.sz.1990.
158 - 167.p.ill.

161/262

MAGYAR Bálint: Az amerikai film. Bp. 1974, Gondolat. 417 p. 40 t. 20 cm.

Egységár: 30.-Ft

162/32

Magyar hadtörténelmi emlékek az ezredéves országos kiállításon. Szerk. Szendrei János. Bp. 1896, (Franklin ny.) 915 p. 5 t. 28 cm.

Egységár: 1.800.-Ft

163/39

MELTZL Hugó: Petőfi-tanulmányai. Bp. 1909, Kunossy - Szilágyi ny. 223 p. 1 t. 19 cm.

/Petőfi könyvtár 10./

Egységár: 60.-Ft

ESTERHÁZY család, hercegi mügyüjtemény

Esterházy Pál: Harmonia caelestis (1711). Szerk. és bev. Sas Ágnes. Bp. : MTA Zenetudományi Intézet, 1989. 380 p.

gyüjtemények, képtár: 12-13.p.

ESTERHÁZY Imre
Sub minervae nationis praesidio. Bp., 1989

Mojzer Miklós

Egy jelmezes mecénás: Esterházy Imre hercegprímás

Esterházy Imre a római szent birodalom hercege, a családi galántai ágából való gróf, esztergomi érsek, a szentszék közvetlen követe, Magyarország prímása és főkancellárja, (és még sok cím birtokosa) — szobrán az Alamizsnás Szent János kápolnában karingben térdel, mint bármely egyszerű pap. Ez a hely a sírkápolnája is.[1] Azazhogy, ide temetkezett, de nincs síremléke. Nem is igen lehetne, hiszen a kápolnát éppen ő, elsődlegesen az Alamizsnás földi maradványainak építtette. A főpapi uralkodói sírkápolna gondolatát itt megfordították. A temetkező csupán mellékszereplő, sem a tumba, sem a kápolna nem az övé. Ezért az egyetlen felirat a kápolna bejárata fölött: „Nulli Sanctorum,/Sed ipsi Deo Sanctorum, / quamvis in memoriam sanctorum / constituimus Altaria" ugyanekkor a szentek tiszteletét is helyére teszi. Imago-ja a szent oltára előtt hódol, méltóságait tekintve dísztelenül, az alázatos áhitat pózában. Így térdel a világ és király a igéreteiről lemondó Nepomuki Szent János az oltár előtt oltárképfestményeken, lábánál attributumaival, amikkel vagy éppen amik mellőzésével lett szentté. A prímás mellett az imazsámoly lábánál, ilyenformán a földön van hercegi zárt koronája, a stóla és a hermelines mocetum is. Az általa annyira tisztelt szent és az oltára előtt ezekkel a rangjelző külsőségekkel nem kívánt excellálni. Áhitatát a letett darabok monumentálissá emelik. Karingén nem viseli még püspöki keresztjét sem. Ujjáról hiányzik püspöki gyűrűje, s nincs a fején pileolus. Father Brown — ha Chesterton történetesen Pozsonyba vetette volna az útját — bizonyára meg is kérdezné, vajon hová tette hercegi palástját? Miért vetkőzött le ennyire?

Az érsek különösen buzgó, ismert búcsújáró. Még halála előtt nem sokkal (80. éve fölött) Máriacellben jár.[2] Mindent elkövet azért, hogy a Szent János kápolna is búcsújáró hely legyen. Megírja a szent életrajzát és 1732-ben magyarul, latinul, horvátul és németül is megjelenteti.[3] A kultuszára társulatot alapít. A kápolnában ő maga is búcsújáróként jelenik meg, talán „földi zarándokútját járó egyháza" nevében is, ahogyan a miseszövegben naponta olvasható. Szobra exemplum. Beszédes leltár tanúsítja, hogy birodalmi hercegi méltóságának jeleit mind letette itt. A lábához tett zárt korona az oltárra helyezett koporsó fölött nagyobb méretben, mintegy transzfigurált formában újra föltűnik. Alatta kis angyalok tartanak nyitott koronát, amely talán a hétágú grófi koronára céloz. Fogadalmi tárgyak halmozásának tűnik ez, koronákkal. A keresett palást, hermelines magna cappa pedig a sírláda alatt van, stukkóból. Semmi köze sem lehet a Pátriárkához, akit ilyen ruhadarab nem illet meg.A szent jelvényei különben két angyal kezében ez előtt jelennek meg: a pásztorbot és a mitra (azaz egy újabb, pátriárka korona). A palást nem jelvény, csupán dekoráció, vagy inkább votívtárgy, azaz Esterházy személyes ajándéka. A lent álló angyalok tartják széleit és feszítik ki, mint egy baldachint, vagy az ereklyéhez méltó velumot. A magyar hercegprímás ezt a világi decorumát példaképének ajánlja fel, akinek ő maga tükörmása akar lenni, és akinek pátriárkai képzelt korához a hetvenedik éve körül maga is eljutott. Hercegi címe átvitt értelemben is ornamentum. Annak tartja ezt az országgyűlés is, amikor a felségnek, 1715-ben megköszönik, hogy a prímást és utódait „...Dignitate Saci Romani Imperii principis *condecorare* dignata est".[4] A palást ezúttal tapintható és látható formában felajánlott és kétségtelenül a legdrágább, páratlanul álló decorum egy kegyhelyen. Az érsek ugyanúgy lemond róla, ahogyan itt címeréről, rangjáról, nevének említéséről: „...gestatte te er wenigst nicht, dass dero Gedächtnuss durch Anhäffung seines Wappen, oder durch Inschrift seines Nahmens verewiget wurden. Sein eintziges Grab Mahl ist davon auszunehmen, bey welchen aber die Demuth selbsten den Grifel geführet, und an statt eines Fürsten dess Römischen, eines Primaten dess Hungarischen Reichs nichts dann einen demüthigen Bruder Emericum, der gantzen Welt vorgestellet hat," — mondja róla az egyik gyászszónok.[5] A főpap hatásos

kidolgozásával megoldotta, sőt egyetemes érvénnyel oldotta meg (a római hozzátétel már csak nüanszírozás). Ez az egyetemes érvény nem azt jelenti, hogy azóta mindig és mindenütt a görög oszloprendeket kell alkalmazni, hanem azt, hogy vízszintes gerendázat alá köralaprajzú függőleges támaszt kő- és téglaépítészetben nem lehet szépen és jól elhelyezni a görög oszloprendek tanulságainak ismerete (akár öntudatlan ismerete vagy újrafelismerése) nélkül. Erről is beszél Fülep Lajos sokat idézett gondolatával: egyetemes és nemzeti korrelatív fogalmak. S valóban, amikor az oszloprendek szóbakerülnek, egyszerre gondolunk az építészet formakincsének egyik leguniverzálisabb részére, melyet Rio de Janeirótól Leningrádig, San Franciscótól Sidneyig mindenütt megtalálunk, s arra a kis népre, mely ezt létrehozta kétezerötszáz évvel ezelőtt, s amely „csak" kulturájában volt nagy.

Az, hogy egyetemes és nemzeti korrelatív fogalmak, nemcsak az építészetben és képzőművészetben, hanem az irodalomban, a zenében, sőt valamilyen formában a kultúra, az élet minden területén érvényes, zenétől a politikáig, építészettől a futballig. Hogy ez a gondolat — persze mutatis mutandis — mennyire jelen van a rokon területeken is, erre nézve hadd idézzek két megnyilatkozást a zene s az irodalom világából. Kodály Zoltán írja 1939-ben: „Ellentmondásnak látszik, de igaz: minél több közünk van az európai kultúrához, annál nagyobbra nő a magunké is." — Nemes Nagy Ágnes 1984-ben megjelent Babits-könyvéből (A hegyi költő): „Babits a magyar költészet egyik legmerészebb szellemi vállalkozása, egyik legnagyobb áthangzása a világirodalomba, akkor is, ha bravúr-szólóját csak mi, honfitársai tudjuk — sajnos — kiolvasni anyanyelvünk kottájából. Ez a magyar nyelv, a magyar nyelvi teljesítmény eddig mozdíthatatlan paradoxona. Ha Babits azt mondta, hogy a legnemzetibb műfaj a műfordítás, azt is mondhatnánk, hogy nálunk a legnemzetibb irodalmi teljesítmény az, ami a legvilágirodalmibb."

Az építészethez visszatérve leszögezhetjük, hogy Schauff tervéből is az a tanulság vonható le, hogy a nemzeti jelleg nem kereséssel található meg, hanem a valóságos feladatok jó, érvényes, példaszerű megoldása révén kristályosodhat ki,akár keressük, akár nem. Ezért jobb, ha amúgy is kevés energiánkat nem a jelleg, hanem a feladatok keresésére (és persze megoldására) fordítjuk.

képe ez, aki a fényűzésből kilépve leveti külsőséges habitusát. Első herceg elődje, Keresztély Ágost ugyanígy cselekszik, amikor a pálosok magányába, ahonnan Esterházy is jött, egy időre visszavonul.[6] Donnernek a nagyúri alászállás és megalázkodás gesztusát kell szereppé formálnia. A kápolnából így lesz a magyar prímás hercegi és — ellenpólusul — egyben aszketikus votivemléke.

A címek, rangok és szerepek játékában a sír- és kegyhely az egykori pozsonyi dómban csupán bevezető. Ne feledjük: az egykori pálos remeteszerzetes, mint hercegprímás az egyik fő szervezője, sőt talán inventora az ügyesen előkészített, történeti sorsfordításként szcenírozott „vitam et sanguinem" jelenetnek a pozsonyi országgyűlésen,[7] és annak előtte megkoronázója Mária Teréziának azon új főoltár előtt, amelyen egy lovasszobor (!) áll és az azon ülő szent arca magának az érseknek ideális arcképét mutatja.[8]

Az Alamizsnás után ugyanis Szent Márton Esterházy második példaképe, mindjárt hivatalból. Pannóniai szent, akit a középkorban hol hun ivadéknak, hol magyarnak tartanak, sőt két francia XV. századi játékban (a hatás kedvéért) magyar királyként is szerepeltetnek.[9] Köztudott róla, hogy előkelő származású. Helyi tisztelete mindenesetre még a magyar honfoglalást is megelőzni látszik, és az első magyar király neki (és Szent Györgynek) köszöni első, döntő győzelmét, s neki emel máig fennálló kolostort vélt szülőhelyén. Tiszteletét még maga Szent István király szorgalmazza. A hazai szentek rá hivatkozva és az ő nyomában vonulnak a szentek, sőt a szenttéavatottak közé, — a király- és püspökszentek mind. Magyar kultusza az európaihoz hasonlóan Máriáé után szinte mindenki másét megelőzi. Egész Magyarországon helyi szentnek számít.[10] Poszonyból pedig jó időben Pannonhalmáig (Szentmárton), sőt közel Szombathelyig (Savaria) is el lehet látni. Püspökszent, de legendájának van egy világi, lovagi része is, amikor még mint meg nem keresztelkedett katona, mint katekumen élt. Ezért tartozik a lovagszentek közé is — és így került a neki szentelt pozsonyi káptalani templom, a dóm főoltárára is. Esterházy személyes vonzódása hozzá ismét abban van, hogy Márton is jótékonykodó confessor. Magyar főúri viselete a magyarországi ábrázolásokon már korábban előfordul.[11] Márton mint lovag, bármilyen főrendinek megfelelő rangjabéli. Gesztusát megismételni hálás, előkelő szerep — és Imre érsek benne idézi föl valóban nagyarányú jótékonykodását és ezt úgy is, mint főnemesét. Arra nézve nem ismerek ugyan forrást, gondolhat-e a korabeli politikai jelenetek egyik rendezője arra, hogy az akkori koronázó templom főoltárára a szentben hangsúlyozottan magyar főnemest állítson, — de valószínű ez a lehetőség. Utóvégre a tours-i püspököt is megjeleníthette volna, ahogyan azt a kultusz sok magyar helyén is tették. De ha eszébe jut is az a szempont, hogy Szent Mártona nemesi nemzet képe — viselője az oltáron, aki — a vádakkal ellentétben — megosztja vagyonát a rászorulókkal, aligha írja azt le, megelégszik vele hogy látványosan megcsináltatja. Ha pedig vonásait kölcsönzi a szentnek, a jelenetben ő maga is szerepel, így közjogi méltóságánál fogva nemzete kiválasztottja a legkeresztényibb cselekedetben. A dunántúli származású tours-i püspöknek ezenkívül helyi kultuszából következően, egyféleképp még jogutódja is. Királya (mint magyar és cseh király) — a császár (mert ez is a szerepek egymásba tűnése) ez időben fejezteti be nagy fogadalmi művét, a Karlskirchét. A magyar egyház feje főoltárt épít. Hercegi emlékműve mellett ez a másik koronás, királykoronázást felmutató műve. A prímás mintegy a császárra hagyja az építészeti mesterműveket, a nagy tetteket, de a magáénak biztosítja a szobrászi csúcsteljesítményeket. Utódai és kollégái az osztrák freskó festőket mérkőztetik, majd így az osztrák prelátusokkal versengve. A program persze magyar: a lebegő volutás baldachin fölött a magyar szent korona lehetőség szerint hűen idézett mása. Alatta az oltár fölött és mögött a szoborcsoport. Uralkodói lovasszobor Szent László nagyváradi emlékén kívül Magyarországon a XIV. század óta nem készült. Igaz, a pozsonyi sem az, de igen közel áll hozzá. Egyedül teszi lehetővé azt, hogy egy főpap és uralkodói jogú (című) főnemes személyes emlékművet is kapjon. Hogy lovasszobornak is lehet helye az oltáron, azt a hazai középkori emlékek, sőt a közeli pozsonyszentgyörgyi oltár is kézenfekvővé tehették.[12] A későközépkori templomok Szent György szobrai ugyancsak az előzményekhez tartoznak.[13] Mindezen szent lovasok és az uralkodóké is, triumfális jellegűek, míg Szent Mártoné nem az. A legyőzött ellenség helyett a megsegítendő koldus húzódik meg a lova alatt. A lovas Esterházy — a kápolnában térdelővel ellentétben — teljes díszében van és teljes méltóságában, mert az ugrató ló uralkodó, vagy hadvezér képéhez tartozik. Nincs is a lovasban, lóban semmi túlvilágian áthevített, oltárképhez illő elragadtatás. Annak ellenére, hogy a szent és benne az érsek (vagy

megfordítva?) ugyanazt csinálja, mint amit a kápolnában: odaadja, illetve megosztja a ruháját. Most nem a hercegi viseletét, hanem a nemzetit, — a dolmányát.[14] Márton a nyeregből éppúgy megalázkodik a koldusnak, akihez lehajol és a szemébe néz, mint ahogyan a prímás adorál az imazsámolyról az oltár előtt. Nem is egészen világos, ki triumfál itt: a főrendű lovag-e vagy netán a tengeristen-szerű kéregető. Mi más ez, mint a jótékonyság — ahogy akkor hívták, liberalitas — apoteózisa? A kápolnában szerény megjelenése, az oltáron diadalmas haladásában pillanatnyi, lehajló gesztusa teszi hőssé is, szentté is a lovast.

Logikus kérdés, hogy miért nem az egész köpenyét adta oda? Hiszen a legenda szerint máskor egész öltözetét is elajándékozta s neki magának egy rá nem illő rövidet kellett gyorsan fölvennie, mikor egyszer misézni ment. Csak égi csoda mentette meg a megszégyenüléstől. Aztán az egész köpeny bajt hozhatott volna a koldusra, mert senki sem hitte volna el neki, hogy nem lopta, hanem kapta. A köpeny felével a szent nemcsak a hidegtől, hanem a rossz következményektől is megóvta őt. Maga hordta a másik felét és ezzel közösséget vállalt a szegénnyel. Osztozott és osztozik vele.

A Szent Mártonokat a legtöbb nyomorult az ikonográfiában fel sem ismeri, mert ők maguk testileg-szellemileg nagyon elesettek. Nehéz is kiigazodni a személyi kérdésekben, amikor a jótékonyság parancsa annyira általános érvényű s vendégre, nyomorultra mindig kötelező. Az alamizsna vagy ajándék jobb, ha személyes. Ne legyen tanúja, s ne számíthasson viszonzásra. Ne történjen érdekből (morálteológiai megfontolás). Az igazi jótékonyság intimitást kíván. Emiatt egykor maguk az istenek is elkendőzték kilétüket.Philemon és Baucis maguk se vették észre, hogy magát Jupitert és Merkurt vendégelik meg. Aztán Ábrahám sem ismerte fel a három férfiban az Úr jelenlétét. Az emmauszi tanítványok is hasonlóan jártak a feltámadt Mesterrel. A legendákban sem kevés a kegyes alakváltoztatás, a keresztény metamorfózis. Szent Elek vándorútjáról hazatérve Rómában 17 évig élt szülőháza lépcsője alatt és haláláig nem födte föl magát. És fordítva is igaz, az álruhában jótevőknek is hosszú a sora. Szent Ferenc a krisztusi koldust alakítva „clamat verus pauper ad ostium" kopogott be a kolostorba Greccio-ban.[15] Koldus és vendég sokszor nincsenek tisztában vendéglátójukkal: a mennyegzőre meghívottak nem jönnek el, mire az utcáról behívott nem veszi fel a neki való ünnepi ruhát. Az Utolsó Ítéleten álló embert pedig az Isten fia csakis azért vonja felelősségre, felismerte-e őt a szükségben és segítette-e rajta vagy sem. Esterházy Szent Mártona a legfontosabb felebaráti kötelességnek tesz eleget.

A pozsonyi koldus nem rokkant, nem sebesült. Törött tagjai sincsenek. Nincs rajta jelmez, csak emberi, testi formáját „viseli", de nemes ruhátlanságát tekinthetjük félrevezetőnek is. Bizonyos méltóság van a tartásában. Szinte Poseidonra appelál. Azon kívül közelebb van hozzánk, nézőkhöz, mint maga a tituláris szent. Meztelensége rangos környezetében szinte kiálthatott. Még az a bizonyos viktoriánus kort megélt későbbi, köpcös angol pap is első pillanatra megbotránkoztatónak érezné a pőreséget, ahogyan egykor az a templom közepén az oltár fölött mutkozott. Talán kis létrát kért volna, hogy felhágva rá a fázó arcába pillanthasson, ahogy Szent Márton teszi. Egy nagy barokk feszületnek még élő tekintete nézett volna rá vissza, Krisztusé.[16] Mert ő dőlt hátra a könyökére a tabernákulum fölött, ahogyan halottan fekszik majd kevéssel később a gurki Pieta szentségházán. Ő is ránéz a lovagra és nagyonis tudja, kicsoda a jótevője, — míg az megjegyzi az arcát, de nem ismeri fel őt. A kompozíciónak ugyanis heroikus meztelenségében az isteni koldus a tartalmi főalakja. A felismerés a szentet egyszerre kísérő-alakká szerényíti: némileg hasonló lesz a gurki Pieta angyalához, aki a főalakhoz hajol, vagy VI. Károly apoteózis-géniuszához. Mint egy különös mérlegen, amely billenőben van, a főalak klasszikus meztelensége súlyosabb, mint a csupa áttűnésben játszó szent-lovag-érsek-magyar főnemes föléje tornyosuló figurája. A főszemélyben „qui sub his figuris vere latitas" az oltáron az isteni jelenlét azáltal hitelesebb, hogy az isteni személy nagyonis kézzel foghatóan mint Corpus Christi, de rangrejtve van jelen. Ut sculptura poesis és megfordítva is. — A legenda szerint Mártonhoz csak a következő éjjel álmában látogat a kapott félpalástban Jézus és közli az őt kísérő angyalokkal: „Martinus adhuc cathecumenus hac me veste contexit".[17] S a köpeny a lényeget keretező, fellebbenő függöny is, amely mögül a lovag az angyalok szerepével, mozdulatával rokon módon benéz. S egyszersmind a szent a tovatűnő. Az útjában álló ugyanis már várt rá, a legenda szerint a kapuban „cum nullo elemosynam accepisset" s fekve-támaszkodva a nudus a helyben maradandó a kompozícióban is. A ló megugrik s az angyalok leszálltak. Talán nem tévedünk, ha ezeket az angyalokat, Krisztus kísérőit, a tanúkat látjuk az oltárépítmény

előtt adorálókban. Szárnyas hérosz-figuráik ebben az összefüggésben a koldus-Krisztus ruhátlanságát visszhangozzák és hódolatuk pótolja azt, amire a köpenyét éppen daraboló Márton a lovon nem képes még, a fölismerést és teljes meghódolást. „Tibi se cor meum totum subjicit quia te contemplans totum deficit" nyeregből nem hangozhat el, azaz a szent mágnás bármilyen cselekvő hőse az együttesnek, tökéletlen ember is. Díszes ruhái, rangja elfedik előle és vele egy kendőzhetetlen és felsőbbrendű isten-lét tárgyilagosságát.

A Megváltó váratlan alakja ugyanis tárgyilagos. Úgy ruhátlan, ahogyan a feszületen látható. Előre lógó bal lába a keresztről függő egyik lábát idézi, testének mozdulata olyasféle, mintha a földre fektetett keresztről kelne föl, vagy kényeszülne arra ráfeküdni. Arcáról már volt szó. Ágyékkendője van, mint a Golgotán. Az Arma Christi részletek rövid sorába homloka fölött és a haján mutatkozó kötés tartozik még, amelyet a passió tárgyai közül a kigúnyolása alkalmával kötöttek a szemére. Mindezek alig föltűnő, de kétségtelen azonosító jelei az Isten-embernek.[18]

Esterházy és Donner programja annak idején a sír- és kegykápolnáról a főoltárig kétségtelenül ismert. Kelcz Imre ezért írja le gyászbeszédében ezt a párhuzamosságot: „olim Emericus crucem Christi ligneam in humeros sustulit, ut Religiosum in Eremo indueret; nunc jam crucem Christi auream deponit, ut pauperem in palatio vestiret. Paupertatem tunc delegit, aurum cum purpura respuit, et Christum nudum in cruce secutus est; sed jam iterum aurum cum purpura recepit, et *nudum in paupere Christum cooperuit*"[19] — a főoltár nagy meztelenjének föltűnő képe.

A Krisztusra utalás a koldusban nem új ábrázolási fordulat. A lovas Szent Márton mellett élt vele már Liberale da Verona miniatúrán,[20] táblaképen Sassetta,[21] Carpaccio,[22] a nyomában Girolamo Mansueti,[23] sőt Greco is.[24] Festői alkotásokon mindez könnyebb, mint a szoborcsoportokon. A rejtőző isten-alak méltósága az utóbbiakon elvész, vagy igazán szóba, formába se kerülhet. A pozsonyi mű ilyen tekintetben is kivételes. A literátusok számára ez is hozzájárulhat a szobrász pozsonyi megbecsüléséhez. Bél Mátyás tökéletesen tisztában van Donner művészi rangjával, Leopold Fischer pedig még ezen is túltesz: „seynd Selbe von jenem unserer Zeiten berühmtesten Meister verfertiget, bey welchem Phidias, und Praxiteles ihrer Zeit Lehrjünger zu seyn, für das grőste Glück gehalten hätten"[25] — bombaszt ugyan, de cum grano salis tanúságtétel is.

A tovább-interpretálás alkalomszerű házi feladatunk. Ha a hercegprímás egyháza nevében is térdel a kápolnában Szent János pártiárka oltára előtt, és a főnemesi szent képében nemzete képviselőjeként is hódol a főoltár fölött az álruhátlan Krisztusnak, akkor Esterházy és Donner nagyon közel jutottak az egy évszázaddal későbbi nemzeti emlékművek gondolatához. A hős azokon népét, nemzetét, országa ügyét képviseli, érte ágál, győzelemért esd, fegyverekkel küzd, közérdekű igazságának példát állít, az égbe kiált érte és missziójáért hatásosan meg is hal. A magyar ikonográfiában egyetlen olyan személy van, aki a 19. század nemzeti hőse szerepét, mint uralkodó előlegezi: Szent István király, és ő is főképpen a korona felajánlásokon. Amióta ezt a jelenetet ábrázolják, azóta az nemcsak liturgikus, közjogi, ceremonionális vagy devóciós tett, hanem a tényben magában egyfajta nemzeti emlékmű csíráját hordozza. A csírából — bár roppant életerősnek bizonyult — sohasem lett nagylombú fa, azaz a téma változatai, gazdagodása, igazi elmélyülése szerény maradt még akkor is, amikor mellékhajtásként megtermette a Szent László korona felajánlása képeket. A magyar püspökkultuszok között is akadnak, egy éppen a legrégebbi szent (Adalbert), de az országos tettek mind királyiak (utóbbiak körét először az idősebb Zrínyi Miklós, aztán Hunyadi János töri meg). A felsoroltakból egyiket sem célszerű a koronázóhelyül szolgáló dóm főoltárára állítani, amely különben is ősibb és helyi titulárist mondhat magáénak, Mártont. Ő magyar főnemesként pompásan megfelelő a szerepre, hiszen már régi indigenátussal rendelkezik. Mert ha nem is igaz, hogy magyar volt, vagy netán hun, igaz az, hogy mindezt régen képzelik róla, meg hogy itteni becsülete még amazokénál is ősibb. A keresztény cselekedetek lényegét állíthatja elénk a magyar korona alatt, és egy országnak, egyszersmind a világnak szóló exemplum. Fontos, hogy a szomszédos Ausztria házi szentjei, de még a többi szomszédos ország égi nagyjai között sincs senki, aki ennyire ősi lenne és álta-

lában ismert. Továbbá ha más alapon nem is, de szülőhelye okán világi ruhatárából legjogosabban éppen az úri magyart viselheti. A mecénás szándéka, hogy mindezt felmutassa. A patrióta visszavetítéssel a kép és képzet hét évszázaddal előzi meg időben István királyt (de nem a helyi kereszténységet!), egy évezreddel az ifjabb Zrínyi Miklóst, másfélezerrel a honi nyelven megfogalmazott nemzeti célokat és az értük küzdő héroszok képeit. Pozsonyban egy kontinens köztudatára emelődik a „miles Christi" (Szent Márton szavai Julianus caesarhoz)[26] és vele a hungarus igénye. Persze ez csak azzal a tartalmi súlyponttal lehetséges, aminek hordozóját, a transzcendens középpontot megtalálni igyekeztünk.

A Márton-legenda számtalan, a középkorban népszerű társával együtt a 18. században a tridentinum utáni leszálló korszakát éli. A leszállás a műfajokban és az igények szerint történik. A téma nagy megjelenítései elkopnak és még úgy is egyre ritkulnak. Tovább él viszont az amiens-i kapu lovasjelenete a művességekben: az ötvösségben, a textileken, a grafikai műfajokban.[27] És ha a vezető festők és szobrászok közül egytől sem ismerjük igazán monumentális megfogalmazását ezen az egyen kívül, annál inkább népszerű az a provinciális körben és a népművészetekben. A kép és jelenet a mézeskalácsformákig megtestesülő mesévé vált. Pozsonyban diadalmas kísérlet történt arra, hogy a legendát költői, magyar és általános értelemmel töltse meg. A sümegi plébániatemplomban lesz majd hasonló igényű festői újraértelmezése a kereszténység üdvtörténetnek. Esterházy prímás későbbi rokona és kollégája, Esterházy Károly egri püspök pedig közel negyven évvel később a pozsonyi műnél, a felvilágosodás korában Alexandriai Szent Katalin legendáját érzi aktuálisan mélynek, poétikusnak. Hiszen a szent nő a keresztény igazságot tárja fel a tudósoknak. Katalin tehát akaratlanul a tudomány nemtője szerepét kapja az egerbaktai hatalmas oltárképen. Kracker ebben alkotja meg késői, de százada legjobbjaihoz méltó főművét.[28] Mindkét főpap tudja hogy amit ábrázoltat, nem történt meg. De a történeti hitelességnél fontosabb számukra a tanulság, amit viszont mindenki ismer, csak emlékeztetni kell rá. A legenda az az emlékeztető, amely a morális tétel, a mögöttes gondolat, a mondanivaló alkalomszerű „jel-meze" és az így még a történeti hitelességnél is igazabb.

Eddig egyre a szent és képében a prímás alázatáról esett szó. Ez sem egyértelmű azonban. Szent István korona felajánlásához mérten a nemzetiesülő Márton-jelenet szerénytelenebb itteni párhuzamánál. Ott a király ajánlja fel koronáját Miasszonyunknak, itt a főrendi szent ajándékozza meg — igaz, nem ismerve fel őt — magát az isteni személyt. Hogy egy szent egy oltáron, teljes világi díszében könyörüljön meg azon, akit egyedül imádhatunk, legalábbis meghökkentő. Sem az egyén, sem a nemzeti (viselet) nem juthat ennél nagyobb igényű szerephez. Esterházy személyes alázata és egyházi hivatalának kérkedése (pöffeszkedése? — a szót reprezentációval helyettesítené egy mai, szigorú művészettörténeti dolgozat) között végleteket érintő és imponáló ív feszül. Esterházy hangsúlyozta ugyan a szentek tiszteletének határait, de maga ugyanakkor elmegy a határokig.

A koronázó templom főoltárának monumentum voltát hamar értékelik és utánozzák többek között Kalocsán, Gyulafehérvárott és Pécsett is, Donnert követő szellemben.[29] A pécsi Szent István korona felajánlása (Johann Martin Fischer) mutatja, hogy onnan fél lépésre se lenne magának a nemzeti emlékműnek a megalkotása, de ezt a fél lépést — „Verlust der Mitte" — nem teszik meg és meg sem tehették volna sehol. A pozsonyi oltárt külsőségeiben követik, és igazi értelme feledésbe merül. Hiába jött volna rá valaki, hogy Pozsonyban a legendán túl a kereszténység ikonográfia (azaz Esterházy és Donner) a fel nem ismert Krisztus képében ösztönösen rátalál arra a forrásra, amelyből ez a motívum költőileg és képileg is ered. Szent Pál megtérése ez a jelenet, s Márton kalandja tükörképe a damaszkuszi úton történteknek. Mindkét helyen (legalábbis képileg) a Názáreti áll az útban, előbb fölülről szóló Úrként, később alulról megjelenő koldus alakjában. Egyik helyen sem ismerik föl. Egyikük leesik a lóról, és leterített hőse az eseménynek, másikuk teljes díszben van és a nyeregben marad. Saul megtér, Márton megkeresztelkedik. Az esemény után szünet következik, a felismerésé, és ez az előbbiben időleges vaksággal, az utóbbiban álommal történik. Márton legendájában a köpeny-osztásnak később ruhaajándék-tükörtörténete van, a Krisztus meg nem ismerésének pedig a Krisztus álruhájában fellépő ördögöt felismerés esemény a megfelelője. Pál megtérésének klasszikus festmények a megörökítői, míg Mártonnak ezt a lovagcsodáját nem közelíti meg egyetlen más ábrázolása sem. Egyik tanúsága szerint kolduskénti nézi szerepeinket az Isten, ember-jelmezében az igazi közönség. Bár ez már afféle barokk prédikációs fordulat részünkről. Túlzásokba estünk, és az utóbbiak is pontosan úgy igazak, ahogyan fel- vagy éppen félreismertük őket? Értetlenek vagyunk.

A legnyilvánvalóbb dolgok rejtik el néha előlünk a legjobban arcukat — jegyezné meg az an-

gol író reverendából papi civilbe bújt figurája mellettünk, merthogy ennél a banalitásnál jobb épp nem jut az eszébe azon ünnepi alkalom kórusán, ahová nagy nehezen — az utolsó pillanatban — föltolakodott.[30]

Jegyzetek

1. Esterházy — akit pálos szerzetesként szentelnek pappá — haláláig „frater Emericus"-ként írja alá a nevét, lásd Török J.: Magyarország prímása Közjogi és történeti vázolat. Pest 1859. 176; — a „Donner által faragott haut relief sírkövére (?) a feliratot ő maga írá meg...: „Sub hoc admirandae commiserationis prodigio/ Divo Joanne Alexandrino/ Ego/ in Te Deus meus / misericordia mea/ assistente mihi dulci misericordiae matre /dormiam et requiescam / frater Emericus" — Esterházy J.: Az Esterházy család. Bp. 1901. 239. kk- s Docomenta Paulinorum L. Bp. 1975. 333. — A prímás csak a bíborosi kalapot nem kapta meg, pedig aranymiséjekor az ünnepi szónok hangsúlyosan kívánta neki, aki Szt. Adalbertet is példájának és elődjének emlegeti, valamint felsorolja azt a 12 elődjét, akik megkapták a bíborosságot, lásd J.Waismayr, Trost und Freuden-Rede an die Schaaf vom Ihrem Ober-Hirten... Pressburg 1738.; — és aki a két, Esterházy által emelt mellékoltárról is hírt ad: „die zwey vornehmste Seiten-Altär, einer der Schmerzhaften Mutter Jesu Mariae, und der andere des H. Erz-Engel Michaelis".
2. P.Leopold Fischer: Ruhm-würdigsten Herrn Herrn Emerici... Pressburg 1746.; — Török J. : i.m. 176. — Halála évében háromszor is meglátogatja a máriavölgyi kegyhelyet, — Máriacelli zarándoklatán kívül lásd Documenta Artis Paulinorum, id. hely 332. — bár négy évvel korábban a koronázási misét sem tudta maga celebrálni, annyira nehezen járt, lásd Eszterházy, i.m. 293.
3. Alamisnás Szent Jánosnak, Alexandriai Pártiárkának élete. Pozsony 1732, két német kiadása 1742 és 1757; latinul és horvátul (szlovákul) 1752.
4. Török J. i. m. CLV.
5. P. Leopold Fischer, i.m.
6. Máriavölgy 1715-ben azért nem lehet a pálos rend székhelye, mert „a monsotorban maga a rend bíboros protektora, Keresztély Ágost érsek resideált", lásd Kisbán E.: A magyar pálos rend története II. Bp. 1940. 41. kk.
7. Kolinovics, Gabriel: Nova Ungariae Periodus. Budae 1790. 492. a szept. 11-i pozsonyi vári jelentről: „Regnicolae certe ne ipsi quidem siccis omnes oculis viri quasi unius voce succlamant: Vitam et sangvinem! Excipit Primas et communi Regni nomine illa pro Reginae dignitate incolumnitateque paratos devovere sermone quidem extemporaneo, sed ponderoso declarat". A királynő beszédére a prímás formulázza meg a mindenre kész áldozatot, és Teleki Mihály szerint: finita propositione uno ore mingyárt felkiáltottak damus vitam et sangvinem; idézi Marczali H.: Mária Terézia. Bp. 1891. 93. — az újabb irodalmat itt nem idézzük, sem más politikai szerepét.
8. Az érsek pozsonyi síremlékszobrán kívül: éremarcképét aranymiséje alkalmából osztogatták, amelyen effigies fr. Emerici videtur „Emericus e com. Eszterházy, archiep. Strigo. S.R.I. princ. primas Hung. Regni" in uno latere, Documenta id. 330. — Képei közül Franz Anton Palkóé 1743-ból a pozsonyi Erzsébet-apácák kolostorában, lásd M. Pötzl-Malikova, in: Művészettörténeti Értesítő XXXV. 1986. 3. és 21. további irodalommal; — 1735-ből Josef Kurtz-tól (Szlovák Nemzeti Galéria, zólyomi raktárában, egészalakos)
A. Petrová-Pleskotová: Maliarstvo 18. storocia na Slovensku. Bratislava 1983. 17. — és további arcképe az esztergomi prímási palotában. Az érsek nemcsak Szent Márton, hanem Nagy Szent Gergely pápa szerepében is látható egy arcképén, lásd I. Rusina: Renesancná a baroková plastika v Bratislave. Bratislava 1983. 21., színes repr.; Metszeten, idős korából: lásd Marczali i.m. 91. — A felsoroltak és Szt. Márton vonásai alig hagynak kétséget afelől, hogy az erősorrú, de széles arcú, karakteres fej a prímásét idézi.
9. Király I.: Szent Márton magyar király legendája. Bp. 1929.
10. Bálint S.: Die Verehrung des hl. Martin in Ungarn. in: Acta Etnologica Slovaca, I. 1974. 35. kk. viszont — történeti hitelességre törekedvén — nem szerepelteti a magyar szentek között Hevenesy Gábor: Ungariae sanctitatis Indicia, Tyrnaviae 1737. művében.
11. Szent Márton és a koldus, a 17. század második feléből való, történeti, — (s tán) fogadalmi kép a szombathelyi Szt. Márton azaz a domonkos templomból, jelenleg kölcsön a Magyar Nemzeti Galériában; — a szent és a koldus kompozíciója Crispin de Passe nyomán.
12. A számos külföldi példáról nem is szólva: a szent lovas-ábrázolása volt látható a szepeshelyi székesgyház Szent Márton főoltárán is; Szt. Györgyé a pozsonyszentgyörgyin kívül a szepesszombati oltáron. Az oltárszobrokon kívül Esterházy Pál nádor fraknói várában álló lovasszobrát a prímás kétségtelenül ismeri.
13. Bernt Notke, Stockholm, Szt. Miklós templom, (Sture — családi síremlék a templom szentélyében) 1489.; Hans Bruggemann, Weltenburg, 1525. etc.
14. L. Reau: Iconographie de l'art chrétien, Iconogr. des saints, II. Paris 1958. 909.
15. Erre Ágoston Julianna emlékeztetett; vö: Celanoi Tamás, Vita secunda XXXI. 61; Szt. Ferenc Krisztust reprezentálva régebbi színjáték-szerepet követ; lásd John Fleming: From Bonanentura to Bellini, An Essay in Franciscan Exegesis, Princeton, 1982. 26—27. — szíves segítségét itt köszönöm.
16. A koldus arcát szemből fényképezve közli A. Pigler: Georg Raphael Donner. Leipzig 1929. 42. kép
17. Reau, i.m. és Jacobus de Voragine, ed. Johannes Ryman de Oringau, Hagenau, Henricus Gran, 1510. — De sancto Martino
18. Az Arma Christi újabb irodalmából R. Berliner, Münchener Jahrbuch der. Bild. Kunst. 1955. 35—172. — R. Suckale, Städel-Jahrbuch, NF 1977. 177—208. — a Krisztus szemét bekötő kendő középkori változataira lásd

G. Schmola: Das Grabgewand Herzog Ernsts des Eisernen, Festschrift 150 Jahre Joanneum, Joannea, Graz 1969. — és a Szent Márton-jelenet koldusa mint Krisztus, fején a kendővel, a lovas mellett áll: Francesco Carpano 1647 körüli oltárképén Moltrasio-ban, lásd Marco Bona Castellotti: La pittura lombarda del'600. Milano, 1985. tav. 126.; a szentnek álmában megjelenő Krisztus a fél köpennyel, két kísérő angyal-ifjúval és jobbra a háttérben a kapu-jelenet; aztán Giuseppe Vermiglio, 1628 körül, Milano, Basilica di S. Vittore al Corpo, u.o. tav. 593. — és a köpeny-jelenet égi magyarázata változattal (a kis Keresztelő Szt. János és a kis Jézussal); továbbá Giovan Francesco Nagli, il Centino, 1655-ből, Verrucchio, Collegiata, lásd Maestri della pittura del Seicento Emiliano, Bologna, Archiginnasio 1959, no. 143. + tav.

19. Kelcz, E.: Celsissimus ac Rev. S.R.I. Princeps Emericus, ... Laudatione Funebri Celebratus, ... Tyrnaviae 1746.
20. Reau, i.m. 908. — Graduale a sienai dóm Piccolomini könyvtárából. A herkulesi koldus teljesen meztelen.
21. Siena, Coll. Chigi-Saracini, lásd E. Carli: Sasetta e il Maestro dell' Osservanza, Milano 1957. tav. XVI. és 32. — hogy a koldus ebben az esetben is Krisztus, mert álló figura, ruhátlan, két kezével nyúl a köpenyért, lábai mozdulata, feje a Felfeszítettéhez hasonló — erre is Ágoston Julianna hívta fel figyelmemet — Köszönöm!
22. J. Lauts: Vittore Carpaccio. London 1962. tav. 72. és 29. kk. a zara-i dómban, polittico része, 1495—1500 körül. Itt a koldus a ló mellett állva szinte átöleli a szentet, aki őt köpenyével betakarja, mint később F. Carpano képén, lásd a 18. jegyzetet.
23. Reau, i.m. 908. — Mansueti képére Carpaccio-é hathatott; lásd G. Mariacher, Il Museo Corner di Venezia, Dipinti del XIV al XVII secolo, Venezia 1957. 109—110.
24. Reau, i.m.; H. Wethey monográfiáján kívül lásd J. Walker: National Gallery of Art, Washington, New York 1984. pl. 301. és 304. a toledói San José kápolnából, 1597—99 k.; és későbbi modellója u.ott, 1604—1614 k.
25. P. Leopold Fischer, i.m.
26. Jacobus de Voragine — ed. Hagenau, 1510, De Sancto Martino.
27. Az ötvösművek között kiváló a szombathelyi Szt. Márton templom Úrmutatója — helyesen valószínűleg az 1770 körüli időből —, amelyen a lovas köpenyosztó jelenet a Szentség alatt közvetlenül foglal helyet és a kitárt karú, ülő koldus feltehetően itt is Krisztus maga, lásd Dávid K.: Magyar egyházi gyűjtemények kincsei, Bp. 1981. 86—87.
28. Jávor A.: Kracker János Lukács munkásságához. In: Művészettörténeti Értesítő XXXI. 1982. 15—16. vázlata a Magyar Nemzeti Galériában, ltsz. 80.3 M
29. Boros L.: A pécsi székesegyház a 18. században, Bp. 1985. 29, 50—51.
30. Brown keltezetlen (misszilis?) levelében: más lehet a profilkép és más a szemből látott arc, és a személy-azonosítás céljából a nyomozatban mindig mindkettőt tekintetbe kell venni. A feszületeket nem oldalnézetre készítik, és szerinte úgy senki se szemléli őket. Ezért elég, ha a Zsidók Királya jobbra fordította a fejét a keresztfán a töredelmes latorhoz, a balfelőli bűnös — profilból — még inkább félreismerhette őt. A Páter a következőkben esetlen fejtegetést folytat a baloldalra kerülő közönségről, azaz a hívekről, a templom és múzeum látogatókról, sőt a történészekről magukról. Brown persze sem Dali felülnézetes Feszületét, sem a szentendrei festőket, sem Kondort nem ismerhette még... Fejtegetései szakszerűtlenek, érdektelenek. Merő véletlen, hogy a néző a pozsonyi koldust is egyedül a bal profiljából láthatja. Levelét csak fordításból ismerjük. Egykor a hercegprímási Cimelia-gyűjteményben.

EPhK. 1912: 823. l. (Bleyer Jakab: Gottsched és E. M. gr.) — *Révai.* VI. Bp., 1912. — *Krücken-Parlagi.* I. Wien–Lpz., [1918]. — *Tolnai új.* IV. Bp., 1926. — *Hajnal* István: E. M. nádor lemondása. Uo., 1929. — *Erődi-Schöpflin.* I. Uo., [1929]. — *E. Miklós iratai.* [a]. Kormányzattört. iratok. Szerk. Hajnal István. Uo., 1930; [b]. Türkische Schriften a. d. Archive d. Palatinus Nicolaus E. S. a. r. Fekete Lajos. Uo., 1932. (Hg. E. Pál előszavával). — *Kat. lex.* II. Uo., 1931. — *Corvina,* 1932. — *M. kvkeresk. évke.* Bp., 1932. — *Nagy* Edith: E. M. nádor, Zrínyi Miklós és E. Pál nádor honvédelmi politikája. Uo., 1934. — *Új lex.* II. Uo., (1936). — *Új Idők lex.* IX. Uo., (1938). — *Csapodi* Csaba: E. M. nádor. Uo., [1942]. — *Nemz. Újs.* 1942. XII. 2. sz. (Ijjas Antal: Egy „hű magyar".) — *Révai* (Juhász). I. (Bp., 1947). — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Miklós* [Pál Antal Mária], galánthai hg. dr. jur. (Bécs, Alsó-Ausztria, 1869. júl. 5. – 1920. ápr. 6.): v. b. t. t., m. kir. főpohárnokmester. — R. k. Szülők: hg. E. Pál, weinsbergi és neustadti gr. Trauttmansdorff Mária. Tanulm. Bpen, Bécsben s egyéb külf. isk.-on végezte. 1900: megkapta az aranygyapjas r.-et, 1907: a v. b. t. t. méltóságot s 1912: ő lett a m. k. főpohárnokmester. Elnöke volt az Orsz. M. Vadászati Védegyl.-nek, valamint a Sopronm. és Sopron város Rég. Társ.-ának. — Cikkei: *Vadász-Lap* (1914), *Köztelek* (1916).

Főrangú csal. Bp., 1888. — *Sturm.* Uo., 1912. — *Révai.* VI., XX. Uo., 1912, 27. — *Új Idők lex.* IX. Uo., (1938). — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Miklós Antal,* fraknói gr. (? – Pozsony, 1695. aug. 5.): c. püspök (Sz. II: 1480. h.). — A teol. Rómában tanulta.

Zelliger. Nszombat, 1893. — *Pallas.* VI. Uo., 1894. (Téves * évvel, melynek elhalálozási éve van föltüntetve!) — *Kollányi.* Esztergom, 1900.

Esterházy *Miklós Ernő,* galánthai gr. (Pozsony, Pozsonyvm., 1858. jún. 3. – Pisa, Olaszorsz., 1895. máj. 22.): — R. k. Szülők: Ernő főrendiházi tag, Tengoborska Eufémia. 1892: nőül vette Torinóban Borghese Kamilla hgnőt. — A lovaglásról és lótenyésztésről írt cikkei: *Mezőgazd. Szle* (1893/5).

Főrangú csal. Bp., 1888. — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Miklós Móric* [Mária Félix Alajos Euszták], galánthai gr. (1855 – Csákvár, 1925. jan. 21.): v. b. t. t., az aranygyapjas r. lovagja, főrendiházi tag (Sz. II: 1460. h.). — Az 1890-es évek elején az egyházpol. törvényjavaslatok ellen a főrendiházban s a társadalomban heves ellenzéket szervezett, mely a Néppárt alakulásához vezetett, melynek éveken át élén állott. Anyagi támogatása tette lehetővé a *Fejérmegyei Napló,* majd 1896: az *Alkotmány* c. napilapok megindítását. Az 1890-es évek végén a Néppárttól visszavonult, ennek okait egy nagy feltűnést keltett nyílt levélben adta elő. Azóta nem vett részt a napi politikában. 1907: megkapta a v. b. t. t. méltóságot. A Kat. Körnek 1891/7(?): elnöke, a Sz. István Társ.-nak 1893/911: társelnöke. — Ú. cikkei: *P. Napló* (1893), *Alkotmány* (1896, 909), *Turisták Lpja* (1898, 1921), *Vadász-Lap* (1896), *Az Újs.* (1909), *N. Freie Presse* (1909), *Vadász- és Verseny-Lap* (1909). — M: *Emléklapok 1918. XI. 1.-től 1919. VIII. 2.-ig terjedő időből.* Bp., [1920]. (Németül: Meine Erlebnisse u. Eindrücke a. d. Zeit v. 1. XI. 1918 bis z. 2. VIII. 1919. c. Uo., 1920. A nemz. korm. 530/1945. ME. rendelete alapján megsemmisíttetett).

titkai. (Az Új Élet Kvei. 1.) Bp., 1942.

Új Idők lex. IX. Bp., (1938). (Téves * évvel!) — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939. — *M. Kvészet*, 1939. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Mihály* [Antal Károly Mária], galánthai gr. (1853 - Bp., 1906. ápr. 29.): ogy. képviselő (Sz. II: 1456. h.). — R. k. 1897: a galántai ker. ogy. képviselője nemz. párti programmal, majd pártjával ő is belépett a szabadelvű pártba. Az 1896. ünnepélyek alkalmával ő volt főrendezője és egyik zászlóvivője a VI. 8: hódoló felvonulásnak. 1901: Hortoványi Józseffel szemben kisebbségben maradván, újra elfoglalta helyét a főrendi házban. Hortoványi 1903. II. 5: halála után szabadelvű programmal újra bekerült a képviselőházba. Az 1904. XI. 18. események hatása alatt ő is kilépett a Szabadelvű Pártból, 1905: disszidens programmal egyhangúlag választották meg a galántai ker.-ben. — Ú. cikkei: *Vadász-Lap* (1892/5).

Pallas. VI. Bp., 1894. — *Sturm.* Uo., 1897, 901, 05. — *Vas. Újs.* 1903: 239. l.; 1906: 287. l. Arck. — *Vadász-Lap*, 1906: 173. l. — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939.

Esterházy *Mihály* [Károly István György], galánthai gr. dr. jur. (London, Anglia, 1884. ápr. 20. - 1933. dec. 27.): földbirtokos. — R. k. Szülők: Károly István, Charters Hamilton Mária Evelyn. 1902: a pozsonyi kir. kat. főgimn. leérettségizvén, Angliába ment, ahol az oxfordi Queens College-ben nemzetgazd. és alkotmányjogot tanult, majd visszatérve hazájába a pozsonyi jogakad. és a bpi Tud. egy. hallg. ja s utóbbi helyen drált. 1905: Belgiumban és Hollandiában a mezőgazd. és keresk. viszonyokat, valamint a választójogot tanulmányozta. Az 1908/9: éveket újból Angliában töltötte, ahol a választói jog kérdésével foglalkozott. Ezután ábrahámi birtokán gazdálkodott. 1910/18: Justh-párti programmal a galántai ker. ogy. képviselője. A ház megalakulásakor ő töltötte be az egyik korjegyzői tisztet. Az 1914/8: háborúban mint a 8. honv. huszárezr. főhadnagya vett részt. 1918: a forradalmi kormány Svájcba küldötte, de látva a helyzetet, misszióját nem végezte el, s minden további összeköttetést megszakított a kormánnyal. A politikától teljesen visszavonulván, 1928: több hónapot töltött K.-Afrikában, ahol egy nagyobb vadászexpedícióban közreműködött egy ismeretterjesztő film létrehozásában. — Polit. cikkei: *Morsz.* (1910: 306. sz., 1911: 90. sz., 1912: 84. sz.), *Arad és Vid.* (1911), *P. Hírl.* (1912), *P. Napló* (1913), talán az ő cikke: *Fénykép. Szle* (1900: Guminyomású képek előállítása). — M: 1. *Levelek Malthushoz.* Írta Ricardo. (Ford. Jónás Jánossal). (M. Közgazd. Kvt. 14.) Bp., 1913. — 2. *Beszéde.* Elmondta a képviselőház 1916. II. 17. ülésén. Uo., [1916].

Sturm. Bp., 1910. — *Révai.* VI. Uo., 1912. — *M. kvkeresk. évke.* Uo., 1913. — *M. pol. lex.* Uo., (1929). Arck. — *M. társ. lex.* Uo., 1930. — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939. — *Kozocsa.* Bp., 1939. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Miklós*, galánthai gr. (1528–1645): nádor (Sz. II: 1457. h.). — A Sz. 1. sz. a. munka ném. fordításban is megjelent (Wien, 1644), mely a latin fordításból készült.

Pallas. VI. Bp., 1894. — *Kath. Szle*, 1899: 68/85. l. (Merényi Lajos: E. M. nádor paraenesise). — *M. Kvszle*, 1900: 89. l. (Kluch János). —

ESTERHÁZY MIKLÓS herceg (gyüjtő)
Gulyás P.: Magyar írók ..Us.VII.Bp.,1990.

Esterházy Mária Leopoldina
/Szül. 1788/

később Lichtenstein hercegnő
tájképfestő.

Canovával állt kapcsolatban, aki egy egészalakos szobrot mintázott róla /1805-től/ mely rajzolás közben ábrázolja.

1805-ben készitett tájrajzát a bassanoi muzeum őrzi.

PATAKY DÉNES: A magyar rajzművészet. F. 1960.

16.1.

Ø Esterházy László

Aranyozott ezüst tál, Eszterházy László elestét ábrázoló csataképpel. (XVII. század)

Gutenberg Lex IX. K.

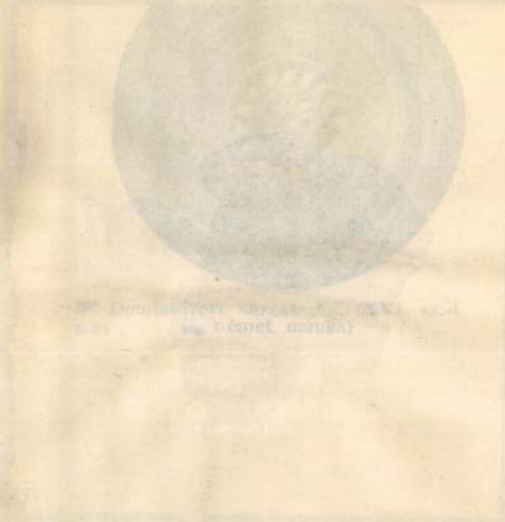

ADATOK ESTERHÁZY KÁROLY GRÓF ÉPÍTŐ TEVÉKENYSÉGÉHEZ

Esterházy Károly

Művelődéstörténeti Értesítő
1979/2

A pápai járás területén az újkori dokumentumok gyűjtésében az egyik legérdekesebb téma az Esterházy emlékek megmentése. A 2. világháború után ugyanis elpusztult a pápai várkastélyban addig őrzött hitbizományi levéltár. Ami keveset az előbbiből az Országos Levéltárba szállítottak, az ott semmisült meg. Régi publikációk alig vannak, és így annál nagyobb tudományos érték ilyennemű történeti anyag felfedezése és az elkallódástól való őrizetbe vétele.

Pápán és Ugodon, az Esterházyak két uradalmi központjában még elvétve kerül elő némi iratanyag. Annál nagyobb érték volt számunkra az Ugodon 1975-ben talált, 18. századból származó levelek, amelyek legnagyobb részben a pápai r.k. plébániatemplom építésére vonatkoznak. Építészek, művészek és iparosok levelei, amelyek legtöbbször Esterházy Károly egri püspök titkárának címzettek.

Más ide tartozó adatokkal együtt a pápai Helytörténeti Múzeum gyűjteséiből 1755—1791-ig írt magyar, német és latin nyelvű leveleket is ismertetünk.

Ezeket a leveleket csoportokra osztottuk és nagyjában időrendben választottuk meg a témákat is. A pápai vár átépítésére vonatkozik egy biztos adat Pilgram pápai működéséről 1755-ből. Egy bécsi pallért is említ Esterházy Károly ebben a levelében. Ez a vár első átalakítása. [1] Az 1780-as évek kisebb átalakításairól is van néhány levéltöredékünk. Más helyen megtudjuk, hogy a pápai várkastélyba betörtek és egy női festményt elloptak. Majd tűz ütött ki a várban. Közben több említés történik a Pápa környéki falusi r.k. templomok építéséről és javításáról. Két érdekes adat szól a csóti templom alapozásáról. Olyan hatalmas munka rajzolódik ki, mint egy nagy egyházi építővállalat állandó mozgásban és a fél országot állandóan átívelő és figyelő szolgálatban. A pápai templomra vonatkozó tervek örökös küldése jóváhagyás végett. A közvetítők leginkább a pesti szerviták. 1871. január 8-án érkezett meg a templom főterve. Megtudjuk, hogy Fellner halála után az özvegy a vállalkozást folytatja.

Joseph Grossman leveleiből részletes adatok kerülnek elő a pápai templom építéséről, a bérekről, a főoltár négy oszlopáról. Grossman nagy munkaképessége és hajtóereje meglepő. Állandó mesterember-járás volt Eger és Pápa között. Közben haladnak az egri építkezések is. Grossman mindkét munkánál irányító. Mivel Tatán lakik, bizonyára ott is ellenőrzi az ottani munkálatokat. Említés történik leveleiben a pápai tabernákulum terveiről, a bronzöntő munkákról és a főhomlokzat tervrajzáról. A kőfaragó munkáknál egyik esetben választás történik tatai márvány vagy stejeri kő között. Az építész halála után az özvegy ismét folytatja a munkát és az eddigi rajzoló, Anton Gött lép fel építészként, majd templomi külsők és belsők tervezőjeként.

Három festő következik néhány levéllel. Az első közöttük Anton Maulbertsch. Freskóinak színeiben gyönyörködik és rendkívül gondos munkát végez. Nagyra értékeli Grossman művészi felfogását és ügyességét. Ugyancsak ennél a templomnál működött Franz Sigrist és Hubertus Maurer festő is. A három szobrász közül Jacob Prokopi bécsi, Johann Messerschmidt pozsonyi és Simon Dumell győri lakos. A levelezők közül talán a legbizalmasabban ír Prokopi az egri püspöki titkárnak. Leveleiből megismerjük az angyalszobrok felállításának apróságait. Két írásában két bécsi lakáscímét is említi. Az egyik lakóhelye az egykori bécsi elővárosban az Alsergrundon lehetett. A másik cím pontatlan és valószínűen az egykori Neubauer Hauptstrassen volt. [2] Dumelltől nagyobb súlyok szállításának előkészületéről értesülünk. Carol Adami süttői márványfaragó mester három latin levele ugyancsak szakmai adatokat közöl.

Ig. Pollinger pápai aranyozómester 1779-ből származó leveléből csak sejthető, hogy az abban említettek a mi templomunkra érthetők. Joseph Madtberger győri rézműves a tornyokon dolgozott.

Pigler Andor tanulmányában 49 levelet közölt, amelyek legnagyobb részben szerződések és Maulbertsch munkásságára vonatkoznak. Ezek között egy sem szerepel az itt közöltekből. Bizonyára látta ezeket a leveleket a várkastély levéltárában. Említi is, hogy egy jegyzéket nézett át. [3] Mégsem találta közlésre méltónak? Talán másodrangúaknak tartotta. Ezek viszont most kitöltik az eddigi hézagot és a kétféle közlés bizonyára teljesebbé teszi a képet. Az Országos Levéltárban az Esterházy család levéltára Dominium Pápa capsa 51 no 3. sz. alatt szerepel, leveleink 1771-től beilleszkednek előbbi levelek közé. [4]

Pigler szerint a pápai új templomot a régi helyére építették. [5] A pápai várkastély Nádor-termében levő, Pápát ábrázoló festményen a régi templom látható, [6] és annak D-i oldala mellett a mai Ruszek-közt ábrázolta az ismeretlen festő. Ezért a mai épület helyén nem állhatott a régi templom. Különben is 1773 végéig az új templom falait tetővel kell védeni Esterházy Károly rendelete szerint, [7] viszont csak 1774 március végéig bonttatta le az akkori plébános a régi templomot a föld színéig. [8] Mindezekből nyilvánvaló, hogy fel lehetne ásatni ma az új templom főbejárata előtt a régi és eltérően keletelt épület alapjait. Azok a mai templom főkapuja előtt levő virágágyban rejtőznek. Nem egy alkalommal a régi egyház szentélye körül sírok is kerültek elő. Még 1759-ben a régi templom D felé eső kriptáinak nagy részét fel is bontatta az egyház. [9] A Maynczek-féle térképen [10] a vár keleti sarkát összekötve átlós vonallal a mai Főtér 16. sz. ház sarkával: a mai templom előtt mutatja meg ezzel az átlóval a régi épület helyét. Az előbb említett sarokház a pápai fogadalmi képen [11] is szerepel már 1683-ban hasonló elhelyezésben.

Esterházy Károly egri püspök minden évben rendszeresen látogatta meg uradalmainak középpontját, Pápát. Itt élt egy ideig és személyesen intézte a legapróbb építkezési ügyeit is. Még „oldalos kanonok"-jának is itt tart fenn szobát. [12] Ekkor személyesen is tudott művészeivel és iparosaival tárgyalni. Bizonyára rendszeresen figyelte azok munkáját a készülő templomban is. A levelekben többször említik a Pápára való érkezését vagy onnan távozását.

A levelek közül szinte kimerítően foglalkozik a legkisebb ügyekkel is Grossman 14 levele.

Ki kell még emelnünk Pauly, Gött és Prokopi választékos, szép írását. Ezekkel szemben Maulbertsch írása nehézkes és hibás.

Mithay Sándor

1 Voit Pál, A barokk Magyarországon (Bp. 1970) 58.

2 Dr. Peter Csendes bécsi városi főlevéltáros szíves közlése az akkori városi nyilvántartások alapján.

Levele: PHM 46—3—2/77. sz. alatt. Mindezekért itt mondok köszönetet.

3 Pigler Andor, A pápai plébániatemplom és mennyezetképei (Bp. 1922) 14.

4 Voit Pál szíves közlése alapján.

5 Pigler i.m. 5.; Genthon István, Magyarország művészeti emlékei I. (Bp. 1952) 243.

6 Gerő—Sedlmayer, Pápa (Bp. 1959) 64. lapon 33. kép; A festmény az 1760-as évekből való.

7 Kiss István, A pápai plébánia története (Veszprém 1908) 100.

8 Uo. 102.

9 Uo. 99; Pléb. évk. 50.

10 Bognár Imre Ede, Pápa településföldrajza (Pápa 1943) 10. ábra a 64. lapon; Dax—Éri—Mithay—Palágyi—Torma, Veszprém megye régészeti topográfiája (Bp. 1972) 38. kép a 197. lapon.

11 Mithay Sándor, Helytörténeti Múzeum Pápa (Pápa 1971) 17—18.

12 A pápai várkastély 1796. évi leltárában 16. l. (PHM-ben leltári száma: 63.203. l.), 6. sz. szoba.

A LEVELEK JEGYZÉKE

1. gr. Esterházy Károly várkastélyról 1755
2. Joseph Grossman várkastélyról 1783
3—5. Balásovits Mihály várkastélyról 1785, 1787
6. Balásovits Mihály (?) falusi templomok 1790 előtt
7—10. Michael Pauly falusi templomok 1780, 1782.
11—24. Joseph Grossman pápai templom 1770, 1780, 1781, 1783—1785.
25. özv. Grossmanné 1785. szept. 28.
26—28. Anton Gött különböző építkezések 1790, 1791
29—30. Anton Maulbertsch pápai templom 1780, 1782.
31—33. Hubertus Maurer pápai templom ?, 1783, 1784.
34—35. Franz Sigrist pápai templom 1780, 1782.
36—37. Johann Messerschmidt pápai templom 1781, 1784
38—44. Jakob Prokopi pápai templom 1783—1787
45—46. Simon Dumell pápai templom ?, 1783
47—49. Carol Adami pápai templom 1781, 1784
50. Henrich Schwabel pápai templom 1780
51. Ignatius Pollinger pápai templom 1779.
52. Joseph Madtberger pápai templom ?

1. Joseph Grossman levele (1784), 23. levél a közöltek között
2. Anton Maulbertsch levele (1780), 29. levél a közöltek között
3. Anton Maulbertsch levele (1782), 30. levél a közöltek között
4. Hubert Maurer levele (1784), 33. levél a közöltek között

1.

1755. május 23. Nagyszombat

gr. Esterházy Károly egri püspök levele a pápai prefektusnak (?) Részlet a levélből: Bécsi pallér Nyárádon dolgozik a plébánia építésénél. Pillgram, bécsi mester fizetéséről intézkedés. A pallér céhbe lépjen, hogy másoknak kárt ne tegyen.

Lelt.sz.: 75.111.3.

Eredetije félíves papíron, sajátkezű írás és aláírás.

... Ha az Bétsi Pallért legalkalmatossnak itélli kegyed is ugyan nem bánom ha azzal epitet kegyed Nyárádon; csak hogy a Lenárd meg haragszik; arra is kell vigyázni hogy a Bétsi Mester Pillgram fizetése azért ne pretendáljon mint ha az ő Embere dolgoznik; hanem maga nevére dolgozzik á Bétsi Pallér, és azért szükséges hogy Czéhben is adgya magát, hogy másoknak kárt ne tegyen; ...
Nagyszombat 23 Máji 1755

Jót kívánó
G: Esterházy Károly

2.

1783 szeptember 30 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Levelét megkapta. A következő héten Pápán lesz. A „rezidencia" jóváhagyott terve szerint 4 szobáról ír. A szobai WC rajzát elkészíti.

Lelt.sz.: 75.156.29.

Eredetije félíves papíron; a meg nem írt fele szakadt, sajátkezű írás és aláírással. A 2. oldal elején // jel.

Dotis am 30t 7bris 1783
Hoch Edell Gebohrner Insonders Hoch Geerdester
Herr Secriter
Dero schreiben habe Richtig erhalten die also hinert zur naricht Erstens bitte bey Sr Exilentz Meinen unter dringstiger Hand kus ab zu Legen mit dem unter denigsten ..... das Ich Gott Lob schon wider kann Meine Krankheit Zimlich hingestellt bin und Ich Gneunde die Erste Reiss Nach Csakvar Carolina werde und so Gott will so werde Ich die Gnadt haben kumende wochen Meine unter dringe auf warthung in Papa Machen zu komen, hinmit folget auch der wirklich Apropirde Reiss zur Papa Rezidenz A ist das Vor oder bedinden Zimer P Toch Zimer Vor Sr Exilentz schlyst Zimer D Redivad zim Hinaus
Nehmen wo Vom die Schrillire Thier hinein auf Gehen muss // E dass both F Zimer Von dem Heim kumen dienen Nun ist die Explication Vom allen was sie Verlangen stehet Sr Exillentz das beth so Nicht Gutt bin es auch Versetz werde aber Ich Meines alles halte diessen Vor dem besten blatz Ich bitte also Nuhr so Lang Mitt allen in Geduld zu stehen bis Ich selbsten dahin kume wegen die Redirat was in Pollier seine Wissen keine Gezeichnet sein ist die Uhrsach die willen Mann ohne hin alle Handt Voll arbeith hatt diesen Leuthen dass begraiflich zu machen wovom Mann arbeith um so Hä[illegible]le wurden es Ihnen fallen Gleich aug ein Mahl alles auf Gegeben zu haben zu Mahlen da Meine Nach sicht ohne hin sehe erst Geschicht, es kunen also wiesie hier Gezeichnet sein 2 Lebendige Redirat Nebst einer zum hinaus Nehmen dann willen kein Geyst welchem ein der Gleichen Logier beziehen wird Gewartest aus ein solches oder Lebendiges Redirat zu Gehen Der Ich Mih hofligst Empfehle und Verbleibe Ihro Hoch Edell Gebohrner

dinstschuldigste Din
Jph: Grossman

3.

1785 június 17 Győr

Balásovits Mihály titkár levele gr. Esterházy Károly egri püspöknek. Részlet: A pápai várkastély emeleti szobáinak átalakítása, kályhák, falburkolatok. Az erkély készítéséhez Tatáról kövek érkeztek. Grossman nem csinált vázlatot a burkolatok díszítésére, ezzel is megvárják Esterházyt. A várkastély kápolnájába várják a szobrokat, a kápolna oldalai készülnek.

Lelt.sz.: 75.115.5.

Eredetije 3 félíves papíron, félhasábosan írva és mellettük Esterházy írásbeli megjegyzései, saját aláírással.

... A kályhák Györöt készen vannak csak a Lakirozások hija, azért mivel nem tudgyuk a cziradákat aranyoztassuk e, nem e ? talán elég szépek ha fejérek, ha mind az által Elleád kegyes akarattja elég lesz Elleád két szobaiban valokat aranyoztattni; akkor a többi fa czirádákat is kell mellyekre a delineátiokat alázatossan meg küldöm; mellyet méltóztatik választani alázatossan visza várom, hogy a Tislerekkel alkudhassak, mert egyebként készült Elleád szobái az ablak felek is benne vannak.a Portált most rakják azután az áltanát boltozni fogjuk és a kövekkel födni mellyek jobb részin Pápára szerentséssen Tatárul meg érkeztek meg vallom szépek s nagyok.
Esterházy irásbeli megjegyzései: Csak fejéren maradjanak a cziradák is. ... Én azt tartom hogy az asztalos munkát legjobb lesz csak a szerint csinál-

tatni valamint a többi szobákban vannak aranyozás
nélkül propter uniformitatem jobb lesz, kevessebbe
is fog telni azért a delineatiokat is küld-
döm vissza
A retirádákra delineátiókat nem tett Grossman
csak helyeket jegyezte, meg tétessem én; de mivel
ezeket jobb lesz hidegekben csinálni addig pedig
Elleád helyben jobban meg láthattja, magamnál
meg tartom; meg tartom a vass glandereket is,
mert erre is vagyon idő.
Esterházy megjegyzése: Jó lesz
Statuákat mindennap várom; a kápolnának oldalai
is lassanként készülnek.
Györ 17ik Juny 785

Balásovits Mihály

4.

1785 november 3 Pápa

Balásovits Mihály titkár levele Esterházy Károlynak. Részlet: A bakonyszűcsi templom épül. A pápai várkastély erkélye is készül, de a hideg miatt nem dolgoztatják a márványozókat. Az orgonás a kápolnában (?) dolgozik, valamint az aranyozó is. A sekrestye padlókövein 3 olasz dolgozik. Az arácsi templom készen van.

Lelt.sz.: 75.115.7.

Eredetije 3 félíves papíron levélformára egybehajtva, sajátkezű aláírással, hasábosan írva és mellette Esterházy megjegyzései.
. . . Szücsi Templom épül, de igen röstek á Szücsiek,
más robotra noha nem hajtom ha csak másonnan nem
segitem nehezen megy födél alá, á födélfa pedig
igy hamar megromolna.
Esterházy megjegyzése: Pedig egész biztatták magukat
á szücsiek, á fedél fákban hogy kár ne essik vi-
gyázni kell.
. . . Az Altána annyira hogy a kapu boltját is béfödgye, a héten elkészül, azután a nedves és hideg
időre nézve elhagyatom a márványossal a munkát. A
kömivesek még dolgozhatnak belül és tisztogathatnak;
a Hajdu Szoba és aristom egészen elkészült, ké-
szülnek az alsó szobák is.
Esterházy megjegyzése: Jobb is lesz az altánát el-
hagyni, belől inkább dolgozhatnak.
Az orgonás még most is folytattya munkáját, ugy
az aranyozó is, még is csak karácsonyra készüllyenek.
A Sekrestye padimentom kövein három olasz szünte-
len dolgozik . . .
Papa 3a 9ber 785

Balásovits Mihály

5.

1787 szeptember 6 Buda

Balásovits Mihály titkár levele Esterházy Károlynak. Részlet: A pápai várkastélyban szobákat rendbe hoztak. Győrből újabb 2 kályha rendelésére engedélyt kér. 5 darabban érkezett a hamuszínű „spallér".

Lelt.sz.: 75.15.1.a.

Eredetije 2 iv papíron saját írás és aláírással, hasábosan írva és Esterházy írásbeli megjegyzéseivel.

.. . A várban az öt szobát a kit el rontottunk, már
elkészitettük, ki fejérétve vannak, s a Tischlér
keze alá adva, ha az elkészéti; méltoztasson el
rendelni, ha az billiárdbul készitetett nagyobb szobába,
avagy abba, melly a zöld szobáb ul készült te-
gyük a Spalért, meg az nagy zöld ágyat, mind a
kettő szép szoba.
Esterházy megjegyzése: abba kell tenni melly a
zöld szobábul készült:
Két kálha kell ezen uj szobákba, egyik fehér,
az Biliárdbul készült nagyobb szobába, és
egy zöld a zöld szobábul készült Inas avagy
Mellékes szobába; ha Excelleád meg engedi, ho-
zatok Györbül.
Excellentziád „nappali" szobájába nem érkezett
még a Spallér, mert ámi jütt, mind hamu szin
ött darabban . . .
Buda 6a 7ber 787

Balásovits Mihály

6.

1790 előtt

Írása szerint valószínűen Balásovits Mihály titkár jelentése Esterházy Károlynak. Töredéklevélből részlet: Káptalanfai és ugodi plébániák építési tervei, nyőgéri, bébi és bakonyszentiváni ujonan épitendő templomok tervrajzainak elküldése. A szerecsenyi templomnak új tető kell. Ugodi plébániához követ hordanak.

Lelt.sz.: 63.10.2.84.b.

Eredetije egész íves, levéltöredék félhasábosan írva és mellette Esterházy írásbeli megjegyzései. Mellékletek jelzéseivel.

. . . // Káptalanfai Plébánia közül téendő épületek
iránt három Projectumot alázatossan ide rekesztek,
méltóztasson egyet választani.
/// Az Ugodi ujonnan épitendő Plébánia háznak is de-
lineátióját rekesztem, alázatosan approbatióért
//// Szinte ugy a Nyőgéri és Bébi ujonnan épitendő
Templomok delineatioit, mellyek Plébános Urak-
tul be küldött Lélek Szám hoz alkalmaztattva
vagynak.
///// Ugy Szentiványi Templomnak delineátióját:
mindezekk kegyelmes approbatiójaért instálván.
A Szeretsenyi Templom födele olly rosz hogy egé-
szen ujat kell csináltattni, . . .
. . . Az Ugodi Plébániához és SztIványi Templomhoz
már hordgyák a követ. . .

7.

Dátum nélkül, Pápa

Pauly Mihály az uraság pápai kőművesmesterének levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárhoz. Pauly pápai házának szomszédjával vita. 4 sukkal emelik a pápai plébániának az udvar-szintjét. Az arácsi templom ügyét a devecseri tervvel együtt a prefektusnak átadta. A „warscheschirer" templom ügye elintéződött, a pápai uraságí kastély tervét átküldi.

Lelt.sz.: 75.156.3.

Eredetije félív papíron, sajátkezű írással és aláírással.

Hoch und Wohl Edl gebohrner
In sonders Hochzerherndester Herr Secreter
Beim un uerhoster Triebseligkeit bin ich schon widerum Erzwungen
Euer Wohl Edl zu beunruhigen und zu bitten, mir bey Sr Excellence
vätterl hilf und beschitzung; zu erbitten, dann ich habe mit meinen
untrer Nachbarn barbirer strittigkeit wegen einen zu meinen
hauss erkäuften Stickl grund, alda auch mein Sv privet darauf
stehet, und dises biss auf dss wasser gegraben, die alle breyerin
dahin baum lasten, und solches fleckl grund samb den Sv privet
die alle breyerin etliche zwanzig Jahr genossen, jetzt aber Tl:
Herr Prefect mir solches nicht zwar schon weck genohmen, doch
schon gäntzlich abgesprochen, ursach deren, weil sich mein
Nachbar beschwert. das er mehr Arrenda bezahlet. als er grund
besitzet, ich aber weniger zahlete, als ich grund besitze, ich habe
nich auch verobligiert dises was er mehr zahlet iber moh zu
nehmen, In dem das Stickl grund nach laut der Herschaftl
Masta wirklich zu einen Hauss gehörrig ist, Wohl Edler
Herr Seretare, so bitte ich in ständig so viel zu erbitten das die
sach so weit verschoben sird, Bis Sr Excelencz wirklich selbst
in der Masta ersehen, ich empfinde schmertzlich dass Tl.H.
Prefect Bestendig iber mich bäskirirt ist, weil er mich schon
widerumb unter tauken will, solt ihm aber sein vorhaben
wirklich gelingen; so werde ich den schaden: bey tirr oder finst
hundert
gulden zeit leben lang: mit meinen armen weib und kinder
bis in Tock beweinen.
Der abermahl um dise Gnad miht minder um baldige Trosteriche
nachricht in ständiger bitte mich in dero fehrnere Gnad und ge-
wogen
heit, mich höfligst an empfehlend mit Schuldigster Hochachtung
verbleibe
Euer Hoch und Wohl Edl gebohrn
meines aller Hoch schatzbahrersten Hern Secretärs
dero ergebenst gehorsamster D
Michael Pauly Herschaftl Maurer Meister

Papa
P Sf Der Pfahr Hoft ist vier Schuch iber den Horizohm aufgefihert,
Der Arasker Kirchen habe ich Tl.H Prefect iber geben sambt den
devetsherer plann, alda diess bin der Hauss gezeichnet ist, dass
hoftrichter wohnung war nicht mein Conspet mit der gesindl
zimer finst zimer zu machen son der befehl Tl.Hern Prefect,
die warschescherer Kirchen; ist abgeschaft worden, doch werde
ich solche
in kurtzer zeit sambt dem Hoch Herschaftl Schloss Rissen
iberschicken

8.

1780 május 14 Pápa

Pauly Mihály pápai urasági kőművesmester levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Egy kocsma elkészült és a pallér-malom. Átadta a prefektusnak a csóti plébánia tervrajzát. Épül a hidegkúti templom. Nem dolgoznak a pápai plébánia templomon a kőművesek. A pápai várkastélyba betörtek, egy női képet elloptak és Veszprém felé menekültek.

Lelt.sz.: 75.156.9.

Eredetije félíves papíron sajátkezű írás és aláírással.

Papa d 14 May 1780

Wohl Gebohrner H Tl Hochzerherndester Herr Herr Secrether
Berichte Euer Wohl Edl dass die Rössl wirth Stallung wie
auch Palier mihl nach befehl Ihro Excelentz Verfertiget
ist. Ihm das gewölb in den gerissen wirtzhaus. gleich Neben
dem Thor, ist auch gemacht worden. Der Grosse ziegl Öffen
ist unb 3 Such 6zahl Erhoben, worden, und werden an jetzo an-
statt 35000 / 49 oder 50000 hierin gesetzet word.Habe auch
Tl Herrn Preffect die zwey Rissel zum Scotter Pfahrhoft
übergeben Bitte höfligst Euer wohl Edl die gitte zu haben
Ihro Excelentz unter thänigst beyzubringen dass ich den
Teoes Neben dem Schlafzimmer, was Mit Wil. bemerket, Nur
so hin gesetzet wan es Ihro Excelentz nicht geföllig, aber
das andere anständig währe, kein grosse 1780.14.Maii
Veränderung geschehen darft, dies Ersten zwey abriss sind
nicht mit Meinen willen also/ sondern nach Befehl gemacht
worden dass ich dise zwey Rissl nicht heim ausgearbeitet
habe, woher die zeit sehr kurtz auch haben etwas. die Mat-
ten glöder von der Krankheit her Verursacht, doch aber
sind ser gutt nach der Mass gezeichnet, bitte doch unter
Thänig wo es Ihro Excelentz geföllig währe zu befehlen,
dass die zimmer kuchl epriss und ganz gewölbet wird sol-
len, willen ohne denn die unkosten in dem wald von
zuerr mans arbeith hoch komt, denoch nicht Langwirdig
dauert.mir den Befehl gnädigst zu Ertheillen, damit ich
mich gleich anfangs Richten kan
Berichte auch . dass ich in dem Verflossenen Herbst,
acht Täge, iber den Befehl, welches sehr Noth wendig
wahre; gearbeitet habe wie Schon in Mein Worrigen Schrei-
ben Euer wohl Edl gemerkt habe, Von Tl. Herren Prefect.
nicht die Mindeste Meldung geschen wo etwa ich Ihro
Excelentz fussföllig zu danken habe, ansonsten wurde er mir
Ein iblen Thau zugesungen haben die Hideggutter Kirchen
ist 2 Clafter auss d die Erden; und ist ds 1 May dises
Jahres: auf ein Neues angefang worden zu der arbeith: die
haubt Schwister: seid Ringes herumb Verfertiget: ist auch
Schon etwass gemauert worden: seind also sambt Pollir
12 Maurer bey diser arbeith / zu Papa. wird anjetzo ausser
der Pfahr Kirchen nichts von Maurern gearbeitet gemacht.
Neues weiss ich sonst nichts zu Berichten: als dass nach
abreiss Ihro Excelentz: auf dem Herschaftl geSchloss Boden,
alwo unter scheidliche Hauss Musillien auf behalten wor-
den, dass Schloss hinweg geschlag word und etwelche Stucks
Leinwand inVerliehr gegangen: wo aber der Thäter. wie ich
vernohmen ein Tag gekomen, auch hat ein weibs bild wel-
chen in Schloss in Arrest wahre, in dem zimer soeben dem
Archiv, durch den offen. gebrochen, und Bett gewank Ent-
främdet ist aber: durch ihren diebstahl auf der wesbrin-
ner Strassen Adenpirret: und ein gezogen worden: Hirmit
ich mich in Eil gehorsambst Empfehle: und verbleibe all-
zeit dienstwilligt Ergebener

Michael Pauly Meurer Meister

Bitte Euer wohl Edl: dass wegen Mein Schreiben, zu Papa
nicht kund bahr wird ansonsten, kometen ich in iblen grädit
incomodiren, nach deme mich nemlichen Von meiner Kranck-
heit, welches mir die Doctores Vor ein Kopf Fieber aufge-
legt, in so weit habe, mit hülf des allerhöchsten curiren
lassen, dass mich dessen nicht in mindesten zu be klagen
hätte, wan nicht eine drey Tägigen Fieber mich neuer Dings
beunruhigete. alleinig wer kann, oder nur ein mindesten
gedanken solte fassen. dem willen des allerhöchsten zu
wiederstehen. Nun habe aber anbey gehorsamst Hochderoselb-
ten um Vergebung zu bitten, wann ich etwan in mein Ver-
kurbieten umständen, da ich nicht einmahl wuste, ob der
Kopf mein währe, Ihnen beleidiget, oder mit redens art
gegen Ihnen Vergangen hätte, ja wass ich am mehresten
befürchte, ob ich nicht etwan gar gegen Sr Excellencz in
mein Scrupulositat etwass gefühlet, welches mir sehr
leyd währe Sr Excellencz hatten Gnädigst anbefohlen zu
der Cshoter Kirchen die Fundamenter auss zugraben, welches
ich auf also gleich habe anfangen lassen, aber Von Titl:
Herrn Prefect mit grössten unwillen davon also gleich
abgeschafft worden, und gegen Theils, anstat der Kirchen
habe müssen den Ziegel offen zwischen Cshot und Sücsh,
auf dem nemlichen Dath, wo die Ziegel schupfererbaut
ist, auf führen, welches auch schon völlig bereit ist,
zweifle aber sehr, ob der schwartze Grund ohne lam zu
die Ziegeln gut Thun wird, oder nicht. Habe dabey ge-
horsamst zu melden, dass zwischen Herrn Horwath, und
Vigyázo Paul wegen des Herrn Horvath sein gebau im
Zwischtigkeit vorgegangen, das er seine Mauren Im die
wasser eryhen un etwelche zahl verstärken wollen, wel-
ches ich aber aus Befehl des Herrn Prefect meinen Mau-
rern verbotten habe: Nicht minder auch bey Herrn Frantz
Tallian ober Stullrichter, habe aus befehl Titl Herrn
Prefect 2 schuch, 6 Zall zwischen weite angeleget; da ich
aber in meiner Krankheit mein 4 tägige Chur vorgenohmen,
und durch selbige das bett habe hirten müssen, hat während
solcher zeit der Herr Talián jene jaden, so ich angeleget,
weg weisen, und die Fundamenter von seiner Haubt Maurer bis
an Herrn Fiscal seine Maurer aus graben lassen, so bald
ich es aber vernohmen, habe aber Kranker mich dahin begeben,
und meine leit also gleich davon abgeschafft, auch nichts
mehr anden nemlichen Dath arbeiten lassen, bin auch gäntzlich
bereit die arbeith fahren zu lassen, als ohne Erlaubniss
Sr Excellencz dahin zu bauen. Über dieses alles hat mich
Titl Herr Prefect komen lassen und mich über die massen ku-
nirt, als wär ich an allen diesen ursacher, nicht minder
wegen der Cshoter Kirchen, dass ich hab die Fundamenter
ohne ein Befehl graben lassen, wie auch wegen dem Graf
Casimirer gebau in Arácsh hab sehr Viel erleiden müssen,
wo doch dss gebau anjetzo ohne schrick und laut des ab-
riss stehet. Über haubt aber wegen dem Barkaischen Haus,
das ich ihm so viel Confusionen hätte ver ursacht; aber
er versichert, ob mir schon Sr Excellencz dieses Hauss
wolten an die Hand komen lassen, nichts desto
weniger, wan der Barkay zum Comitat, oder weiter zur
Klage gehet, so werden Sr Excellencz dannoch sehen, dss
durch mich sind betrogen werden. wo ich doch Zeit meines
lebens an kein betrug, oder einige unsinigkeiten Gefühlt.
sondern in ruhe in meinigen Verbleiben zu können Sr
Excellencz um Schitze angeflohet, wie ich auch fernehes
fussfällig bitte Der übrigens dero Hochschötzbareste ge-
wogenheit mir in aller unterthänigkeit auss bitte, und mir
bey Sr Excellencz dero Viel vermögende Vorbitt vorbehaltend
nach höflichster Empfehlung, mit schuldigster Hochachtung
verharre. Euer Hoch und Wohl Edel gebohrne dero Aller Erge-
benster Gehorsamster Diner
Papa de 11 st July 1782

Michael Pauly
Herschl Mauerer Meister

P.I. Der Haubttract bei der Pfar Hauss ist ausswendig einges
herum Verputzt, die Zimer, in dem Haubt gebau worden künf-
tige wochen bis auf dss weisen völlig Verfertiget. Stallung
und Schupfen die Haubt gleiche auch Verfertiget. dss alte
gebau kan durch die Zimerleit der dach stuhl auf geschlagen
werden. Wessen der Cshoter Kirchen, weiss ich nicht zu be-
crihten, wan angefangen wärd.

9.

1782 július 11 Pápa

Pauly Mihály pápai urasági kőművesmester levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Lázas betegségének tüneteit részletezi. A csóti templom alapjainak kiásását a prefektus parancsa értelmében abbahagyták. Csót és Bakonyszűcs között van a téglaraktár. Egyenetlenkedések Horváth és Vigyázó között. A pápai plébániaépületnél munkálatok, a régi épület tetőszéke elkészült.

Lelt.sz.: 75.156.23.

Eredetije egész ives papíron, sajátkezű írás és aláírással.

Hoch und Wohl Edl gebohrner Besonders Hochzuehrender Herr
Secretair !
Hoch dero selben gelieben mir gütigst nachzu sehen, dass
mich mit meine geringe zeilen unterfange dero selbten zu

10.

1782 szeptember 23 Pápa

Pauly Mihály pápai urasági kőművesmester levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Téglák rossz tárolása. Hidegkúti tégla kőkemény. A csóti templom építése, a plébánia-udvar készen van.

Lelt.sz.: 75.156.25.

Eredetije egész ívű papíroson, tintafoltos. Sajátkezű írás és aláírással.

Hoch und Wohl Edl Gebohrner besonders Hoch zu Ehrendster
Herr Secretair

Dero Hoch schatz bahers schreiben habe ich den 13ten dises Richtig so iber schickt ich Euer Befehl Edl den völligen Blänn:Von gantzen Stahlung: gegen dem Mihl bach: sambt der Scalla habe auch gehorsambst zu berichten: dass der Scotter zieglgsten wirklich umbsonst erbaut worden, dan die ziegl seind sehr schlecht, dan bey jetzigen trockenen wetter wie sie Hundert weiss zusamen gestelt. zertrunken die obern die untern, dass kaum unter 100: zwäntzig gantze zufinden seind, und diese kan man auch mit der Hand beässlen, ist also unmöglich dass man disen Staub zum gebey ohne grossen schaden athmen kañ dem die hidegutter ziegl: seind gegen disen noch wie ein harter Stein zu keune so erkennet ich vor wirtsHausw wen Euer wohl Edl gebohrn, durch Sr Excellenz befehl Veranstaltung macheten, zu Sitz Flaster wen Stein, brechen zu Lass: wo vor Ein kubig Flaster, nicht mehr als 30 Xn bezahlet wird, ein kubig Flaster Stein macht mehr dar 1500 ziegl, den q Ibrix haben wie bey der Scotter Kirchen angefang. mit 6 Maurer, in 3 wochen worden mir alle Stein auf arbeiten wass an jetzo gebrochen ist, der Haubt Dract von Pfahr hof ist vollig färtig: bitte nur: wegen die öfter Veranstaltung zu machen Responsu 23a Sept 782 der ibrigens dero Hoch schatz beharsten gewogenhait mich höfligst Empfehle mit Schuldigster Hochachtung Verharen. Euer Hoch und Wohl Edl gebohrn dero aller Ergebenst gehorsamster Diener

Michael Pauly
Herschaftl. Maurer Meyster

Bitte zu Verzeihen, dass ich nicht besser gesvhrieben der heuduckh ist mir nicht auss dem Hauss gegange ich habe zum Tl.Herrn Präfect niss und von dort mit dem Ergän gleich auf warschascher weg beim arbeith

11.

1770 december 4 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Az eredetit (?) a kőfaragó-pallér levelével átküldte. Múltkor helytelenül írt, a szerződést be kell tartani és az embernek tartania kell a szavát. A kőfaragó kezdje el a külső lépcsőt; a kőbányában már rossz az idő. A portál tervét szept. 27-én kapta meg, de ezt Grossman nem hiszi. 2 hónap alatt nem dolgozott. Nehéz a sokféle emberrel dolgozni. 14 nap múlva Pozsonyba, majd Bécsbe utazik. Örül, hogy Egerben a „mester" a tartályt készíti. Köszöni a 8000 Ft-ot.

Lelt.sz.: 75.156.6.

Eredetije félíves papiron, sajátkezű írás és aláírással.

Dotis dem 4t Decem 770

Wohl Edel Gebohrner
Insonders hoch Geerdester Herr Secriteri
Inen schreiben habe unter heindigem Dato Richtig
erhalten, Ich wahre eben in begrif inen
zu schreiben und das Orgineil kann dem
Paller Stein Metz seynen schreiben zu über
schicken, um Mein Liebster Herr Secriter
Über Lassen sie es ein Mall wo es inen Gefehlt
es ist wahr dass ich ihnen Zimlich schaist zu
Geschrieben aber doch Mitt solchen Imperdinet
Nicht sonder ich habe Ihne nur auss seynen
Conderagt Erinnert und Geschrieben es ist nicht
Genug dass es sich unter standen hatt zu
Conderagiren sondern es stehet auch

/ / einen Recht schaffenen Mann zu Worth zu halten
der Mensch, schreibt Mein schreiben scheinet Ihm
Dum zu seyn Noch denen ich den Pallier Geschrieben
habe er solle unter disen die Krusten staffell
anfangen freilich woher die Zeidt da schon zu
schlecht in Stein bruch zu arbeiten dem
schreibt er er hatte dem Ris Vom Pordeill erst
dem 27t 7bris erhalten welches ich Eben fals
nicht Glaube, und kann auch wirklich was hatt
er den durch 2 Mohnath Gemacht er weiss ja
was seyn in Handen hulender Conderacten
resten Umbringet Ich Mag diesen schlechten bringt
Gar nicht Weither Grdisiren sie seyndt verinnstig
Grund ein zu sehen wie es mihr Gestahlen
Mag und kann die ich die Arbeith zu betriebs

auss keiner anderen Uhr sach Gesuchet habe als

Sr Exilentz Kumendes fru Jahr in Papa
Mitt der schon her Gestelden arbeith zu
Conseliren und so woll Jener als Meine
zu friden haidt bey Sr Exilentz Noch in einem Hochen
Gnadt zu stellen dieses ist um auch dem Elendste
Menschen Gehemet Ja Mein Liebster Herr
Secriter Ich Muss innen Gestehen dass mir ein
solches schreiben sehr schwer Falet ich Mitt Verschidenen und Recht schaffenen Handt werks Leithen
Mein Leben zu denn gehabt habe aber Vom keineinen solches schlecht Lob als Vom dem Nitte
Prechtigen Menschen bekommen habe da ich doch
Nichts andres als die Volkommen Conselucion
Sr Exilentz Gesuchet habe. Ich lasse also alles
Euer Gluchen Einsicht Uber und war nur so fill
dass der dinst Erste bey solchen Fellen Gestoch et
werden kann wenn ich Miste Vom dem geringst
schon der Gleichen beleidigungen anhöre.

/ / Ich bitte um schreiben sie mir baldt wo mit ich Mich das
Nah zu Richten weiss Wann ich Geche Lengsten in 14 Tagen
Nache Prespurg und von da nach Wien und ich Mochte
Doch Noch Gerne Vor der Zeidt Meine ab Reis Vom
inen einen Brif haben Ubrigens ist es Mihr sehr Lieb
dass der Zin Gips in Erlau das Lavor Machet dann es
wirst Nach Meinen Riss nicht Uber auss fallen
9000/f seyndt Meine Ehr fill Ich dankte 8000/f woher auch
schon Zimlich Genug es komt aber alles aus die fille arbeit
an solchesInen die schlitzen Zeigen werden.
Seindt Nun den Stein Metzen die Paluster zu Zarth so werde
sie in Erst im desto feiner lassen Conderagt ist
Conderagt
Letzlichen Muss ich inen schreiben dass schon wirklich Euer
Schlitzen Vom der Kichen findig ist und ich werde bey
Gentzliche Verteidigung nichts and res Anlage als
dass Urtheill zu fillen ob ich Mich donst als ein
Mitt Glidt der Architechtur Rechne oder Nicht
womit Mich Empfehle und Verbleibe wo ich um aufsonlich
seyn werde
Ihro Wohl Edel Gebohrn

Gehorsamst Din
Joseph Grossman

12.

1780 szeptember 26 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály (?) egri püspöki titkárnak. Előző nap érkezett meg. 4 napig tartott az Eger—Pest távolság. Jól érezte magát Sigristtel és fiával. A tartály tervét átküldi. Pesten 3 önöntő a fontját 1 Guldenért készítené. A tartályba 7 „mérő víz" fér és ez rendeltetésének megfelel. A tervet a pesti szervitáknak szeretné küldeni. Jobb lenne, ha Egerben csinálnák meg azt. Fellner hamarosan többet ír Pápáról.

Lelt.sz.: 75.156.8.

Eredetije féliv papiron, sajátkezű írás és aláírással. Egy melléklet jelével. A 2. és a 4. oldal elején // jel.

Dotis am 26 7bris 780.

Wohl Edel Gebohrner Insonders Hoch Geerdester Herr Herr
Gliglich aber Zimlich Langsam, und das dadurch
Lauther Koth binn ich Gestandt um 2 Uhr Nachmittag
hier ein Getroffen dem Weg welchen mihr Gehabt
ist bey Nache nicht zu beschreiben 4 Gantzen Tage
Vom Erlau bis best und das alle Tag bis 8 Uhr
Lebens Gefahren und in der Fru auch bezeigen
Angefangen und des Tages hindurch absonder Lebens Noch Gott sey Dank zümlich das Koth Mitt
Fissen Getreden, dieses ist die sicher Riss bis
hir her Gewissen Die unter Haltung Die ich bis
hir Euer Gehabt Woher Zimlich Mitt dem Mahler
Sigrist und seynen Lieben Sohn //: Ich wollte nur wissen dass sey Mein Liebster Freindt einige Minutten Mitt uns Gereist wohnen in Speci
durch dem Waldt Noch Gindisch Lauder Lecherlihe
auf kundt Meinen Todt schlagen worden sie Gehört
haben Die so tunkle Nacht hatt Meinen worden oder
Erzohlungen Noch Mehr bey Falle Ergeben dem Gutten Sigrist woher in der Todt so bang dass ich
Mich das Lachens Nicht EnthaltenKunde sondern
ihnen Fill Mehr seyn verpegtes Wissen zu erkennen Geben Muste alles zu anzöllen worde mihr
die Zeidt zu schreiben und eine zu Lassen
beschwemlich Felle Also hier Über schicke innen
dem Ries Von dem Lafor und zwahr Grundt Jačada
und Proviell Ich wahre in bost bey 3 Zin Gissen
und jeder Verlanget Vom schlagen Walden Zin Vor
ein Pfundt ein Gulden Die 2 Piben Extera
Vor jede 13 Gossen dieses Woher Mihr zu Recordiren
zu Ihrer jedoch habt mit einen Ries Gehandlet
Allein es hatt Versprochen es ab zu Hollen und ist
nicht Gekomen aus das Uhr sach Weis ich nicht da
her Über schicke innen der Ries Wlche ich Gleich
Nach Meiner Nah haus kumpft Erledigt habe um es
nur inen Über schicken zu komen dieses Lafor

halt bey 7 Mas wasser Weches hin Reichendt Genug
seyn wirdt zu das es Gehört Lassen sie es aber
Machen in bost so dessen sie nuhr denen Pattern
Serfiden DieRies Über schicken dann sie seyndt
ohne Feller aus Gearbeithet und kam es an jezo
jeder Machen, Will ich aber in bost wohe
und Die Zin Gisser mihr zimlich dum Zu seyn Ge-
scheiner und ich nicht deuthen Gleiche Die Riss
so aus zu Arbeithen in Standt Wahre // so
Woher es mihr Lieber keine zu Geben als Das ein
Feller enstehe sohle als Lafor kam im 3 Tage
Volkumen frendig seyn daher ist noch Zeidt Ge-
nug es an zu Geben wollen sie es aber in Erlau
Machen Lassen ist es um so fill besser dass er
es auch Die Gleich an Machen kann Womit mich
Empfehle und Verbleibe Ihro Wohl Edell Gebohr-
ner Am Alle Herr Uficir Follgt Mein Complement
in Speci an Herr Stull Meister und Lys mich Vor dem
Gegegebenen Wegen betanken Muring Geche ich Nach
Modesch sop Der Herr V Fellner ist nih in octoe
werde baldt mehr schreiben Vom Papa

Gehorsamst Din
Joseph Grossman

13.

1780 november 24 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. A kőfaragó a portálon még egy ütést sem tett. Nem az időjárás a sok késés oka. A pápai prefektust levélben kérte a mesterember fizetésének visszatartására, hogy így az jobban kezükben legyen. Fellner rossz egészségi állapota. 2—3 nap múlva Egerbe érkezik a „profil Pápáról" a főkapuval és a 2 függesztővel.

Lelt.sz.: 75.156.10.

Eredetije félives papiron sajátkezű írás és aláírással. Oldalkezdeteknél // jellel.

Dotis dem 24t 9bris 780

Wohl Edel Gebohrner Insonders Hoch Geerdester Herr
V: Palásovich
Ich hofe dass inen mein Letztes schreiben in
besten Woll Standt an Getroffen wirdt haben ob
wollen ich Mich bis todo Noch Mitt keiner ant-
worth schon richten kann Gantz Mitt erstaunen
Muss ich innen schreiben dass der Stein Metz in
Papa noch keinen schlag an den Pordeill Gemacht
Hatt stellen sie sich nuhr Vor dass dass er-
schöpf ist mihr Haben uns aldorthin 1000 Muhe
Gegeben um alles zu standt und in Richtig Keidt
zu bringen und so schlecht //: wirdt jezo
alles befolget wo Gibt dem Üblen Wetter die
schuldt allein ich Muss innen fridlichen sagen
Nicht das Wetter ist das wocher, aber der Vor
Landt ist es Wie wirklich Ursach, braucht in dem
wie Wissen dass mihr ihm die krusten staffel und
Thiren um Etwas Hochen behandelt habeals mihr es
Verbricht hatten dum können und dass damit es im
die Lantmith Vom Pordeill über tragen helften
solde Allein der Mensch ist es Gesinet es Machet
Also die Leichte arbeith und laset sich Nach dem
Conderagt bezahlen die Schwhre dann Machen wehe
Innen will //Diessen Ubrall also Vor zu bauen
habe ich unter hrindigem Dato am Tidl HerrnPre-
fectus naches Papa Geschrieben es Möchte dem
Gutten Menschen Mitt aus Zahlung Jener zu Rück
halten Damit mehr Ihm in Henden haben und nicht
es muss Ich habe mir unter hrindigem Dato ein
ZimlichStarken brif Geschriben da Her damit sie
da Vom Wiessen inen auch zu Glich errichtet, es
werden in Zeidt 2 oder 3 Tagen dass Profill Vom
Papa sambt dem Haubt Thier und 2 Gehenken Vom
Welchem bau dorthein Treffen in Erlau //: haben
sie aber der Nach die Gött und schreiben sie mihr
ob ich Mitt Männer Planen Eer oder Vor was Ver-
theirt habe Herr V: Fellner Ligt halt Gantz Stadt
dahin und ist kein Worth Mitt Ihnen zu Reden die
Geschlagst ist fölig aber er ist auch Zimlich Ma-
ger Womit Mich hoflich Empfehle und Verbleibe
Ihro Wohl Edell Gebohrner ann alle Herr ofocier
Meine Empfehlung bitte Ich bitte innen
schickensie Mihr die Explication Vom der Kirchen
In Erlau ich Mehte Gern einen Gleinen Ursach
Machen

Gehorsamster Din
Joseph Grossman

14.

1781 január 8 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. A bécsi útról megérkezett. A pápai kőfaragóról jelentés. Az átnézett és elismert pápai templomi főtervet megkapta. Az önöntő a „tartályt" elrontotta. Fellenthal elhunyt. Ezzel kapcsolatban előtárja gondolatait. Az özvegy az építési vállalkozói irodát fenntartja és ő is tovább akarja szolgálni. Minden pénzt a Masta-nak kellett átadni.

Lelt.sz.: 75.156.18.

Eredetije félives papiron, sajátkezű írás és aláírással. Az oldalak // jellel kezdődnek.

Dotis den 8t Jenner 781

Wohl Edel Gebohrner Insonders Hoch Geerdester
Herr V: Palásonth
Da ich nun under 7t Dises abents um 8 Uhr Glig-
lich Vom meiner wiener Reis ein Getroffen bin
und eben zu der Stundt iner unter 12t Decemp da-
tirter schreiben Rechtens erhalten habe su berich-
te inen also, Erstens was dem Stein Metz Vom
Papa betrift das Juren ein Landungen sehr Grind-
lich seyn und ich Gantz Willig Ihnen alles Ver-
zeihe und der zu Versichtigen Hofnung bin das der
Gleichen Pharogismi hin hin Kumftt nicht mehr
so Ehren Rirerisch aus Fahlen werden //: Die
aller Hundigst Apropirden Welch und Haubt Vor
Ris Von der Papa Kirchen habe Rechtens erhalten
Werde nicht Lang Ermanglen lassen auf den Aller
Gnedigst Vom Sr Exilentz unter schribenen brif
alles zu beantwortten und Nach den Hochen be-
fehl beschlissen seyn alles Recht Gutt zu bestellen.
Wegen dem Lavor ist mihr sehr Leidt Wenn es der
dumer Zin Giser Ver bufet hatt allein es stehet
ja bey inen das selbs Im Leider zu Ruch zu schla-
gen will es Nicht Nach dem Ris Gebliben ist,Nun
und entlichen kumen mihr auf dem Haubt Pumex das
Herr Von Fellenthal Macht sie wissen um ohne
hin, schon das er das Zeidliche Mitt dem Ewigen
Vor Wyschet das Werden sie ohne hin schon Wissen
Daher Werde ich inen um Noch Ferner Freindt schaftt
bithen und Zwahr inen um Meinen Gantzen Getanken
erofnen //:.... ist seydt Meinen aus
seyn Mitt Dot ab gegangen, und ich habe es in
Wien erfahren Vor hin aber hab ich schon Gewust
dass die Frau dises Erlaub sucht auf einige Zeidt
erhalten Ich habe der selben auch Vor sprochen
ohne Weitteren Inderesi so Lang mitt allen Fleis
zu Dinen als es Ihr das Gewerb zu behalten Gefő-
lich seyn wirdt, und Sr Exilentz 1 und alle Ubrig
bauenden Die Gnadt haben werden Ihr es dieses
brodt zu Vergönnen Da zu seyndt so Wohl an Sr Exi-
lentz und an die beyden Herrn Graffen Instantzen
Gemacht und Über schickt Wurden bis Dato aber
Noch Nirgends keine antworth erhalten, als schei-
net Die Gantze sach in Gesterlichen umstenden zu
seyn, und ich habe mich bemisiget Gefunden auch
das Neyr Vor mich zu Sorgen Damit Mihr Diese
Stelle Nicht auf die sritten Gechen Mechte es
Wirdt auch Meine Instantz Mitt Neysten bey Sr
Exilentz ein Treffen //Sie wissen und kennen
Mein auf . . . Geneidt also kenne sie um so fill
mehr um Gezweiflet Glauben Wir sehr mih der Fall
Riret In Welchem sich Die Frau v: Fellenthal be-
findet Jeder Mensch der Empfindung hat kam bey
solchen Fellen Nicht das Mitt Gleich Gildigen
Augen ansehen dem stellen sie sich Vor das Haus
ist bey Nache Gantz auf Geraumet alles ist Ver
Kauft so Gehe sen Gringen Worth der Reis Weder
und Liniren hatt Die Frau Vor Ihr Geldt der Masta
ab Lassen Missen Der orth Wo sie in der Lenge hin
Wohnen solide ist nicht Fest Gestzet es seyn dann
sie bezahlet in Vor Ir bachens Geldt NunWen Ihr
auch Die Profesion Vom allen seyten Noch Versagt
Wirdt si ist es Noch um so Fill beklagens Wirdiger
und in Wahr Heidt Ich habe ein Mendliches Hertz
abr ich Mechte mich niht Gern an Die Stelle der
Frau Wischen dann umsteidig werde ich ein Die
Geste Glein Muth Verfallen allein alles das
das ein auf Richtiger Selle der unglighe Frau
Zollen kam ist ein stilles betrauen Womit lebe
sir Wohl Mein Liebe und bester Freindt und Ver-
beli Ihro Wohl Edell Gebohrner

Gehorsambst Din
Joseph Grossman

15.

1781 január 23 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Megbízható ácspallért küldött, aki a legtöbb tatai házat építette. Pénzben is megegyezett négy emberrel. Közben a lyceum pallérja megkezdheti a követ megmunkáltatni, amíg a kőművespallér megérkezik. Később lesznek meg az ácsok. A modellt viheti magával Egerbe. Lassan készül Messerschmidt modellje. A pápai főoltár kőoszlopai nehezen készülnek. Már kifejtették a négy darab követ. A posztóbért az embereknek megígérték.

Lelt.sz.: 75.156.14.

Eredetije félíves papíron sajátkezű írás és aláírással és mellékletek jeleivel. Oldalkezdet // jellel.

Dotis am 23t Jener 1781

Wohl Edell Gebohrner Insonders Hoch Geerdester
Herr Secrider
Endelihen willen Die Zeidt heran Nachet zum Holtz
schlagen so folget hier der Zimer Pallier Nebst
Noch es Reicht schaffenen Geprallen Dieser Zimer
Pallier hatt die Meisten wercker in Dotis Gebaut
und ist unsteidig ein Mensch auf Welchen ich Mich
folkumen Verlassen kann und ohne Zweifell alles
Vermidelst Meiner anordnung so ein Richten Wirdt
das so Wohl sie Mein Treyerster Freindt als ich
bey Sr Exilentz Eher ein Legen werden Ich habe also
diesem 4 Menschen eine Eigner Gelechen Heidt um
11 f behandlet //: um welches ich inen bitte
aldorten zu bezahlen Nicht Minder Gabe Wissen dem
Pollier alle wochen 5 f Versprechen welches er
auch Gwiss Vertiert dan Glauben sie Mein Liebster
Freindt das der Gleichen beyder Gewis Rahr seyndt
zu bekomen in Speci wie Mann auch hier Noth wendig
braucher allein Vermög seyner Geschicklich keidt
habe ich Mich zu keinen anderen Resoltiren wohlen
die willen ich weis das kein Feller Nicht anstehen
wirdt Kurtz es ist ein Mensch auf dem Man sich in
allen Verlassen kan Nebst dem auch belieben sie
Nuhr solche Stein und so fill als ich in Meinen
anderen brif Verlangt habe heuer bey Fihren zu
lassen der Pallier Vom Liceum kam schon unter
dessen Die Stein zu bearbeithen anfangen lassen
bis der Maurer Pallier ein Treffen wirdt welcher
zu diesen werken kumen solde Ich will Ihnen
// wen Sr Exilentz befehlen. NacherErlau
bringen wen Ich bin unter Grihe und auch dazu
mahlen erst Zeidt seyn wirdt der Gleichen sachen
Ver zu Nehmen Ich denke also wen es Sr Exilentz
so anstendig ist in Martzi oder Abrill wenn ers-
tens kein schne und Zweydens der Erdt boden Nicht
so Stark Gefroren damit doch auch was aus Gericht
worden kam dann was Nutzet sonsten der Pollier
oder ich dorten wen Mann Nicht Recht da zu sehen
kann dann zu der Gleichen Werken Gehort eine
Grosse Acorader und jezo ist es Vermög schne
nicht soGenau zu beobachten Mitt dem Gemeyn wer-
den Mihr doch Noch Lange Echer ferdig als Die
Zimer leith Anbey bericht inen das das Modell
so woll Von der welches ich Gleich Mitt zu Neh-
men Getenke damit Nicht die Post Spesen so Stark
seyn //Wo Messer schmidt Machet auch so Lang
Mitt seyn Modell ich treibe baldt alle Wochen an
Ihm Mitt schreiben und es kundt doch so Lange
Nicht Nebst Mein Lieber Herr Secrider berichte
ihnen das der schider stein Metz Mitt denen Sau-
len welcheauf die zwei altar in Papa Geheren zim-
lich Langsam um Gechet und Mihr scheinet Gahr er
hatt Sr Exilentz Recht stark belogendass er die
Saulen schon Gebrochen Gehabt hatt Ich glaube
wo hatte Noch keine nintzige Noch fill Weniger
4 Stück Ich werde es aber mit Neystens erfahren
und inen Gleich zu wissen Machen Leben sie wohl
Mein Liebster Freindt an Sr Exilents Mein unter
denigster Gleidt Kus womit Mih in aller unter
denigkeit Empfehle und Verbleibe Ihro
Wohl Edell Gebohrn den Leithen habe das Tuch
lohn Versprochen Vom dem 24t Jenner 1781

Gehorsamste Din
Joseph Grossman

16.

1781 május 16 Totis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Elküldi a mesteremberekkel kötött szerződéseket. Reméli, hogy az új alapozású építkezés és az universitás építése is jól fog haladni. Ha valami nehézség merül fel, írásbeli értesítést kér, a válasszal nem fog késlekedni. Bécsből Maria Zellbe utazik.

Lelt.sz.: 75.156.17.

Eredetije nyolcadív papíron sajátkezű írás és aláírással.

Totis den 16.May 781.

Wohl Edl Gebohrn
Insonders Hoch geschetzter Herr v Palaso.
Will hier überschicke die Contracts Von allen denen
Handwerksleuten, mit welchen unter meinem
dortseyn Contragiret worden ist; nicht minder
hofe ich : das alles noch gut gehen wird, so wohl
bey dem Neu angelegten, als bey Universitats ge-
bau. Solte sich ein anstand ergeben, so belieben Sie
solchen mir Schriftlich bekant zu machen, wogegen
alsogleich mit der Antwort nicht er menglen werde.
Heute bin ich gekumen nach Wien, und so weiter
nach Mari Zell zu fahren, leben Sie unter
dessen mein Freund recht wohl.bis ich die Ehre wieder
habe, Sie zu sehen, mich empfehle

Gehorsamster
Joseph Grossman
Architech.

17.

1781 június 6 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. A tartály és a színházi padok ügye bizonyára megérkezett. Két vázlat a pápai főoltárról, két kidolgozott terv a Demete . . . oltárról elküldve. Rajztáblán fekszik egy jól megépítendő pápai oltár terve, de ehhez még sok hiányzik. A napokban valami kellemetlenség miatt nem tudott dolgozni. Eddig sokat rajzolt éjjel. Egri tartózkodása alatt rajzolója elhagyta. Hogyan tetszettek a tervek Esterházynak? Veszprémbe kellene utaznia.

Lelt.sz.: 75.156.20.

Eredetije félíves papíron, sajátkezű írás és aláírással. Az első oldal sarka kiszakadt. A 2. és a 3. oldal // jellel kezdődik.

Dotis 6t Juny 781

Wohl Edell Gebohrner Insonders Hoch Geerdester
Herr v Pálási . .
Ich habe das inen diese Meine Zeillen werden in
besten Wohl Standt an treffen, Nebst denn auch
Glaube Gantz un Gezweiflet das Meine schonn Lange
ab geschickte Conderagt Vom Wegen dem Lavor und
sitz Benke im Deater und alles Gantz sicher ein
Getroffen seyn wirdt, bis her aber woher nicht so
Glicklich eine Antwordt kan inen zu erhalten und
sie können un Meglich Glauben, wie begihrig jedes
Mahl Ihre schreiben erbreche, eben Gestendt habe
Ich ein Gleines verschlägel an Sr Exilentz ab ge-
schicket in Welchen 2 Skitzen Vom Paper hoch altar
Wochen Nebst 2 aus Gearbeithen Rissen Uber dem
altar Nach Demete . . . // Ein Gutt Gebauder
altar Vom Papa Ligt auf einen Reis Bredt bey mihr
auf Gespander alleine fellet Noch Fill bis er
aus Gearbeith ist und Ich Weis das Verheng nur
Nicht schonn 3 Tag habe Ich ein böses auch und
kam keine Reine Line Machen Ich sihe alles To-
goldt Gott wirdt mihr doch das Übell baldt abneh-
men den sonsten Woher es schlim Vor Mich Freilich
habe Ich ein bisell Fill bey der Nacht Gemacht
das kenen sie an denen Rissen Leicht ab nehmen
zu Mahlen da Ich unter der Zeidt Meiner Todt
seyn Noch zu Hoch Maria Zehl Woher Meine Neben
Verichtungen Missen auch Fardt Gehen und Ich
bin nuhr Alleine Mein Gehabter Zeichner ist unter
der Zeidt als Ich in Erlau Wahre zum Teufell
gegangen und Nun Gott Lob bin Ich Wider alleine,
Ich bitte sie Mein Werder Freindt schreiben sie
Mihr Wie Sr Exilentz Meiner Plan Gefallen und
Wie der bau in allen Fundt Gecher. //: Ich solde
Nach Westprin und bin ein Nah Papa zu kum Womit
ich dorthin auch sehr wie es Gechet Jezo Leben
wie Wohl Mein schatzbahre Freindt und schreiben
sie Mihr Baldt Womit Mich Empfehle und Verbleibe
Ihro Wohl Edell Gebohrn

Gehorsamster Dien
Joseph Grossman

Címzés:
am Von Dotis
Monsieoer Michaell
de Pálaso Secrider
bey Sr Exilentz Bischof
par a
Pest Erlau

18.

1781 július 25 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Veszprémi útja után fekvő beteg lett. Pápán a lakatossal és az asztalossal elégedetlen. Megadott munkájukat nem teszik pontosan. Hiába minden rábeszélés. A líceum főkapuja munkájánál a mesteremberekre panaszkodik.

Lelt.sz.: 75.156.21.

Eredetije félív papiros sajátkezű írás és aláírással. A 2. és a 3. oldal elején // jellel.

Dotis den 25^{t} July 1781

Wohl Edell Gebohrner Insonders Hoch Geerdester
Herr V: Pálasi :
Was Ich Nicht Gleich auf Ihren Letztes schreiben
Geandt Wortet ist Die Uhr sach Die Willen Ich
Gleich Nach Empfang Desen Nach Papa und Westbrin
Vereiset bin, eine Reise Welche Mich baldt beth
Ligerig Gemacht hatte, Ich habe so ein erschröcklíches ab Wichen bekommen das Ich Noch Dato so
Muth bin als wen Ich 3 Jahr gelegen Woher aber
Non Gott Lob Wirdt es Doch besser es hatt 3 Gantzer Wochen an Gehalten das Zwahr jeden Tag zu
90 Mehr Mahlen // Wegen dem anstandt Welchen
sie Mihr Gemeldet, ist keine sach Vom einer
Impordantz es ist aber unsteidig beser Wen es
Ver Rohet ist wen es das Fenige ist was sie Geschriben und Ich danke — Im Papa aber Mitt dem
schloser und tischler Woher Ich sehr un zu Friden Dann sie Wesen Mitt Ihrer Angegebener Arbeith
Nicht so Acorad als Die Tischler Bildhauer und
schloser bey dem Liceo Haubt Thire habe sie Die
Girtte und Holffen sie dem schider Stein Metz
auch Mitt an Ersten dann der Mensch ist wie eine
sonstige Ruben, er Last sich zu Reden und zu
schreiben und ist da bey un Empfindlich //: Wen
Ich nicht selbsten daHin Fahr und Will Ihner
Ruhen Lassen so kundt er Nicht er scheichet.
Mein Haus zirzo so als Wir Dir Wirklich Zölle
kun ich hin ist er Nicht zu Haus, Ich habe Ihm
schon alles Getrohet Willen es alle Will Arbeith
von Nimbt und umer Nicht Verfrendiget Womit Mein
wirdster Freindt Leben sie Wohl und Ich behar
auf Richtiger Freindt und Verblei Ihro Wohl Edell
Gebohrner

Dinst schuldigste
Diner Joseph
Grossman

Címzés:

am Vom Dotis
Monsieoer
Monsieoer Michell
de Palásov : Secrider
bey Sr Exillen Bischofs
per a
Pest Erlau

19.

1783 február 22 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Köszöni az olcsón kapott bort. Malmok ügyét tárgyalja. Értesítse az újabb tervek megérkezéséről. Tárgyal az öntőmesterről. Terveinek jóváhagyását kéri. A várkastélyban éjfélkor tűz ütött ki; a levéltár és a könyvelés ajtaja elégett. Iratokban nem esett kár. A kéményből minden húst és szalonnát elloptak. A nagy hőségtől egy kő ajtótok is megrepedt.

Lelt.sz.: 75.156.26.

Eredetije félív papiron sajátkezű írás és aláírással. A 2. és a 3. oldal // jellel kezdődik.

Dotis den 22 februari 1783

Hoch Edell Gebohrner Insonders Hoch Geerdester
Herr V Pálaso
Zum allen ersten Tanke ich ihnen Vor Die Gehabte
Mich Vor dem Über schickten wein er ist Gutt
und auch Nicht zu Theuer, dem anoch aus Stendigen Rest werde Mitt Grösten Tank Richtig erstzen
Vor dem Mitt Gegebenen Pas Tange Gleich fals
Mein Gutscher hatt aber wonoch zu best bey der
Über fuhr bezahlen Missen, Macht aber Nichts
ich bin zu friden Mitt dem Wein und es ist Mihr
Nicht theuer /: aus unser Mühlen zu kumen ersuche fir schreiben sie Mihr ob schon ein Zimliche
Teihl Maderiel zu Gesichert ist und ob Mihr so
fille Gehaude stein betung kenen wo Mitt dennenselben ein Gahr zu Groser anstadt woher wie
Ich Vom der welh Heer Noch weis so habe ich auf
ein Mittell Gesumme das Mann hin bey was erspahren konde wem die unstand seindt dieselben Gar
zu herth hinbey zu schaffen, // so kunde
Mann also bey der ersten Mihl Argst den hassen Gartten 8 Llytter und zu Capollna 6 Llytter
aus Lassen und wolde Mich so hin stadt dessen
Mitt ordeneri Mauer stein beholsten, dann Mein
werdster Freindt bitte ich sie schreiben sie
Mihr ob Die Risse aus ekelich Landt schonn ein
Getroffen sein dann ich dann sie Versicheren dass
Ich stedts die selben Nuhr zu sehen winsche Gestadet es ihnen wie um stande nuhr eine Gleine
Skitzen hin Vor Mihr zu Über schicken so bitte
ich sie darum es dast Nühr Halb bey ein Jide da
Vom sein Ich mus hinein Fals Meinen selber der
Vom Neygirigkeit Herrier ein Gestehen alleine
Ich kann Nicht dan Vor es ist Mein Wort und Ich
kann sie Versichern das Ich in Mihr selbsten
Freide finde etwas Guttes zu sehen finde ich Mich
in denen selben Über trösten zu haben so Glauben
sie das Ich Mitt aller zu frinden Heidt demselben
Grosses Lob bey Mesten was Ich zwifle keines
weges das dieselben Nicht Vom der Handt eines
Gossen Meistres Verledigt werden Der hierin fals
seyne Störke zu Zeigen um Meglich unterlassan
werde /: //: Das wissen sie ohne hin das
Sr Exilentz das ErlauerSimmonario vom Mihr zu
Über schicken Gnediget an Verlangt haben Ich habe
so hin eines Über schicket ob es aber das Rechte
ist weis Ich Nicht nuhr Mut Masse Ich, Ich habe
auch Sr Exilentz Gebitten die aus firung da Vom
mihr Gundigst an Vertrauen die willen Sr Exilentz
Mihr ohne hin die Gnadt Gehant haben die Mihten
an zu Vertrauen so Ginge es Mihr Einerley Riss
dahin Ich weis aber nicht ob Sr Exilentz so Gnedigsein werden, und zwahr weiss ich die Haubt
sach NochNicht ob das selbe Gebauet wirdt bitte
schreiben sie Mihr Mihr ist auch um die stallugen Lauth allein Meine Krankheidt Neyesweis Ich
Nicht als das in unseren Castell feyer aus Gekunen ist alle so wohl Vom Archiff als der buch
haltens alle beyede Thirn zu aschen Verbrennet
sein wurden aber Gott Lob kein nintziger schrift
aber Genau ist es Gestanden das Nicht alles Verbraunt ist das feyr woher Nachts um 12 Uhr und
in der solch Kuchell weis Gott wie das zu Gegangen alles Fleisch Speg ist Vom Rauffang
Gestohlen und Ambart der schaden bestehet in einen Beschedigten Rauffang 3 Hiltzen Thiren und
einen Marmor steinem Thier Stock welche duch die
Hitze Hezlich Zer schneidet ist womit Mich in
es Lustig einen Baldigen antworth hofligst Empfehle und Verbleibe Ihro Hoch Edell Gebohrner

Gehorsamst Din
Joseph Grossman
Bau Meist

20.

1783 július 21 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Levelét megkapta, bizonyára tudja a Pápán történt dolgokat. Régóta nem küldött kőművest Egerbe; anyag hiánya miatt az emberek nem hasznosak. Ezeket az embereket azonnal küldje a malomhoz.

Lelt.sz.: 75.156.28.

Eredetije nyolcad ív papiron sajátkezű írás és aláírással.

Dotis am 21^{t} July 1783

Hoch Edell Gebohrner Insonders Hoch Geerdester
Herr Secriter
Dessen an mich erlassenes schreiben Habe Ich
Richtig erhalten an Betrefft der Papa sachen
hofe Ich als sie schoon alles Erfahren haben werden
aus dem leist welchen Ich an Sr Exilentz Geschrieben habe, Ich habe immer schon Lange Geschrieben alleine Wirtshaus was bestendig Reisen
hatt Mihr baldt Nicht so fill Zeidt Gestadet, das
Ich so Lange kein Maurer Naher Erlau Geschickt
habe ist Die Zrsach bey Meinem ab Reys woher das
Maderieill Zimlich Einig und das Nützen fill
Leuthe ohne Maderieill womit Mich hofligst Empfehle und Verbleibe Ihro Hoch Edell Gebohrner

Gehorsamster Din
Jos: Grossman

Ich bitte sie diese Leuthe Gleich
zur Mihl ab zu schicken
Címzés:
Erlau
am Von Dotis
Monsieoer
Monsieoer Michell
de Palasi Secrider
bey Sr Exilentz Bischof
a

21.

1784 január 2 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Boldog újévet kíván. Betegsége miatt késve írt. Pozsonyban kezeltette magát. Egerből a bor megérkezett. Pallérjának Capollnára írt, hogy fizesse ki a bért Forisnak. Kívánja, hogy Esterházy az egri templom építését (minorita?) megkezdhesse.

Lelt.sz.: 75.156.32.

Eredetije félív papíron, sajátkezű írás és aláírással. A 2. és a 3. oldal // jellel kezdődik.

Dotis am 2t Jenner 1784

Hoch Edell Gebohrner Insonders Hoch Geerdester
Herr Prefeckt
Ich habe die Ehre inen bey Gegenwerdigen Jahres
Weichsell ein Glichselliges Neyes Jahr anzu
Winschen Gott der allmechtige, solle ihnen Noch
unzöhlbahre jahr zu Meiner Conselacion in bester
Gesundheidt erhalten, wo bey ich sie um Ihr wer-
deste Freindtschaftt hofligst bitte, Vom der
Meinigen Folget neben fals alles ertrinkliches,
das Mein schreiben um etliche Tage weder ein
Treffen werde, werden sie Güttigst Verzeichen,
die Ursach ist diese die willig Meiner Gesundt-
heidts umstand /: Gleich Nach denen ich die
Ehre hatte sie bey mir zu bewinden/: täglich
abnahmen; // Und ich Gefunden habe, dass in
Dotis Vor mich wenig Hilf sin werde, so wahre
ich Gezwungen Naher Prespurg zu Reissen, und
Meine Grankheidt durch Vernupffen Mener durch
suchen zu Lassen Gott Lob ich Glaub sie haben
den wahren Pungt Gefunden, ich habe mich auf
2 Medicinen Kraft Gutt Gefunden und befinde
Mich anzige so Gutt das ich Mih Verflossenes
Jahr keinen so Gutt Gefunden Tag als wie jezo
zu erinnern weiss Dero werde schreiben habe ich
bey meiner Nach Has kunft Richtig erhalten mich
eykorirt Ohro Gligliche zu Ruthangtt Vom Erlau
der Wein ist an Gekumen Vor welche Ihro schickung
ich hofligst Dancke was die Bezahlung betrift
habe ich Meinen Pallier Nah Capollna Geschriben
das er demselben bezahlen solle, die 12 f 15 ×
habe ich durch dem beinhütter Wirdt schon Emp-
fangen folgsam Wirdt es schon so Gutt sein wen
Mein Pallier dem Herr Foris bezahle).
// das die Kuchell Betrifft Die willen Sr Exi-
lentz dem Alles betriben ist er schon Gutt das es
anfangen isz doh woher es besser Gelassen wen
dieselbe das heyrige Jahr aus Gebliben woher es
woher die Kuchell Euer Zeichen Gebliben, Gott
der allmechtige solle Geben dass Sr Exilentz
die Erlauer Kirhen anfange Nuhr Leidt ist mihr
so dann das Mihr Nicht bey samen sein Ich werde
als a Condo dessen auch keine Gessellen Entlassen
womit ich die Ehre habe Mich gofligst zu Empfel-
len und Verbleibe Ihro Hoch Edell Gebohrner

Ergebenster Diener
Joseph Grossman

22.

1784 február 7 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Levelét megkapta. A szervitákhoz küldte el a pápai tabernákulum bronzöntő munkáinak tervét, valamint a mellékoltárról a számításokat. Kőfaragó és rézműves nem tehet hibát a rajz szerint. Előírások az angyalszobrokra vonatkozóan. Malomépítési ügy.

Lelt.sz.: 75.156.40.

Eredetije félíves papíron, sajátkezű írás és aláírással. A 2. és a 3. oldal kezdetén // jel.

Dotis 7t February 1784

Wohl Edell Gebohrner Insonders Hoch Geerdester
Herrs Secrider

Dero unter 2t dieses an mich Erlassenes schreiben
habe ich heinde Richtig erhalten diene also zur
Volkumener nachricht dass ich alles dass was dem
Gindler oder jenen der die Pronzo arbeith zum
Papa Dapernaikell Machen solle und Vom mihr hirrins-
tals Nöthig ist schonn Nach bist zu P Serviden
Uber schickt habe so auch die blindt Rechn zum
siede altar, ich bin auch schonn wisser Getros-
ten Hofnung das dieselbe Eher als diesser best
in Erlau ein Getesten sein werde, Ich hoffe auch
dass dass der Gidler, Noch wissen Meinen Rissen
ohne anstadt arbeithen werde könen Nuhr bitte
ich sie haben sie die Hütte als es alles so Aco-
roct aus fihert als es im Riss Gezeichnet ist
der Stein Metz hatt Nemlich alles so wie der
Girdler daher habe Ich Mihr so fille Miche Ge-
geben dass kein Feller Vorbey Gehen solle oder
kann /:///: in obacht Mus ich derselbe
Nehmen dass er erstens Nichts Grosser als es
dorth an Gezeichnet Mahet, Lieber alles um eine
Linie Glinner, zweidens Beym Dapernaikell Thi-
roll, Bey die 2 Engels Köpfe Mus der bildthauer
iner eine Lehr Machen damit es Mitt f denen 2
Engels kösten hoch Genuch heraus Sechet das Nicht
dass Vor springende Postamendt Gesimbs Uber die
köpf Vor Ranget dann ansonsten Gibt es
Zwischen dem stein und Medall eine Gogschüge
Letzlichen Bestehlen sie die Girdler dass es die
blöder welche auf die Kupell herunter dem Kreitz
zu stehen kume Nicht auss einem Gantzen stuch
Machet sondern jedes Bladt alleine welches so
hin Erst . . . zu Mahlen fest Gemachet werden solle
wann es im stein Gesetzet wirdt dann um Meglich
kannoderwirdt es an sonsten ein Pasen dan es
dorts der Stein Metz Nuhr ein Messer Rucken Tieke
fellen so kann ein der Gleichen Gantz Gegosner
arbeith um Möglich darauf lassen und es könde
auch der Girdler fellen //: hierinen fals
bitte ich sir nuhr alles auf diese arth Gutt an
zu ordnen, und solde ein widerer anstandt stein
so belieben sie Mihr zu schreiben /: Übri-
gens Vernehme ich auss Ihnen brif dass sie schon
Guatter Brechen zur Meyne Kirchen und dann
Mus ich ihnen Berichten dass Ich derselben schon
eine Zimliche Suma auf dem babier Verwndet habe
und just Grunde habe Ich die Grosse Capellen sambt
der seiden Faciada follendet und Zwahr die Capellen
so an Getragen dass dieselbe Vom Horisondt an Ge-
stangen bis und sambt dem Kreitz welches dem Hochs-
ten Bunkt Vonn der Capellen ein Nimt Gantz Vom
stein ohne Mindsten Toch werden kan die guader
Zeichnung Lasset Gutt aber Mich am werdester
Freindt ich kann ihnen auf Richtig Gestähen dass
Mihr Verbricht 10 Kupell Krhen zu Inverndiren
Nicht so schwerr Gestohlen sein wurden als diesse
//: Ich hoffe aber zu Gott dass ich an jezo so
Zimlich Sr Exilentz Gnedigsten willen Getasten
haben werde Ich hab noch filles anderen Müssen
Nah dem Riss welchen Ich in Erlau Gemacht habe
und Zwahr aus Haubt Uhrsache welche Ich Mitt an
fihren werde so baldt ich die Risse ein schicken
werde, ich hatte dem Gantzen Fasching auf den
Labire und Bloss alleine am den Rissen hin Ge-
gen hofe ich Lengstens in 16 oder 18 Tägen da-
mit ferdig zu sein der Himel solde Nuhr auh Gö-
ben dass Mihr heyr dem Grundt stein hir zu Legen /:
Ich habe Letzthin an Sr Exilentz Geschriben und
Machet sondern jedes Bladt alleine welches so
Zwar wegen meine Mihtner der erst eine Neye Mihl
Lust hat . . Mich hatt es Zwahr Gleich Gemidt dass
ich eine Meldung Gemacht habe denn ich weiss dass
Sr Exilentz auch solche sachen sehr wenig Zeidt
zu Verwenden habe, dahin Leichter ich ihnen wen
die Neye Mihl Nicht Noch Angeben ist dass dieser
Mensch tauglich hir zu wehn wan es ist so wohl
in Malder zu zu Richten als auch in Reponcionen
Volkumen zu Gebrauchen doch aber wen es das sein
solle Berichten sie Mihr wie und auch was anth
dieselben einen Mihlner aber lassen wird womit
Mich hofligst Empfehle und Verbleibe Ihnen der

Gehorsamster Diener
Joseph Grossman
Bau Meister

P f: schreiben sie mihr ob das Holtz zu Capollna
Mihl schon aus dem waldt wan aber Nicht
so ist jezo Gewiss die Hochste Zeidt Neye weis
ich sonstan Nichts als das der Herr Prefect Vom
Papa schon eine Zimliche Zeidt unbäslich sein solle

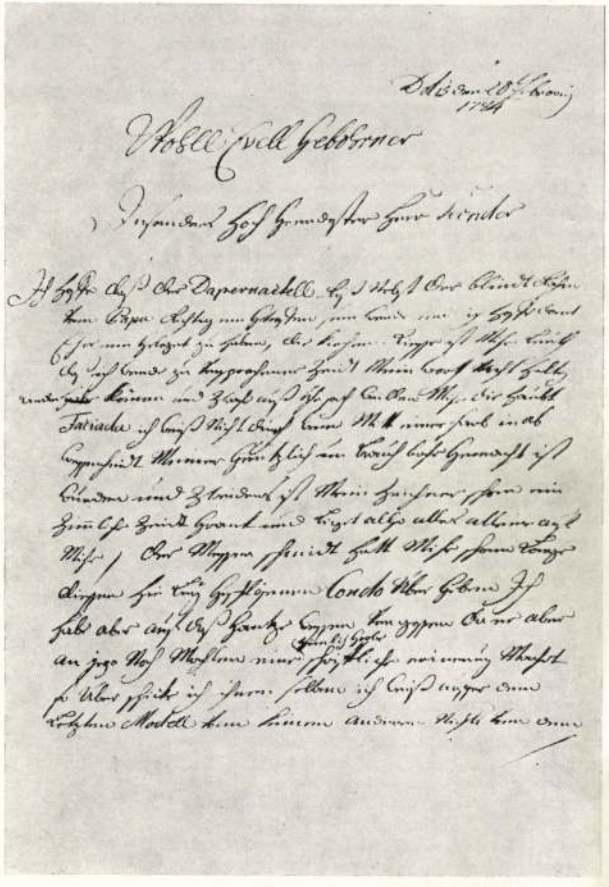

1. Grossman levele 1784-ből (első oldal)

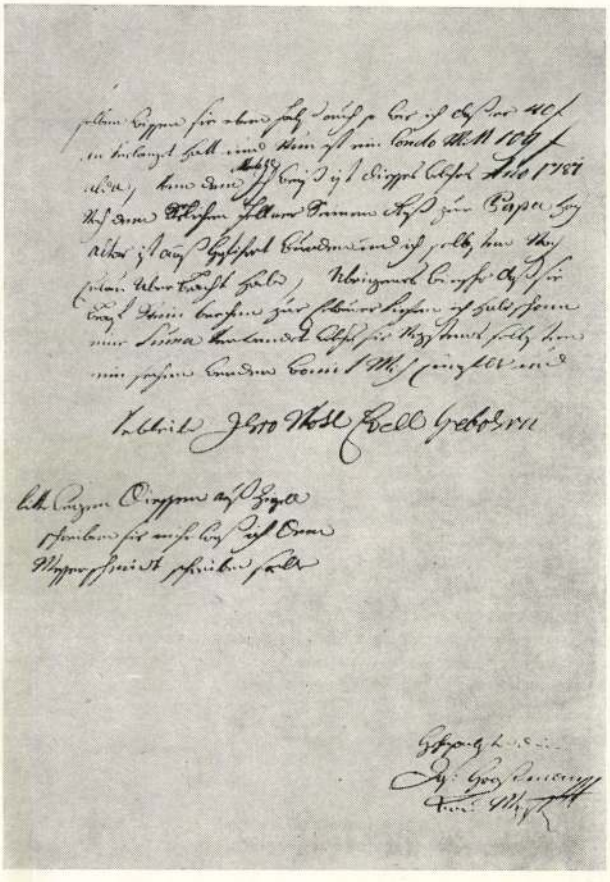

2. Grossman levele 1784-ből (második oldal)

23.

1784 február 20 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Reméli, hogy a pápai plébániatemplom tabernákulum terve Pápáról Egerbe érkezett. A templomi terv szerinte tarka. Igéretével késett a főhomlokzat tervének elkészítésével rajzolójának betegsége miatt. Az utolsó modellt kivéve másról nem tud. 1781-ben vitte Fgerbe a Fellner által megrajzolt főoltár-tervet. Kéri, hogy az egri templomhoz követ bányásszanak. Utóiratban kér intézkedést, hogy Messerschmidtnek mit írjon.

Lelt.sz.: 75.156.36.

Eredetije félív papíron sajátkezű írás és aláírással.

Dotis am 20 Febroari
1784

Wohl Edell Gebohrner Insonders Hoch Geerdester
Herr Secrider
Ich hoffe dass der Dapernaikell Riss Nebst der
blindt Lohn Vom Papa Richtig ein Getroffen sein
werde und ich hoffe damit Ehre ein Geleget zu
haben, die Kirchen Risse ist mihr Bunth das ich
zu Versprochener Zeidt Mein Worth Nicht Halte
weder können und zwahr aus Uhr sach willen
mihr die Haubt Faciada ich weis Nicht durch wen
Mitt einer Farb in ab wissenheidt Meiner Gentzlich
um Brauh bose Gemacht istwurden und Zweidens ist
Mein Zeichner schon ein Zimlich Zeidt Grank und
Ligt allso alles alleine aus Mihr, der Messer
schmidt hett Mihr schon Lange wissen hir Bey Ge-
schlossenen Gondo Uber Gehen Ich habe aber auch
das Gantze wissen Vergessen dann aber an jezo
Noch Mahlen eine Zimlich Grobe scheitliche erine-
rung Machet so Uber schicket ich ihnen selben ich
weis auser dem Letzten Modell Vom keinen anderen
Nichts Vom dem selben wissen sie eben fals
auch so wie ich das er 40 f an Verlanget hatt und
Nun ist ein Condo Mitt 109 f alda, Vom dem Modell
Ich weis ist dieses welches Ano 1781 Noch dem Se-
lichem Fellner Seinen Riss zur Papa hoch altar ist
aus Gelifert wurden und ich selbsten Nach Erlau
Uber Bracht habe, Ubrigens winsche dass sie Bast
Stein brechen zur Erlauer Kirchen ich habe schonn
eine Suma Verwendet welches sie Neystens follsten
ein sehen werden womit Mich Empfehle und Verbleibe
Ihro Wohl Edell Gebohrn
Gehorsamster Dine
Jph: Grossman
Bau Meister
bitte wegen diesen aus Zigell
schreiben sie mihr was ich dem
Messerschmidt schreiben solle

24.

1784 október 8 Dotis

Joseph Grossman építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Esterházy újra Pápán van. Átküldi a pozsonyi keresztelő-kő tervét, amelyet 2 éve másoltatott. A tatai kőfaragó dolgozik; számszerű adatok és árak a kőfaragó-munkákról. Tatai márvány vagy steier kőről tárgyal. Követi majd Ferenc gróf Pápára érkezését.

Lelt.sz.: 75.156.37.

Eredetije félíves papíron sajátkezű írás és aláírással. A 2. oldal kezdetén // jel.

Dotis den 8t bris 1784

Hoch Edell Gebohrner Insonders Hoch Geerdester
Herr Vom Pálasovi
Mitt Freuden habe ich vernumen das Sr Exilentz
unser Gnedigster Herr f: wiederum in Papa ein
Getroffen sein, ich werde mihr auch ensteiget
angelegen sein Lassen Neyste Zeidt Meine unter
denigsten Handt Kus ab staden zu können, alhier
Uberschicke ich ihnen dem Prespurger Tauf Stein
Ris welchen ich Vor 2 Jahren ab Copiren habe Las-
sen, Mitt dem Dotiser Stein Metz habe ich die
Blader Ver alordiret dem schuchzo 36 × derselbe
hatt schonn zu arbeithen an Gefangen er hatt

breithe bey 600 schuch bey seiner Wortstanden Liegn
welche 700 schuch Neysten Volkumen aus Gearbeith
sein werden die Glingst hir Vom ist 7 schuch Lang
4 schuch breith die Gegsten aber in ein Stuch 10
schuch Lang 8 schurch brith wirklich hatte wunder
Von Stein Platte Mihr können hier durch ein anse-
hendliche Suma lidt bey es Gossen stüken ersparen
wegen dem Palusterat auch die Geilleni habe ich
Mitt ihm Genuck und ich werde ihm selbsten nach
Papa mit nehmen ich hoffe Mihr werden meine Acord
mit ihner Treffen können, // ich habe ihnen
Gefragt wie hoch er eine Laster Paluster Von
Dotiser Marmor zu stehen kundt so sagt er auf 35 f
Vom derselbe also wirklich Noch Mahlen so fill
Vom Stiyer Stein Verlangen werde so ist es nicht
76 f und Nicht 135 f wie es die Weisen an Anlaget
haben Ubrigens danke ich ihnen Vor die Geschwinde
Nach Richte und erwahrte einen 2t brief ich hofe
das der Herr Graff Frantz kumende wochen nach Papa
ab Gehen wirdt welchen ich so dann Gleich fol-
gen werde womit ich Mich hofligst Empfehle
und Verbleibe Ihro Hoch Edell Gebohrner

dinstschuldigste Din
Joseph Grossman
Bau Meister

25.

1785 szeptember 28 Dotis

Deresia Grossman építészné levele a pápai várkastély prefektusához. Kéri, hogy alkalmazzák Anton Gött rajzolót a tatai épületekhez és főleg az ottani plébániatemplomhoz intézkedési joggal. De más parancsra Pápán is működni fog. Névnapjára gratulál.

Lelt.sz.: 75.156.42.

Eredetije félives papiron, a levéltől eltérő aláírás.

Wohl Edel gebohrner besonders Hoch-zuehrender
Herr Prefectus !
Hirmit ersuche ich Sie höfligst, Sie wollen die
güte haben, jedoch mit gnädigster bewilligung
Sr Excellence, und der zeichnergött mit beykomender
gelegenheit anhero abgehen lassen, indem er auch
bey hiesigen gebäuden nachsehen, und besonders
bey der allhiesigen Pfahr-Kirchen die weiter ver-
anstaltungen machen mus, er wird aber auf allmah-
ligen befehl und nach erfordrung dem unbständen
sich widerumb in Papa einfinden. Beynebens erinne-
re ich mich dero einfahlenden glorreich Nahmens
-Tages worzu ich schuldiger massen Gratulire, und
von herzen wünsche, das Dir der Allmächtige Gott
noch durch unzahlbare Jahre in vergnügtesten wohl-
sein, und beständiger gesundheit erhalten wolle,
wordurch ich zu Dero Theuersten Freundschaft und
gewogenhait ferner hin Theil zu nehmen hoffe, die
ich mich gehorsambst empfehle, und mit gezimender
Hochschätzung verbleibe Meines Wohl Edel gebohrner
Hochzuehrend Herrn
Dotis den 28 September 1785

dienst-willigste
Deresia Grossman
baumeisterin

26.

1790 augusztus 18 Totis

Anton Gött építész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Elküldte Weber pallérnak az üveg- és hajtatóházak építési tervét. A „barlangról" az áccsal tárgyalt. 14 nap múlva tud a devecseri tervről tárgyalni. Kisebb hírek Tatáról.

Lelt.sz.: 75.156.52.

Eredetije félives papiron idegen írással és sajátkezű aláírással.

Eohl Edelgeborn
Insonders hochzuehrender Gnädiger Herr Herr !
Ich habe unter heutigen Dato Pallier Weber,
den Bau-riss, der Glas und treibhäuser überschicket,
alwo im Wesentlichen nichts ist abgeändert werden;
sondern der Riss ist so ein gerichtet, dass der Pallier
ohne Schwiergkeiten nach Verlangen Euer Gnaden
volkomen arbeiten kan.
Nicht minder habe auch eine Zeichnung der Fenster, alwo
der Tüschler eben sicher darnach arbeiten kan, mit bei-
gefüget; wobei nach Belieben Euer Gnaden kan
Hand an das Werk geleget werden.
Wegen der Grotte habe mit den Zimerman gesprochen
welchen dieser Antrag sehr gefreut, damit doch über-
all etwas anders wird, und War nicht hir Nachahmer
gehalten werden, Um aber es nicht rein zu machen
1790. 18. Aug.

ist würklich mit Zigl Einwandig zu mauern das beste.
Ich habe es zwardem Pallier so vorgeschrieben; und hoffe
auch bei Euer Gnaden Beifal zufinden. Die Arbeit ge-
het geschwinder und wird doch etwas gleich sehen
An dem Devetserer Riss bin ich eben in bester Ar-
beit begriffen, und hoffe binnen 14 Täge damit bei
Euer Gnaden meine Aufwartung machen zu können
Von Totisser Neuigkeiten kan ich Euer Gnaden berichten,
dass HE v Szentiványi, als Prefect öffentlich durch
den Grafen Franz Eszterhazy, hergestellet, und
bestättiget werden, von Regenten war noch keine Rede
die Muthmassung ist auf den HE Ignat: v Bezerédj,
Er war auch bei der Instolation des HE Prefecten,
dieses alles bezieht sich nur auf Totis, Von Gesztes
weis niemand zu sagen was da vor gehen wird

Womit ich mich Dero fernnrer Wohlwohlwn
in aller unterthenigkeit empfehle, und behare
Euer Gnaden
Totis d. 18ten Aug: 1790

unterthänigster Diener
Anton Gött
Baumeister

27.

1790 december 13 Totis

Anton Gött építész levele Balásovits Mihály (?) egri püspöki titkárnak. Hoblitz ácspallért parancsra azonnal hívatta, de jelenleg nyílt öntéssel van elfoglalva és így nem tud a távoli fakitermelésen résztvenni. Egyúttal beteg is. De ezzel sem lesz fennakadás a malomépítésben és fog sikerülni az ottani ácsokkal találkozni.

Lelt.sz.: 75.156.48.

Eredetije negyedives papiros idegen írás és sajátkezű aláírás.

Wohl Edelgebohrner
Insonders hochzuehrender Gnädiger Herr Herr !
In Anbetref des Zimer Palier Hoblitzen habe
ich auf dero Befehl gleich ruffen lassen, allein seine
dahin kunft ist jetzo unmöglich, indem selben mit
einem böss offenen Gus behaftet ist und hart gehen
vielweniger sich in einem Entfernten Waldholzschlag
einlassan konnte. Meines Erachten glaube ich, Euer
Gnaden an ihm gar keine Rechtung zu machen, denn er
ist mehr krank, als gesund. Damit aber der Mühlbau
denach nicht gehemet wird, Werde mir alle Mühe geben
eine Berechnung des bevorstehenden Holzschlages aus zu
fertigen, und solche mit Euer Gnaden, und dortigen Zim-
mermeister eine Abredung treffen; Ich werde mich

in Anbetref dessen Euer Gnaden noch in die-
sem Jahre erkühern, meine Aufwertung zu
machen. Der ich in aller Hochachtung alstäts
beharre
Euer Gnaden
Totis d: 13t Xbr 1790

unterthanigster Diener
Anton Gött
Baumeister

28.

1791 május 2 Totis

Anton Gött építész levele a pápai várkastély prefektusának. A devecseri templom tervét és a bakonyszűcsi szószék tervét átküldi. Ottlétekor nem tudott beszélni a prefektussal. A „barlang" miatt utasította a pallért és a tervet a prefektusnak átküldte. Továbbra is várja az újabb parancsokat és a pallér azok szerint fog dolgozni.

Lelt.sz.: 75.156.53.

Eredetije félives papiron, amely kissé megbarnult, saját írás és aláírással.

Wohledelgebohrner
Gnädiger Her Her Prefect
Gemäss dero Ver langen über sende Ich den
Riss der Devetserer Kirchen, nebst der Szüser
Kanzl Riss, Es thut mir uber sehr leid, der
Ich die ursache dieses verlangen, nicht so gleich

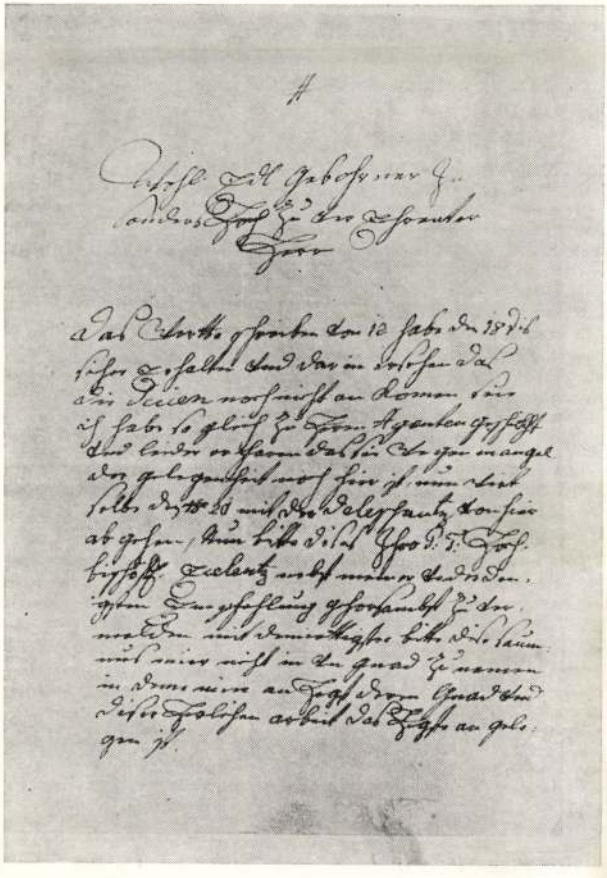

3. Maulbertsch levele 1780-ból (első oldal)

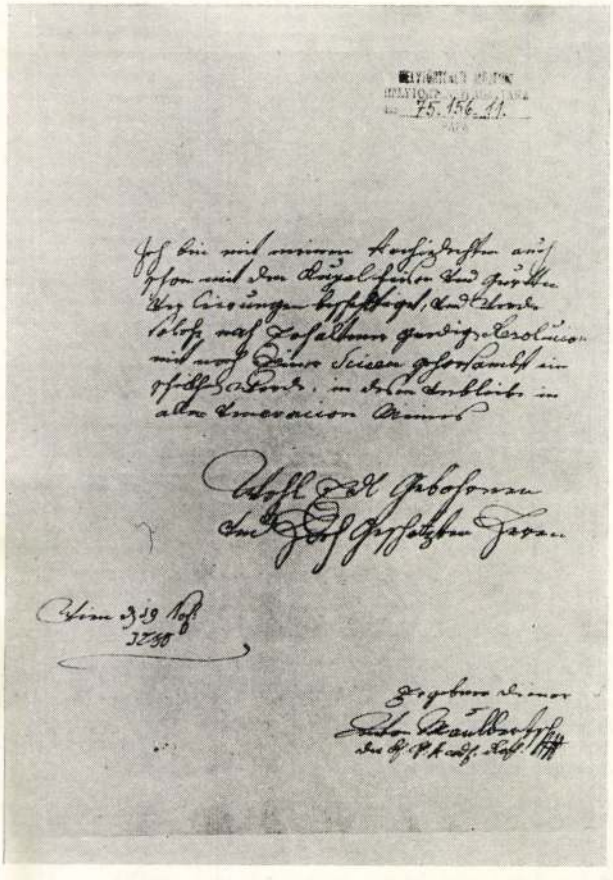

4. Maulbertsch levele 1780-ból (második oldal)

einsehen kan, Indem ich über beydes mit
Euer Gnaden noch zu sprechen hätte, welches
bey meinen dortseyn, nicht geschehen konte,
und die Umstände nicht zu lästen, Jedoch es
wirdt schon noh Zeit komen wo ich die Ehre
mit Euer Gnaden zu sprechen haben wer der
Wegen der Grotte habe ich den Pollier berichtet
und Ihnen den Riss überschicket so wie so lehr
ungeleget ist, Nun belieben Euer Gnaden

nur zu befehlen ob es so sage Ver-
bleiben hat oder wie es weiter damit
zu gehen soll, der Pollier wirdt ge-
gen dero befehl, sogar Arbeith gewiss nach
Verlangen betreiben Indessen Ich : aller
Hochachtung .... llstütts beharr
Euer Gnaden

Dero dienstschuldigste Din
Anton Gött
Baumeister

Totts der 2 May 1791

29.

1780 november 19 Wien

Anton Maulbertsch freskóművész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. A vázlatokat az ügynöknek elküldte, de azok tévedésből még Bécsben vannak. Majd a postával 21-én fognak onnan elindulni. Jelen munkáját pazarnak mondja. Segítségeivel a kupolaszélek és a sávok díszítésével van elfoglalva.

Lelt.sz.: 75.156.11.

Eredetije félíves papíron, nehézkes, sajátkezű írással és aláírással

Wohl Edl Gebohrner Zu
sonders Hoch zu ver Ehrenter
Herr
Das vierte schreiben von 12 habe den 18 dis
sicher Erhalten und dar in ersehen das

die Scicen noch nicht an komen sein
ich habe so gleich zu Herr Agenten geschickht
und leider er faren das sie wegen mangel
der gelegenheit noch hier ist, nun virt
selbe der 21 mit der Deleschantz von hier
ab gehen, Nun bitte dises Ihro P: T: Hoch
bischöfl: Exelentz nebst meiner vededen:
gsten Empfehlung gehorsamst zu ver-
melden mit dinerttigster bitte dise saum-
mus mier nicht in un Gnad zu nemen
in demeniren an Hogst deren Gnad und
diser Herlihen arbeit das Hogste an gele-
gen ist.

Ich bin mit meinen Archidehten auch
schon mit den Kupel feösen und Gurtte
ver Cierungen bescheftiget, und werde
solche nah Erhalten gnadigs Resolucion
mit noch Einer Scicen gehorsambst ein
schickhen werde in dessen verbleibe in
aller veneracion Meines
Wohl Edl Gebohrner
und Hoch Geschetzten Herren
Wien d 19 Noh:
1780 zugebner Diener
Anton Maulbertsch
der K.K.Acad.Rath

30.

1782 július 5 Pápa

Anton Maulbertsch freskóművész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. A középső kupola festésével elkészült. Színharmóniájának pazar jellemzése. A második kupolán a ruha és a jelenetek változtatásáról bizonyos fényekről készült vázlatok felterjesztése. Grossman vázlata alapján egy ügyes szobrász faragja meg fából a modellt. Minden „Caridele" a templomban kemény fehér kőből készült, hármat már bearanyoztak ebből. Grossman művészi érzékének dicsérete.

Lelt.sz.: 75.156.24.

Eredetije félíves papíron, rossz saját írással és aláírással. Külső részen levéltári feljegyzés.

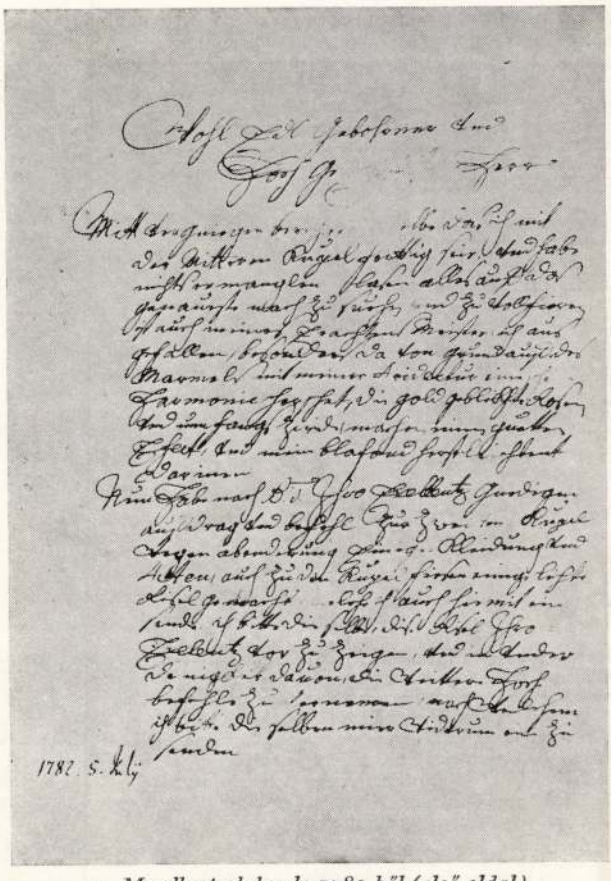

5. *Maulbertsch levele 1782-ből (első oldal)*

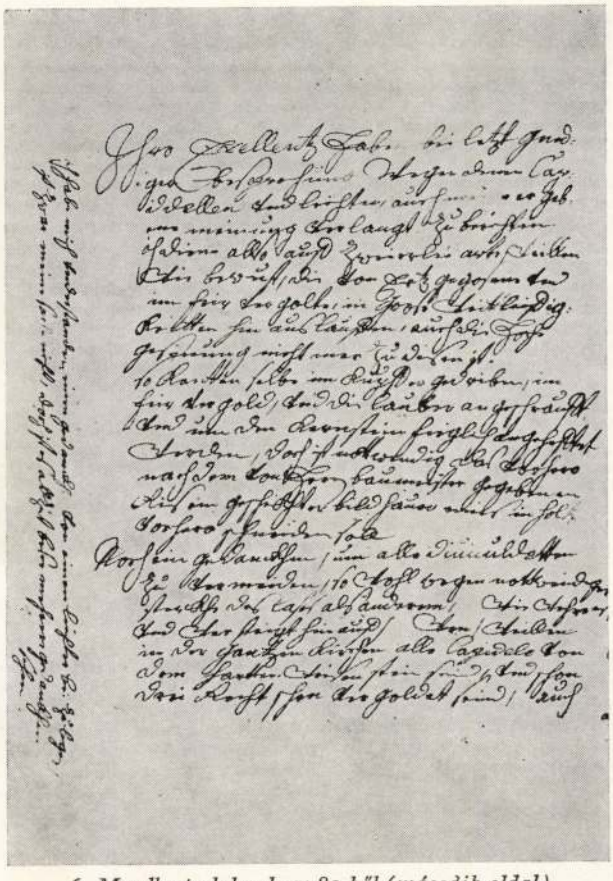

6. *Maulbertsch levele 1782-ből (második oldal)*

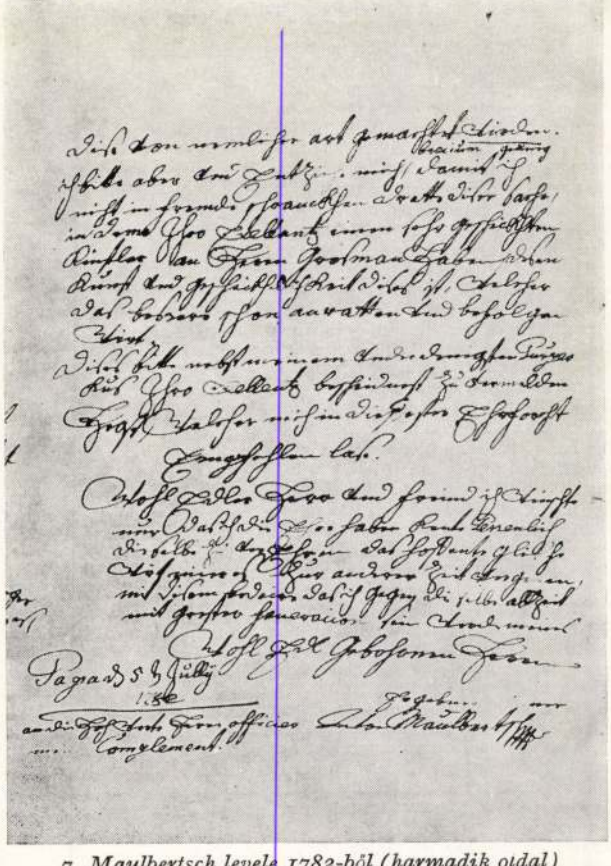

7. *Maulbertsch levele 1782-ből (harmadik oldal)*

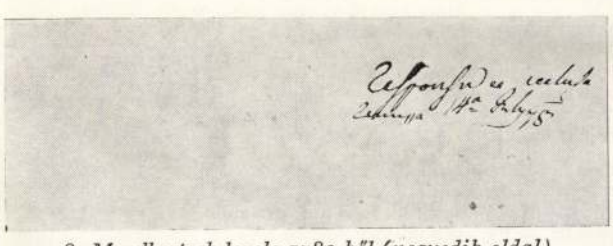

8. *Maulbertsch levele 1782-ből (negyedik oldal)*

Wohl Edl Gebohrner und Hoch Geertester Herr
Mit vergniegen berichte die selbe das ich mit der Mitteren Kupel ferttig sei, und habe nichts ermanglen lassen alles aus das genaueste nach zu suche und zu tollhieren ist auch meines Erachten Meisterlich aus gefallen, besonders da von Grund auss das Marmols mit meiner Aridectur eine schöne Har. monie herschet die gold geblickte Rosen und umfangs Zeride machen einen guetten Efect und mein blafond herst leichtent darinen. Nun habe noch B:d: Ihro Exellentz gnadigen aufdrag und befehl Zur Zweiten Kupel wegen absonderung Einiger Kleidung und Acten, auch zu den Kupel fiesen einige lichte Risel gemacht welche ich auch hirmit ein sende, ich bitte die selbe dis Risel Ihro Exellentz vor zu zeigen, und in weder demigkeit dauon, die weitter Hoch befehle zu kommen, nach welchem ich bitte Die selben mir widerum ein zu senden
1782.5.July ich habe mich ende standen eine gedankhen von einem lichter bei zu bogen ist zwar meine sache nicht, doch ist es allzeit beser mehren gedankhen zu sehen. Ihro Exellentz haben bei letzt Gnadiger besprechung wegen denen Cariddellen und leichte, auch meiner Gebene meinung verlangt zu beichten ich diene alle aus zweierlei arte weillen Wie bewust die von Ertz gegosen und im feir vergolte, in gross Mittleidig: Reitten hin aus laufen, auch die Hoch gesiennung nicht mer zu disen ist. So Rasten selbe im Kupfer gedriben, im feir der gold, und die laubn angeschrauft und um den Kernstein feiglich angeheftet werden, doch ist nottwendig das worhero nach dem von Herr baumeister gegebenen Ries ein

geschickter bildhauer eines in holtz vorhero schneiden soll. Vorhein gedanckhen um allo Diuiculdetten zu vermeiden, so wohl wegen nottwendiger sterckhe das last als anderem, wir wehrens und wer steigt hin auf wen weillenin der gantzen Kirchen alle Caridele von dem hartten weisen stein seid, und schon drei Recht schon vergoldet, seind, auch dise von nemlicher art gemachtet würden. ich bitte aber und Entziehe mich, damit ich genug nicht im fremde schwanckhen Eingehohlen dratto diser Sache im Dann Ihro Exellentz einen sehr geschickhten Kinstler an Herren Grosman haben, desen Kunst und geschickhtlichkeit dises ist, welcher das bessere schon anratten und befolgen wirt. Dises bitte nebst nie inem weder dringten Purpes Kus Ihro Exellentz bescheidenst zu vermelden Hogst, welcher mich in dieftester Ehrhorcht Eingehohlen las. Wohl Edler Herr und Freind ich winschte nur das ich die Ehre haben kente Persenlich die selbe zu verEhren das hoffente glikhe wirst eine es Zur anderer Zeit vergenen, mit disem bedeire das ich gegen die selbe allzeit mit gresten homeracion sein werde meines Wohl Edl Gebohrnen Herren

Papa d 5t Jully
1782

Ergebener Diener
Anton Maulbertsch

an die Hochwerte Herr
Officier mein Complement

Ich habe dero sehr werthes Schreiben erhalten und daraus mit Vergnügen ersehen dass Sér Excellenz der Herr Bischof, mich mit ihren Befehlen beehren, und verschiedener Altarblätter von mir malen lassen wollen. Ich werde mich bestreben diese Ehre, und Sr Excellenz hohen Beyfall zu verdienen; nur bitte ich in Absicht auf die Zeit eine kleine Nachsicht!

Eine sehr dringende Arbeit hült mich zurück, sonst wurde ich sogleich abreisen: aber in 14 Tagen werde ich zuverlässig in Papa ankomen. Meine Gegenwart ist selbst nöthig um mit Sr Excellenz die Stellung der Gemälde zu verabreden, und als denen Skiziren zu können.
Ich bin mit der vollkommensten Hochachtung
Euer wohledelgeboren
Wien d 30sten 7bris 783

ganz ergebenster Dr
Hubert Maurer

31.

Dátum nélkül, valószínűleg Wien

Hubertus Maurer festőművész levele Balásovits Mihály (?) egri püspöki titkárnak. Esterházyval megbeszélés alapján a kiválasztott vázlaton dolgozik, amelyet hamarosan szállítani fog. Esterházy kijelentette, hogy Procopi az angyalokat a helyükre tette; jól mutató figuráival már előre van éppen úgy, mint a tabernákulum mellé kerülő angyalokkal. Nem tudta, hogy mikor utazott el Esterházy.

Lelt.sz.: 75.156.5.

Eredetije negyedíves papíron saját írás és aláírással.

Wohledelgebohrner Herr!
Ich habe die Ehre denenselben für alle erwiesene Ehre ergebenst zu danken, und zugleich zu melden: dass Sr Excellenz beliebet haben, Ihnen Entwurf zu wählen. Ich hatte selbst die hohe Gnade mich hierüber mit Sr Excellenz zu besprechen, und arbeite gegenwärtig an der gewählten Skize, welche ich sobald möge zu liefern gedenke, weil Sr Majt. bis 11te 8bris in Pest einzutreffen gedenken. Sonst haben Sr Excellenz ein Vergnügen geäussert

dass der Herr Procopi die Engel bereits aufgesetzt, auch mit seinen figuren, welche gut ausfallen werden, schon so weit gekommen ist, so wie auch mit den Engeln, welche zum Tabernakel komen.
Den Tag waren Sr Excellenz von hier abreisend werden habe ich nicht erfahren können.
Übrigens aber kann ich derenselben versichern, dass icht mit grössten Ergebenheit und Hochachtung verharre
Euer wohledelgebohrner Herr
ergebenster Diener
Hubertus Maurer k.k.Academi Maler

N.S.
Ich bitte, höflich unbescherehrt meiner höfl.Empfehlung an H.Procopi und an den H Baumeister,

32.

1783 szeptember 30 Wien

Hubert Maurer festőművész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Levelét megkapta és értesült, hogy különböző oltárképeket akar Esterházy vele festetni. Elfoglaltsága miatt 14 nap múlva érkezik csak Pápára. Jelenlétére szükség lesz, mert a helyszínen fogja a képek ügyét Esterházyval megtárgyalni és ezek alapján felvázolni.

Lelt. sz.: 75.156.27.

Eredetije negyedív papíron saját írással és aláírással.

Wohledelgerborner
Insonders Hochgeehrtester Herr!

33.

1784 október 17 Wien

Hubert Maurer festőművész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Előbb érkeztek volna meg a vázlatok, ha tudta volna, hogy azokat Pestre vagy Budára címezze. Migazzi bíboros látta a vázlatokat. A magyar kancellár révén jutott el a pesti szervitákhoz. Reméli, hogy a vázlatokkal Esterházy úgy lesz megelégedve, mint ahogy tetszettek azok Migazzi kardinálisnak. Ez utóbbi látogatásakor éppen a szentháromságot festette. Tanult az itáliai festőktől, a Vatikánból vette a mintát Szt. István ruházatához. Ha erre kap elgondolást, akkor megrendeli a vásznat, mivel a színek nem tartósak.

Lelt. sz.: 75.156.39.

Eredetije félíves papíron sajátkezű írással és aláírással.

Wohledelgebohrner Herr!
Die Skizzen wären eher gekomen, wenn ich gewust hätte, an wem ich dieselbe In Pest oder Ofen addressiren sollte; nachdem Sr Eminenz der Herr Cardinal von Migazy die Skizze bey mir gesehen hatte, ohne mir solches sagen zu können, wo man solche hinsenden solle, bis ich endlich auf Binreisung Sr Excellenz des ungarischen Herren Kanzlers, den Solicitator / weil der Herr Agent abwesend ware angetrosten habe: obwohl ich von meinen Tag auf den andern bestellet worden; und welcher

mich an die Patres Serviten in Pest angewiesen, um solches als dann an Sr bischöfl Excellenz nach Erlau zu überschicken.
Ich wünsche dass Sr Excellenz so zu frieden wären, wie Sr Eminenz der Herr Cardinal v. Migazi. Er hat zwar angestellt, dass die He Dreyfalltigkeit dabey seyn sollte, da ich ihm eben gemeldet habe, dass sie ich schon im Plafond befindet, so war er zu frieden, befahl mir aber, mir bey Sr Excellenz den Herren Bischof besondere Ehre zu machen. Sollten also Euer Excellenz die weisse Kleidung von heil Stephan nicht anständig seyen / obwohl ich sie von

von den gelehrtesten Malern in Italien gefunden habe, und zwar im Vatican selbst; / so bitte ich mir solches zu melden so kann ich ihn im ordentlichen Levitan Kleide kleiden. Ihren Euer Excell. die Eintheilung ausständig ist, wünschte ich Nachricht zu erhalten, damit ich die Leinwamd bestellen könne, indem sonst die Farben von keiner Dauer sind, und ich doch gerne so glückl wäre, Euer Excell. und meine Ehre zu vereirigen.
Es ist mir leid, dass ich Ihnen so viel beschwerlich bin. Ich wünschte Gele-

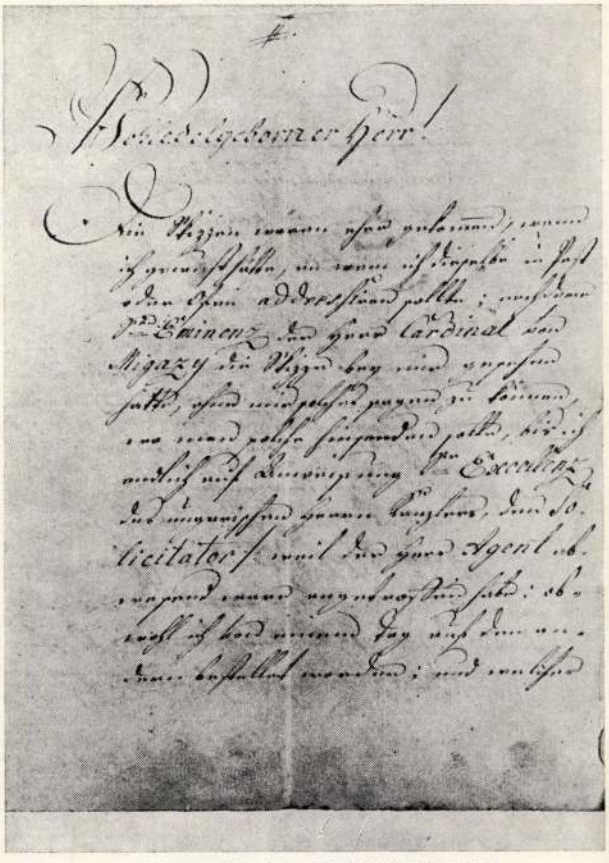

9. *Maurer levele 1784-ből (első oldal)*

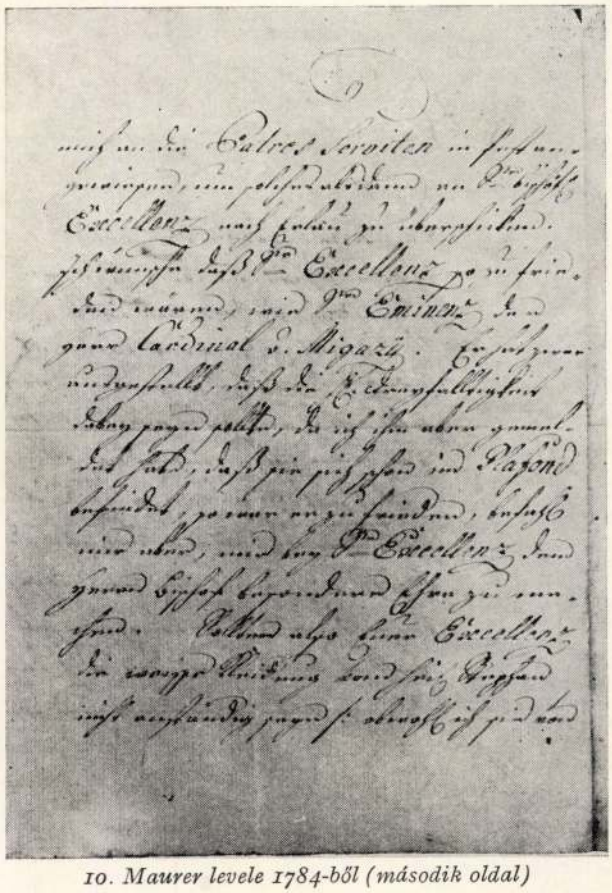

10. *Maurer levele 1784-ből (második oldal)*

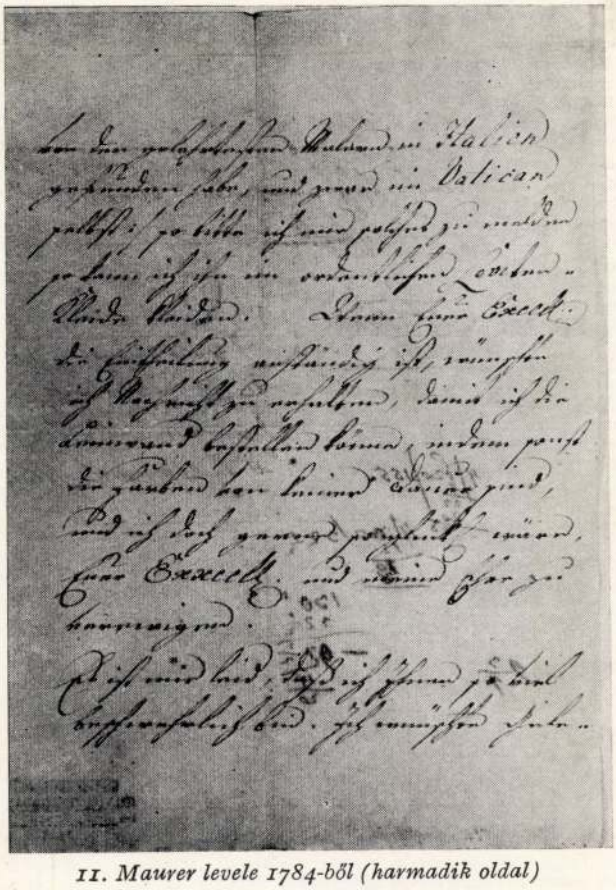

11. *Maurer levele 1784-ből (harmadik oldal)*

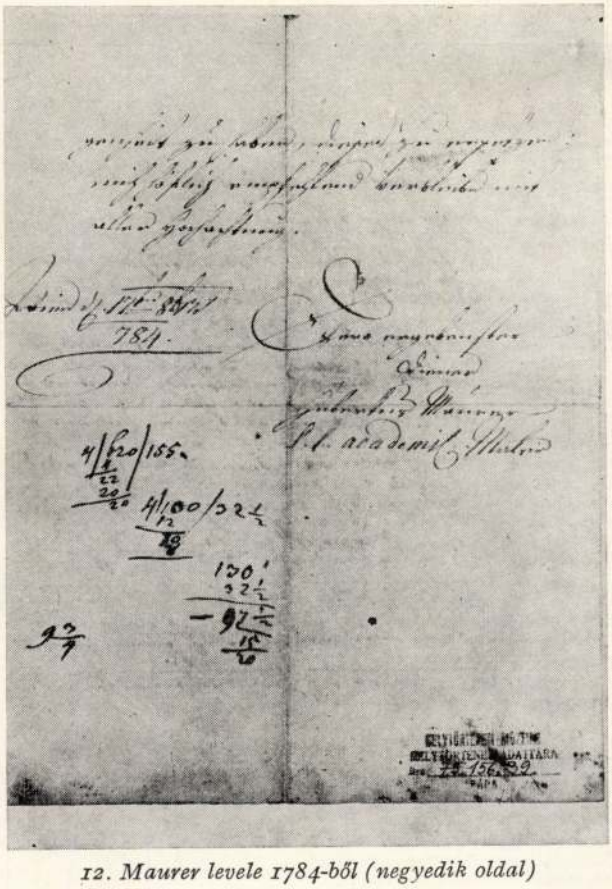

12. *Maurer levele 1784-ből (negyedik oldal)*

genheit zu haben, dieses zu ersetzen;
mich höflich empfehlend verbleibe mit
aller Hochachtung.
Wien d. 17ten 8bris
784.

Dero ergebenster
Diener
Hubertus Maurer
k.k. academi Maler

34.

1780 december 31 ?

Franz Sigrist festőművész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Boldog újévet kíván és reméli, hogy Egerbe érkezésénél is a régi barátság áll majd kettejük között fenn.

Lelt. sz.: 75.156.13.
Eredetije félíves papíron sajátkezű írás és aláírással, kívül gyűrűs pecsét két szélső töredéke.

Den 31 tn Decemb 780

Edler Herr Secredarius
Euer Edel Nehmen mit Ungüdig das ich mit meinen wenigen
Zeillen ihnen incomdiereoder über lästig falle, allein ich
kam mich doch mit Enthalten, Euer Edel ein glückselliges
Neues Jahr anzuwünschen, sambt langes Leben und stöde ge-
sundheit, wie auch wegen ..... auss wolle promortion
wie ich Von der Ver enderung des fürtreflichen lugi schicken
mus und kan seine Hoch gnästlen Excellenz begnadet worden
seyen, wegen solcher promotion ich ihnen dem Graduliene,
und wie ich hoffe unsre alte ferundschaft wegen ich wider
nach Erlau kom für mich nicht weniger als zu Ven Von ihnen
erbitte verharre in allen hochachtung dero breitwillig

Franz Sigrist Mahler

Címzése:
Zu kommen an dem Wohl-
Edlen Herren Secredarius.
Michael v Palachawiz meines
Hoch-geerten Herren und freund
zu beliebiger Treffung

35.

1782 június 1 Wien

Franz Sigrist festőművész levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Kéri, hogy személyesen beszélhessen Esterházyval. Hamarosan utazna és akkor megköthetnék az „üzletet". Mikor portrét ült, említette, hogy Esterházy újabb rendelést fog tenni.

Lelt. sz.: 75.156.22.
Eredetije félíves papíron sajátkezű írás és aláírással. Címzése német és francia nyelven. Gyűrűs pecsét két fél töredékével elmosódott rajzolattal.

Edlester Herr De Balásovits
Der mir so Kostbare, und Langwierig Zeit-verlus Zum aller-
grösten schaden meiner und das ganze Hauses, heiss mir die
Feder an Sie mein Edlester Herr Zu Ziehen, und Sie Zu ersuchen,
Bey Sr Excellenz für mich das Wort Zu sprach Eine Baldige
abreis, zu meinem noch so Wichtigen gescheft Zu Überstiegen,
und es erhalten Zu können, Die Wille ich den Saal Zu stendi-
gen und Zum gutten Ende bringe möge, gedenke, Ich hoffe auch
nicht, mich bey Sr Excellenz verstehlet Zu Haben, wegen dass
ich den 8 Novemb: Von Erlau nach Wien abginge, Die weil ich
Sie Edlen bey noch Sizung dero Podraet gesagt habe, ob Ser
Excellenz etwan was anbefohlen Von einem Wieder geschäft,
Von Ihnen aber Vernomen, dass Sie nicht Wüsten, dass Ser
Excellenz etwas anschaffen wollen, weis also durch mich,
das ich Von Erlau gienge nichts andres, geschehen, als was
ich mit gesezter Vernunft Habe thun Solle, auch wegen abgang
nitzlicher geschäften, danach mich verköste müsste, und meinem
Hause Zum schaden gewesen war. Ich hofe also Von Ihnen mein
Edlester Herr Secredeur, das böste für mich bey Ser Excellenz
Zu bewirken und eine baldige abreise Erfahren Zu könen. Der
mich und Meiniger gehorsambst Emfehle und mit aller Hoch-
achtung verharre Dero gehorsambst vergebener

Ihr er Diener Franz Sigrist Mahler
Wien, der 1t Juny 1782

Címzése: A Monsieur
Monsieur De Palascowitsch Secreter
Ches Son Excellenz Comte Chalrs
De Esterhasy, Evecque de Erlau
per Raab a Papa

In fal herr Secreteur
nicht Noch In Papa sich
Befinden soll, bitte Nach
Erlau abzugeben.

36.

1781 március 11 Pressburg

Johann Messerschmidt szobrász levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. A pápai plébániatemplom főoltárának modelljét a hozzá tartozó tervrajzokkal együtt Győrbe küldte. Innen még nem érkeztek előbbi tárgyak Tatára Grossman értesítése szerint. Ezért a levéliró újra intézkedik fenti ügyben.

Lelt. sz.: 75.156.16.
Eredetije félíves papíron, saját írással és aláírással. Kívül a papír tintapecsétes.

Wohlgebohrner
Hochzu verehrendsten Herr v Balasovits!
Den 11ten February habe ich benent das Model zum Hoch
altar, Samt denen Rissen zu einen Verschlag
nachen Raab abgeschicket, und das fuhrlohn wie
zu felnerischen Zeiten bezahlt, hingegen Schreibe
mir der Herr bau Meister das solches in Todis
noch nicht eingetrofen, ich suchte Jaher den fuhr-
man welchen ich selbes abzuführen übergebe
also bald auf, welchen mir erwiderte das er
es den 6ten Febr richtig zu Raab beymroths
Ochsen abgegeben habe, schreibe daher als den
Herrn Baumeister Grossman als bald des
sothanes Modell sich allschon in Raab befinde
und ich Zweifle auch nicht das der Baumeister
ein solches schon zu Handen werde bekomen
haben womit mich in dero wolhgewogenheit und
Gnade ganz gehorsamst empfehle und meine
Handkus seiner Excellenz und mich Ihnen in dessen
Gnade besten an zu empfehlen. bitte Presburg
den 11ten März 781

Euer Wohlgebohrn

unterthäniger diner
Johann Messerschmidt
Bildhauer

37.

1784 november 22 Pressburg

Johann Messerschmidt szobrász levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Elmaradt fizetése miatt panaszkodik, ebben Grossman sem volt segítségére. Kéri pénze érkezéséről az előzetes értesítést.

Lelt. sz.: 75.156.34.
Eredetije negyedíves papíron sajátkezű írással és aláírással.

Wohl gebohrner
Gnädiger Herr pr
Euer Gnaden nehmen mir nicht zur ungnad auf, dass
mich unterwinde mit meiner Zeillen zu behelligen
den umstand aber der bishero noch nicht erfolgten
bezallung, nötiget mich bey Euer gnaden hilf. an-
zusuchen, Es wird deroselbten annoch erinerlich bey-
fallen, wie dieselbte noch zur Zeit als Selbte Bey Sr
byschöflichen Excellentz Von Erlau Secretair waren, mit
mir über die Verfertigte Modellen der Lezte accord ge-
trossen worden seyn; der ausstand dauert bereit
über drey Jahr, und weiss noch nicht wer mich bezallen
solle. ich erkundigte mich dessen schon zum öftermahl bey
dem Toteser baumeister Grossman welcher mich
anfänglichen jeders mahlen mit Leeren wortte Ver-
Tröstet, ich würde schon bezallet werde, es wäre ja
nicht Verloren, da ich ihnen aber derowegen Leztlich
wiederung zugeschrieben, gabe es mir eine ganz
Verdrässliche antwort, mein Geld Lige schon zu
Papa bereit, und er grossman werde Vor mich das

geld nach Pressburg zu schiken keine unköste auf sich nehmen,
dahero bitte Eur gnaden unterthänigdieselbte habe
die Hohe gnade Von mich, mich nur mit wenigen Zeillen
zu würdigen, wohin es an wenn mich dessent-
wegen zuwenden hätte, Von welche mir erzeigende
beziende gnade, mit allen hochachtung erharre
Euer Wohlgebohrn
Pressburg dn 22t 9bb
784

unterthgehorster
Johann Messerschmidt
Bildhauer

38.

1783 szeptember 21 Wien

P. Jakob Prokopi szobrász levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. A pápai plébániatemplom 4 angyala az elhelyezésre kész.

Grossman is meggyőződött erről személyesen. Itt érdemes azokat raktározni. Kéri érték az áruk felét, mert szüksége van a pénzre a munkája miatt és a genovai márványt kölcsönözte. Kéri a szerződésben foglaltak betartását. Lakáscímét is közli.

Lelt. sz.: 75.156.31.

Eredetije félíves papíron, sajátkezű írás és aláírással. Külső oldalon két részben gyűrűs pecsét nyomával és IP monogramm felső töredékével.

Wertester Herr !
Die 4. zur Papa Pfarkirche geherigen Engel sind bis zum aufsezen geheriger massen wolkomen fertig, wie solche der Hh: baumeister Grossman bei seinem hier sein schön in augen schrin genauen; nur aus ursach zeit und überflisige unkosten zuersparen finde ich es erretsam benanten Engel hierversts zubewahren, was ich schon den Hh: Baumeister an Sr Exl: zu berichten ersucht habe, wan es also Sr Excl: belibig ist meine gehorsamste bit, um mir ungefehr die Halbscheid wen Acordmasige zahlung geanzuwisen, da mit ich eines Theils in meiner arbeit un ferhinderlich werthafter ban, zweitens meine Geno weser Marmor erlihen ich Stündlich erwarte Laut meines Contracts der zwischen mir und meinem Liveranten geschlossen ist richtig bezahlen, und nach also volkomener verfertigung samtlihen Stataen zur bestimten zeit meine Livrang samt geherigen 1783.21.Sept orth aufsezen alles zum grosten vergnigen Sr Exl: auf einmahl nach meinen besten kräften bewerbsteligen könne, Bite demnach mein wertesten Freind dieses bei S-r Exl: bestens verzutaugen und mir seine Befehle sobald es imer sein kan zuverstehen zu geben, in erwertung dessen verhare ich mit gezimender Hochachtung
Wien den 21ten 7bris 783

vergebenster Diner
P. Jakob Prokopi
Bildhauer

auf dem Strazschen Grund
Bei Maria Fensedl No 180

Címzése:
Von Wien
Dem Herren
Herren Michael Balásovits
Seccretaire bei Sr Exc: Bischof
v Erlau zugestellen
in Ungarn a Papa

39.

1783 szeptember 29 Wien

P. Jakob Prokopi szobrász levele Balásovits Mihály (?) egri püspöki titkárnak. Gratulál Mihály-napra. A kért szerződésmásolatot elküldi. Előbbi kérését megújítja a pénzösszegért. Elkészítette volna a 4 márvány szobrot Pápán is. A szobrok kidolgozá·át és azok szállítását szorgalmazni fogja. Maurer 14 nap múlva teszi tiszteletét és erre vonatkozóan írni fog. Szeretné alkalomadtán kérését előterjeszteni és erről már tájékoztatta Maurert.

Lelt. sz.: 75.156.30.

Eredetije félíves papíron sajátkezű írás és aláírással.

Wertester Freind !
Eher vortgesprengte habich die Ehre ihnen zudero Glorreich naheres feste zugleich durch die mächtige arbeit des grosen Himels Fiasten St Michaels alles ordentlihe gute Leibs und der Seele auf annoch sehr ville Jahre zu meinem grosten vergnigen von Gott anzuwünschen, welches ich durch übersehen bei vorgehenden schreiben zu entschuldigen bite, anbei überschike zugleich die anferlangte Copie des Contracts, sie werden sich aber zuerrinnern beliebn dass in solben wie hir richtig zuersehen ist nur die haubt Summa des ganzen betrags angesezt werden ist, ich ersuche sie über abermals wertester Freind ungenehmhaltung meiner vorigen bitte bei S-r Exl anzuhalten, wo ich mich überigens verpflichte bis zur wiedergezimenderzeit ganz ruhig in diesen falle zu betragen, ich mechte auch wohl mit grösten vergnigen die vir Marmorn Statuen nach S-r Exl haben verlangen In Papa verfertigen wan nicht solche gegenstände die ich Theils beim Schluse des Contracts theils auf noch almaliges hohes verlangen gehorsamst brauchten wil 1783.29.7bris vorhanden weren, ich bite aber S-r Exl zu versichern, dass ich meine ausarbeitung der Statuen wie auch die Liewerung besorgen werde, da S: Exl werden mit meiner vorsicht auf Thatigkeit nach meinen schelichsten wunsche befridiget sein, der Hh. Maurer von welchen ihnen belibig war mir zu melden wurd ungefahr in virzen Tagen Persönlich die Ehre haben aufzuwarten, welches er durch eines schreiben unterdessen benachrichtigen wird, wan unterdessen gelegenheit vorhanden were mir eine bite zugeweren war es mir sehr angenehm wo aber nicht se habe ich dem Hh Maurer schon der meinung zuverstehen gegeben, ich wider habe freylich meinen obigen wunsch, womit mich den in dero bestes andenken howlichst empfehle und verhare
vie Anderzeit Wien den 29er Sept 783

dero Ergebenster Diner
P Prokopi

40.

1783 november 3 Wien

P. Prokopi szobrász levele Balásovits Mihály (?) egri püspöki titkárnak. Útban van a genovai márvány. Örül, hogy rendkivülien tetszett a 4 angyalszobor. Akkor lenne megelégedett, hogyha műveinek csak művészi értékét vennék észre. Utóirat: Nincs koldus sem az utcán, sem a templomokban.

Lelt. sz.: 75.156.46.

Eredetije negyedív papíron sajátkezű írás és aláírással.

Wertester Herr !
Ich dine hir mit, dass ich Gott Lob reht es widerum hirorts angekoman, dass erste aber was ich vernomen war dass mein Genoveser Marmor in anzuge ist, man versichert mich auch anbei mit besondern vertheilen aufs neje, diesen erwarte ich den mit begerd, und um so vil mehr dieweilen ich anbei wie die beste gelegenheit haben werde mich widie so günstige aunahme und höchste Beifal Sr. Exl meiner lezt geliverten 4. Engeln nach meinen vermögen da albar zu erzeigen, dan eines waren bünstlers sein Zil vir auch glikseligkeit ist, von Erhabenen mit beifal bechert zu werden, wesen ich mich Schmeichle wan man mich nicht nach dessen werten sondern nach Werke beurtheilen Thus, bite als wertester noch ein mahl bei Sr Exl meinen unterthenigen dank abzu steten womit mich mit gebehrender Hochachtung empfehle als dero
Wien den 3[ten] Nov 1783

ergebenster diner
P Prokopi

P.S. Was ich versuherste warheit in Neyekeiten dinen Ja ist dass hinerts gar keine betler nicht zu sehen weder auf der gassen noch Kirchen. Mit beilage der neyeste Schrecksfuhrt der Tirken. An dem Hh: Baumeister bite ich Howliche Empfehlung.

41.

1784 szeptember 6 Wien

Philip Prokopi szobrász levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Pápára érkezéséről levélben értesült. Küldemény Maurernek. Angyalainak elhelyezését várta azok leszállítása után. Ez csak a következő évben került sorra és így nem takaríthatott meg újabb kiadásokat. Újabb parancsot vár és azt pontosan szokta teljesíteni. Maurert üdvözli.

Lelt. sz.: 75.156.35.

Eredetije félív papíron sajátkezű írással és aláírással. Kívül a címzés idegen írással. Kívül a fél gyűrűs pecsét maradt csak meg.

Hochzuehrender Herr !
Dero in Papa gliklihe ankunft habe ich auf der werten Schreiben mit gröster Vergnigen vernomen, auch deine ich hirmit dass ich nicht habe ermangeln lassen, dass öberschikte an den Hh Maurer eingenhandig zu übergeben wobei er dass seinige zuthun nicht unterlassen wird, in beterf aber versezung meiner Engel in der Glori were mir zwar sehr Lib gewesen wan es hete bei abliverung dieser gegenwärtig in wert habenden Stauten geschehen können welches zwar erst dass binstege Jahr täglich gesehen kan dieweilen ich zeit wie auch kösten ersparet hatte, Doch bin ich widrigen fals bereit Sr Exel: Befehle pünktlich wolzu- 1784.6.7bris

zihen weswegen ich den dero werte befehle erwarte, in dessen verhare ich mit gezimender Hochachtung als Meines Hochzuehrenden Herrn dero

ergeben ster Diner

Von den Hh Maurer

P Prokopy

eine gehorsamster
Empfehlung
Wien den 6[t] Sept 784

Címzése: aus Wien
Monsieur
Monsieu Michel de
Balásovits
present
in Ungarn
p Rab a Papa

42.

1784 október 24 Wien

Philip Prokopi szobrász levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Miller márványfaragó kérésére kíván minden jót. A második nagy szobor felállításával volt elfoglalva, és baleset révén a fején több sérülést szenvedett. Ez év okt. 12-től ágyban kezeltette magát. Baleseténél sem az

embereinek, sem a szobornak baja nem esett. Maurer üzeni, hogy már 9 nappal fenti dátum előtt elküldte Esterházynak a Szt. István szobor öltözetéről készített vázlatát.

Lelt. sz.: 75.156.38.

Eredetije félíves papiros sajátkezű írás és aláírással.

Hochzu Ehrender Freind !
Gleich zu meinen besondern vernigen durchdemHh: Marmorirer Miller dero Erförderung die Ehre zuvernehnem hatte, so winsche ich zu solchen aus meiner gegen ihnen warmen Brust von dem Himmel alles gedeiliche anbei mich auch besonders gliklich achte dass meine getröstungen und wünsche doch das vertrauen genoss bein leyten meinen aufenthalte bei ihnen, jetz vonseiten Sr Exe: in erfillung gebracht worden sind, Zugleich habe ich die Ehre ihnen zu dinen dass sich bald ein vor mich ungünstiger augenblik ereigert hätte, den daich Erztens mit aufstellung der zweiten grossen Statue beschefftiget war und anbei einen drohenden falle vorzukomen eilte so war ich durch ein engefehr hingerissen und auf dem Kopf durch einen fal auf fillen orten stark verwundet worden 1784 24 8bris
so dass ich die zeit her von 12ten dises meisten betlegrich unter den fänden eines Chirurgi habe zu bringen misten heite aber bin ich Gottlob wiederum das erstemahl Mass hören gewesen um mich bei Gott vor seinem Schuz und verlihrer grensung Theils dankbar zuerzeigen, übergens werdeich aber von Gottwil bald widerum erkomen hergestelt werden, beidiesen zufalle aber ist sonsten weder von meinen Leiten auser einen schreken weder an der Statue in geziegsten wass beschädigt werden, mit diesen mich den in dero gewogenheit gehorsamt empfehle und beim in aller Hochachtung Dero
Wien den 24ten Oct 1784
vergebenster diner
P: Prokopi
P:S: Der Hh: Maurer dem ich gester da er mich besuchte dero ErförderungComunicirte war darüber eben ungemein vergnigt zugleich mich aber ersuchte ihnen zu berichten, dass wan Sr Ex: an der Skizen welche er schon gestern vor acht Tägen naher Erlau bei A Stephan seiner Kleidung zu erriner hetten nebst einen brife an sie abgeschickt hätte etwas er bereit war solches mit aller genauigkeit wolzu gehen und zu nedern
Nebst seiner gehorsamster Empfehlung

43.

1787 május 15 Wien

Philip Prokopi szobrász levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. 14-én levelét megkapta. 18-án személyesen akart megjelenni; Vinczer ellenben kéri a bocsánatát és igéretet tesz.

Lelt. sz.: 75.156.44.

Eredetije félíves papíron sajátkezű írás és aláírással. Kívül a levél négy sarkán a gyűrűs pecsét kis töredéke. Két sarok kiszakítva.

Wohl Folgebohrn Hochzu Ehrender Herr
Das wertes Schreiben habe ich den 14te dieses zu meinen vernigen erhaltan, himit auch zu dero Befehl disse ich hatte wan Gott wil den Kinftigen Samstag als den 18te dieses zu dero diesen Persönlich zu erscheinen, der Herr Vinczer aber bitet vor dieses mahl vermege einen hirort um aus bleiblihen gesehested um entschuldigung welcher aber engsten Tage nachzukomen war wangend verspricht. hir mal in der gewogenheit empfehle und verbleibe Euer Wohlfoll geborn der
Ergebenster Diner
Wien den 15 May 1787
P Prokopi Bildhauser der K Königl Akademie
Címzése: Papa
V: Wien
Dem Wohl Folgebohrn Hoyh zu Ehrenden Herrn Herrn Michael Balásovits Secretair a H Exl bischof von Erlau
a

44.

1787 december 28 Wien

Philip Prokopi szobrász levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Újévi jókívánságok. A megrendelt nyárfa-díszítéssel és a keresztelőmedencével állandóan foglalkozik. Jövő februárra igéri. Bécsi címét is közli.

Lelt. sz.: 75.156.43.

Eredetije negyedíves papíron, saját írás és aláírással.

Hocheid geborner Von dero Hochgeertester Herr !
Der libe Gott gebe deroselben dass Neje Jahr, so wie mans nur jemale dem besten Freinde hat wünschen könne, wobei ins besondern en holdes und libenswirdiges Gescheft als zu dero thejersten helfte, mit verstanden ist, dieses und was noch sonsten guttes zu winschen war, dass wird deroselben vonmir wie auch meiner Gatin freilich von Herzen gewunschen, Ich dine aber auch zugleich, dass ich schon das zweite Sreiben von deroselben wichtig erhalten habe, und dass jus in nemlicher Zeit insomit der antwort auf es rasche beschäftiget war wie das mit der beimir hohen ertes bestelten Papelen werzirung arbit, wie auch dem Tauf Gefäs in vollen ernste beschäftiget, was ich glaube zu anfang lieftigen Februar soes Gott wil, meine seheliste aufeartung anmit wider selben zu machen, anbei ich dan nicht vermangeln werde das anverlangte meglichst zu besorgen und mit zu beneigen. Recht angenehm ware es mir zu lesen, dass ich nach meinem Tode das glik hate von ihn noch beriert zu werden, mein bestreben ist zwar, dass wen ich auch sterbe ich doch leben wil meine lebenszeit aber bin ich jederzeit mit schuldigster Hochhaltung. Euer Hoche Geborene dem
Wien den 28a Dec 1787
ergebenster Diner
Philip Prokopi
Meine Wohnung ist dermahle
Zu der Josephstad zu ende der
Furhemans gassen in Graf
ditrichstrienschen gewese Garten
gebei N 191

45.

? év október 2, Raab

Simon Dumell szobrász levele Balásovits Mihály (?) egri püspöki titkárnak. Jelenti, hogy munkájával készen lett. A következő hetekben a szállítás megtörténhet. A koszorú-hengert és a küllőt egy kocsira teszik és a mellékkocsira. Szalma, kötél kell a jó megkötéshez. Dumell is a szállítmánnyal akar menni. Tehát két építkezési kocsi és egy mellékes kell.

Lelt. sz.: 75.156.2.

Eredetije félíves papíron, sajátkezű írás és aláírással. Címzése idegen írással. Két helyen a pecsét kis nyomával.

den 2 Ogdober
Woll Eler Herr Herr
Ich habe die Gnad Euer woll Ehr zu Berichten dass die Gantze Arbait Gäntzlich Verfördiget ist und kan auf die zukünftige Wochen als den 4 oder 5 dis Monat Ab geführt werden zu den Krantz wolzen und Keritz ist Eyn wagen mit loidern und Eine plagen sambt stro und strick zur festbindung Veneden so dass ich auch kan mit fahren in allen Trey wagen 2 bau wagen und 1 loider wagen
Worinn ich mich in dero Andencken Höfligst Embfehle und Hoch Die Gnad zuhaben in meiner Baldigen Ankunft aller Hoch Achtung Selbsten zu Prechen
Simon Dumell Bildhauer in Rabb
Címzése:
An den wohledel gestrengen Herr Herrn Secretarius, bei ihro Exclens Bisshoft von Erlau.
abzugeben in Paba.
a) Raab.

46.

1783. október 22. Raab

Simon Dumel szobrász levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Levelét megkapta és a betegsége miatt 3 nap halasztást kér és azután tiszteletét teszi.

Lelt. sz.: 75.156.45.

Eredetije félíves papíron, sajátkezű írás és aláírással, kívül gyűrűs pecsét két szélének nyomai.

Insonders Hoch zu ehrender Her Sécreter
Dero so Hochschätzbahers schreiben habe ich zu recht erhalten und daraus ersehen mein Verlangen, als berichte Ihnen sowi dass ich etwas unbässlich bin, und meine Fluss ein Kopf habe, da ich meinen Herrs Doctor befraget, mih zu verreisen, mir aber solche Reiss erlaubet, aber ich bitte in 3 Tagen gedult zu haben, als dann werde gewiss meine Aufwartung bey Ihro Excell zu machen, und hofe mit Ihnen hin haltung meines schreiben in Zu, feinden Zeit zu stellen.

Dem ich in allen Estin und Hochachtung Verharre
Meines Hochgeehrtesten Herrn Secretar
Raab den 22. Octob 783.

Ergebenster diener
Simon Dumel
Bilthauer

Címzés:

v Raab

Lkn
Dem Wohl Edln Gebohrner, und Erst
meridieten Herrn Herrn Secretar
grossgnustig zu Handen.
a
Papa.

47.

1781 február 19 Süttő

Carolus Adami márványfaragó mester levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. A tatai márványtömbök fejtését megkezdte. A pápai oltárok részére eddig nem talált szürke márványt. Ez év Mindenszentek ünnepére mindkét oltár elkészül. A falszalagok két darabban vannak a Fellnerrel való megállapodás alapján.

Lelt. sz.: 75.156.15.

Eredetije negyedives papiron, sajátkezű írás és aláírással.

L. J. C
Perillustris Domine, Domine mihi
Singul. Colendissime
Hisce ego debita cum Submissione Perillus
tri Dnationi Vrae. Significo, me frusta
marmorea Tatjaniensia rite percepisse.
Laboravi hactenus Sodalibus 13. quae-
rendo marmor Cinereum pro columnis Alta-
rium Papensium: et quamvis hactenus non
tantum omnem conatum meum: Sed insuper
plus quam mille Florenos dictum marmor
exquirendo Impenderim frustra: tentabo
tamen usque futurum pascha: fortasse
de divina benedictione serius reperiam,
quod hactenus frustra exquisivi: assecurando
insimut: quod usque ad festum omnium Sanctorum

Labentis Anni duas Aras exacte para
tu rus, et Suis in locis errexturus sim. Lesenae
paratae sunt, sed in duobus frustris, in uno frsuto
enim sine fractione non aveherentur: accedit
quod cum Dno Architecto Feller convenerim: ut
Lesenas non ex uno frustro facere obliger.
Hisce dum Excellentissimo Dno Episcopo
Patrono meo Benignissimo Sacratam dexteram
exosculor: Sum, et emorior
Perill Dnationos Vtrae
Sütto 781
Die 19 Febr

Obligatissimus Servus
Carol. Adamy Marmoricida
Magister

48.

1781 augusztus 29 Süttő

Carolus Adami márványfaragó mester levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. Az egyik oltár négy oszlopa kész, a további négy oszlop 7—8 héten belül szintén elkészül a másik oltárhoz. A zöld márványt is feltárták. Mindszentek ünnepére az első oltárt készítik egri.

Lelt. sz.: 75.156.19.

Eredetije félives, barnafoltos papiron, sajátkező írás és aláírással.

Perillusris, ac
L.J.C.
Humillime notificare Duxi Suam Dominationem
Perillustrem, me cum Divina Gratia jan 4 columnas Domi in Süttö habere, reliquas vero 4 columnas pro altera Ara intra 7 aut 8 hebdomadarum
Spatiam Spero certo me obtenturum, cum post
Summas ecpensas jam modo citius ex fodina
aliquid possit homo effodere.
Marmor Virida ut prout sum recomendatus est
Discipatum, verum optime reclusum, ita ut qui
cumque ad me compareat, nec quidem aliquid de
marmore viridi videre possit. Circa Festum
Omnium Sanctorum enim 15am Aram penitus parare
volo, post modum illico aliam inchoaturus, queis
manus osculor Excllmi Epi et me gratiis ultroneis
demisissime recomendans persevero. Suo Dni Prlli.
Süttö 29r Aug 1781

Servus paratissimus
Carolus Adami
Marmoricida
Magister

49.

1784 január 3 Süttő

Carolus Adami márványfaragó mester levele a pápai prefektusnak. 4 embert küld Pápára. Adami János pallérnak 1000 f-t acontót kér az egész munkára. Több emberrel dolgozik és több is a kiadása. Egy hónapon belül Pápán akar lenni.

Lelt. sz.: 75.156.33.

Eredetije félives papiron sajátkezű írás és aláírással.

Spectabilis ac Perillustris Domine!
Dne Prefecte mihi Sincoldme!
Licet Spectabili Dno promiserim me Papam
venturum, occasio nihilominus est saltem
pro hominibus, quos libenter pro Adjutorio
transmitterem eadem, eaque potius
me Domi, anere, quam ex sodalibus unum
remanere duxi, cum vero pro pluribus
hominibus plura expensa habeam demisissime
insto, quatenus Pallerio meo Joanni Adami
1000 Fl admannari n dedignaretur a Conto totius
Laboris, me vero intra Spatium unius mensis
ibidem sistere pro certo intendo interimque precor
fecissimum novi anni Auspicium me altis
Gratiis enixe commendano
Spectabilisme Pllis Dno

Infimus famulus
Süttö 3a Jan 784
Carolus Adami
marmoricida

50.

1780 ?? 28 Pápa

Heinrich Schwabel rézművesmester levele Joseph Grossman építésznek. A levele betegen találta. 3 nappal ezelőtti levelére munkába kezdett. Ez év szeptember 27-én kapta csak meg a tervet. A kőbányába ment. A pozsonyi kövek még nem érkeztek meg. Kőméretek megadása.

Lelt. sz.: 75.156.12.

Eredetije félives papiron sajátkezű írás és aláírással, rossz németséggel.

Papa den 28 toto

Erlobedt Jessus Christus
Mein Herr Grossman dero Schreiben wlches ich er
halten habe bey eruern Schlegten, wohl auf sein
hat mich bey meinen Fieber, auf dass neyge einem
Gieft in bub geben, dass ich an Fetzunt dass selbige
dagleich habe aber dass Zweite schreyben welches
in das Rentamt komen sey dieses hat mich noch
viehl mehr, und Recht herzliches. Erfreyt wass bey
durften allen dass Schenste seye, der Gott ver bott
ankunften ehe aber ich eine Rechte ich mus so gar
sagen Sallemonisch weis heyt in denes ihnen
wohl verstentlich Seye dero Zeyt meines anfangs
und einen armen, anfenger bester antue Handt zu
gehen, und nicht den Vohrtunden lutlon, zu hinter
stellen durftes eines Sohn den Simten welge in
himel Schreyen seye, dan ich weis nicht wass ich
bey dersag Tenden oter dűn solle, dan ich muss es
frey bey denen dass des Herrn sein Schreyben
meuern Schwygen vor standt Ruht dum scheint
zu sein, dan vohr 3 Tagen in des Herrn Vom Schreiben
an den Pallier michr zu bey Fehlen geschrieben
warten. Dass ich gleich die Krusten stiegen
vohr fertigen, sollte und ich auch gleich angefangen
habe zu der Selbigen und ich auch solge
werte
werde ver ferdigen und mich nicht ab halte da-
fon, dann wan den Herrn grossman in sein Schreyben
bey fohlen hate nach nothurst gelt zu erfolgen
dieses woher den Herrn eine Ehe und vohr stetiger
Ruhm dann der erste Xr der michr würde auf gehalten
werden also werde ich meinen gesellen, gleich heger abent
geben und wurde aller arbeyt fertig sein und warte
ihnen alle Schult zu eignen dan ich wan miet wahr-
heigt Sagen, dass ich den Riess nicht Eheter erhalten
habe als den 27 September 1780 und Solges ein
feten mentschen, bey wust sogar dass dero zeyt

keine gantze tragen bey stetiges worte geresten
woher dass ich in stein brug hate sein komen, und
durfte steiner zu bergen ich Sage zwar, noch ein
Mahl dass in diesen Jahr kein stein mehr wirdt
gebrogen werden, dan in February kein muche
schwere Zeit haben als Fezundt twar der Herr
Schreybedt dass diese arbeyt in martzi muss
vohr setzet werden, und beytedt kene aus nahm
ich glaube von es aber nichts worte, sein denen
solges, doch eine aus nahm leiten dann weilen
muche miede Gott nicht Reten were, nie dass
weter

weder in fruh Jahr sein werte, dass die Press-
burger steyne auch anhero komen kenen, dan sie
seint auch noch nicht hier, mein herr gross man
ich Sage es ihnen frey dass ich mich nich Runien
lasse, dan ich bin ni wiellens mich alhier
seshaftig zu magen ich habe aber noch nicht
geschwohren, und ich Sieg aug Teglich die Leuden
Schlagen und sig aug wie fiel Sie Schlagt
dan ich muss, die gesellen bey zahlen Mehr die
arbeyt aber ich warte mich schon den allen
Sohe zu bauen Richten, als gleich sam der Herr
sich vohr gebaut habe in winter ist
nicht gut bauen aber was man bauet allso
muss man gute sohe sigtig leuten haben dieses
somit keine Solgen leyten Schlagt auss
fliegten als welge an michr erkund worten
Gott sey dank gesagt ich habe Schon durch 13
Jahr mein brott in der welt gesuget und
nicht nur in Esterreich aber in Ungarn sontern
auch in mehres lentern und Pun nicht muet
allso Schlagten worten dragtuert worten als
wie der Herr an michr den anfang maget
glaube michr der Herr Sieger lich, dass der
an fan Reiht weys seye und seiner Excellentz
werde mussten stielle hand wegy weyte haben
allso nuhr furdt gafahren dan der lobb wert
gross sein und ich solgen nicht bey Schreiben dan
von diese stegen werden gelieferdt werden von ich
nicht bey Schreyben dan ich weyss nicht wan ich
worte den ich ein gegraben giefft werte aus mein
leib Pringen, dass ich den Selben noch komen
kan, allso bey melte ich keine dag dar zu
und die Jetzige werter ung auch gantz sehe
mutlich seye, wo mit alye und ver bleybe
allso lang alles Gott wille

den 28 dede
1780 s: Heinrich Schwabel
S: wan ich in stud Jedel stein metz allhier
2 Schug lang bergen Thur
und 4 Schug breyt allso gibt es
48 Cubug Schug und der Schug 130 M auss weget
also wiel ich nicht die Schwer mehr bey Schreiben
dann will ich mein Schreiben Schlagte aus Flugten sein
und ich Solge bergen werde dass her komen get mich
nichts an

51.

1779 december 26 Pápa

Ig. Pollinger festő- és aranyozómester levele Balásovits Mihály (?) egri püspöki titkárnak. Pöllig számtartó a pajzsok elkészültéig kifizette. Kőpróbát is csinált már, biztosan tartós lesz az aranyozás (?).
Lelt. sz.: 75.156.7.

Eredetije félíves papíron sajátkezű írás és aláírással. Az írás átüt a levél túlsó oldalára.

L. J. Christus
Hochschätzbahrester Herr, dieses an mich Ferlassenes
Schreiben, Von 6 Tg Xbs, mit unsers allergnädigs-
sten Herrns, Sr Excellenz, Ehrwürdigsten
Nahmens, unterzeichnete Sub 1, S N2 zurück
geschickte aus zigl, habe den 12 t dieses, aus
Gnaden Erhalten, da mich auch Herr Rentmeyster
Pöllig, des Verdiensts, bies zur Verfertigung der
Wappen, ausgezahlet, Vor welches ich S[r] Ex-
cellenz, dero in Gott gewichte Hoche Priesterliche
Hände, zu Tausent mahlen Küsse mit bitten,
mich in dero Gnaden zu erhalten, was in
Stastierung des Goldes sein wirdt, so gut es
einer machen kan, Verspreche es auch, wie ich schon
auch Stein Probe gemacht hab, welches gwis

Haltent ist. dessen danke Ihnen, der gehabten
Mühe waldung, als obligirter

Diener
Ig: Pollinger
Papa den 26 t Xbs 1779 Mahler et Stastirer.

52.

? június 21 Győr

Joseph Madtberger rézműves mester levele Balásovits Mihály egri püspöki titkárnak. A pápai plébániatemplom tornyainak rézzel való befedéséhez ajánlja a Bécsből érkező engedélyt 40 Cont rézlapra és Pozsonyban Joh Bapt Schluga Doctor Medicina pontos címét. Erről értesítse Balásovits az ügynököt.

Lelt. sz.: 75.156.4.

Eredetije félíves papíron sajátkezű írás és aláírással. Kívül gyűrűs pecsét három töredékével, a középső nagyobb, íves részen „IO" betűvel és a középen a körfoglalat egy részével.

Raab v 21 Juni
Wohl Edl Tittl Gnädiger Herr.
Mache Euer Gnaden unterthänigst zu wissen, wie ds
ich in dem Kupfer Hamer schmidt Meister Berichtet
ds er auf ds Ehrendeste, 40 Cont blatten dass dem
Kupferlich Kupfer Verlag empfangen werde, dieselbe
von Eine hoch Löbliche Papper Herrschaft auf thurm Blech
zu verfertigen willen ich aber vernomen ds die Hamer-
schmidt nothwendige arbeit haben, und wie etwann
wegen der Kupfer aufgehalten wurde, so bitte unterthänigst
Gnädiger Herr an dem Kupfer Hamer Eigenthümer
zu schreiben, und ihm zu ersuchen er mechte anstaldung
machen wenn die Erlaubnis komen sollte Von Wien
die 40 Cont ab folgen zu lassen, er Hamer schmidt Meister
dasselbe auf ds Ehrendste nach meinen Muster und gewicht
zu vertigen, der Namen des Hamers Eigenthümers ist
Johannes Baptista Schluga Doctor Medicina wohnhaft
hinter dem Comedia Haus in Steinmitzischen Haus in
Pressburg. Bitte aber nur schönstes Euer Gnaden nache
wann an den Herrn Agenten zu berichten, um anstaldung

bey dem Kupferlich Kupfer vergleich sambt zu machen
dann die zeit ansonsten zu kurtz wird die Thürme
zu Verfertigen, was die Goseole darzu anbelanget
habe ich schon anstaldung gemacht dieselbe zu bekomen
bies dahin, der ich mich unterthänigst Empfehle, und
verhare Euer Gnaden thienstwilligster Diener

Joseph Madtberger
Kupferschmidt Meister

Címzés:
v Raab Den
Euer wohl Edl tittl Gnädige
Herrn Michael Balasovics
Eine hoch Löbliche Paper Herrschaftl
Prefectum als mein Hoch Geerd-
negst á Papa.

FKSE - STÚDIÓ GALÉRIA 1053 BP., KÉCSKÉS U. 6.

MIND THE GAP

KÉRJÜK, NE HAGYJÁK SZABADON A BIZTONSÁGI SÁVOT!

STÚDIÓ GALÉRIA 1053 BP., KÉCSKÉS U. 6. TEL.: 267 2033 FAX: 266 6502 E-MAIL: STUDGAL@C3.HU

2000. október 24. és 28. között kiállítások, beszélgetések, bemutatók és fesztiválhangulat a Stúdió Galériában
kurátor : Molnár Edit és Pálfi Judit

2000. október 24., 19 óra
Montescagliosoi különítmény
- a dél-olaszországi Montescagliosoban rendezett nemzetközi workshopon (ORESTE 3) résztvevő Stúdió-tagok kiállítása, bemutatója, vetítése
ráadás : spagettivacsora !
résztvevők : Esterházy Marcell, Follárd Barbara, Fodor János Zsolt, Kerekes Gábor, Nyolczas István és Pálfi Judit

2000. október 25., 19 óra
NEM ?
- az Ernst Múzeumban megrendezett Második nem című kiállítás apropóján hozzászólás a nőművészet/művésznő problematikához, egy másik kontextusban
moderátor : Berecz Ágnes
a beszélgetés résztvevői : Nagy Kriszta, Radák Eszter és Szépfalvi Ágnes

2000. október 26., 19 óra
Alstublieft - Rotterdami különítmény
- a rotterdami Duende műteremházba meghívott Stúdió-tagok dia- és videóvetítéssel egybekötött bemutatója
résztvevők : Előd Ágnes és Havas Bálint

2000. október 27., 19 óra
Óriásplakát és képzőművészet
moderátor : Nemes Attila
meghívott vendég : Horányi Attila (+ meglepetés vendég)

2000. október 28., 19 óra
Pöttyös Panni és Kockás Peti
- technikai médiumok és a festészet kölcsönhatása
moderátor : Kósa János
a beszélgetés résztvevői : Beöthy Balázs, Braun András, Kerekes Gábor, Komoróczky Tamás és Mélyi József
ráadás : zenés-táncos mulatság
dj : foxy

támogatók : Fővárosi Kulturális Alap, NKA

Esterházy Károly gróf

egri püspök

ikonograf

Archepé repr.

Marczali Henrik

Mária Terézia

1717 – 1780.

M. Tört. Elektr.

Bp. 1891. 288. l

utani

ámia.

/III. sz.

– 1810.

TÁRGYMUTATÓ-CSOPORT

SZÁRMAZÁSI HELY

Tata.

MESTER

Kunyi

SZEMÉLYI VONATKOZÁS

Kunyi család talalmányaa rákos tányér, csak Tatán és Budá, fordul elő.

EGYÉB MUTATÓBA VALÓ ADAT

eremben virágdisszel; a tányér
borenűvű festett rák.

MDK

ESTERHÁZY KÁROLY

Egri épitkezéseire vonatkozó adatok.

Gerő László: "ger. Budapest 1954.p.54.

Képzőművészeti Alap kiadása.

MDK

ESTERHÁZY KÁROLY

Egri épitkezéseinek római hatására utalás.

Gerő László:Eger. p.8.

Képzőművészeti Alap kiadása Bp.1954.

MDK

ESTERHÁZY KÁROLY

Eger ujjáépitésével kapcsolatos utalások.

Gerő László:Eger.

Képzőművészeti Alap kiadása,Bp.1954.p.7.

MDK

ESTERHÁZY KÁROLY

Egri épitkezéseiről a datok.

Gerő László:Eger. Budapest 1954.p.61.

Képzőmüvészeti Alap kiadása.

MDK

ESTERHÁZY KÁROLY

az uj egri székesegyház épitésének megvalósitója.

Gerő László:Eger. Budapest 1954.p.53.

Képzőművészeti Alap kiadása.

MDK

ESTERHÁZY KÁROLY

Irányitása hatással volt Fellner épitészeti stilusára.

Gerő László:Eger. Budapest 1954.p.47.

Képzőművészeti Alap kiadása.

Esztehaza

Kastély

Epuls 1764-66

Rados Jenő dr.

Magyar Kastélyok

12. l.

.kat./az Istituto Interuniversitariotól

tanévre.A római egyetem bölcsészeti

séretes eredménnyel letett vizsgák után

romanticizmusban" címmel doktori ér-

MDK

ESTERHÁZY KÁROLY

Elsőnek ad rendelkezést Eger városrendezésére.

Gerő László:Eger. Budapest 1954.p.34.

Képzőművészeti Alap kiadása.

M.D.K.

Esterházy Károly

adja ki Eger tudatos városrendezésére vonatkozó első rendelkezést 1764-ben, amikor megparancsolta, hogy "ha ezután bárki akár a belső városban, akár a bástyákon házat akar építeni, tartozik e szándékát a városi tanácsnak bejelenteni, hogy a rendezetlen utcák kiegyenesitését idejében meg lehessen csinálni."

Gerő László: Eger. Bp.1957. /Magyar Müemlékek/ 33.old.

MDK

ESTERHÁZY KÁROLY

Barokkori adatok Egerről.

Gerő László:Eger. Budapest 1954.p.33.

Képzőművészeti Alap kiadása.

Vásárhelyi Híradó fel. szerk. Hódmezővásárhelyen, 1919. VIII. 20./IX. 30: a *Makói Újs.* szerk.

M. Kvszle. 1903. Mell. (A hazai hírlapirod.) — *Morsz.* 1903. IV. 21. (Hírek). — *MTC.* Bp., 1913/31. — *Barna.* Uo., 1929. — OSzK Hírl. kat. — Gulyás-gyűjt.

Esseő → *Esső*

Esser *Károly*, dr. jur.: ügyvéd. — 1942: nyitott ügyvédi irodát Bpen. — Talán az ő m: 1. *M. honos vagyok-e?* Az illetőségi bizonyítvány és állampolgársági bizonyítv. megszerzésének egyszerű módja. Bp., 1938. — 2. *A velencei tó kincse.* Reg. Írta Hentschel Henrik. Ford. (Uo., 1938).

M. kvészet. Bp., 1941. — *MTC.* Uo., 1943/4. (1944. III. 7. körlev. nem válaszolt!) — Gulyás-gyűjt.

Essert *János* (Palánka, Bács-Bodrogvm., 1866. jún. 19. –): r. k. plébános. — 1891: pappá szenteltetvén, Militicsen, 1893: Bajmokon káplán, Szabadkán el. isk. hitoktató. 1896: Temerinre, 1899: Zentára került, 1906: csátaljai plébános. — M: *Római utam emlékei.* Bp., 1901.

Schemat. Colocens. Kalocsa, 1915. — *Petrik.* 1901–10. Bp., 1917. — Gulyás-gyűjt.

Esső *Andor* (Jánosháza, Vasvm., 1880. okt. 27. –): keresk. tanácsos, gépgyáros. — R. k. Szülők: Sándor, Payer Lujza. Gépészmérnöki okl. 1906: Bpen megszerezvén, fél é. a Ganz-gyárban, majd 2 é. Németorsz.-ban dolgozott. Ezután a szombathelyi Pohl E. és Fiai gépgyár üzemvezető főmérnöke. Később Bpen telepedett le, ahol 1920 k. dr. Pattantyús Gézával megalapította az E. és Tsa műsz. vállalatot, mely főleg liftek gyártásával foglalkozott. Az 1914/8: háborúban részt vett s mint t. tüzérszázados szerelt le. — Műszaki és közgazd. cikkeket írt. Pl. *P. Hírl.* (1911).

Műegy. Névj. Bp., 1929. — *Bp. that. vál. névj.* 146: 6. l. Uo., 1930. — *Ker. m. közél. alm.* I. Uo., 1940. — *Bp. távbesz. névs.* Uo., 1943. — Gulyás-gyűjt.

Esső (Esseő) *Erzsébet* (Jánosháza, Vasvm., 18?? –): iparművész, szobrász és grafikus. — R. k. Eredetileg iparművészeti tanulm. végzett Bpen s 1911: a Nemz. Szalonban égetett fa- és bársony készítményeiből gyűjteményes kiállítást rendezett. Még ez évben Berlinbe ment, ahol szobrászattal kezdett foglalkozni. Ilynemű tanulm. Firenzében és Rómában folytatta, majd Münchenben telepedett le, ahol egy évtizeden át mint az ottani Sezession tagja szerepelt, főképp emlékérmekkel, állat szobrok- és rajzokkal, kisplasztikai alkotásokkal s több díjat nyert a müncheni Münzkabinet pályázataiin. — Cikkei: *Soproni Napló* (1911: Domborított beégetés festése), *Kultúra* (1912: A batikról). — M: *A plasztikus fabeégetés. A domborított mélyégetés ismertetése.* Bp., 1911.

Nemz. Szalon alm. Bp., 1912: 163. l. (Essö). — *EPhK.* 1913. (Hellebrant). — *Szendrey-Szentiványi.* I. Uo., 1915. (Essö). — *Petrik.* 1901–10. Uo., 1917. (Essö). — *Krücken-Parlagi.* I. Wien-Lpz., [1918]. (Essö). — *Révai.* XX. Bp., 1927. (Esseö!) — *Éber-Gombosi.* I. Uo., 1935. (Esseö). — Gulyás-gyűjt.

Essősy *Béla* [Albert], dr. jur. (Léva, Barsvm., 1874. –): ügyvéd. — R. k. Középisk. Léván, a jogot Bpen elvégezvén, pályáját mint joggyakornok a bpi keresk. és váltótörvényszéken kezdette. 1898: Molnár Ákos bpi, utóbb Wilheim Károly ipolysági ügyv. irodájába került. 1906: Bpen ügyv. vizsgát tett s még ez évben Szécsényben ügyv. irodát nyitott, melyet 1943:

is vezetett. — 1910. VII. 8. – 1911. VII. 7: szerk. a *Szécsényi Hírl.*-ot.

MTC. Bp., 1907/43. — *Strazimir.* Uo., [1933]. Arck. — OSzK Hírl. kat.

Estéli *András*: tanító. — Cikke: komáromi *Tanügyi Értes.* (1904), versei és tárcái: *M. Szle* (1904/5), *Alkotm.* (1905, 09). — M: *Költemények.* Esztergom, 1905. (Szvoboda Románnal).

Petrik. 1901/10. Bp., 1917. — Gulyás-gyűjt.

Ester *Miklós*. — M: 1. *Én, a világ ura!* (Reg.) Írta L. E. Gorellei. (Bp., 1943). — 2. *Lány a gépek között.* Reg. Írta A. Monti. (Uo., 1943).

Gulyás-gyűjt.

Esterás *Pál* → *Esterházy Pál*

Esterházy *Andor*, galánthai gr. (1846 – 1892. ápr. 29., vadászat közben): cs. és k. kamarás (Sz. II: 1447. h.). — Mint a rácalmási ker. ogy. képviselője a mérsékelt ellenzékhez tartozott. A Nemz. Lovarda és az Atlet. Klub alelnöke volt.

Pallas. VI. Bp., 1894.

Esterházy *Antal*, galánthai gr. (1676 – Rodostó, Törökorsz., 1722.): kuruc tábornok. — Szülők: Ferenc, Thököly Mária. 1703: mint csász. ezredes gr. Forgách Simon tábornokkal szétverte Ocskay csapatát és Lévát elfoglalta a kurucoktól. 1704: átpártolt II. Rákóczi Ferenchez s a nagyszombati ütközetben a kurucok balszárnyát vezette. 1705: Bercsényivel a Vág mentén maradt s a vereskői csatában ő vezette a kurucok balszárnyát. 1706: Bottyánnal és Bezerédyvel gr. Starhemberg Miksa cs. altábornagy csapatait a fertőmenti és a soproni védő vonalból kiverve, Bécs külterületéig mindent fölperzselt, majd Starhemberg Guido hadtestének szemmeltartására Tatánál őrködött. 1707: az ónodi gyűlés után a Vág menti parancsnoksággal bízták meg, de nem tudta megakadályozni, hogy a császáriak el ne foglalják Csejte várát és a fehérhegymenti várakat. Sokkal eredményesebb volt 1708: dunántúli működése, melynek során bevette és lerontotta Körmend várát, majd elhatolt Bécsig s visszatérőben elfoglalta Rusztot és Nezsidert. Ezután bevette a horvátok muraközi és légrádi sáncait, levágta Jellachich Gábor alezredest és 500 emberét s a menekülő horvátokat a Muraközön át üldözte. 1709 elején is szerencsésen harcolt a Dunántúl, de VI. elején Heister megverte Palotánál s E. leolvadt seregével átköltözött a Duna balpartjára. Érsekújvárt húzta meg magát, ahonnan a romhányi ütközet napján kitörve Pozsonyon túl hatolt, bevette a labancok récsei erősített állását s megostromolta Modort, Bazint és Sztgyörgyöt. E sikerek után mulatozásnak adván magát, Rákóczi Érsekújvárban Károlyi Sándorral váltotta fel s őt magához vévén, amidőn Lengyelorsz.-ba készült, udv. lovasságával Sárospatakon hagyta. Itt azonban Viard meglepte s E. 1710: átmenekült Lengyelorsz.-ba, ahol Rákóczihoz csatlakozván, elkísérte őt Francia-, majd Törökorsz.-ba. 1906: Rákóczi hamvaival együtt az ő földi maradványait is visszavitték Morsz.-ra és X. 30: Kassán temették el. — M: 1. *Tábori kv. e.* Függelék gr. E. Dániel tábornok jegyzőkv. e. Közli Thaly Kálmán. — 2. *Levelei* [II.] *feleségéhez gr. Nigrelli Mária Annához.* 1701–1706. S. a. r., jegyz. és bev. ell. Szabó István. Uo., 1940.

Pallas. IV. Bp., 1894. — *Révai.* VI. Uo., 1912. — *Petrik.* 1901–10. Uo., 1917. — *Új Idők lex.* IX. Uo., (1938). — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Bálint* [Miklós], galánthai gr. (1740–1806): francia tábornok (Sz. II: 1447. h.). — Szülők: Bálint József és Philippine de la Nougarède de la Garde. — M: 1. *Mémoires.* Avec intoduction et notes p. Ernest Daudet. Paris, 1905. (M. fordításban: *Morsz.* 1905: 181–252. sz. és ebből klny.-ként is). — 2. *Lettres à sa femme. 1784–1792.* Avec introd. et notes p. E. Daudet. Uo., 1907. — 3. *Nouvelles lettres à sa femme. 1792–1795.* Publ. p. E. Daudet. Uo., 1909. — Egy 1797: kelt levele: *Alkotmány* (1905: 169. sz.).

Pallas. VI. Bp., 1894. — *Az Újs.* 1910: 54. sz. (Június). — *Révai.* VI. Bp., 1912. — *Petrik.* 1901–10. Uo., 1917. — *Krücken-Parlagi.* I. Wien–Lpz., [1918]. — *Tolnai új.* IV. Bp., 1926. — *Új lex.* II. Uo., (1936). — *Új Idők lex.* IX. Uo., (1938). — *Révai* (Juhász). I. (Uo., 1947). — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Béla*, galánthai gr. (Pozsony, Pozsonyvm., 1854. febr. 25. – Bakonyszombathely, 1919. ápr. 4.): cs. és k. kamarás, főrend. — R. k. Szülők: László, br. Orczy Erzsébet. Gimn. és jogi tanulm. befejezése után beutazta Angliát, Francia-, Német- és Olaszorsz.-ot. Azután Pozsony-, Veszprém- és Trencsénvmi birtokain gazdálkodott, amelyeket mintagazd. okká fejlesztett. 1906–10: a galántai ker. ogy. képviselője alkotmánypárti programmal; ig. a M. Lovaregyletnek. Mint úrlovas többször nyeregbe ült bpi versenyeken. Galamblövészettel is foglalkozott. — Cikkei: *Vadász-Lap* (1895/6, 902, 07).

Főrangú csal. Bp., 1888. — *Pallas.* VI. Uo., 1894. — *Sturm.* Uo., 1906, 10. — *Révai.* VI., XXI. Uo., 1912, 35. — *M. pol. lex.* Uo., (1929). — *M. társ. lex.* Uo., 1930. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Dániel*, galánthai gr.: kuruc tábornok. — Főleg a Vág menti harcokban tűnt ki. 1705: elfoglalta Bazint, Modort és Szentgyörgyöt. 1711: Kassát védelmezte a császáriak túlerejével szemben s a várost csak 3 nappal a szatmári béke kihirdetése előtt adta fel. — Jegyzőkv. ét kiadta Thaly Kálmán *Gr. E. Antal kuruc generális tábori kv. e.* (Bp., 1901) c. kiadványa függeléke gyanánt.

Pallas. VI. Bp., 1894. — *Révai.* VI. Uo., 1912. — *Petrik.* 1901–10. Uo., 1917. — *Új Idők lex.* IX. Uo., (1938). — *Révai* (Juhász). I. (Uo., 1947).

Esterházy *Dénes*, galánthai gr. (Kolozsvár, Kolozsvm., 1862. febr. 25. – Bp., 1895. máj. 9.): — R. k. Szülők: Kálmán, bethleni gr. Bethlen Paula. — Gyaluról keltezett verse: kolozsv. *Ellenzék* (1895).

Geneal. Taschenb. Gotha, 1897. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Erzsébet*, galánthai gr. → *Tarnowski Erzsébet*

Esterházy *Ferenc*, galánthai id. gr. (Bécs, Alsó-Ausztria, 1823. okt. 13. – Cseklész, 1910. aug. 10.): v. b. t. t., főrendházi tag. — R. k. Szülők: Károly v. b. t. t., br. Perényi Antónia. Katonai nevelésben részesült s hosszabb ideig mint tényleges tiszt szolgált a hadseregben. Az első Wekerle-kabinet idején élethossziglani tagja lett a m. főrendiháznak, 1902: megkapta a v. b. t. t. méltóságot. — Cikkei: *Vadász-Lap* (1894, 901).

Főrangú csal. Bp., 1888. (* X. 12.) — *Sturm.* Uo., 1910. — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1912. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Ferenc* [Mária Miklós], galánthai és fraknói gr., dr. mus. (Devecser, Veszprémvm., 1896. jan. 28. – Stockholm, Svédorsz., 1939. márc. 12.): földbirtokos. — R. k. Szülők: ifj. E. Ferenc v. b. t. t., hg. Lobkowitz Anna Berta. Középisk. mint magántanuló Tatán végezte. Azután részt vett az 1914/8: világháborúban, amelynek folyamán kétszer sebesült meg. 1918/20: Bécsben Ferd. Loewenél zenei tanulm. végzett, majd 1933: vonósnégyesével zenei drátust szerzett a New York-i College of Musicban. Felváltva Tatán és Bécsben élt s 1935: Ausztria zene- és színészetügyi kormánybiztosa. Tatán nagyszabású szabadtéri zenei előadásokat rendezett s itt mutatták be 1933: *Andromeda* c. balettjét. — Schiller Frigyes *Wallenstein* c. tragédiájából *Thekla* c. operaszöveget írt, melynek megzenésítésével 1938 őszén készült el. — Egyéb zeneszerzeményei: Az aranykard, szimfonikus költem.; Capriccio; Klagelieder, dalok baritonra és zenekarra, Liebesklänge, dalok szopránra és zenekarra, mindkettő saját szövegével; D-dúr hegedűverseny; M. rhapszódia; Les époques, tört. szvit; Te Deum, orgonára, ének- és zenekarra; Versenyszvit rézfúvókra és zenekarra; I. szimfónia, II. (romantikus) szimfónia; H-dúr zongoraverseny; Festmusik a bécsi Bruckner-jubileumra; vonósnégyes (1933); Preludium és fúga (1934); zongorakvartett (1935). Színpadi művei még: *A Danaidák* (táncdráma); *Abschiedssymphonie* (opera); *Der Göttin Opferschale* (fantasztiko-romantikus balett); *A szerelmes levél* (víg opera 5 fv. Fóthy János szövegére, bemut. bpi Operaház 1937. II.). — M: *Thekla von Friedland.* Mus. Drama. (Tata), 1936. (Szövegkv. 100 példányban).

Szabolcsi–Tóth. I. Bp., 1935. — *Taylor.* Zürich, (1935). — *Molnár.* Bp., 1936. — *Osváth.* Uo., 1938. — *Új Idők lex.* IX. Uo., (1938). — *Geneal. Taschenbuch.* Gotha, 1939. — *Irodt.* 1939: 107. l. (G. P.) — *P. Hírl.* 1939. III. 14. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Gábor*, galánthai gr. (1673–1704): főispán (Sz. II: 1448. h.). — 1686/91: Fejérvm., azontúl Zala és Somogyvm. főispánja.

Pallas. VI. Bp., 1894. — *Somogyi Helikon*, Kaposvár, 1928.

Esterházy *Gábor*, galánthai br.: c. püspök (Sz. II: 1448. h.).

Pallas. VI. Bp., 1894.

Esterházy *György*, galánthai br. (+ 1663): r. k. prépost kanonok (Sz. II: 1448. h.). — Rómában 1650/4: teol. végzett. Kollányi sem c. püspökségét, sem irodalmi munkásságát nem ismeri.

Kollányi. Esztergom, 1900.

Esterházy *Imre*, galánthai gr., dr. theol. (1663–1745): érsek (Sz. II: 1448. h.).

Zelliger. Nagyszombat, 1893. — *Pallas.* VI. Bp., 1894. — *Révai.* VI. Uo., 1912. — *Krücken-Parlagi.* I. Wien–Lpz., [1918]. — *Kat. lex.* II. Bp., 1931. — *Új Idők lex.* IX. Uo., (1938). — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Imre*, galánthai gr. (1689 – Nyitra, 1763. nov. 19.): r. k. püspök. — Szülők: Péter kun kapitány, Török Krisztina. Tanulm. mint pazmanita 1706/8: Bécsben, majd 1708/10: Rómában végezte. Úgy látszik még pazmanita korában elnyerte a rátóti prépostságot. 1713: pozsonyi, 1727: esztergomi kanonok, 1733: nagyprépost. Mint felszentelt doriai püspök több éven át volt nagybátyjának, E. I. prímásnak a segédpüspöke. 1740.

XI. 5: kinevezték nyitrai püspökké. Székét azonban csak 1741. XI. 19: foglalta el. Ekkor tartott beszéde állítólag nyomtatásban is megjelent. — Kéziratban: Visitatio ecclesiarum, parocharum in archidiaconatu Sasvariensi existentium. A. 1731. facta et peracta.

Zelliger. Nszombat, 1893. — *Kollányi.* Esztergom, 1900.

Esterházy *János* [Nepomuk], galánthai gr.: érs. konviktusi növendék Nagyszombatban (Sz. II: 1449. h.). — Sz. előtt ismeretl. m: 3. *Harangue a sa Majesté l'Impératrice et Reine Apostolique...au nom de l'Académie Roy. et Archiepiscop. de Tirnau.* Nagyszombat, 1769. — 4. *Compliment prononcé...au départ de Sa Majesté.* [Uo., 1769].

Gulyás-gyűjt. (Vajon nem azonose gr. E. János nep. Kázmérral, E. Kázmér és gr. Castiglione Borbála fiával, aki mint ezredes 1829: halt meg? Vö. *Nagy* Iván: Morsz. családai. IV: 98. l. Pest, 1858).

Esterházy *János* [Nepomuk], galánthai gr. (1824 – Kolozsvár, 1898. jún. 24.): a M. Tört. Társ. ig. vál. tagja (Sz. II: 1449. h.). — Hátrahagyott m: 1. *Az Esterházy-család és oldalágainak leírása.* Kézir. gyan. kiadja hg. E. Miklós. Bp., 1901. — 2. *Az Esterházy-család és oldalágainak leírásához tartozó oklevéltár.* Kézir. gyan. kiadja hg. E. Miklós. Uo., 1901. (Mindkét munkát ism. Századok 1903).

Ellenzék, Kolozsv., 1898. VI. 24. (Gyászrov.) — *Századok,* 1898: 663. l. — *Vas. Újs.* 1898: 27. sz. (Nekr.) — *Pallas.* XVII. Bp., 1900. — *Petrik.* 1901–10. Bp., 1917.

Esterházy *János,* galánthai gr. (Pozsony, Pozsonyvm., 1864. dec. 6. – Nyitraújlak, 1905. szept. 2., szívszélhűdésben): cs. és k. kamarás, főrend, a 7. huszár-ezr. t. százados. — R. k. Szülők: gr. E. István főispán, br. Jeszenák Gizella. Tanulm. befejezése után a pol. pályára lépett. A főrendiházban, melynek jegyzője és a delegációkban több hazafias beszédet tartott. Elnöke volt az Orsz. Nemz. Szövets.-nek. — Cikkei: *P. Lloyd* (1903: 217. sz. Militärisches Gutachten. D. Einführung d. ung. Dienstsprache), *B. Hírl.* (1905: 20. sz. Tisza és a nemzetiségek). — M: 1. *Az összeférhetetlenség és a nemzetiségi programok.* Bp., 1901. — 2. *A szláv áramlatok és hazánk.* Uo., 1902. — 3. *A nemzetiségi viszonyok tanulmányozására kiküld. bizotts.-nak a vmi közgyűléshez int. jelentése és javaslata.* Összeáll. és közzéteszi. Nyitra, 1904. — 5. *Non possumus és possumus a hadsereg dolgában.* Fiume, 1905.

Pallas. XVII. Bp., 1900. — *Sturm.* Bp., 1901. — *Tolnai Világlap,* 1905: 1433. l. Arck. — *Vas. Újs.* 1905: 37. sz. (Nekr.) — *Petrik.* 1901–10. Bp., 1917. — *Gräfl. Taschenb.* Gotha, 1939. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *János,* galánthai gr. (Nyitraújlak, Nyitravm., 1901. márc. 14. –): földbirtokos. — R. k. Szülők: gr. E. János főrend, gr. Tarnow–Tarnowsky Erzsébet. A gimn.-ot Nyitrán, a keresk. akad.-át Bpen elvégezvén, újlaki birtokán gazdálkodott. 1932. XII: elnöke a csehszl. Orsz. Keresztényszoc. Pártnak, amelyből 1936: kialakult az Egyesült M. Párt, utóbb M. Párt. 1931-től a Csehszl. M. Népszövets. Ligának elnöke, többször felszólalt a kisebbségi kongresszusokon az elnyomott m. kisebbségek érdekében. 1935: tagja lett a prágai, 1939. I./44: a szl. parlamentnek. Az ifjúsági mozgalmakat is hathatósan pártfogolta. 1947. IX: a pozsonyi szl. népbíróság *in contumatiam* kötélhalálra és vagyonelkobzásra ítélte. — Polit. cikkei 1932-től: *Prágai M. Hírl.* s más csehszl., majd szl. m. lapokban, különösen: *Esti Újs., Új Hírek, M. Hírl.* és *M. Néplap,* mely utóbbi kettőnek 1942. I. 1.-től lapvezére is volt. — M: 1. *A csehszlovákiai mság kulturális helyzete.* Klny. a Prágai M. Hírl.-ból. (Praha), 1937. — 2. *A szlovákiai m. család élete.* (Szl. Mok Kincsestára). Pozsony, 1940. — 3. *A kisebbségi élet hatása a mságra.* (A Debr. Nyári Egyetem Előadásai. 1.) Debr., 1941. — 4. *M. hétköznapok.* Idézetek beszédeiből és írásaiból. (Szl. M. Irod. Füz. 1.) Pozsony, 1942. — 5. *A nemzetiségek viszonya az államhatalomhoz.* (A Debr. Nyári Egyet. Előadásai. 3.) Debr., 1942. — 6. *A kisebbségek gazd. i élete.* (Uo. 4.) Uo., 1943. — Előszava: *Szlovákiai m. írók antológiája.* 1938–42. (Bp., 1942); *A szlovákiai mság élete.* (Uo., 1942). — Szerk. Aixinger Lászlóval a *Szlovákiai M. Irod. Füzetek*-et.

Strazimir. (Bp.), [1933]. Arck. — *Rep. lex.* Praha, (1936). — *Új Idők lex.* IX. Bp., (1938). — *Gräfl. Taschenb.* Gotha, 1939. — *M. Kvészet,* 1940. — *M. N. Bibl.* 1942. — *Szl. mság élete.* (Bp.), 1942: 212. l. — *M. Nemz.* 1947. IX. 17. sz.; X. 5. sz. — Aixinger László közl. (1942). Kumlik E. útj. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Jánosné,* galánthai gr. → *Tarnowsky Erzsébet*

Esterházy *József* [Mária Otmár Jeromos Pál Euszták], galánthai gr. (Salzburg, Salzburg, 1883. ápr. 28. – Bécs, Alsó-Ausztria, 1908. dec. 4.): — R. k. Szülők: gr. dr. jur. E. Dániel barsi és salzkammerguti földbirtokos, gr. Ueberacker Ilona. — M: 1. *Lebensstunden.* Gedichte. Wien, 1905. — 2. *Lourdes.* Epische Dichtg. Linz, 1908.

Geneal. Taschenb. Gotha, 1910. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Kálmán,* galánthai gr. (1830 – Kolozsvár, 1916. febr. 9.): v. b. t. t., főispán (Sz. II: 1450. h.). — 1905-ig képviselte a gyalui ker.-et szabadelvűpárti programmal a parlamentben. Éveken át a ház egyik jegyzője. 1905: a Ház megalakulásakor a Szabadelvű Párt részéről jelölt Szöts Pál helyett a szövetk. ellenzék szavazataival ismét megválasztatott a ház egyik jegyzőjévé, de e tisztéről leköszönt. 1906: választási küzdelemben már nem vett részt. 1910: a Nemz. Munkapárt uralomra jutásakor kinevezték Kolozsvm. és Kolozsvár sz. k. város főispánjává, 1913: amikor ez állásától saját kérelmére fölmentették, megkapta a v. b. t. t. méltóságot. Haláláig elnöke az Erdélyi Múzeum-Egyletnek. — Ú. cikkei: *B. Hírl.* (1895), *Erdélyi Lpk* (1909/10, 12).

Pallas. VI. Bp., 1894. — *Sturm.* Uo., 1897, 901, 05. — *Vas. Újs.* 1902: 166. l.; 1916: 131. l. Arck. — *Erdélyi Lpk,* 1909: 5. sz. (Hargita). Arck. — *Révai.* VI., XX. Bp., 1912, 27. — *B. Hírl.* 1916: 42. sz. — *Újs.,* Kolozsvár, 1916. II. 10. — *Krücken–Parlagi.* I. Wien–Lpz., [1918]. — *Erődi-Schöpflin.* I. Bp., [1929]. — *Új Idők lex.* IX. Uo., (1938). — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Kálmánné,* galánthai gr. (Sz. II: 1451. h.) → *Bethlen Paulina*

Esterházy *Károly,* galánthai gr. (1725 – Eger, 1799. márc. 14.): r. k. püspök (Sz. II: 1452. h.). — 1752. I. 24: esztergomi kanonok, 1761: egri püspök. Ő építtette 1771/86: Fellner Jakab tervei szerint a pápai r. k. templomot.

Zelliger. Nagyszombat, 1893. — *Pallas.* VI. Bp., 1894. — *Kollányi.* Eszterg., 1900. — *Révai.* VI. Bp., 1914. — *Krücken-Parlagi.* I. Wien-Lpz., [1918]. — *Gr. E. K. emlékének ünnepélye szül. 200-ados évford. alk.* Eger, 1926. — *Tolnai új.* IV. Bp., 1926. — *Kat. lex.* II. Uo., 1931. — *Új lex.* II. Uo., (1936). — *Pfeiffer* János: Emlékezés gr. E. K. püspökről. Veszprém, 1940. — *Regnum.* Szekfű Gyula-emlékkv. Bp., 1943. (Móra Mihály: E. K. gr....szerepe a commás házassági köteléki per jogtörténetében). — *Révai* (Juhász). I. (Uo., 1947). — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *László*, galánthai gr. (Alsópaty, Vasvm., 1762. jún. 12. – Szomolnok, 1824. szept. 11.): r. k. püspök (Sz. II: 1455. h.). — A teol. Pozsonyban elvégezvén, kis ideig káplán, majd püsp. titkár és szentszéki jegyző. 1796: abaligeti, 1797: dunaföldvári plébános, 1802: pécsi kanonok és koppánmonostori apát, 1810: rozsnyói püspök.

M. Sion, 1892: 619. l. (Szőllősy Károly). — *Pallas.* VI. Bp., 1894. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *László* [Pál Mária], id. galánthai gr. (Sárosd, Fejérvm., 1857. jún. 22. – Bp., 1942. okt. 3.): v. b. t. t., földbirtokos. — R. k. Szülők: László, br. Orczy Erzsébet. Középisk. a ciszterek székesfehérvári főgimn. végezte, jogot hallgatott Bpen, majd elvégezte a m. óvári gazd. akadémiát. Hosszabb külf. tanulmányút után, mely szinte Európa minden államára kiterjedt, átvette sárosdi birtoka kezelését s jelentékeny szerepet játszott Fejérvm. polit., társad. és gazdas. életében. A főrendiháznak 1893-tól feloszlatásáig örökös jogú, a felsőháznak 1927/37: az örökösjogú családok által megválasztott tagja. 1916: elnyerte a v. b. t. t. méltóságot. — Tárcái és cikkei: *Vadász-Lap* (1895, 97/8, 900/6, 08, 12/4), *Közlelek* (1907). — M: *A leégett torony titkai.* (Reg.) Bp., 1930. (Ism. B. Hírl. 1930: 274. sz.)

Sturm. Bp., 1897/910. — *Pallas.* XVII. Uo., 1900. — *MTC.* Uo., 1918. — *Orszgyűl. alm.* II. Uo., 1927, 31, 34. Arck. — *Pol. évk.* Uo., 1927. — *M. ogy. alm.* Uo., 1927, 31. Arck. — *M. pol. lex.* Uo., (1929). Arck. — *M. társ. lex.* Uo., 1930. — *ItK* 1931. (Kozocsa). — *M. kvkeresk. évke.* Uo., 1932. — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939. — *P. Hírl.* 1942. X. 8. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *László* [Sándor Hubert Félix József], ifj. galánthai gr. (Gyömrő, Pestvm., 1891. márc. 3. –): földbirtokos. — R. k. Szülők: id. E. László [Pál Mária] v. b. t. t., széki Teleki Katalin. 1935: Sárosdon (Fejérvm.) élt. — Cikkei: *M. Vadászújs.* (1933).

Geneal. Taschenb. Gotha, 1939. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *László*, dr. jur.: polgármesterhelyettes, városi főjegyző. — Tanulm. befejeztével Kolozsvár város szolgálatába lépett s 1895: mint aljegyzőt megválasztották főjegyzővé. Ezt az állást még 1918: is betöltötte. — Szerk. Segesvári Viktorral az 1912. és 1914. évre szóló *Közigazg. naptár*-t (Bp.).

MTC. Bp., 1918-ig. — *M. kvkeresk. évke.* Uo., 1913. — *Kozocsa.* II. Uo., 1939. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *László Pál*, galánthai gr. (1730–1799): r. k. püspök (Sz. II: 1454. h.).

Váci egyhm. tört. névtá. II: 738. l. Vác, 1917. (+ nov. 4.)

Esterházy *Lujza*, galánthai gr. (Nyitraújlak, Nyitravm., 1899. máj. 7. –): — R. k. Szülők: E. János, gr. Tarnow-Tarnowsky Erzsébet. A csehszlovákiai m. r. k. nőmozgalom vezetője, a Prohászka Ottokár Kör irányítója, 1939: a kassai *Új Élet* felvid. kat. szle szlovákiai részének szerk. — M: *A huszadik esztendő titkai.* (Az Új Élet Kvei. 1.) Bp., 1942.

Új Idők lex. IX. Bp., (1938). (Téves " évvel!) — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939. — *M. Kvészet*, 1939. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Mihály* [Antal Károly Mária], galánthai gr. (1853 – Bp., 1906. ápr. 29.): ogy. képviselő (Sz. II: 1456. h.). — R. k. 1897: a galántai ker. ogy. képviselője nemz. párti programmal, majd pártjával ő is belépett a szabadelvű pártba. Az 1896. ünnepélyek alkalmával ő volt főrendezője és egyik zászlóvivője a VI. 8: hódoló felvonulásnak. 1901: Hortoványi Józseffel szemben kisebbségben maradván, újra elfoglalta helyét a főrendi házban. Hortoványi 1903. II. 5: halála után szabadelvű programmal újra bekerült a képviselőházba. Az 1904. XI. 18. események hatása alatt ő is kilépett a Szabadelvű Pártból, 1905: disszidens programmal egyhangúlag választották meg a galántai ker.-ben. — Ú. cikkei: *Vadász-Lap* (1892/5).

Pallas. VI. Bp., 1894. — *Sturm.* Uo., 1897, 901, 05. — *Vas. Újs.* 1903: 239. l.; 1906: 287. l. Arck. — *Vadász-Lap*, 1906: 173. l. — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939.

Esterházy *Mihály* [Károly István György], galánthai gr. dr. jur. (London, Anglia, 1884. ápr. 20. – 1933. dec. 27.): földbirtokos. — R. k. Szülők: Károly István, Charters Hamilton Mária Evelyn. 1902: a pozsonyi kir. kat. főgimn. leérettségizvén, Angliába ment, ahol az oxfordi Queens College-ben nemzetgazd. és alkotmányjogot tanult, majd visszatérve hazájába a pozsonyi jogakad. és a bpi Tud. egy. hallg. ja s utóbbi helyen drált. 1905: Belgiumban és Hollandiában a mezőgazd. és keresk. viszonyokat, valamint a választójogot tanulmányozta. Az 1908/9: éveket újból Angliában töltötte, ahol a választói jog kérdésével foglalkozott. Ezután ábrahámi birtokán gazdálkodott. 1910/18: Justh-párti programmal a galántai ker. ogy. képviselője. A ház megalakulásakor ő töltötte be az egyik korjegyzői tisztet. Az 1914/8: háborúban mint a 8. honv. huszárezr. főhadnagya vett részt. 1918: a forradalmi kormány Svájcba küldötte, de látva a helyzetet, misszióját nem végezte el, s minden további összeköttetést megszakított a kormánnyal. A politikától teljesen visszavonulván, 1928: több hónapot töltött K.-Afrikában, ahol egy nagyobb vadászexpedícióban közreműködött egy ismeretterjesztő film létrehozásában. — Polit. cikkei: *Morsz.* (1910: 306. sz., 1911: 90. sz., 1912: 84. sz.), *Arad és Vid.* (1911), *P. Hírl.* (1912), *P. Napló* (1913), talán az ő cikke: *Fénykép. Szle* (1900: Guminyomású képek előállítása). — M: 1. *Levelek Malthushoz.* Írta Ricardo. (Ford. Jónás Jánossal). (M. Közgazd. Kvt. 14.) Bp., 1913. — 2. *Beszéde.* Elmondta a képviselőház 1916. II. 17. ülésén. Uo., [1916].

Sturm. Bp., 1910. — *Révai.* VI. Uo., 1912. — *M. kvkeresk. évke.* Uo., 1913. — *M. pol. lex.* Uo., (1929). Arck. — *M. társ. lex.* Uo., 1930. — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939. — *Kozocsa.* Bp., 1939. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Miklós*, galánthai gr. (1528–1645): nádor (Sz. II: 1457. h.). — A Sz. 1. sz. a. munka ném. fordításban is megjelent (Wien, 1644), mely a latin fordításból készült.

Pallas. VI. Bp., 1894. — *Kath. Szle*, 1899: 68/85. l. (Merényi Lajos: E. M. nádor paraenesise). — *M. Kvszle*, 1900: 89. l. (Kluch János). —

EPhK. 1912: 823. l. (Bleyer Jakab: Gottsched és E. M. gr.) — *Révai.* VI. Bp., 1912. — *Krücken-Parlagi.* I. Wien-Lpz., [1918]. — *Tolnai új.* IV. Bp., 1926. — *Hajnal* István: E. M. nádor lemondása. Uo., 1929. — *Erődi-Schöpflin.* I. Uo., [1929]. — *E. Miklós iratai.* [a]. Kormányzattört. iratok. Szerk. Hajnal István. Uo., 1930; [b]. Türkische Schriften a. d. Archive d. Palatinus Nicolaus E. S. a. r. Fekete Lajos. Uo., 1932. (Hg. E. Pál előszavával). — *Kat. lex.* II. Uo., 1931. — *Corvina,* 1932. — *M. kvkeresk. évke.* Bp., 1932. — *Nagy* Edith: E. M. nádor, Zrínyi Miklós és E. Pál nádor honvédelmi politikája. Uo., 1934. — *Új lex.* II. Uo., (1936). — *Új Idők lex.* IX. Uo., (1938). — *Csapodi* Csaba: E. M. nádor. Uo., [1942]. — *Nemz. Újs.* 1942. XII. 2. sz. (Ijjas Antal: Egy „hű magyar".) — *Révai* (Juhász). I. (Bp., 1947). — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Miklós* [Pál Antal Mária], galánthai hg. dr. jur. (Bécs, Alsó-Ausztria, 1869. júl. 5. – 1920. ápr. 6.): v. b. t. t., m. kir. főpohárnokmester. — R. k. Szülők: hg. E. Pál, weinsbergi és neustadti gr. Trauttmansdorff Mária. Tanulm. Bpen, Bécsben s egyéb külf. isk.-on végezte. 1900: megkapta az aranygyapjas r.-et, 1907: a v. b. t. t. méltóságot s 1912: ő lett a m. k. főpohárnokmester. Elnöke volt az Orsz. M. Vadászati Védegyl.-nek, valamint a Sopronm. és Sopron város Rég. Társ.-ának. — Cikkei: *Vadász-Lap* (1914), *Köztelek* (1916).

Főrangú csal. Bp., 1888. — *Sturm.* Uo., 1912. — *Révai.* VI., XX. Uo., 1912, 27. — *Új Idők lex.* IX. Uo., (1938). — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Miklós Antal,* fraknói gr. (? – Pozsony, 1695. aug. 5.): c. püspök (Sz. II: 1480. h.). — A teol. Rómában tanulta.

Zelliger. Nszombat, 1893. — *Pallas.* VI. Uo., 1894. (Téves * évvel, melynek elhalálozási éve van föltüntetve!) — *Kollányi.* Esztergom, 1900.

Esterházy *Miklós Ernő,* galánthai gr. (Pozsony, Pozsonyvm., 1858. jún. 3. – Pisa, Olaszorsz., 1895. máj. 22.): — R. k. Szülők: Ernő főrendiházi tag, Tengoborska Eufémia. 1892: nőül vette Torinóban Borghese Kamilla hgnőt. — A lovaglásról és lótenyésztésről írt cikkei: *Mezőgazd. Szle* (1893/5).

Főrangú csal. Bp., 1888. — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Miklós Móric* [Mária Félix Alajos Euszták], galánthai gr. (1855 – Csákvár, 1925. jan. 21.): v. b. t. t., az aranygyapjas r. lovagja, főrendiházi tag (Sz. II: 1460. h.). — Az 1890-es évek elején az egyházpol. törvényjavaslatok ellen a főrendiházban s a társadalomban heves ellenzéket szervezett, mely a Néppárt alakulásához vezetett, melynek éveken át élén állott. Anyagi támogatása tette lehetővé a *Fejérmegyei Napló,* majd 1896: az *Alkotmány* c. napilapok megindítását. Az 1890-es évek végén a Néppárttól visszavonult, ennek okait egy nagy feltűnést keltett nyílt levélben adta elő. Azóta nem vett részt a napi politikában. 1907: megkapta a v. b. t. t. méltóságot. A Kat. Körnek 1891/7(?): elnöke, a Sz. István Társ.-nak 1893/911: társelnöke. — Ú. cikkei: *P. Napló* (1893), *Alkotmány* (1896, 909), *Turisták Lpja* (1898, 1921), *Vadász-Lap* (1896), *Az Újs.* (1909), *N. Freie Presse* (1909), *Vadász- és Verseny-Lap* (1909). — M: *Emléklapok 1918. XI. 1.-től 1919. VIII. 2.-ig terjedő időből.* Bp., [1920]. (Németül: Meine Erlebnisse u. Eindrücke a. d. Zeit v. 1. XI. 1918 bis z. 2. VIII. 1919. c. Uo., 1920. A nemz. korm. 530/1945. ME. rendelete alapján megsemmisíttetett).

Előszava: *A kath. nagygyűlés Bpen.* (Bp., 1894).

Pallas. VI. Bp., 1894. — *Morsz. vméi.* Komárom vm. Uo., (1907). — *Sturm.* Uo., 1910. — *Révai.* VI., XX. Uo., 1912, 27. — *Új Nemzed.* 1925. I. 23. — *M. pol. lex.* Bp., (1929). — *Kat. lex.* II. Uo., 1931. — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939. — *Név- és tárgymut. a Turisták Lapjához.* Bp., 1939. — *Fasiszta sajtót. 1. jegyz.* Uo., 1946. — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Miklósné,* galántai gr. → *Nyári Krisztina* (Sz. IX: 1157. h.)

Esterházy *Miksa,* galánthai gr. (1837–1883): a M. Athlétikai Club alapító-elnöke (Sz. II: 1460. h.). — Főisk. tanulm. az angliai Oxfordban és Cambridgeben végezte, majd hosszabb időt töltött diplomáciai szolgálatban Angliában és Amerikában, ahol megismerkedett a szabadtéri sport ágaival. Amikor az 1870-es években visszatért Morsz.-ra, az angol testi nevelés apostola lett. 1875: megalapította a MAC-ot s annak művezetőjét saját költségén kiküldte Londonba az ökölvívás megtanulására. A m. labdajátékok kv. ére pályadíjat, az atlétikai versenyekre számos versenydíjat tűzött ki. — Álneve nem Viador, hanem Viator. E néven megjelent m: *Gyalogolási kalauz.* Bp., [1875].

Petrik. 1860–75. Bp., 1885. — *Pallas.* VI. Uo., 1894. — *Révai.* VI. Uo., 1912. — *Krücken-Parlagi.* I. Wien-Lpz., [1918]. — *Új Idők lex.* IX. Bp., (1938). — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Móric* [Miklós Mária Fülöp József Bálint], galánthai gr. (Bécs, Alsó-Ausztria, 1807. szept. 23. – Pirna, Szászorsz., 1890. nov. 8.): v. b. t. t., tárcanélküli miniszter, az aranygyapjas r. lovagja. — Szülők: Miklós [Mária János], őrgrnő Roisin Mária Franciska Izabella. A diplomáciai pályára lépve, római követ. Az 1848: é. forradalmi mozgalmakban, amikor IX. Piusz pápa kénytelen volt menekülni a pápa hatalmának visszaállításában fontos szerepet játszott. Része volt a konkordátum megkötésében, de röviddel utóbb visszavonult. 1861: újra szolgálatba lépett. Schmerling min.-ban tárcanélküli min. s ezt az állását Belcredi kormánya alatt is megtartotta. 1865: a m. parlamentben egyik ellenzője az Ausztria és Morsz. közötti kiegyezésnek. Az 1870/1: háború után visszavonult a magánéletbe. — M: *Le journal du Cte Maurice de E., un témoin hongr. de l'époque de Charles X.* Publié par J. Lucas-Dubreton. (Klny. a Nouv. Rev. de Hongrieból). Bp., 1940.

Főrangú csal. I. Bp., 1888. — *Pallas.* VI. Uo., 1894. — *Révai.* VI. Uo., 1912. — *Új Idők lex.* IX. Uo., (1938). — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939. — *M. kvészet.* Bp., 1944.

Esterházy *Móric* [János Mária Miklós József Félix Ignác Alajos Viktor Romuáld], galánthai gr. (Majk, Komáromvm., 1881. ápr. 27. –): v. b. t. t., ogy. képviselő, m. k. miniszterelnök. — R. k. Szülők: Miklós Móric v. b. t. t., hg. Schwarzenberg Paulai Ferike. Jogi tanulm. Bpen és Oxfordban végezte s utóbbi helyen szoros barátságot kötött lord Halifax-szal, a későbbi brit külügymin.-rel. Beutazta egész Európát s hosszabb utazást tett É-Amerikában is. Az 1914/8: háborúban mint a cs. és k. 9. huszárezr. főhadnagya a szerb, majd az orosz fronton szolgált s többször kitüntették. A m. polit. életbe 1906: kapcsolódott be, amikor gr. Andrássy Gyula a kassai mandátumot tartván meg, a terebesiről lemondott E-t. alkotmánypárti programmal a ker. képviselőjévé vá-

lasztották. 1910/18: pártonkívüli 67-es programmal ue. ker. egyhangúlag megválasztott képviselője. Gr. Tisza István visszalépése után a király, aki már 1916: v. b. t. t. sorába emelte, 1917. VI. 17: őt bízta meg kormányalakítással. Kabinetjének egyik érdekessége, hogy Vázsonyi Vilmos igazságügymin. személyében ekkor került be az első aktív zsidó a bársonyszékbe. Minthogy legfőbb kormánypontját, a választójogi reformot nem tudta megvalósítani, a kormányelnökségről VIII. 20: lemondott. Utódjának, Wekerle Sándornak kabinetjében 1918. I. 25. – V. 5: tárcanélküli min.-séget vállalt. 1918: az összeomlás után visszavonult a politikától és birtokain gazdálkodott. Az 1931: ált. választáson a tapolcai ker.-ben a Keresztény Gazdas. Párt programjával kapott mandátumot s e ciklus alatt többször volt a párt vezérszónoka. Kezdeményezésére vezethető vissza a részvényjog reformját célzó újabb mozgalom és az uzsoratörvényjavaslat. Ker.-ét az 1935: választáson is megtartotta, 1939: a M. Élet Pártja zalavmi lajstromán került be a parlamentbe. — Bel- és külf. lapokban számos cikke és tanulm. jelent meg. Előttem ismertek: *P. Lloyd* (1908), *Köztelek* (1914), s talán: *Tanulók Lpja.* — M: 1. *Széchenyi-serlegbeszéd.* Bp., 1907. — 2. *A gabona maximális árai.* Uo., 1917. — 3. *Tanulságos példák.* (Cobden-Kvt. 52.) Uo., 1931. — 4. *Interviews about questions on the present international situation.* Uo., 1935. (Franciául is, uo., 1935). — Előszava: Vázsonyi Vilmos *beszédei és írásai.* (Bp., 1927. [1926]. 2 köt.).

Sturm. Bp., 1906, 10. — *Morsz. vméi.* Komárom vm. Uo., (1907): 305. — *Révai.* VI., XX., XXI. Uo., 1912/35. — *Petrik.* 1901–10. Uo., 1917. — *Tolnai új.* IV., XIX. Uo., 1926, 33. — *M. pol. lex.* Uo., (1929). Arck. — *M. társ. lex.* Uo., 1930. — *Kat. lex.* II. Uo., 1931. — *M. ogy. alm.* Uo., 1931, 35. Arck. — *Országyül. alm.* Uo., 1931, 34, 40. Arck. — *Karczag.* Uo., (1932). — *Strazimir.* Uo., [1933]. — *M. pol. lex.* II. Uo., (1935). — *Ki kicsoda?* (Uo.), [1936]. — *M. Kvészet,* 1936. — *Új lex.* II. Bp., (1936). — *O'sváth.* Uo., 1938. — *Új Idők lex.* IX. Uo., (1938). — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939. — *Kozocsa.* Bp., 1939. — *Ker. m. közél. alm.* I. Uo., 1940. — *MTC.* Uo., 1943. — *Révai* (Juhász). I. (Uo., 1947). — Gulyás-gyüjt.

Esterházy *Pál,* galánthai hg. (1635–1712): nádor (Sz. II: 1460. h.). — Verseit kiadta Merényi Lajos: *ItK* (1892); m. leveleit a győrvmi levéltárból közölte Lengyel Alfréd: *M. Családtört. Szle* (1942). — Új kiadásokat ért m: 3. *A B. Sz. Mária szombatja.* 14. kiad. Bp., 1898. (15. kiad. Uo., 1902; 16. átd. kiad. Uo., [1914]; 17. kiad. Uo., [1935]. Esterás Pál néven. Németül: Uo., 1890, 98. Tótul: Uo., 1896, 902, 04).

EPhK. 1893/904. (Hellebrant). — *Pallas.* VI. Bp., 1894. — *Akad. Értes.* 1895: 409/12. l. (Bubics Zsigmond: E. P. Mars Hungaricusa. Külön is: Bp., 1895). — *Merényi* L., Bubics Zsigmond közreműködésével: Hg. E. P. nádor. (Tört. Életr. 11.) Bp., 1895. (Ism. B. Szle 1896: 110. sz., Kath. Szle 1897: 81. l.) — *Nemz. Újs.* 1895: 103. sz. (Acsádi Ignác: M. Márs). — *B. Hírl.* 1896. IV. 21. — *A r. kat. főgimn. ért.* Eger, 1903. (Nagy Béni: Hg. E. P. nádor, a ferencesek jótevője. Klny. is!) — *Petrik.* 1886–1910. Bp., 1907, 11. — *Révai.* VI. Bp., 1912. — *Krücken-Parlagi.* I. Wien-Lpz., [1918]. — *Tolnai új.* IV. Bp., 1926. — *Ványi.* Uo., (1926). — *Benedek.* Uo., 1927. — *Kath. lex.* II. Uo., 1931. — *Nagy* Edit: E. Miklós nádor, Zrínyi Miklós és E. P. nádor honvédelmi politikája. Uo., 1934. — *Csatkai* E.: Emlékezés E. P. nádorra. Sopron, 1935. (Klny. a Sopr. Hírl.-ból). — *Új lex.* II. Bp., (1936). — *Sinkovits* I.: E. P. nádor és az erdélyiek keresk. társasága. Uo., 1937. — *Thier* L.: Palatin Fürst Paul E. Sopron, 1937. — *Új Idők lex.* IX. Bp., (1938). — *Kozocsa.* Uo., 1939. — *Révai* (Juhász). I. (Uo., 1947). — Gulyás-gyüjt.

Esterházy *Pál* [Mária József], galánthai gr. (Réde, Veszprémvm., 1878. okt. 17. –): nagybirtokos. — R. k. Szülők: Imre, gr. Rossi Alexandrine. Tanulm. befejeztével dunántúli birtokain gazdálkodott. 1915/8: örökösjogú tagja a főrendiháznak. 1927: az örökösjogú családok a felsőház póttagjává választották. T. huszárkapitány a cs. és k. 9. huszárezredben szolgált. — IV. Károly v. szárnysegéde aláírással közölt cikke: *P. Lloyd* (1924). — M: *Válasza gr. Széchényi Györgyhöz.* Kálozd (ny. Kisbér, 1932).

Révai. VI., XXI. Bp., 1912, 35. — *M. pol. lex.* Uo., (1929). — *M. társ. lex.* Uo., 1930. — *Corvina,* 1932. — *Geneal. Taschenb.* Gotha, 1939.

Esterházy *Pál* [Mária Alajos Antal Miklós Viktor], galánthai herceg, dr. jur. et sc. pol. (Kismarton, Sopronvm., 1901. márc. 23. –): nagybirtokos. — R. k. Szülők: hg. E. Miklós, cziráki és dénesfalvai gr. Cziráky Margit. Feleség: Ottrubay Melinda a m. k. operaház magántáncosnője. 1920: lett a morsz. és ausztriai hitbizományok ura. Mint műbarát és tudománypártoló több alapítványt tett. 1924. XII. 6: tízmillió papírkoronát adományozott a bpi Nemz. Szính. nyugdíjintézetének, 1930: 30. 000 aranypengőt adott az orvosi kutatás elősegítésére. 1949. II. 8: a Népbíróság külön tanácsa bűnösnek mondván őt ki a dem. államrend és a közt. megdöntésére irányuló szervezkedés előmozdításának bűntettében, továbbá külf. fizetési eszközök zárolt letétbe helyezése elmulasztásának, külf. fizetési eszközökkel elkövetett üzérkedés és azoknak az ország területéről engedély nélkül való kijuttatásával elkövetett bűntettben 15 é. fegyházra mint főbüntetésre, ezenkívül 10 é. hivatalvesztésre és polit. jogai gyakorlásának u. ily tartamú felfüggesztésre, egész vagyonának elkobzására, mint mellékbüntetésre ítélte. — Előszava: Fekete Lajos: *Türkische Schriften a. d. Archive d. Palatins E.* (Bp., 1932).

Erődi-Schöpflin. I. (Bp.), [1929]. — *Gothaischer Hofkalender.* Gotha, 1935. — *Új Idők lex.* IX. Bp., (1938). — *Szabad Nép,* 1949. II. 9. sz. — Gulyás-gyüjt.

Esterházy *Pálné,* galánthai gr. → *Andrássy Ilona,* gr

Esterházy *Sándor,* dr. phil., jur. et sc. pol. (1863 – Bp., 1907. szept. 28.): jogakad. ig. (Sz. II: 1462. h.). — A kassai kir. jogakad. 1892: tanára, 1906. IX: ig. Kolozsvárt temették el. — Ú. írásai: *Fővm. Lpk* (1892), *Orsz-Vil.* (1892, 900), *Felsőmorsz.* (1894, 900, 02/6), *Hazánk* (1900), *Debrecen* (1902), *kassai kir. jogakad. évke.* (1902: Tudomány és egy. Klny. is!) — Ú. m: 3. *Bevezető a dr. Pikler Gyula jogbölcseletébe.* Kassa, 1892. — 4. *A jog lényegéről.* Uo., 1893. (és Kolozsv., é. n.) — 5. *A bűntényről általában.* Uo., 1894. — 6. *Enyhébb irányzat a büntetőjogban.* Uo., 1894. — 7. *A juss szó jelentése a római jogban.* Uo., 1895. — 8. *A bölcseleti jogtudomány kézikve.* Uo., 1897/9. (I. köt., II. köt. 1. fele). — 9. *A jog, mint a vagyon megoszlását rendező elv.* Uo., 1898. — 10. *Tudomány és egy.* Uo., 1901. — 11. *Erzsébet királyné.* Felolv. Uo., 1903. (Petrik szerint 1902). — 12. *Társadalmi kiválás és kiválasztás.* Uo., 1906. — 13. *Székfoglaló beszéd.*

A kassai jogakad. 1906/7: tanévmegnyitó ünnepélyén. Uo., 1906. (és más kiad. Bp., 1907). — 14. *Individualizmus és szocializmus.* Uo., 1907.

Pallas. XVII. Bp., 1900. — *Felsőmorsz.* 1907: 223. sz. (E. N. O.) — *Vas. Újs.* 1907: 40. sz. — *Petrik.* 1886–1910. Bp., 1908, 17. — *A kir. jogakad. évke.* Kassa, 1910: 1/45. sz. (E. S. emlékezete. Klny. is!) — *Révai.* VI. Bp., 1912. — *Krücken-Parlagi.* I. Wien-Lpz., [1918]. — *Erődi-Schöpflin.* I. Bp., [1929]. (s. v. Eszterházy). — Gulyás-gyűjt.

Esterházy *Tamás*, galánthai (16. sz.): birtokos (Sz. II: 1463. h.). — Atyja a Keresztesnél 1596: elesett E. István ezredes, E. Miklós nádor unokatestvére. Wittenbergben 1590. X. 3: iratkozott be az egy.-re. — Üdvözlő verset is írt Mokschinus Lénárdhoz (1599).

Pallas. VI. Bp., 1894. — *Zoványi.* Uo., 1940. — Gulyás-gyűjt.

Estorás → *Esterházy*

Estván (eredetileg István) *Béla* (1827–): katona. — Radetzky alatt az osztrák hadseregben harcolt Olaszorsz.-ban, 1853/56: részt vett a krími háborúban az oroszok oldalán. Kivándorolva Amerikába a virginiai Richmondba került s mint lovassági ezredes a déliek oldalán küzdött az 1861/5: polgárháborúban. Később azonban átpártolt az északiakhoz s Washingtonban rövid ideig ünnepeltetés központja volt. Utóbb Angliába, majd Németországba ment s végül Bécsbe kerülve, osztrák fogságba esett. — M: *War pictures from the South.* London, 1864. (2 köt. és németül: *Kriegsbilder aus Amerika.* Lpz., 1864. 2 köt.).

Vasváry. Washington, 1939.

Esty *Jánosné* → *Tóth Erzsébet*

Esty *Pál* → *Dénes Tibor*

Esze *Ferenc*, dr. jur. (Bp., 1881. máj. 20. –): ügyvéd. — Ref. Szülők: E. Tamás, Roykó Mária. Középisk. Iglón, a jogot Kolozsvárt végezte, ahol 1904: drált. Pályáját mint beregvmi közig. gyakornok kezdette. 1913: ügyvédi vizsgát tett s azóta Soroksáron és Bpen ügyvéd. Az 1914/8: háborúban főhadn. hadbíró volt. — Vadászati cikkei: *M. Vadász Újs.* (1925/30). — 1935/37: szerk. Soroksáron a *Pestvid. Szózat*-ot.

MTC. Bp., 1943-ig. — Esze Tamás közl. (1939).

Esze *Ferencné* → *Fazekas Katalin*

Esze *Gábor*, mezőtarpai, dr. med. (1816 – Szatmárnémeti, 1886. dec. 4.): vmi főorvos (Sz. II: 1463. h.). — Ref. Szülők: Gábor városi főbíró, Laky Sára.

Esze Tamás ref. lelkész közl. (1939).

Esze *Gizella*, *Esze Illésné*, mezőtarpai és peremartoni (Somogyszob, Somogyvm., 1890. –): — Középisk. a bpi nőképző isk.-ban végezte. 1931 óta írogatott dalokat, amelyeket maga zenésített meg. Többet előadtak közülük a rádió bpi stúdiójában.

Dombóvár és Vid. évke. Dombóvár, 1935: 33. l. Arck. — Gulyás-gyűjt.

Esze *Illésné* → *Esze Gizella*

Esze (1931-ig Mencz) *Jenő* (Somogyszob, Somogyvm., 1908. szept. 5. –): m. k. honvédszázados. — Tényleges katonai szolgálatát 1931. VIII. 20: kezdette, 1940. IX. 1: kinevezték századossá. Évekig a szegedi utászszázlóaljnál, majd egy é. a felvidéki szabadcsapatoknál, azután ismét egy félévig Szegeden szolgált. Egy é. táborparancsnok Tiszakirván (Kárpátalja), majd 10 hónapig az orosz harctéren az első

harcvonalban harcolt. Utóbb tanár és századparancsnok a bpi műsz. hadapródisk.-ban, zászlóaljparancsnokh. Komáromban. 1944: a mozgósított hadsereggel a Kárpátalján szolgált. Részt vett a felvidéki, erdélyi és délvidéki bevonulásban s 8 kitüntetést szerzett. — Cikkei kül. katonai szaklapokban. — M: *Műszaki felderítések és szemrevételezések az árkász és utász századnál.* Szeged, [1942].

Honvéds. rangs. [Bp.], 1941. — A család közl. (1944. II.) Esze Tamás útj. — Gulyás-gyűjt.

Esze *Tamás*: álnév. — E néven írt vers: *M. Géniusz* (1902); cikk: *A Népszava napta* (1907).

Gulyás-gyűjt.

Esze *Tamás*, peremartoni és tarpai (Szekszárd, Tolnavm., 1903. szept. 20. –): ref. lelkész-alezredes. — Szülők: Tamás és királydaróczi Daróczy Mária. Középisk. a Szekszárdon végzett V. o. kivételével Balassagyarmaton, a ref. teol. Bpen s a filozófiát a bpi és debr. egy. végezte. Lelkészi okl. 1930: Pápán nyerte. S. lelkész 1926/9: Balassagyarmaton, 1929/30: Kisvárdán, 1930/1: Debrecenben, 1931: Vésztőn. 1931. III. 22: szanki, 1938. VI. 1: gyöngyösi, 1941. XII. 17: Bpen a Lorántffy Zsuzsanna Egyes. r. lelkésze, 1948: a nemz. hadsereg I. hadtestének próbaszolgálatos lelkész-alezredese. — Cikkei és kvismertetései: *Kálvinista Szle* (1933), *Prot. Szle* (1933), *Ker. Család* (1934/7, 40), *Új honfoglalók* (Cegléd, 1934), *M. Út* (1935/7), kiskunfélegyh. *Egyh. Érts.* (1936), *M. Prot. Lpja* (1937), *Szeretetszövets.* (1937), *Függetl. Szle* (1938), *Numizmat. Közl.* (1938/48), *Pesti ref. egyhm. jkve* (Bp., 1938), *Mi Utunk* (1939), *Ref. Híradó* (1939, 42), *Ref. Jövő* (1940/2), *Felvid. Prédikátor* (1941), *Spataki Ref. Lpk* (1941), *Egyháztört.* (1943, 45), *Bpest* (1946), *M. Kvszle* (1946), *Művelts*ég (1946), *M. Századok* (1947), *Irodtört.* (1949, 50), *A Darányi Kálmán diákházért*, stb. — M: 1. *Szétszórt csontok.* (Népbarát. 39., 63.) (Bp.), [1939]. (2 füz.) — 2. *Kiáltó szó a pusztában.* (Uo. 40). (Uo.), [1939]. — 3. *Ég a puszta.* (Uo. 52). (Uo.), [1939]. — 4. *A nagybányai pénzverőház II. Rákóczi Ferenc korában.* Uo., 1940. — 5. *Jeltelen sírok.* Levélt. adatok ref. lelkipásztorok életéhez. (Theol. Tanulm. 69.) Debr., 1941. (Klny. a Csikesz Sándor-emlékkv. 2. köt.-éből). — 6. *A református Esze Tamás.* Bp., 1941. — 7. *A kassai pénzverőház.* 1705–10. Uo., 1941. — 8. *A kolozsvári pénzverőház II. Rákóczi Ferenc korában.* Uo., 1942. (A 4., 7., 8. sz. Klny. a Numizm. Közl.-ből). — 9. *Az eperjesi ref. egyházközség.* (A Reformáció és Ellenreformáció Korának Ev. Ker. Ref. és Ev. Egyházi Írói. 17.) Uo., 1944. — Egyik szerk. 1936. X. 11. – 1939. VIII. 20: a *Ker. Család*, 1935. IX. 1. – 1938. I: a *M. Út* c. folyóiratnak; 1943: megalapította és Harsányi Andrással szerk. az *Egyháztört.*-et. — Előszava: Bachó László: *A zsidóság térfoglalása Gyöngyösön 1919-ig.* (Gyöngyös, 1941).

Daróczy. Bp., 1924: 71. l. — *Halasy.* (Uo.), [1937]. (Téves * évvel!) — *M. kvészet.* Uo., 1940/2. — *M. Folyóir. Rep.* 1946/8. — *Kozocsa.* Bp., 1950. — Önéletr. (1944. II. 5.), Szimonidesz Lajos közl. (1949. VII. 19.) — Gulyás-gyűjt.

Eszéky (1862-ig Zieger) *Antal*: tszéki ülnök Nagykállón (1862). — Cikke: *Jogtud. Közl.* (1875).

Száz. névvált. Bp., 1895: (68. l.: Eszéki). — Gulyás-gyűjt.

ESTERHÁZY couléd

uralkodott. Fia, *III. Alfonz*, egy év mulva lemondott az uralomról és 1644. egy tiroli kapucinus-kolostorban halt meg. *I. Ferenc* (1630—58), *Rajnald* (1694—1737) és *III. Ferenc* (1737—80) a Habsburgok szövetségében harcoltak. A család utolsó sarja *III. Herkules Rajnald* volt (1780—96), ki országát 1796. elvesztette a franciákkal szemben és 1803. halt meg. Egyetlen leányát *Mária Beatrixot* Ferdinánd főherceg, I. Ferenc császár és Mária Terézia harmadik fia vette nőül. Ő alapította meg az osztrák E.-családot. 1803-ban Modena helyett Breisgaut kapta, melyet már 1805. elvesztett; megh. 1806. Fia *IV. Ferenc* 1814. visszakapta Modenát, ehhez anyja halála után 1829. Massát és Carrarát csatolta. Fia, *V. Ferenc* 1859. elvesztette országát, mely Sardinia királysághoz csatlakozott; megh. Bécsben 1875. Benne kihalt az osztrák E.-család, melynek címét és vagyonát Ferenc Ferdinánd főherceg örökölte.

Este, angol család, l. *D'Este*.

Estébanez Calderon, l. *Calderon*, 3.

Estei Hippolit, estei I. Herkulesnek, Ferrara uralkodó hercegének nápolyi Eleonorától 1479. szül. fia, s ennek révén Hunyadi Mátyás magyar király második nejének, Beatrixnak unokaöccse. Megh. 1520. Mátyás király E.-t már hat éves korában kinevezte esztergomi érsekké. VIII. Ince pápa azonban vonakodott az érseki széken megerősíteni a kis gyermeket s a királyhoz 1486 jún. 6. intézett brevejében az egyház és az ország méltóságára hivatkozván, a gyermek helyett egy érdemes embert hozott szóba. Ez azonban hirtelen meghalt, miről E. apja budai követét, Valentini Caesart 1486 nov. 23. azzal a megjegyzéssel értesítette, hogy «jó barátunknak, az orvosnak köszönd meg nevünkben, hogy ezen s más jó tudósításokkal szokott nekünk szolgálni». Az akadályok elhárítván, a nyolcadfél éves E.-nek az esztergomi érseki székbe emelése 1487. megtörtént. Ez időről írja fra Paolo da Lignano, hogy a magyar királyné Magyarország primásával (t. i. Beatrix $7^1/_2$ éves unokaöccsével) egy ágyban szokott hálni (insieme in letto dormire). E. Mátyás halála után, II. Ulászló koronázási idején is Beatrixszal együtt az esztergomi várban tartózkodott, mialatt helyette, a gyermek helyett, II. Ulászlót a zágrábi püspök, mint legidősb magyar főpap kente föl Magyarország királyává. Helyzete az országban, Beatrixszal együtt, az Ulászló trónraléptét követő politikai bonyodalmak idején tarthatatlanná vált, úgy hogy Ulászló engedelmével hazautazott Olaszországba. Pár évi távollét után azonban, miután 14 éves korában bíbornokká lett, 1494. visszatért érseki székhelyére, honnét első dolga volt elmozdítani helytartóját, Ibafalvi Tamást, kinek helyét egy egészen ismeretlen olasz emberrel töltötte be. Kora, életmódja, távolléte az országból, járatlansága az egyházi dolgokban, közvetetlen oka volt a II. Ulászló király II. dekrétumában foglalt törvénycikkek hozatalának, melyek szerint egyházi javadalmak külföldieknek és idegeneknek ne adományoztassanak, azokat pedig, kiknek már adományoztattak, a királyi Felség bizonyos határnapra székhelyükre szólítsa és ha vonakodnának visszajönni, javadalmaikat joga legyen Ő Felségének érdemes honflaknak adományozni. Egy másik t.-c. szerint pedig, ha nem belföldiek másoktól mint a királyi felségtől vagy azoktól, kiknek ezen országban bármily egyházi javadalom felett patrónusi joguk van: egyházi javadalmakat szereznének s azokba letelepedni bátorkodnának, mint az ország szabadságának háborgatói, vízbe vettessenek. A nemzet közelégületlensége ily frappáns módon nyilatkozván, a Curia végre is beleegyezett a botrányko eltávolításába. VI. Sándor pápa 1497. megerősítette a magyar egyháztörténelemben páratlanul álló cserét, mely szerint E. bíbornok, esztergomi érsek primási méltóságát az esztergomi érsekséggel együtt elcserélte az egri püspökséggel, melynek akkori javadalmasa, Bakócz Tamás lépett a primásság és esztergomi érsekség birtokába. II. Ulászló 1498 jan. 20. Budán kelt oklevelében erősítette meg a cserét, egyúttal helybenhagyván azt is, hogy az egri püspökké lett E. ezentúl Olaszországban tartózkodjék. A leggazdagabb magyar püspökség, valamint az egymásután E. birtokába került milanói és capuai érsekség, a ferrarai és modenai püspökség, meg még hat zsíros olasz apátság rengeteg javadalma busásan kárpótolták az elvesztett primási javadalmakat.

Esteli lepkék, *esti, szürkületi, alkonyati lepkék* (Crepuscularia), a nagy lepkék egyik csoportja. Az idetartozó fajok leginkább alkonyatkor röpülnek, ámbár vannak olyanok is, melyek éjjel, s melyek nappal röpködnek. Éppen ezért az újabb rendszer elhagyja a lepkéknek a röpülés napszaka szerint való csoportosítását. Az idesoroltatni szokott pillék nyulánk testüek, hosszú pödörnyelvvel birók, fokozatosan vastagodó vagy háromszögletes csápokkal, keskeny, hosszukás szárnyakkal. Hernyóik élénkszinüek s rendszerint farkszarvval birnak, leginkább a földben báboz ódnak. Hazánkból mintegy 100 faj ismeretes. Ide soroltatnak a következő családok: 1. *Szenderek, zúgópillék* (Sphingidae), az *Acherontia* (pl. A. atropos L., halálfejes lepke), *Smerinthus* (pl. S. ocellata L., esteli pávaszem), *Daphnis* (pl. D. nerii L, oleánderpille), *Sphinx* (pl. S. ligustri L., fagyalszender), *Deilephila* (pl. D. euphorbiae L., kutyatejszender), *Macroglossum* (pl. M. stellatarum L., kacsafarkú pille) stb. nemekkel. 2. *Üvegszárnyuak* (Sesiidae), darazsakhoz hasonlók, átlátszó szárnyakkal, verőfényes napokon a virágok körül repkednek, hernyóik fák és bokrok ágaiban s gyökereiben élnek s itt is alakulnak át; *Trochilium, Sciapteron, Sesia* stb. nemekkel. 3. *Thyrididae*, apró zömök lepkék, nálunk egy fajjal (Thyris fenestrella Sc.) képviselvék. 4. *Zygaenidae* (igácfélék), vastagtestü kisebb lepkék feketés, zöld v. kékes színüek s többnyire piros pettyekkel v. sávokkal díszítvék, *Ino* (pl. I. ampelophaga Bayle, melynek hernyója a szőlő levelét pusztítja), *Zygaena* stb. nemekkel. 5. *Syntomidae*, fonalas csápokkal, hosszú háromszögü felső szárnyakkal, *Syntomis, Dysauxes* nemekkel. 6. *Heterogynidae*, hazánkban nem képviselt, déleurópai kis család. Az újabb rendszer e családok egy részét messze elszórta egymástól.

Esteli vakság, l. *Hemeralopia*.

Estella (ejtsd: —elya), város és járási székhely Navarra spanyol tartományban, az Egának terraszos

dombokkal környékezett völgyében, (1900) 5736 lak. A rómaiak korából származó sztratégiai fontosságú város a karlista háborúkban nagy szerepet játszott. 1872—76-ig Don Carlos főhadiszállása volt. Concha generális, dueroi marquis, 1874 jún. 27. a város ostrománál elesett; az 1875. ellene intézett támadás szintén sikertelen maradt; csak 1876. sikerült Primo de Rivera generálisnak hosszabb ostrom után a várost megadásra kényszeríteni.

Estepa, járási székhely Sevilla spanyol tartományban, olajfákkal beültetett dombok között, a Genil egyik baloldali mellékvizénél, (1900) 8591 lak., szép mecsettel, amelyet kat. templommá alakítottak át.

Estepona, járási székhely Malaga spanyol tart.-ban, a Sierra Bermeja (1450 m.) lábánál elterülő síkságon, a Földközi tenger mellett. (1900) 9310 lak., halászattal, kitünő gyümölcs-, cukornád- és szőllőtermeléssel. Kikötőjében világító torony áll.

Esterek a. m. összetett éterek (l. o.).

Estérel, a nyugati Alpok mészkőzónájának egyik csoportja, Cannes és Draguignan között; a Massif des Maurestól a szép Argens-völgy, a Varban levő Mész-Alpoktól pedig a Brançon völgye választja el. Legnagyobb magasságát a Vinaigreben (616 m.) éri el. Az erdőitől nagyobb részében megfosztott hegytömegen a marseille-nizzai vasút több alagúttal megy keresztül.

Esterellit, amfibol-(diorit-) porfirit *kőzet*, amely mint lényeges elegyrészt kvarcot is tartalmaz és különösen ki van tüntetve holokristályos alapanyaga révén. Nevét Estérel (St. Raphael közelében, Franciaország) után nyerte.

Esterházy *(galanthai herceg* és *gróf) család*, mely a kihalt gr. Illésházy, továbbá a pozsonyvm.-i vathai Salamon, veszprémvm.-i Salamonfay és zalavmegyei harkályi Salamonváry családokkal együtt a Salamon nemzetségből származott s talán a fehérvm.-i alapi Salamon család is közös eredetü velük. A nemzetség ősi fészke a Csallóköz. Első ismert őse Mokud 1186. fordul elő, mint királyi pristaldus. A későbbi nemzedékből ismeretesek 1239-ben alsó-hiadaljaföldi Syrak, Tivadar, Izsák és Miklós, 1242-ben salamonfalubeli Pósa, Miklós, Mihály és György s elhalt rokonuk Roth, 1248. Farkas és testvérei: Jakab, Péter, Benedek és Pál, kik mag nélkül elhúnyt rokonuk, Beche fia Vitalis salamoni és vathai birtokai fölött egyezkednek István fia Miklóssal. 1287-ben János és István testvérek, vathai birtokosok említtetnek. 1324. a következő salamoni nemesek fordulnak elő: Mihály fia János, László fia Tamás, Gyilián fia Tonk, György és János. Ezek a pozsonyvmegyei Salamon nembeliek oklevelesen ismert legrégibb tagjai. Ezekkel szemben b. Mednyánszky Alajos

Az Esterházy-család hercegi címere.

(Taschenb. f. d. vaterl. Gesch. 1821. 288. és 1830. 11—13.) az E. család első ősének Salamont mondja, kinek két fia Péter és Illés 1238. osztozott az ősi javakban, közülök amaz az E., emez az Illésházy családot alapította. Eszterháza község neve, melyről a család a nevét vette, nyilván szláv eredetü (Stras, Szterasz lehetett), ezért volt e névnek a középkorban az a többféle változata, minő: (de) *Estoras* és *Zerházy*, melyek a szláv névalak más-más hangfejlődés szerinti magyarosításának felelnek meg. Az E. család a XVI. sz. derekától fogva kezd emelkedni. Ekkor élt Benedek, kinek két fia közül István már a flában, Tamásban kihalt, Ferenc pedig pozsonyvmegyei alispán volt s anyja, galanthai Bessenyei Ilona öröksége után legelőször használta a *galanthai* előnevet. E. Benedek az első, aki az E. nevet használja.

A család jelenlegi három főágának megalapítói E. Ferenc és nejének, Illésházy Zsófiának gyermekei: Miklós nádor a *fraknói*, Dániel a *cseszneki* és Pál a *zólyomi* ág megalapítója. A fraknói ágazatban E. Miklós 1613. bárói, 1626. grófi rangot nyert. A fraknói ág idősebb ágazatából *Pál* 1687. római szt. birodalmi hercegi rangot nyert elsőszülöttségi jogon, 1712. pedig az egész főágra. A *cseszneki* ágazatban E. János 1683. nyer grófi rangot, de az ő ágazata már gyermekeiben kihalt. A *zólyomi* ágban végül E. Antal, István, Sándor és János 1715. nyertek grófi rangot. A grófi ág jelenleg 3 ágazatra, fraknói, cseszneki és zólyomira oszlik, előbbi két alágra: az idősebb v. tatai és az ifjabb v. cseklészi alágra, a cseszneki két alágra: az idősebb és az ifjabb vagy erdélyire oszlik. A zólyomi ágazatnak alága nincs. A család címere: kék mezőben arany koronán álló aranyos griff, első jobb lábával kivont kardot, baljával három piros rózsát tartva. Sisakdísz: hasonló griff. Takaró: jobbról aranykék, balról arany-vörös. V. ö. *Nagy* I., Magyarorsz. csal. IV. k. 80—100.; *Wertner* M., Magyar nemzetségek II. köt.; Magyar Nemz. Zsebkönyv, Főrangú családok; *Thaly* K., A galánthai E.-ak fraknói vonalának nemzedékrendjéhez, Turul 1888. évf. 61.

Nevezetesebb tagjai a családnak:

1. *E. Alajos* herceg, lovassági tábornok, szül. Bécsben 1844 márc. 9. Katonai szolgálatát a 2. dragonyos-ezredben kezdte meg. 1863-ban hadnaggyá nevezték ki s 1864. főhadnaggyá lépett elő a 2. dzsidás-ezredben. 1866-ban a harctéren szerzett érdemeiért a katonai érdemkereszttel tüntették ki. A háboru után tiszti rangjának megtartása mellett kilépett a tényleges katonai szolgálatból; 1879. kamarás lett. A magyar honvédség felállítása után annak kötelékébe lépett, de mint őrnagy ismét visszament a közös hadsereghez, a hol azután gyorsan emelkedett az altábornagyi rangig; mint ilyent 1902. a magyar testőrség kapitányává nevezték ki s egyúttal a v. b. t. tanácsosi méltóságot adományozták neki. Kiváló szakértő a telivértenyésztés terén; a magyar állam részére Angliában, ahol évekig volt katonai attasé, több jelentős ló vételét eszközölte. 1905-ben a 8. huszárezred tulajdonosává és lovassági tábornokká nevezték ki.

2. *E. Antal* gr., szül. 1676., megh. 1722., Ferenc és Thököly Mária fia a *fraknói* ágból. 1703. csász. ezredes volt s Forgách Simon gr. tábornok és győri helyettes parancsnokkal szétverték Ocskay csapatát s Lévát a kurucoktól elfoglalták. 1704. már Rákóczihoz pártolt s a nagyszombati ütközetben a kurucok balszárnyát vezette. 1705. Bercsényivel a Vág mentén maradt s a vereskői vagy pudmerici csatában az ő parancsnoksága alatt volt a kuruc sereg balszárnya. 1706. Bottyánnal és Bezerédyvel Starhemberg Miksa gr. cs. altábornagy csapatait a fertőmenti és soproni megerősített védvonalból kiverte, sok foglyot és zsákmányt ejtve s innen Ausztriába ütve, Bécs külvárosáig mindent felégetett. Majd Starhemberg Guido haditestének szemmeltartására Tatánál őrködött. 1707. az ónodi gyűlés után a Vág melletti parancsnoksággal bizatott meg, de nem tudta megakadályozni, hogy Starhemberg el ne foglalja Csejthe várát s a fehérhegymenti várakat. Sokkal eredményesebb volt 1708. dunántuli működése. Bevette s lerontotta Körmend várát, aztán még a tél folyamán a stájer határokra csapott, augusztusban pedig kétszer is berontott Ausztriába s Bécsig hatolt, maga József császár is alig tudott előle menekülni Laxenburgból. Visszatérve, Rusztot és Nezsidert foglalta el. Majd a horvátok muraközi és légrádi sáncait vette be, mely alkalommal Jellachich Gábor alezredest és vicebánt 500 emberével levágta s a menekülőket a Muraközön át üldözte. 1709. elején is szerencsésen harcolt a Dunántúl, de már jun. elején Heister túlnyomó erővel tör a Dunántúlra, Palotánál megveri E. Antalt, aki leolvadt seregével télre kelve átköltözik a Duna bal partjára és Érsekújvárba vonul, honnan a romhányi ütközet napján kitörve, Pozsonyon túl hatolt, bevette a császáriak récsei erődített állomását s Modort, Bazint és Szentgyörgyöt megostromolta. De aztán mulatozásnak adta magát s Rákóczi Érsekújvárban Károlyi Sándorral váltotta föl. E. Antalt magához vette s midőn Lengyelországba készült, udvari lovasságával Sárospatakon hagyta, ahol azonban Viard meglepte és E. a Bodrogon átmenekült. 1710 nov. Lengyelországba ment át s ezentúl Rákóczival maradt, elkisérte Francia-, majd Törökországba. Rodostóban halt meg. Eltemették a rodostói görög templomban. 1906-ban Rákóczi hamvaival együtt E. Antalt is hazahozták és okt. 30. Kassán temették el. (Sirföliratát l. II. Rákóczi F. emlékiratai. Közli Thaly K. 5. kiad. Pest 1872, 333. l.) Tábori könyvét *Thaly* K. adta ki Gr. E. Antal kuruc generális tábori könyve 1[illegible]—1709-ig (Budapest 1901). Első nejétől: gr. Erdődy Juliannától (megh. 1696.) nem maradtak gyermekei; számüzetése alatt újra megnősült, elvevén Nigrelli Anna Mária grófnőt, kitől *Bálint* (József) nevü fia, a francia vagy *Hallewyl*-ág alapítója született.

3. *E. Bálint* (József) gróf, Antal kuruc tábornagy fia. Midőn apja 1722-ben Rodostóban meghalt, Franciaországban keresett menedéket, hol egy magyar menekültekből alakított huszárezredbe vették föl. Megnősült, elvevén Philippine de la Nougarede de la Garde-ot, kit 3 év mulva már 2 gyermekkel özvegyen hagyott.

4. *E. Bálint Miklós* gr., szül. 1740., megh. 1806. Bálint József fia, francia tábornok s egy huszárezred tulajdonosa. Még csecsemő volt, midőn apja egész vagyontalanul árván hagyta. Eleinte Mária Lesczinska királyné és Bercsényi László gr., később Choiseul hg. vette pártfogásába, az utóbbihoz való ragaszkodása miatt azonban, midőn megbukott, 1764. majdnem elvesztette ezredét. Mária Antoinette eljegyzésekor ő vitte XVI. Lajos arcképét Bécsbe, hol úgy Mária Terézia, mint II. József kegyesen fogadta, s ha ekkor E. vissza akart volna térni Magyarországba, ez semmi nehézségbe sem ütközött volna, mint egy előbbi alkalommal, midőn hazajövetele E. Miklós gr. szentpétervári nagykövet és E. Ferenc gr., a későbbi kancellár közbenjárása ellenére is meghiusult. E. Bálint azonban ekkor már jobban huzódott Franciaországhoz, hol bizalmas viszonyban volt Artois gróffal, a későbbi X. Károllyal, valamint Mária Antoinette is különösen kedvelte s egyizben személyes közbenjárásával megakadályozta, hogy a hadügyminiszter E. huszárezredét feloszlassa. 1780. tábornok lett. A forradalom kitörésekor huszárezredével Valenciennesben állomásozott s egy ideig fenn tudta tartani a rendet, úgy hogy a menekülő hercegeknek biztos utat nyithatott a Namur felé. De már 1790. kezdetén itt is felbomlott a rend s E. Párisba menekült a király oldala mellé. Ezen időbeli tartózkodásának egyik legnevezetesebb mozzanata volt, midőn a király megbizásából Lafayette-tel egyezkedett a királyi ház érdekében. Artois gróf ismételt felhívására 1791. első felében hagyta el Párist s Coblenzbe, az emigránsok székhelyére ment, majd Artoist Bécsbe kisérte, honnan még 1791 folyamán a francia hgek megbizottjaként Szentpétervárra utazott Katalin cárnőhöz. Huzamosabb ideig tartózkodott ezután Volhyniában, majd az orosz-francia háború kitörésekor Angliába vonult s ott halt meg. Emlékiratai 1905. jelentek meg. Gr. *Hallewyl* Franciskától két fia maradt: *Bálint* Fülöp, szül. 1786., megh. 1838. és *László*, cs. kir. kamarás s Oroszországban a grodecki uradalom tulajdonosa. V. ö. Századok 1877. A m. tört. társ. pozsonyi kirándulása 50. s köv. ll. Az E. családja 1876-ig virágzott. A Dreyfus-ügyben szerepelt Walsin-E. őrnagy nem ebből az ágból származik, hanem E. Mária Anna grófnőnek Walsin nevü tiszttel kötött morganatikus házasságából.

5. *E. Béla* gróf, a cseszneki ágból, a főrendiház tagja, szül. 1854 febr. 5. Kiterjedt birtokait mintagazdaságokká tette s a kivándorlás meggátlására kölcsönsegélyegyleteket stb. létesített. 1906—1910-ig alkotmánypárti programmal orsz. képviselő volt. Egy ideig a Magyar Lovaregylet igazgatója volt; ismert galamblövő.

6. *E. Dániel*, szül. 1580., megh. 1654., Ferenc és Illésházy Zsófia fia, a cseszneki ág alapitója, aranysarkantyús vitéz, cs. k. tanácsos, 1628. egyik tagja annak a bizottságnak, mely a török biztosokkal a hódoltsági falvak adóját szabályozta, tagja volt továbbá az 1635. országgyülésen a határvizsgáló s 1647. és 1649. az adószámadást vizsgáló bizottságnak. Nádorságra is ki volt jelölve. Rumy Judittól húsz gyermeke született.

7. *E. Dániel* gróf, kuruc tábornok, ki főleg a Vág vidékén működött. Egyik nevezetesebb hadi tette volt, midőn 1705 telén Heister csapatait kiverte Bazin, Modor és Szentgyörgy városokból. 1711-ben Kassát védelmezte a császáriak ellen 5—6 ezer emberrel s többszörös felhívás után is csak a szatmári béke ünnepélyes kihirdetése előtt 3 nappal adta föl.

8. *E. Dániel* gróf, főrendiházi tag, az E.-ak zólyomi ágának feje, szül. 1843 jan. 4. Fia néhai E. Kázmér Miklósnak, aki az 1839-iki országgyülésen mint kitünő ellenzéki szónok szerepelt a felső táblán. Jogi doktori vizsgát tett. Nemcsak itthon, de Salzburgban is vannak nagy birtokai.

9. *E. Ferenc* gróf, főkancellár, szül. 1715 szept. 19., megh. 1785 nov. 7. Részt vett az 1741. országgyülésen, 1760. Mosony vmegye főispánja lett, 1766. pedig a magyar kancellária élére és így a legbefolyásosabb polcra állíttatott. 1783—1785-ig horvát bán volt. Mint előkelő és gazdag ifjú főúr nagy szerepet játszott a bécsi társaságban, hol *Quinquin* név alatt ismerték és különös kegyben állott Mária Teréziánál és férjénél, Ferenc császárnál. Az ő kormányzása alatt hajtották végre Magyarországon az úrbér szabályozását és a nagy tanügyi reformokat. József császárral szemben, ki őt szintén nagyra becsülte, felterjesztéseiben erélyesen védte a magyar alkotmányt, a nemesi és egyházi szabadságokat. Nagyon müvelt, olvasott főur volt, ki cseklészi kastélyában szép könyvtárt gyüjtött.

10. *E. Imre* gróf, esztergomi érsek, szül. 1663., megh. Pozsonyban 1745 dec. 6., Imre és Bucsányi Zsuzsánna fia a *cseszneki* ágból. 17 éves korában a pálosok bánfalvi zárdájába (Sopron mellett) lépett s miután teológiai tanulmányait Rómában elvégezte, egyideig Nagyszombatban tanár, majd perjel, provinciális és később rendjének generálisa lett. 1706. váci, 1708. zágrábi, 1722. veszprémi püspökké neveztetett ki. 1722—25-ig a m. kir. udvari kancellári méltóságot viselte, míg végre 1725 szept. 1. esztergomi érsekké nevezték ki. Az 1741. híres országgyülésen Mária Terézia legbuzgóbb hívei közé tartozott s lelkesülten segítette a királyt pénzzel és katonasággal. Már előbb is, de különösen mint esztergomi érsek, nemes szive és pazar bőkezüsége által szerzett magának szép hirnevet. 20 év alatt 10 milliónál többet adott jótékony célra s midőn egy alkalommal pénztára kiürült, a nyakán csüngő nagy aranykeresztet zálogosította el, hogy a szegényeknek alamizsnát adhasson. Veszprémben újra építtette a Szt. Mihály templomot, Bánfalván a pálosok zárdáját, Pozsonyban pedig a Szt. Erzsébetről elnevezett betegápoló apácák zárdáját alapította. Eltemették a pozsonyi székesegyházban. Egyszerü síremlékén az általa készített fölirat hirdeti emlékét.

11. *E. Imre* gróf, szül. 1726., megh. 1792., János és gróf Berényi Borbála fia a *cseszneki* ágból, veszprémi főispán, lovastábornok s egy huszárezred tulajdonosa. 16 éves volt, midőn az E.-huszárok közé lépett s vitézségével többszörösen kitünvén, előbb őrnagy, 1749. alezredes, 1756. ezredes, 1758. tábornok, 1763. altábornagy, 1768. egy huszárezred tulajdonosa s végre 1773. lovastábornok lett. 1760. Berlin bevételénél megakadályozta a fegyvergyár szétrombolását. 1770. a lengyel határra küldött figyelő sereget vezette s 1772. ő szállta meg Lemberget. Gr. Traun Anna Máriától született 4 fia közül József és Imre terjesztette tovább ágazatát.

12. *E. Imre* gróf, főrendiházi tag, szül. 1840 ápr. 11. A cseszneki ház idősebb ágának sarja; eleinte a hadseregben szolgált mint főhadnagy, később kilépett. Pozsony vm. rédei nagybirtokos.

13. *E. Kálmán* gróf, szül. Nagyiklódon 1830 júl. 7., a cseszneki ágból. Kolozsváron tanult s az országgyülésre kir. táblai gyakornoknak esküdött fel, midőn kiütött a szabadságharc. E. közvitéznek állt be, de Bem, ki alatt több harcban is résztvett, mindjárt tisztnek nevezte ki. Több izben kitünt vitézségével; a szebeni csatában egy ágyugolyó szétroncsolván karját, tovább nem vehetett részt az ütközetben. A szabadságharc után gazdasággal és tudományokkal foglalkozott és számos természettudományi és földtani cikket tett közzé; az erdélyi muzeum érdekében is sokat buzgólkodott. A nagyszebeni tartomány-gyülésen, noha meg volt választva, nem jelent meg; 1865. mint fogarasi képviselő résztvett az utolsó kolozsvári országgyülésen, majd mint Kolozsvár képviselője a pesti országgyülésen a Deák-párt hive volt. 1871-ben Kolozs vármegye és Kolozsvár főispánja, majd a kolozsvári Nemzeti színház intendánsa volt. 1887-ben a gyalui kerület választotta a parlamentbe, melyet több cikluson át képviselt. Jelenleg Kolozsvár város és Kolozs vármegye főispánja.

14. *E. Károly* gróf, egri püspök, egyike a magyar kat. egyház vezéralakjainak; szül. 1725 máj. 4., megh. 1799 márc. 14. E. Ferenc gr. kir. tárnokmester fia. Tanulmányait Pozsonyban és Nagyszombatban folytatta és Rómában fejezte be. Visszatérve egyideig családja ősi birtokán, Pápán lelkészkedett, de már 1752. esztergomi kanonok lett, később pedig helytartótanácsos és cattarói vál. püspök. Mária Terézia, ki felismerte értékét, 1759. váczi, később pedig egri püspökké nevezte ki. Váczott ő kezdte meg a bazilika építését, melyet aztán Migazzi fejezett be. Egerben a liceumra Hell Miksa tervei szerint csillagászati obszervatóriumot épített és ezt angol készítményü eszközökkel gazdagon felszerelte. Bécsben is igen nagy volt a befolyása, különösen a királynőnél és a magyar kancelláriánál, melynek élén akkor bátyja, Ferenc állott mint főkancellár. Sok ideig meg tudta akadályozni a munkácsi g. kath. püspökség felállítását. Székhelyén politikai és egyházi eszközökkel egyaránt üldözte a görög hitközséget. Még nagyobb szerep várt reá II. József korában, kinek reformjaival szemben ő vezette a magyar püspöki kar harcosabb elemeit. Az 1790-iki országgyülésen is ő volt a katolikus párt vezére, és sokáig ellenezte a protestánsok jogainak elismerését és törvénybe iktatását. Püspökségének érseki rangra való emelését is ő készítette elő, de az csak halála után, 1804. történt meg. Több müve nyomtatásban is megjelent, mint: *Hármas üdvösséges kérdés* (Pest 1751); *Az 1775. évben tartott jubileum* (Eger 1776), de ezeknél nagyobb világot vetnek tudományára és egyéniségére azok az emlékiratok,

melyeket egyházpolitikai kérdésekben intézett a kormányhoz. V. ö. *Marczali*, Magyarország története II. József korában, II. kiad.

15. *E. Mihály* gróf, szül. 1783., megh. 1874. Gr. Széchenyi Istvánnal együtt az elsők közé tartozott, ki az 1825-ki országgyűlésen magyarul beszélt s Magyarország haladásának egyik legtevékenyebb harcosa a 48 előtti időkben. 1848-ban a honvédelmi bizottmány tagja volt.

16. *E. Mihály* gróf, szül. 1884 ápr. 20. Londonban és az oxfordi Queens Collegeben, majd Budapesten tanult és itt jogi doktorrá avatták. Ezután is több évig Angliában, Belgiumban és Németalföldön nemzetgazdasági tanulmányokat végzett. 1910-ben a galántai kerületben Justh-párti programmal képviselőül választották.

17. *E. Miklós*, nádor, a család nagyságának és fényének megalapítója, Ferenc pozsonyi alispán és Illésházy Zsófia, I. István nádor testvérének fia, szül. Galántán 1582 április 8., megh. Nagy-Höflányban 1645 szept. 11. Szülei protestánsok voltak s eleinte ő is protestáns, később azonban a katolikus vallásra tért s Pázmánnyal együtt a katolicizmusnak legerősebb oszlopa s úgy politikai, mint vallásos téren méltó ellenfele ezen korszak két nagy alakjának, Bethlennek és I. Rákóczi Györgynek, akikkel azonban vetekedett az erős nemzeti érzelemben. 1611-ben a gazdag Mágocsy Ferenc özvegyét, Dersffy Orsolyát vette nőül, még pedig a hagyomány szerint maga a szép özvegy kínálta kezét az akkor még aránylag szerénysorsu ifjunak; ezáltal óriási vagyon birtokába jutott s gazdagsága, kiváló képességei és a Habsburg-házhoz való tántoríthatatlan ragaszkodása mind magasabbra emelték. II. Mátyás mindjárt uralkodása kezdetén kapitánnyá és tanácsossá tette, majd 1613. testvéreivel együtt bárói rangra emelte, 1617. pedig Bereg, 1618. Zólyom vm. főispánjának nevezte ki. II. Ferdinánd megkoronáztatásakor, midőn Magyarország zászlaját vitte, aranysarkantyus vitéz, és Kis-Martont kapta adományba. Az 1625-ki soproni országgyülés nádornak választotta meg s a következő évben Fraknó várát kapta adományba a fraknói grófsággal együtt. Kiváló része volt 1622. a nikolsburgi s 1645. a linzi béke létrejövetelében. Politikai vezéreszméje a Habsburg-ház uralmának megszilárditása s Magyarországnak a török uralom alól a Habsburgok segélyével való felszabadítása volt. Az ő korában azonban a török ellen semmiféle nagyobb hadjáratot nem viseltek, mindamellett 1623. a Nyitra folyó mellett volt alkalma megmérközni egy török csapattal, mely fölött fényes diadalt aratott. Mint magyar iró a kiválóbbak közé tartozik, művei megjelentek a Nemzeti Könyvtárban. Nagy-Szombatban az általa épitett templomban temették el. Dersffy Orsolyától és bedeghi Nyáry Krisztinától, Thurzó Imre özvegyétől öt fia: István, László, Mihály, Pál nádor, a hercegi ág alapítója és Ferenc, a fraknói grófi, cseklészi és Hallewyl ág alapítója, és két leánya, Anna és Mária maradt, amazt Nádasdy Ferenc, ezt Homonnai Drugeth György vette nőül.

18. *E. Miklós* herceg, szül. 1765. szept. 12., megh. 1833 nov. 25., Pál fia, soproni főispán, a m. kir. testőrsereg kapitánya, altábornagy s tüzérségi főparancsnok, egy magyar gyalogezred tulajdonosa, aranygyapjas vitéz, a Mária-Terézia-rend lovagja stb. Ifjuságát utazással töltötte, bejárta Angliát, Francia- és Olaszországot, miközben müérzékét nagyon kifejlesztette. A katonai pályát hamar elhagyta s ezentúl, főleg ünnepélyes alkalmakkor diplomáciai küldetésekben vett részt, melyekben szertelen pompaszeretete által tünt fel. Szenvedélyes barátja és pártfogója volt a tudományoknak és művészeteknek. A híres E.-(a mai országos) képtárt ő alapította. Ezenkivül könyvtárt, érem- és csigagyüjteményt alapított. Bőkezüsége nem ismert határt, pl. 1797., midőn a franciák az örökös tartományokat fenyegették, a saját költségén ezer önkéntest állított ki és szerelt föl jobbágyaiból, s igy történt, hogy rendkivüli jövedelme mellett is gyakran pénzzavarba jutott. Ez az az E., akit 1797. Berzsenyi is megénekelt. Midőn 1809. Napoleon a magyarokat új királyválasztásra hivta föl, E. Miklóst szemelte ki leendő magyar királynak.

19. *E. Miklós* herceg, a hercegi ág jelenlegi feje, néhai E. Pál herceg (szül. 1843., megh. 1898.) fia, szül. 1869 júl. 5. Bécsben, cs. és k. kamarás, val. belső titkos tanácsos, a főrendiház tagja, 1900 óta az aranygyapjasrend lovagja. 1898-ban nőül vette Cziráky Margit grófnőt, Cziráky Antal gr. leányát, aki megh. 1910.

20. *E. Miklós József* herceg, szül. 1714 dec. 18., megh. 1790 szept. 28., József fia, Pál tábornagy öccse; ő maga is tábornagy, soproni főispán, főkomornok-mester, a magyar kir. testőrség kapitánya, aranygyapjas vitéz s a Mária-Terézia-rend lovagja. Harminc éves korában a Gyulai-huszárok ezredese volt s kitüntette magát a strigaui és trautenaui csatákban, valamint Németalföldön. 1746-ban résztvett a drezdai kongresszuson. 1747-ben tábornok. A kollini ütközetben szuronyszegezve támadta meg egy gyalogcsapattal az ellenséget, visszaverte s általában az ütközet alatt hősiességével tünt ki. 1768-ban tábornagy lett. 1778-ban Sopron vármegye részéről 2000, saját részéről 200 huszárt állitott ki. 1783-ban leányivadékaira is megkapta a hercegi címet. Nemcsak a csatatéren tünt ki, hanem a művészetek pártolása által is emlékezetessé tette nevét. Különösen kedvelte a zenét, kismartoni kastélyában fényesen javadalmazott zenekart tartott, melynek élén Haydn állott. 1766—69-ben ő emeltette a fényes eszterházi várkastélyt is.

21. *E. Miklós József* gróf, főrendiházi tag, szül. 1839 dec. 5., megh. 1897 máj. 7. Eleinte katonáskodott, majd főhadnagyi ranggal kivált a hadseregből s azóta a lósportnak és a művészetek pártolásának élt. A mult század hatvanas és hetvenes éveinek egyik leghiresebb úrlovasa volt s 1867. a kontinens úrlovasainak championatusát szerezte meg 27 győzelemmel. Angliában is több versenyt nyert. Különösen az akadályversenyekben tünt ki ügyességével és merészségével. 1868-ban az ő agitációjára alakult meg Bécsben a Jockey Club für Oesterreich, amely naggyá tette az osztrák versenyügyet s amelynek E. sokáig igazgatója is volt. Az ő műve a freudenaui nagyszerű pálya felépittetése. Tevékeny részt vett a

Magyar Lovaregylet működésében is. Tatán nagy trainingtelepeket létesített s versenypályát is épitett, hol a Magyar Lovaregylet az ő, majd örököse, Ferenc gróf támogatásával 1907-ig évente rendezett lóversenyt. Nagyszabású versenyistállója nagy sikereket ért el. Éveken át mestere volt a Budapesti Falkavadásztársulatnak s mint ilyen rendezte a híres falkavadászatokat, amelyeken a király és királyné is sokszor részt vett. Nagy pártfogója volt a művészeteknek. Tatán szinházat épittetett, festőművészeket, szobrászokat, zenészeket bőkezüen támogatott.

22. *E. Miklós Móric* gróf, főrendiházi tag, szül. Rómában 1855 szept. 20. Tanulmányai elvégeztével gazdálkodni kezdett s kisebb-nagyobb külföldi utazásokat tett. Olykor álnéven vagy névtelenül cikkeket is ir a bel- s külföldi lapokba. Cs. és kir. kamarás. Az 1894-iki kat. nagygyülésnek s több kat. egyesületnek ő volt az elnöke; de betegeskedése miatt visszavonult a közügyektől. 1907 óta val. belső titkos tanácsos.

23. *E. Miksa* gróf, Miklós Ferenc fia, a fraknói ágból, szül. 1837 május 14., megh. 1883 aug. 5. Hosszabb ideig Angolországban élt, s mikor a 70-es években hazajött, az angol testi nevelésnek lett szóval-tettel apostola. A szak- és napilapokban lelkes cikkekben támadta meg a szobai német tornázást s ismertette az angol atletikát. 1875-ben alapitotta a Magyar Atletikai Klub-ot, főurainktól nagy összeg alapvagyont gyüjtve össze. Az ökölvivás megtanulására a klub müvezetőjét saját költségén Londonba küldötte. Irta *Viator* álnév alatt a Gyalogolási Kalauzt, kiadta a Molnár Lajos és Szokolay Kornél által irt Atletikai Gyakorlatok cimü könyvet, melyben sok cikk az ő tollából eredt. Pályadijat tüzött ki a magyar labdajátékok könyvére. Számos versenydijat tüzött ki az atletikai versenyekre.

24. *E. Móric* gróf, a család csákvári ágából, osztrák diplomata és miniszter, szül. 1807 szept. 23., megh. 1890 nov. 8. A diplomáciai pályára lépett és a császári udvar követe lett a római kuriánál. Az 1848. év mozgalmai alatt, midőn IX. Pius kényszerült a forradalom elől elmenekülni székvárosából, a pápa távolléte és hatalmának restaurációja idején is igen fontos szerepet játszott. Résztvett a konkordátum megalkotásában is. A konkordátum megkötése után elhagyta a követséget. 1861-ben az alkotmányosabb érzelmü magyar konzervativok bukása után ismét szolgálatba lépett. Schmerling miniszteriumában tárcanélküli miniszter lett és ezt az állást megtartotta Belcredi kormánya alatt is. Az 1865-iki magyar országgyülés idején ellenezte a kiegyezést és még az ahhoz hajló konzervativokkal is ellentétbe jutott. Nagy becsületére vált azonban magatartása a porosz háboru előtt, amidőn egyike volt azon keveseknek, akiket a harci lelkesedés nem ragadt magával. A háboru után visszalépett, élete végét elvonultságban és betegen töltötte, elméje is elborult.

25. *E. Móric* gróf, szül. 1881 ápr. 27. a komáromvármegyei Pusztamajkon, fia E. Miklós Móricnak (l. *E. 22).* Tanulmányait a budapesti és oxfordi egyetemeken végezte; 1906 és 1910. a terebesi kerületben pártonkivüli 67-es programmal orsz. képviselőnek választották.

26. *E. Pál* herceg, nádor, Miklós nádor fia, szül. 1635 szept. 7., megh. 1713 márc. 26. Bátyja, László halála után 1652. soproni főispán, 1661. főudvarmester lett. 1663-ban Zrinyi Miklóssal együtt harcolt a török ellen, majd Montecuccoli alatt tünt ki. 1667-ban alsó-magyarországi fővezér és tábornagy lett s az elégületlenek ellen Lőcsénél és Györknél győzelmesen harcolt. 1681-ben nádorrá választatott s a kapuvári uradalmat kapta. 1683-ban résztvett Bécsnek a török ostrom alól való felszabadításában. 1686-ban Buda bevételénél 20 ezer ember élén volt jelen. 1687-ben kiváló része volt a Habsburgház örökös uralmáról szóló törvény elfogadtatásában s az arany bullának a nemesség ellenállási jogáról szóló pontja eltörlésében. Mindezen érdemeiért a császár 1687-ben elsőszülöttségi jogon római birod. hercegi rangra emelte. Aulikus hajlamai miatt azonban annyira magára vonta a magyar nemzet bizalmatlanságát, hogy a Rákóczi-forradalomban az ő közbenjárását visszautasították s a szatmári békét Pálffy János hozta létre. III. Károly megkoronáztatásakor a hercegi címet egész férfiága részére megkapta. Szerette a tudományokat és művészeteket, Fraknó várát képekkel és nagy fegyvertárral látta el; ő maga is irt vallásos müveket s a Trophaeum Domus Inclytae Estoratianae c. munka összeállításában is nagy része volt. V. ö. *Bubics* Zsigmond, E. Pál Mars Hungaricusa (Budapest 1895); *Bubics-Merényi*, Herceg E. Pál nádor (Budapest 1895, Magyar Történelmi Életrajzok).

27. *E. Pál Antal* herceg, Miklós fia, diplomata és magyar miniszter, soproni főispán, szül. 1786 márc. 11., megh. Regensburgban 1866 május 21. Gondos nevelésben részesült s tanulmányait elvégezvén, a diplomáciai pályára lépett. 1806-ban követségi titkárnak neveztetett ki Londonba s 1807. fogva hasonló minőségben Metternich oldala mellett Párisban működött. 1810-ben mint követ a szász királyi udvarhoz Drezdába küldetett, hol megkisértette, de eredménytelenül, a szász udvart a Napoleon ügyétől elvonni és a bécsi udvar érdekeihez csatolni. 1813—15-ig élénk részt vett a hadi eseményekkel kapcsolatos diplomáciai tárgyalásokban, első sorban a chatilloni békekongresszusban s a világbéke helyreálltával 1815 július 5. az angol regensherceg határozott kivánságára londoni nagykövetté neveztetett ki. 1824-ben mint rendkivüli meghatalmazott ő képviselte a monarchiát X. Károly francia király megkoronáztatásán Rheimsben s 1830—36-ig mint a bécsi udvar első megbizottja működött a londoni konferencián, melynek eredménye a független Belgium szervezése lett. 1842-ben lemondott nagykövetségéről s visszatérve Magyarországba, csatlakozott a szabadelvü nemzeti mozgalomhoz. 1848-ban az első magyar miniszteriumban mint külügyminiszter foglalt helyet, de miután a mindinkább feszültté vált viszonyt az udvar és Magyarország között hiába igyekezett kiegyenliteni, még szeptember elején a Batthyány-minisztérium lemondása előtt visszalépett a politikai pályától, melyen még csak egyszer tünt fel 1856. rövid időre, midőn a monarchiát II. Sándor orosz cár megkoronáztatásán feltünést keltő fénnyel képviselte. Élete utolsó éveiben a nagy fényüzés következtében zilálttá

vált anyagi viszonyait igyekezett rendezni, de bár az uralkodó is közbelépett, 1860. a hercegi vagyont gondnokság alá kellett helyezni.

28. *E. Pál* gróf, a főrendiház tagja, cs. és kir. kamarás és val. belső titkos tanácsos, szül. 1861 júl. 19. Trouvilleban. A diplomáciai pályára lépett. Hosszabb ideig volt követségi tanácsos a monarchia párisi nagykövetségén, 1907. pedig osztályfőnök lett a külügyminisztériumban, mely állásától 1912 febr. vált meg nagyköveti címmel.

Esterházy *Sándor*, jogtanár, szül. Kolozsvárt 1869 okt. 19., megh. Budapesten 1907 szept. 28. 1892-től a kassai jogakadémián a jogbölcselet és büntető jog tanára, 1906. a jogakadémia igazgatója lett. Művei: *A jog lényegéről* (Kassa 1893); *A büntényről általában* (u. o. 1893); *Enyhébb irányzat a büntető jogban* (u. o. 1894); *A jus szó jelentése a római jogban* (u. o. 1895); *A bölcseleti jogtudomány kézikönyve* (u. o. 1897—99); *A jog mint a vagyon megoszlását rendező elv* (u. o. 1898); *Társadalmi kiválás és kiválasztás* (u. o. 1906).

Esterházy-díj, a budapesti tavaszi lóversenymeeting egyik régi alapítványi versenye. Alapította néhai Esterházy Pál herceg. Az alapítvány kamatait a Magyar Lo[illegible]let kiegészíti 3500 koronára. Tiszta kortenierverseny 2500 méterre 3 éves és idősebb lovaknak. Gyakran itt mutatkozik be egyik-másik derbyjelölt.

Esterházy-képtár, l. *Országos képtár*.

Esterházy-kocsi, másként *Cseklészi kocsi*. Félfödeles, magas rúgós hajtókocsi, amelynek első és hátulsó ülése egyforma magas. A födelet tetszés szerint lehet az első v. hátulsó ülésre alkalmazni, aszerint, amint a gazda hajt és ül elől v. pedig a kocsis. Kettős hágcsója van.

Esterházy Miklós gróf emlékverseny *(Gr. Nikolaus Esterházy Memorial)*, az osztrák Jockey Club legjelentékenyebb olyan versenye, melyben kizárólag kétéves kontinentális mének és kancák vehetnek részt francia lovak kivételével. Távolsága 1200 méter, részvevői egyenlő súlyt viselnek. 1886-ban futották először Grosses Rennen der Zweijährigen néven. 1887—1897-ig a Wiener Criterium nevet viselte, azóta gr. Esterházy Miklós József emlékezetét hirdeti. Összes dotációja ma 62,000 korona (ebből 50,000 a győztesé). A bécsi freudenaui pályán futják.

Esterházy-Walsin, francia őrnagy és kalandor, l. *Walsin-Esterházy*.

Est, Est, Est, híres olasz muskatály-bor, l. *Montefiascone*.

Esthajnalcsillag, *alkonycsillag, hajnalcsillag*, (a régieknél Hesperos v. Phosphoros és Lucifer), a Vénus bolygó mellékneve, ha a Nap nyugta után a nyugati égen mint alkonycsillag, v. a Nap kelte előtt a keleti égen mint hajnalcsillag tündöklik.

Estheria (állat), a Levéllábu rákok *(Phyllopoda)* rendjének kopoltyulábúak *(Branchiopoda)* alrendjébe tartozó ráknem, a kagylókéra emlékeztető héjakkal, 25—27 pár levélforma lábbal, sokizü első csáppárral, hasított szegélyü utópotrohhal; petéit a páncélon belül magával cipeli. Fajai kivétel nélkül az iszapos, ideiglenes tócsákat lakják. Hazánkból négy faja ismeretes. Közönségesebbek: *E. tetracera* Krin., *E. ticinensis* Criv.

Esthland v. *Estland*, l. *Esztonia*.

Estienne, francia könyvnyomdászok, l. *Stephanus*.

Esti iskolák, l. *Ismétlő iskolák*.

Estike (növ.), l. *Hesperis*.

Esti Lap, politikai napilap, szerkesztette és kiadta Pálffy Albert; megjelent Pesten kis ívrét íven, 1867 júl. 1-től 1870 dec. 31-ig.

Esti Lapok, 1. politikai napilap, a békepártiak organuma volt; első száma 1849 febr. 22. jelent meg Debreczenben; szerkesztette s kiadta Jókai Mór; a lapnak két rovata volt, komoly és humorisztikus; az elsőt Kovács Lajos, Kazinczy Gábor és Hunfalvy Pál kezelték, a humorisztikust, mely kiapadhatatlan volt, Jókai Mór írta; ellenlábasa volt a Márciusnak és Madarász József lapjának, a Debreczeni Lapoknak; máj. 31-ig 83 száma jelent meg Debreczenben. Jún. 4. Pesten Landerer és Heckenast nyomdájában újra megindult a lap, azonban csak júl. 7-ig jelenhetett meg összesen 26 száma. — 2. *E.*, politikai napilap, Ludasi Mór szerkesztése alatt és Jókai Mór kiadásában az előbbivel egyidejüleg jelent meg 1849 ápr. 30-tól máj. 8-ig Pesten, Landerer és Heckenastnál, összesen 8 szám.

Esti lepkék, l. *Esteli lepkék*.

Esti lövés (ném. *Abendschuss*), az a vak ágyúlövés, melyet takarodáskor, tehát általában 9 órakor este a kikötőben horgonyzó hajók közül az, amelyen a legmagasabb rangú parancsnok van, adni szokott. A *reggeli lövést* (ném. *Morgenschuss*) ugyanaz a hajó az ébresztő idejében, tehát többnyire nyáron 5 órakor, télen 6 órakor szokta adni. Sok helyütt szokásos pont déli 12 órakor egy *déli lövést* (Mittagsschuss) is adni. Erődített hadikikötőkben sokszor valamely erődön lőnek.

Estinto (ol., a. m. kioltva), mint zenei műszó a leggyöngébb pianissimo (Lisztnél).

Esti pávaszem *(Smerinthus ocellatus* L.), a lepkék rendjébe és a szenderfélék *(Sphingidae)* családjába tartozó lepkefaj. Egyike a legszebb és legnagyobb esti lepkéknek. Elülső szárnyai vörhenyesszürkék, barna, veres és szürke rajzokkal, a hátulsók ellenben élénk rózsaszínüek, belső szögletükön egy-egy nagy kék, feketén szegélyzett szemfolttal díszítettek. Hossza 26 mm., kiterjesztett szárnyakkal szélessége 65—70 mm., Európa középső részeiben található, és így hazánkban is elég gyakori. Röpül májustól augusztusig. Különböző zöldszínű hernyója sárgásfehér oldalsávokkal díszített, stigmái sárgák, az utolsóelőtti gyürün lévő farkszarva kékesfekete. Májustól októberig a fűzfán, nyárfán és almafán él. Ha nagyon elszaporodik, kártékony is lehet a gyümölcsösökben. Földben bábozza be magát, a báb sötétbarna színű és fénytelen, belőle csak a következő év tavaszán kel ki az állat.

Esti pir, a szemhatár nyugati részén alkonyatkor gyakran mutatkozó piros fény, mely különösen akkor szép, ha nyugaton derült ég melleti néhány felhő lebeg. Az E. színárnyalatai igen sokfélék s a felhők alakja, szerkezete, helye, valamint az ég színe szerint változnak. Az E. és általában az alkonyati fényjelenségek elmélete még nincsen kielégítően megállapítva. Annyi bizonyos, hogy a légkör felső rétegei, melyeket a le-

áldozott Nap sugarai még közvetlenül érnek, diffusz fényt szórnak szét, mely az észlelő szemében a legváltozatosabb fény- és színjelenségeket kelti. A légkörben előforduló parányi szilárd testecskék okozta fényszóródáson kívül még fényelhajlási jelenségek is működnek közre az E. létrejöttében, melyek a vízpárák sokféle lecsapódási termékeitől erednek. Innnét van, hogy ezek az optikai jelenségek úgy fényesség, mint színpompa tekintetében erősbödnek, ha a felső légrétegekben sok az idegen testecske (vulkáni kitörések után), vagy ha nedvességtartalmuk növekedik. Napkelte előtt ugyanezen jelenség az égbolt keleti részén mint *hajnali pir* mutatkozik.

Estissac, hercegi család, l. *La Rochefoucauld*.

Esti szellő, általában az esti órákban érezhető szél. Klimatológiai jelentősége csak ott van, ahol szabályszerüen ismétlődik, mint a hegyvidéken és a tengerparton.

Esti tőzsde, az esti órákban tartott tőzsdei összejövetel. Célja: a déli tőzsde hivatalos zárlatáig még be nem érkezett külföldi tőzsdejelentésekbe betekinteni s azokhoz képest üzleteket kötni. Jelenleg már csak Majna melletti Frankfurtban van $5^1/_4$—$6^1/_2$ órakor, Hamburgban 7—8 órakor, Triesztben 9—10 órakor, Münchenben és Bécsben.

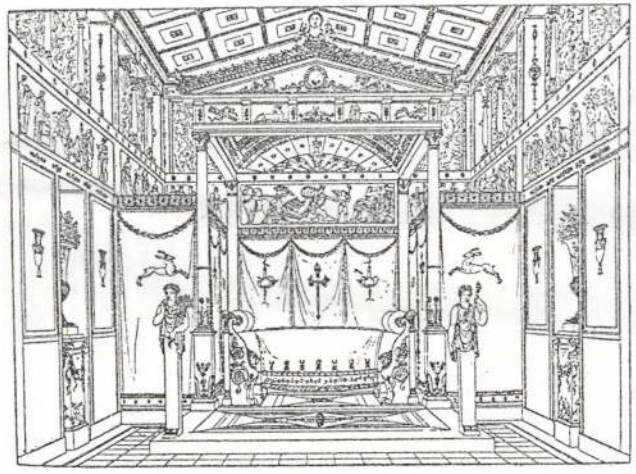

Estrade.

Esti Ujság, politikai esti lap, melyet Zilahi Simon kezdeményezésére a Budapesti Hirlap nyomdai vállalat 1896. alapított. Első szerkesztője *Barna* Izidor volt, akinek halála után (1911 okt.) *Sajó* Aladár vette át a lap szerkesztését.

Estland, l. *Esztonia*.

Estlander-féle műtét a. m. több bordának a kimetszése abból a célból, hogy a lágy mellkasfal a tüdő felszinére rásimuljon s ez által az idült genymell gyógyulásnak induljon.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines (lat.) a. m. megvan mindennek a maga mértéke, van megállapított határvonala t. i. az erkölcsi jó és rossz között. (Horatius Szatirái I. 1, 106).

Esto, szumatrai hosszmérték = 0·457 m.

Estoc (fran., ejtsd: esztok), mintegy másfél méter hosszú, többnyire 3 vagy 4 élü egyenes döfő kard, melyet a XIV. század vége óta a magyar lovasok, és később mások is, akként használtak vértezett lovasok ellen, hogy a vért részei között levő nyilások ellen intézték döféseiket, amiért a németek «Panzerstecher»-eknek is nevezték. Az estoc némi átidomítása a vivótőr.

Estocade (franc., ejtsd: esztokád), egyenes kardal vagy vivótőrrel való döfés. Átvitt értelemben tolakodó kölcsönkérés.

Estocq, *Hermann l'*, l. *Lestocq*.

Estompe (franc., ejtsd: esztomp), összegöngyölt papirból vagy bőrből készített dörzsölő szerszám, mellyel a krétarajz egyes vonalait szétdörzsölik és így a rajzon árnyékfoltokat állítanak elő.

Eston (ejtsd: esztn), város York angol grófságban, (1911) 12,026 lak., szövőiparral.

Eston, eszton, l. *Ecetsavas aluminium*.

Estouteville, *Guillaume d'*, bíbornok, szül. 1403 körül, mint előkelő normand család sarja, mely anyai ágon a francia királyi családdal rokonságban volt. Már 1439. bíbornok lett, miután IV. Eugen pápa protonotáriusa volt. A kúriánál a francia érdekek képviselője volt és mint számos javadalom birtokosa, fejedelmi udvartartása révén lett nevezetes. Mint pápai legátus Franciaországban diplomáciai érdemeket szerzett, a párisi egyetem reformálásában is része volt. Az orléansi szűz eretnekpörének revizióját is ő vezette. III. Calixtus halála után (1458) a pápai méltóságra törekedett, de nem érhetett célt. Mindazonáltal politikai befolyása, mint a francia párt fejének, mely pártnak 1477 óta, mint a római egyház kamarása élén állott, 1483 jan. 22. bekövetkezett haláláig jelentős maradt. A római Santa Maria Maggiore és Sant Agostino templomokat és Ostiában a püspöki rezidenciát E. épittette. V. ö. G. *de la Morandière*, Histoire de la maison d'E. en Normandie (Paris 1903).

Estrach, l. *Caldas*.

Estrada, *La*, város s az ugyanily nevü járás székhelye Pontevedra spanyol tartományban, hegyes vidéken, amelyben az Umia ered; a község lakóinak száma (1900) 26,838.

Estrade (franc.) a. m. alacsony emelvény, melyet egy vagy két lépcső magasságában valamely tárgy alá vagy elé helyeznek, hogy az már helyzete által is kitünjék. Igy pl. a királyi és püspöki székeket minden időben E.-okra helyezték; uralkodó személyek ágyai is néha E.-on nyugodtak (l. az *ábrát*); a német renaissance sokszor a szoba padozatának egyik részét (rendesen valamely ablak előtt) estrade-szerüen fölemeli s elkeríti, hogy

ESTERHÁZY család

János ugyanott a bölcsészet és politikai tudományok tanára. Vallására reform.

Egy-e ezen család a fölebb tárgyalt Bihar megyei Ercsey családdal? nem tudjuk.

Essegváry család. Veszprém megyében a Bakonyban Herend helység határában romokban hever Essegvára, melyet Kisfaludy Sándor megénekelt. Ezt birta hajdan a már kihalt Esseghváry család, melynek egyik ága a XVI. század végeig élt.

1466-ban élt Pápay György (Pápay Antalnak fia), kinek leányát Ilonát Esseghváry Mihály tartá nőül, ettől gyermekei Esseghváry Balás, Bereczk és Veronka Béri Istvánné 1492-ben [1]).

Ugyanez időben élt Esseghváry Ferencz 1505-ben a rákosi országgyülésen Veszprém vármegye követe [2]), ki Himfy Ilonát Himfynek — mint iratik — Mátyás király udvarnokának [3]) leányát birta nőül; ettől egyik leánya Adviga Ostfy Jakab Veszprém megyei alispán neje, a másik Katalin kis-sitkei Sitkey Sebestyén neje, kitől leány-ágon többi közt a Kisfaludyak is származnak [4]).

1574 ben éltek Esseghváry István és Mihály testvérek, s valószinüleg ezekben a család kihalt.

Esterházy család. (Galanthai, herczeg és gróf). Az Esterházyak országnagyaink egyik legfényesb nevü és legvagyonosb családa. Eredetére nézve az Illyésházyakkal együtt a Salamon nemzetség (genus) közös sarjadékául tartatik. A Salamon nemzetségből, — melynek a Csallóköz birtokosai közt már a XII. században előfordul okleveles nyoma [5]), — 1238-ban osztoztak meg Salamonnak fiai Péter és Illés atyai birtokaikban, s akkor ez az Illyésházy, Péter a Szerházy család-ágnak törzse lőn [6]).

---

[1]) Geneal. auth. Mss. tom. II.

[2]) Jászay: Magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. 157. l.

[3]) Fényes: Geogr szótár. II. 102.

[4]) Geneal. authen. tom. II.

[5]) Fejér: Cod. Dipl. tom. II. p. 228. továbbá ugyanott tom. IV. vol. I. pag 149. stb.

[6]) Igy irja minden forrás-idézés nélkül B. Mednyánszky A. Taschenb. f. d. vaterl. Geschichte 1821. 288. és 1830 ki évfolyam 11—13. l. — Téves állitás az, mintha (a Fejér: Cod. Dipl. tom. X. vol. VII. p. 830. és tom X. vol. VIII. p. 662. nyomán) már Zsigmond király korában Esterházy Bálint nevü élt volna, és hogy Zsigmond király Esterházy Andrásnak s fiainak 1436-ban czimert adott volna? — E botlást az idézett Cod. Dipl. követé el, midőn az érdeklett 1436-ki armalis levélnek kivonatát a Catalogus Manuscriptorum Bibliothecae Nat. Hung. Széchenyi. regnicol. tom. I. 584-ik lapjáról gyüjteményébe a vezeték-név elferditésével átvette, mert a Catalogusban ez áll: „*1436. Sigismundus arma confert Andreae Vesterhazo.*“ Én ugyanis az érdeklett Catalogus utasitása nyomán fölkeresvén a nemzeti Muzeumban az 1283. számu Quart. lat. kéziratot, melynek czime: „*Collectionis Diplomatum, Privilegiorum ac reliquorum quoque scriptorum ad Historiam Patriae, Jurisprudentiam forensem etc. illustr. facientium tomus I. congestus ab Anno 1766—1769. Csetnekii et Sopronii. Per Jonatham Wietoris.*“ — Ebben az 1436-ki Zsigmond királytól adott armalist egész terjedelmében fölleltem; és itt az oklevélben is világosan igy áll: „*Tibi fideli nostro Valentiuo Literato filio Andreae de Vesterhazo*, és tovább: *Tibi et per Te Johanni fratri Tuo cornali, item Sebastiano de Bogod, ac Osvaldo, Valentino, Nicolao, et Marco filiis ipsius Sebastiani, nec non Petro et Sigismundo filiis Georgii de eadem Bogoth*“ etc. Világos tehát, hogy a Fejér Cod. Diplomaticusában is Vesterházi-nak kellene állani Esterházy helyett, és még meg kellett volna emlitetni a Bogodyaknak is, kikkel együtt nyerte Vesterházi a czimert, melynek kár, hogy alakját le nem levén irva az oklevélben (az eredetiben lefestve volt) nem tudhatjuk, hacsak egykor az eredeti — melyről Wietoris Gömörben másolatát vette, elő nem kerül. Mindezekkel azonban azt, hogy a Vesterházi név idővel nem változhatott-e Esterházy-vá, nem akarjuk tagadni. — A mi végre az Estoras nevet, az Esterházyaknak Nimrodtól Atillától izről izre származtatását illeti, az ezt okelvelekkel állitó „Trophaeum Domus Estorasianae 1701.“ czimü munka hitelességét a történeti critica rég elvetvén, szólanunk fölösleges.

A Szerházi (vagy Serházi) ágból 1549-ben élt Benedek, kinek nejétől galanthai Bessenyey György leányától Ilonától két fia született; az egyik az 1596-ban Keresztesnél elesett István, ki fiában Tamásban kihalt. A másik

Ferencz, ki előbb Szenczen harminczados, utóbb 1584-ben Pozsony vármegye alispánja volt, anyja után örökölvén (vagy legalább részben szaporodást nyervén) a galanthai birtokot, első irta nevét Esterházy-nak galanthai elő-

névvel, és családja egyik legidősb és kétségkivül legjelesb fia Miklósban ennek szerencsés házassága, és kitünő esztehetsége és érdemei által a legnagyobb és maig virágzó polczra emelkedett.

Ferencznek nejétől Illyésházy Zsófiától született több gyermeke között a nevezett Miklóson kivül még Dániel és Pál is maig virágzó családot, és pedig Dániel a *cseszneki* grófi vonalt, Pál a *zólyomi* grófi vonalt alapitá, ez okból előbb a *fraknói* vagy *herczegi* vonalt az I. és II. táblán, a cseszneket a III-dik, és a zólyomi vonalt a IV. táblán látandjuk.

Ferencztől kezdve a családfa következőleg származott le:

I. tábla.

Fraknói vonal.

a) Herczegi vagy idősb ág.

Esterházy Ferencz
1584. Pozsony v. alispán.
(Illyésházi Zsófia)

I. Miklós szül. 1582. † 1645. 1626. gróf, nádor. (1. Dersffy Orsolya. 2. Nyáry Krisztina)	I. Gábor † 1618 (Ujfalussy Anna)	Zsófia (Révay Márton)	Anna (Kéry János)	I. Dániel báró. (Rumi Judit)	I. Pál báró. (1. Károlyi Zsuzsa. 2. Viczay Éva)
	Farkas kir. személynök † 1670. (Bóka Anna)	Judit (Amade János)		*L. III. tábla.*	*L. IV. tábla.*

István † 1641. Pápa kapit. (Thurzó Erzse)	László Vezekénynél † 1652. (Batthyány Eleonora)	Mihály	Anna (Nádasdy Ferencz)	I. Pál sz. 1635. † 1712. Herczeg nádor. (1. Esterházy Orsolya. 2. Thököly Éva)	Mária (Drugeth György)	I. Ferencz szül. 1641. † 1685. Zala, Somogy v. főispánja. (1. Illyésházy Ilona. 2. Thököly Mária)
Orsolya (h. Esterházy Pál)						*Lásd II. táblán.*

1-től I. Mihály herczeg kir. udvarm. † 1721. (gr. Deschán Margit)	II. Miklós tinini püspök. † 1693.	Krisztina ágostai apácza. †	László ráthóti prépost 1680.	Orsolya apácza.	Gábor főispán 1690. (Traun Margit)	Teréz*) (gróf Erdődy György)	József † 1721. herczeg. (b. Gileis Mária Octavia)
Teréz (gr. Aspremont)	Anna (gr. Althan Mihály)	Eleonora (gr. Pálffy János)					*Folyt. a köv. lap.*

Jozefa	Margit	Mária (Salm Károly)

*) Teréznek testvérei még: Julianna és Ádám.

József *ki az előbbi lapon.*
herczeg. † 1721.
(b. Gileis Mária Octavia)

Pál Antal sz. 1711. † 1762. Herczeg, tábornagy. (Visconti Mária)	Mária Jozefa szül. 1712. † 1756. (gr. Lamberg Ferencz)	Anna Mária sz. 1717. † 1718.	III. Miklós szül. 1714. † 1790. Herczeg, m. testőr-kapit. (gr. Weissenvolf Erzse)
	Antal szül. 1738. tábornok. † 1794. (1. Erdődy Teréz. 2. gr. Hohenfeld M. Anna)	Mária sz. 1739. † 1794. (h. Grassalkovich Antal)	IV. Miklós szül. 1741. † 1777. őrnagy. (gr. Ungnad Anna)

Miklós szül. 1765. Herczeg, táborszernagy. † 1833. nov. 24.	Antal szül. 1767. alezredes. † 1790.	Mária Leopoldina szül. 1776. (H. Grassalkovich Antal)	Mária Teréz szül. 1764. (gr. Csáky Ferencz)

Herczeg Pál Antal szül. 1786. mart. 10. Britt nagykövet. (Hg Thurn Taxis Teréz)	Mária Leopoldina szül. 1788. (h. Lichtenstein Mór)	Miklós szül. 1799. hadnagy volt.

Mária Teréz szül. 1813. (gr. Chorinszky Frigyes)	Teréz Amália szül. 1815. (gr. Cavriani Károly)	Miklós Pál szül. 1817. (Child Villiers Sarah Frid. Lady † 1853.)

Pál Antal szül. 1843.	Alajos György szül. 1844.	Sarah Zsófia szül. 1848.	Miklós szül. 1851.

A táblázat törzsének Ferencznek Illyésházy Zsófiától Illyésházy István nádor-nővérétől öt gyermeke maradt. I. Dániel és I. Pál ivadékát a III. és IV. táblázaton látandjuk. Zsófia Révay Mártonhoz, Anna ipolykéri Kéry Jánoshoz mentek nőül. I. Gábor aranysarkantyús vitéz Bethlen Gábor fogságában, de hive is volt [1]). Meghalt 1618-dik után [2]). Első neje az osgyáni Bakos családból, a második Ujfalussy Anna volt. Gyermekei Farkas kir. személynök 1670-ben halt meg. Szerzé Cseszneket és Gáthát. Nejétől Bóka Annától gyermeke nem maradt. Nővére Judit Amade Jánosné.

Legidősb és legjelesb fia Ferencznek Miklós 1582-ki április 8-án született Galanthán. Protestansból a kath. vallásra térvén, és 1611-ben a gazdag Magócsy Ferencz özvegyének Dersffy Orsolyának kezét megnyervén, és igy a vagyont erényeivel párositván, fokonként mind

[1]) Kazy Hist. R. H. tom. I. p. 172. 173.

[2]) A „Trophaeum Estoras" szerint 1618-ban, de bizonyos hogy később.

magasabb és magasabb polczra lépett. Mátyás király mindjárt uralkodása elején hadi kapitánynyá, tanácsossá, és Gábor, Dániel, Pál testvéreivel báróvá — és az ország nagyjai közé emelte. 1617-ki october 6-án Bereg, 1618-ban pedig Zólyom megyei főispánjává, tanácsossá, és kir. fő-udvarmesterré neveztetett ki, mint ilyen II. Ferdinand koronázásánál ő vitte Magyarország zászlaját, és ekkor sz. István kardjával arany-sarkantyús vitézzé üttetett. Ugyanez évben nádorrá is ki volt jelölve. Mint fejedelmének tántorithatlan hive, és az 1622-ki nikolsburgi béke egyik főtényezője, azon évben kamarássá és országbiróvá neveztetett ki, és Kis-Martont kapta adományba. A következő évben a Nyitra vizénél a törökön fényes győzelmet aratott. Végre 1625-ben a sopronyi országgyülésen nádorrá választatott, 1626-ki aug. 10-én pedig Fraknó várával és uradalmával jutalmaztatott, s utódaival együtt Fraknó örökös és szabad grófjává emeltetett [1]). 1645-ben még ő eszközlé a Rákóczy Györgygyel kötött egyességet is. Meghalt ugyanez évben sept. 11-én, és tetemei Nagy-Héflánból, hol rendesen lakását tartá, Nagyszombatba vitettek, és ott az általa épitett egyetemi egyházban, családi sirboltjába takaritattak. Miklós mint iró is figyelmet érdemel fenmaradt munkái által [2]). Második neje Bedeghi Nyáry Krisztina Thurzó Imre özvegye volt, ettől és első nejétől gyermekei a következők:

a) István gróf, tanácsos és kamarás, arany-sarkantyús vitéz és Pápa vára kapitánya volt. Meghalt 1642-ben, kora 26. évében. Nőül atyja mostoha leányát Thurzó Erzsébetet vette el, kivel a Sempthei urodalmat kapta. Ettől leánya Orsolya testvérének Esterházy Pálnak lőn nejévé.

b) Mária grófnő homonnai Drugeth György neje lőn.

c) László gróf, szép férfiu, szül. 1626-ki dec. 30-án. Tanácsos, Sopron vármegyei főispán, szintén pápai várkapitány. Elesett Vezekénynél 1652-ki aug. 26-án a török elleni csatában [3]). Nejétől Batthyán Eleonora gyermektelenül halt meg utánna 1654-ben.

d) Mihály gróf szintén magnélkül halt meg.

[1]) Lásd az oklevelet a „Trophaeum Domus Inclytae Estoras" oklevelei közt. Lehoczkynál Stemmat. tom. I. P. 2. p. 24. És Esterházy Miklós munkái a Nemzeti Könyvtárban 345.

[2]) Lásd jelesül kidolgozott életrajzát Esterházy Miklós munkái előtt Toldy Ferencztől a Nemzeti Könyvtárban.

[3]) Lásd Hoffman Pál pécsi püspöknek a Vezekénynél elesett négy Esterházy fölött mondott halotti beszédét.

e) Anna grófnő a szerencsétlen Nádasdy Ferencz országbiró neje volt.

f) Ferencz grófról a Fraknói ifjabb vagyis gróﬁ ág törzséről alább leend szó.

g) I. Pál szül. 1635-ki sept. 8-án Kis-Martonban. László bátyja halála után 1652-ben soproni örökös főispán, és cs. kir. tanácsos, Leopold király megkoronázása után pedig mindjárt arany-kulcsos és udvari tanácsos, 1661-ben fő-udvarmester és vezér-őrnagy lett. 1663-ban Zrinyi Miklóssal együtt hadakozott a török ellen, utóbb Montecuccoli vezérlete alatti táborozásokban kitüntetvén magát, 1667-ben alsómagyarországi főhadvezéré neveztetett, s az elégületlenek ellen Lőcsénél és Györknél győzelmesen harczolt. 1667-ben tábornagy lett. 1681-ben nádorrá választatott, és a kapuvári urodalmat kapta királyi adományban. 1683-ban Fraknó várából a török által ostromolt Bécs segélyére is megjelent. 1686-ban Buda bevételére husz ezer főből álló sereget gyüjtött, és Leopold király részére a férfi-ág örökösödését tárgyazó törvényczikk elfogadására egyik főtényező volt. Ennyi érdemeiért 1687-ben elsőszülötti jogra romai sz. birodalmi herczegi rangra emeltetett [1]); már előbb (1681-ben) II. Károly spanyol király által az arany-gyapjas rendet is megnyerte. Másfelől e kegyelmek az elégületlenek bizalmát annyira megcsökkentették iránta, hogy azok a királyi felség s közöttök leendő közbenjárását a béke-alkudozásokban el nem vállalták, melyet annálfogva Pálffy János főhadvezér, utóbb országbiró és nádor hajtott végre a szathmári békekötés által 1711-ben. III. Károly király megkoronázásakor 1712-ben a herczegi czimet fi-ága részére örökre megerősité. Meghalt ugyanez évben Kis-Martonban martius 26 án, és ott a családi sírboltban eltemettetett. Fraknó várát szép képekkel és nagy fegyvertárral látta el. Vallásosságáról több általa irt munka tanuskodik, Sőt — mint vélik — a „Trophaeum Estoras"-féle munka is az ő müve [2]). Első neje Esterházy Orsolya, a második Thököly Éva volt. Ezektől gyermekei következők, és pedig az elsőtől:

1) Mihály herczeg cs. kir. tanácsos, kamarás, Sopron vármegye főispánja, kir. udvarmester, meghalt 1721-ki martius 24-én. Neje gróf Deschán Margit Rhodi Marquise-től csak leányai: *a*) Teréz gr. Aspremont Jánosné, *b*) Anna gr. Althan Mihályné, és *c*) Eleo-

[1]) Ez oklevélben fordul elő legelőször a Nimrod-, Atilla-tóli Estoras-féle származtatás. Lásd Kazy III. köt.

[2]) Az Elogiumokat Ritter irta; a többiben Bezeredj Ádám és Jeszenszky Ignácz titkárai voltak segélyére.

nora gróf Pálffy Jánosné maradtak. Igy fi-ágon kihalván, a herczegség Józsefnek öcscsére szált.

2) Miklós-Antal gróf 1681-ben esztergami kanonok, szent István vértanuról nevezett prépost és tinini püspök. Meghalt 1695-ben ifju korában [1]).

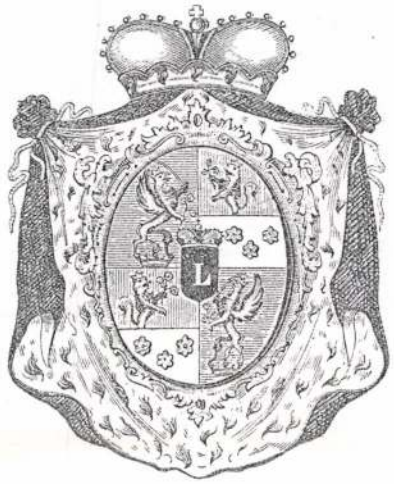

3) Krisztina grófnő, a sz. Ágoston-rendi apáczák fejedelem-asszonya Kis-Martonban.

4) László gróf pozsonyi kanonok, és B. Szűz Máriától czimzett rátóti prépost, meghalt 1693-ban.

5) Orsolya grófnő, Kis-Martonban sz. Ágoston-rendi apácza.

6) Gábor gróf, szül. 1673-ban. Arany-sarkantyús vitéz, Zala és Somogy vármegye főispánja, és egy magyar ezred tulajdonosa. Meghalt 1704-ki martius 13-án. Neje gróf Traun és Abensperg Margit Krisztina, kitől egyik leánya Mária Salm Károlyné volt.

7) Julianna grófnő, sz. Ágoston-rendi apácza Kis-Martonban.

8) Ádám gróf, szervita-szerzetes 1698 ban. Anyja Thököly Éva volt.

9) Terézia grófnő, gr. Erdődy Györgyné.

10) József-Antal gróf, ezredes, Zala vármegye főispánja szül. 1655-ki május 1-jén. Bátyja Mihály halálával herczeg 1721-től, s ezen évben meg is halt jun. 7-én. Nejétől b. Gileis Mária Octaviától következők:

a) Pál-Antal herczeg szül. 1711-ki april 22-én. 1721-ben örökösödik a herczegi majoratusban. 1734-ben Sopron vármegye főispánja. 1744-ben a porosz örökösödési háborúban egy magyar ezredet állit. 1747-ben I. Ferencz császártól az arany-gyapjas rendet nyeri. 1748-ban valóságos belső titkos tanácsos. 1750-ben lovassági tábornok. 1758-ban követ a nápolyi udvarhoz, és Marschall lett. Volt főkomornokmester is. Meghalt 1762-ben mart. 18-án [1]). Neje Marquise Lunati Visconti Anna Luiza, kitől gyermeke nem maradt.

b) Jozefa-Margit csill.-ker. h. gróf Lamberg Ferenczné.

c) Anna-Mária szül. 1717. máj. 18. Megh. 1718. april 7.

d) III. Miklós-József gróf, született 1714-ki dec. 19-én. 1741-ben cs. kir. kamarás és ezredes, 1756-ban jelen volt a porosz háborúban, 1758-ban az Andrási ezredet kapta meg. 1762-ben magtalanul elhalt bátyja Pál-Antalnak a herczegségben utóda, Sopron vármegyei főispán, arany-gyapjas vitéz, főkomornok-mester, a magyar királyi testőr-sereg kapitánya, és magyar gyalog ezred ezredese, szent István király rendjének nagykeresztese, végre Marschall. 1778-ban Sopron megye részéről kétezer, saját részéről kétszáz huszárt állitott. A herczegi czimnek a leányokra is kiterjesztését kapta meg. Szerette és ápolta a müvészeteket, különösen a zenét, kis-martoni kastélyában alapitott zene-iskolájából kerültek ki Haydn és Pleyl stb. Meghalt 1790-ben sept. 28-án. Nejétől gróf Weissenwolf Erzsétől gyermekei: Mária herczeg Grassalkovich Antalné megh. 1794-ben, IV. Miklós örnagy, (1777-ben kihalt) és

Antal herczeg született 1738-ki april 11-én. Arany-gyapjas vitéz, Sopron megye örökös és valóságos főispánja, cs. királyi és királynéi valóságos belső titkos tanácsos, tábornagy (Generalis Campi Marschallus) és egy magyar lovas ezred tulajdonosa, és kir. főkomornok-mester 1760-ban. Meghalt 1794-ki jan. 22-én. Első neje gróf Erdődy Teréz; a második Hohenfeld Mária Anna grófnő; ezektől gyermekei:

1) Antal herczeg született 1767-ben. Mária Terézia katonai rendjének vitéze, alezredes, Belgrádnál tünteté ki magát, és sebeket kapva 1790-ben dec. 17-én [2]).

2) Mária Leopoldina herczegnő szül. 1776-ki nov. 15-én. Férjhez ment 1793-ki julius 25-én herczeg Grassalkovich Antalhoz. Meghalt néhány év előtt.

3) Miklós herczeg szül. 1765. dec. 12. Szintén katonai pályán állott. Arany-gyapjas vitéz, Sopron vármegye örökös és val. főispánja, cs. kir. kamarás és val. belső titkos tanácsos, altábornagy (majd tüzérségi főparancsnok), egy magyar gyalog ezred ezredese és tulajdonosa, a magyar királyi nemes testőr-sereg kapitánya, szent István apostoli m. kir., — és Mária Terézia katonai, — továbbá a bajor sz. Hubert, és Hannover Guelf rendek nagykeresztes vitéze volt, egyszersmind

[1]) Memoria Basilicae Strigoniensis p. 161.

[1]) Lehoczky Stemmat. tom. I. P II. p. 17.

[2]) Ugyanott pag. 19.

edelstetteni gróf. Katona és diplomata. Szenvedélyes barátja és ápolója a tudományoknak és müvészeteknek. Ő alapitá az Esterházy képcsarnokot, mely Bécsnek Mariahilf külvárosában áll. Ugy szintén könyvtárt, érem- s csiga-gyüjteményt. Hires zenekara Haydn vezérlete alatt állt. Tömérdek s szertelen pompa-szeretete roppant jövedelmét is elégtelenné tevé, s gyakran pénz-zavarba hozta. Meghalt 1833-ki novemb. 24-én. Nejétől Lichtenstein Mária Jozefától herczegnőtől fia

Pál-Antal herczeg edelstetteni gróf, Fraknónak örökös grófja, az arany-gyapjas és sz. István apost. kir. rendjének nagykeresztese, és polgári érdemek ezüst keresztjének tulajdonosa, az orosz sz. András Nevsky, és sz. Anna-rend első osztályu, a porosz fekete sas, a nagybritanniai Bath-rend, a Hannover Guelph, és sziciliai sz. Ferdinand-rend és érdemek nagykeresztes vitéze, Sopron vármegye örökös és valóságos főispánja, cs. kir. kamarás és val. belső titkos tanácsos, és a nagybritanniai udvarnál nagykövet szül. 1786-ki mart. 10-én. 1810-ben lett dresdai követ, később az általános europai restauratio után, rendkivüli nagykövet a londoni udvarnál, hol 1830-tól 1838-ig mint a londoni conferentia tagja, nagy részt vett az europai béke fentartásában. 1842-ben követi állásáról lemondott, s magánéletet élt. 1847-ben mint soproni főispán, a m. természetvizsgálók s orvosok soproni nagygyülésének elnökségét viselé, s általában a hazai s nemzeti ügyek s érdekek iránt mindinkább érdekeltséget tanusitott. 1848-ban martiusban magyar külügyi minister lőn, melyről azonban az ügyek bonyolulta miatt septemberben lemondott, s a magányos életbe vonult. — 1812-ben vette nőül herczeg Thurn Taxis Károly Sándor leányát, ki 1827-ben meghalálozott. Ettől a táblázaton látható Miklós fia s két leánya született.

Miklós herczegnek neje Child Villiers Sarah Friderika — ki 1853-ki nov. 17-én halt meg, a táblázaton látható gyermekei vannak.

Ez leszármazási története a fraknói vonalon az idősb vagyis herczegi ágnak.

Ez ág oly roppant vagyont s annyi urodalmat szerze össze, hogy majorescoja az osztrák birodalom leggazdagabb földesura lenne, s több mint két milliónyi évi jövedelemmel rendelkezhetnék, ha nem kevésbé roppant adósság-tömeggel nem terheltetnék, minek következtében az uradalmakra tett zárlat idejeig a lezárolt javak ura csak nyolczvan ezer pforint évi jövedelmet huz [1]). — 1804-ben a nem rég (1833-ban)

[1]) Ujabb ismeretek tára III. 138.

meghalálozott Miklós herczeg Ligne herczegtől a frankoniai tartományban Edelstetten urodalmat vásárlá meg, mi által családja a német birodalom fejd. herczegeinek sorába lépett. Azon urodalom azonban 1806-ban a bajor király koronája alá került, e herczegi uradalom egy tizedrész négyszegü mértföldnyi területén mintegy 830 lakost, egy mezővárost és 2½ falut számlál.

Az ausztriai birodalomban fekvő, s a herczegi majoratushoz tartozó többi uradalmak ezek: Kis-Marton, Esterház, Szarvkő (Hornstein) Pecsényed (Pötsing), Fraknó (Forchenstein), Kabold (Kobelsdorf), Lakompák (Lackenbach), Léka (Lackenhaus), Keresztúr, Kőszeg, Suttőr, Boldogasszony, Kaposvár, Köpcsény, Alsó-Lindva, Nempthy (Lenthy), Csobáncz, Léva, Ipoly-Pásztó, Végles, Buják, Szádvár, Dereske, Bicse, Sztrecsen, Ozora, Dombovár, Sz.-Lőrincz, Kis-Várda, Árva és Lietava, (mindezek Magyarországban), Schwarzenbach és Pottenstein Alsó-Ausztriában.

A család feje a majoresco örökösen birta a soproni főispánságot. A herczegnek nyári laka hajdan Lakompak, Heflán, majd Kis-Marton. A mult században már a pompás Esterház is Sopron vármegyében, miután a mult században Miklós herczeg a saródi határban egy roskadt vadász-kastély helyébe fényes palotát, s mellé egy egész csinos falut épittetett. Most nyári lakásul Kis-Márton szolgál.

A herczegi ág czimere — mint a második metszvényen láthatni, négyfelé osztott paizs. Az első és negyedik osztály kék mezejében az ősi czimer a koronán álló koronás grif áll, kardot s három fehér rózsát tartva. A második és harmadik mező viz-szintesen kétfelé oszlik, a felső vörös udvarban koronás oroszlán emelkedik fel, hármas fehér rózsát tartva, az alsóbbi ezüst mezőben három vörös rózsafej három szögletre helyezve látszik. A közép kis paizs fekete mezejében arany L. (Leopoldus) betü ragyog, a kis paizson herczegi korona. — Az egész czimert herczegi korona, s hermelinnel bélelt bibor-palást födi.

A fraknói vonalnak ifjabb vagy grófi ága, mely I. Pál herczegnek testvérétől Ferencztől származik, igy sarjadzik le:

II. tábla.

I. Fraknói vonal.

b) ifjabb vagy grófi ág.

Ferencz *lásd I. táblán.*
szül. 1641. † 1685.
főispán.
(1. Illyésházy Ilona.
2. Thököly Mária)

Antal	Rozália	Krisztina	Franciska	József	Borbála	Ferencz
1690. † 1722. Rákóczy tábornagya. (Erdődy Julianna)	(gr. Batthyány Ferencz)	apácza.	apácza.	sz. 1682. † 1748. orsz.-biró. bán. (gr. Egg Franciska)	apácza.	tárnokm. 1746. † 1758. (gr. Pálffy Sidonia)
				József tábornok.		

János	Miklós	József	Mihály	Károly	László *)	Ferencz
korona-őr 1741.	orosz követ, korona-őr. sz. 1711. † 1764. (gr. Lubomirszky Anna Mária)	†	†	szül. 1723. egri püsp.	†	sz. 1715. † 1785. főkomornok. (Durville Ant.)
						Lásd folyt. a köv. lapon.

Mária	János	Ferencz
(gr. Fekete Ferencz)	szül. 1747. Beregi főisp. (gr. Pálffy Mária)	(gr. Stahremberg N.)

Miklós János	Mária Jozefa
szül. 1775. † 1856. val. b. t. tan. (Roisin Franc. Marquise)	szül. 1777. (gr. Esterházy nep. János ezredes. † 1829.

Mária Anna	Miklós Ferencz	Pál Mária	Móricz	Franciska
szül 1802.	szül. 1804. febr. 8. ker. táblai ülnök. (gr. Plettenberg Mietingen Mária csill.-ker. és p.-h.)	szül. 1806. cs. kir. kam. (gr. Esterházy Ilona)	szül. 1809. pápai követ. (H. Lobkovicz Polexina)	szül. 1810. (gr. Károlyi István)

Pál Miklós	Miksa	Miklós
szül. 1834. jun. 10.	szül. 1837. május 14.	szül. 1839. dec. 5.

*) Ezeknek nővéreik még: Mária Anna szül. 1714. † 1757. Gr. Batthyány Ádámné; Antonia szül. 1719. † 1771. gr. Paar Venczelné; Terézia Katalin; Szidonia született 1730. gróf Königsegg Ferenczné, Jozefa szül. 1728 † 1795. gr. Windischgrätz Józsefné, Filippina sz. 1734. † 1811. gr. Batthyány Tivadarné. Eleonora sz. 1734. † 1773. gr. Aspremont Linden Ferenczné.

Ferencz *ki a tulsó lapon.*
mosoni főispán
(Durville Antonia)

Ferencz	Eleonora
főispán szül. 1758. † 1815. (hg. Grassalkovich Erzse)	szül. 1758. (1. gr. Niczky Fer. 2. gr. Sztáray Mih.)

József	Antal	Mihály	Károly
szül. 1791. † 1847. (1. h. Metternich Mária † 1820. 2. Bezobrazoff Mária 1841-től.	szül. 1789. † 1803.	szül. 1794. cs. kir. kam. (b. Schopping Zsófia)	szül. 1799. val. b. titk. tan. (b. Perényi Antonia)

Antal	Károly	Ferencz	Erneszt
szül. 1821. (H. Trubetzkoi Vera)	szül. 1822. †	szül. 1823.	szül. 1826. (Tengoborszky Eufemia)
Mihály szül. 1853.			

Ez ág törzse Ferencz (I. Pál herczegnek testvére) született 1641-ki febr. 17-én, arany-sarkantyús vitéz, 1675-ben pápai kapitány, tanácsos, kamarás, Zala és Somogy vármegye főispánja. 1683-ban Kara Mustafa ellen Bécsnek védelmére jelen volt Pál nádor bátyja táborában. Meghalt 1685-ben. Első neje Illyésházy Ilona magtalanul halt meg 1669-ki febr 12-én. Második nejétől Thökölyi Máriától (ki utóbb Löwenburg grófné lőn) gyermekei:

Antal pápai kapitány. Neje Erdődy Julianna 1696-ban szülésben halt meg. Később Rákóczy Ferenczek tábornagya. Kibujdosott Törökországba, és ott halt meg 1722-ben [1]).

Rozália gróf Batthyány Ferenczné, Krisztina, Franciska, Borbála apáczák.

József szül. 1682-ben. Komárom vármegye főispánja 1708-ki aug. 20-kától. 1733-ban Horvát-, Tót- és Dalmátország bánja, és 1741-ben országbiró lőn. Meghalt 1748-ki május 10-én [2]). Gróf Egg Franciskától egy fia József tábornok.

Ferencz Borsod vármegye főispánja, m. kir. helytartósági tanácsos, hétszemélyes táblai ülnök, királyi főlovászmester, legutóbb pedig (1746.) tárnokmester [3]). 1741-ben Dunáninneni tábornok. Meghalt 1758-ban. Gróf Pálffy Szidoniától következő gyermekei születtek:

[1]) Mikes Kelemen Törökországi levelei. Kiadta Kulcsár. Szombathely, 1790. 92. 107. 110. lap.

[2]) Fényes: Komárom várm. 59. — Ambrosovszky Comp. Chronologia Hung. in Appen. 27. 38. — Lehoczky Stemm. I. P. 2. p. 15.

[3]) Lehoczky Stemmat. I. Pars 2. p. 15. — 1741-ki 63. törv. cz.

a) János több (a Franczia, Portugal, Brit, Lengyel) udvarhoz követ, 1741-ben korona-őr [1]).

b) József, c) Mihály, d) László kihaltak.

e) Károly szül. 1723-ban. Előbb váczi, 1761-től egri püspök 1799-ig, midőn meghalt. Ő alapitá az egri Lyceumot.

f) Ferencz, kiről mint a cseklészi ág fejéről alább.

g) Miklós cs. kir. kam. és val. belső titkos tanácsos, 1751-ben a magyar szent korona őre, oroszországi követ, és 1761-ben Sáros megyei főispán, mely hivatalt helyette Károly testvére teljesité. Született 1711-ki nov. 16-án. Meghalt 1764-ki junius 27-én. Gr. Lubomirszky Anna Máriától leánya Mária gr. Fekete Ferenczné, Mária Terézia gr. Amade Antalné; fiai: Ferencz szül. 1746. sept. 7-én, velenczei követ volt. Gróf Stahremberg Ernestinától gyermeke nem maradt. János nep. szül. 1747-ki mart. 18-án. Bereghi főispán. Gróf Pálffy Máriától fia

Miklós született 1775-ben, cs. kir. kamarás, val. belső titkos tanácsos, Csákvár, Tata, Pápa birtokosa, meghalt 1856-ban, most élő utódait a táblázat mutatja.

Cseklészi ág.

Fölebb emlitett Ferencz szül. 1715. sept. 19. 1760—1770 ben Moson vármegye főispánja, cs. kir. kamarás, val. belső titkos, m. kir. helytartósági igazgató tanácsos, főkomornok-mester, és szent István apostoli rend nagykeresztese és kanczellára; meghalt 1785. nov. 7-én. Durville Antoniától leánya Eleonora, s fia Ferencz szül. 1758. febr. 6-án; hasonlóan cs. kir. kamarás, Moson vármegyei főispán, és az erdélyi udv. kanczelláriánál tanácsos, alapitá a cseklészi ágat; meghalt 1815-ki nov. 18-án. Herczeg Grassalkovich Erzsétől gyermekei közül, kiket a táblázaton láthatni,

József birta Cseklészt és Szenczet.

Mihály birja a Tallósi uradalmat.

Károly a szeredi uradalom birtokosa. Nejétől báró Perényi Antoniától gyermekeit s unokáját a táblázaton láthatjuk.

Eddig van a fraknói vonal.

II. Cseszneki vonal.

A cseszneki vonalnak törzse báró Esterházy Dániel, I. Miklós nádornak testvére, mint az I. táblán láthatni. Dánieltől a családfa igy terjedt le:

[1]) 1741-ki 6. törv. cz.

III. tábla.

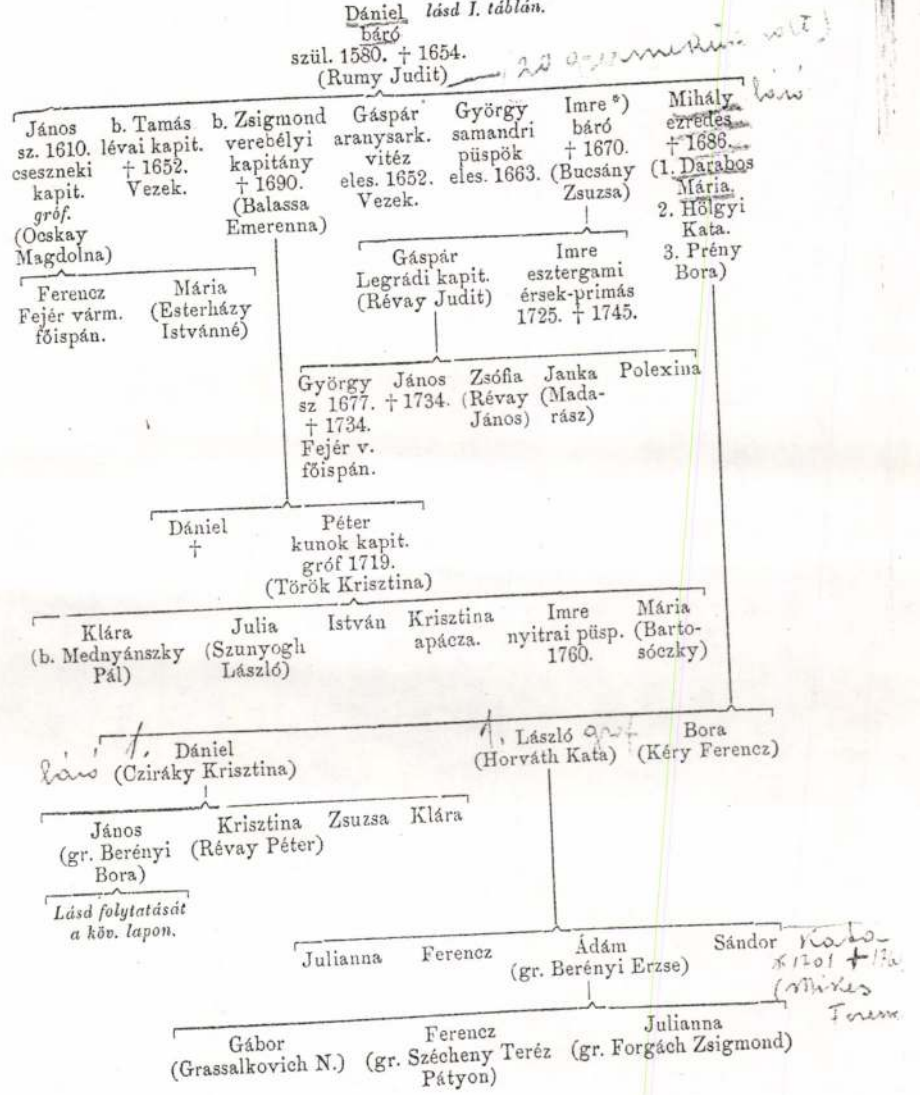

*) Imrének nővére: Magdolna (gr. Serény Ádámné).

János *ki az előbbi lapon.*
(gr. Berényi Bora)

- Imre lov. táborn. 1787. (gr. Traun Anna Mária)
- Bora (gr. Csáky János)
- Zsófia (gr. Szunyogh János)
- Klára (gr. Castiglioni Eudin)
- Anna Mária (gr. Pachta)
- Dániel (1. Gyulai Bora. 2. gr. Erdődy Anna)
  - József zemplini főispán. † — Pál †
  - Károly †
  - Anna sz. 1770. (gr. Pachta Ernest † 1822.)
  - Imre szül. 1763. † 1838. (Pallavicini Teréz)
    - József szül. 1799. (b. Bartho-diosky Róza)
    - Anna Mária szül. 1797. (b. Mandorf Antal)
    - Teréz szül. 1800. (b. Bartho-diosky József † 1828.)
    - Pál sz. 1804. h. százados. (gr. Viczay Antonia)
      - Amália sz. 1839.
      - Imre sz. 1840.
      - Angelika sz. 1841.
      - Antonia sz. 1848.
    - Imre sz. 1808. cs. k. kapit.
    - Sándor sz. 1810. alezredes.
    - László sz. 1812. (b. Orczy Erzse)
      - Andor sz. 1846.
      - Alice sz. 1850.
      - Béla sz. 1854.
    - Angelika sz. 1813. (gr. Lazanszky Adalbert)
    - Karolina sz. 1815. (gr. Rüdiger Edvard)
  - Jozefa (b. Mednyánszky László)
  - Antonia
  - Nep. János veszprémi főispán. † 1840. (gr. Bánffy Ágnes. † 1831.)
    - Alajos szül. 1780. alezredes. (gr. Batthyány Janka)
    - Ferencz szül. 1779. † 1855. (1. gr. Batthyány Jozefa. 2. gr. Sigray Felicia)
    - György szül. 1781. udvarmest. (gr. Praschma Karolina)
      - György szül. 1811. † 1856. Porosz követ. (h. Rohan Chabot Luiza)
        - György Lajos szül. 1848.
        - Bálint szül. 1849.
        - Erzse szül. 1853.
      - Stefania szül. 1812.
      - Károly szül. 1820.
    - Dienes szül. 1788. (gr. Haller Cziczelle)
    - László szül. 1790. † erdélyi kanczell. tan.
    - Mihály *) szül. 1783. (b. Schröffl Mansberg Antonia)

Lásd folyt. a köv. lapon.

- Nep. János szül. 1825. † 1898.
- Mihály sz. 1826.
- Ágnes sz. 1828. (b. Bánffy
- Kálmán sz. 1830

*) Mihálynak nővére Jozefa szül. 1787

Mihály *ki az előbbi lapon.*
szül. 1783.
(b. Schröffl Mansberg Antonia)

- Ágnes sz. 1818. (Don Ruspoli August.)
- Serafin sz. 1820. (b. Lo Presti Lajos)
- István sz. 1822.
- Antal sz. 1825.
- Ferencz sz. 1829.
- Franczi ska sz. 1831.
- Sarolta sz. 1834.

A III. táblázat élén álló Dániel törzse a csesznek vonalnak 1580. tájan született. Aranysarkantyús vitéz, cs. k. tanácsos, az 1635-ki országgyülésen a határvizsgáló bizottmánynak, 1647. 1649-ben pedig az adó-számadást vizsgáló választmánynak tagja [1]), nádorságra is ki volt jelölve [2]). Ő szerzé Cseszneket. Meghalt 1654-ben. Neje Rumi Judit Gathanak urnője volt, ettől husz gyermeke született, ezek közül a táblázaton láthatjuk a következőket:

1) János született 1610-ben, Csesznek vára kapitánya volt, és grófságra emeltetett 1683-ban. Meghalt 1690-ben. Neje Ócskay Magdolnától gyermekei: Mária Esterházy Istvánnak (a zólyomi vonalon IV. táblán) neje, és Ferencz Fejér megyei főispán magnélkül halt el.

2) Báró Tamás lévai kapitány volt, midőn 1652-ben még három Esterházyval a török ellen a Vezekényi harczon [3]) halálos lövést kapván, kora 26-ik évében meghalt.

3) Báró Zsigmond verebélyi várkapitány 1658-ban. Tökölyi Imre fogságába esett 1683-ban. 1687-ben a Vág vizéhez országos biztos [4]). Meghalt 1690-ben Nagyszombatban. Nejétől Balassa Emerentiától gyermeke nem maradt.

4) Báró Gáspár aranysarkantyús vitéz, igen szép férfiú volt. Elesett több szurás és vágás következtében a vezekényi harczon 1652-ben, kora 24. évében.

5) György 1654-ben esztergami kanonok, azután sz. Györgyi prépost. Elesett 1663-ki aug. 9-én Párkánynál a török elleni ütközetben [5]). Samandriai czimzetes püspöknek iratik [6]).

6) Magdolna gr. Serény Ádámné.

---

[1]) 1635-ki 56. 1647-ki 151. 1649-ki 99-ik törv. cz.
[2]) Lehoczky Stemm. I. Part. 2. p. 13.
[3]) Kazy Histor. R. H. libro VII. p. 163.
[4]) 1687-ki 16-ik törv. cz.
[5]) Memoria Basilicae Strigoniens. p. 157.
[6]) Lehoczky id. h. 14.

7) Báró Imre Beczkón halt meg 1670-ben. Neje Bucsányi Zsuzsánna Tiller András özvegye volt, kitől egyik fia

Imre szül. 1663-ban, előbb Pálos szerzetes, később 1706-ban váczi, 1723-ban veszprémi, 1725-ben esztergami érsek és Magyarország primása. Meghalt 1745-ki dec. 5-én Pozsonyban [1]). Ő koronázta meg Mária Terézia király-asszonyt.

Gáspár legrádi kapitány, alezredes, meghalt 1723-ban. Nejétől Révay Judittól fiai: a) György val. b. titkos és cs. kir. helytartósági tanácsos, Fejér vármegye főispánja, kir. fő-ajtónálló mester. Meghalt 1734-ki jun. 3-án Carlsbadban [2]). b) János meghalt 1734-ki junius 24-én szintén magtalanul; c) Zsófia Révay Jánosné; d) Janka Madarász kir. tanácsosné; e) Polexina.

8) Báró Mihály (Dánielnek fia) aranysarkantyús vitéz és ezredes, Buda vára ostromában esett el 1686-ban. Három neje volt: 1. Nádasdi Darabos Mária. 2. Heölgyi Kata. 3. Perényi Borbála. Ezektől leánya Borbála Kéry Ferenczné, László és Dániel.

1. László sz.-györgyi Horváth Katalintól négy gyermeket hagyott maga után, kik közül Ádám gr. Berényi Erzsébettől nemzé Gábort a Grassalkovich N. férjét; Ferenczet gr. Széchenyi Teréz férjét, ki Pátyon lakott, és Juliannát gr. Forgách Zsigmond nejét. Ezekben László ága kihalt.

Dániel (Mihálynak fia) nőül vévén Cziráky Mózses leányát Cziráky Krisztinát, ettől három leányán kivül született fia

János gr. Berényi Erzse férje, több gyermeket nemze, kik közül Imre és Dániel két maig lenyuló külön ágra terjeszté családát. Amaz ága a tulajdonképi cseszneki ág; — Dániel pedig Erdélybe származván, ágazata nagyobb részint ott tartja lakását.

Imre Veszprém megye főispánja, cs. kir. kamarás, valós. belső titkos tanácsos, lovas tábornok, és egy huszár-ezred ezredese volt 1787-ben. Gróf Traun Anna Máriától született gyermekei közül

József Zemplin megye főispánja, cs. kir. kam. valós. b. titkos tanácsos, és a m. kir. udv. kanczelláriánál referendarius. Élnek fiai József szül. 1799-ben, és két leánya, mint a családfán láthatni.

Imre (fia Imre lovas tábornoknak) született 1763-ban, meghalt 1838-ban. Pallavicini Teréz határ-őrgrófnőtől a táblázaton látható több gyermeke közül eddig Pál és Lászlónak vannak gyermekei.

[1]) Memoria Basilicae p. 98.

[2]) Jerebiczi Stehenics János győri kanonok fölötte mondott halotti beszéde.

Az erdélyi ágat — mint mondók — Dániel kezdi meg. Első neje gr. Gyulafi Borbála, a második gr. Erdődy Anna volt, ezektől több gyermekei közül hetet a táblázaton láthatunk, következőleg:

Ferencz szül. 1779-ben, meghalt 1855-ben két nejétől gyermeke nem maradt.

Alajos szül. 1780-ban. Alezredes.

György szül. 1781-ben, cs. kir. kamarás, val. b. titk. tanácsos, főudvarmester. Gróf Praschma Karolina fiai közül György porosz követ volt, szül. 1811-ki jul. 14-én [1]), meghalt Berlinben 1856-ban. Eltemettetett Cseszneken. Herczeg Rohan Chabot Luczától, kivel 1847-ben kelt egybe, három gyermeke maradt.

Mihály szül. 1783-ban, a forradalomban honvédelmi bizottmányi tag. Fia István honvéd volt.

Dienes szül. 1788-ban. Gróf Haller Cziczellétől négy gyermeke született, közülök Kálmánnak 1849-ben Szeben első ostrománál egyik karját álgyú-golyó vitte el.

Zólyomi vonal.

Következik a zólyomi vonal, mely I. Miklós nádornak (lásd I. táblán) Pál nevü testvérétől származik, és igy terjed le:

IV. tábla.

Pál báró (*lásd I. táblán*)
Érsekujvári táborn.
† 1645.
(1. Károlyi Zsuzsa.
2. Viczay Zsuzsa)

Ferencz gyarmati kapit. † 1652. (1. Amade Judit. 2. Illyésházy Ilona)	Erzse (Hederváry István) † 1668.	1. Zsófia (Berényi György)	Miklós zólyomi főisp. † 1669. (Perényi Ágnes † 1674)	Sándor báró † 1679. (Morócz Erzse † 1680.)	Ilona † 1661. (Sennyey Albert)	Rebeka sz. 1635. † 1650.	Magdolna apácza.

Lásd folyt. a köv. lapon.

Farkas † 1690.	Antal	Kata (1. Balassa Péter. 2. Pinyey János)	Ilona (Balassa Bálint)	Ágnes (Forgach Simon)

[1]) Más adat szerint 1809-ki jul. 1-jén született.

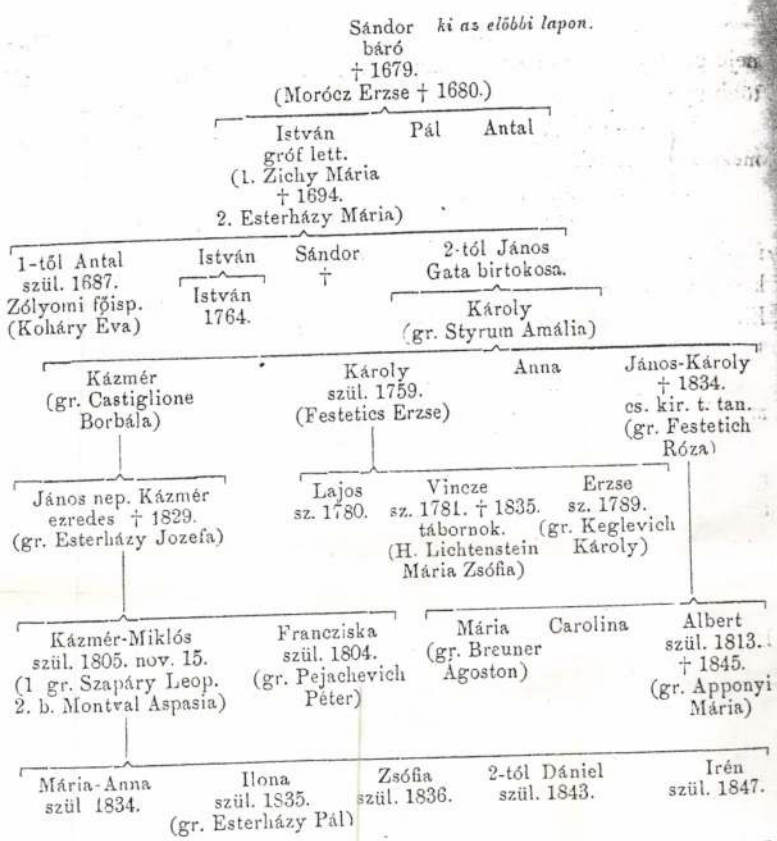

E vonal törzse báró Pál testvére I. Miklósnak a nádornak, aranysarkantyús vitéz, a Bánya-városok előtti végházak parancsnoka és altábornok, szerzé a zólyomi uradalmat, honnan e vonal neveztetik. Meghalt 1641-ben. Két neje volt: Károlyi Zsuzsa és Viczay Éva, kiktől tizenkét gyermeket nemzett, közülök nyolczat a táblán láthatni, mint következnek:

1) Ferencz B.-Gyarmat várának kapitánya volt. 1652-ben Vezekénynél fejét vették a törökök kora 35. évében. Nejétől Várkonyi Amade Judittól gyermeke nem maradt.

2) Erzsébet Hederváry Ferenczné. Meghalt 1668-ban.

3) Rebeka szül. 1635-ben. Meghalt 1650-ben.

4) Zsófia báró Berényi Györgyné.

5) Magdolna Klarissa apácza Pozsonyban.

6) Ilona Sennyey Albert jegyese, meghalt az 1662-ki országgyülés alatt.

7) Miklós Zólyom örököse, Buják vár kapitánya, és Zólyom megye főispánja. Meghalt 1669-ben. Neje Perényi Ágnes meghalt 1674-ben. Gyermekei: *a*) Farkas az 1655-ki és 1662-ki országgyülésen választmányi tag [1]). 1690-ben vadászaton véletlenül meglövetett. *b*) Antal. *c*) Katalin Balassa Péterné, utóbb 1678-ban szolgájához ment férjhez [2]). *d*) Ilona Balassa Bálint korponai kapitány neje; és *e*) Ágnes Forgách Simonné.

8) Sándor báró, Zólyom vár örököse [3]), meghalt 1679-ben. Neje Bekethfalvi Morócz Erzsébet 1680-ban mult ki. Fiai: Pál, Antal és

István, a ki 1683-ban ezen ágnak a grófi rangot szerzé meg. Első neje Zichy Mária meghalt Pozsonyban 1694-ben. Második neje Esterházy Mária Esterházy Jánosnak Ócskay Magdolnától született leánya. Az elsőtől születtek:

1) Antal szül. 1687-ben, zólyomi főispán, kinek nejétől Koháry Évától gyermeke nem maradt.

2) István, kinek fia István élt 1764-ben.

3) Sándor szintén kihalt.

4) János Gata (Gattendorf) ura, nemzé Károlyt, kinek gr. Styrum Amáliától gyermekei: Kázmér, Károly, Anna és János-Károly.

Kázmér gr. Castiglione Borbálával nemzé Nep. János-Kázmért, ki ezredes volt, és 1819-ben halt meg. Gr. Esterházy Jozefinától leánya Francziska szül. 1804-ben, gr. Pejacsevich Péterné; fia

Kázmér-Miklós született 1805-ki nov. 15-én. Birja a dárdai uradalmat. Az 1839-ki országgyülésen kitünő ellenzéki tag a felső táblán, később azonban egészen visszavonult. Első neje gr. Szapáry Leopoldina csillagkeresztes hölgy meghalván 1838-ban, másodszor 1842-ben nőül vette báró Montval Mária Henriette Aspasiát. Gyermekei mindkét nejétől a családfán olvashatók.

Károly (Károlynak gr. Styrum Amáliától fia) szül. 1759-ben.

---

[1]) 1655-ki 30-dik, 1662-ki 26. és 37-diki törv. cz.

[2]) Egy helyen Prinyey Jánosnak, másutt Pingey-nek iratik.

[3]) Zólyom vár fele Lipthay Imrénél zálogban lévén, ezt kiváltás után tevék magokévá, különben — ugy látszik — a zólyomi várat még I. Miklós nádor nyeré Dersffy jogon, és igy e másik ág csak engedmény melletti váltás utján szerezheté meg. Lásd Lipthay család. Pest, 1858. 2-dik rész 31. lap.

ESTERHÁZY osalád

GATES, Rebecca Anne,
The Esterhazy Princes 1760-1790:
A Study in Hungarian Aristocratic Life
during the Theresian and Josephinian
Reform Period, Diss.,
University of Illinois at Urbana Campaign, 1979. (OCLC OC 56100)

SELECTED BIBLIOGRAPHY

Primary Sources

Unpublished Sources:

Esterházy Princely Archive in Budapest, National Archive (Magyar Országos Levéltár): Sections P. 108, Repositorium 3, 4, 13, 74, 76 (includes testaments, marriage contracts, county writings, documents on Frankfurt mission in 1764); P. 113, #149-153 (county business); P. 115, formerly #799 (princely commissions, 1784-90); P. 131, #1, 2, 6 (Paul Anton's assorted papers); P. 132, #1-3 (Nicholaus' papers); P. 133, #1-3 (papers of Prince Nicholaus' wife); P. 148, #3 (princely secretaries' writings, 1761-1777); P. 153, #3-9, 13-14, 22-24, 34-42, 45, 48-9 (inspectors' writings); P. 154, #1-7, 13-44 (regents' writings), P. 155, #12 (princely commissions, 1734-1776); P. 156, #35 (contracts); P. 158, #1-4 (legal advisors' writings); P. 162, #1-5 (princely commissions, 1780-4); P. 168, #32 (regents' reports); P. 179, #13 ("urbarialia"); P. 182, #56-59 (Esterhazy central treasury records).

Esterházy Princely Archive at Forchtenstein and Eisenstadt, Austria: "Haushofmeisteramtsrechnung", 1760-1790.

Domineakten in Hofkammerarchiv, Vienna: Grundsteuer Regulierungs-Akten, 1786-1790, Raaber District.

K.K. Vereinigte Hofkanzlei in Verwaltungsarchiv, Vienna: A. Dept., Esterházy Inkolat in Herrenstande für das Königreich Böhmen, 1765; Ausdehnung des Fürstenstandes (for Esterházy), 1783.

Maria-Theresien Orden in Kriegsarchiv, Vienna: Gesuch- und Promotiondokumente (Nicholaus Esterházy), 1758, 1765.

N.Ö. Landrecht in Verwaltungsarchiv, Vienna: Verlassenschaft Maria Anna Fürstin Esterházy, geb. Lunati, 1782.

Reichskanzlei in Staatsarchiv, Vienna: Neapel Berichte, 1750-2; Wahl- und Krönungs-Akten Joseph II., 1763 and 1764; Zermoniell-protokolle, Ältere Zeremoniellakten, 1749-90.

Published Documents, Memoirs, and Books:

Acta Diaetae Anni 1790-1, v. II (n.p., n. d.).

_____, ed. Joseph II. und Leopold von Toscana. Ihr Briefwechsel von 1781 bis 1790. Vienna: Wilhelm Braumüller, 1872.

Arneth, Alfred von, ed. Maria Theresia und Joseph II. Ihre Correspondenz. Vienna: 1868.

Bartha, Dénes, ed. Joseph Haydn. Gesammelte Briefe und Aufzeichnungen. Basel: Bärenreiter Kassel, 1965.

Bernoulli, Johann. Sammlung Kurzer Reisebeschreibungen. Berlin: G. E. Richter, 1781-1784.

Beschreibung des hochfürstlichen Schlosses Esterhass im Königreiche Ungern. Pressburg: Anton Löwe, 1784.

Bessenyei, György. "Az eszterházi vigasságok [the Esterházy fairy-land]". Magyar irodalmi ritkasígok, no. LV (1941).

Bulach, Zorn de. "L'Ambassade du Prince Louis de Rohan à la cour de Vienne 1771-1774. Strasbourg: G. Fischbach, 1901.

Burney, Charles. A General History of Music, v. II. Edited by Frank Mercier. First published G. T. Foulis, 1776-1789; New York: Doves Publications, 1957.

_____. The Present State of Music in Germany, the Netherlands, and United Provinces. London: T. Becket, 1775.

Feder, Georg, and Gerlach, Sonja, eds. "Haydn-Dokumente aus dem Esterházy-Archiv in Forchtenstein". Haydn-Studien, v. III, no. 2 (1974): pp. 92-105.

Freymüthige Bemerkungen über das Verbrechen und die Strafe des Garde-Obristlieutenants Szekely von diesem Freund der Wahrheit. 1786.

Fromageot. Jahrbücher der Regierung Maria Theresiens. Vienna: Joseph Kurzböck, 1776.

Geschichte des k.k. militärischen Marie Therese Ordens seit desselben Stiftung. Regensburg: August Gräffer, 1796.

Geissler, Adam Friedrich. Skizen aus dem Karakter und Handlungen Josephs des Zweiten izregierenden Kaisers der Deutschen. Halle: Johann Christian Hendel, 1785-1791.

Goethe, Johann Wolfgang. Dichtung und Wahrheit aus meinem Leben. First published 1811-1814, 1833; Munich: Carl Hanser, 1949.

Harich, Johann, ed. "Haydn Documenta", 5 pts. Haydn Yearbook, v. II (1963-4): pp. 1-44; v. III (1965): pp. 124-152; v. IV (1968): pp. 39-101; v. VII (1970): pp. 47-168; v. VIII (1971): pp. 70-163.

[Izdenczy, Joseph von.] Gespräch zwischen einem durch Ungarn reisenden Fremden und einem unpartevisch denkenden Ungarn. 1790.

Keresztesi, József. Krónika Magyarország polgári és egyházi közéletéből a XVIII-dik század végén [chronicle of Hungarian civil and religious affairs at the end of the eighteenth century]. Pest: Ráth Mór, 1868.

Khevenhüller-Metsch, Johann Josef (Fürst). Aus der Zeit Maria Theresias, 1742-1776. Edited by Rudolf Khevenhüller-Metsch, Hans Schlitter, Maria Breunlich-Pawlik, and Hans Wagner. Vienna: Adolf Holzhausen-Engelmann, 1911-1925.

Korabinsky, Johann Mathias. Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn. Pressburg: Weber and Korabinsky, 1786.

Lehmann, Johann. Reise von Pressburg nach Hermannstadt in Siebenbürgen. Leipzig: Christian Gottlieb Hertel, 1785.

Marki, Sándor, ed. "A koronaőrző nemesek naplója 1790-ből [journal of guards of the crown]". Századok, v. XV (1881): pp. 335-343.

Meiners, C., and Spittler, L. T. "Kurze Geschichte des Adels unter den verschiedenen Völkern der Erde". Göttingisches historisches Magazin, v. I (1787): pp. 385-441.

Moore, John. A View of Society and Manners in France, Switzerland, and Germany, v. II. London: W.W. Strahan and T. Cadell, 1779.

Neues genealogische Reichs- und Staats-Hand-Buch auf das Jahr 1783. Frankfurt a.M.: Franz Varrentrapp, 1783.

Olleson, Edward, ed. "Haydn in the Diaries of Count Karl von Zinzendorf". Haydn Yearbook, v. II (1963-4): pp. 45-63.

Pandi, Marianne, and Schmidt, Fritz, eds. "Musik zur Zeit Haydns und Beethovens in der Pressburger Zeitung". Haydn Yearbook, v. VIII (1971): pp. 165-266

Pezzl, Johann. Skizze von Wien, ein Kultur- und Sittenbild aus der josephinischen Zeit. Edited by Gustav Gugitz and Anton Schlossar. First published 1786-90; Graz: Leykam-Verlag, 1923.

Politisch-kirchliche Manch Hermaeon von der Reformen Kayser Josephs überhaupt, vorzüglich in Ungarn. [1790.]

Relation des fêtes données à sa majesté l'impératrice par s.a. mgr. le prince d'Esterhazy dans son chateau d'Esterhaz. Vienna: Ghelen, 1773.

Riesbeck, C. Briefe eines reisenden Franzosen über Deutschland an seinen Bruder zu Paris, v. I. 1783.

Theater-Kalendar. Gotha: Carl Wilhelm, Ettinger, 1770's, 1780's.

Townson, Robert. Travels in Hungary, with a Short Account of Vienna in the Year 1793. London: G. G. and J. Robinson, 1797.

Valkó, Arisztid, ed. "Haydn magyarországi működése a levéltári akták tükrében [Haydn's work in Hungary as reflected in archival documents]", pt. I. Zenetudományi tanulmányok Kodály Zoltán 75. születésnapjára, pp. 627-667. Volume edited by Bence Szabolcsi. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1957.

_____, ed. "Haydn magyarországi működése a levéltári akták tükrében", pt. II. Haydn emlekére, pp. 527-668. Volume edited by Bence Szabolcsi and Dénes Bartha. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1960.

Vehse, E. Memoirs of the Court, Aristocracy, and Diplomacy of Austria, v. II. Translated by Franz Demmler. London: Longman, Brown, Green, 1856.

Windisch, Karl Georg. Almanach von Ungarn auf das Jahr 1778. Vienna: Franz Seizer, 1795.

_____. Politisch-geographische- und historische Beschreibung des Königreichs Hungarn. Pressburg: Anton Löwe, 1772.

Wissgrill, Franz Karl. Schauplatz des landsässigen niederoesterreichischen Adels vom Herren- und Ritterstande von dem XI. Jahrhundert an, bis auf jetzige Zeiten, v. II. Vienna: Frank Seizer, 1795.

Secondary Sources

Acsády, I. A magyar jobbágyság története [history of Hungarian serfdom]. Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1908.

Ajtay, Endre, et al. A magyar gyalogság [Hungarian infantry]. Budapest: Reé László Könyvkiadó, n.d.

Andel, Brigitte. "Adelsverleihungen für Wirtschaftstreibende während der Regierungszeit Maria Theresias". Doctoral dissertation, University of Vienna, 1969.

Andrássy, Gyula. The Development of Hungarian Constitutional Liberty. Translated by C. Arthur and Ilona Ginever. London: K. Paul, Trench Trübner, 1908.

Arneth, Alfred von. Geschichte Maria Theresias. Vienna: Wilhelm Braumüller, 1863-79.

Bakács, István. A Esterházy család hercegi ágának levéltára [archive of the princely branch of the Esterházy family]. Budapest: Levéltárak Országos Központja, 1956.

_____. A magyar nagybirtokos családok hitelügyletei a XVII-XVIII. században [credit transactions of large landowners in Hungary in the seventeenth and eighteenth centuries]. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 1965.

_____. "A régi Trautsohn herceg régeczi uradalmának terméseredményei a XVIII. században [Regeczi estate management in the eighteenth century]". Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez. Edited by Sándor Domanovszky. Budapest: Sárkány-Nyomda, 1930.

Balázs, É. H. "Kaunitz von Zinzendorf et ses relations avec la Hongrie à l'époque de l'absolutisme éclairé". Studia Historica, no. 104. Budapest: Akadémia Kiadó, 1975.

Ballagi, Aladár. A magyar királyi testőrség története [history of the Hungarian royal bodyguard]. Pest: Legrády Testéverek Kiadása, 1872.

Bárány, George. The Awakening of Magyar Nationalism before 1848". Austrian History Yearbook, v. II (1968): pp. 19-50.

Bardolff, Carl von. Der Militär-Maria Theresien-Orden. Vienna: Verlag militärwissenschaftliche Mitteilungen, 1944.

Barta, János. "Das Bauernideal des aufgeklärten Absolutismus in Osteuropa". Acta Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominatae, Series Historica XIX. Debrecen: KLTE, 1974.

Bartha, Dénes, and Somfai, László. Haydn als Opernkapellmeister. Budapest: Verlag der ungarischen Akademie der Wissenschaft, 1960.

Belitzky, János. A magyar gabonakivitel története 1860-ig [Hungarian grain export before 1860]. Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez v. II. Edited by Sándor Domanovszky. Budapest: Sárkány-Nyomda, 1932.

Benda, Kálmán. "A jozefinizmus és jakobinusság kérdései a Habsburg-Monarchiaban [questions concerning Josephinism and Jacobinism in the Habsburg monarchy]". Történelmi Szemle, v. VIII, no. 4 (1965): pp. 388-422.

Bernard, Paul P. "The Emperor's Friend: Joseph II and Field Marshal Lacy". East European Quarterly, v. X, no. 4 (1976): pp. 401-408.

Bernath, Mathias. "Ständewesen und Absolutismus im Ungarn des 18. Jahrhunderts". Südost-Forschungen, v. XXII (1963): pp. 347-55.

Blum, Jerome. Noble Landowners and Agriculture in Austria 1815-1848. Series LXV, no. 2 of the Johns Hopkins University Studies in Historical and Political Science. Baltimore: 1948.

_____. "The Rise of Serfdom in Eastern Europe". American Historical Review, v. LXII, no. 4 (1957): pp. 807-836.

Blume, Friedrich. Classic and Romantic Music. Translated by M.D. Herter Norton. New York: W.W. Norton and Company, 1970.

Bogdan, István. "A lékai (hámori) papírmalom a XVIII. században [the Léka (Hámor) papermill in the eighteenth century]". Történelmi szemle, v. III, no. 1 (1960): pp. 49-93.

Borbély, Andor, and Nagy, Julia. Magyarország I. katonai felvétele II. József korában [Hungary's first military registration/census under Joseph II]. Budapest: M. Kir. Állami Térképészet, 1932.

Brinton, Crane. The Lives of Talleyrand. London: George Allen and Unwin, 1937.

Brunner, Otto. Adeliges Landleben und europäischer Geist. Leben und Werk Wolf Helmhards von Hohberg 1612-1688. Salzburg: Otto Müller, 1949.

Bukofzer, M. F. Music in the Baroque Era. New York: W.W. Norton, 1947.

Burke, Edmund. Reflections on the Revolution in France. First published 1790; Garden City, N.Y.: Doubleday and Company, 1961.

Buźga, Jaroslav. "Der Musiker und die Obrigkeit". Über Musik und Politik, pp. 23-32. Edited by Rudolf Stephan. Mainz: B. Schott, 1971.

Carse, Adam. The Orchestra in the Eighteenth Century. Cambridge: Heffer and Sons, 1940.

Csatkai, Endre. Beiträge zur Geschichte der Musikkultur in Eisenstadt. Mitteilungen des Burgenländischen Heimat- und Naturschützvereines, 1931.

_____. "Die Beziehungen Gregor Josef Werners, Joseph Haydns und der fürstlichen Musiker zur Eisenstadter Pfarrkirche'. Burgenländische Heimatblätter, v. I, no. 1 (1932): pp. 13-17.

_____. Sopron és környéke műemlékei [memorials of Sopron and vicinity]. Budapest: Akademiai Kiadó, 1956.

_____. "A soproni zenei művelodéstörténetének [sketch of Sopron's music history]". Soproni szemle, v. XXIII, no. 3 (1969): pp. 216-225.

_____. "Zur Geschichte des Bildersturmes im Burgenland unter Kaiser Joseph II.". Burgenländische Heimatblätter, v. XXXI, no. 3 (1969): pp. 108-120.

Csapody, Csaba. "Az Esterházyak alsólendvai uradalmának gazdálkodása a XVIII. század első felében [management of the Esterházy Alsólendva estate in the first half of the eighteenth century]". Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez. Edited by Sándor Domanovszky. Budapest: Kovács József, 1933.

Csuka, Béla. "Haydn és a baryton [Haydn and the baryton]". Zenetudományi tanulmányok Kodály Zoltán 75. születésnapjára, pp. 669-728. Edited by Bence Szabolcsi. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1957.

Czövek, István. II-dik József császár élete és tettei [life and deeds of Emperor Joseph II]. Pest: Trattner János Tamás, 1816.

Danyl, Dezső, and Dávid, Zoltán. Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787) [first Hungarian census]. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 1960.

Dies, Albert Christoph. Biographische Nachrichten von Joseph Haydn. First published 1810; Berlin: Henschelverlag, 1962.

Dold, Ingfried. Die Entwicklung des Beamtenverhältnisses im Fürstentum Fürstenberg in der Zeit des späten Naturrechts (1744-1806). Veröffentlichungen aus dem fürstlich Fürstenbergischen Archiv, no. 17 (1967).

Domanovszky, Sándor, ed. Magyar művelődéstörténet [Hungarian cultural history], v. IV. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1939-42.

Dreo, Harold. "Die fürstlich Musikkapelle von ihren Anfängen bis zum Jahre 1766". Beiträge zur Musikgeschichte des 18. Jahrhunderts, Jahrbuch für österreichische Kulturgeschichte, v. I, no. 2 (1971): pp. 80-115.

Dunwell, Wilfrid. Music and the European Mind. New York: Thomas Yoseloff, 1962.

Duschek, Stefan. "Versuch einer Wirtschaftsgeschichte der Schwarzenberg'schen Forste". Schwarzenbergisches Jahrbuch, v. XXIX (1950): pp. 63-265.

Eckhart, Ferenc. A bécsi udvar gazdasági politikája Magyarországon Mária Terézia korában [Vienna court's economic policy in Hungary under Maria Theresia]. Budapest: Budavári Tudományos Társaság, 1922.

_____. "A bécsi udvar jobbágypolitikaja 1761-1790-ig [Vienna court's peasant policy]". Századok, v. XC, nos. 1-6 (1956): pp. 69-125.

Elias, Norbert. Die höfische Gesellschaft. Untersuchungen zur Soziologie des Königtums und der höfischen Aristokratie. Berlin: Hermann Luchterhand, 1969.

Erdélyi, Aladár. Régi magyar családi hitbizományok története és joga (1542-1852) [history of Hungarian entailed estates]. Budapest: Unio Könyvnyomda, 1912.

Eszterházy, János. Az Eszterházy család és oldalágainak leirása [description of Eszterházy family and its collateral branches]. Budapest: Athenaeum R. Társulat Könyvnyomdája, 1901.

Feder, Georg. "Haydn und Eisenstadt". Österreichische Musikzeitschrift, v. XXV, no. 4 (1970): pp. 213-221.

_____. "Joseph Haydn als Mensch und Musiker". Österreichische Musikzeitschrift, v. XXVII, no. 2 (1972): pp. 57-58.

Felhő, Ibolya. Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában. Dunántúl [urbarial property under Maria Theresia. Transdanube], v. I. Budapest: Magyar Országos Levéltár & Központi Statisztikai Hivatal, Akadémiai Kiadó, 1970.

Fertőd Utikalauz [traveler's guide to Fertőd]. Győr-Sopron Megyei Idegenforgalmi Hivatala, seventh edition, 1976.

Fessler, Ignaz Aurelius. Geschichte von Ungarn, v. V. Leipzig: Brockhaus, 1883.

Friedrich, Carl J., and Blitzer, Charles. The Age of Power. First published 1957. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1967.

Geiringer, Karl, with Geiringer, Irene. Haydn, a Creative Life in Music. Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 1968.

Gerhard, Dietrich, ed. Ständische Vertretungen in Europa im 17. und 18. Jahrhundert. Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts fur Geschichte, no. 27. Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht, 1969.

Goodwin, Albert, ed. The European Nobility in the Eighteenth Century. New York: Harper and Row, 1967.

Gothein, Maria Luise. Geschichte der Gartenkunst, v. II. Jena: Eugen Diederich's, 1914.

Gräffer, Franz, Aus dem Wien des Kaiser Joseph (Josephinische Curiosa). Edited by Paul Wertheimer. Vienna: Paul Knepler, 1919.

Gragger, Robert. Preussen, Weimar und die ungarische Königskrone. Ungarische Bibliothek, v. VI. Berlin: Walter de Gruyter, 1923.

Griesinger, Georg August. Biographische Notizen über Joseph Haydn. First published 1810. Vienna: Verlag Paul Kaltschmid, 1954.

Grout, Donald Jay. A History of Western Music. First published 1960. New York: W.W. Norton, 1973.

Grove's Dictionary of Music and Musicians. Edited by Eric Blom. London: Macmillan & Co., fifth edition, 1954.

Gruber, Gernot. "Haydns Marionetteopern in ihrer kulturgeschichtlichen Zusammenhängen". Haydn Studien, v. II, no. 2 (1969): pp. 119-122.

Grünwald, Béla. A régi Magyarország 1711-1825 [old Hungary]. Budapest: Franklin-Társulat, 1888.

Guglia, Eugen. Maria Theresia, ihr Leben und ihre Regierung. Munich: R. Oldenbourg, 1917.

Gutkas, Karl. "Österreich und Europa zur Zeit Haydns". Joseph Haydn und seine Zeit. Jahrbuch für österreichische Kulturgeschichte, v. II (1972): pp. 9-24.

Hajnik, Emerich. "Das fürstliche Haus Esterházy". Österreichische Revue, v. III (1865): pp. 1-73.

Hanak, Peter. "Problems of East European History in Recent Hungarian Historiography". East European Quarterly, v. I, no. 2 (1967): pp. 123-142.

Harich, Johann. "Esterházy-Musikgeschichte im Spiegel der zeitgenössischen Textbücher". Burgenländische Forschungen, v. XXXIX (1959).

_____. "Das fürstlich Esterházy'sche Fideikommiss". Haydn Yearbook, v. IV-V (1968): pp. 5-35.

_____. "Das Haydn-Orchester im Jahre 1780". Haydn Yearbook, v. VIII (1971), pp. 5-52.

_____. "Inventar des Esterházy-Hofmusikkapelle in Eisenstadt". Haydn Yearbook, v. IX (1975): pp. 5-117.

_____. "Das Opernensemble zu Eszterháza im Jahr 1780". Haydn Yearbook, v. VII (1970): pp. 5-46.

_____. "Das Repertoire des Opernkapellmeisters Joseph Haydn in Eszterháza (1780-1790)". Haydn Yearbook, v. I (1962): pp. 2-110.

_____. "Über das Schloss Esterházy zu Eisenstadt und die Burg Forchtenstein: Unbekannte Archivdokumente". Burgenländische Heimatblätter, v. XXXIV, no. 1 (1976): pp. 14-24, 130-138, 145-169.

Harmuth, A. A. "Die Ratsprotokolle Eisenstadts in der Maria-Theresianischen Zeit". Burgenländische Heimatblätter, v. XVII, no. 3 (1955): p. 120-128, 171-184.

Hellebronth, Kálmán. A magyar testőrségek névkönyve 1760-1918 [name register of Hungarian bodyguard]. Budapest: Stadium Sajtóvállalat, n.d.

Hennings, Fred. Der josephinische Wien. Vienna: Verlag Herold, 1966.

Hirtenfeld, J. Der Militär-Maria Theresien-Orden und seine Mitglieder, v. I. Vienna: K.K. Hof- und Staatsdruckerei, 1857.

_____. Oesterreichisches Militär-Konversations-Lexikon, v. II. Vienna: Karl Gerold, 1852.

Hock, Carl von, and Bidermann, Ign. Der österrreichische Staatsrath. Vienna: H. Geyer, 1879, reprint edition 1972.

Hoffmann, Tamás. "Die Extensivität der ungarischen bäuerlichen Wirtschaftsführung im 18-19. Jahrhundert". Europa et Hungaria, pp. 443-450. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965.

Hóman, Bálint, and Szekfű, Gyula. Magyar történet. Budapest: Kir. Magy. Egyetemi Ny., second edition, 1935-6.

Homma, Josef Karl. "Von der Grundherrschaft zum Grossgrundbesitz". Carinthia I, v. CXXXVI, no. 2 (1956): pp. 506-527.

Horányi, Mátyás. "Az Esterházy-opera". Zenetudományi Tanulmányok Kodály Zoltán 75. születésnapjára, pp. 729-746. Edited by Bence Szabolcsi. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1957.

_____. The Magnificence of Eszterháza. Translated by András Deák. First published 1959. Chester Springs, Pa.: Dufour Editions, 1962.

Horváth, Mihály. Geschichte der Ungarn, v. II. Pest: Verlag von Gustav Emich, 1855.

_____. "Az 1764-ki országgyűlés története [history of the 1764 diet]". Kisebb történelmi munkai, v. I, no. 7. Pest: Ráth Mór, 1868.

Hughes, Rosemary. Haydn. London: J.M. Dent, 1962.

Ila, Balint. A gömöri jobbágyság a XVII-XVIII. században az úrbérrendezésig [the Gömör peasantry in the seventeenth and eighteenth century until the urbarial decree]. Budapest: Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, 1938.

Iványi, Emma. "Családi, városi és mezővárosi levéltárak Burgenlandban [family, town, and market-town archives in Burgenland]". Levéltári hiradó, v. V (1955): pp. 373-385.

Jaszi, Oscar. The Dissolution of the Habsburg Monarchy. Chicago: University of Chicago Press, 1929, reprint edition, Phoenix, 1966.

Jenny, Ilona. Sopron úrbéri falvainak viszonya a városhoz 1765-től 1836-ig [relationship of Sopron urbarial villages to the city]. Pécs: Dunántúl Könyvkiadó, 1930.

Jovanovic, Viktor. "Joseph Haydn, die Esterházy, und Eisenstadt". Burgenländische Heimatblätter, v. I, no. 1 (1932): pp. 17-22.

Kállay, István. "Az Esterházy hercegi hitbizományi központi igazgatása a 18. század második felében [central direction of the Prince Esterházy estate in the second half of the eighteenth century]". Századok, v. CX, no. 5 (1976): pp. 853-913.

Kann, Robert A. A Study in Austrian Intellectual History from Late Baroque to Romanticism. New York: Frederick A. Praeger, 1960.

Karman, Moritz. Ungarisches Bildungswesen, geschichtlicher Rückblick bis zum Jahre 1848. Budapest: Kön. Ung. Universitäts Druckerei, 1915.

Katona, Imre. "Fertőd Haydn századában [Fertőd during Haydn's century]." Haydn emlékére, pp. 687-713. Edited by Bence Szabolcsi and Dénes Bartha. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1960.

Király, Béla. Hungary in the Late Eighteenth Century. New York: Columbia University Press, 1969.

Kisch, Wilhelm. Die alten Strassen und Plaetze Wien's und ihre historisch interessanten Haeuser. Vienna: M. Gottlieb, 1883.

_____. Die alten Strassen und Plätze Wiens Vorstädten und ihre historisch interessanten Häuser. Vienna: Verlag von Oskar Frank's Nachfolger Robert Friedlaender, 1895.

Kobald, Karl. Josef Haydn, Bild seines Lebens und seiner Zeit. Vienna: Dr. Hans Epstein, 1932.

Kohn, Hans. The Idea of Nationalism. New York: Macmillan Company, 1944.

Koller, Josef. "Die Grafschaft Forchtenstein unter besonderer Berücksichtigung der Urbare". Doctoral dissertation, University of Vienna, 1960.

Kollreider, Monika. "Hofreisen Maria Theresias". Doctoral dissertation, University of Vienna, 1966.

Kont, Ignácz. "Az eszterházi vigasságok egy franczia tanúja [a French witness of the Esterházy fairyland]". Századok, v. XLIV pp. 124-5.

Korcak, Friedrich. "Luigi Tomasini, Konzertmeister der fürstlich Esterházyschen Kapelle in Eisenstadt unter Joseph Haydn". Burgenländische Heimatblätter, v. XXXVI, no. 2 (1974): pp. 91-96.

Kornauth, Friedrich. Das Heer Maria Theresias. Vienna: Tusch, 1973.

Kornis, Julius. Ungarische Kulturideale 1777-1848. Translated. Leipzig: Oswald Schmidt, 1930.

Kosáry, Domokos. Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmaba [introduction to Hungarian historical sources and literature]. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1951, 1970.

_____. A History of Hungary. Cleveland, Ohio: Benjamin Franklin Bibliophile Society, 1941.

Kropf, Rudolf. "Der Bauernaufstand von 1765/66 in der Herrschaft Schlaining". Burgenländische Heimatblätter, v. XXXI (1969): pp. 121-143.

Kumpfmüller, Josef. "Die Hungersnot von 1770 bis 1772 in Österreich". Doctoral dissertation, University of Vienna, 1969.

Lafue, Pierre. La vie quotidienne des cours allemandes au XVIIIe siècle. Librairie Hachette, 1963.

Landon, H. C. Robbins. Haydn, Chronicle and Works, v. II & III. Bloomington: Indiana University Press, 1976-1978.

_____. "Haydn's Marionette Operas and the Repertoire of the Marionette Theatre at Esterház Castle". Haydn Yearbook, v. I (1962): pp. 111-193.

Lang, Paul Henry. "The Enlightenment and Music". Eighteenth-Century Studies, v. I (1967): pp. 93-103.

_____. Music in Western Civilization. New York: W.W. Norton, 1941.

Langeder, Gertrud. "Die Beziehungen zwischen Juden und Grundherrschaft im Burgenland". Doctoral dissertation, University of Vienna, 1946.

Link, Edith Murr. The Emancipation of the Austrian Peasant, 1740-1798. New York: Columbia University Press, 1949.

Loebenstein, Eva-Marie. "Die adelige Kavalierstour im 17. Jahrhundert--Ihre Voraussetzungen und Ziele". Doctoral dissertation, University of Vienna, 1966.

Macartney, C.A. Hungary, a Short History. Chicago: Aldine Publishing Co., 1962.

Magyarország története. Edited by T. Iván Berend et al. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, Gondolat Könyvkiadó, 1964.

Marczali, Henrik. Hungary in the Eighteenth Century. Translated by Arthur B. Yolland. First published 1910, Cambridge at the University Press; reprint, New York: Arno Press, 1971.

_____. Magyarország története II. József korában [history of Hungary under Joseph], 3 v. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1881-1888.

_____. Az 1790/1-diki országgyűlés [the 1790-1 diet], 2 v. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1907.

Markov, Walter. "Josefinisták és jakobinusok [Josephinians and Jacobins]". Századok, v. XCVI, nos. 3-4 (1962): pp. 400-8.

Marót, János. Fertőd. Győr-Sopron Megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatala, 1976.

März, Adolf L. "Die Entwicklung der Adelserziehung vom Rittertum bis zu den Ritterakademien". Doctoral dissertation, University of Vienna, 1949.

Meller, Simon. Az Esterházy képtár története [history of the Esterházy picture gallery]. Budapest: Orsz. Magyar Szépművészeti Múzeum kiadása, 1915.

Mennyey, Géza. "A hitelpenztár, 1772-1794 [credit bank]". Magyar gazdak szemeje (1939): pp. 329-346, 383-394.

Merey, Klara T. A somogyi parasztság útja a feudalizmusból a kapitalizmusba [the Somogy peasants in transition from feudalism to capitalism]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965.

Meszelenyi, Antal. A józefinizmus kora Magyarországon [the age of Josephinism in Hungary]. Budapest: Stephaneum, 1934.

Meyer, Eve R. "Joseph II: the Effect of his Enlightened Absolutism on Austrian Music". Enlightenment Essays, v. II, no. 3/4 (1971) pp. 149-157.

Meyer, Jean. Noblesses et pouvoirs dans l'Europe d'ancien régime. Hachette Littérature, 1973.

Mikó, Sándor. "Jobbágy sors Sopron megyében a XVII. és XVIII. században [condition of the serfs in Sopron county in the seventeenth and eighteenth centuries]". Soproni szemle, v. XXII, nos. 1 and 2 (1968), pp. 10-18, 122-129.

Miskolczy, Julius. Ungarn in der Habsburger-Monarchie. Vienna: Verlag Herold, 1959.

Mitrofanov, Paul von. Joseph II. Seine politische und kulturelle Tätigkeit. Translated V. von Demelic. Vienna: C. W. Stern, 1910.

Mocsáry, Lajos. A régi magyar nemes [the old Hungarian nobility]. Budapest: Franklin-Társulat, 1889.

Mohl, Adolf. Der Gnadenort Loreto in Ungarn. Eisenstadt: Eduard Dick, 1894.

Montesquieu. Esprit des lois. Oeuvres, v. I. Paris: E.A. Lequien, 1819.

Morath, Anton. "Die Pflege der Tonkunst durch das Fürstenhaus Schwarzenberg im 18. und zu Beginn des 19. Jahrhunderts". Blau-Weisse Blätter, Schwarzenbergische Vierteljahrzeitschrift, v. XIV (1966): pp. 27-9.

Müller, Gyula. A bécsi francia irodalmi kultúra a XVIII. században [French literary culture in Vienna in the eighteenth century]. Heft des Collegium Hungaricum in Wien. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, n.d.

Nagy, Iván. Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal [Hungarian families], v. IV. Pest: Ráth Mór, 1858.

Neue Deutsche Biographie, v. IV. Berlin: Decker & Humblot, 1957.

Neumann, Franz. Der Hofmeister. Halle: Eduard Klinz, 1930.

New Oxford History of Music, v. VII. Edited by Egon Wellesz and Frederick Sternfeld. London: Oxford University Press, 1973.

Niemann, G. Palast-Bauten des Barockstils in Wien. Vienna: Verlag der Gesellschaft für vervielfältigende Kunst, 1882.

Nohl, Ludwig. Musiker-Briefe. Leipzig: Duncker and Humblot, 1873.

Nowak, Leopold. Joseph Haydn. Zurich: Amalthea, 1959.

Pados, Dorothea. "Studien zur Ortsgeschichte von Mattersburg". Doctoral dissertation, University of Vienna, 1962.

Palmer, R.R. The Age of the Democratic Revolution, v. I. Princeton N.J.: Princeton University Press, 1959.

Paul, Hans. "Geschichte der Herrschaft Eisenstadt unter den Esterházy (1648-1848)". Doctoral dissertation, 1965.

Pauly, Reinhard G. Music in the Classic Period. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1965.

Péczely, Béla. "A fertődi (eszterházi) kastély ismeretlen magyar verses leírása 1781-ből [the unfamiliar Hungarian descriptive poem of 1781 about castle Eszterháza]". Soproni szemle, v. XI, nos. 3-4 (1957), pp. 215-230.

Pohl, C.F. Joseph Haydn. Leipzig: Breitkopf and Hartel, 1878-82.

Pollák, Miksa, A zsidók története Sopronban. Budapest: Izr. Magyar Irodalmi Társulat, 1896.

Pollheimer, Klaus M. "Karl Michael (Joseph) von Pauersbach (1737-1802)". Jahrbuch für österreichische Kulturgeschichte, v. III (1973): pp. 34-78.

Pöschl, Johann. "Die Herrschaft Forchtenstein unter den Esterházy (1622-1848)". Doctoral dissertation, University of Vienna, 1963.

Probst, Franz. "Daten zur Geschichte des hochfürstlich Esterházyschen Hoftheaters. I. Die Entwicklung bis 1790". Burgenländische Heimatblätter, v. XIV, no. 1 (1952): pp. 22-40.

Rosen, Charles. The Classical Style of Haydn, Mozart, Beethoven. New York: W. W. Norton, 1972.

Rozvány, György. Nagy-Szalonta mezőváros történelme [history of the market town Nagy Szalonta]. Gyula: Dobay János Könyvnyomdája, 1870.

Sachs, Curt. The History of Musical Instruments. New York: W. W. Norton, 1940.

Sallay, Marianna. A fertődi Eszterházy-kastély [Esterházy palace at Fertőd]. Budapest: Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1959.

Salmen, Walter, ed. Der Sozialstatus des Berufsmusikers vom 17. bis 19. Jahrhundert. Musikwissenschaftliche Arbeiten, v. XXIV (1971).

Sand, George. Histoire de ma vie, v. I. Calmann-Lévy, n.d.

Sándor, István. "Főuraink a felvilágosodas irodalmaban [magnates in Enlightenment literature]". Irodalomtörténeti közlemények, v. LII, no. 2 (1942): pp. 237-255.

Scherer, Péter Pál. A nagybirtok [large estates]. Budapest: 1939.

Schimmer, Karl Eduard. Alt und neu Wien, v. II. Vienna: A. Hartleben's Verlag, 1904.

Schmidl, Adolf. Wien's Umgebungen auf zwanzig Stunden in Umkreise, v. II. Vienna: Carl Gerold, 1838.

Schneck, Leopoldine. "Gesellschaftskultur Wiens im Zeitalter der Aufklärung". Doctoral dissertation, University of Vienna, 1938.

Schneppen, Heinz. Niederländische Universitäten und deutsches Geistesleben von der Gründung der Universität Leiden bis ins späte 18. Jahrhundert. Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1960.

Sebetic, Raimund. A magyar királyi testőrség [Hungarian royal bodyguard], v. I. Vienna: 1898.

Seedoch, Johann. "Die Herrschaft Hornstein unter den Esterházy". Doctoral dissertation, University of Vienna, 1962.

Silagi, Denis. Jakobiner in der Habsburger-Monarchie. Wiener historische Studien, v. VI. Vienna: Herold, 1962.

_____. Ungarn und der geheime Mitarbeiterkreis Kaiser Leopolds II. Südosteuropäische Arbeiten für das Südost-Institut, no. 57.

Smith, Leo. Music of the Seventeenth and Eighteenth Centuries. London: J.M. Dent, 1931.

Soós, Imre. Az úrbéri birtokrendezések eredményei Sopron megyében [the consequences of urbarial land redistribution in Sopron county]. Sopron: Székely & Tarsa, 1941.

Spira, György, ed. Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon, 1711-1790 [essays on the history of the peasantry in Hungary]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1952.

Stekl, Hans. Österreichs Aristokratie im Vormärz: Herrschaftsstil und Lebensformen der Fürstenhäuser Liechtenstein und Schwarzenberg. Vienna: Verlag für Geschichte und Politik, 1973.

Strakosch, Henry E. State Absolutism and the Rule of Law. University Park, Pa.: Pennsylvania State University Press, 1967.

Sugar, Peter F. "The Influence of the Enlightenment and the French Revolution in Eighteenth Century Hungary". Journal of Central European Affairs, v. XVII (1958): pp. 331-355.

Sümeghy, Dezső. "Sopron vármegye levéltárának történetéből [concerning the history of Sopron county archive]". Levéltári híradó, v. VI (1956): pp. 59-112.

Szabad, György. A tatai és gesztesi Eszterházy-uradalom áttérése a robotrendszerről a tőkés gazdálkodásra [transition from robot system to capital economy in the Eszterházy estates of Tata and Gesztes]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1957.

Szabó, Dezső. A magyarországi úrbérrendezés története Mária Terézia korában [history of urbarial regulation under Maria Theresia]. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1933.

_____. A megyék ellenállása Mária Terézia úrbéri rendeleteivel szemben [opposition of the counties to Maria Theresia's urbarial decree]. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1934.

Szabó, István. A magyar parasztság története. Budapest: Magyar Szemle Társaság, 1940.

_____. Ungarisches Volk. Budapest: Verlagsanstalt Danubia, 1944.

Szabolcsi, Bence, and Bartha, Dénes. Bericht über die internationale Konferenz zum Andenken Joseph Haydns. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961.

Szendrey, István. Az Eszterházyak derecskei uradalmának kialakulása [development of the Esterházy Derecske estate]. Acta Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominatae, Series Historica III. Budapest: Tankönyvkiadó, 1964.

Taine, Hippolyte Adolphe. The Ancient Régime. Translated by John Durand. Gloucester, Mass.: Peter Smith, 1962.

Takács, Lajos. "A jobbágyrendszer megerősödése és a dohánytermesztés hanyatlása Kapuvár környékén [strengthening of serfdom and decline of tobacco production in the Kapuvár district]". Soproni szemle, v. XIV, no. 1 (1960): pp. 43-59.

Tapié, Victor-L. The Age of Grandeur. Translated by A. Ross Williamson. First published 1957, Librairie Plon; New York: Grove Press, 1960.

Teutsch, Fritz. "Die Studirenden aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Leyden 1575-1875". Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde, v. XXVI (1881): pp. 204-226.

Thirring, Gusztáv. "Az első soproni népszámlálás [the first census in Sopron]". Soproni szemle, v. I (1937): pp. 11-23.

_____. Magyarország népessége II. József korában [the inhabitants of Hungary under Joseph II]. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1938.

Tolnai, Gabor. Régi magyar főurak [old Hungarian magnates]. Budapest: Magyar Történelmi Társulat Kiadása, 1939.

Toqueville, Alexis de. The Old Régime and the French Revolution. Translated by Stuart Gilbert. Garden City, N.Y.: Doubleday & Co., 1955.

Unverricht, Hubert. "Zur Chronologie der Barytontrios von Joseph Haydn". Federhofer Festschrift, pp. 180-189. Mainz: B. Schott's Söhne, 1971.

Valjavec, Fritz. Geschichte der deutschen Kulturbeziehungen zu Südosteuropa. Südosteuropäische Arbeiten, no. 43. Munich: R. Oldenbourg, 1958.

Varga, Endre. "A magyar jogszolgáltatás átszervezése II. József korában [the reorganization of the Hungarian administration of justice in the age of Joseph II]". Századok, v. XCIV, nos. 5-6 (1960): pp. 737-747.

Varga, János. Jobbágyrendszer a magyarországi feudalizmus kései századaiban 1556-1767 [serfdom during the late feudal centuries in Hungary]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1969.

_____. Typen und Probleme des bäuerlichen Grundbesitzes in Ungarn 1767-1849. Studia Historica, Academiae Scientiarum Hungaricae, no. 56. Translated by Zs. Paulinyi. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965.

Veress, Éva. "Forschungsfragen der sozialen Gliederung des Bauerntums im feudalen Ungarn". Europa et Hungaria, pp. 257-264. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965.

Vierhaus, Rudolf, ed. Der Adel vor der Revolution. Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht, 1971.

Vigh, Jenő. Wenn Haydn ein Tagebuch geführt hätte... Translated by István Frommer. Budapest: Druckerei Athenaeum, 1959.

Wandruszka, Adam. Leopold II, 2 v. Vienna: Herold, 1964-5.

Wellmann, Imre. "A gödöllői Grassalkovich-uradalom gazdalkodása különös tekintettel az 1770-1815. esztendőkre [management of the Grassalkovich estate of Gödöllő, especially from 1770 to 1815]". Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez. Edited by Sándor Domanovszky. Budapest: 1933.

Wolf, Adam. Aus dem Hofleben Maria Theresia's. Vienna: Carl Gerold's Sohn, 1859.

_____. Fürstin Eleonore Liechtenstein 1745-1812. Vienna, Carl Gerold's Sohn, 1875.

_____. Oesterreich unter Maria Theresia, Josef II. und Leopold II. 1740-90. Berlin: G. Grote'sche Verlagsbuchhandlung, 1884.

Wurzbach, Constant v. Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich. Vienna: Zamarski, Dittmarsch & Co., 1858; New York; Johnson Reprint Corp., 1966.

Zolger, Ivan von. Der Hofstaat des Hauses Österreich. Wiener Staatswissenschaftliche Studien. Edited by Edmund Bernatzik and Eugen von Philippovich. Vienna: Franz Deuticke, 1917.

VITA

Rebecca Anne Gates was born on September 28, 1950 in Salem, Oregon. She attended the public schools of Salem, Oregon (1956-1960), Athens, Ohio (1960-1961), and Fayetteville, North Carolina (1961-1968). In September 1968 she entered Carleton College in Northfield, Minnesota and in 1972 received her B.A., magna cum laude, with a major in history. She began her graduate studies in the Department of History at the University of Illinois at Urbana-Champaign in 1972 as a department "Fellow" and completed her M.A. during the summer of 1973. During the academic years 1973-1974 and 1974-1975 she served as a "Teaching Assistant" in the Department of History. She passed the departmental preliminary doctoral exams in November 1975 "with distinction" and spent the year 1976-1977 engaged in archival research in Austria and Hungary, with the assistance of a research grant from the Austrian government. Returning to the University of Illinois for the beginning of the academic year 1977-1978 she acted as "Research Assistant" to her academic advisor, Professor Paul P. Bernard. She completed the present study, her doctoral thesis, during the 1978-1979 academic year, again as recipient of a history department "Fellowship".

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

ESTERHÁZY család

Az elsőlakás-vásárlók használt ingatlan esetén semmire sem számíthatnak

Április 1-jétől több lesz a szocpol

Napokon belül emelkedik a szociálpolitikai támogatás összege. A hivatalos nevén lakásépítési kedvezmény révén 800 ezer forintra számíthatnak az egygyermekesek, 2 millió jár a kétgyermekeseknek, három utód esetén pedig 3,2 millió az igényelhető összeg új lakás vásárlása vagy építkezés esetén. A támogatást a bankoknál kell kérelmezni, s az önerőként szolgálhat a hitelfelvételkor.

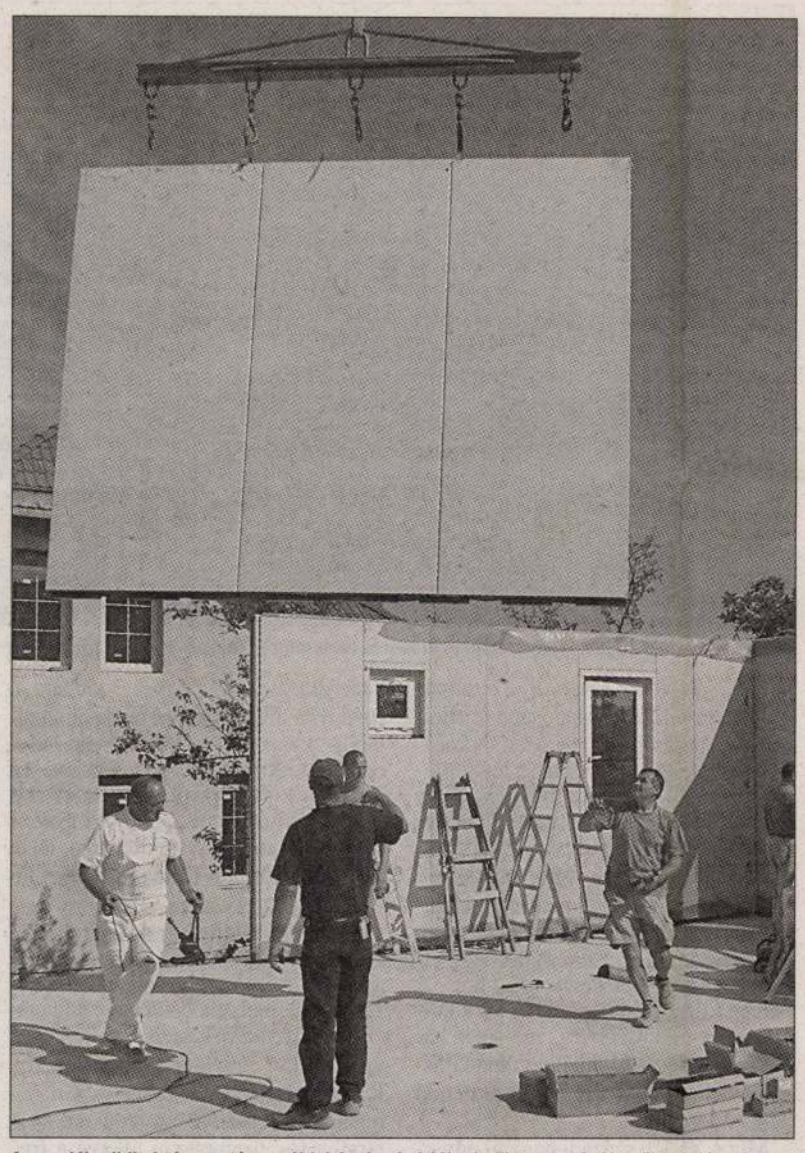

A szociálpolitikai támogatás az új lakások vásárlóinak, illetve az építkezőknek jár, viszont meg van kötve a keze azoknak, akik használt lakás vételén törik a fejüket FOTÓ: VAJDA JÓZSEF

Április 1-jétől megemelkedik a lakásépítési kedvezmény, közismert nevén a szocpol. A gyermekek után járó támogatási forma emelkedését már az előző év végén – a szigorításokkal nagyjából egyidejűleg – bejelentette a kabinet. Ennek értelmében az egygyermekesek 800 ezer, a kétgyermekesek pedig 2 millió forintot igényelhetnek. A háromgyermekes családok összesen 3,2 millió forintot kérelmezhetnek, míg a négy utóddal rendelkezők 4 millió forintra számíthatnak.

Ezzel a kormány régi ígéretét váltja valóra. Már a kormányprogramban megfogalmazták az első gyermek után járó 800 ezer forintos támogatás szándékát – igaz, akkor valamennyi gyermek után ekkora összeggel kalkuláltak. Első lépcsőben, 2003-tól azonban csak 500 ezer forintra emelték az első gyermek utáni támogatást, míg a kétgyermekeseknek 1,6 millió forinttal növekedhetett az önerejük. Ám jövő hónap elsejétől nemcsak az összeg változik: az eddigi 35 év helyett 40 évre növekedik a jogosultak köre. Azoknak pedig, akik „bevállalják" egy vagy több gyermekük születését, hosszabb idő áll rendelkezésükre a csemete megszületéséig. Az első gyermek megszületéséig eddig megszabott három esztendőt négy évre növelték, a két kicsire ígéretet tevőknek pedig nem hat, hanem nyolc év a határidő. Azoknak a családoknak, akiknek gyermekvállalásuk valamilyen okból nem realizálódik, vissza kell fizetniük a kapott támogatást.

A szociálpolitikai támogatás az új lakások vásárlóinak, illetve az építkezőknek jár. Viszont meg van kötve a keze azoknak, akik használt lakás vételén törik a fejüket, ők ugyanis csak a támogatás összegének felére, az úgynevezett félszocpolra jogosultak. Arra is csak akkor, ha lakáskörülményeik változása bővítéssel jár. Azaz, ha otthonuknak nemcsak alapterülete, hanem a lakószobák száma is a korábbinál magasabb lesz. Ezzel egyrészről azt kívánták megakadályozni, hogy a régi típusú épületek jellemzően nagy szobái helyett igaz, többszobás, de ugyanakkora alapterületű ingatlanba költözzenek a családok. Másrészről annak is elejét szerették volna venni, hogy pusztán a helyiségek alapterülete növekedjen. A használt lakások esetén még egy korlátozó tényezőre kell tekintettel lenni: csak azok számolhatnak vele, akiknek régi otthonuk 2001. augusztus 1-jén már birtokukban volt.

A Nagycsaládosok Országos Egyesülete szerint ugyan örvendetes, hogy emelkedik a támogatás összege, a rendszer alapvető hiánya viszont, hogy az első lakás vásárlóinak – amennyiben szűkös pénztárcája miatt használt ingatlant nézett ki a család – semmilyen összegű szociálpolitikai támogatás nem jár. Azt ugyanis – lévén, hogy nincs mihez képest növekedjen a lakás alapterülete – nem tekinti bővítésnek a jogszabály. Cser Károlyné, az egyesület elnökhelyettese szerint ez sokakat zár ki indokolatlanul a támogatástól, s ellehetetleníti a lakásvásárlásukat.

Pedig a szociálpolitikai támogatás amúgy is kevés. Szakemberek szerint összege elhanyagolható az ingatlanok árához képest, annak ellenére, hogy a kormány 2002 óta két ízben is emelte annak összegét. Az azt megelőzően utoljára 1994-ben növekedett támogatás ugyanis időközben értékét vesztette: míg tíz évvel ezelőtt az akkor egy gyermek után 200 ezer, két gyermek után 1,2 millió, három gyermek után pedig 2,2 millió forint jelentős segítséget nyújtott a családnak, ma már pusztán kiegészítésül szolgál. 1994-ben még egy átlagos lakás árának 50 százaléka fedezhető volt szocpolból, idén még az emelést követően is jó, ha annak 20 százalékát kiteszi a támogatás. Márpedig erre kevés család tud alapozni.

A szocpolt egyébként a bankoknál kell igényelni, s önerőként szolgálhat a hitelfelvételkor. Legalábbis azoknak, akik megfelelő fedezetet tudnak igazolni kérelmük benyújtásakor. A legtöbb családnak azonban éppen ezzel van problémája: hiába a szocpol, nem tudják előteremteni a hitel és a vételár közötti összeget. A bankok ugyanis nemcsak a jövedelmet veszik figyelembe, hanem azt is, hány személyt kell abból eltartaniuk a keresőknek – hangsúlyozta Cser Károlyné, s felhívta a figyelmet arra: célszerű ugyanannál a banknál kérelmezni a szociálpolitikai támogatást, amelyiktől a hitelt igényli a lakásvásárló. Ennek pedig érdemes utánajárni, hiszen nem mindegyik hitelintézet teszi lehetővé a szocpol igénylését – tette hozzá a NOE elnökhelyettese.

A szociálpolitikai támogatások igénylésekor tekintettel kell lenni a méltányolható lakásméretre is. Ez egy-két személy esetén 1-3 szobás lakás vételéhez teszi lehetővé a támogatást, 3 tagú családok pedig 1,5-3,5 szobás ingatlanokban gondolkodhatnak. Az ennél nagyobb famíliák 4 fő esetén 2-4, további személyek után fél szobára adnak módot.

Holubár Zita

A lakásépítési kedvezmény összege (Ft)

	1994	2003	2004. április 1.
Egy gyermek után	200 000	500 000	800 000
Két gyermek után	1 200 000	1 600 000	2000 000
Három gyermek után	2 200 000	2.700 000	3 200 000
Négy gyermek után	2 400 000	3 200 000	4 000 000

Méltányolható szobaszám

Együtt költözők száma	Szobaszám
1-2	1-3
3	1,5-3,5
4	2-4
újabb személy	+0,5

A NÓGRÁDVIN Kft. feltételes versenytárgyalási eljáráson való részvételre hívja fel a feltételeknek eleget tevő, megfelelő gyakorlattal és referenciákkal rendelkező vállalkozókat

1. A résztvevők köre
Az ajánlattételi eljáráson való részvétel azonos feltételek mellett nyitva áll az Európai Unió tagországainak és a Phare-program kedvezményezett országainak, valamint Ciprus, Málta, Törökország összes természetes és jogi személye előtt. A szerződés teljesítése során behozandó áruk csak a fenti országokból származhatnak.

2. Tárgy: **NAGYKERESKEDELMI RAKTÁR ÉS RAKTÁRÁRUHÁZ LÉTREHOZÁSA – RAKTÁRÁRUHÁZ**

3. Elvégzendő munkák:
Raktáráruház térburkolat-építése, felújítás és 1 m-nél alacsonyabb támfal építése, valamint előregyártott vasbeton kerítés építése.

4. Finanszírozás
Phare 2000 KKV program, HU 0008-05-02-033, EM iktatószám /HU 0008-05-1-005/B perseus-szám

*5. **A versenykiírási dokumentáció átvétele, információ***
Az ajánlattételben érdekelt vállalkozók további információt kaphatnak és megvásárolhatják a versenykiírási dokumentációt **2004. április 19-től** munkanapokon 9 és 15 óra között, 40 000 Ft + 25% áfa vissza nem térítendő összeg befizetésének igazolása esetén, az alábbi címen:
NÓGRÁDVIN Kft.
3100 Salgótarján, Rákóczi út 62.
Tel./fax.: 32/310-236

A tender díját a következő bankszámlaszámra kell előzetesen befizetni: Kereskedelmi és Hitelbank Rt., 3100 Salgótarján, Fő tér 4., számlaszám: 10200490-37010955.

6. Versenyeztetés előtti helyszíni bejárás
Helyszíni szemlére 2004. április 21-én 9 órakor kerül sor. Találkozó a fent megadott időben a Salgótarján, Rákóczi út 62. címen (kontaktszemély: Gordos Sándor, tel.: 32/310-236).

7 Ajánlati biztosíték
Az ajánlati biztosíték összege 1000 EUR, melyet bankgarancia formájában kell az ajánlattal együtt benyújtani.

8. Az ajánlatok beadása
2004. május 28-án 14 óra. Minden, ezen határidő után beérkező ajánlatot figyelmen kívül hagynak. Az ajánlatokat az alábbi címre kell benyújtani:
Észak-magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht.
3100 Salgótarján, Rákóczi út 36. III. em. 310. szoba

9. Az ajánlatok felbontása
Az ajánlatokat **2004. június 1-jén 10 órakor** (helyi idő szerint) a fenti címen, nyilvános ülésen bontják ki.

10. A vállalkozói szerződés megkötésének feltétele a kedvezményezett módosítási kérelmének jóváhagyása.

Gyorsuló növekedés és gyengülő dollár a világgazdaságban

A világgazdaságnak a vártnál sokkal gyorsabb idei növekedésére és a dollár komoly gyengülésére számít az egyik vezető londoni gazdaságkutató intézet. Az Economist Intelligence Unit (EIU) szerint a világgazdaság idén 4,6 százalékkal nő és úgy vélik, hogy 2005-ben már 1,4 dollárt kell fizetni egy euróért. Sőt a társaság azt sem tartja kizártnak, hogy akár már idén 1,5 dollár fölé emelkedik az euró árfolyama.

Az Economist Intelligence Unit (EIU) legfrissebb két hónappal korábban közzétett előrejelzésében még a világgazdaság 4,3 százalékos idei növekedésére számított. A következő évekre viszont a lendület gyengülését valószínűsíti a társaság: 2005 és 2007 között évente 4,1 százalékos, 2008-ban már csak 4,0 százalékos gazdasági növekedésre számít. Az idei évre előre jelzett növekedési ütem megvalósulása esetén a világgazdaság leggyorsabb növekedését jelentené 2000 óta.

Az euróövezet gazdasági fejlődése azonban az intézet szerint továbbra is jelentősen elmarad a globális átlagtól. Várakozásaik szerint idén 1,8 százalék, a 2005-től 2008-ig terjedő időszakban évente 2,1 százalék lesz a régióban a gazdasági növekedés. Ugyanez vonatkozik – 1,9 százalékos idei előrejelzés mellett – a jelenlegi, 15 tagú Európai Unióra (EU) is. Becsléseik szerint a tavalyi egész esztendei növekedés a valutaunióban nem haladta meg a 0,4 százalékot, és az EU egészében sem volt több 0,7 százaléknál. Az Economist Intelligence Unit szakértői szerint a májusban csatlakozó új uniós tagállamok éves növekedési átlaga 4 százalék felett lesz az előrejelzési időszakban, de ezeknek az országoknak a gazdasági súlya olyan csekély, hogy a 25 tagúra bővülő EU együttes átlagos növekedési ütemét csak 2,3 százalékig lesznek képesek gyorsítani.

Az Amerikai Egyesült Államok gazdaságától idén 4,4 százalékos, jövőre 3,2 százalékos, utána 2008-ig évente 3,0 százalék alatti növekedési ütemet vár a londoni gazdaságkutató intézet. Az EIU szerint az amerikai folyó fizetési mérleg magas hiánya miatt – az elmúlt hetek erősödése ellenére – a dollár további folyamatos gyengülésével kell számolni. A társaság szerint 2005 első negyedében már 1,40 dollárt kell majd adni egy euróért. Az elemzés – az amerikai külső finanszírozási helyzettel kapcsolatos piaci bizalom hirtelen megingása esetén 30 százalék esélyt ad arra, hogy már idén 1,50 dollárra nő az euró árfolyama. Ez természetesen nagyon kedvezőtlen hatást gyakorolhat az európai és a japán növekedési kilátásokra.

Népszava–MTI-összeállítás

Autópálya-felújítási tenderek

FOTÓ: NÉPSZAVA-ARCHÍV

Az Állami Autópálya-kezelő (ÁAK) Rt. tizenhat autópálya-felújítási, illetve -fenntartási nyílt közbeszerzési eljárást hirdetett meg – derül ki a Közbeszerzési Értesítő legfrissebb számából. A munkálatok kiterjednek az M0-s autóútra és az M1-es, M3-as, valamint az M7-es autópályára, ám még nem érintik az M5-öst. A nyerteseknek május 7. és december 15. között szakaszonként, eltérő időszakokban kell elvégezniük a kivitelezést. Burkolatfelújításra lehet pályázni az M1-es autópályán összesen 25,2 kilométeres szakaszon, amelyet három részletben, május 17. és november 15. között kell elvégezni, míg az M7-esen 4,8 kilométer hosszú szakaszon, május 17. és július 15. közötti teljesítéssel. Minőségellenőrzési vizsgálatra is beadhatnak pályázatot, amely összesen 32 kilométer burkolatfelújítást, 40 darab hídrekonstrukciót és 225 ezer négyzetméter burkolatjelfestést érintenek, május 10. és december 15. között. Az eredményhirdetést várhatóan április 28-án tartja meg a kiíró. *(MTI)*

Nem késik a bevallások továbbítása

A Magyar Posta Rt. cáfolja, hogy az adóbevallások feldolgozása, valamint az esetleges visszautalások teljesítése a postai feldolgozás miatt késne – közölte a társaság szombaton közleményben. A szombat reggeli adatok szerint csak a határidő után, március 24–25. között postára adott, ezernél nem több adóbevallás található a postai feldolgozásban, ezeket ma továbbítja a Magyar Posta. A társaság feldolgozta és a területileg illetékes adóhivatalok számára továbbította vagy szállításra előkészítette a 2004. március 22-ig postára adott adóbevallásokat. Budapesten és vonzáskörzetében a beadási határidőtől kezdődően a pénteki napig mintegy 580 ezer adóbevallást dolgozott fel a posta és adott át az illetékes adóhivataloknak. A Budapesten feldolgozott adóbevallások száma 22 százalékkal haladja meg a tavalyit. *(MTI)*

Csökkenő vállalati nyereségadók

A társasági adó világszerte folyamatosan csökken – derül ki a KPMG 69 országban végzett éves felméréséből. Az európai uniós tagállamok kismértékben, a közösséghez csatlakozók nagyobb léptékben mérsékelték 2004-ben a vállalati nyereségadót. Magyarország 18-ról 16 százalékra leszállított adókulcsával Írország után a második legalacsonyabb adószintet tudhatja magáénak a fejlett államok között. A KPMG felmérése szerint az Európai Unióhoz csatlakozó országok közül Lengyelországban volt a legnagyobb mértékű csökkentés: 27 százalékról 19 százalékra módosult a vállalati adó. Szlovákiában 25 százalékról 19 százalékra, Csehországban 31 százalékról 28 százalékra, Magyarországon 18 százalékról 16 százalékra szállították le a társasági adót. *(MTI)*

Megnyílt az UKBA szakvásár

FOTÓ: NÉPSZAVA-ARCHÍV

Megnyílt az UKBA 13. nemzetközi cukrászati, sütőipari és gasztronómiai szakkiállítás tegnap a Hungexpo Budapesti Vásárközpontban. A március 30-ig nyitva tartó kiállítás megnyitóján Koji László, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnöke (képünkön) jónak nevezte a cukrászok és pékek versenyképességét, felkészültségét, ám felhívta a figyelmet arra: az Európai Unióban a közgazdasági szabályozórendszer is versenyezni fog, és fontos a megfelelő környezet kialakítása. Emellett a vállalkozások versenyhelyzetét befolyásolja a munkaerőhelyzet, ezért nagy hangsúlyt kell helyezni a szakoktatásra, szakképzésre. A szakkiállításon 5 ezer négyzetméteren 141 kiállító mutatkozik be, a kiállítás idei díszvendége Ausztria. *(MTI)*

Haltelepítés a Tisza-tóba

Megkezdődött a haltelepítés a Tisza-tóba; az állomány növelésére a napokban 22 tonna pontyivadékot és -növendéket juttatnak az ország második legnagyobb állóvizébe. Dudás Tibor, a Magyar Országos Horgászszövetség területi kirendeltségének vezetője elmondta: az egy- és kétnyaras pontyokat a Tisza-tó nyolc településének közelében engedik a vízbe. Ezzel egy időben a szakemberek folytatják a haljelölést, ami a kopoltyúsok mozgásáról ad információkat a Tisza-tó halászati hasznosítójának. A nyári hónapokban további 10 tonna, már kimondottan horgászzsákmánynak szánt háromnyaras pontyt kerül majd a tóba. Dudás Tibor tájékoztatása szerint a telet a Tisza-tó halállománya szinte veszteség nélkül vészelte át. *(MTI)*

A filmtörvényt ünnepli a szakma

A magyar film napjaként kívánja ünnepelni április 1-jét, a filmtörvény hatályba lépésének napját a Magyar Producerek Szövetsége. A szövetség azt tervezi, hogy a jövőben minden évben közös ünnep keretében találkoznak a szakma képviselői, kulturális szakemberek és a gazdasági élet döntéshozói. A törvény hatályba lépését szerdán éjfélkor koccintással köszönti a szakma Budapesten, az Uránia Nemzeti Filmszínházban. *(MTI)*

Csillagképek a Bethlen téren

Fotó: Ilkey Tibor

Szombaton nyílt meg Inkey Tibor fotókiállítása a Közép-Európa Táncszínház galériájában. A Csillagképek című gyűjtemény a Bethlen Kortárs Galéria és az Országos Színháztörténeti Múzeum közös kiállításaként több mint egy hónapig megtekinthető a budapesti Bethlen téren. *(Népszava)*

Finnagora Budapesten

A finn kultúra, tudomány és gazdasági élet központja nyílik meg ma Budapesten. A Finnagora létrehozója egy alapítvány, amelynek támogatói között van a finn állam, a finn városok szövetsége, valamint több egyetem, egyesület és vállalat. A Dózsa György út 84/a szám alatt működő központ feladata a kultúra, a közélet hálózatának fejlesztése. *(Népszava)*

Zenés tiszteletadás Gonda Jánosnak

A Rózsavölgyi és Társa Kiadó gondozásában jelent meg Gonda János Jazzvilág című könyve. A Budapesti Tavaszi Fesztivál keretében kerül sor a kötet ünnepélyes bemutatójára március 29-én, hétfőn 21 órától az Uránia Nemzeti Filmszínházban. *(Népszava)*

Harkányi Endre 70 éves

Fotó: Kertész Gábor

Shakespeare Sok hűhó semmiért vígjátéka 124-edszer került színre péntek este a Vígszínházban. Ezúttal is telt ház volt, a nagyérdemű önfeledten szórakozott. A befejező mondatot követő zúgó taps közepette betoltak egy hatalmas tortát a színpadra, amelyen egy 70-es szám díszelgett. A barátot varázslatosan alakító Harkányi Endrét ünnepelték hetvenedik születésnapján. A tapsorkánt követően Hegedűs D. Géza köszöntötte: Magyarország egyik legnagyobb színésze – mondta –, varázsló, a szíve, a lelke megmaradt játékos gyereknek. *(Népszava)*

TÉVÉNÉZŐ ★★★★★

Közelítés

mtv Értéket közvetít.

Nem vagyok rendszeres nézője a szombat reggeli Roma Magazinnak. Őszintén szólva nagyon ritkán látom, főként. A legutóbbi adás után visszamenőleg is sajnálom. Közben meg azon töprengek, hogy vajon az úgymond „célzott közönség", maguk a cigányok hányan látják a róluk és nekik szóló adást az égből elkapható m2-n. Ami ugye nem jön csak úgy egyszerűen házhoz. Vagy külön antennával, vagy kábel-előfizetéssel érhető el. Tudom, hétfőn kora délután is van egy adás az állampolgári jogon elérhető MTV-n, de megint csak: ki néz egy órakor tévét? Tény viszont, hogy a Roma Magazinban sugárzott dokumentumfilmet El Ejni Sonja rendezésében érdemes lenne az említetteken kívül egy barátságosabb időpontban és bármely műsorkonstrukcióban levetíteni. Ha a Magyar Televízió vetítene csak úgy dokufilmeket. Olyan cigány embereket mutatott a film, akik a roma kulturális hagyományok értékeiből elindulva új kifejezési formákat keresnek, s a művészet nyelvén találnak igazi önmagukra s adnak egyben hírt közösségükről. Egyikük előadóművészként bejárta Európát, élt Japánban, s önmagára akkor talált igazán, amikor visszatért a gyökereihez, a roma közösséghez, melynek hiányát mindvégig érezte. Másikuk istenáldotta tehetséggel mondja tovább kicsiknek-nagyoknak a cigánymeséket cigány nyelven. Képek, táncok, zenék, mesék teremtő nyelvén beszéltek a film szereplői, azon az egyetemes nyelven, amely közelít és összehoz cigányt és nem cigányt. **Bársony Éva**

Habsburg-sárga után vadrózsaszínre lesz a fertődi kastély homlokzatának

Régi pompájában épül újjá Eszterháza

Gőzerővel folynak a felújítási munkálatok Eszterházán. A turistaszezon kezdetéig elkészülnek a díszudvar rekonstrukciójával, a korábbi, ún. Habsburg-sárga helyett vadrózsaszínt kap a homlokzat – ígéri Dobó Ágota igazgatónő. Az eredeti állapotában felújított kastély igazi kulturális központtá kíván válni, mint volt az építtető, Esterházy Fényes Miklós idejében. A grandiózus terv, az operaház visszaépítéséhez azonban még nem állnak rendelkezésre a források.

A hajdani hercegi hajlék még a felújítás idején is több mint százezer látogatót fogad évente A szerző felvétele

Vaskos meglepetésben lehet része annak, aki a zord márciusi időjárással mit sem törődve Fertődre, szép emlékű Esterházy Miklós egykori rezidenciája felé veszi kirándulóútját. A néhai fejedelmi lak, pompázatos mulatságok, királynői látogatások, Haydn koncertjeinek egykori színhelye most szinte bibliai dúlások képét mutatja. A díszudvar parkjában hatalmas árkokat mélyít az alsó csatornarendszer felújítása, megújul a tető, a főlépcső, a homlokzat.

Az igazi meglepetés csak itt vár a belépőre. A próbafestés élénk mályva és mély rózsaszín árnyalatokban pompázik. Az igazgatónő, Dobó Ágota siet megnyugtatni a szörnyülködőket: a végső réteg a vadrózsa színéhez közelítő előkelő, a műemlékhez méltó festés lesz, mely a világos sárgának és a rózsaszínnek a keveréke. Egy korabeli festmény alapján, a pigmentek tudományos elemzésével rekonstruálták a régi színt, mely valamikor még az építtető, Esterházy Fényes Miklós idejében díszítette az épületet.

A homlokzaton látható – finoman szólva – élénk próbafestés szintén a kastély eredeti állapotát tükrözi, valamikor az 1760-as évek környékén, jó tizennyolc évig fedte az épületet. A rokokó korában nem féltek annyira a színektől, meséli az igazgatónő. Szépségeszményünk azonban változik, és ma már furcsálljuk, ha ekkora felületen találkozunk ezzel a vaskos, terrakotta árnyalattal, mint ahogy a barokk szépasszonyok bájai sem kívánkoznak manapság divatlapok címoldalára. A visszafogott, vadrózsa színét idéző későbbi árnyalatot azért választották, mert a kastélynak korunk emberét kell lenyűgöznie szépségével.

Mint tette ezt hajdanán egyetlen fénykora, Esterházy Fényes Miklós herceg idejében, amikor az udvar pompája Európa legrangosabb fejedelmi udvartartásaival vetekedett. A koronás főknek, diplomatáknak, legkülönfélébb rendű és rangú előkelőkelősségeknek Haydn zenészei húzták a talpalávalót, egymást érték az operabemutatók, a mulatságok. Magyar kastély sem előtte, sem utána nem büszkélkedett ilyen méltán világhírű pompával, mint fénykorában Eszterháza. Egy elszámolás megemlékezik róla, hogy a herceg közel 80 000 aranyforintot költött kerti mulatságokra, melynek háromszorosáért felépíthette volna Grassalkovich-kastélyt két és fél esztendő alatt.

Míg a XVIII. századi hercegi udvartartás költségeit országrésznyi uradalmak fedezték, mainapság jobbára a sovány ka állami büdzsé tartja el a kulturális központként szolgáló kastélyegyüttest. Az igazgatónő nem szívesen beszél a költségekről, a kormányzati megszorítások hatásairól. Az egyszeri olvasónak ugyanis mellbevágó lehet az a hatszázmillió forint is, melyet tavaly elköltöttek, ugyanakkor egy kastélyegyüttes felújításához, eltartásához szűkös összeg. Nem véletlenül törik a fejüket folyamatosan olyan vállalkozásokban, melyek összeegyeztethetőek az Esterházy-kastély szellemével, ugyanakkor növelik a bevételeket. Ilyen a nemrégiben létesített csokoládémanufaktúra, melyet egy régi cukrászfamília fog üzemeltetni, illetve a frissen felújított reneszánsz kávézó, melynek márványasztalai mellett műemléki környezetében igazi hercegnek érezheti magát a látogató – egy kávé erejéig.

A turistaszezon kezdetéig elkészülnek a díszudvari homlokzat festésével, és még ebben az évben kezdődik meg a hátsó, kerti rész felújítása. Zuhogó esőben is folynak a földmunkák a kertben, gőzerővel végzik az alsó csatornafelújítást, és remélhetőleg idén elkészül a tető rekonstrukciója – így a beázásokat, az alsó és a felső vizesedést meg lehet majd szüntetni.

Nem tettek le a barokk opera visszaépítésének merész tervéről, de az igazat megvallva az építkezéshez szükséges közel ötmilliárd forint jelenleg nem áll rendelkezésre. A hatalmas park ékessége, a barokk operaház még a múlt században égett le, és évekkel ezelőtt fogalmazódott meg a visszaépítés gondolata.

Esterházy Fényes Miklós korát és szellemét nemcsak az épület eredeti állapota fogja idézni, hanem a kulturális programok is. A hercegi rezidencia rendezvények, fesztiválok egész sorának ad otthont és százezer látogatót fogad évente. Még ásítoznak az árkok a parkban, de már készülnek az ExperiDance bemutatójára, Román Sándor Tündérvilág című táncestjére, mely a csatlakozási ünnepségek egyik fénypontjának ígérkezik. **Podhorányi Zsolt**

ESZTERHÁZA EGYEDÜLÁLLÓ MŰEMLÉK KINCSE a magyar kastélyépítészetnek. Az egyetlen hazai rokokó kastély, melyet a világon mindenhol ismernek, az egyetlen, mely nemzetközi összehasonlításban is méltó párja az európai főúri rezidenciáknak, az egyetlen, melynek udvartartása meghatározó volt korának kulturális életében. Ugyanakkor mindössze egyetlen fénykort is ért meg az építtető, Esterházy Fényes Miklós idejében. Haydn zenekarát már fia, Antal szétkergette, az unoka Miklós pedig udvartartásával Kismartonba költözött. Az épület elhagyottá vált, műkincseinek, bútorainak tetemes részét elszállították, a kortársak szörnyülködve emlékeztek meg, hogy földialma (krumpli) terem a díszparkban és gazdasági épületeknek használják a mulatóházakat. Előbb a kínai ház, később az opera épülete semmisült meg, a főépület azonban – nem beszélve a hatalmas parkról – szinte teljes szépségében vészelte át a tékozló századokat.

Nyilatkozat A passió című filmről

Óvás Mel Gibson „evangéliumától"

Neves értelmiségiek nyilatkozatot küldtek lapunkhoz Mel Gibson A passió című filmjéről, melyet az alábbiakban teljes terjedelmében közzéteszünk.

„Minden jó adomány és minden tökéletes ajándék felülről való és a világosságok Atyjától száll alá" – olvassuk Jakab apostol levelében.

Mel Gibson A passió című filmje nincs a világosságok Atyjától. „Alkotását" a szerző a Szentlélek tanácsának nyilvánvaló elutasításával, a szentírási összefüggések durva felrúgásával, sőt nem egy helyen a bibliai valóság hol primitív, hol tendenciózus meghamisításával készítette el.

A filmnek mintegy kilenctized részét két cselekményi szál uralja, együtt is és külön-külön is prostituálva a szeretet evangéliumát.

1. A názáreti Jézus szenvedéseinek öncélú, vértenger és a szétfröccsenő emberi testdarabok vágóhídi tivornyájává torzított ábrázolása nem a Megváltó küldetéséről szól, hanem az Istentől való eltávolodást Isten megcsúfolásával áthidalni törekvő barbarizmus vámszedőinek lelkületéről. A bűn uralma alatt élő ember arra irányuló igyekezete, hogy személyiségtorzító ferdeségekben elégítse ki ösztönigényeit, és ezt még lelki elmélyülésnek is nevezze, tökéletesen ellentétes a golgotai örömhírrel. A kinyilatkoztatás „elvégeztetett" igéje a szadizmusban értelmet és kielégülést kereső bűnök megítélésének, a halál halálának üzenetét hirdeti; az önfeláldozásig kész isteni szeretetről és megalázkodásról, a „test és vér indulatától" megterhelt emberi valóság megváltásáról szól.

2. Az evangélium megfellebezhetetlen üzenete szerint a bűn minden embert azonosképpen érintő realitás. Hasonlóképpen egyértelmű állítása a Szentírásnak az is, hogy minden ember kivétel nélkül és azonosképpen rászorul a megváltásra. Amint Pál apostol fogalmaz, „mert nincs különbség". A bibliai passió a szent pénteki események hátterében ennélfogva nemcsak nem keres, de lényegéből fakadóan nem is kereshet emberi felelősöket. Az üzenet gyújtópontja egyedül és kizárólag Istenre mutat, nyilvánvalóvá téve, hogy a Golgota szeplőtelenül szentségi cselekményének minden pillanata mögött Ő és csak Ő áll.

A bibliai passiótól ezzel egybecsengően tökéletesen idegen a zsidók elítélése, krisztusgyilkos és vandál indulatok reprezentánsaiként történő beállítása is. (A magát hithű katolikusnak valló Mel Gibson ezen a ponton saját egyházát is durván megalázza. Lásd az antiszemitizmustól elforduló II. Vatikáni Zsinat teológiai-egyháztörténeti fejleményeit.) A názáreti Jézus éppúgy szerette zsidó testvéreit, mint Atyja, aki örökkön való szövetséget kötött velük, megbánhatatlan ígéretekkel ajándékozta meg őket és együtt vándorolt velük a történelem Via Dolorosáin. A nagypéntek szerzője ma is együtt él népével és fájdalmaikban együtt szenved velük. Most éppen Mel Gibson filmjének láttán.

Mel Gibson filmje egy lelki antraxakció piaci kísérlete, amely az üdvösség és kárhozat, az élet és halál kockázatának komolyságával veszélyezteti az örömhírt szomjazó ember keresését.

Testvéreinknek, akik Mel Gibson pornográf művének megtekintésére vállalkoznak, Isten előtti felelősséggel és súlyos aggodalommal azt tanácsoljuk, hogy a názáreti Jézusra emlékező imádsággal és böjtöléssel erősítsék meg lelküket a sátán „A passión" keresztül megvalósuló kísértésének elviselésére.

A keresztény egyházak felelős személyeit pedig arra hívjuk fel, hogy Isten előtti felelősségük tudatában, pásztorális komolysággal figyelmeztessék egyházaik tagjait e Szentírást és a kereszténység legszentebb eszméit megcsúfoló, lélekromboló tévelygés minden veszélyére.

Külön is sajnálatos és undort keltő, hogy a médiumok képviselői ama bizonyos harminc ezüst kasszírozásának igyekezetében maguk is egy szintre kerültek a legsötétebb indulatok kalmáraival. Ebben az évben van éppen hatvan esztendeje annak, hogy a magyar zsidóságot – többek között a keresztény hagyomány által is formált gonosz indulatok miatt – mészárszékre adták. Ebben az évben vetíteni Mel Gibson filmjét nem más, mint médiakalandorság.

A fenti állásfoglaláshoz csatlakozni kívánók a wjlf.p@freemail.hu e-mail címen fejezhetik ki egyetértésüket. (Kérjük a név és a foglalkozás közlését!)

Budapest, 2004. március 24.

Endreffy Zoltán filozófus, katolikus teológus
Iványi Gábor, teológiai tanár, metodista lelkész
Majsai Tamás teológiai tanár, református lelkész
Szöllőssy Ágnes művészettörténész
Tillmann József filozófus

Kipótolt opera, bordeaux-i balett

Március 29.

Az Uránia moziban este kilenctől „Tanár úr, kérem" címmel rendeznek Gonda János tiszteletére jazzkoncertet legjobb tanítványai. Fellép a Balázs Elemér Trió, a Trio Midnight, a Binder Károly-Borbély Mihály Duó és a László Attila Band. A Piazzolla-estek keretében ma újra látható Compania Maria Serrano táncestje a Thália Színházban. Az Akadémia dísztermében a Budapesti Kamaraopera lép fel: a Savaria Barokk Együttest Németh Pál dirigálja. A program Vivaldi Nagy Tigran, örmény király című operájának koncertszerű előadása lesz.

A Bordeaux-i Nemzeti Opera Balettegyüttesét 1996 óta vezeti Charles Jude, a kiemelkedő balettművész, aki a „Párizsi Opera Tánc-csillaga" cím büszke tulajdonosa. A társulat budapesti, bemutatkozó gálaestjén öt produkciót tűzött műsorára.

Francois Kollar retrospektív kiállítását a Mai Manó Házban mutatják be. A magyar származású, világhírű fotóművész Szencen született, 20 évesen költözött Párizsba. Két évig a Renault-gyárban esztergályosként dolgozott, majd a Draeger testvérek fotóműtermében volt stúdióvezető. 1930-tól a Lecram fotóügynökség szerződtette, innentől kezdve ismert márkanevek, luxuscikkek reklámfotóinak elkészítésével bízták meg (Dunhill, Chandon). Később divatházak számára, a korabeli sztárvilág (pl. Edith Piaf) megrendeléseire dolgozott. **Koren Zsolt**

Lines 12 1999, 1. 2000

Mácza Mihály: A komáromi könyv.
= Lines, 12, 1999, 1. 201. ill
– évöd.
13. 2000

Fülöp Éva: Művészeti tevékenység és művészetpártolás az Esterházy családban.
= Lines 13, ~~1999~~ 2000, 4. 61–65.

Buzási Enikő: A művészeti tevékenység mint szerephelyzet az Esterházy család pontrein. Rezidelet a magyar főúri műkedvelés 17–18. századi történetéből.
uo 67–74., il

Szilágyi András: Esterházy Miklós herceg (1765–1833), a művészetpártoló
uo 75–79.

Bitskey István: Pietas, ars, scientia. (Esterházy Károly egyi piszpak mecénási elvei és gyakorlata).
81–88.

Sás Péter: Kelemen Lajos levelei Hóman Bálinthoz = 11, 1998, 4. 289–300

ESTERHÁZY – család

Kis Róbert: A kisújfalusi református egyház története a kezdetektől a 19. század végéig. – Limes, 14, 2001, 3. 83–96., ill

Gerecsei Zsolt: A lábatlani református egyház és templom rövid története uo. 97–104.

Wagenhoffer Vilmos: Részletek az únyi református egyházkörség történetéből. Uo. 105–120., ill

Katekedia IX. 1988/1992. 1994
X. 1896/1996 1996

Hüttl Pál: A Katekedai Múzeum épületének 100 éves története. 289–306., ill

Esterházy-család

GALAVICS Géza: Főuri bucsujárás a XVII. században : A bucsujárás mint ~~néprajzi~~ a néprajz és a müvészettörténet közös kutatási feladata. In: Közelitések : Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára. Szerk. Mohay Tamás. Debrecen : KLTE, 1992 65 - 69.p. ill.

Máriacell, Kegytemplom

Esterházy Pál nádor

Darüber hinaus besitzen die Zisterzienser in Heiligenkreuz zeitgenössische Darstellungen ihrer Besitzungen im Burgenland aus dem 18. und 19. Jahrhundert, die ebenfalls erstmals in Kopie (Deckenmaleri im Heiligenkreuzer Speisesaal) oder auch im Original (Ölveduten) zu sehen sein werden.

Mit dieser Ausstellung wird ein weiter historischer und kultureller Bogen gespannt, der vom französischen Mutterkloster Citeaux bzw. Morimond über Heiligenkreuz nach Westungarn reicht, und darin eingebettet ist die Abtei Marienberg mit ihrer Ausstrahlung und den unmittelbaren burgenländischen Beziehungen und Innovationen.

Neben den historischen und wirtschaftlichen Gegebenheiten und Rahmenbedingungen wird vor allem das Ordensleben in den Mittelpunkt gerückt. Die Abtei Marienberg ist nicht nur für das Burgenland eine einzigartige Präsentation zur Geschichte und dem Wirken der Zisterzienser, die allgemein gültige Aussagen und Inhalte vermitteln kann.

OAR Wolfgang Meyer, Burgenländisches Landesmuseum.

Die Pfarrkirche (erbaut 1741-1780) des Zisterzienserklosters Klostermarienberg

Das Esterházy Museum im Schloß Esterházy

Palatin Nikolaus

Die Familie Esterházy

Dokumente aus dem Jahr 1238 geben uns die ersten Hinweise über die Existenz dieses Geschlechts. In diesem Jahr teilen sich die Brüder Peter und Elias in die väterlichen Besitzungen auf der Insel Schütt, wobei der eine Zerház, der andere Illyésház erhielt. In der Folge nannten sich beide nach diesen Besitzungen und wurden die Stammväter zweier Geschlechter.

Die Nachkommen Peters nannten sich bis 1584 Zerházy. In diesem Jahr nahm Franz, Vizegespan des Komitates Preßburg, den Namen Esterházy an. Als Adelsprädikat führte er die Bezeichnung „von Galánta", doch ist nicht bekannt, wann die Esterházy diesen Beinamen zu führen begannen.

Franz Esterházy war mit Sophie Illyésházy, der Tochter des bekannten Palatins Stefan Illésházy, verheiratet. Drei Söhne aus dieser Ehe pflanzten das Geschlecht fort: Nikolaus wurde der Begründer der Linie Forchtenstein (Fraknó) im Ödenburger Komitat, Daniel der Begründer der Cseszeneker Linie im Wesprimer (Veszprém) Komitat, zu der später auch die Esterházy in Siebenbürgen zu zählen sind, und Paul der Begründer der Sohler Linie (Altsohl, Zólyom) im Sohler Komitat.

Nikolaus, der jüngste der drei Söhne, wurde 1582 geboren, besuchte das Jesuitengymnasium in Tyrnau und konvertierte mit 19 Jahren, nach dem Tode seiner Eltern, vom protestantischen zum katholischen Glauben. Dieser Schritt sichterte ihm die Gunst des Wiener Hofes und das Wohlwollen des dort einflußreichen Erzbischofs Klesl. Nach Beendigung seiner Studien kam er zu seinem Onkel, dem königlichen Oberst-hofmeister und nachmaligen Palatin Stefan Illésházy, der ihm Lehrmeister in der Kunst der hohen Politik wurde. Nach dessen im Jahr 1609 eingetretenen Tod trat er bei seinem Verwandten

Franz Mágoscy, dem Befehlshaber von Oberungarn, der auch Burg und Herrschaft Landsee innehatte, in militärische Dienste und beteiligte sich an mehreren Abwehrkämpfen gegen die Türken. Hier, auf der Burg Landsee, erfüllte sich des jungen Offiziers weiters Lebensschicksal.

Franz Mágocsy war mit Ursula, Erbtochter des Franz Dersffy von Szerdahely, verheiratet. Nach dessen Tod, im Jahre 1611, konnte Nikolaus Esterházy die Gunst der verwitwten Burgherrin gewinnen und sie ein Jahr später (1612) heiraten. Damit war Nikolaus Esterházy nicht nur Burgherr auf Landsee, sondern einer der wohlhabendsten Magnaten Ungarns geworden, denn nicht allein die Dersffy-Güter, sondern auch die Franz Mágocsys im nordöstlichen Ungarn fielen ihm durch die Heirat zu.

Anläßlich der Krönungsfeierlichkeiten Ferdinands II. zum König von Ungarn wurde Esterházy am 1. Juli 1618 zum Ritter des goldenen Sporns geschlagen. Noch im selben Jahr erfolgten seine Ernennung zum königlichen Obersthofmeister und die Aufnahme in die Reihe der ungarischen Bannerherren. Nach der Thronbesteigung Ferdinands II. (1619) wurden Nikolaus als königlichem Kommissär die Verhandlungen mit dem rebellierenden Siebenbürger Fürsten Gabriel Bethlen übertragen. Am 21. Dezember 1621 kam der Friede zwischen Habsburg und Bethlen zustande. Für diese Mission und für die Abtretung seiner Herrschaft Munkács an den Woiwoden überschrieb im Ferdinand II. die Grafschaft Forchtenstein und die Herrschaft Eisenstadt.

Neben seinem Vater Nikolaus zählt Paul I. (1652-1713) zu den markantesten Erscheinungen der Esterházy-Dynastie, der in seiner 60-jährigen Regierungstätigkeit nicht allein den erworbenen Besitzkomplex dieses Imperiums weiter auszubauen und zu arrondieren vermochte; durch weitere Standeserhöhungen gelang ihm der Aufstieg in die höchsten Spitzen der damaligen feudalen Gesellschaft.

Die wirtschaftliche Prosperität erfuhr 1683 durch die Invasion der Osmanen eine empfindliche Unterbrechung.

Immer wieder unternahmen türkische Scharen ausgedehnte Streifzüge, die

Tabernakeluhr

Angst udn Schrecken unter der Bevölkerung verbreiteten. Das letzte größere Unternehmen gipfelte in der Schlacht bei St. Gotthard-Mogersdorf (1664).

Die Verdienste der Familie Esterházy in diesem so ereignisvollen 17. Jahrhundert, besonders aber das mutige Eintreten des Palatin Paul I. für den abendländischen Gedanken im letzten großen Türkenkrieg wie auch die energische Intervention für die Erblichkeit des Hauses Habsburg in Ungarn, brachten ihm 1687 die Erhebung in den Reichsfürstenstand. Seither führen die Esterházy das große Wappen mit dem „L" im Herzschild, die Initiale Kaiser Leopolds I.; überdies wurde dem Fürsten gestattet, ein Majorat nach den Grundsätzen der Primogenitur für seine Familie zu errichten. Der Fürstentitel - ursprünglich nur an Paul I. verliehen - wurde 1712 auf den jeweiligen Erstgeborenen und Majoratsherrn ausgedehnt.

Unter Paul I. hatte der Latifundienbesitz der Esterházy seine größte Ausdehnung erreicht. Um nach seinem Tod eine Zersplitterung dieser umfangreichen Güter, auf denen die Größe des Hauses beruhte, zu verhindern, verfügte der Fürst in seinem Testament vom 2. März 1695 die Unteilbarkeit der Vermögensmasse: Es entstand das Esterházy-Familien-Fideikommiß, das 1699 durch Kaiser Leopold I. seine legale Grundlage bekam. Nach den Bestimmungen dieses Testaments wurden drei

Frühstücksservice von Nikolaus II.

Majorate errichtet, von denen der Erstgeborene Michael die Schlösser und Herrschaften Forchtenstein, Eisenstadt, Landsee-Lackenbach, Lockenhaus, Deutschkreutz, Güns, Kapuvár, Schwarzenbach, Kittsee, Hartenstein, Hornstein, die Wiener, Preßburger und Ödenburger Häuser und Gärten, ferner die Kastelle Tabor und Gálosháza (Nikitisch) mit den zwischen diesen Herrschaften liegenden Kurien, also vorwiegend das Gebiet an der Westgrenze Ungarns, das heutige nördliche und mittlere Burgenland umfassend, zugesprochen erhielt.

Zu Beginn des 18. Jahrhundert wurde auf dem Verwaltungssektor ein Rationalisierungsprozeß eingeleitet, der um die Mitte des Jahrhunderts einen vorläufigen Abschluß fand. Diese verwaltungstechnischen Maßnahmen führten zur Einrichtung von Präfektoraten, wodurch die einzelnen Herrschaftszentren in den Hintergrund gedrängt wurden. Eine Einrichtung, die auch im benachbarten Niederösterreich zu beobachten ist. Im westungarischen Bereich entstanden die Präfektorate: Eisenstadt, Frauenkirchen und Alsólendva. Zum Präfektorat Eisenstadt wurden die Grundherrschaften Eisenstadt, Forchtenstein, Hornstein, Kobersdorf und Pöttsching, zum Präfektorat Frauenkirchen die Herrschaften Frauenkirchen, Kapuvár, Kittsee, Deutschkreutz und Lackenbach, zum Präfektorat Alsólendva u.a. die Herrschaft Lockenhaus geschlagen.

Unter Fürst Paul III. Anton (1833 - 1866) ging das feudale Zeitalter seinem Ende entgegen.

Das Fideikommiß des Esterházy-Imperiums schuf aber die Voraussetzung, daß im nördlichen Burgenland nach der Aufhebung der Grunduntertänigkeit im Jahre 1848 der Großgrundbesitz in einer Hand bleiben konnte.

Das Esterházy-Museum

Das Esterházy-Museum zeigt die Bedeutung einer Familie, die

- eine wichtige Rolle im öffentlichen Leben spielt,
- eine Brückenfunktion zwischen Ost und West sowie eine Mittlerrolle zwischen König und Ständen ausübt,
- ein gewaltiges Wirtschaftsimperium regiert,
- bedeutende kulturelle Leistungen anregt;

und zwar im Rahmen der politischen, wirtschaftlich-sozialen und kulturellen Entwicklung in Europa, besonders vom 17. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts.

Es zeigt die Impulse, die von diesem Grenzraum ausgegangen sind und gibt Einblicke in die kulturellen Kostbarkeiten, die das Burgenland zu bieten hat.

Vor allem aber vermittelt das Museum einen Eindruck über die Bedeutung der für die Entwicklung des burgenländisch-westungarischen Raumes bestimmenden Magnatenfamilie.

In den Lebensläufen der zwölf regierenden Fürsten, die immer eine unverrückbare Stütze des österreichisch-ungarischen Herrscherhauses waren, finden sich - gleichsam in fokussierter Form - jene historischen Entwicklungen widerspiegelt, die unser altes Europa formten und prägten: Reformationsbetrebungen und die darauffolgende katholische Erneuerungsbewegung, di jahrhundertelang Bedrohung durch da

osmanische Reich, barocker Glanz oder klassizistisch-auf-geklärte Strenge, der Schatten der Napoleonisschen Kriege und das österreichische Biedermeier. Keine politische Strömung, keine künstlerische Mode, die nicht im Esterházy´schen Einflußbereich - und damit auch im Schloß Esterházy - ihren Niederschlag gefunden hätte.

Der Nachhall glanzvoller Feste und kunstsinniger Vergnügungen erfaßt den Besucher beim Gang durch dieses Schloß. Dieses ist wie kein anderes Bauwerk als Hauptresidenz der Fürsten Esterházy zum Sinnbild ihrer Kunstsinnigkeit und ihres Mäzenatentums geworden.

Ab 1663 durch Fürst Paul I. unter Verwendung von Teilen einer mittelalterlichen Burg errichtet, spiegelt es durch seine vielfältigen Veränderungen im Laufe der Jahrhunderte die europäische Entwicklung im Schloßbau und der Gartenkunst wieder. Den Habsburgern treu ergeben, haben sich seine fürstlichen Bauherren stets dem Wiener Kunstkreis zugewandt und unter seinen Architekten, Baumeistern und Ausstattungskünstlern sind die bedeutendsten des kaiserlichen Hofes anzutreffen.

In konzentrierter, zugleich aber auch übersichtlicher Form wird in diesem Schloß die kulturelle, gesellschaftliche, politische und wirtschaftliche Bedeutung der Dynastie der Esterházy und ihre europäische Dimension dargestellt.

Alle Ausstellungsexponate stammen aus fürstlichen Besitz. Viele Gegenstände der fürstlichen Kunstsammlung, der Schatzkammer, des Porzellankabinetts, des Fuhrparks und aus dem Bereich der Gartenarchitektur, welche bisher unter Verschluß gehalten wurden, sind jetzt durch das Esterházy-Museum auf Dauer der Öffentlichkeit zugänglich.

rötzer druck
7000 Eisenstadt · Mattersburger Str. 25
Tel 02682/62494 · Fax 02682/65008

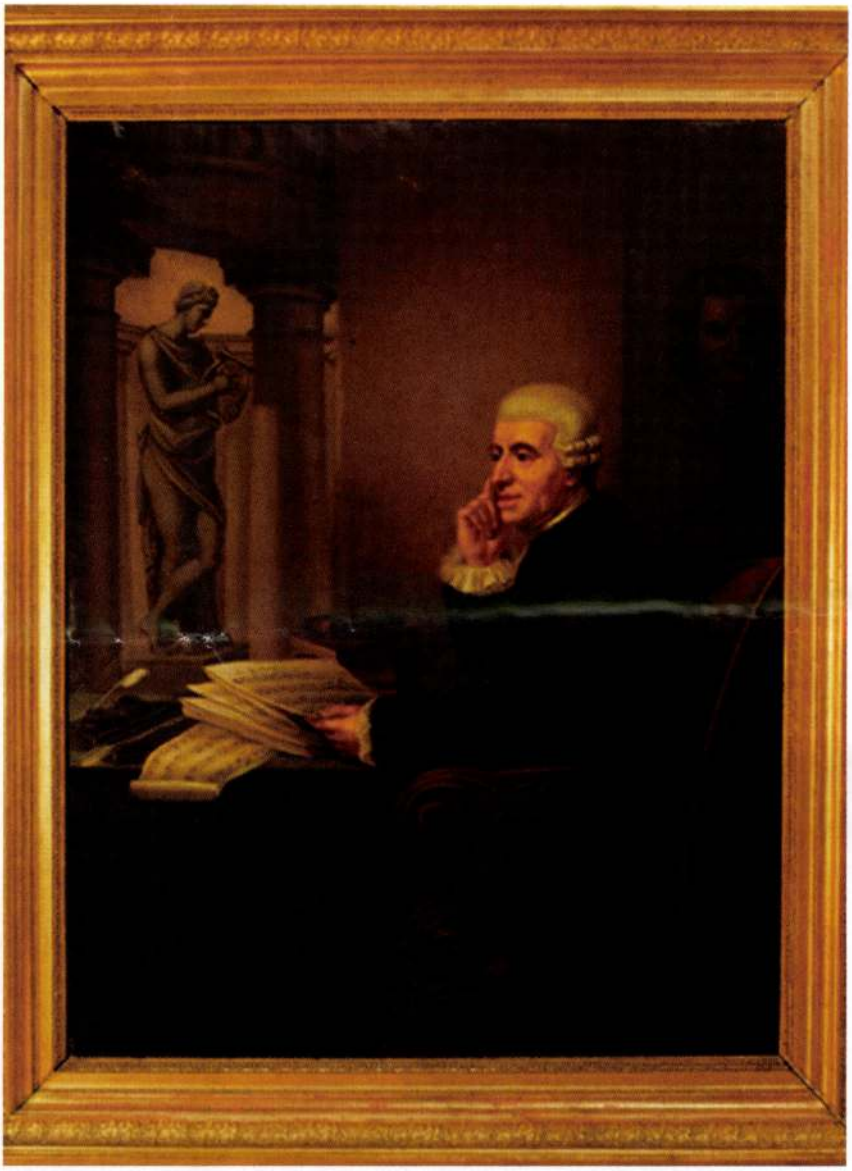

Joseph Haydn

Pannonia
1995/4

„Heimat, bist Du ...?“

„Burg im Netz“

Gerald Gröller

ESTERHÁZY

(1) SZILÁGYI András: Egy főuri gyüjtemény születése : Az Esterházyak-kincsei. 1. = Magyar Nemzet, 1993. aug. 19. 18. ill.

2.: Mecénás a müvészetekért. = Magyar Nemzet, 1993. aug. 26. 11. ill.

3. Ragyogás, pusztulás, ujj születés. = Magyar Nemzet, 1993. aug. 28. 18. ill.

VERZEICHNIS DER ANGEFÜHRTEN INVENTARE UND KATALOGE

Bartolomeo della Nave. Publikation der Verkaufsliste der Sammlung: E. K. Waterhouse, Paintings from Venice for 17th Century England, Italian Studies, VII, 1952, S. 1—23.

Erzherzog Leopold Wilhelm. Ehem. Fürstl. Schwarzenbergisches Centralarchiv, Krumau. Publ. v. A. Berger, Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses, I, 1883, S. LXXIX ff.; K. Garas, Das Schicksal der Sammlung des Erzherzogs Leopold Wilhelm, Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen in Wien, 64, 1968, S. 181 ff. — Verfaßt

ESTERHÁZY - család

SZILÁGYI András: Az Esterházy gyüjtemény 15. századi ötvösmüvei és a Mátyás-tradició. = Ars Decorativa 12 (1992) 7 - 33. ill. G

E. Neustadt →

rg 1087
3

ESTERHÁZY család

KOPPÁNY Tibor: Ozora és uradalmának építészete a 18. században : Adatok Tolna megye barokk kori építészetének történetéhez. = A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve, XVII (1992) 229 -275.p. ill.G

„A modern festészet lexikona" (Corvina, Bp., 1974) írja és az Uitz-galéria tárlata igazolja — nincsenek híjával a „szürreális sejtetéseknek" sem.

Barcsay művészetének stílustörténeti minősítése, „betájolása", a magyar avantgarde festészet irányzatai közötti elhelyezése körül néhány év óta érdekes polémiák folynak (a korábban általános „konstruktivista" epitetont Beke László, Körner Éva és más műtörténészek újabb publikációi megkérdőjelezik), azonban e viták résztvevőinek egyike sem vonja kétségbe Barcsay piktúrájának kivételes kvalitásait, — azt, hogy a mester „nemcsak a szentendrei táj szerkezetéig jutott el, hanem általában a dolgok szerkezetéig" (Szabadi Judit), s hogy a Barcsay-festmények szemlélője „tiszta, mély forrásból meríthet és felejthetetlen élményekkel lesz gazdagabb" (Kassák Lajos).

A kiállítást — amelyen a mester olyan fontos munkái szerepeltek, mint a „Szentendrei dombok", a „Zöld hangulat", a „Csendélet kenyérkosárral", a „Csendélet korsóval és kenyérrel", az „Ülő gondolkodó", a „Templom kereszttel", a „Páholyban", s a szerkezet majdnem mérnöki szigorúságának és a

ESTERHÁZY- család

PERUS Tamás: A csákvári Esterházy-kastély. = Élet és Tudomány, 1992. aug. 7. 1009-1010. ill.

DÁTUM _____

HIV. SZÁM NÁLUNK _____

ÜGYINTÉZŐNK _____

TELEFON _____

TÁRGY _____

NAI B'RITH Alapítvány
rvezendő szponzori sze-
. Ezekben megtalálhatja
Néhány kiegészítést azon-

nyelven küldje el. A
elfogadott pályázato-
gy megismerkedhessen
ékenységi körével.
kon történik, kérjük
. Ne felejtse el fel-

ESTERHÁZY - család

HARIS Andrea : Esterházy Ferenc ünnepélyes bevonulása Pápára. = Pavilon, 4. (1990) 23 - 29.p. ill.

Az 1801-ben történ ünnepi bevonulás alkalmi diszitményei - ünnepi versezet leirása

ESTERHÁZY - okmány

MITHAY Sándor: Archív fotók a pápai Esterházy kastélyról.
Pápa: Pápai Hlytörténeti Múzeum, 1986 11 p.
(Pápai Múzeumi Füzetek ; 1.)

ESTERHÁZY-család

BUNZL, Franz - FARKA? Christa - SEEBACH, Gerhard:
Eisenstadt, Schloss Esterházy. = ÖZKD XLIV Jg,
Heft 3/4 1990 204 - 206.p. ill.

Kismarton, Esterházy-kastély, müemléki munkák

MTA MŰVÉSZETÖRTÉNETI INTI

dr. Marosi Ernő igazgat

ESTERHÁZY- család

GERELYES Ibolya: Oszmán-török férfiöv az Esterházy gyüjteményből. = Folia Archaeologica, XXXIX 1988 226-240.p. ill. E.

MNM, Esterházy hercegi család gyüjteményéből származó 16/17.sz. tárgy

ıek,feltételeiben 1986-90
ɔlt. Az ez időszakban a Vár
ett - sikertelen - szigetelési
ak a gyüjtemények rendjében
-ben pedig megkezdődött a
ment/ kényszerü kiköltözésének
ivatott kapacitást vont el

változatlan szervezetben
gi, II., Uj magyar müvészet-
osztva; annak a kialakult
minden kutató munkájának tematikai
örténeti /I. vagy II./
kutatók egy része munkaidejének
dokumentációs osztály által
illetve a gyüjteményeknek,a
apcsolódó tevékenységében.
70-es évek közepén a magyarországi
érdekében jött létre, s azt

Ön, mi is hiszünk abban, hogy a legjobb pénzügyi
hozhatjuk meg.

éről van szó.

sdner Bank (Hungaria) Rt.

tca 20. Tel.: (1) 374-6300 Fax: (1) 269-3967 Dorn Kunigunda, fiókvezető
út 30/b. Tel.: (1) 315-0515 Fax: (1) 315-0535 Katozka Oliver, fiókvezető
i út 40/a. Tel.: (1) 214-2010 Fax: (1) 214-2002 Kovács Gábor, fiókvezető

papír Rt. – 1054 Bp., Nagysándor J. u. 8. Tel.: (1) 269-0650 Fax: (1) 131-7179

Megújul a fertődi kastély

Hamarosan megújulhat a magyar Versailles-ként számon tartott fertődi kastélyegyüttes. A hazai barokk építészet egyik legnagyszerűbb alkotásának helyreállítására tárcaközi és önkormányzati összefogással tavasszal közhasznú társaság szerveződik.

Az '50-es évekbeli részleges felújítása után közel harminc évig Fertőd volt az egyetlen, fő elemeiben helyreállított és látogatható barokk főúri rezidencia. Mára a műemléki védettségű, állami tulajdonból ki nem adható kategóriába tartozó kastélyegyüttes rendkívül rossz állapotba került. A központi épületszárnyak folyamatos karbantartására a '80-as évek közepe óta nem jutott elég pénz, ezért a kastély mára erősen leromlott, a parkban álló épületek állapota pedig kritikussá vált. A központi épület, valamint a környezetében lévő főbb ingatlanrészek vagyonkezelője a Művelődési és Közoktatási Minisztérium felügyelete alatt álló Soproni Egyetem.

Az egyre súlyosbodó helyzet miatt a környezetvédelmi-, a művelődési –, és az ipari tárca 1995 elején megkezdték a kastély sorsának hosszú távú rendezését célzó előkészítő munkát, a hasznosítási program kidolgozását. A mostoha körülmények között működtetett kastély üzemeltetését 1996 nyarán a Műemlékek Állami Gondnoksága vette át, és a szükséges szervezeti korszerűsítések mellett 1996-ban 18 millió, 1997-ben pedig 65 millió kerettel megindította a legégetőbb állagmegóvási és karbantartási munkák elvégzését.

Az előkészítő munkálatok során a szakemberek előtt nyilvánvalóvá vált, hogy a műemlékegyüttes rehabilitációját lépésről lépésre, a hazai, illetve külföldi források mozgósításával 5-8 éves távlatban lehet megvalósítani. Teljes az egyetértés abban is, hogy az idén szeptemberben elkészült hasznosítási program lényegét az oktatási-, kulturális- és idegenforgalmi funkciócsoportok harmóniája, valamint az interkulturális életbe ágyazódás jelentheti. A művelődéstörténeti érvek mellett gazdasági szempontok is indokolják a fokozatos ingatlanegyesítést, melynek révén nemcsak a történeti kert állítható helyre, hanem településrendezési szempontok érvényesítése és hasznosító partnerek bevonása is lehetővé válik.

A rehabilitációs program következetes megvalósítására – a szellemi és anyagi garanciákat tekintve – a tárcák szerint egy olyan nonprofit szervezet (közhasznú társaság) alkalmas, amelyben az állami többség és felügyelet biztosított. A tervekben a négy alapítótaggal létrejövő társaságot egyrészt a három tárca, másrészt a fertődi önkormányzat alkotja. A várható munkamegosztás szerint a Művelődési Minisztérium a kulturális-oktatási-, az Ipari tárca pedig az idegenforgalmi-turisztikai funkciók felügyeletét és támogatását látja el. A műemléki helyreállítások felelőse a Környezetvédelmi Minisztérium lesz, míg a szűkebb-tágabb környezetbe integrálódás elősegítője Fertőd város önkormányzata.

A tárcavélemények 1998 kora tavaszára teszik a társaság megalakulását. Bár még tart az egyeztetés, az alapításhoz szükséges törzstőke várhatóan eléri majd a 200 millió forintot. A minisztériumok a napokban pontosítják azt az előterjesztést, amely még idén a kormány elé kerülhet, s amelynek elfogadásával esély nyílhat az európai hírű kastélyegyüttes régi fényének visszaadására.

• Varga Kálmán

ESZTERHÁZY Család

Magyar Hírlap 1997 XI. 26.

és anyagvizsgálatait, felmérni azok állapotát, megtervezni és kivitelezni azok leletmentését, tisztítását, konzerválását és restaurálását. A végzett restaurátornak kellő ismerete kell legyen a megfelelő múzeumi környezet megteremtése és a helyes műtárgykezelés kérdéseiben is.
A 10 féléves képzés tanterve évi átlag 450 óra oktatási idő, amelyet a hallgató saját idejében végzett egyéni készítéstechnikai és restaurálási feladatok (vizsgamunkák), szemináriumi dolgozatok és előadásokra való felkészülés egészít ki. A hallgatók létszáma az 1995/96-os tanévben 56 volt. A múzeumi, könyvtári, levéltári területről, kutatóintézetekből és magánműhelyekből felkért tanári kar teljes létszáma 78.
A képzést a diplomamunka zárja, amelynek elkészítésére a 10. félév áll a hallgató rendelkezésére. A diplomamunka tárgya egy számos restaurálási problémát felvető műtárgy konzerválása-restaurálása és a folyamat részletes dokumentálása. A témavezető és a konzulensek segítik a hallgatót munkájában. A munka során elvárjuk a hallgatótól a szakmai irodalom áttekintését, az anyagvizsgálatok önálló vagy természettudományos szakember segítségével való elvégzését, a restaurálás etikai elvárásainak figyelembevételét és a konzerválás-restaurálás gondos kivitelezését.
Az 1996-ban készült diplomamunkák
Egy bőrkötésű reneszánsz könyv
Egy 20. századi oklevél
Egy 1894-es papírlegyező
Báthori Gábor pergamen adománylevelének, a hozzátartozó viaszpecsétnek és bőrtoknak a restaurálása
Egy festett pergamen borítású doboz
A debreceni kovács céh szabályzata
A lombard vázlatkönyv (16. századi miniatúrafestő mintakönyv)
Pauszra készült építészeti rajz
Egy 17. századi festett úrasztal
Egy 17. századi írószekrény
Egy ortodox templomi ikontartó állvány
Az egri irgalmas rend refektóriumából származó asztal
Egy 18. századi faberakásos láda
Egy vasalt láda

Az egyetemi Tárgyrestaurátorképzés 1996-os felvételi vizsgája

22 fő részvételével június 24-28 között lezajlott a fém-ötvös és papír-bőr szakra jelentkezettek felvételije. 10 főt vettünk fel, a maximálisan elérhető pontszám 65, a minimum 42 volt.
Felvételt nyertek:
Papír-bőr szakon:
Gábler Szandra, MNM
Horváthné Péterfy Gyöngyvér, MNM
Novotny Ágnes, Erkel Ferenc Múzeum, Gyula
Érdi Marianne, OSZK
Ludvai Zsuzsa, Építőipari Múzeum, Veszprém
Fém-ötvös szakon:
Varjú András, Zala Megyei Múzeumi Igazgatóság
Mátyássy Gabriella, Hadtörténeti Múzeum
Döbröntei Szilvia, Eszterházy Kastélymúzeum, Pápa
Borbíró Márta, Móra Ferenc Múzeum, Szeged
Páhi Attila, Szépművészeti Múzeum

Tímárné dr. Balázsy Ágnes

A Közlekedési Múzeum repüléstörténeti és űrhajózási gyűjteménye légcsavarjainak állagvédelme és restaurálása fél esztendős munka után befejeződött. A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával sikerült a 32 db-ot kitevő, rendkívül ritka példányokat is magába foglaló gyűjteményt az ismert legmegbízhatóbb módszerekkel konzerválni és restaurálni. Speciális szorító berendezésekkel (kalodákkal és szorítótárcsákkal) akadályozzuk meg a többrétegű légcsavarok réteg-elválását, amellett a gyári matricák tisztítása és kiegészítése is elkészült. A légcsavarok teljes áttisztításán, sérüléseik kijavításán túlmenően a növényi (gombásodás) és állati kártevők (farontó bogarak) elleni vegyszeres kezelések alkalmazásával gondoskodtunk a hosszú távú védelem biztosításáról. A múzeum középtávú terveiben szerepel a teljes - immár restaurált - légcsavar gyűjtemény bemutatása egy időszaki kiállítás keretén belül.

TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉG NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Egy hónapos ösztöndíjjal tartózkodott Magyarországon május 27-június 26-ig Hsiang-wen Chang, a taiwani Nemzeti Múzeum restaurátora. A Magyar Nemzeti Múzeumban a textilrestaurálás és a fémszálak vizsgálatának elméleti és gyakorlati kérdéseivel ismerkedett, valamint látogatást tett a restaurátorműhelyekben. Hosszabb időt töltött az Iparművészeti Múzeumban, ahol a Keletázsiai Múzeum kutatói és textilrestaurátora foglalkoztak vele, valamint E. Nagy Katalin textilrestaurátor vezette be néhány alapműveletbe. Hsiang jónéhány eredeti textiltárgyat hozott magával, amelyek itteni restaurálásához, illetve annak megkezdéséhez fentemlített kollégák nagyban hozzájárultak. A taiwani kolléga itt-tartózkodását vizsgával zárta, amelyen jó eredménnyel számot adott a textilrestaurálásban tanultakról.

A szlovén Nemzeti Múzeum Restaurátor Főosztályának vezetője, Zoran Milic tett látogatást a Magyar Nemzeti Múzeumban és az Iparművészeti Múzeumban június 24-26-án. Az előbbiben megtekintette az Egyetemi Tárgyrestaurátorképzés 96 című kiállítást és a restaurátorműhelyeket, az utóbbiban elsősorban a méltán híres, új, korszerű bútorraktár érdekelte.

ESZTERHÁZY gyűjtemény Múzeumi Hírlevél 1996

ICCROM

Az elmúlt évekhez hasonlóan ismét meghívást kaptam az ICCROM-ba (International Centre for the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property), hogy a Restaurálás Tudományos Alapjai c. tanfolyam hallgatói számára 1996. május 6-10 között angol nyelvű előadásokat és ezekhez kapcsolódó gyakorlatokat tartsak Rómában.

Az előadások témái a következők voltak

Az állati bőrök felépítése

A bőrgyártás

A bőr lebomlása, károsodása

Bőrök vizsgálata restaurálás előtt

Bőrtárgyak számára megfelelő tárolási körülmények

A régi bőrkonzerválási módszerek áttekintése, kiértékelése

Régészeti bőrök konzerválása, in situ kezelés

Nedves régészeti bőr tisztítása és konzerválása

Száraz bőrtárgyak és szőrmék tisztítása, kezelése

Pergamen tisztítása, kezelése

Múzeumi bőrtárgyak

Esettanulmányok

A tanfolyam résztvevői a következő országokból érkeztek: Franciaország, Németország, Olaszország, Litvánia, Nepál, Hollandia, Sri Lanka, Portugália, Spanyolország, Szudán, Ausztria. A hallgatók foglalkozásuk szerint múzeumi szakemberek, restaurátorok, muzeológusok, vegyészek voltak.

Kissné Bendefy Márta

* * *

A magyar és a spanyol Művelődési Minisztérium tájékozódás és kapcsolatteremtés céllal meghirdetett pályázatát elnyerve jutottam el 14 napra a katalán textilművészet két fontos központjába, Barcelónába és Terrassába.

A barcelónai Textilmúzeum az Iparművészeti Múzeumból való kiválása után a város központjában levő, belső udvaros, árkádos, teraszos reneszánsz palotában kapott helyet. A vastag falak, a faspalettákkal fedett ablakok tökéletesen klimatizálható tereket alkotnak, ahol a 6-7. századi kopt textíliáktól kezdve a 20. századig textil- és viselettörténeti ,kiállítás látható. Katalógus nem, de többnyelvű szórólap a látogató rendelkezésésre áll.

A múzeum raktárai ablaktalanok, klimatizáltak, egy jól elkülönített átmenőraktárral, ahol a frissen bekerült tárgyakat több hónapig fertőtlenítő kezelésben részesítik.

A terrassai Textilmúzeum épülete az 1970-es években épült, és banki segítséggel éppen azidőtájt alakították át, mikor ottjártam. A 15 ezer tárgyat (kb. ugyanennyi a MNM Textilgyűjteményének anyaga is) három szobányi tömbraktárban helyezik el, erre a célra épített speciálisan gördülő, kivehető, pormentes tárolószekrényekben.

Mindkét helyen módomban állt a spanyolnak vélt selyemszövetek, damasztok, bársonyok, brokatellek és a fémfonalból vert spanyol csipkék a punto d Espagne kollekcióinak darabonkénti átnézése. Meggyőződésem a látottak és az ott fellelt szakirodalom alapján, hogy az Esterházy kincstár öltözékeit oly nagy gazdagságban díszítő ezüst-arany csipkéket Spanyolországban készítették. A kutatók szerint francia közvetítéssel került Európába, a fraknói udvar számára pedig Bécsben vásárolták meg azokat, ahogyan a számlák igazolják.

Megjegyzendő, a könyvtárak állományában Veronika Gervers munkáin kívül egyetlen magyar kiadvány sem szerepelt, ahogyan sajnos mi is csupán töredékét ismerjük a textiltörténettel foglalkozó spanyol és katalán műveknek.

A fenti két múzeumon kívül a városi és katalán történeti, egyházi, képző- és iparművészeti múzeumokat is végiglátogattam. Általánosan elmondható, viszonylag kevés tárgyat állítanak ki, de nagyon sokrétű információval látják el a látogatót. Többnyelvű - sok esetben csupán kölcsönözhető szórólappal, magyarázattal, a látogató által működtethető modellekkel, számítógépek által ontott információval és annak megtöbbszörözhető lehetőségével.

Ahhoz, hogy egyedül, egy idegen városban az első perctől kezdve otthon érezzem magam, hozzájárult Barcelona csodálatos klimája, fekvése, tengere és hegyei, a katalánok kedvességgel, barátsággal párosult büszkén öntudatos viselkedése. Kellemes benyomásokkal távoztam abban a reményben, hogy a jövőben Magyarországra látogató kollégák hasonló tapasztalattal térnek majd haza.

Tompos Lilla
művészettörténész
MNM Textilgyűjtemény

KÖZHASZNÚ INFORMÁCIÓK

Az ICOMOS (International Council on Monuments and Sites - Műemlékek és Történeti Együttesek Nemzetközi Tanácsa) Magyar Nemzeti Bizottságának elnöke kéréssel fordult az MKM Múzeumi Osztályához az ICOMOS kártyák használatával kapcsolatban. Az ICOMOS kártya ingyenes belépést biztosít a világ legtöbb országának múzeumaiba és romterületeire, Magyarországon is. Ennek ellenére nem minden magyar múzeumban fogadják el az ICOMOS tagsági kártyát e célból.

A Múzeumi Osztály felhívja a múzeumok figyelmét az ICOMOS kártya elfogadására.

A Pulszky Társaság hírei

A Közművelődési Tagozat beszámoló és tisztségnyitó ülése

A Pulszky Társaság Közművelődési Tagozata 1996. szept. 16-án 10 órától tartja beszámoló és tisztségújító ülését. Ugyanezen a napon du. 13 órától Beszélgetés a Múzeumbaráti Körök múltjá-

ESTERHÁZY család

Lövei Pál: Esterházy-kiállítás Kismartonban.
=MúSz 1996/1. 199–213. ill

Ilia > Marosillye
Ilien > Illyefalva
Illenbák (*Ullembach*), Ilimbav, Eul
- Szt. Orsolya-templom 97, 309
Illendorf > Illyefalva
Illendorf > Marosillye
Illenfalva > Illyefalva
Illés káplán 162
Illés mester 497
Illés plb (Erdőd) 519
Illés román pap 136, 203, 320
Illés templomigazgató 422, 484
Ilimbav > Illenbák
Ilişua > Ilosva
Ilona 423
Ilona (Csávási Erdő Miklósné) 377
Ilona (Gyerőfi Istvánné) 344
Ilona, István ács leánya 442
Ilona (János hospes felesége) 121
Ilona, Pál deák leánya 333
Ilona (Sárdi Magyari Miklósné) 265
Ilona (Szentandrási Tamásné) 441
Ilona (Tátéi Péterné) 45
Ilosva, Ilişua; Kraszna vm
- udvarház 309
Ilosvai > Gerbert
Ilosvai > Nádasdi

Esterházy-család

(KM): Rendjelek és kitüntetések, = Élet és Tudomány, XLVI.évf.43.sz. 1991 X. 25. 1368.p.

Bp.,MNM, kiáll.,1991

ötvösm.

k novemberben és decemberben
ség a háborúban, Híres fegyverek míves
i (Hadtörténeti Múzeum)
a Magyar Nemzeti Múzeumoa
s Márta közművelődési osztályvezető)
éka mindenféle szélnek" plakát és
em;
Aczél Tamás
Péter közművelődési titkár. Legujabbkori Tört
zi repülőmakett kiállítás Muz./
ár János közművelődési osztályvezető
ési Múzeum)
ok és rendszerváltás
ló főigazgató-helyettes, Országos Mű-
um)
ek a tudomány- és technikatörténet

főigazgató-helyettes, Országos Műsza-

nyitása, kötetlen beszélgetés
s Műszaki Múzeum gyűjteményeinek megte-
i szerzeményünk, a 100 éves "VULKÁN"
yu karusszel eszterga, bemutatása.

s telefonon szivesen szolgál Vámos
véház házigazdája.

ESTERHÁZY család Sz 1974/3

historizmus és a későhistorizmus emlékeinek felújításával és átalakításával kapcsolatban fokozni kell építési hatóságaink ellenőrző tevékenységét; a helyreállítások bonyolítóitól, tervezőitől és kivitelezőitől a műemlék-helyreállítással megegyező szakmai gondosságot és hozzáértést kell megkövetelni. A hivatalos védettségen és a hatósági intézkedéseken túl építészeti múltunk értékeinek fokozott ütemű feldolgozása és népszerűsítése bizonyos társadalmi védettséget is adhat. Mindezekhez segítséget szeretnénk nyújtani a Soproni Szemlében közreadandó topográfiai jellegű épületleírásokkal is.[48] A lebontott, elrontott és eltorzított épületek, szakszerűtlenül helyreállított házak és házsorok sietségre és gyors cselekvésre ösztönöznek.

Winkler, Gabriel:

Vom Schutz der Ödenburger Baudenkmäler des 19. Jahrhunderts

Das Verzeichnis der Baudenkmäler, das die Basis des organisierten Baudenkmalschutzes bildet, wurde seit dem Jahre 1872 allmählich erweitert. Der ofizielle Schutz wurde im Jahre 1953 auf die Baudenkmäler des 19. Jahrhunderts ausgedehnt; die Zahl der geschützten Gebäude ist trotzdem ziemlich gering und auch das Schicksal der im Verzeichnis angeführten Bauten ist keineswegs beruhigend.

Die Wertung der von 1800 bis 1830 erbauten Werke ist ziemlich einheitlich, die in den Jahren 1830—1850 entstandenen hingegen scheinen mehr Schutz zu verdienen. Die Ödenburger Bauten des „vereinfachten Historismus", der „architecture pure" können wir nicht mehr in ihrer ursprünglichen Form finden; die Werke Karl Salzmanns, des bedeutendsten Vertreters des „Wiener Kubismus" wurden umgebaut und das Gartenhäuschen in der Neustiftgasse mit seiner einfachen, geometrischen Form ist leider vom Stadtbild auch verschwunden (Abb. 1). Von den ungebundenen, malerischen Werken des „romantisch-exotischen Klassizismus" geniesst z. B. das Haus Kossuth-Gasse Nr. 8 (Abb. 2.) nicht den geringsten Schutz; das im Garten des Hauses Schwimmschulgasse Nr. 33 erbaute Häuschen mit achteckigem Grundriss wurde gleichfalls abgetragen (Abb. 3). Die bedeutende, dem frühen, sog. „strengen Stil" angehörende Treppenhaus-Raumgestaltung des mehrstöckigen Wohnhauses Rákóczi Gasse Nr. 14 ist sogar den Fachleuten wenig bekannt (Abb. 4).

Von den Baudenkmälern der „romantischen Neogotik" muss mann sich besonders um die eingeschossigen Wohnhäusern und den Landhäusern im Löwerviertel sorgen, und mit wenig Ausnahme stehen auch die Häuser des „späten romantischen Historismus" ohne Schutz, z. Beispiel am Lenin-Ring Nr. 86 (Abb. 5). Von den Bauten des „strengen Stils" werden die bedeutendsten nicht einmal als wichtige Teile des Stadtbildes gewertet, so z. B. das Gebäude der Staatlichen Musikschule am Platz des 1. Mai (Abb. 7). Das Mausoleum der Familie Lenck im evangelischen Friedhof sieht ebenfalls dem Verfall entgegen (Abb. 6).

Die Abhandlung will auch auf die typischen Fehler der oberflächlichen, nicht immer fachgemässen Herstellung hinweisen (Abb. 8), was die Entwertung des Stadtbildes zur Folge haben kann. Wir haben die Absicht, im Interesse des Schutzes der Baudenkmäler des 19. Jahrhunderts die bedeutendsten und den gehörigen Schutz entbehrenden Bauten Ödenburgs in dieser Zeitschrift fortlaufend zu besprechen, um einesteils die Aufmerksamkeit der zuständigen Kreise und auch des Publikums auf den Wert dieser Gebäude zu lenken, anderenteils ihre ursprüngliche Form für die Zukunft festzuhalten.

48 Az épületleírásokat a műemléki topográfiáknak megfelelő feldolgozásban és részletezettséggel, folyóiratunkban folyamatosan kívánjuk közreadni; célunk, hogy a 19. század építészeti emlékein túl előbb-utóbb a 20. század fontosabb soproni épületei is feldolgozást nyerjenek.

Katona Imre:

A fraknói kincsek

I. rész

1. Az elmúlt években a budapesti Nemzeti Múzeumban és az Iparművészeti Múzeumban több kincskiállítás nyílt. Ezek közül is kiemelkedett a leggazdagabb magyar főúri család, az Esterházyak kincseit bemutató, dokumentáló kiállítás.[1] Kevesen tudják – s ez a kiállítás címéből sem tűnik ki félreérthetetlenül –, hogy e gazdag kincseket évszázadokig az egykori Sopron vármegyei Fraknón (ma: Forchtenstein) őrizték. A figyelmes újságolvasó még emlékezhet azokra a híradásokra, melyek az Esterházy-kincsek kalandos sorsáról tájékoztattak. Az alábbiakban nemcsak a kincsek felbukkanásának körülményeit, hanem a kincstár kialakulásának történetét is megpróbáljuk a rendelkezésre álló irat- és levéltári anyagok segítségével rekonstruálni.

A gyűjtemény keletkezése, kialakulása legalább olyan izgalmas, érdekes, mint újkori története. A kincstár alapjait különböző hazai és külföldi főnemesek példái nyomán a családalapító Esterházy Miklós (1583–1645) vetette meg a XVII. század első felében. Királyaink, főuraink tulajdonában már a középkorban is találhatók féltve őrzött műkincsek, mint ezt végrendeleteik, adományleveleik adatai tanúsítják. Az Árpád-ház kihalása következtében azonban a kincsek nagy része megsemmisült vagy külföldre vándorolt. Az Esterházyak szinte fejedelmi gazdagságú gyűjteménye pótolta a magyar királyok elpusztult kincstárai helyett a nagy nemzeti kincstárat. A kincstár nemcsak családi emlékeket foglal magában, hanem olyan – már korábban is jelentős értékeket képviselő – arany, ezüst és egyéb tárgyakat is, melyek hadizsákmányként vagy vétel útján kerültek az Esterházyakhoz. A féltve őrzött gyűjteményt az ország egyik legnyugatibb várában, a nehezen megközelíthető Fraknón tartották, melyet Esterházy Miklós a Weisspriach család 1590-ben történt kihalása után, 1626-ban adományként kapott a királytól.[2] Az évtizedes hányattatás és a Bocskay–Bethlen-féle hadjáratok miatt megrongálódott kastélyt Esterházy Miklós 1635 és 1640 között újjáépítteti. Ekkor alakul ki a várkastély mai formája és épül fel a felsővár,[3] melyben évszázadokon át őrizték a kincseket, törökkel, tatárral és kuruccal dacolva. Esterházy Miklós csak ritkaságokat és családi emléktárgyakat

1 Katona Imre: Az Esterházy-kincsek. Rajztanítás, 1965, 5. sz. 21–23; Az újabban helyreállított Esterházy kincsek. Művészet 1964, 196; Ötvösművek, ékszerek és az Esterházy-kincs. Kiállítás az Iparművészeti Múzeumban. (Iparművészeti Múzeum, 1963) 17–20. – A fraknóvári képtár csata- és arcképei Pesti Hírlap, 1912. szept. 11; A fraknóvári vár fegyvertára és török kútja. Pesti Hírlap, 1912. szept. 3; Az Esterházyak fraknóvári kincstára. Pesti Hírlap, 1912. júl. 31; Ormos Zsigmond: A herceg Esterházy képtár műtörténeti leírása. Pest, 1865, 16–18; Meller Simon: Az Esterházy képtár története. Budapest, 1915, XIX–XXVI.

2 A családra és Fraknóra vonatkozó adatok: Csapodi Csaba: Esterházy Miklós. Budapest é. n. 17–46; Szalay László–Salamon Ferenc: Galántai gróf Esterházy Miklós Magyarország nádora. I–III. k. Pest, 1863–1870; Bubics Zsigmond–Merényi Lajos: Herceg Esterházy Pál nádor, Budapest, 1895, stb.; Katona Imre: Adalékok a nyugat-magyarországi anabaptisták történetéhez (A győri jezsuiták harca ellenük 1761-ben). Arrabona, 1964, 99–107; Krisztonkovich Béla: Habán emlékek Sopronban és környékén. SSz. 1960, 221–232; Harich, Johann: Burgenländische Heimatblätter 1972, 166. A család nevére vö. Mollay Károly: SSz. 1973, 95.

3 Katona Imre: Adalékok a nyugat-magyarországi anabaptisták történetéhez. (A győri jezsuiták harca ellenük 1761-ben). Arrabona, 1964, 99–107; Krisztinkovich i. h. 228–229.

gyűjtött, fia, Pál herceg (1635–1713), aki maga is írogatott és festegetett, már a korabeli képző- és iparművészet hazai és külföldi remekeit is felkutatja, megszerzi. A művészet iránti lelkesedését mutatja, hogy számos családtag és nemzetség-ős portréját megörökítette a fraknói arcképcsarnoknak. A „Tropheum Estorasiae" c. családi album rézmetszetei (1700-ban Leopold Voigt bécsi nyomdász adta ki) nagyrészt Pál herceg arcképeinek felhasználásával készültek.[4]

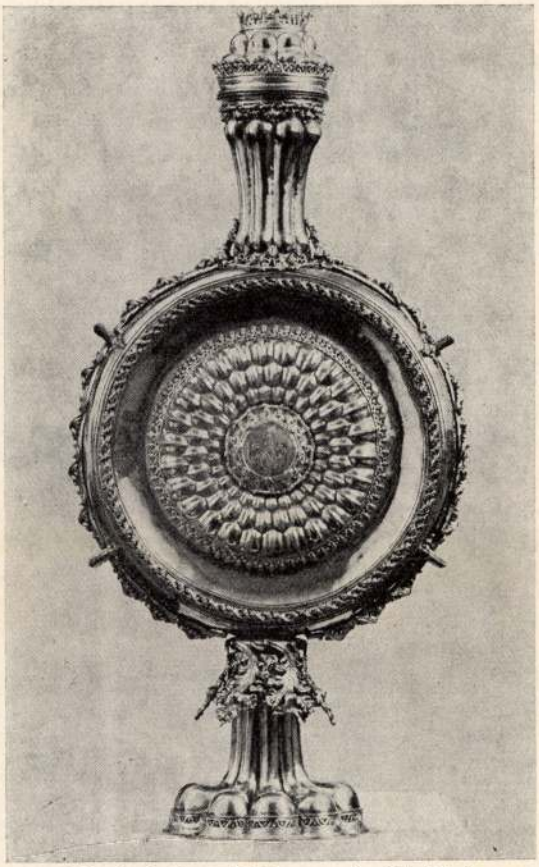

Mátyás-kulacs (XV. sz. második fele)

A kincstáron kívül Fraknón őrizték a család nagy értékű fegyvergyűjteményét is. Később, a XVIII. században, Esterházy „Fényes" Miklós és fia idején, azonban a fegyverek egy részét a pottendorfi és a kismartoni (ma: Eisenstadt) kastélyokba szállították. A kétségtelenül legértékesebb gyűjteményt, a kincstárt viszont, változatlanul Fraknón őrizték a Rákóczi-szabadságharc és az ezt követő évtizedekben is. Tulajdonképpen a XVIII. század első felétől indul meg a kincstár és a gyűjtemények kialakulása.[5] 1719-ig az Esterházy-birtokok egy része, a kapuvári és a szentmiklósi uradalmak zálogbirtokosok kezében

4 Ormos i. h. 17.
5 I. h. 17–18; Meller i. m. XI–XLIII.

vannak, csak ekkor kerül sor visszaváltásukra és a hasznot hozó majorgazdaságok kifejlesztésére. A birtokok egyik központja a korábban ugyancsak zálogban lévő szentmiklósi uradalom egyik faluja, a Süttör mellett épülő Eszterháza (ma Fertőd) lesz, ahol a család új rezidenciája épül.[6] Nemcsak a birtok egyesítése, illetve centralizálása történik meg a század 20-as, 30-as éveiben, hanem a különböző várak, kastélyok ingóságainak szakosítása is erre az időre esik. A képeket, könyveket, porcelánokat Eszterházán helyezik el a XVIII. század második felében. Fényes Miklós halála után, az udvartartás átköltöztetésével a képtár és a könyvek egy része Kismartonba, majd Pottendorfba kerül, csak a XIX. század első felében szállítják a bécsi Mariahilfer Strasse-n lévő volt Kaunitz-féle palotába. Innen Budapestre, előbb a Tudományos Akadémia épületébe, majd 1871-ben a Szépművészeti Múzeumba kerül, miután az állam 1 000 000 pengőforintért az Esterházyaktól megvásárolta.[7]

2. Fraknó változatlanul a kincs, fegyver és hadianyag gyűjtőhelye marad. Fejlesztése ugyanúgy a családtagok kötelessége, mint a XVII—XVIII. században. A családi levéltárban számos olyan leltár van, mely a különböző Esterházy-kastélyok és várak, köztük a fraknóinak ingóságait, műkincseit tartalmazza. Az Esterházy-kincsek első, 1645. évi leltárát már publikálták a Történelmi Tárban.[8] Noha az 1725-ös, itt részletesen ismertetendő leltár nem a legelső, de kétségtelenül az elsők egyike, mely a fraknói kincstár akkori teljes anyagát tartalmazza. Ugyanis az 1645. évi leltárat Esterházy Miklós halála (nov. 2.) után vették fel, s az ebben foglalt műtárgyakat az örökösök elosztják, ugyanúgy, mint Miklós nádor birtokait, majorságait. Az örökségen, így a műtárgyakon is elsősorban Esterházy Miklós két legidősebb fia, Pál, a későbbi herceg és Ferenc, Thököly Katalin férje, a grófi ág megalapítója, osztozkodott. Persze emellett Esterházy Miklós többi fiainak is jutott nemcsak a birtokokból, hanem a kincsekből is. Ennek is tulajdonítható, hogy az 1645-ös leltárban csak alig egy-két olyan tárgy van, mely az 1725-ös leltárban is megtalálható. Az 1645-ös és 1725-ös leltárak összevetése is mutatja, hogy a fraknói kincstár tulajdonképpen a XVII. század második felében, Pál nádor idejében[9] alakult ki, hiszen 1725-ben már számos olyan műtárggyal találkozhatunk, melyek 1645-ben még nincsenek az Esterházyak birtokában. Ez a körülmény egyben arra is rávilágít, hogy a kincstár a XVII. században kötött házasságok révén gyarapodott, elsősorban a különböző rokoncsaládok hagyatékaiból, ugyanúgy, mint a család hatalmas birtokai. Az 1725-ös leltár eredeti példányát az Iparművészeti Múzeum Adattára őrzi,[10] de a leltárnak feltehetően még több példánya lappang az Esterházyak és rokon családjaik levéltáraiban. Thaly Kálmántól tudjuk, hogy 1883-ban, az 1645-ös leltár felfedezésekor például a család cseszneki ágának pozsonyi levéltárában 25—30 db olyan leltár volt,[11] melyek a család későbbi kincstárának, a fraknói várkastély gyűjteményének darabjairól készültek. E leltárak túlnyomó részben a családtagok halálakor készültek, hogy a műtárgyhagyatékot a leltár erejével az

6 Katona Imre: Fertőd Haydn korában. Haydn emlékére. Zenetudományi Tanulmányok, XIII. Szerk. Szabolcsi Bence és Bartha Dénes. Bp., 1960, 687—713; Cs. Katona Imre: A fertődi (eszterházai) kastély kialakulása. Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények 1959, 77—129; A fertődi kastély kialakításának és helyreállításának néhány kérdése. Művészet, III, 10. sz.

7 Meller Simon i. m.

8 Tört. Tár, 1883, 755—767.

9 Meller i. m.

10 Iparművészeti Múzeum: Adattár. Klt. 236/1957.

11 Tört. Tár, 1883, 767.

örökösökre átruházhassák. E leltárak példányainak meg kell lennie azon szervek levéltárában is, amelyek a végrendeleti végrehajtást lefolytatták. Az Esterházyak birtokai az ország számos megyéjére kiterjedtek. Ennek következtében az Esterházyak különböző helyeken, vármegyék közgyűlései előtt és káptalanok hiteles helyein végrendelkezhettek. Ha figyelembe vesszük, hogy a család a XVIII. században Eszterházán, majd Kismartonban székelt, ahol lakhelyül szol-

A Szapolyay-kehely része
Szapolyay István címerével

gáló kastélya állt, a végrendeletei végrehajtásakor felvett ingóleltárakat elsősorban Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek vagy a Sopron megye területén hiteles helyi tevékenységet végző káptalanok levéltárának végrendeletei között kell kutatnunk. Sopron megye területére három káptalan hiteleshelyi tevékenysége terjedt ki bizonyos fokig még a XVII–XVIII. században is: a győrié, a csornai premontreieké és a vasvár–szombathelyi társaskáptalané. Érthető, ha e helyeken még kerülhetnek elő az Esterházyak kincseiről felvett leltárak. E meggondolásból kiindulva néztük át a győri káptalan hiteleshelyi levéltárának mutatóit. Az eredmény megfelelt a várakozásnak, mert éppen a legkér-

désesebb, az 1645 és az 1721-es évek közötti időszakból, 1661-ből találtunk adatot arra, hogy ekkor is vettek fel leltárt Fraknó emlékeiről. A leltározást a győri káptalan rendeli el Esterházy Pál kérésére.[12] A leltározást mindig nádori vagy hiteleshelyi parancs előzi meg, attól függően, hogy kitől kérték a családtagok az utasítás kiadását. Az 1725-ös leltár elkészítését is megelőzte Pálffy Miklós 1721. ápr. 13-i nádori mandátuma, mely részletesen indokolja a leltár készítésének szükségességét. E mandátum másolata a bekötött leltár első oldalain található, a leltározás végrehajtását bizonyító oklevéllel együtt. Ezt Sopron megye szolgabírája és esküdt ülnökei ápr. 21-én adták ki a közgyűlés megbízásából.[13]

Eszerint a leltározást s egyben az örökhagyó végakarati kívánságának módosítását az tette szükségessé, hogy néhai Esterházy Pál idősebb fivére, Mihály herceg, a végrendeleti örökös váratlan halála miatt Esterházy Pál ingatlanai és ingói fiára, Esterházy Józsefre szálltak. Esterházy Pál végrendelete szerint ugyanis a végrendeleti örökös váratlan halála esetén a majorátus örökösödési rendje értelmében Esterházy Józsefé a hitbizomány. Bár – mint a nádori mandátum kiemeli – Esterházy Pál végrendelete és intézkedéseinek jegyzéke magában foglalja „fiainak öröklési rendjét", mégis: az okleveleket, a kincseket, a tüzérségi felszereléseket, s egyéb ingóságokat, részben örökösei teljes jogvédelmére „törvényes úton és leltár segítségével akarja birtokba venni". Esterházy József, akire a családi birtok, köztük Fraknó is száll, jelentős szerepet játszott a család XVIII. századi történetében. Az ő idejében és irányításával kezdi építeni 1720–21-ben Anton Martinelli a később a család rezidenciájául szolgáló eszterházi kastélyt (hozzávetőlegesen a mai középrészt).

Az 1720–21-ben megindult eszterházi építkezéseknek azonban váratlan haláleset vetett véget. Nemcsak Mihály, Eszterházy Pál közvetlen végrendeleti örököse, hanem az örökösödés sorrendjében őt követő József gróf is váratlanul elhunyt, ezért a Pálffy által 1721. április 13-án Esterházy József özvegyének kívánságára lefolytatott hatósági leltározás tulajdonképpen csak az öröklési sorrendben Józsefet követő Pál Antal javára történő ingóanyag-átruházás céljait szolgálhatta. Valószínűleg a közvetlen végrendeleti örökös váratlanul bekövetkezett halála miatt késlekedhetett az ingóanyag leltár szerinti átruházása s ezért került a kéziratos leltár felzetére: „készült az 1725. évben". Ugyanis a leltározás a nádori mandátumot követő nyolc nap múlva kezdődött meg, mint ezt Sopron megye szolgabírája és esküdt assessora nyilatkozatának dátumából kitűnik (1721. ápr. 21.). Azonban nemcsak az ingók és ingatlanok leltározása volt a megyei bírák és ülnökök feladata, hanem minden olyan eljárás lefolytatása, mely a majorátus eligazítására és jogbiztosítására irányult, ők adták ki az intő, eltiltó és visszakövetelő leveleket, és ha a szükség úgy kívánta, kihallgatásokat eszközöltek, bejelentéseket továbbítottak és az ezekre adott válaszokat felvették, mint a Tripartitum II. részének 27. és 28. cikkelye ezt előírja.

3. A magyar nyelvű leltár tehát közhitelű személyek munkája, s mint ilyen, a talált állapotok pontos és hű kifejezője. Miután a leltározásokkal szemben a törvény pusztán a közhitelűség és megbízhatóság követelményeit állítja egyetlen kritériumként, hozzáértést nem követel, ezért a leltározó a tárgyak utólagos azonosítása érdekében a családtagok bemondásaira támaszkodik, minden olyan

12 Győr-Sopron m. lt. (Győr): Győri káptalan hiteleshelyi lt. Theka: 33. Nr. 27920.

13 A fraknói kincstár 1721. évi leltára. Iparművészeti Múzeum: Adattár. Klt. 236/1957.

családi hagyományt feljegyez, mely a tárgyak egykori tulajdonosaira utal, vagy igyekszik a címereket, feliratokat feoldani. Számos családi hagyományt őrzött meg ennek következtében a leltározó. A 11–12. sz. szekrény 2. számú darabja például egy aranyozott ezüstfoglalatú terra sigillata pohár, melyet – családi hagyományok szerint – „a Budaj vezér adott Esterhás Miklós Palatinusnak ajándékul". Ugyancsak családi hagyományt jegyzett fel a leltározó akkor

Oláh Miklós esztergomi érsek gyermekkori kabátja (XVI. sz.)

is, amikor az 54–55. számú kettős szárnyú szekrény 37. számú darabjával, egy szép fekete olvasóval kapcsolatban megjegyzi, hogy XI. Ince pápa küldte Lipót császárnak; a 70–80. sz. szekrény egyik darabjánál (24. sz.): „III. János lengyel király nyári mentéje". Soproni szempontból is figyelemre méltó összefüggést sejtet a leltár egy másik bejegyzése. Az 51–52. sz. almárium 6. tétele „Egy kicsiny Szerü olvasó"-t említ, mely „mint a rajta levő irás mutattya Üdvözült Eszterhás Ursula Palatinusné Olvasója vala". Kérdés, mit mond ez a rövid, néhány szavas leltári bejegyzés és milyen összefüggésre derít fényt?

Esterházy Pál feleségei közül inkább a másodikat, Thököly Évát ismeri a közvélemény, kevésbé az elsőt, Esterházy Orsolyát. Esterházy Orsolya Esterházy Miklós nádor legidősebb fiának, Esterházy István pápai várkapitánynak a leánya volt. István Esterházy Miklós nádornak Dersffy Orsolyával kötött, első házasságából született; Orsolya férje, Esterházy Pál viszont, Miklósnak Nyáry Krisztinával kötött második házasságából való. Esterházy Pál tehát édestestvére volt apósának, Esterházy Istvánnak, és első unokatestvére feleségének, Esterházy Orsolyának.[14] Bennünket elsősorban az a körülmény érdekel, hogy Esterházy Pálnak Esterházy Orsolyával kötött házasságával Esterházy István értékei, aranyai, ezüstjei bekerültek az Esterházyak fraknói kincstárába. Esterházy Pált családi érdekek vezették, amikor Esterházy Orsolyát elvette. Már Esterházy Miklós megpróbálta a Thurzó-birtokok egy részét megkaparintani azzal, hogy Dersffy Orsolya halála után, 1624-ben Thurzó Imre özvegyét, Nyáry Krisztinát vette feleségül. Miután azonban a birtok nagy része a Thurzó-árvákat s nem Nyáry Krisztinát illette, az Esterházyak a továbbiakban ezektől próbálták házasság révén a Thurzó-birtokokat megszerezni. Így lett az egyik Thurzó-árva: Erzsébet a nádor legidősebb fiának, Esterházy Istvánnak a felesége. Ekkor lett az Esterházyaké a Thurzók volt semptei uradalma. Esterházy Miklósnak Nyáry Krisztinával kötött házasságával vagy Thurzó Erzsébettel került Esterházy István, majd ennek korai halála miatt Esterházy Orsolya kincstárába az a feliratos, Thurzó-címeres födeles ezüst kanna is, mely az 1721-es leltárban az 5. és 6. almárium 3. tételeként szerepel. Ugyanis Thurzó Ferencnek – a kanna egykori tulajdonosának – a fia volt Thurzó György, Thurzó Imrének, Nyáry Krisztina első férjének apja. Thurzó Imre egyedül volt fiú Thurzó György gyermekei között. Érthető tehát, ha ő volt a Thurzó-vagyon örököse.

Tudjuk, hogy Lackner Kristóf Sopron polgármestere számos tárgyát, eszközét hagyta végrendeletileg Esterházy Istvánra.[15] Miután Esterházy Orsolyának – István lányának – hagyatéka is bekerült a család fraknói kincstárába, nem érdektelen, ha Esterházy István és Lackner Kristóf kapcsolatait is elemezzük. Esterházy István – mint a nádor legidősebb fia – tudatosan készült apja örökébe, a majorátus átvételére. Apjával vagy egyedül többször megfordul Sop-

14 Csapodi i. m.; Nagy Iván: Magyarország nemesi családai, 18. köt. 202 (Thurzók és az Esterházyak kapcsolata); az Esterházyakra Nagy i. m. 4. köt. 82–86; TROPHAEUM DOMVS INCLITAE ESTORAS 1–3. rész (Viennae, Austriae, Typis Leopoldi Voigt, M. D. C. C.), ennek 80. képe ábrázolja Esterházy Istvánt (IV). A kép alatt a következő aláírás található: Comes Stephanus Estoras de Galanta, Perpetuy in Frakno, Praesidij Papa Sup: Cap: Cons: Ao 1641. A szöveg között a pápai Esterházy család címere: koronából kinövő szárnyas griff, jobbjában kardot, baljában pedig 3 szálból álló virágot tart. Felesége képe a 81. számú. Alatta ez a felirás: Comitissa Elisabetha Turzo de Betlen falua, Comitis Stephani Estoras de Galanta perpetui in Frakno Coniunx. Anno Domini 1641. Középen az Esterházyak fraknói (hercegi) ágának címere.

15 Lackner Kristóf 1631. dec. 29-én halt meg. Végrendelete 1631. nov. 19-én kelt. Payr Sándor: A soproni ev. egyházközség története. Sopron, 1917, 290; vö. még Kovács József László: Lackner Kristóf és kora. Sopron, 1972, 137.

A kincstáralapító Esterházy Miklós vőlegényi dolmánya (VII. sz.)

ronban, melynek iskolájában számos nemesifjú tanul ebben az időben. Sopronban tanult és Lackner Kristóf főtéri házában lakott Révay Péter koronaőr fia, Révay Pál is. A Nádasdyak hozzák ide és taníttatják Sopronban, hiszen nénje, Révay Judit a kiváló mezőgazdának, Nádasdy Pálnak a felesége volt. Lacknernak végrendelete szerint Nádasdy Pál tartásdíj fejében 250 tallérral tartozott.[16] Nádasdy Pál és Lackner kapcsolatai jóval a Bethlen felkelése előtti évekre nyúlnak. Lackner Electio Trigoniana c. iskoladrámáját, melynek előszava 1617. június 22-én Sopronban kelt, Nádasdynak, viszont másik drámáját, az „Actus Oeconomicus" címűt (1619) Révay Péter koronaőrnek, Turóc megye főispánjának, kir. tanácsosnak és étekfogómesternek ajánlotta. Érdekes, hogy Lackner 1631. november 19-én Sopronban kelt végrendeletében Sopron megye főurai közül Nádasdy Pálon kívül a leendő Esterházy utódot, Istvánt emlegeti. Esterházy István ekkor mintegy 15–16 éves ifjú volt, akire – lévén a teljhatalmú nádor – feltekintettek nemesek és városi polgárok egyaránt. Tehát annak, hogy Lackner Kristóf végrendeletében Esterházy Istvánnak adandó tárgyak, eszközök szerepelnek, alig van különösebb jelentősége, más kerdés, hogy Lackner miért éppen ötvösmunkáit hagyja rá végrendeletileg. Az aranyműves Lackner feltehetően arany és ezüst tárgyait becsülte legtöbbre, hiszen az is elképzelhető, hogy egyiket-másikat éppen ő készítette. Bár erre vonatkozólag egyetlen biztos támpont sem található végrendeletében. 1923-ban az Iparművészeti Múzeumnak letétbe átadott kincsek csupán az Esterházy családi kincseknek csak egy részét alkotják. Nem azért, mintha a család nem fordított volna kellő gondot megőrzésükre, hanem, mert a kincseket többször szelektálták, s a nem reliquiákat a család más jellegű gyűjteményeibe sorolták. A Lackner által Esterházy Istvánnak adott tárgyak is erre a sorsra jutottak-e, vagy eleve nem kerültek Fraknóra, a rendelkezésre álló adatok alapján alig dönthető el. Mindenesetre a Lackner végrendeletében szereplő aranyozott tál, hegyikristály-váza, sótartó, úti íróeszköz jelenleg nem található az Esterházyak kincsei között.

Folytathatnánk a példák felsorolását, de az idézettekből is kitűnik a leltározónak az az igyekezete, hogy a tárgyakat úgy írja le, hogy azonosításuk bármikor megtörténhessék. Ha a tárgyról a családi hagyomány nem tud semmit, akkor a leltározó minél pontosabb leírásra törekszik. Nemcsak a tárgy formáját, színét írja le, hanem anyagát, technikáját is. A kincstár igen tekintélyes számú olvasót is őrzött. Ezek felismerhető és később is azonosító leírása fejtörést okozott a leltározónak. Ezért nemcsak az olvasó színét, anyagát, hanem tokját vagy az olvasón lévő feliratokat is feljegyezte. Így például az 51–52. sz. szekrényben lévő egyik tiszta ezüst szemű fehér olvasónál megjegyzi, hogy „Nyári Krisztina Esterház Miklósnéé volt, az mint rajta levő irásból is ki tetczik".

Bár az 1725-ös leltár – más leltárakhoz hasonlóan – statikus adatokat, puszta leírásokat tartalmaz, esetenként mégis akadhatunk olyan megjegyzésekre, melyek a tárgyak egykori tulajdonosaira, viselőire utalnak. Az 1725-ös leltár őrizte meg azokat az adatokat is, melyekből a Mátyás-kori, vagy Mátyásnak tulajdonított darabokat ismerjük.[17] Sajnos a leltárból nem tűnik ki, hogy e tárgyak honnan és mikor kerültek az Esterházyakhoz. Egyébként ismeretes, hogy a Mátyáshoz fűződő, illetve neki tulajdonított tárgyak egy része problematikus: nemcsak az úgynevezett „Mátyás kabát" XV. századi eredete vonható kétségbe, hanem az ún. „Mátyás gyűrű" XV. századi eredete is. A Mátyás serleg

16 Payr i. m. 274–275; Kovács i. m.

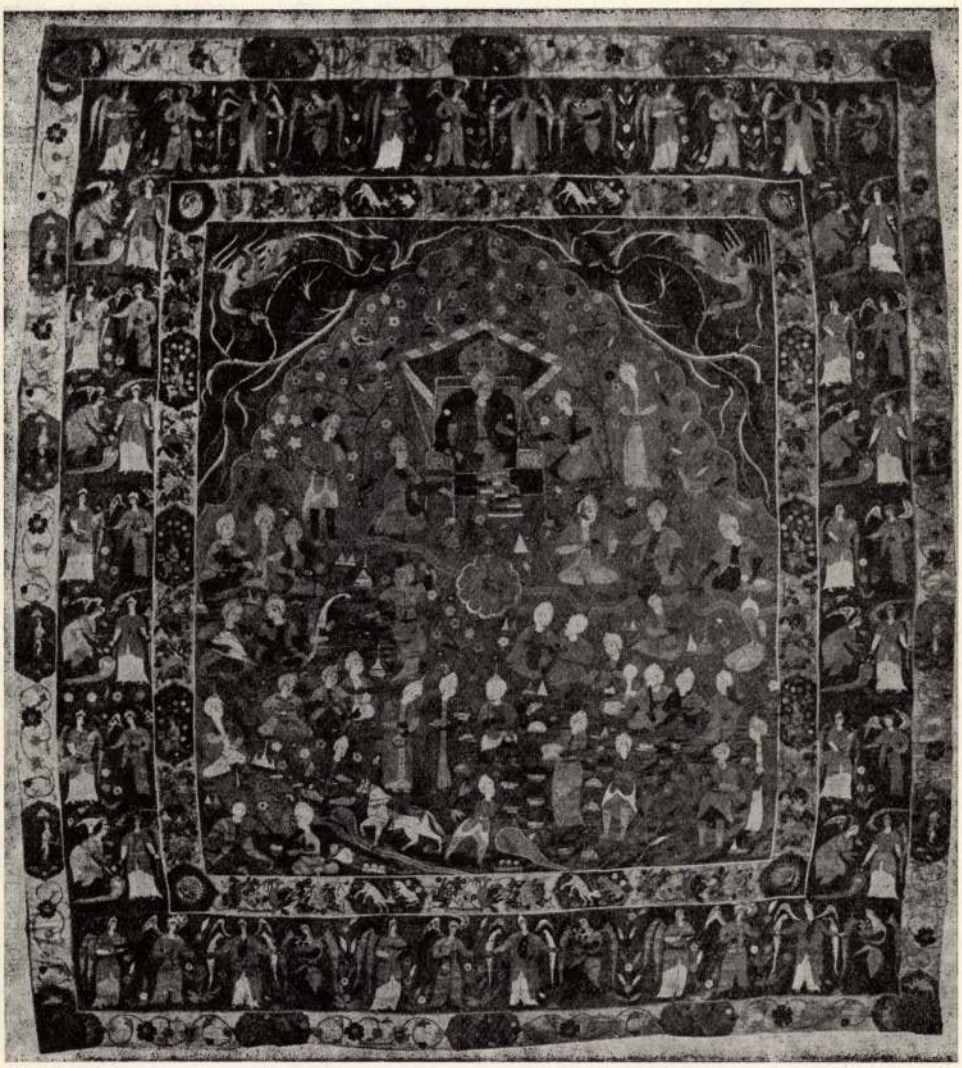

Az ún. Esterházy-kárpit. Perzsa munka (XVII. sz.)

a hólyagos serlegek típusába tartozik és alapformájában kétséget kizáróan már a XV. század hetvenes, nyolcvanas éveitől ismeretes.[18] A serleg típusával már Dürernél találkozunk a XVI. század első éveiből származó egyik rajzon. A Szépművészeti Múzeum gyűjteményében található „Ismeretlen festő: Királyok imádása" c. egyik hajdani szepeshelyi oltárról származó, 1480–90 körüli időből való táblaképén is ott található az Esterházy kincstár Mátyás serlegének egyik rokon

17 Ötvösművek, ékszerek és az Esterházy-kincs. Kiállítás az Iparművészeti Múzeumban (Iparművészeti Múzeum, 1963) 17–20.

18 Héjj–Détári Angela: Der „Matthias Corvinus-Pocal" und Endres Dürer, der „Meister mit Rosette". Az Iparművészeti Múzeum Évkönyve, IX, 1966, 21–44.

darabja. A serlegen lévő, dús akantusz levéldísz viszont kétségtelenül a barokk stíluskorszak idejéből való. Tehát a serleget a XVII. század közepe táján átalakították, amit egyébként a serlegen lévő Esterházy feliratos embléma is tanúsít. Számunkra elsősorban a leltár azon adatai érdemelnek figyelmet, melyek az egyes darabok Fraknóra kerülésének körülményeiről tanúskodnak, illetve utalnak. Említettük már, hogy a gyűjtemény legjelentősebb gyarapodása Pál nádor idejében, a XVII. század második felében mehetett végbe. Ez az időszak a család vagyoni emelkedésének és gazdagodásának az ideje. Ebben az időben vált ketté a család. A legidősebb testvér, Pál nádor, a hercegi, öccse, Esterházy Ferenc pedig a grófi ág megalapítója. Ugyancsak abban az időben szerzik meg az Esterházyak a Zrínyi–Frangepán–Wesselényi-féle összeesküvésben való részvétele miatt törvényellenesen kivégzett Nádasdy Ferenc országbírónak majdnem a fél Dunántúlt kitevő birtokait. A birtokok megszerzésével egyidejűleg a Nádasdy-kincsek, ingóságok egy része is az Esterházyakhoz vándorol. Sőt nemcsak a Nádasdy-ingatlanok lesznek Esterházy tulajdonná, hanem a Nádasdyakhoz más családoktól került ingó értékek is. Így például Fraknón, az Esterházy-ősgalériában több olyan kép volt, mely még Nádasdy Ferenc országbíró egykori galériájának darabjait alkothatta. A sárvári Nádasdy-vár dísztermének Pápa 1600-as ostromát, illetve felszabadítását ábrázoló freskójának egyik kartonja még az 1910-es években is Fraknón volt, az Esterházyak tulajdonában.[19]

Kőszeg várát 1693-ban szerzi meg vétel útján a Kéryektől és a Széchyektől Esterházy Pál.[20] Kőszeg korábban e két család közös tulajdona volt, s mint az Esterházy-levéltár egyik okmánya bizonyítja, a súlyos anyagi válságba kerülő két rokon család nyolcvanezer forintért adta el Esterházy Pál nádornak, aki a megállapodott összegen túlmenően a Sopron megyei Kaboldot adta cserébe a Kéryeknek, illetve a Széchyeknek. Valószínűleg a csere idején került az Esterházyak fraknói kastélyába Széchy Mária „a szépséges, Marssal társalkodó Murányi Vénus" életnagyságú olajfestménye.

Az erdélyi fejedelmek portréi közül Bethlen Gábor, Bocskay István és I. Rákóczy György olajfestményei emelkednek ki. Valószínűleg Thököly Éva, Esterházy Pállal kötött házasságakor hozományaként kerültek e portrék az Esterházyak fraknói ősgalériájába. Így került Fraknóra Lórántffy Zsuzsanna, I. Rákóczy Györgyné skófiumos ágyterítője, valamint más, egykor kétségtelenül a Lórántffyak kincstárában lévő darab. Egyik Lórántffy-pecsétgyűrű azoknak a násfáknak egyikét díszíti, mely az ún. násfás serlegen nyert a későbbiek során elhelyezést. Köztudomású, hogy a serleget 17 db XVI–XVII. századi násfa díszíti. Ezek csak akkor kerültek a serleg felületére, mikor rendeltetésszerű használatuk a korízlés változásával csökken. Ez az időszak a XVII. század vége, a XVIII. század eleje. A szóbanforgó pecsétgyűrű segítségével a serleg készítésének a közelebbi időpontja is meghatározható, hiszen a násfát megelőző időszakban a család címerét ábrázoló metszett követ szabályos pecsétgyűrűként használták és csak a használat után alakították át násfává, majd a násfát a serleg díszítéséül használták fel fel. A násfa csak Esterházy Pálnak Thököly Évával történt házassága után került az Esterházyakhoz, így a násfa készítését a XVII. század végére, a XVIII. század elejére tehetjük.

(Folytatjuk)

19 A fraknóvári képtár csata- és arcképei. Pesti Hírlap, 1912. szept. 11.
20 OL. Esterházy cs. budapesti hitbiz. lt. Rep. 13. Fasc. G nr. 112.

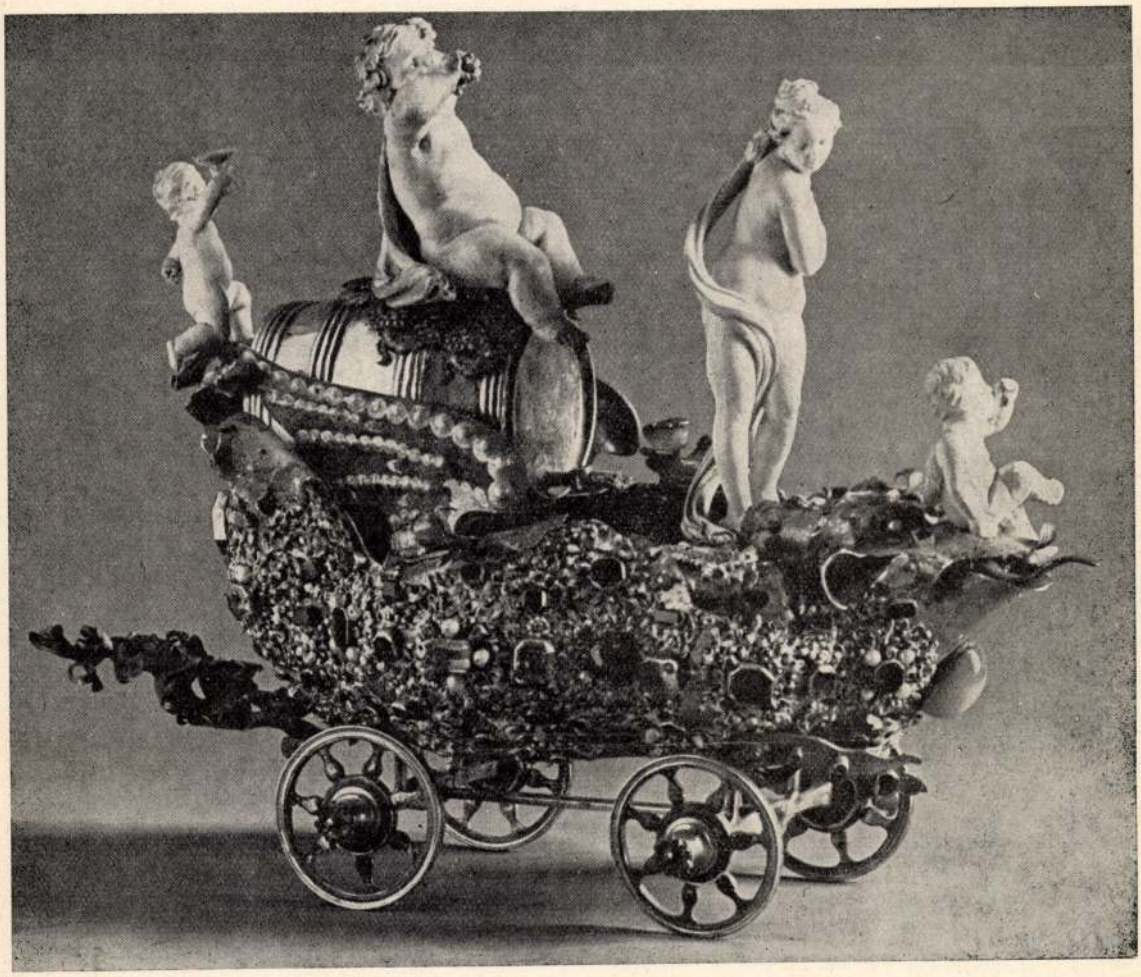

Az ún. Bacchus-kocsi. Állítólag a Nádasdyak sárvári kastélyából került a XVII. sz. végén Fraknóra

Varga Gyula:

Pusztacsalád és gondjai (1945—1972)

1. 1945 megrendítő nagycsütörtökén szakadt vége Pusztacsalád nagyböjti nehéz napjainak. A menekülő németeknek csak „vacsorázni" való idejük maradt. Ez a böjti vacsora az iskola, a magtár felgyújtásával, a patakon át Csapod felé vezető út hídjának felrobbantásával és a vasúti híd megrongálásával járt. Viselkedésükkel csak kárt okoztak, de a szovjet hadsereg előnyomulását nem akadályozhatták meg.

A falu felszabadításáért folyó harc 1945. március 29-én zajlott le. Felszabadult a falu. Ezzel új élet kezdődött. 1945 áprilisában megalakult a pusztacsaládi Nemzeti Bizottság. A 321 lélekszámú felnőtt lakosságból (1949-ben az összlakosság 630 fő) Pusztacsaládon a Kisgazdapártnak 32, a Parasztpártnak 15, a Szociáldemokrata Pártnak 6 és a Kommunista Pártnak 20 tagja volt. Ezek a pártok képviseltették magukat a Nemzeti Bizottságban. A gazdasági és politikai helyzet még nem stabilizálódott. Jöttek a pártoskodások, volt ugyan mit egyeztetni a Nemzeti Bizottsággal, de az éppen összetételénél fogva nem volt képes feladatainak ellátására.

A felszabadulás pillanatában kevés önálló gazda, zsellér és uradalmi cseléd lehetett ebben az országban, aki ne érezte volna, hogy itt valami végérvényesen lezárult, és valami egészen másnak, újnak kell elkezdődnie. Ezt az általános hitet a kialakuló demokratikus államhatalomnak gyors intézkedése tette meggyőződéssé: megszűnt a mintegy évezredes nagybirtok rendszer. Ez egyébként azon kevés demokratikus törvények közé tartozott, amit a parasztság — egy vékony réteget kivéve — egységesen helyeselt.

2. A földosztásról szóló 600/1945 Me. sz. rendelet a Magyar Közlöny 1945. március 18-i számában jelent meg, mely a szegényparasztok számára nem rendelet volt a sok közül, hanem a Rendelet. A szegényparasztok csakhamar betéve tudták a rendelet legfontosabb tételeit. Ez elengedhetetlen volt számukra már csak azért is, mert a földreform végrehajtását az érdekelt szegényparasztokra bízta.

Pusztacsaládon az első földosztó bizottság is — a bizottság egyik volt tagjának, H. J.-nak adatközlése szerint — 5 tagból állt. Ez a bizottság nem volt szerencsés összetételű. Jól gazdálkodó középparaszt és az uradalmi „gazda" is tagja volt az első földosztó bizottságnak. Amint az 1945 előtti birtokmegosztásból is kitűnik,[1] Pusztacsaládon három 200 holdon felüli birtokos volt. Az Újhelyi birtok Madarasi Endréné Újhelyi Edit és Újhelyi Tibor tulajdonában, azonkívül báró Berg Tasziló birtoka Szolgagyőrben, amely közigazgatásilag Pusztacsaládhoz tartozik.

Először báró Berg Tasziló birtokát mint 1000 kataszteri holdat meghaladó mezőgazdasági birtokot teljes egészében igénybe vették. Az első földosztó bi-

1 Pusztacsalád 1945 előtti birtokmegoszlása: 200 holdon felüli birtokos volt 3; 40 holdon felül 3; 30 holdon felül 4; 20 holdon felül 22; 10 holdon felül 23; 5 holdon felül 12; 3 holdon felül 16; 1 holdon felül 2; 1 holdas 2; 1 holdon alul 3; összesen 92 birtokos (vö. Soproni Elek: A kultúrsarok gondjai. Sopronvármegye szociális és gazdasági viszonyainak feltárása. Bp., 1940, 241).

Sz 1974/4

Katona Imre:

A fraknói kincsek

II. rész

4. Az 1725-ös leltár nemcsak az egyes tárgyak provenienciájára utaló adatokat tartalmaz, hanem a kincstár anyagának XVIII. századi tárolásmódját is szemlélteti. A tárgyakat nem a szabadban, a terem különböző részein, hanem kétosztatú szekrényekben tárolták. Az egyes szekrényeket a célszerű elhelyezhetőség céljából polcokkal látták el. A gyűjtemény a XVIII. század első évtizedeiben már hitbizományi tulajdon volt, együtt-tartását törvények biztosították. Talán a gyűjtemény hitbizományi jellegének tulajdonítható, hogy a XX. század első évtizedéig csorbítatlanul fennmaradt.

Az 1721-i leltárban ugyan nem szerepel és mint láthatjuk, nem is szerepelhet az az első látásra jelentéktelennek tűnő fajansz csésze, mely a fraknói kincsekkel együtt – mint azok elválaszthatatlan tartozéka – 1923-ban került az Iparművészeti Múzeumba. Az ekkor felvett leltárkönyv szerint a csésze anyagára nézve fajansz, díszítésre nézve pedig – az akkori leltárkönyvet idézzük – kinaizáló magyar munka.[23] Az elég igénytelen tárggyal kapcsolatban joggal merül fel a kérdés, mi lehet az a különleges ok, melynek alapján a család a kincstárban és nem máshol helyezte el megőrzésre. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy akkor, a XVIII. század második felében, a tárgy készítésekor már külön állt a család porcelángyűjteménye, melyben számos, jelentős kiemelkedő meisseni és bécsi porcelánt őriztek, ezért még furcsább, hogy a csészét nem itt, hanem évszázadokig Fraknón őrizték. Pusztán érdekességként említjük, hogy tálkánkkal hasonló anyagú és díszítésű kinaizáló fajansz a soproni Előkapu ásatásakor is került a felszínre sok más egyéb fajansztárgyakkal, tálakkal, bokályokkal és tálkákkal együtt. Ez a körülmény megerősíti bennünk azt a feltételezést, hogy a szóban forgó fajansz tálkában egyik, az Esterházyak által a XVIII. század közepén, illetve a század második felében létesült fajanszgyár készítményét sejtsük. Érdekes ezzel kapcsolatban számba venni mindazt, amit e gyár és létesítésének körülményeiről mind ez ideig sikerült irodalmi és levéltári adatok alapján megtudnunk.

Közismert, hogy Holicson és Tatán kívül az 1760-as években a Sopron megyei Lándzséron és Kaboldon – az Esterházy hercegek birtokain is – megpróbálkoztak a fajanszmanufaktúra alapításával. Mihalik Sándor adatai szerint a manufaktúra terve 1760-ban merült fel első ízben.[24] Úgy látszik azonban, hogy ennek megvalósítására Pál Antal herceg korai halála miatt nem kerülhetett sor, mert a manufaktúra létesítése 1765–66-ban kezdi újra foglalkoztatni a herceget, illetve ennek képviselőjét Rahier Pétert.[25]

Egyes főuraink, így nemcsak a Tatán székelő Esterházyak, hanem az Esterházy család hercegi ága is megtalálta már a XVIII. század elején a nagyobb jö-

23 Iparművészeti Múzeum Kerámia Osztály. A tárgy lt. 60.780 l. Leírása: Csésze, fajansz, „köpgen" forma, kezdetleges kék kinaizáló „szikla" díszítéssel. Magyar 18. sz. e. törött, ragasztott, hiányos. – Esterházy gyűjtemény, 1949. évi lajstrom sz. 138. Szá 11 cm, tá 4.5 cm, ?m. 6.7 cm.

24 Mihalik Sándor: Régi magyar művészi kerámiagyártás. Folia Archaeologica, XVI, 1964, 226–228; Szabad György: A tatai és gesztesi Esterházy uradalom áttérése a robotrendszerről a tőkés gazdálkodásra. Bp., 1957, 17–61; OL. Esterházy csal. lt. Urbarialia, Csomó 1199, Fasc. E.

25 OL. Esterházy csal. budapesti hitb. lt. Rahier-iratok, Fasc. 24, 25, 26, 27.

vedelmezőség lehetőségeit. A Sopron megyei Lukácsházán például 1769-ben kenderfeldolgozó manufaktúra-központot akarnak létesíteni, ahol a Kőszeg-környéki emberek szövéssel foglalkoznának. Ehhez a példát Nagymarton szolgáltatja, ahol már 1769-ben finom szövetgyár, ún. „Cotton Fabrique" létesült. Az anyagok kifestéséhez szükséges sziléziai pirosítófű helyett hazai anyaggal próbálkoznak. Ezek azonban csak erőtlen kísérletek azokhoz a nagyszabású vállalkozásokhoz képest, melyek sorát a szokolyai (Heves m.) vashámor és olvasztó létesítésére vonatkozó javaslatok nyitják meg, és számtalan manufaktúra alapítása zár be. A XVIII. század 60-as éveiben gigantikus építkezésekhez fognak az Esterházyak. E hatalmas méretű építkezés következtében kimerülnek az uradalom tartalékai. A falvak jobbágyainak egyre fokozódó kizsákmányolása mellett sem könnyű olyan hatalmas összegek előteremtése, melyeket az építkezés méretei igényelnek. Ez vezette arra az uradalom tisztségviselőit, hogy az igazgatásban, vezetésben kizárólag a hasznosság és jövedelmezőség elveit érvényesítsék. Miután a gerencsérség fellendülőben volt a XVIII. század közepén, érthető, ha a tisztviselők e hagyományos kézműipari tevékenységben rejlő lehetőségeket is igyekeztek a végletekig kihasználni a maguk és az uradalmuk hasznára s újabb tőkeszerzési lehetőségekre.

Sopron megye nyugati részén, a ma már Ausztriához tartozó lándzséri, kaboldi és lékai uradalom egyes falvaiban, Dörfölön, Kéthelyen, Péterfán, Kőhalmon és különösen Csáván évszázadok óta fejlett agyagművesség folyt. A szakértők közül főleg Metzbergre és Brequinre támaszkodott. A két szakértő nem művész, hanem elsősorban agyagtechnológus volt. Brequin mérnökszázados a gyártandó edények használhatóságát sugalmazta, Metzberg a porcelánszerűség követelményeit képviselte. Megfelelő alapanyag híján és a két ellentétes szakértő információitól függően hol Csáva, hol pedig Dörföl került szóba a manufaktúra helyéül. 1767-ben már meg is született a manufaktúra terve. Úgy látszik Metzberg álláspontja diadalmaskodott, mert ő kapott megbízást a tervezett manufaktúra vezetésére. Ezt megelőzően — ugyanez év elején — már egyszer megállapodás történt a csávai manufaktúra létesítésére. Eszerint a manufaktúra felállítását Brequin vállalta volna magára. A manufaktúra azonban csak névleg lenne csávai, mert felállítására Dörfölben kerülne sor, ti. itt áll elegendő tüzelő rendelkezésre. Brequin a Rajna-vidéki Koblenz manufaktúráját vezette, ahol elsősorban korsókat gyártott. Ahhoz azonban, hogy ilyen vagy ezekhez hasonló minőséget állíthasson elő, a csávai és dörföli föld összekeverését látta legcélszerűbbnek. Így jó, tűzálló alapanyag előállítását remélte a cserépgyártásra. Azonban az 1766-ban vagy 1767-ben kötött megállapodás rövid ideig lehetett érvényben, mert Rahier egy ugyanez évben kelt másik levele szerint nem Brequin a csávai tervezett agyagárugyár vezetője, hanem a már említett bécsi Metzberg. Azt, hogy Brequin vállalkozása miért és ki miatt hiúsult meg, ma már nehezen lehetne tisztázni. Annyi azonban bizonyos, hogy Rahier a Schmiliarhoz írott levelében erőteljesen hangsúlyozza a vállalkozás hasznosságát. Egyes kutatók szerint a fazekasság fellendítésében az újkeresztény gerencséreknek is szerepük lehetett. Ez azonban nem bizonyítható, mert a csávai fazekasművesség még a múlt század végén és az 1900-as évek elején is, teljesen az ősi hagyományoknak megfelelően, csak egyszerű darabok előállítására törekedett. A régihez való konzervatív ragaszkodás, a maradiság, nemcsak edényeik formájában, mintázásában jutott kifejezésre, hanem az edények rajzaiban is. Már a XVIII. század második felétől többször találkozhatunk a csávai fazekasokkal, különösen a manufaktúra létesítésének felbukkanása előtt.

Az Esterházyakat képviselő Rahier Péter arra törekedett, hogy a tervezett manufaktúra megvalósítása elől minden akadályt elhárítson. Első és legfontosabb teendője a manufaktúra alapanyagának, az agyagnak a védelme volt. E törekvését kettős úton igyekezett érvényesíteni. Az egyik „finomabb eljárás", melyhez főleg a kezdeti időkben folyamodott, az agyag és a fa használati díjának emelése volt. Az erre irányuló intézkedései azonban nem járhattak kellő eredménnyel, ezért következő lépése az ősi gerencsér-mesterség likvidálása. 1766-ban a herceghez írt jelentése szerint Csáván (Stoob) hat fazekasmester tevékenykedik. Számukat — mint Rahier írja — feltétlenül csökkenteni kell, mert azzal, hogy az égetéshez az erdei fákat használják fel, mérhetetlen károkat okoznak az uradalomnak. 1766. május 2-án írott levelében — valószínűleg a herceg bátorítására — megtiltja, hogy a csávai fazekasok műhelyeiket fiaiknak, illetve vejeiknek engedjék át. Véleménye szerint a műhelyekben csak az idősebb mesterek működhetnek.

Rahier leveleiben Csáva szerepel legtöbbet. Ebből arra következtethetünk, hogy ezt tartotta manufaktúra céljaira legalkalmasabbnak. A manufaktúra terve azonban a szokottnál nagyobb feladatokat jelentett számára. Ezért minden egyes lépés vagy intézkedés előtt kikérte a megfelelő szakértők véleményét, mind az uradalom, mind a jobbágyok szempontjából.

Feltehetően a herceg utasítására kellett Brequinnel a szerződést felbontani és Metzbergre bízni a manufaktúra létrehozását. A manufaktúra elhelyezésére a használaton kívüli dörföli bőrgyár épülete látszott a legcélszerűbbnek. A tervek szerint itt építik meg a kemencét, melyhez Metzberg Bécsből hozna megfelelő fazekasmestert.

A XIX. század végén létesült csávai agyagárugyárban az Esterházyak régóta melengetett terve valósult meg. Különösen a csávai agyagárugyár kályhái érdekesek. Közülük az 1900-as és az 1910-es években még Sopronban is állt néhány.[26]

5. Az értékes kincsanyagra — mint általában főuraink s az Esterházyak műértékeire — a múlt század hatvanas éveiben fordul a figyelem. Ebben a főérdem kétségtelenül a nemzeties közgondolkodásé, mely kezdi felismerni és számba venni a nemzeti múlt kiemelkedőbb értékeit. Emellett az Esterházy család belső bajai, problémái is egyre sürgetőbben vetik fel a kincstár nemzeti tulajdonba vételének lehetőségeit. A XIX. század közepén Esterházy Miklós, az első felelős magyar kormány minisztere, később a monarchia londoni nagykövete példátlan nagystílű, pazarló életet élt. Még a közel száz domíniumot magába foglaló Esterházy-birtok eresztékei is megroppantak a költekező, szertelen életmód következtében. Végül is zárgondnokság vette át a hitbizomány kezelését, gondozását. Érthető, ha ilyen anyagi körülmények közt a családi gyűjtemények sorsa, perspektívája is úgy merült fel, hogy az adott körülmények, feltételek alkalmasak-e a gyűjtemény fenntartására, fejlesztésére? Közben az újságok, a sajtó hasábjain egyre alakult, formálódott az a gondolat, miként lehetne az Esterházyak műkincseit, képeit, rajzait és családi relikviáit közgyűjteményeink, múzeumaink, könyvtáraink számára megszerezni és a közönségnek kiállításokon bemutatni. Ormos Zsigmond azzal a javaslattal próbálkozott, hogy az újonnan épülő Akadémia épületét nemzeti képtár — nevezetesen az Esterházy-kép- és rajztár — céljaira kell megtervezni, alkalmassá tenni.[27]

26 Geisztlinger Pál: Az Esterházy herczeg agyagipari gyára. Soproni Napló, 1899. ápr. 9; A hg. Esterházy-féle iparvállalatok 1898-ban. Soproni Napló, 1899. márc. 19.

Elképzelései szerint az Esterházy-képtárt aszerint kell felállítani, elrendezni, ahogyan a bécsi Mariahilferstrasse-i Esterházy palotában állt a Pottendorfból történő elszállítás óta. Tudjuk, hogy a képtár végül is vétel útján a magyar állam tulajdonába került és a Szépművészeti Múzeum törzsanyaga lett.

A fraknói kincsek – éppen relikvia-voltuk miatt – a családi tulajdon elidegeníthetetlen vagy legalábbis nehezen eladható részét alkották. Tudjuk, hogy törvényeink szerint az ősgaléria darabjait még teljes vagyoni csőd esetén sem lehetett eladni, elárverezni. Ezért a kortársak azt a kézenfekvő megoldást követték, hogy igyekeztek a féltve őrzött családi kincstárak anyagaival kiállításokon megismertetni a lakosságot, ezáltal a közvélemény segítségével arra bírni a herceget: kincseit – miként kép- és rajztárának legszebb darabjait – adja a nemzetnek. A kincstár voltaképpeni felfedezése, darabjainak pontosabb megismerése ekkor kezdődik. A kincstár egyes darabjai az 1876-os magyar árvízkárosultak javára rendezett történeti és műipari kiállításon szerepeltek először Budapesten.[28] Itteni bemutatásuk érthető módon felcsigázta a közvélemény érdeklődését, s egyre sürgetőbbé vált a kincstár eddig nem ismert ötvös-, textil- és elefántcsont-tárgyainak bemutatása, prezentálása is. Az 1884-es ötvösségtörténeti kiállításon szinte a kincstár minden jelentősebb ötvösművét bemutatták, a Losonczy-kannától a Mátyás-serlegen és Mátyás-kulacson át a Zápolya-serlegig, hogy csak a jelentősebbeket említsük, a díszesebbnél díszesebb násfákról, egyéb nyak- és mellékekről nem is beszélve. Szinte a kiállítás minden ismertetésében kiemelik az Esterházy-kincstár valóban páratlan értékű kincseit, különösen a magyar ötvösök által készített páratlan szépségű Losonczy-kannát, melyet a kiállítási kalauz is részletesen ismertet számos nagyobb és kisebb rajzzal, egy-egy motívum-részlettel együtt. Egyébként már ekkor – a katalógusban – felvetik, hogy az ún. Mátyás-serleget díszítő barokkos levéldíszek a XVII. században kerültek a különben kétségtelenül a XV. század második felében Nürnbergben készült hólyagos serlegre.[29] Az 1885-ös általános kiállításon már nemcsak ötvöstárgyakkal találkozunk, hanem a kincstár kiemelkedő texilemlékeivel, köztük a Mátyás-kabáttal és Brandenburgi Katalin szoknyájával is. 1896-ban, a millenniumi kiállításon minden eddiginél teljesebb kollekcióval szerepel a fraknói kincstár. Most már a hegyikristály vázától az elefántcsont faragáson át az ötvös- és textilemlékekig a gyűjtemény számos darabja, alkotása a közönség elé kerül. A kincsek 1919-ben kerültek az Iparművészeti Múzeumba. Közismert, hogy a műkincsek múzeumokba szállítását már 1918 október végén, november elején megkezdték, mint ezt Végh Gyula naplójában olvashatjuk.[30] „Tisza István meggyilkolásának hírével egyidejűleg rémhírek kaptak lábra a hazaözönlő katonák és a Vácról kiszabadult orosz hadifoglyok várható fosztogatásairól. Későn este Batthyány Lajosné grófné, aki akkor az Andrássy úti Batthyány palotában lakott, telefonált, hogy jöjjek el hozzá, műkincseinek biztonságba helyezéséről akar velem beszélni. A sötét, kurjongató csőcseléktől lármás Király utcában gyalog siettem hozzá; aggódva beszéltük meg a szörnyű eseményeket. Onnan egyenesen a Múzeumba mentem és Lyerral együtt éjjeli ügyeletre ott maradtam. Tekintettel a forron-

27 Ormós Zsigmond: A herceg Esterházy Képtár műtörténelmi leírása. Pest, 1865, 7–9.

28 Ötvösművek, ékszerek és az Esterházy kincs 17–20.

29 Héjj-Détári Angéla: Der „Matthias Corvinus-Pokal" und Endres Dürer der „Meister mit Rosette". Az IM Évkönyve, IX, 1966, 21–44.

30 Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Quart. Hung. 3682, V–VI. köt. 23–28.

Esterházy-címer az elefántcsont agyaron (XVII. sz.)

Budapesti Történeti Múzeum Ös- és Ökonómiaszti Osztály Könyvtára

gásokra és hogy a veszélyt megelőzzük, vele és Hauch István gépésszel együtt még akkor éjszaka levittük a Múzeum legértékesebb kincseit a legalsó pincébe, melynek labyrintusában a betörők nem egykönnyen akadhattak volna reájuk. De ezenfelül Hauch még sajátkezűleg be is falazta a fülkét, amelyben a kincsek elrejtve voltak... A Károlyi kormány alatt megindult a magántulajdonban levő és egyházi műkincsek ú. n. szocializálása. Külön e célra megbízottak járták be az országot és halomszámra hordták a Múzeumba a drágaságokat..." Az Esterházyak fraknói kincstárát 1919. február 25-én – tehát majdnem egy hónappal 1919. március 21-e, a proletárdiktatúra kikiáltása előtt leltározták.[31] „Már a Károlyi-forradalom után a fraknói híres Esterházy-kincstár drágaságainak a fővárosba való szállítását az tette sürgőssé, hogy a környék népét izgatók a fraknói vár kifosztására biztatták a demokrata osztozkodás jelszavával. Bámulatos a fraknói gyűjtemény gazdasága. A régi magyar díszruhák példátlan sorozata, az egyéb textilholmi egy teljes múzeumnak megadná a jellegét. Az Esterházyak nagyszerű fegyvergyűjteményét nem bolygatták meg a szocialisták, mindössze néhány különösen művészi darabját hozták el, köztük II. Lajos király és Miksa király kardját. A régi lagyar hímzéseknek is gyönyörű példányai kerültek Fraknóból a fővárosba, például I. Rákóczi György feleségének, Lorántffy Zsuzsannának skófiumos bársonyterítője. Egy színesen applikált figurális takaró a régi török textilművészetnek remeke."[32] Tehát már jóval a proletárdiktatúra kikiáltása előtt megkezdődött a magángyűjtemények múzeumokba szállítása és „letét" formájában való elhelyezése. A fraknói kincsek beszállításának előkészületeit is már jóval a tanácskormány kikiáltása előtt megkezdték.

6. Ismeretes, hogy a Tanácsköztársaság a magántulajdonban lévő műtárgyak társadalmi tulajdonba vételére vonatkozó első rendelkezése a proletárdiktatúra kikiáltása után egy nappal, 1919. március 22-én kelt.[33] A proletárdiktatúra műtárgy-szocializáló bizottsága tehát 1919. március 22-e után kezdi meg működését. Nyugat-Magyarországon csak április első napjaiban találkozunk intézkedéseinek jeleivel. Az 1919. március 22-én kinevezett, a műtárgyakat társadalmasító bizottság első ténykedése arra irányult, hogy a múzeumban letétként elhelyezett tárgyak visszatartását elrendelje. Erre vonatkozólag 1919. március 24-én intézkedik Pogány Kálmán, a műtárgyakat társadalmasító bizottság elnöke.[34] Csak ezután kezdik el az országban szanaszét található műkincsanyag számbavételét, beszállítását.

A tanácskormány 1919. április 9-i és 10-i lapjaiban – így a „Szolnoki Munkás"-ban is – olyan hír lát napvilágot, hogy elrejtett kincsekre bukkantak a fraknói kastélyban: „Sopron, április 8. A gróf Eszterházi Móric fraknói kastélyában leltározó bizottságnak tudomására jutott, hogy a kastélyban nagy mennyiségű és értékű műkincsek vannak befalazva. Kibontották a falakat s ott ládákba csomagolva rengeteg kincset, arany- és ezüsttárgyat találtak. A kincseket, melyeket mintegy két héttel ezelőtt rejtettek el, zár alá helyezték" – olvashatjuk.[35]

31 OL. Esterházy csal. bpti hitb. lt. Vegyes-anyag, Fasc. 2184. Nro 110.

32 Az elkommunizált iparművészeti tárgyak. Az Újság, 1919. nov. 16.

33 Katona Imre: Az Iparművészeti Múzeum a két világháború között. Kézirat a MTA részére.

34 Iparművészeti Múzeum Irattára. (Adattár) 103/1919.

35 Szolnoki Munkás, 1919. ápr. 9.

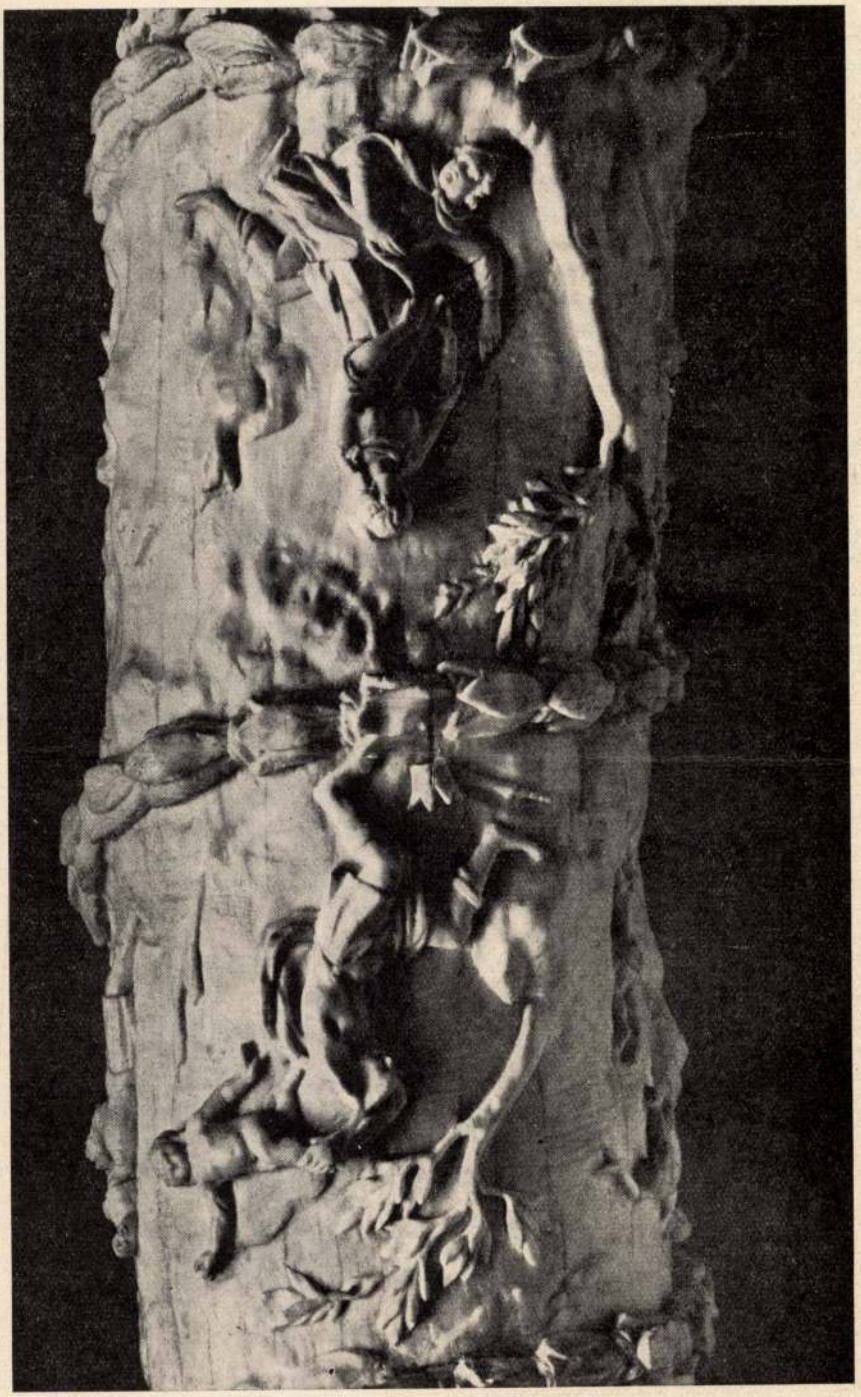

Részlet az elefántcsont agyarról (XVII. sz.)

Nemcsak az Esterházyak fraknói kastélyában bukkantak elrejtett kincsekre, hanem a Batthyányak nagycsákányi kincseinek értékesebb darabjait is elrejtették a műtárgyakat társadalmasító bizottság tagjai elől. Az elrejtett műkincsek csak 1919. április 22-én kerültek elő rejtekhelyükről. A „Fáklya" 1919. április 22-i számában olvashatjuk a következőket: „Kenzler Hugó és Pogány István (!),a közoktatásügyi népbiztosság kiküldöttei a szombathelyi püspöki rezidenciában megtalálták gróf Batthyány Iván milliókat érő műkincseit. A kiküldöttek a gróf nagycsákányi kastélyának műkincseit leltározták s feltűnt nekik, hogy épp a legértékesebb remekek hiányoznak, megtudták azonban közben, hogy a grófnő még novemberben több nagy ládát küldött a szombathelyi püspöki rezidenciába. Kenzler és Pogány erre azonnal Szombathelyre utaztak s ott tényleg megtalálták a hiányzó műkincseket. Egy titkos ajtó mögé dugva akadtak rá a kincsre, amelyek közt ott van Pieter Brueghel-nek egy XVII. századból származó festménye, négy mellszobor ugyanabból a korból, továbbá igen sok antik és új ezüstnemű.

Míg a szocializált képzőművészeti anyagot a Szépművészeti Múzeumban, az iparművészeti anyagot pedig az Országos Iparművészeti Múzeumban tárolták. „. . . . a Múzeum ú. n. Kassza-szobájában, részint pedig az én lakásomból elrequirált két utcai szobában halmozták fel a megbecsülhetetlen ötvöstárgyakat, miseruhákat, elefántcsontfaragványokat, fegyvereket" — olvashatjuk Végh Gyula emlékezésében.[36] „Mi, a Múzeum — írja —, csak a nálunk letétbe helyezett műtárgyak megőrzésére vállalkoztunk (voltak persze más raktárak is). Kiadtam szigorú utasítást, hogy minden darabot pontosan leltározni kell, hogy annak idején tulajdonosuknak mindent visszaadhassunk. A szocializáló biztos urak ezt fölöslegesnek ítélték, mert — szerintük — a nemzeti tulajdonná vált tárgyak úgysem kerülhetnek vissza többé előbbi tulajdonosaikhoz . . ." Végh Gyulának azonban nem sokáig volt módjában figyelemmel követni a Tanácsköztársaság múzeumpolitikáját, mert az 1919. április 1-én — vagyis tíz nappal a Tanácsköztársaság kikiáltása után — kelt közoktatásügyi népbiztossági leirat értelmében a további intézkedésig, szabadságolták. Az Újság 1919. nov. 16-i száma mégis arról tudósít, hogy az Iparművészeti Múzeumban „immár kilencz hónapja" őrzi — és őrizte sokszor álmatlanul Végh Gyula „az ország legbecsesebb ritkaságait". Az Újság-nak ugyanez a száma — mely liheg a kommunistaellenességtől — töredelmesen bevallja, „hogy a műkincseknek ez a megőrzése nagy szolgálat volt az országnak. Az össze-vissza tomboló zűr-zavar hónapjaiban mennyivel több és mennyi pótolhatatlan érték pusztult volna el különben." A Szépművészeti Múzeum ekkor már megkezdte, az Iparművészeti Múzeum azonban csak később kezdi meg a magángyűjtők értékeinek, drágaságainak kiadását. „A fraknói vár tulajdonképpeni kincsei, az arany- és ezüstritkaságok még nem kerültek elő biztos rejtekhelyükről", csupán a ruhák és más textilneműek, elefántcsont kupák, tárgyak állnak behatóbb vizsgálat céljából a múzeum munkatársainak rendelkezésére. A Múzeum szinte az anyag egészéről kitűnő fényképeket, a régi magyar ruhákról pontos szabásrajzot készített, maga Végh igazgató a ruhák céljára darabokra szabdalt gyönyörű napkeleti és olasz ornamentumos mustrákat szép színes felvételekben rekonstruálta.

A Tanácsköztársaság bukása után uralomra kerülő ellenforradalmi kormány mindent megtett, hogy a proletárdiktatúra eredményeit, intézkedéseit,

36 Végh Gyula: Emlékeim és véleményem. V—VI. 23—28. l. OSzK. Kézirattár. Quart. Hung. 3682.

köztük a magántulajdonban levő nemzeti értékű muzeális kincsanyag társadalmi tulajdonba vételét elrendelő törvényt, érvénytelenítse, s megkezdje az értékes műkincsanyagnak a tulajdonosok részére történő mielőbbi visszaszol-

Az ún. násfás serleg (XVII. sz. második fele)

gáltatását. A társadalmi tulajdonba vett műkincsanyag nemcsak értékre volt igen jelentős, hanem számra is: „Legtöbb a porcelántárgy: több mint 5000 darab. Összegyűlt azután majd 300 darab bútor, mintegy 1000 ötvösmű és ékszer, kb. 200 darab szövet, gobelin és csipke, 82 miseruha, 37 szőnyeg, (egytől-egyig

muzeális darab) és sok egyéb tárgy."[37] Noha a magángyűjtők anyaga sem volt jelentéktelen, hiszen olyanoké volt, mint Andrássy Gyula, Sándor és Géza grófok, Batthyány Iván gróf, Apponyi Sándor és Henrik gróf, Zichy Jánosné, Esterházy Károly, Pallavicini György őrgróf, Hatvany Károly és Ferenc báró, Wenckheim Frigyes gróf, Nemes Marcell, Kohner Adolf báró, Glück Frigyes, Herczog Mór báró, hogy csak a kiemelkedőknél maradjunk. Az Esterházyak fraknói kincstárához azonban egyik gyűjtemény sem hasonlítható. Érthető, ha visszaadását halogatják, s ebben a közönségre apellálnak. Ugyancsak az Újság-ban olvashatjuk: „Milyen szép és szívet melegítő nagylelkűség lenne, ha Esterházy Miklós herceg, Fraknó ura, lehetővé tenné, hogy nemzetségének híres gyűjteménye a főváros közönsége elé kerüljön, hadd gyönyörködjék és vigasztalódjék rajta ez a gyászhoz szokott, szenvedéstől megviselt nemzedék is. Talán a célszerűség is azt tanácsolná, hogy Fraknó kincsei most, mikor Nyugat-Magyarország hovatartozásának kérdése még végképpen el nem dőlt, a fővárosban várják meg a kérdés eldöntését. Fraknó, sajnos, az ország határán van, Nyugat-Magyarországnak abban a részében — írják —, melyet a saint-germaini szerződés Ausztria számára hasított ki."

A cikk hangvétele sejteti, hogy inspirátora Végh Gyula, az Iparművészeti Múzeum akkori igazgatója volt. A cikk furcsa és ellentmondó mentalitást tükröz. Már megtörtént a Tanácsköztársaság magántulajdonban lévő műkincsek társadalmi tulajdonba vételéről szóló rendelkezéseinek érvénytelenítése, tehát a múzeumba begyűjtött műkincsek visszajuttatása már nem volt tovább halogatható. A fraknói kincsek visszaadásával azonban politikai okokból várniuk kellett. A huzavona újabb alkalmat adott, hogy a múzeumban levő, de egyelőre még vissza nem adható értékes műkincsanyagot a múzeum munkatársai tanulmányozhassák. „Magam is számos rajzot, aquarellt készítettem textilgyűjteményünk számára középkori miseruhákról, másoltam a nyitrai evangéliarum írását, az Esterházy-kincstár szöveteit, fegyvereit stb." — írja feljegyzéseiben Végh Gyula. „A Tanácsköztársaság bukása után mindent hiány nélkül visszaszolgáltattunk. Egy gombostű sem hiányzott az ezekre menő darabszámból, de részünkre sok ismeret maradt meg a kincsek látogatása után. Sőt gyűjteményeink is gazdagodtak a — most már nem kényszerűségből — nálunk maradt kincsek révén. Tekintettel arra — olvashatjuk Végh Gyula emlékirataiban —, hogy Fraknó vára, ahol azelőtt az Esterházy-kincstárat őrizték, a békeszerződés értelmében Ausztriának jutott, azzal a kéréssel fordultam Esterházy herceghez, hogy a hitbizományi kincstárat ne engedje külföldre szállítani, hanem hagyja meg továbbra is letétképpen az Iparművészeti Múzeumban. Nagy Emilnek, a herceg akkori jogtanácsosának tanácsára a hazafias szempont mellett hangsúlyoztam a gazdaságit is (amiről tényleg szó is volt), és csak azok lesznek adómentesek, amelyek múzeumban vannak elhelyezve. Ez az érv hatott is. Megkötöttük a letéti szerződést és az Esterházy-gyűjtemény az Iparművészeti Múzeumban maradt, ahol két nagy termet töltött meg, és máig a múzeum egyik kiváló, más országok uralkodó kincseit pótló attrakcióját képezi".[38]

A szerződés megkötése elhúzódott a különböző jogi formák kialakítása miatt. Végre 1923. március 28-án létrejött a szerződés Esterházy Pál hitbizományi birtokos és az Iparművészeti Múzeum között. Ennek értelmében Esterházy Pál hitbizományi birtokos a fraknói kincseket ideiglenes letétbe adja az

37 Az Újság, 1919. nov. 16.
38 Végh Gyula: Emlékeim és véleményem. V–VI. 23–28. l.

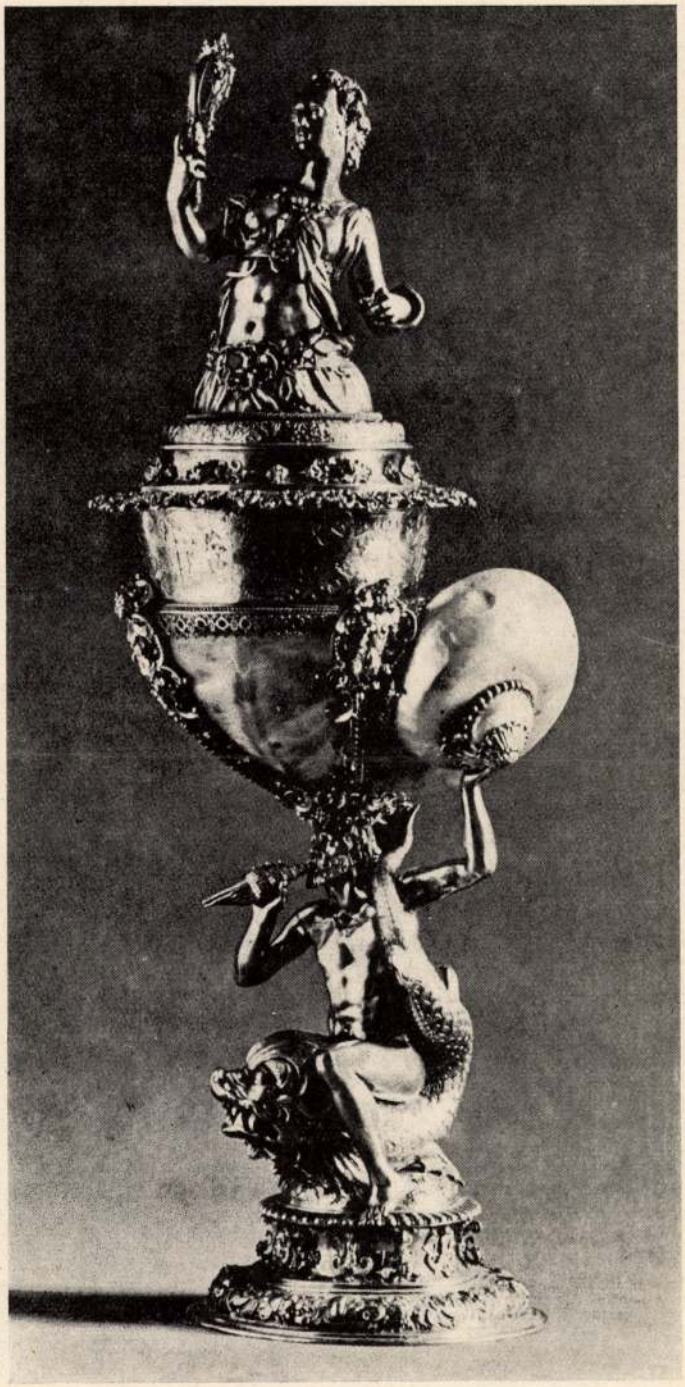

Az ún. Nautilus-serleg (XVII. sz. eleje)

Iparművészeti Múzeumnak. Az átadási-átvételi leltárat 1923. július 26-án vették fel az Iparművészeti Múzeumban. A letétbe adott anyagot 1939. június 15-én revíziózta Höllrigl József, az Iparművészeti Múzeum igazgatója, dr. Hárich János, az Esterházy-hitbizomány levéltárosa, dr. Mihalik Sándor, az Iparművészeti Múzeum őre és dr. Romhányi Gyula, az Iparművészeti Múzeum segédőre. A gyűjteményt utoljára 1940. április 30-án revízióztak.[39]

7. A kincstár darabjai az 1940-es években a múzeum állandó kiállításán álltak. 1944-ben, amikor nyilvánvaló lett, hogy az ország területe is hamarosan háborús hadszintér lesz, Esterházy a letéti megállapodásra hivatkozva, kérte az 1923-ban megkötött letéti szerződés felbontását. Kérését 112. szám alatt iktatták az Iparművészeti Múzeumban, de miután az Iparművészeti Múzeum korábbi önállóságát a Hóman-féle Gyűjteményegyetem-koncepció következtében megszüntették, s a múzeumot a Nemzeti Múzeum Főigazgatóságának rendelték alá, mint politikailag komoly kérdést, a Nemzeti Múzeumban működő főigazgatósághoz tették át. Itt döntöttek olyan formán, hogy a Bánffy- és az Esterházy-anyagot visszaadják eredeti tulajdonosuknak. Ezzel tulajdonképpen az Esterházy-kincsek kalandos története véget is ér, hiszen a kincsekről évekig az a hír járta, hogy elpusztultak Budapest ostromakor. Miután számos gyűjtemény esett áldozatul az ország évekig tartó bombázásának és hadszíntérré válásának, a hír még szakkörökben is hihetőnek tűnt. Esterházy Pál 1948 végén tett váratlan bejelentéséből[40] azonban kiderült, hogy a kincsek a bombatalálatot kapott Tárnok utcai Esterházy palota pincéjében feltehetően átvészelték a második világháború pusztításait. A bejelentés alapján a Múzeum feltáratta a palota pincéjét, s onnan sikerült kimenteni a gazdag anyagot, bár súlyosan károsodott, megrongálódott állapotban. A talajvíz, a különféle talajelemek bomlasztó munkája és a bombatalálat következtében az ötvös- és textilanyag egy része annyira szétroncsolódott és tönkrement, hogy részleges helyreállításuk és konzerválásuk is egy évtizedig tartott. Bár a konzerválás és restaurálás már közvetlenül feltárás után, 1949-ben megkezdődött és ma is folyamatban van, egyes darabok helyreállítása még sokáig eltarthat. Az 1963-as kiállításon nemcsak a tárgyak szépségét, pompáját élvezhették a látogatók, hanem egyszersmind annak az áldozatos és bravúros munkának az értékét is, melyet a megrongálódott tárgyak helyreállításával a múzeum ötvös- és textilrestaurátorai végeztek. Egykori felvételek tanúsítják, hogy a háború és az évekig tartó beázások következtében a kincsek nagy része olyannyira szétzúzódott, szétmállott, hogy helyreállításuk szinte reménytelennek látszott. Megfelelő gondos, modern technikai és technológiai eljárásokkal azonban az anyag nagy és értékes részét sikerült megmenteni. Ezek közül is kiemelkedik az ún. „Mátyás-kulacs". Az aranyozott ezüst és öntött díszítésű, kulacs-alakú edényt kétoldalt egy-egy Esterházy-címeres lemez fedi. A rajta levő 1652-es évszámból és a díszedény formájából nyilvánvaló, hogy a nádor címereit ábrázoló lemez későbbi rátét, maga a díszedény pedig XV. századi mestermű. Ugyancsak figyelemre méltó az az aranyozott levelekkel és virágokkal díszített fedeles hólyagos serleg is, mely a hagyomány szerint Mátyás királyé volt. A gótikus serleget 1565-ben készítette valamelyik ismeretlen nürnbergi ötvös. A kincstár Mátyás-kori emlékei között van az ún. „Mátyás-mente", „Mátyás-gyűrű" is. Míg az utóbbi feltehetően csak a XIX. század elején került a Viczayaktól az Esterházyakhoz,

39 Iparművészeti Múzeum. Irattár. 1940/56.
40 Uo. 1940/409. sz. ügyirat.

Griff karddal (Az Esterházyak grófi ágának címerállata)

a mente már 1721-ben Fraknón volt. A korai emlékek közt található Oláh Miklós reneszánsz mentécskéje és Zápolya János címerpajzsos aranyserlege is. Az utóbbi Fraknóra kerülése nem ismeretes, az Oláh-mentéről azonban tudjuk, hogy Esterházy Miklós Dersffy Orsolyával kötött házasságával került hozományként az Esterházyakhoz, ugyanis Orsolya asszony a hercegérsek nővérének dédunokája volt. Az 1652-es vezekényi csatában elesett Esterházy László piros selyem páncélinge a fraknói kincstár ugyancsak féltve őrzött darabja. A kiváló nürnbergi ötvösművész, Hans Petzold hatalmas méretű hólyagos serlegét az Esterházyak kincstára tartotta fenn mindmáig. A keleti művészet egyik pregnáns alkotása az ún. Esterházy-kárpit. A pompázatos, rátétes művű, figurális falikárpit a XVI. századi perzsa művészet remeke. Sajátos kompozíciója, kellemes színtónusa a korabeli perzsa miniatúrákra emlékeztet. Hadizsákmányként kerülhetett az Esterházyakhoz ugyanúgy, mint a gyűjtemény török és perzsa nyergei, takarói, kardjai, jogarai és más XVI. és XVII. századi fegyverei.

A XVII. századi német elefántcsont faragást számos kupa képviseli, a korabeli magyar hímzőművészet emlékei közül különösen I. Rákóczi György feleségének, Lorántffy Zsuzsannának címerdíszes, skófiumos ágyterítője emelkedik ki. Még e finom művű műremekek között is figyelemre méltó Bergmann Erazmus XVIII. századi besztercebányai ötvösmerster zománcdíszmű, drágakövekkel kirakott, trébelt aranyfedeles kupája és az a serleg, melynek oldalát 17 násfa díszíti. A násfák egy része XVI. századi, ennek ellenére a serleg készítési ideje mégsem tehető a XVII. század elejére, mert a násfák egyikét ugyanolyan címer díszíti, mint a Lorántffy-terítőt, amely viszont csak a XVII. század második felében, a Thökölyek révén került az Esterházyak kincstárába. A serleg maga feltehetően német munka, de a rajta levő násfák egy része magyar ötvösök ügyességét dicséri. A gyűjtemény egy másik érdekes darabja az ún. Bacchus-kocsi. Az aranyozott ezüst kocsiformát gazdag zománc és féldrágakövek díszítik. A kocsiban a Bacchus-ünnepség mithológiai alakjának elefántcsont figurái láthatók. Egykori leltárak szerint a kocsit a Nádasdyak sárvári kincstárában őrizték. Innen került, talán Nádasdy Krisztina Draskovich Miklósné révén, az Esterházyak tulajdonába. A kimagasló emlékek között szerepel Hann Sebestyén nagyszebeni ötvös aranyozott ezüst trébelt, allegorikus alakokat ábrázoló fűszertartója is.

A bőrfeldolgozó iparművészet korszakos mesterművei közül az ún. „Mátyás-kulacs" tokja emelkedik ki. A rajta levő felirat és évszám szerint a tokot Forgács Imre készítette a XVI. század végén. Eszerint a kulacs a Thurzó—Forgách-rokonság útján került az Esterházyak fraknói gyűjteményébe. Az eddigiekben, noha jelentős darabokat mutattunk be, a gyűjteménynek csak egy részét ismertettük. A gyűjtemény számos, igen kimagasló ötvös-, textil-, munkáit, elefántcsontfaragásait, üveg- és fajanszedényeit részben helyhiány, részben a restauráló műveletek befejezetlensége miatt nem állíthatták ki 1963-ban és a későbbi kiállításokon. Ahhoz, hogy az Esterházy-gyűjteményről teljesebb képet alkothassunk, meg kell emlékeznünk azokról a tárgyakról is, melyek — a már említett okok miatt, valamint mert egy részük restaurálása még nem fejeződött be — sem az 1963. évi, sem az ezután megnyílt kiállításokon nem szerepelhettek. A gyűjtemény textíliái közül csak néhány nyeregtakarót, a Lorántffy-terítőt, Esterházy Miklós gazdag díszítésű vőlegény-dolmányát, I. Lipót kabátját, Esterházy Pál dolmányát és más Esterházy-ősök mentéit, szoknyáit láthattuk a kincseket prezentáló utolsó kiállításon. Az Esterházyak fraknói kincstárának számban is jelentős kollekciójáról néhány festmény tájékoz-

tat. A gyűjtemény kimagasló, de nem restaurált darabja még Losonczy Antal királyi személynök aranyazott ezüst, trébelt, öntött és zománcdíszítésű reneszánsz kézmosó kancsója s az a sok nyak- és mell-ék, melyeket a leltár tételesen felsorol, azonban mindmáig restaurálatlanul őriznek az Iparművészeti Múzeum raktáraiban.

Zátonyi Sándor:

A csepregi reformáció kori kollégium
(1557–1643)

1. Az 1500-as évek közepétől 1643-ig fennálló csepregi iskola nemcsak az akkori város, hanem a Dunántúl nyugati részének életére is jelentős hatással volt. Ennek ellenére sokkal kevesebbet tudunk róla, mint a korabeli, hasonló jellegű és jelentőségű iskolákról. Ennek legfőbb oka az, hogy az iskola fennállása alatt – és azután is – annyi megrázkódtatás, vész érte Csepreget, hogy sem az iskola épülete, sem az iskola iratai nem maradtak fenn.

1588-ban tűzvész pusztított Csepregben: 132 jobbágytelek égett le. 1605-ben a csepregiek részt vettek Bocskay István szabadságharcában, később csatlakoztak Bethlen Gábor szabadságharcához is. A császári csapatok megtorlásul 1621. január 6-án feldúlták és felégették Csepreget. A közös sírba temetett halottak száma 1223 volt.

1643-ban Nádasdy Ferenc, a város akkori földesura katolizált. Amilyen bőkezűen támogatta azelőtt a protestánsokat, most olyan szigorúsággal üldözte őket. Menekülniök kellett nemcsak a prédikátoroknak, hanem az iskola tanárainak és diákjainak is. Megszűnt az iskola mellett működő nyomda is.

1704-ben a csepregiek csatlakoztak II. Rákóczi Ferenc szabadságharcához. A város azonban többször gazdát cserélt, hadisarc fizetésére kényszerült, elszegényült. 1771-ben ismét tűzvész pusztított Csepregben. Mindössze öt ház maradt meg.[1]

E sok viszontagságot a régi iratok közül mindössze néhány polgármesteri protokollum vészelte át, ezek egy része viszont a második világháború következtében semmisült meg. A csepregi kollégium közel egy évszázados történetére vonatkozóan ezért csak azokra az adatokra támaszkodhatunk, amelyek a helytörténeti monográfiákban, egyháztörténeti írásokban, neveléstörténeti írásokban, neveléstörténeti könyvekben és a 17. században Csepregben nyomtatott könyvekben elszórtan találhatók.

2. *Csepreg gazdasági és kulturális helyzete a reformáció előtt*

Az 1950-ig Sopron vármegyéhez tartozó Csepreg nevét első ízben egy Szombathelyen 1255-ben kelt okirat említi, majd két évvel később IV. Béla

1 Farkas Sándor: Csepreg mezőváros története. Bp., 1887; Rajczy Mária Mechtilda: Csepreg irodalmi múltja és népköltészeti hagyományai. Sopron, 1944; Soós Imre: Ősi Sopron megyei nemzetségek. Sopron, 1940; Payr Sándor: A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története. Sopron, 1924 (a továbbiakban: DEgyht.); Csatkai Endre–Dercsényi Dezső (szerk.): Sopron környéke és műemlékei. Bp., 1956.[2] Az idézett adatok a felsorolt könyvek több, kapcsolódó fejezetéből valók.

tt adománylevélben olvasható Csepreg (*Chepereg*) neve.[2] Csepreget gy 1348-ban kelt okirat említi városnak (*civitas*). Mint váralja teledett városi rangra.[3] A Soproni Városi Levéltárban fennmaradt, származó pecsétlenyomaton a következő felirat olvasható: S. CIVI [TATI]S ET CIV[IUM] DE SCHEPREG +. A pecsét mezejében háromtornyos várfal látható. Csepreg tehát megerősített város volt.[4] Csepreget vagy I. Lajos vagy Károly Róbert emelte városi rangra. A várfal nemcsak védelmet nyújtott háborúskodás idején, hanem jogi előnyöket is biztosított. I. Lajos rendelete alapján a fallal kerített városok jobbágyai mentesültek a kilenced fizetés kötelezettsége alól, ami nagy vonzóerőt jelentett a környékbeli falvak jobbágyai számára.[5] Csepreg vásártartási és vámszedési joggal is rendelkezett. 1438-ban említik először országos vásárát.[6]

E tényezők hatására jelentősen emelkedett a lakosok száma. 1518-ban 255 jobbágycsalád lakta Csepreget. Lakosainak száma tehát majdnem félannyi volt, mint az akkori Sopron. 1564-ben 280 körül járt a telkesek s 70 körül a zsellérek száma. A lélekszám ekkor 2100-ra becsülhető.[7]

A földművelés fejlődése, a lakosság számának emelkedése szükségszerűvé tette a gazdasági eszközök készítését, majd később az egyéb cikkek előállítását biztosító iparágak kialakulását. Az 1500-as évek elején az iparosok a lakosság 16%-át képezték.[8]

Csepreg 1390-ig volt királyi birtok. 1390-ben Zsigmond király elzálogosította a Kanizsai családnak, 1401-ben pedig véglegesen a családnak adományozta. Ennek következményeképpen Csepreg szabad városból mezőváros (oppidum) lett, s fejlődésében átmenetileg törés következett be. Miután 1535-ben Nádasdy Tamás feleségül vette Kanizsai Orsolyát. Csepreg a Nádasdyak birtoka lett. A nagy vagyonnal és hatalommal rendelkező család idejében újra fellendült a gazdasági élet, s virágzásnak indult a kulturális élet is.

A csepregiek közül már az 1400-as években többen látogatták a bécsi egyetemet. Valószínű külföldi egyetemen tanult Csepregi Ferenc is, aki 1431-ben latin nyelvű krónikát írt a magyarok eredetéről, a honfoglalásról, az azt követő évszázadokról 1330-ig bezárólag. Írásához alapul vette Kálti Márk krónikáját is. Ez a „Cronica Chepregiensis" címen számon tartott kéziratos könyv a marosvásárhelyi Teleki könyvtárban van. Maga Nádasdy Tamás is tanult, művelt ember volt. Tanulmányait Budán, Grazban, Bolognában és Rómában végezte. Később járt Németországban is.[9]

3. *Az iskola alapítása, jellege és tanítási anyaga*

Nádasdy Tamás 1534-ben sárvári udvarába fogadta Erdősy Sylvester Jánost és Dévai Bíró Mátyást.[10] Sylvester János időnként Csepregben is tartózko-

2 Farkas i. m. 43; Csepreg nevére vö. Pais Dezső: Csepreg. Magyar Nyelv 1942, 363–366.

3 Vidéki városaink (szerk.: Borsos József). Bp., 1961, 35; Farkas i. m. 44.

4 Házi Jenő: Sopron szab. kir. város története. Oklevéltár. Sopron, 1921–1943, II. rész, 6. kötet, 120.

5 Vidéki városaink 41.

6 Rajczy i. m. 7.

7 Soós i. m. 132; Csatkai–Dercsényi i. m. 47, 61.

8 Bácskai Vera: A magyar mezővárosok a XV. században. Bp., 1965, 34, 44–50; Csatkai–Dercsényi i. m. 61.

9 Rajczy i. m. 7, 9, 18, 22.

10 Payr: DEgyht. 56.

tat. A gyűjtemény kimagasló, de nem restaurált darabja még Losonczy Antal királyi személynök aranyazott ezüst, trébelt, öntött és zománcdíszítésű reneszánsz kézmosó kancsója s az a sok nyak- és mell-ék, melyeket a leltár tételesen felsorol, azonban mindmáig restaurálatlanul őriznek az Iparművészeti Múzeum raktáraiban.

Zátonyi Sándor:

A csepregi reformáció kori kollégium
(1557–1643)

1. Az 1500-as évek közepétől 1643-ig fennálló csepregi iskola nemcsak az akkori város, hanem a Dunántúl nyugati részének életére is jelentős hatással volt. Ennek ellenére sokkal kevesebbet tudunk róla, mint a korabeli, hasonló jellegű és jelentőségű iskolákról. Ennek legfőbb oka az, hogy az iskola fennállása alatt — és azután is — annyi megrázkódtatás, vész érte Csepreget, hogy sem az iskola épülete, sem az iskola iratai nem maradtak fenn.

1588-ban tűzvész pusztított Csepregben: 132 jobbágytelek égett le. 1605-ben a csepregiek részt vettek Bocskay István szabadságharcában, később csatlakoztak Bethlen Gábor szabadságharcához is. A császári csapatok megtorlásul 1621. január 6-án feldúlták és felégették Csepreget. A közös sírba temetett halottak száma 1223 volt.

1643-ban Nádasdy Ferenc, a város akkori földesura katolizált. Amilyen bőkezűen támogatta azelőtt a protestánsokat, most olyan szigorúsággal üldözte őket. Menekülniök kellett nemcsak a prédikátoroknak, hanem az iskola tanárainak és diákjainak is. Megszűnt az iskola mellett működő nyomda is.

1704-ben a csepregiek csatlakoztak II. Rákóczi Ferenc szabadságharcához. A város azonban többször gazdát cserélt, hadisarc fizetésére kényszerült, elszegényült. 1771-ben ismét tűzvész pusztított Csepregben. Mindössze öt ház maradt meg.[1]

E sok viszontagságot a régi iratok közül mindössze néhány polgármesteri protokollum vészelte át, ezek egy része viszont a második világháború következtében semmisült meg. A csepregi kollégium közel egy évszázados történetére vonatkozóan ezért csak azokra az adatokra támaszkodhatunk, amelyek a helytörténeti monográfiákban, egyháztörténeti írásokban, neveléstörténeti írásokban, neveléstörténeti könyvekben és a 17. században Csepregben nyomtatott könyvekben elszórtan találhatók.

2. *Csepreg gazdasági és kulturális helyzete a reformáció előtt*

Az 1950-ig Sopron vármegyéhez tartozó Csepreg nevét első ízben egy Szombathelyen 1255-ben kelt okirat említi, majd két évvel később IV. Béla

1 Farkas Sándor: Csepreg mezőváros története. Bp., 1887; Rajczy Mária Mechtilda: Csepreg irodalmi múltja és népköltészeti hagyományai. Sopron, 1944; Soós Imre: Ősi Sopron megyei nemzetségek. Sopron, 1940; Payr Sándor: A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története. Sopron, 1924 (a továbbiakban: DEgyht.); Csatkai Endre–Dercsényi Dezső (szerk.): Sopron környéke és műemlékei. Bp., 1956.[2] Az idézett adatok a felsorolt könyvek több, kapcsolódó fejezetéből valók.

által kiadott adománylevélben olvasható Csepreg (*Chepereg*) neve.[2] Csepreget első ízben egy 1348-ban kelt okirat említi városnak (*civitas*). Mint váralja település emelkedett városi rangra.[3] A Soproni Városi Levéltárban fennmaradt, 1360-ból származó pecsétlenyomaton a következő felirat olvasható: S. CIVI [TATI]S ET CIV[IUM] DE SCHEPREG +. A pecsét mezejében háromtornyos várfal látható. Csepreg tehát megerősített város volt.[4] Csepreget vagy I. Lajos vagy Károly Róbert emelte városi rangra. A várfal nemcsak védelmet nyújtott háborúskodás idején, hanem jogi előnyöket is biztosított. I. Lajos rendelete alapján a fallal kerített városok jobbágyai mentesültek a kilenced fizetés kötelezettsége alól, ami nagy vonzóerőt jelentett a környékbeli falvak jobbágyai számára.[5] Csepreg vásártartási és vámszedési joggal is rendelkezett. 1438-ban említik először országos vásárát.[6]

E tényezők hatására jelentősen emelkedett a lakosok száma. 1518-ban 255 jobbágycsalád lakta Csepreget. Lakosainak száma tehát majdnem félannyi volt, mint az akkori Sopron. 1564-ben 280 körül járt a telkesek s 70 körül a zsellérek száma. A lélekszám ekkor 2100-ra becsülhető.[7]

A földművelés fejlődése, a lakosság számának emelkedése szükségszerűvé tette a gazdasági eszközök készítését, majd később az egyéb cikkek előállítását biztosító iparágak kialakulását. Az 1500-as évek elején az iparosok a lakosság 16%-át képezték.[8]

Csepreg 1390-ig volt királyi birtok. 1390-ben Zsigmond király elzálogosította a Kanizsai családnak, 1401-ben pedig véglegesen a családnak adományozta. Ennek következményeképpen Csepreg szabad városból mezőváros (oppidum) lett, s fejlődésében átmenetileg törés következett be. Miután 1535-ben Nádasdy Tamás feleségül vette Kanizsai Orsolyát. Csepreg a Nádasdyak birtoka lett. A nagy vagyonnal és hatalommal rendelkező család idejében újra fellendült a gazdasági élet, s virágzásnak indult a kulturális élet is.

A csepregiek közül már az 1400-as években többen látogatták a bécsi egyetemet. Valószínű külföldi egyetemen tanult Csepregi Ferenc is, aki 1431-ben latin nyelvű krónikát írt a magyarok eredetéről, a honfoglalásról, az azt követő évszázadokról 1330-ig bezárólag. Írásához alapul vette Kálti Márk krónikáját is. Ez a „Cronica Chepregiensis" címen számon tartott kéziratos könyv a marosvásárhelyi Teleki könyvtárban van. Maga Nádasdy Tamás is tanult, művelt ember volt. Tanulmányait Budán, Grazban, Bolognában és Rómában végezte. Később járt Németországban is.[9]

3. *Az iskola alapítása, jellege és tanítási anyaga*

Nádasdy Tamás 1534-ben sárvári udvarába fogadta Erdősy Sylvester Jánost és Dévai Bíró Mátyást.[10] Sylvester János időnként Csepregben is tartózko-

2 Farkas i. m. 43; Csepreg nevére vö. Pais Dezső: Csepreg. Magyar Nyelv 1942, 363–366.
3 Vidéki városaink (szerk.: Borsos József). Bp., 1961, 35; Farkas i. m. 44.
4 Házi Jenő: Sopron szab. kir. város története. Oklevéltár. Sopron, 1921–1943, II. rész, 6. kötet, 120.
5 Vidéki városaink 41.
6 Rajczy i. m. 7.
7 Soós i. m. 132; Csatkai–Dercsényi i. m. 47, 61.
8 Bácskai Vera: A magyar mezővárosok a XV. században. Bp., 1965, 34, 44–50; Csatkai–Dercsényi i. m. 61.
9 Rajczy i. m. 7, 9, 18, 22.
10 Payr: DEgyht. 56.